אוצר מאמרי תנ"ך
קונקורדנציא

A CONCORDANCE OF BIBLICAL WORDS AND PHRASES

J. D. EISENSTEIN

NEW YORK 1925

Ozar Maamare Tanakh

A CONCORDANCE

— *of* —

WORDS, PHRASES and IDIOMS

— *IN* —

THE HOLY BIBLE

COMPRISING ALL SYNONYMS, HOMONYMS *and* WORDS
OF SIMILAR CHARACTER IN THE OLD TESTAMENT
HEBREW *and* CHALDAIC

ARRANGED BY SUBJECTS IN ALPHABETIC ORDER
WITH CRITICAL AND EXPLANATORY NOTES

INDEX OF THE ROOTS OF ALL WORDS
FOUND IN THE BIBLE.

— *by* —

J. D. EISENSTEIN

Published by
J. D. Eisenstein
57 East Broadway
New York

1925

אוצר מאמרי תנ"ך

מערכה

למאמרים, פתגמים ובטוים בכתבי הקדש

**כולל כל שמות הנרדפים, שמות אפיים ושמות קרובי ענין
וכל השרשים הנמצאים בתורה נביאים וכתובים
עברית וארמית**

**הערכין לפי הענינים בסדר אלפא ביתא
וכל ענין לפי סדר הפסוקים בספרי תנ"ך.**

**עם הערות והארות לפסוקים קשים וסתומים
ומפתח גדול לכל השרשים בשפה העבריה**

על ידי

יהודה דוד איינזנשטיין

יוצא לאור על־ידי המחבר
י. ד. אייזנשטיין
57 איסט בראָדוויי, נויאָרק
בשנת תרפ"ה

תרפ"ה

האוצר הזה מוקטר מוגש לשם:

המכללה העברית

בהר הצופים בירושלם

המכללה בהר הצופים בירושלם, על אדמת ישראל בארץ הצבי, בית מכללה מכלל יופי יופיע, וקורא לו שם חדש צופה, כי צופה הוא לבית ישראל, ואת אשר יראה יגיד בלשון למודים. גדול יהיה כבוד הבית הזה בנוי לתלפיות כמו רמים: הוד והדר ישוה עליו כל ישראל, יתן לראשו לוית חן ועטרת תפארת תמגנו. הבית הזה יפוצו מעינותיו חוצה ובכל המדינות יתן קולו; הוא יהיה נחל נובע מקור חכמה לכל הארצות, ויגיד תעלומות ונסתרות מבראשית ליודעי דעת ומביני מדע. ישוטטו בו רבים לדרוש ולתור בחכמה ותרבה הדעת. — בו כפלים לתושיה: להאיר אור גדול, אור נוגה בחכמת התורה בפרט, ואחריו יאיר נתיב לתת רוח יתירה, רוח בינה והשכל בתורת האדם, לעזור ולהועיל להאנושיות בכלל. בו ילמדו כקטן כגדול מבין עם תלמיד, ומשכילים בכל חכמה יזהירו בו כזהר הרקיע. — שאלתי ובקשתי: כי אחריתה ישגה מאד, ובית המכללה יהיה בית מדרש לכל העמים, תורה אחת לאזרח ולגר, ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים.

חכמת התורה המכללה תגיד את הרשום בכתב אמת, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כי תורת חסד על לשונה ושפת אמת תכון לעד. המכללה תצור תעודה ותחתום תורה בלמודיה, כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים, להיות נר לרגלי ישראל ואור לנתיבות הגוים. ולנוגה זרחה כל חכמה חיצונית הזרה לרוח התורה תתבלע, ולא תהיה לפוקה ולמכשול לבית ישראל ולמסורתו הקדומה.

ישראל בין העמים עם אלהי אברהם מאד נעלה, עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, נקובי ראשית הגוים, עם סגולה מכל העמים, ועליון על כל גויי הארץ. ה׳ האמירו ויתן עליו הוד תורתו כתור אדם המעלה, ועליו ללמד דעת את העם ולאשר ארחותם. גם מאז ומעולם, בעת החשך כסה ארץ וערפל לאומים, כבר זרח ה׳ על ישראל וכבודו עליו נראה, ולאורו הלכו גוים, ולתורתו איים ייחלו. והיה ה׳ לו לאור מאיר תמיד, ולא יכבה את נר ישראל לעולם.

סבלנות אל תראי ציון, אל ירפו ידיך, אל תפחדי מפני מפלגות בישראל, כי רוח הדעת והתורה תאחד אותם, ולא יחצו עוד לשתי מחלקות, כי רועה אחד יהיה לכלם, ושפה אחת השפה העבריה תחברם יחד. ירושלם הבנויה תהיה כעיר שחוברה לה יחדו, ובהר ציון תהיה פליטה ובשרידים אשר ה׳ קורא. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח התורה והחכמה, ביום ההוא יפתח פי ישראל וידבר ולא יאלם עוד. כי אז יהפוך ה׳ אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד עם ישראל.

שלום ה׳ ישפות שלום לנו, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ויכרתו ברית שלום כל העמים, והאמת והשלום אהבו. שלום שלום יקראו לרחוק ולקרוב, ושלום רב לאוהבי התורה והחכמה — ה׳ יברך את עמו בשלום.

הגאולה בימים ההם יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי לאמר, נלכה עמכם כי שמענו אלהים יצליח דרכיכם. וישאו נס לגוים ויאספו נדחי ישראל, ונפוצות יהודה יקבצו מארבע כנפות הארץ, וקול קורא: „ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך, אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי, הביאי בניך מרחוק ובנותיך מקצה הארץ". והאדון בלפור בשם ממלכת אנגליה יאמר ככרש בשעתו: מי בכם מכל עמו, ה׳ אלהיו עמו ויעל לארץ הקדושה — ארץ ישראל. ובשוב ה׳ את שיבת ציון יקים את סוכת דוד הנופלת, ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור, למען היות ניר למלכות בית דוד כל הימים בירושלם העיר אשר בחר ה׳. מי יתן מציון תשועת ישראל!

הקדמה

מערכה חדשה

האוצר הזה הוא ספר מערכת (קונקורדנציא) לתנ"ך, ויש לו תועלת פי שנים על כל ספרי המערכות שקדמוהו, כי הוא כולל כל המלים בתנ"ך, עברית וארמית, בנטיות ובטוים שונים מבלי לכפול הפסוקים — באריכות ולא בקיצור. חשיבות ההערכה לפי הענינים בערכין מיוחדים על ההערכה לפי המלים לבד ידוע לכל חוקר דורש ומבקר. כי בדרך הזה נעשה כל ערך וערך למאמר שלם ומורה בפני עצמו, והספר משתמש גם בתור מכלול (אנציקלופידיא).

שמות נרדפים ושמות קרובי ענין

עוד מעלה יתירה לסדר הזה כי בכל ענין או ערך נמצא כל שמות הנרדפים, עם שרשיהם רשומים בצדם, כלומר מלות שונות שיש להן מושג אחד. שמות הנרדפים בספר הזה הם כפולים ומכופלים מאשר נמצא זכרם בספרים אחרים המתיחסים להם. גם נכללו כל הבטוים הדומים ושייכים לאותו ענין בצביונם ובתכונתם אף על פי שאינם נרדפים בשמותיהם. עוד נוספו במערכה זאת ערכין הכוללים שמות קרובי ענין, כמו כל האבנים השונות, כי אברי הגוף, אמנות שונות, כל מיני אכילה ושתיה, כל שמות אילנות, בגדים, מחלות שונות בערך חולי, ירקות מכל המינים, כלי זיין וכלים מכלים שונים, מטבעות, ממונים ופקידים בשמות שונים, צבעים מכל המראות, קרובים, תכשיטין, ועוד כמה קבוצים כאלה. בערך ישראל ובערך ירושלים רשומים השמות שנקראו בהם. גם מסודרים כל תוארי ה' ותוארים כוללים. וליתר ביאור ושלמות הענין יבואו הדברים הנלוים להשמות, כמו בערך אהל נספחו גם היריעות והלולאות היתדות והיתרים והמסך, וכדומה.

שמות הערכין

רבים משמות הערכין הם לפי המושג התלמודי והספרות הכללית, ויש ערכין אשר לכאורה, בהשקפה הראשונה, לא נודעו עקבותם בתנ"ך, ובאמת יש מלות אשר לא השתמשו הסופרים בהן לצורך הנדרש, כמו המלים אויר, אונס, אחריות, אפטרופוס, בין השמשות, בלבול, הכרזה, התראה, ויכוח, זריזות, חדוד, חייבות, חלוץ עצמות, חקוי, חשד, טירחא, כדאי, מאבד עצמו לדעת, מסחר וקנין, מסירת נפש, נדוניא, סבה, סבלנות, סלוק, עצמיות, ארעי וקבע, פרסום, פורענות, צביעות, צניעות, צער בעלי חיים, קבלת פנים, קל וחומר, קמצנות, שאילת שלום, שנוי השם, תחיית המתים, תנאי, תערובת, תרעומת, כהנה וכהנה. וגם לענינים אלה ערוכים פסוקים מתנ"ך המורים עליהם באצבע.

מפתח השרשים להוראת שמות האפיים

בסוף כל ערך רשומים השרשים של הערך, ובסוף הספר יש מפתח גדול לכל השרשים בתנ"ך בסדר א"ב המקבילים לשרשי כל הערכין באוצר הזה. באופן שנוכל למצוא ולדעת כל שמות האופיים (הומונים), היינו השמות המשתמשים לתרי אפי ויותר, ונלמד מזה שיש שרשים בעלי עשרים ושלשים וארבעים עד חמשים אפי והם השרשים גלל, ידע, לקח, נגד, נשא, עלה, ערב, פאה, פקד, קום, ראה, שמר, שלח, תמם, וזהו הסדר הראשון בספרות ישראל אשר יבואו בו שמות אפיים.

הערות ותקונים

רוב ההערות והבאורים שהבאתי באוצרי לקחתי מספרים אחרים ומועטם הם שלי, ופעמים רבות לא רשמתי מקורם מפני הקיצור. ואף כי אני מתנגד לבקורת המקרא, אמנם זה דוקא בנוגע לבקורת הגבוהה והחמורה, אבל בנוגע לבקורת קלה של המלים אני סומך על הל"ב מדות של ר"א בר"י הגלילי לדרוש מקרא קצר וסרוס המקרא וכדומה, אשר גם בעלי התלמוד ורש"י ז"ל לא נמנעו מלהשתמש בבאור הפסוקים הקשים. המדות האלה נעשו רק לצורך התרגומים וההעתקות ללשונות אחרות, ואין הכוונה או הצורך לשנות הנוסחה של המסורה כל עיקר. וכן במקומות שהבאתי נוסח השבעים היינו ההעתקה היונית (ספטואגינטא) הוא רק להורות הפירוש ולא לשנות הקרי או הכתיב של המסורה הקבועה, ובאיזה מקומות אני מראה איך טעו השבעים בהעתקתם. — לפעמים נקל להבין הוראת המלה על ידי סדר הערך מבלי צורך לפירוש אחר, כמו הוראת „וישפוט שפט" שאמרו אנשי סדום ללוט שבא בערך מנהג,

להורות כי לא רצו שינהג לוט מנהג חדש בארצם לקבל אורחים בביתו, וכן הוראת הפסוק „גרסה נפשי לתאוה“ שבא בערך ל מ ו ד, וכמה מלות אשר הערך לבד מורה פירושן. לפעמים מפורשים פסוקים קשים אשר התחבטו עליהם המבקרים כדי להוכיח שבושים במקרא, כמו למשל הפסוק ששת ימים תאכל מצות (דברים טז ח), אשר פירשתי בקיצור בערך י ו ם ט ו ב כי נאמר לעולי רגלים, אחר שאכל מצות עם קרבן פסח ביום הראשון „ופנית בבקר והלכת לאהלך“ ובביתו מחויב לאכול מצות עוד ששה ימים, וביום השביעי של פסח עצרת היא לכל ישראל לשבות ממלאכה. — מפני חסרון נקודות במכונת הסדרון הוכרחתי לאחוז בדרכי הסופרים המעתיקים את התלמוד לכתוב כל המלים מלא ולא חסר, זולת מלים שאי אפשר לטעות בקריאתן.

ההעתקה האנגלית המשובשת

האוצר הזה על ידי סדור הערכין והערותיו הקצרות יועיל הרבה להחפצים להעתיק התנ"ך בהעתקה נכונה. כי ראשי החברה היהודית Jewish Publication Society בעיר פילדלפיא שהוציאו לאור את התנ"ך בהעתקה אנגלית, אף כי עשו דבר גדול להעתיקו לפי המקור העברי והעבירו את שמץ הנצרות שהכניסו בו המעתיקים הנוצרים, לא ירדו לעומקו של הדבר להעתיקו לפי רוח היהדות, רצוני לומר, שלא נתנו לנו העתקה אמתית לפי הבנת הדברים וכוונתם הנכונה, וטעו הרבה. למשל הפסוק אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה (שמות כא) שהעתיקו מלת משענתו כמו מטה ומקל (staff). ולא עיינו בתרגום אונקלס שתרגם „משענתו“ על בריה, וכן הוא במכילתא בוריו וכחו (מובא ברש"י), דאי על משענתו ממש א"כ עדיין הוא חולה ומדוע ונקה המכה? היתכן אם נפצע איש במסלת הברזל על ידי פשיעתם של משרתי המסלה והאיש קם מחליו אך עודנו צולע על ירכו וצריך מקל לשעון עליו כי ינקו בעלי המסלה מבלי תשלום הנזק? אמנם הוראת „משענת“ הוא גם רגלים ומובא פה בערך ר ג ל, ופירושו כי כבר הוא בריא אולם ונשען על רגליו ממש מבלי צורך למקל או משען אחר, ואז נקי המכה מהנזק העולה אחר כך, וצריך לשלם רק שבת ורפוי מקודם. — וכן בפסוק וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח (דברים יח) שהעתיקו בזה זבח קרבן (sacrifice). והיא טעות, כי נאמר שם ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה, ואין נותנים מתנות כהונה בקדשים אלא בחולין, והוראת זובחי זבח פה היא כמו שוחט השור ובא בערך ש ח י ט ה. — עוד בפסוק והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל (ש"א ב) שנאמר לעלי הכהן, העתיקו מלת צר (rival). בביהמ"ק כמו אשה שצרה לחברתה, וזה לא יתכן כי איך יראה כהן אחר תחתיו בעודו בחייו? אלא כמו שתרגם יונתן ותהי חזא בעקתא דתיתי על אנשי ביתך שיראה בצרה שתבוא על אנשי ביתו ממש ולא בית המקדש, ע"ע ר א י ה. — עוד בפסוק מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע (קהלת ד) שאין ריח וטעם בהעתקתם, אולם פה מלת „לעשות“ מורה על התיקון, ופירוש הפסוק כי הרשעים אינם יודעים איך לתקן הרע והחטא שעושים ע"י תשובה ומעשים טובים, וחושבים שדי בזה שיבואו לבית אלהים ונותנים קרבן והוא יכפר בעדם. וראית לדבר ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו (ש"ב יט) שלא שייך בזה עשיה אלא תיקון, ולכן הבאתי הפסוק בערך ת ק ו ן.

להרחבת הלשון העברית

האוצר הזה יהיה נר לרגלי החפצים להרחיב ולהרטיב את השפה העברית ממקורה הראשון בתנ"ך, ולא יהיו צריכים לשאוב מים עכורים מבורות נשברים ולנוע על העצים ועל האבנים לבקש מקורים לא נאמנים וחדושים אשר בדאו מלבם סופרים חדשים מקרוב באו. גם יועיל האוצר להרגיל על לשון הסופרים הסגנון של התנ"ך ויוכלו להשתמש בו בכתביהם. הסגנון הזה חביב לכל הסופרים האנגלים והאמריקנים להכניס בכתביהם בטויי התנ"ך בהעתקתו בלשון אנגלית, ומראים בזה את ידיעתם הנעלה במשבצי מאמרים כאלה כמו בבטויי שקספיר. (Mosaic) ומדוע לא יתחקו עליהם הסופרים העברים אשר התנ"ך קרוב אליהם בשפתו המקורית? אמנם ידעתי כי המשכילים בדור העבר לעגו על ההרגל הזה להכניס פסוקים וחצי פסוקים במכתביהם, אבל הנסיון הורה כי ההרחקה מדרך הזה הביא אסון לשפתנו הקדושה אשר באו זרים והחלו להשתמש בה בדרך חול וזר עד כי לא ניכר עוד שממי יהודה יצאה, והועיל הרבה שרוב כותבי עברית בזמן הזה הסירו את התנ"ך מזכרונם כל עיקר. דוגמא של הסגנון התנ"כי (אשר הגדשתי בו הסאה) ימצא הקורא בראש הספר לחנוכת המכללה.

סיום

עד הנה עזרני ה' לגמר האוצר הזה בכתב ידי כ"א מרחשון תרפ"ה, ביום שנמלאו לי שבעים שנה (נולדתי כ"א מרחשון תרט"ו — 12 נאָוו. 1854), ואחכה לתשועת ה' כי יחייני ויעזרני להוציא לאור עוד אוצרות אחרים אשר אני מכין לדפוס.

המחבר.

א

אב: ע״ע אבות.

אבדה ומציאה:

[מצא] ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה (בראשית ח ט).
אם אמצא בסדום חמשים צדיקים (בראשית יח כו).
ויחפש ולא מצא את התרפים (בראשית לא לה).
מה מצאת מכל כלי ביתך? (בראשית לא לז).
הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר (בראשית לו כד).
וישאלהו האיש לאמר מה תבקש? [1] ויאמר את אחי אנכי מבקש (בראשית לז טו־טז).
[און] הילד איננו ואני אנה אני בא? (בראשית לז ל).
הנה שלחתי... ואתה לא מצאתיה (בראשית לח כג).
נמצא הגביע בידו (בראשית מד יז).
שאור לא ימצא בבתיכם (שמות יב יט).
ולא מצאו מים (שמות טו כב).
אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב א).
[אבד] אם מצא אבדה וכחש בה (ויקרא ה כב).
[נדח] לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם — השב תשיבם לאחיך (דברים כב א).
וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה (דברים כב ג).
[קום] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים לד י).
ויאמר אחאב אל אליהו המצאתני אויבי! ויאמר מצאתי (מ״א כא כ).
ואמצא כקן ידי לחיל העמים (ישעיה י יד).
תבקשם ולא תמצאם (ישעיה מא יב).
הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א).
ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו טז).
בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו [2] (הושע יב ה).
וימצא אניה באה תרשיש (יונה א ג).
שבן לילה היה ובן לילה אבד (יונה ד י).
כי בך נמצאו פשעי ישראל (מיכה א יג).
גם צפור מצאה בית (תהלים פד ד).
מצא אשה מצא טוב (משלי יח כב).
רואיו יאמרו איו? (איוב כ ז).
ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב (איוב מב טו).
כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א).
•די השכחת גבר מן בני גלותא (דניאל ב כה).
•[שכח] ותהשכח בספר דכרנא (עזרא ה טו).

א ב ד ה: העדר וכליון; דבר הנשמט ונעלם מעיני בעליו [שרשים] אבד, און (אין), נדח.
מ צ י א ה: פגוש בדבר אשר אָבד ממנו; גלוי הוית וישות דבר באשר הוא שם; השג המבוקש. [שרשים] מצא, קום, * שכח.

[1] כלומר מה אבדה אתה מבקש? [2] כמו ידבר עמו (רש״י).

אבדון: ע״ע גיהנם.

אבות:

[אם] כי היא היתה אם כל חי (בראשית ג כ).
[אב] כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה).
בת אבי היא אך לא בת אמי (בראשית כ יב).
אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק (בראשית לב י).
פן יבוא והכני אם על בנים (בראשית לב יב).
יש לנו אב זקן (בראשית מד כ).
[שדה, רחם] ברכות שדים ורחם (בראשית מט כו).
[הרה] ברכות אביך גברו על ברכות הורי (בראשית מט כו).
לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו).
לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות (דברים כד טז).
אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן (ש״ב ז יד).
[צור, נקב, חול] הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם, הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא א־ב).
המושל ימשל לאמר כאמה בתה (יחזקאל טו מד).
אבות אכלו בוסר ושני הבנים תקהינה? (יחזקאל יח ב).
הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן (יחזקאל יח ד).
הובישה הורתם (הושע ב ז).
בת קמה באמה (מיכה ז ו).
והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי ג כד).
כרחם אב על בנים (תהלים קג יג).
אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט).
וכאב את בן ירצה [2] (משלי ג יב).
משדד אב יבריח אם (משלי יט כו).
אין לה אב ואם (אסתר ב ז).

אברהם יצחק וישראל אבותינו (דהי"א כט טו).

ע"ע בנים.

א ב : איש המוליד ביחס אל הנולדים לו.[שרשים] אב, צור, שדה. **א ם :** אשה ביחס אל פרי בטנה. [שרשים] אם, הרה, חול, נקב, רחם. **א ב ו ת :** אברהם יצחק ויעקב.

[1] ת"א ברכתא דאבוך ודאמוך. [2] כלומר שמפייסו אחר הכותו.

אביב : ע"ע תבואה.

אבלות : [אבל] ויקרע יעקב שמלותיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים (בראשית לז לד).

ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ י).

וישמע העם את הדבר הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו (שמות לג ד).

[פרע, פרם] ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו (ויקרא י ו).

[שרט] ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרא יט כח).

[בכה] ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (דברים כא יג).

[און] לא אכלתי באוני ממנו (דברים כו יד).

[קרע] ומדיו קרועים ואדמה על ראשו (ש"א ד יב).

[ספד, צום] ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' כי נפלו בחרב (ש"ב א יב).

ולבשי נא בגדי אבל... מתאבלת על מת (ש"ב יד ב).

[חפה, יחף] עולה ובוכה וראש לו חפוי, והוא הולך יחף (ש"ב טו ל).

ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום (ש"ב יט כה).

[אטט] ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום, וישכב בשק ויהלך אט [1] (מ"א כא כז).

[ילל] בחוצותיה חגרו שק, על גגותיה וברחובותיה כלה ייליל יורד בבכי (ישעיה טו ב-ג).

[קרח] לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כב יב).

שבת משוש תופים, חדל שאון עליזים, שבת משוש כנור. בשיר לא ישתו יין, ימר שכר לשותיו (ישעיה כד ח-ט).

[אנה] והיתה תאניה ואניה (ישעיה כט ב).

הלוך ערום ויחף (ישעיה ס ב).

בת עמי חגרי שק והתפלשי בעפר, אבל יחיד עשי לך, מספד תמרורים (ירמיה ו כו).

[נוד] אל תבוא בית מרזח[2] ואל תלך לספוד ואל תנוד להם (ירמיה טז ה).

אל תבכו למת ואל תנודו לו (ירמיה כב י).

[הוי] הוי אחי והוי אחות (ירמיה כב יח).

[גדד] מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים [3] (ירמיה מא ה).

[אוה] אוי נא לי (ירמיה מה ג).

[שקק] כל ראש קרחה וכל זקן גרועה, על כל ידים גדודות ועל מתנים שק (ירמיה מח לז).

[עטה] האנק דום, מתים אבל לא תעשה, פארך חבוש עליך ונעליך תשים ברגליך, ולא תעטה על שפם ולחם אנשים לא תאכל (יחזקאל כד יז).

[קון]ובכו אליך במר נפש מספד מר, ונשאו אליך בניהם קינה וקוננו עליך (יחזקאל כז לב).

זבחיהם כלחם אונים להם (הושע ט כ).

[אלה] אלי [4] כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה (יואל א ח).

[אהה] אהה ליום (יואל א טו).

וקרעו לבבכם ואל בגדיכם (יואל ב יג).

בכל רחובות מספד ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נהי (עמוס ה טז).

[שלל] על זאת אספדה ואילילה ואלכה שולל [5] וערום, אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה (מיכה א ח).

[נהה] ונהה נהי נהיה (מיכה ב ד).

[אלל] אללי לי (מיכה ז א).

[מרר] וספדו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור (זכריה יב י).

[ענה]ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי (תהלים לה יג).

[קדר] כאבל אם קודר [6] שחותי (תהלים לה יד).

אויה לי (תהלים קכ ה).

ויקם איוב ויקרע את מעילו ויגז את ראשו (איוב א כ).

ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה (איוב ב יב).

[לוה] העתידים עורר לויתן [7] (איוב ג ח).

[עפר] שק תפרתי עלי גלדי ועוללתי בעפר קרני [8] (איוב טז טו).

ישפוק עלימו כפימו וישרוק עליו ממקומו (איוב כז כג).

[אנה] וירב בבת יהודה תאניה ואניה [9] (איכה ב ה).

[דמם] ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, העלו עפר על ראשם, חגרו שקים, הורידו לארץ ראשן בתולות ירושלם (איכה ב י).

שבת משוש לבנו, נהפך לאבל מחולנו (איכה ה טו).

טוב ללכת אל בית אבל (קהלת ז ב).

אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד, שק ואפר יוצע לרבים (אסתר ד ג).

וכשמעי את הדבר הזה קרעתי את בגדי ומעילי

ואמרטה משער ראשי וזקני ואשבה משומם (עזרא ט ד).

——— ע"ע הספד: תנחומין.

אבלות: הצטער והתאונן, הולך בודד וקודר ושחות, מצטיין בסימני יגון ואנחה, על עצמו שהוא אובד בעניו או ספוד על מת. [שרשים] אבל, אהה, אוה, און, אטט, אלה, אלל, אנה, בכה, גדד, הוי, חפה, ילל, לוה, מרר, נהה, נוד, ספד, עטה, ענה, פרם, פרע, צום, קדר, קון, קרח, קרע, שלל, שקק, שרט.

[1] אט, בנחת כלומר בחשאי ושתיקה, ורש"י פירש אט יחף בלי מנעלים כדרך אבלים. [2] בית מרזח הוא בית אבל שהיו רגילים לעשות משתה וסעודת הבראה. [3] שריטות בבשר מחמת צער ואבל. [4] אלי כמו אלא בארמית וכמו אללי בעברית וקרוב למלת יוליל. [5] שולל, נבוך מרוב צער. [6] קודר עוטה יגון ואבל עד שפניו משחיר. [7] בתלמוד ירושלמי (מו"ק) אין האשה עוררת לויתה במועד פי' אבלה. [8] קרן הוא הראש, ועפר על הראש הוא סימן אבלות. [9] תרגומו אבלותא ואינותא.

אבן: [לבן, אבן] ותהי להם הלבנה לאבן (בראשית יא ג).

[צור] ותקח צפורה צור [1] ותכרת את ערלת בנה (שמות ד כה).

ארבעה טורים אבן (שמות כח יז).

[סלע] שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים? (במדבר כ י).

באבן יד [2] (במדבר לה יז).

ארץ אשר אבניה ברזל (דברים ח ט).

[עזז] על ראש המעוז הזה [3] (שופטים ו כו).

וישב בסעיף [4] סלע עיטם (שופטים טו ח).

[בזק] ויפקדם בבזק [5] (ש"א יא ח).

חמשה חלוקי אבנים מן הנחל (ש"א יז מ).

וישבת אצל אבן האזל [6] (ש"א כ יט).

[צרר] עד אשר לא נמצא שם גם צרור [7] (ש"ב יז יג).

ויסיעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית, אבני גזית [8] (מ"א ה לא).

אבני מחצב [9] (מ"ב יב יג).

בנקרות הצורים ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב כא).

[רצף] ובידו רצפה במלקחים לקח מעל המזבח (ישעיה ו ו).

ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז יט).

כאבני גיר [10] מנופצות (ישעיה כז ט).

[חרש] חרש את חרשי האדמה (ישעיה מה ט).

[חלמש] שמתי פני כחלמיש [11] (ישעיה נ ז).

[שמר] בעט ברזל בצפורן שמיר [12] (ירמיה יז א).

שכני בחגוי [13] הסלע (ירמיה מט טז).

[אנך] והנה ארני נצב על חומת אנך [14] ובידו אנך (עמוס ז ז).

האבן הבדיל [15] (זכריה ד י).

אבני קלע [16] (זכריה ט טו).

אבן מעמסה [17] לכל העמים (זכריה יב ג).

אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה [18] (תהלים קיח כב).

[חצץ] ואחר ימלא פיהו חצץ [19] (משלי כ יז).

[רגב] מתקו לו רגבי [20] נחל (איוב כא לג).

ובצור נחלים אופיר [21] (איוב כב כד).

אבן אופל [22] (איוב כח ג).

[גחל] נפשי גחלים תלהט (איוב מא יג).

[כפף] חורי עפר וכפים [23] (איוב ל ה).

על שן סלע ומצודה (איוב לט כח).

* נדבכין די אבן גלל (עזרא ו ד).

[שש] ואבני שיש לרוב (דהי"א כט ב).

אבן: גוש עפר מוצק ומוקשה; עצם ממין הצורים והסלעים. [שרשים] אבן, אנך, בזק, גחל, חלמש, חצץ, חרש, כפף, לבן, סלע, עזז, צור, צרר, רגב, רצף, שמר, שש.

[1] אבן קשה וחדה כסכין וגרזן לכריתה. [2] אבן הראויה לקחת ביד לרגום. [3] סלע עז וחזק. [4] סלע מסודק תלוי באויר כענפי האילן. [5] מנאם באבנים, כלומר שנטל אבן מכל אחד מהם לספור מנינם. תרגום כצרור אבן במרגמה = היך בזקא דכיפא בקלעא. [6] אבן שהיא אות להולכי דרך. [7] אבן קטנה או גוש עפר קשה כאבן. [8] שהחליקום בפטיש ומקבות. [9] חצובות מהררי צורים. [10] סיד. [11] מין סלע חזק וקשה. [12] אבן קשה העשויה לחריתה וחקיקה. תרגום מצור החלמיש = שמיר טנרא. [13] בקוע וחריץ. [14] אנך הוא אבן בדיל ועופרת עשויה למשקולת נטויה על קו לישר חומת הבנין, והוא דמיון לקו המשפט. [15] וכן אבן העופרת (שם ה ח). [16] אבנים שנותנים הקלעים אל תוך כף הקלע לזרוק בהן להמית ממרחק. [17] אבן התנופה שהבחורים ינסו בה את כחם כמנהג בני הקדם (שטיינברג). [18] אבן היסוד לפנת הבנין. [19] אבנים קטנות וגרגרי חול התוצצים את השינים. [20] צרורות ואבנים קטנות. [21] חלוקי אבנים קטנים של זהב אופיר. (nuggets). [22] אבן הטמונה במאפל מערות צורים. [23] כפים, ת"י בנקירתא דעפרא ואבנא, כיפא בארמית סלע. [24] שם הקבוץ לאבני בנין כבדות שגוללים ומסיעין אותן ממקומן.

אבנים טובות: [בדלח, שהם] שם הבדלח [1] ואבן השהם (בראשית ב יב).

[ספר] כמעשה לבנת הספיר [2] (שמות כד י).

אבני שהם ואבני מלואים [3] (שמות כה ז).

מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שני

האבנים (שמות כח יא).

[אדם, פטדה, ברקת, נפך, ספר, יהלם, לשם, שבו, אחלם, תרשש, שפה] ומלאת בו מלואת אבן ארבעה טורים אבן, טור אדם פטדה וברקת הטור האחד, והטור השני נפך ספיר ויהלום, והטור השלישי לשם שבו ואחלמה, והטור הרביעי תרשיש[4] שהם וישפה, משובצים זהב יהיו במלואותם (שמות כח יז־כ).

[שכה] ואבן משכית[5] לא תתנו בארצכם (ויקרא כו א).

[פוך] הנה אנכי מרביץ בפוך[6] אבניך (ישעיה נד יא).

[כדד, קדח] ושמתי כדכוד[7] שמשותיך ושעריך לאבני אקדח, וכל גבולך לאבני חפץ (ישעיה נד יב).

אבני אש[8] (יחזקאל כח יד).

אבני נזר מתנוססות[9] על אדמתו (זכריה ט טז).

[זכך, ראם, גבש, פנן] לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז, ראמות וגביש[10] לא יזכר, ומשך חכמה מפנינים (איוב כח טז־יח).

[בהט] על רצפת בהט[11] ושש ודר וסוחרת (אסתר א ו).

אבנים טובות: אבני חן לקישוט ותכשיטין.

[שרשים] אדם, בדלת, בהט, ברק, גבש, הלם, זכך, חלם, בדד, לשם, נפך, ספר, פוך, פטדה, פנן, קדח, ראם, רשש, שבו, שהם, שכה, שפה.

[1] בדלח (bdellium), שהם (onyx). להרבע"א אבן לבנה כאבן ספיר דיחזקאל, ספיר אבן חן אשר עין תכלת לה (sapphire). [2] אבנים שממלאות עומק המשבצות. אדם הוא (carnelian), פטדה (topaz), ברקת (smaragd), נפך (carbuncle), יהלם (emerald) ע"ש זהרו כמו הלל בן שחר, לשם (jacinth). שבו (agate), אחלמה (amethyst), [4] תרשיש (beryl), ישפה (jasper). [5] אבן מדובקת בחתיכות אבנים מצבעים שונים (mosaic) המצויירים שמות עבודה זרה. [6] אני רוצף רצפתך באבני חן (רש"י), פוך מין שיש שמראהו כמו הפוך שכוחלין בו העינים. [7] כדכד הוא זכוכית זכה ושקופה (crystal). [8] אבנים נוצצות כאש (ruby). [9] כמו מתנוצצות. [10] אבני חן הנמצאות בים ומראיתן אדום (corals). ראמות וגביש הם אבנים טובות הנמצאות בשפת הים. [11] בהט מין אבן שיש זך ושקוף. ת"י מרמרין (alabaster), שש ודר וסחרת הם מיני ארג (ע"ע ארג).

אבק: ע"ע עפר.

אברי הגוף: [אנף] ויפח באפיו נשמת רוח (בראשית ב ז).

[צלע] ויקח אחת מצלעותיו (בראשית ב כא).

[פעם] זאת הפעם עצם מעצמי (בראשית ב כג).

[ראש, עקב] הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (בראשית ג טו).

בזיעת אפיך תאכל לחם (בראשית ג יט).

[שכם] וישימו על שכם שניהם (בראשית ט כג).

[יד, צור] על ידיו ועל חלק צואריו (בראשית כז טז).

האבן אשר שם מראשותיו (בראשית כח יח).

[כפף, ירך] ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב כו).

[ערל] לאיש אשר לו ערלה (בראשית לד יד).

ואתן את הכוס על כף פרעה (בראשית מ יא).

[שדה, רחם] ברכות שדים ורחם (בראשית מט כה).

[קדד] לראש יוסף ולקדקוד נזיר אחיו (בראשית מט כו).

[בנה] וראיתם על האבנים אם בן הוא (שמות א טז).

[פאה] ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו (שמות ד טו).

[עצם] ועצם לא תשברו בו (שמות יב מו).

[גרף] והכה איש את רעהו באבן או באגרוף (שמות כא יח).

[עין, שן, רגל] עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל (שמות כא כד).

[גפף] אם בגפו יבא בגפו יצא (שמות כא ג).

[זרה] זרת ארכו וזרת רחבו (שמות כח טז).

[מצח] והיה על מצח אהרן (שמות כח לח).

[מתן] ממתנים עד ירכים יהיו (שמות כח מב).

[תנך, בהן] ונתת על תנוך אזן אהרן... ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית (שמות כט כ).

[יתר, כבד, כלה] ואת יתרת הכבד[2] ואת שני הכליות (שמות כט כב).

[כסל] החלב אשר על הכסלים (ויקרא ג ד).

[תזה, שוק] ואת החזות ואת שוק הימין (ויקרא ט כא).

[קמץ] וקמץ הכהן ממנה מלוא קומצו (ויקרא ה יב).

[שפה] ועל שפם יעטה (ויקרא יג מה).

[גבב] גבות עיניו (ויקרא יד ט).

[אשך] או מרוח אשך[3] (ויקרא כא כ).

[בטן] לצבות בטן ולנפיל ירך (במדבר ה כב).

[אמה] וארבע אמות רחבה באמת איש (דברים ג יא).

[זרע, לחה, קבה] הזרוע והלחיים והקבה (דברים יח ג).

[צפר] ועשתה את צפרניה (דברים כא יב).

[בוש] ושלחה ידה והחזיקה במבושיו[4] (דברים כה יא).

[שלה] ובשליתה[5] היוצאת מבין רגליה (דברים כח נז).

[אזן, לבב] ולא נתן לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע (דברים כט ג).

[זנב] ויפן זנב אל זנב (שופטים טו ד).

[פרק] ותשבר מפרקתו[6] וימות (ש"א ד יח).

[חמש] ויכהו על החומש [7] (ש"ב ד ו).
[צבע] ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו (ש"ב כא ב).
[קרס] ולא מעדו קרסולי (ש"ב כב לז).
[ערה, לוה] כמער איש וליות [8] סביב (מ"א ז לז).
[שעל] אם ישפוק עפר שמרון לשעלים [9] לכל העם אשר ברגלי (מ"א כ י).
[גלל] כי אם הגלגלת [10] והרגלים (מ"ב ט לה).
[גרה] ותלכנה נטיות גרון (ישעיה ג טז).
[פעם] רגלי עני פעמי דלים (ישעיה כו ו).
[חלץ] וחגורה על חלצים (ישעיה לב יא).
[כתף] ישאוהו, על כתף יסבלוהו (ישעיה מו ז).
[שבל] גלי צמתך חשפי שובל [11] (ישעיה מז ב).
[מי] וממי יהודה יצאו (ישעיה מח א).
[גיד, ערף] וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה (ישעיה מח ד).
[חטם] ותהלתי אחטם [12] לך (ישעיה מח ט).
[מעי] ממעי אמי הזכיר שמי (ישעיה מט א).
[גוה] גוי נתתי למכים ולחיי למורטים (ישעיה נ ו).
[שול] נגלו שוליך [13] נחמסו עקביך (ירמיה יג כב).
[נבל] ונפלה נבלת האדם כדומן (ירמיה ט כא).
[לשן, חנך] ולשונך אדביק אל חכך (יחזקאל ג כו).
[גבב] בשרם וגביהם (יחזקאל י יב).
[אצל] על כל אצילי [14] ידיו (יחזקאל יג יח).
[שרר] לא כרת שרך (יחזקאל טז ד).
[דד] ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כג ו).
[טבר] יושבי על טבור הארץ (יחזקאל לח יב).
[אפס] מי אפסים (יחזקאל מז ג).
[טפח] באמות אמה אמה וטפח (יחזקאל מג יג).
[חלל, פגר] ורוב חלל וכובד פגר (נחום ג ג).
[קלה] והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך [16] (נחום ו ה).
[לחם] ושופך דם כעפר ולחומם [17] כגללים (צפניה ב יז).
[בוב] נוגע בבבת עיני (זכריה ב יב).
[אשר] תמוך אשורי [18] במעגלותך (תהלים יז ה).
[איש] שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ח).
[לקח] ולשוני מודבק מלקוחי [19] (תהלים כב טז).
[בטח] הן אמת חפצתי בטוחות [20] (תהלים נא ח).
[ענק] לכן ענקתמו [21] גאוה (תהלים עג ו).
[שמר] אחזת שמורות עיני (תהלים עז ה).
[עדה] המשביע בטוב עדיך [22] (תהלים קג ה).
על גבי חרשו חורשים (תהלים קכט ג).
[אחר, קדם] אחור וקדם [23] צרתני (תהלים קלט ה).
[גלם] גלמי [24] ראו עיניך (תהלים קלט טז).
[דלה] נצרה על דל [25] שפתי (תהלים קמא ג).
[גרר] קשרם על גרגרותיך [26] (משלי א ט).
[שרר] רפאות תהי לשרך [27] (משלי ג ח).

[עוף] אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך (משלי ו ד).
[חיק] ותחבק חיק נכריה (משלי ה כ).
[שית] שית [28] זונה (משלי ז י).
[לוע] ושמת שכין בלועך [29] (משלי כג ב).
[פנה] כמים הפנים לפנים (משלי כז יט).
וחיך אוכל יטעם לו (איוב יב יא).
[כלה, מרר] יפלח כליותי... ישפוך לארץ מררתי (איוב טז יג).
[יצר] ותכה מכעש עיני ויצורי כצל כלם (איוב יז ז).
[בדד] יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות (איוב יח יג).
ואתמלטה בעור שיני [30] (איוב יט כ).
[הלך] ברחוץ הליכי [31] בחמה (איוב כט ו).
[ערק] עצמי נקר מעלי ועורקי [32] לא ישכבון (איוב ל יז).
[קנה] ואזרוע מקנה תשבר (איוב לא כב).
[חלץ] אזר נא כגבר חלציך [33] (איוב לח ג).
מי שת בטוחות חכמה (איוב לח לו).
[פחד] גידי פחדיו [34] ישורגו (איוב מ יג).
[נחר] מנחיריו יצא עשן (איוב מא יב).
כחו במתניו ואונו בשרירי [36] בטנו (איוב מ טז).
ופריו מתוק לחכי (שה"ש ב ג).
שררך אגן הסהר (שה"ש ז ג).
[רקה] כפלח הרמון רקתך [37] (שה"ש ד ג).
[דלל] ודלת [38] ראשך כארגמן (שה"ש ז ו).
[כבד] נשפך לארץ כבדי (איכה ב יא).
אדמו עצם מפנינים (איכה ד ז).
[חפן] טוב כף נחת... ממלוא חפנים עמל ורעות רוח (קהלת ד ו).
[חגב, אבה] וינאץ השקד ויסתבל החגב [39] ותפר האביונה [40] (קהלת יב ה).
*שקוהי די פרזל (דניאל ב לג).
*[גשם] לא שלט נורא בגשמהון [141] (דניאל ג כז).
*[פום] עוד מלתא בפום מלכא (דניאל ד כח).
*[פסס] ומלכא חזה פס ידא די כתבא (דניאל ה ה).
*[רכב] וארכבותא דא לדא נקשן (דניאל ה ו).
[גוף] וישאו את גופת שאול (דהי"א י יב).
[פשע] ויכרות את מדויהם בחצי עד המפשעה [41] (דהי"א יט ד).

א ב ר י ה ג ו ף : חלקי הגוף הבולטים והפנימים עם עור עצמות וגידין. [שרשים] אבה, אזן, אחר, איש, אמה, אנף, אפס, אצל, אשר, בדד, בהן, בוב, בוש, בטח, בטן, בנה, בשר, גבב, גוה, גיד, גלל, גלם, גפף, גרה, גרף, גרר, גשם, דד, דלה, דלל, הלך, זנב, זרה, חגב, חזה, חטם, חיק, חנך, חלל, חלץ, חמש, חפן, טבר,

טפח, יד, יצר, ירך, כבד, כלה, כסל, כפף, כתף, לבב, לוע, לחה, לחם, לקח, לשן, מי, מעי, מצח, מרר, מתן, נבל, נפל, עדה, עוף, עור, עין, ענק, עצם, עקב, ערה, ערל, ערף, ערק, פאה, פגר, פחד, פעם, פרק, צבע, צור, צלע, צפר, קבה, קדד, קדם, קלה, קמץ, קנה, קרס, ראש, רגל, רחם, רקה, שבל, שדה, שול, שוק, שית, שכם, שלח, שמר, שנן, שעל, שפה, שרר, תנך.

[1] פעם הוא צלע כמו על ארבע פעמותיו (שמות כה יב). [2] חצר הכבד שהוא כמו סרח העודף, וי"א לפי שהוא כמעשה רשת ומיתרים. ביצי הזכר שנמ־תו, ולבעל כיס של בצים אשוך קראו מאושכן (בכורות פז ה). [4] אבר הזכר. [5] שליה שהולד מונח שם. [6] שדרה שיש בה חליות שמתפרקות. [7] דופן או צלע חמשית מקום שהמרה וכבד תלוים בו. [8] כמין זכר ונקבה מתוברין זה לזה (רש"י), והוא חבור הזוג. [9] כף הרגל. [10] הראש שתמונתו קרובה לעגול. [11] שובל=עקב. [12] פעל מהשם חוטם בארמית ובעברית אף. [13] פי הטבעת ועגבות. [14] מקום התחלת היד מאצל הגוף. [15] כנוי לקרסולי אָדם כי הם סוף וקצת הגוף. [16] כנוי לאברי המשגל. [17] שלד שלהם וגופם וכן באיוב כ כג. [18] כפות הרגל. [19] תרגומו ולשני אדביק למוריגי = חניכים. [20] בטוחות כליות. [21] בצואר עתק. [22] עדי=פי. [23] העורף והפנים. [42] העובר כרוך ומקופל במעי אמו בטרם קבל צורתו השלמה והוא כגולם. [25] דל השפה היא השפה העליונה. [26] הצואר מתחיל מחוליות השדרה שהן עגולות כמו גרגר. [27] כמו לבשרך. [28] שת אחורי אָדם למושבו כמו עגבות; [29] בית הבליעה. [30] בדי = גידים ועורקים ושרירים. [31] כלומר אני כחוש מבשרי ועורי דבק בעצמי ולא נשאר לי רק חניכי שינים (gums). [32] כף הרגל, ובדברי חז"ל הליכין וקפיצין. [33] גידים ועצבים (nervous system). [34] חלצים כמו מתנים. [35] הביצים (testicles). [36] תתיכות בשרו השמנים שנראים כאילו נופלים ממנו והם דבקים בו שלא ימוטו. [37] עורקי בטנו ומיתריה החזקים. [38] דקות העור המתוח על שטח הצדעים [39] מקלעת ואריגת השער. [40] תגב כנוי לאבר המשגל. [41] אביונה היא צומת הגידין העורקים המוריקים את הזרע אל הביצים (prostate gland). [42] גוף האָדם.

אברי בעל חי:

[גיד] על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (בראשית לב לג).

[פדר] את הראש ואת הפדר [1] (ויקרא א ח).

[קרב, כרע] והקרב והכרעים [2] (ויקרא א יג).

[מרה, יצא] והסיר את מראתו [3] בנוצתה (ויקרא א טז).

[עצה] לעומת העצה [4] יסירנה (ויקרא ג ט).

[אלה] האליה והמכסה והכליות (ויקרא ט יט).

[פרס] כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות (ויקרא יא ג).

[סנף, קשה] כל אשר לו סנפיר וקשקשת (ויקרא יא ט).

[כפף] וכל הולך על כפיו (ויקרא יא כז).

[גחן] כל הולך על גחון (ויקרא יא מב).

[לחם] ולחומי רשף [5] (דברים לב כד).

[קרן] וקרני ראם קרניו (דברים לג יז).

[נפל] לראות את מפלת [6] האריה (שופטים יד ח).

וירם הטבח את השוק ועליה [7] (ש"א ט כד).

[דבש] על כתף עירים חיליהם ועל דבשת [8] גמלים אוצרותם (ישעיה ל ו).

[כרש] בלעני כתנין מלא כרשו [9] מעדני (ירמיה נא לד).

[כנף, אבר] גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה, אשר לו הרקמה (יחזקאל יז ג).

[נתח] כל נתח טוב ירך וכתף מבחר עצמים (יחזקאל כד ד).

על מפלתו ישכנו כל עוף השמים (יחזקאל לא יג).

[בדל] שתי כרעים או בדל אזן (עמוס ג יב).

[תלע] מתלעות [10] כפירים נתוץ ה׳ (תהלים נח ז).

[עטן] עטיניו מלאו חלב ומוח עצמותיו ישוקה (איוב כא כד).

[גרם] עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ יח).

[נחר] מנחיריו יצא עשן (איוב מא יב).

• וכל גרמיהון הדיקו (דניאל ו כה).

• [גפף] ולה גפין [11] ארבע די עוף (דניאל ז ו).

אברי בעל חי: מיוחד לבהמות, חיות, עופות, שקצים, רשמים, דגים ותנינים, זולת האברים הכוללים גם לגוף האדם שנזכרים בערך הקודם. [שרשים] אבר, אלה, בדל, גחן, גיד (הנשה), גפף, גרם, דבש, יצא, כנף, כפף, כרע, כרש, לחם, מרה, נבל (נפל), נחר, סנף, עטן, עלה, עצה, פדר, פרס, קרב, קרן, קשה.

[1] ת"א תרבא, החלב הדק הפרוס ומבדיל בין הקרבים. [2] קרב מעי החי בתוכו, כרעים=הקרסולים, חלקי הרגלים מן הברך עד העקב. [3] הזפק, ע"ש שמפוטם וממולא עם נוצת העוף. [4] חלק התחתון של השדרה. [5] גופי שדים. [6] כמו נבלת האריה. [7] כמו והאליה או הכליה, יונתן תרגם וירכיה. [8] כמו גבשת, גב הגמל וחטטרת שלו. [9] הקיבה השניה בבע"ח מעלה גרה. [10] שן הטוחנת את האוכל. [11] כנפים.

אגודה: ע"ע חבור.

אגרת: ע"ע כתיבה.

ארות: ע"ע עבור.

אדם: [אדם, זכר, נקבה] ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם (בראשית א כז).
[נפש] וייצר ה׳ אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה (בראשית ב ז).
ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א ה).
[גבר] לכו נא הגברים (שמות י יא).
[רעה] לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ טז).
יראה כל זכורך (שמות כג יז).
[עמה] איש את עמיתו [1] (ויקרא כה יז).
[מתה] כל עיר מתים [2] והנשים והטף (דברים ב לד).
[נשם] לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז).
כי האדם עץ השדה (דברים כ יט).
[בנה] והיה אם בן הכות הרשע (דברים כה ב).
ויגר שם במתי מעט (דברים כו ה).
[איש] איש בריא מאד (שופטים ג יז).
[אנש] אשר בי יכבדו אלהים ואנשים (שופטים ט ט).
והיית כאחד האדם (שופטים טז ז).
פן יפגעון בכם אנשים מרי נפש (שופטים יח כה).
כי בן מות [3] הוא (ש"א כ לא).
אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיה נו ב).
אותות ומופתים... ובישראל ובאדם [4] (ירמיה לב כ).
מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (תהלים ח ה).
ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מט יג).
[בשר] ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב (תהלים עח לט).
על מה שוא בראת כל בני אדם? מי גבר יחיה ולא יראה מות? (תהלים פט מח-מט).
אנוש כחציר ימיו... כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו (תהלים קג טו-טז).
תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו (תהלים קמו ד).
כל בני חלוף (משלי לא ח).
אף שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם (איוב ד יט).
אדם לעמל יולד (איוב ה ז).
מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך? (איוב ז יז).
זכר נא כי כחומר עשיתני ואל עפר תשיבני (איוב י ט).
עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשוככני (איוב י יא).
מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה? (איוב טו יד).
אנוש רמה ובן אדם תולעה (איוב כה ו).
יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח).
אזר נא כגבר חלציך (איוב לח ג).
[פלה] שבה פה פלוני אלמוני (רות ד א).
מה יתאונן אדם חי? (איכה ג לט).
כי אדם אין צדיק בארץ (קהלת ז כ).
אשר שלט האדם באדם (קהלת ח ט).
• לא אתי [5] אנש על יבשתא (דניאל ב י).
• גובריא אלך [6] לא שמו עלך מלכא טעם (דניאל ג יב).
והנה עומד לנגדי כמראה גבר (דניאל ח טו).
לפלמוני המדבר (דניאל ח יג).

ע"ע נשים.

א ד ם: שם המין האנושי כולל זכר ונקבה.
[שרשים] אדם, איש, אנש, בנה, בשר, גבר, זכר, מתה, נפש, נקב, נשם, עמה, פלה, רעה.
[1] אנוש כערכו. [2] הוראת איש זכר בלשונות כושית ואשורית. [3] ת"י גבר חייב קטול הוא, וכמו שנאמר כי איש מות אתה (מ"א ב כו). [4] מבדיל בזה את הגוים. [5] אתי. כמו יש, ועל דרך זה האש בית רשע דמיכה ו יא. [6] אלך (אלה) לרבים, ואלין לרבים ולרבות.

אדם המעלה: [אנש] בחר לנו אנשים (שמות יז ט).
ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע (שמות יח כא).
[אצל] אצילי בני ישראל (שמות כד א).
קרואי מועד אנשי שם (במדבר טז ב).
ונתתה לאמתך זרע אנשים (ש"א א יא).
ושמו שאול בחור וטוב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו. משכמו ומעלה גבוה מכל העם (ש"א ט ב).
יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה׳ עמו (ש"א טז יח).
טוב אתה בעיני כמלאך אלהים (ש"א כ"ט ט).
וחזקת והיית לאיש (מ"א ב ב).
ואתה בן אדם (יחזקאל ב ו).
[נסך] והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם (מיכה ה ד).
כי אנשי מופת המה (זכריה ג ח).
חרב עורי על רועי [1] ועל גבר עמיתי (זכריה יג ז).
[נדב] להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו (תהלים קיג ח).
אליכם אישים אקרא (משלי ח ד).
אם בעל נפש אתה (משלי כג ב).
איש תם וישר ירא אלהים (איוב א ח).

[שוע] לא נכר שוע לפני דל (איוב לד יט).
אנשי לבב שמעו לי (איוב לד י).
אדם [2] אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי (קהלת ז כח).
אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז כט).
דניאל איש חמודות (דניאל י יא).
וראיתני כתור [3] האדם המעלה (דהי"א יז יז).
אנשים אשר נקבו בשמות (דהי"ב לא יט).
——— ע"ע צדיק: תואר.

אדם המעלה: שיש לו יתרון על אדם ההמוני. [אנשים] איש, אנש, אצל, חמד, נדב, שוע, תמם.

[1] כלומר על מלכי ועל עם קרובי. [2] אדם בהוראת איש נמצא פעם אחת במקרא. [3] בשורת או בסדר אדם עליון.

אדם פחות:

[פרא] והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו (בראשית טז יב).
זולל וסובא (דברים כא כ).
[ריק, פחז] אנשים ריקים ופוחזים [1] (שופטים ט ד).
[נבל] נבל שמו ונבלה עמו (ש"א כה כה).
וביד אדם אל אפולה (ש"ב כד יד).
חדלו לכם מן האדם כי במה נחשב הוא ? (ישעיה ב כב).
ומצרים אדם ולא אל (ישעיה לא ג).
[נכל] וכילי כליו רעים (ישעיה לב ז).
משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם (ישעיה נב יד).
[חדל] נבזה וחדל אישים (ישעיה נג ג).
[קטן] הקטן יהיה לאלף (ישעיה ס כב).
[כוש] היהפוך כושי עורו (ירמיה יג כג).
[גמד] וגמדים [2] במגדלותיך היו (יחזקאל כז יא).
רוע רוח ורודף קדים כל היום (הושע יב ב).
[בגד] נביאיה פוחזים אנשי בוגדות (צפניה ג ד).
[זלל] כרום זלות [3] לבני אדם (תהלים יב ט).
חרפת אדם ובזוי עם (תהלים כב ז).
גם בני אדם [4] גם בני איש (תהלים מט ג).
[צער, בזה] צעיר אנכי ונבזה (תהלים קיט קמא).
בל יתיצב לפני חשוכים (משלי כב כט).
[הפך] איש תהפוכות (משלי טז כח).
כדבר אחת הנבלות תדברי (איוב ב י).
ועיר פרא אדם יולד (איוב יא יב).
[רשע] זה חלק אדם רשע עם אל (איוב כז יג)
בני נבל גם בני בלי שם (איוב ל ח).
[קלל] הן קלותי מה אשיבך (איוב מ ד).
[יעל] אנשים ריקים בני בליעל (דהי"ב יג ז).
——— ע"ע רשע.

אדם פחות: איש מגונה והמוני. [שרשים] בגד, בזה, גמד, הפך, זלל, חדל, יעל, כוש, נבל, נכל, פרא, צער, קטן, קלל, ריק, רשע.

[1] ריקים מחכמה ונמהרי לב לעשות כל דבר הבא לידם מבלי התבוננות. [2] ננסים בעלי קומת קטנה, וכן בערך רוחני. [3] בעת יתרוממו דלים ופחותים לשלוט על בני אדם. [4] אדם המוני קל הערך לעומת איש.

אדמה: ע"ע עפר.

אדנות:

[גבר] הוה גביר לאחיך (בראשית כז כט).
[דון] שמני אלהים לאדון לכל מצרים (בראשית מה ט).
אם אדוניו יתן לו אשה (שמות כא ד).
[בעל] בעל הבית (שמות כב ז).
בני המלך ובני הגבירה (מ"ב י ג).
ותאמרי לעולם אהי גברת (ישעיה מז ז).
[אלף] ואת למדת אותם עליך אלופים לראש (ירמיה יג כא).
הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם, כעיני שפחה אל יד גבירתה (תהלים קכג ב).
אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג כז).
ויאמר ה' לא אדונים לאלה (דהי"ב יח טז).
——— ע"ע מלך; ממשלה.

אדנות: שררה וממשלה; נגיד ומצוה שיש לו רשות ושליטה על זולתו הנכנע לפניו; היפך עבדות. [שרשים] אלף, בעל, גבר, דון.

אהבה:

[אהב] ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה (בראשית כט כ).
[לוה] עתה הפעם ילוה אישי אלי (בראשית כט לד).
[רחם] ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יט).
[דבק] ותדבק נפשו בדינה בת יעקב ויאהב את הנערה (בראשית לד ג).
[קשר] ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מד ל).
[סגל] והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט ה).
ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח).
ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו ה).
[חשק] רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם (דברים י טו).
ואהבתם את הגר (דברים י ט).
[חבב] אף חובב עמים (דברים לג ג).
ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבהו יהונתן כנפשו (ש"א יח א).
שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו (ש"ב א כג).

נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים (ש"ב א כו).
ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו (ש"ב יג ב).
[חסד] חסד נעוריך [1] אהבת כלולותיך (ירמיה ב ב).
מה תיטבי דרכך לבקש אהבה ? (ירמיה ב לג).
מאסו בך עוגבים [2] נפשך יבקשו (ירמיה ד ל).
אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (ירמיה לא ב).
ברוגז רחם [3] תזכור (חבקוק ג ב).
והאמת והשלום אהבו (זכריה ח יט).
אהבתי אתכם יאמר ה' ואמרתם במה אהבתנו ? (מלאכי א ב).
ארחמך ה' חזקי (תהלים יח ב).
אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מה ח).
באהבתה תשגה תמיד (משלי ה יט).
[דוד] לכה נרוה דודים עד הבקר נתעלסה באהבים (משלי ז יח).
להנחיל אוהבי יש (משלי ח כא).
על כל פשעים תכסה אהבה (משלי י יב).
טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו (משלי טו יז).
קונה לב אוהב עצמו (משלי יט ח).
נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז ו).
[דרך] שלשה המה נפלאים ממני וארבעה לא ידעתים.. ודרך גבר בעלמה (משלי ל יט).
על כן עלמות אהבוך (שה"ש א ג).
הנידה לי שאהבה נפשי (שה"ש א ג).
שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב ו).
ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב ד).
חולת אהבה אני (שה"ש ב ה).
אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ (שה"ש ב ז).
על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי (שה"ש ג א).
תוכו רצוף אהבה (שה"ש ג ו).
מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים (שה"ש ז ז).
אני לדודי ועלי תשוקתו (שה"ש ז יא).
[רפק] מתרפקת על דודה (שה"ש ח ה).
תחת התפוח עוררתיך (שה"ש ח ה).
כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שה"ש ח ו-ז).
חבק] עת לחבוק ועת לרחוק מחבק (קהלת ג ה).
עת לאהוב ועת לשנוא (קהלת ג ח).
ותשא חן וחסד לפניו (אסתר ג יג).

ע"ע ידידות; שנאה.

אהבה: חפץ וחשק לזולתו והקשר לו בנפשו, ובא על אהבה גשמית של תאוה ועגבים וגם על אהבת מוסרית ואנושית ונטיה, טבעית לענינים שונים.
[שרשים] אהב, דבק, דוד, דרך, חבב, חבק, חסד, חשק, לוה, סגל, קשר, רחם, רפק.

[1] מצב ימי האריסות (betrothal). [2] אהבה זרה לעורר תאות הגוף (flapping). [3] אהבת אבות, בארמית אהבה=רחם. [4] יש קורין ארוממך ה' חזקי.

אהל: [אהל] אבי יושב אהל ומקנה (בראשית ד כ).
ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה (בראשית יב ח).
ויאהל אברם ויבא וישב (בראשית יג יח).
והוא יושב פתח האהל (בראשית יח א).
איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז).
[שכן] ואת המשכן תעשה עשר יריעות (שמות כו א).
ועשית לולאות תכלת על שפת היריעה ... ועשית חמשים קרסי זהב [1] וחברת את היריעות אשה אל אחותה והיה המשכן אחד (שמות כו ד-ו).
וסרח העודף ביריעות האהל (שמות כו יב).
ועשית מכסה לאהל עורות אלים (שמות כו יד).
ועשית מסך לפתח האהל (שמות כו לא).
מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל (במדבר כד ה).
[קבב] ויבא אחר איש ישראל אל הקובה [2] (במדבר כה ח).
ויסר אליה האהלה (שופטים ד יח).
לא יהל שם ערבי (ישעיה יג כ).
אהל בל יצען (ישעיה לג כ).
וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב).
הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשוכי, האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי (ישעיה נד ב).
אהלי שודד וכל מיתרי נתקו... אין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי (ירמיה י כ).
[שפר] ונטה את שפרירו [3] עליהם (ירמיה מג י).
[ירע] תחת און ראיתי אלהי כושן ירגזון יריעות ארץ מדין (חבקוק ג ז).
[נוה] ונוה צדיקים יברך (משלי ג לג).
ברוחו שמים שפרה [4] (איוב כו יג).
כאהלי קדר כיריעות שלמה (שה"ש א ה).
ואהיה מאהל אל אהל וממשכן [5] (דהי"א יז ה).

ע"ע בית.

אהל: דירת ערא׳ מיריעות מתוחות וקשורות

במיתרים ויתדות התקועים בארץ לחזקו במקומו, ולהעתיקו ממקום למקום לעת הצורך. [שרשים] אהל, ירע, נוה, קבב, שכן, שפר.

[1] קרסים לעניבה בלולאות. [2] קבה, אהל וראשו עגול והוא חדר המשכב, בערבית אל־קובה (alcove). [3] שפריר אהל יפה. [4] נטה שמים כאהל. [5] מקרא קצר: ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן (ל"ב מדות לר"א בר"י הגלילי).

אויב: [קום] כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם (שמות לב כה).
[איב] והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו (במדבר לה כג).
[צרר] פן ינכרו צרימו (דברים לב כז).
הלנו אתה אם לצרינו (יהושע ה יג).
וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה? (ש"א כד כ).
[עיר] וה' סר מעליך ויהי ערך (ש"א כח טז).
המצאתני אויבי? (מ"א כא כ).
ומלאו פני תבל ערים [1] (ישעיה יד כא).
ואתמול [2] עמי לאויב יקומם (מיכה ב ח).
והשמדתי עריך (מיכה ה יג).
בת קמה באמה כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו (מיכה ז ו).
אל תשמחי אויבתי לי (מיכה ז ח).
מה רבו צרי, רבים קמו עלי (תהלים ג ב).
[שרר] למען שוררי [3] הישר לפני דרכך (תהלים ה ט).
כל צורריו יפיח בהם (תהלים י ה).
אויבי בנפש יקיפו עלי (תהלים יז ט).
ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי (תהלים ל ב).
אתה סתר לי מצר תצרני (תהלים לב ז).
אך אלהים ימחץ אויביו קדקד שער [4] מתהלך באשמיו (תהלים סח כב).
[שור] ותבט עיני בשורי [5] (תהלים צב יב).
[רדף] מתי נעשה ברודפי משפט (תהלים קיט פד).
רבים רודפי וצרי (תהלים קיט קנז).
אשר יומרוך למזמה נשוא [6] לשוא עריך (תהלים קלט כ).
[שנא] הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט (תהלים קלט כא).
בנפול אויבך אל תשמח (משלי כד יז).
* חלמא לשנאיך ופשרה לערך (דניאל ד טז).
ע"ע שנאה.

אויב: שונא שטן המבקש רעת זולתו. [שרשים] איב, עיר, צרה, קום, רדף, שור, שנא, שרר.

[1] ת"י ואשצי בעלי דבבוי. [2] הירונימוס קורא ואל מול עמי. [3] שוררי כמו צוררי. [4] שער הוא אדום, ויש קורין קדקד רשע בהיפך אתוון. [5] כמו בשוררי (רש"י). [6] שונאיך רוממוך למחשבה רעה וישנאוך לשוא.

אוי; ע"ע צער.

אויל: ע"ע כסילות.

אויר: [רוח] ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א ב).
ורוח תשימו בין עדר לעדר (בראשית לב יז).
וירכב על כרוב ויעוף וירא על כנפי רוח (ש"ב כב יא).
[אור] כחום צח עלי אור (ישעיה יח ד).
באות נפשה שאפה רוח (ירמיה ב כד).
רוח צח שפים במדבר (ירמיה ד יא).
ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה [1] (ירמיה נב כג).
ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים (זכריה ה ט).
אנה אלך מרוחך? (תהלים קלט ז).
לעשות לרוח משקל (איוב כח כה).
אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם (איוב מא ח).
סובב סובב הולך הרוח (קהלת א ו).
ע"ע רוח.

אויר: יסוד הרוח הטבעי הסובב את הארץ. [שרשים] אור, רוח.

[1] כמו לרוח, כלומר נראים באויר כי ארבעה רמונים שהיו בעמוד בצד שהיה סמוך לכותל לא נראו לעין, ובס"ה היו מאה רמונים (עיין רש"י).

אולי: ע"ע ספקות.

אומות: ע"ע עמים.

אומלל: [אמל] ורבת בנים אומללה (ש"ב ב ה).
אומללה נבלה תבל, אומללו מרום עם הארץ (ישעיה כד ד).
אומללה יולדת השבעה (ירמיה טו ט).
[ערר] כתבו את האיש הזה ערירי [1] גבר לא יצלח בימיו (ירמיה כב ל).
מה אמולה לבתך! (יחזקאל טז ל).
ואומלל כל יושב בה (הושע ד ג).
חנני ה' כי אומלל אני (תהלים ו ג).
[חדל] אדעה מה חדל אני (תהלים לט ה).
אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט ז).
[אבד] תנו שכר לאובד ויין למרי נפש (משלי לא ו).

[עמל] למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש? (איוב ג כ).
למה שמתני למפגע לך ואהיה עלי למשא (איוב ז כ).
מה היהודים האמללים עושים? (נחמיה ג לד).

אומלל: יבושת הליח וכמישת הצמחים, והושאל על הפגת הלב ועל דבר אשר סר כחו ממנו והלך לטמיון, ובפרט על גבר לא יצלח דך ונדכה ואיש אובד בעניו. [שרשים] אבד, אמל, חדל, עמל, ערר.

[1] ערירי המת בלא בנים והוא כערער בערבה.

אומן: ע״ע אמנות.

אומנות: [אמן] כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא יב).
ואל האומנים[1] אחאב (מ״ב י א).
והיו מלכים אומניך (ישעיה מט כג).
ובנותיך על צד תאמנה (ישעיה ס ד).
ותקח נעמי את הילד ותשנהו בחיקה ותהי לו לאומנת (רות ד טז).
האמונים עלי תולע (איכה ד ה).
[לקח] ויהי אומן את הדסה... ובמות אביה ואמה לקחה[2] מרדכי לו לבת (אסתר ב ז).

ע״ע גידול; חנוך.

אומנות: גידול הילדים, טפח ורבה אותם ולכלכלם, להיות לילדים כאם. [שרשים] אמן, לקח.

[1] האומנים לבני אחאב, כאמור שם ובני המלך שבעים איש את גדולי העם מגדלים אותם. [2] הצילה מהיות יתומה ויקח מקום אמה להיות אומנתה ותהי לו כבת (adoption).

אומץ לב: ע״ע אמיצת לב.

אונאה: ע״ע הונאה.

אונס: [תפש] והיא לא נתפשה (במדבר ה יג).
כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, כי בשדה מצאה, צעקה הנערה המאורשה ואין מושיעה לה (דברים כב כו-כז).
ותפשה ושכב עמה (דברים כב כח).
[אלץ] הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו[1] (שופטים טז טז).
[חזק] ואם לא לקחתי בחזקה[2] (ש״א ב טז).
[כפה] מתן בסתר יכפה אף (משלי כא יד).
[אנס] והשתיה כדת אין אונס (אסתר א ח).
[כבש] הגם לכבוש את המלכה עמי בבית (אסתר ז ח).
* וכל רז לא אנס לך (דניאל ד ו).

ע״ע דחיקה; חזק.

אונס: לחוץ, דחוק, הכריח והכבד על זולתו. [שרשים] אלץ, אנס, חזק, כבש, כפה, תפש.

[1] הכריחה אותו. [2] ת״י יסבון מנך בעל כורחך. [3] לא יכבד עליך.

אופה: ע״ע אפייה.

אוצר: [פקד] והיה האוכל לפקדון[1] לארץ לשבע שני הרעב (בראשית מא לו).
[קמץ] ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים[2] (בראשית מא מז).
[צבר] ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספור (בראשית מא מט).
[טמן] אלהיכם ואלהי אבותיכם נתן לכם מטמון באמתחותיכם (בראשית מג כג).
[סכן] ויבן ערי מסכנות לפרעה (שמות א יא).
[גרן, יקב] כתבואת גורן וכתבואת יקב (במדבר יח ל).
[אסם] יצו ה אתך את הברכה באסמיך (דברים כח ח).
[אצר] חתום באוצרותי (דברים לב לד).
[שפן] ושפוני טמוני חול (דברים לג יט).
ואת אוצרות בית המלך (מ״א יד כו).
[נכא] וישמע[3] אליהם חזקיהו ויראם את כל בית נכותו (מ״ב כ יג).
ואשר אצרו אבותיך (מ״ב כ יז).
[שכה] ועל כל שכיות החמדה (ישעיה ב טז).
ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם[4] שושתי (ישעיה י יג).
לא יאצר ולא יחסן (ישעיה כג יח).
[חסן] חוסן ישועות חכמת ודעת (ישעיה לג ו).
ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מה ג).
[אבס] פתחו מאבסיה[5] (ירמיה נ כו).
אוצר כל כלי חמדה (הושע יג טו).
[גור] נשמו אוצרות נהרסו ממגורות[6] (יואל א יז).
האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם (עמוס ג י).
[צפן] וצפונך תמלא בטנם (תהלים יז יד).
[זוה] מזוינו[7] מלאים מזן אל זן (תהלים קמד יג).
יצפון לישרים תושיה (משלי ב ז).
להנחיל אוהבי יש ואצרותיהם אמלא (משלי ח כא).
וכחומה נשגבה במשכיתו[8] (משלי יח יא).
אוצר נחמד (משלי כא כ).
[גנז] להביא אל גנזי המלך (אסתר ג ט).
[כמן] ומשל במכמני הזהב והכסף (דניאל יא מג).
על יד מתרדת הגזבר[9] (עזרא א ח).
* יתבקר בבית גנזיא די מלכא (עזרא ה יז).
אוצרות הקדשים (דהי״א כו כ).
נגיד על האוצרות (דהי״א כו כד).

וגנזכיו ועליותיו וחדריו הפנימים (דהי"א כח א).
ואוצרות מאכל ושמן ויין (דהי"ב יא יא).
ויבן בירניות וערי מסכנות (דהי"ב יז יב).
ואוצרות אשר לו לכסף ולזהב (דהי"ב לב כז).

ע"ע כסוי.

אוצר: האצר והטמן דברים במקום סגור למשמרת.
[שרשים] אבס, אסם, אצר, גור, גנז, גרן, גרר, זוה, חסן, טמן, יקב, כמן, נכא, סכן, פקד, צבר, צפן, קמץ, שכה, שפן.

[1] גניזה והנחה. [2] ת"א לאוצרין. [3] השבעים קורין וישמח, כמו בישעיה לט ב. [4] אוצרות שהזמינו לעתיד. [5] אוצר התבואה. [6] מגורות אוצרות של חטין וכן במגורה בחגי. [7] פנות החוצה למזון וצידה. מזן אל זן מן הקצה אל הקצה, מפנה לפנה. [8] הונו באוצרו הוא לו כחומה נשגבה ובוטח בו ואין לו בטחון בה'. [9] שר האוצר.

אור:

[אור] ויאמר אלהים יהי אור ... ויבדל אלהים בין האור ובין החשך (בראשית א ג-ד).
[צהר] צהר[1] תעשה לתבה (בראשית ו טז).
[לפד] תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו יז).
ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שמות י כג).
[קרן] ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו (שמות לד כט).
[נור] שמן זית... להעלות נר תמיד (ויקרא כד ב).
[זרח, יפע] וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג ב).
[נגה] וה' יגיה חשכי (ש"ב כב כט).
והשמש זרחה על המים (מ"ב ג כ"ב).
העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם (ישעיה ט א).
והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים (ישעיה ל כו).
אשר הלך חשכים ואין נוגה לו (ישעיה נ י).
[שחר] אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נח ח).
והלכו מלכים לנוגה זרחך (ישעיה ס ג).
[נהר] אז תראי ונהרת (ישעיה ס ה).
קול רחים ואור נר (ירמיה כה י).
[חשמל] אש מתלקחת ונוגה לו מסביב, ומתוכה כעין החשמל מתוך האש (יחזקאל ח ב).
[נצץ] ונוצצים[2] כעין נחשת קלל (יחזקאל א ז).
כשחר[3] פרוש על ההרים (יואל ב ב).
עושה שחר עיפה (עמוס ד יג).
[הוד] כסה שמים הודו (חבקוק ג ג).
ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו (חבקוק ג ד).
וכלפיד אש בעמיר (זכריה יב ו).
עוטה אור כשלמה (תהלים קד ד).
זרח בחשך אור לישרים (תהלים קיב ד).
נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי (תהלים קיט קה).
פתח דבריך יאיר (תהלים קיט קל).
כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג).
ידעך נרו באישון חשך (משלי כ כ).
מאיר עיני שניהם ה' (משלי כט יג).
ואל תופע עליו נהרה (איוב ג ד).
תעפה כבקר תהיה (איוב יא יז).
לילה ליום ישימו אור קרוב מפני חשך (איוב יז יב).
ותעלומה יוציא אור (איוב כח יא).
[הלל] בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך (איוב כט ג).
אחריו יאיר נתיב (איוב מא כד).
ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש (קהלת יא ז).
* ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא (דניאל ב כב).
*[זהה] וזיוהי שוין עלוהי (דניאל ה ט).
*[שפר] באדין מלכא בשפרפרא[3] יקום בנגהא (דניאל ו כ).
והודי נהפך עלי למשחית (דניאל י ח).
[זהר] והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל יב ג).

ע"ע בהירות: חשך.

אור: זהר ונגה טבעי או מוסרי, הפך חשך.
[שרשים] אור, זהה, זהר, הוד, הלל, זרח, חשמל, יפע, לפד, נגה, נהר, נור, נצץ, צהר, קרן, שחר, שפר.

[1] צהר מבוא לאור השמש. [2] התנוצצות והברקה של אור הזהר שהופיע. [3] כאור השחר המתפשט לאט לאט על הארץ מן ההרים הגבוהים כן יהיה הארבה. [4] עמוד השחר.

אורב: ע"ע מארב.

אורים ותמים:

[אור, תמם] ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבואו לפני ה' (שמות כח ל).
ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה (במדבר כז כא).
[לכד] ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה השבט אשר ילכדנו ה' יקרב למשפחות והמשפחה אשר ילכדנה ה' תקרב לבתים, והבית אשר ילכדנו ה' יקרב לגברים (יהושע ז יד).
ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים... ויאמר שאול אל הכהן אסוף ידך (ש"א יד יח-יט).
וישאל שאול באלהים הארד אחרי פלשתים, התתנם

ביד ישראל ? ולא ענהו ביום ההוא (ש״א יד לז).
ויאמר שאול אל ה׳, אלהי ישראל הבה תמים !
וילכד יונתן ושאול והעם יצאו (ש״א יד מא).
וישאל דוד בה׳ לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ? (ש״א כג ב).
[אפד] ויאמר אל אביתר הכהן הגישה האפוד (ש״א כג ט).
וישאל שאול בה׳ ולא ענהו ה׳ גם בחלומות גם באורים גם בנביאים (ש״א כח ו).
אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתמים (עזרא ב סג).
וישאל עוד דוד באלהים (דהי״א יד יד).
——— ע״ע גורל.

אורים ותמים: כנראה היו סימני גורל בחשן ואפוד שעל פיהם יצא משפט ה׳ לדורשיו. והגורל לפני ארון ה׳ בלכידת השבט והמשפחה והגבר היה גם כן לפי משפט האורים ותמים, כנראה ממה שאמר שאול הבה תמים. תמא בארמית ענינו גורל, תרגום פור הוא הגורל=תמא הוא עדבא (שטיינבערג). [שרשים] אור, אפוד, לכד, תמים.

אות: ע״ע סימן.

אות ומופת: [אוה] והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון (שמות ד ח).
לאות לבני מרי (במדבר יז כה).
[יפת] אותות ומופתים גדולים ונוראים (דברים ו כב).
ונתן לך אות או מופת (דברים יג ב).
כמופת אשר נתן איש האלהים (מ״א יג ה).
ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו (ישעיה לא ח).
ונתתי מופתים בשמים ובארץ (יואל ג ג).
אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה (תהלים עד ט).
[תוה] וקדוש ישראל התוו[1] (תהלים עח מא).
עשה עמי אות לטובה (תהלים פו יז).
*[תמה] אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עלאה (דניאל ג לב).
* ועבד אתין ותמהין (דניאל ו כח).

אות ומופת: נס היוצא מדרך הטבע, דבר פלא ועלילה נשגבה מבינת אנוש, לקיום חזון העתיד ולהוכיח מפעלות ה׳. [שרשים] אוה, יפת, תוה, תמה.
[1] שאלו אות ומופת לנסות ה׳ (רש״י).

אזור: ע״ע חגורה.

אזן: ע״ע שמיעה.

אזרח: ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם, שבו וסחרוה והאחזו בה (בראשית לד י).
[זרח] תורה אחת יהי לאזרח ולגר הגר בתוככם (שמות יב מט).
כל האזרח בישראל (ויקרא כג מב).
[ישב] לבני ישראל ולגר הגר ולתושב[1] בתוכם (במדבר לה טו).
ולגר ולאזרח הארץ (במדבר ט יד).
ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז לה).
——— ע״ע גרים.

אזרח: תושב הארץ שנולד בה הפך הגר; בן אומה ידועה מגזעה ומשרשה, ויתכן שהוא כנוי כבוד לבני ישראל שהתיחסו לאברהם שנקרא איתן האזרחי, שזרח אור לישרים, וגם המשוררים איתן והימן מכונים אזרחי. גם נאמר על עץ שלא נעתק עוד ממקום צמחו. [שרשים] זרח, ישב.
[1] הגר אחרי שקנה לו זכות אזרח (citizen) נקרא תושב.

אחדות: [אחד] ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (בראשית יא א).
[קבץ] ויתקבצו יחד להלחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד (יהושע ט ב).
ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה׳ (יהושע כב כז).
קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו, וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד, והיו לאחדים בידך (יחזקאל לז טז-יז).
[שכם] לקרוא כלם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד (צפניה ג ט).
הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו, ומדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברית אלהינו (מלאכי ב י).
הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג א).
[שלם] בלבב שלם באו חברונה להמליך את דויד על כל ישראל לב אחד (דהי״א יב לח).
——— ע״ע שלמות.

אחדות: קבוץ וחבור לאומי בהסכמה ועצה אחת לדבר מיוחד. [שרשים] אחד, קבץ, שכם, שלם.

אחוזה: [אחז] לאחוזת קבר (בראשית כג ט).
ויתן להם אחוזה בארץ מצרים (בראשית מז יא).
אחוזת עולם (בראשית מח ד).

[ירש] ונתתי אותה לכם מורשה (שמות ו ח).
ואל אחוזת אבותיו ישוב (ויקרא כה מא).
[נחל] נתון תתן להם אחוזת נחלה (במדבר כז ז).
מנחלת אחוזתם (במדבר לה ב).
לא באתם... אל המנוחה ואל הנחלה (דברים יב ט).
לקחו נחלתם מעבר לירדן (יהושע יח ז).
אחוזת בני ישראל (יהושע כב ט).
למורשה היתה לנו (יחזקאל לו ב).
לא יקח הנשיא מנחלת העם להונותם מאחוזתם (יחזקאל מו יח).

ע"ע רכוש.

אחוזה: נחלה מורשה, קנין קרקע לצרכי ביתו, לצרכי משפחתו או לצורך לאומי. [שרשים] אחז, ירש, נחל.

אחיזה: ע"ע תפיסה.

אחור וקדם: [טרם] וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם יצמח (בראשית ב ה).

[אחר] וילכו אחורנית (בראשית ט כג).
ויחי נח אחר המבול (בראשית ט כח).
והנה גם הוא אחרינו (בראשית לב יט).
[עוד] עד בואי אליך מצרימה (בראשית מח ה).
ויפול רוכבו אחור (בראשית מט יז).
[מול, שלש] גם מתמול גם משלשם (שמות ד י).
ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' (שמות ט ל).
[פנה] וראיתי את אחורי ופני לא יראו (שמות לג כג).
רפאים ישבו שם לפנים (דברים ב כ).
ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש (יהושע י יד).
לא היתה כזאת אתמול שלשום (ש"א ד ז).
לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט ט).
[קדם] כאשר יאמר משל הקדמוני (ש"א כד יד).
קדמוני מוקשי מות (ש"ב כב ו).
ושדפה לפני[1] קמה (מ"ב יט כו).
עזבו את ה' נזורו אחור (ישעיה א ד).
ארם מקדם ופלשתים מאחור (ישעיה ט יא).
כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל לג).
[ראש] מי הגיד מראש... ומלפנים (ישעיה מא כו).
[אז] עתה נבראו ולא מאז ולפני יום (ישעיה מח ז).
[עלם] כימי קדם דורות עולמים (ישעיה נא ט).
ויהיו לאחור ולא לפנים (ירמיה ז כד).
הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם (ירמיה כח ח).
והיא כתובה פנים ואחור (יחזקאל ב י).
אשר דברתי בימים קדמונים (יחזקאל ב י).
לא תגיש ולא תקדם בעדנו הרעה (עמוס ט י).
[עלה] מן היום הזה ומעלה (חגי ב טו).
כימי עולם וכשנים קדמוניות (מלאכי ג ד).
קומה ה' קדמה פניו הכריעהו (תהלים יז יג).
כי תקדמנו ברכות טוב (תהלים כא ד).
לא נסוג אחור לבנו (תהלים מד יט).
קדמו שרים אחר נוגנים (תהלים סח כו).
לפנים הארץ יסדת (תהלים קב כו).
שקדמת[2] שלף יבש (תהלים קכט ו).
אחור וקדם צרתני (תהלים קלט ה).
הלא כתבתי לך שלשום[3] (משלי כב כ).
מי יתנני כירחי קדם (איוב כט ב).
עד שיפוח היום ונסו הצללים (שה"ש ב יז).
וזאת לפנים בישראל (רות ד ז).
חדש ימינו כקדם (איכה ה כא).
[היה] מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ... כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו (קהלת א ט-י).
[כבר] מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר נקרא שמו (קהלת ו י).
ולפני מזה[4] (נחמיה יג ד).
והנה להם המלחמה פנים ואחור (דהי"ב יג יד).

ע"ע עכבה; חוץ ופנים.

אחור וקדם: פעולה שעתידה לבוא ופעולה שעברה כבר. גם מורה על צד האדם לפניו או מאחוריו. [שרשים] אז, אחר, היה, טרם, כבר, מול, עוד, עלה, עלם, פנה, קדם, ראש, שלש.

[1] בטרם יהיה קמה. [2] קודם שיתלשו אותו כבר הוא יבש. [3] זה כבר. [4] מקודם.

אחרון: ע"ע ראשון ואחרון.

אחריות: [שמר] השומר אחי אנכי? (בראשית ד ט).

[דרש] ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית ט ה).
[חטא] אני אחטנה מידי תבקשנה (בראשית לא לט).
[ערב] אני אערבנו מידי תבקשנו (בראשית מג ט).
[נשא] אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה א).
האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף? (במדבר טז כב).
[נקי] כל אשר יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ... ואנחנו נקיים (יהושע ב יט).
[אחר] ואחריתך[1] תאכל באש (יחזקאל כג כה).
[בקש] ודמו מיד הצופה אבקש (יחזקאל לג ו).
[חבל] חבל חבלנו[2] לך (נחמיה א ז).

אחריות: בטחון, ערבות והתחייבות על עצמו לשמור ולקיים הדבר לאחר זמן, ולשלם נזק.

אם יארע איזה קלקול בדבר. [שרשים] אחר, בקש, דרש, חבל, חטא, נקי, נשא, ערב, שמר.

[1] ת״י ושפר ארעיך תתוקד בנורא, שפר ארעיך שהן אחריות לישען עליהן לפרנסה (רש״י). [2] בהוראת קישור ותפיסה, חבל—כבל המקשר ואוסר את האדם למה שהבטיח לעשות.

אחרית : ע״ע תחלה וסוף.

איחור : ע״ע עכבה.

איך : ע״ע שאלה.

אילנות : [עצה] עץ פרי עושה פרי למינהו (בראשית א יא).

כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל (בראשית ב ט).
[גפר] עשה לך תבת עצי גופר (בראשית ו יד).
[שיח] ותשלך ... תחת אחת השיחים (בראשית כא טו).
[אשל] ויטע אשל בבאר שבע (בראשית כא לג).
[אלל] ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות (בראשית לה ח).
[לבן, לוז, ערם] מקל לבנה [1] לח, לוז וערמון (בראשית ל לז).
[גפן] ובגפן שלשה שריגים והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכלותיה ענבים (בראשית מ י).
[סנה] וירא מלאך ה׳ בלבת [1] אש מתוך הסנה (שמות ג ב).
[שטה] ועשו ארון עצי שטים (שמות כה י).
[הדר] פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כג מ).
[אשר] לא תטע לך אשרה (דברים טז כא).
ואשר יבא ... ביער לחטוב עצים (דברים יט ה).
לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן כי ממנו תאכל (דברים כ יט).
[זית, אטד, ארז] הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך ויאמרו לזית מלכה עלינו. ויאמר להם הזית החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העצים ! ... ויאמרו כל העצים אל האטד לך אתה מלך עלינו ... תצא אש מן האטד ותאכל כל ארזי הלבנון (שופטים ט ח־טו).
[ברש] עצי ארזים ועצי ברושים (מ״א ה כד).
[רתם] וישכב ויישן תחת רותם אחד (מ״א יט ה).
[אול] כאלה נובלת עליה (ישעיה א ל).
[חסן] והיה החסון [2] לנעורת (ישעיה א לא).
על כל ארזי לבנון הרמים והנשאים ועל כל אלוני הבשן (ישעיה ב יג).
כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם (ישעיה ו יג).
[שקם] שקמים גודעו וארזים נחליף (ישעיה ט ט).
[דהר] אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן [3], אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו (ישעיה מא יט).
[ארן] ויקח תרזה [4] ואלון ויאמץ לו בעצי יער, נטע אורן וגשם יגדל (ישעיה מד יד).
[נעץ, סרפד] תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס (ישעיה נה יג).
[שקד] ואומר מקל שקד אני רואה (ירמיה א יא).
ואנכי נטעתיך שורק [5] (ירמיה ב כא).
כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום. והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי (ירמיה יז ח).
[ערר] והיה כערער [6] במדבר (ירמיה מח ו).
תחת כל עץ רענן ותחת כל אלה עבותה [7] (יחזקאל ו יג).
[זמר] מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה ? (יחזקאל טו ב).
[צוף] קח אל מים רבים צפצפה שמו (יחזקאל יז ה).
ויהי לגפן סורחת ... להיות לגפן אדרת (יחזקאל יז ו־ח).
השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש (יחזקאל יז כד).
[בנה] קרנות שן והבנים [8] השיבו אשכרך (יחזקאל כז טו).
הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחורש מצל וגבה קומה (יחזקאל לא ג).
ארזים לא עממוהו בגן אלהים, ברושים לא דמו אל סעפותיו וערמונים לא היו כפראותיו. כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו ביפיו. יפה עשיתיו ברוב דליותיו ויקנאוהו כל עצי עדן (יחזקאל לא ח־ט).
גפן בוקק [9] ישראל (הושע י א).
[תאן] שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה (יואל א ז).
[רמם, תמר, נפח] הגפן הובישה והתאנה אומללה, רמון גם תמר ותפוח כל עצי השדה יבשו (יואל א יב).
וכפיס [10] מעץ יעננה (חבקוק ב יא).
הילל ברוש כי נפל ארז אשר [11] אדירים שדדו הילילו אלוני בשן (זכריה יא ב).
[זרח] ומתערה כאזרח [12] רענן (תהלים לז לה).
גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה (תהלים פ ט).
צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה (תהלים צב יג).
חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים [13] (תהלים קכ ד).

עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג יח).
יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל (איוב יד ז).
[צאל] תחת צאלים[14] ישכב (איוב מ כא).
והגפנים סמדר[15] נתנו ריח (שה"ש ב יג).
[אול, גוז] אל גנת אגוז ירדתי (שה"ש ו יא).
* גודו אילנא וקציצו ענפוהי (דניאל ד יא).
[בכא] ובאת להם ממול הבכאים (דהי"א יד יד).
[מוג] הביאו עצי אלגומים[16] ואבן יקרה (דהי"ב ט י).

ע"ע ענפים; עצים.

אילנות: עצים הנושאים פירות או אילני סרק ועצים מדבריים. [שרשים] אול, אטד, אלל, ארז, ארן, אשל, אשר, בכא, בנת, ברש, גוז, גפן, גפר, דהר, הדר, זית, זמר, זרח, חסן, לבן, לוז, מוג, נעץ, נפת, סנה, סרפד, עצה, ערם, ערר, צאל, צוף, רמס, רתם, שטה, שית, שקד, שקם, שרק, תאן, תמר.

[1] המבריק ככסף בלבנונית שלו (white poplar). [2] חסן כמו אלון ופועלו הוא הגנן. [3] עץ שמן הוא זית, תאשור הוא אשרה. [4] תרזה ארז נקבה והוא עץ קשה. [3] לפי רב האי גאון גפן שענפים שלה לא ימצא בהם חרצן (seedless). [6] אלון יחידי וגלמוד. [7] עץ עבות ברוב ענפים. [8] עץ שחור וקשה כאבן (ebony). [9] המשיר פירותיו. [10] קורה או חתיכת עץ. [11] אשר כמו אשרה ותאשור נרדף אל ארז. [12] עץ קבוע ימים רבים ויזקין בארץ שרשו ולא נעתק ממקום צמחו. [13] עץ בארץ ערב שגתליו רותחין מאד. [14] מין אטד מדברי שיש לו ענפים רבים העושים צל. [15] הענבים בין תקופת הפריחה והבוסר. [16] אלגומים כמו אלמוגים (אל־מוג) בהפך אתוון, עץ אדום נבחר שעושים ממנו כלים יקרים.

אין; ע"ע **אפס**.

אישות:

[עזר] ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב יח).
[איש] על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב כד).
ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך (בראשית ג טז).
[ידע] והאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד א).
[דון] ואדוני זקן (בראשית יח יב).
[בוא] ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ (בראשית יט לא).
ה' אלהי השמים ... הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם (בראשית כד ז).
ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה (בראשית כד נז).
ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו (בראשית כד סז).
[שכב] כמעט שכב אחד העם את אשתך (בראשית כו י).
קח לי את הילדה הזאת לאשה (בראשית לד ד).
[פלגש] ותמנע היתה פילגש[1] לאליפז (בראשית לו יב).
[יבם] בוא אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחיך (בראשית לח ח).
[בעל] אם בעל אשה הוא (שמות כא ג).
[עון] אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
[חרף] והיא שפחה נחרפת לאיש (ויקרא יט כ).
[שטה] איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (במדבר ה יב).
או עבר עליה רוח קנאה וקנא את אשתו (במדבר ה יד).
[ארש] מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה (דברים כ ז).
[לקח, קרב] את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה (דברים כב יד).
ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו (דברים כב יט).
נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח (דברים כד ה).
אשה תארש ואיש אחר ישכבנה (דברים כח ל).
תרע עינו באחיו ובאשת חיקו (דברים כח נד).
[שלח] ושלשים בנות שלח החוצה (שופטים יב ט).
והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסוף חרפתנו (ישעיה ד א).
[אלף] הלא מעתה קראת לי אבי אלוף נעורי אתה (ירמיה ג ד).
[חבר, ברה] כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה, והיא חברתך ואשת בריתך (מלאכי ב יד).
[עקר] מושיבי עקרת הבית (תהלים קיג ט).
[קור] יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך (משלי ה יח).
אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד (משלי ה יט).
אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב ד).
בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת (משלי יט יד).
[צלע] ואיד נכון לצלעו (איוב יח יב).
רוחי זרה לאשתי (איוב יט יז).

[פרש] ופרשת כנפיך אל אמתך (רות ג ט).
לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר (רות ג י).
[חיי] ראה חיים עם אשה אשר אהבת (קהלת ט ט).
•[שגל, לחן] ורברבניך שגלתך ולחנתך (דניאל ה כג).
[ישב] אשר הושיבו נשים נכריות (עזרא י יח).
[נשא] כי נשים שמונה עשרה נשא (דהי"ב יא כא).
וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה לו לאשה (דהי"ב כא ו).

——— ע"ע נ ט ; ת•ש מ י ש.

א י ש ו ת : קשר הנשואים שבין איש לאשתו כדת. [שרשים] איש, אלף, ארש, בוא, בעל, ברת, גבר, דוד, דון, חיי, חרף, יבם, ידע, ישב, • לחן, לקח, נקב, נשא, עון, עזר, עקר, פלגש, פרש, צלע, קור, קרב, שגל, שטה, שכב, שלח.

[1] פילגש, חציה אשה וחציה שפחה ; אשה בלא חופה וקידושין. [2] צלע אשתו ע"ש ויבן את הצלע. [3] אשה ופילגש.

אכזריות : איש אל אחיו לא יחמולו (ישעיה ט יח).

[כזר] אכזרי המה ולא ירחמו (ירמיה נ מב).
ומלאך אכזרי ישלח בו (משלי יז יא).
יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי (משלי יב י).
אכזריות חמה ושטף אף (משלי כז ד).
תהפך לאכזר לי (איוב ל כא).
[קשה] הקשיח בניה ללא לה (איוב לט טז).
בת עמי לאכזר כיענים [1] במדבר (איכה ד ג).

——— ע"ע ר ח מ נ ו ת.

א כ ז ר י ו ת : אבירות לב מבלי התפעל מצער זולתו ומבלי התעוררות חמלה ורחמים. [שרשים] כזר, קשה.

[1] מין עוף צורח במדבר (ostrich). ואין לו רחמים על בנין כעורב בדברי חז"ל.

אכילה ושתיה : [קמח] מהרי שלש סאים קמח סלת [1] (בראשית יח ו).

[מי] הגמיאיני [2] נא מעט מים מכדך (בראשית כד יז).
[ספא] תבן ומספוא לגמלים (בראשית כד לם).
[אכל]וישם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי (בראשית כד לג).
[שתה, שקה] ואשת וגם הגמלים השקתה (בראשית כד מו).
[זוד] ויזד יעקב נזיד ... הלעיטני נא מן האדום האדום הזה (בראשית כה כט-ל).
[טעם] ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב (בראשית כז ט).
חטאו משקה מלך מצרים והאופה (בראשית מ א).
[לחם] כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה היא למצרים (בראשית מג לב).
[ברה, זון] נושאות בר ולחם ומזון (בראשית מה כג).
[עדן] והוא יתן מעדני מלך (בראשית מט כ).
[צלה, מצץ] צלי אש ומצות יאכלוהו (שמות יב ח).
[נוא] אל תאכלו ממנו נא [3] כי אם צלי אש (שמות יב ט).
[חמץ] כל מחמצת לא תאכלו (שמות יב כ).
[בצק] וישא העם את בצקו טרם יחמץ (שמות יב לד).
[עוג] ויאפו את הבצק ... עוגות מצות (שמות יב לט).
[שאר] ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך (שמות יג ז).
[בשר] בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע (שמות טז ג).
איש לפי אכלו לקטו (שמות טז יח).
[צפח, דבש] וטעמו כצפיחית [4] בדבש (שמות טז לא).
שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
[גרר] והוא גרה לא יגר (ויקרא יא ז).
הצאן והבקר ישחט להם ומצא להם ? אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם ? (במדבר יא כב).
[לחך] כלחוך השור את ירק השדה (במדבר כב ד).
על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בצאתכם ממצרים (דברים כג ה).
[צוד] הכינו לכם צדה (יהושע א יא).
זה לחמנו חם הצטידנו [5] אתו מבתינו (יהושע ט יב).
[מרק] הבשר שם בסל והמרק שם בפרור (שופטים ו יט).
[לקק] כל אשר ילוק בלשונו מן המים כאשר ילוק הכלב (שופטים ז ה).
ויין ושכר לא שתיתי (ש"א א טו).
[שפר, אשש] ויחלק לכל העם לכל המון ישראל למאיש ועד אשה, לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה [6] אחת (ש"ב ו יט).
[לבב] ותלבב לעיני שתי לביבות (ש"ב יג ו).
[שפה] ושפות [7] בקר (ש"ב יז כט).
[נקד] עשרת לחם ונקודים ובקבוק דבש (מ"א יד ג).

[עוג] חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג (מ"א יז יב).
ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים [9] וצפחת מים ויאכל וישת (מ"א יט ו).
במקום אשר לקקו הכלבים (מ"א כא יט).
שפות הסיר הגדולה ובשל נזיד לבני הנביאים ... וילקט ממנו פקועות שדה מלא בגדו ויבא ויפלח אל סיר הנזיד ... ויצקו לאנשים לאכול, ויהי באכלם מהנזיד והם צעקו ויאמרו מות בסיר (מ"ב ד לט־מ).
ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש? ויאמר תן לעם ויאכלו כי כה אמר ה' אכול והותר (מ"ב ד מג).
[ברה]ולא ברה אתם לחם (מ"ב יב יז).
ערוך השלחן צפה הצפית אכול ושתה (ישעיה כא ה).
אכול בשר ושתות יין אכול ושתה כי מחר נמות (ישעיה כב יג).
[בלל] והאלפים ... בליל חמיץ [10] יאכלו (ישעיה ל כד).
לחמו ניתן ומימיו נאמנים (ישעיה לג טז).
[מצה] כוס התרעלה שתית מצית (ישעיה נא יז).
[סבא] אתיו אקחה יין [11] ונסבאה שכר (ישעיה נו יב).
[פרס] ולא יפרסו להם על אבל (ירמיה טז ז).
כתאנים השוערים אשר לא תאכלנה מרוע (ירמיה כט יז).
[עדן] מלא כרשו מעדני (ירמיה נא לד).
[ארח] וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת מלך בבל דבר יום ביומו (ירמיה נב לד).
פצה פיך ואכול את אשר אני נותן אליך (יחזקאל ב ח).
נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו (יחזקאל ז יט).
מלוש בצק עד חומצתו (הושע ז ד).
[עסס] על עסים כי נכרת מפיכם (יואל א ה).
ישתו כל הגוים תמיד (עבדיה א טז).
כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה (חבקוק א טז).
תערוך לפני שלחן ... כוסי רויה (תהלים כג ה).
יבקע צורים במדבר וישק כתהומות רבה [13] (תהלים עח טו).
וימטר עליהם מן לאכול ... צידה שלח להם לשובע (תהלים עח כד־כה).
כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב (תהלים קז י).
אוכלי לחם העצבים (תהלים קכז ב).
[צוד] צידה ברך אברך (תהלים קלב טו).
כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו (משלי ד יז).
צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה).

טוב לב משתה תמיד (משלי טו טו).
טוב ארוחת ירק ... משור אבוס (משלי טו יז).
[שכר] לץ היין הומה שכר (משלי כ יא).
[טרף] ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה (משלי לא טו).
[חלב, גבן] הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני (איוב י י).
וחיך אוכל יטעם לו (איוב יב יא).
אין שריד [15] לאכלו על כן לא יחיל טובו (איוב כ כא).
אכלו רעים שתו ושכרו דודים (שה"ש ה א).
[חמץ] לעת האוכל גושי הלום ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחומץ ... ויצבט לה קלי [16] ותאכל ותשבע ותותר (רות ב יד).
מבקשים לחם, נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש (איכה א יא).
פורש [17] אין להם (איכה ד ד).
היו לברות למו (איכה ד י).
וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלהים היא (קהלת ג יג).
[יין] לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך (קהלת ט ז).
והשתיה כדת אין אונס (אסתר א ח).
המלצר [18] אשר מנה שר הסריסים על דניאל (דניאל א יא).
[פתבג] נושא את פתבגם ויין משתיהם (דניאל א טז).
לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי (דניאל י ג).
*[מלח, חמר, משח] חנטין ומלח חמר ומשח [19] (עזרא ו ט).
ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו (נחמיה ט כה).
[שמן, מנה] לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו (נחמיה ח י).

——— ע"ע אפיה ובשול: דבש וחלב: יין: ירק: לחם: צידה: שמן.

אכילה ושתיה: אופני וצרכי האכילה והשתיה. [שרשים] אבס, אכל, ארח, אשש, בלל, בצק, ברה, ברר, בשר, גבן, גרר, דבש, זוד, זון, חלב, חמץ, חמר, טעם, טרף, יין, לבב, לחך, לחם, לקק, מי, מלח, מנה, מצה, מצץ, מרק, משח, נוא, נקד, ספא, עדן, עוג, עסס, פרס, פתבג, צוד, צלה, צפח, קמח, שאר, שכר, שמן, שפה, שפר, שקה, שתה.

[1] הקמח הדק שהורם והונף על ידי נפה וכברה. [2] ענינן שאיפה ובליעה. [3] בשול או צלי שלא נגמר כל צרכו. [4] עוגה או מין מאכל. [5] רוטב ע"ש שמורק שמנוניתו.

[6] אשפר הוא מנה בשר, אשישה גרב יין, וי"א עגול של צמוקים כעין דבלת תאנים. [7] עגות מצות קטנות (cakes). [8] מעוג כמו עוגה. [9] אפייה ע"ג גחלים [10] מספוא מלות. [11] פרוסת לחם לסעודת הבראה. [12] השבעים קורין תמר=יין. [13] יש קורין ערבה ומקביל אל מדבר. [14] כמו ברבורים אבוסים (מ"א ה ג). מפוטם שמלעיטין אותו. [15] לא שייר לעניים. [16] שבלים צלוים באש. [1] פרוסת לחם. [18] המלצר הוא הממונה על המזונות (waiter). [19] חטים, מלח, יין, ושמן בארמית.

אל: ע"ע עבור; עם; עצמיות; תוך.

אלהות: [הוה] אז הוחל לקרוא בשם ה׳ (בראשית ד כו).

[שדד] וארא ... באל שדי ושמי ה׳ לא נודעתי להם (בראשית ו ג).

ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה׳ במקום הזה (בראשית כח טז).

[אלה, פחד] לולי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי (בראשית לא מב).

[היה] אהיה אשר אהיה ... אהיה שלחני אליכם (שמות ג יד).

אצבע אלהים היא (שמות ח טו).

[ירא] נורא תהלות עושה פלא (שמות טו יא).

ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר (שמות כד י).

ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל (שמות כד יז).

[כבד] הראני נא כבודך (שמות לג יח).

ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני אדם וחי (שמות לג כ).

[קום] ויאמר הנה מקום אתי (שמות לג כא).

[אול] אל אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר טז כב).

לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם (במדבר כג יט).

אלהי האלהים ואדוני האדונים (דברים י יז).

[שם] ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כח נח).

[צור] הצור תמים פעלו (דברים לב ד).

אל אלהים ה׳ (יהושע כב כב).

[צבא] אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות אלהי מערכות ישראל (ש"א יז מה).

ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳, ואחר הרעש אש לא באש ה׳, ואחר האש קול דממה דקה (מ"א יט יב).

האלהים אני להמית ולהחיות ? (מ"ב ה ז).

ואראה את אדני יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל (ישעיה ו א).

[רוח] וסוסיהם בשר ולא רוח (ישעיה לא ג).

אכן אתה אל מסתתר (ישעיה מה טו).

[אב] כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, אתה ה׳ אבינו גואלנו מעולם שמך (ישעיה סג טז).

הימיר גוי אלהים ? והמה לא אלהים ! ועמי המיר כבודי בלא יועיל (ירמיה ב יא).

[מלך] וה׳ אלהים אמת הוא, אלהים חיים ומלך עולם (ירמיה י י).

מקוה ישראל מושיעו בעת צרה (ירמיה יד ח).

האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק ? (ירמיה כג כג).

וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה (יחזקאל י יט).

כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד (צפניה ג ט).

לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה׳ צבאות (זכריה ד ו).

הלא אב אחד לכלנו, הלא אל אחד בראנו, מדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברית אלהינו ? (מלאכי ב י).

[דון] הארון אשר אתם מבקשים (מלאכי ג א).

ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ (תהלים ח י).

אך יש אלהים שופטים בארץ (תהלים נח יב).

נורא עלילה על בני אדם (תהלים סו ה).

נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו (תהלים עו ב).

יובילו שי למורא (תהלים עו יב).

ואני קרבת אלהים לי טוב (תהלים עג כח).

כי טוב ה׳ לעולם חסדו (תהלים ק ה).

אליך נשאתי עיני היושבי בשמים (תהלים קכג א).

אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח ? אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הנך ! אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים — גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך (תהלים קלט ז-י).

מגדל עוז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי יח י).

ומה יצדק אנוש עם אל ? (איוב ט ב).

החקר אלוה תמצא, אם עד תכלית שדי תמצא ? איוב יא ז).

ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו).

הלאל ילמד דעת והוא רמים ישפוט ? (איוב כא כב).

החפץ לשדי כי תצדק, ואם בצע כי תתם דרכיך ? (איוב כב ג).

ומה תצדק אנוש עם אל ? ומה יזכה ילוד אשה ? (איוב כה ד).

חלילה לאל מרשע ושדי מעול (איוב לד י).

הבט שמים וראה, שור שחקים גבהו ממך. אם

חטאת מה תפעל בו. ורבו פשעיך מה תעשה לו? אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח? לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך! (איוב לה ח־ט).
כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים (קהלת ה א).
כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה, ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את הכל (קהלת יא ה).
* והוא מהשנא עדניא וזמניא, מהעדה מלכין ומהקים מלכין, יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה (דניאל ב כא).
*[עתק] ועתיק יומין יתיב לבושה כתלג חור (דניאל ז ט).
ה' אלהי ישראל אבינו (דהי"ב כט י).
למען ידעו כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל (דהי"ב ו לג).
עמו זרוע בשר ועמנו ה' אלהינו לעזרנו ולהלחם מלחמותינו (דהי"ב לב ח).

———— ע"ע שכינה; תואר לה'.

אלהות: העצם הנעלה, האדון האדונים, בורא עולם ויוצר כל ומנהיג לכל בריותיו. [שרשים] אב, אול, אלה, דון, הוה, היה, ירא, כבד, מלך, עתק, פחד, צבא, צור, קום, רוח, שדד.

אלילים: ע"ע עבודה זרה.

אלמנה ויתום: [אלם, יתם] כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים (שמות כב כא־כב).
אבל אשה אלמנה אני (ש"ב יד ה).
ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות (ש"ב כ ג).
ותבאנה לך ... שכול ואלמון (ישעיה מז ט).
ואלמנה וגרושה לא יקחו (יחזקאל מד כב).
אבי יתומים ודיין אלמנות (תהלים סח ו).
יתום ואלמנה יעודד (תהלים קמו ט).
ויצב גבול אלמנה (משלי טו כה).
אלמנות שלחת ריקם וזרועות יתומים ידוכא (איוב כב ט).
חמור יתומים ינהגו, יחבלו שור אלמנה (איוב כד ג).
יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות (איכה ה ג).
כי אין לה אב ואם (אסתר ב ז).

————

אלמנה ויתום: אלמנה, אשה שמת בעלה, ואיש שמתה אשתו הוא אלמן. יתום, הנשאר בלי אם ואב. אלמנה ויתום מושאלים לעזיבה שממון וחסרון הגנה וחסות. [שרשים] אלם, יתם.

אם: ע"ע תנאי.

אם: ע"ע אבות.

אמונה: [אמן] והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו).
ויפג לבו כי לא האמין להם (בראשית מה כו).
ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד לא).
מי לה' אלי! ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב כו).
[ידע] וידעת היום והשבות אל לבבך (דברים ד לט).
וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים (דברים ז ט).
[שלם] ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו (מ"א יא ד).
אנכי שלומי אמוני ישראל (ש"ב כ יט).
אם לא תאמינו כי לא תאמנו (ישעיה ז ט).
אמונה אומן (ישעיה כה א).
המאמין לא יחיש (ישעיה כח טז).
כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישעיה מה כג).
מי האמין לשמועתנו? (ישעיה נג א).
[קרב] קרבת אלהים יחפצון (ישעיה נח ב).
אבדה האמונה ונכרתה מפיהם (ירמיה ז כח).
ולא לאמונה גברו בארץ (ירמיה ט ב).
וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' (הושע ב כא).
ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן (הושע יב א).
כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד (מיכה ד ה).
לא תאמינו כי יסופר (חבקוק א ה).
וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד).
פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב).
שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז ח).
[ברה] כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך (תהלים מד יח).
ואני קרבת אלהים לי טוב (תהלים עג כח).
ולא אשקר באמונתי (תהלים פט לד).
עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי (תהלים קא ו).
האמנתי כי אדבר (תהלים קטז י).
דרך אמונה בחרתי (תהלים קיט ל).
עד אמונים לא יכזב (משלי יד ה).
איש אמונות רב ברכות (משלי כח כ).
חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג).
[דת] ודתיהם שונות מכל עם (אסתר ג ח).
[ידה] ורבים מעמי הארץ מתיהדים (אסתר ח יז).

ביראת ה' באמונה ובלבב שלם (דהי"ב יט ט).
ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה ויושבי ירושלים ! האמינו בה' אלהיכם ותאמנו, האמינו בנביאיו והצליחו (דהי"ב כ כ).

ע"ע אלהות: יראה.

אמונה: קבלת הדת והתורה ושמירת המצות בלב שלם, ובקבלה זו נכללת גם דעת אלהים. [שרשים] אמן, ברה, דת, ידה, ידע, קרב, שלם.

אמונה טפלה: [נחש, קסם] כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במדבר כג כג).
והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו [1] (מ"א כ לג).
וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים (ישעיה ח ט).
[הבר] הוברי [2] שמים החוזים בכוכבים (ישעיה מז יג).
אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים לא תחתו (ירמיה י ב).
[חקק] כי חקות העמים הבל הוא (ירמיה י ג).
[תרף] כי עמד מלך בבל אל אם הדרך ... לקסום קסם, קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד (יחזקאל כא כו).
[תפל] ונביאיה טחו להם תפל (יחזקאל כב כח).
עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד יב).
[הבל] משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו (יונה ב ט).
[שוא] שנאתי השומרים הבלי שוא ואני אל ה' בטחתי (תהלים לא ז).
פתי יאמין לכל דבר (משלי יד טו).
אל יאמן בשוא נתעה כי שוא תהיה תמורתו (איוב טו לא).

ע"ע שקר.

אמיצות הלב: [חזק, אמץ] ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ (דברים לא ז).
תחזקנה ידיך (שופטים ז יא).
[רוח] ותצלח רוח אלהים על שאול (ש"א יא ו).
חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו וה' יעשה הטוב בעיניו (ש"ב י יב).
[גבר] גבורים המה ומרי נפש [1] המה כדוב שכול בשדה (ש"ב יז ח).
אשר לבו כלב האריה המס ימס (ש"ב יז י).
כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו, אשר יקרא עליו מלא רועים, מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה (ישעיה לא ד).
וברכים כושלות אמצו (ישעיה לה ג).
אמצתיך אף עזרתיך (ישעיה מא י).
שמתי פני כחלמיש (ישעיה נ ז).
הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומת נחשת (ירמיה א יח).
[עמד] היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני אעשה אותך ? (יחזקאל כב יד).
ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא (עמוס ב טז).
לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלי (תהלים ג ז).
קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך (תהלים כז יד).
חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' (תהלים לא כה).
[בלג] השע ממני ואבליגה [2] בטרם אלך ואינני (תהלים לט יד).
תרהיבני בנפשי עוז (תהלים קלח ג).
ואיש דעת מאמץ כח (משלי כד ה).
[יצק] והיית מוצק ולא תירא (איוב א טו).
אאמצכם במו פי (איוב טז ה).
[אחז] ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אומץ (איוב יז ט).
ואור פני לא יפילון (איוב כט כד).
שלום לך חזק וחזק, ובדברו עמי התחזקתי ואומרה ידבר אדני כי חזקתני (דניאל י יט).
ואומרה האיש כמוני יברח ? (נחמיה ו יא).
חזק ואמץ ועשה, אל תירא ואל תחת כי ה' אלהים, אלהי עמך, לא ירפך ולא יעזבך (דהי"א כח כ).
ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם (דהי"ב טו ז).

ע"ע פחד.

אמיצות הלב: התחזקות והתגברות; העז רוח גבורה בעצמו או בזולתו. [שרשים] אחז, אמץ, בלג, גבר, חזק, יצק, עמד, רוח.

[1] מרי נפש (desperate character). [2] הרף ידך ממני ואתחזקה.

אמירה: ע"ע **דבור.**

אמן: [אמן] ואמרה האשה אמן אמן (במדבר ה כב).
[היה] מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ... כל הימים (דברים ה כו).
וענו כל העם אמן (דברים כז כט).
אמן כן יאמר ה' (מ"א א לו).
[קום] יקים ה' את דברו (מ"א ב ד).
ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט נג).
ויענו כל העם אמן אמן במועל ידיהם (נחמיה ח ו).

ויאמן ויגדל שמך עד עולם (דהי"א יז כד).

ע"ע ש ב ו ע ה.

א מ ן : מלת הקריאה לקבלת וקיום שבועה קללה או ברכה. [שרשים] אמן, היה, קום.

אמנות : [תפש] אבי כל תופש כנור ועוגב (בראשית ד כא).
[חרש] לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד כב).
מעשה חורש אבן פתוחי חותם (שמות כח יא).
[חשב] ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרושת אבן (שמות לא ג־ה).
עושי כל מלאכה והושבי מחשבה (שמות לה לה).
מעשה חושב עשה אותה (שמות לו לה).
[רקם] חרש ותושב ורוקם בתכלת (שמות לח כג).
וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית (ש"א יג יט).
וירדו כל ישראל הפלשתים ללטוש איש את מחרשתו ואת אתו ואת קרדומו (ש"א יג כ).
[פסל] ויפסלו [1] בוני שלמה (מ"א ה לב).
ואביו איש צורי חורש נחשת (מ"א ז יד).
[בנה, גדר] ולחרשים ולבונים וגודרים (מ"ב כב ו).
[צרף] ויחזק חרש את צורף ומחליק פטיש את הולם פעם, אומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט (ישעיה מא ז).
חרש ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות יצרהו ... חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש (ישעיה מד יב־יג).
אנכי בראתי נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו (ישעיה נד טז).
[יצר] וארד בית היוצר והנהו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה יח ג).
[סגר] ואת החרש ואת המסגר מירושלם (ירמיה כד א).
וירדו ... כל תופשי משוט (יחזקאל כז כט).
[אמן] ואהיה אצלו אמון [2] (משלי ח ל).
[חצב] חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א).
בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון (איוב יט כד).
כמו חלאים מעשי ידי אמן (שה"ש ז ב).
אחריו החזיק מלכיה בן הצורפי (נחמיה ג לא).
וחרשי קיר וחרשי עצים (דהי"א יד א).
אבי גיא חרשים כי חרשים היו (דהי"א ד יד).
כרובים שנים מעשה צעצועים (דהי"ב ג י).

ע"ע פ ס ל ו ת.

א מ נ ו ת : מלא ידיו בחרשת מעשה ומשכיל במלאכות יד. [שרשים] אמן, בנה, גדר, חצב, חרש, חשב, יצר, סגר, פסל, צרף, רקם, תפש.

[1] הצבו את אבני הגזית. [2] מלשון אמנות, כמ"ש בבראשית רבה : התורה אומרת אני הייתי כלי אמנתו של הקב"ה.

אמצעות : [בו] אשר זרעו בו למינהו (בראשית א יב).
[בין] בין הגזרים האלה (בראשית כו כח).
תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך (בראשית כו כח).
[מחה] ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת (בראשית כא טז).
[לוץ] כי המליץ בינותם (בראשית מ כג).
[תוך] ויבתר אותם בתוך (בראשית טו י).
[רוח] ורוח תשימו בין עדר לעדר (בראשית לב יז).
ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט כד).
[אל] ואל [1] הארון תתן העדות (שמות כה כא).
[תכן] והבריח התיכון בתוך הקרשים (שמות כו כח).
[עלה] ונתת אותם על [2] סל אחד (שמות כט ג).
וירץ אל תוך הקהל (במדבר יז יב).
ומדותם ... והעיר בתוך (במדבר לה ה).
אנכי עומד בין ה׳ וביניכם (דברים ה ה).
[עמם] וידעת עם [3] לבבך (דברים ח ה).
ואלה יצאו מן העיר לקראתם ויהיו לישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה (יהושע ח כב).
[חצה] עומדים מזה ומזה לארון ... חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל (יהושע ח לג).
ראש האשמורת התיכונה (שופטים ז יט).
וילפת ... את שני עמודי התוך (שופטים טז כט).
וישם ... בין שני הזנבות בתוך (שופטים טו ד).
הנה הוא נחבא אל הכלים (ש"א י כב).
והנה איש הבינים עולה (ש"א יז כג).
[לבב] עודנו חי בלב האלה (ש"ב יח יד).
וישבו בשער התוך (ירמיה לט ג).
קיר ברזל בינך ובין העיר (יחזקאל ד ג).
[חיק] ומחיק [4] הארץ עד העזרה (יחזקאל מג יד).
[בעד] עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב ד).
[גוה] מן גו [5] יגורשו (איוב ל ה).

ע"ע א ו י ר.

א מ צ ע ו ת : מקום שהוא במרחק שוה משני הקצוות ; פשרה בין שני אנשים ; הבדל בין שני גופים ; מתורגמן. [שרשים] אל, בין, בעד, גוה, חיק, חצה, מחה, לבב, לוץ, עמם, רוח, תוך, תכן.

[1] אל כמו בתוך. [2] על כמו בתוך. [3] עם כמו בתוך. [4] כמו מאמצעות. [5] מתוך העיר.

אמת : [אמן] אמנה אחותי בת אבי היא (בראשית כ יב).

[כון] אכן יש ה׳ במקום הזה (בראשית כח טז).
[בלה] אבל אשמים אנחנו (בראשית מב כא).
אם כנים אתם ... ויאמנו דבריכם (בראשית מב יט).
[אך] אך טרוף טורף (בראשית מד כח).
[אם] לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף (בראשית מז יח).
אכן נודע הדבר (שמות ב יד).
[אול] ואולם בעבור זאת (שמות ט טז).
אנשי אמת שונאי בצע (שמות יח כא).
עתה תראה היקרך דברי אם לא ? (במדבר יא כג).
ואולם חי אני (במדבר יד כא).
כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז ז).
לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל ג).
והנה אמת נכון הדבר (דברים יג טו).
אל אמונה ואין עול (דברים לב ד).
[הלא] ויאמר הלא [1] כי משחך ה׳ על נחלתו לנגיד (ש"א י א).
[תמם] הבה תמים [2] (ש"א יד מא).
[אשר] ויאמר שאול אל שמואל אשר [3] שמעתי בקול ה׳ (ש"א טו כ).
וידע כי בא שאול אל נכון (ש"א כו ד).
אעידה לי עדים נאמנים (ישעיה ח ב).
עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כה א).
למען ה׳ אשר נאמן (ישעיה מט ז).
כי כשלה ברחוב אמת ... ותהי האמת נעדרת (ישעיה נט יד).
ישבע באלהי אמן (ישעיה סה טז).
אבדה האמונה ונכרתה מפיהם (ירמיה ז כח).
יהי ה׳ בנו לעד אמת ונאמן (ירמיה מב ה).
דברו אמת איש את רעהו, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח טז).
והאמת והשלום אהבו (זכריה ח יט).
ודובר אמת בלבבו (תהלים טו ב).
שלח אורך ואמתך המה ינחוני (תהלים מג ג).
צלח ורכב על דבר אמת (תהלים מה ה).
[קשט] נס להתנוסס מפני קשט (תהלים ס ו).
חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו (תהלים פה יא).
אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהלים פה יב).
עדותך נאמנו מאד (תהלים צג ה).
ואל תציל מפי דבר אמת (תהלים קיט מג).
כי אמת יהגה חכי (משלי ח ז).
וזרוע צדקה שכר אמת (משלי יא יח).
שפת אמת תכון לעד (משלי יב יט).
להודיעך קשט אמרי אמת (משלי כב כא).
אמת קנה ואל תמכור (משלי כג כג).
[ברר] יושר לבי אמרי, ודעת שפתי ברור מללו (איוב לג ג).
כי אמנם לא שקר מלי (איוב לו ד).
ובכן ראית רשעים קבורים (קהלת ח י).
ותשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה (דניאל ח יב).
אגיד לך את הרשום בכתב אמת (דניאל י כא).
*[ברם] ברם [5] בשנת חדה לכורש (עזרא ה יג).
*[יצב] מן יציב [6] ידע אתה (דניאל ב ח).
*[צדא] הצדא [7] שדרך מישך (דניאל ג יד).
אחרי הדברים והאמת האלה (דהי"ב לב א).

ע"ע ש ק ר.

א מ ת : תקומה תוקף וקיום ; איכות הדבר כמו שהוא במציאות בלי שנוי וחליפות ; משמרת מוצא שפתיו ; ישר נכונה ; הפך השקר. [שרשים] אול, אך, אם, אמן, אשר, בלה, ברם, כרר, הלא, יצב, כון, * צדא, קשט, תמם.

[1] באמת, וכן הלא שלחתיך. [2] הוצא הגורל לאמתו. [3] אשר לשון אישור כמון אמנם. [4] לדגול בגלל האמת. [5] אמנם, באמת. [6] נכון ואמת, דקושטא קאי. [7] מורכב מן היציב=דא, כלומר האמת הדבר ?

אנה : ע"ע מקום.

אנחה : ע"ע יגון ואנחה.

אניה : [תבה] עשה לך תבת עצי גופר, קנים תעשה את התבה (בראשית ו יד).
[אנה] זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות (בראשית מט יג).
[עבר] ועברה העברה לעביר את בית המלך (ש"ב יט יט).
[דבר] עבדי יורידו מן הלבנון ימה ואני אשימם דוברות [1] בים עד המקום אשר תשלח אלי ונפצתים שם ואתה תשא (מ"א ה כג).
וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות יודעי הים עם עבדי שלמה (מ"א ט כז).
יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי נשברו אניות בעציון גבר (מ"א כב מט).
[צלל] הוי ארץ צלצל [2] כנפים (ישעיה יח א).
[גמא] ובכלי גומא על פני מים (ישעיה יח ב).
הלילו אניות תרשיש כי שודד מעוזכן (ישעיה כג יד).
[שוט] בל תלך בו אני שיט, וצי אדיר לא יעברנו (ישעיה לג כא).
נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס (ישעיה לג כג).

[ברח] והורדנו בריחים כלם (ישעיה מג יד).
והמעברות נתפשו (ירמיה נא לב).
אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזקאל כז ו).
שש ברקמה מצרים היו מפרשך[3] להיות לך לנס (יחזקאל כז ז).
מלחים כל חובלי הים (יחזקאל כז כט).
[ציה] יצאו מלאכים מלפני בצים (יחזקאל ל ט).
וימצא אניה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה (יונה א ג).
והאניה חשבה להשבר (יונה א ד).
[ספן] ויונה ירד אל ירכתי הספינה (יונה א ה).
[צנן, סיר] ונשאו אתכם בצנות ואחריתכן בסירות[4] דוגה (עמוס ד ב).
ברוח קדים תשבר אניות תרשיש (תהלים מח ח).
לפניו יכרעו ציים[5] ואויביו עפר ילחכו (תהלים עב ב).
יורדי הים באניות עושה מלאכה במים רבים המה ראו מעשה ה' ונפלאותיו במצולה (תהלים קז כג־כד).
[חבל] וכשוכב בראש חבל[6] (משלי כג לד).
שלשה המה נפלאו ממני דרך אניה בלב ים (משלי ל יט).
היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי לא יד).
[אבה] חלפו עם אניות אבה[7] (איוב ט כו).
קל הוא על פני המים (איוב כד מ).
ובאו בו צים כתים ונכאה (דניאל יא ל).
[רפסד] ואנחנו נכרות עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסודות על ים יפו ואתה תעלה אותם ירושלם (דהי"ב ב טו).

א נ י ה : כלי שיט, ספינה העוברת בים.
[שרשים] אבה, אנה, ברח, גמא, דבר, חבל, סיר, ספן, עבר, ציה, צלל, צנן, רפסד, שוט, תבת.

[1] דוברות או רפסודות, קורות קשורות יחד להנהיג אותן ולהשיטן דרך הים ולהובילן למקומן. [2] ע"ש מפרשי האניה העושים צל בכנפי כעופות. [3] הוילון של תורן הספינה (sail) נעשה מפשתן מצרים מעשה רוקם. [4] ספינה קטנה של צוידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר. [5] הלוחמים באניות צי אדיר והם הכתיים שמהם יצאו הרומיים (עיין דניאל יא ל). [6] תורן הספינה שבו יתאחדו קשרי החבלים. [7] מין קנה רך שעושים ממנו אניות קטנות קלות לשוט על פני הים.

אנשי חיל : כל יוצאי צבא בישראל (במדבר א ג).

[רגל] שש מאות אלף רגלי[1] העם (במדבר יא כא).
[צבא] ויצבאו על מדין (במדבר לא ז).
מן האנשים הצובאים[2] (במדבר לא מב).
ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו (במדבר לא מט).
מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (דברים כ ח).
[חלץ] חלוצי הצבא (יהושע ד יג).
[המה] ואת רכבו ואת המונו (שופטים ד ז).
רבה צבאך וצאה (שופטים ט כט).
שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו. כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז).
כל אלה שולפי חרב (שופטים כ כה).
מי אשר לא עלה בקהל (שופטים כא ה).
[נצב] ויצא מצב פלשתים (ש"א יג כג).
ויענו אנשי המצבה את יונתן (ש"א יד יב).
[שחת] המצב והמשחית חרדו גם המה (ש"א יד טו).
[גדד] ושני אנשים שרי גדודים היו בן[3] שאול (ש"א ד ב).
וכל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם ויצעקו מכל חגר חגרה ומעלה ויעמדו על הגבול (מ"ב ג כא).
[קלע] ויסבו הקלעים[4] ויכוה (מ"ב ג כה).
[חיל] קול חיל גדול (מ"ב ז ו).
[יער] ושאר עץ יערו[5] מספר יהיו (ישעיה י ט).
[פרש] פרש ורמה קשת (ירמיה ד כט).
[גפף] וכל אגפיו אזרה לכל רוח (יחזקאל יב יד).
פרשים רוכבי סוסים (יחזקאל כג ו).
קהל רב צנה ומגן (יחזקאל לח ד).
וגלות החל[6] הזה לבני ישראל (עבדיה א כ).
אנשי חיל מתולעים[7] באש פלדות הרכב והברשים הרעלו (נחום ב ד).
וחניתי לביתי מצבה[8] מעבר ומשב (זכריה ט ח).
* ולגוברין גברי חיל די בחילה אמר (דניאל ג כ).
ויאספו המון חילים רבים (דניאל יא י).
[שטף] וזרעות השטף ישטפו מלפניו וישברו (דניאל יא כב).
[זרע] וזרועות הנגב לא יעמדו (דניאל יא טו).
מן בני חיל אנשים נושאי מגן וחרב ודורכי קשת ולמודי מלחמה (דהי"א ה יח).
ברורים גבורי חילים (דהי"א ז מ).
והמה בגבורים עוזרי המלחמה נושקי קשת מימינים ומשמאילים[9] באבנים ובחצים בקשת (דהי"א יב א־ב).
גבורי החיל אנשי צבא למלחמה, עורכי צנה ורומח, ופני אריה פניהם, וכצבאים על ההרים למהר (דהי"א יב יח).

ומן בני ישראל אשר לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו כי המה אנשי מלחמה ושרי שלישים ושרי רכבו ופרשיו (דהי"ב ח ט).
ויפקדם למבן עשרים שנה ולמעלה וימצאם שלש מאות אלף בחור יוצאי צבא אוחז רומח וצנה, וישכור מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר כסף (דהי"ב כה ה־ו).

ע"ע כלי זיין; מלחמה.

אנשי חיל: קהל אנשים גבורים שנבחרו על ידי פקידי המלך לעמוד במלחמה נגד אויבי המלך, אם על ידי התנדבות מחפץ לבם לעבודת זו או כי נשכרו בכסף. [שרשים] גדד, גפף, המה, זרע, חול, חלץ, יער, נצב, פרש, צבא, קלע, רגל, שחת, שטף.
[1] חיל ההולכים ברגל (infantry). [2] אשר התנדבו לצאת למלחמה (volunteers). [3] כמו לבן שאול. [4] המורים בכף הקלע (sharp-shooters). [5] עצי היער נמשלו לאנשי חיל. [6] אנשי חיל. [7] מלובשים בגדי תולעת אדומים, גלגלי הרכב יוציאו אש פלדות בכח מרוצתם. התניתות מעץ ברותים היה סם המות בראשם להמית מהר. [8] מצב אנשי היל לשמרו מעובר ושב שלא יזיקו לו. [9] שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים על ידי הקשת.

אנשים: ע"ע אדם.

אסון: [אסה] וקראהו אסון בדרך (בראשית מב לח).
ונגפו ... ולא יהיה אסון (שמות כא כב).
[שוט] שוט שוטף כי יעבור (ישעיה כח טו).
[הוה] הוה על הוה תבוא (יחזקאל ז כו).
[נכר]ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו[1] (עבדיה א יב).
[צלע] ובצלעי שמחו ונאספו (תהלים לה טו).
כי אני לצלע נכון (תהלים לח יח).
[אוד] שמח לאיד לא ינקה (משלי יז ה).
[פיד] ופיד שניהם מי יודע (משלי כב כד).
איד לעול ונכר לפועלי און (איוב לא ג).
[קרה] מקרה אחד לכל (קהלת ט ב).

ע"ע מקרה.

אסון: מקרה זר ופגע רע. [שרשים] אוד, אסה, הוה, נכר, פיד, צלע, קרה, שוט.
[1] מקרה ופגע (calamity), וכמו באיוב לא ג.

אסור והתר: [אסר] כל אשר אסרה על נפשה יקום (במדבר ל י).
[פרר] ואם הפר יפר אותם אישה ביום שמעו (במדבר ל יג).
כל נדר וכל שבועת אסר (במדבר ל יד).
[נתר] ראה ויתר[1] גוים (חבקוק ג ו).
* כען מלכא הקים אסרא (דניאל ו ט).

ע"ע טרפה.

אסור והתר: אסור, הסכמה למנוע עצמו מהנאת איזה דבר ובזה מביא עצמו בכבלים לבטל חפשיות רצונו; מניעת דבר ועצירה מצד הדין, והפוכו היתר, הרשאת אסורי מצוה. [שרשים] אסר, נתר, פרר.
[1] לפי פירוש חז"ל לשון היתר.

אסיר: [עקד] ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק בנו (בראשית כב ט).
[סגר] בני נכר יבולו ויחגרו ממסגרותם (ש"ב כב מו).
[צעה] מהר צועה[1] להפתח (ישעיה נא יד).
[חות] ויתנהו בסוגר[2] בחחים (יחזקאל יט ט).
[רתק] וכל גדוליה רותקו בזיקים (נחום ג י).
[רתם] רתום המרכבה לרכש (מיכה א יג).
[אסר, עבת] ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו את עבותימו (תהלים ב ג).
[כשר] מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח ז).
תבוא לפניך אנקת אסיר (תהלים עט יא).
[כבל] ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו (תהלים קה יח).
[זקק] לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל (תהלים קמט ח).
*[כפת] גובריא אלך כפתו[4] בסרבליהון (דניאל ג כא).
* ובאסור די פרזל ונחש (דניאל ד יב).
* לענש נכסין ולאסורין (עזרא ז כו).

ע"ע תפיסה.

אסיר: תפוש וקשור בעבותות וחבלים או שרשרת באופן שלא יוכל למוש ממקומו; לענות נפש ולמנוע חפשיות התנועה; עצור במשמר וחבוש בכלא או בבית האסורים. [שרשים] אסר, זקק, חות, כבל, כפת, כשר, סגר, עבת, עקד, צעה, רתם, רתק.
[1] הכפוף מפני הכבלים. [2] שלשלת ברזל, קולר. [3] כמו בכושרות, זיקים וחבלים. [4] קשירה ואסירה.

אסירים: ע"ע בית האסורים.

אספה: [קוה] יקוו המים ... אל מקום אחד (בראשית א ט).
[אסף] ויאסוף לבן את כל אנשי המקום (בראשית כט כב).
[קבץ] ויקבץ יוסף בר כחול הים (בראשית מא מט).
הקבצו ושמעו בני יעקב (בראשית מט ב).
[קהל] בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט ו).

[יקה] ולו יקהת עמים (בראשית מט י).
לך ואספת את זקני ישראל (שמות ז טז).
[קשש] הם ילכו וקוששו להם תבן (שמות ה ז).
[חמר] ויצברו אותם חמרים חמרים (שמות ה י).
[עוז] ועתה שלח העז את מקנך (שמות ט יט).
[נדד] נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח).
[לקט] ולקטו דבר יום ביומו (שמות טז ד).
ויקהל העם על אהרן (שמות לב יא).
[קמץ] וקמץ משם מלא קומצו [1] (ויקרא ב ב).
ואספת את תבואתה (ויקרא כה ג).
ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו (במדבר י ז).
אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא טז).
[יעד] קרואי מועד אנשי שם (במדבר טז ב).
[קלט] ערי המקלט (במדבר לה ו).
ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחובה (דברים יג טז).
הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים לא יב).
[יחד] בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל (דברים לג ה).
ויועדו כל המלכים האלה ויבואו ויחנו יחדו (יהושע יא ה).
[יגר] ודן למה יגור אניות ? (שופטים ה יז).
[צעק] ויצעק [2] איש ישראל מנפתלי (שופטים ז כג).
[שמע] ושאול תקע בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העברים (ש"א יג ג).
ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושה וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר (ש"א כב ב).
[זעק] הזעק לי את כל איש יהודה (ש"ב כ ד).
[חשר] חשרת מים עבי שחקים (ש"ב כב יב).
שימו אותם שני צברים (מ"ב י ח).
[עקד] בית עקד הרועים (מ"ב יב יד).
וכאסוף ביצים עזובות כל הארץ אני אספתי (ישעיה י יד).
יושבי הגבים העיזו [3] (ישעיה י לא).
כמלקט שבלים בעמק רפאים (ישעיה יז ה).
נד קציר ביום נחלה (ישעיה יז יא).
ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעיה כז יב).
[מלא] אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה לא ד).
כי פי ה' הוא צוה ורוחו הוא קבצן (ישעיה לד טז).
מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו (ישעיה נו ח).
כי לי איים יקוו [4] ואניות תרשיש בראשונה להביא בניך מרחוק (ישעיה ס ט).
ונקוו אליה כל הגוים (ירמיה ג יז).
קראו אחריך מלא (ירמיה יב ו).
מזרה ישראל יקבצנו (ירמיה לא י).
וישמעו [5] אליו גוים בשחתם נתפש (יחזקאל יט ד).
קבוצת כסף ונחשת (יחזקאל כב כ).
[עשה] ותעש זהב וכסף באוצרותיך (יחזקאל כח ד).
הלבוז בז הקהלת קהלך ? (יחזקאל לח יג).
ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו (הושע ב ב).
קדשו צום קראו עצרה (יואל א יד).
אספו עם קדשו קהל קבצו עוללים ויונקי שדים (יואל ב טז).
[עמר] קבצם כעמיר גורנה (מיכה ד יב).
התקוששו וקושו [6] הגוי לא נכסף (צפניה ב א).
ותצבר כסף כעפר (זכריה ט ג).
נדיבי עמים נאספו (תהלים מז י).
כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו (תהלים מח ה).
[רגש] בבית אלהים נהלך ברגש [7] (תהלים נה טו).
[יסד] אל נערץ בסוד קדושים רבה [8] (תהלים עח טו).
אגרה בקציר מאכלה (משלי ו ח).
וקובץ על יד ירבה (משלי יג יא).
מי אסף רוח בחפניו (משלי ל ד).
אם יחלוף ויסגיר ויקהיל ומי ישיבנו ? (איוב י י).
לרעות בגנים וללקוט שושנים (שה"ש ו ב).
כנסתי לי גם כסף וזהב (קהלת ב ח).
דברי הכמים ... בעלי אסופות [9] (קהלת יב יא).
ובהקבץ בתולות שנית (אסתר ב יט).
[כנס] לך כנוס את כל היהודים (אסתר ד טז).
נקהלו היהודים בעריהם (אסתר ט ב).
*[כנש] שלח למכנש לאחשדרפניא (דניאל ג ב).
וכל נערי קבוצים שם (נחמיה ה טז).
וקבצו מכל ישראל כסף (דהי"ב רד ה).

ע"ע ח ב ו ר.

א ס פ ה : קבוץ אנשים או דברים למקום מיוחד.
[שרשים] אסף, זעק, חמר, חשר, יגר, יחד, יסד, יעד, יקה, כנס, כנש, לקט, מלא, נדד, עוז, עמר, עצר, עקד, עשה, צבר, צעק, קבץ, קהל, קוה, קלט, קמץ, קשש, רגש, שמע.

[1] קבוץ קמח במלא הכף. [2] אספה ע"י הכרזה. [3] יתאספו להגנה ולמלחמה. [4] כמו יקוו. [5] כמו וישמעו אליו והוא לשון אספה. [6] התקבצו יחד להתפלל ולעשות תשובה. לפי שמשלם למוץ וקש המפוזר יעץ אותם לקבץ המפוזרים ולהטיב מעשיהם. [7] ברוב עם והמון. [8] מלת רבה בקצת מקומות הוא סימן הקול. [9] אנשי כנסת הגדולה.

אפטרופוס : [משק] ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר (בראשית טו ב).
[פקד] הפקיד אותו בביתו [1] ועל כל אשר יש לו ... ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט ה־ו).
אתה תהיה על ביתי (בראשית מא מ).
[אב] וישימני לאב לפרעה (בראשית מה ח).
[סכן] אל הסוכן הזה ... אשר על הבית (ישעיה כב טו).

ע"ע ממונה.

אפטרופוס: ממונה המשגיח על נכסי בעל הבית ויש לו כח הרשאה להיות המביא והמוציא בכל עסקיו וידו כיד הבעלים. [שרשים] אב, משק, סכן, פקד.

[1] תרגום יונתן בן עוזיאל ומנייה אפטרופוס.

אפיה ובשול : [זוד] ויזד יעקב נזיד (בראשית ה כט).
[אפה] ומצות אפה ויאכלו (בראשית יט ג).
וירא שר האופים ... והנה שלשה סלי חורי על ראשי ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה (בראשית מ טז־יז).
[טבח] וטבוח טבח [1] והכן (בראשית מג טז).
[ניא, צלה] אל תאכלו ממנו נא [2] ובשל מבושל במים כי אם צלי אש (שמות יב ט).
את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו (שמות טז כג).
[בשל] לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג יט).
ובשלת את בשרו במקום קדוש (שמות כט לא).
[רבך] וסלת מרובכת [3] חלות בלולות בשמן (ויקרא ז יב).
מאפה תנור סלת מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן (ויקרא ב ד).
פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן (ויקרא ב ו).
ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד (ויקרא כו כו).
ובשלו בפרור ועשו אותו עוגות (במדבר יא ח).
תנה בשר לצלות [4] לכהן (ש"א ב טו).
[רקח] לרקחות ולטבחות ולאופות (ש"א ח יג).
ותקח את הבצק ותלש ותלבב לעיניו ותבשל את הלביבות (ש"ב יג ח).
ובשל נזיד לבני הנביאים (מ"ב ד לח).
יצלה צלי וישבע (ישעיה מד טז).
ואף אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד יט).
ויתן לו רב טבחים ארוחה ומשאת (ירמיה מ ה).
שפות הסיר שפות וגם יצוק בו מים, אסוף נתחיה אליה כל נתח טוב, ירך וכתף, מבחר עצמים מלא (יחזקאל כד ג־ד).
[רתח] רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה (יחזקאל כד ה).
[תמם, חרר] הרבה העצים הדלק האש, התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו (יחזקאל כד י).
מלוש בצק עד חומצתו (הושע ז ד).
כל הלילה ישן אופיהם בקר הוא בוער כאש להבה (הושע ז ו).
אפרים היה עוגה בלי הפוכה [5] (הושע ז ח).
טבחה טבחה מסכה יינה (משלי ט ב).
ומחתיה... על מעשה החביתים (דהי"א ט לא).

ע"ע אכילה ושתיה.

אפיה ובשול: תקון המאכל בתנור שנסוק באש או בסיר ומים רותחים או על גבי גחלי אש. [שרשים] אפה, בשל, זוד, חרר, טבח, ניא, צלה, רבך, רקח, רתח, תמם.

[1] טבח לשון בשול, וכן בערבית נקרא מבשל הבשר טבך, והחי"ת בעברית ככ"ף בערבית (אהל מועד). וראיה לזה הפסוק בש"א; כי חושב הטבחות בין רקחות ואופות. ורב הטבחים הוא הממונה לבשל כל המאכלים (chief)·
[2] נא, בלתי צלוי או בלתי נאפה די צרכו. [3] חליטה ברותחין. [4] ע"ג האש. [5] אפיה למחצה (half baked):

אפיקורס : ע"ע כפירה.

אפס : [און] ואדם אין לעבוד את האדמה (בראשית ב ה).
אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך (בראשית יד כג).
[מאם] ועל תעש לו מאומה (בראשית כב יב).
ויאמר מה אתן לך ? ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה (בראשית ל לא).
[אפס] כי אפס כסף (בראשית מז טו).
[דבר] ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (שמות ט ד).
[חנן] ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא).
[ריק] ותם לריק כחכם (ויקרא כו כ).
[כלל] נפשנו יבשה אין כל (במדבר יא ו).
עד אשר לא נמצא שם גם צרור (ש"ב יז יג).
[הבל] הבל וריק יעזורו (ישעיה ל ז).
וכל שריה יהיו אפס (ישעיה לד יב).
הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול (ישעיה מ טו).
[תהה] כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ יז).
יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך (ישעיה מא יא).
לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי (ישעיה מט ד).
[אפע] הן אתם ופעלכם מאפע (ישעיה מא כד).
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישעיה נב ג).

ואשור באפס עשקו (ישעיה נב ד).
[שוא] בטוח על תהו ודבר שוא (ישעיה נט ד).
וקורי עכביש יארגו ... קוריהם לא יהיו לבגד
ולא יתכסו במעשיהם (ישעיה נט הו).
[לוא] כחשו בה׳ ויאמרו לוא הוא (ירמיה ה יב).
וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך (הושע ו ד).
כקצף על פני המים (הושע י ז).
כמוץ יסוער מגורן וכעשן מארובה (הושע יג ג).
ובית אל יהי לאון (עמוס ה ה).
וישר באדם אין (מיכה ז ב).
כי לא יעזוב להם שרש וענף (מלאכי ג יט).
[פסס] כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב).
ובית עכביש מבטחו (איוב ח יד).
[אלל] רופאי אליל כלכם (איוב יג ד).
[אזל] אזלו מים מני ים (איוב יד יא).
וישם לאל מלתי (איוב כד כה).
[בלה] תולה ארץ על בלימה (איוב כו ז).
•[צבה] די לא תשנא צבו[2] בדניאל (דניאל ו יח).

ע"ע מעט ורב.

א פ ס : העדר הישות והנמצא ; אפיסה ופסיקה כאילו לא היה מעולם. [שרשים] און, אזל, אלל, אפס, אפע, בלה, דבר, הבל, תון, כלל, לוא, מאס, פסס, • צבה, ריק, שוא, תהה.

[1] ת"י כרותתא על אפי מיא (foam) ; [2] דבר מועט.

אפר: ע"ע עפר.

אפשר : ע"ע ספקות.

ארבה : ע"ע הגבים.

ארוך וקצר : [ארך] שלש מאות אמה אורך התבה (בראשית ו טו).
ויאריכו הבדים (מ"א ח ח).
[קצר, צרר] כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה נד ב).
ארך האבר (יחזקאל יז ג).
ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא ה).
והלשכות העליונות קצורות (יחזקאל מב ה).
כארכן כן רחבן (יחזקאל מב יא).
ארוכה מארץ מדה (איוב יא ט).

ע"ע מדות ומשקלות.

א ר ו ך ו ק צ ר : משך קו המדה בשטח; השתרע והתפשטות, היפך קצר שהוא מדת שיעור קטן. [שרשים] ארך, צרר, קצר.

ארון : [ארה] ויחנטו אותו ויישם בארון (בראשית נ כו).
[תבה] תבת גומא (שמות ב ג).
ואת הארון לעדות (שמות לא ז).
[רגז] תשימו בארגז מצדו (ש"א ו ח).
הגישה ארון האלהים[1] כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל (ש"א יד-יח).
וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה[2] עם ארון האלהים (ש"ב ו ד).
[לתח] ויאמר לאשר על המלתחה (מ"ב י כב).
כי רב הכסף בארון (מ"ב יב יא).
[ברם] ובגנזי ברומים[3] (יחזקאל כז כד).

א ר ו ן : תבה או ארגז לטמון בו חפצים ; ארון הי שנתנו בו לוחות הברית ; גם ארון מתים.
[שרשים] ארה, ברם, לתח, רגז, תבה.

[1] המקרא קצר : כי היה ארון האלהים שם (רש"י) ביום ההוא עם בני ישראל (ת"י). [2] מקרא קצר : והם באים עם ארון האלהים (רש"י). [3] ארגזים עשוים מעור וגנזין בתוכם הבגדים המכודים (רד"ק).

ארחים : ע"ע מלון ארחים.

אריגה : [שזר] שש משזר[1] (שמות כו א).
[טוה] וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה[2]
[פתל] פתיל[3] תכלת (שמות כח לז).
את התכלת ואת הארגמן (שמות לה כה).
[שתה, ערב] או את השתי או את הערב (ויקרא יג נב).
[גדל] גדילים[4] תעשה לך על ארבע כנפות כסותך (דברים כב יב).
[ארג, נסך] אם תארגי ... עם המסכת[5] (שופטים טז יג).
ויסע את היתד הארג (שופטים טז יד).
[גיר] וחץ חניתו כמנור אורגים (ש"א יז ז).
אשר הנשים אורגות שם בתים (מ"ב כג ז).
[שרק] ובושו עובדי פשתים שריקות[6] ואורגים חורי (ישעיה יט ט).
וקורי עכביש יארגו (ישעיה נט ה).
ופתיל פשתים בידו (יחזקאל מ ג).
[ברם] ובגנזי ברומים[7] (יחזקאל כז כד).
מרבדים רבדתי ערשי חטובות אטון מצרים (משלי ז טז).
[כשר, פלך] ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך (משלי לא יט).
ימי קלו מני ארג[8] (איוב ז ו).
[אחז, דרר, סחר] אחוז בחבלי בוץ וארגמן ... על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת[9] (אסתר א ו).

ע"ע רקמה.

א ר י ג ה : קליעה והבאת חוטי הערב בשתי לעשות בגד עם כלי האריגה. [שרשים] אחז, ארג, גדל,

דרר, טוה, כשר, כיר, נסך, סחר, ערב, פלך, פתל, שזר, שרק, שתת.

[1] בד שש ארוג מפתילים. [2] שזירה קליעה של פתילים וחוטים מצמר או מפשתים. [3] תקות חוט פתול ושזור. [4] מקלעת פתילים בכנף הבגד ונקרא גם ציצית. [5] שם המטוה והערובה, או הקליעה המוליכה ומביאה במהירות חוטי הערב המתערבין עם חוטי השתי לארכן ולרחבן. [6] שריקות (בסי"ן) גרד במסרק שער צמר כדי לנקות אותו מנעורת קודם מעשה האריגה. ואורגים חורי רשתות העשויות חורים חורים. כישור הוא לוח עץ לאגודת הצמר בכלי המטוה. פלך הוא בד עץ למלאכת מטוה. [8] מעשה האורג וכלי חוט הערב להעביר בשתי. [9] דר עניני סבוך פתיל השזר, וסוחרת חרשת יד בני דמשק (tapestry):

אריכות אפים:

[רוח] לא ידון רוחי באדם לעולם (בראשית ו ג).
[אנף] ארך אפים ורב חסד (שמות לד ו).
[חטם] למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך (ישעיה מח ט).
ארך אפים רב תבונה (משלי יד כט).
וארך אפים ישקיט ריב (משלי טו יח).
טוב ארך אפים מגבור (משלי טז לב).
טוב ארך אפים מגבה רוח (קהלת ז ח).

ע"ע כ ע ס.

א ר י כ ו ת א פ י ם: עצור רוח רוגזו ולכבוש כעסו; שלא לשפוט במהירות רק יתמהמה עד אשר יוציא משפט. [שרשים] אנף, חטם, רוח.

אריכות ימים:

[חיי] מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם (בראשית מז ט).
[מלא] את מספר ימיך אמלא (שמות כג כו).
[ארך] ולמען תאריך ימים על האדמה (דברים ד מ).
למען ירבו ימיכם ... כימי השמים על הארץ (דברים יא כא).
בן שמונים שנה אנכי היום, האדע בין טוב לרע? ואם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת אשר אשתה? ולמה יהיה עבדך עוד למשא על אדוני המלך? (ש"ב יט לו).
חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים (תהלים כא ה).
ימים על ימי מלך תוסיף, שנותיו כמו דור ודור (תהלים סא ז).
[זקן, שיב] עד זקנה ושיבה (תהלים עא יח).
ורב שלום עד בלי ירח (תהלים עב ז).
[גבר] ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה (תהלים צ י).
אורך ימים אשביעהו (תהלים צא טז).
תתחדש כנשר נעוריכי (תהלים קג ה).
כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך (משלי ג ב).
אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז).
שמע בני וקח אמרי וירבו לך שנות חיים (משלי ד י).
יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה (משלי י כז).
שונא בצע יאריך ימים (משלי כח טז).
וכחול ארבה ימים (איוב כט יח).
אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה וגם קבורה לא היתה לו, אמרתי טוב ממנו הנפל (קהלת ו ג).

ע"ע ח י י ם.

א ר י כ ו ת י מ י ם: המשך זמן ושנות חיי אדם הלאה משנים הקצובות לבן אנוש שבעים שנה. [שרשים] ארך, גבר, זקן, מלא, שיב.

ארץ:

[ארץ] בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א א).
[יבש] ויקרא אלהים ליבשה ארץ (בראשית א י).
[שוה] ואת האימים בשוה [1] קריתים (בראשית יד ה).
[כרר] אל תעמוד בכל הככר [2] (בראשית יט יז).
ומשמני הארץ ורוב דגן (בראשית כז כח).
[חלק] ויקן את חלקת השדה (בראשית לג יח).
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם (בראשית לו ז).
[קום] למשפחותם למקומותם בשמות (בראשית לו מ).
[כבר] בעוד כברת [3] ארץ לבא אפרתה (בראשית מח ז).
[שדה] כי יבער איש שדה או כרם (שמות כב ה).
והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה כג).
ומה הארץ אשר הוא יושב בה, הטובה היא אם רזה ... השמנה היא אם רעה? (במדבר יג יט־כ).
[נחל] ויבואו עד נחל [4] אשכול (במדבר ג כג).
[ישם] ונשקפה על פני הישימון [5] (במדבר כא כ).
[הרר, שפל, נגב] בהר בשפלה ובנגב [6] (דברים א ז).
[חבל] כל חבל הארגוב (דברים ג ד).
[בקע] עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר (דברים ח ז).
והיה שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל [7] (דברים כח כג).

[דבר] ימצאהו בארץ מדבר [8] (דברים לב י).
הר ישראל ושפלתו (יהושע יא טז).
[נוף] ויושבי עין דור ... שלשת הנפת (יהושע יז יא).
[גלל] כל גלילות [9] הירדן (יהושע כב י).
[חוף, פרץ] ישב לחוף ימים על מפרציו [10] ישכן (שופטים ה יז).
ונפתלי על מרומי שדה (שופטים ה יח).
[טבר] יורדים מעם טבור הארץ (שופטים ט לז).
[תבל] כי לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל, ה׳ ידין אפסי ארץ (ש"א ב ח־י).
[גיא] והגיא [11] ביניהם (ש"א יז ג).
[ערב] אל תלין הלילה בערבות המדבר (ש"ב יז טז).
[אדם] במעבה האדמה (מ"א ז מו).
[ישר] ואולם נלחם אתם במישור (מ"א כ כג).
וכל חלקה טובה ישליכו איש אבנו ומלאוה (מ"ב ג כה).
[שדם] כי שדמות מואב אומלל (ישעיה טז ח).
[חוג] היושב על חוג הארץ (ישעיה מ כב).
לא תוהו בראה לשבת יצרה (ישעיה מה יח).
ותגל הערבה ותפרח כחבצלת (ישעיה לה א).
[חרב] ולא צמאו בחרבות הוליכם (ישעיה מח מא).
כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה סה יז).
השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה סו א).
בארץ ערבה ושוחה (ירמיה ב ו).
יושבת העמק צור המישור (ירמיה כא יג).
ארץ ארץ ארץ, שמעי דבר ה׳ ! (ירמיה כב כט).
ארץ מכורותיך [12] (יחזקאל כא לה).
ארץ פרזות ... כלם יושבים באין חומה, ובריח ודלתים אין להם (יחזקאל לח יא).
[לאב] אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות [13] (הושע יג ה).
על אדמת טמאה תמות (עמוס ז יז).
עמד וימודד ארץ (חבקוק ג ו).
[חלד] האזינו כל יושבי חלד [14] (תהלים מט ב).
וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי [15] ארץ (תהלים עב ח).
[גבל] אתה הצבת כל גבולות ארץ (תהלים עד יז).
[נשה] בארץ נשיה (תהלים פח יג).
אשר בידו מחקרי ארץ [16] (תהלים צה ד).
ויחדש פני אדמה (תהלים קד ל).
[חוז] וינחם אל מחוז [17] חפצם (תהלים קז ל).
ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג יט).
תולה ארץ על בלימה (איוב כו ז).

ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש (איוב כח ה).
כי לשלג אמר הוא ארץ (איוב לז ו).
איפוא היית ביסדי ארץ ? ... על מה אדניה הטבעו ? או מי ירה אבן פנתה ? (איוב לח ד ־ ו).
[דון] אל מדינה ומדינה ככתבה (אסתר א כב).
[פלך] שר פלך [19] בית הכרם (נחמיה ג יד).
[כפר] ונועדה יחדו בכפירים [20] בבקעת אונו (נחמיה ו ב).
והארץ רחבת ידים ושוקטת ושלוה (דהי"א ד מ).
[עמק] ויוסיפו עוד פלשתים ויפשטו בעמק [21] (דהי"ב יד יג).

——— ע"ע מ ד י נ ה ; ע י ר ; ש מ י ם.

א ר ץ : חומר וגוף האדמה ; כדור הישוב והימים בכללו ; יבשת. [שרשים] אדם, ארץ, בקע, גבל, גיא, גלל, דבר, דון, הרר, חבל, חוג, חוז, חלד, חלק, חרב, טבר, יבש, ישם, ישר, כבר, כפר, כרר, לאב, נגב, נוף, נחל, נשה, עמק, ערב, פלך, קום, שדה, שדם, שוה, שות, תבל.

[1] כמו במישור מקום ישר וחלק. [2] חלקת ארץ כעין גליל. [3] שטח גדול וארוך. [4] ארץ עמק, יבש בקיץ ונתמלא מים בחורף. [5] מקום שממה ומדבר תהו. [6] חרבון וארץ יבשה. [7] שלא ירדו מטר ולא יצמיחו שם דבר. [8] מדבר חוץ מן הישוב. [9] חלקת ארץ לא שפלה ולא מישור אך גבוהה מעט. [19] מקום שהים פורץ בתוך היבשה ועושה נמל. [11] גיא מקום מדרון ושפלה בין רוכסי הרים. [12] כמו מגוריך (adopted country). [13] ארץ חרבה ושרפה וציה. [14] יאמר על חלק הישוב והחיים בכלל, כל חללה דעלמא (universe). [15] מים סוף עד ים פלשתים ומנהר פרת עד סוף המערב. [16] מים מרחקי ארץ בהיפך אתוון. [17] המקום שהוא תכלית נסיעתו (destination), ויש מפרשים מחוז כמו נפת וגליל שהוא פלך. [18] הרי שרפה הזורקים מתוכם להבות אש (vulcan). [19] מתוז בית הכרם, וכן שר חצי פלך בית צור (נחמיה ג טז). [20] כמו כפרים. [21] והוא עמק רפאים (עי׳ ש"ב ה כב).

ארץ ישראל ;

[עבר] מארץ העברים (בראשית מ טו).
[ארץ] ארץ זבת חלב ודבש (שמות יג ה).
[אחז] ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ (ויקרא כה כד).
האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה ? ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור אל הארץ אשר נתן להם ה׳ ? (במדברי לב ו־ז).
כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי

מים מעינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דברים ח ז־ח).
ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת (דברים ח ט).
ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה תמיד, עיני ה׳ אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא יב).
[אדם] וכפר אדמתו עמו (דברים לב מג).
כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא (דברים לב נב).
וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל (ש"א יג יט).
[קום] ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד, ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה (ש"ב ז י).
ולא יותן נא לעבדך מלא צמד פרדים אדמה [1] כי לא יעשה עוד עבדך עולה וזבח לאלהים אחרים כי אם לה׳ (מ"ב ה יז).
על אדמת ישראל (ישעיה יד ב).
והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא (ישעיה יט יז).
[אוה] ואמר יושב האי הזה (ישעיה כ ו).
[חמד, צבה] ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג יט).
[נחל] ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב ז).
ואל הארץ אשר הם מנשאים את נפשם לשוב שם שמה לא ישובו (ירמיה כב כז).
ארץ אשר תרתי להם ארץ זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות (ירמיה כ ו).
[חיי] אשר נתנו חתיתם בארץ חיים (יחזקאל לב כד).
אל אדמת ישראל (יחזקאל לז יב).
ונטעתים על אדמתם (עמוס ט טו).
[קדש] אדמת הקודש (זכריה ב טז).
גם ה׳ יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (תהלים פה יג).
ויעמוד בארץ הצבי (דניאל יא טז).
בין ימים להר צבי קדש (דניאל יא מה).
ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבותיכם, רק אם ישמרו לעשות את כל אשר צויתים לכל התורה והחקים והמשפטים ביד משה (דהי"ב לג ח).

א ר ץ י ש ר א ל : ארץ כנען שנחלקה לשבטי ישראל לנחלה ואחוזה על ידי יהושע. [שרשים] אדם, אוה, אחז, ארץ, חיי, חמד, נחל, עבר, צבה, קדש, קום.

ארץ מולדת : [ילד] לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית יב א).

[אב] ארץ אבותיך (בראשית לא ג).
ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי (בראשית כ יג).
כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק (בראשית כד ד).
לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו (ירמיה כב י).
אל עמנו ואל ארץ מולדתנו (ירמיה מו טז).
ותעזבי אביך וארץ מולדתך (רות ב יא).

א ר ץ מ ו ל ד ת : הארץ שבה נולד אדם והיא ארץ אבותיו ואומתו, חביבה עליו ביותר ומתאוה אליה כשהוא בארץ אחרת שהיא ארץ מגורתו. [שרשים] אב, ילד.

אש : [לפד, אש] והנה תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו יז).

[להב] וירא מלאך ה׳ אליו בלבת [1] אש מתוך הסנה, וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל (שמות ג ב).
כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה (שמות כב ה).
אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו ח).
ויקריבו לפני ה׳ אש זרה אשר לא צוה ה׳ (ויקרא י יא).
[בער, שקע] ותבער בהם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה ... ותשקע האש (במדבר יא א־ב).
אש אוכלה הוא (דברים ט ג).
[להט] כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים (דברים לב כב).
ולפידים בתוך הכדים (שופטים ז טז).
ותפול אש ה׳ ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר, ואת המים אשר בתעלה לחכה (מ"א יח לח).
[נצץ, כבה] והיה החסון לנעורת ופועלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישעיה א לא).
כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה (ישעיה ה כג).
[רצף] ובידו רצפה במלקחים לקח (ישעיה ו ז).
ולא ימצא במחתתו חרש לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד).
[אור] אשר אור [2] לו בציון (ישעיה לא ט).
כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (ישעיה מג ב).
[דעך] דעכו כפשתה כבו (ישעיה מג יז).

האח חמותי ראיתי אור (ישעיה מד טז).
[נזק] הן כלכם קודחי אש מאזרי זיקות, לכו באור אשכם ובזיקות בערתם (ישעיה נ יא).
[פחם] חורש נופח באש פחם (ישעיה נד טז).
כקדוח אש המסים[3] מים תבעה אש (ישעיה סד א).
ובערה ואין מכבה (ירמיה ד ד).
[חשמל] כעין החשמל[4] מתוך האש (יחזקאל א ד).
[גחל] כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים (יחזקאל א יג).
כי שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה (יחזקאל טו ד).
מהאש יצאו והאש תאכלם (יחזקאל טו ז).
הנני מצית בך אש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת (יחזקאל כא ג).
[דור] גם אני אגדיל המדורה (יחזקאל כד ט).
[גפר] אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל לח כב).
[ברק] מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו (נחום ב ה).
[פלד] באש פלדות הרכב (נחום ב ד).
[אוד] הלא זה אוד[6] מוצל מאש (זכריה ג ב).
[כור] ככיור[7] אש בעצים וכלפיד אש בעמיר (זכריה יב ו).
אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו (תהלים צז ג).
דעכו[8] כאש קוצים (תהלים קיח ב).
היחתה איש אש בחקו ובגדיו לא תשרפנה ? (משלי ו כז).
ידעך נרו באישון לילה (משלי כ כ).
פחם לגחלים (משלי כו כא).
לא יכבה בלילה נרה (משלי לא יח).
[רשף] ובני רשף[9] יגביהו עוף (איוב ה ז).
לפיד בוז[10] לעשתות שאנן (איוב יב ה).
[שבב] ולא יגה שביב אשו (איוב יח ה).
תאכלהו אש לא נופח (איוב כ כו).
[כדד] כידודי[11] אש יתמלטו (איוב מא יא).
רשפיה רשפי[12] אש שלהבתיה (שה"ש ח ו).
[שחר] חשך משחור[13] תארם (איכה ד ח).
•[נור] לא שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסבליהון לא שנו וריח נור לא עדת בהון (דניאל ג כז).
•כרסיה שביבין די נור (דניאל ז ט).
ויכבו את הנרות (דהי"ב כט ז).

——— ע"ע ש ר פ ה : ת נ ו ר ו כ י ר י ם .

א ש : יסוד הלוהט מאיר ובוער, ונכלל בזה כבוי האש על ידי השקיעת האור והפסק היקוד. [שרשים] אוד, אור, אש, ברק, גחל, גפר, דור, דעך, חשמל, כבה, כדד, כור, להב, להט, לפד, נור, נזק, נצץ, פחם, פלד, רצף, שבב, שחר, שקע,

[1] כמו בלהבת אש. [2] מדורת אש. [3] כאש שמקדית ושורף וממנו נמס כל דבר, מעלה רתיחה ואבעבועות במים. [4] אור האלקטרי (electricity). [5] מערכת עצים ואש. [6] בקיעת עץ שאחזה בו האש. כיור כמו לפיד, כלומר אור האש, ומזה תנור וכירים. [8] קפיצה וְנתור השלהבת. [9] נצוצין היוצאים מן האש. [10] לפיד אש שלא יצלית למלאכה והוא בזוי. [11] זיקות ונצוצי אש. [12] להב אש ניצוצין. [13] שחור=פחם.

אשה : ע"ע נשים.

אשמה : [אשם] והבאת עלינו אשם (בראשית כו י).
אבל אשמים אנחנו (בראשית מב כא).
אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ז ג).
אם תשים אשם נפשו (ירמיה נג י).
קדקד שעיר מתהלך באשמיו (תהלים סח כב).
[שטן] כתבו שטנה על יושבי יהודה (עזרא ד ו).
ואשמתנו גדלה עד לשמים (עזרא ט ו).
מימי אבותינו אנחנו באשמה גדולה (עזרא ט ז).
הנני לפניך באשמתנו (עזרא ט טו).
כי רבה אשמה לנו (דהי"ב כח יג).

——— ע"ע ח ט א ו ע ו ן .

א ש מ ה : עבירה המביאה לידי עונש ; עשה דבר נגד החוק והמצוה ומוכן לפורעניות ; תלונה על החוטא לפני השופט כדי לדונו ולענשו (accusation). [שרשים] אשם, שטן.

אשפה : ע"ע לכלוך וטנוף.

אשר : [אשר] בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (בראשית א ז).
[כי] כי ממנה לוקחת (בראשית ג ט).
[אם] עד אם דברתי דברי (בראשית כד לג).
וקם הבית אשר בעיר (ויקרא כה ל).
כי העלית בכחך (במדבר יד יג).
והאנשים אשר שלח משה (במדבר יד לו).
כי נתן לצבאך לחם (שופטים ח ו).
עד אם נותרתם (ישעיה ל יז).
ואחר אם אינכם שומעים אלי (יחזקאל כ לט).
[זה] ברשת זו טמנו נלכדה רגלם (תהלים ט טז).
במזמות זו חשבו (תהלים י ב).

א ש ר : מלת כנוי המאחד ומיוחס, מבאר המשפט ומשלים הענין. לפעמים משתמש שי"ן השרות במקום אשר. [שרשים] אם, אשר, זה, כי.

את : [את] את השמים ואת הארץ (בראשית א א).
ויושב את משה ואת אהרן (שמות י ח).
[אל] וירדפו אל מדין (שופטים ז כה).
אל דרך הגוים אל תלמדו (ירמיה י ב).
אספרה אל חק (תהלים ב ז).

א ת : מלת היחס להורות התחברות השייכות והקנין והתקרבות לדבר. [שרשים] אל, את.

את : ע"ע **עצמיות.**

ב

באר ומעין : [קוה] ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א י).
[עין] נבקעו כל מעינות תהום רבה (בראשית ז יא).
[באר] ועמק השדים בארות בארות מים (בראשית יד י).
[ים] הוא מצא את הימים [1] במדבר (בראשית לו כד).
וימצאה ... על העין בדרך שור (בראשית טז ז).
ויברך את הגמלים מחוץ לעיר על באר המים לעת ערב לעת צאת השואבות (בראשית כד יא).
ותרד העינה ותמלא כדה ותעל (בראשית כד טז).
וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו ... סתמום פלשתים וימלאום עפר (בראשית כו טו).
וימצאו שם באר מים חיים (בראשית כו יט).
ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו, ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה (בראשית כו כא).
מן הבאר ההיא ישקו העדרים והאבן גדולה על פי הבאר (בראשית כט ב).
בן פורת עלי עין [2] (בראשית מט כב).
[הום] ברכת תהום [3] רובצת תחת (בראשית מט כה).
וישב על הבאר, ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה את הרהטים להשקות צאן אביהן (שמות ב טז).
אך מעין ובור מקוה מים (ויקרא יא לו).
באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם (במדבר כא יח).
ובורות חצובים אשר לא חצבת (דברים ו יא).
ארץ נחלי מים מעינות ותהומות (דברים ח ז).
[גלל] ונתת לי גולות מים, ויתן לה גולות עליות ואת גולות תחתיות (יהושע טו יט).
ותפרוש את המסך על פני הבאר (ש"ב יז יט).
אני קרתי [4] ושתיתי מים זרים (מ"ב יט כד).
[ברך] תעלת הברכה [5] העליונה (ישעיה ז ג).
יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעיה ח ו).
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה יב ג).
[גבא] ולחשוף מים מגבא [6] (ישעיה ל יד).
וצמאון למבועי מים (ישעיה לה ז).
אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות (ישעיה מא יח).
[נבע] ועל מבועי מים ינהלם (ישעיה מט י).
[יצא] וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח יא).
[קור] אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות, בארות נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיה ב יג).
כהקיר באר מימיה כן הקרה רעתם (ירמיה ו ז).
מים גדלוהו תהום רוממהו (יחזקאל לא ד).
ויבוש מקורו ויחרב מעינו (הושע יג טו).
ברעתו תהומות נבקעו (משלי ג כ).
שתה מים מבורך (משלי ה טו).
יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה טז).
גן נעול מעין חתום (שה"ש ד יב).
מעין גנים באר מים חיים (שה"ש ד טו).
עשיתי לי בריכות מים להשקות מהם יער צומח עצים (קהלת ב ו).
ותשבר כד על המבוע (קהלת יב ו).
הברכה העשויה (נחמיה ג טו).
ועל שער העין (נחמיה יב לז).
לסתום את מי המעינות (דהי"ב לב ג).
והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון ויישרם למטה (דהי"ב לב ל).

ע"ע מ י ם.

ב א ר ו מ ע י ן : באר או בור הוא חריץ וחפירה עמוקה בקרקע לכינוס ומקוה מים, מעין הוא מקור היוצא ממנו מים חיים. [שרשים] באר, ברך, גבא, גלל, הום, ים, יצא, נבע, עין, קוה, קור.
[1] מים חמים נובעים בקרבת ים המלח. [2] כענף הצומח אצל מעין מים. [3] מעינות רבות נובעות מן התהום שהוא עמוק מאד. [4] חפרתי אחר מקור מים. [5] מקוה מים שנפלג ממעין השלות. [6] בור מסויד למקוה מי גשמים.

בגדים : [כתן] ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג כא).
[חוט, שרך, נעל] אם מחוט ועד שרוך נעל [1] (בראשית יד כג).

[צעף] ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כד סה).
[בגד] ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן (בראשית כז טו).
[עור] ואת עורות גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו (בראשית כז טז).
[שמל] והטהרו והחליפו שמלותיכם (בראשית לה ב).
ועשה לו כתונת פסים [2] (בראשית לז ג).
[שקק] וישם שק במתניו (בראשית לז כד).
ותשם בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח יד).
ויריצוהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו (בראשית מא יד).
וילבש אותו בגדי שש (בראשית מא כב).
לכלם נתן לאיש חליפות שמלות (בראשית מה כב).
[לבש, כסה] כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו [3] (בראשית מט יא).
[שלם] ועל שלמה ועל כל אבדה (שמות כב ח).
אם חבול תחבול שלמת רעך עד בוא השמש תשיבנו לו כי היא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב? (שמות כב כה־כו).
[ירע] ואת המשכן תעשה עשר יריעות [4] (שמות כו א).
ועשית יריעות עזים (שמות כו ז).
[פרך] ועשית פרוכת תכלת וארגמן (שמות כו לא).
[סכך] ועשית מסך [5] לפתח האהל (שמות כו לא).
[קלע] קלעים [6] לחצר שש משזר (שמות כז ט).
[חשן, אפד, מעל, צנף, בנט] ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט (שמות כח ד).
[כנס] מכנסי בד לכסות בשר ערוה (שמות כח מב).
[גבע] וחבשת להם מגבעות [7] (שמות כט ט).
ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש (שמות לא י).
[סוה] ויתן על פניו מסוה (שמות לד לג).
ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים (ויקרא ו ד).
בבגד צמר או בבגד פשתים את בשתי או בערב (ויקרא יג מז—מח).
ומצנפת בד יצנוף (ויקרא טז ד).
ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא יט יט).
בגד כליל תכלת (במדבר ד ו).
ופרשו עליו בגד ארגמן (במדבר ד יג).
שמלתך לא בלתה מעליך (דברים ח ד).
[כלה] לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה (דברים כב ה).
[צמר, פשת] צמר ופשתים יחדו (דברים כב יא).
וחלצה נעלו מעל רגלו... חלוץ הנעל (דברים כה ט־י).

ונעלות בלות ומטולאות ברגליהם ושלמות בלות עליהם (יהושע ט ה).
[סמך] ותכסהו בשמיכה [8] (שופטים ד יח).
[חלץ] ויקח את חליצותם [9] (שופטים יד יט).
[מדד] ומדיו קרועים ואדמה על ראשו (ש"א ד יב).
ויסוב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע (ש"א טו כז).
[כבר] ואת כביר העזים שמה מראשותיו (ש"א יט יג).
ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים (ש"א כח ח).
המלבשכם שני עם עדנים [10] (ש"ב א כד).
ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו (מ"א א א).
[אדר] וילט פניו באדרתו (מ"א יט יג).
[אפר] ויתחפש באפר [11] על עיניו (מ"א כ לח).
ויקח אליהו את אדרתו ויגלום [12] (מ"ב ב ח).
ויקח המכבר [13] ויטבול במים (מ"ב לח טו).
[מדה] ויכרת את מדויהם בחצי (מ"ב י ד).
ויאמר לאשר על המלתחה הוצא לבוש לכל עבדי הבעל ויוצא להם המלבוש (מ"ב י כב).
[עכס, שבס, רעל, פאר, קשר, עטף, טפח, חרט, גלה, סרן,] ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים ... והערלות ... הפארים ... והקשורים ... המחלצות והמעטפות והמטפחות והחריטים הגליונים והסדינים והצניפות [14] (ישעיה ג יח־כג).
[פתגל] ותחת פתיגיל [15] מחגורת שק (ישעיה ג כד).
ושמלה מגוללה [16] בדמים (ישעיה ט ד).
שמלה לך קצין תהיה לנו (ישעיה ג ו).
ולמכסה עתיק (ישעיה כג יח).
[חצן] והביאו בניך בחוצן [17] (ישעיה מט כב).
כי כבגד יאכלם עש (ישעיה נא ח).
וילבש בגדי נקם תלבושת (ישעיה נט יז).
וככלה תעדה כליה (ישעיה סא י).
מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה (ישעיה סג א).
וכבגד עדים [18] כל צדקותנו (ישעיה סד ה).
[סחב, מלח] בלוי הסחבות [19] ובלוי מלחים (ירמיה לח יא).
ויקרא את האיש הלבוש הבדים (יחזקאל ט ג).
[ספח] הוי למתפרות כסתות על כל אצילי ידי ועושות המספחות [20] על ראש כל קומה (יחזקאל יג יח).
והמלח לא המלחת והחתל לא חותלת [21] (יחזקאל טז ד).
[רקם, שש, משה] ואלבישך רקמה ואנעלך תחש ואחבשך בשש ואכסך משי (יחזקאל טז י).
[אזר, טבל] חגורי אזור במתניהם סרוחי טבולים [22] בראשיהם (יחזקאל כג טו).
[רגמן, בוץ] ארגמן ורקמה בוץ (יחזקאל כז טז).

[תכל, ברם] בגלומי תכלת ורקמה ובגנזי ברומים[23] (יחזקאל כז כד).
ויקראו צום וילבשו שקים (יונה נ ה).
ממול שלמה אדר תפשיטון מעוברים בטח שובי[24] מלחמה (מיכה ב ח).
[תלע] אנשי חיל מתולעים[25] (נחום ב ד).
ועל כל הלובשים מלבוש נכרי (צפניה א ח).
לבוש בגדים צואים (זכריה ג ג).
ישימו צניף טהור על ראשו (זכריה ג ה).
[כנף] והחזיקו בכנף איש יהודי (זכריה ח כג).
וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם (תהלים קב כז).
[מזח] וילבש קללה כמדו ... תהי לו כבגד יעטה ולמזח תמיד יחגרה (תהלים קט יז).
זקן אהרן שיורד על פי מדותיו (תהלים קלג ב).
[אטן] חטובות אטן מצרים (משלי ז טז).
[שנה] כי כל ביתה לבוש שנים[26] (משלי לא כא).
[רבד] מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה (משלי לא כב).
סדין עשתה ותמכר וחגור נתנה לכנעני. עוז והדר לבושה (משלי לא כד־כה).
ערום ילינו מבלי לבוש ואין כסות בקרה (איוב כד ז).
צדק לבשת וילבשני[27] (איוב כט יד).
ברב כח יתחפש[28] לבושי (איוב ל יח).
פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה? (שה"ש ה ג).
הבי המטפחת אשר עליך (רות ג טו).
שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז).
בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט ח).
ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה א).
[כרך] ותכריך בוץ וארגמן (אסתר ח טו).
* [פטש, כרבל] פטשיהון וכרבלתהון[29] ולבושיהון (דניאל ג כא).
*[סרבל] וסרבליהון לא שנו (דניאל ג כז).
*[רגון] והלבישו לדניאל ארגונא[30] (דניאל ה כט).
אין אנחנו פושטים בגדינו איש שלחו המים[31] (נחמיה ד יז).
גם חצני נערתי ואומרה כהה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה מביתו ומיגיעו (נחמיה ה יג).
ודויד מכורבל במעיל בוץ (דהי"א טו כז).
[כרמל] תכלת וארגמן וכרמיל (דהי"ב ג יד).

ע"ע חגורה: צמר ופשתים: צעיף: רקמה: תכלת.

בגדים: לבוש לכסות הגוף, או התומר שממנו נעשה המלבוש. [שרשים] אדר, אזר, אטן, אפד, אפר, בוץ, בגד, בנט, ברם, גבע, גלה, חוט, חלץ, חצן, חרט, חשן, טבל, טפח, ירע, כבר, כלה, כנס, כנף, כסה, כרבל, כרך, כרמל, כתן, לבש, מדד, מדה, מזח, מלח, מעל, משה, נעל, סוה, סדן, סחב, סכך, סמך, ספח, סרבל, עור, עטף, עכס, פאר, פטש, פרך, פשת, פתגל, צמר, צנף, צעף, קלע, קשר, רבד, רגון, רגמן, רעל, רקם, שבס, שלם, שמל, שנה, שקק, שרך, שש, תכל, תלע.

[1] חוט לתפור בו בגד; שרך רצועה לקשר המנעלים. [2] כלי מילת שמכסה פסות הידים, או כמו פסת בר שהוראתו שפע ורבוי, כלומר מעיל רחב שנעשה בשופע. [3] סותה קצור מן כסותו. [4] סדין עשוי לשטוח על האהל לגג ולמחיצה. [5] וילון עשוי למחיצה מבדלת דרך כבוד. [6] יריעה מעשה קליעה או אריגה רפויה. [7] כובע גבוה לכהנים הדיוטים ולכהן גדול מצנפת. [8] כסות עבה (blanket). [9] חליפת בגדים של איש צבא. [10] מין מטוה שבאה ממדינת עדן. [11] אפר, מטפחת לכסוי הראש. [12] ענין כריכה וקיפול, הוא גלל האדרת. [13] מכבר הוא כביר העיזים. [14] עכסים מנעלים; שביסים מין שבכה לתכשיט הראש; הרעלות סרבלים נאים להתעטף; הפארים כיפת כובע כמו פארי המגבעות; הקשורים חוטי משי שקושרות בהם שער ראשן; חריטים מין כיס נאה; גליונים כתונת דקה שהבשר נגלה מתחתיה. [15] מעיל רחב. [16] מגוללה כמו מגואלה. [17] כנף בגד שהוא חציו והוא חיק הבגד. [18] בגד שבלה ונפסד. [19] סמרטוטי בגדים בלים וקרועים שנסחבים ונגררים בחוץ; מלחים מטליות בלוים (rags). [20] הכסת והמספחת נתנו על הבא לשאול בקסם, מין מעטפה (hood). למכשף, מספחת כסוי על הראש (skullcap). [21] כריכה ועטיפה ותבישה במטלית. [22] כובעים גדולים שקצותם תלויות ויורדות מטה, כתרגומו מחתין קולסין בראשיהן. [23] חומר המטוה לפני גמר תקונו נראה כגולם בלי צורה; גנזי ברומים, אוצרות בגדים משזר בקליעה ועבותה של חוטין מצבעים שונים, כלומר בגדי צבעונין. [24] יש קורין שבי מלחמה. [25] בגדים שנצטבעו בדם התולעת. [26] נעשה מצבע תולעת שני. [27] הצדק נאוה לי, כהבטוי האשכנזי „ער קליידעט מיך גוט" (רייפמן). [28] כמו יתחבש, להיות כרוך ומקופל ומהודק על בשרו ברב כח. [29] מין בגד כמו ודויד מכורבל במעיל בוץ, ולפי מדרש תנחומא הוא מכסה על הירכים. [30] כמו ארגמן בעברית. [31] יש קורין איש שלחו המתנים, ושלח הוא החרב, עיין פסוק יא ויב באותה פרשה.

בגידה: [בגד] לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה (שמות כא ח).
[מעל] ותמעל מעל באישה (במדבר ה כז).
הן הנה היו... למסר מעל בה' (במדבר לא טז).
ודבר אין להם עם אדם (שופטים יח ז).

ויאמר יואב לעמשא השלום אתה אחי ? ותאחז יד ימין יואב בזקן עמשא לנשק לו. ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב ויכהו בה אל החומש וישפוד מעיו ארצה ולא שנה לו וימות (ש"ב כ ט־י).

הבוגד בוגד והשודד שודד (ישעיה כא ב).

[חנף] והארץ חנפה תחת יושביה (ישעיה כד ה).

אוי לי בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו (ישעיה כד טז).

כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיה לג א).

[שקר] אך עמי המה בנים לא ישקרו (ישעיה סג ח).

עצרת בוגדים (ירמיה ט א).

[עקב]איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי כל אח עקוב יעקוב [1] וכל רע רכיל יהלוך (ירמיה ט ג).

כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך, גם המה קראו אחריך מלא (ירמיה יב ו).

נגלו שוליך נחמסו עקביך (ירמיה יג כב).

עקוב הלב מכל (ירמיה יז ט).

כל אנוש שלומי [2] שומרי צלעי (ירמיה כ י).

הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך, הטבעו בבוץ רגלך נסוגו אחור (ירמיה לח כב).

בה׳ בגדו כי בנים זרים ילדו (הושע ה ז).

ותירוש יכחש [3] בה (הושע ט ב).

ולא זכרו ברית אחים (עמוס א ט).

אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף, משוכבת חיקך שמור פתחי פיך (מיכה ז ה).

בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל (מלאכי ב יא).

כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה, והיא חברתך ואשת בריתך (מלאכי ב יד).

יבושו הבוגדים (תהלים כה ג).

גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב (תהלים מא י).

ולא שקרנו בבריתך (תהלים מד יח).

[שכח] אם שכחנו שם אלהינו (תהלים מד כא).

[שלח] שלח ידו בשלומיו (תהלים נה כא).

ויסוגו ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה (תהלים עח נז).

ותחנף הארץ בדמים (תהלים קו לח).

ראיתי בוגדים ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו (תהלים קיט קנח).

ואת ברית אלהיה שכחה (משלי ב יז).

אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך (משלי ג כט).

וסלף בוגדים ישדם (משלי יא ג).

שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה (משלי כה יט).

אחי בגדו בי כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו (איוב ו טו).

כל רעיה בגדו בה היו לה לאויבים (איכה א ב).

[רמה] קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א יט).

[באש] קריתא מרדתא ובאישתא בנין (עזרא ד יב).

ע"ע מכירה.

בגידה: בוגד איש המתחפש במעיל אמת ומכסה תרמיתו תחת בגדו; העלמת הדבר להונות את זולתו; כחש הפרת ברית ומעל ה׳ ובעמיתו. [שרשים] * באש, בגד, חנף, כחש, מעל, עקב, רמה, שכת, שלח, שקר.

[1] עקב ענין בגידה כאיש העוזב אותו ומראה לו עקב רגליו. [2] אנשי שלומי שומרים ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל בשום דבר. [3] יבגוד באדמה הזאת לעובדיה.

בדידות:

[בדד] לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב יח).

[יתר] ויותר יעקב לבדו (בראשית לב כה).

לו לבדו ולהם לבדם (בראשית מג לב).

ויקרא הוציאו כל איש מעלי, ולא עמד איש אתו (בראשית מה א).

[גפף] אם בגפו יבא בגפו יצא (שמות כא ג).

בדד ישב מחוץ למחנה (ויקרא יג א).

[פרט] ופרט [1] כרמך לא תלקט (ויקרא יט י).

[שפה] וילך שפי (במדבר כג ג).

הן עם לבדד [2] ישכון ובגוים לא יתחשב (במדבר כג ט).

ואין בודד במועדיו (ישעיה יד לא).

עיר בצורה בדד (ישעיה כז י).

[גלמד] ואני שכולה וגלמודה (ישעיה מט כא).

[ערר] והיה כערער [3] בערבה ולא יראה כי יבוא טוב. ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב (ירמיה יז ו).

קומו עלו אל גוי שליו יושב לבטח נאום ה׳, לא דלתים ולא בריח לו בדד ישכונו (ירמיה מט לא).

שוכני לבדד (מיכה ז יד).

שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג (תהלים קב ח).

פנה אל תפלת הערער (תהלים קב יח).

הלילה ההוא יהיה גלמוד (איוב ג ז).

כי עדת חנף גלמוד (איוב טו לד).

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם (איכה א א).

ישב בדד וידום (איכה ג כח).

בדידות: בודד, נפרד מזולתו והוא לבדו ביחידות; גלמוד וערירי. [שרשים] בדד, גלמד, גפף, יתר, ערר, פרט, שפה.

[1] הענפים הנפרדים והבודדים או שנפלו הגרגרים יחידים

מן האשכול. [2] אינו רוצה להתערב בגוים אחרים.
[3] עץ יחידי.

בדיקה : ע״ע חפוש.

בהירות : [טהר] וכעצם השמים לטהר (שמות כד י).

[זכך] שמן זית זך (ויקרא כד ב).
ולבונה זכה (ויקרא כד ז).
[צחח] כחום צח עלי אור (ישעיה יח ד).
רוח צח שפיים במדבר (ירמיה ד יא).
[נקה] נקיון שנים [1] (עמוס ד ו).
[צהל] להצהיל פנים משמן (תהלים קד טו).
[בהר] בהיר הוא בשחקים (איוב לז כא)
דודי צח ואדום (שה״ש ה י).
[עשת] עשת שן (שה״ש ה יד).
זכו נזיריה משלג צחו מחלב (איכה ד ז).

ב ה י ר ו ת : הברה זכות וליבון. [שרשים] בהר, זכך, טהר, נקה, עשת, צהל, צחח.
[1] מפני חסרון אוכל השינים בהירות ואינו מלוכלכות.
[2] וכן שמנו עשתו (ירמיה ה) כי השמן יבהיר ומזהיר עור בשרו.

בהלה : [בהל] ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (בראשית מה ג).

[פחז] פחז [1] כמים אל תותר (בראשית מט ד).
[המם] ויהם את מחנה מצרים (שמות יד כד).
אז נבהלו אלופי אדום (שמות טו טו).
והפקדתי עליהם בהלה (ויקרא כו טז).
והמם מהומה גדולה (דברים ז כג).
[בלה] לעת ערב והנה בלהה [2] בטרם בקר ואיננו (ישעיה יז יד).
נעניתי משמוע נבהלתי מראות (ישעיה כא ג).
[דהם] למה תהיה כאיש נדהם ? (ירמיה יד ט).
הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות (ירמיה טו ח).
ויתעו את עמי בשקריהם ובפחזותם (ירמיה כג לב).
אכלני הממני נבוכדנצר (ירמיה נא לד).
מהומות רבות בקרבה (עמוס ג ט).
ביום ההוא יהיה מהומות ה׳ רבה בהם (זכריה יד יג).
ונפשי נבהלה מאד (תהלים ו ד).
נבהל להון איש רע עין (משלי כח כב).
תגע עדיך ותבהל (איוב ד ה).
ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי ? (רות א יט).
יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך (אסתר ח יד).
• שגיא רעיוני יבהלוני (דניאל ז כח).

[בעת] כי נבעת [4] מפני חרב מלאך ה׳ (דהי״א כא ל).

ב ה ל ה : פחיזה חרדה ובעתה מפחד פתאום. [שרשים] בהל, בלה, בעת, דהם, המם, פחז.
[1] מהירות וקלות הדעת. [2] כמו בהלה בהיפך אתון.
[3] איום ופחדים. [4] תרגומו ארום אתבהיל.

בהמה : ע״ע חיות.

בור : [באר] וישליכו אותו הבורה והבור ריק אין בו מים (בראשית לז כד).

וכי יפתח איש בור או יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור (שמות כא לג).
[פחת] הוא נחבא באחת הפחתים (ש״ב יז ט).
אל הפחת הגדול (ש״ב יח יז).
פחד ופחת ופח עליך (ישעיה כד יז).
[שוח] כי כרו שוחה לנפשי (ירמיה יח כ).
ובבור אין מים כי אם טיט (ירמיה לח ו).
יונה תקנן בעברי פי פחת (ירמיה מח כח).
בור כרה ויחפרהו (תהלים ז טז).
טבעו גוים בשחת עשו (תהלים ט טז).
כרו זדים לי שיחות (תהלים קיט פה).
[המר] יפילם במהמורות בל יקימו (תהלים קמ יא).
שוחה עמוקה פי זרות (משלי כב יד).
כורה שחת בה יפול (משלי כו כז).
[גמץ] חופר גומץ בו יפול (קהלת י יח).
ונרוץ הגלגל אל הבור (קהלת יב ו).

ע״ע באר ומעין.

ב ו ר : מערה, חפירה עמוקה בארץ ואין בה מים, ומשתמשים בה לרוב לכלא, והוא סכנה לעוברים ליפול בה. [שרשים] באר, גמץ, המר, פחת, שוח.

בושה : [בוש] ויהיו שניהם ערומים ... ולא יתבוששו (בראשית ב כה).

[נפל] ולמה נפלו פניך ? (בראשית ד ט).
[חרף] היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה ט).
[כלם] כאשר יתגנב העם הנכלמים (ש״ב יט ד).
והובשת היום את פני כל עבדיך (ש״ב יט ו).
[חפר] ותחפרו מהגנות אשר בחרתם (ישעיה א כט).
וחתו ובושו מכוש מבטם (ישעיה כ ה).
וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעיה כד כג).
[חור] ולא עתה פניו יחורו [1] (ישעיה כט כב).
והיה לכם מעוז פרעה לבושת והחסות בצל מצרים לכלימה (ישעיה ל ג).
נסוגו אחור יבושו בושת (ישעיה מב יז).
תחת בשתכם משנה וכלימה ירונו [2] חלקם (ישעיה סא ז).

כבושת גנב כי ימצא כן הובישו בית ישראל (ירמיה ב כו).
והבושת אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו... נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו (ירמיה ג כד־כה).
בוש לא יבושו והכלם לא ידעו (ירמיה ח יב).
בושו והכלמו וחפו ראשם (ירמיה יד ג).
תבושי ונכלמת מכל רעתך (ירמיה כב כב).
וכלימות עולם אשר לא תשכח (ירמיה כג מ).
בושתי וגם נכלמתי (ירמיה לא יט).
בושה אמכם מאד חפרה מאד יולדתכם (ירמיה נ יב).
בושנו כי שמענו, חרפה כלימה כסתה פנינו (ירמיה נא נא).
[קטט] ונקוטו [3] בפניהם אל הרעות אשר עשו (יחזקאל ו ט).
ואל כל פנים בושה (יחזקאל ז יח).
וזכרת את דרכך ונכלמת (יחזקאל טז סא).
ואמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו (הושע י ח).
מחמת אחיך יעקב תכסך בושה (עבדיה א י).
ובושו החוזים וחפרו הקוסמים ועטו על שפם כלם (מיכה ג ז).
ותרא אויבתי ותכסה בושה (מיכה ז י).
יעצת בושת לביתך (חבקוק ב י).
[כסף] התקוששו וקושו הגוי לא נכסף [4] (צפניה ב א).
ולא יודע עול בושת (צפניה ג ה).
לא תבושי מכל עלילותיך (צפניה ג יא).
והובישו רוכבי סוסים (זכריה י ה).
הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו (תהלים לד ו).
יבושו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בושת וכלימה המגדילים עלי (תהלים לה כו).
יסוגו אחור ויכלמו חפצי רעתי (תהלים מ טו).
ישובו על עקב בשתם האומרים האח האח (תהלים ע ד).
אל ישוב דך נכלם (תהלים עד כא).
בן מביש ומחפיר (משלי יט כו).
ונער משולח מביש אמו (משלי כט טו).
שונאיך ילבשו בושת (איוב ח כב).
[חפה] אבל וחפוי ראש (אסתר ו יב).
לך אדני הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל ט ז).
בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך (עזרא ט ו).
וישב בבושת פניו לארצו (דהי״ב לב כא).

ע״ע ב ז י ו ן.

ב ו ש ה : העמד פנים מכלימה וקלון. בושה מעצמו ובזיון מאחרים, חרפה עולה לכאן ולכאן.
[שרשים] בוש, חור, חפה, חפר, חרף, כלם, כסף, נפל, קטט.

[1] לבנת הפנים מחמת בושה, בדברי חז״ל המלבין פני חברו. [2] רש״י פירש ירונו לשון אבל כמו קומי רוני בלילה, ויש קורין וכלימה ורוק חלקם. [3] יתקוטטו על עצמם מחמת בושה. [4] הגוי שלא ידע בושת, תרגום יונתן הלא תכלם = מן דינא דתכסוף.

בזה : ע״ע שלל.

בזיון : [בוז] ויבז עשו את הבכורה (בראשית כה לד).
ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז (בראשית לח כג).
[שמץ] וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם (שמות לב כה).
[חסד] חסד הוא (ויקרא כ יז).
[נאץ] וכל מנאצי לא יראוה (במדבר יד כג).
כי דבר ה׳ בזה ואת מצותיו הפר (במדבר טו לא).
[קוץ] ונפשנו קצה [1] בלחם הקלוקל (במדבר כא ה).
[שקץ] שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו (דברים ז כו).
[קלה] ונקלה אחיך לעיניך (דברים כה ג).
ארור מקלה אביו ואמו (דברים כז טז).
[נבל] בגוי נבל אכעיסם (דברים לב כא).
ויאמר לו שלוף חרבך ומותתני פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט נד).
[בעט] למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אשר צויתי מעון ותכבד את בניך ממני (ש״א ב כט).
[קלל] כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו (ש״א ב ל).
[חרף] ויאמר אליהם נחש העמוני בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין ושמתיה חרפה על כל ישראל (ש״א יא ב).
והסיר חרפה מעל ישראל (ש״א יז כז).
ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ? ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה (ש״א י כז).
[עלל] פן יבואו ... וידקרוני והתעללו בי (ש״א לא ד).
ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה׳ ותבז לו בלבה (ש״ב ו טז).
ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה (ש״ב ו כב).
ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרות את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם (ש״ב י ד).
מדוע בזית את דבר ה׳ ? (ש״ב יב ח).
כי נאץ נאצת את אויבי ה׳ [2] בדבר הזה (ש״ב יב יד).
אנה אוליך את חרפתי ? (ש״ב יג יג).
ומדוע הקלותני ולא היה דברי ראשון לי ? (ש״ב יט מד).
[קלס] והוא עולה בדרך ונערים קטנים יצאו מן

העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח (מ"ב ב כג).
[גדף] את מי חרפת וגדפת ? (מ"ב יט כב).
נאצו את קדוש ישראל (ישעיה א ד).
האדמה אשר אתה קץ בה (ישעיה ז טז).
[ערה] וחשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ ד).
להקל כל נכבדי ארץ (ישעיה כג ט).
הן ארץ כשדים—זה העם לא היה ! (ישעיה כג יג).
[שנן] לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה (ישעיה כד ט).
[לעג] בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון, אחריך ראש הניעה בת ירושלים (ישעיה לז כב).
תגל ערותך גם תראה חרפתך (ישעיה מז ג).
לבוזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים (ישעיה מט ז).
פני לא הסתרתי מכלימות ורוק (ישעיה נ ו).
אל תיראו חרפת אנוש ומגידופותם אל תחתו (ישעיה נא ז).
ותמיד כל היום שמי מנואץ (ישעיה נב ה).
[חדל] נבזה וחדל אישים (ישעיה נג ג).
[נדה] אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם (ישעיה סו ה).
[דרא] והיו דראון לכל בשר (ישעיה סו כד).
חשפתי שוליך על פניך ונראה קלונך (ירמיה יג כו).
לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללני [3] (ירמיה טו י).
הייתי לשחוק כל היום כלה לועג לי (ירמיה כ ז).
כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס כל היום (ירמיה כ ח).
העצב נבזה נפוץ [4] האיש הזה כניהו (ירמיה כב כח).
ונתתי עליהם חרפת עולם (ירמיה כג מ).
[שרק] לאלה ולשמה ולשרקה ולחרפה (ירמיה כט יח).
[צער] והכבדתים ולא יצערו (ירמיה ל יט).
כי נשאתי חרפת נעורי (ירמיה לא יט).
כי הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם (ירמיה מט טו).
אחוריהם אל היכל ה' ... והנם שולחים את הזמורה אל אפם [5] (יחזקאל ח טז-יז).
[שאט] השאטות אותך מסביב (יחזקאל טז נז).
אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב ז).
תהיה לשחוק וללעג מרבה להכיל (יחזקאל כג לב).
יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח בכל שאטך בנפש על אדמת ישראל (יחזקאל כה ו).
[ראה] נתתיך לראוה [6] בך (יחזקאל כח יז).
וחרפת עמים לא תשאי עוד (יחזקאל לו טו).
אגלה את נבלותה [7] לעיני מאהביה (הושע ב יב).
עתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו (הושע ח ח).
המנדים ליום רע [8] (עמוס ו ג).
[שול] וגליתי שוליך [9] על פניך (נחום ג ה).
והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך ושמתיך כראי [10] (נחום ג ו).
כל עובר עליה ישרוק יניע ידו (צפניה א ,טו).
שמעתי חרפת מואב וגידופי בני עמון אשר חרפו את עמי (צפניה ב ח).
[חלל] חללו קדש חמסו תורה (צפניה ג ח).
כי מי בז ליום קטנות (זכריה ד י).
לכם הכהנים בוזי שמי, ואמרתם במה בזינו את שמך ? (מלאכי א ו).
שלחן ה' נבזה הוא (מלאכי א ז).
וזריתי פרש על פניכם (מלאכי ב ג).
וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם (מלאכי ב ט).
עד מה כבודי לכלימה ? (תהלים ד ג).
ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י ג).
[זלל] כרום זלות לבני אדם (תהלים יב ט).
וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים טו ג).
בל אשא את שמותם על שפתי (תהלים טז ד).
כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה [11] יניעו ראש (תהלים כב ח).
ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם (תהלים כב ז).
כי לא בזה ולא שקץ ענות עני (תהלים כב כה).
רואי בחוץ נדדו ממני (תהלים לא יב).
בחנפי לעגי מעוג [12] חרוק עלי שנימו (תהלים לה טז).
שונאי חנם יקרצו עין (תהלים לה יט).
תשימוני חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו (תהלים מד יד).
וחרפות חורפיך נפלו עלי (תהלים סט י).
יעטו חרפה וכלימה מבקשי רעתי (תהלים עא יג).
צלמם תבזה (תהלים עג כ).
עד מתי אלהים יחרף צר, ינאץ אויב שמך לנצח ? (תהלים עד י).
אל ישוב דך נכלם (תהלים עד כא).
זכר אדני חרפת עבדיך, שאתי בחקי כל רבים [13] עמים (תהלים פט נא).
שופך בוז על נדיבים (תהלים קז מ).
ילבשו שטני כלימה ויעטו כמעיל בשתם (תהלים קט כט).
גל מעלי חרפה ובוז (תהלים קיט כב).
[לוץ] זדים הליצוני עד מאד (תהלים קיט נא).
צעיר אנכי ונבזה (תהלים קיט קמא).
רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים (תהלים קכג ה).

נגע וקלון ימצא וחרפתנו לא תמחה (משלי ו לג).
בז לרעהו חסר לב (משלי יא יב).
לפי שכלו יהולל איש ונעוה לב יהיה לבוז (משלי יב ח).
בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג).
צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת (משלי יד לד).
לועג לרש חרף עושהו (משלי יז ה).
בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי יח ג).
אל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג כב).
פן יחסדך שומע (משלי כה י).
[שפל] גאות אדם תשפילנו (משלי כט כג).
[פרא] עיר פרא אדם (איוב יא יב).
בחרפה הכו לחיי (איוב טז י).
[תעב] נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה (איוב טו טז).
זה עשר פעמים תכלימוני (איוב יט ג).
ומה שמץ דבר נשמע בו ? (איוב כו יד).
[מאס] שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני (איוב ל א).
בני נבל גם בני בלי שם (איוב ל ח).
האמור למלך בליעל, רשע אל נדיבים? (איוב לד יח).
הזילוה כי ראו ערותה (איכה א ח).
כי הייתי זוללה (איכה א יא).
שרקו ויניעו ראשם על בת ירושלם, הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ? (איכה ב טו).
[שחק] הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום (איכה ג יד).
[סחה] סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים (איכה ג מה).
אשר לא תשמע את עבדך מקללך (קהלת ז כא).
וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט טז).
כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן (אסתר א יז).
וכדי בזיון וקצף (אסתר א יח).
ויבז בעיניו לשלות יד במרדכי לבדו (אסתר ג ו).
המן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש (אסתר ו יב).
ופני המן חפו[14] (אסתר ז ח).
ואלה לחרפות ולדראון עולם (דניאל יב ב).
והראיתי גוים מערך[15] וממלכות קלונך (נחמיה נ ה).
ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט יח).
[לעב] ויהי מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו (דהי"ב לו טז).
——— ע"ע כבוד וקלון: מאוס.

ב ז י ו ן גנות וקלון; השפיל והקטין דבר נכבד וחשוב בזדון לב; גועל נפש ושאט נפש (contempt).
[שרשים] בוז, בעט, גדף, זלל, חסד, חרף, לוץ, לעב, לעג, מאס, נאץ, נבל, סחה, עלל, ערה, פרא, צער, קוץ, קלה, קלל, קלס, ראה, שאט, שחק, שמץ, שנן, שפל, שקץ, תעב.

[1] קל ונבזה. [2] כנוי הוא דרך כבוד למעלה, וכונתו כי ינאץ אוהבי ה' המתעבים מעשה כזה. [3] אינני רב עמכם על עסקי ממון כי אינני מלוה או לוה, ובכ"ז הם יבזו ויקללו אותי. [4] צלם בזוי ושבור. [5] עטוש מלמטה, וצ"ל אפי אלא שעשו הסופרים תקון זה מפני הכבוד כלפי שכינה. [6] ראיה בעיני בוז. [7] כנוי למקום התורפה. [8] המבזים על נבואת יום רע שהנביאים מתנבאים להם (רש"י). [9] עגבות והוא כנוי בזיון. [10] כמו זבל, לשון והסיר את מראתה בנוצתה ויקרא א (רש"י). [11] יסלקו השפה על הצד דרך בזיון. [12] שיחה בטלה. [13] יש קורין כלימת רבים (עיין ת"י). [14] כמו תפרו. [15] גלוי הערוה וקלון.

בחינה: [נסה] והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב א).
[בחן] בזאת תבחנו (בראשית מב טו).
שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות טו כה).
מה תנסון את ה' ? (שמות יז ב).
ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז ז).
ובעבור נסות אתכם בא האלהים (שמות כ כ).
וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי (במדבר יד כב).
לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה (דברים ו טז).
המסות הגדולות אשר ראו עיניך (דברים ז יט).
לנסותך לדעת את אשר בלבבך (דברים ח ב).
כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם (דברים יג ד).
למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' ... אם לא (שופטים ב כב).
[כור] אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל (מ"א ח נא).
ותבא לנסותו בחידות (מ"א י א).
לא אשאל ולא אנסה את ה' (ישעיה ז יב).
אבן בוחן[1] (ישעיה כח טז).
[צרף, בחר] הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני (ירמיה ו כז).
הנני צורפם ובחנתים (ירמיה ט ו).
אני חוקר לב בוחן כליות (ירמיה יז י).

וה׳ צבאות בוחן צדיק רואה כליות ולב (ירמיה כ יב).
וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב (זכריה יג ט).
ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות (מלאכי ג י).
עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם (תהלים יא ד).
בחנת לבי פקדת לילה צרפתני—בל תמצא (תהלים יז ג).
בחנני ה׳ ונסני צרפה כליותי ולבי (תהלים כו ב).
כי בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף כסף (תהלים סו י).
וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם (תהלים עח יח).
אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר (תהלים צה ח).
אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי (תהלים צה ט).
הנסה דבר אליך תלאה[2] (איוב ד ב).
אבחרה דברי עמו (איוב ט יד).
למסת נקיים ילעג (איוב ט כג).
לכה אנסכה[3] בשמחה (קהלת ב א).
כל זה נסיתי בחכמה (קהלת ז כג).
נס נא את עבדיך ימים עשרה (דניאל א יב).
וינסם ימים עשרה (דניאל א יד).
[ברר, לבן] לצרוף בהם ולברר וללבן (דניאל יא לה).
———ע״ע דרישה וחקירה.

בחינה: חקור ונסה דבר להכיר ערכו ואמתתו; הבחן בשרון האיש ויכולתו, דעתו ואמונתו, לעשות דבר ולעמוד בנסיון; ברור לדעת השגחת ה׳ ויכולתו שיש בהם עון וחטא. [שרשים] בחן, בחר, בור, לבן, נסה, צרף.

[1] אשר בחן אותה תבונה. [2] במקום שנבחן הדבר לדעת בורך אם תוכל לשאת אותו. ישיבה תנוי תלאה. כלומר בנסיון אחד כבר נראית. [3] כבר אנסה אותך ע״י שמחה. וכן אומר להלן כל אלה נסיתי בחכמה.

בחור ובתולה: [נער] מנער ועד זקן כל העם מקצה (בראשית יט ד).
והיה הנערה אשר אומר אליה (בראשית כד יד).
[בתולה] בתולה ואיש לא ידעה (בראשית כד טז).
[עלמה] והיה העלמה היוצאת לשאב (בראשית כד מג).
[צעיר] ורב יעבד צעיר (בראשית כה כג).
[ילדה] קח לי את הילדה הזאת לאשה (בראשית לד ד).
והוא נער את בני בלהה (בראשית לז ב).
ושם אתנו נער עברי (בראשית מא יב).
בנערינו ובזקנינו נלך (שמות י ט).
בתולה אשר לא אורשה (שמות כב טו).
לא מצאתי לבתך בתולים (דברים כב יז).
ונתנו לאבי הנערה[1] (דברים כב יט).
לא יישא פנים לזקן ונער לא יחון (דברים כח נ).
כי הוציא שם רע על בתולת ישראל (דברים כב יט).
[בחר] גם בחור גם בתולה (דברים לב כה).
[רחב] רחב הדמתים לראש גבר (שופטים ה ל).
כי ירא כי עודנו נער (שופטים ח כ).
מה יהיה משפט הנער? (שופטים יג יב).
כי כן יעשו הבחורים (שופטים יד י).
ארבע מאות נערה בתולה (שופטים כא יב).
ותהי חטאת הנערים גדולה מאד (ש״א ב יז).
ויגדל הנער שמואל עם ה׳ (ש״א ב כא).
והמה מצאו נערות יוצאות (ש״א ט יא).
בן מי זה העלם? ... בן מי זה הנער? (ש״א יז נרנח).
לאט לי לנער לאבשלום (ש״ב יח ה).
ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובוא (מ״א ג ז).
וילך הנער, הנער הנביא (מ״ב ט ד).
ירהבו הנער בזקן (ישעיה ג ה).
[עול] עמי נגשיו מעולל[2] (ישעיה ג יב).
הנה העלמה[3] הרה ויולדת בן (ישעיה ז יד).
ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות (ישעיה כג ד).
כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעיה סה כ).
לא ידעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א ז).
ומבחר בחוריו ירדו לטבח (ירמיה מח טו).
בחורי חמד כלם (יחזקאל כג ו).
כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה (יואל א ח).
רוץ דבר אל הנער הלז לאמר (זכריה ב ח).
נער הייתי גם זקנתי (תהלים לז כה).
בתוך עלמות תופפות (תהלים סח כו).
אבינה בבנים נער חסר לב (משלי ז ז).
תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה (משלי כ כט).
ונער משולח מביש אמו (משלי כט טו).
טרף לביתה וחק לנערותיה (משלי לא טו).
גם עוילים מאסו בי (איוב יט יח).
שחקו עלי צעירים לימים (איוב ל א).
[פרח] על ימין פרחח[3] יקומו (איוב ל יב).
ומה אתבונן על בתולה? (איוב לא א).
צעיר אני לימים ואתם ישישים (איוב לב ו).
על כן עלמות אהבוך (שה״ש א ג).
למי הנערה הזאת? (רות ב ה).
לבלתי לכת אחרי הבחורים (רות ג י).
אי לך ארץ שמלכך נער (קהלת י טז).
בתולתי ובחורי הלכו בשבי (איכה א יח).
ויבקשו לו נערות בתולות (אסתר ב ב).
מנער ועד זקן טף ונשים (אסתר ג יג).
חצי נערי עושים במלאכה (נחמיה ד י).

גם נעריהם שלטו על העם (נחמיה ה טו).
שלמה בני נער ורך (דהי"א כב ה).

ע"ע זקן.

בחור ובתולה: בחור, זכר העומד בפרק ימי העלומים סמוך לאיש וביחוד הפנוי בטרם נשא אשה. בתולה, נקבה העומדת באותה הפרק בטרם ידעה איש, גם אם היא נשואה באירוסין כמנהג קדום ועודה בבית אביה. [שרשים] **בחור:** בחר, נער, עול, עלם, פרת, צער. **בתולה:** בתל, ילד, רחם.

[1] כל נערה שבתורה חסר ה"א (כתיב נער קרי נערה) חוץ מזה, לפי שבשעת כתיבת התורה היה השם נער משותף לזכר ולנקבה. [2] נוגשיו ומושליו באו מצעירי ימים. [3] גם אשה צעירה נקרא עלמה (עיין יואל א ח), כמו שקורין בלשון אנגלית לאשה צעירה girl. [4] צעיר לימים יניקא. [5] מי שהתחיל לצמוח שער זקנו, ובדברי חז"ל פרחי כהונה, גם ארחי ופרחי.

בחירה:

[ראה] אלהים יראה לו השה לעולה (בראשית כב ח).
[בחר] ויקח שש מאות רכב בחור (שמות יד ז).
[קנה] עד יעבור עם זו קנית [1] (שמות טו טז).
בחר לנו אנשים (שמות יז ט).
[נער] וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד ה).
[אצל] אצילי בני ישראל (שמות כד יא).
[ראש] קח לך בשמים ראש (שמות ל כג).
[תור] ונסע לפניכם... לתור לכם מנוחה (במדבר י לג).
והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש (במדבר טז ז).
לתור לכם מקום לחנותכם (דברים א לג).
[לקח] כי יקח איש אשה (דברים כב יג).
החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה — ובחרת בחיים (דברים ל יט).
ואם רע בעיניכם לעבוד את ה׳ בחרו לכם היום את מי תעבדון ... ואנכי וביתי נעבוד את ה׳ (יהושע כד טו).
[חפץ] ויאמר מי אשר חפץ ביואב ומי אשר לדוד אחרי יואב (ש"ב כ יא).
העיר אשר בחר ה׳ (מ"א יד כא).
[ברה] ברו לכם איש וירד אלי (ש"א יז ח).
בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה (מ"א יח כה).
שלש אנכי נוטל עליך, בחר לך אחת מהם ואעשה לך (ש"ב כד יב).
נפלה נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה (ש"ב כד יד).
מאוס ברע ובחור בטוב (ישעיה ז טו).
בחרתיך ולא מאסתיך (ישעיה מא ט).
[יצר] עם זו יצרתי לי (ישעיה מג כא).
[ברר] אהפוך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג ט).
הר זה קנתה ימינו (תהלים עח נד).
בחרתי הסתופף בבית אלהי (תהלים פד יא).
כרתי ברית לבחירי (תהלים פט ג).
הרימותי בחור מעם (תהלים פט כ).
לולי משה בחירו עמד בפרץ (תהלים קו כג).
ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח כב).
וראש עפרות תבל (משלי ח כו).
[טוב] קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקנות בינה נבחר מכסף (משלי טז טז).
ותבחר לשון ערומים (איוב טו ה).
יתור הרים מרעהו (איוב לט ח).
ראשי בית אבות ברורים (דהי"א ז מ).
וראיתני כתור האדם המעלה (דהי"א יז יז).
ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי מכל בית אבי להיות למלך על ישראל לעולם ... ומכל בני — כי בנים רבים נתן לי ה׳ — ויבחר בשלמה בני לשבת על כסא מלכות ה׳ על ישראל (דהי"א כח ד־ה).
ויאמר דויד המלך לכל הקהל שלמה בני אחד [2] בחר בו אלהים (דהי"א כט א).

בחירה: ברירת דבר מצד מעלתו מן הדומים לו וגרועים ממנו. [שרשים] אצל, בחר, ברה, ברר, חפץ, טוב, יצר, לקח, נער, קנה, ראה, ראש, תור.

[1] חבבתי (בחרתי) את ישראל משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים (רש"י). [2] יש קורין אשר תחת אחד.

בחרות:

כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח כא).
והנער נער (ש"א א כד).
[עלם] כי בושת עלומיך תשכחי (ישעיה נד ד).
[נער] ואשת נעורים כי תמאס (ישעיה נד ו).
זכרתי לך חסד נעוריך (ירמיה ב ב).
מנעורנו ועד היום הזה (ירמיה ג כה).
אך עושים הרע בעיני מנעורותיהם (ירמיה לב ל).
עלומנו למאור פניך (תהלים צ ח).
תתחדש כנשר נעוריכי (תהלים קג ה).
כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (תהלים קכז ד).
[חרף] מי יתנני כירחי קדם ... כאשר הייתי בימי חרפי (איוב כט ב־ד).
כי מנעורי גדלני כאב (איוב לא יח).
ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה).
טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו (איכה ג כז).
[בחר] שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך (קהלת יא ט).
[שחר] כי הילדות והשחרות הבל (קהלת יא י).

וזכור את בוראך בימי בחורותיך (קהלת יב א).

——— ע"ע בחור ובתולה.

בחרות: פרק הבחרות, בעודו בימי עלומיו, ימי בכורי הנעורים, בטרם נשא עליו עול הנשואים. [שרשים] בחר, חרף, נער, עלם, שחר.

בטחון: ע"ע מחסה.

בטלה: ע"ע שביתה.

ביאה: [בוא] ויצחק בא מבוא לחי רואי (בראשית כד סב).

בא יוסף אל אחיו (בראשית לז כז).

[נגש] ויגש אליו יהודה (בראשית מד יח).

אנה אני בא (בראשית לז ל).

ויבא ידו בחיקו (שמות ד ו).

והובא אל בריו בטבעות (שמות כז ז).

[קרב] ותקרבנה בנות צלפחד (במדבר כז א).

אשר יצא ואשר יבא לפניכם (במדבר כז יז).

והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברים א יז).

[אתח] ואתה מרבבות קודש (דברים לג ב).

נקרבה הלום אל האלהים (ש"א יד לו).

[עלה] עלה הבית ודיבון הבמות לבכי (ישעיה טו ב).

אתא בקר וגם לילה (ישעיה כא יב).

עלה אריה מסבכו (ירמיה ד ז).

בוא יבוא לא יאוחר (חבקוק ב ג).

[יבל] מי יבילני[1] אל עיר מבצר (תהלים ס יא).

יובילו שי למורא (תהלים עא יב).

• ודניאל על ובעא מן מלכא (דניאל ב טז).

•להנעלה קדמי לכל חכימי בבל (דניאל ד ג).

——— ע"ע כניסה; תשמיש.

ביאה: הגיע למקום חפצו; קצה התנועה וגבולה; הכנס אל תוך הפנים. [שרשים] אתה, בוא, יבל, נגש, עלה, קרב.

[1] כמו יביאני, תרגום ויבא אותם בבלה=ואוביל יתהון.

בימה: [עמד] ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא יד).

[גדל] ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לדבר (נחמיה ח ד).

———

בימה: מגדל או עמוד ועליו מושב בנוי לישיבת אדם גדול ובפרט לדבר עליו לפני קהל ועדה. [שרשים] גדל, עמד.

בין השמשות: מתהלך לרוח היום (בראשית ג ח).

[ערב] וישחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים[1] (שמות יב ו).

בין הערבים תאכלו בשר (שמות טז יב).

[נשף] מהנשף[2] ועד הערב למחרתם (ש"א ל יז).

לא יום ולא לילה (זכריה יד ז).

חק חג על פני מים עד תכלית אור עם חשך (איוב כו י).

עד שיפוח היום ונסו הצללים (שה"ש ב יז).

כאשר צללו[3] שערי ירושלם לפני השבת (נחמיה יג יט).

——— ע"ע יום ולילה.

בין השמשות: הזמן התוך והאמצעי בין יום ולילה; הבינים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים. [שרשים] נשף, ערב, צלל.

[1] משש שעות ולמעלה (פסחים סא. עיין רש"י). [2] ע"ש שנושף רוח קל בין הערבים. [3] כאשר נטו הצללים של ערב שבת.

בינה: ע"ע חכמה.

בית: [צהר] צהר[1] תעשה לתבה (בראשית ו טז).

[קרה] כי על כן באו בצל קורתי (בראשית יט ח).

[פתח] האנשים אשר פתח הבית (בראשית יט יא).

[חלל] וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון (בראשית כו ח).

[זוז, שקף] על שתי המזוזות ועל המשקוף[2] (שמות יב ז).

[סגר, זר] ועשית לו מסגרת[3] טפח סביב, ועשית זר זהב סביב למסגרתו (שמות כה כה).

[יד, קרש, אדן] שתי ידות לקרש האחד משולבות אשה אל אחותה ... שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו (שמות כו יז-יט).

[ברח] והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקצה אל הקצה (שמות כו כח).

[חצר, עמד, וו] כל עמודי החצר סביב מחושקים כסף וויהם כסף ואדניהם נחשת (שמות כז יז).

[בית] ופנו את הבית (ויקרא יד לו).

[קיר] והנה הנגע בקירות הבית (ויקרא יד לז).

[שער] פתח שער החצר (במדבר ד כו).

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (דברים ו ט).

מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו (דברים כ ה).

[עקה, גג] כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך (דברים כב ח).

כי ביתה בקיר החומה (יהושע ב טו).

[עלה] והוא יושב בעלית[4] המקרה (שופטים ג כ).

[דלת] ויסגר דלתות העליה בעדו (שופטים ג כג).

[שנב] בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא בעד האשנב [5] (שופטים ה כח).

ויאחוז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח (שופטים טז ג).

[ספף] נופלת פתח הבית וידיה על הסף [6] (שופטים יט כז).

[פתן] ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן [7] (ש"א ה ד).

בית משמרת [8] (ש"ב כ ג).

ויעש לבית חלוני שקופים אטומים [9] (מ"א ו ד).

[יצע] ויבן על קיר הבית יציע סביב (מ"א ו ה).

[לול] ובלולים [10] יעלו על התיכונה ומן התיכונה אל השלישים (מ"א ו ח).

[ספן] ויספון [11] את הבית גבים (מ"א ו ט).

[צלע] מירכתי הבית בצלעות [12] ארזים (מ"א ו טו).

[דבר] ודביר בתוך הבית מפנימה (מ"א ו יט).

[גלל] הדלת האחת גלילים [13] (מ"א ו לד).

[כרת] וטור כרותות [14] ארזים על העמודים (מ"א ז ב).

[חזה] ומחזה [15] על מחזה שלש פעמים (מ"א ז ד).

[רתק] ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר (מ"א ו כא).

[שלב] ומסגרות בין השלבים [16] (מ"א ז כח).

[פות] והפותות [17] לדלתות הבית הפנימי (מ"א ז נ).

[תוה] והשיבום אל תא הרצים (מ"א יד כח).

[ארם] ויבא אל ארמון בית המלך (מ"א טז יח).

[חדר] חדר המטות (מ"ב יא ב).

[שבך] ויפול אחזיה בעד השבכה [18] (מ"ב א ב).

חדר בחדר [19] (מ"ב ט ב).

וישב בבית החפשית [20] (מ"ב טו ה).

[אמן] ואת האמנות [21] אשר צפה חזקיה (מ"ב יח טז).

[אם] וינעו אמות [22] הספים מקול הקורא (ישעיה ו ד).

[יתד] ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב כג).

[עזר] וקם על בית מרעים ועל עזרת [23] פעלי און (ישעיה לא ב).

[נאה] נאוה שאנן אהל בל יצען (ישעיה לג כ).

[סמר] ויחזקהו במסמרים (ישעיה מא ז).

[שמש] ושמתי כדכד שמשותיך [24] (ישעיה נד יב).

אבנה לי בית מדות ועליות מרווחים, וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בששר (ירמיה כב יד).

[לשך] לשכת הסופר (ירמיה לו יב).

[חוץ] הוא בנה חיץ [25] (יחזקאל יג י).

[דרג] ונפלו המדרגות (יחזקאל לח כ).

[אול] וימד את אולם השער מהבית (יחזקאל מ ז).

ומעלות [26] שמונה מעליו (יחזקאל מ לא).

[אול] איל החצר [27] (יחזקאל מ יד).

אורך האולם... ובמעלות אשר יעלו אליו (יחזקאל מ מט).

[יסד] מוסדות הצלעות (יחזקאל מא ח).

[עבב] ועב [28] עץ על פני האולם ... וצלעות הבית והעובים (יחזקאל מא כה־כו).

[אתק] אתיק [29] על פני אתיק בשלישים (יחזקאל מב ג).

בתתם ספם את ספי (יחזקאל מג ח).

[יצא, בוא] צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומבואיו (יחזקאל מג יא).

ושמת לבך למבוא הבית (יחזקאל מד ה).

אלה בית המבשלים. (יחזקאל מו כד).

והכיתי בית החורף על בית הקיץ (עמוס ג טו).

[הרם] והשלכתנה ההרמונה [30] (עמוס ד ג).

בתי גזית בניתם ולא תשבו בם (עמוס ה יא).

והכה הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקיעים (עמוס ו יא).

[עון] מעון ביתך (תהלים כו ח).

[כפתר] הך הכפתר [31] וירעשו הספים (עמוס ט א).

גבר יהיר ולא ינוה [32] (חבקוק ב ה).

[טור] תהי טירתם נשמה (תהלים סט כו).

[קנן] גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד ד).

[אהל] באהל [33] ביתי (תהלים קלב ג).

בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז ו).

בית נתיבות [34] (משלי ח ב).

[צור] הדלת סגור על צירה (משלי כו יד).

[פנן] ארבע פנות הבית (איוב א יט).

[שכן] אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל (איוב יח כא).

[רהט] קורות בתינו ארזים רהיטנו [35] ברותים (שה"ש א יז).

[כתל, חרך] הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט).

[כפף, נעל] כפות המנעול (שה"ש ה ה).

בלע ... את כל נאות יעקב (איכה ב ב).

[ראה, ארב] וחשכו הרואות בארובות [36] (קהלת יב ג).

בחצר גנת ביתן [37] המלך (אסתר א ה).

[רצף] רצפת בהט ושש ודר וסוחרת (אסתר א ו).

[היכל] אשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך (דניאל א ד).

•[כוו] וכוין פתיחן לה בעליתה (דניאל ו יא).

[פדן] ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא מה).

[קרה] המה קרוהו [38] ויעמידו דלתותיו ומנעוליו ובריחיו (נחמיה ג ו).

יגיפו הדלתות (נחמיה ז ג).

ויפקדו ... אנשים על הנשכות [39] (נחמיה יב יד).

ויעש לו לשכה גדולה (נחמיה יג ה).

ע"ע אהל.

בית: בנין לדירת קבע נעשה מעץ ואבן, ונכלל בזה גם כל מכשיריו. [שרשים] אדן, אהל, אול, אם, אמן, ארב, ארם, אתק, בוא, בית, ברת, גג, גלל, דבר, דלת, דרג, היכל, וו, זוז, זר, חדר, חוץ, חזה, חלל, חצר, חרך, טור, יד, יסד, יצא, יצע, יתד, כוו, כפף, כפתר, כתל, כרת, לול, לשך, נאה, נעל, סגר, סמר, ספן, ספף, עכב, עון, עזר, עלה, עמד, עקה, פדן, פות, פנן, פתח, פתו, צהר, ציר, צלע, קרה, קיר, קנן, קרש, ראה, רהט, רצף, רחק, שבך, שכן, שלב, שמש, שנב, שער, שקף, תוה.

[1] חלון. [2] קורות הספון למזוזות הפתח. [3] אזור מקיף סביב מעץ או ממתכת. [4] חדר העליון של הגג. [5] חלון קטן. [6] מפתן ואסקופה. [7] קורה בין שתי מזוזות הפתח מלמטה. [8] מקום מקלט. [9] פתוחים מבחוץ וסתוּמים מבפנים, כלומר חלונות סתומים בזכוכית בהירה שיוכל הרואה לראות מבפנים ולא להביט מחוץ לתוכו. [10] מעלות עשיות גלילים לחבר חדרים תחתיים עם העליים; מדרגות עשיות כשפופרת (winding stairs). [11] מכסה הבית. (ceiling). [12] קורות כמו צלעות בגוף. [13] מלאכת הבנאים דבר עגול המתגלגל ומתהפך. [14] קורות ארזים תרגומו וסדרא דמריש אעי דארזא. [15] חלון. [16] מדרגות. [17] צורי הדלתות (hinges). [18] ארובת החלון מעשה רשת. [19] חדר לפנים מחדר למחבוא. [20] מבוא מיוחד מחוץ לעיר חפשי מחברת אנשים, למצורעים (asylum), [21] עמוד התומך ומסעד ותרגומו ית סקופתא. [22] האסקופה התחתונה אשר ידרכו עליה. [23] עזרת הוא העזרה התחתונה (יחזקאל מג יד) וכפל הדבר במלות שונות (רייפמן). [24] חלונות הבית. [25] קיר מבדיל כמו מחיצה. [26] מקום עלות לעליות הבית. [27] וכן איל הפתח (שם מא ג). זיז וגוזתרא הבולט מן הכותל או דבר המאגד לאגודה שני חלקים בבנין ותבניתו בולטת וכפופה בקרני איל. [28] קורה עבה. [29] זיז וגוזתרא. [30] הבית הפנימי המיוחד לנשים (harem). [31] כותרת בראש העמוד לתפארת, וממפלת העמוד שהבית נשען עליו ירעשו הספים. [32] לא ישב בנוהו בביתו כי עיניו משוטטות לרשת משכנות לא לו. [33] מקביל לערש יצועי שאחריו. [34] הבית העומד על פרשת דרכים שינוחו בו העוברים ושבים (station). [35] קורות הבית, וכן אמרו חז"ל אבני ביתו ורהיטי ביתו של אדם מעידין בו. [36] חשכת הזכוכית בחלון, והושאל לעיני האדם לעת זקנתו. [37] כמו בית. [38] כסוי בגג ובתקרה. [39] וכן נשכה (שם יג ז) כמו לשכה (conclave).

בית האסורים:

[סהר] ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים שם (בראשית לט כ).

[שמר] ויתן אותו במשמר (בראשית מ ג).

ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים (בראשית מב יז).

ויניחוהו במשמר לפרוש להם על פי ה' (ויקרא כד יב).

[כלא] אדוני משה כלאם (במדבר יא כח).

ויאסרוהו בנחושתים ויהי טוחן בבית האסורים (שופטים טז כא).

שימו את זה בבית הכלא והאכילוהו לחם לחץ ומים לחץ עד בואי בשלום (מ"א כב כז).

[עצר] ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא (מ"ב יז ד).

נשא ... את ראש יהויכין מלך יהודה מבית כלא ... ושנא את בגדי כלאו ואכל לחם לפניו כל ימי חייו (מ"ב כה כח).

[באר] ואספו אספה אסיר אל בור וסוגרו על מסגר ומרוב ימים יפקדו (ישעיה כד כב).

התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון (ישעיה נב ב).

[חרצב, מוט] פתח חרצובות רשע התר אגודות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו (ישעיה נח ו).

[קח] ולאסורים פקח־קוח [1] (ישעיה סא א).

[הפך, צנק] ונתת אותו אל המהפכת ואל הצנוק [2] (ירמיה כט כו).

[נטר] וירמיה הנביא היה כלוא בחצר המטרה (ירמיה לב ב).

אל בית הבור ואל החניות [3] (ירמיה לז טז).

שים נא בלוי הסחבות והמלחים תחת אצילות ידיך מתחת לחבלים ... וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור (ירמיה לא יב־יג).

ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחושתים לבוא אותו בבלה (ירמיה לט ז).

[פקד] בית הפקודות (ירמיה נב יא).

הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם (יחזקאל ג כה).

[סגר] ויתנוהו בסוגר בחחים (יחזקאל יט ט).

וכל גדוליה רותקו בזיקים (נחום ג י).

ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ ג).

[עקה] הבאתנו במצודה שמת מועקה במתנינו (תהלים סו יא).

אסירי עני וברזל (תהלים קז י).

ה' מתיר אסורים (תהלים קמו ז).

[סדד] ותשם בסד רגלי (איוב יג כז).

גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי (איכה ג ז).

צמתו בבור חיי וידו אבן בי (איכה ג נג).
כי מבית הסורים יצא למלוך (קהלת ד יד).
* הן לענש נכסין ולאסורין (עזרא ז כו).
[לכד] וילכדו את מנשה בחחים (דהי״ב לג יא).

ב י ת ה א ס ו ר י ם : מקום מיוחד לקשירת אדם בחבלים או בכבלים לענות אותו ולעצרו שם למנוע חפשיות התנועה ממנו לאיזה זמן בתור עונש. [שרשים] באר, הפך, חרצב, כלא, לכד, מום, נמר, סגר, סדד, סהר, עקה, פקד, עצר, צנק, קת, שמר.

[1] בית הסוהר נקרא גם כן קות לפי שהאסורים לקותים בחזקת וכלואים שם; ופירש פקח־קות לפתות להם בית הסוהר (רד״ק), [2] כמו סדן לאסור הצואר או הרגלים. [3] בית הבור היה בתוך החניות שהקיפו אותו.

בית הכנסת:

[בית] מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים (בראשית כח יז).
[אהל, שכן] מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל (במדבר כד ב־ה).
[חצר] כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי (ישעיה א יב).
ואת בית העם[1] שרפו הכשדים (ירמיה לט ח).
[קדש] ואהיה להם מקדש מעט בארצות אשר באו שם (יחזקאל יא טז).
[עון, קום] ה׳ אהבתי מעון ביתך מקום משכן כבודך (תהלים כו ז).
[היכל] אחת שאלתי מאת ה׳ אותה אבקש שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי לחזות בנועם[2] ה׳ ולבקר בהיכלו (תהלים כז ד).
בבית אלהים נהלך ברגש (תהלים נה טו).
[יעד] שרפו כל מועדי אל בארץ (תהלים עד ח).
מה ידידות משכנותיך ה׳ צבאות! נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה׳ (תהלים פד ב־ג).
זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו (תהלים קיח כ).
למען בית ה׳ אלהינו אבקשה טוב לך (תהלים קכב ט).
עד אמצא מקום לה׳ משכנות לאביר יעקב (תהלים קלב ה).
לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (משלי ח לד).
שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים (קהלת ד יג).

ב י ת ה כ נ ס ת : מקום שמתכנסים שם לתפלה. [שרשים] אהל, בית, היכל, חצר, יעד, עון, קדש, קום, שכן.

[1] כמו במעון בהפך אתוון. ואף כי הפסוקים האלה נאמרו על בית המקדש נוכל לכוונם גם לבית הכנסת. [2] פירש״י בתי כנסיות.

בית הכסא:

[חוץ] ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך (דברים כג יד).
[חדר] אך מסיך הוא את רגליו בחדר המקרה (שופטים ג כד).
[עור] ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו (ש״א כד ד).
[חרא, יצא] וישמוהו [למחראות[1]] למוצאות (מ״ב י כז).
[סיר] מואב סיר[2] רחצי (תהלים ס י).
* [נול] וביתה נולו[3] יתעבד (עזרא ו יא).

ב י ת ה כ ס א : מחראות; מקום לשבת חוץ לצרכי נקבים. [שרשים] חדר, חוץ, חרא, יצא, * נול, סיר, עור.

[1] הכתיב למחראות והקרי למוצאות מקום יציאת צואת האדם. [2] לשון נקיה לעביט של מי רגלים. [3] התואר מנוול שגור בדברי חז״ל, וכענין וישמהו למחראות.

בית מלון: ע״ע מלון ארחים.

בית המקדש:

[נאה] נהלת בעזך אל נוה קדשך (שמות טו יז).
[קדש] ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח).
[שכן] את תבנית המשכן (שמות כה ט).
באחר לחדש הוקם המשכן (שמות מ יא).
[אהל] יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד (ויקרא י ט).
את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו (ויקרא יט ל).
[קום] המקום אשר יבחר ה׳ אלהיכם בו לשכן שמו שם (דברים יב יא).
[בית] האתה תבנה לי בית לשבתי? (ש״ב ז ה).
ואהי מתהלך באהל ובמשכן (ש״ב ז ו).
והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה, ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו (מ״א ו ז).
ויתן את הכרובים בתוך הבית פנימה (מ״א ו כז).
[אול] אולם העמודים (מ״א ז ו).
[דבר] אל דביר הבית אל קדשי הקדשים (מ״א ח ו).
[זבל] בנה בניתי בית זבול לך (מ״א ח יג).
[כון] מכון לשבתך עולמים (מ״א ח יג).
[קום] והניף ידו אל המקום[1] ואסף המצורע (מ״ב ה יא).

[לין] ואבואה מלון קצו (מ"ב יט כג).
ויתנו את הכסף המובא בית ה' אשר אספו שומרי הסף מאת העם ויתנוהו על יד עושה המלאכה ... לחזק את בדק הבית (מ"ב כב ד־ה).
וישרף את בית ה' ואת בית המלך (מ"ב כה ט).
והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ... והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב ב־ג).
[כסא, רום] כסא כבוד מרום מראשון (ישעיה יז יב).
[אריה] הוי אריאל אריאל! קרית חנה דוד (ישעיה כט א).
ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר ה' אל צור ישראל (ישעיה ל כט).
כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים (ישעי נו ז).
לפאר בית מקדשי ומקום רגלי אכבד (ישעיה ס יג).
[חמד] בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה (ישעיה סד י).
[היכל] אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' המה[2] (ירמיה ז ד).
המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם? (ירמיה ז יא).
[כסא] אל תנבל כסא כבודך (ירמיה יד כא).
כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב).
[צפן] חללו את צפוני (יחזקאל ז כב).
ורחב השער[3] שלש אמות מפו ושלש אמות מפו (יחזקאל מ מח).
[עזר] ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה (יחזקאל מג יד).
כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי (יחזקאל מד ט).
שער החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח (יחזקאל מו א).
ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים, הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב, והבא דרך שער נגב, יצא דרך שער צפונה, לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא (יחזקאל א ט).
העם הזה אמרו לא עת בוא — עת בית ה' להבנות ... העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב? (חגי א ב־ד).
יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו (חגי א ט).
כי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם רואים אותו עתה? הלא כמוהו כאין בעיניכם (חגי ב ג).

ומלאתי את הבית הזה כבוד (חגי ב ז).
גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (חגי ב ט).
כי מי בז ליום קטנות[4] (זכריה ד י).
ביום יוסד בית ה' צבאות ההיכל להבנות (זכריה ח ט).
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם[5] ויבא מלך הכבוד (תהלים כד ז).
[עון] ה' אהבתי מעון ביתך (תהלים כו ח).
ויבן כמו רמים מקדשו בארץ יסדה לעולם (תהלים עח סט).
[חצר] כי טוב יום בחצריך מאלף[6] בחרתי הסתופף בבית אלהי (תהלים פד יא).
אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב (תהלים פז ב).
[סכך, יעד] ויחמס כגן שכו שחת מועדו[7] (איכה ב ו).
* מן היכלא די בירושלם (דניאל ה ב).
והאר פניך על מקדשך השמם למען[8] אדני (דניאל ט יז).
ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול (עזרא ג יב).
ויאמר להם זרובבל ... לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו כי אנחנו יחד[9] נבנה לה' אלהי ישראל (עזרא ד ג).
והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה (דהי"א ד ט).
לכל עבודת משכן בית האלהים (דהי"א ו לג).
ואהיה מאהל אל אהל וממשכן[10] (דהי"א יז ה).
והבית לבנות לה' להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל הארצות (דהי"א כב ה).
ויאמר דויד לשלמה בנו, אני היה עם לבבי לבנות בית לשם ה' אלהי, ויהי עלי דבר ה' לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית — לא תבנה בית לשמי ... והנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה ... הוא יבנה בית לשמי (דהי"א כב ז־ט).
והנה בעניי הכינותי לבית ה' זהב ככרים מאה אלף ... ועליהם תוסיף (דהי"א כב יד).
[נוח] בית מנוחה[11] לארון ברית ה' (דהי"א כח ב).
[ביר] כי לא לאדם הבירה כי לה' אלהים (דהי"ב כט א).
ועתה קומה ה' אלהים לנוחך[12] (דהי"ב ו מא).
ויקבץ את הכהנים והלוים ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל כסף לחזק את בית אלהיכם מדי שנה בשנה (דהי"ב כד ה).

ב י ת ה מ ק ד ש : היכל ה', מקום קדוש לעם ישראל על אדמתם לעבודת ה' על ידי הכהנים. [שרשים]

אהל, ארח, ביר, בית, דבר, היכל, זבל, חמד, יעד, כון, כסא, לון, נאה, נות, סכך, עוז, עזר, צפן, קדש, קום, רום, שכן.

1 ביהמ"ק נקרא „מקום", גם נקרא מלון (בסמוך), שהוא משכן שכינה והוא הקץ מכל מחמדי העולם. 2 היכל נוטריקון ה'וא י'כפר כ'ל', ואומר שלש פעמים היכל, הכולל אולם, היכל, דביר, או לרמז על הראית שלש פעמים בשנה. 3 השבעים מוסיפין ורוחב השער ארבע עשרה אמה וכתפות השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו. 4 מי שחשב בנין הבית השני לקטנות ופחות מהבנין הראשון והיה מבזה אותו. 5 כמו פתחי אולם. 6 כמו כי טוב יום בחצריך מאלף בחצרותי. 7 שכו=מעונו, מועדו=אהל מועד. ת"י ושרש בגינתא בית מקדשיה. 8 כמו למען עבדך, אדני! 9 כמו לבד, ביחידות. 10 מקרא קצר ושעורו: ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן. 11 למקום מנוחתך ומשכנך והוא בית המקדש. 12 כמו למנוחתך.

בית הקברות: ע"ע קבורה.

בכור; צעיר: [בכר] ותאמר הבכירה אל הצעירה (בראשית יט לא).

מכרה כיום את בכורתך (בראשית כה לא).

הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה? (בראשית כה לב).

[גדל, קטן] וללבן שתי בנות שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל (בראשית כט טז).

לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה (בראשית כט כו).

[קשר, עטף] הצאן המקושרות 1... והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב (בראשית ל מא-מב).

[צער] הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו (בראשית מג לג).

[ראש] ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני (בראשית מט ג).

[פטר] קדש לי כל בכור פטר כל רחם (שמות יג ב).

מבכור אדם ועד בכור בהמה (שמות יג טו).

אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה (ויקרא כז כו).

לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה (דברים כא טז-יז).

בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו כו).

[קטן] ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים? **ויאמר עוד שאר קטן והנה רועה בצאן (ש"א טז יא).**

בכורי דלים 2 (ישעיה יד ל).

ויאכל בדיו בכור מות 3 (איוב יח יג).

ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתיחש לבכורה (דהי"א ה ג).

ע"ע גדול וקטן.

בכור; צעיר: בכור הנולד ראשון להוריו, והצעיר הקטן בין הבנים; בכורה, משפט הנולד ראשון וזכותו, בנקבה בכירה וצעירה.

[שרשים] בכור: בכר, גדל, פטר (בבהמה), קשר (בבהמה), ראש, צעיר: עטף (בבהמה) צער, קטן.

1 הצאן הבכירות הקודמות להוליד (רש"י). ת"א ענא מבכרתא... ובכיריא ליעקב. 2 גדולים בדלותם. 3 שר המות או השטן. 4 לא ליחום האבות רק לחלק הארץ שהיה לו פי שנים מנשה ואפרים.

בכורים: [בכר] ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך (שמות כג יט).

[ראש] והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן (ויקרא כג י).

והניף הכהן אותם על לחם הבכורים 1 (ויקרא כג כ).

ימי בכורי ענבים (במדבר יג כ).

[גמל] ויוצא פרח ויציץ ציץ ויגמל שקדים (במדבר יז כג).

לחדשים יבכר (יחזקאל מז יב).

בכורה 2 אותה נפשי (מיכה ז א).

בכורים: פרי העץ והאדמה לבא בראשונה.

[שרשים] בכר, גמל, ראש.

1 הלחם הבא מראשית התבואה שהקריבו לה' בחג השבועות הנקרא יום הבכורים. 2 תאנה שגמלת בטרם קיץ.

בכיה: [בכה] ותשא את קולה ותבך (בראשית כא טז).

ויסוב מעליהם ויבך (בראשית מב כד).

וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו ג'ל' אחיו ויבקש לבכות ויבוא החדרה ויבך שמה וירחץ פניו ויצא ויתאפק (בראשית מג ל-לא).

ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים (בראשית מה ב).

ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין נפל על צואריו (בראשית מה יד).

וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו (במדבר יא י).

[ירד] וירדתי 1 על ההרים (שופטים יא לז).

[תנה] מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות 2

לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה (שופטים יא מ).
וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו ביום ההוא (ש"א ז ו).
ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל (ש"א כ מא).
וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות (ש"א ל ד).
בנות ישראל אל שאול בכינה (ש"ב א כד).
ויעמד את פניו[3] וישם עד בוש ויבך איש האלהים (מ"ב ח יא).
ויבך חזקיהו בכי גדול (מ"ב כ ג).
[ילל] לכן ייליל מואב למואב, כלה ייליל (ישעיה טז ז).
על כן אבכה בבכי יעזר (ישעיה טז ט).
שעו מני אמרר בבכי (ישעיה כב ד).
[דמע] בלע המות לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה ח).
[אנה] והיתה תאניה ואניה (ישעיה כט ב).
חגרו שקים ספדו והילילו (ירמיה ד ח).
[יפח] קול בת ציון תתיפח תפרוש כפיה, אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד לא).
מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח כג).
ותרדנו עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים (ירמיה ט יז).
במסתרים תבכה נפשי מפני גוה[4] ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' (ירמיה יג יז).
אל תבכו למת אל תנודו לו, בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו (ירמיה כב י).
קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה ... מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה (ירמיה לא יד־טו).
זעק והיליל בן אדם (יחזקאל כא יז).
[נהג] ואמהותיה מנהגות כקול יונים (נחום ב ח).
וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ונאקה (מלאכי ב יג).
אשחה בכל לילה מטתי, בדמעתי ערשי אמסה (תהלים ו ז).
בערב ילין בכי ולבקר רינה (תהלים ל ו).
היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (תהלים מב ג).
[רוד] אריד בשיחי ואהימה (תהלים נה ג).
נודי ספרת אתה, שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך (תהלים נו ט).
לילה נגרה[5] ולא תפוג מאנה הנחם נפשי (תהלים עז ג).
האכלתם לחם דמעה ותשקימו בדמעות שליש (תהלים פ ו).
ושקוי בבכי מסכתי (תהלים קב י).
דלפה עיני מתוגה (תהלים קיט כח).
פלגי מים ירדו עיני (תהלים קיט קלו).
הזורעים בדמעה ברינה יקצורו (תהלים קכו ה).
פני חמרמרו מני בכי ועל עפעפי צלמות (איוב טז טז).
אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון (איוב לא לח).
בכה תבכה בלילה ודמעתה על לחיה (איכה א ב).
וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב ה).
כלו בדמעות עיני (איכה ב יא).
הורידו כנחל דמעה יומם ולילה אל תתנו פוגת לך אל תדום בת עינך (איכה ב יח).
שפכי כמים לבך נכח פני אדני (איכה ב יט).
עת לבכות ועת לשחוק (קהלת ג ד).
כי בכו העם הרבה בכי (עזרא י יא).

ע"ע קינה:

בכיה: הזלת מים מעינים; הגרת דמעות בהתפעלות הנפש על צרה ויגון, וגם על שמחה פתאומית. [שרשים] אנה, בכה, דמע, ילל, יפח. ירד, נהג, רוד, תנה.

[1] ע"ש הדמעות היורדות מעינים, וגם מלשון אריד בשיחי. [2] כמו לתאנות, מלשון תאניה ואניה. [3] פנים של צער. הוא רצה לבכות וישם לבו לעמוד ולהתאפק מלבכות אך לא יכול לעצור ברוחו ובכה. [4] גאון ותפארת, ורומז על מלכות יהודה. [5] מקרא קצר: נגרה עיני דמעות כמו באיכה ג מט, עיני נגרה.

בלבול:

[נבל] הבה נרדה ונבלה שם שפתם (בראשית יא ז).
[בלל] כי שם בלל ה' שפת כל הארץ (בראשית יא ט).
[הפך] דור תהפוכות המה (דברים לב כ).
[סכך] ואת אויביו יסכסך (ישעיה ט י).
וסכסכתי מצרים במצרים (ישעיה יט ב).
[תעה] תעה לבבי פלצות בעתתני (ישעיה כא ד).
[בוך] יום מהומה ומבוסה ומבוכה (ישעיה כב ה).
[שרך] בכרה קלה משרכת[1] דרכיה (ירמיה ב כג).
[שכר] הנני ממלא ... ואת כל יושבי ירושלם שכרון (ירמיה יג יג).
שכרון ויגון תמלאי[2] (יחזקאל כג לג).
עתה תהיה מבוכתו (מיכה ז ד).
[בלע] בלע ה' פלג לשונם (תהלים נה י).
איש תהפוכות (משלי טז כח).
[לעה] על כן דברי לעו[3] (איוב ו ג).
[צלל] צלמות ולא סדרים (איוב י כב).
והעיר שושן נבוכה (אסתר ג טו).
והלחם בירושלם ולעשות לו תועה[4] (נחמיה ד ב).

ע"ע עליה; תערובת.

ב ל ב ו ל : ערבוב וסכסוך מוסרי הפך סדר. [שרשים]בוך, בלל, בלע, הפך, לעה, נבל, סכך, צלל, שכר, שרך, תעה.

[1] הולכת בדרך סבוך ומבולבל, והוא משל לישראל ההולך בדרך עקלקלות. [2] השבעים מחברים סוף פסוק לב אל תחלת פסוק לג וקורין מרבה להכיל שכרון ויגון תמלאי. [3] מבולבלים ; שית תפל מדברי תהפוכות. [4] לבלבל מעשיו.

בלוי : ע"ע השחתה.

בליעה : [לעט] הלעיטני נא מן האדום האדום הזה (בראשית כה ל).

[בלע] ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות (בראשית מא ז).
נטית ימינך תבלעמו ארץ (שמות טו יב).
ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם (במדבר טז ל).
פן תבלענו הארץ (במדבר טז לד).
[שאף] באות נפשה שאפה[1] רוח (ירמיה ב כד).
והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נא מד).
יען וביען שמות ושאף אתכם מסביב (יחזקאל לו ג).
וימן ה׳ דג גדול לבלוע את יונה (יונה ב א).
[לעה] ושתו ולעו והיו כלא היו (עבדיה א טז).
שאפו[2] שוררי כל היום (תהלים נו ג).
ויושיעני חרף שואפי[3] (תהלים נז ד).
[אטר] ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים סט טז).
פי פארתי ואשאפה (תהלים קיט קלא).
ושאף צמים[4] חילם (איוב ה ה).
לא תרדפני עד בלעי רוקי (איוב ז יט).
חיל בלע ויקיאנו (איוב כ טו).
[עלע] ואפרחיו יעלעו[5] דם (איוב לט ל).

ע"ע מ ש י כ ה.

ב ל י ע ה : הלעט והבא בחפזון אל קרבו ; שאיפה והמשכה לתוך בית הבליעה. [שרשים] אטר, בלע, לעה, לעט, עלע, שאף.

[1] משיכה לבית הבליעה. [2] המסתכלים בי לרעה רוצים לבלעני. [3] יצילני מחרפת הבולעים אותי. [4] צמים= צמאים. [5] כמו ילועעו.

בנים : [בנה] ויולד בנים ובנות (בראשית יא יא).

כי אם אשר יצא ממעיך (בראשית טו יד).
[נין, נכד] אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כא כג).
ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה ותאמר ליעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ... התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן? (בראשית ל א־ב).
הנה אמתי בלהה ... ואבנה[1] גם אנכי ממנה (בראשית ל ג).
[ילד] הילדים אשר חנן אלהים את עבדך (בראשית לג ה).
וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו (בראשית לז ג).
[זרע] ושחת ארצה לבלתי נתון זרע לאחיו (בראשית לח ט).
[תאם] והיה בעת לדתה והנה תאומים בבטנה (בראשית לח כז).
שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם (בראשית מח ה).
[טפף] לחם לפי הטף (בראשית מז יב).
כל יוצאי ירך יעקב (שמות א ה).
פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי (שמות כ ה).
[ינק] כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא יג).
[רבע] ומספר את רבע[2] ישראל (במדבר כג י).
בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו זולל וסובא (דברים כא כ).
בנים לא אמון בם (דברים לב כ).
יונק עם איש שיבה (דברים לב כה).
הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ש"א א ח).
ורבת בנים אומללה (ש"א ב ה).
בן נעות המרדות (ש"א כ ל).
הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי (ש"ב טז יא).
והשנית למי אני אעבוד ? הלא לפני בנו ! כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך (ש"ב טז יט).
בני רבעים ישבו לך (מ"ב י ל).
בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי (ישעיה א ב).
זרע מרעים בנים משחיתים (ישעיה א ד).
[פרה] ופרי הארץ לגאון ולתפארת (ישעיה ד ב).
[גמל] גמול ידו הדה (ישעיה יא ח).
[יצא, צפע] הצאצאים והצפיעות[3] (ישעיה כב כד).
בנים כחשים בנים לא אבו שמוע תורת ה׳ (ישעיה ל ט).
בנות בוטחות האזנה אמרתי (ישעיה לב ט).
כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו[4] (ישעיה מח יט).
התשכח אשה עולה מרחם פרי בטנה ? (ישעיה מט טו).
שובו בנים שובבים (ירמיה ג יד).
כי כה אמר ה׳ על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה (ירמיה טז ג).

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים (ירמיה לא יט).
לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה, כי אם איש בעונו ימות (ירמיה לא כח).
מה לכם אתם מושלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות אכלו בוסר ושיני הבנים תקהינה ? (יחזקאל יח ב).
והוליד בן פריץ שופך דם (יחזקאל יח י).
בן לא ישא בעון האב, ואב לא ישא בעון הבן (יחזקאל יח כ).
ביום קחתי מהם את מעוזם משוש תפארתם, את מחמד עיניהם ואת משא נפשם — בניהם ובנותיהם (יחזקאל כד כה).
ויתנו את הילד בזונה והילדה מכרו ביין (יואל ד ג).
[אחר] ואחריתכן בסירות דוגה (עמוס ד ב).
ואחריתכם בחרב אהרג (עמוס ט א).
לא יזרע משמך עוד (נחום א יד).
ילדים וילדות משחקים (זכריה ח ה).
בן מכבד אב ועבד אדוניו (מלאכי א ו).
והשיב לב אבות על בנים (מלאכי יג יג).
כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד).
ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלים מט יד).
אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט).
הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן, כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (תהלים קכז ג־ד).
אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם, בנותינו כזוית מחוטבות תבנית היכל (תהלים קמד יב).
כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי (משלי ד ג).
שמעו בנים מוסר אב (משלי ד א).
בן חכם ישמח אב (משלי י יא).
עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי יז ו).
בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (משלי כג טו).
[נער] ונער משולח מביש אמו (משלי כט טו).
[ברא] מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי [5] (משלי לא ב).
רבות בנות עשו חיל (משלי לא כט).
[נפל] כנפל טמון לא אהיה כעוללים לא ראו אור (איוב ג טז).
[בדד] יאכל בדי עורו [6] יאכל בדיו בכור מות (איוב יח יג).
לא נין לו ולא נכד בעמו (איוב יח יט).
ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון (איוב כא יא).
[שרד] אם ירבו בניו למו חרב וצאצאיו לא ישבעו לחם. שרידיו במות יקברו ואלמנותיו לא תבכינה (איוב כז יד־טו).
[שלח] שלחיך [7] פרדס רמונים (שה"ש ד יג).
אשר היא טוב לך משבעה בנים (רות ד טו).
טוב ממנו הנפל (קהלת ו ג).
בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או הזה, ואם שניהם כאחד טובים (קהלת יא ו).
אשר לקח לו לבת (אסתר ב טו).
ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו [8] (דניאל יא ד).
ויש מהם נשים וישימו [9] בנים (עזרא י מד).
ויש אשר אומרים בנינו ובנותינו אנחנו רבים [10] (נחמיה ה ב).

ע"ע א ב ו ת.

ב נ י ם : צאצאי ההורים וכולל בן ובת, וגם בני בנים. [שרשים] אחר, בדד, בנה, בדה, גמל, זרע, טפף, ילד, ינק, יצא, נון, נכד, נער, נפל, עול, פרה, צפע, רבע, שרד, שלח, תאם.

[1] כלומר הבנים שתלד יחשבו לו כבנים ע"פ משפט הירושה (adoption), וכמו שאמר יעקב ליוסף אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, וכן אשר לקח לו לבת באסתר. [2] להרשב"ם כמו זרע ישראל לפי שע"י הרביעה נוצר האדם. [3] הבנים והבנות כמעות ים = הדגים שבתוכו. [4] בנים, כמו בדים וענפים היוצאים מן העץ. בת"י יגמור בנוהי מלאך מותא. [5] שנדרה עבורו נדרים לאלהים להיות בר קיימא. [6] פרי בטנך המתפשטים ממך יהיו מלאים מצות כרמון (ת"י). [7] לא יניח מלכותו לבנו. [9] כמו ויולידו בנים. [10] רבים מעלומי העי"ן, כי ראוי להיות עורבים כמו בפסוק הבא אחריו.

בנין : [קנן] קנים [1] תעשה את התבה (בראשית ו יד).
[בנה, חמר] ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה, ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר (בראשית יא ז).
[גדל] ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (בראשית יא ד).
[שור] בנות צעדו עלי שור [2] (בראשית מט כב).
[וו, עמד, חשק] ווי העמודים וחשוקיהם (שמות כז י).
[פחח] וירקעו פחי הזהב (שמות לט ג).
[קרש] עשר אמות אורך הקרש (שמות לו כא).
[שיד] ושדת אותם בשיד [3] (דברים כז ב).
[חמה] עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות (דברים כח נב).
[קום] ושתים עשרה אבנים תקים (יהושע ד ט).
[גלל] ויקימו עליו גל אבנים גדול (יהושע ז כו).
[סדר] ויצא אהוד המסדרונה [4] (שופטים ג כו).

[צרח] **ויבואו אל צריח**[5] **בית אל ברית** (שופטים ט מו).

[צנר] **ויאמר דוד ביום ההוא כל מכה יבוסי ויגע בצנור**[6] (ש"ב ה ח).

[מלא] **ויבן דוד סביב מן המלוא**[7] **לביתה** (ש"ב ה ט).

[סלל, חול] **וישפכו סוללה אל העיר ותעמוד בחל** (ש"ב כ טו).

[אפן, כון, סרן, פעם, כתף] **וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני**[8] **נחשת ארבעה פעמותיו כתפות להם** (מ"א ז ל).

[לוח] **ויפתח על הלוחות ידותיה** (מ"א ז לו).

[כרת] **וטור כרותות ארזים** (מ"א ז יב).

גולות הכתרות אשר על ראש העמודים (מ"א ז מא).

[סעד] **ויעש את עצי האלמוגים מסעד**[10] **לבית ה'** (מ"א י יב).

[שבת] **וידות מזה ומזה על מקום השבת** (מ"א י יט).

[יסד, נצב] **באבירם בכורם יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה** (מ"א טז לד).

[קרה] **ויהי האחד מפיל הקורה** (מ"ב ו ה).

[שער] **משערי ארמון המלך** (מ"ב יא יט).

ותתצו הבתים לבצר החומה (ישעיה כב י).

[עפל, בחן] **עופל ובחן היה בעד מערות** (ישעיה לב יד).

[מלט, לבן] **ואטמנם במלט**[11] **במלבן** (ירמיה מג ט).

והרסתם את הקיר אשר טחתם תפל והגעתיו אל הארץ ונגלה יסודה (יחזקאל יג יד).

[גבר, רום] **ותבני לך גב**[12] **ותעשי לך רמה** (יחזקאל טז כד).

[דוק] **ונתן עליך דיק ושפך עליך סוללה** (יחזקאל כו ח).

ברושים משניר בנו לך את כל לוחותים (יחזקאל כז ה).

[גזר] **והגזרה והבנין וקירותיה** (יחזקאל מא יג).

[שחף] **שחף עץ סביב** (יחזקאל מא טז).

[עבב] **ועב עץ אל פני האולם** (יחזקאל מא כה).

[גת, יקב] **כי מלאה גת השיקו היקבים** (יואל ד יג).

[גרן] **ומלאו הגרנות בר** (יואל ב כד).

[אנך] **נצב על חומת אנך**[13] **ובידו אנך** (עמוס ז ז).

[פנה] **ועל הפנות**[14] **הגבוהות** (צפניה א טז).

מטרם שוב אבן אל אבן בהיכל ה' (חגי ב טו).

[אבן] **אבן מאסו הבונים** (תהלים קיח כב).

ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו (תהלים קכב ג).

אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו (תהלים קכז א).

או מי ירה אבן פנתה (איוב לח ו).

כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות[15] (שה"ש ד ד).

נבנה עליה טירת כסף (שה"ש ח ט).

חל וחומה יחדו אומללו (איכה ב ח).

עת לפרוץ ועת לבנות (קהלת ג ג).

[ארב] **וחשכו הראות בארובות** (קהלת יב ג).

*[תרע] **ודניאל בתרע**[16] **מלכא** (דניאל ב מט).

* **גובריא די בנה בנינא בנין** (עזרא ה ד).

עד המקצוע ועד הפנה (נחמיה ג כד).

היחיו את האבנים מערמות העפר? (נחמיה ג לד).

גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמיה ג לה).

[קשר] **ותקשר**[17] **כל החומה עד חציה** (נחמיה ג לח).

כי עלתה ארוכה לחומות ירושלם כי החלו הפרוצים להסתם (נחמיה ד א).

והבונים איש חרבו אסורים על מתניו ובונים (נחמיה ד יב).

ועד החומה הרחבה (נחמיה יב לח).

ויעש מסלות[18] **לבית ה'** (דהי"ב ט יא).

ויחל לבנות בחדש השני בשני[19]**, בשנת ארבע למלכותו** (דהי"ב ג ב).

[פרור] **לפרבר**[20] **למערבו ארבעה למסלה שנים לפרבר** (דהי"ב כו יג).

[ביר] **בנה בירניות ומגדלים** (דהי"ב כז ד).

ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל[21] **על המגדלות** (דהי"ב לב ה).

ע"ע ב י ת.

ב נ י ן : דברים עשוים מעצים ואבנים ; חומר וצרכי הבנין, יסודות והקמת הבנינים ; עשות מקום לדירה או לאוצר, ומלאכת הבנין. [שרשים] אבן, אנך, אפן, ארב, בחן, ביר, בנה, גבב, גדל, גזר, גלל, גרן, גת, דוק, זו, חול, חמה, חמר, חשק, טוח, יסד, יקב, כוז, כתף, לבן, לוח, מלא, מלט, נצב, סדר, סלל, סעד, סרן, עכב, עמד, עפל, פנה, פעם, פרור, צרח, צנר, קום, קיר, קנן, קרה, קרש, קשר, רום, שבת, שור, שתף, שיד, שער, * תרע.

[1] חדרים מיוחדים. [2] חומה, ואפשר שהוא מגדל צופים שור לשון ראיה. [3] מלט המחזק ומקשר חלקי הבנין. [4] אכסדרה של טורי עמודים (colonade). [5] מגדל שמעל ראשו הצריחו והזעיקו את העם. [6] צנור הוא גובה המגדל שבו נתונים הצלמים שלהם. ויש אומרים שהוא מרזב לקלות המים כדי להפסיקם מן המצודה. והוא מקרא קצר אלא פירש מה יעשו

לו, ובדיה"א יא פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר. [7] לרש"י חומה נמוכה שממלאין אותה עפר, ולרד"ק מקום רחב סמוך לחומה לאספת העם, ולדעת האחרונים מגדל מלא ולא חלול (massive). [8] יונתן תרגם נסרי בהפך אתונן, ואולי יש לגרום וסדני (מנדלקרן). פעמותיו זויות, כענפות בלטות כמו כתף שסובל עליו משא הקורות. [9] קשוט כמו עגול על כתרות העמודים. [10] כמו מצעד, אצטבאות לנוח ולסעוד עליהם. [11] מקום שעושים הלבנים. [12] כמו במה. [13] קו הבנין ובו משקולת בדיל לישר החומה. [14] מגדלים שדרכם לעמוד בארבע פנות או צדדים של החומה הבצורה. [15] מגדל העשוי פיות פיות, ובנוי על תל לצפיה, וי"א כמו תאלפיות מקום להתלמד בו לאנשי חיל. [16] שער המלך שהוא החצר. [17] דבוקה וקשורה זה בזה כי נסתמו הפרצות. [18] מקום גבוה כעין ספסל לשבת, ובמ"א י יב נאמר מסעד. [19] בשני לחדש מפני חג ר"ת, ולרד"ק ביום שני בשבוע. [20] בנין בצד מערבו של היכל. [21] כמו ויעל עליה מגדלות (ת"י).

בקור: [ראה] אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים (שמות ד יח).
[בקר] ודרשתי את צאני ובקרתים (יחזקאל לד יא).
לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו (תהלים כז ד).
[בקש] בקשו פניו תמיד (תהלים קה ד).
[שחר] יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך (משלי ז טו).
[פקד] ופקדת נוך (איוב ה כד).
תפקדנו לבקרים (איוב ז יח).
• לבקרא על יהוד (עזרא ז יד).
——— ע"ע שאילת שלום.

בקור: שים עין על הדבר לראות מה טיבו; לבוא לבית חברו לדרוש שלומו. [שרשים] בקר, בקש, פקד, ראה, שחר.

בקור חולים: [פקד] אם כמות ... ופקדת [1] כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז כט).
[ראה] וישכב אמנון ויתחל ויבא המלך לראותו (ש"ב יג ו).
ואחזיהו בן יהודה מלך יהודה ירד לראות את יורם בן אחאב ביזרעאל כי חולה הוא (מ"ב ח כט).
ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מ"ב יג יג-יד).
בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיה כי שמע כי חלה חזקיהו (מ"ב כ יב).

בקור חולים: לבוא לראות החולה ולדרוש לדעת מצב בריאותו ומחסורו ולהכין צרכיו כפי אפשרות המבקר. [שרשים] פקד, ראה.
[1] רמז לבקור חולים מן התורה (נדרים לט:).

בקיעה: [בקע] ונטה את ידך אל הים ובקעהו (שמות יד טז).
[שסע] ושסע אותו בכנפיו לא יבדל (ויקרא א יג).
[מלק] ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל (ויקרא ה ח).
ושוסע שסע [1] פרסה (ויקרא יא ז).
וממפרוסי הפרסה השסועה (דברים יד ו).
ונאדות מים בלים ומבוקעים (יהושע ט ד).
וישסעהו כשסע הגדי (שופטים יד ו).
[שסף] וישסף שמואל את אגג (ש"א טו לג).
[גזר] גזרו הילד החי לשנים (מ"א ג כה).
[פלח] ויפלח אל סיר הנזיד (מ"ב ד לט).
[פרר] פור התפוררה ארץ (ישעיה כד יט).
[בתק] ובדקוך בחרבותם (יחזקאל טז מ).
והריותיו יבוקעו (הושע יד א).
[פצם] הרעשת ארץ פצמתה (תהלים ס ד).
בקע ים ויעבירם (תהלים עח יג).
אתה פוררת [3] בעזך ים (תהלים עד יג).
לגוזר ים סוף לגזרים (תהלים קלו יג).
כמו פולח ובוקע בארץ (תהלים קמא ז).
יפלח כליותי (איוב טז יג).
[פשח] דרכי סורר ויפשחני [4] (איכה ג יא).

בקיעה: חצה, פריצה וגזירה; התפוצץ והתפתח. [שרשים] בקע, בתק, גזר, מלק, פלח פצם, פרר, פשח, שסע, שסף.
[1] הפרסה נתבקעת מלפניה לשני חלקים וזה סימן טהרה.
[2] בקוע ופרוד החלקים לחתיכות קטנות. [3] בקיעה ופרידת המים לעבור ביבשה. [4] תרגומו וישסעני.

בקר: ע"ע יום ולילה.

בקשה: [ניא] אמרי נא אחותי את (בראשית יב כג).
[פצר] ויפצר [1] בם מאד ויסורו אליו (בראשית יט ג).
[פגע] שמעוני ופגעו לי בעפרון (בראשית כג ח).
[חנן] בהתחננו אלינו ולא שמענו (בראשית מב כא).
[בעה] בי [2] אדוני (בראשית מג כ).
ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני (בראשית מד יח).
[אנא] אנא שא נא פשע אחיך (בראשית נ יז).
[שאל] ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף (שמות ג כב).

[עתר] והעתרתי אל ה׳ (שמות ח כה).
[חלה] ויחל משה את פני ה׳ אלהיו (שמות לב יא).
ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא (דברים ג כג).
למה זה אתה נופל על פניך? (יהושע ז י).
ויפצר בו[1] חותנו וישב (שופטים יט ז).
יתן ה׳ את שלתך אשר שאלת מעמו (ש"א א יז).
נשאול נשאל ממני דוד לרוץ (ש"א כ ו).
[פרץ] ויפרץ[3] בו ולא אבה ללכת (ש"ב יג כה).
שאלה אחת קטנה אנכי שואלת מאתך אל תשב את פני (מ"א ב כ).
ושאלת לך הבין[4] לשמוע משפט (מ"א ג יא).
[פלל] כל תפלה כל תחנה (מ"א ח לח).
ואת תחנתך אשר התחננת לפני (מ"א ט ג).
ויפצרו בו עד בוש (מ"ב ב יז).
[חלה] אחלי ארוני (מ"ב ה ג).
[בקש] מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי (ישעיה א יב).
[שחר] אף רוחי בקרבי אשחרך (ישעיה כו ט).
נקם אקח ולא אפגע[4] אדם (ישעיה מז ג).
נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני (ישעיה סה א).
תתיפח תפרש[5] כפיה (ירמיה ד לא).
יפגיעו במלך לבלתי שרוף (ירמיה לו כה).
בצר להם ישחרנוני (הושע א כח).
שאלו מה׳ ממר (זכריה י א).
יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך (תהלים יט טו).
ימלא ה׳ כל משאלותיך (תהלים כ ו).
חיים שאל ממך (תהלים כא ה).
[ענה] לא בזה ולא שקץ ענות עני (תהלים כב ה).
אחת שאלתי מאת ה׳ אותה אבקש (תהלים כז ד).
אנא ה׳ כי אני עבדך (תהלים קטז טז).
אחלי יכונו דרכי (תהלים קיט ה).
תחנונים ידבר רש (משלי יח כג).
רבים יחלו פני נדיב (משלי יט ו).
אם אתה תשחר אל ואל שדי תתחנן (איוב ח ה).
[יאל] הואילו פנו בי (איוב ו כח).
ופרשת אליו כפיך (איוב יא יג).
חנוני חנוני אתם רעי (איוב יט כא).
הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות (איוב מ כז).
אל תפגעי בי לעזבך (רות א טז).
פרשה ציון בידיה (איכה א יז).
מצרים נתנו יד (איכה ה ו).
לא בקשה דבר (אסתר ב טו).
מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש (אסתר ה ו).
*[בעא] ודניאל על ובעא מן מלכא (דניאל ב טז).
[דרש] וגם בחליו לא דרש את ה׳ (דהי"ב טז יב).
——— ע"ע השתדלות; תפלה.

ב ק ש ה: השתדלות לשאול ולתבוע דבר מה: תחנה ותפלה. [שרשים] *בעא, בעה, בקש, חלה, חנן, יאל, ניא, עתר, פגע, פלל, פצר, פרץ, שאל, שחר.

[1] בקשה בעתירת דברים. [2] קצור מן בעי לשון בקשה. [3] כמו ויפצר בהיפך אתוון, והיא בקשה מרובה. יש קורין ושאלת לב מבין. [5] בקשה לעזרה, וכן לשון נתנו יד.

ברד: ע"ע גשם.

ברור: [יכח] אותה הוכחת לעבדך ליצחק (בראשית כד ה).
[פרש] ופרשו[1] את השמלה לפני זקני העיר (דברים כב יז).
[קשה] ויקש[2] דבר איש יהודה מדבר איש ישראל (ש"ב יט מד).
[צרף] אמרת ה׳ צרופה (ש"ב כב לא).
[זקק] שמנים ממוחים שמרים מזוקקים (ישעיה כה ו).
[זרה] אשר זורה ברחת ובמזרה (ישעיה ל כד).
[נפה] להנפה גוים בנפת שוא (ישעיה ל כח).
[צחת] ולשון עלגים תמהר לדבר צחות[3] (ישעיה לב ד).
[ברר] לא לזרות ולא להבר (ירמיה ד יא).
וברותי מכם המורדים (יחזקאל כ לח).
[כון] ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ כשחר נכון[4] מוצאו (הושע ו ג).
הוא זורה את גרן השעורים (רות ג ב).
על דברת בני האדם לברם[5] האלהים (קהלת ג יח).
——— ע"ע בחירה.

ב ר ו ר: ברירה: הסרת פרט אחד והוצאתו מן הכלל מצד היותו גרוע או משובח; לברור אוכל מתוך הפסולת או פסולת מתוך האוכל. [שרשים] ברר, זקק, זרה, יכח, כון, נפה, ענה, פרש, צחת, צרף, קשה.

[1] יבררו הדברים. [2] נראים יותר ברורים. [3] דברים זכים וברורים. [4] ידיעת השם תהיה לנו ברור כברירות השחר בלי עבים. יש קורין כשחרנו כן נמצאהו. [5] אשר ברורים הם מיד האלהים ובחר בהם יותר.

ברזל: ע"ע מתכת.

בריאה: [ברא] בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א א).
[עשה] נעשה אדם בצלמנו (בראשית א כו).
[יצר] את האדם אשר יצר (בראשית ב ח).
[קום] ומחיתי את כל היקום (בראשית ז ד).

ואם בריאה יברא ה׳ (במדבר טז ל).
[חול] ותשכח אל מחוללך (דברים לב יח).
אנחנו החומר ואתה יוצרנו (ישעיה סד ז).
ויצר אמר ליוצרו לא הבין (ישעיה כט לז).
יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מג ז).
[צמח] הנני עשה חדשה עתה יצמח (ישעיה מג יט).
אנכי ה׳ עושה כל (ישעיה מד כד).
בטרם אצרך מבטן ידעתיך (ירמיה א ה).
הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה יח ו).
הן בעון חוללתי (תהלים נא ז).
[פעל] קדם מפעליו מאז (משלי ח כב).
באין תהומות חוללת (משלי ח כד).
ולא אמר איה אלהי עושי נותן זמירות[1] בלילה (איוב לה י).
[קרץ] מחומר קרצתי גם אני (איוב לג לו).
[ילד] וכפור שמים מי ילדו ? (איוב לח כט).
לנבלי חרש מעשה ידי יוצר (איכה ד ב).

ע״ע פ ע ו ל ה.

ב ר י א ה : התחדשות והתהוות ; בריאה יש מאין, יצירה כלילות הדבר ויפיו. [שרשים] ברא, חול, ילד, יצר, עשה, פעל, צמח, קום.

[1] השבעים קורין נותן אשמורות בלילה.

בריאות :

[שלם] ויבא יעקב שלם עיר שכם (בראשית לג יח).
[חזק] עודני היום חזק ... ככחי אז וככחי עתה (יהושע יד יא).
[ברא] להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל (ש״א ב כט).
[חלם] ותחלימני[1] והחייני (ישעיה לח טז).
כי חלה ויחזק (ישעיה לט א).
מוסר שלומנו[2] עליו ובחבורתו נרפא לנו (ישעיה נג ה).
[חלץ] ועצמתיך יחליץ (ישעיה נח יא).
[פרח] ועצמותיכם כדשא תפרחנה[3] (ישעיה סו יד).
ומאכלו בריאה (חבקוק א טז).
אין חרצובות למותם ובריא אולם (תהלים עג ד).
נראה מראיהם טוב ובריאי בשר (דניאל א טו).

ע״ע ר ז ו ן ו ש מ ן.

ב ר י א ו ת : איש שמן וחזק, שלם בכותותיו, הפך חולה. [שרשים] ברא, חזק, חלם, חלץ, פרח, קרץ, שלם.

[1] בדברי חז״ל עתים חלים עתים שוטה. [2] היסורים שהיו ראוים לבוא על בריאותנו באו עליו. [3] העצמות היבשות תבראינה בליחות וחיות.

בריחה : ע״ע ניסה.

ברית :

[הן] ועתה השבעה לי באלהים הנה[1] אם תשקור לי ולניני ולנכדי... ויאמר אברהם אנכי אשבע (בראשית כא כג־כד).
[ברה] ויכרתו ברית בבאר שבע (בראשית כא לב).
תהי נא אלה בינותינו ובינך ונכרתה ברית עמך (בראשית כו כח).
ברית כהונת עולם (במדבר כה יג).
לא את אבותינו[2] כרת ה׳ את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים (דברים ה ג).
ויכרת יהונתן ודוד ברית באהבתו אותו כנפשו (ש״א יח ג).
[ברך] עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תבואתו ישתו איש מי בורו (מ״ב יח לא).
[חזה] כי אמרתם ברית כרתנו עם מות ועם שאול עשינו חוזה (ישעיה כח טו).
ולנסוך מסכה[3] ולא רוחי (ישעיה ל א).
ואכרתה לכם ברית עולם (ישעיה נה ג).
וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה. לא כברית אשר כרתי את אבותם... אשר המה הפרו בריתי ... כי זאת הברית אשר אכרות ... ונתתי את תורתי בקרבם (ירמיה לא ל־לב).
העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה לד יח).
[אסר] והבאתי אתכם במסורת הברית (יחזקאל כ לז).
[שלם] אנשי בריתך ... אנשי שלומך (עבדיה א ז).
בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב ה).
כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך (תהלים מד יח).
על עוזבי ברית קדש (דניאל יא כח).
[אמן] אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום (נחמיה י א).

ב ר י ת : תנאי שלום שהותנו בין שני צדדים לקיים קשר אהבה וידידות ביניהם ושלא לעשות רעה איש לרעהו. [שרשים] אמן, אסר, ברה, ברך, הן, חזה, שלם.

[1] הנה משורש הן כמו אמנה בנחמיה שהוא ברית, בדברי חז״ל שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק. [2] מקרא קצר : לא את אבותינו ל ב ד. [3] כריתת ברית נעשה על ידי נסכים.

ברכה :

[ברך] ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה (בראשית ט כו).
ברוך ה׳ אלהי שם (בראשית ט כו).
ואברכה מברכיך ומקללך אאור ונברכו בך כל משפחות האדמה (בראשית יב ג).

ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך (בראשית יד כ).

כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים (בראשית כב׳ יג).

וה׳ ברך את אברהם בכל (בראשית כד א).

ויברכו את רבקה ויאמרו לה את היי לאלפי רבבה (בראשית כד ס).

ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה׳ (בראשית כו יב).

ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות (בראשית כז ד).

ויאמר בא אחיך במרמה ויקח את ברכתך (בראשית כז לה).

גם ברוך יהיה (בראשית כז לג).

הלא אצלת לי ברכה (בראשית כז לו).

הברכה אחת היא לך אבי ? ברכני גם אני אבי (בראשית כז לח).

ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים (בראשית כח ג).

נחשתי ויברכני ה׳ בגללך (בראשית ל כז).

לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב כז).

ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת ה׳ בכל אשר יש לו בבית ובשדה (בראשית לט ה).

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש (בראשית מג יד).

ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה (בראשית מז י).

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים (בראשית מח טז).

ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה (בראשית מח כ).

ואל שדי ויברכך, ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת, ברכות שדים ורחם, ברכות אביך גברו על ברכות הורי (בראשית מט כה־כו).

ויברך אותם, איש אשר כברכתו ברך אותם (בראשית מט כח).

בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ כא).

ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם (ויקרא ט כג).

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש שנים (ויקרא כה כא).

לא תאור את העם כי ברוך הוא (במדבר כב יב).

הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה (במדבר כג כ).

כה תברכו את בני ישראל אמור להם יברכך ה׳ וישמרך (במדבר ו כג־כד).

ה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם (דברים א יא).

ברוך תהיה מכל העמים (דברים ז יד).

ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך (דברים ח י).

כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך (דברים יב טו).

כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך (דברים טו י).

ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ... ברוך אתה בבואך ברוך אתה בצאתך (דברים כח ג־ו).

וזאת הברכה אשר ברך משה (דברים לג א).

[רצה] ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה (דברים לג יא).

עד כה ברכני ה׳ (יהושע יז יד).

תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני, מנשים באהל תבורך (שופטים ה כד).

לכו לשלום, נכח ה׳ דרככם אשר תלכו בה (שופטים יח ו).

לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו (ש״א א יז).

ברוכים אתם לה׳ כי חמלתם עלי (ש״א כג כא).

כה לחי, ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום (ש״א כה ו).

וברוך טעמך וברוכה את (ש״א כה לג).

ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם (ש״ב ז כט).

אלהים ירצך (ש״ב כד כג).

כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה׳ גשם על פני האדמה (מ״א יז יד).

אשר ברכו ה׳ צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל (ישעיה יט כה).

אצוק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך (ישעיה מד ג).

יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח (ישעיה נג י).

אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן (ישעיה סה טז).

יברכך ה׳ נוה צדק הר הקדש (ירמיה לא כב).

[עתר] וגליתי להם עתרת שלום ואמת (ירמיה לג ו).

והיה כאשר הייתם קללה בגוים... כן אושיע אתכם והייתם ברכה (זכריה ח יג).

ומוכריהן יאמר ברוך ה׳ ואעשיר (זכריה יא ה).

והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג י).

בוצע[1] ברך נאץ ה׳ (תהלים י ג).

אכלו לחם ה׳ לא קראו[2] (תהלים יד ד).

כי תקדמנו ברכות טוב (תהלים כא ד).

ישא ברכה מאת ה׳ (תהלים כד ה).

צלח רכב על דבר אמת (תהלים מה ה).

במקהלות ברכו אלהים (תהלים סח כז).

ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו (תהלים צ יז).

ברכי נפשי את ה׳ (תהלים קג א).
ברוכים אתם לה׳ עושה שמים וארץ (תהלים קטו טו).
יברכך ה׳ מציון ... וראה בנים לבניך (תהלים קכח ה־ו).
ברכנו אתכם בשם ה׳ (תהלים קכט ח).
שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ (תהלים קלד ב).
יהי מקורך[3] ברוך (משלי ה י).
ברכות לראש צדיק (משלי י ו).
זכר צדיק לברכה (משלי י ז).
ברכת ה׳ היא תעשיר (משלי י כב).
נפש ברכה תדושן ... וברכה לראש משביר (משלי יא כו).
טוב עין הוא יבורך כי נתן לחמו לדל (משלי כב ט).
ברכת אובד עלי תבא (איוב כט יג).
יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים (איוב לו יא).
יתן ה׳ לכם ומצאנה מנוחה אשה בית אישה (רות א ט).
ישלם ה׳ פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל (רות ב יב).
יהי מכירך ברוך (רות ב יט).
ברוכה את לה׳ (רות ז י).
יתן ה׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל ולאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה ... ויהי ביתך כבית פרץ (רות ד יא־יב).
* מלכא לעלמא חיי (דניאל ב ד).
* להוא שמיא די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא (דניאל ב כ).
ויאמרו הלוים ...[4] קומו ברכו את ה׳ אלהים מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט ה).

ע"ע ק ל ל ה.

ב ר כ ה : תהלה ושבח לה׳ ; בקש טוב והשפעת הצלחה ואושר לאיש בנדבת פה ; דרוש שלום איש בפניו או הנפטר ממנו. [שרשים] ברך, עתר, רצה.
[1] הגזלן אם מברך ה׳ עושה נאצה. [2] לא ברכו ברכת המזון תחלה וסוף. [3] מקור פרי בטנך. [4] במלת „ויברכו" הומרו פת"ח ושו"א בחיר"ק, והראוי: ויברכו והוא"ו בראש מלת ומרומם מיותרת. ושעור הפסוק כך הוא : כאשר אמרו הלוים אל העם „קומו וברכו" עשו העם כן ויברכו, והברכה מתחלת שם כבודך מרומם על כל ברכה ותהלה (רייפמן).

ברד : ע"ע גשם.

ברק ורעם : [ברד] וה׳ נתן קולות וברד, ותהלך אש ארצה (שמות ט כג).

[חצץ] מקול מחצצים[1] בין משאבים (שופטים ה יא).
ברעם וברעש וקול גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה (ישעיה כט ו).
[ברק] ברקים למטר עשה (ירמיה י יג).
ומן האש יוצא ברק (יחזקאל א יג).
[בזק] רצוא ושוב כמראה הבזק (יחזקאל א יד).
כברקים ירוצצו (נחום ב ה).
[חצץ] וירעם משמים ה׳ ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש, וישלח חציו[2] ויפיצם וברקים רב ויהומם ... מגערתך ה׳ מנשמת רוח אפך (תהלים יח יד־טז).
אל הכבוד הרעים, הרעים ה׳ על מים רבים (תהלים כט ג).
אש לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד (תהלים נ ג).
[רשף] ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים[3] (תהלים עו ד).
קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל (תהלים עז יט).
אף חצציך יתהלכו (תהלים עז יח).
אענך בסתר רעם (תהלים פא ח).
[להט] אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו (תהלים צז ג).
עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תהלים קד ד).
מן קול רעמך יחפזון (תהלים קד ז).
ברוק ברק ותפיצם, שלח חציך ותהומם (תהלים קמד ו).
ורעם גבורותיו מי יתבונן ? (איוב כו יד).
[חזז] ודרך לחזיז קולות (איוב כח כו).
יגיד עליו רעו[4] (איוב לו לג).
[קול] שמעו שמוע ברוגז קולו (איוב לז ב).
ירעם בקול גאונו (איוב לז ח).
מי פלג לשטף תעלה ודרך לחזיז קולות ? (איוב לח כה).

ע"ע ס ע ר ה ; ר ע ש.

ב ר ק ו ר ע ם : ב ר ק , קרן האור המופיע פתאום נוצץ בעבים בהמטר מטר. ר ע ם , קול רעד ורגז היוצא אחר הברק. [שרשים] בזק, ברק, חזז, חצץ, להט, קול, רעם, רשף.
[1] מחצצים משורש חצץ, זיקים וברקים, ומשאבים כנוי לעננים (ר׳ מאיר איש־שלום). [2] מפני מהירות מרוצתם ומהזדקרותם בפתאום נמשלו לחצים. [3] להט הברק הוא כמו רשפי אש. [4] תרועת קול הרעם.

בשול : ע"ע אפיה ובשול.

בשורה : [נגד] ויאמר דוד אל הנער המגיד לו (מ"ב א ה).
[בשר] כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול, והוא

היה כמבשר בעיניו ואוחזה בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו בשורה[1] (ש"ב ד י).
יום בשורה הוא ואנחנו מחשים (מ"ב ז ט).
לא איש בשורה אתה היום, ובשרת ביום מחר (ש"ב יח כ).
ולך אין בשורה מוצאת (ש"ב יח כב).
ויאמר המלך איש טוב זה ואל בשורה טובה יבא (ש"ב יח כז).
על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם (ישעיה מ ט).
ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן (ישעיה מא כז).
[שמע] השמעתיך חדשות (ישעיה מח ו).
מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב (ישעיה נב ז).
לבשר ענוים שלחני (ישעיה סא א).
אשר בשר את אבי לאמר (ירמיה כ טו).
רץ לקראת רץ ומגיד לקראת מגיד (ירמיה נא לא).
גם היום מגיד משנה[2] אשיב לך (זכריה ט יב).
אדני יתן אומר המבשרות צבא רב (תהלים סח יב).
שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו ל).
ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה).
[גלה] ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר (רות ד ד).
ע"ע ידעיה.

בשורה: הגד פשר דבר; הודיע חדשות ונצורות ובפרט שמועה טובה. [שרשים] בשר, גלה, נגד, שמע.

[1] תחת לתת לו שכר ומתן הרגתיו על בשורתו. [2] הגדה ובשורה כפולה.

בשמים: [נכת, צרה, לוט] נושאים נכאות וצרי ולוט[1] (בראשית לז כה).
[בשם, סמם] בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים (שמות כה ו).
והקטיר עליו הכהן קטרת סמים בבקר בבקר (שמות ל ז).
[מרדר, קנמן, קנה, קדה] קח לך בשמים ראש מר־דרור חמש מאות וקנמן בשם, מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים, וקדה[2] חמש מאות (שמות ל כג־כד).
[רקח] ועשית אותו שמן משחת קדש רוקח מרקחת מעשה רוקח (שמות ל כה).
ובמתכונתו לא תעשו כמוהו (שמות ל לב).
[נטף, שחל, חלבן, לבן] קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה[3] זכה בד בבד יהיה (שמות ל לד).
לא בא כבשם ההוא עוד (מ"א י י).
לא קנית לי בכסף קנה (ישעיה מג כד).
ותשורי למלך בשמן ותרבי רקוחיך (ישעיה נז ט).
למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק? (ירמיה ו כ).
[פנג] חטי מנית ופנג[4] (יחזקאל כז יז).
קדה וקנה במערבך היה (יחזקאל כז יט).
בראש כל בשם ... נתנו עזבוניך (יחזקאל כז כב).
[מרר, אהל, קצע] מר ואהלות קציעות[5] (תהלים מה ט).
נפתי[6] משכבי מר אהלים וקנמון (משלי ז יז).
שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש[7] (משלי כז ט).
צרור המור דודי לי (שה"ש א יג).
[כפר] אשכול הכופר דודי לי (שה"ש א יד).
[אבק] מר ולבונה מכל אבקת רוכל (שה"ש ג ו).
[נרד, כרכם] נרד וכרכם[8] כל עצי לבונה (שה"ש ד יד).
אריתי[9] מורי עם בשמי (שה"ש ה א).
כערוגת הבשם מגדלות[10] מרקחים (שה"ש ה יג).
אשקך מיין הרקח מעסים רמוני (שה"ש ח ב).
זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י א).
[מרק] וששה חדשים בבשמים ותמרוקי[11] הנשים (אסתר ב יא).
ועל ידו החזיק חנניה בן הרקחים (נחמיה ג ח).
רוקחי מרקחת לבשמים (דהי"א ט ל).
[זנה] וישכבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים[12] מרוקחים במרקחת מעשה (דהי"ב טז יד).

בשמים: סמים ומיץ מפרחים צמחים קנים ועצי בשם הנותנים ריח טוב ונעים, ותבלן למרקחת. [שרשים] אבן, אהל, בשם, זנה, חלבן, כפר, כרכם, לבן, לוט, מרדר, מרק, מרר, נטף, נכא, נרד, סמם, פנג, צרה, קדה, קנה, קנמן, קצע, רקח, שחל.

[1] נכאת, סמי מרורים ותבלין למרקחת מאכל (spicery). ראשי בשמים כתושים במכתש לאבק. צרי, עסים בשם מקליפת עצי לבונה (balm). לוט, מין סמי נטף הנוזל מעלי שושנים (ladanum). [2] מר־דרור שמן המור הנוטף מעליו כמו מר־עובר (flowing myrrh). קנמן, מין קנה בשם (cinnamon). קנה, עץ בושם שגבעוליו כפופים כמין קנים חלולים (calamus). קדה, קליפת עץ בשם (cassia). [3] נטף מין מיץ הנוזל מעץ בשם (stacte). שחלת, קשקשת שבלת בדמות צפורן שכותשים אותו בקטרת (onycha). חלבנה, קפאון מיץ לבן כחלב היוצא מתחתית כל עלה ממין פרת אחד (galbanum). [4] פנג, עץ אפרסמון לעשות ממנו בשמים. [5] מר (myrrh). אהלות (lign-aloes). קצע הוא קדה. [6] נפת לשון נזילה וזליפה. [7] עץ מריח ונודף המשיב נפש, וכמו ובתי הנפש (ישעיה ג כ).

וי"א כמו שהשמן מתבסס מבליל הקטרת כן טוב המתקת סוד עם רעהו כנפשו. [8] נרד, מין צמח בשם יקר בריחו (saffron). כרכם מיץ ציץ פרח הנותן פתילי בשם בעין צהוב (spikenard). [9] תלישה וקטוף. [10] השבעיין קורין מגדלות. [11] בשמים הממרקים את הגוף. [12] ערבוב מינים שונים של בשמים.

בשר : [בשר] בשבתנו על סיר הבשר (שמות טז ג).
לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג יט).
הבשר החי טמא הוא (ויקרא יג טו).
מאין לי בשר לתת לכל העם הזה ? (במדבר יא יג).
ונתן ה׳ לכם בשר ואכלתם ... עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (במדבר יא יז־יח).
הבשר עודנו בין שיניהם טרם יכרת (במדבר יא לג).
ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכול בשר, בכל אות נפשך תאכל בשר (דברים יב כ).
ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השינים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן (ש"א ב יג־יד).
והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב (מ"א יז ו).
וישב בשרו כבשר נער קטן (מ"ב ה יד).
[שאר] גוזלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם (מיכה ג ב).
[לחם] ולחומם [1] כגללים (צפניה א יז).
האוכל בשר אבירים (תהלים נ יג).
וימטר עליהם כעפר שאר (תהלים עח כז).
המה כדוי לחמי (איוב ו ז).
* עם בשרא לא איתוהי (דניאל ב יא).
———— ע"ע אכילה ושתיה.

ב ש ר : החומר הרך והנגזר בגוף בעלי חיים, הפך העצמות. [שרשים] בשר, לחם, שאר.

[1] לחם גם כן בשר, וכתב הערוך בלשון ישמעאל קורין לבשר לחם, וכן בלשון אנגלית העתיקה הוראת meat (בשר) הוא לחם.

בת : ע"ע בנים.

בתולה : ע"ע בחור ובתולה.

ג

גאוה : [עלה] לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ כג).
[גאה] ושברתי את גאון עוזכם (ויקרא כו יט).
[נשא] ויאמרו אליהם רב לכם ! כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה׳ ומדוע תתנשאו על קהל ה׳ (במדבר טז ג).
[שרר] כי השתרר עלינו גם השתרר (במדבר טז יז).
[רום] ורם לבבך ושכחת את ה׳ (דברים ח יד).
לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים יז כ).
[גבה, עתק] אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה, יצא עתק מפיכם (ש"א ב ג).
מתנשא לאמר אני אמלוך (מ"א א ה).
הכה הכית את אדום ונשאך לבך, הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך (מ"ב יד י).
עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים (ישעיה ב יא).
כי יום לה׳ צבאות על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל (ישעיה ב יב).
[רהב] ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (ישעיה ג ה).
יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטיות גרון (ישעיה ג טז).
[גדל] בגאוה יבגודל לבב (ישעיה ט ח).
אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיה י יב).
[פאר] היתפאר הגרזן על החוצב בו ? (ישעיה י טו).
והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל (ישעיה יג יא).
הורד לשאול גאונך (ישעיה יד יא).
אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד יד).
שמענו גאון מואב גא מאד, גאותו וגאונו ועברתו, לא כן בדיו (ישעיה טז ו).
הוי עטרת גאות שכורי אפרים (ישעיה כח א).
קראתי לזאת רהב [1] הם שבת (ישעיה ל ז).
האומרה בלבבה אני ואפסי עוד (ישעיה מז ח).
המחצבת רהב מחוללת תנין (ישעיה נא ט).
שמעו והאזינו : אל תגבהו ! (ירמיה יג טו).
ואל יתעל [2] בסריונו (ירמיה נא ג).
הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזקאל כא לא).
גבה לבך ביפיך שחת חכמתך על יפעתך (יחזקאל כח יז).
שבעו וירם לבם (הושע יג ו).
[זוד] זדון לבך השיאך שוכני בחגוי סלע מרום שבתו אומר בלבו מי יורידני ארץ ? (עבדיה א ג).
ולא תלכו רומה כי עת רעה היא (מיכה ב ג).
[עפל] הנה עופלה [3] לא ישרה נפשו בו (חבקוק ב ד).
[יהר] גבר יהיר ולא ינוה (חבקוק ב ה).

לשום במרום קנו (חבקוק ב יט).
זאת להם תחת גאונם (צפניה ב י).
כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד (צפניה ג יא).
רשע בגובה אפו בל ידרוש[4] (תהלים י ד).
לשון מדברת גדולות (תהלים יב ד).
ועינים רמות תשפיל (תהלים יח כח).
אל תבואני רגל גאוה (תהלים לו יב).
ולא פנה אל רהבים (תהלים מ ה).
ויבטח ברוב עשרו יעוז בהותו (תהלים נב ט).
ימיקו וידברו ברע עשק[5] ממרום ידברו (תהלים עג ח).
שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תהלים עג ט).
[קרן] ולרשעים אל תרימו קרן[6] (תהלים עה ה).
אל תרימו במרום קרנכם תדברו בצואר עתק[7] (תהלים עה ו).
גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל[8] (תהלים קא ה).
הלעג השאננים הבוז לגאיונים (תהלים קכג ד).
ה׳ לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני (תהלים קלא א).
בפי אוילים חוטר גאוה (משלי יד ג).
בית גאים יסח ה׳ (משלי טו כה).
לפני שבר גאון ולפני כשלון גובה רוח (משלי טז יח).
[יתר] לא נאוה לנבל שפת יתר (משלי יז ז).
מגביה פתחו[9] מבקש שבר (משלי יז יט).
זד יהיר לץ שמו (משלי כא כד).
[הדר] אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד (משלי כה ו).
[רחב] רחב נפש יגרה מדון (משלי כח כה).
גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כט כג).
דור מה רמו עיניו ועפעפיו ינשאו (משלי ל יג).
ורוח כביר אמרי פיך (איוב ח ב).
שוחחו עוזרי רהב (איוב ט יג).
ירוץ אליו בצואר[10] בעבי גבי מגניו (איוב טו כו).
עדה נא גאון וגובה והוד והדר תלבש (איוב מ י).
[עזז] בצוארו ילין עוז (איוב מא יד).
* ודי מהלכין בגוה[11] יכיל להשפלה (דניאל ד לא).
* וכדי רם לבבה (דניאל ה כ).
* ועל מרא שמיא התרוממת (דניאל ה כג).
ובחזקתו גבה לבו עד להשחית (דהי״ב כו טז).
——— ע״ע גבהות ושפלות; התפארות.

גאוה: רום לב ורהב; גודל וגבהות ורוממות יתירה לבן אדם שהיא מדה מגונה; מי שמחזיק את עצמו ברום המעלה ומשפיל את ערך זולתו. [שרשים] גאה, גבה, גדל, נשא, עזז, עלה, עתק, פאר, רהב, רום, שרר.

[1] כנוי למצרים שהיו בעלי גאוה. [2] אל יתעלה ויתגאה בשריונו. [3] גבהות הלב וזדון כמו ויעפילו לעלות אל ראש ההר. [4] לא ידרוש אלהים. [5] כמו עתק (עיין ש״ב ב ג). [6] קרן גאוה. [7] השבעים קורין תדברו בצור עתק כלומר בהקב״ה. [8] לא אוכל נשוא. [9] מרים פיו לדבר גבוהה. [10] בצואר זקוף בגאוה. [11] גאון ורוממות (pride).

גאולה: [פקד] פקוד יפקוד אלהים אתכם (בראשית נ כה).
[גאל] וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו ו).
[יצא] הוציא ה׳ את בני ישראל ממצרים (שמות יב נא).
[פדה] ונחלתך אשר פדית בגדלך (דברים ט כו).
כפר לעמך ישראל אשר פדית ה׳ (דברים כא ח).
[שבה] ושב ה׳ אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה׳ אלהיך שמה (דברים ל ג).
ולעשות לכם הגדולה ונוראות לארצך[1] מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו (ש״ב ז כג).
ציון במשפט תפדה (ישעיה א כז).
ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעיה יא יב).
והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה׳ בהר הקדש בירושלם (ישעיה כז יג).
ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעיה לה י).
ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך. אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי, הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ (ישעיה מג ו).
הקצור קצרה ידי מפדות? (ישעיה נ ב).
קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס א).
ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אותם שם והשיבותי אתהן אל נוהן ופרו ורבו (ירמיה כג ג).
מזרה ישראל יקבצנו (ירמיה לא י).
והושבתים אל בתיהם נאום ה׳ (הושע יא יא).
ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור (יואל ד כ).
ושבתי את שבות עמי ישראל, ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים... ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם (עמוס ט יד־טו).
ונחל ה׳ את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם (זכריה ב טז).
והושעתי את הצולעה והנדחה אקבץ (צפניה ג יט).
ויוציאני למרחב (תהלים יח כ).

מי יתן מציון תשועת ישראל בשוב אלהים שבות עמו (תהלים נג ז).
באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה [2] (תהלים סו יב).
קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט יט).
פדות שלח לעמו (תהלים קיא ט).
מן המצר קראתי יה ענני [3] במרחביה (תהלים קיח ה).
[פרק] ויפרקנו מצרינו (תהלים קלו כד).
[פצה] הפוצה את דוד עבדו (תהלים קמד י).
נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז ב).
[פדע] פדעהו מרדת שחת (איוב לג כד).
פורק אין מידם (איכה ה ח).
מפני עמך אשר פדית ממצרים (דהי"א יז כא).
העיר ה׳ את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר: כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה׳ אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה. מי בכם מכל עמו ה׳ אלהיו עמו ויעל (דהי"ב לו כג).

ע"ע פ ד י ו ן.

ג א ו ל ה: חלץ איש מצרה התוקפת עליו; פדיון ישראל ויציאתם ממצרים, והגאולה העתידה לבא.
[שרשים] גאל, זוד, יצא, עפל, פדה, פדע, פצה, פקד, פרק, שבה.

[1] מקרא קצר: ולגרש מפני עמך. וכן הוא בדהי"א יז כא (רש"י). ת"י קורא לרותה. [3] ענני במה שהעמיד אותי בהרחבה גדולה. [4] כמו הפודה.

גבהות ושפלות:

[גבר] והמים גברו מאד על הארץ (בראשית ז יט).
[נשא] ותשא את קולה ותבך (בראשית כא טז).
[עלה] ומטל השמים מעל (בראשית כז לט).
[רום] ויהי כהרימי קולי ואקרא (בראשית לט יח).
[קדד, שחה] ויקדו וישתחוו (שמות ד לא).
[גאה] כי גאה גאה (שמות טו כא).
[עמק] ומראה הנגע עמוק מן הבשר (ויקרא יג ג).
[במה] ירכבהו על במתי ארץ (דברים לב יג).
רמה קרני בה׳ (ש"א ב א).
[שפל] ישפיל אף מרומם (ש"א ב ז).
ועיניך על [1] רמים תשפיל (ש"ב כב כח).
[גהר] ויגהר ארצה (מ"א יח מב).
ויגהר עליו (מ"ב ד לד).
[שחח] וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט).
עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים (ישעיה ב יא).
ארזי הלבנון הרמים והנשאים (ישעיה ב יג).
העמק שאלה או הגבה למעלה (ישעיה ז יא).
[שפה] על הר נשפה שאו נס (ישעיה יג ב).
אעלה על במתי עב (ישעיה יד יד).
[נפל] ונגדעה ונפלה (ישעיה כב כה).
כי השח יושבי מרום (ישעיה כו ה).
ומעפר תשח אמרתך (ישעיה כט ד).
[עזז] ובמים עזים [2] נתיבה (ישעיה מג טז).
[מדה] וסבאים אנשי מדות עליך יעבורו (ישעיה מה יד).
[שוח] בארץ ערבה ושוחה (ירמיה ב ו).
[גבב] ותבני לך גב (יחזקאל טז כד).
בבנותיך גבך בראש כל דרך (יחזקאל טז לא).
[תלל] על הר גבוה ותלול (יחזקאל יז כב).
זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל (יחזקאל כא לא).
יען אשר גבהת בקומה (יחזקאל לא י).
אשר כגובה ארזים גבהו (עמוס ב ט).
סוכת דוד הנופלת (עמוס ט יא).
[קדר] וכי הלכנו קדורנית (מלאכי ג יד).
[ראם] וראמה וישבה תחתיה (זכריה יד י).
[רכס] תסתירם בסתר פניך מרוכסי איש (תהלים לח ו).
[עוה] נעותי [3] שחותי עד מאד (תהלים לח ו).
[כפף] כפף נפשי כרו לפני שיחה (תהלים נז ז).
כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה ח).
קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים עה יא).
[פסג] פסגו ארמנותיה (תהלים מח יד).
[יעף] ותועפות הרים לו (תהלים צה ד).
ממעמקים קראתיך ה׳ (תהלים קל א).
[זקף] זוקף כפופים ה׳ (תהלים קמו ח).
תקרא על גבי מרומי קרת (משלי ט ג).
שוחה עמוקה פי זרות (משלי כב יד).
ראמות [4] לאויל חכמות (משלי כד ז).
שמים לרום וארץ לעומק (משלי כה ג).
תחתיו שחחו עוזרי רהב (איוב ט יג).
ואולם הר נופל יבול (איוב יד יח).
כי לבם צפנת משכל על כן לא תרומם [5] (איוב יז ד).
[ראש]אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע (איוב כ ו).
וראה ראש כוכבים כי רמו (איוב כב יב).
כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם (קהלת ה ז).
נתן השכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו (קהלת י ו).
[מוך] בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י יח).
*[נטל] עיני לשמים נטלת [6] (דניאל ד לא).

יצא קרן אחת מצעירה[7] (דניאל ח ט).

ע"ע גדול וקטן; כריעה. והשתחויה.

גבהות ושפלות: גבוה, גדול בקומה והרמה במקום. ובהשאלה הרמת המעלה, התנשא ביקר ערכו. שפל, קצר קומה ומעמד נמוך, שקיעה וירידה למטה, בהשאלת רדת המעלה ונמיכות המצב. [שרשים] גבוה: במה, גאה, גבב, גבר, זקף, יעץ, * נטל, נשא, עזז, עלה, פסג, ראם, ראש, רום, רכס, שפה, תלל. שפל: כפף, מוך, נפל, עוה, עמק, קדד, קדר, שוח, שחת, שפל.
[1] יש קורין ועיני כל רמים תשפיל. בתהלים יח כח ועינים רמות תשפיל. [2] מים עמוקים. [3] שפלת הקומה על ידי העיקול בגוף. [4] החכמה גבוה ממנו ולא ישיגה. [5] כמו לא תרוממם. נשאתי עיני לשמים. [7] שם המפשט צעירית, ממלכה שפלה ובזויה.

גבול:
[שער] וירש זרעך את שער אויביו (בראשית כב יז).
[שפה] על שפת היאור (בראשית מא ג).
[חוף] זבולן לחוף ימים ישכון וירכתו על צידון (בראשית מט יג).
[שפת] רובץ בין המשפתים[1] (בראשית מט יד).
[תאה] עד תאות גבעת עולם (בראשית מט כו).
[קצה] עד בואם אל קצה ארץ כנען (שמות טז לה).
[גבל] הגבל את ההר וקדשתו (שמות יט כג).
[סגר] ועשית לו מסגרת (שמות כה כה).
[פאה] לא תכלה פאת שדך לקצור (ויקרא יט ט).
כי עז[2] גבול בני עמון (במדבר כא כה).
ונסב לכם הגבול... והיו תוצאותיו... ויצא... ועבר ... מן הים הגדול תתאו[3] לכם הר ההר ... והתאויתם לכם לגבול קדמה ... וירד הגבול (במדבר לד ב־יא).
[כתף] ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד יא).
את גבול עיר מקלטו (במדבר לה כו).
יצב גבולות עולם (דברים לב ח).
[גדה] מלא על כל גדותיו (יהושע ג טו).
[גלל] כל גלילות הפלשתים (יהושע יג ב).
[יד] כל אשר על יד[4] אשדוד וחצריהן (יהושע טו מו).
והירדן יגבול אותו לפאת קדמה (יהושע יח כ).
למה ישבת בין המשפתים (שופטים ה טז).
וישלח בכל גבול ישראל (ש"א יא ז).
משפתו עד שפתו עגול סביב (מ"א ז כג).
ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד).
ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח ז).
ואסיר גבולות עמים (ישעיה י יג).
אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה כב).
[תור] אל ארץ אשר תרתי[5] לכם (יחזקאל כו ו).
בלב ימים גבולך (יחזקאל כז ד).
כה אמר אדני ה' גה[6] גבול אשר תתנחלו את הארץ (יחזקאל מז יג).
והיה גבול מן הים ... ואת[7] פאת צפון (יחזקאל מז יז).
ואת גלילות פלשת[8] (יואל ד ד).
אתה הצבת כל גבולות ארץ (תהלים עד יז).
גבול שמת בל יעבורון (תהלים קד ט).
[צרר] ומצרי שאול מצאוני (תהלים קטז ג).
לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהלים קיט צו).
השם גבולך שלום (תהלים קמז יד).
[חקק] חק נתן ולא יעבור (תהלים קמח ו).
ויצב גבול אלמנה (משלי טו כה).
[עצר] איש אשר אין מעצור לרוחו (משלי כה כח).
[חצץ] ומספר חדשיו חוצצו (איוב כא כא).
בעשותו למטר חק (איוב כח כו).
עד פה תבוא ולא תוסיף (איוב לח יא).
[עדן] התקשר מעדנות[9] כימה ? (איוב לח לא).
כל רודפיה השיגוה בין המצרים (איכה א ג).
[גדר] פורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).
להציב ידו[10] בנהר פרת (דהי"א יח ג).

גבול: קצה מרחב דבר וסופו; מקום המבדיל בין רשות האחד לרשות זולתו. [שרשים] גבל, גדר, גלל, חצץ, חקק, יד, כתף, עדן, עצר, פאה, צרר, קצה, שער, שפה, שפת, תאה, תור.
[1] ת"א ואחסנתה בין תתומיא. [2] עז הוא קצור מן יעזר עיר מבצר, וכן מתרגמין השבעים. [3] תתחימו, לשון תחום וגבול (רשב"ם). תאו כמו אות בהפך אתוון והוא סימן הגבול. [4] תרגומו דעל תחומי ארנון. [5] יתאחד עם תאר כמו ותאר הגבול. [6] גה כמו זה (ת"י), וכן בא בספר זה לבג תחת לבז. [7] הירונימוס קורא זאת תחת ואת וכן בפסוק יח. [8] תרגומו כל תחומי פלשתאי. [9] האם תקשר גבולות המזל כימה שלא יוציא כל צנתו חוצה להחריב העולם ? [10] לאשנאה תחומיא (תרגום).

גבורה:
[נפל, גבר] הנפילים[1] היו בארץ ... המה הגבורים אשר מעולם אנשי שם (בראשית ו ד).
נמרד הוא החל להיות גבור בארץ (בראשית י ח).
[אמץ] ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה כג).
[אול] יש לאל ידי לעשות עמכם רעה (בראשית לא כט).
[יתן] ותשב באיתן קשתו (בראשית מט כד).
[אבן] אבן[2] ישראל (בראשית מט כד).

[חזק] כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים (שמות יג ט).
[יד] היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים (שמות יד לא).
אין קול ענות גבורה (שמות יד לא).
[עזז] ושברתי את גאון עוזכם (ויקרא כו יט).
[מדה, ענק] וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות, ושם ראינו הנפילים בני ענק מן הנפילים, ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (במדבר יג לב־לג).
[כחח] יגדל נא כח אדני כאשר דברת (במדבר יד יז).
[שגב] לא היתה קריה אשר שגבה ממנו (דברים ב לו).
[זרע] היד החזקה והזרוע הנטויה (דברים ז יט).
[חול] וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (דברים ח יח).
עם גדול ורם בני ענקים... מי יתיצב לפני בני ענק ? (דברים ט ב).
פן יאמרו ידנו רמה (דברים לב כז).
ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים לג ז).
לא יתיצב איש לפניך (יהושע א ה).
וכל אנשיה גבורים (יהושע י ב).
עודני חזק... ככחי אז וככחי עתה (יהושע יד יא).
ותכבד יד יוסף ויהיו למס (שופטים א לה).
[עזז] נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עוז[3] (שופטים ה כא).
ותעז יד מדין על ישראל (שופטים ו ב).
ה׳ עמך גבור החיל ! (שופטים ו יב).
כי כאיש גבורתו (שופטים ח כא).
[רוח] והנה כפיר אריות שואג לקראתו, ותצלח עליו רוח ה׳ וישסעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו (שופטים יד ה־ו).
פתי אותו וראי במה כחו גדול (שופטים טז ה).
[צור] ואין צור כאלהינו (ש״א ב ב).
כי לא בכח[4] יגבר איש (ש״א ב ט).
[נצח] וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם (ש״א טו כט).
ויחזק דוד מן הפלשתי (ש״א יז נ).
[אבר] אביר הרועים אשר לשאול (ש״א כא ח).
מנשרים קלו ומאריות גברו (ש״ב א כג).
איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה (ש״ב א כז).
החזק מלחמתך אל העיר (ש״ב יא כה).
להציל את אמתו מכף האיש (ש״ב יד טז).
בן חיל אשר לבו כלב האריה (ש״ב יז י).
[כרת, פלת] ובניה ... על הכרתי ועל הפלתי (ש״ב כ כג).
כי גבורים המה מרי נפש (ש״ב יז יח).

ויהי איש מדון[5] ואצבעותיו ידיו ואצבעותיו רגליו שש ושש עשרים וארבע מספר, וגם הוא יולד להרפה (ש״ב כא כ).
אלה שמות הגבורים אשר לדוד (ש״ב כג ח).
והוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל ולו שם בשלשה (ש״ב כג יח).
ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב, הוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג (ש״ב כג כ).
הוא הכה את איש מצרי איש מראה, וביד המצרי חנית וירד אליו בשבט ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו (ש״ב כג כא).
קטני עבה ממתני אבי (מ״א יב יא).
וילך בכח האכילה ההיא (מ״א יט ח).
גבור ואיש מלחמה (ישעיה ג ב).
[כבר] ואוריד כביר יושבים (ישעיה י יג).
היתפאר הגרזן על החוצב בו, אם יתגדל המשור על מניפו ? (ישעיה י יט).
[אזר] והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה יא ה).
ה׳ צוה אל כנען לשמיד מעוזניה[6] (ישעיה כג יא).
[און] נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ כט).
וקוי ה׳ יחליפו כח (ישעיה מ לא).
[ימן] אף תמכתיך בימין צדקי (ישעיה מא י).
רכב וסוס חיל ועזוז (ישעיה מג יז).
וסבאים אנשי מדות עליך יעבורו (ישעיה מה יד).
[איש] זכרו זאת והתאוששו (ישעיה מו ח).
[צדק] היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק[7] ימלט ? (ישעיה מט כד).
עורי עורי לבשי עוז זרוע ה׳ (ישעיה נא ט).
הן לא קצרה יד ה׳ מהושיע (ישעיה נט א).
מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה סג יב).
ואל יתהלל הגבור בגבורתו (ירמיה ט כב).
ונתתיך ... לחומת נחשת בצורה (ירמיה טו כ).
[ערץ] וה׳ אותי[8] כגבור עריץ (ירמיה כ יא).
גבור בגבור כשלו יחדו נפלו שניהם (ירמיה מו יב).
[פטש] איך נגדע וישבר פטיש כל הארץ, איך היתה לשמה בבל בגוים ? (ירמיה נ כג).
[שדד] בקול מים רבים בקול שדי בלכתם (יחזקאל א כד).
הוא ועמו אתו עריצי גוים (יחזקאל ל יא).
אך עשרתי מצאתי און לי (הושע יב ט).
והחלש יאמר גבור אני (יואל ד י).
[בלג] המבליג שוד על עז (עמוס ה ט).
האומרים הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים (עמוס ו יג).
חזק מתנים אמץ כח מאד (נחום ב ב).

[קשת] עריה תעור קשתך[9] (חבקוק ג ט).
[עלה] ועלתה ידו על יד רעהו (זכריה יד יג).
שבור זרוע רשע (תהלים י טו).
האל המאזרני חיל (תהלים יח לג).
ישגבך שם אלהי יעקב (תהלים כ ב).
[עוד] ואנחנו קמנו ונתעודד[10] (תהלים כ ט).
ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה (תהלים כד ח).
מציל עני מחזק ממנו (תהלים לה י).
מה תתהלל ברעה הגבור! (תהלים נב ג).
ויבטח ברוב עשרו יעוז בהותו (תהלים נב ט).
[חסן] מי כמוך חסין יה (תהלים פט ט).
לך זרוע עם גבורה תעוז ידך תרום ימינך (תהלים פט יד).
ימין ה׳ עושה חיל (תהלים קיח טז).
בהיות לאל ידך לעשות (משלי ג כז).
[הוד] פן תתן לאחרים הודך (משלי ה ט).
טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר (משלי טז לב).
תפארת בחורים כחם (משלי כ כט).
ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל (משלי ל ל).
חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה (משלי לא יז).
עמו עז ותושיה (איוב יב טז).
עצמותיו מלאו[11] עלומיו (איוב כ יא).
[עתק] עתקו גם גברו חיל (איוב כא ז).
ומשך אבירים בכחו (איוב כד כא).
הן אל כביר ... כביר כח לב (איוב לו ה).
וכל מאמצי כח (איוב לו יט).
אזר נא כגבור חלציך (איוב לח ג).
יחשוב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה ... כקש נחשבו תותח וישחק לרעש כידון (איוב מא יט־כא).
כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ טז).
אין על עפר משלו העשוי לבלי חת (איוב מא כה).
מלך על כל בני שחץ (איוב מא כו).
ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה (איוב מב ב).
ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחזי חרב מלומדי מלחמה (שה"ש ג ד־ח).
[תקף] וכל מעשה תקפו וגבורתו (אסתר י ב).
ועצם כחו ולא בכחו[12] (דניאל ח כד).
*חכמתא וגבורתא (דניאל ב כ).
*[דרע] ובטלו המו באדרע וחיל (עזרא ד כג).
והמה הגבורים עוזרי המלחמה (דהי"א יב א).
[רוח] ורוח לבשה את עמשי (דהי"א יב יח).
עמו זרוע בשר ועמנו ה׳ אלהינו לעזרנו ולהלחם במלחמותינו (דהי"ב לב ח).

ע"ע הוד.

גבורה: חוזק כח הגוף; עוז ועצמה: עשות חיל, בעל יכולת, אמץ לב; איש מלחמות יערוך קרבות; נצחון על המתנגד לו. [שרשים] און, אזר, איש, אמץ, בלג, גבר, *דרע, הוד, חזק, חסן, ימן, כבר, נפל, עוד, עזז, עלה, ערץ, עתק, פטש, צדק, קשת, רוח, שדד, תקף.

[1] אנשים גדולים בעלי קומה גבוהה עד שאדם יפול מפחדם, או שמורה על גבורה ע"ד פני נהור. [2] כמו צור ישראל משגבו לעתות בצרה. [3] תדרכי נפשי את השונא החזק והגבור. [4] לא בכח אדם רק בכח ה׳. [5] בעל מדה גבוהה=ענק. [6] אנשים גדולים וחזקים. [7] צדיק כמו עריץ (עיין אורשריפט לגייגר). [8] במקרא קצר: וה׳ יעזור אותי (ה"י). [9] תרגומו: אתגלאה אתגליתא בגבורתך. [10] התעוררות והתגברות לעשות חיל. [11] כמו כח עלומיו. [12] כ"א בהלקקות אבריו ובהתבולותיו.

גבינה: ע"ע דבש וחלב.

גבעה: ע"ע הר.

גדול וקטן: [גדל, קטן] מקטן ועד גדול (בראשית יט יא).
[בכר, צער] ותאמר הבכירה אל הצעירה (בראשית יט לא).
[רבב] ורב יעבוד צעיר (בראשית כה כג).
[רחב] והארץ הנה רחבת ידים לפניהם (בראשית לד כא).
הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו (בראשית מג לג).
אב זקן וילד זקנים קטן (בראשית מד כ).
ודוד הוא הקטן (ש"א יז יד).
נעשה נא עלית קיר קטנה (מ"א ד י).
כי מזבח הנחושת ... קטן מהכיל את העולה (מ"א ח סד).
מקום נהרים יאורים רחבי ידים (ישעיה לג כא).
[מדד] וסבאים אנשי מדות (ישעיה מה יד).
מקטנם ועד גדולם כלו בוצע בצע (ירמיה ו יג).
[אדר] ואדיריהם שלחו צעיריהם למים (ירמיה יד ג).
ומתו גדולים וקטנים (ירמיה טז ו).
השמיעו זעקה צעיריה[1] (ירמיה מח ד).
להקטין איפה ולהגדיל שקל (עמוס ח ב).
[ראש] בראש כל חוצות (נחום ג י).
והשיבותי ידי על הצוערים (זכריה יג ז).
[מול] תמול[2] אנחנו ולא נדע (איוב ח ט).
עיר קטנה ואנשים בה מעט (קהלת ט יד).
למגדול ועד קטן (אסתר א ה).
והמלאכה הרבה ורחבה (נחמיה ד יג).
לעומת אחיו הקטן (דהי"א כד לא).

כי אם יהואחז קטון בניו (דהי"ב כא יז).
——— ע"ע גבהות ושפלות.
גדול וקטן: גדול, רב ועצום במדה במספר או בשנים, והפוכו קטן. [שרשים] גדול: אדר, בכר, גדל, מדה, ראש, רבב, רחב. קטן: מול, צער, קטן.
1 צעירים לימים כאלו נולדו אתמול.

גדוף: ע"ע חירוף וגדוף.

גדלות וקטנות: [צער] הנה נא העיר הזאת... והיא מצער (בראשית יט כ).
[גדל] ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד (בראשית כו יג).
[קטן] קטנתי 1 מכל החסדים ומכל האמת (בראשית לב יא).
איננו גדול בבית הזה ממני (בראשית לט ט).
[בכר] מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים (שמות יא ה).
והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם (שמות יח כב).
[ראש] איש ראש לבית אבותיו הוא (במדבר א ד).
לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה (במדבר כב יח).
[אב] ראש אומות בית אב במדין (במדבר כה טו).
היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל (יהושע ג ז).
גדולים חקרי לב (שופטים ה טז).
[דלל] הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי (שופטים ו טו).
[עלל] הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר (שופטים ח ב).
ויען שאול ויאמר הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימין ולמה דברת אלי כדבר הזה? (ש"א ט כא).
כי ראו את אשר הגדיל 2 עמכם (ש"א יב כד).
ותקטן עוד זאת בעיניך (ש"ב ז יט).
[עלה] ונאם הגבר הוקם על ((ש"ב כג א).
ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך דוד (מ"א א לז).
[רבב] ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם (מ"א י כג).
קטני עבה ממתני אבי (מ"א יב י).
[רום] וירם את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו (מ"ב ב יג).
פחת אחד עבדי אדוני הקטנים (מ"ב יח כד).
[חרש, סגר, אול] החרש והמסגר ... ואת אילי הארץ (מ"ב כד יד-טו).
את שריה כהן הראש (מ"ב כה יח).
[שגב] ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב יא).
[זנב] ראש וזנב כפה ואגמון ... זקן ונשוא פנים הוא הראש ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישעיה ט יד).
ורמי הקומה גדועים (ישעיה י לג).
[גבר] ה' מטלטלך טלטלה גבר (ישעיה כב יז).
הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום (ישעיה ס כב).
אלכה לי אל הגדולים ואדברה אותם (ירמיה ה ה).
להרים 3 קול בתרועה (יחזקאל כא כז).
[עמק, רחב] כוס ... העמוקה והרחבה (יחזקאל כג לב).
[משח] את כרוב ממשח 4 הסוכך (יחזקאל כח יד).
קנאה גדולה וחמה גדולה (זכריה ח ב).
[נשא] אך משאתו 5 יעצו להדיח (תהלים סב ה).
צעיר אנכי ונבזה (תהלים קיט קמא).
ולא הלכתי בגדולות (תהלים קלא א).
ארבעה המה קטני ארץ (משלי ל כד).
[שגא] משגיא לגוים ויאבדם (איוב יב כג).
הלא שאתו תבעת אתכם (איוב יג יא).
שדי לא מצאנוהו שגיא כח (איוב לז כג).
[כבר] הן אל כביר ולא ימאס (איוב לו ה).
[גאה] ירעם בקול גאונו (איוב לז ד).
מה נעשה יקר וגדולה? (אסתר ו ג).
* ומתנן רברבן שגיאן יהב לה (דניאל ב מח).
*[יתר] ורבו יתירה הוספת לי (דניאל ד לג).
* ורברבנוהי משתבשין (דניאל ה ט).
* ומן רבותא די יהב לי (דניאל ה יט).
אלה מבני גד ראשי הצבא אחד למאה הקטן, והגדול לאלף (דהי"א יב טו).
כקטן כגדול מבין עם תלמיד (דהי"א כה ח).
ויהי יהושפט הולך וגדול עד למעלה (דהי"ב יז יב).
——— ע"ע חשיבות.
גדלות וקטנות: גדלות: רב באיכותו, התנשאות וחשיבות, מצב נכבד ונעלה, והפוכו בקטנות. [שרשים] גדלות: אב, אול, בכר, גאה, גבר, גדל, חרש, *יתר, כבר, משח, נשא, סגר, עלה, עמק, ראש, רבב, רום, רחב, שגא, שגב. קטנות: דלל, זנב, עלל, קטן.

1 קטן ופחות אני להיות ראוי לחסדים כאלה. 2 הגדיל לעשות עמכם (ת"י). 3 קול גדול וחזק. 4 איש גדול, אנשי מדות, אנשי דמשחין (ת"י). 5 מפני גדולתו וגאותו יעצו להדיחני.

גדר: [גדר] ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה (במדבר כב כד).
[שור] באלהי ארלג שור 1 (ש"ב כב ל).

ולגודרים ולחוצבי האבן (מ"ב יב יג).
[עזק] ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק (ישעיה ה ב).
[שכך] הסר משוכתו[2] והיה לבער פרוץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה).
וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת (ישעיה נח יב).
עלו בשרותיה ושחתו (ירמיה ה י).
כשועלים בפרצות[3]... לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על בית ישראל (יחזקאל יג ד־ה).
[חוץ] הוא בנה חיץ (יחזקאל יג י).
ואבקש מהם איש גודר גדר ועומד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה — ולא מצאתי (יחזקאל כב ל).
[שוך] הנני שך את דרכך בסירים (הושע ב ח).
וגדרתי את פרציהן (עמוס ט יא).
[סכך] טובם כחדק ישר ממסוכה[4] (מיכה ז ד).
יום לבנות גדריך (מיכה ז יא).
למה פרצת גדריה ? (תהלים פ יג).
דרך עצל כמשוכת חדק (משלי טו יט).
וגדר אבנים נהרסה (משלי כד לא).
ויסך בדלתים ים (איוב לח ח).
[סוג] ערמת חטים סוגה בשושנים (שה"ש ז ג).
[סיר] דרכי סורר ויפשחני (איכה ג יא).
סכותה באף ותרדפנו (איכה ג מג).
פורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).

ג ד ר : עשיית הקף ומחיצה להבדיל את שלו מזולתו, וגם למחסה והגנה ובפרט סביב לשדה וכרם. וכן גדר וסייג במובן המוסרי. [שרשים] גדר, חוץ, סוג, סיר, סכך, עזק, שוך, שכך.
[1] גדר אבנים וכן בשרותיה (ירמיה ה י). [2] משוכה או מסוכה הוא גדר של קוצים סביב הכרם. [3] השועל בורח מפרץ החורבה לפרץ אחר ולא יעמוד במקומו להלחם עם האדם הבא אליו. [4] יש מחברים אות מ׳ למלת ישר וקורין ישרם מסוכה. [5] שם גדר של סירים על דרכי להיות לי למוקש.

גוי : ע"ע נכרי.

גורל : [נפל] על פני כל אחיו נפל[1] (בראשית כה יח).

[גרל] ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד לה׳ וגורל אחד לעזאזל (ויקרא טז ח).
אך בגורל יחלק את הארץ (במדבר כו נה).
[לכד] והיה השבט אשר ילכדנו ה׳ יקרב למשפחות, והמשפחה אשר ילכדנה ה׳ תקרב לבתים, והבית אשר ילכדנו ה׳ יקרב לגברים (יהושע ז יד).
מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר כה ברכני ה׳ ? (יהושע יז יד).
ויריתי לכם גורל פה (יהושע יח ו).
אשליך לכם גורל (יהושע יח ח).
ראו הפלתי לכם את הגוים הנשארים האלה בנחלה (יהושע כג ד).
עלה אתי בגורלי[2] ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בגורלך (שופטים א ג).
ויאמר שאול הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד יונתן (ש"א יד מב).
[חלש] חולש[3] על גוים (ישעיה יד יב).
זה חלק שוסינו וגורל לבוזזינו (ישעיה יז יד).
והוא הפיל להן גורל וידו חלקתה להם בקו (ישעיה לד יז).
לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו, ויפילו גורלות ויפול הגורל על יונה (יונה א ז).
ועל עמי ידו גורל (יואל ד ג).
[חבל] ועל בגדים חבלים יטו (עמוס ב ח).
לא יהיה לך משליך חבל בגורל (מיכה ב ה).
[כוס] ה׳ מנת חלקי וכוסי, אתה תומך גורלי[4] (תהלים טז ה).
יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל (תהלים כב יט).
ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות (תהלים קו כז).
כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלים קכה ג).
גורלך תפיל בתוכנו (משלי א יד).
בחיק יוטל הגורל ומה׳ כל משפטו (משלי טז לג).
[פור] הפיל פור הוא הגורל (אסתר ג ז).
והגורלות הפלנו על קרבן העצים (נחמיה י לה).
ע"ע ב ר ו ר.

ג ו ר ל : משפט חרוץ על ידי אבנים קטנים מסוכסכים שהיו משתמשים בהן לברור המסופק ; והיו מטילין הפיים לקלפי או לכים וע"פ סדר יציאתו והסימנים שהיו מסומנין נעשה הבירור. [שרשים] גרל, חבל, חלש, כוס, לכד, נפל, פור.
[1] נפל גורלו, וכן הפלתי לכם (יהושע כג ד). [2] לגרש את הכנעני מהנחלה שעלה בגורלם. [3] מפיל גורלו עליהם בלשון חז"ל מטילין חלשים על הקדשים ביו"ט. [4] יש קורין אתה תמיד גורלי. כוסי כלומר גורל החיים בימי חלדי.

גוש : ע"ע עפר.

גזלה: [חמס] ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס (בראשית ו יא).

[גזל] באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך (בראשית כא כה).
[עשק] או עשק[1] את עמיתו (ויקרא ה כא).

והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק (ויקרא ה כג).
לא תעשוק את רעך ולא תגזול (ויקרא יט יג).
[שסה] ויתנם ביד שוסים וישוסו אותם (שופטים ב יד).
[רצץ] ואת מי עשקתי את מי רצותי ? (ש"א יב ג).
ויצל את ישראל מיד שוסהו (ש"א יד מח).
והמה שוסים את הגרנות (ש"א כג א).
ויגזול את החנית מיד המצרי (ש"ב כג כא).
גזלת העני בבתיכם (ישעיה ג יד).
ולגזול משפט עניי עמי (ישעיה י ב).
ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה (ישעיה יג טז).
[שדד] הוי סתר למו מפני שודד [2] כי אפס המץ כלה שוד תמו רומס מן הארץ (ישעיה טז ד).
הבוגד בוגד והשודד שודד (ישעיה כא ב).
המעושקה בתולת בת ציון (ישעיה כג יב).
[לוז] ותבטחו בעושק ונלוז [3] (ישעיה ל יב).
כהתימך שודד תשוד (ישעיה לג א).
מואס בבצע מעשקות (ישעיה לג טו).
דלו עיני למרום אדני עשקה לי [4] ערבני (ישעיה לח יד).
[בזז] והוא עם בזוז ושסוי (ישעיה מב כב).
מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ? (ישעיה מב כד).
[בצע] כלו בוצע בצע (ירמיה ו יג).
[נגע] הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי (ירמיה יב יד).
והצילו גזול מיד עושקו (ירמיה כא יב).
אל תונו אל תחמסו (ירמיה כב ג).
ועל העושק ועל המרוצה לעשות (ירמיה כב יז).
והיו שוסיך למשיסה וכל בוזזיך אתן לבז (ירמיה ל טז).
אביו כי עשק עושק, גזל גזל אח (יחזקאל יח יח).
עם הארץ עשקו עושק וגזלו גזל (יחזקאל כב כט).
עשוק אפרים רצוץ משפט (הושע ה יא).
כי הנה הלכו משוד [5], מצרים תקבצם מוף תקברם (הושע ט ו).
בידו מאזני מרמה לעשוק אהב (הושע יב ח).
הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה (הושע יג טו).
האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם (עמוס ג י).
העושקות דלים הרוצצות אביונים (עמוס ד א).
אם גנבים באו לך אם שודדי לילה (עבדיה א ה).
גוזלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם (מיכה ג ב).
[פרק] כלה כחש פרק [6] מלאה (נחום ג א).
והיית למשסות למו (חבקוק ב ז).

[קבע] היקבע אדם אלהים ? כי אתם קובעים אותי ואמרתם במה קבענוך ? (מלאכי ג ח).
מפני רשעים זו [7] שדוני (תהלים יז ט).
אל תבטחו בעושק ובגזל אל תהבלו [8] (תהלים סא א).
[חמץ] פלטני ... מכף מעול וחומץ (תהלים עא ד).
ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים (תהלים קיט קכב).
בת בבל השדודה [9] (תהלים קלז ח).
כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו (משלי ד יז).
משדד אב יבריח אם (משלי יט כו).
וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב כג).
[חתף] אף היא כחתף [10] תארוב (משלי כג כח).
גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע (משלי כח כד).
מרוב עשוקים [11] יזעיקו (איוב לה ט).
הן יעשוק נהר [12] לא יחפוז (איוב מ כג).
וראיתי את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש ... ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם (קהלת ד א).
עושק רש [13] וגזל משפט וצדק (קהלת ה ז).

גזלה: לחטוף או לקחת דבר מזולתו בחזקה נגד רצונו. [שרשים] בזז, בצע, גזל, חמס, חמץ, חתף, לוז, נגע, עשק, פרק, קבע, רצץ, שדד, שסה.
[1] עושק הוא כבישת ממון חברו שבא לידו, וגזל הוא מה שחוטף ממנו בעל כרחו. [2] יש קורין עד כי אפס המץ. [3] כמו בעשק ובגזל (עיין תהלים סב יא). [4] אני תפלה: ה' גזול ממני מחלתי והמתיק חיי. [5] ברחו מארצם למצרים עם יוחנן בן קרח (ירמיה מג). [6] גזל שהלסטים פורק מן הבריות. [7] זו כמו אשר (רד"ק). [8] כמו אל תבהלו בהפך אתוון. [9] כמו השודדה. [10] דומה לחטף, לקיחה פתאום בכח, כחיה הטורפת האורבת לצידה. [11] רבים על משקל עלומים נעורים ומהוראת שם המפשט, כלומר יתאספו ויצעקו על הגזל והחמס שסבלו הרבים. [12] הלויתן יגזול מהבריות המים מן נהר פרת כי הוא ישתה בעצמו רוב מימיו. [13] גזלת העני וגזלת הצדק.

גזרה: [חרץ] כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ מ).
[עשה] קנאת ה' צבאות תעשה [1] זאת (ישעיה ט ו).
[עצה] זאת העצה היעוצה על כל הארץ (ישעיה יד כו).
ה' צבאות יעץ ומי יפר ? (ישעיה יד כז).
עצת ה' אשר יעץ אל אדום (ירמיה מט כ).
[גזר] ותגזר אומר ותקם לך (איוב כב כח).
[דת] ואת פשתגן כתב הדת (אסתר ד ח).

* ודתא נפקת וחכימיא מתקטלין (דניאל ב יג).
*[טעם] ומני שים טעם די כל עם (דניאל ג כט).
* בגזרת עירין ומאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד).
[חתך] שבועים שבעים נחתך על עמך (דניאל ט כד).
[פרץ] אם עליכם טוב ומן ה' אלהינו נפרצה[2] נשלחה על אחינו (דהי"א יג ב).

ג ז ר ה: משפט חרוץ וחתוך גזר דין. [שרשים] גזר, דת, חרץ, חתך, * טעם, עשה, עצה, פרץ.

[1] במימרא דה' צבאות תתעביד דא (ת"י) כמו בגזרת ה'.
[2] כמו נחרצה.

גחלים: ע"ע אש.

גט: [שלח] ויתן אל הגר ... וישלחה[1] (בראשית כא יד).

צפורה אשת משה אחר שלוחיה (שמות יח ב).
[גרש] ואשה גרושה מאישה (ויקרא כא ז).
ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו (דברים כב יט).
[כרת] והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות (דברים כד א).
לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה (דברים כד ד).
אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה? (ישעיה נ א).
לאמר[2] הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג א).
ובאשת נעוריך אל יבגוד. כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל (מלאכי ב טו-טז).

ג ט: שטר גירושין וגט פטורין לאשה שמצא בה בעלה ערות דבר. [שרשים] גרש, כרת, שלח.

[1] תרגום יונתן ופטרה בגיטא. [2] לאמר נוטריקון לך אמור (רייפמן).

גידול: [גמל] ויגדל הילד ויגמל[1] ויעש אברהם משתה ביום הגמל את יצחק (בראשית כא ח).

[גדל] כי ראתה כי גדל שלה (בראשית לח יח).
[פרה] בן פורת יוסף (בראשית מט כב).
[צמח] ושער שחור צמח בו (ויקרא יג לז).
[פרח] ואם פרוח תפרח הצרעת (ויקרא יג יב).
גדל פרע שער ראשו (במדבר ו ה).
[עשה] ועשתה את צפרניה (דברים כא יב).
ויחל שער ראשו לצמח (שופטים טז כב).
ותעלהו עמו כאשר גמלתהו (ש"א א כד).
עד יצמח זקנכם (ש"ב י ה).
הילדים אשר גדלו אתו (מ"א יב ח).
ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שורש למטה ועשה פרי למעלה (מ"ב יט ל).
[שגה] ביום נטעך תשגשגי (ישעיה יז יא).
לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים (ישעיה כג ד).
[צוץ] יציץ ופרח ישראל (ישעיה כז ו).
[פרח] ציץ המטה פרח הזדון (יחזקאל ז י).
[רבה] ותרבי ותגדלי (יחזקאל טז ז).
רבתה גוריה (יחזקאל יט ב).
[שלח] וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו[3] (יחזקאל מד כ).
[נוב] עוד ינובון בשיבה (תהלים צב טו).
כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה (תהלים צב יג).
[גאה] היגאה גומא בלא בצה ישגה אחו בלי מים? (איוב ח יא).
כי מנעורי גדלני כאב (איוב לא יח).
[טפח] אשר טפחתי[4] ורביתי אויבי כלם (איכה ב כב).
וגדלתי והוספתי מכל שהיו לפני בירושלם (קהלת ב ט).

ע"ע חנוד.

ג י ד ו ל: רבוי בכמות וגסות הגוף על ידי כח הצומח; הגיע לשנות עלומים; רבוי בכמות החשיבות המעלה והכבוד; אומנות וחינוך. [שרשים] גאה, גדל, גמל, נוב, עשה, פרה, פרח, צוץ, צמח, רבה, שגה.

[1] בסוף כ"ד חדשים שפוסק לינוק. [2] גידול הצפרנים. [3] לא יגלחו ולא יגדלו השער יותר מדי. [4] טפול וגידול.

גידים: [גיד] גיד הנשה (בראשית לב לג).

וגיד ברזל ערפך (ישעיה מח ד).
ונתת עליהם גידים (יחזקאל לז ו).
ובעצמות וגידים תשככני (איוב י יא).
[ירש] זמותי נתקו מורשי לבבי (איוב יז יא).
[ערק] ועורקי[1] לא ישכבון (איוב ל יז).

ע"ע אברי הגוף.

ג י ד י ם: המיתרים הדקים והארוכים המקשרים את אברי הגוף. [שרשים] גיד, ירש, ערק.

[1] גידי אין להם מנוחה (רש"י) וזו מחלת העצבים (nervousness).

גיהנם: [שאל] ותקד עד שאול תחתית (דברים לב כב).

[קלע] ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע (ש"א כה כט).
לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (ישעיה ה יד).
[בור] אל שאול תורד אל ירכתי בור (ישעיה יד טו).

[תוף] כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה (ישעיה ל לג).
[גהנם] ובנו במות התופת אשר בגיא בן הנם לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש (ירמיה ז לא).
אהי [1] קטבך שאול (הושע יג יד).
כי הנה היום בא בוער כתנור, והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג יט).
ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח).
[שחת] לא תתן חסידיך לראות שחת (תהלים טז י).
תורידם לבאר שחת (תהלים נה כד).
[רפא] ואל רפאים מעגלותיה (משלי ב יח).
ותופת [2] לפנים אהיה (איוב יז ו).
[אבד] שאול ואבדון נגד ה׳ (משלי טו יא).
שאול ואבדה לא תשבענה (משלי כז כ).
הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם (איוב כו ה).
עד אבדון תאכל (איוב לא יב).
פרעהו מרדת שחת (איוב לג כד).
[פה] ואף הסיתך מפי [3] צר רחב לא מוצק תחתיה (איוב לו טז).

ג י ה נ ם : השאול מקום המשפט לנפשות הרשעים אחרי המות, והושאל מן השם גי־בן הנם מקום סמוך לירושלם שהיה שם עבודת המולך והוא התופת. [שרשים] אבד, בור, גהנם, פה, קלע, רפא שאל, שחת, תוף.
[1] כמו איה. [2] תרגומו גיהנם, כלומר אני כגיהנם לפני הבריות לסבול יסורין. [3] גיהנם פיה צר ותחתיה רחב.

גירוש : ע"ע גרוש.

גל : [נצב] ותהי נציב מלח (בראשית יט כו).
[גלל] עד הגל הזה (בראשית לא נב).
*[יגר] ויקרא לו לבן יגר שהדותא (בראשית לא מז).
[חמר] ויצברו אותם חמרים חמרים (שמות ח י).
[נדד] נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח).
[תלל] והיתה תל עולם (דברים יג יז).
שמת מעיר לגל (ישעיה כה ב).
להשאות גלים נצים ערים בצורות (ישעיה לז כו).
כהמות ים לגליו (יחזקאל כו ג).
כגלים על תלמי שדי (הושע יב יב).
[שבר] כל משבריך וגליך עלי עברו (יונה ב ד).
[עוה] ושמתי שמרון לעי השדה (מיכה א ו).
חומר מים רבים (חבקוק ג טו).
עלי סמכה חמתך וכל משבריך [1] ענית סלה (תהלים פח ח).
משאתו יגורו אלים משבריו יתחטאו [2] (איוב מא יז).
קווצותיו תלתלים (שה"ש ה יא).
[ערם] היחיו ... מערמות עפר ? (נחמיה ג לד).
החלו הערמות ליסוד (דהי"ב לא ז).

ע"ע ע מ ו ד.

ג ל : קבוצת אבנים או משבר ים תלול. [שרשים] גלל, חמר, * יגר, נדד, נצב, עוה, ערם, שבר, תלל.
[1] השבעים קורין וכל משבריך העלית, משברי ים (breakers). [2] יש קורין משברי ים יתחבאו.
[3] הוראתו כמו תל וגל (pile).

גלוח : [גלח] ויגלח ויחלף שמלותיו (בראשית מא יד).
והיה ביום השלישי יגלח את כל בשרו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת כל בשרו יגלח (ויקרא יד ט).
[שחת] לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך (ויקרא יט כז).
וגלח הנזיר ... ולקח את שער ראשו נזרו ... אחרי התגלחו את נזרו (במדבר ו יח־יט).
[מרה] ומורה לא יעלה על ראשו (שופטים יג ה).
ותגלח את שער מחלפות ראשו (שופטים טז יז).
ויגלח את חצי זקנם (ש"ב י ד).
ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח, כי כבד עליו וגלחו. ושקל את שער ראשו (ש"ב יד כו).
ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה (ישעיה ז כ).
מגלוחי זקן וקרועי בגדים (ירמיה מא ה).
[גלב, עבר] תער הגלבים [1] תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך (יחזקאל ה א).
[כסם] כסום [2] יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מד כ).

ע"ע ש ע ר.

ג ל ו ח : גזוז והעברת השער בתער. [שרשים] גלב, גלח, כסם, מרה, עבר.
[1] כמו גלחים המגלחים השער. [2] תספורת שמקצרת את השער ולא גלות שמסירו כליל.

גלוי : [גלה] ויתגל בתוך אהלו (בראשית ט כב).
לעיני בני עמי נתתיה לך (בראשית כג יא).
[חשף] מחשוף הלבן אשר על המקלות (בראשית ל לז).
[פתח] ותשב בפתח עינים (בראשית לח יד).

[פענח] ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח [1] (בראשית מא מה).
[ידע] ויאמר אכן נודע הדבר (שמות ב יד).
[פרע] וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה [2] אהרן לשמצה (שמות לב כה).
[ערה] את מקורה הערה (ויקרא כ יח).
ופרע [3] את ראש האשה (במדבר ה יח).
[ראה] אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר יד יד).
[מצא] ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת (דברים ד כט).
[פרש] ופרשו את השמלה לפני זקני העיר (דברים כב יז).
ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' (במדבר כב לא).
הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם (דברים כט כח).
לולא ... לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).
מגיח ממקומו ממערה [4] גבע (שופטים כ לג).
אנחנו עוברים ... ונגלינו אליהם (ש"א יד ח).
ואין גולה את אזני (ש"א כב ח).
כהגלות נגלות אחד הריקים (ש"ב ו כ).
כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש (ש"ב יב יב).
ויפרשהו חזקיהו לפני ה' (מ"ב יט יד).
[פער] ופערה [5] פיה לבלי חק (ישעיה ה יד).
וקיר ערה מגן (ישעיה כב ו).
ויגל את מסך יהודה (ישעיה כב ח).
עוררו ארמנותיה שמה למפלה (ישעיה כג יג).
[בלע] ובלע בהר הזה פני הלוט, הלוט על כל העמים (ישעיה כה ז).
עד אשר יערה עלינו רוח ממרום (ישעיה לב טו).
[צמח] בטרם תצמחנה [6] אשמיע אתכם (ישעיה מב ט).
הנני עושה חדשה עתה תצמח (ישעיה מג יט).
חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות (ישעיה מז ב).
תגל ערותך גם תראה חרפתך (ישעיה מז ג).
ולאשר בחשך הגלו (ישעיה מט ט).
חשף ה' את זרוע קדשו (ישעיה נב י).
קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ישעיה נו א).
[חמס] ברוב עונך נגלו שוליך נחמסו [7] עקביך (ירמיה יג כב).
כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ונחבא לא יוכל (ירמיה מט י).
[מצא] נמצאת וגם נתפשת (ירמיה נ כד).
ואת ערום ועריה (יחזקאל טז ז).
בטרם תגלה רעתך [8] (יחזקאל טז נז).
ונגלה עון אפרים (הושע ז א).

[בעה] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו (עבדיה א ו).
עריה תעור קשתך [9] (חבקוק ג ט).
מקור נפתח לבית דויד (זכריה יג א).
ויגלו מוסדות תבל (תהלים יח טז).
[יפע] יושב הכרובים הופיעה (תהלים פ ב).
וכסיל יפרוש אולת (משלי יג טז).
לא יחפוץ ... כי אם בהתגלות לבו (משלי יח ב).
גלה חציר ונראה דשא (משלי כז כה).
מגלה עמוקות מני חשך (איוב יב כב).
ומזמות עלי תחמוסו (איוב כא כז).
ולא תמצא בארץ החיים (איוב כח יג).
והופיע לאור עננו (איוב לז טו).
וגלית מרגלותיו (רות ג ד).
ואני אמרתי אגלה אזנך (רות ד ד).
גלוי לכל העמים (אסתר ג יד).
* הוא גלא עמיקתא ומסתרתא (דניאל ב כב).
ואגרת פתוחה בידו (נחמיה ו ה).
ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם (נחמיה ח ה).
כי הפריע [10] ביהודה (דהי"ב כח יט).

ע"ע פרסום.

גלוי: פשוט והסרת הכסוי; פתיחת הסתום ופקיחת עינים; חשוף הצפון ובאור דבר הנעלם; הראה לעין רואים; פרסום. [שרשים] בלע, בעה, גלה, חמס, חשף, ידע, יפע, מצא, ערה, פענח, פער, פרע, פרש, פתח, צמח, ראה.

[1] מגלה נסתרות. [2] גלה מעשיהם לשמצה=לשם רע. [3] גלה סותר קליעת השער על ידי גלוי ראשה. [4] מקום חשוף וגלוי באין צומח. [5] ומזה שם האליל פעור שעבדוהו בגלוי עגבות. [6] עד שלא התחילו להתגלות. [7] תרגומו אתחזי קלניך. [8] יש קורין ערותך תחת רעתך. [9] נגלה נגלית גבורתך (קשתך) ללחום עם העמים. [10] שנתגלו ונתפרסמו על ידו מעשיהם הרעים.

גלות:

[גור] ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם (בראשית טו יג).
[עבר] ואת העם העביר אותו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו (בראשית מז כא).
[זרה] ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו לג).
[עזב] והארץ תעזב מהם (ויקרא כו מג).
[פוץ] והפיץ ה' אתכם בעמים (דברים ד כז).
והפיצך ה' בכל העמים מקצה השמים ועד קצה השמים (דברים כח סד).
[פאה] אמרתי אפאיהם [1] אשביתה מאנוש זכרם (דברים לב כו).
[נשל] וינשל את היהודים מאילות (מ"ב טז ו).
[גלה] ויגל ישראל מעל אדמתם אשורה (מ"ב יז כג).

[נוד] ולא אוסיף להניד רגל ישראל מן האדמה אשר נתתי לאבותם (מ"ב כא ח).
ואת אילי הארץ הוליך גולה מירושלם בבלה (מ"ב כד טו).
[רחק] ורחק את העם (ישעיה ו יב).
[נדח] סתרי נדחים נודד אל תגלי (ישעיה טז ג).
יגורו בך נדחי מואב (ישעיה טז יד).
[ליל] אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל? אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו (ישעיה כא יא-יב).
כי מפני חרבות נדדו (ישעיה כב ג).
[טול] הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר (ישעיה כב יז).
[צעה] צועה [2] ברוב כחו (ישעיה סג א).
עד גלות ירושלם בחדש החמישי (ירמיה א ג).
הנה קול שועת עמי מארץ מרחקים (ירמיה ח יט).
[יצא] בני יצאוני ואינם (ירמיה י כ).
הגלת יהודה כלה הגלת שלומים (ירמיה יג יט).
אל תבכו למת ואל תנודו לו בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו (ירמיה כב י).
כן אכיר [5] את גלות יהודה ... לטובה (ירמיה כד ה).
ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה בכל המקומות אשר אדיחם שם (ירמיה כד ט).
כי נדחה קראו לך ציון היא (ירמיה ל יז).
גלות ירושלם ויהודה המוגלים בבלה (ירמיה מ א).
שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמיה מח יא).
ושלחתי לו צועים וצעהו (ירמיה מח יב).
ונדחתם ... ואין מקבץ לנודד (ירמיה מט ה).
[פזר] שה פזורה ישראל אריות הדיחו, הראשון אכלו מלך אשור, וזה האחרון עצמו נבוכדנאצר מלך בבל (ירמיה נ יז).
השנה החמישית לגלות המלך יויכין (יחזקאל א ב).
בהזרותיכם בארצות (יחזקאל ו ח).
עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך אל מקום אחר ... כמוצאי גולה (יחזקאל יב ג-ד).
בחמשה לחדש לגלותנו (יחזקאל לט כג).
על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום (עמוס א ו).
כי הגלגל גלה יגלה (עמוס ה ה).
[נכר] ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עבדיה א יב).
וגלות ירושלם אשר בספרד (עבדיה א כ).

[פרש] כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' (זכריה ב י).
תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו (תהלים מד יב).
ויתהלכו מגוי אל גוי מממלכה אל עם אחר (תהלים קה יג).
ולהפיל זרעם בגוים ולזורותם בארצות (תהלים קו כז).
[נוע] ונוע ינועו בניו (תהלים קט י).
איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר (תהלים קלז ד).
[שלח] וישלחם ביד פשעם (איוב ח ד).
[שטח] שוטח לגוים וינחם (איוב יב כג).
[נדד] על כן לנידה [4] היתה (איכה א ח).
לא יוסיף עוד להגלותך (איכה ד כב).
* די מן בני גלותא די יהוד (דניאל ב כה).
כי בני הגולה בונים היכל לה' (עזרא ד א).
הגולה אשר הגלה נבוכדנצר (נחמיה ז ו).
ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויביאוהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' (דהי"ב לו י).

ג ל ו ת: עזוב מקומו, נוד ממשכונו; העתקה מארץ מולדתו והובלה בחזקת יד האויב לארץ נכריה.
[שרשים] גור, גלה, זרה, טול, יצא, ליל, נדד, נדח, נוד, נוע, נכר, נשל, עבר, עכב, פאה, פוץ, פזר, פרש, צעה, רחק, שטח, שלח.
[1] אחלקם לכל פאות העולם. [2] טלטול ונענוע. [2] אכיר כמו אזכיר. [4] נדנוד טלטול וגלות.

גם: ע"ע גרעון והוספה.

גמול: ידו בכל ויד כל בו (בראשית טז יב).
[עקב] עקב אשר שמעת בקולי (בראשית כב יח).
[שלם] למה שלמתם רעה תחת טובה (בראשית מד ד).
ועשית עמדי חסד ואמת (בראשית מז כט).
[גמל] לו ישטמנו יוסף והשב ישב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו (בראשית נ טו).
כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח יא).
ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו (ויקרא כד יט).
[תחת] עין תחת עין שן תחת שן (ויקרא כד כ).
[פקד] פוקד עון אבות על בנים (דברים ה ט).
ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים יט יט).
[שוב] אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם (דברים לב מא).
כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים (שופטים א ז).
כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך (ש"א טו לג).

צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה (ש"ב כד יח).
ואת רעת נבל השיב ה' בראשו (ש"א כה לט).
לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה (ש"א כו כא).
וגם אנכי אעשה אתכם הטובה הזאת[1] אשר עשיתם הדבר הזה (ש"ב ב ו).
ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו (ש"ב ג לט).
ושבו דמיהם בראש יואב (מ"א ב לג).
למה יגמלני המלך הגמולה הזאת ? (ש"ב יט לז).
יגמלני ה' כצדקי כבור ידי ישיב לי (ש"ב כב כא).
עם חסיד תתחסד עם גבור תמים תתמם, עם נבר תתבר, ועם עקש תתפל (ש"ב כב כו-כז).
להרשיע רשע לתת דרכו בראשו, ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (מ"א ח לב).
אוי לנפשם כי גמלו להם רעה (ישעיה ג ט).
[פרה] כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג י).
מצדיקי רשע עקב שוחד (ישעיה ה כג).
והיו שובים לשוביהם ורדו בנונשיהם (ישעיה יד ב).
הן כלכם קודחי אש מאזרי זיקות, לכו באור אשכם ובזיקות בערתם (ישעיה נ יא).
ואשלם נחומים לו ולאבליו (ישעיה נז יח).
כעל[2] גמולות כעל ישלם, חמה לצריו גמול לאויביו (ישעיה נט יח).
כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו (ישעיה סג ז).
לא אחשה כי אם שלמתי — ושלמתי אל חיקם (ישעיה סה ו).
היושלם תחת טובה רעה ? (ירמיה יח כ).
לכן כל אוכליך יאכלו וכל צריך כלם בשבי ילכו, והיו שוסיך למשיסה וכל בוזזיך אתן לבז (ירמיה ל טז).
ומשלם עון אבות אל חיק בניהם (ירמיה לב יח).
שלמו לה כפעלה, ככל אשר עשתה עשו לה (ירמיה נ כט).
[אמה] בא קצך אמת בצעך (ירמיה נא יג).
כי אל גמולות ה', שלם ישלם ! (ירמיה נא נו).
החמס קם למטה רשע (יחזקאל ז י).
אם לא דם שנאת ודם ירדפך (יחזקאל לה ו).
כשמחתך לנחלת בית ישראל על אשר שממה, כן אעשה לך, שממה תהיה הר שעיר וכל אדום כלה (יחזקאל לה טו).
ושללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם (יחזקאל לט י).
[פקד] ופקדתי עליו דרכיו ומעלליו אשיב לו (הושע ד ט).
באו ימי הפקודה באו ימי השילום (הושע ט ז).
הגמול אתם משלמים עלי, ואם גומלים אתם עלי ? — קל מהרה אשיב גמולכם בראשיכם (יואל ד ד).
עקב כי זאת אעשה לך[3] הכון לקראת אלהיך ישראל (עמוס ד יב).
אם גמלתי שולמי רע[4] (תהלים ז ה).
בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל (תהלים ז טז).
ועל קדקדו חמסו ירד (תהלים ז יז).
טבעו גוים בשחת עשו ברשת זו טמנו נלכדה רגלם (תהלים ט טז).
אשירה לה' כי גמל עלי (תהלים יג ו).
ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת רודפי טוב (תהלים לח כא).
ישומו על עקב בשתם (תהלים מ טז).
והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני (תהלים עט יב).
שמחני כימות עניתנו שנות ראינו רעה (תהלים צ טו).
השב גמול אל גאים (תהלים צד ב).
וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם (תהלים צד כג).
תחת אהבה ישטמוני ... וישימו[5] עלי רעה תחת טובה (תהלים קט ד-ה).
אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו (תהלים קלז ח).
אל תריב עם אדם חנם אם לא גמלך רעה (משלי ג ל).
וגמול ידי אדם ישיב לו (משלי יב יד).
מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו[6] איש טוב (משלי יד יד).
משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו (משלי יז יג).
וישב עליהם אופן (משלי כ כו).
עקב ענוה יראת ה' (משלי כב ד).
זורע עולה יקצור און (משלי כב ח).
והשיב לאדם כפעלו (משלי כד יב).
אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו, אשיב לאיש כפעלו (משלי כד כט).
כורה שחת בה יפול וגולל אבן אליו תשוב (משלי כו כז).
תנו לה מפרי ידיה (משלי לא לא).
כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימציאנו (איוב לד יא).
המעמך ישלמנה ?[7] (איוב לד לג).
חופר גומץ בו יפול (קהלת י ח).
שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א).

ושפטת את עבדיך להשיב לרשע לתת דרכיו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (דהי"ב ו כג).

ג מ ו ל : מעשה של חסד גדול ; תשלום ופרעון לפעולה טובה ומעשים טובים. [שרשים] אמה, גמל, עקב, פקד, פרת, שוב, שלם, תחת.

[1] מקרא קצר : תחת אשר עשיתם הדבר הזה. [2] כמו בעל גמולות. ת"י מרא גמוליא הוא גמלא ישלם. עיין ירמיה נא נו כי אל גמולות. [3] יען גמלתיך רעה תחת רעתך לכן הכין לשוב בתשובה. [4] לאיש שגמלני רעה תחת טובה. [5] וישימו כמו וישיבו. [6] ומעליו כמו ומפעלו או ומעלליו, ופירשו הלב הנסוג מה' ישבע גמולו ברעה, ואיש טוב ישבע ממפעליו גמולו הטוב. [7] האם לפי רעתך ישיב אלהים גמול הצדקה או הרשעה?

גמל : ע"ע חיות.

גן וכרם : [כרם] ויחל נח איש האדמה ויטע כרם (בראשית ט כ).

[גנן] כנחלים נטעו כגנות עלי נהר (במדבר כד ו).
והשקית ברגלך כגן הירק (דברים יא י).
אשר נטע כרם ולא חללו (דברים כ ו).
יבצרו את כרמיהם (שופטים ט כז).
מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים טו ה).
וינס דרך בית הגן (מ"ב ט כז).
[יקב] כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה א־ב).
אני עושה לכרמי, הסר משוכתו והיה לבער, פרץ גדרו והיה למרמס, ואשיתהו בתה לא יזמר[1] ולא יעדר (ישעיה ה ה־ו).
ונשאר בו עוללות כנוקף זית[2] (ישעיה יז ו).
וכגנה זרועיה תצמיח (ישעיה סא יא).
[גת] כדורך בגת (ישעיה סג ב).
והנה הכרמל[3] המדבר (ירמיה ד כו).
והיתה נפשם כגן רוה (ירמיה לא יט).
[יגב] ויתן להם כרמים ויגבים (ירמיה לט י).
לכורמים וליוגבים (ירמיה נב טז).
כרמי חמד נטעתים (עמוס ה יא).
בין שורותם יצהירו[4] יקבים דרכו (איוב כד יא).
שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי (שה"ש א ו).
[שלח] שלחיך[5] פרדס רמונים עם פרי מגדים (שה"ש ד יג).
דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקוט שושנים (שה"ש ו ב).
אל גנת אגוז ירדתי (שה"ש ו יא).
[פרדס] עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהלת ב ה).
דורכים גתות (נחמיה יג טו).
אכרים וכורמים (דהי"ב כו י).

ג ן ו כ ר ם : ג ן, לירקות ופרחים ; כ ר ם, מוקף גדר לפרי עץ ובפרט פרי הגפן וזית, ובו גת למדרך ענבים וזיתים, ויקב הקולט לתוכו יין ושמן. פרדס לעצי פרי נעימים ונטעים נחמדים למראה, הסוככים ומגינים בענפיהם ובצילם. [שרשים] גנן, גת, יגב, יקב, כרם, פרדס, שלח.

[1] נכישת הכרם וקרסום העשבים הרעים שעלו בו. [2] נקיפת הזיתים שנשארו אחר המסיקה. [3] יש פותרים כרמל כרם־אל שנטועים בו פרי עץ למאכל בנגוד אל יער שגדלים בו עצי סרק. [4] יעשו שמן. [5] מאי שלחין? גינוניתא דכתיב שלחיך פרדס רמונים (ב"ב סח.).

גן־עדן : [גנן] ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר (בראשית ב ח).

[עדן] וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשית ב טו).
כגן ה' כארץ מצרים (בראשית יג י).
[חיי] והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך (ש"א כה כט).
וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' (ישעיה נא ג).
בעדן גן אלהים היית (יחזקאל כח יג).
כל עצי עדן מבחר וטוב לבנון (יחזקאל לא טז).
הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן (יחזקאל לו לה).
כגן עדן היתה הארץ לפניו (יואל ב ג).
ונחל עדניך תשקם (תהלים לו ט).

ג ן ־ ע ד ן : מקום מטע עץ הדעת ועץ החיים ועצים טובים למאכל ומרהיבים העינים ; משכן אדם הראשון קודם שחטא ; לדעת חז"ל מכונה בשם זה מקום נעימות אלהים לצדיקים אחרי מותם ומשכן נשמותיהם אחרי הפרדן מן הגוף. [שרשים] גנן, חיי, עדן.

גנאי : ע"ע בזיון.

גנבה : [גנב] ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא (בראשית לא כ).

למה גנבת את אלהי? (בראשית לא ל).
גנובתי יום וגנובתי לילה (בראשית לא לט).
כי גונב גנבתי מארץ העברים (בראשית מ טו).
אם המצא ימצא בידו הגנבה (שמות כב ג).
אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב מ).
כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן ... כי תבוא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך (דברים כג כה־כו).

כי ימצא איש גונב נפש מאחיו (דברים כד ז).
וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם (יהושע ז יא).
כאשר יתגנב העם הנכלמים (ש"ב יט ד).
מדוע גנבוך אחינו איש יהודה ויעבירו את המלך ואת ביתו את הירדן (ש"ב יט מב).
[לקח] הנני על הנביאים נאם ה' מגנבי דברים איש מאת רעהו ... הלוקחים לשונם וינאמו נאם (ירמיה כג לא).
יעלו בעד החלונים יבואו כגנב (יואל ב ט).
[שדד] אם גנבים באו לך שודד לילה איך נדמיתה הלא יגנבו דים (עבדיה א ה).
[עלם] עם נעלמים לא אבוא (תהלים כו ד).
אם ראית גנב ותירץ עמו (תהלים נ יח).
לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב (משלי ו ל).
[סתר] מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז).
חולק עם גנב שונא נפשו (משלי כט כד).
ופן אורש וגנבתי (משלי ל ט).
אלי דבר יגונב (איוב ד יב).

ע"ע גזלה.

ג נ ב ה: לקיחת דבר שלא מדעת בעלים והעלימו מעיניו; העלמת דעת ומרמה, או ליחס דבר אחרים לעצמו (plagiarism). [שרשים] גנב, לקח, סתר, עלם, שדד.

גערה: [גער] ויגער בו אביו ויאמר לו (בראשית לז י).
[קשה] דבר האיש ארוני הארץ אתנו קשות (בראשית מב ל).
מקצוף עליך ומגער בך (ישעיה נד ט).
על מי תרהיבו פה תאריכו לשון? (ישעיה נז ד).
למה לא גערת בירמיהו? (ירמיה כט כז).
יגער ה' בך השטן (זכריה ג ב).
הנני גוער לכם את הזרע[1] (מלאכי ב ג).
וגערתי לכם באוכל[2] (מלאכי ג יא).
מגערת פניך יאבדו (תהלים פ יז).
ולץ לא שמע גערה (משלי יג א).
תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז י).
[זעק] דברי חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים (קהלת ט יז).
טוב לשמוע גערת חכם (קהלת ז ה).

ע"ע כעס.

ג ע ר ה: קול תוכחה, קול מזהיר, נתן בקולו על זולתו; השמעת קול גדול בכעס ובנזיפה להחריד ולאיים. [שרשים] גער, זעק, קשה.

[1] השבעים קורין את הזרוע. [2] ת"י ואזוף לכון במתבלא ולא יתבל לכון ית אבא דארעא, ונאמר על הארבה המכלה את התבואה.

גפן: ע"ע אילנות.

גרוש: [שלח] וישלחהו ה' אלהים מגן עדן (בראשית ג כג).
[גרש] ויגרש את האדם (בראשית ג כד).
גרש את האמה הזאת ואת בנה (בראשית כא י).
ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה (בראשית כה ו).
ויגרש אותו מאת פני פרעה (שמות י יא).
כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה (שמות יא א).
כי גורשו ממצרים (שמות יב לט).
מעט מעט אגרשנו מפניך (שמות כג ל).
אלמנה וגרושה (ויקרא כא יד).
[נשל] ונשל גוים רבים מפניך (דברים ז א).
[שלך] וישליכום אל ארץ אחרת (דברים כט כז).
[ירש] ה' מורישם מפניך (דברים ט ד).
את כל אשר הוריש ה' אלהינו מפנינו (שופטים יא כד).
כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים (ש"א כו יט).
שלחו נא את זאת מעלי החוצה (ש"ב יג יז).
נגרשתי מנגד עיניך (יונה ב ה).
[נוע] ונעו מים עד ים (עמוס ח יב).
[פוץ] יסערו להפיצני (חבקוק ג יד).
[גרז] נגרזתי מנגד עיניך (תהלים לא כג).
[טרד] ודלף טרד מדיני אשה (משלי יט יג).
וישלחם ביד פשעם (איוב ח ד).
אלמנות שלחת ריקם (איוב כב ט).
מן גו יגורשו יריעו עלימו כגנב (איוב ל ה).
* ולך טרדין מן אנשא (דניאל ד כב).

ע"ע גלות.

ג ר ו ש: טלטול ועקירה; היות נדח ממקומו; השלכה שלוח והרחקה בעל כרחו וביחוד בכעס. [שרשים] גרז, גרש, טרד, ירש, נוע, נשל, פוץ, שלח, שלך.

[1] כמו נגרשתי.

גרים: [גור] כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראשית טו יג).
ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט? (בראשית יט ט).
גר ותושב אנכי עמכם (בראשית כג ד).
אך בזאת יאותו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמולים (בראשית לד כב).

וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמות כב כ).
ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם במצרים (שמות כג ט).
וינפש בן אמתך והגר (שמות כג יב).
כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך, כי גרים הייתם בארץ מצרים (ויקרא יט לד).
כי לי כל הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה כג).
ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר (ויקרא כה מז).
הקהל ! חוקה אחת לכם ולגר הגר (ויקרא טו טו).
בין אחיו ובין גרו (דברים א טז).
ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים (דברים י יט).
[ירא] את ה׳ היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם (מ"ב יז לז).
ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד א).
[לוה] ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה׳ לאמר הבדל יבדילני ה׳ מעל עמו (ישעיה נו ג).
למה תהיה כגר בארץ (ירמיה יד ח).
וילכו וישבו בגרות[1] כמהם (ירמיה מא יז).
כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי (תהלים לט יג).
יאמרו נא יראי ה׳ כי לעולם חסדו (תהלים קיח ד).
בית ישראל ברכו את ה׳ יראי ה׳[2] ברכו את ה׳ (תהלים קלה יט-כ).
בחוץ לא ילין גר (איוב לא לב).
עמך עמי ואלהיך אלהי (רות א טז).
אשר באת לחסות תחת כנפיו (רות ב יב).
[ידה] ורבים מעמי הארץ מתיהדים (אסתר ח יז).
ויספר שלמה כל האנשים הגירים אשר בארץ ישראל (דהי"ב ב טז).

ע"ע א ז ר ח.

ג ר י ם : איש הדר בארץ נכריה, ואחרי שרכש לו זכות הישיבה בארץ נקרא תושב, הפך אזרח שהוא יליד הארץ. במשנה נתיחד השם גר לאיש מעם נכרי אשר התיהד. [שרשים] גור, ידה, ירא, לוה.

[1] בית מלון לגרים. [2] ישראלים כהנים ולוים יש להם בית ומשפחה אבל גרים אין להם יחוס אבות, כי גר הוא כקטן שנולד. יראי ה׳ הם גרי אריות וגם גרי אמת (עיין במדבר רבה פח ב).

גריפה: [גרף] נחל קישון גרפם (שופטים ה כא).
[סחב] וסחבנו אותו עד הנחל (ש"ב יז יג).
[טוא] וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג).
[יעה] ויעה ברד מחסה כזב (ישעיה כח יז).
סחוב והשלך (ירמיה כב יט).
[סחה] וסחיתי עפרה ממנה (יחזקאל כו ד).
פרודות תחת מגרפותיהם[1] (יואל א יז).
[כבד] התכבד כילק התכבדי כארבה (נחום ג טו).

ג ר י פ ה : טאטא, כיבוד, וסחיבה. [שרשים] גרף, טוא, כבד, סחב, סחה.

[1] מגרפה הוא כלי גריפה לחלק את הדבלות לגרוגרות נפרדות, ושעור הכתוב כי הפרדות הנשארות דבקות במגרפות מתעפשות תחתיהן שהמגרפות מונחות בטלות במקומן ללא צורך, כי אין תאנים בתאנה (פין).

גרעון : ע"ע **הוספה וגרעון.**

גשם : [אוד] ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (בראשית ב ו).
[גשם] וארובות השמים נפתחו והיה הגשם[1] על הארץ (בראשית ז יא-יב).
ויכלא הגשם מן השמים (בראשית ח ב).
[ברד] ברד כבד אשר לא היה כמוהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה (שמות ט יח).
וה׳ נתן קולות וברד ותהלך אש ארצה, וימטר ה׳ ברד על ארץ מצרים (שמות ט כג).
ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט כד).
[מטר] ומטר לא נתך ארצה (שמות ט לג).
ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו ד).
למטר השמים תשתה מים (דברים יא יא).
[ירה, לקש] ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש (דברים יא יד).
ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא יז).
יתן ה׳ מטר ארצך אבק ועפר, מן השמים ירד עליך עד השמדך (דברים כח כד).
יערוף כמטר לקחי (דברים לב ב).
[שער, רבב] כשעירים[2] עלי דשא וכרביבים עלי עשב (דברים לב ב).
[טלל] אל טל ואל מטר עליכם (ש"ב א כא).
בהעצר שמים ולא יהיה מטר (מ"א ח לה).
חי ה׳ ... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מ"א יז א).
קול המון הגשם (מ"א יח מא).
אסור ורד ולא יעצרכה הגשם (מ"א יח מד).
והשמים התקדרו עבים ורוח, ויהי גשם גדול (מ"א יח מה).
הנה ה׳ עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה ? (מ"ב ז ב).
[זרם] ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר (ישעיה ד ו).
ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר (ישעיה ה ו).
[נפץ] נפץ וזרם ואבן ברד (ישעיה ל ל).

[שלג] כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה (ישעיה נה י).
וימנעו רביבים ומלקוש לא היה (ירמיה ג ג).
לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשיאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה (ירמיה י יג).
היש בהבלי הגוים מגשימים ? (ירמיה יד כב).
ולא יכוף עוד מוריד [3] (ירמיה ל כ).
ארץ אשר לא גושמה ביום זעם (יחזקאל כב כד).
והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו (יחזקאל לד כו).
[גבש] גשם שוטף ואבני אלגביש [4] (יחזקאל לח כב).
נאום ה׳ אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל (הושע ב כד).
ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ (הושע ו ג).
ויורד לכם גשם מורה ומלקוש [5] בראשון (יואל ב כג).
והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא תמטור עליה תיבש (עמוס ד ז).
שאלו מה׳ מטר בעת מלקוש ... ה׳ עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם (זכריה י א).
[שוק] פקדת הארץ ותשוקקה [6] (תהלים סה י).
גשם נדבות תניף אלהים (תהלים סח י).
בה תשלג בצלמון [7] (תהלים סח טו).
[זרף] כרביבים זרזיף ארץ (תהלים עב ו).
[חנמל] יהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל [8] (תהלים עח מז).
גם ברכות יעטה מורה (תהלים פד ז).
נתן גשמיהם ברד [9] (תהלים קה לב).
המכין לארץ מטר (תהלים קמז ח).
[כפר, כפת] הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר.
משליך קרחו כפיתים [10] (תהלים קמז טז־יז).
נשיאים ורוח וגשם אין (משלי כה יד).
רוח צפון תחולל גשם (משלי כה כג).
כשלג בקיץ וכמטר בקציר (משלי כו א).
[דלף] דלף טורד ביום סגריר (משלי כז טו).
מטר סוחף ואין לחם (משלי כח ג).
הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה י).
הקודרים מני קרח עלימו יתעלם שלג (איוב ו טז).
מזרם הרים ירטבו ומבלי מחסה חבקו צור (איוב כד ח).
בעשותו למטר חק ודרך לחזיז קולות (איוב כח כו).
ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג).
[נטף] כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאידו, אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כז־כח).
כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו (איוב לז ו).
[אור] אף ברי [11] יטריח עב יפיץ ענן אורו (איוב לז יא).
הבאת אל אוצרות שלג ? (איוב לח כב).
[שטף] היש למטר אב, מי הוליד אגלי טל ? (איוב לח כח).
כי הנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו (שה"ש ב יא).
זכו נזיריה משלג צחו מחלב (איכה ד ז).
אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו (קהלת יא ג).
•[תלג] לבושה כתלג חור (דניאל ז ט).

גשם : קבוץ נטפי מים ורסיסים היורדים מן העבים והאדים. [שרשים] אגל, אוד, אור, ברד, גבש, גשם, דלף, זרם, זרף, חנמל, טלל, ירה, כפר, כפת, לקש, מטר, נטף, נפץ, רבב, שלג, שוק, שטף, שער, • תלג.

[1] גשם, מטר היורד ברבוי ובשופע והוא גם וגשמי, [2] מטר היורד בסער (shower). [3] לא יעצר המורה והוא הגשם. [4] כמו אבני ברד (יהושע י יא). [5] גשם לאילנות ומורה ומלקוש לתבואה. [6] יש קורין בהר השלג בצלמון. [7] נזילת מי מטר. [8] אבני ברד, וי"א כי חנמל הוא מין ארבה. [9] אגלי הגשם נקפאו ונעשו ברד. [10] הם פתותי הברד. [11] כמו ברוי, כשאדמה רויה מגשם. אורו הוא גשם ותרגומו מטריה. [12] גשם שוטף.

גשר : [גשר] עד גבול הגשורי [1] (דברים ג יד).
[עבר] על המעברות (יהושע ב ז).
גשור ומעכת (יהושע יג יג).
וילכד את העברות הירדן (שופטים יב ה).
תהיינה בנות מואב מעברות לארנון (ישעיה טז ב).
עברו מעברה גבע מלון לנו (ישעיה י כט).

גשר : קורה או כבש הנטוי על הנהר לעבור עליו ; מעבר המאחז גדות הנהר. [שרשים] גשר, עבר.
[1] המקום והעם היושב שם נקרא „גשור" ע"ש הגשר על הירדן במחוז ההוא הנקרא בפי הערביים „גסיר אבני יעקוב" (גשר בני יעקב), כי לפי המסורה עבר יעקב דרך הגשר הזה לפדן ארם.

ד

דאבה : ע"ע יגון ואנחה.
דאגה : [דאג] פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו (ש"א ט ה).

מראגה מדבר (יהושע כב כד).
ואת מי דאגת ותיראי ? (ישעיה נז יא).
אני דואג את היהודים (ירמיה לח יט).
שמועה רעה שמעו נמוגו בים דאגה (ירמיה מט כג).
ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה (יחזקאל יב יח).
[חלה] ולא נחלו על שבר יוסף (עמוס ו ו).
דאגה בלב איש ישיחנה (משלי יב כה).
[נכה] רוח איש יכלכל מחלתו ורוח נכאה מי ישאנה ? (משלי יח יד).
[עגם] עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה).
[זעף] למה יראה את פניכם זועפים (דניאל א י).
ע"ע יגון ואנחה.

דאגה: חששה; הרגשת צער מפחד וחרוד מאסון ורעה קרובה [שרשים] דאג, זעף, חלה, נכה, עגם.

דבור: [שפה] הן עם אחד ושפה אחת לכלם (בראשית יא ו).
[קול] וישמע אברם לקול שרי (בראשית טז ב).
[דבר] אל יחר לאדוני ואדברה אך הפעם (בראשית יח לב).
[מלל] מי מלל לאברהם (בראשית כא ז).
ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר (בראשית כד לג).
השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית לא כד).
והאמינו לקול האות האחרון (שמות ד ח).
[לשן] כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).
[בטא] לכל אשר יבטא [1] האדם (ויקרא ה ד).
[פאה] על פי ה' יסעו (במדבר ט יח).
היכול אוכל דבר מאומה ? הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר (במדבר כב לח).
וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר (במדבר כג ה).
[עדה] והאזינה עדי בנו צפור (במדבר כג יח).
[נאם] נאום בלעם בנו בעור (במדבר כד ג).
כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז ז).
כן מטה בני יוסף דוברים (במדבר לו ה).
[שיח] והולכי על דרך שיחו [2] (שופטים ה י).
איה איפוא פיך [3] (שופטים ט לח).
ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי (ש"ב ג כז).
ותדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה (מ"א י ב).
אתם ידעתם את האיש ואת שיחו (מ"ב ט יא).
וכל פה דובר נבלה (ישעיה ט טז).
[אמר] ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף (ישעיה כט ד).
שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אוכלת (ישעיה ל כז).
קול אומר קרא ואמר מה אקרא [4] כל הבשר חציר (ישעיה מ ו).
[נזה] כן יזה גוים רבים (ישעיה נב טו).
[נוב] בורא ניב שפתים (ישעיה נז יט).
ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיה נח יג).
לא ידעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א ו).
והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם (ירמיה ה יג).
ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם (ירמיה ז יג).
הלוקחים לשונם [5] וינאמו נאום (ירמיה כג לא).
יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא תאלם עוד (יחזקאל כד כז).
ודבר חד אל אחד איש אל אחיו לאמר (יחזקאל לג ל).
בית אל ימצאוני ושם ידבר עמנו [6] (הושע יב ה).
קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע יד ג).
[נגד] מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג).
[נטף] אטף לך ליין ולשכר (מיכה ב יח).
דברים טובים דברים נחומים (זכריה א יג).
ותירוש ינובב [7] בתולות (זכריה ט יז).
באמרכם שלחן אדני מגואל הוא וניבו [8] נבזה אכלו (מלאכי א יב).
אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו (מלאכי ג טז).
[ספר] ואספרה אל חק (תהלים ב ז).
[הגג] אמרי האזינה ה' בינה הגיגי (תהלים ה ב).
אמרת [9] לה' אדני אתה טובתי בל עליך (תהלים טז ב).
[נבע] יום ליום יביע אומר (תהלים יט ג).
[מלל] ובקצה תבל מליהם (תהלים יט ה).
[ארש] ארשת שפתיו בל מנעת (תהלים כא ג).
[פוח] עד שקר ויפח [10] חמס (תהלים כז יב).
[רוח] בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג ו).
כל עצמותי תאמרנה (תהלים לה י).
[הגה] פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט (תהלים לז ל).
רוח שפתי לא אכלא (תהלים מ ט).
[לחש] יחד עלי יתלחשו כל שונאי (תהלים מא ח).
[רחש] רחש לבי דבר טוב (תהלים מה ב).
הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה ג).
ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נא יז).
גם לשוני כל היום תהגה צדקתך (תהלים עא כד).
יערב עליו שיחי (תהלים קד לד).
מי ימלל גבורות ה' ? (תהלים קו ב).
יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב ה).
מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי (תהלים קיט קג).

צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה (תהלים קיט קמ).
[נבע] הנה אביעה לכם רוחי (משלי א כג).
יפיח כזבים עד שקר (משלי ו יט).
ברוב דברים לא יחדל פשע וחושך שפתיו משכיל (משלי י יט).
כי צדיק ינוב חכמה (משלי י לא).
[פרה] מפרי פי איש יאכל טוב (משלי יב יד).
[בטה] יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא (משלי יב יח).
ודבר שפתים אך למחסור (משלי יד כג).
טהורים אמרי נועם (משלי טו כו).
מתק שפתים יוסיף לקח (משלי טז כא).
לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח (משלי טז כג).
צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם (משלי טז כד).
ועל שפתיו כאש צרבת (משלי טז כז).
מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא).
באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך (משלי כג ט).
דבר דבור על אפניו (משלי כה יא).
לשון רכה תשבר גרם (משלי כה טו).
בשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה (משלי כו כד).
בדברים לא יוסר עבד (משלי כט יט).
עצור במלין מי יוכל? (איוב ד ב).
היש בלשוני עולה? (איוב ו ל).
אדבר בצר רוחי אשיחה במר נפשי (איוב ז יא).
עד אן תמלל אלה ורוח כביר אמרי פיך? (איוב ח ב).
ומלבם יוציאו מלים (איוב ח י).
מי יאמר אליו מה תעשה? (איוב ט יב).
הרוב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק? (איוב יא ב).
החרישו ממני ואדברה אני ויעבור עלי מה! (איוב יג יג).
ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך (איוב טו ו).
הקץ לדברי רוח? (איוב טז ג).
אחבירה עליכם במלים (איוב טז ד).
עד אנה תשימון קנצי למלין? תבינו ואחר נדבר (איוב יח ב).
שאוני ואנכי אדבר ואחרי דברי תלעיג (איוב כא ג).
כי מלאתי מלים הציקתני רוח בטני, הנה בטני כיין לא יפתח[11] כאובות חדשים יבקע (איוב לב יח־יט).
אדברה וירוח לי אפתח שפתי ואענה (איוב לב כ).

[פצה] ואיוב הבל יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכביר (איוב לה טז).
[חוה] כתר לי זעיר ואחוך כי עוד לאלוה מלים (איוב לו ב).
כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה (שה"ש ד ג).
נופת תטופנה שפתותיך כלה, דבש וחלב תחת לשונך (שה"ש ד יא).
[דבב] דובב שפתי ישנים (שה"ש ז י).
על כן יהיו דבריך מעטים (קהלת ה א).
ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י יא).
[להג] ולהג הרבה יגיעת בשר (קהלת יב יב).
[פתגם] ונשמע פתגם המלך (אסתר א כ).
• שפר קדמי להחויה (דניאל ג לב).
וקול דבריו כקול המון (דניאל י ו).
•אדין כנמא[13] אמרנא להם (עזרא ה ד).

ע"ע לשון.

דבור: בטוי בשפתים, הוצאת מלים מפה: עריכת מלים למאמר שלם. [שרשים] אמר, ארש, בטא, בטה, דבב, דבר, הגג, הגה, חוה, להג, לחש, לשן, מלל, נאם, נבע, נגר, נוב, נזה, נטף, ספר, עדה, פאה, פוח, פצה, פרה, פתגם, קול, רוח, רחש, שיח, שפה.

[1] פטפוט פה. [2] דיבור ארוך (conversation). [3] ת"י אן אינון פתגמך. [4] וגם אמר לי מה אקרא והוא כל הבשר וגו'. [5] כשרון הדבור. [6] כמו ושם ידבר עמו. [7] לשון ניב שפתים, כלומר התירוש יפתח פיהן לדבר ולרנן. [8] ניב או פתגם של מזבח השגור בשפתותיו הוא כי נבזה אכלו. יש קורין ונבזו נבזה אכלו ע"ד עשו תעשו, מקור נפרד הקודם לעבר. [9] כמו אמרתי או אמרת נפשי (ת"י). [10] ענינו נשיבת הרוח בהשאלה אל הדבור. [11] דברים טובים כיין ישן אשר לא פג טעמו ובוקע כלים חדשים בחזקתו. [12] נאה לי להגיד. [13] לרש"י כמו כנאמר, כדבעינן למימר לקמן. וי"א שהוא מורכב מן כן־מה = כזאת.

דבקות:

[דבק] ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב כד).
[מוש] גשה נא ואמשך בני (בראשית כז כא).
[לוה] הפעם ילוה אישי אלי (בראשית כט לד).
[חשק] עמודי החצר סביב מחושקים כסף (שמות כז יז).
[פתל] צמיד פתיל עליו (במדבר יט טו).
[צמד] ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה ג).
ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום (דברים ד ד).
ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג יח).
[רדף] צדק צדק תרדוף (דברים טז כ).
חרב מצומדת על מתניו (ש"ב כ ח).

[ערה] כמער [1] איש וליות סביב (מ"א ז לו).
בין הדבקים ובין השריון (מ"א כב לד).
[חזק] והחזיקו שבע נשים באיש אחד (ישעיה ד א).
אומר לדבק טוב הוא (ישעיה מא ז).
כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקת אלי את כל בית ישראל (ירמיה יג יא).
והחזיקו בכנף איש יהודי (זכריה ח יג).
אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי (תהלים כג ו).
צמאה לך נפשי כמה לך בשרי (תהלים סג ב).
דבקה נפשי אחריך (תהלים סג ט).
[דנג] כהמס דונג מפני אש (תהלים סח ג).
ויש אוהב דבק מאח (משלי יח כד).
[טפל] תטפל על עוני (איוב יד יז).
בעורי ובבשרי דבקה עצמי (איוב יט כ).
[ספח] תחת חרול יסופחו (איוב ל ז).
ורגבים ידובקו (איוב מא ט).
[אסר]מלך אסור ברהטים (שה"ש ז ו).
[רפק] מתרפקת על דודה (שה"ש ח כב).
ורות דבקה בה (רות א יד).
[צפד] צפד [2] עורם על עצמם (איכה ד ח).
[חבק] עת לחבק ועת לרחוק מחבק (קהלת ג ה).
* [עדה] וריח נור לא עדת בהון (דניאל ג כז).

ע"ע חבור; תפיסה.

דבקות: אחיזה, צמידה וחבור עצם אחד בזולתו. [שרשים] אסר, דבק, דנג, חבק, חשק, טפת, טפל, לוה, מוש, ספח, * עדה, ערה, פתל, צמד, צפד, רדף, רפק.

[1] רבוי דבקים, שלבי הקשקשים בשריון. ויש מפרשים דבקים על אצילות הידים. [2] תרגומו אדק משכיהון על גרמיהון.

דברי הימים: ע"ע תולדות הימים.

דבש וחלב: [חמא] ויקח חמאה [1] וחלב (בראשית יח יח).

[דבש] מעט צרי ומעט דבש (בראשית מג יא).
[חלב] ארץ זבת חלב ודבש (שמות ג ח).
וטעמו כצפיחית בדבש (שמות טז לא).
כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו (ויקרא ב יא).
חמאת בקר וחלב צאן (דברים לב יד).
מה מתוק מדבש ומה עז מארי! (שופטים יד יח).
ותפתח את נאד החלב (שופטים ד יט).
ויבא העם אל היער והנה הלך דבש [2] וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבול אותה ביערת הדבש וישב ידו אל פיו ותאורנה עיניו (ש"א יד כו־כז).
[חרץ] עשרת חריצי החלב [3] האלה (ש"א יז יח).
[שפה] ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר (ש"ב יז כט).
עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש (מ"א יד ג).
והיה מרוב עשות חלב יאכל חמאה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ (ישעיה ז כב).
ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק (יחזקאל ג ג).
[עסס] והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב (יואל ד יח).
[צוף] ומתוקים מדבש ונופת צופים [4] (תהלים יט יא).
ויאכלהו מחלב חטה ומצור [5] דבש אשביעך (תהלים פא יז).
[נוף] אכול בני דבש כי טוב ונופת מתוק על חכך (משלי כד יג).
דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקיאותיו (משלי כה טז).
אכול דבש הרבות לא טוב (משלי כה כז).
נפש שבעה תבוס נופת (משלי כז ז).
[גבן] כחלב תתיכני וגבינה תקפיאני (איוב י י).
נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז).
עטיניו מלאו חלב (איוב כא כד).
דבש וחלב תחת לשונך (שה"ש ד יא).
[יער] אכלתי יערי [6] עם דבשי (שה"ש ה א).

ע"ע אכילה ושתיה.

דבש וחלב: דבש הוא מיץ ועסים פרי הארץ ובפרט המתוק מתאנים ותמרים. גם נופת הקנים ומיץ הפרחים שיכינו הדבורים. חלב הוא מיץ שדים, וחמאה וגבינה הם מן קפיאת החלב. [שרשים] דבש: יער, נוף, עסס, צוף. חלב: גבן, חלב, חמא, חרץ, שפה.

[1] חמאה שומן החלב. [2] משבצות הדונג לדבש הדבורים מכונים יער, או ע"ש הדבש היוצא ממין קנים ידועים (sugar cane) שהם כמו עצי היער. הלך דבש הוא זרם נופת צופים הנגר על הארץ. [3] חריצים הם הגבינות שיוקצים משומן החלב. חריצות ושפות תרגומם גובנין. [4] צוף הנוטף מחלת הדבש. [5] יש קורין ומצוף דבש. [6] קני הנופת.

דגים: [תנן] ויברא אלהים את התנינים [1] הגדולים ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם (בראשית א כא).

[דגה] וידגו [2] לרוב בקרב הארץ (בראשית מח טז).
והדגה אשר ביאור מתו ובאש היאור (שמות ז יח).
[סנפר, קשה] כל אשר לו סנפיר [3] וקשקשת במים (ויקרא יא ט).
ואנו הדייגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופורשי מכמורת על פני מים אומללו (ישעיה יט ח).
הנני שולח לדייגים רבים נאום ה' ודיגום (ירמיה טז טז).
ונתתי חחים בלחייך והדבקתי דגת יאוריך בקשקשותיך והעליתיך מתוך יאוריך ואת כל דגת

יאוריך בקשקשותיך תדבק (יחזקאל כט ז).
וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה, ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות (יונה ב א).
בסירות דוגה [4] (עמוס ד ב).
קול צעקה משער הדגים (צפניה א י).
[רמש] ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו (חבקוק א יד).
הללו.... תנינים וכל תהומות [5] (תהלים קמח ז).
או שיח לארץ [6] ותורך ויספרו לך דגי הים (איוב יב ח).
התמלא בשוכות עורו ובצלצל דגים [7] ראשו? (איוב מ לא).
כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזות בפח (קהלת ט יב).
מביאים דונג וכל מכר (נחמיה יג טז).

ע"א ל ו י ת ן.

ד ג י ם: נפש חיה הרומשת במים. [שרשים] דגה, סנפר, קשה, רמש, תנן.

[1] הם דגים גדולים (crocodiles). [2] כדגים שבים לרוב. [3] ציצין שהדג שט בהן. [4] ספינה קטנה של הדייגים. [5] מקרא קצר: וכל דגי תהומות, תנינים הוא הפרט, וכדרך שבא כלל ופרט בשאר המנוים שם (רייפמן). [6] יש קורין או שרץ הארץ, והפסוקים כוללים ארבעה מיני החיים המנוים יחד בבראשית ט ב. [7] התמלא עורו בסכינים שהם קני מתכת או התמלא ראשו בצלצל דגים שהוא כלי צידה של דגים אשר יצלל וישקיע בראשו של דג כדי להעלותו ליבשה.

דגל: [נסס] ויקרא שמו ה' נסי (שמות יז טו).

[דגל] איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל (במדבר ב ב).
דגל מחנה יהודה (במדבר ב ג).
עשה לך שרף ושים אותו על נס (במדבר כא ח).
ונשא נס לגוים מרחוק (ישעיה ה כו).
על הר נשפה שאו נס (ישעיה יג ב).
שאו נס ציונה (ירמיה ד ו).
ובשם אלהינו נדגול [1] (תהלים כ ו).
נתת ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס ו).
הביאני המלך אל בית היין ודגלו [2] עלי אהבה (שה"ש ב ד).
יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם איומה כנדגלות (שה"ש ו ד).

ד ג ל: נס לחיל הצבא מסודר וערוך למלחמה, והנס הוא באותות וסימנים לציין גדודם. [שרשים] דגל, נסס.

[1] נרים נס נצחון. השבעים קורין נגדל בהפך אתוון.

[2] האהבה היא הגנה בטוחה עלי כמו הדגל שהוא אות משמרת לצבא.

דומן: ע"ע לכלוך וטנוף.

דור: [דור] אתה וזרעך אחריך לדורותם (בראשית יז ט).

[זרע] כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב).
שמורים לכל בני ישראל לדורותם (שמות יב מב).
[שלש, רבע] על שלשים ועל רבעים (שמות כ ה).
והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים (במדבר לב יד).
את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום (דברים כט יד).
ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם (דברים כט כא).
בינו שנות דור ודור (דברים לב ז).
כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם (דברים לב כ).
רק למען דעת דורות בני ישראל (שופטים ג ב).
קורא הדורות מראש (ישעיה מא ד).
הדור אתם ראו דבר ה' (ירמיה ב לא).
לא יזרע משמך עוד (נחום א יד).
ויחי איוב.... וירא את בניו ואת בני בניו ארבעה דורות (איוב מב טז).
דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א ד).
[גיל] מן הילדים אשר כגילכם [1] (דניאל א י).

ד ו ר: תקופת חיי האדם ביחס אל אנשים בני זמן אחד. הבנים ביחס אל האבות נקרא דור שני ובניהם דור שלישי ובני בניהם דור רביעי. [שרשים] גיל, דור, זרע, רבע, שלש.

[1] בני דורו, גיל בלשון ערב דור.

דחיפה: [נדף] ורדף אתכם קול עלה נדף [1] (ויקרא כו לו).

[דחה] ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ (דברים יט ה).
[עטה] הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לברך את אדונינו ויעט בהם (ש"א כה יד).
לבלתי השיב המלך את נדחו (ש"ב יד יג).
[הדף] ותחזק ברגליו, ויגש גיחזי להדפה (מ"ב ד כז).
מעוף צוקה ואפלה מנודח [2] (ישעיה ח כב).
כצבי מודח וצאן ואין מקבץ (ישעיה יג יד).
הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר ועוטך עטה (ישעיה כב יז).
והדפתיך ממצבך וממעמדך יהרסך (ישעיה כב יט).
הפיצותם את צאני ותדיחום (ירמיה כג ב).

למען הדיחו אתכם ואבדתם (ירמיה כז טו).
[סחף] מדוע נסחף[3] אביריך? (ירמיה מו טו).
ואת הנדחת לא השיבותם (יחזקאל לד ד).
והדחתיו אל ארץ ציה ושממה (יואל ב כ).
ברוב פשעימו הדיחמו (תהלים ה יא).
כקיר נטוי גדר הדחויה (תהלים סב ד).
כהנדוף עשן תנדוף (תהלים סח ג).
דחה דחיתני לנפול (תהלים קיח יג).
יצודנו למדחפות (תהלים קמ יב).
הבל נדף מבקשי מות (משלי כא ו).
מטר סוחף[4] ואין לחם (משלי כח ג).
שלמה אהיה כעטיה[5] על עדרי חבריך? (שה"ש א ז).
[רחק] עת לחבק ועת לרחוק מחבק (קהלת ג ה).
הרצים יצאו דחופים[6] בדבר המלך (אסתר ג טו).
והמן נדחף אל ביתו[7] (אסתר ו יב).
הלא הדחתם את כהני ה' (דהי"ב יג ט).
וגם הוא נדחף לצאת (דהי"ב כו כ).

ע"ע גריפה.

ד ח י פ ה: דחיה חזקה עד שהנדחה נתר ונזדקר ממקומו למרחוק מכח הדוחה. [שרשים] דחה, הדף, נדף, סחף, עטה, רחק.

[1] עלה יבש שנדחף מהרה מן צמיחתו ומשמיע קול זעיר בעת דחיפתו. [2] נדחה מן החשך. [3] השלכה והדחה בכח. [4] גשם שוטף אשר יסחוב וידחוף כל מה שיש על הארץ בדרך שטיפתו. [5] כמו נדחף מלהתחבר עם עדרי צאנך ולהיות עמך. [6] במהירות נחוצה בכח הפקודה. [7] נבהל ללכת מפני הבושה.

דחיקה:

[רצץ] ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה כב).
[דפק] ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (בראשית לג יג).
[לחץ] וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם (שמות ג ט).
[אוץ] והנוגשים אצים לאמר (שמות ה יג).
ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (שמות ו ט).
[נגח] כי יגח שור את איש (שמות כא כח).
וגר לא תונה ולא תלחצנו (שמות כב כ).
[מעך] ומעוך[1] וכתות (ויקרא כב כד).
ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם (במדבר כב כה).
[צרר] ויעמוד במקום צר (במדבר כב כו).
[כור] ויוציא אתכם מכור הברזל (דברים ד כ).
[נגש] לא יגש את רעהו....את הנכרי תגוש (דברים טו ב-ג).
והצר לך בכל שעריך (דברים כח נב).
במצור ובמצוק אשר יציק לך אויבך (דברים כח נג).
כי אץ לך הר אפרים (יהושע יז טו).
[דחק] מפני לחציהם ודוחקיהם (שופטים ב יח).
[רעץ] וירעצו וירוצצו את בני ישראל (שופטים י ח).
[צוק, אלץ] ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות (שופטים טז טז).
כי ראיתי את עמי[2] כי באה צעקתו אלי (ש"ב ט טז).
לא עשקתנו ולא רצותנו (ש"א יב ד).
[עטה] למה לא שמעת בקול ה' ותעט[3] אל השלל (ש"א טו יט).
ויתקבצו אליו כל איש מצוק (ש"א כב ב).
וחניתו מעוכה בארץ (ש"א כו ז).
והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ (מ"א כב כז).
הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו (מ"ב ו א).
סגרו הדלת ולחצתם אותו בדלת (מ"ב ו לב).
כי ראה את לחץ ישראל כי לחץ אותם מלך ארם (מ"ב יג ד).
[דוש] כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג ז).
ונגש העם איש באחיו (ישעיה ג ה).
[דכא] מה לכם תדכאו עמי? (ישעיה ג טו).
והנה חשך צר[4] ואור חשך בעריפיה (ישעיה ה ל).
לא מועף לאשר מוצק לה (ישעיה ח כג).
כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח כ).
והציקותי לאריאל (ישעיה כט ב).
לא יכהה ולא ירוץ[5] עד ישים בארץ משפט (ישעיה מב ד).
כי עתה תצרי מיושב....צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה מט יט-כ).
ולהחיות לב נדכאים (ישעיה נז טו).
ושלח רצוצים חפשים (ישעיה נח ו).
שמה מעכו שדיהן (יחזקאל כג ג).
צרר רוח אותה בכנפיה (הושע ד יט).
ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכון (יואל ב ח).
[עוק] הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר (עמוס ב יג).
העושקת דלים הרוצצת אביונים (עמוס ד א).
[עסס] ועסותם רשעים כי יהיו אפר (מלאכי ג כא).
[עקה] מקול אויב מפני עקת רשע (תהלים נה ד).
לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (תהלים נא יט).
בלכתך לא יצור צעדך (משלי ד יב).

[כפף] כי אכף עליו פיהו (משלי טז כו).
כל אץ אך למחסור (משלי כא ה).
כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (משלי כג כז).
מה ימריצך כי תענה? (איוב טז ג).
[ירט] ועל ידי רשעים ירטני[6] (איוב טז יא).
כי רצץ[7] עזב דלים (איוב כ יט).
הציקתני רוח בטני (איוב לב יח).
ואכפי עליך לא יכבד (איוב לג ז).
[יגה] לא ענה מלבו ויגה בני איש (איכה ג לב).
ונבנתה... ובצוק העתים (דניאל ט כה).
ותתנם ביד צריהם ויצרו להם (נחמיה ט כז).
וירצץ אסא מן העם בעת ההיא (דהי"ב טז י).
ובהצר לו חלה את פני ה' (דהי"ב לג יב).
ע"ע דפיקה; צרה.

דחיקה: הכרחה לחיצה עוקה ומצוקה; הכבד אכפו על זולתו משא כבד מנשוא. [שרשים] אוץ, אלץ, דוש, דחק, דכא, דפק, יגה, ירט, כור, כפף, לחץ, מעך, נגח, נגש, עוק, עטה, עקה, עסס, צוק, צרר, רעץ, רצץ.

[1] ענין דחיקה שביציו מועכין ביד. [2] ת"י את לחץ עמי (עי' שמות ג ט). [3] דחקת עצמך אל השלל. [4] כטעם וימש חשך, כלומר חשך דחוק ולחוץ. [5] יש קורין לא יכבה ומקביל לראש הפסוק. [6] ענין כבישה ודחיקה. [7] אחרי שדחק ורדף את הדלים לא הספיק לעשות כן עד שהיה מוכרח לעזבם כי מת בינתים.

די:
[רבב] ויאמר עשו יש לי רב (בראשית לג ט).
ורב מהיות קולות אלהים וברד (שמות ט כח).
מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה (שמות לו ה).
[די] והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה — והותר (שמות לו ז).
והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו (ויקרא כה כו).
די השיב לו (ויקרא כה כח).
[מצא] הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם? אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם? (במדבר יא כב).
רב לכם בני לוי! (במדבר טז ח).
רב לך! אל תוסף דבר אלי (דברים ג כו).
די מחסורו אשר יחסר לו (דברים טו ח).
לא ימצא לנו ההר (יהושע יז טו).
[כון] ולא מצאו להם כן (שופטים כא יד).
[שפק] אם ישפוק עפר שמרון לשועלים (מ"א כ י).
ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש ויעפו (ירמיה נא נח).
[שבע] ועיני האדם לא תשבענה (משלי כז כ).
[הון] ארבע לא אמרו הון (משלי ל טו).
וכדי בזיון וקצף (אסתר א יח).
והכהנים לא התקדשו למדי (דהי"ב ל ג).
ע"ע גבול.

די: שעור כמות מצומצם; ספוק לפי הצורך. [שרשים] די, הון, כון, מצא, רבב, שבע, שפק.

דין: ע"ע משפט.

דירה:
[גור] ועם הארץ אשר גרת בה (בראשית כא כג).
[נפל] על פני כל אחיו נפל (בראשית כה יח).
[שכן] ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא (בראשית לה כב).
[זבל] הפעם יזבלני אישי (בראשית ל כ).
משכנתה ומגרת ביתה (שמות ג כב).
ארץ מגוריהם אשר גרו בה (שמות ו ד).
[עון] שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
אשר שכן שם משכן ה' (יהושע כב יט).
האלמנה אשר אני מתגורר עמה (מ"א יז כ).
וגורי באשר תגורי (מ"ב ח א).
[חנה] קרית חנה דוד (ישעיה כט א).
ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים (ירמיה ט י).
היתן כפיר קולו ממעונתו? (עמוס ג ד).
איה מעון אריות? (נחום ב יב).
אגורה באהלך עולמים (תהלים סא ה).
[ספף] בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי[1] רשע (תהלים פד יא).
ואל מעונתם ירבצון (תהלים קד כב).
[מצא] היהודים הנמצאים בשושן (אסתר ד טו).
* ובענפוהי ישכנן צפרי שמיא (דניאל ד יח).
ע"ע ארץ מולדת.

דירה: נוה משכן מדור, האחז במקום וסחור בו; דירת עראי. [שרשים] גור, זבל, חנה, מצא, נפל, ספף, עון, שכן.

[1] בחרתי לשבת על סף ומפתן בבית המקדש. יש קורין מדור באהלי עושר ומתאים עם רישא דפסוקא.

דלוג:
[פסח] וראיתי את הדם ופסחתי עליכם (שמות יב יג).
אשר פסח על בתי בני ישראל (שמות יב כז).
[נתר] אשר לו כרעים ממעל לנתר בהן על הארץ (ויקרא יא כא).
[זנק] גור אריה יהודה יזנק מן הבשן (דברים לג כב).
[דהר] מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה כב).
[פזז, כור] דוד מפזז ומכרכר לפני ה' (ש"ב ו טז).
[דלג] כי בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג[1] שור (ש"ב כב ל).
מרוע אתם פוסחים על שתי הסעיפים (מ"א יח כא).

ויפסחו על המזבח (מ"א יח כו).
[עוף] מהם אפעה ושרף מעופף (ישעיה ל ו).
גנון והציל פסוח והמליט (ישעיה לא ה).
[סמר] העלו סוס כילק סמר[2] (ירמיה נא כז).
וסוס דוהר ומרכבה מרקדה (נחום ג ב).
ראה ויתר גוים ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג ו).
ופקדתי על כל הדולג על המפתן (צפניה א ט).
[רצד] למה תרצדון הרים גבנונים? (תהלים סח יז).
[רקד] ההרים תרקדו כאילים (תהלים קיד ו).
[סלד] ואסלדה[3] בחילה לא יחמול (איוב ו י).
[קפץ] רומו מעט ואיננו והומכו ככל יקפצון[4] (איוב כד כד).
יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב לז א).
מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש ב ח).

ע"ע רקידה.

דלוג: קפיצה ונתירה במהירות יותר מהליכה [שרשים] דהר, דלג, זנק, כור, נתר, סלד, סמר, עוף, פזז, פסח, קפץ, רצד, רקד.

[1] דלג דרכי על כל מכשול. בתהלים יח ויתן תמים דרכי. [2] סוס דוהר כילק הדולג ומנתר. [3] קפיצה והרתעה לאחור. במשנה היד סולדת בהן, כלומר קופצת ונרתעת ע"י הכויה לאחוריה. [4] ישפלו כמו כל אלה הקופצים למעלה. ויש קורין והמה כיבול יקטפון, ומתאים אל סוף הפסוק ובראש שבלת יבלו.

דם:

[אדם] אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (בראשית ט ד).
אל תשפכו דם (בראשית לז כב).
[נפש] דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו היא, כל אוכליו יכרת (ויקרא יז יד).
בין דם לדם בין דין לדין (דברים יז ח).
פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח (דברים יט ו).
ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל (דברים כא ח).
ואשפוך[1] את נפשי לפני ה' (ש"א א טו).
ולשפוך דם חנם (ש"א כא ח).
חרב לה' מלאה דם (ישעיה לד ו).
כפיכם נגועלו בדם (ישעיה נט ג).
[נצח] ויז נצחם על בגדי (ישעיה סג ג).
מתבוסס בדמך היית (יחזקאל טז כב).
ומשפט שופכות דם (יחזקאל כג מה).
ושתיתם דם לשכרון (יחזקאל לט יט).
ואפרוחיו יעלעו דם (איוב לט ל).

דם: מיץ וליח אדום הנוזל בגידי ועורקי כל בעל חי [שרשים] אדם, נפש, נצח.

[1] מעוט חלב ודם מפני התענית ודם הוא הנפש.

דמות ותבנית:

[דמה] ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א כו).
[צלם] ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו (בראשית א כז).
[מון] לא תעשה לך פסל וכל תמונה (שמות כ ד).
[בנה] ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו (שמות כה ט).
[שפט] כמשפטו אשר הראית בהר (שמות כו ל).
[צור] ויצר[1] אותו בחרט ויעשהו עגל (שמות לב ד).
[סמל] תמונת כל סמל, תבנית זכר ונקבה (דברים ד טז).
וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו (מ"ב טז י).
[כון] לעשות כונים[2] למלכת השמים (ירמיה ז יח).
[עצב] העצב נבזה נפוץ האיש הזה (ירמיה כב כח).
עשינו לנו כונים להעציבה (ירמיה מד יט).
[פלץ] תפלצתך[3] השיא אותך (ירמיה מט טז).
סמל הקנאה הזה בביאה (יחזקאל ח ה).
כל תבנית... מחוקה על הקיר סביב (יחזקאל ח י).
ותרא אנשי מחוקה על הקיר צלמי כשדים חקוקים בששר (יחזקאל כג יד).
[תכן] אתה חותם תכנית... וכליל יופי (יחזקאל כח יב).
ומדדו את תכנית... צורת הבית ותכונתו... וכל צורותיו (יחזקאל מג י־יא).
אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז טו).
אדני בעיר צלמם תבזה[5] (תהלים עג כ).
ידיך עצבוני ויעשוני (איוב י ח).
[גזר] אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם (איכה ד ז).
[גיל] מן הילדים אשר כגילכם[6] (דניאל א י).
* צלמא דכן רב... ורוה דחיל (דניאל ב לא).
וצלם אנפוהי אשתני (דניאל ג יט).
מחוטבות תבנית היכל (דהי"א כח יא).
הכל בכתב יד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית[7] (דהי"א כח יט).
מנורת הזהב עשר כמשפט (דהי"ב ד ז).

ע"ע פסלות.

דמות ותבנית: ציור ותמונה של איש או של בנין דומה לעיקר הדבר למראית עין. [שרשים] בנה, גזר, דמה, כון, מון, סמל, עצב, צור, צלם, שפט, תכן.

[1] עשה אותו צורה ותבנית ע"י נסיכה בכלי צורף חרט אנוש. [2] דפוס לעשות צלם ודמות כוכב. [3] תמונתך שהפילה אימה על שכניך הסית אותך להרע אף לאחיך יעקב. [4] צורת הבית ומדתו הקצובה לו. [5] כאשר תתעורר עליהם תבזה דמותם ותמונתם, כלומר ימותו בעת סר צלם. [6] כדמותם. [7] חרשת הדמות למלאכת מחשבת.

דמיון: [צלל] את צל ההרים אתה רואה כאנשים (שופטים ט לו).
[משל] גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת (ישעיה יד י).
[דמה] אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד יד).
אל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו? (ישעיה מ יח).
אמך כגפן בדמך (יחזקאל יט י).
אל מי דמית בגדלך? (יחזקאל לא ב).
דמיונו כאריה יכסוף לטרף (תהלים יז יב).
נמשל כבהמות נדמו (תהלים מט יג).
[שער] כמו שער[1] בנפשו כן הוא (משלי כג ז).
לסוסתי... דמיתיך רעיתי (שה"ש א ט).
[עוד] מה אעידך מה אדמה לך? (איכה ב יג).
• דמה לבר אלהין (דניאל ג כה).

ד מ י ו ן : ציור עיוני, קרוב בתכונה ובתאר אל עצם זולתו המדמה; התמשל, השתוות. [שרשים] דמה, משל, עוד, צלל, שער.
[1] ישער בלבו ושוקל בנפשו = השערה.

דמעה: ע"ע בכייה.

דעת: ע"ע חכמה.

דעת אלהים: ע"ע יראת ה'.

דפיקה: [דפק] ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (בראשית לג יג).
מתדפקים על הדלת (שופטים יט כב).
[צלל] אשר שומעה תצלנה[2] אזניו (ירמיה יט ג).
[ספק] ספקתי על ירך (ירמיה לא יט).
[להם] דברי נרגן כמתלהמים[2] (משלי יח ח).
[שפק] ישפק עלימו כפימו (איוב כז כג).
קול דודי דופק פתחי לי אחותי (שה"ש ה ב).
• [לקש] וארכובתה דא לדא נקשן (דניאל ה ו)
ע"ע דחיקה.

ד פ י ק ה : הכאה ביד על איזה דבר, טפיחה וקשקוש על הדלת. [שרשים] דפק, להם, • נקש, ספק, צלל, שפק.
[1] דופק על האזן. [2] מתדפקים על אזני שומעיו.

דק: ע"ע עב ודק.

דקירה: [רצע] ורצע אדוניו את אזנו במרצע (שמות כא ו).
[נקר] העיני האנשים ההם תנקר? (במדבר טז יד).
[דקר] וידקור את שניהם (במדבר כה ח).
בנקור לכם כל עין ימין (ש"א יא ב).
[נקב] ויקוב חור בדלתו (מ"ב יב י).
ובא בכפו ונקבה (מ"ב יח כא).
[טען] מטועני חרב (ישעיה יד יט).
נקבת במטיו ראש פרזיו (חבקוק ג יד).
משתכר אל צרור נקוב[1] (חגי א ו).
את אשר דקרו (זכריה יב י).
ודקרוהו אביהו ואמו (זכריה יג ג).
עין... יקרוה עורבי נחל (משלי ל יז).
כמוקשים ינקב אף[2] (איוב מ כד).
וכחות תקוב לחיו (איוב מ כו).

ד ק י ר ה : תחיבה חלילה ונעיצה בכלי, לרוב דקירה בתנית בגוף אדם כדי להמיתו. [שרשים] דקר, טען, נקב, נקר, רצע.
[1] כים שיש בו נקב או חור, ואבד מעותיו. [2] יעשה נקב בחוטמו.

דרור וחופש: [פרק] ופרקת עולו מעל צוארך (בראשית כז ט).
[חפש] ובשביעית יצא לחפשי חנם (שמות כא ב).
[יצא] לא תצא כצאת העבדים (שמות כא ז).
ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא).
או חופשה לא ניתן לה (ויקרא יט כ).
[דרר] וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה י).
בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו (ויקרא כה יג).
[גאל] גאולה תתנו לארץ (ויקרא כה כד).
תשלחנו חפשי מעמך (דברים טו יב).
[פרז] חדלו פרזון בישראל (שופטים ה ז).
ואת ביתו יעשו חפשי בישראל (ש"א יז כה).
וקראתם לשבוים דרור ... ולאסורים פקח-קוח[1] (ישעיה סא א).
פרא למוד מדבר באות נפשו שאפה רוח (ירמיה ב כד).
אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו, הנני קורא לכם דרור נאום ה' אל החרב ואל הרעב (ירמיה לד יג).
בבגדי חופש לרכבה (יחזקאל כז כ).
[שלח] שלחתי אסיריך מבור (זכריה ט יא).
[שלך] ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו (תהלים ב ג).
[פתח] לשמוע אנקת אסיר לפתח[2] בני תמותה (תהלים קב כא).
ויפרקנו מצרינו (תהלים קלו כד).
ועבד חפשי מאדוניו (איוב ג יט).
מוסר מלכים פתח[3] (איוב יב יח).
ורסן מפני שלחו (איוב ל יא).
[חרר] אשריך ארץ שמלכך בן חורים[5] (קהלת י יז)

* [שרה] גוברין ארבעה שרין [6] מהלכין (דניאל ג כה).

ע"ע בית האסורים.

דרור וחופש: הנחה וחירות; פטירות והשתחררות, גאולה מעבדות. [שרשים] גאל, דרר, חפש, חרר, יצא, פרז, פרק, פתח, רחב, שלח, שלך, * שרה.

[1] לפתוח בית האסורים — קות בית האסורים (רד"ק). [2] להתיר קשורי המאסר ולשלח חפשי האסורים שהיו קרובים למיתה. [3] מתיר קשר עול המלכים. [4] פרקו מעליהם כל יראה מפני. [5] שעומד ברשות עצמו ואינו משועבד לאחרים. [6] בהתרת הכבלים שהיו אסורים שם.

דריסה: ע"ע רמיסה.

דרישה וחקירה:

[ראה] ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה, ואם לא — אדעה (בראשית יח כא).
[בקש] את אחי אנכי מבקש (בראשית לז טו).
[שאל] שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו (בראשית מג ז).
[דרש] ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה והנה שורף (ויקרא י טז).
[בקר] בקרת תהיה [1] (ויקרא יט כ).
[תור] ויתורו את ארץ כנען (במדבר יג ב).
ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד (דברים יא יב).
[חקר] ודרשת וחקרת ושאלת היטב (דברים יג טו).
ודרשו השופטים היטב (דברים יט יח).
[חפר] לחפור את הארץ (יהושע ב ב).
לפלגות ראובן גדולים חקרי לב (שופטים ה טז).
[רגל] לרגל את הארץ ולחקרה (שופטים יח ב).
שאל נא בן מי זה העלם? (ש"א יז נו).
כי אחקור את אבי כעת מחר (ש"א כ יב).
בעבור חקור את העיר ולרגלה (ש"ב י ג).
שאל ישאלו באבל (ש"ב כ יח).
שאל נא בכל שבטי ישראל (ש"ב כד ב).
לא נחקור משקל הנחשת (מ"א ז מז).
דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה לד טז).
[שחר] ובא אליך רעה לא תדעי שחרה (ישעיה מז יא).
[שוט] שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש (ירמיה ה א).
עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם (ירמיה ו טז).
אני ה' חוקר לב בוחן כליות (ירמיה יז י).
כבקרת רועה עדרו (יחזקאל לד יב).

[בלס] כי בוקר אני ובולס [2] שקמים (עמוס ז יד).
ישוטטו לבקש את דבר ה' (עמוס ח יב).
[חתר] אם יחתרו בשאול (עמוס ט ב).
[בחן] ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק (תהלים ז י).
עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם (תהלים יא ד).
ודרשוהו ושבו ושחרו אל (תהלים כד ה).
הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב (תהלים מד כב).
אשיחה ויחפש רוחי (תהלים עז ז).
אשר בידו מחקרי ארץ (תהלים צד ד).
ושאלו ודרשו מחרבותיהם (תהלים קט י).
ה' חקרתני ותדע (תהלים קלט א).
על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך (משלי ז טו).
שוחר טוב יבקש רצון (משלי יא כז).
[תכן] כל דרכי איש זך בעיניו ותוכן רוחות ה' (משלי טז ב).
צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו (משלי יח יז).
כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר (משלי כה ב).
ודל מבין יחקרנו (משלי כח יא).
לעפר אשכב ושחרתני ואינני (איוב ז כא).
זאת חקרנוה כן הוא (איוב ה כז).
שאל נא לדור ראשון וכונן לחקר אבותם (איוב ח ח).
החקר אלוה תמצא? (איוב יא ז).
על שרשי רגלי תתחקה (איוב יג כז).
מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כג ג).
ולכל תכלית הוא חוקר (איוב כח ג).
הכינה וגם חקרה (איוב כח כז).
וריב לא ידעתי אחקרהו (איוב כט טז).
הוחלתי לדבריכם אזין עד תבונותיכם עד תחקרון מלין (איוב לב יא).
בקשתיהו ולא מצאתיהו (שה"ש ה ו).
אבקש לך מנוח (רות ג א).
[חפש] נחפשה דרכינו ונחקורה (איכה ג מ).
נתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה (קהלת א יג).
עוד זאת בקשה נפשי ולא מצאתי (קהלת ז כח).
לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל [3] אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא (קהלת ח יז).
*[צבא] צבית [4] ליצבא על חיותא רביעיתא (דניאל ז יט).
אלה בקשו כתבם המתיחשים (עזרא ב סב).
* ובקרו והשכחו (עזרא ד יט).
* יתבקר בבית גנזיא די מלכא (עזרא ה יז).

[בדק] לבדוק ולחזק הבית (דהי"ב לד י).

ע"ע בחינה.

ד ר י ש ה ו ח ק י ר ה: חפוש למצוא דבר הנסתר; העמק דבר בשום שכל לברר דבר המסופק; בדיקה עד תכלית. [שרשים] בדק, בחן, בלס, בקר, בקש, דרש, חפר, חפש, חקר, חתר, צבא, ראה, רגל, שאל, שוט, שחר, תור, תכן.

[1] יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחיובו מיתה (רש"י). [2] בלס מלשון ארמית בלש ענין חפוש, וכן בקר מענין בקור וחקירה (מנדלקרן). [3] בשל כמו בשביל, בעבור. ויש קורין בכל אשר יעמול. [4] לעמוד על האמת.

דרך:

[דרך] לשמור את דרך עץ החיים (בראשית ג כד).

וישם דרך שלשת ימים (בראשית ל לו).

ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה (בראשית לח יד).

ותקצר נפש העם בדרך (במדבר כא ד).

[שעל] ויעמוד מלאך ה׳ במשעל[1] הכרמים (במדבר כב כד).

כי ירט הדרך לנגדי (במדבר כב לב).

בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל (דברים ב כז).

תכין לך הדרך (דברים יט ג).

[נתב] והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות (שופטים ה ו).

[סלל] וישרנה הפרות בדרך ... במסלה[2] אחת הלכו (ש"א ו יב).

הראש האחד יפנה דרך עפרה (ש"א יג יז).

המתהלכים ברגלי אדוני (ש"א כה כז).

עלה נא הבט דרך הים (מ"א יח מג)

וישימו לה ידים ותבוא דרך מבוא הסוסים בית המלך ותומת שם (מ"ב יא טז).

והיתה מסלה לשאר עמו (ישעיה יא טז).

[ארח, עגל] אורח לצדיק מישרים. ישר מעגל צדיק תפלס (ישעיה כו ז).

והיה שם מסלול ודרך[3] (ישעיה לה ח).

פנו[4] דרך ה׳ ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישעיה מ ג).

אורח ברגליו לא יבוא (ישעיה מא ג).

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו טז).

[שבל] ויכשילום בדרכים שבילי עולם ... ללכת נתיבות דרך לא סלולה (ירמיה יח טו).

[רחב] ותעשי לך רמה בכל רחוב[5] (יחזקאל טז כד).

אם הדרך בראש[6] שני הדרכים (יחזקאל כא כו).

איש בדרכיו ילכון ולא יעבטון ארחותם. ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכון (יואל ב ז-ח).

[פרק] ואל תעמוד על הפרק[7] להכרית את פליטיו (עבדיה א יד).

הישר לפני דרכך (תהלים ה ט).

ושם דרך[8] אראנו בישע אלהים (תהלים נ כג).

בים דרכך ושבילך במים רבים (תהלים עז כ).

יפלס נתיב לאפו (תהלים עח נ).

ענה בדרך כחי קצר ימי (תהלים קב כד).

תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב[9] לא מצאו (תהלים קז ד).

אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך (תהלים קיט ה).

[רגל] נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי (תהלים קיט קה).

העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך (משלי ב יג).

אשר ארחותיה עקשים ונלוזים במעגלותם (משלי ב טו).

בכל דרכיך דעהו והוא ייַשר ארחותיך (משלי ג ו).

פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו (משלי ד כו).

כי נוכח עיניו ה׳ דרכי איש וכל מעגלותיו מפלס (משלי ה כא).

[שוק] עובר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד (משלי ז ח).

ודרך נתיבה[10] אל מות (משלי יב כח).

מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו[11] איש טוב (משלי יד יד).

דרך עצל כמשוכת חדק ואורח ישרים סלולה (משלי טו יט).

כל דרך איש זך בעיניו ותכן רוחות[12] ה׳ (משלי טז ב).

ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים (איוב יט ח).

האורח עולם תשמור? (איוב כב טו).

נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתהו עין איה (איוב כח ז).

ויסולו עלי ארחות אידם (איוב ל יב).

אי זה הדרך ישכן אור. והחשך אי זה מקומו? (איוב לח יט).

גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה (איכה ג ט).

ד ר ך: מצעד, הליכה; דריכת הרגל; שביל הפונה ומוביל אל מקום. גם במובן המוסרי. [שרשים] ארח, דרך, נתב, סלל, עגל, פרק, רגל, רחב, שבל, שוק, שעל.

[1] דרך צר ברוחב כף הרגל. [2] דרך כבושה ודרוכה. [3] דרך גבוה ותלול. [4] מסלה היא שמפנים ומסקלים מעליה

אבנים וכל המכשולים. [5]דרך רחב (highway). ומבוא העיר. [6] בהתחלת שני דרכים המתפרשות, מקום שהדרכים פונין לכאן ולכאן. דרך רחבה שהיא פרשת דרכים להכרית את הבורחים לכל צד. [8] יש קורין ותם דרך, והשבעים קורין בשי"ן ימנית, וכן הוא לפי דרש חז"ל. [9] כלומר דרך לעיר מושב לא מצאו. [10] ונתן קורא ודרך נתיבה. [11] כמו ומפעליו. או מעגליו. [12] יש קורין ותוכן ארחות ה'.

דרשן : לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום (שמות ד י).
רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני (ש"ב כג ב).
[יכח] ולמוכיח בשער יקושון [1] (ישעיה כט כא).
[ראה, חזה] אשר אמרו לרואים לא תראו ולחוזים לא תחזו לנו נכוחות, דברו לנו חלקות חזו מהתלות (ישעיה ל י).
[נגד] אף אין מגיד אף אין משמיע אף אין שומע אמריכם (ישעיה מא כו).
דובר צדק מגיד מישרים (ישעיה מה יט).
וישם פי כחרב חדה (ישעיה מט ב).
אדני ה' נתן לי לשון למודים (ישעיה נ ד).
קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נח א).
והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם (ירמיה ה יג).
ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח כי בית מרי המה (יחזקאל ג כו).
ושמעו דבריך ועושים אינם [2] אותם (יחזקאל לג לב).
אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה, לא יסג כלימות (מיכה ב ו).
[נטף] לו איש הולך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה (מיכה ב יא).
שנאו בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו (עמוס ה י).
לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה', ונעו מים ועד ים ומצפון ועד מזרח שוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו (עמוס ח יא־יב).
הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם, הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו (חבקוק ב יט).
ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (זכריה יג ד).
לשון מדברת גדולות (תהלים יב ד).
הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה ג).
יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב ה).
שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים (משלי ח ו).
כלם נכוחים למבין (משלי ח ט).
כסף נבחר לשון צדיק (משלי י כ).
לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף דעת (משלי טז כג).
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב (משלי כד כה).
ואם איש שפתים יצדק ? (איוב יא ב).
ותאמר זך לקחי (איוב יא ד).
הקץ לדברי רוח ? (איוב טז ג).
אחרי דברי לא ישנו ועלימו תטוף מלתי (איוב כט כב).
מפיו לפידים יהלוכו כידודי אש יתמלטו (איוב מא יא).
נפשו גחלים תלהט ולהב מפיו יצא (איוב מא יג).
ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י יא).
[קהל] הבל הבלים אמר הקוהלת [3] (קהלת יב ה).
ויקם דויד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי ! (דהי"א כח ב).

ע"ע נביא.

ד ר ש ן : יודע לדרוש בדרשות התורה : מגיד מוסר ומטיף דברים ברבים. [שרשים] חזה, יכח, נגד, נטף, קהל, ראה.

[1] לשון מוקש. [2] מקרא קצר : ואינם עושים אותם. [3] דורש ברבים לפני הקהל, יש קורין אמרה קהלת (ז כז) כמו אמר הקהלת.

דשן ע"ע **עפר.**

ה

הבדלה : [פרד] הפרד נא מעלי (בראשית יג ט).
[אצל] הלא אצלת לי ברכה (בראשית כז לו).
והכבשים הפריד יעקב (בראשית ל מ).
[רוח] ורוח תשימו בין עדר לעדר (בראשית לב יז).
[פדה] ושמתי פדות [1] בין עמי ובין עמך (שמות ח יט).
[פלה] והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים (שמות ט ד).
[בדל] והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שמות כו לג).
[מסך] ועשית מסך [2] לפתח האהל (שמות כו לו).
ונפלינו אני ועמך מכל העם (שמות לג טז).
ואת פרכת המסך (שמות לה יב).
[רום] והרים את הדשן (ויקרא ו ג).
ולהבדיל בין הקדש ובין החול (ויקרא י י).

[נזר] וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כב ב).
הבדלו מתוך העדה (במדבר טז כא).
[סור] סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים (במדבר טז כו).
הרומו מתוך העדה הזאת (במדבר יז י).
והבדילו ה׳ לרעה מכל שבטי ישראל (דברים כט כ).
והערים המובדלות לבני אפרים (יהושע טז ט).
ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה׳ לאמר הבדל יבדילני ה׳ מעל עמו (ישעיה נו ג).
[רוד] מדוע אמרו עמי רדנו[3] לא נבוא עוד אליך ? (ירמיה ב לא).
[חוץ] הוא בנה חיץ (יחזקאל יג י).
[פרש] ביום היותו בתוך צאנו נפרשות (יחזקאל לד יב).
[פרק] ואל תעמד על הפרק[4] להכרית את פליטיו (עבדיה א יד).
[סתר] אענך בסתר רעם[5] (תהלים פא ח).
פרש ענן למסך (תהלים קה לט).
והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י ח).
וכל הנבדל מעמי הארצות (נחמיה י כט).

ע"ע קרוב ורחוק.

ה ב ד ל ה : הפרשה בין קדש לחול, טוב מרע : הוציא עצמו מן הכלל ; מחיצה בין דבר לדבר ; הרמה והסרת דבר מזולתו. [שרשים] אצל, בדל, חוץ, מסך, נזר, סור, פדה, פלה, פרד, פרש, רוד, רוח, רום.

[1] בחירה ושנוי לטוב (discrimination). [2] וילון העשוי למחיצה מבדלת דרך כבוד. [3] כאשר נבדלנו ממך במעשינו לא נוכל להתחבר עמך עוד. [4] מקום שמתפרקים הדרכים ומבדילים זה פונה לכאן וזה לכאן. [5] הרעם הוא מסתיר בין השונא וישראל ומבדיל ביניהם.

הבל :
[רוק] וזרעתם לריק זרעכם (ויקרא כו טז).
ותם לריק כחכם (ויקרא כו כ).
כי לא דבר ריק הוא מכם (דברים לב מז).
[הבל] וילכו אחרי ההבל ויהבלו (מ"ב יז טו).
ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב ו).
כדבר הזה אשר אין לו שחר[1] (ישעיה ח כ).
[און] הוי החוקקים חקקי און (ישעיה י א).
[תהה] ומאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ יז).
[רוח] הן כלם און אפס מעשיהם רוח ותהו נסכיהם (ישעיה מא כט).
ואת כלם ישא רוח יקח הבל (ישעיה נז יג).
הרו עמל והוליד און (ישעיה נט ד).
[אלל] חזון שקר וקסם ואליל (ירמיה יד יד).
הבל המה מעשה תעתועים (ירמיה י טו).
[שוא] כי שכחוני עמי לשוא יקטירו (ירמיה יח טו).
ויגעו עמים בדי ריק (ירמיה נא נח).
אפרים רועה רוח ורודף קדים (הושע יב ב).
ולאומים יהגו ריק (תהלים ב א).
תאהבון ריק תבקשו כזב (תהלים ד ג).
ושוא תשועת אדם (תהלים ס יג).
אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד (תהלים סב י).
אך ריק[3] זכיתי לבבי (תהלים עג יג).
ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה (תהלים עח לג).
ה׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל (תהלים צד יא).
אדם להבל דמה (תהלים קמד ד).
ומרדף ריקים חסר לב (משלי יב יא).
חדל כי הבל ימי (איוב ז טז).
החכם יענה דעת רוח וימלא קדים[4] בטנו ? (איוב טו ב).
ולמה זה הבל תהבלו ? (איוב כז יב).
ואיוב הבל יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכביר (איוב לה טז).
הבל הבלים הכל הבל (קהלת א ב).
הבל ורעות רוח (קהלת א יד).
רעיון רוח (קהלת א יז).

ע"ע אפס.

ה ב ל : אויר הנשימה היוצא מן הפה ורות האף, ובהשאלה לדבר ריק ותוהו שאין בו ממש ושום תועלת, ודבר מדומה שחולף ועובר מהרה. [שרשים] און, אלל, הבל, רוח, רוק, שוא, תהה.

[1] אין בו ממש. [2] יעמלו בהרבה הבל כי לא יצליחו. [3] להבל ולשוא וללא תועלת. [4] רוח קדים איננו עושה פירות ומשחית את התבואה, ונמשל להבל וריק.

הבנה : ע"ע ידיעה.

הגנה : ע"ע מחסה.

הגשה :
[נגש] ויגש אברהם ויאמר (בראשית יח כג).
[יצג] ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים ויצגם לפני פרעה (בראשית מז ב).
[סור] אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה (שמות ג ג).
[קרב] ולא קרב זה אל זה כל הלילה (שמות יד כ).
מי בעל דברים יגש אליהם (שמות כד יד).
וייראו מגשת אליו (שמות לד ל).
בגשת בני ישראל אל הקדש (במדבר ח יט).
ויאמרו גשו אלי ויגשו כל העם אליו (מ"א יח ל).
הקבצו ובאו התנגשו יחד (ישעיה מה כ).
צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה מט כ).
מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל כא).
[סמך] סמך מלך בבל אל ירושלם (יחזקאל כד ב).
מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א יא).

מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו (תהלים עב י).
סורה שבה פה פלוני אלמוני (רות ד א).

הגשה: הצג כף הרגל, הלוך וקרב אל פלוני; התקרבות גשם לגשם. [שרשים] יצג, נגש, סור, סמך, קרב.

הדחה: שטיפה.

הוא: ע"ע עצמיות.

הודיה: [ידה] הפעם אודה את ה' (בראשית כט לה).

יהודה אתה יודוך אחיך (בראשית מט ח).
[רנן] וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם (ויקרא ט כה).
ושבו אליך והודו את שמך (מ"א ח לג).
הודו לה' קראו בשמו (ישעיה יב ד).
[הלל] והללתם את שם ה' אלהיכם (יואל ב כו).
כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך (תהלים ו ו).
אודה ה' בכל לבי (תהלים ט ב).
ויעלז לבי ומשירי אהודנו (תהלים כח ז).
היודך עפר היגיד אמתך? (תהלים ל י).
אודך בקהל רב בעם עצום אהללך (תהלים לה יח).
יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי (תהלים מב ט).
אודך לעולם כי עשית ואקוה[1] שמך כי טוב (תהלים נב יא).
אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה (תהלים סט לא).
הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך[2] ספרו נפלאותיך (תהלים עה ב).
נקדמה פניו בתודה (תהלים צה ב).
[שבח] שבחי ירושלם את ה' (תהלים קמז יב).
* מהודה ומשבח אנה (דניאל ב יג).
מודים אנחנו לך ומהללים (דהי"א כט יג).

ע"ע כריעה והשתחויה: שבח.

הודיה: הכנע עצמו; השתחוה לפני הקב"ה לאות ברכה על חסדו וטובו; הכרת טובה לפני זולתו. [שרשים] הלל, ידה, רנן, שבח.

[1] ואקוה כמו ואחוה. [2] מקרא קצר: וקרוב שמך בפינו ספרנו נפלאותיך. יש קורין קרוא בשמך כטעם הודו לה' קראו בשמו.

הויה: ע"ע תואר לה'.

הויות: [היה] והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א ב).

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (בראשית א ג).
והיו לאותות ולמועדים (בראשית א יד).
לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב יח).
והייתם כאלהים יודעי טוב ורע (בראשית ג ה).
לא מצא עזר כנגדו (בראשית ב כ).
הוא היה גבור ציד לפני ה' (בראשית י ט).
[ישה] אולי יש חמשים צדיקים (בראשית יא כד).
היש בית אביך מקום ללין? (בראשית כד כג).
אם ישך נא מצליח (בראשית כד מב).
[מצא] וימצא בשנה ההיא מאה שערים (בראשית כו יב).
הוה גביר לאחיך (בראשית כז כט).
אכן יש ה' במקום הזה! (בראשית כח טז).
ויאמר כי אהיה עמך (שמות ג יב).
כי תצא אש ומצא קוצים (שמות כב כה).
הנהיה כדבר הגדול הזה? (דברים ד לב).
הישכם אוהבים את ה' (דברים יג ד).
אשר ישנו פה עמנו (דברים כט יד).
אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן (ש"ב ז יד).
וידע כי יש נביא בישראל (מ"ב ה ח).
כסדום היינו לעמורה דמינו (ישעיה א ט).
בגן עדן אלהים היית (יחזקאל כח יג).
כי מוצאי מצא חיים (משלי ח לה).
יסר בנך כי יש תקוה (משלי יט יח).
לא מצאו חזון מה' (איכה ב ט).
מי זה אמר ותהי? (איכה ג לז).
*[אית] ואחרן לא איתי די יחונה ... לא איתוהי (דניאל ב יא).
ואתה הוה[1] להם למלך (נחמיה ו ו).

ע"ע הזולאו.

הויות: ישות ומציאות דבר באשר הוא שם. [שרשים] * אית, היה, ישה, מצא.

[1] כמו היה.

הוכחה: [יכח] הנה הוא לך כסות עינים[1] לכל אשר אתך, ואת כל ונכחת (בראשית כא כה).

והוכח אברהם את אבימלך (בראשית כא כה).
ראה אלהים ויוכח אמש (בראשית לא מב).
[ראה] בעבור הראותך את כחי (שמות ט טז).
[זרח] אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם (שמות כב ב).
והוכיח בדברים אשר שמע (ישעיה לז ה).
[עצם] קרבו ריבכם ... הגישו עצומותיכם[2] (ישעיה מא כא).
[עוד] יתנו עדיהם ויצדקו (ישעיה מג ט).
הן עד לאומים נתתיו (ישעיה נה ד).
[מרץ] מה נמרצו אמרי יושר ומה יוכיח הוכח מכם? (איוב ו כה).

לו יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו (איוב ט לג).
והוכח אל אל אחפץ (איוב יג ג).
דרכי אל פניו אוכיח (איוב יג טו).
[ענה] ורוח מבינתי יענני (איוב כ ג).
[נגד] יגיד עליו רעו[3] מקנה אף על עולה (איוב לו לג).

ע״ע עדות.

הוכחה: עמוד לקראת בעל משפטו פנים אל פנים לערוך אליו ראיות להצטדק לפניו. [שרשים] זרח, יכח, מרק, נגד, עוה, ענה, עצם, ראה.

[1] זאת לך לעד ולראיה נמרצה לעיני כל. [2] ראיות חזקות ומוכיחות. [3] התרועה וקול הרעם מגיד ומוכיח על המטר שיבוא, אולם מפני מקנה אף, כלומר קנאת אף (כחלוף אתוון) יעלה על למעלה ויעצור המטר. חז״ל משתמשים בפתגם זה לראיה על הפסוק הסמוך לו.

הולדה: ע״ע יולדת.

הון: ע״ע ממון.

הונאה: [ינה] וגר לא תונה ולא תלחצנו (שמות כב כ).

וכי יגור אתך גר ... לא תונו אותו (ויקרא יט לג).
ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז).
[רמה] אדני המלך עבדי רמני (ש״ב יט כז).
והאכלתי את מוניך את בשרם (ישעיה מט כו).
ולא יונו עוד נשיאי את עמי (יחזקאל מה ח).
להונותם מאחוזתם (יחזקאל מו יח).
כי איש רמה את רעהו (משלי כו יט).
קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א יט).

ע״ע מרמה.

הונאה: המטאה במקח וממכר, או להקניט את זולתו בדברים. [שרשים] ינה, רמה.

הוספה וגרעון: [אף] אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן ? (בראשית ג א).

[קלל] ותקל גבירתה בעיניה (בראשית טז ד).
[יסף] ולא יסף עוד לדעתה (בראשית לח כו).
[גמם] וילכו גם אחיו ויפלו לפניו (בראשית נ יח).
[גרע] שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
אף אני אעשה זאת לכם (ויקרא כו טז).
יוסף ה׳ עליכם ככם אלף פעמים (דברים א יא).
לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו (דברים ד ב).
לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו (דברים יג א).
ויספת עליו עוד שלש ערים (דברים יט ט).
ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה ג).
[ספת] למען ספות הרוה את הצמאה (דברים כט יח).
[אסף] אספה עלימו רעות (דברים לב כג).
ולא יספו לשאת ראשם (שופטים ח כח).
[יתר] ויתר דבר ירבעם (מ״א יד יט).
וכל הנספה[1] יפול בחרב (ישעיה יג טו).
בכל ראשיו קרחה כל זקן גרועה (ישעיה טו ב).
כי אשית על דימון נוספות (ישעיה טו ט).
ספו שנה על שנה חגים ינקופו (ישעיה כט א).
למען ספות חטאת על חטאת (ישעיה ל א).
הנני יוסף על ימיך (ישעיה לח ה).
[חלף] ולאומים יחליפו כח (ישעיה מא א).
עלותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז כא).
ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה (ירמיה לו לב).
נטיתי ידי עליך ואגרע חוקך (יחזקאל טז כז).
[פזר] יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד).
[טפל] ותטפול על עוני (איוב יד יז).
[חבר] אחבירה עליכם במלים (איוב טז ד).
ויוסף דעת יוסיף מכאוב (קהלת א יח).
עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע (קהלת ג יד).
יספת על השמועה אשר שמעתי (דהי״ב ט ו).

ע״ע חסר ומלא.

הוספה וגרעון: הוספה הרבות וגידוש על השיעור הקצוב והמספר המצומצם. גרעון, גביון, חסור ופחות מן הכמות המשוערת. [שרשים] הוספה: אף, אסף, גמם, חבר, חלף, טפל, יסף, יתר, ספת. גרעון: גרע, פזר, קלל.

[1] כל הנוסף על בני העיר ימות במלחמת.

הוצאה: ע״ע הכנסה והוצאה.

הוראה: [ירה] והוריתי אתכם את אשר תעשון (שמות ד טו).

והזהרת אתהם את החקים ואת התורות (שמות יח כ).
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים[1] וגוי קדוש (שמות יט ו).
ולהורות את בני ישראל את כל החקים (ויקרא י יא).
[למד] ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה א).
ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, על פי התורה אשר יורוך (דברים יז י־יא).
יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג י).
והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה (ש״א יב כג).
אשר הורהו יהוידע הכהן (מ״ב יב ג).

את מי יורה דעה ? (ישעיה כח ט).
והיו עיניו רואות את מוריך (ישעיה ל כ).
כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא (ירמיה יח יח).
עד יבוא ויורה לכם (הושע י יב).
הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא [2] יורה? (חבקוק ב יט).
כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב ז).
הורנו ה׳ דרכך, אהלך באמתך (תהלים פו יא).
ויורני ויאמר לי... שמור מצותי וחיה (משלי ד ד).
ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני (משלי ה יג).
הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי (איוב ו כד).
מוליך כהנים שולל (איוב יב יט).
[אלף] החרש ואאלפך חכמה (איוב לג לג).
ומי כמוהו מורה ? (איוב לו כב).
למד דעת את העם (קהלת יב ט).
וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (דהי"ב טו ג).

ע"ע ל מ ו ד ; ת ו ר ה.

ה ו ר א ה : הכשר עצמו לפסוק הלכות ע"פ התורה; למד אלף והראה דרך חכמה ומוסר. [שרשים] אלף, ירה, למד.

[1] מורי התורה ולומדיה לרבים. [2] כמו ההוא בה"א השאלה.

הושטה : ע"ע מסירה.

הזהרה : ע"ע התראה.

הזלה : ע"ע נזילה.

הזמנה : [יהב] הבה נלבנה לבנים (בראשית יא ג).
[יכח] אשר הוכיח ה׳ לבן אדוני (בראשית כד מא).
הבא נא אבוא אליך (בראשית לח טז).
[יעד] ואם לבנו ייעדנה (שמות כא ט).
[אנה] והאלהים אִנה לידו (מות כא יג).
אשר אועד לך שמה (שמות כט מב).
ונועדתי שמה לבני ישראל (שמות כט מג).
[מצא] וימציאו בני אהרן אליו את הדם (ויקרא ט יב).
[עדה] ושלח ביד איש עתי [1] המדברה (ויקרא טז כא).
[קרא] אלה קריאי העדה (במדבר א טז).
קראו לשמשון וישחק לנו (שופטים טז כה).
והמועד היה לאיש ישראל עם האורב (שופטים כ לח).
אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט יג).
ויוחר מן המועד אשר יעדו (ש"ב כ ה).
[קדש] והיה למקדש [2] ולאבן נגף (ישעיה ח יד).
אני צויתי למקודשי גם קראתי גבורי לאפי (ישעיה יג ג).
קורא הדורות מראש (ישעיה מא ד).
[עות] לדעת לעות יעף דבר (ישעיה נ ד).
[דרש] נדרשתי ללא שאלו (ישעיה סה א).
[ידע] בטרם אצרך בבטן ידעתיך [3] ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ירמיה א ה).
וקדשתי עליך משחיתים (ירמיה כב ז).
מועדים לפני היכל ה׳ (ירמיה מד א).
ואל חוף הים שם יעדה (ירמיה מז ז).
אנה פניך מועדות ? (יחזקאל כא כא).
וקראתי אל הדגן והרביתי אותו (יחזקאל לו כט).
מקום לבתים ומקדש למקדש (יחזקאל מה ד).
[אסף] אספו עם קדשו קהל (יואל ב טז).
הילכו שנים יחדו בלתי עם נועדו ? (עמוס ג ג).
[מנה] וימן ה׳ דג גדול (יונה ב א).
וימן ה׳ אלהים קיקיון (יונה ד ו).
כי הכין ה׳ זבח הקדיש קרואיו (צפניה א ז).
[שרק] אשרקה להם ואקבצם (זכריה י ח).
[עתד] הכן ... ועתדה בשדה [4] (משלי כד כז).
וישלח איוב ויקדשם (איוב א ה).
תתקפהו כמלך עתיד לכידור [5] (איוב טו כד).
אשר התעתדו לגלים (איוב טו כח).
אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו (איוב לז יג).
ואני לא נקראתי... זה שלשים יום (אסתר ד יא).
אשר מנה [7] את מאכלכם ואת משתיכם (דניאל א י).
[זמן] יבא לעתים מזומנים (עזרא י יד).
ולקרבן העצים בעתים מזומנות (נחמיה יג לא).

ע"ע ה כ נ ה.

ה ז מ נ ה : קריאה ויעוד זולתו לזמן קבוע או למקום וענין ידוע. [שרשים] אנה, אסף, דרש, זמן, ידע, יהב, יכח, יעד, תנה, מצא, עדה, עות, עתד, קדש, קרא, שרק.

[1] איש המזומן ומוכן לכך. [2] הזמנה לפרענות (רש"י). [3] ידעתיך כמו יעדתיך ע"פ כשב־כבש. [4] הזמן לך בשדה די מחסורך. [5] מזומן לשחוק בו ולזרקו בכדור. [6] הוכנו והוזמנו להיות חרוב. [7] הזמין והספיק.

החבא : ע"ע מחבא.

הידד : יחי המלך, יחי המלך ! (ש"ב טז טז).

[הדד] הידד נפל ... הידד השבתי (ישעיה יג ט־כ).
[רוע] ובכרמים לא ירונן ולא ירועע (ישעיה טז י).
הריעו תחתיות ארץ (ישעיה מד כג).
הידד כדורכים יענה (ירמיה כה ל).
ויין מיקבים השבתי לא ידרוך „הידד, הידד" — לא הידד ! (ירמיה מח לג).
הריעו תרועה גדולה בהלל לה׳ (עזרא ג יא).
ע"ע ק ר י א ה.

ה י ד ד : הוציא קול ענות מצהלות ותרועת נצחון לכבוד איש ולאות שמחה, או לזרז אנשים למלאכתם.
[שרשים] הדד, רוע.

היזק : ע"ע נזק.

היכל : ע"ע בית המקדש.

היפך : ע"ע הפכה.

הכאה : [נכה] ואת האנשים ... הכו בסנורים (בראשית יט יא).
פי יבא והכני אם על בנים (בראשית לב יב).
[פעם] ויהי בבוקר ותפעם רוחו (בראשית מא ח).
[שדף] השבלים הרקות שדופות הקדים (בראשית מא כז).
מכה איש עברי מאחיו (שמות ב יא).
והך את עפר הארץ (שמות ח יב).
והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך ? (שמות ב יג).
[צבע] אצבע[1] אלהים היא (שמות ח טו).
והפשתה והשעורה לא נכתה (שמות ט לא).
וה׳ הכה כל בכור (שמות יב כט).
והכית בצור ויצאו ממנו מים (שמות יז ו).
וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף (שמות כא יח).
[נגף] ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה (שמות כא כב).
[חבר] חבורה תחת חבורה (שמות כא כה).
וכי יגוף איש את שור רעהו ומת (שמות כא לה).
[נקש] מקשה תעשה המנורה (שמות כה לא).
[כתת] שמן זית זך כתית למאור (שמות כז כ).
[ספק] ויחר אף בלק ... ויספוק את כפיו (במדבר כד י).
[מחץ] ומחץ פאתי מואב (במדבר כד יז).
[מחה] ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד יא).
[יסר] כאשר ייסר איש את בנו (דברים ח ה).
ואכות אותו טחון היטב (דברים ט כא).
והיה אם בן הכות הרשע והפילו השופט והכה לפניו כדי רשעתו, במספר ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה ב־ג).
יככה ה׳ בשגעון ובעורון (דברים כח כח).
גם חלי וכל מכה (דברים כח סא).
מחצתי ואני ארפא (דברים לב לט).
[הלם] והלמה סיסרא מחצה ראשו (שופטים ה כו).
[ידע] ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ח טז).
ויך אותם על ירך[2] מכה גדולה (שופטים טו ח).
בלחי החמור הכיתי אלף איש (שופטים טו טז).
והכה בכיור או בדוד (ש"א ב יד).
[יד] והיתה יד ה׳ בכם ובאבותיכם (ש"א יב טו).
ושבתם מאחריו ונכה ומת (ש"ב יא טו).
להתרפא מן המכים (מ"א ח כט).
ויכו איש אישו וינוסו ארם (מ"א כ כ).
ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה׳ הכיני נא ... וימאן האיש להכותו ... ויכהו האיש הכה ופצוע (מ"א כ לז).
ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראותו אותם, האכה אכה אבי ? ויאמר לא תכה, האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה ? שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדוניהם (מ"ב ו כא־כב).
ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר ודוד נס וימלט (ש"א יט י).
[פצע] פצע וחבורה ומכה טריה (ישעיה א ו).
הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י ה).
[שוט] ועורר עליו ה׳ צבאות שוט[3] (ישעיה י כו).
ונגף ה׳ את מצרים נגוף ורפוא (ישעיה יט כב).
ושאיה יכת שער (ישעיה כד יב).
הכמכת מכהו הכהו ? (ישעיה כז ז).
[חבט] יחבוט ה׳ משבולת הנהר (ישעיה כז יב).
ויחזק ... את הולם פעם (ישעיה מא עא).
[רצץ] לא יכהה ולא ירוץ (ישעיה מב ד).
ולא יכם שרב ושמש (ישעיה מט י).
[מרט] גוי נתתי למכים ולחיי למורטים (ישעיה נ ו).
[רעה] ירעוד קדקד (ירמיה ב טז).
מכתי אנושה מאנה הרפא (ירמיה טו יח).
מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי (ירמיה ל יד).
[רקע] הכה בכפך ורקע ברגלך (יחזקאל ו יא).
הנבא והך כף אל כף (יחזקאל כא יט).
יען מחאך יד ורקעך ברגל (יחזקאל כה ו).
[טרף] כי הוא טרף וירפאנו (הושע ו א).
[זור] ולא יגהה מכם מזור (הושע ה יג).
והכה הבית הגדול רסיסים (עמוס ו יא).
ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים (עמוס ט א).
[תפף] מתופפות[4] על לבביהן (נחום ב ח).
[שבר] אין כהה לשברך נחלה מכתך כל שומעי שמעך תקעו כף עליך[5] (נחום ג יט).
בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל (מיכה ד יד).

מחצת ראש מבית רשע (חבקוק ג יג).
[נקב] נקבת במטיו ראש פרזיו [6] (חבקוק ג יד).
[חבל] ולאחד קראתי חובלים (זכריה יא ז).
כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת (תהלים ג ח).
[נקש] בפועל כפיו נוקש רשע (תהלים ט יז).
אמחצם ולא יוכלו קום (תהלים יח לט).
הבאישו נמקו חבורותי (תהלים לח ו).
[גרה] מתגרת ידך אני כליתי (תהלים לט יא).
אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו (תהלים סח כב).
בכשיל וכלפות יהלומון (תהלים עד ו).
אתה רצצת ראשי לויתן (תהלים עד יד).
נפעמתי [7] ולא אדבר (תהלים עז ה).
הן הכה צור ויזובו מים (תהלים עח כ).
וכתותי מפניו צריו (תהלים פט כד).
נהרות ימחאו [8] כף (תהלים צח ח).
מחץ ביום אפו מלכים (תהלים קי ה).
[יכח, רצה] כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה [9] (משלי ג יב).
[להם] דברי נרגן כמתהלמים (משלי יח ח).
לץ תכה ופתי יערים (משלי יט כה).
ומהלומות לגו כסילים (משלי יט כט).
חבורות ... ומכות חדרי בטן (משלי כ ל).
שבט מוסר ירחיקנה ממנו (משלי כב טו).
הכוני ... הלמוני בל ידעתי (משלי כג לה).
[כתש] אם תכתוש את האויל במכתש (משלי כז כב).
והרבה פצעי חנם (איוב ט יז).
אם שוט ימית פתאום (איוב ט כג).
בחרפה הכו לחיי (איוב טז י).
[פרר] שלו הייתי ויפרפרני [10] (איוב טז יב).
בניו ירצו [11] דלים (איוב כ י).
[שפק] יספוק עלימו כפימו (איוב כז כג).
[דפק] קול דודי דופק (שה"ש ה ב).
מצאוני השומרים ... הכוני פצעוני (שה"ש ה ז).
ותחבוט את אשר לקטה (רות ב יז).
יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג ל).
ותתפעם [12] רוחו ושנתו נהיתה עליו (דניאל ב א).
•[מחה] ומחת לצלמא על רגלוהי (דניאל ב לד).
ואכה מהם אנשים ואמרטם (נחמיה יג כה).

הכאה: מחי מהלומה ומכה ביד או בכלי, ועושה חבורה פצע או שבר. [שרשים] גרה, דפק, הלם, זור, חבט, חבל, חבר, טרף, ידע, יכח, ימ"ר, כתש, כתת, להם, מחא, •מחה, מחץ, מרט, נגע, נגף, נכה, נקב, נקש, ספק, פעם, פצע, פרר, צבע, רעה, רצה, רצץ, רקע, שבר, שדף, שוט, שפק, תפף.

[1] תרגומו מחא מן קדם ה' הוא. [2] פרשים עם הולכי רגל. [3] שבט מוסר. [4] מכות על לבן כמו על תוף והוא סימן של צער. [5] הכאת כף לשמחה. [6] כמו ראש פרציו או פריציו וזה מתאים עם מה שאמר מקודם מחצת ראש מבית רשע. [7] נפעם רוחי ונשתומם (paralyzed). [8] ידים סופקות ומכות זו בזו. [9] ת"י ירדה, ילקה אותו, לשון רצץ. [10] פירוד העצמות ע"י חביטה בקרקע. [11] ת"י כמו ירוצץ. [12] כמו פעמון המקשקש ומכה.

הכחשה:

[כחש] ותכחש שרה לאמר לא צחקתי (בראשית יח טו).
וכחש בעמיתו בפקדון (ויקרא ה כא).
לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא יט יא).
ויכחשו אויביך לך (דברים לג כט).
וגם גנבו וגם כחשו (יהושע ז יא).
גורן ויקב לא ירעם [1] ותירוש יכחש בם (הושע ט ב).
בני נכר יכחשו לי (ש"ב כב מה).
ולא ילבש אדרת שער למען כחש (זכריה יג ד).
[שקר] ולא אשקר באמונתי (תהלים פט לד).
וכחש בו לא ראיתיך (איוב ח יח).
[כחד] יגידו ולא כחדו מאבותם (איוב טו יח).
ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב טז ח).
יכחידנה תחת לשונו (איוב כ יב).
ואם לא איפו, מי יכזבני וישם לאל מלתי ? (איוב כד כה).

ע"ע שקר.

הכחשה: כפירת האמת, שים לאל דבר; התחפש בחניפה וצביעות. [שרשים] כחד, כחש, שקר.

[1] יש קורין לא ידעם.

הכנה:

[יהב] הבה נלבנה לבנים (בראשית יא ג).
[כון] כי נכון הדבר מעם האלהים (בראשית מא לב).
והיו נכונים ליום השלישי (שמות יט יא).
[קדש] הגבל את ההר וקדשתו (שמות יט כג).
[ערך] את שבעת המזבחות ערכתי (במדבר כג ד).
[הון] ותהינו לעלות ההרה (דברים א מא).
תכין לך הדרך (דברים יט ג).
[קרב] אתם קרבים היום למלחמה (דברים כ ג).
הכינו לכם צידה (יהושע א יא).
קום קדש את העם (יהושע ז יג).
לכו נא הכינו עוד ודעו וראו את מקומו (ש"א כג כב).
ערוכה בכל ושמורה (ש"ב כג ה).

עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעיה סב ז).
אמרתי הנני הנני אל גוי לא קורא בשמי (ישעיה סה ב).
[ידע] בטרם אצרך בבטן ידעתיך [1] ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ירמיה א ה).
הננו אתנו לך (ירמיה ג כב).
והקדישם ליום הרגה (ירמיה יב ג).
הכון והכן לך אתה וכל קהלך (יחזקאל לח ז).
כי קרבו כתנור לבם [2] בארבם (הושע ז ו).
[יעד] הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו ? (עמוס ג ג).
הכון לקראת אלהיך ישראל ! (עמוס ד יב).
[שתת] כצאן לשאול שתו (תהלים מט טו).
היוכל אל לערוך שלחן במדבר ? (תהלים עח יט).
[ילך] לכו נרננה לה' (תהלים צה א).
המכין לארץ מטר (תהלים קמז ח).
הכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה (משלי ו ח).
נכונו ללצים שפטים (משלי יט כט).
ועתדה בשדה לך (משלי כד כז).
הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל כה).
אם אתה הכינות לבך (איוב יא יג).
נכון למועדי רגל (איוב יב ה).
כמלך עתיד לכידור (איוב טו כד).
אשר התעדתו לגלים (איוב טו כח).
אערכה לפניו משפט (איוב כג ד).
[סלל] ויסולו עלי ארחות אידם (איוב ל יב).
להיות עתידים ליום הזה (אסתר ג יד).
• איתיכון עתידין (דניאל ג טו).
ושלחו מנות לאין נכון לו (נחמיה ח י).
הכינונו לבנות לך בית (דהי"א כט טז).
עזרא הכון לבבו לדרוש האלהים (דהי"ב ל יט).

ע"ע ה ז מ נ ה.

ה כ נ ה : העמד וערוך דבר על מקומו ; הכשיר עצמו לתכלית דבר מה ; העריך רוחו ומחשבתו לדבר מוסרי. [שרשים] הון, יהב, ילך, יעד, כון, סלל, ערך, עתד, קדש, קרב, שתת.

[1] כמו יעדתיך. [2] הכינו את לבם במעשה אורב, כתנור שמכינים ומסיקים אותו לאפות. יש קורין כי קרבם כתנור, לבם בוער בם.

הכנסה והוצאה: [רוק] וירק [1] את חניכיו ילידי ביתו (בראשית יד יד).
[יצא] ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין (בראשית יד יח).
[משה] כי מן המים משיתיהו (שמות א י).
את הבצק אשר הוציאו ממצרים (שמות יב לט).
להוציא אותה אל מחוץ למחנה (ויקרא יט ג).
[גזז] ויגז שלוים מן הים (במדבר יא לא).
והריקותי אחריכם חרב (ויקרא כו לג).
[שלף] וחרבו שלופה בידו (במדבר כב כג).
כי לא שלף החרב מבטנו (שופטים ג כב).
ויקח את חרבו וישלפה מתערה (ש"א יז נא).
ימשני ממים רבים (ש"ב כב יז).
[כול] קטן מהכיל את העולה (מ"א ח סד).
הוציאו אותה אל מבית לשדרות (מ"ב יא טו).
[פוק] ותפק [2] לרעב נפשך (ישעיה נח י).
אשר לא יכילו המים (ירמיה ב יג).
[מלא] ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל (ירמיה ו א).
חתר לך בקיר והוצאת בו (יחזקאל יב ה).
פתוחה לטבח מרוטה להכיל (יחזקאל כא לג).
[כנס] וכנסתים אל אדמתם (יחזקאל לט כח).
והוצאני דרך השער (יחזקאל מב טו).
לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו (עמוס ז י).
העל כן יריק חרמו [3] ותמיד להרוג לא יחמול (חבקוק א יז).
ממעי אמי אתה גוזי (תהלים עא ו).
שקדמת שלף [4] יבש (תהלים קכט ו).
מפיקים [5] מזן אל זן (תהלים קמד יג).
טוב יפיק [6] רצון מה' (משלי יב ב).
[ירד] והם ירדו חדרי בטן (משלי יח ח).
כי מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל לג).
שלף איש נעלו (רות ד ו).
כנסתי לי גם כסף וזהב (קהלת ב ח).
ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס (קהלת ב כו).
• [נפק] ודתא נפקת וחכימיא מתקטלין (דניאל ב יג).
• נפקתא תהוא מתיהבא (עזרא ו ח).
ומים מסלע הוצאת להם לצמאם (נחמיה ט טו).
כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו [7] (דהי"ב ב ה).
ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה (דהי"ב ט כח).

ע"ע כ נ י ס ה.

ה כ נ ס ה ו ה ו צ א ה : (ה ו צ א ה : העתקה ממקום למקום ; שנוי רשות ; הרקה ועזיבת המקום. ה כ נ ס ה, ביאה לתוך מקום מיוחד ; קבוץ ואסיפה [שרשים] ה ו צ א ה : גזז, יצא, משה, • נפק, פוק, רוק, שלף. ה כ נ ס ה : ירד, כול, כנס, מלא.

[1] לשון ריק, כלומר הוציאם התוצה. [2] תוציא לו את רצונך הטוב בדברי תנחומים, חוץ ממה שתתן לו לחם לאכול שנאמר לעיל הלא פרוס לרעב לחמך. [3] יש קורין להריק חרבו. [4] שקודם הצמיחה והיציאה מהקרקע כבר יבש. [5] מוציאים אוכל ומזון. [6] מוציא נחת רוח מהקב"ת לכל העולם. [7] קצרים הם להתכנס שם.

הכנסת אורחים: ע"ע מלון אורחים.

הכנעה : [ענה] עד מתי מאנת לענות מפני (שמות י ג).
[כנע] או אז יכנע לבבם הערל (ויקרא כו מא).
הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך (דברים ט ג).
[תכה] והם תכו [1] לרגליך (דברים לג ג).
ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל (שופטים יא לג).
ואם אין מושיע אותנו ויצאנו אליך (ש"א יא יג).
הראית כי נכנע אחאב מלפני, יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו (מ"א כא כט).
[רדד] לרד לפניו גוים (ישעיה מה א).
[לחך] ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מט כג).
[כפף] הלכוף כאגמון ראשו (ישעיה נח ה).
[נכה] ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעיה סו ב).
במה אקדם ה' אכוף לאלהי מרום ? (מיכה ו ו).
[חלך] ידכה ישוח ונפל בעצומיו חלכאים [3] (תהלים י י).
[שחח] אלהי עלי נפשי תשתוחח (תהלים מב ז).
כי שחה לעפר נפשנו (תהלים מד כו).
[רפס] מתרפס ברצי כסף (תהלים סח לא).
כמעט אויביהם אכניע (תהלים פא טו).
ויכנע בעמל לבם (תהלים קז יב).
[כאה] וירדוף איש עני ואביון ונכאה [4] לבב למותת (תהלים קט טז).
ה' זוקף כפופים (תהלים קמו ח).
לך התרפס ורהב רעיך (משלי ו ג).
[שפל] טוב שפל רוח את ענוים (משלי טז יט).
וראה כל גאה והשפילהו ראה גאה הכניעהו (איוב מ יא-יב).
ובאו בו ציים כתים ונכאה (דניאל יא ל).
ובהכנעו שב ממנו אף ה' (דהי"ב יב יב).
ויכנע חזקיהו בגובה לבו (דהי"ב לב כו).
——— ע"ע גבהות ושפלות.

הכנעה: כפיפה והשפלה; רדיה ע"י נצחון במלחמה לפני אויב; שפלת הרוח והרדת גאון ותפארת לפני נכבד וצדיק ממנו [שרשים] חלך, כאה, כנע, כפף, לחך, נכה, ענה, רדד, רפס, שחח, שפל, תכה.

[1] תכא בארמית הוא כסא כמו הדום רגליך, כלומר שיהיו נכנעים לפניך. [2] נהיה נכנעים ומשובדים ומסורים בידך (surrender). [3] הון של הנכנעים. לשון שבירה והכנעה.

הכרה : [ראה] ראו ראינו כי היה ה' עמך (בראשית כו כח).
[נכר] ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות (בראשית כז כג).
וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום (בראשית לא ב).
נגד אחינו הכר נא מה עמדי וקח לך (בראשית לא לב).
זאת מצאנו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא ? ויכרה ויאמר כתונת בני היא (בראשית לז לב-לג).
הכר נא [1] למי החותמת והפתילים והמטה האלה, ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני (בראשית לח כה-כו).
וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם ... ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (בראשית מב ז - ח).
[ידע] ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו (בראשית מה א).
והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם (בראשית מה יב).
אשר לא ידע את יוסף (שמות א ח).
לא תטה משפט לא תכיר פנים (דברים טז יט).
כי את הבכור בן השנואה יכיר [2] (דברים כא יז).
ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה (דברים כט ג).
פן ינכרו [3] צרימו (דברים לב כז).
האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע (דברים לג ט).
והמה הכירו את קול הנער הלוי (שופטים יח ג).
ויכר שאול את קול דוד (ש"א כו יז).
ויסר את האפר מעל עיניו ויכר אותו מלך ישראל (מ"א כ מא).
והיתה נבלת איזבל כדומן על פני השדה בחלק ישראל, אשר לא יאמרו זאת איזבל ? (מ"ב ט לז).
הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט).
[גלה, חמס] נגלו שוליך נחמסו עקביך (ירמיה יג כב).
כל רואיהם יכירום (ישעיה סא ט).
וישראל לא יכירנו (ישעיה סג טז).
עינים לראות ולא ראו (יחזקאל יב ב).
ועקבותיך לא נודעו [4] (תהלים עז כ).
ולא יכירנו עוד מקומו (תהלים קג טז).
הבט ימין וראה ואין לי מכיר (תהלים קמב ה).
גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו (משלי כ יא).
בשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה (משלי כו כד).
יעמוד ולא אכיר מראהו (איוב ד טז).
לא יכירנו עוד מקומו (איוב ז י).
וכחש בו לא ראיתיך (איוב ח יח).
[שור] ולא עוד תשורנו מקומו (איוב כ ט).
ואותותם לא תנכרו (איוב כא כט).
כי יכיר בלהות מות (איוב כד יז).
ולא נכר שוע מפני דל (איוב לד יט).

מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה (רות ב י).
יהי מכירך ברוך (רות ב יט).
ותקם בטרם יכיר איש את רעהו (רות ג יד).
טומאתה בשוליה[5] (איכה א ט).
לא נכרו בחוצות (איכה ד ח).
ומרדכי ידע את כל אשר נעשה (אסתר ד א).
ואין העם מכירים קול תרועת השמחה (עזרא ג יג).
ואכירה והנה לא אלהים שלחו (נחמיה ו יב).
ואינם מכירים לדבר יהודית (נחמיה יג כד).

ה כ ר ה: תדוד בעיניו ובחון; הסתכל בדבר; השקפה עיונות והתבוננות. [שרשים] גלה, חמס, ידע, נכר, ראה, שור.

1 הכרת הצדק. 2 להכיר זכותו, הכרה לטובה. 3 לא יכירו כי זהו פועל ה'. 4 דריכת הרגל לא ניכר (no trace).
5 בשולי בגדיה ניכר דם נדה שלה, כלומר עון וחטא.

הכרזה:

[קול] ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר (שמות לו ו).
[רוע] והעברת שופר תרועה (ויקרא כה ט).
[ידע] למען דעת כל עמי הארץ (יהושע ד כד).
[צעק] ויצעק שמואל את העם אל ה' (ש"א י יז).
[שמע] ושאול תקע בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העברים (ש"א יג ג).
[זעק] הזעק לי את איש יהודה (ש"ב כ ד).
[רנן] ויעבור הרנה במחנה לאמר (מ"א כב לו).
[שלח] דבר שלח ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט ז).
[קרא] צדק יקראהו[1] לרגלו (ישעיה מא ב).
[נגד] הגידו זאת בבית יעקב והשמיעוה ביהודה לאמר (ירמיה ה כ).
* כדנא תאמרון להון (ירמיה י יא).
בשבטי ישראל הודעתי נאמנה (הושע ה ט).
[שפר] אל חכך שופר (הושע ח א).
וקרא עליה את הקריאה (יונה ג ב).
[בשר] בשרתי צדק בקהל רב (תהלים מ י).
[אמר] אדני יתן אומר המבשרות צבא רב (תהלים סח יב).
חכמות בחוץ תרונה (משלי א כ).
אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם (משלי א כג).
רב אדם[2] יקרא איש חסדו (משלי כ ו).
קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכה א טו).
[גלה] פתשגן הכתב ... גלוי לכל העמים (אסתר ג יד).
וקראו לפניו ככה יעשה לאיש (אסתר ו ט).
*[כרז] וכרוזא קרא בחיל (דניאל ג ד).
* והכרזו עלוהי די להוא שליט (דניאל ה כט).
ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר (עזרא א א).

--- ע"ע ב ש ו ר ה: ק ר י א ה.

ה כ ר ז ה: קריאה בקול גדול להודיע ולהשמיע דבר בקהל רב. [שרשים] אמר, בשר, גלה, זעק, ידע, * כרז, נגד, צעק, קול, קרא, רוע, רנן, שלח, שמע, שפר.

1 בכל המקום שהלך קרא לאנשים שילכו בדרך צדק.
2 רוב בני אדם יכריז חסדו ומעשה הטוב שהוא עושה לאיש זולתו.

הלואה:

[שאל] ושאלה אשה משכנתה (שמות ג כב).
וישאלו איש מאת רעהו (שמות יא ב).
וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום (שמות יב לו).
וכי ישאל איש מאת רעהו (שמות כב יג).
[לוה] אם כסף תלוה את עמי (שמות כב כד).
[נשה] שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו (דברים טו ב).
והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה (דברים כח יב).
תחת השאלה אשר שאל לה' (ש"א ב כ).
וכל איש אשר לו נושה (ש"א כב ב).
לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך (מ"ב ד ג).
ושלמי את נשיך (מ"ב ד ז).
אהה אדוני! והוא שאול (מ"ב ו ה).
כמלוה כלוה כנושה כאשר נושה בו (ישעיה כד ב).
לא נשיתי ולא נשו בי (ירמיה טו י).
לוה רשע ולא ישלם (תהלים לז כא).
כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה (תהלים לז כו).
לא ישיא[1] אויב בו (תהלים פט כג).
ינקש נושה לכל אשר לו (תהלים קט יא).
טוב איש חונן ומלוה (תהלים קיב ה).
מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו (משלי יט יז).
ועבד לוה לאיש מלוה (משלי כב ז).
לוינו כסף למדת המלך (נחמיה ה ד).
[נשא]משא איש באחיו אתם נושאים (נחמיה ה ז).

ה ל ו א ה: לקוח דבר מזולתו בחוב; לקות כסף לשלם לזמן מוגבל. „נשי" הוא הלואה שהעביר הלוה מועד הפרעון והמלוה תובע החוב. [שרשים] לוה, נשא, נשה, שאל.

1 לא יהיה לו האויב כנושה בו ויקח רכושו.

הלואי:

[לו] לו ישמעאל יחיה לפניך (בראשית יז יח).
ויאמר הן, לו יהי כדברך (בראשית ל לד).

לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו (במדבר יד ב).
[מי] מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים (דברים ה כו).
ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן (יהושע ז ז).
[אחל] אחלי [1] אדוני לפני הנביא (מ"ב ה ג).
אחלי! יכונו דרכי (תהלים קיט ה).

ה ל ו א י: הוראת היחול והרצון; בקשה לקיום התנאי שהתנה עם זולתו. [שרשים] אחל, לו, מי.
[1] מלת הקריאה אח־לי, בארמית לוי או הלואי = הלואי יפנת אדוני אל הנביא.

הליכה:

[עלה] ויעל אברם ממצרים (בראשית יג א).
[נהל, רגל] אתנהלה לאטי לרגל המלאכה (בראשית לג יד).
[ירד] לא ירד בני עמכם (בראשית מב לח).
רדה אלי אל תעמוד (בראשית מה ט).
[צעד] בנות צעדה עלי שור (בראשית מט כב).
[ילך] והיה כי תלכון לא תלכו ריקם (שמות ג כא).
מי ומי ההולכים? ויאמר משה בנעורינו ובזקנינו נלך (שמות י ח־ט).
גם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה (שמות י כו).
ויעל משה אל הר האלהים (שמות כב א).
ולא הלך כפעם בפעם (במדבר כד א).
ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים טז ז).
אם לא תלכי עמי והלכתי, ואם לא תלכי עמי לא אלך (שופטים ד ח).
והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות (שופטים ה ו).
[שלח] שולח ברגליו [1] (שופטים ה טו).
במסלה אחת הלכו הלוך וגעו (ש"א ו יב).
[אזל] הלחם אזל מכלינו (ש"א ו יב).
והיה כהפנותו שכמו ללכת מעם שמואל (ש"א י ט).
ויסוב שמואל ללכת (ש"א טו כז).
וילך שם [2] אל נוית ברמה (ש"א יט כג).
ויתהלכו באשר יתהלכו (ש"א כג יג).
ויהי בשמעך את קול צעדה (ש"ב ה כד).
קרואים והולכים לתומם (ש"ב טו יא).
ואני הולך על אשר אני הולך (ש"ב טו כ).
וברזילי הגלעדי ירד מרוגלים (ש"ב יט לב).
ביום צאתך והלכת אנה ואנה (מ"א ב מב).
אי זה הדרך הלך (מ"א יג יב).
וירא [3] ויקם וילך אל נפשו (מ"א יט ג).
ויהי הם הולכים הלוך ודבר (מ"ב ב יא).
מדוע את הולכת אליו היום? (מ"ב ד כג).

הלוך וטפוף [4] תלכנה וברגליהן תעכסנה (ישעיה ג טז).
[יבל] יובילוהו רגליה מרחוק לגור (ישעיה כג ז).
בשמחה תצאון ובשלום תובלון (ישעיה נה יב).
[שור] ותשורי [5] למלך בשמן (ישעיה נז ט).
[אתה] הננו אתנו לך (ירמיה ג כב).
[שוט] שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא (ירמיה ה א).
נשוא ינשאו כי לא יצעדו (ירמיה י ה).
לא יסבו בלכתן, איש על עבר פניו ילכו (יחזקאל א ט).
התאחדי! המיני! השימי! השמאילי! [6] אנה פניך מועדות? (יחזקאל כא כא).
ודן ויון מאוזל [7] בעזבוניך (יחזקאל כז יט).
[שקק] בעיר ישוקו (יואל ב ט).
ישתקשקון ברחובות (נחום ב ה).
[עבר, שוב] וחניתי לביתי מצבה מעובר ומשב (זכריה ט ח).
תרחיב צעדי תחתי (תהלים יח לז).
מה' מצעדי גבר כוננו (תהלים לז כג).
[דדה] אדדם עד בית אלהים בקול רנה (תהלים מב ה).
מי יובילני עיר מצור? (תהלים ס יא).
הליכות אלי מלכי בקדש (תהלים סח כה).
בחשכה יתהלכו (תהלים פב ה).
ילכו מחיל אל חיל (תהלים פד ח).
צדק לפניו יהלוך וישם לדרך פעמיו (תהלים פה יד).
כצל כנטותו נהלכתי (תהלים קט כג).
ואתהלכה ברחבה (תהלים קיט מה).
בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד יב).
רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו (משלי ה ה).
כי אין האיש בביתו, הלך בדרך מרחוק (משלי ז יט).
רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל (משלי כ יד).
עיר גבורים עלה חכם (משלי כא כב).
שלשה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת (משלי ל כט).
משוט [8] בארץ ומתהלך בה (איוב א ז).
אזלו מים מני ים (איוב יד יא).
יצרו צעדי אונו (איוב יח ז).
שולח ברשת ברגליו ועל שבכה יתהלך (איוב יח ח־ט).
[משך] ואחריו כל אדם ימשוך (איוב כא לג).
באשורו אחזה רגלי (איוב כג יא).
[יצא] בצאתי שער עלי קרת ברחוב אכין מושבי (איוב כט ז).

הלא הוא יראה דרכי וכל צעדי יספור (איוב לא ד).
[פנה] אנה פנה דודך ונבקשנו עמך (שה"ש ו א).
לכה דודי נצא השדה (שה"ש ז יב).
צדו [9] צעדינו מלכת ברחובותינו (איכה ד יח).
שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א).
*[הוך] די כל מתנדב ... למהך לירושלם (עזרא ז יג).
עד מתי יהיה מהלכך ? (נחמיה ב ו).
ותהלוכות [10] לימין מעל לחומה (נחמיה יב לא).

——— ע"ע ירידה; ועליה.

הליכה: תנועת הרגלים בעת התעקרן ממקומן; הרם פעמיו אל מקום; התפשטות והמשכת דבר טבעי או מוסרי. [שרשים] אזל, אתה, דדה, *הוך, יבל, ילך, יצא, ירד, משך, נהל, עבר, עלה, פנה, צעד, רגל, שוב, שוט, שור, שלח, שקק.

[1] שלא שאל בהמה לרכוב עליה אלא הלך ברגליו. [2] השבעים קורין וילך משם. [3] כמו וייראו. [4] הליכה ורקידה וקפיצה בחוצפה ועזות; פסיעות מדודות. [5] כטעם ושמן למצרים יובל. [6] קריאה לעריכת מלחמה ע"ד attention! forward, march! [7] התמדת ההליכה בשיירות למכור הסחורות (רד"ק). [8] הליכה במהירות. [9] כמו צרו, צר ודחוק, כמו בלכתך לא ילך צעדך. [10] הליכה בהמון חוגג, procession ,parade.

המון: ושמתי את זרעך כעפר הארץ, אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה (בראשית יג טז).
[המה] והיית לאב המון גוים (בראשית יז ד).
מנער ועד זקן כל העם מקצה [1] (בראשית יט ד).
[צבא] הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים (שמות יב יז).
[ערב] וגם ערב רב עלה אתם (שמות יב לח).
[אסף] והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה (במדבר יא ד).
[יעד] הבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר טז כא).
הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ (במדבר כב ה).
[רבה] תרבות אנשים חטאים (במדבר לב יד).
עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב (יהושע יא ד).
והנה אנשי העיר אנשי בליעל נסבו את הבית מתדפקים על הדלת (שופטים יט כב).
ההמון נמוג [2] וילך והלום (ש"א יד טז).
ויחלק לכל העם לכל המון ישראל (ש"ב ו יט).
אם ישפוק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי (מ"א כ י).

[שפע] וירא את שפעת יהוא בבואו, ויאמר שפעת [3] אני רואה (מ"ב ט יז).
קול המון בהרים דמות עם רב (ישעיה יג ד).
המון כל הגוים הצובאים (ישעיה כט ז).
[מלא] אשר יקראו עליו מלא רועים (ישעיה לא ד).
[קהל] בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו — קהל גדול ישובו הנה (ירמיה לא ז).
ואת יתר האמון הגלה (ירמיה נב טו).
יען המנכם [4] מן הגוים (יחזקאל ה ז).
לא מהם ולא מהמונם ולא מהמיהם [5] (יחזקאל ז יא).
העלה עליהם קהל (יחזקאל כג מו).
[עדר] כעדר ... תהימנה מאדם (מיכה ב יב).
העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד יא).
[רגש] בבית אלהים נהלך ברגש [6] (תהלים נה טו).
[סוד] תסתירני מסוד מרעים מרגשת פועלי און (תהלים סד ג).
ה' יתן אומר המבשרות [7] צבא רב (תהלים סח יב).
בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים (תהלים קמח יב).
ומי אוהב בהמון לא תבואה (קהלת ה ט).
וקול דבריו כקול המון [8] (דניאל י ו).

——— ע"ע אדם שפל.

המון: עם רב; קבוצת אנשים רבים; קהל עדת דלת העם; תערובת בני אדם שונים; אספת רקים ופוחזים (rabble ,riff-raff). [שרשים] אסף, המה, יעד, מלא, סוד, עדר, ערב, צבא, קהל, רבה, רגש, שפע.

[1] ההמון מכל קצות העיר. [2] נמסו והלכו, נתפרדה התבילה וכל אחד הלך לדרכו. [3] שפעת השני כמו שפעה, המון אנשי חיל. [4] כמו המונכם, ושעורו: הבאתם עצמכם בתוך המון העמים להתערב עמהם ולהיות כמוהם. [5] קול תשואת המון רב. [6] ברוב עם והמון הרוגשים והומים בקול חוגג. [7] הנביאים מבשרים לצבא רב הם ישראל. [8] ומזה המאמר הידוע בלשון רומית: Vox populi vox dei ובלשון אנגלית: the voice of the people is the voice of God = קול העם כקול שדי.

המיה: [שרק] לשמוע שריקות עדרים (שופטים ה טז).
[נהם] וינהם עליו... כנהמת ים (ישעיה ה ל).
[המה] המית נבליך (ישעיה יד יא).
[יפח] קול בת ציון תתיפח תפרש כפיה (ירמיה ד לא).

[שקק] כמשק גבים שוקק בו (ירמיה לג ד).
מעון תנים שמה ושרקה (ירמיה נא לז).
בחוצות יתהוללו הרכב, ישתקשקון ברחובות (נחום ב ה).
שאגתי מנהמת לבי (תהלים לח ט).
יסר בנך כי יש תקוה, ואל המיתו[1] אל תשא נפשך (משלי יט יח).
ארי נוהם ודוב שוקק (משלי כח טו).
[נהק] הינהק פרא עלי דשא (איוב ו ה).
ובין שיחים ינהקו (איוב ל ז).

ע"ע קול.

המיה: השמעת קול הברה שאון והמולה. [שרשים] המה, יפח, נהם, נהק, שקק, שרק.

[1] כמו המיתו, כלומר תענוש אותו ולא תשגיח אל המית בכייתו.

המסה: ע"ע נמיסה.

המתנה: [יחל] וייחל עוד שבעת ימים (בראשית ח יב).

[שמר] ואביו שמר את הדבר (בראשית לז יא).
[אפק] ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו (בראשית מה א).
[קוה] לישועתך קויתי ה' (בראשית מט יח).
[עמד] עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדבר ט ח).
ויחילו עד בוש (שופטים ג כה).
[צפה] עלי יושב... מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים (ש"א ד יג).
עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא אדוני המלך אחריו (מ"א א כ).
[חכה] וחכינו עד אור הבקר (מ"ב ז ט).
[שום] ויעמד את פניו וישם[1] עד בוש (מ"ב ח יא).
ופתחת הדלת ונסתה ולא תחכה (מ"ב ט ג).
יעשה למחכה לו (ישעיה סד ג).
ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר (הושע יב יג).
לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם (מיכה ה ו).
ואצפה לראות מה ידבר בי (חבקוק ב א).
אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב ג).
המחכים למות ואיננו (איוב ג כא)
כי עתה צעדי תספור, לא תשמור[2] על חטאתי (איוב יד טז).
ואליהו חכה את איוב בדברים (איוב לב ד).
[כתר] כתר לי זעיר ואחוד כי עוד לאלוה מלים (איוב לו ב).
ויתאפק המן (אסתר ה י).

ע"ע תקוה.

המתנה: יחל וקוה לאיזה דבר טוב, או חכה לזמן הבא המביא ישועה; הפסק זמן בין מחשבה לפעולה, ובין תחלת דבר לסופו. [שרשים] אפק, חכה, יחל, כתר, עמד, צפה, קוה, שום, שמר.

[1] ת"י ואוריך ויוחל. [2] לא תמתין על חטאתי בפועל, כי תענשני גם על מחשבתי ותספור צעדי ההולכים לחטוא. השבעים קורין לא תעבור על חטאתי.

הן ולאו: [הן, לא] הן לי לא נתת זרע (בראשית טו ג)

הן לו יהי כדבריך (בראשית ל לד).
[אין] והנה אין יוסף בבור (בראשית לז כט).
[כון] כן ירבה וכן יפרץ (שמות א יב).
והן לא יאמינו לי (שמות ד א).
[אלל] אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט).
ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ז).
[בלה] מבלתי יכולת ה' (במדבר יד טז).
עד בלתי השאיר לו שריד (במדבר כא לה).
כדבריכם כן הוא (יהושע ב כא).
[אי] ותקרא לנער אי כבוד (ש"א ד כא).
[ישה] ויאמר דוד הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול? (ש"ב ט א).
[אפס] האפס עוד איש? (ש"ב ט ג).
אם אש[1] להימין ולהשמיל (ש"ב יד יט).
ויאמר יהונדב יש ויש (מ"ב י טו).
עד אפס מקום (ישעיה ה ח).
ולבבו לא כן יחשב (ישעיה י ז).
מכת בלתי סרה... מורדף בלי חשך (ישעיה יד ו).
זאת לא זאת (יחזקאל כא לא).
האף אין זאת בני ישראל? (עמוס ב יא).
האש[2] בית רשע (מיכה ו י).
כן העם הזה וכן הגוי הזה (חגי ב יד).
ולב כסילים לא כן (משלי טו ז).
ולבו בל עמך (משלי כג ז).
ולרוזנים אי שכר (משלי לא ד).
הן אל לא ימאס תם (איוב ח כ).
הן יראת ה' היא חכמה (איוב כח כח).
אין זולתך לגאול (רות ד ד).
כן נעשה כאשר אתה אומר (נחמיה ה יב).
לאין נכון לו (נחמיה ח י).
אל יאמר המלך כן (דהי"ב יח ז).

ע"ע אמת; שקר.

הן ולאו: הן מורה על חיוב הדבר כמו כן, ולא מורה על שלילת הדבר ואפיסתו. [שרשים] הן: הן, ישה, כן. לאו: און, אי, אלל, בלה, לא.

[1] ואש כמו אם יש, תרגומו אם אית. [2] כמו היש.

הנאה: [פתה] יפת אלהים ליפת (בראשית ט כז).

[שבע] זקן ושבע ימים (בראשית לה כט).

לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם (במדבר טז טו).
[ענק] העניק תעניק לו מצאנך ומיקבך (דברים טו יד).
את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי (ש"א יב ג).
[טעם] בן שמונים שנה אנכי... אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת אשר אשתה? (ש"ב יט לו).
[ברך] ועתה קח נא ברכה מאת עבדך... ויפצר בו לקחת וימאן (מ"ב ה טו־טז).
[ענג] ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נה ב).
לא יחרוך[1] רמיה צידו (משלי יב כז).
[מתן] ושונא מתנות יחיה (משלי טו כז).
[טוב] יבלו בטוב ימיהם (איוב כא יג).
[שוה] ולא שוה לי (איוב לג כז)
ביום טובה היה בטוב (קהלת ז יד).
[חוש] ומי יחוש[2] חוץ ממני? (קהלת ז כג).
ולמלך אין שוה להניחם (אסתר ג ח).

ע"ע תענוג.

ה נ א ה: התעדן בעונג ובמאויי בשרים; קבלת תועלת מזולתו; שביעה רוחנית. [שרשים] ברך, חוש, טוב, טעם, מתן, ענג, ענק, פתה, שבע.
[1] לא ישיגנו להנות ממנו. [2] יש קורין חוץ ממנו, כלומר אין אדם נהנה רק מאשר יתן לו ה׳ רשות וישליטנו עליו.

הנה: ע"ע הכנה.

הנהגה: ע"ע מנהיג.

הנחה: [שום] ויתן אל הגר שם על שכמה (בראשית כא יד).
שים נא ידך תחת ירכי (בראשית כד ב).
[נוח] ותנח בגדו אצלה (בראשית לט טז).
לשום לכם שארית בארץ (בראשית מה ז).
[רבץ] ברכת תהום רובצת תחת[1] (בראשית מט כה).
ויחנטו אותו ויישם בארון במצרים (בראשית נ כו).
והנח אותו לפני ה׳ למשמרת (שמות טז לג).
וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (שמות יז יא).
[שית] ולא שתו איש עדיו עליו (שמות לג ד).
[חנה] ובחנות המשכן יקימו אותו הלוים (במדבר א נא)
והניח מחוץ למחנה במקום טהור (במדבר יט ט).
ורבצה בו כל האלה (דברים כט יט).
והנחתם אותם במלון (יהושע ד ג).
[עזב] ויעזבו את העיר פתוחה (יהושע ח יז).
[קום] ויקימה שם תחת האלה (יהושע כד כו).
והוצאתי את מנחתי והנחתי לפניך (שופטים ו׳ יח).
ועד אבל הגדולה[2] אשר הניחו עליה את ארון ה׳ עד היום הזה בשדה בית השמשי (ש"א ו יח).
אשר הניח לשמור הבית (ש"ב טז כא).
וינח את נבלתו בקברו (מ"א יג ל).
[תלה] שלטיהם תלו על חומותיך (יחזקאל כז יא).
והניחני בתוך הבקעה (יחזקאל לג א).
[שוה] הוד והדר תשוה[3] עליו (תהלים כא ו).
תשית לראשו עטרת פז (תהלים כא ד).
[סמך] עלי סמכה חמתך (תהלים פח ח).
לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלים קכה ג).
ותשת עלי כפכה (תהלים קלט ה).
בלב נבון תנוח חכמה (משלי יד לג).
ותשיתהו בחיקה (רות ד טז).
[פרש] ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכה א י).
וגם מזה אל תנח ידך (קהלת ז יח).

ע"ע עזיבה.

ה נ ח ה: הביא ושים דבר על מכונו; השכב איזה דבר על מקומו; עזוב דבר אצל זולתו, גם עזיבה מוסרית בהסרת ההשגחה. [שרשים] חנה, נוח, סמך, שזב, פרש, קום, רבץ, שוה, שום, שית, תלה.
[1] ברכות המעינות המונחות מתחת לארץ. [2] ת"י אבן הגדולה ל׳ במקום ן׳. עד היום הזה מוסב אל האבן שהוא שם עד היום בשדה בית השמשי. [3] תשים ותניח עליו הוד והדר.

הסגת גבול: [נסג] לא תסיג את גבול רעך אשר גבלו ראשונים (דברים יט יד).
ארור מסיג גבול רעהו (דברים כז יז).
[נגע, קרב] הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום (ישעיה ה ח)
הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי ישראל (ירמיה יב יד).
[רחב] למען הרחיב את גבולם (עמוס א יג).
היו שרי יהודה כמסיגי גבול (הושע ה י).
אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך (משלי כב כח).
[ארב, שדד] אל תארוב רשע לנוה צדיק, אל תשדד רבצם (משלי כד טו).
גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו (איוב כד ב).

ע"ע גבול.

ה ס ג ת ג ב ו ל: הקטנת והקצרת המדה של שדה או נחלה השייכת לזולתו כדי להרחיב את נחלת עצמו, ע"י הרחקת סימן הגבול המבדיל ביניהם. [שרשים] נגע, נסג, קרב, רחב.

הסכמה: [אות] אך בזאת נאות לכם (בראשית לד טו).
[סמך] וסמכת את ידך עליו (במדבר כז יח).
[קום] הקים אותם כי החרש לה (במדבר ל טו).

[יאל] כי הואיל ה׳ לעשות אתכם לו לעם (ש"א יב כב).
[חלט] וימהרו ויחלטו[1] הממנו (מ"א כ לג).
[חרץ] כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ מ).
דברו הנביאים פה אחד טוב (מ"א כב יג).
[ישה] יש ויש תנה את ידך (מ"ב י טו).
ויאותו הכהנים (מ"ב יא ט).
ואם עמדו בסודי (ירמיה כג כב).
[שלם] אם שלמים[2] וכן רבים (נחום א יב).
[אשר] ואשרו אתכם כל הגוים (מלאכי ג יב).
קמו בניה ויאשרוה (משלי לא כח).
[עוד] אזן שמעה ותאשרני ועין ראתה ותעידני (איוב כט יא).
[תמם] תמים דעות עמך (איוב לו ד).
לקיים כל דבר (רות ד ז).
[עמד] אל תעמוד בדבר רע (קהלת ח ג).
[קבל] וקבל היהודים את אשר החלו לעשות (אסתר ט כג).
לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי. ומאמר אסתר קים דברי הפורים (אסתר ט לא-לב).
[רשה] כרשיון כורש מלך פרס עליהם (עזרא ג ס).
כה אמר ה׳ קבל לך (דהי"א כא יא).

ע"ע רשות.

הסכמה: העמד הדבר על מכונו; אישור וקיום דבר בתקפו; רשות לעשות איזה מעשה. [שרשים] אות, אשר, חלט, חרץ, יאל, ישה, סמך, עוד, עמד, קבל, קום, רשה, שלם, תמם.

[1] כמו ויחלטוה ממנו. החלטה (resolution), כרתו הדברים מפיו שלא יחזור בו (רש"י). [2] ת"י שלמים בעצה ובהסכמה אחת.

הספד:
[ספד] ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה (בראשית כג ב).
ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד (בראשית נ י).
[בכה] ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה׳ (ויקרא י ו).
ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב (ש"ב א יב).
[קין] ויקונן דוד את הקינה הזאת על שאול ועל יהונתן בנו (ש"ב א יז).
איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה! (ש"ב א כז).
ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר? (ש"ב ג לג).
הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל! (ש"ב ג לח).
ותספוד על בעלה (ש"ב יא כז).
על שדים סופדים[1] על שדה חמד על גפן פוריה (ישעיה לב יב).
וקראו למקוננות ותבואינה (ירמיה ט טז).
לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות לא יספדו לו הוי אדון והוי הודו (ירמיה כב יח).
[תפף] מתופפות על לבביהן (נחום ב ח).
וספדו עליו כמספד על יחיד (זכריה יב י).
וספדו לו כל ישראל וקברו אותו (זכריה יד יג).
וסבבו בשוק הסופדים (קהלת יב ה).
בקינותיהם על יאשיהו (דהי"ב לה כה).

ע"ע בכיה.

הספד: בכה בספוק כף על ירך או על הלב; קונן בשיר מר על אבדן דבר החביב לו ובפרט איש נכבד. [שרשים] בכה, ספד, קון, תפף.

[1] סופדים כמו סופקים, יטפחו על לבם (רש"י).

הסרה:
[לקח] את הצלע אשר לקח מן האדם (בראשית ב כב).
[סור] ויסר את מכסה התבה (בראשית ח יג).
[עזב] אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדוני (בראשית כד כז).
[פרק] ופרקת עלו מעל צוארך (בראשית כז מ).
[שוב] עד אשר תשוב חמת אחיך (בראשית כז מד).
[גלל] וגללו את האבן מעל פי הבאר (בראשית כט ג).
[כפר] כי אמר אכפרה[1] פניו במנחה (בראשית לב כא).
ותסר בגדי אלמנותה (בראשית לח יד).
לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט י).
[נשל] של נעליך מעל רגליך (שמות ג ה).
ויסור הערוב מפרעה (שמות ח כז).
[מוש] לא ימיש עמוד הענן (שמות יג כב).
והסרותי מחלה מקרבך (שמות כג כה).
[נוף] אשר הונף ואשר הורם (שמות כט כז).
פרקו נזמי הזהב (שמות לב ב).
[מחה] מחני מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).
[ירד] ועתה הוריד עדיך מעליך (שמות לג ה).
[נצל] ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות לג ו).
והסיר את מראתו בנוצתה (ויקרא א טז)
[רום] והרים הכהן מן המנחה (ויקרא ב ט).
[פשט] ופשט את בגדיו (ויקרא ו ד).
ומחה אל מי המרים (במדבר ה כג).
והענן סר מעל האהל (במדבר יב י).
[שכך] והשכותי מעלי את תלונות בני ישראל אשר הם מלינים עליכם (במדבר יז כ).
וישב חרון אף ה׳ מישראל (במדבר כה ד).
[הדף] להדוף את כל אויביך מפניך (דברים ו יט).
ונשל גוים רבים מפניך (דברים ז א).
והסיר ה׳ ממך כל חולי (דברים ז טו).
[בער] ובערת הרע מקרבך (דברים יג ו).

בערתי הקדש מן הבית (דברים כו יג).
[נסח] ונסחתם מעל האדמה (דברים כח סג).
ומחה ה׳ את שמו מתחת השמים (דברים כט יט).
[חלץ] וחלצה נעלו מעל רגלו (דברים כה ט).
לא ימוש ספר התורה מפיך (יהושע א ח).
[גלה] היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה ט).
ויסירו את אלהי הנכר מקרבם (שופטים י טז).
ונבערה רעה מישראל (שופטים כ יג).
ויסר קיני מתוך עמלק (ש"א טו ו).
ויתפשט יהונתן את המעיל (ש"א יח יד).
גלה כבוד מישראל (ש"א כא כב).
ואלהים סר מעלי (ש"א כח טו).
לפשוט[2] את החללים (ש"ב לא ח).
כי אם הסירך העורים והפסחים (ש"ב ה ו).
[שמט] ויאחז בו כי שמטו הבקר (ש"ב ו ו).
[יגה] כאשר הוגה מן המסלה (ש"ב כ יג).
[נדד] ובליעל כקוץ מונד[3] כלהם (ש"ב כג ו).
[קרע] קרוע אקרע את הממלכה מעליך (מ"א יא יא).
מפרק הרים ומשבר סלעים (מ"א יט א).
ויגש גיחזי להדפה (מ"ב ד כז).
וינשל את היהודים מאילות (מ"ב טז ו).
יסור סבלו מעל שכמך (ישעיה י כז).
תמוש היתד התקועה (ישעיה כב כה).
הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כז ח).
לא תוכלי כפרה (ישעיה מז יא).
[נוס] נסו יגון ואנחה (ישעיה נא יא)
הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה נז יד).
[נגש] וכל עצביכם תנגושו (ישעיה נח ג).
[רחק] על כן רחק משפט ממנו (ישעיה נט ט).
[יקע] פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו ח).
והסירותי לב האבן מבשרכם (יחזקאל יט יב).
הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזקאל כא לא).
התפרקו[4] ויבשו מטה עוזה (יחזקאל יט יב).
[תמם] והתימותי טמאתך ממך (יחזקאל כב טו).
[שדד] ושדדו את גאון מצרים (יחזקאל לב יב).
סר סבאם[5] הזנה הזנו (הושע ד יח).
[שור] גם אוי להם בשורי מהם (הושע ט יב).
[פנן] הסיר ה׳ משפטך פנה אויבך מלך ישראל (צפניה יד ד).
ומשתי את עון הארץ ההיא (זכריה ג ט).
פן ימרוף כאריה נפשי פורק[7] ואין מציל (תהלים ז ג).
[פור] שובנו אלהי ישענו והפר[8] כעסך עמנו (תהלים פה ה).
יחסרי לא אפיר[9] מעמו (תהלים פט לד).

[פתח] אני עבדך... פתחת[10] למוסרי (תהלים קטז טז).
גל מעלי חרפה ובוז (תהלים קיט כב).
[סלה] סלית כל שוגים מחקיך (תהלים קיט קיח).
[גלז] בני אל ילוזו מעיניך (משלי ג כא).
[שחה] דאגה בלב איש ישחנה (משלי יב כה).
[שקט] וארך אפים ישקיט ריב (משלי טו יח).
בית גאים יסח ה׳ (משלי טו כה).
[עדה] מעדה בגד ביום קרה (משלי כה כ).
לא תסור מעליו אולתו (משלי כז כב).
[עתק] וצור יעתק ממקומו (איוב יד יח).
רומו[11] מעט ואיננו (איוב כד כד).
הן עד[12] ירח ולא יאהיל (איוב כה ד).
כי ישל אלוה נפשו (איוב כז ח).
ונסו הצללים (שה"ש ב יז).
[נשא] נשאו את רדידי מעלי (שה"ש ה ז).
[שלף] שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז).
סלה כל אבירי ה׳ בקרבי (איכה א טו).
דרכי סורר[13] ויפשחני (איכה ג א).
סורו סורו אל תגעו (איכה ד טו).
עבדים משלו בנו פורק[6] אין מידם (איכה ה ח).
ויסר המלך את טבעתו (אסתר ג י).
[עבר] להעביר את רעת המן (אסתר ח ג).
• מהעדה[14] מלכין ומהקים מלכין (דניאל ב כא).
• מלכותא עדת מלך (דניאל ד כח).
• יתנסח אע מן ביתה וזקיף יתמחא עלוהי (עזרא ו יא).

ע"ע העברה.

הסרה: פנה מדבר אל הצד; העבר והתרחק ממנו: שליפה והפסקה. [שרשים] בער, גלה, גלל, הדף, יגה, יגע, ירד, לקח, מוש, מחה, נגש, נדד, נוס, נוף, נלז, נסח, נצל, נשא, נשל, סור, סלה, עבר, עזב, עדה, עתק, פור, פרק, פשט, פתח, קרע, רום, רחק, שוב, שדד, שור, שחה, שכך, שמט, שקט, תמם.

[1] אסיר כעסו. [2] להסיר הבגדים והנשק מן המתים. [3] כקוץ שמרחיקים ממנו ומסירים אותו מדרך העוברים. [4] נשמטו מהאילנות ויבשו. [5] כשפסקה השתיה מתעסקים בניאוף. [6] פריקת העול והסרתו. [7] מסיר אברים ובשר מהגוף. [8] כמו והסר כעסך. [9] כמו לא אסיר. [10] פתיחת הקישור והסירתו. [11] נסתלקו מן העולם כמעט רגע. [12] מלשון עדה, כלומר הסיר אור הירח. [13] הסיר דרכי שלא אוכל לנוס ויפצעני וירטשני. [14] מורה על דבר והפוכו הסרה ודבקות וכן בעברית.

הסתה: ע"ע מסית ומדיח.

הסתכלות: [שקף] וישקיפו על פני סדום (בראשית יח טז).

[צפה] יצף ה׳ ביני ובינך (בראשית לא מט).
[חזה] ואתה תחזה מכל העם (שמות יח כא).
[נבט] והביטו אחרי משה (שמות לג ח).
[יבב] בעד החלון נשקפה ותיבב (שופטים ה כח).
[שמר] ועלי שומר את פיה (ש"א א יב).
[עין] ויהי שאול עוין את דוד (ש"א יח ט).
[שקר] ומשקרות עינים (ישעיה ג טז).
ונבט לארץ והנה חשך צר (ישעיה ה ל).
ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה (ישעיה ח כב).
[שגח] רואיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו (ישעיה יד טז).
חזה ציון קרית מועדנו (ישעיה לג כ).
[הבר] הוברי[1] שמים (ישעיה מז יג).
[שור] ישור כשך יקושים[2] (ירמיה ה כו).
עיניו יחזו עפעפיו יבחנו (תהלים יא ד).
אני שמרתי ארחות פריץ (תהלים יז ד).
עיניו בגוים תצפינה (תהלים סו ז).
בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז ו).
חזית איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט).
ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו).
[שזף] עין שזפתהו ולא תוסיף (איוב כ ט).
ולא שזפתהו עין איה (איוב כח ז).
ושור שחקים גבהו ממך (איוב לה ה).
אשר שררו אנשים (איוב לו כד).
[צוץ] משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט).
תשורי מראש אמנה (שה"ש ד ח).
שובי שובי ונחזה בך (שה"ש ז א).
* [שכל] משתכל הוית בקרניא (דניאל ז ח).

ע"ע ראיה.

הסתכלות: ראיה והשקפה חודרת; שימת עין בוחנת ובקרת על הדבר או הענין. [שרשים] הבר, חזה, יבב, נבט, עין, צוץ, צפה, שגח, שור, שזף * שכל.

[1] חוזי בכוכבים. [2] מסתכל איך הפח נושך ותופס הנלכד.

העברה:

[עתק] ויעתק משם ההרה (בראשית יב ח).
[נשה] גיד הנשה[1] (בראשית לב לג).
[עבר] ואת העם העביר אותם לערים (בראשית מז כא).
[זחח] ולא יזח החשן מעל האפוד (שמות כח כח).
[נוע] ויניעם במדבר (במדבר לב יג).
לעברך[2] בברית ה׳ אלהיך (דברים כט יא).
[נסע] ואתם תסעו ממקומם (יהושע ג ג).
[נתק] נתקו כפות רגלי הכהנים אל היבשה (יהושע ד יח).
[מוש] אל נא תמוש מזה עד בואי אליך (שופטים ו יח).
ויסיעם עם הבריח (שופטים טז ג).
ונתקנוהו מן העיר אל המסלות (שופטים כ לב).
[סבב] הסבו אלי את ארון אלהי ישראל (ש"א ה י).
[חלף] וחלפת משם והלאה (ש"א י ג).
[שוג] קשת יהונתן לא נשוג אחור (ש"ב א כב).
[סחב] וסחבנו[3] אותו אל הנחל (ש"ב יז יג).
[צלח] וצלחו הירדן לפני המלך (ש"ב יט יח).
ותסב המלוכה ותהי לאחי (מ"א ב טו).
ויסיעו אבנים גדולות (מ"א ה לא).
ויצקת... והמלא תסיעי (מ"ב ד ד).
ואת מבוא המלך... הסב בית ה׳ (מ"ב טז יח).
והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב יח).
[צען] אהל בל יצען (ישעיה לג כ).
סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם (ירמיה כב יט).
אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ).
[סחה] וסחיתי[4] עפרה ממנה (יחזקאל כו ד).
ונעו מים עד ים (עמוס ח יב).
[גזז] אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר ועניתיך[5] לא אענך עוד (נחום א יב).
אז חלף רוח ויעבר ואשם (חבקוק א יא).
ומש חצי ההר צפונה (זכריה יד ד).
ויעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא (תהלים לז לו).
גפן ממצרים תסיע (תהלים פ ט).
[פנה] כי כל ימינו פנו בעברתך (תהלים צ ט).
חלפו עם אניות אבה (איוב ט כו).
ויעבור עלי מה[6] (איוב יג יג).
תחלפהו קשת נחושה (איוב כ כד).
[עדה] לא עדה[7] עליו שחל (איוב כח ח).
מסיע אבנים יעצב בהם (קהלת י ט).
* ושבעה עדנין יחלפון עלוהי (דניאל ד יג).

ע"ע הסרה.

העברה: עקירת ממקומו והנחה במקום אחר; העתק מצד אחד לצד שני; הרחק הלאה; [שרשים] גזז, זחח, חלף, מוש, נוע, נסע, נשה, נתק, סבב, סחב, סחה, עבר, עדה, עתק, פנה, צלח, צען, שוג.

[1] העתק גיד האבר המוליד, שנשה ממקומו ועלה (חולין צא.). [2] מנהג הברית הוא לעבור בין בתרי בהמה או עוף נשחטים. [3] סחיבה וגרירה ממקום למקום. [4] טאטוא וגריפה. [5] הוא"ו של ועניתיך מוסב גם אל ועבר, ושעורו נגוזו ועברו. [6] יעבור מה שיעבור עלי. [7] תרגום עבר = עדא.

העלמה:

[עלם] ונעלם דבר מעיני הקהל (ויקרא ד יג).

ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא (ויקרא כ ד).
לא תוכל להתעלם (דברים כב ג).
[סתר] הנסתרות לה׳ אלהינו (דברים כט כה).
וה׳ העלם ממני ולא הגיד לי (מ"א ד כז).
ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח ז).
[כסה] ולא יתכסו במעשיהם (ישעיה נט ו).
ומשבתותי העלימו עיניהם (יחזקאל כב כו).
ועם נעלמים [1] לא אבוא (תהלים כו ד).
ומעלים עינו רב מארות (תהלים כח כז).
[עטף] יעטף שית חמס למו (תהלים עג ו).
תוכחת מגולה מאהבה מסותרת (משלי כז ה).
יעטוף ימין ולא אראה (איוב כג ט).
ונעלמה מעיני כל חי (איוב כח כא).
וגם את העולם [2] נתן בלבם (קהלת ג יא).
האלהים יביא במשפט על כל נעלם (קהלת יב יד).
ולא נעלם דבר משלמה (דהי"ב ט ב).

ע"ע כסוי.

העלמה: כסה דבר במשאון; הסתר מעין איש ומדעתו. [שרשים] כסה, סתר, עטף, עלם.
[1] האורבים בסתר לגזול או להרוג. [2] לשון העלמה (עי׳ רש"י). תרגומו ואוף יום מותא כסי מנהון.

הערכה: ע"ע ערך.

העתקה: [שנה] וכתב לו את משנה התורה הזאת (דברים יז יח).

[עתק] אשר העתיקו [1] אנשי חזקיה (משלי כה א).
[פתשג] פתשגן הכתב והנתן דת (אסתר ג יד).
[רגם] כתוב ארמית ומתורגם ארמית (עזרא ד ז).
• [פרשג] פרשגן [2] אגרתא (עזרא ד יא).
וזה פרשגן הנשתון (עזרא ז יא).

ע"ע העברה.

העתקה: כתב משנה; גוף הכתב העיקרי הוא התורף (original) או דוגמא (model) שנעשה ע"י הסופר הראשון, והטופס (copy) הוא הכתב השני שנעשה ממנו, והוא העתקה ע"י סופר הבא אחריו. [שרשים] עתק, פרשג, פתשג, רגם, שנה.
[1] העתקה מן התורף. [2] דוגמא או פירוש האגרות.

הפכה: [הפך] ואת להט החרב המתהפכת (בראשית ג כד).

וישלח את לוט מתוך ההפכה, בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט (בראשית יט כט).
והמטה אשר נהפך לנחש (שמות ז טו).
ויהפך ה׳ רוח ים חזק מאד (שמות י יט).
[אך] אך את זה לא תאכלו (ויקרא יא ג).
ושער בנגע הפך לבן (ויקרא יג ג).
כלו הפך לבן טהור הוא (ויקרא יג יג).
[אפס] אפס כי עז העם (במדבר יג כח).
[אול] ואולם חי אני (במדבר יד כא).
כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבוים אשר הפך ה׳ באפו ובחמתו (דברים כט כב).
אחרי אשר הפך ישראל עורף (יהושע ז ח).
ויהפכהו למעלה ונפל האהל (שופטים ז יג).
[סבב] ובעבור סבב את פני הדבר (ש"ב יד כ).
ואתה הסבות את לבם אחורנית (מ"א יח לז).
ויאמר לרכבו הפך ידך (מ"א כב לד).
כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך (מ"ב ה כו).
כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה (ישעיה יג יט).
הפככם! אם כחומר היוצר יחשב? (ישעיה כט טז).
היהפוך כושי עורו? (ירמיה יג כג).
[תעה] ולדבר על ה׳ תועה (ישעיה לב ו).
אפרים היה עוגה בלי הפוכה (הושע ז ח).
והופך לבקר צלמות (עמוס ה ח).
עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת (יונה ג ד).
והפכתי מרכבה ורוכביה (חגי ב כב).
כל משכבו הפכת בחליו (תהלים מא ד).
יקללו המה ואתה תברך (תהלים קט כח).
הפכפך דרך איש וזר! (משלי כא ח).
הפך משרש הרים (איוב כח ט).
לקש נהפכו לו אבני קלע (איוב מא כ).
והסב לב מלך אשור עליהם (עזרא ו כב).
להלחם בירושלם ולעשות לו תועה (נחמיה ד ז).

ע"ע התנגדות.

הפכה: סבב והפנה דבר לשנות מצבו ופעולתו. [שרשים] אול, אך, אפס, הפך, סבב, תעה.

הפסד: [שחת] הנני מביא את המבול... לשחת כל בשר (בראשית ו יז).

[אפס] אם אפס [1] כסף (בראשית מז טו).
נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא יט).
[שמד] ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב ט).
שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה (זכריה ח י).
משתכר אל צרור נקוב (חגי א ו).
[שלח] תרע לאומים ותשלחם [2] (תהלים מד ג).
[אבד] ורועה זונות יאבד הון (משלי כט ג).
ואבד העושר ההוא (קהלת ה יג).
יאבד טובה הרבה (קהלת ט יח).
[נזק] כי אין הצר שוה בנזק המלך (אסתר ג ד).

ע"ע השחתה; נזק.

הפסד: אבדת ממון או זכות, היזק ע"י כליה

והשחתה. [שרשים] אבד, אפס, נזק, שחת, שלה, שמד.

[1] ת"י אין פסד כספא. [2] ת"י תברת עמיא ופסדתינון.

הפסק: [כלא] ויכלא הגשם מן השמים (בראשית ח ב).
[שבת] יום ולילה לא ישבותו (בראשית ח יב).
[עמד] ותעמוד מלדת (בראשית ל ט).
[כלה] בגדול החל ובקטן כלה[1] (בראשית מד יב).
[רפה] וירף ממנו (שמות ד כו).
[חדל] כי חדל המטר (שמות ט לד).
ולא תשבית מלח ברית אלהיך (ויקרא ב יג).
[סור] וסר מהם הנגע (ויקרא ג נח).
[עצר] והמגפה נעצרה (במדבר יז טו).
וישבות המן ממחרת (יהושע ה יב).
[דמם] וידום השמש וירח עמד (יהושע י יג).
חדלו פרזון בישראל חדלו (שופטים ה ז).
[נתק] כאשר ינתק פתיל הנעורת (שופטים טז ט).
כי היה ה' עמו ועם שאול סר (ש"א יח יב).
[שסע] וישסע דוד את אנשיו בדברים (ש"א כד ח).
בהעצר שמים ולא יהיה מטר (מ"א ח לה).
ויחדל מבנות את הרמה (מ"א טו כא).
ויעמוד השמן (מ"ב ד ו).
איך שבת נוגש שבתה מדהבה! (ישעיה יד ד).
[חשך] מורדף בלי חשך (ישעיה יד ו).
[מוש] וחסדי מאתך לא ימוש (ישעיה נד י).
קרא בגרון אל תחשוך (ישעיה נח א).
ישבתו מהיות גוי לפני (ירמיה לא לו).
[אבד] ארכו הימים ואבד כל חזון (יחזקאל יב כב).
וסר[2] מרזח סרוחים (עמוס ו ז).
עמדו עמודו! ואין מפנה (נחום ב ט).
שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג יא).
[נאר] נארת ברית עבדך (תהלים פט מ).
[פרר] עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט קכו).
יקם סערה לדממה (תהלים קז כט).
[שתק] ובאין נרגן ישתק מדון (משלי כו כ).
וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב (איוב לב א).
[פשח] דרכי סורר ויפשחני[3] (איכה ג יא).
[פוג] עיני נגרה... מאין הפוגות (איכה ג מט).
שבת משוש לבנו (איכה ה טו).
ויאמר למלאך המשחית רב! עתה הרף ידך! (דהי"א כא טו).

ע"ע שביתה.

הפסק: שביתה, כלה וחדל; קצב וקץ למעשה: העמד הדבר מתנועה. [שרשים] אבד, דמם, חדל, חשך, כלא, כלה, מוש, נאר, נתק, סור, עמד, עצר, פוג, פרר, פשח, רפה, שבת, שסע, שתק.

[1] ת"י ובבנימין פסק. [2] ת"י ויבטלון משתאות המגודלים וגסי הרוח. [3] שם קוצים וסירים בדרכי ובין רגלי לפסוק מהלכי, פיסוק הרגלים.

הפצרה: [פצר] ויפצרו באיש בלוט מאד (בראשית יט ט).
[פגע] ופגעו לי בעפרון (בראשית כג ח).
ויפצר בו ויקח (בראשית לג יא).
[צוק, אלץ] הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו (שופטים טז טז).
ואון ותרפים העצר (ש"א טו כג).
ויפצרו בו עד בוש (מ"ב ב יז).
[חזק] ותחזק בו לאכול לחם (מ"ב ד ח).
ויפצור בו לקחת וימאן (מ"ב ה טז).
[רהב] התרפס ורהב רעיך (משלי ו ג).
[כבר] ורוח כביר אמרי פיך (איוב ח ב).
[עתר] תעתיר אליו וישמעך (איוב כב כז).
אל תפגע בי לעזבך (רות א טז).

ע"ע בקשה.

הפצרה: העתרת דברים על זולתו לעשות חפצו; בקש בהכברת מלים מבלי הרף. [שרשים] אלץ, חזק, כבר, עתר, פגע, פצר, צוק, רהב.

הפקר: [שמט, נטש] והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא).
[עזב] אל יעזבנו ואל יטשנו (מ"א ח נז).
וכאסוף ביצים עזובות (ישעיה י יד).
[שלח] נוה משולח ונעזב במדבר (ישעיה כז י).
ארמון נוטש המון עיר עוזב (ישעיה לב יד).
ונטשתיך בארץ על פני השדה אטילך (יחזקאל לב ד).
ולחרבות השוממות ולערים הנעזבות (יחזקאל לו ד).
הוי רועי האליל עוזבי הצאן (זכריה יא יז).
[זנח] זנחתנו פרצתנו (תהלים ס ג).
[חפש] במתים חפשי (תהלים פח ו).
למה ה' תזנח נפשי? (תהלים פח טו).
מי שלח פרא חפשי? (איוב לט ה).
תעזוב לארץ ביציה (איוב לט יד).
מדוע נעזוב בית האלהים? (נחמיה יג יא).

ע"ע שמיטה.

הפקר: נטישה ועזיבה לאחרים; בטול רשות הקנין של עצמו הנעשה חפשי לכל. [שרשים] זנח, חפש, נטש, עזב, שלח, שמט.

הפרה: [פרר] את בריתי הפר (בראשית יז יד).
[נוא] ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר את נדרה (במדבר ל ט).
והפרת לי את עצת אחיתופל (ש"ב טו לד).

מפר אותות בדים (ישעיה מד כה).
להפר את האחוה (זכריה יא יד).
ה' הפיר עצת גוים (תהלים לג י).
[נאר] נארת ברית עבדך (תהלים פט מ).
וחסדי לא אפיר מעמו (תהלים פט לד).
עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט קכו).
אף אתה תפר יראה (איוב טו ד).

ע"ע אסור והתר.

הכרה: בטול עצה ומניעה לקיום דבר; פרוד לברית אמונה. [שרשים] נאר, נוא, פרר.

הצגה:

[יצג] אציגה נא עמך מן העם (בראשית לג טו).
והבאתיו אליך והצגתיו לפניך (בראשית מג ט).
ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים ויציגם לפני פרעה (בראשית מז ב).
[עמד] ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמידהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז ז).
[יצב] ונצבת לקראתו (שמות ז טו).
וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב (שמות יח יד).
והעמדת את הלוים לפני אהרן (במדבר ח יג).
[יצק] ויקחום... ויציקום לפני ה' (יהושע ז כג).
והצגתיה כיום הולדה (הושע ב ה).
ויעמוד המלך על עמדו (דהי"ב לד לא).

ע"ע עמידה.

הצגה: הקם דבר על מכונו; העמיד איש לפני זולתו שלא ראה אותו מקודם כדי להתודע אליו (introduction). [שרשים] יצב, יצג, יצק, עמד.

הצטדקות:

[יכח] הנה הוא לך כסות עינים ... ואת כל ונוכחת (בראשית כ טז).
[צדק] ויאמר צדקה ממני (בראשית לח כו).
מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק? (בראשית מד טז).
אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (ש"ב טו ה).
ומה יש לי עוד צדקה? (ש"ב יט כט).
יתנו עדיהם ויצדקו (ישעיה מג ט).
ספר אתה למען תצדק (ישעיה מג כו).
קרוב מצדיקי מי יריב אתי? (ישעיה נ ח).
ותצדקי את אחותך (יחזקאל טז א).
למען תצדק בדבריך תזכה בשפטך (תהלים נא ו).
[זכה] במה יזכה נער את ארחו? (תהלים קיט ט).
מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי? (משלי כ ט).
האנוש מאלוה יצדק? (איוב ד יז).
אם אצדק מי ירשיעני? (איוב ט כ).
מה אנוש כי יזכה? (איוב טו יד).
אם צדקת מה תתן לו? (איוב לה ז).
ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל יב ג).

ע"ע פתחון פה.

הצטדקות: נקה עצמו מאשמה בדברים צודקים (apology); הגנה על הנדון ע"י ברור ולבון טענתו; סנגוריא. [שרשים] זכה, יכח, צדק.

הצלה:

[מלט] המלט על נפשך (בראשית יט יז).
[פלט] והיה המחנה הנשאר לפליטה (בראשית לב יט).
[נצל] וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש... למען הצל אותו מידם (בראשית לז כא־כב).
ולהחיות לכם לפליטה גדולה (בראשית מה ז).
וירא איש עברי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול (שמות ב יא־יב).
איש מצרי הצילני מיד הרועים (שמות ב יט).
ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך (שמות ה כג).
[רוח] וירא פרעה כי היתה הרוחה, והכבד את לבו ולא שמע אליהם (שמות ח יא).
[שמר] ליל שמורים [1] הוא (שמות יב מב).
[ישע] התיצבו וראו את ישועת ה' (שמות יד יג).
כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה (שמות יח ד).
ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי (שמות יט ד).
והצילו העדה את הרוצח (במדבר לה כה).
אשר ינצל אליך מעם אדוניו (דברים כג טז).
וקרבה אשת אחד להציל את אישה מיד מכהו (דברים כה יא).
כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (דברים לב יא).
מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל (דברים לב לט).
לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין (שופטים ו יד).
[חיי] אשר חיו מאנשי יבש גלעד (שופטים כא כד).
ורוח לשאול וטוב לו (ש"א טז כג).
ולא נמלט מהם איש (ש"א ל יז).
והוא מלטנו מכף פלשתים (ש"ב יט י).
פן מצא לו ערים בצורות והציל עינינו [2] (ש"ב כ ו).
ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו (ש"ב כב א).
גנון והציל פסוח והמליט (ישעיה לא ה).
ואתה חשקת [3] נפשי משחת (ישעיה לח יז).
ובאתם ... ואמרתם נצלנו (ירמיה ז י).
[פדה] ופדתיך מכף עריצים (ירמיה טו כא).
הצל אביון מיד מרעים (ירמיה כ יג).
והיתה לו נפשו לשלל [4] (ירמיה כא ט).

מלט אמלטך ובחרב לא תפול (ירמיה לט יח).
לא יצילו בנים ובנות (יחזקאל יד יח).
והוא נזהר נפשו מלט (יחזקאל לג ה).
ואיש לא יצילנה מידי (הושע ב יב).
וקל ברגליו לא ימלט ורוכב על הסוס לא ימלט נפשו (עמוס ב טו).
כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן, כן ינצלו בני ישראל היושבים בשמרון (עמוס ג יב).
ולא ימלט להם פליט (עמוס ט א).
[גאל] שם יגאלך ה׳ מכף אויביך (מיכה ד י).
כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל (מיכה ה ז).
ותסג ולא תפליט ואשר תפליט לחרב אתן (מיכה ו יד).
גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה׳ (צפניה א יח).
הלא זה אוד מוצל מאש (זכריה ג ב).
פדיתה אותי ה׳ אל אמת (תהלים לא ו).
רני פלט[5] תסובבני (תהלים לב ז).
כי הצלת נפשי ממות (תהלים נו יד).
כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות (תהלים צא ג).
כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא (תהלים קטז יג).
ולא תצל מפי דבר אמת (תהלים קיט מג).
נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו (תהלים קכד ז).
הצילני מאויבי ה׳ אליך כסיתי[6] (תהלים קמג ט).
[פצה] פצני[7] והצילני ממים רבים (תהלים קמד ז).
הפוצה את דוד ... מחרב רעה (תהלים קמד י).
הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יוקש (משלי ו ה).
וצדקה תציל ממות (משלי י ב).
[חלץ] צדיק מצרה נחלץ (משלי יא ח)
הצל לקוחים למות (משלי כד יא).
בשש שעות יצילך ובשבע לא יגע בך רע (איוב ה יט).
כי אמלט עני משוע[8] (איוב כט יב).
[שקט] והוא ישקט[9] ומי ירשיע ? (איוב לד כט).
וקולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי[10] לשועתי (איכה ג נו).
ומלט את העיר בחכמתו (קהלת ט טו).
רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד יד).
* [שזב] היכל לשיזבותך[11] מן אריותא (דניאל ו כא).
* די שיזב לדניאל מן יד אריותא (דניאל ו כח).
——— ע"ע גאולה; שמירה.

הצלה: חלוץ מצרה; הוציא מרעה על ידי ישועה. [שרשים] גאל, חיי, חלץ, ישע, מלט, נצל, פדה, פלט, פצה, * שזב, שמר, שקט.

[1] משמרת מכל פגע. [2] והציל עצמו מעיניגו. [3] חלוף אותיות גיכ"ק חשקת כמו חשכת, כמליצת יחשך נפשי מני שחת (איוב לג יח), לשון מניעה והצלה. [4] ניצל נפשו. [5] רנה של הצלה. [6] כסיתי בהפך אתוון סכיתי כמו צפיתי בלשון ארמית (רייפמן). [7] כמו פדנו, פדיון והצלה. [8] השבעים קורין מיד שוע כלומר מעשיר ועריץ. [9] הוא יציל את הדלים מן העושקים אותם ומי ירשיע עוד? [10] יש קורין לישועי. [11] יכול להצילך מן האריות.

הצלחה: [פתח] יפת[1] אלהים ליפת (בראשית ט כז).
אלהים עמך בכל אשר אתה עושה (בראשית כא כב).
[צלח] ויהי ה׳ את יוסף ויהי איש מצליח (בראשית לט ב).
והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח ה׳ דרכו אם לא ? (בראשית כד כא).
[רחב] ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה׳ לנו ופרינו בארץ (בראשית כו כב).
ויאמר ראו ראינו כי היה ה׳ עמך ... ונכרתה ברית עמך (בראשית כו כח).
[אשר] באשרי כי אשרוני בנות (בראשית ל יג).
[פרץ] כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב ויברך ה׳ אותך לרגלי (בראשית ל ל).
ויפרץ האיש מאד מאד (בראשית ל מג).
כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשתי מחנות (בראשית לב יא).
ויזרח לו השמש (בראשית לב לב).
[ברך] ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת ה׳ בכל אשר יש לו בבית ובשדה (בראשית לט ה).
והיא לא תצלח (במדבר יד מא).
אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה׳...ואשר[2] חרב גאותך (דברים לג כט).
ולא תצליח את דרכיך (דברים כח כט).
[שכל] למען תשכיל בכל אשר תלך (יהושע א ז).
אז תצליח את דרכך ואז תשכיל (יהושע א ח).
שאל נא באלהים ונדעה התצלח דרכנו (שופטים יח ה).
עשה לך אשר תמצא ידך כי האלהים עמך (ש"א י ז).
ובכל אשר יפנה ירשיע[3] (ש"א יד מז).
ותצלח רוח ה׳ על דוד מהיום ההוא ומעלה (ש"א טז יג).
ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה׳ עמו (ש"א יח יד).

ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכול תוכל (ש"א כו כה).
יחי אדוני המלך דוד לעולם (מ"א א לא).
למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מ"א ב ג).
עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך (מ"א כב טו).
וילך דוד הלך וגדול וה' אלהי צבאות עמו (ש"ב ה י).
אני קרתי [4] ושתיתי מים (ישעיה לז כה).
וחפץ ה' בידו יצלח (ישעיה נג י).
כל כלי יוצר עליך לא יצלח (ישעיה נד יז).
מדוע דרך רשעים צלחה? (ירמיה יב א).
ומלך מלך והשכיל (ירמיה כג ה).
ותיפי... ותצלחי למלוכה (יחזקאל טז יג).
אמור כה אמר אדני ה' תצלח? [5] (יחזקאל יז ט).
וכל אשר יעשה יצליח (תהלים א ג).
[חול] יחילו [6] דרכיו בכל עת (תהלים י ה).
אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי (תהלים כג ו).
אל תתחר במצליח דרכו (תהלים לז ז).
צלח רכב על דבר אמת (תהלים מה ה).
ילכו מחיל אל חיל (תהלים סד ח).
אנא ה' הצליחה נא (תהלים קיח כה).
ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז ז).
איש אמונות רב ברכות (משלי כח כ).
[חיי] כי עמך מקור חיים (תהלים לו י).
אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב).
[שגא] משגיא [7] לגוים ויאבדם (איוב יב כג).
ודניאל דנה הצלח במלכות דריוש (דניאל ו כט).
ועל [8] שכלו והצליח מרמה בידו (דניאל ח כה).
כיד ה' הטובה עלינו. (עזרא ח יח).

הצלחה: פרוץ ועבור כל שטן ופגע להגיע ולמצוא חפצו; השפעת טובה עושר וברכה נגד מכשולים ומניעים. [שרשים] אשר, ברך, חול, חיי, פרץ, פתה, צלח, רתב, שגא, שכל.

[1] לשון פתיחה והרחבה במובן הצלחה. [2] ואשר כמו ואשרי. [3] יתרוד ויבלבל אחרים וזו היא הצלחת עצמו. [4] תפרתי הבאר והצלחתי לשתות מימיו מבלי מונע. [5] כמו התצלח בה"א השאלה, בהמשך ה"א של השם. [6] ע"ד ילכו מחיל אל חיל כלומר הצלחה. [7] מצליח אותם מתחלה כדי לאבדם אח"כ. [8] ועל (בפתח) כמו ועל (בקמץ), שכלו יעלה למעלה ויצליח.

הקאה:
[ערה] ותער כדה אל השוקת (בראשית כד כ).
[קוא] ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם (ויקרא יח כח).
[זור] עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (במדבר יא כ).
וה' פתהן יערה (ישעיה ג יז).
כהתעות שכור בקיאו (ישעיה יט יד).
כל שלחנות מלאו קיא צואה (ישעיה כח ח).
שתו ושכרו וקיו (ירמיה כה כז).
וספק מואב בקיאו והיה לשחוק (ירמיה מח כו).
ויקא את יונה אל היבשה (יונה ב יא).
שתה גם אתה והערל [1] (חבקוק ב טז).
פן תשבענו והקאותו (משלי כה טז).
ככלב שב אל קיאו (משלי כו יא).
[רוק] עד בלעי רוקי (איוב ז יט).
חיל בלע ויקאנו (איוב כ טו).
תשכרי ותתערי [2] (איכה ד כא).

ע"ע שכרות.

הקאה: המאכל הנדף מהגרון אחרי שבלעו מפני שלא נתעכל באצטומכא והוא זרא לו. [שרשים] זור, ערה, קוא, רוק.

[1] כמו והערה, להריק הקיא. [2] תריק הקיא.

הקפה:
[סבב] הוא הסובב את כל ארץ החוילה (בראשית ב יא).
רב לכם סוב את ההר (דברים ב ג).
[נקף] וסבותם את העיר אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת... וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים (יהושע ו ג-ד).
[כתר] כתרו את בנימין הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו (שופטים כ מג).
ויבואו לילה ויקיפו על העיר (מ"ב ו יד).
הקיפה הזעקה את גבול מואב (ישעיה טו ח).
וחוט שתים עשרה אמה יסובנו (ירמיה נב כא).
[אפף] אפפוני מים עד נפש (יונה ב ו).
אפפוני חבלי מות (תהלים יח ה).
סובו ציון והקיפוה (תהלים מח יג).
ויהי כי הקיפו ימי המשתה (איוב א ה).
בנה עלי ויקף ראש ותלאה (איכה ג ה).
סובב סובב הולך הרוח (קהלת א ו).
סביב סביב סובבים אותו (דהי"ב ד ג).
והקיפו הלוים את המלך (דהי"ב כג ז).

הקפה: סבוב במעגל ועטור מכל צד, טבעי ומוסרי. [שרשים] אפף, כתר, נקף, סבב.

הר:
[גלל] ויקחו אבנים ויעשו גל (בראשית לא מו).
[הרר] כאש אוכלת בראש ההר (שמות כד יז).
[פסג] ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון (במדבר כא כ).

[שפה] וילך שפי [1] (במדבר כג ג).
עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר (דברים ח ז).
מצפון להר געש (יהושע כד ל).
והגיא ביניהם [2] (ש"א יז ג).
דוד עבר מעל מהראש [3] (ש"ב טז א).
[גבע] על כל גבעה גבהה (מ"א יד כג).
ועבדי מלך ארם אמרו אליו אלהי הרים אלהיהם על כן גברו ממנו (מ"א כ כג).
באחד ההרים או באחד הגיאות (מ"ב ב טז).
אשר מימין להר המשחית [4] (מ"ב כג יג).
על הר נשפה שאו נס (ישעיה יג ב).
וכהר פרצים יקום ה' (ישעיה כח כו).
והיה העקוב למישור והרכסים [5] לבקעה (ישעיה מ ד).
אפתח על שפים נהרות (ישעיה מא יח).
שאו עיניך על שפים וראי (ירמיה ג ב).
הררי [6] בשדה... לבז אתן (ירמיה יז ג).
תופשי מרום גבעה (ירמיה מט טז).
ונתתיך להר שרפה (ירמיה נא כה).
הר גבוה ותלול (יחזקאל יז כב).
[דרג] ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות (יחזקאל לח כ).
מי אתה הר הגדול? (זכריה ד ז).
הרים גבנונים [8] ההר חמד אלהים לשבתו (תהלים סח יז).
ותועפות הרים לו (תהלים צה ד).
ואולם הר נופל [9] יבול (איוב יד יח).
מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש ב ח).
בין ימים להר צבי קדש [10] (דניאל יא מה).
ע"ע ארץ.

הר: מקום גבוה ונשא ובולט מן קרקע הארץ; גבעה היא הר קטן (hill). [שרשים] גבע, גלל, דרג, הרר, פסג, רכס, שפה.

[1] הר משופע (elevation), כי כל נבואותיו היו בראש הרים, כמ"ש כי מראש צורים אראנו, ובלשון רבים שפיים. [2] מקום מדרון ושפלה בין רוכסי הרים. [3] מהראש של הר הזיתים. [4] ת"י להר המשחה והוא הר הזיתים. וי"א שהוא הר הזורק מקרבו להבות אש ומשחית סביבותיו, ונקרא ג"כ הר געש או הר שרפה. [5] גבשישות ותלים קרובים ומתוברים זה לזה והם רוכסי הרים החוסמים דרך העוברים. [6] ירושלם יושבת בהר המישור כמו שדה. [7] הם רוכסי ההרים (terraces). [8] שיש להם גבים בולטים גבוהים הסובבים את הר ה' הוא סיני. [9] גבוה ותלול עד שיפול האדם מפחדו. [10] הר המוריה או הר הבית בארץ הצבי.

הרבה: ע"ע מעט ורב.

הרגל: ע"ע רגילות.

הרגשה:
[ראה] ראה ריח בני כריח שדה (בראשית כז כז).
[כמר] כי נכמרו רחמיו על אחיו (בראשית מג ל).
[זעף] וירא אותם והנם זועפים (בראשית מ ו).
[ידע] אשר ידעון איש נגע לבבו (מ"א ח לח).
[סור] ויבא אחאב אל ביתו סר [1] וזעף (מ"א כא ד).
[סער] ויסער לב מלך ארם (מ"ב ו יא).
[רוח] והריחו ביראת ה' (ישעיה יא ג).
[געש] והתגעשו והתהוללו (ירמיה כה טז).
[רגש] למה רגשו גוים (תהלים ב א).
חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש (תהלים לט ד).
[רחש] רחש לבי דבר טוב (תהלים מה ב).
בבית אלהים נהלך ברגש (תהלים נה טו).
[הות] עד אנה תהותתו [2] על איש? (תהלים סב ד).
מרגשת פועלי און (תהלים סד ג).
[חמץ] כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן (תהלים עג כא).
לב יודע מרת נפשו (משלי יד י).
ועל ה' יזעף לבו (משלי יט ג).
[סמר] תסמר [3] שערות בשרי (איוב ד טו).
[רתח] מעי רותחו ולא דמו (איוב ל כז).
[המם] ומעי המו עליו (שה"ש ה ד).
נפשי יצאה בדברו (שה"ש ה ו).
[חוש] כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני? (קהלת ב כה).
* גבוריא אלך הרגישו על מלכא (דניאל ו ז).

הרגשה: קול שאון והמולה בקרב האדם; התעוררות הלב, התחוללות הנפש והתפעלות החושים. [שרשים] געש, הות, המם, זעף, חוש, חמץ, ידע, כמר, סור, סמר, סער, ראה, רגש, רוח, רחש, רתת.
[1] יתכן כי במלת סר נפלה העי"ן וכמו סער (מנדלקרן). [2] ת"י עד אן אתין מתרגשין על גבר חסיד? [3] כאדם המתרגש ששערותיו כמו מסמרים.

הרחקה: ע"ע קרוב ורחוק.

הריגה:
[הרג] הנה עשו אחיך מתנחם עליך להרגך (בראשית כז מב).
[נכה] פן יבוא והכני אם על בנים (בראשית לב יב).
ועתה לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו (בראשית לז כ).
[טרף] טרוף טורף יוסף (בראשית לז לג).
הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי? (שמות ב יד).
[פגע] פן יפגענו בדבר או בחרב (שמות ה ג).
[ערף] ואם לא תפדה וערפתו [1] (שמות יג יג).
לתת חרב בידם להרגנו (שמות כה כא).

[שרף] ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' (ויקרא י ו).
[רגם] רגום ירגמו בו כל העדה (ויקרא כד טז).
ואם ככה אתה עושה לי הרגני נא הרוג (במדבר יא טו).
[דקר] ויקח רומח בידו...וידקור את שניהם (במדבר כה ז־ח).
ושם איש ישראל המוכה (במדבר כה יד).
[כלה] לא אוכל כלותם מהר (דברים ז כב).
[סקל] וסקלתו באבנים ומת (דברים יג יא).
לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז).
וערפו שם את העגלה (דברים כא ד).
ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא נרדם ויעף וימת (שופטים ד כא).
קום אתה ופגע בנו (שופטים ח כא).
ותשלך אשה אחת פלח רכב על ראש אבימלך ותרץ את גלגלתו (שופטים ט נג).
[שחט] וישחטוהו על מעברות הירדן (שופטים יב ו).
ויעוללוהו [2] במסלות חמשת אלפים איש (שופטים כ מה).
ואמר להרגך [3] ותחס עליך, ואומר לא אשלח ידי באדני (ש"א כד יא).
[ספה] או במלחמה ירד ונספה (ש"א כו י).
שלוף חרבך ודקרני (ש"א לא ד).
[נפל] וגם הרבה נפל מן העם (ש"ב א ד).
גש ופגע בו ויכהו וימת (ש"ב א טו).
ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש [4] ותצא החנית מאחריו ויפול שם וימת תחתיו (ש"ב ב כג).
ואנשים רשעים הרגו את איש צדיק בביתו על משכבו (ש"ב ד יא).
ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה, וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות (ש"ב ח ב).
ויכו האחד את האחד (ש"ב יד ו).
[חנק] ויצו אל ביתו ויחנק (ש"ב יז כג).
ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה (ש"ב יח יד).
הנה ראשו מושלך אליך מן החומה (ש"ב כ כא).
במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקקו הכלבים את דמך גם אתה (מ"א כא יט).
ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועיו ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו (מ"ב ט כד).
[טבח] הכינו לבניו מטבח (ישעיה יד כא).
חרב לה' מלאה דם...כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד ו).
[חלל] והוא מחולל מפשעינו (ישעיה נג ה).
כשה לטבח יובל (ישעיה נג ז).

[זבח] זובח [5] השה עורף כלב (ישעיה סו ג).
כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד לא).
ולא יאמר עוד התופת...כי אם גיא ההרגה (ירמיה ז לב).
ואני ככבש אלוף יובל לטבוח (ירמיה יא יט).
התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הרגה (ירמיה יב ג).
ואת כל חורי יהודה שחט (ירמיה לט ו).
חציו כגבור משכיל [6] לא ישוב ריקם (ירמיה נ ט).
[שכל] לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה (יחזקאל יד טו).
ואראך מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז ו).
[בדק] ורגמו אותך באבן ובדקוך בחרבותם (יחזקאל טז מ).
דמים בדמים נגעו (הושע ד ב).
[קצר] שת קציר לך (הושע ו יא).
כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם (הושע ט יב).
[רטש] ואם על בנים רוטשה (הושע י יד).
[בקע] בחרב יפולו עולליהם ירוטשו והריותיהם יבוקעו (הושע יד א).
אריה טורף בדי גרותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה (נחום ב יג).
[דמה] כי נדמה כל עם כנען (צפניה א יא).
והביטו עליו את אשר דקרו (צפניה יב י).
[מרה] שיתה ה' מורה [7] להם (תהלים ט כא).
[כרע] ויהרוג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע (תהלים עח לא).
שפכו דמם כמים סביבות ירושלם ואין קובר (תהלים עט ג).
[נפץ] ונפץ [8] את עולליך אל הסלע (תהלים קלז ט).
[פלח] עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג).
[קטל] הן יקטלני לו איחל (איוב יג טו).
רוצח יקטל עני ואביון (איוב כד יד).
[שבר] קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכה א טו).
מחוץ שכלה חרב בבית כמות (איכה א כ).
הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת (איכה ב כא).
[יד] ויבקשו לשלוח יד במלך (אסתר ב כא).
[שמד, אבד] להשמיד להרוג ולאבד (אסתר ג יג).
* ודתא נפקית וחכימיא מתקטלין (דניאל ב יג).
* בה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה ל).
וירגמוהו אבן במצות המלך (דהי"ב כד כא).

ע"ע מיתה.

הריגה: הכה נפש בחרב או בכלי יד; מכת מות באיבה ברצת במלחמה או בתור עונש מיתה.
[שרשים] בדק, בקע, דמה, דקר, הרג, זבח, חלל, חנק, טבח, טרף, יד, כלה, כרע, מרה, נכה, נפל, נפץ, ספה, סקל, ערף, פגע, פלח, קטל,

קצר, רגם, רטש, שבר, שחט, שכל, שמד שרף.

[1] מכה בקופיץ ממול ערפו שהוא אחורי הפנים להמיתו. [2] לקטו האנשים אחד אחד להריגה. [3] כאן חסרים שתי תיבות ואמר האומר להרגך ותחס נכשי עליך (רש"י). [4] צלע החמישית היוצאת מן השדרה והולכת עד החזה או דופן החמשי מקום אשר המרה והכבד תלוים בו. [5] הזביחה נחשבת לי כעריפת הכלב כי אמאס בזבחיכם. [6] משכיל בשי"ן ימנית ע"ד דוב שכול. תער = מכת חרב. [8] ירצץ הקטנים וישבור קדקדם על הסלע.

הריון: [הרה] הרבה ארבה עצבונך והריונך (בראשית ג טז).
[ידע] והאדם ידע את חוה ותהר ותלד (בראשית ד א).
ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה כב).
[חום] ויהי בעת יחם הצאן (בראשית לא י).
וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון (שמות כא כב).
[זרע] אשה כי תזריע וילדה זכר (ויקרא יב ב).
האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו ? (במדבר יא יב).
הנה העלמה הרה ויולדת בן (ישעיה ז יח).
כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה (ישעיה כו יז).
תהרו חשש תלדו קש (ישעיה לג יא).
הרו עמל והוליד און (ישעיה נט ד).
[יצר] בטרם אצרך בבטן ידעתיך (ירמיה א ה).
מלדה מבטן ומהריון (הושע ט יא).
ועולליהם ירוטשו והריותיו יבוקעו (הושע יד א).
[נסג] ותסיג [1] ולא תפליט (מיכה ו יד).
הנה יחבל און והרה עמל (תהלים ז טו).
והלילה אמר הורה גבר (איוב ג ג).
[עבר] שורו עבר [2] ולא יגעיל (איוב כא י).
ויתן ה' לה הריון ותלד בן (רות ד יג).

ע"ע יולדת.

הריון: קליטת הזרע באשה; התעבר בפרי בטן. [שרשים] הרה, זרע, חום, ידע, יצר, נסג, עבר.

[1] תסיג האשה להריון ולא תפליט הולד אלא ימות במעיה. [2] יהיה לו הריון ולא יפליט הזרע (רד"ק).

הריסה: [הרס] וברוב גאונך תהרוס קמיך (שמות טו ז).
כי הרוס תהרסם (שמות כג כד).
[נתץ] תנור וכירים יותץ (ויקרא יא לה).
[חלץ, קצה] וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר... ושפכו את העפר אשר הקצו [2] (ויקרא יד מ־מא).
[קור] ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (במדבר כד יז).
[שמד] כי נתץ את מזבח הבעל (שופטים ו ל).
[נפל] וכל העם אשר את יואב משחיתים [2] להפיל החומה (ש"ב כ טו).
וירפא את מזבח ה' ההרוס (מ"א יח ל).
[פרץ] פרוץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה).
שם תבל כמדבר ועריו הרס (ישעיה יד יז).
עיר ההרס יאמר לאחת (ישעיה יט יח).
מקרקר קיר ושוע [3] אל ההר (ישעיה כב ה).
והדפוך ממצבך וממעמדך יהרסך (ישעיה כב יט).
[בלק] הנה ה' בוקק הארץ ובולקה (ישעיה כד א).
מהרסיך ומחריביך ממך יצאו (ישעיה מט יז).
חרבותיך ושממותיך וארץ הריסותך (ישעיה מט יט).
גודר פרץ משובב נתיבות (ישעיה נח יב).
[נתש] לנתוש ולנתוץ ולהאביד (ירמיה יא י).
ואת בית יהודה אתוש מתוכם (ירמיה יב יד).
ועל בתי מלכי יהודה הנתוצים (ירמיה לג ד).
אשר בניתי אני הורס (ירמיה מה ד).
והרסתי את הקיר (יחזקאל יג יד).
והרסו גבך ונתצו רמותיך (יחזקאל טז לט).
ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות (יחזקאל לח כ).
[ערף, שדד] יערוף מזבחותם ישודד מצבותם (הושע י ב).
[רסס] והכה את הבית הגדול רסיסים [4] והבית הקטן בקיעים (עמוס ו יא).
עלה הפורץ לפניהם פרצו ויעבורו (מיכה ב יג).
המה יבנו ואני אהרוס (מלאכי א ד).
גם אל יתצך לנצח (תהלים נב ז).
וגדר אבנים נהרסה (משלי כד לא).
[נתע] ושיני כפירים נתעו (איוב ד י).
[עתק] המעתיק הרים ולא ידעו (איוב ט ה).
וצור יעתק ממקומו (איוב יח ד).
[נתס] נתסו [5] נתיבותי להותי יועילו (איוב ל יג).
הרס ולא חמל (איכה ב יז).
עת לפרוץ ועת לבנות (קהלת ג ג).
* וביתה דנה סתרה [6] (עזרא ה יב).
כי החלו הפרצים להסתם (נחמיה ד א).
בניה פרצו את בית האלהים (דהי"ב כד ז).

ע"ע השחתה.

הריסה: פריצה נתיצה וסתירת הבנין; השחתה וכליון, חרבן וקלקול הסדרים; הפלת האויב. [שרשים] בלק, הרס, חלץ, נפל, נתס, נתע, נתץ, נחש, ערף, עתק, פרץ, קור, קצה, רסס, שדד, שמד.

[1] ענין קליפה וסתירה. [2] יש קורין מחשבים להפיל החומה. [3] קול שועה לנוס אל ההר. [4] מרוסס לחלקים קטנים. [5] כמו נתצו. [6] פריצת הבנין.

השגה: [נשג] וישג לבן את יעקב (בראשית לא כה).
קום רדוף אחרי האנשים והשגתם (בראשית מד ד).
ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי (בראשית מז ט).
ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות טו ט).
ואם דל הוא ואין ידו משגת (ויקרא יד כא).
והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו (ויקרא כה כו).
והשיג לכם דיש את בציר (ויקרא כו ה).
פן ירדוף גואל הדם... והשיגו (דברים יט ו).
ובאו עליך כל הברכות... והשיגוך (דברים כח ב).
רדפו מהר אחריהם כי תשיגום (יהושע ב ה).
השג תשיג והצל תציל (ש"א ל ח).
כי שיח וכי שיג [1] לו (מ"א יח כז).
ששון ושמחה ישיגו (ישעיה לה י).
וישיגו את צדקיהו בערבות יריחו (ירמיה נב ח).
אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו אבותיכם וישובו (זכריה א ו).
[נסג] לא יסג כלימות (מיכה ב ו).
ותסיג [2] ולא תפליט (מיכה ו יד).
פליאה דעת ממני נשגבה [3] ולא אוכל לה (תהלים קלט ו).
גבולות ישיגו (איוב כד ב).
כל רודפיה השיגוה בין המצרים (איכה א ג).
ע"ע תפיסה.

השגה: נגיעה ודבקות אל העצם המתרחק ממנו אשר רדף אחריו; נגיעה וקרובת דבר בזמן שרגיל להתאחר; גם במובן המושכלי דבר חכמה שצריך בינה יתירה לדעתו. [שרשים] נסג, נשג.

[1] השגת דבר חכמה שצריך חקירה. [2] תשיג הריון ולא תלד.

השגחה: [יכח] אותה הוכחת לעבדך ליצחק (בראשית כד יד).
מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב (בראשית כד נ).
[צפה] יצף ה' ביני ובינך (בראשית לא מט).
ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים (בראשית מה ח).
ישית ידו על עיניך (בראשית מו ד).
[ראה] אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר יד יד).
[ידע] בקר ויודע ה' את אשר לו... ואת אשר יבחר בו יקריב אליו (במדבר טז ה).
[עין] עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא יב).
[שקף] השקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו).
[תכן] אל דעות ה' ולו נתכנו [1] עלילות (ש"א ב ג).
וראיתם אם דרך גבולו יעלה בית שמש, הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת, ואם לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא היה לנו (ש"א ו ט).
להיות עיניך פתוחות אל הבית (מ"א ח כט).
[סבב] כי היתה סבה מעם ה' למען הקים את דברו (מ"א יב טו).
[פקח] אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמיה לב יט).
ושמתי את עיני עליהם לרעה (ירמיה ט ד).
על אבן אחת שבעה עינים (זכריה ז ט).
ה' משמים השקיף על בני אדם (תהלים יד ב).
[פנה] פנה [2] אלי וחנני (תהלים כה טז).
[שגח] ממכון שבתו השגיח על כל יושבי הארץ (תהלים לג יד).
[שמר] שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה (תהלים לה כא).
[כון] מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ (תהלים לז כג).
[שכל] אשרי משכיל אל דל (תהלים מא ב).
על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא יב).
[נבט] המביט לארץ ותרעד (תהלים קד לב).
אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח? אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הנך! אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים — גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך (תהלים קלט ז-י).
לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קלט טו).
נוכח ה' דרכי איש וכל מעגלותיו מפלס (משלי ה כא).
בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים (משלי טו ג).
לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו (משלי טז ט).
בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת (משלי יט יד).
מה' מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו? (משלי כ כד).
פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו (משלי כא א).
ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים (משלי כז כג).
צופיה הליכות ביתה (משלי לא כז).
אף על זה פקחת עיניך (איוב יד ג).
[שור] ישור על אנשים ויאמר (איוב לג כז).
[צוץ] משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט).
עד ישקיף וירא ה' משמים (איכה ג נ).
החכם עיניו בראשו (קהלת ב יד).
[נצח] לנצח [1] על עושי המלאכה (עזרא ג ח).
[שוט] כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ (דהי"ב טז ט).
ע"ע מקרה.

השגחה: שימת עינים הנה והנה; הצצה ופקוח

על דבר לדעת מהותו ועניניו, ובפרט השקפת ה׳ על מעשה בני אדם וכל בריותיו. [שרשים] ידע, יכח, כון, נבט, נצח, סבב, עין, פנה, פקח, צוץ, צפה, ראה, שגח, שוט, שור, שכל, שמר, שקף, תכן. [1] כל מעשה האדם נמנין לפניו. [2] תרגומו אסתכי לותי. [3] להשגיח על העובדים העבודה.

השויה: [עמם] האף תספה צדיק עם רשע (בראשית יח כג).
ואתנה כאשר תאמרו (בראשית לד יב).
ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרנו נלך (שמות י ח־ט).
[כון] לפניו לא היה כן ארבה כמוהו (שמות י יד).
[מו] ירדו במצולות כמו אבן (שמות טו ה).
העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל (שמות ל טו).
גורל אחד לה׳ וגורל אחד לעזאזל (ויקרא טז ח).
[ערך] והעריך אותו הכהן (ויקרא כז ח).
כמספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה תשאו את עונותיכם — ארבעים שנה (במדבר יד לד).
[כלל] הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו (במדבר יז כז).
[גמם] גם קוב לא תקבנו גם ברוך לא תברכנו (במדבר כג כה).
[כה] כה עשו אבותיכם (במדבר לב ח).
והיה כאשר שש ה׳ עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה׳ עליכם להאביד אתכם (דברים כח סג).
אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא (דברים לב לט).
ויאמר אל העם אשר עמו מה ראיתם עשיתי מהרו עשו כמוני (שופטים ט מח).
ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים (שופטים טז ל).
שבה אתי אל תירא כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך (ש"א כב כג).
[יחד] כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו (ש"א ל כד).
מה לי ולכם בני צרויה? (ש"ב טז י).
[שוה] משוה רגלי כאילות (ש"ב כב לד).
גם לי גם לך לא יהיה — גזורו! (מ"א ג כו).
כמוני כמוך בעמי כעמך בסוסי כסוסיך (מ"א כב ד).
הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך, יהי נא דברך כדבר אחד מהם ודברת טוב (מ"א כב יג).
[ישר] היש את לבבך ישר כאשר לבבי עם לבבך? ויאמר יהונדב יש ויש (מ"ב י טו).
[שקל] ונטיתי על ירושלם את קו שמרון ואת משקלות בית אחאב (מ"א כא יג).

[דמה] כסדום היינו לעמורה דמינו (ישעיה א ט).
[משל] גם אתה חולית כמוני אלינו נמשלת (ישעיה יד י).
והיה כעם ככהן כעבד כאדוניו כשפחה כגבירתה, כקונה כמוכר, כמלוה כלוה כנושה כאשר נושה בו (ישעיה כד ב).
שויתי עד בקר כארי [1] כן ישבר כל עצמותי (ישעיה לח יג).
ומה דמות תערכו לו? (ישעיה מ יח).
ואל מי תדמיוני ואשוה? (ישעיה מ כה).
למי תדמיוני ותשוו ותמשלוני ונדמה? (ישעיה מו ה).
[נגד] הן כל הגוים כאין נגדו (ישעיה מט יז).
[עין] ונוצצים כעין נחשת קלל (יחזקאל א ז).
הנה כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה בתה (יחזקאל טז מד).
גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו [2] (הושע י א).
כמוהו לא נהיה מן העולם ואחריו לא יוסף עד שני דור ודור (יואל ב ב).
הכל סר יחדו נאלחו אין עושה טוב — אין גם אחד (תהלים יד ג).
יחד עשיר ואביון (תהלים מט ג).
יחד כסיל ובער יאבדו (תהלים מט יא).
ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי (תהלים נה יד).
[פגש, נשק] חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו (תהלים פה יא).
כי מי בשחק יערוך לה׳? (תהלים פט ז).
אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו (תהלים קלא ב).
וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג טו).
עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה׳ (משלי כב ב).
פן תשוה לו גם אתה (משלי כו ה).
דלף טורד ביום סגריר ואשת מדנים נשתוה [3] (משלי כז טו).
כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כז יט).
קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו (איוב ג יט).
גם לי לבב כמוכם, לא נופל אנכי מכם, ואת מי אין כמו אלה? (איוב יב ג).
כדעתם ידעתי גם אני (איוב יג ב).
[הן] כהנה רבות עמו (איוב כג יד).
לא יערכנה זהב וזכוכית (איוב כח יז).
ואתמשל כעפר ואפר (איוב ל יט).
הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד (איוב לא טו).
לא נכר שוע לפני דל (איוב לד יט).
אין על עפר משלו (איוב מא כה).
אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין, עמך עמי

ואלהיך אלהי, באשר תמותי אמות ושם אקבר (רות א טז־יז).
[עוד] מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלם? מה אשוה לך ואנחמך? (איכה ב יג).
וידעתי אני שמקרה אחד יקרה את כלם... כמקרה הכסיל גם אני יקרני (קהלת ב יד־טו).
הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ג כ).
ככה לא תדע את מעשה האלהים (קהלת יא ג).
כי אין הצר שוה [4] בנזק המלך (אסתר ז ד).
[גיל] הילדים אשר כגילכם (דניאל א י).
* וביתו נולי ישתוה (דניאל ג כט).
* דמה לבר אלהין (דניאל ג לח).
* ולבבי עם חיותא שוי (דניאל ה כא).
* [קבל] כל קבל [5] די כל דנה ידעת (דניאל ה כב).
ועתה כבשר אחינו בשרנו [6] כבניהם בנינו (נחמיה ה ה).
כקטן כגדול מבין עם תלמיד (דהי"א כה ח).
ע"ע ערך.

השויה: היות במצב נוכחי והתאמה עם ערך דבר אחר; קרוב בתכונה אחת עם זולתו לפי ציור המחשבה.
[שרשים] אחד, גיל, גמם, דמה, הן, יחד, ישר, כה, כון, כלל, מו, משל, נגד, נשק, עוד, עין, עמם, ערך, פגש, * קבל, שוה, שקל.

[1] שויתי כלומר התגברתי כארי לסבול יסורים, וכל מה שאני מתגבר כן יגבר עלי החולי, ע"ד כן ירבה וכן יפרוץ. ויונתן תרגם שויתי כמו שועתי. [2] ישראל נדמה לגפן ריק מכל רטובות ולחות, וגם פירותיו דומים לו לרוע. [3] נשתוה כמו נתשוה בהפך אתוון. [4] קטון מחיר הצר מערך נזק המלך. [5] כל עומת זת היה שוה לך לדעת. [6] אנחנו טובים ומיוחסים כמו העשירים.

השחתה: [שחת] הנני מביא את המבול... לשחת כל בשר (בראשית ו יז).
[מחה]ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה (בראשית ז ד).
לפני שחת ה' את סדום (בראשית יג י).
[כלה] הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה (בראשית יח כא).
[עכר] ויאמר יעקב אל שמעון ולוי עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ (בראשית לד ו).
[נכה] והפשתה והשעורה נכתה (שמות ט לא).
[אבד] הטרם תדע כי אבדה מצרים? (שמות י ז).
כי יכה איש את עין עבדו... ושחתה (שמות כא כו).
[אזל] גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל [1] (ויקרא טז ח).
[לחך] עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה (במדבר כב ד).

[המם] וגם יד ה' היתה בם להומם מקרב המחנה עד תומם (דברים ב טו).
[בלה] שמלתך לא בלתה מעליך (דברים ח ד).
[כתת] ואכות אותו טחון היטב (דברים ט כא).
[שרף] ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך והיתה תל עולם (דברים יג יז).
תמחה את זכר עמלק מתחת השמים (דברים כה יט).
מה עכרתני! יעכרך ה' ביום הזה! (יהושע ז כה).
אהה בתי הכרע הכרעתני ואת היית בעוכרי (שופטים יא לה).
[חרב] את אויבנו ואת מחריב ארצנו (שופטים טז כד).
[דמם] ורשעים בחשך ידמו (ש"א ב ט).
עכר אבי את הארץ (ש"א יד כט).
[בלע] פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו (ש"ב יז טז).
ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה! הרף ידך! (ש"ב כד טז).
[כרת, בער] והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב בישראל ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תומו (מ"א יד ו).
[כחד, שמד] ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה (מ"א יג לד).
ויאמר אחיו אליו האתה זה עוכר ישראל? ויאמר לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך (מ"א יח יח).
[בתת] ואשיתהו בתה (ישעיה ה ו).
[שמם] בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב (ישעיה ה ט).
[נסס] מנפש ועד בשר יכלה והיה כמסוס נוסס [2] (ישעיה י יח).
[חרץ] כלה ונחרצה... עושה בקרב כל הארץ (ישעיה י כג).
והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד (ישעיה יד כב).
וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג).
[נפל] והיתה מעי [3] מפלה (ישעיה יז א).
[שבת] ונשבת מבצר מאפרים (ישעיה יז ג).
[עוה] הנה ה' בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ יושביה (ישעיה כד א).
[אמל] אבלה אבלה הארץ אומללה נבלה תבל (ישעיה כד ד).
כי שמת מעיר לגל (ישעיה כה ב).
[שטף] שוט שוטף כי יעבור (ישעיה כח יח).
[נמק] ונמקו כל צבא השמים (ישעיה לד ד).
[תהו, בהו] ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיה לד יא).
הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות (ישעיה מא טו).

[חרם] ואתנה לחרם יעקב (ישעיה מג כח).
הן כלם כבגד יבלו עש יאכלם (ישעיה נ ט).
[מלח] כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו).
ואנכי בראתי משחית לחבל (ישעיה נד טז).
[עדד] וכבגד עדים כל צדקותינו (ישעיה סד ה).
[יסף] אוכלי בשר החזיר... יחדו יספו (ישעיה סו יז).
ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאבד ולהרוס (ירמיה א י).
עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו (ירמיה ד ז).
[קלל] וכל הגבעות התקלקלו (ירמיה ד כד).
[שדד] זאב ערבות ישדדם (ירמיה ה ו).
אסוף אסיפם [4] נאם ה׳ (ירמיה ח יג).
ארץ מלחת ולא תשב (ירמיה יז ו).
[חנף] יצאה חנופה לכל הארץ (ירמיה כג טו).
כי שדד ה׳ את בבל (ירמיה נא נה).
כי גם מי נמרים למשמות [5] יהיו (ירמיה מח לד).
אם גנבים [6] בלילה השחיתו דים (ירמיה מט ט).
הנני מעיר על בבל ואל יושבי לב קמי רוח [7] משחית (ירמיה נא א).
[אכל] אכלני הממני נבוכדנאצר (ירמיה נא לד).
[ערר] חומת בבל... ערער [8] תתערר (ירמיה נא נח).
התשחית אתה את כל שארית ישראל? (יחזקאל ט ח).
[ידע] וידע [9] אלמנותיו ועריהם החריב (יחזקאל יט ז).
עוה עוה אשימנה (יחזקאל כא לב).
חרשי משחית (יחזקאל כא לו).
[רקב] ואני כעש לאפרים וכרקב לבית יהודה (הושע ה יב).
תן להם רחם משכיל ושדים צומקים (הושע ט יד).
[ערף] יערוף מזבחותם ישדד מצבותם (הושע י ב).
אפגשם כדוב שכול ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא חית השדה תבקעם (הושע יג ח).
אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים (צפניה א ג).
[עקר] אשדוד... יגרשוה ועקרון תעקר (זכריה ז יד).
[עסס] ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם (מלאכי ג כא).
והכיתי את הארץ חרם (מלאכי ג כד).
[נפץ] ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב ט).
[נתש] תמו חרבות לנצח וערים נטשת (תהלים ט ז).
ואשחקם כעפר על פני רוח כטיט חוצות אריקם (תהלים יח מג).
[מלל] כי כחציר מהרה ימלו (תהלים לז ב).

לכן חזו מפעלות ה׳ אשר שם שמות בארץ (תהלים מו ט).
גם אל יתצך לנצח ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה (תהלים נב ז).
[שער] כמו חי כמו חרון ישערנו (תהלים נח י).
[נדף] כהנדוף עשן תנדוף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים (תהלים סח ג).
תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב (תהלים סט כו).
[שוא] הפלתם למשואות, איך היו לשמה כרגע? ספו תמו מן בלהות (תהלים עג יח־יט).
כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו (תהלים עט ז).
[כרם] יכרסמנו [10] חזיר מיער (תהלים פ יד).
נשמדו בעין דאר היו דומן לאדמה (תהלים פג יא).
נבלעם כשאול חיים (משלי א יב).
הפוך רשעים ואינם (משלי יב ז).
[פרח] ואהל רשעים יפריח (משלי יד יא).
ובתבואת רשע נעכרת [11] (משלי טו ו).
ודרכיך למחות [12] מלכין (משלי לא ג).
יעלו בתוהו ויאבדו (איוב ו יח).
[פרץ] יפרצני פרץ על פני פרץ (איוב טז יד).
[לקש] וכרם רשעים ילקשו [13] (איוב כד ו).
[נקר] עצמי נקר [14] מעלי (איוב ל יז).
אם לשבט [15] אם לארצו (איוב לז יג).
[חבל] שועלים קטנים מחבלים כרמים (שה"ש ב טו).
[חמס] ויחמוס כגן שכו שחת מועדו (איכה ב ו).
[אבל] ויאבל חל וחומה (איכה ב ח).
וחבל את מעשה ידך (קהלת ה ה).
* ומלה כדבה ושחיתה (דניאל ב ט).
* די לעלמא לא תתחבל (דניאל ב מד).
הלא תאנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה (עזרא ט טו).

ע"ע כליון.

השחתה: אבוד ועשות כלה והשמד; עכור חבול וקלקול. [שרשים] אבד, אבל, אזל, אכל, אמל, בהו, בלה, בלע, בער, בתת, דמם, המם, חבל, חמס, חנף, חרב, חרם, חרץ, יסף, ידע, כחד, כלה, כרם, כרת, לחך, לקש, מחה, מלח, מלל, נבל, נדף, נכה, נמק, נסס, נפל, נפץ, נקר, נתץ, עדד, עוה, עכר, עסס, עקר, ערף, ערר, פרץ, קלל, רקב, שבת, שדד, שוא, שחת, שטף, שמד, שמם, שער, שרף, תהו.

[1] אזל־עז, העז הלך לאבדון. [2] תולעת אוכלת ומשחתת. [3] ונתן קורא לעיר מפלה. [4] אכלה אוסף התבואה והבציר שלהם. [5] יחרבו מימיה. [6] אם גנבים באו בלילה ישחיתו הצורך להם ולא יותר. [7] לב קמי בא"ת ב"ש כשדים, כמו ששך הוא בבל. [8] השחתה עד שנגלה היסוד. [9] כמו וידוע חולי, חולי אנוש עד להשחית. [10] כמו הכרם

משחית המאכל כן ישחית עשו את יעקב וימלא כרסו מבניו, כמליצת מלא כרשו מעדני. [11] בבוא רשע נשחת הבית. [12] להשחית דרכי המלכים ועניגם. [13] לקיטה בתר לקיטה עד השחתה. [14] ענין עקירה והשחתה. [15] שבט השחתה, ר"ל פעמים יבוא המטר לשבט ולמוסר בעולם שישטוף הזרעים וישחית הכל, ופעמים לארצו כלומר לצורך העולם לפי שהם עושים רצונו.

השטה: ע"ע שחיה.

השכלה: [שכל] למען תשכילו את כל אשר תעשון (דברים כט ח).

למען תשכיל בכל אשר תלך (יהושע א ז).
[חקר] גדולים חקרי לב (שופטים ה טז).
ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח יד).
טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם (ישעיה מד יח).
השכל וידוע אותי (ירמיה ט כג).
המשכיל בעת ההיא ידום (עמוס ה יג).
היש משכיל דורש את האלהים? (תהלים יד ב).
אשרי משכיל אל דל (תהלים כד א).
מכל מלמדי השכלתי (תהלים קיט צט).
לפי שכלו הולל איש (משלי יב ח).
אורח חיים למעלה למשכיל (משלי טו כד).
שכל אדם יתן חן (משלי יז טו).
רצון מלך לעבד משכיל (משלי יד לה).
משכיל על דבר ימצא טוב (משלי טז כ).
ומה׳ אשה משכלת (משלי יט יד).
[בין] חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו (משלי כח יא).
עמוד והתבונן נפלאות אל (איוב לז יד).
ואזן וחקר (קהלת יב ט).
ומשכילים בכל חכמה (דניאל א ד).
אני דניאל בינותי בספרים (דניאל ט ב).
ומשכילי עם יבינו לרבים (דניאל יא לה).
והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל יב ג).
איש מבין וסופר (דהי"א כז לב).
המשכילים שכל טוב לה׳ (דהי"ב ל כב).

ע"ע חכמה.

השכלה: הצלחה במעשה ידים ובכל דרכי איש: צלות בחכמה ומדע ודעות עיוניות; העמק וחקר בלמודים; התבוננות בעין חכמה על מפעלות ה׳ ומעשיו.
[שרשים] בין, חקר, שכל.

השכמה: [שכם] והשכמתם והלכתם לדרככם (בראשית יט ב).

ויגש הפלשתי השכם והערב (ש"א יז טז).
והשכים אבשלום ועמד (ש"ב טו ב).
משכימי קום שכר ירדופו (ישעיה ה יא).
השכם ודבר (ירמיה ז יג).
כענן בקר וכטל משכים הולך (הושע ו ד).
[עור] עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים נז ט).
שוא לכם משכימי קום (תהלים קכז ב).
[קדם] קדמתי בנשף ואשועה (תהלים קיט קמז).
קדמו עיני אשמורות (תהלים קיט קמח).
נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן (שה"ש ז יג).
והשכים בבקר והעלה עולות (איוב א ה).

ע"ע זריזות.

השכמה: קימת האדם ממשכבו בזריזות קודם הבקר; תכיפות והתמדת הפעולה [שרשים] עור, קדם, שכם.

השלכה: ע"ע זריקה.

השלמה: ע"ע שלמות.

השתדלות: [אוץ] ויאיצו המלאכים בלוט לאמר (בראשית יט טו).

[פצר] ויפצר בו ויקח (בראשית לג א).
[עפל] ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר יד מד).
[הון] ותהינו לעלות ההרה (דברים א מא).
ואון ותרפים הפצר (ש"א טו כג).
[אמץ] והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנום ירושלם (מ"א יב יח).
[חרד] הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת מה לעשות לך? היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא? (מ"ב ד יג).
[איש] זכרו זאת והתאוששו [1] (ישעיה מו ח).
[עור] ואין... מתעורר להחזיק בך (ישעיה סד ו).
[רדף] ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ (הושע ו ג).
[עשת] אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד (יונה א ו).
[בקש] בקש שלום ורדפהו (תהלים לד טו).
[שעה] ואשעה [2] בחקיך תמיד (תהלים קיט קיז).
ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה (רות א יח).
* ומלכא עשית [3] להקמותה (דניאל ו ד).
* [שדר] ואשתדור [4] עבדין בגוה (עזרא ד טו).

ע"ע הפצרה.

השתדלות: בקשה נמרצה בתוספת דברים ותחבולות להעבירו על דעתו כדי למלאות רצונו ולהשיג מבוקשתו.
[שרשים] אוץ, איש, אמץ, בקש, הון, חרד, עור, עפל, עשת, פצר, רדף, * שדר, שעה.

[1] השתדלו להיות אנשים — אנשי חיל. [2] השתדלות וההתעסקות בדבר. [3] כמו התעשת בעברית. [4] התאמצות למרד (agitation).

השתוות: ע"ע השויה.

השתחויה: ע"ע כריעה והשתחויה.

השתוממות: ע"ע תמהון.

השתתפות: ע"ע חבור.

התבודדות: ע"ע בדידות.

התבוללות: כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק (בראשית כד ד).
ותאמר רבקה קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים? (בראשית כז מו).
לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו (בראשית לד יד).
ונתנו את בנותינו לכם ואת בנותיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד (בראשית לד טז).
[ערב] וגם ערב רב עלה אתם (שמות יב לח).
ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן (שמות לד טז).
ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה (במדבר לג נה).
[חתן] לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם (דברים ז ב־ג).
האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים? (שופטים יד ג).
את ה׳ היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם (מ"ב יז לג).
ויהיו הגוים האלה יראים את ה׳ [1] ואת פסיליהם היו עובדים (מ"ב יז מ).
וזמורת זר תזרענו (ישעיה יז י).
מה לתבן את הבר? (ירמיה כג כח).
ואת כל הערב אשר בתוכה (ירמיה נ לז).
והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות (יחזקאל כ לב).
[בלל] אפרים בעמים הוא יתבולל (הושע ז ח).
[בלע] נבלע ישראל עתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו (הושע ח ח).
[תנה] אפרים התנו [2] אהבים (הושע ח ט).
גם כי יתנו [3] בגוים עתה אקבצם (הושע ח י).
והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט ט).
בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש ה׳ אשר אהב ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא).
ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו לה).
ויבדילו כל ערב מישראל (נחמיה יג ג).
התערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזרא ט ב).
הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התועבות האלה? הלא תתנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה (עזרא ט יד).

התבוללות: התערבות בעמי הארץ ע"י חתון והתחקות במעשיהם ומנהגיהם, באופן שיאבדו תכונתם וסגולתם המיוחדות וטמיעת הלאומית, ויהיו נבלעים בתוכם מבלי הכרת מקומם. [שרשים] בלל, בלע, חתן, ערב, תנה.

[1] הם גרי אריות המכונים שמרונים. [2] באו בברית אחוה עם הגוים בתנאים נאותים. [3] יש קורין גם כי יתעו בגוים. אבל הנכון כי יתנו הוא תנאי ההתבוללות, ובכ"ז לא יאבדו בגלות, כי הקב"ה יקבצם משם.

התגברות: [פרץ] מה פרצת עליך פרץ? (בראשית לח כט).
[קום] וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע (בראשית מא ל).
[חזק] ויתחזק ישראל וישב על המטה (בראשית מח ב)
ואני אחזק את לבו (שמות ד כא).
[עפל] ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר יד מד).
וארב לו וקם עליו (דברים יט יא).
[אמץ] חזק ואמץ (דברים לא ז).
[צלח] ותצלח עליו רוח אלהים (ש"א י י).
[כבד] ותכבד המלחמה אל שאול (ש"א לא ג).
תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל (ש"ב ב ז).
[מצא] מצא עבדך את לבו להתפלל אליך (ש"ב ז כז).
[איש] וחזקת והיית לאיש (מ"א ב ב).
ויחזק העם אשר אחרי עמרי את העם אשר אחרי תבני בן גנת (מ"א טז כב).
ונפלה ולא תוסף קום (ישעיה כד כ).
חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו (ישעיה לה ג).
ולחזק ידי רשע לבלתי שוב מדרכו (יחזקאל יג כב).
[עמד] היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך? (יחזקאל כב יד).
[שרר] בבטן עקב [1] את אחיו ובאונו שרה את אלהים (הושע יב ד).
דרשו את ה׳ וחיו פן יצלח [2] כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל (עמוס ה ו).
וקמתי על בית ירבעם (עמוס ז ט).
[חתר] ויחתרו... להשיב אל היבשה (יונה א יג).
[יכל] פן יאמרו אויבי יכולתיו (תהלים יג ה).
תמצא ידך לכל אויביך (תהלים כא ט).
כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז).
[עזז] חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה (משלי לא יז).

ידים רפות תחזק, כושל יקימון מליך, וברכים כורעות תאמץ (איוב ד ג־ד).
[יצק] והיית מוצק ולא תירא (איוב יא טו).
אאמצם במו פי (איוב טז ה).
חזק ונתחזקה בעד עמנו (דהי"א יט יג).
חזקו ואל ירפו ידיכם (דהי"ב טו ז).

ע"ע גבורה; חזק.

התגברות: עמל בכל כחו לעשות דבר; החליף כח; הער רוח גבורה בעצמו או בזולתו; הרהב בנפשו עוז; התאמצות לנצח מתנגדו. [שרשים] אמץ, איש, חזק, חתר, יכל, יצק, כבד, מצא, עזז, עמד, עפל, פרץ, צלח, קום, שרר.

[1] אחז בעקבו והתגבר עליו. [2] מקרא קצר: פן יצלח כאש חמתו בבית יוסף.

התול:

[תלל] ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים (בראשית לא ז).
רק אל יוסף פרעה התל בי (שמות ח כה).
המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי השתרר עלינו גם השתרר? (במדבר טז יג).
[עלל] כי התעללת בי (במדבר כב כט).
האתם תריבון לבעל? את אתם תושיעון אותו?... אם אלהים הוא יריב לו כי נתץ מזבחו (שופטים ו לא).
הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש, ואת אשר הוריש ה׳ אלהינו מפנינו אותו נירש (שופטים יא כד).
זה שלש פעמים התלת בי (שופטים טז טו).
ויאמר: את אלהי אשר עשיתי לקחתם ואת הכהן ותלכו, ומה לי עוד? ומה זה תאמרו אלי „מה לך?" (שופטים יח כד).
מה נכבד היום מלך ישראל! (ש"ב ו כ).
שמעו נא בני ימיני! גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים? לכלכם ישים שרי אלפים ושרי מאות? (ש"ב כב ז).
ויהתל בהם אליהו ויאמר: קראו בקול גדול כי אלהים הוא, כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו, אולי ישן הוא ויקץ (מ"א יח כדד).
ויכתוב יהוא ספרים וישלח שמרון...ועתה כבוא הספר הזה אליכם, ואתכם בני אדוניכם ואתכם הרכב והסוסים ועיר מבצר והנשק, וראיתם הטוב והישר מבני אדוניכם ושמתם על כסא אביו והלחמו על בית אדוניכם (מ"ב י א־ג).
ויאמר אל כל העם צדיקים אתם. הנה אני קשרתי על אדוני ואהרגהו, ומי הכה את כל אלה? (מ"ב י ט).
[עקב] ויקבוץ יהוא את כל העם ויאמר אליהם: אחאב עבד את הבעל מעט יהו יעבדנו הרבה... ויהוא עשה בעקבה (מ"ב י יח־יט).
שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך, עורר לך רפאים, כל עתודי ארץ, הקים מכסאותם כל מלכי גוים, כלם יענו ויאמרו אליך: גם אתה חולית כמונו אלינו נמשלת (ישעיה יד ט־י).
[לוץ] לכן שמעו דבר ה׳ אנשי לצון...כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה... כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו (ישעיה כח יד־טו).
[חלק] אשר אמרו לרואים לא תראו ולחוזים לא תחזו לנו נכוחות, דברו לנו חלקות חזו מהתלות (ישעיה ל י).
כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה (ישעיה ל לג).
ויחזקהו במסמרים לא ימוט (ישעיה מא ז).
חציו שרף במו אש על חציו בשר יאכל יצלה צלי וישבע, אף יחום ויאמר האח ראיתי אור. ושאריתו לאל עשה לפסלו, יסגד לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה! (ישעיה מד טז־יז).
רועה אפר לב הותל הטהו (ישעיה מד כ).
ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט ד).
האמור תאמר אלהים אני לפני הורגך? ואתה אדם ולא אל ביד מחללך (יחזקאל כח ט).
אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה: הקבצו ובואו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם זבח גדול[1] על הרי ישראל, ואכלתם בשר ושתיתם דם, בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו... ושתיתם דם לשכרון... ושבעתם על שלחני סוס ורכב גבור וכל איש מלחמה (יחזקאל לט יז־כ).
להם הם אומרים: זובחי אדם עגלים ישקון (הושע יג ב).
הקיצו שכורים ובכו והלילו כל שותי יין, על עסים כי נכרת מפיכם (יואל א ה).
ישובו על עקב בשתם האומרים האח, האח! (תהלים ע ד).
כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללנו שמחה (תהלים קלז ג).
אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים...עיניך יראו זרות ולבך ידבר תהפוכות ...הכוני בל חליתי הלמוני בל ידעתי מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד (משלי כג לב־לה).
[הלל] ובמלאכיו ישים תהלה[3] (איוב ד יח).
אם לאל תריבון...אם כהתל באנוש תהתלו בו? (איוב יג ט).
אם לא התולים, עמדי? (איוב יז ב).
[לעג] מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים (איוב לד ז).

ויאמר גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמיה ג לה).

התול: מהתלות ואמרי שנינה; שחוק לעג ולצנות על מתנגדו, ודברים כאלה חודרים בלב השומע ועושים רושם יותר מדברים פשוטים. [שרשים] הלל, חלק, לוץ, לעג, עלל, עקב, תלל.

[1] גוג ומגוג. [2] המהתלים בנו. [3] כמו התל בהפך אתוון.

התחברות: ע״ע חבור.

התחייבות: ע״ע חייבות.

התחרות: [אבק] ויאבק איש עמו... ותקע כף ירך יעקב בהאבקו [1] עמו (בראשית לב כה־כו).

[שרר] כי שרית עם אלהים ואם אנשים ותוכל (בראשית לב כט).

[חוד] אחודה נא לכם חידה אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים, ואם לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים (שופטים יד יב־יג).

ויעמוד ויקרא אל מערכות ישראל... ברו לכם איש וירד אלי אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכתיו והייתם אתם לנו לעבדים (ש״א יז ח־ט).

[שחק] יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו... ויחזיקו איש בראש רעהו והרבו בצד רעהו ויפלו יחדו (ש״ב ב יד־טז).

[ערב] ועתה התערב נא את ארוני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רוכבים עליהם (מ״ב יח כג).

[חרה] כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים? (ירמיה יב ה).

וישר אל מלאך [2] ויוכל (הושע יב ה).

אל תתחר במרעים... אל תתחר אך להרע (תהלים לז א־ח).

אחריו החרה החזיק ברוך בן זבי (נחמיה ג כ).

התחרות: התקנא; נס כחו וגבורתו עם זולתו: זריזות. [שרשים] אבק, חוד, חרה, ערב, שרר, שחק.

[1] התעצמות והתגושש עם אתר מעלה אבק. [2] אל כמו על.

התחתנות: ע״ע התבוללות.

התכה: ע״ע נמיסה.

התמנות: [פקד] ויפקד שר הטבחים את יוסף (בראשית מ ד).

[שום] ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל... ושמת עליהם שרי אלפים (שמות יח כא).

ואתה הפקד את הלוים (במדבר א נ).

ואת אהרן ואת בניו תפקוד (במדבר ג י).

ופקודת משמרת בני מררי (במדבר ג לו).

תנו לכם אנשים... ואשימם בראשיכם (דברים א יג).

שום תשים עליך מלך (דברים יז טז).

[קום] יקימך ה׳ לו לעם קדוש (דברים כח ט).

ואת מלכך אשר תקים עליך (דברים כח לח).

שימה לנו מלך לשפטנו (ש״א ח ה).

[משח] ומשחתו לנגיד על עמי (ש״א ט טז).

והקימותיו מתוך אחיו (מ״ב ט ב).

מי ישימני שופט בארץ? (ש״ב טו ד).

[נשא] נשא... את ראש יהויכין (מ״ב כה כז).

[נתן] ה׳ נתנך כהן תחת יהוידע הכהן (ירמיה כט כו).

אשר הפקד מלך בבל בערי יהודה (ירמיה מ ה).

[נסך] ואני נסכתי מלכי על ציון (תהלים ב ו).

פקודתי יקח אחר (תהלים קט ח).

עליהם משמרת והם על המפתח (דהי״א ט כז).

[צוה] ויצוך על ישראל (דהי״א כב יב).

ויפקידם דויד המלך על הראובני (דהי״א כו לב).

ע״ע ממונים.

התמנות: מנוי ויעוד; שום פקיד על איזה דבר; העמד בשירות משמרת או עבודה. [שרשים] משח, נסך, נשא, נתן, פקד, צוה, קום, שום.

התנגדות: לא ירד בני עמכם [1] (בראשית מב לח).

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז).

[קרה] ואם תלכו עמי קרי [2]... והלכתי עמכם בחמת קרי (ויקרא כו כא־כח).

[שטן] ויתיצב מלאך ה׳ בדרך לשטן לו (במדבר כב כג).

[נגד] הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט [3] הדרך לנגדי (במדבר כב לב).

לא יתיצב איש בפניכם (דברים יא כה).

לא חרץ [4] לבני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י כא).

[צדד] והיו לכם לצדים [5] ואלהיהם יהיו לכם למוקש (שופטים ב ג).

[מרה] למרות עיני כבודו (ישעיה ג ח).

[סרב] כי סרבים [6] וסלונים אותך ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב ו).

[קום] בת קמה באמה כלה בחמותה (מיכה ז ו).

[יצב] יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו (תהלים ב ב).

לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך (תהלים ה ו).
תערוך לפני שלחן נגד צוררי (תהלים כג ה).
מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און? (תהלים צד טז).
לך מנגד לאיש כסיל (משלי יד ז).
ויקימני לו למטרה (איוב טז יב).
יארץ מתקוממה לו (איוב כ כז).
להטות... נגד פני עליון (איכה ג לה).

ע"ע נגד.

התנגדות: החולק על זולתו בדבר ומחייב הפוכו; העושה דבר שלא לרצון אחר ולמרות רוחו ורוצה לגרום לו רעה. [שרשים] יצב, מרה, נגד, סרב, צדד, קום, קרה, שטן.

[1] בעלי התלמוד השתמשו בפסוק זה בהוראת התנגדות לדעת אחרים. [2] הליכה לנגד רצון מי בזדון. [3] כמו ירד. [4] לא חרץ כלב. [5] בלשון ערבית צדים מתנגדים ואויבים. [6] סרב מאון והתנגדות כמו בדברי חז"ל. סלונים ועקרבים הם קוצים מכאיבים המתנגדים לעובר שם.

התנצלות: ע"ע פתחון פה.

התנשאות: [קום] ואוליך אתכם קוממיות (ויקרא כו יג).

[נשא] ומדוע תתנשאו על קהל ה'? (במדבר טז ג).
מתנשא לאמר אני אמלוך (מ"א א ה).
הכה הכית את אדום ונשאך לבך (מ"ב יד י).
[נטל] וינטלם וינשאם (ישעיה סג יט).
[גדל] על כן גדלו ויעשירו (ירמיה ה כז).
[עפל] הנה עופלה לא ישרה נפשו בו (חבקוק ב ד).
[רום] רומה ה' בעוזך (תהלים כא יד).
ונרוממה שמו יחדו (תהלים לד ד).
קרנו תרום בכבוד (תהלים קיב ט).
[סלל] סלסלה ותרוממך (משלי ד ח).
[נון] ואחריתו יהיה מנון [1] (משלי כט כא).
ואת אשר נשאו על השרים (אסתר ה יא).
מנשאים את היהודים (אסתר ט ג).
ויתרומם ויתגדל על כל אלה (דניאל יא לו).
[גבר] כי יהודה גבר באחיו (דהי"א ה ב).
והמתנשא לכל לראש (דהי"א כט יא).

ע"ע התמנות.

התנשאות: עלות לגדולה ולמעלה רמה; הגבה עצמו או זולתו לכבוד או לעושר. [שרשים] גבר, גדל, נון, נטל, נשא, סלל, עפל, קום, רום.

[1] העבד יתגדל ויתרברב על אדוניו, או יתפוץ להיות כבן, נין או נכד.

התעוררות: [חיי] ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה כז).

והיה כאשר ירום משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (שמות יז יא).
[גרה] והתגר בו מלחמה (דברים ב כד).
[עור] עורי עורי דבורה, עורי עורי דברי שיר (שופטים ה יב).
[פעם] ותחל רוח ה' לפעמו [1] (שופטים יג כה).
[נער] אצא כפעם בפעם ואנער (שופטים טז כ).
הנני מעיר אליהם את מדי (ישעיה יג יז).
זעקת שבר יעוערו (ישעיה טו ה).
[ערה] עד יערה עלינו רוח ממרום (ישעיה לב טו).
עורי עורי! לבשי עוז זרוע ה', עורי כימי קדם דורות עולמים (ישעיה נא ט).
התעוררי התעוררי קומי ירושלם (ישעיה נא יז).
התנערי מעפר קומי (ירמיה נב ב).
[קוץ] בא הקץ הקיץ עליך הנה בא (יחזקאל ז ו).
[שאה] וקאם שאון בעמיך (הושע י יד).
ויער ה' את רוח זרובבל (חגי א יד).
העירה והקיצה למשפטי (תהלים לה כג).
עורה למה תישן אדני? הקיצה! אל תזנח לנצח (תהלים מד כד).
עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים נז ט).
עוררו את גבורתך (תהלים פ ג).
שנאה תעורר מדנים (משלי י יב).
איש חמה יגרה מדון (משלי טו יח).
ונקי על חנף יתעורר (איוב יז ח).
לא אכזר כי יעורנו [2] (איוב מא ב).
אם תעירו ואם תעוררו את האהבה (שה"ש ב ז).
[רהב] הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני (שה"ש ו ה).
תחת התפוח עוררתיך (שה"ש ח ה).
העיר ה' את רוח כורש (עזרא א א).
* [שדר] ומרד ואשתדור [3] מתעבד בה (עזרא ד יט).

ע"ע זריזות.

התעוררות: זריזות והתעודדות לפעולה ולמעשה; היציאה ממעמד הבטלה למעמד העבודה; התפעלות בנפש לתחיה מחודשת. [שרשים] גרה, חיי, נער, עור, ערה, פעם, קוץ, רהב, שאה, * שדר.

[1] הכאה בלב לעוררו. [2] הכנה למלחמה. [3] השתדלות והתעוררות למרד (propaganda).

התעלפות: ע"ע עלות.

התערבות: [נוא] ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה (במדבר ל ט).

לולא חרשתם בעגלתי [1] לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).

[ערב] מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי? (ירמיה ל כ).
ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).
עם שונים אל תתערב (משלי יד כא).
מחזיק באזני כלב עובר[2] מתעבר על ריב לא לו (משלי כו יז).
[מנע] וימנעה מתוך חכו (איוב כ יג).
[עצר] אל יעצור עמך אנוש (דהי"ב יד י).

ע"ע התבוללות; מניעה.

התערבות: המפריע ומבלבל מעשה זולתו; נותן מכשול על דרכו ומונע פעולתו. [שרשים] מנע, נוא, עצר, ערב.

[1] אם לא התערבה אשתו בדבר לגלות להם הסוד לא ידעו לפתור החידה. [2] המתערב בריב אחרים הוא כמו האוחז באזני כלב העובר אצלו.

התפארות: ולא תאמר אני העשרתי את אברם (בראשית יד כג).
[פאר] התפאר[1] נא עלי, למתי אעתיר לך? (שמות ח ה).
ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח יז).
[ברך] והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך (דברים כט יח).
פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת (דברים לב כז).
פן יתפאר עלי ישראל לאמר (שופטים ז ב).
הכף זבח וצלמונע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם? (שופטים ח ו).
[נשא] מתנשא לאמר אני אמלוך (מ"א יא ה).
[הלל] אל יתהלל חוגר[2] כמפתח (מ"א כ יא).
היתפאר הגרזן על החוצב בו, אם יתגדל המשור על מניפו? (ישעיה י טו).
נצר מטעי מעשה ידי להתפאר (ישעיה ס כו).
אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמיה ט כב־כג).
בחרב ימיתו כל חטאי עמי האומרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה (עמוס ט י).
והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו (תהלים סג יב).
ישמח צדיק בה' והסה בו ויתהללו כל ישרי לב (תהלים סד יא).
לפי שכלו יהולל איש (משלי יב ח).
אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום (משלי כז א).
יהללך זר ולא פיך, נכרי ואל שפתך (משלי כז ב).
וברוב עשרם יתהללו (תהלים מט ז).

[קרן] אמרת להוללים אל תהלו[3] ולרשעים אל תרימו קרן (תהלים עה ה).
[גבה] ויגבה לבו בדרכי ה' (דהי"ב יז ו).

ע"ע התנשאות.

התפארות: דבר בשבח מעלת עצמו או זולתו; התכבד והתהדר על אחרים. [שרשים] ברך, גבה, גדל, הלל, נשא, פאר, קרן.

[1] התפאר עלי במה שיש לך הרשות ליעד הזמן. [2] החוגר חרבו לצאת למלחמה לא יוכל להתפאר כמי שמתיר חגורתו בשובו מהמלחמה בנצחון. [3] כמו אל תהללו.

התפשטות: [רקע] ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים (בראשית א ו).
[פשה] לא פשה הנגע בעור (ויקרא יג ה).
ואם פשה תפשה המספחת בעור (ויקרא יג ז).
[שוט] שטו העם ולקטו (במדבר יא ח).
[נטש] ויטוש על המחנה (במדבר יא לא).
[שטח] וישטחו להם שטוח[1] סביבות המחנה (במדבר יח לב).
[רחב] כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך (דברים יב כ).
[פשט] ופשטת על העיר (שופטים ט לג).
אל[2] פשטתם היום? (ש"א כז י).
והנה נטושים על פני כל הארץ (ש"א ל טו).
[פרץ] ודבר ה' היה יקר... אין חזון נפרץ (ש"א ג א).
וינטשו בעמק רפאים (ש"ב ה יח).
[פוץ] ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ (ש"ב יח ח).
וישוטו בכל הארץ ויבואו (ש"ב כח ד).
[פרש] כי הכרובים פורשים כנפים (מ"א ח ז).
[מדד] ויתמודד על הילד שלש פעמים (מ"א יז כא).
[גהר] ויגהר עליו ויחם בשר הילד (מ"א ד לד).
[שטף] וחלף ביהודה שטף ועבר (ישעיה ח ח).
[שלך] משליכי ביאור חכה (ישעיה יט ח).
מפני חרב נטושה (ישעיה כא טו).
[שרע] כי קצר המצע מהשתרע (ישעיה כח כ).
ופרש ידו בקרבו כאשר יפרש[3] השוחה לשחות (ישעיה כה יא).
בל פרשו נס[4] (ישעיה לג כג).
ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נד ג).
[שלח] ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז ח).
והתשוטטנה[5] בגדרות (ירמיה מט ג).
[שפך] ביד חזקה... ובחמה שפוכה (יחזקאל כ לג).
וגנב יבא פשט גדוד בחוץ (הושע ז א).
תשלח קציריה עד ים (תהלים פ יב).
ותפרץ[6] בם מגפה (תהלים קו כט).
תשטף ספיחיה עפר ארץ (איוב יד יט).
תרקיע עמו לשחקים (איוב לז יח).

שלח לחמך על פני המים (קהלת יא א).
וחילו ישטוף ונפלו חללים רבים (דניאל יא כו).

ע"ע פזירה.

התפשטות: רבוי וגידול; שטות ופריסה; הנפץ הנה והנה. [שרשים] גהר, מדד, נטש, פוץ, פרץ, פרש, פשה, שלח, שלך, שפך, שרע.

[1]חז"ל קורין וישחטו להם שחוט (יומא עה:), בהפך אתונן. [2] כמו אן פשטתם. [3] השטה במים בפישוט ידים ורגלים, וזה משל להתפשטות השונא בארץ נכריה. [4] לא פשטו וילון (sail) הספינה על הנס שהוא התורן. [5] כמו והשוטטנה. [6] המגפה נתפשטה בין הבריות (contagious).

התראה:

[אלל] אל נא תהי מריבה ביני ובינך (בראשית יג ח).
[שמר] השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית לא כט).
[עוד] העד העיד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם (בראשית מג ג).
[ראה] ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י י).
[זהר] והזהרת אתהם את החקים (שמות יח כ).
רד העד בעם פן יהרסו על ה׳ לראות ונפל ממנו רב (שמות יט כא).
ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו (שמות כא כט).
העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ (דברים ד כו).
[פנה] השמרו לכם פן יפתה לבבכם (דברים יא טז).
אשר אני מעיד בכם היום (דברים לב מו).
ויעד ה׳ בישראל וביהודה (מ"ב יז יג).
ואת עדותו אשר העיד בם (מ"ב יז טו).
כי העד העידותי באבותיכם השכם והעד (ירמיה יא ז).
באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיותו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג יח).
[יסר] ונוסרו כל הנשים (יחזקאל כג מח).
את קול השופר שמע ולא נזהר... והוא נזהר נפשו מלט (יחזקאל לג ה).
ובנביא נשמר (הושע יב יד).
שמעו והעידו בבית יעקב (עמוס ג יז).
השמר אל תפן אל און (איוב לו כא).
* וזהירין הוו שלו למעבד (עזרא ד כב).
ולעדותיך אשר העידות בהם (נחמיה ט לד).

התראה: אזהרה לזולתו להשמר מעשות דבר עבירה ומודיע לו האיסור והעונש. [שרשים] אלל, זהר, יסר, עוד, פנה, ראה, שמר.

התרגשות: ע"ע הרגשה.

ו

וידוי:

[ידה] והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה ה).
והתוודו את עונם ואת עון אבותם (ויקרא כו מ).
[נגד] שים נא כבוד לה׳ אלהי ישראל ותן לו תודה והגד לי מה עשית אל תכחד ממני... אמנה חטאתי לה׳ אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי (יהושע ז יט-כ).
אמרתי אודה על פשעי לה׳ (תהלים לב ה).
כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד (תהלים נא ה).
[גלה] בהתגלות לבו (משלי יח ב).
מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג).
אם רשעתי אללי לי (איוב י טו).
אם כסיתי כאדם פשעי לטמון בחובי עוני (איוב לא לג).
ויאמר חטאתי וישר העותי ולא שוה לי (איוב לג כז).
ואתפללה אל ה׳ אלהי ואתודה (דניאל ט ד).
ומתודה על חטאת בני ישראל אשר חטאנו לך (נחמיה א ו).

ע"ע חטא ועון.

וידוי: הגדת והכרת דבר כמו שהוא; החוטא המכיר בסרחונו ומודיע ומפרסם חטאיו בקהל ועושה תשובה על מעשיו. [שרשים] גלה, ידה, נגד.

ויכוח:

[יכח] ואת כל ונוכחת (בראשית כ טז).
שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו (בראשית לא לז).
[שפט] ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני את כל[1] צדקות ה׳ אשר עשה אתכם (ש"א יב ז).
[דון] ויהי כל העם נדון (ש"ב יט י).
לכו נא ונוכחה יאמר ה׳ (ישעיה א יח).
[ריב] נצב לריב ה׳ ועומד לדין עמים (ישעיה ג יג).
[פלל] הביאי עצה עשו פלילה[2] (ישעיה טז ג).
יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה (ישעיה מא א).
[עצם] קרבו ריבכם... הגישו עצומותיכם (ישעיה מא כא).
מי יריב אתי? נעמדה יחד! (ישעיה נ ח).
התשפט אותם התשפוט בן אדם? (יחזקאל כ ד).
אך איש אל ירב ואל יוכח איש (הושע ד ד).
כי ריב לה׳ עם עמו ועם ישראל יתוכח (מיכה ו ב).

אוכיחך ואערכה לעיניך (תהלים נ כא).
[לבט] אויל שפתים ילבט[3] (משלי י י).
כל רוחו יוצא כסיל וחכם באחור ישבחנה (משלי כט יא).
אם יחפוץ לריב עמו לא יעננו אחת מני אלף (איוב ט ג).
הנה נא ערכתי משפט, ידעתי כי אני אצדק (איוב יג יח).
ויוכח לגבר עם אלוה ובן[4] אדם לרעהו (איוב טז כא).
הברוב כח יריב עמדי? (איוב כג ו).

ע"ע שקלא וטריא.

ויכוח: ברור דבר לאמתו ע"י התבוננות יתירה; דברי טענות ותשובות בין איש לרעהו לפני שופט צדק. [שרשים] דון, יכח, לבט, עצם, פלל, ריב.

[1] את כל כמו על כל, או כי מלת „את" כמו אתנה, לשון ספור. [2] הביאי עצה לעשות משפט ויכוחי. [3] מייגע השפתים לדבר הרבה. [4] כמו ובין אדם לרעהו.

ז

זהב: ע"ע כסף וזהב.
זהירות: ע"ע בהירות.
זוג: ע"ע כפולים.
זוהמא: ע"ע לכלוך וטנופת.
זוית: ע"ע צד.

זולל וסובא: [זלל, סבא] סורר ומורה... זולל וסובא (דברים כא כ).
סר סבאם (הושע ד יח).
וכסבאים סבואים (נחום א י).
אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, כי סובא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה (משלי כג כ-כא).
ורועה זוללים יכלים אביו (משלי כח ז).
[נון] ויפנק... ואחריתו יהיה מנון[1] (משלי כט כא).
ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה (איכה א יא).

ע"ע אכילה ושתיה.

זולל וסובא: רעבתנות וגרגרנות; האוכל מאכל תאוה יותר מדי והשותה משקה המשכר בשפע רב. [שרשים] זלל, נון, סבא.

[1] הרודף אחרי מנות — מלחך פינכי בדברי חז"ל (שטיינברג).

זולתי: [לבד] לא טוב היות אדם לבדו (בראשית ב יח).
[כוה] לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית לב כט).
[בלה] ובלעדיך לא ירים איש את ידו (בראשית מא מד).
לו לבדו ולהם לבדם (בראשית מג לב).
בלתי לה' לבדו (שמות כב יט).
מבלעדי אישך (במדבר ה כ).
[אפס] אפס כי עז העם (במדבר יג כח).
[זול] זולתי כלב בן יפונה הוא יראנה (דברים א לו).
[רקק] רק עוג מלך הבשן נשאר (דברים ג יא).
בלתי טהור הוא כי לא טהור (ש"א כ כו).
ומה ה' דורש ממך? כי אם עשות משפט (מיכה ו ח).
[חוץ] ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב כה).
לבד ראה זה מצאתי (קהלת ז כט).

זולתי: מלת היחס להוציא פרט מכלל החיוב או השלילה. [שרשים] אך, אפס, בדה, זול, חוץ, כוה, רקק.

זונה: ע"ע זנות.

זיבה: [זרע] ושחת ארצה לבלתי נתון זרע לאחיו (בראשית לח ט).
[רור] רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו (ויקרא טו ג).
[זוב] כי יזוב זוב דמה...כל ימי זובה (ויקרא טו כה-כו).
[ערה] וה' פתהן יערה (ישעיה ג יז).
[שפך] יען השפך נחשתך (יחזקאל טז לה).
[זרם] אשר בשר חמור בשרם וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כג כ).
היש טעם בריר חלמות? (איוב ו ו).

ע"ע חולי.

זיבה: חלי, נטף הזרע באיש ושפך דמי נדה באשה בלא עת נדתה. [שרשים] זוב, זרם, זרע, ערה, רור, שפך.

זכות: [צדק] ומה יש לי עוד צדקה ולזעוק עוד אל המלך? (ש"ב יט כט).
[ברר] כבור ידי ישיב לי (ש"ב כב כא).
[זכה] רחצו הזכו (ישעיה א טז).
האזכה במאזני מרמה? (מיכה ו יא).
למען תצדק בדברך תזכה בשפטך (תהלים נא ו).
במה יזכה נער את ארחו? (תהלים קיט ט).
מצדיק רשע ומרשיע צדיק (משלי יז טו).

מי יאמר זכיתי לבי? (משלי כ ט).
והזכותי בבור כפי? (איוב ט ל).
מה אנוש כי יזכה? (איוב טו יד).
[חפף] זך אני בלי פשע חף אנכי ולא עון לי (איוב לג ט).
* זכו השתכחת לי (דניאל ו כג).

ע"ע חייבות.

זכות: ברור ולבון; היות נקי מחטא ופשע; קנין מוסר של יושר שבא בירושה מאבות, ושגור בפי חז"ל זכות אבות. [שרשים] ברר, זכה, חפף, צדק.

זכר ונקבה: ע"ע אדם.

זכרון: [זכר] כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד (בראשית מ יד).
ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו (בראשית מ כג).
זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור (שמות ג טו).
[שמר] ליל שמורים הוא [1], שמורים לכל בני ישראל לדורותם (שמות יב מב).
והיה לכם לאות על ידך ולזכרון בין עיניך (שמות יג ט).
קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן, והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם (שמות טז לז).
כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים (שמות יז יד).
זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח).
מנחת זכרון מזכרת עון (במדבר ה טו).
וראיתם אותו [2] וזכרתם את כל מצות ה' (במדבר טו לט).
זכרון לבני ישראל (במדבר יז ה).
זכור אל תשכח (דברים ט ז).
והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד היום (יהושע ד ז).
[פקד] ותפקוד עלי עון האשה היום (ש"ב ג ח).
באת אלי להזכיר את עוני (מ"א יז יח).
זכור אני ואתה (מ"ב ט כה).
הטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי (ישעיה כג טז).
לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו (ישעיה כו יד).
כתבה על לוח אתם ועל ספר חוקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם (ישעיה ל ח).
הן על כפים חקותיך חומותיך לנגדי תמיד (ישעיה מט טז).
ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך (ישעיה נז ח).
המזכירים את ה' אל דמי לכם (ישעיה סב ו).
זכרו נא מרחוק את ה' וירושלם תעלה על לבבכם (ירמיה נא ו).

ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם (יחזקאל כט טז).
ובמרחקים יזכרוני (זכריה י ט).
הנכחדות לא יפקוד הנער [3] לא יבקש (זכריה יא טז).
ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז).
מה אנוש כי תזכרנו? (תהלים ח ה).
זכר לי אתה [4] למען טובך ה' (תהלים כה ז).
להכרית מארץ זכרם (תהלים לד יז).
אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי (תהלים מב ה).
אם זכרתיך על יצועי באשמורות אהגה בך (תהלים סג ז).
זכר אני [5] מה חלד (תהלים פט מח).
תכתב זאת לדור אחרון (תהלים קב יט).
זכור כי עפר אנחנו (תהלים קג טו).
זכר עשה לנפלאותיו (תהלים קיא ד).
לזכר עולם יהיה צדיק (תהלים קיב ז).
ה' זכרנו [6] יברך (תהלים קטו יב).
זכרתי בלילה שמך ה' (תהלים קיט נה).
זכרתי ימים מקדם (תהלים קמג ה).
קשרם על גרגרותיך כתבם על לוח לבך (משלי ג ג).
זכר צדיק לברכה (משלי י ז).
זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ (איוב יח יז).
שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח ו).
לא זכרה אחריתה (איכה א ט).
זכור תזכור ותשוח עלי נפשי (איכה ג כ).
אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה (קהלת א יא).
אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הכל נשכח (קהלת ב טז).
את ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו א).
והימים האלה נזכרים ונעשים וזכרם לא יסוף מזרעם (אסתר ט כח).
* [דכר] בספרי דכרניא די אבהתך (עזרא ד טו).
זכרה לי אלהי לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה (נחמיה ה יט).

ע"ע מחשבה.

זכרון: תקיעת דבר במחשבה ושמירה בלב; העלה דבר על דעתו שכבר נשכח; ציור ברעיונו דבר קרוב או עתיד לבוא; נשא על שפתיו שם לתהלה ולכבוד. [שרשים] * דבר, זכר, פקד, שמר.

[1] לילה הקבוע לזכרון עולם. [2] פתיל התכלת בציצית. [3] הנער כמו הנעדר. [4] יש קורין עתה תחת אתה. [5] יש קורין זכר אדוני כמו בפסוק אחריו.

זמם: ע"ע מחשבה.

זמן: מקצה[1] חמשים ומאת יום (בראשית ח ז).
[הן] כי לא שלם עון האמורי עד הנה (בראשית טו טז).
[מתה] מתי[2] אעשה גם אנכי לביתי? (בראשית ל ל).
[חדש] ויהי כמשלש חדשים (בראשית לח כד).
מקץ שנתים ימים (בראשית מא א).
[כה] והנה לא שמעת עד כה (שמות ז טז).
[יעד] וישם ה׳ מועד לאמר מחר יעשה ה׳ את הדבר הזה (שמות ט ה).
[מחר] הנני ממטיר כעת מחר (שמות ט יח).
והיה כי ישאלך בנך מחר[3] לאמר (שמות יג יד).
[אי] עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי? (שמות טז כח).
[עון] שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
[רגע] רגע[4] אחד אעלה בקרבך וכליתיך (שמות לג ה).
[קוף, שנה] וחג האסיף תקופת השנה (שמות לד כב).
[יבל] יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם (ויקרא כה יא).
ימים[5] תהיה גאולתו (ויקרא כה כט).
[ארך] ובהאריך[6] הענן על המשכן (במדבר ט כב).
[אנה] עד אנה ינאצוני העם הזה! (במדבר יד יא).
[שבע] שבעה שבועות תספר לך (דברים טז ט).
זכור ימות עולם (דברים לב ז).
[עתד] וחש עתידות למו (דברים לב לה).
עד היום הזה (דברים לד ו).
[אז] אז תצליח את דרכיך (יהושע א ח).
ויהי לתקופת הימים (ש״א א כ).
והלך מדי שנה בשנה (ש״א ז טז).
למועד אשר[7] שמואל (ש״א יג ח).
כעת מחר השלישית (ש״א כ יב).
אשר נסתרת שם ביום המעשה[8] (ש״א כ יט).
עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים (ש״א כב ג).
ותהי המלחמה ארוכה (ש״ב ג א).
[עדה] כי עתה[9] כמוני עשרת אלפים ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור (ש״ב יח ג).
[יחר] ויוחר מן המועד אשר יעדו (ש״ב כ ה).
ועתה הנה אדוניה מלך ועתה[10] אדוני המלך לא ידעת (מ״א א יח).
למועד הזה כעת חיה (מ״ב ד טז).
[עלה] וישב את הצל במעלות אשר ירדה במעלות אחז אחורנית עשר מעלות (מ״ב כ יא).
[עלם] מעתה ועד עולם (ישעיה ט ו).
וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו (ישעיה יג כב).
בטחו בה׳ עדי עד (ישעיה כו ד).
חבי[11] כמעט רגע (ישעיה כו כ).
ספו שנה על שנה חגים ינקופו (ישעיה כט א).
הגידו האותיות[12] לאחור (ישעיה מא כג).
[צבא] כי מלאה צבאה[13] כי נרצה עונה (ישעיה מ ב).
ולא תכלמי עד עולמי עד (ישעיה מה יז).
[צער] למצער[14] ירשו עם קדשך (ישעיה סג יח).
גם חסידה בשמים ידעה מועדיה[15] ותור וסיס ועגור שמרו את עת בואנה (ירמיה ח ז).
אחרי מתי עוד? (ירמיה יג כז).
ומרוב ימים יפקדו (ירמיה כד כב).
[די] מדי דברי בו (ירמיה לא יט).
העביר המועד (ירמיה מו יז).
העת קרב היום (יחזקאל ז ז).
לעתים רחוקות הוא נבא... לא תמשך עוד כל דברי (יחזקאל יב כז-כח).
והנה עתך עת דודים (יחזקאל טז ח).
עד יבוא ויורה צדק לכם (הושע י יב).
כי עת[16] לא יעמוד במשבר בנים (הושע יג יג).
בן לילה היה ובן לילה אבד (יונה ד י).
כי עוד חזון למועד (חבקוק ב ג).
לא עת בא[17] בית ה׳ להבנות (חגי א ב).
[עדה] עתה אקים יאמר ה׳ (תהלים יב ו).
בידך עתותי (תהלים לא טז).
[חצה] לא יחצו ימיהם (תהלים נה כד).
[כשר] מוציא אסירים בכושרות[18] (תהלים סח ז).
[ירח] ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים עב ז).
כי אקח מועד אני מישרים אשפוט (תהלים עה ג).
[נצח] עד מה ה׳ תאנף לנצח (תהלים עט ה).
כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ ד).
אתה[19] תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד (תהלים קב יד).
עשה ירח למועדים (תהלים קד יט).
לאמר מתי תנחמני? (תהלים קיט פב).
[כסא] ליום הכסא[20] יבא ביתו (משלי ז כ).
ועד ארגיעה לשון שקר (משלי יב יט).
דבר בעתו מה טוב (משלי טו כג).
אל יחד בימי שנה (איוב ג ו).
הלא צבא לאנוש עלי ארץ (איוב ז א).
ירחי שוא ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג).
ימי קלו מני ארג ויכלו באפס תקוה (איוב ז ו).
ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז יח).
[אי] עד אן תמלל אלה? (איוב ח ב).
כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ (איוב ח ט).
ימי קלו מני רץ ברחו לא ראו טובה (איוב ט כה).
הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גבר? (איוב י ה).

הליפות וצבא[21] עמי (איוב י יז).
משדי לא נצפנו עתים (איוב כד א).
עת הזמיר הגיע (שה״ש ב יב).
קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכה א טו).
לכל זמן ולכל חפץ תחת השמים (קהלת ג א).
את הכל עשה יפה בעתו (קהלת ג יא).
כי לכל חפץ יש עת ומשפט (קהלת ח ו).
לא ידע האדם את עתו (קהלת ט יב).
חכמים יודעי העתים (אסתר א יג).
[תור] ובהגיע תור נערה ונערה (אסתר ב יב).
[כון] ובכן אבוא אל המלך (אסתר ד טז).
לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם (אסתר ט לא).
* מברך מן עלמא ועד עלמא (דניאל ב כ).
* [עדד] והוא מהשנא עדניא וזמניא (דניאל ב כא).
* [שעה] בה שעתא יתרמא (דניאל ג ו).
* [כען] כען הן איתיכון עתידין (דניאל ג טו).
* אשתומם כשעה חדה (דניאל ד טז).
* ולקצת יומיא (דניאל ד לא).
* וזמנין תלתא ביומא (דניאל ו יא).
* עד זמן ועדן (דניאל ז יב).
* עד עלמא ועד עלם עלמיא (דניאל ז יח).
* עד עדן ועדנין ופלג עדן (דניאל ז כה).
* וצבא תנתן על התמיד (דניאל ח יב).
* ובצוק העתים שנים[22] יבוא בוא בחיל גדול (דניאל יא יג).
למועד מועדים וחצי (דניאל יב ז).
* מקדמת דנא[23] שנין סגיאין (עזרא ה יא).
יבוא לעתים מזומנים (עזרא י יד).
וישלחני ואתנה לו זמן (נחמיה ב ו).
מעלות השחר עד צאת הכוכבים (נחמיה ד טו).
וירא את האלהים מרבים[24] (נחמיה ז ב).
ואעמידה משמרות[25] (נחמיה יג ל).
לקרבן העצים בעתים מזומנות (נחמיה יג לא).
ויהי לעת תשובת השנה (דהי״א כ א).

ע״ע עולם.

זמן: מועד מוגבל וקבוע. [שרשים] אז, אי, אנה, ארך, די, הן, חדש, חצה, יבל, יום, יחר, יעד, ירח, כה, כון, כסא, * כען, כשר, מחר, מתה, נצח, עדד, עדה, עוד, עון, עלה, עלם, צבא, צער, קוף, רגע, שבע, שמר, שנה, שעה, תור, תמל.

[1] בסוף הזמן. [2] באיזה זמן. [3] יש מחר לאחר זמן. [4] רגע נדנוד ומעוף עין, חלק מצער ומעוט קט. [5] ימים = שנים. [6] זמן ארוך. מקרא קצר וצ״ל למועד אשר שם שמואל (רש״י). [8] בחול, ביום שמותר בעשיית מלאכה. [9] עתה הראשון כמו אתה. [10] ועתה השני כמו ואתה. [11] יש קורין חכי כמעט רגע, אך מראש הפסוק נראה כי כוונתו החבאת באמרו בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך. [12] הזמן הבא כי הזמן העבר יקרא לפנים (ראב״ע). [13] זמן קצוב. [14] זמן קצר. [15] לעבור איי הים. [16] כמו כי עתה. [17] כמו לא עתה באה העת לבנות בית ה׳. [18] בזמן מוכשר = בשעת הכושר. [19] יש קורין עתה תחת אתה. [20] עת מיוחדת ומועד קבוע. [21] זמן מיוחד גזרת המערכה. [22] שנים הוא פירוש על העתים כלומר לסוף שנים מרובות; או כמו עתים מזומנים וכאן עתים שונים. [23] מלפנים, זה כמה שנים. [24] מימים רבים. [25] שומרים העתים. אשמורות זמנים חלוקים בלילה, כל אשמורה שלש או ארבע שעות.

זמר: ע״ע כלי שיר.

זנות: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו ב).
[ענה] וישכב אותה ויענה (בראשית לד ב).
[זנה] הכזונה יעשה את אחותנו? (בראשית לד לא).
ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה (בראשית לח טו).
[קדש] וישאל את אנשי המקום לאמר איה הקדשה היא בעינים על הדרך? ויאמרו לא היתה בזה קדשה (בראשית לח כא).
ויוגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים (בראשית לח כד).
ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף...וימאן... ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (בראשית לט ז-ט).
[נאף] לא תרצח לא תנאף (שמות כ יד).
[עדה] לא תקרבו לגלות ערוה (ויקרא יח ו).
[זמם] שארה הנה זמה היא (ויקרא יח יז).
[חלל] לא תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה (ויקרא יט כט).
אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ י).
[תעב] תועבה עשו שניהם (ויקרא כ יג).
[רבע] אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה (ויקרא כ טז).
[חסד] חסד הוא (ויקרא כ יז).
[מעל] כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (במדבר ה יב).
[שטה] אשר תשטה אשה תחת אישה (במדבר ה כט).
ויחל העם לזנות אל בנות מואב (במדבר כה א).
הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גבר? (איוב י ה).

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש[1] מבני ישראל (דברים כג יח).
לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך (דברים כג יט).
[עלל] וידעו אותה ויתעללו בה (שופטים יט כה).
ואת פלגשו ענו ותמות (שופטים כ ה).
ויתוץ את בתי הקדשים (מ"ב כג ז).
איכה היתה לזונה קריה נאמנה (ישעיה א כא).
ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה (ישעיה יג טז).
והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה (ישעיה נו יא).
ותפזרי את דרכיך לזרים (ירמיה ג יג).
וינאפו ובית זונה יתגודדו (ירמיה ה ז).
[אשך] סוסים מיוזנים משכים[2] היו איש אל אשת רעהו יצהלו (ירמיה ה ח).
נאופיך ומצהלותיך זמת זנותך (ירמיה יג כז).
ותפשקי[3] את רגליך לכל עובר (יחזקאל טז כה).
ותזני אל בני אשור מבלתי שבעתך (יחזקאל טז כח).
מעשה אשה זונה שלטת (יחזקאל טז ל).
לכל זונות יתנו נדה ואת נתת את נדניך לכל מאהביך (יחזקאל טז לג).
ושפטתיך משפטי נואפות (יחזקאל טז לח).
[עגב] ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג ה).
אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כג כ).
ונגלה ערות זנוניך (יחזקאל כג כט).
רחצת כחלת עיניך ועדית עדי וישבת על מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה וקטרתי ושמני שמת עליה (יחזקאל כג מ־מא).
קח לך אשת זנונים וילדי זנונים כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' (הושע א ב).
ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה (הושע ב ד).
כי את ה' עזבו לשמור[4] זנות ויין ותירוש יקח לב (הושע ד יא).
כי הם עם הזונות יפרדו[5] ועם הקדשות יזבחו (הושע ד יד).
[קלה] הזנה הזנו אהבו קלון[6] מגיניה (הושע ד יח).
כי רוח זנונים התעה (הושע ד יב).
[שער] בבית ישראל ראיתי שערוריה שם זנות לאפרים נטמא ישראל (הושע ו י).
כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו[7] (מיכה א ז).
מרוב זנוני זונה טובת חן בעלת כשפים המוכרת גוים בזנוניה ומשפחות בכשפיה (נחום ג ד).
ועם מנאפים חלקך (תהלים נ יח).
העוזבת אלוף נעוריה (משלי ב יז).
כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (משלי ו כו).
בן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה (משלי ו כט).
נואף אשה חסר לב, משחית נפשו הוא יעשנה (משלי ו לב).
[שית] והנה אשה לקראתו שית[8] זונה ונצורת לב, הומיה היא וסוררת, בביתה לא ישכנו רגליה (משלי ז י־יא).
כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (משלי כג כז).
רועה זונות יאבד הון (משלי כט ג).
כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און (משלי ל כ).
אל תתן לנשים חילך (משלי לא ג).
ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (איוב כד טו).
אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי, תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין, כי היא זמה והוא עון פְלילים (איוב לא ט־י).
נשים בציון ענו (איכה ה יא).
הגם לכבוש את המלכה עמי בבית? (אסתר ז ח).

זנות: נאוף; אשה נואפת הבוגדת בבעלה ללכת אחרי זרים, ואיש נואף אשת איש; נטיית בשרים ותאות זמה; גם משל לבגידה ובעיטה בה' ונטיה לעבודת אלילים. [שרשים] אשך, זמם, זנה, חלל, חסד, מעל, נאף, עגב, עלל, ענה, ערה, קדש, קלה, רבע, שטה, שית, שער, תעב.

[1] מוקדש ומזומן לזנות. [2] כמו מאשכים מן אשך, עוגבים רודפי זמה. [3] פסוק רגלים. [4] סדור שנחלק, כי מלת לשמור מחוברת לפסוק שלאחריו, ור"ל כי עזבו את ה' לשמור זנות ויין ותירוש הלוקח לב (רד"ק בשם הרס"ג). [5] יפרדו בהפך אתוון = ירפדו, כלומר ירפדו יצועם עם הזונות, כעין בחשך רפדתי יצועי (איוב יז יג). [6] המגינים הם השרים השולטים תמיד אהבו קלון שהוא כנוי לערות. [7] כלומר הממון ילך לטמיון. [8] שית עגבות וערוה.

זעם: ע"ע כעס.

זקיקה: ע"ע צרוף.

זקן: ע"ע שער.

זקנה: [שיב] תקבר בשיבה טובה (בראשית טו טו).
[בלה] אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן (בראשית יח יב).
[זקן] ואברהם זקן בא בימים (בראשית כד א).
יש לנו אב זקן (בראשית מד כ).

ועיני ישראל כבדו מזוקן (בראשית מח י).
מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא יט לב).
[ישן] ונושנתם בארץ (דברים ד כה).
ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחו (דברים לד ז).
[קדם] נחל קדומים נחל קישון (שופטים ה א).
וברזילי זקן מאד בן שמונים שנה (ש"ב יט לג).
ולא תורד שיבתו בשלום שאול (מ"א ב ו)).
כי קמו עיניו משיבו (מ"א יד ד).
לעת זקנת שלמה (מ"א יא ד).
לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו, כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעיה סה כ).
גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע (הושע ז ט).
עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים (זכריה ח ד).
[עתק] עתקה בכל צוררי (תהלים ו ח).
נער הייתי גם זקנתי (תהלים לז כה).
אל תשליכני לעת זקנה (תהלים עא ט).
וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני (תהלים עא יח).
[גבר] ואם בגבורות שמונים שנה (תהלים צ י).
ואל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג כב).
[יקה] ותבוז ליקהת[1] אם (משלי ל יז).
[כלח] תבוא בכלח אלי קבר (איוב ה כו).
[ישש] בישישים חכמה ואורך ימים תבונה (איוב יב יב).
וטעם זקנים יקח (איוב יב כ).
גם שב גם ישיש בנו (איוב טו י).
אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה (איוב לב ז).
חדשים גם ישנים (שה"ש ז יד).
עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהלת יב א).
זקנתי מהיות לאיש (רות א יב).
והדברים עתיקים (דהי"א ד מב).
ודויד זקן ושבע ימים (דהי"א כג א).

ע"ע אריכות ימים.

זקנה: ימי שיבה; ביאה בשנים הרבה, ועם זה חלישות ותשות כח. [שרשים] בלה, גבה, זקן, יקה, ישן, ישש, כלח, עתק, קדם, שוב.

[1] קבוץ קמטי הפנים המורה על זקנות.

זר: ע"ע נכרי.

זריזות: [רוק] וירק[1] את חניכיו (בראשית יד יד).

[אוץ] והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו (שמות ה יג).
[חפז] וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון (שמות יב יא).
[חלץ] החלצו מאתכם אנשים לצבא (במדבר לא ג).
[נחץ] היה דבר המלך נחוץ (ש"א כא ט).
[קלל] מנשרים קלו ומאריות גברו (ש"ב א כג).
[חרץ] ויהי בשמעך... אז תחרץ (ש"ב ה כד).
לא נפתח אזור מתניו ולא נתק שרוך נעליו (ישעיה ה כז).
[שאף] אשום[1] ואשאף יחד (ישעיה מב יד).
[שכם] ואדבר אליהם השכם ודבר (ירמיה ז יג).
[רוץ] ותהי מרוצתם רעה (ירמיה כג י).
[שקד] כאשר שקדתי עליהם לנתוש (ירמיה לא כז).
[חרד] יחרדו כצפור ממצרים (הושע יא יא).
שקדתי ואהי כצפור[2] בודד על גג (תהלים קב ח).
לשקוד על דלתותי יום יום (משלי ח לד).
ויד חרוצים תעשיר (משלי י ד).
ונפש חרוצים תדושן (משלי יג ד).
טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה (משלי לא יח).
* [ספר] ועבידתא דך אספרנא[3] מתעבדא (עזרא ה ח).
שקדו ושמרו עד תשקלו (עזרא ח כט).
[חרה] אחריו החרה החזיק ברוך בן זבי (נחמיה ג כ).

ע"ע חריצות.

זריזות: חריצות ומהירות במעשה; נחיצה ושקידה בעסקים. [שרשים] אוץ, חלץ, חפז, חרד, חרה, חרץ, נחץ, * ספר, קלל, רוץ, רוק, שאף, שקד, שכם.

[1] תרגומו וזריז.

זריעה וקצירה: [זרע] ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים (בראשית כו יב).

הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהי לכם לזרע השדה ולאכלכם (בראשית מז כג-כד).
[קצר] ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא יט ט).
[נטע] ונטעתם כל עץ מאכל (ויקרא יט כג).
לא תזרעו ולא תקצרו (ויקרא כה יא).
[בצר] והשיג לכם דיש את בציר (ויקרא כו ה).
כי תבצור[1] כרמך (דברים כד כא).
כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל (ישעיה ט ב).
והיה כאסוף קציר קמה וזרועו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים (ישעיה יז ה).
[כרת] וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז (ישעיה יח ה).

הכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו ?
הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמון יזרוק, ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו (ישעיה כו כד־כה).
זרעו חטים וקוצים קצרו (ירמיה יב יג).
כרתו זורע מבבל ותופש מגל בעת קציר (ירמיה נ טז).
[לקח] קח [2] על מים רבים (יחזקאל יז ה).
[שתל] ושתלתי אני על הר גבוה (יחזקאל יז כב).
רוח יזרעו וסופתה יקצורו (הושע ח ז).
אבד קציר שדה (יואל א יא).
שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד יג).
ונגש חורש בקציר ודורך ענבים במושך הזרע (עמוס ט יג).
אתה תזרע ולא תקצור (מיכה ו טו).
זרעתם הרבה והבא מעט (חגי א ו).
והיה כעץ שתול על פלגי מים (תהלים א ג).
ויזרעו שדות ויטעו כרמים (תהלים קז לז).
הזורעים בדמעה ברנה יקצורו (תהלים קכו ה).
וזורעי עמל יקצרוהו (איוב ד ח).
שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצור (קהלת יא ד).
[זמר] עת הזמיר [3] הגיע (שה"ש ב יב).
ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהלת ב ה).
עת לטעת ועת לעקור נטוע (קהלת ג ב).

ע"ע תבואה.

זריעה וקצירה: תקוע ושתול צמח בארץ להשרישו ולגדלו ולעשות פרי; גזור שבלי הקמה כרות וקטוף אשכלות ענבים וכל עץ פרי. [שרשים] **זריעה:** זרע, לקח, נטע, שתל. **קצירה:** בצר, זמר, כרת, קצר.

[1] כריתת אשכלות הגפן. [2] לקיחה כאן מורה על השרישה של הזריעה, וכעין זה בשפות אחרות. [3] זמן זמיר הגפנים.

זריקה:

[טתה] הרחק כמטחוי קשת (בראשית כא טז).
[רבה] ויהי רובה קשת (בראשית כא כא).
[זרק] וזרקו משה השמימה (שמות ט ח).
[ירה] מרכבות פרעה וחילו ירה בים (שמות טו ד).
[רמה] סוס ורוכבו רמה בים (שמות טו א).
[סקל] סקל יסקל או ירה יירה (שמות יט יג).
[נזה] ואשר יזה מדמה על הבגד (ויקרא ו כ).
[שפך] ושפכו את העפר אשר הקצו (ויקרא יד מא).
ואת דמו יזרוק על המזבח (ויקרא יט כא).
[רגם] עם הארץ ירגמוהו [2] באבן (ויקרא כ ב).
ורגמו אותו כל העדה (ויקרא כד יד).
[זרה] ואת האש זרה הלאה (במדבר יז ב).
והזה הטהור על הטמא (במדבר יט יט).
[שלך] ואשליכם מעל ידי (דברים ט יז).
[נשל] ושמן לא תסוך כי ישל זיתך (דברים כח מ).
ונשל הברזל מן העץ (דברים יט ה).
[קלע] קולע באבן אל השערה (שופטים כ טז).
[טול] ויטל שאול את החנית (ש"א יח יא).
והוא ירה החצי להעבירו (ש"א כ לו).
ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע (ש"א כה כט).
ויסקל באבנים לעומתו ויעפר בעפר (ש"ב טז יג).
ויז מדמה אל הקיר (מ"ב ט לג).
והפיץ קצח וכמון יזרוק (ישעיה כו כה).
תזרם כמו דוה צא תאמר לו (ישעיה ל כב).
מקול פרש ורומה [4] קשת (ירמיה ד כט).
הנני קולע את יושבי הארץ (ירמיה י יח).
[ידה] השמיעו אל בבל רבים [5] כל דורכי קשת ידו עליה (ירמיה נ יד).
מדוע הוטלו הוא וזרעו והשלכו על הארץ (ירמיה כב כח).
על פני השדה אטילך (יחזקאל לב ד).
ואל עמי ידו גורל (יואל ד ג).
והשלכתנה ההרמונה [6] (עמוס ד ג).
וה׳ הטיל רוח גדולה אל הים (יונה א ד).
ויטילו את הכלים אשר באניה אל הים (יונה א ה).
ותשליך במצולות ים כל חטאתם (מיכה ז יט).
[רבב] וברקים רב [7] ויהומם (תהלים יח טו).
כצרור אבן במרגמה [8] כן נותן לכסיל כבוד (משלי כו כח).
ומשיניו אשליך טרף (איוב כט יז).
[רנה] עליו תרנה אשפה [9] (איוב לט כג).
השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א).
צמתו בבור חיי וידו אבן בי (איכה ג נג).
* [רמא] יתרמא לגוא אתון נורא (דניאל ג ו).
* [נתר] אתרו [10] עפיה ובדרו אנבה (דניאל ד יא).
לירוא בחצים ובאבנים גדולות (דהי"ב כו טו).

זריקה: יריה פזירה והזיה; השלכת דבר הנתפס ביד או דבר נוזל ונגר הנופל טיפין טיפין. [שרשים] זרה, זרק, טול, ידה, ירה, מחה, נזה, * נתר, סקל, קלע, רבב, רגם, * רמא, רמה, רנה, שלך, שפך.

[1] ע"ש ההזיה שהיא נדידה כמו מי זריקה. [2] רגימה היא זריקה באבנים ,המית. [3] הורקה וזריקה. [4] יורה בחצים בקשת. [5] רבים כמו רובים המורים בקשת. [6] כמו ותשלכתנה אל ההרמון, בית עצירת הפלגשים (harem). [7] כמו ירה וכטעם רובה קשת. [8] אבן שקושרין בכלי הקלע אינה עומדת במקומה אלא נזרקת משם, כך הכבוד לכסיל אינו של קיימא. [9] יונתן תרגם תשדי, כמו חרמה,

תשליך עליו. אשפה הוא נרתיק החיצים אשר יורו ויזרקו המורים בקשת. [10] אתרו = השליכו.

ח

חבור: [אחד] והיו לבשר אחד (בראשית ב כד).
[יחד] וילכו שניהם יחדו (בראשית כב ח).
מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם? (בראשית כו כז).
[פתל] נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי (בראשית ל ח).
אציגה נא עמך מן העם אשר אתי (בראשית לג טו).
[אלם] הנה אנחנו מאלמים אלומים (בראשית לז ז).
האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אותה (בראשית לד כא).
[גוד] גד גדוד יגודנו (בראשית מט יט).
[אגד] ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב כב).
להקל מעליך ונשאו אתך (שמות יח כב).
אל תשית ידך עם רשע (שמות כג א).
[חבר] וחמש יריעות חוברות ששה אל אחותה (שמות כו ג).
[שלב] משולבות [2] אשה אל אחותה (שמות כו יז).
[תאם] ויהיו תואמים [3] מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו (שמות כו כד).
[אסף] ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב כו).
או בתשומת [4] יד או בגזל (ויקרא ה כא).
לכה אתנו והטבנו לך (במדבר י כט).
ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך (במדבר יא יז).
[כלל] כי כל העדה כלם קדושים (במדבר טז ג).
אשר אין צמיד פתיל עליו (במדבר יט טו).
[צמד] ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה ג).
[קרב] אשר לו אלהים קרובים אליו (דברים ד ז).
פנים בפנים דבר ה׳ עמכם בהר (דברים ה ד).
[תכה] והם תכו לרגלך (דברים לג ג).
אהיה עמך, לא ארפך ולא אעזבך (יהושע א ה).
אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך (שופטים ד ח).
ואבכה על בתולי אנכי ורעותי (שופטים יא לז).
ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו (שופטים יד יא).
[ספח] ספחני נא אל אחת הכהנות (ש״א ב לו).
גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ (ש״א כו יט).
[חבל] ופגעת חבל נביאים (ש״א י ה).
ויהיו לאגודה אחת (ש״ב ב כה).
אמרתי אתה וציבא תחלקו השדה (ש״ב יט ל).
אין לנו חלק בדוד (ש״ב כ א).
חרב מצומדת על מתניו (ש״ב כ ח).
[נחל] נחלי בליעל יבעתוני (ש״ב כב ה).
כי התענית בכל אשר התענה אבי (מ״א ב כו).
[עבר] ויעבר ברתוקות זהב (מ״א ו כא).
ויקח אתו שבע מאות איש שולף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו (מ״ב ג כו).
[תוך] בתוך עמי אנכי יושבת (מ״ב ד יג).
וישא פניו אל החלון ויאמר מי אתי מי? וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים (מ״ב ט לב).
[שפח] ויקו למשפט והנה משפח [5] (ישעיה ה ז).
[לוה] ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד א).
ולנסוך מסכה [6] ולא רוחי (ישעיה ל א).
הנביאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם (ירמיה ז יח).
[סוד] לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז (ירמיה טו יז).
ודבר פיו עם פיו ועיניו את עיניו תראינה (ירמיה לב ד).
[שכן] כמהפכת סדום ועמורה ושכניה (ירמיה מט יח).
[ברה] ואבוא בברית אותך (יחזקאל טז ח).
ושבות שביתיך בתוכהנה [7] (יחזקאל טז נג).
[תלא] מגן וכובע תלו בך (יחזקאל כז י).
[שיר] אניות תרשיש שרותיך [8] מערבך (יחזקאל כז כה).
הכהנים אשר קרובים לה׳ (יחזקאל מב יג).
[רכב] ארכיב [9] אפרים יחרוש יהודה (הושע י יא).
[רעה] אפרים רועה רוח ורודף קדים (הושע יב ב).
[שכם] לעבדו שכם אחד (צפניה ג ט).
והיא חברתך ואשת בריתך (מלאכי ב יד).
מי ישכן בהר קדשך? (תהלים טו א).
[רכס] תסתירם... מרוכסי [10] איש (תהלים לז ג).
ולשונך תצמיד מרמה (תהלים נ יט).
[ספף] בחרתי הסתופף בבית אלהי (תהלים פד יא).
[נשק] צדק ושלום נשקו (תהלים פה יא).
עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. הולך בדרך תמים הוא ישרתני. לא אשב בקרב ביתי עושה רמיה. דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים קא ו־ז).
גורלך תפיל בתוכנו כיס אחד יהיה לכולנו (משלי א יד).
אל תלך בדרך אתם (משלי א טו).
אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח יב).
ואח לצרה יולד (משלי יז יז).
אל תתרע את בעל אף ואת איש חמות לא תבוא (משלי כב כד).

ברזל בברזל[11] יחד ואיש יחד פני רעהו (משלי כז יז).
ורועה זונות יאבד הון (משלי כט ג).
חולק עם גנב שונא נפשו (משלי כט כד).
[טפל] ואולם אתם טופלי שקר (איוב יג ד).
אחבירה עליכם במלים (איוב טז ד).
[מלא] יחד עלי יתמלאון (איוב טז י).
תחת חרול[11] יסופחו (איוב ל ז).
וארח לחברה עם פועלי און (איוב לד ח).
[לכד, דבק] אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם. איש ברעהו ידובקו יתלכדו ולא יפרדו (איוב מא ח-ט).
[רצף] תוכו רצוף אהבה (שה"ש ג י).
[צבת] וגם שול תשולו לה מן הצבתים[12] (רות ד יב).
גם אם ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם? (קהלת ד יא).
אם יתקפו האחד השנים יעמדו יחד והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד יב).
טובים השנים מן האחד (קהלת ד ט).
[אחז] טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידך (קהלת ז יח).
* ולא להון דבקין דנה עם דנה (דניאל ב מג).
* ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה (דניאל ב יג).
ולקץ הימים יתחברו (דניאל יא ו).
ומן התחברות אליו יעשה מרמה (דניאל יא כג).
כי אנחנו יחד נבנה לה' (עזרא ד ג).
* [כנת] ושתר בוזני וכנותה[13] (עזרא ה ו).
* [חוט] ושוריא אשתכללו ואושיא יחיטו[14] (עזרא ד יב).
* [כען] ושאר עבר נהרא וכענת[15] (עזרא ד יב).
* לעזרא כהנא... גמיר וכענת[16] (עזרא ז יב).
[חזק] על ידו החזיק עזיאל (נחמיה ג ח).
בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך (דהי"ב כ לז).
וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה לו לאשה (דהי"ב כא ו).
ע"ע דבקות.

חבור: דבוק והטפל לבעל בריתו; השתתפות לזולתו באיזה תכונה פעולה או עסק. [שרשים] אגד, אחד, אחז, אלם, אסף, ברה, גוד, דבק, חבל, חבר, חוט, חזק, חלק, טפל, יחד, כלל, * כנת, * כען, לוה, לכד, מלא, נחל, נשק, סוד, ספח, ספף, עבר, פתל, צבת, צמד, קרב, רכב, רכס, רעה, רצף, שיר, שכם, שכן, שלב, שפח, תאם, תוך, תכה, תלא.

[1] נתחברתי עמה בחבורים גדולים להוליד בנים כמותה ע"י נתינת שפחתה ליעקב לאשה. [2] עניבה היא קשר שאינו של קיימא שיכול להשלף על נקלה. [3] שיהיו הקרשים מחוברים היטב כאלו הם תאומים. [4] שם בידו ממון לעסוק בהם בשותפות. [5] קויתי שיעשו משפט עניים והנה הם מתחברים יחד לעשוק אותם (conspiracy). [6] לכרות ברית עם מצרים, לפי שכריתת ברית נעשית ע"י נסכים. [7] כמו בתוכן, ביניהון ועמהן. [8] שיירא החונים עליך. [9] לשון הרכבה, אתברנו אל יהודה ששניהם יתרשו ויעבדו בחלקת ה' (מלבי"ם). [10] קבוצת אנשים שמתחברים ומתקשרים להזיק. [11] הלוטש סכין בעשת מחדדו, וכן שני חברים הלומדים ביחד. [12] אגודת שבלים. [13] כנת הוא חבר (colleague) רבים כנון. בדרז"ל כנוי שם לואי ותבור. [14] לשון מתח וחיוט, תפירה והתחברות. היו מהברים וקושרים העמודים שהם יסודות הבנין. [15] גמיר לכולם, וכענת לכל חבריו, כמו וכנותהון. [16] עם התחברות סביבות המקום הנזכר, בפסוק יז נאמר וכעת חסר נו"ן וכמו וכענת.

חבל:

[חוט] אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד כג).
[פתל] פתיל תכלת (שמות כח לז).
[חבל] ותורידם בחבל בעד החלון (יהושע ב טו).
[גדל] גדילים[1] תעשה לך (דברים כב יב).
[קוה] תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון (יהושע ב יח).
[יתר] וינתק את היתרים כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש (שופטים טז ט).
[עבת] אם אסור יסרוני בעבותים חדשים (שופטים טז יא).
וקו שלשים באמה (מ"א ז כג).
וכעבות העגלה חטאה (ישעיה ה יח).
[קור] וקורי עכביש[2] יארוגו (ישעיה נט ה).
הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם (יחזקאל ג כה).
ופתיל פשתים בידו (יחזקאל ט ג).
בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה (הושע יא ד).
[אסר] ומוסרותיך אנתק (נחום א יג).
אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח (תהלים קיח כז).
[אטן] חטובות אטון[3] מצרים (משלי ז טז).

חבל: מיתר שזור ופתיל מחוטים הרבה נעשה מפשתים או מקנבוס; קו עשוי למדידה או למשיכה. [שרשים] אטן, אסר, גדל, חוט, יתר, עבת, פתל, קוה, קור.

[1] פתילים שזורים ועבותים שנעשו לשם ציצית. [2] חוטי אריגת העכביש. [3] תרגום מיתריהם אטוניהן.

חבלה:

[פצע] כי איש הרגתי לפצעי[1] וילד לחבורתי (בראשית ד כג).
[כוה] כויה תחת כויה פצע תחת פצע (שמות כא כה).
פצוע דכה[2] וכרות שפכה (דברים כג ב).

ויכהו האיש הכה ופצוע (מ"א כ לז).
[חבר, טרה] פצע וחבורה ומכה טריה (ישעיה א ו).
[חבל] בראתי משחת לחבל (ישעיה נד טו).
[בצע] ובעד השלח יפולו ולא יבצעו (יואל ב ח).
ולאחד קראתי חובלים (זכריה יא ז).
הבאישו נמקו חבורותי (תהלים לח ו).
חבורות פצע תמרוק[4] ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ ל).
למי פצעים חנם? (משלי כג כט).
הכוני פצעוני (שה"ש ה ז).
* וסגר פום אריותא ולא חבלוני (דניאל ו כג).

ע"ע הכאה.

חבלה: פציעה ותבורת; הכאה בהשחתת וקלקול האברים, וגם במובן מוסרי. [שרשים] בצע, חבל, טרה, כוה, פצע.

[1] האיש הרג בפצעו בו והילד הרג בעשות בו חבורה. [2] שפצעו ביצים שלו, וכרות שפכה שנכרת הגיד ששופך מים וזרע. [3] כמו יפצעו. [4] הפצעים ממרקין ומכחישין גוף העושה רע.

חברה: [ברה] והם בעלי ברית אברם (בראשית יד יג).
[יחד] וילכו שניהם יחדו (בראשית כב ו).
[ארח] ארחת[1] ישמעאלים (בראשית לז כה).
[קהל] בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט ו).
[עמת] ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז).
[יעד] לכל העדה הרעה הזאת (במדבר יד לה).
[לוה] ונלוה עליך ושמרו את משמרת (במדבר יח ד).
והלכתי לנוע על העצים (שופטים ט ט).
כל איש ישראל...כאיש אחד חברים (שופטים כ יא).
שריך סוררים וחברי גנבים (ישעיה א כג).
ונלוה הגר עליהם (ישעיה יד א).
לא תחד אתם בקבורה (ישעיה יד כ).
[סוד] ועל סוד בחוריו יחדו (ירמיה ו יא).
לא ישבתי בסוד משחקים (ירמיה טו יז).
[ערב] מאהביך אשר ערבת[2] עליהם (יחזקאל טז לז).
[פרד] כי הם עם הזונות יפרדו[3] (הושע ד יד).
משך ידו את לוצצים (הושע ז ה).
[גדד] ובית זונה יתגודדו (מיכה ד יא).
ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג ז).
וחטאים בעדת צדיקים (תהלים א ה).
ה' מנת חלקי וכוסי[4] (תהלים טז ה).
עדת מרעים הקיפוני (תהלים כב יז).
אל תמשכני עם רשעים (תהלים כח ג).
[חלק] ועם מנאפים חלקך (תהלים נ יח).
תסתירני מסוד מרעים (תהלים סד ג).
אל נערץ בסוד קדושים רבה (תהלים פט ח).
חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך (תהלים קיט סג).
[חבל] חבלי[5] רשעים עודני (תהלים קיט סא).
ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).
[אחד] אח הוא לבעל משחית (משלי יח ט).
ולפותה שפתיו[6] לא תתערב (משלי כ יט).
עם שונים אל תתערב (משלי כד כא).
חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד).
רש ואיש תככים נפגשו[7] (משלי כט יג).
כי עדת חנף גלמוד (איוב טו לד).
תעבוני כל מתי סודי (איוב יט יט).
וארח לחברה עם פועלי און (איוב לד ח).
חברים מקשיבים לקולך (שה"ש ח יג).
האחד יקים את חברו (קהלת ד י).
והוא ילונו בעמלו ימי חייו (קהלת ח טו).
ועל כל הנלוים עליהם (אסתר ט כז).

ע"ע חבור.

חברה: גדוד אנשים אחוזים ומשותפים באיזה תכונה או עסק; בוא בברית עם אחוזת מרעים; משותף בלמודים. [שרשים] אחד, ארח, ברה, גדד, חבל, חלק, יחד, יעד, לוה, סוד, עמת, ערב, פרד, קהל.

[1] סיעת סוחרים ההולכים בשיירה מפני סכנת דרכים (caravan). [2] התערבות עמהם בחברותא אחת. [3] ת"י מסתייען, סיעה וחברה, ואפשר שהוא כמו ירדפו בהפך אתונן. וי"א שעושים התחברות מעשה פרד. [4] הכוס הושאל לחברה כי שותין אותו בחבורת אנשים, וגם צורתו העגולה מורה על סביבת בני אדם. [5] ת"י סיעת רשעים אתכנשי עלי. [6] מי שידבר פתיות וכסלות לא תתחבר עמו. [7] עני בתורה ואיש מזמות הוא בעל תורה שלומדים יחד הקב"ה מסייעם (רש"י).

חגבים: [רבה, סלעם, חרגל, חגב] את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגול למינהו ואת החגב למינהו (ויקרא יא כב).
ונהי בעינינו כחגבים (במדבר יג לג).
[צלצל] כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל[1] (דברים כח מב).
היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים (ישעיה מ כב).
[גזם, ילק, חסל] יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק, ויתר הילק אכל החסיל (יואל א ד).
[צפן] ואת הצפוני[2] ארחיק מעליכם (יואל ב כ).
[גוב] יוצר גובי בתחלת עלות לקש (עמוס ז א).
וטפסריך כגוב גובי (נחום ג יז).
מלך אין לארבה ויצא חוצץ כלו (משלי ל כז).
הארבה הילק והחסיל והגזם (איוב ב כה).

והן אצוה על חגב לאכול הארץ (דהי"ב ז יג).

חגבים: שרץ העוף ממין הארבה (locust) הקטנים הכשרים, ויש מינים אחרים האסורים באכילה. [שרשים] גוב, גזם, חגב, חסל, חרגל, ילק, סלעם צלצל, צפן, רבה.

[1] צלצל מין ארבה המשמיע קול רעש. [2] כנוי לארבה שנאמר בו וכסה את עין הארץ.

חגורה:

[אפד] ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כט ה).
[בנט] ויחגור אותו באבנט... ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו (ויקרא ח ז).
[חגר] חגורים כלי מלחמתם (שופטים יח יז).
[שנס] וישנס מתניו וירץ לפני אחאב (מ"א יח מו).
אל יתהלל חוגר כמפתח (מ"א כ יא).
[אזר] ואזור עור במתניו (מ"ב א ח).
מכל חוגר חגורה ומעלה (מ"ב ג כא).
[פתגל] ותחת פתיגיל [2] מחגורת שק (ישעיה ג כד).
וקנית לך אזור פשתים (ירמיה יג א).
חגורי אזור במתניהם (יחזקאל כג טו).
לא יחגרו ביזע [3] (יחזקאל מד יח).
[חזק] חזק מתנים (נחום ב ב).
חגור חרבך על ירך גבור! (תהלים מה ד).
ולמזח תמיד יחגרה (תהלים קט יט).
חגרה בעוז מתניה (משלי לא ט).
ויאסור אזור במתניהם (איוב יב יח).

חגורה: אזור לאות הכבוד והמשרה; חגור המתנים לחזק כח בהילוך בעבודה ובמלחמה. [שרשים] אזר, אפד, בנט, חגר, חזק, מזח, פתגל, שנס.

[1] אזור רחב שנשאו הכהנים. [2] חגורה רחבה של משי. [3] במקום זיעה.

חדוד:

[להט] ואת להט החרב (בראשית ג כד).
[לטש] לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד כב).
[פאה] לפי [1] חרב (בראשית לד כו).
[שנן] אם שנותי ברק חרבי (דברים לב מא).
[צור] ויעש לו יהושע חרבות צורים (יהושע ה ג).
חרב ולה שתי פיות (שופטים ג טז).
ללטוש איש את מחרשתו (ש"א יג כ).
והיתה הפצירה פים [2] למחרשת (ש"א יג כא).
[חרץ] למורג חרוץ חדש בעל פיפיות [3] (ישעיה מא טו).
[הבר] הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נא יא).
[קלל] קלקל בחצים (יחזקאל כא כו).
[מרט] חרב פתוחה לטבח מרוטה (יחזקאל כא לג).
אף תשיב צור חרבו (תהלים פט מד).
חצי גבור שנונים (תהלים קכ ד).
שננו לשונם כמו נחש (תהלים קמ ד).
וחרב פיפיות בידם (תהלים קמט ו).
[חדד] חדה כחרב פיות (משלי ה ד).
מפץ וחרב וחץ שנון (משלי כה יח).
ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו (משלי כז יז).
[שפה] יכל בשרו מרואי ושפי [4] עצמותיו לא רואו (איוב לג כא).
אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל (קהלת י י).

חדוד: שנן מרוט ולטוש, השחזה; מחה והדק והחליק בפטיש את החוד של הדבר או הכלי זיין והסכין שיוכל לחתוך יפה. [שרשים] הבר, חדד, חרץ, להט, לטש, מרט, פאה, צור, קלל, שנן, שפה.

[1] חדידה של חרב. [2] כלי שיש בה רבוי פיות וחריצים הרבה (file) ללטוש בו הברזל. [3] הוחדה משני עבריה. [4] בליטת העצמות, כלומר יכלה בשרו מרזון עד שלא יהיה נראה לעין, ועצמותיו יהיו זקופות וחדות מבחוץ מה שאינן ראויות לכך.

חדש:

[חדש] ויהי כמשלש חדשים (בראשית לח כד).
[ירח] ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב ב).
[אבב] למועד חדש האביב (שמות כג טו).
זאת עולת חדש בחדשו (במדבר כח יד).
ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (דברים כא יג).
ויהי ממחרת החדש השני (ש"א כ כז).
[זהה] בשנה הרביעית בחדש זיו [1] (מ"א ו א).
[יבל] בירח בול [2] הוא החדש השמיני (מ"א ו לח).
[אתן] בירח האיתנים בחג (מ"א ח ב).
לא חדש ולא שבת (מ"ב ד כג).
מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך (ישעיה מז יג).
והיה מדי חדש בחדשו (ישעיה סו כג).
ביום השבת יפתח וביום החדש יפתח (יחזקאל מו א).
[שבט] עשתי עשר חדש הוא חדש שבט (זכריה א ז).
[כסל] בארבעה עשר לחדש התשיעי בכסלו (זכריה ז א).
עשה ירח למועדים (תהלים קד יט).
ומספר חדשיו חוצצו (איוב כא כא).
מי יתנני כירחי קדם (איוב כט ב).
[טבת] בחדש העשירי הוא חדש טבת (אסתר ב טז).
[נסן, אדר] בחדש הראשון הוא חדש ניסן... לחדש שנים עשר הוא חדש אדר (אסתר ג ז).
[סון] בחדש השלישי הוא חדש סיון (אסתר ח ט).

[אלל] בעשרים וחמשה לאלול (נחמיה ו טו).

——— ע"ע זמן.

חדש: זמן חדישת אור הלבנה בין עשרים ותשעה או שלשים יום. [שרשים] אבב, אדר, אלל, אתן, זהה, חדש, טבת, יבל, ירח, כסל, נסן, סון, שבט.
[1] זיו הוא אדר. [2] בול הוא מרחשון. [3] איתנים הוא תשרי.

חדש וישן: [ישן] צרעת נושנת היא בעור בשרו (ויקרא יג יא).

ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו (ויקרא כו י).
[ברא] ואם בריאה יברא ה' (במדבר טז ל).
[חדש] חדשים מקרוב באו (דברים לב יז).
עבותים חדשים (שופטים טז יב).
ונחדש שם את המלוכה (ש"א יא יד).
והוא חגור חדשה [1] (ש"ב כא טז).
למי הברכה הישנה (ישעיה כב יא).
וחדשו ערי חורב (ישעיה מא ד).
חדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם (ישעיה מב ט).
אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו הנני עושה חדשה (ישעיה מג יט).
השמעתיך חדשות מעתה ונצורות לא ידעתם (ישעיה מח ו).
כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה סה יז).
[עתק] עששה מכעס עיני עתקה [2] בכל צוררי (תהלים ו ח).
לב חדש ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (תהלים נא יב).
תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה (תהלים קד ל).
[כלח] עלימו אבד כלח (איוב ל ב).
חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך (שה"ש ז יד).
חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג).
חדש ימינו כקדם (איכה ה כא).
אין כל חדש תחת השמש. יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא — כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו (קהלת א ט-י).
* ועתיק יומין יתב (דניאל ז ט).
* ועד עתיק יומיא (דניאל ז יג).
ואת שער הישנה החזיקו (נחמיה ג ו).
והדברים עתיקים [3] (דהי"א ד כב).
ויחדש את מזבח ה' (דהי"ב טו ח).

——— ע"ע אחור וקדם; זקנה.

חדש וישן: חדש: דבר המתהוה בזמן קרוב, בנגוד אל מה שקדם לו; השבת דבר לאיתן מעמדו הראשון אחר שנזדקן; חדשות במאורעות ומקרי העולם. ישן: דבר שעומד והוה מכבר; מקרה ישן וקדום בהצטרף אל הדבר שבא ונתהוה אחריו. [שרשים] חדש: ברא, חדש. ישן: ישן, כלח, עתק, קדם.
[1] מקרא קצר: חרב חדשה. [2] נתישנה ונכהה מצרה.
[3] הדברים מקובלים איש מפי איש מימים קדמונים.

חוזי כוכבים: ע"ע כשות.

חוט: ע"ע חבל.

חולה: [חלה] הנה אביך חולה... ויתחזק ישראל וישב על המטה (בראשית מח ב).

ונפל למשכב. אם יקום ויתהלך בחוץ על משענתו (שמות כא יח-יט).
חליתי היום שלשה (ש"א ל יג).
ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו (ש"ב יג ב).
[דלל] מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר, הלא תגיד לי! (ש"ב יג ד).
שכב על מטתך והתחל [1] (ש"ב יג ה).
חלה את רגליו (מ"א טו יג).
ויאמר לרכבו הפוך ידך והוציאני מן המחנה כי החליתי (מ"א כב לד).
ויפול אחזיה בעד השבכה... ויחל (מ"ב א ב).
המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות (מ"ב א ד).
ויאמר אל אביו ראשי ראשי! (מ"ב ד יט).
ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו (מ"ב יג יד).
חלה חזקיהו למות (מ"ב כ א).
קפדתי כאורג חיי מדלה יבצעני (ישעיה לח יב).
בחלותו ויחי מחליו (ישעיה לח ט).
וישמע כי חלה ויחזק (ישעיה לט א).
איש מכאובות וידוע חולי (ישעיה נג ג).
וה' חפץ דכאו החלי (ישעיה נג י).
כי קול כחולה שמעתי (ירמיה ד לא).
[נכה] מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא (ירמיה יד יט).
את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם (יחזקאל לד ד).
אין מתום בבשרי... אין שלום בעצמי (תהלים לח ד).
[באש] הבאישו [2] נמקו חבורותי (תהלים לח ו).
נעויתי שחותי עד מאד כל היום קודר הלכתי (תהלים לח ז).
[דוה] ה' יסעדני על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו (תהלים מא ד).
הכוני בל חליתי (משלי כג לה).
[חלש] וגבר ימות ויחלש [3] (איוב יד י).
חולת אהבה אני (שה"ש ב ה).

[היה] ואני דניאל נהייתי ונחליתי ימים (דניאל ח כז).
מרוע פניך רעים? ואתה אינך חולה (נחמיה ב ב).
ויחלא אסא... וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים (דהי"ב טז יב).

ע"ע רפואה.

חולה: הרגשת העדר הבריאות; נגוע וכואב במחלה. [שרשים] באש, דוה, דלל, היה, חלה, חלש, נכה.
[1] התאמץ לחתראות כמו חולה. [2] קלקול והשחתה ע"י מחלה, ובלשון רז"ל לכבות בוצינא מקמי באישא (שבת ל.). [3] ימות אחרי היותו חולה וחלוש, בדברי חז"ל ר' יוחנן חלש (ברכות כח.).

חולי: [שחן] ויהי שחין אבעבועות [1] פורח באדם ובבהמה (שמות ט י).
[חלה] כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך (שמות טו כו).
[כוה] כויה תחת כויה (שמות כא כה).
והסירותי מחלה מקרבך (שמות כג כה).
[צרע] והיה בעור בשרו לנגע צרעת (ויקרא יג ב).
[חיה] ומחית בשר חי בשאת (ויקרא יג כד).
כי צרבת המכוה היא (ויקרא יג כח).
[קרח] בקרחת [2] או בגבחת (ויקרא יג מב).
[זוב] איש איש כי יהיה זב, מבשרו זובו, טמא הוא (ויקרא טו ב).
[גרב, לפת]. גרב או ילפת [3] או מרוח אשך (ויקרא כא כ).
[שחף, קדח] את השחפת [4] ואת הקדחת (ויקרא כו טז).
[צבה] וצבתה בטנה ונפלה ירכה (במדבר ה כז).
[דוה] והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים (דברים ז טו).
[בצק] ורגלך לא בצקה (דברים ח ד).
[דלק, חרר] ובדלקת ובחרחור [5] (דברים כח כב).
[טחר, עפל] ובטחורים [6] (עפולים) ובגרב ובחרס [7] אשר לא תוכל להרפא (דברים כח כז).
וחליים רעים ונאמנים (דברים כח נט).
והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגורת מפניהם ודבקו בך (דברים כח ס).
גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך (דברים כח סא).
את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה (דברים כט כא).
ויך אותם בטחורים (ש"א ה ו).
[שבץ] ומותתני כי אחזני השבץ [8] (ש"ב א ט).
וישתרו [9] להם (עפלים) טחורים (ש"א ה ט).
כל נגע וכל מחלה (מ"א ח לז).
חלה את רגליו (מ"א טו יג).
ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה (מ"א טו יג).
האחיה מחלי זה? (מ"ב ח י).
כל ראש לחלי וכל לבב דוי, מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה ומכה טריה (ישעיה א ה-ו).
[נקף] ותחת חגורה נקפה [10] (ישעיה ג כד).
והיה תחת בשם מק יהיה כי [11] תחת יופי (ישעיה ג כד).
איש מכאובות וידוע [12] חולי (ישעיה נג ג).
נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו (ירמיה י יט).
וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה יג).
ועצמותי כמוקד נחרו (תהלים קב ד).
לבי חלל בקרבי (תהלים קט כב).
עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג).
תוחלת ממשכה מחלה לב (משלי יג יב).
רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה? (משלי יח יד).
[רעה, מעד] שן רעה ורגל מועדת (משלי כה יט).
שחין רע מכף רגלו ועד קדקדו (איוב ב ז).
[מאם] כי אז תשא פניך ממום (איוב יא טו).
ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א יג).
חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על שבר בת עמי (איכה ב יא).
תתן להם מגנת לב (איכה ג סה).
זה הבל וחלי רע הוא (קהלת ו ב).
ביום שיזועו שומרי הבית והתעותו אנשי החיל, ובטלו הטוחנות כי מעטו, וחשכו הרואות בארובות וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה, וינאץ השקד ויסתבל החגב ותפר האביונה [13] (קהלת יב ג-ד).
ואתה בחליים רבים במחלה מעיך עד יצאו מעיך מן החולי (דהי"ב כא טו).
ויחלא אסא... ברגליו עד למעלה חליו (דהי"ב טז יב).
ואחרי כל זאת נגפו ה' במעיו לחלי לאין מרפא (דהי"ב כא יח).

ע"ע זיבה; מגפה; מום.

חולי: הריסות הבריאות; מחלה ומדוה. [שרשים] בצק, גרב, דוה, דלק, זוב, חיה, חלה, חרר, טחר, כוה, לפת, מאם, מעד, נקף, עפל, צבה, צרע, קדח, קרח, רעה, שבץ, שחן, שחף.

[1] מורה על החום והרתיחה וכמו דלקת. [2] גבח מי שנמרט ראשו מגובה המצח ולמעלה והפכו קרח. [3] גרב צרעת שרטת בעור הבשר. ילפת ע"ש ליחת הדבקה או מפני שהיא מתדבקת מאיש לאיש. מרוח אשך שנמעכו ונמרחו

אשכיו והם ביצי הגיד. [4] מחלת הרזון והכחישה (consumption). [5] דלקת היא קדחת הבאה בדילוג (intermittent), כמו אש המאחזת ודולקת. חרחר קדחת האוכלת משמן הבשר. [6] טחורים (הכתיב עפולים) חולי העורקים, חולי תחתוניות, אבעבועות בולטות מפי הטבעת מזוב דמים. [7] חרס הוא צרבת השחין בבשר, וי"א שהוא מכת השמש (sunstroke). שבץ בלבול העצבים (convulsion) וטרוף הדעת. [9] חולי הטחורים הנסתרים בפנים (closed piles). [10] שרטת בעור מאזור המהדק את הבשר. [11] כי כמו כוי = כויה. [12] חלי אנוש עד כדי שבירה והשחתה, ידוע מלשון ויודע בהם אנשי סוכות. [13] שומרי הבית הם צלעים וכסלים, אנשי חיל השוקים, הטוחנות שינים, ארובות עינים, דלתים נקבים, טחנה קרקבן והמסס, שקד קליבוסת, חגב אבר המוליד, אביונה אבר הזרע ויסוד התאוה (prostate glands).

חום וקור: [קרר, חמם] וקור וחום וקיץ וחורף (בראשית ח כב).

[חרב, קרח] הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה (בראשית לא מ).

וחם השמש ונמס (שמות טז כא).

זה לחמנו חם הצטידנו (יהושע ט יב).

בעלית המקרה [1] אשר לו לבדו (שופטים ג כ).

מסיך הוא את רגליו בחדר המקרה (שופטים ג כד).

ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו (מ"א א א).

ויגהר עליו ויחם בשר הילד (מ"ב ד לד).

וסוכה תהיה לצל יומם מחורב (ישעיה ד ו).

כעב טל בחום קציר (ישעיה יח ד).

אף יחום ויאמר האח! חמותי ראיתי אור (ישעיה מד טז).

אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו (ישעיה מז יד).

[שרב] ולא יכם שרב ושמש (ישעיה מט י).

[קדח] כקדוח אש המסים (ישעיה סד א).

אש קדחה באפי (ירמיה טו יד).

[חרר] ושכן חררים [2] במדבר (ירמיה יז ו).

מים זרים קרים נוזלים (ירמיה יח יד).

אין גחלת לחמם (ירמיה מז יד).

[צרב] ונצרבו בה כל פנים (יחזקאל כא ג).

[רתח] רתח רתחיה [3] גם בשלו עצמיה (יחזקאל כד ה).

וחרה נחושתה (יחזקאל כד יא).

כלם יחמו כתנור (הושע ז ז).

ואין נסתר מחמתו (תהלים יט ז).

משליך קרחו כפתים לפני קורתו מי יעמוד? (תהלים קמז יז).

ועל שפתיו כאש צרבת (משלי טז כז).

[צנן] צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי כב ה).

כצנת [4] שלג ביום קציר (משלי כה יג).

מעדה בגד ביום קרה (משלי כה כ).

מים קרים על נפש עיפה (משלי כה כה).

[סלד] ואסלדה בחילה לא יחמול (איוב ו י).

הקודרים מני קרח (איוב ו טז).

[זרב] ובעת יזורבו [5] נצמתו (איוב ו יז).

ערום ילינו מבלי לבוש ואין כסות בקרה (איוב כד ז).

ושרש רתמים [6] לחמם (איוב ל ד).

מעי רותחו ולא דמו (איוב ל כז).

קודר הלכתי בלא חמה... עורי שחר מעלי ועצמי חרה מני חרב (איוב ל כח־ל).

ומגז כבשי יתחמם (איוב לא כ).

מנשמת אל יתן קרח ורוחב מים במוצק (איוב לז י).

מבטן מי יצא הקרח וכפור שמים מי ילדו? (איוב לח כט).

ועל עפר תחמם [7] (איוב לט יד).

אם ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם? (קהלת ד יא).

——— ע"ע כפור: קיץ וחורף.

חום וקור: חום: קדיחה וחרור. קור: העדר התום; קרת וצנה. [שרשים] חום: זרב, חמם, חרב, חרר, סלד, צרב, קדח, רתח, שרב. קור: צנן, קרח, קרר.

[1] חדר מצונן להתקרר בקיץ. [2] חרב ויבש מחום השמש. [3] רותחין. יש קורין רתח נתחיה. [4] תרגומו קרירות בתלגא. [5] בעת יתחממו, זרב קרב לשרש שרב. [6] גחלי רתמים שומרים חומם הרבה. [7] חמום הביצים לגידול האפרוחים.

חומה: ע"ע בנין.

חומר וצורה: [כפר] וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר (בראשית ו יד).

[חמר] והחמר [1] היה להם לחומר (בראשית יא ג).

[שוד] ועמק השדים בארות בארות חמר (בראשית יד י).

[זפת] ותחמרה בחמר ובזפת [2] (שמות ב ג).

ושדת אותם בשיד (דברים כז ב).

אם כחומר היוצר יחשב? כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני ויוצר אמר ליוצרו לא הבין (ישעיה כט טז).

משרפות שיד (ישעיה לג יב).

[גפר] ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית [3] (ישעיה לד ט).

[טוא] וכמו יוצא ירמס טיט (ישעיה מא כה).

היאמר חומר ליוצרו מה תעשה? (ישעיה מה ט).

ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה נז כ).
אנחנו החומר ואתה יוצרנו (ישעיה סד ז).
הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (ירמיה יח ו).
[חרש] בקבוק יוצר חרש (ירמיה יט יא).
[בוץ] הטבעו בבוץ רגלך (ירמיה לח כב).
[מלט] קח בידך אבנים גדולות וטמנתם במלט[4] במלבן (ירמיה מג ט).
[צור] צורת הבית ותכונתו (יחזקאל מג יא).
כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י ה).
ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ ג).
יהמו יחמרו מימיו (תהלים מו ד).
אחור וקדם[5] צרתני (תהלים קלט ה).
רוקמתי[6] בתחתית ארץ (תהלים קלט טו).
אף שוכני בתי חומר (איוב ד יט).
[בצץ] היגאה גומא בלא בצה? (איוב ח יא).
[עצב] ידך עצבוני ויעשוני (איוב י ח).
מחומר קרצתי גם אני (איוב לג ו).
תתהפך כחומר חותם (איוב לח ד).
ירפד חרוץ עלי טיט (איוב מא כב).
* [גיר] על גירא[7] די כתל היכלא (דניאל ה ה).
בואי בטיט ורמסי בחומר (נחמיה ג יד).
———— ע"ע דמות ותבנית.

חומר וצורה: עפר מתדבק; טיט מוגבל בחול וסיד לצורך בנין ולטוח בו, גם לעשיית כלים. ומושאל לגוף האדם שנעשה ג"כ מעפר מן האדמה. [שרשים] בוץ, בצץ, * גיר, גפר, יזפת, חמר, חרש (חרס), טוא, כפר, מלט, עצב, צור, רקם, שוד (סיד).

[1] טיט מעורב בחול. [2] חומר דבק היוצא מעצים. [3] חומר שרף עפרי (sulphur). [4] טיט מוגבל בחול וטיט. [5] יצירת הולד בעור בשר וגידים דומה למעשה רוקם. [6] יעכרו המים בטיט. [7] גירא = סיד.

חופש: ע"ע דרור.

חוץ ופנים: [בית, חוץ] וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר (בראשית ו יד).
וינחוהו מחוץ לעיר (בראשית יט טז).
למה תעמוד בחוץ? (בראשית כד לא).
[קרב] ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה כב).
כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ (בראשית מה ו).
וינס ויצא החוצה (בראשית לט טו).
ולא תוציא מן הבית... חוצה (שמות יב מו).
אם יקום והתהלך בחוץ (שמות כא יט).
מבית ומחוץ תצפנו (שמות כה יא).
מבית לפרוכת (שמות כו לג).
[פנם] לא הובא את דמה אל הקדש פנימה (ויקרא י יח).
מולדת בית או מולדת חוץ (ויקרא יח ט).
מקיר העיר וחוצה אלף אמה (במדבר לה ד).
בקרב הגוים (דברים ד ה).
ויצאת שמה חוץ (דברים כג יג).
לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר (דברים כה ה).
כל אשר יצא מדלתי ביתך החוצה (יהושע ב יט).
ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ (שופטים יב ט).
מן המלוא וביתה (ש"ב ה ט).
מגרעות נתן לבית סביב חוצה (מ"א ו ו).
הוא ההיכל לפני[1] (מ"א ו יז).
ופטורי ציצים מלפנים (מ"א ו כט).
מגוררות במגרה מבית ומחוץ (מ"א ז ט).
וכל אחוריהם ביתה (מ"א ז כה).
[חדר] ויבא אל העיר חדר בחדר (מ"א כ ל).
שאלי לך כלים מן החוץ (מ"ב ד ג).
ויגידו בית המלך פנימה (מ"ב ז יא).
[תוך] ויהי בבואם אל תוך העיר... תוך הבור (ירמיה מא ז).
[אחר] והיא כתובה פנים ואחור (יחזקאל ב י).
החרב בחוץ והדבר והרעב מבית (יחזקאל ז טו).
חרב חלל הגדול החודרת[2] לכם (יחזקאל כא יט).
על לפני אולם שער הפנימי (יחזקאל מ טו).
נשמע עד החצר החיצונה (יחזקאל מ יז).
לפני החצר הפנימי מחוץ (יחזקאל מ יט).
ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי אשר[3] על כתף שער החצר (יחזקאל מ מד).
ועד הבית הפנימי ולחוץ... בפנימי ובחיצון מדות (יחזקאל מא יז).
ויסבני דרך חוץ (יחזקאל מז ב).
כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד).
וקרב איש ולב עמוק (תהלים סד ז).
חכמות בחוץ תרונה (משלי א כ).
יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה טז).
פעם בחוץ פעם ברחובות (משלי ז יב).
יורדות אל חדרי בטן (משלי ז כז).
ולא שם לו על פני חוץ (איוב יח יז).
בחוץ לא ילין גר (איוב לא לב).
[ברר] יחלמו בניהם ירבו בבר[4] (איוב לט ד).
תוכו רצוף אהבה (שה"ש ג י).
[בעד] מבעד לצמתך (שה"ש ד ג).
ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר (קהלת י כ).
* חיות ברא[5] (דניאל ב לח).
ועליותיו וחדריו הפנימים (דהי"א כח יא).
ואחרי כן בנה חומה חיצונה (דהי"ב לג יד).

חוץ ופנים: חוץ: מקום פתוח ואינו מוקף בבנינים, אחורי בתים וישוב. **פנים:** תוך וקרב

ובית, הפך. החוץ. [שרשים] חוץ: אחר, ברר, חוץ. פנים: בית, בעד, חדר, פנים, קרב, תוך.

1 כמו לפני ולפנים. 2 אשר תרדוף אחריכם בחדרי חדרים. 3 השבעים קורין „אחד" תחת „אשר" כמו בסוף הפסוק. 4 חוץ לעיר. 5 חיות המדבר חוץ לישוב.

חור: [רצע] ורצע אדוניו את אזנו (שמות כא ו).
[נקר] בנקרת הצור (שמות לג כב).
[חור] החורים אשר התחבאו שם (ש"א יד יא).
ויקוב חור בדלתו (מ"ב יב י).
[נקב] ובא בכפו ונקבה (מ"ב יח כא).
[אור] מאורת צפעוני (ישעיה יא ח).
[נקק] בנקיק הסלע (ירמיה יג ד).
ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים (ירמיה טז טז).
וימלא טרף חוריו (נחום ב יג).
משתכר אל צרור נקוב (חגי א ו).
[ערץ] בערוץ[1] נחלים לשכון חורי עפר וכפים (איוב ל ו).
[חרך] משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט).
[חגה] יונתי בחגוי הסלע (שה"ש ב יד).
דודי שלח ידו מן החור (שה"ש ה ד).
ע"ע מערה.

חור: נקיק ונעיץ בארץ; נקב ובקיע תוך איזה דבר. [שרשים] אור, חגה, חור, חרך, נקב, נקק, נקר, ערץ.

1 כמו בחריץ.

חורף: ע"ע קיץ וחורף.

חזק: [כבד] כי כבד הרעב בארץ (בראשית יב י).
[עזז] ארור אפם כי עז (בראשית יג כח).
[גדל] כי גדלה צעקתם את פני ה' (בראשית יט יג).
[אמץ] ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה כג).
[עצם] כי עצמת ממנו מאד (בראשית כו טז).
[רוד] והיה כאשר תריד ופרקת עולו (בראשית כז מ).
[פתל] נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי וגם יכולתי (בראשית ל ח).
[קשר] הצאן המקושרות[1]... והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב (בראשית ל מא-מב).
[כחח] בכל כחי עבדתי את אביכן (בראשית לא ו).
[אול] יש לאל ידי (בראשית לא כט).
[פרץ] מה פרצת עליך פרץ? (בראשית לח כט).
[חזק] כי חזק הרעב בכל הארץ (בראשית מא נז).
[אפק] ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראשית מג לא).
[און] כחי וראשית אוני (בראשית מט ג).
[פזז] ויפוזו[2] זרועי ידו (בראשית מט כד).
מספר גדול וכבד מאד (בראשית נ י).

[אוד] וירבו ויעצמו מאד מאד (שמות א ז).
[זרע] וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו ו).
ברוח קדים עזה (שמות יד כא).
[יד] את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים (שמות יד לא).
[אמן] ויהי ידיו אמונה (שמות יז יב).
וענן כבד על ההר (שמות יט טז).
החזק הוא הרפה (במדבר יג יח).
אפס כי עז העם היושב בארץ (במדבר יג כח).
ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו (במדבר יד יב).
[יעף] כתועפות ראם לו (במדבר כג כב).
[רום] עם גדול ורם ממנו (דברים א כח).
[שגב] לא היתה עיר אשר שגבה ממנו (דברים ב לו).
שבעה גוים רבים ועצומים ממך (דברים ז א).
[חלמש] המוציא לך מים מצור החלמיש (דברים ח טו).
כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח יז).
[יכל] מבלי יכולת ה' להביאם אל הארץ (דברים כד כא).
[צור] ושמן מחלמיש צור (דברים לב יג).
[דבא] וכימיך דבאך[3] (דברים לג כה).
לחץ את בני ישראל בחזקה (שופטים ד ג).
[נצח] וגם נצח ישראל לא ישקר (ש"א טו כט).
גם יכול תוכל (ש"א כו כה).
אשימה לפניך פת לחם ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך (ש"א כח כב).
[קשה] ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל (ש"ב יט מד).
ויחזק דבר המלך אל יואב (ש"ב כד ד).
[מחץ] והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב ח).
[כון] והממלכה נכונה ביד שלמה (מ"א ב מו).
ורוח גדולה וחזק (מ"א יט יא).
כי חזק ממנו המלחמה (מ"ב ג כו).
[חסן] והיה החסון לנעורת (ישעיה א לא).
וישגב ה' את שרי רצין עליו (ישעיה ט י).
[עים] והניף ידו על הים בעים[4] רוחו (ישעיה יא טו).
ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב כג).
[בצר] ותתוצו הבתים לבצר החומה (ישעיה כב לג).
כי אמר הים מעוז הים לאמר (ישעיה כג ד).
[מזח] אין מזח[5] עוד (ישעיה כג י).
[סלע] מצדות סלעים משגבו (ישעיה לג טז).
[אדר] וצי אדיר לא יעברנו (ישעיה לג כא).
[חלם] ותחלימני והחייני (ישעיה לח טז).
איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק (ישעיה מ ו).
ויחזקהו במסמרים לא ימוט (ישעיה מא ז).
יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה מב כא).
ובמים עזים נתיבה (ישעיה מג טז).

[איש] זכרו זאת והתאוששו[6] (ישעיה מו ח).
ואוריד לארץ נצחם (ישעיה סג ו).
[עשת] שמנו עשתו (ירמיה ה כח).
הירוע ברזל[7] ברזל מצפון ונחשת? (ירמיה טו יב).
למה היה כאבי לנצח? (ירמיה טו יח).
[עבר] וכגבר עברו יין (ירמיה כג ט).
וכי תבצר מרום עוזה (ירמיה נא ג).
[עתר] ועתר[8] ענן הקטרת עולה (יחזקאל ח יא).
להיות לגפן אדרת (יחזקאל יז ח).
ויהודה עוד רד עם אל (הושע יב א).
וחסן הוא כאלונים (עמוס ב ט).
[קרן] בחזקנו לקחנו לנו קרנים (עמוס ו יג).
בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ (מיכה ב י).
חזק מתנים אמץ כח מאד (נחום ב ב).
אמצת[9] לי יושבי ירושלם בה׳ צבאות (זכריה יב ה).
חזקו עלי דבריכם אמר ה׳ (מלאכי ג יג).
קומה ה׳ אל יעוז אנוש (תהלים ט כ).
ונפל בעצומיו חלכאים (תהלים י י).
[אזר] ותאזרני חיל למלחמה (תהלים יח מ).
אבירי בשן כתרוני (תהלים כב יג).
ה׳ עוז למו[10] ומעוז ישועות משיחו הוא (תהלים כח ח).
[פסג] שתו לבכם לחילה פסגו[11] ארמנותיה (תהלים מח יד).
הוא נותן עוז ותעצומות לעם (תהלים סח לו).
אין חרצובות למותם ובריא אולם (תהלים עג ד).
קרני רשעים אגדע (תהלים עה יא).
אשתוללו אבירי לב (תהלים עו ד).
יבצור רוח נגידים (תהלים עו יג).
[אול] כגבר אין איל (תהלים פח ה).
ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו (תהלים קה כד).
קרנו[12] תרום בכבוד (תהלים קיב ט).
[רהב] תרהיבני בנפשי עוז (תהלים קלח ג).
[הוד] פן תתן לאחרים הודך (משלי ה ט).
[ערץ] ועריצים יתמכו עושר (משלי יא טז).
ודרך בוגדים איתן (משלי יג טו).
שפנים עם לא עצום (משלי ל כו).
[קום] כושל יקימון מליך (איוב ד ד).
[בלג] המבליג שוד על עז (איוב ה ט).
ורוח כביר אמרי פיך (איוב ח ב).
[יצק] כי אז תשא פניך ממום[3] והיית מוצק ולא תירא (איוב יא טו).
ומזיח אפיקים רפה (איוב יב כא).
[תקף] ותתקפהו לנצח ויהלך (איוב יד כ).
[עתק] עתקו וגם גברו חיל (איוב כא ז).
עטיניו מלאו כח ומח עצמותיו ישוקה (איוב כא כד)
[שדד] והיה שדי[14] בצריך (איוב כב כה).
חזקים כראי מוצק (איוב לז יח).

יחלמו בניהם ירבו בבר (איוב לט ד).
הוד נחרו אימה (איוב לט כ).
לבו יצוק כמו אבן (איוב מא טז).
מעיו עשת שן מעולפת ספירים (שה"ש ה יד).
כי עזה כמות אהבה (שה"ש ח ו).
אבד נצחי[15] ותוחלתי מה׳ (איכה ג יח).
ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו (קהלת ד יב).
מי יוכל לדין עם שתקיף ממנו? (קהלת ו י).
[נטע] וכמשמרות נטועים בעלי אסופות (קהלת יב יא).
ויתאפק המן (אסתר ה י).
ותכתוב אסתר... את כל תוקף[16] (אסתר ט כט).
וכל מעשה תקפו (אסתר י ב).
* מלכותא חסנא ותקפא ויקרא (דניאל ב לז).
* [נצב] ומן נצבתא[17] די פרזלא להוא בה (דניאל ב מא).
* רבה אילנא ותקף (דניאל ד ח).
וכעצמו נשברה הקרן הגדולה (דניאל ח ח).
ועצם כחו ולא בכחו (דניאל ח כד).
כי חדות ה׳ היא מעוזכם (נחמיה ח י).
והתפארת והנצח וההוד (דהי"א כט יא).
ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם (דהי"ב טו ז).

ע"ע התגברות.

חזק: תוקף ועוז קשה ומוצק; עצום בכח הבריאות; התגברות על זולתו. [שרשים] אדר, אול, און, אזר, אחד, איש, אמן, אמץ, אפק, בצר, בלג, גדל, דבא, הוד, זרע, חזק, חלם, חלמש, חסן, יד, יכל, יעף, יצק, יתן, כבד, כון, כחח, מזח, מרץ, נטע, * נצב, נצח, סלע, עבר, עזז, עים, עצם, ערץ, עשת, עתק, עתר, פזז, פסג, פרץ, פתל, צור, קום, קרן, קשה, קשר, רהב, רוד, רום, שגב, שדד, תקף.

[1] הצאן הבריאה לעומת הצאן הרזה. [2] שהיו ידיו מתנועעות בקלות ופזוז ונכפפו זרועותיו במתחו בקשת (רשב"ם). [3] ת"י וכיומי עולמתך תוקפך. [4] כמו בעוצם רוחו. [5] תרגומו לית תקוף עוד. [6] חזקו והיו לאנשים. [7] ברזל הבא מצפון חזק יותר. [8] ענן עב וחזק. [9] כמו אאמצה. [10] למו כמו לעמו. [11] הגביהו וחזקו הארמונות. [12] יש קורין תשא פניך מרום. [14] תקיף זהבך. [15] תרגומו ואבד תוקפה. [16] תוקפו של נס. [17] תוזק ותוקף הברזל.

חזרה: [שוב] שוב אשוב אליך כעת חיה (בראשית יח י).
ואברהם שב למקומו (בראשית יח לג).
והשיבך על כנך (בראשית מ יג).
הכסף השב באמתחותינו (בראשית מג יח).
[סור] וסר הערוב מפרעה (שמות ח כה).

ושבה אל בית אביה כנעוריה (ויקרא כב יג).
ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו, האשם המושב לה׳ לכהן (במדבר ה ח).
ותשובנה הערים... לישראל (ש״א ז יד).
ותשובתו הרמה כי שם ביתו (ש״א ז יז).
[נשג] קשת גבורים לא נשוג אחור (ש״ב א כב).
ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל[1] האיש אשר אתה מבקש (ש״ב יז ג).
יסור שמה לאכל לחם (מ״ב ד ח).
[נסג] אחור לא נסוגותי (ישעיה נ ה).
משובב נתיבות לשבת (ישעיה נח יב).
והוסג אחור משפט[2] (ישעיה נט יד).
כי אחרי שובי נחמתי (ירמיה לא יח).
הטבעו בבוץ רגליך נסוגו אחור (ירמיה לח כב).
ועודנו לא ישוב[4] ושובה אל גדליה בן אחיקם (ירמיה מ ה).
[סבב] נשברה דלתות העמים נסבה[5] אלי (יחזקאל כו ב).
משובבת מחרב מקובצת מעמים רבים (יחזקאל לח ח).
בשובבי אותם מן העמים (יחזקאל לט כז).
לכן ישוב עמו הלום[6] ומי מלא ימצו למו (תהלים עג י).
הירדן יסוב לאחור[7] (תהלים קיד ג).
בשוב ה׳ את שיבת[8] ציון (תהלים קכו א).
לך ושוב ומחר אתן (משלי ג כח).
הסבי עיניך מנגדי (שה״ש ו ה).
ויאמרו לנו עשר פעמים מכל המקומות אשר תשובו[9] עלינו (נחמיה ד ו).

ע״ע סבוב.

חזרה: סבוב והיקף; נסיגה לאחור; שוב למקום שהיה מקודם. [שרשים] נסג, נשג, סבב, סור, שוב.
[1] מקרא קצר: מלבד האיש אשר אתה מבקש, ומובן כי הוא יהרג (עי׳ רש״י). [2] המשפט הלך חזרה שלא כדין. [3] אחרי שובי לשכלי. [4] הוא מקרא קצר: כי ירמיה התעכב מלשוב ואמר לו נבוזראדן לך ושוב אל גדליה. השבעים קורין ואם לא לך שובה אל גדליה. [5] המסחר יחזור אלי. [6] ולפי שרואין דרך רשעים צלחה לכן יחזרו על דרכם זה (הלום) לאחוז בו וישתו ממקורם, ומי (כוס) מלא ימצו וימתק להם. [7] ת״י. חזר לאחורא. [8] השבעים קורין שבות ציון לשון שבית. [9] השבעים קורין ישיבו עלינו, כלומר האויבים יעלו עלינו עוד הפעם.

חטא ועון:

[חטא] לפתח[1] חטאת רובץ (בראשית ד ז).
[אשם] והבאת עלינו אשם (בראשית כו י).
אבל אשמים אנחנו (בראשית מב כא).
אל תחטאו בילד (בראשית מב כב).
וחטאתי לך כל הימים (בראשית מג ט).
וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות ויוסף לחטוא (שמות ט לד).
[זוד] כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח יא).
[שחת] לך רד כי שחת עמך (שמות לב ז).
מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה? (שמות לב כא).
אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ד ג).
[עון] ונשא השעיר עליו את כל עונותיהם אל ארץ גזרה (ויקרא טז כב).
האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף (במדבר טז כב).
[און, עמל] לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל (במדבר כג כא).
תרבות אנשים חטאים (במדבר לב ד).
והשחתם ועשיתם פסל (דברים ד כה).
לא יומתו אבות על בנים...איש בחטאו יומתו (דברים כד טז).
אשר יחטא איש לאיש ופללו אלהים...ואם לה׳ יחטא איש (ש״א ב כה).
[עוה] אשר בהעותו והוכחתיו (ש״ב ז יד).
הנה אנכי חטאתי ואנכי העותי ואלה הצאן מה עשו? (ש״ב כד יז).
כי אין אדם אשר לא יחטא (מ״א ח מו).
בגלל חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל (מ״א יד טז).
הוי גוי חוטא עם כבד עון (ישעיה א ד).
[פשע] ושבר פושעים וחטאים יחדו (ישעיה א כח).
הוי מושכי עון בחבלי שוא וכעבות העגלה חטאה (ישעיה ה יח).
למען ספות חטאת על חטאת (ישעיה ל א).
ועונותם הוא יסבול...והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגע (ישעיה נג יא־יב).
כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וחטאתיכם הסתירו פנים מכם משמוע (ישעיה נט ב).
הרה עמל והוליד און (ישעיה נט ד).
והחוטא בן מאה שנים יקולל (ישעיה סה ב).
הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב לה).
כי בה׳ אלהיך פשעת (ירמיה ג יג).
עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם (ירמיה ה כה).
למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו (ירמיה ט ד).
ושמת את עון בית ישראל עליו[2] (יחזקאל ד ד).
ושמרון כחצי חטאתיך לא חטאה (יחזקאל טז נא).
הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח ד).

העמיקו שחתו[3] כימי הגבעה (הושע ט ט).
צרור עון אפרים צפונה חטאתו (הושע יג יב).
ורבים השיב מעון (מלאכי ב ו).
חטאת נעורי ופשעי אל תזכור (תהלים כה ז).
עון עקבי[4] יסובני (תהלים מט ו).
תנה עון על עונם ואל יבואו בצדקתך (תהלים סט כח).
הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא ז).
הסולח לכל עונכי (תהלים קג ג).
עונותיו ילכדונו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך (משלי ה כב).
[מאם] ומוכיח לרשע מומו (משלי ט ז).
מתעברו חוטא נפשו (משלי כ ב).
מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי? (משלי כ ט).
כי לא יצא מעפר עון ומאדמה לא יצמח עמל (איוב ה ו).
תורישני עונות נעורי (איוב יג כו).
מי יתן טהור מטמא[5]? — לא אחד! (איוב יד ד).
חתום בצרור פשעי ותטפול על עוני (איוב יד יז).
יגלו שמים עוני (איוב כ כז).
כי היא זמה והוא עון פלילים[6] (איוב לא יא).
אם כסיתי כאדם פשעי לטמון בחובי עוני (איוב לא לג).
חטאתי וישר העויתי (איוב לג כז).
אם חטאת מה תפעל לו? (איוב לה ו).
ועתה כי אין פקד אפו? ולא ידע בפש[7] מאד? (איוב לה טו).
ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום (איכה ד ו).
אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה ה).
הוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט יח).
כי מרפא יניח חטאים גדולים (קהלת י ד).
לא על המלך לבדו עותה ושתי (אסתר א טז).
* וחטיך בצדקה פרוק ועויתך במחן ענין (דניאל ד כד).
[רשע, מרד] חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו (דניאל ט ה).
[מעל] אתם מעלתם ותושיבו נשים נכריות (עזרא י י).
וימת שאול במעלו אשר מעל בה' (דהי"א י יג).
חטאנו העוינו ורשענו (דהי"ב ו לז).

ע"ע שוגג ומזיד.

חטא ועון: המניעה להגיע אל התכלית הנרצה והמטרה הנכונה; כשלון בדרך הטוב והישר; נטיה ממצות התורה והמוסר. [שרשים] און, אשם, זוד, חטא, מאם, מעל, מרה, עוה, עון, עמל, פשע, רשע, שחת.

[1] לפתח קברך חטאתך שמור (רש"י). [2] כמו עליך. [3] יש קורין העמיקו שחתם. [4] העונות שאני דש בעקבי.

[5] מטפה סרוחה לא יוכל להיות טהור לגמרי, ע"ד אין צדיק בארץ אשר לא יחטא. בפסוק כת עון פלילי.
[7] כמו בפשע, כלומר האם פקד אפו על לא דבר? האם אין לו ידיעה ברורה מהרשע?

חטיפה:
[חטף] וחטפתם לכם איש אשתו (שופטים כא כא).
[חלט] והאנשים ינחשו ויחלטו[1] הממנו (מ"א כ לג).
יארוב לחטף עני יחטף עני במשכו ברשתו (תהלים י ט).
הן יחתף מי ישיבנו? (איוב ט יב).

חטיפה: לקיחת דבר פתאום ובנחיצות, בכח ובחזקה. [שרשים] חטף, חלט, חתף.

[1] תרגומו וחטיפה מניה, כלומר חטפו האמירה ממנו שאמרו אחי הוא (רש"י). יש קורין ויחלטוה ממנו.

חידה:
[חוד] במראה ולא בחידות (במדבר יב ח).
אחודה נא לכם חידה...ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה (שופטים יד יב־יג).
ולא יכלו להגיד החידה (שופטים יד יד).
לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).
ותבוא לנסותו בחידות (מ"א י א).
חוד חידה ומשול משל (יחזקאל יז ב).
משל ישאו ומליצה חידות לו (חבקוק ב ו).
אפתח בכנור חידתי (תהלים מט ה).
[סתם] ובסתום חכמה תודיעני (תהלים נא ח).
אביעה חידות מני קדם (תהלים עח ב).
דברי חכמים וחידותם (משלי א ו).
* ואחוית אחידן (דניאל ה יב).
עז פנים ומבין חידות (דניאל ח כג).
סתומים וחתומים הדברים (דניאל יב ט).

ע"ע משל; רמיזה.

חידה: הצעת איזה ענין ברמז ובדמיון; לשון שנון במשל ומליצה; דבר סתום שקשה להלמו ולפותרו. [שרשים] חוד, סתם.

חיוב ושלילה: ע"ע הן ולאו.

חיות:
תוצא הארץ נפש חיה למינה (בראשית א כד).
[חיי] את חית הארץ למינה (בראשית א כה).
כל חית השדה (בראשית ב יט).
[בהם] בעוף ובבהמה ובחיה (בראשית ז כא).
[גמל] ויברך את הגמלים מחוץ לעיר (בראשית כד יא).

[צאן] ולבן הלך לגזוז את צאנו (בראשית לא יט).
ותשימם בכר [1] הגמל ותשב עליהם (בראשית לא לד).
[שור, חמר] ויהי לי שור וחמור (בראשית לב ו).
[פרר] פרות ארבעים ופרים עשרה (בראשית לב טז).
[ים] אשר מצא את הימים [2] במדבר (בראשית לו כד).
[גדה, עזז] אשלח גדי עזים מן הצאן (בראשית לח יז).
[בער] טענו את בעירכם (בראשית מה יז).
[גור, ארה] גור [3] אריה יהודה (בראשית מט ט).
[ערב] ויבא ערוב [4] כבד ביתה פרעה (שמות ח כ).
[כלב] ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז).
ואם שור נגח הוא מתמול שלשום (שמות כא כט).
ושלח את בעירה ובער בשדה אחר (שמות כב ד).
פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית הארץ (שמות כג כט).
[תחש] ועורות תחשים (שמות כה ה).
[שער] שעירת עזים תמימה נקבה (ויקרא ה ו).
[כשב] כשבה או שעירת עזים (ויקרא ה ו).
כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו (ויקרא יא ג).
[חזר] ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא, והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (ויקרא יא ז).
שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כב כז).
והשבתי חיה רעה מן הארץ (ויקרא כו ו).
כסוי עור תחש (במדבר ד ו).
[אול, עתד] אלים חמשה עתודים [5] חמשה (במדבר ז יז).
[אתן] ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו (במדבר כב כא).
[ראם] כתועפות ראם לו (במדבר כג כב).
[צבה, חמר, אקה, דשן, תאה, זמר] איל צבי ויחמר ואקו ודישן ותאו וזמר [6] (דברים יד ה).
[כרר] עם חלב כרים ואילים (דברים לב יד).
[ארנב, שפן] ואת הגמל ואת הארנבת ואת השפן (דברים יד ז).
רוכבי אתונות [8] צחורות (שופטים ה י).
[שעל] וילך שמשון וילכוד שלש מאות שועלים (שופטים טו ד).
צמד חמורים חבושים (שופטים יט י).
[טלה] ויקח שמואל טלה חלב אחד (ש"א ז ט).
כאחד הצביים אשר בשדה (ש"ב ב יח).
ואת הכבשה ישלם ארבעתים (ש"ב יב ו).
וירב היער [9] לאכול בעם מאשר אכלה החרב (ש"ב יח ח).
[פרד] והרכבתם... על הפרדה אשר לי (מ"א א לג).
[שנה, קוף] שנהבים וקופים (מ"א י כב).

[סוס] ונחיה סוס ופרד (מ"א יח ה).
משא צמד פרדים אדמה (מ"ב ה יז).
[זאב, נמר, עגל, כפר, מרא, דבב] וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ, ועגל וכפיר ומריא יחדו... ופרה ודוב תרעינה (ישעיה יא ו־ז).
[ציה, אח, יען] ורבצו שם ציים [10] ומלאו בתיהם אוחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא).
[אוה] וענה איים באלמנותיו (ישעיה יג כב).
[עיט] וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף (ישעיה יח ה).
[עיר] ישאו על כתף עירים חיליהם ועל דבשת גמלים אוצרותם (ישעיה ל ו).
ופריץ חיות בל יעלנה (ישעיה לה ט).
כל חיתו שדה אתיו לאכול כל חיתו ביער (ישעיה נו ט).
[בכר] שפעת גמלים תכסך בכרי [11] מדין ועיפה (ישעיה ס ו).
יכרסמנה חזיר מיער (ישעיה סו ג).
ובצבים ובפרדים ובכרכרות [12] (ישעיה סו כ).
על כן הכם אריה ביער זאב ערבות ישדדם, נמר שוקד על עריהם, כל היוצא מהנה יטרף (ירמיה ה ו).
היהפוך כושי עורו ונמר [13] חברברותיו ? (ירמיה יג כג).
ומתוכה דמות ארבע חיות (יחזקאל א ה).
[בקר] נתתי לך את צעיפי הבקר (יחזקאל ד טו).
[הבן] קרנות שן והבנים (יחזקאל כז טו).
[שחל] כי אנכי כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה (הושע ה יד).
ואפרים עגלה מלומדה אוהבת לדוש ואני עברתי על טוב צוארה (הושע י יא).
בגללי שורים זבחו (הושע יב יב).
אפגשם כדוב שכול ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא חית השדה תבקעם (הושע יג ח).
כאשר ינום איש מפני הארי ופגעו הדוב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמוס ה יט).
[לבא] אריה טורף בדי גרותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה (נחום ב יג).
גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים (חבקוק ג יז).
ורוכב על חמור ועל עיר [14] בן אתונות (זכריה ט ט).
[תנן] ואת נחלתו לתנות [15] מדבר (מלאכי א ג).
[צנא, אלף] צונה ואלפים כלם וגם בהמות שדה (תהלים ח ח).
אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים לב ט).
כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף (תהלים נ ט).

ותיטב לה' משור פר מקרין [16] מפרים (תהלים סט לב).
[זוז] וזיז [17] שדי ירענה (תהלים פ יד).
[יעל] הרים הגבוהים ליעלים [18] (תהלים קד יח).
אילת אהבים ויעלת חן (משלי ה יט).
ארי נוהם ודוב שוקק (משלי כח טו).
שפנים עם לא עצום (משלי ל כו).
[זור, תיש] זרזיר [19] מתנים או תיש (משלי ל לא).
[ליש] שאגת אריה וקול שחל ושיני כפירים נתעו. ליש [20] אובד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו (איוב ד י-יא).
כי אם אבני השדה [21] בריתך (איוב ה כג).
[פרא] הינהק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו? (איוב ו ה).
ועיר פרא אדם יולד (איוב יא יב).
[שחץ] לא הדריכוהו בני שחץ לא עדה עליו שחל (איוב כח ח).
מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו (איוב לה יא).
הידעת עת לדת יעלי סלע? (איוב לט א).
[ערד] מי שלח פרא חפשי? מוסרות ערוד מי פתח? (איוב לט ה).
היאבה רים עבדך, אם ילין אבוסך? התקשר רים בתלם עבותו אם ישדד עמקים אחריך? (איוב לט י).
הנה נא בהמות [23] אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל (איוב מ טו).
ומותר אדם מן הבהמה אין (קהלת ג יט).
[עפר] דומה דודי לצבי או לעופר [24] האילים (שה"ש ב ט).
כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד ה).
ממעונות אריות מהררי נמרים (שה"ש ד ח).
בת עמי לאכזר כיענים במדבר (איכה ד ג).
* חיות ברא ועוף שמיא (דניאל ב לח).
* ועם ערדיא [25] מדורה (דניאל ה כא).
* יתרמא לגוב אריותא (דניאל ו ח).
[צפר] והצפיר [26] קרן חזות בין עיניו (דניאל ח ה).
* [תור] בני תורין [27] (עזרא ו ט).
וצפירי עזין (עזרא ו יז).
אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמיה ג לה).

——— ע"ע נחש; סוס ורכב; צאן ובקר.

חיות: בריות המתנענעות וזוחלות בארץ ויש בהם רות חיים. [שרשים] אוה, אול, אח, אלף, ארה, ארנב, אתן, בהם, בכר, בער, בקר, גדה, גור, גמל, דבב, הבן, זאב, זוז, זור חזר, חיי, חמר, טלה, ים, יעל, יען, כבש, כלב, כפר, כרר, כשב, לבא, ליש, מרא, נמר, סוס, עגל, עזז, עיט, עיר, עפר, ערב, ערד, עתד, פרא, פרד, פרר, צאן, ציה, צנא, צפר, קוף, ראם, שור, שחל, שחץ, שנן, שעל, שער, שפן, * תור, תחש, תיש, תנן.

[1] מרדעת רכה כמין כר וכסת. [2] ענה המציא את הפרד ע"י הרכבה מן סוס וחמור. וי"א שמצא מעין חמים. [3] הרך והיונק בבעלי חיים נקרא גור. [4] חיות שונות שבאו בערבוביא, ולרשב"ם זאבי ערב. [5] שמזורז והולך לפני הצאן. [6] יחמור ממין הצבאים, זמר ממין היעלים ונקרא כן ע"ש קרניו המתפצלות ונראית כזמורת העץ. [7] זעירת הרגלים. [8] אתון היא חמור נקבה. [9] חיות היער. [10] חיות מדבריות השוכנות בציה ובחרבות כמו שועל ומיללות בלילה בקול קינים והגה והי. [11] בכר גמל צעיר ימים. [12] עור הנמר מנומר בשרטוטין וכתמים. [14] ע"ש חמימותו והתעוררתו. [15] ע"ש קול יללתם בלילה (jackal). [16] בעל קרנים ופרסותיו רחבות וחזקות.

[17] חיה בעלת קרנים הרומשת בשדה. זיז הוא ענין בליטה וקרן. וכן וזיז שדי עמדי (תהלים נ יא). [18] יעל העולה ומדלג על גבי הסלעים וההרים הרמים. [19] צנום המתנים המורה על זריזות, והרד"ק פי' כלב הצידים (dachshund). [20] שבעה שמות לארי: אריה, לביא, ליש, שחל, כפיר, גור, שחץ (סנהדרין צא.). [21] אבני כמו הבני, והבנים (יחזקאל כז טו) כלומר פילים. [22] שם מיוחד לסוס הנילוס. [23] כמו ראם. [24] רך וצעיר מן האילים. [25] כמו ערוד בעברית. [26] כמו תיש. [27] בני בקר.

חייבות: [רשע] אשר ירשיעון [1] אלהים ישלם שנים (שמות כב ח).
[אשם] והשיב את אשמו [2] בראשו וחמשיתו יוסף עליו (במדבר ה ז).
[נשא] לא תשא ברעך משאת [3] מאומה (דברים כד י).
נשא [4] בו אלה להאלותו (מ"א ח לא).
וזה יכתוב ידו [5] לה' (ישעיה מד ה).
[חוב] חבלתו חוב [6] ישיב (יחזקאל יח ז).
מצדיק רשע ומרשיע צדיק (משלי יז טו).
אל תהי בתוקעי כף בעורבים משאות (משלי כב כו).
וירשיעו [7] את איוב (איוב לב ג).
וחיבתם את ראשי למלך (דניאל א י).
משא איש באחיו אתם נושים (נחמיה ה ז).
נעזבה נא את המשא הזה (נחמיה ה י).
ומשא כל יד (נחמיה י לב).
[צוה] והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלשית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו (נחמיה י לג).

——— ע"ע הלואה.

חייבות: הלואה או שעבוד לאיזה ענין שבעל חוב זקוק להסירו מעליו בתשלום כסף או עבודה או למלאות תפקידו. [שרשים] אשם, חוב, נשא, צוה, רשע.

[1] ת"א די יחיבון דיניא. [2] ויתב ית חובתה ברישה. [3] החוב הוא כמשא על הלות. [4] ותיבו הדיין להשביעו. [5] יתחייב ומקבל על עצמו בכתב מפורש. [6] וירשיעו את איוב נמנה בין תקוני סופרים, שנאמר כלפי מעלה, כי בשתיקתם חשדו את ה'.

חיים: [חיי] ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז).
ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע (בראשית ב ט).
ואכל וחי לעולם (בראשית ג כב).
כל בשר אשר בו רוח חיים (בראשית ו יז).
[חיה] שנים מכל יבואו אליך להחיות (בראשית ו כ).
[קום] וימח את כל היקום (בראשית ז כג).
וחיתה נפשי בגללך (בראשית יב יג).
למועד אשוב אליך כעת חיה (בראשית יח יד).
הלא מצער היא ותחי נפשי (בראשית יט כ).
קצתי בחיי מפני בנות חת...למה לי חיים? (בראשית כז מו).
ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה כז).
ויאמרו החיתנו (בראשית מז כה).
מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם (בראשית מז ט).
כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ).
ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח ה).
וחי אחיך עמך (ויקרא כה לו).
וירדו חיים שאולה (במדבר טז ל).
ויעמוד בין החיים ובין המתים (במדבר יז יג).
והביט אל נחש הנחשת וחי (במדבר כא ט).
חיים כלכם היום (דברים ד ד).
כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי? (דברים ה כג).
לא על הלחם לבדו יחיה האדם (דברים ח ג).
לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז).
והיו חייך תלואים לך מנגד...ולא תאמין בחייך (דברים כח סו).
[נפש] ונירא מאד לנפשותינו (יהושע ט כד).
כל הימים אשר...חי על האדמה (ש"א כ לא).
ואמרתם כה לחי (ש"ב כה ו).
והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (ש"א כה כט).
הנאהבים והנעימים בחייהם (ש"ב א כג).
יחי המלך יחי המלך (ש"ב טז טז).
אלמנות חיות (ש"ב כ ג).
[נשם] לא נותרה בו נשמה (מ"א יז יז).
אם לשלום יצאו תפשום חיים (מ"א כ יח).
אם אחיה מחולי זה (מ"ב א ב).
האלהים אני להמית ולהחיות? (מ"ב ה ז).
כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעיה ד ג).
חי חי הוא יודך כמוני היום (ישעיה לח יט).
וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח כא).
[רוח] ולא רוח בם (ירמיה י יד).
הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות (ירמיה כא ח).
ועוד בחיים חיתם[1] (יחזקאל ז יג).
חיה יחיה ולא ימות (יחזקאל יח כו).
[יום] ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך (יחזקאל כב ד).
התחיינה העצמות האלה? (יחזקאל לז ג).
הנה אני מביא בכם רוח וחייתם (יחזקאל לז ה).
אפפוני מים עד נפש (יונה ב ו).
אבותיכם איה הם? והנביאים הלעולם יחיו? (זכריה א ה).
כי עמך מקור חיים (תהלים לו י).
[חלד] הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא...הנה טפחות נתת ימי וחלדי כאין נגדך (תהלים ל ה־ו).
אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (תהלים נה כד).
כי טוב חסדך מחיים (תהלים סג ד).
הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט מו).
מי גבר יחיה ולא יראה מות? (תהלים פט מט).
[שנה] שנינו כמו הגה ימי שנותינו בהם שבעים שנה ורהבם עמל ואון (תהלים צ ט־י).
ימי כצל נטוי (תהלים קב יב).
אומר אלי אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב כה).
אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ (תהלים קג טו).
יהיו ימיו מעטים ופקודתו יקח אחר (תהלים קט ח).
אדם להבל דמה ימיו כצל עובר (תהלים קמד ד).
עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג יח).
ויהיו חיים נפשך (משלי ג כב).
כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד כג).
אורח חיים פן תפלס (משלי ה ו).
יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה (משלי י כז).
באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל־מות (משלי יב כח).
אזן שומעת תוכחת חיים (משלי טו לא).
[אור] למה יתן לעמל אור, וחיים למרי נפש? (איוב ג כ).
הלא צבא לאנוש עלי ארמה וכימי שכיר ימיו (איוב ז א).
חיים וחסד עשית עמדי (איוב י יב).
אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז (איוב יד א).
אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך (איוב יד ה).

ימי נזעכו [2] קברים לי (איוב יז א).
[גור] נר רשעים ידעך (איוב כא יז).
ומספר חדשיו [3] יחצצו (איוב כא כב).
עוד נשמתי בי (איוב כז ג).
בהלו נרו על ראשי (איוב כט ג).
מה יתאונן אדם חי (איכה ג לט).
קרב קצנו מלאו ימינו (איכה ד יח).
ושנאתי את החיים (קהלת ב יז).
ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עדנה (קהלת ד ב).
ואלו חיה אלף שנים פעמים (קהלת ו ו).
מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו (קהלת ו יב).
והחי יתן אל לבו (קהלת ז ב).
אין אדם שליט ברוח (קהלת ח יג).
כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת (קהלת ט ד).
ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך (קהלת ט ט).
* מלכא לעלמא חיי (דניאל ב ד).
* ודי הוה צבא הוה מחא (דניאל ה יט).
* עבד אלהא היא (דניאל ו כא).
* וארכה בחיין יהיבת להון (דניאל ז יב).
ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט ו).
כצל ימינו על הארץ ואין מקוה [4] (דהי״א כט טו).

ע״ע מיתה.

חיים: שאיפת אויר הנשימה בכל נפש שהיא במציאות והויה בעולם; כח תנועה והרגשה; התמדת החיות והקיום. [שרשים] אור, חיה, חיי, חלד, יום, נור, נפש, נשם, קום, רוח, שנה.

[1] כל ימי חייהם. [2] כמו נדעכו = נתקצרו. [3] התחדשות החיים שהם בשבעה פרקים בחיי האדם. חוצצו נחלקו לחצי כלומר לא יגיעו עד לחצי ימיו. [4] אין מקוה שלא ימות.

חכם: [בין, חכם] ואתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים (בראשית מא לג).
הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו?... אין נבון וחכם כמוך (בראשית מא לח-לט).
עם חכם ונבון (דברים ד ו).
[שכל] והאשה טובת שכל (ש״א כה ג).
ואדוני חכם כחכמת מלאך האלהים (ש״ב יד כ).
הנה נתתי לך לב חכם ונבון (מ״א ג יב).
ויחכם מכל האדם (מ״א ה יא).
חכם חרשים ונבון לחש (ישעיה ג ג).
הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים (ישעיה ה כא).
איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם? איה איפוא חכמיך ויגידו נא לך (ישעיה יט יא).
ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כט יד).
[למד] וכל בניך למודי ה׳ (ישעיה נד יג).
חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו (ירמיה ד כב).
אל יתהלל חכם בחכמתו (ירמיה ט כב).
הנה חכם אתה מדניאל כל סתום לא עממוך (יחזקאל כח ג).
אתם חותם תכנית מלא חכמה וכליל יופי (יחזקאל כח יב).
מי חכם ויבן אלה נבון וידעם (הושע יד י).
המשכיל בעת ההיא ידום (עמוס ה יג).
והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו (עבדיה א ח).
מי חכם וישמר אלה? (תהלים קז מג).
בנתה לרעי מרחוק (תהלים קלט ב).
ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א ה).
אל תהי חכם בעיניך (משלי ג ז).
כבוד חכמים ינחלו (משלי ג ז).
תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט ט).
לפי שכלו יהולל איש (משלי יב ח).
ולשון חכמים מרפא (משלי יב יח).
[ערם] כוסה קלון ערום (משלי יב טז).
עבד משכיל ימשול בבן מביש (משלי יז ב).
ודעת לנבון נקל (משלי יד ו).
עטרת חכמים עשרם (משלי יד כד).
שפתי חכמים יזרו דעת (משלי טו ז).
וקר רוח איש תבונה (משלי יז כז).
גם אויל מחריש חכם יחשב (משלי יז כח).
ומה׳ אשה משכלת (משלי יט יד).
לחכם לב יקרא נבון (משלי יט כא).
גבר חכם בעוז (משלי כד ה).
ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו (משלי כו יב).
חכם משבעה מטיבי טעם (משלי כו טז).
ערום ראה רעה נסתר פתאים עברו נענשו (משלי כז יב).
ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים (משלי ל כד).
מפר מחשבות ערומים... לוכד חכמים בערמם (איוב ה יב-יג).
ולא אמצא בכם חכם (איוב יז י).
לא רבים יחכמו וזקנים [1] יבינו משפט (איוב לב ט).
החכם עיניו בראשו (קהלת ב יד).
טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל (קהלת ד יג).
טוב לשמוע גערת חכם (קהלת ז ה).
אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קהלת ז טז).
חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונה (קהלת ח א).

לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר (קהלת ט יא).
עיר קטנה... ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא (קהלת ט טו).
לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב).
דברי חכמים כדרבונות וכמשמרים נטועים (קהלת יב יא).
[ידע] ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים (אסתר א יג).
משכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע (דניאל א ד).
* יהב הכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה (דניאל ב כא).
האנשים והנשים והמבינים (נחמיה ח ג).
ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דהי"א יב לב).
מבין עם תלמיד (דהי"א כה ח).

חכם: מי שיש לו הבנה מטבעו או שקנה לו ידיעות שונות במלאכה או במדע; מי שיש בכחו להכנס בפנימיות העינינים המושגים בחוש או בשכל. [שרשים] בין, חכם, ידע, למד, ערם, שכל.

[1] לא מוסב גם על זקנים, ושעורו זקנים לא יבינו משפט.

חכמה: [ידע] ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע (בראשית ב ט).
ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב יז).
[שכל] ונחמד העץ להשכיל (בראשית ג ו).
[רוח] איש אשר רוח אלהים בו (בראשית מא לח).
[חכם, בין] בחכמה בתבונה ובדעת (שמות לא ג).
כי היא הכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד ו).
[טעם] וישנה את טעמו בעיניהם (ש"א כא יד).
כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו (מ"א ג כח).
אשרי אנשיך... השומעים את חכמתך (מ"א י ח).
וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו (מ"א י כד).
בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי (ישעיה י יג).
כי לא עם בינות המה (ישעיה כז יא).
את מי יורה דעה? (ישעיה כח ט).
אין חקר לתבונתו (ישעיה מ כח).
ולא דעת ולא תבונה (ישעיה מד יט).
חכמתך ודעתך היא שובבתך (ישעיה מז י).
הובישו חכמים... וחכמת־מה להם (ירמיה ח ט).
[עצה] האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם? (ירמיה מט ז).
נדמו עמי מבלי הדעת, כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי (הושע ד ו).

ולא אחד עשה ושאר רוח לו (מלאכי ב טו).
ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח ו).
ולילה ללילה יחוה דעת (תהלים יט ג).
תורת ה'... מחכימת פתי (תהלים יט ח).
פי צדיק יהגה חכמה (תהלים לז ל).
פי ידבר חכמות והגות לב תבונה (תהלים מט ד).
ובסתום חכמה תודיעני (תהלים נא ח).
המלמד אדם דעת (תהלים צד י).
מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים קד כד).
וכל חכמתם תתבלע (תהלים קז כז).
ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא י).
טוב טעם ודעת למדני (תהלים קיט סו).
מכל מלמדי השכלתי (תהלים קיט צט).
להבין אמרי בינה (משלי א ב).
[ערם, זמם] לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה (משלי א ד).
חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה (משלי א כא).
כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך (משלי ב ג).
כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב ו).
ואל בינתך אל תשען (משלי ג ה).
אשרי אדם מלא חכמה ואדם יפיק תבונה (משלי ג יג).
ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה (משלי ד ז).
אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא (משלי ז ד).
[ישה] לי עצה ותושיה (משלי ח יד).
אם חכמת — חכמת לך (משלי ט יב).
וחכמה לאיש תבונה (משלי י כג).
ואת צנועים חכמה (משלי יב ח).
אדם ערום [1] כוסה דעת (משלי יב כג).
וערומים יכתירו דעת (משלי יד יח).
בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע [2] (משלי יד לג).
קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקנות בינה נבחר מכסף (משלי טז טז).
נחל נובע מקור חכמה (משלי יח ד).
אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח (משלי כא טז).
אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כא ל).
בחכמה יבנה בית ובתבונה ימלאו כל הון יקר ונעים (משלי כד ג־ד).
פיה פתחה בחכמה (משלי לא כו).
ויגד לך תעלומות חכמה (איוב יא ו).

כי כפלים לתושיה (איוב יא ו).
ועמהם תמות חכמה (איוב יב ב).
בישישים חכמה ואורך ימים תבונה (איוב יב יב).
מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה (איוב יג ה).
ותושיה לרוב הודעת (איוב כו ג).
והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה? (איוב כח יב).
אמרתי ימים ידברו ורוב ימים יודיעו חכמה (איוב לב ז).
איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכיל (איוב לד לה).
מעוף השמים תחכמני (איוב לה יא).
מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה? (איוב לח לז).
כי השה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה (איוב לט יז).
נתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה (קהלת א יג).
כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב (קהלת א יח).
ולבי נוהג[3] בחכמה (קהלת ב ג).
וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב יג).
טובה חכמה עם נחלה...כי בצל החכמה בצל הכסף. יתרון דעת החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יא-יב).
החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר (קהלת ז יט).
כל זה נסיתי בחכמה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז כג).
חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח א).
טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט טז).
[סכל] נתן הסכל[4] במרומים ועשירים בשפל ישבו (קהלת י ו).
יודעי דעת ומביני מדע (דניאל א ד).
והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה (דניאל א יז).
ומצאם עשר ידות על כל החרטומים (דניאל א כ).
* יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה (דניאל ב כא).
* [נהר] נהירו[5] ושכלתנו וחכמה כחכמת אלהין השכחת בה (דניאל ה יא).
רוח יתירה ומנדע ושכלתנו (דניאל ה יב).
* והבין להון טעמא (דניאל ו ג).
ישוטטו רבים ותרבה הדעת (דניאל יב ד).
יודעי בינה לעתים (דהי"א יב לג).
הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דהי"א כח יט).
בן חכם יודע שכל ובינה (דהי"ב ב יא).

ע"ע כסלות.

חכמה: ידיעת והבנת הדברים והעיונים המושכלים למיניהם; חקר דבר ובחינת מהותו ואיכותו ע"פ הגיון ישר. [שרשים] בין, זמם, חכם, טעם, ידע, ישה, * נהר, סכל, עצה, ערם, רוח, שכל.

[1] לא יגלה חכמתו כ"א להראוים לה. [2] מכריז עליה, ע"ד אסתרא בלגינא קיש קיש קריא. [3] כמו הוגה בחכמה, ובירושי דברכות ריש לקיש מנהג באורייתא. [4] סכל כמו שכל. עולם הפוך והוא עולם האמת כי החכמה שולטת בארץ ולא הכסף. [5] נהירו = אור הדעת.

חלב: ע"ע דבש וחלב.

חלול השם: [חלל] ולא תחלל את שם אלהיך (ויקרא יח כא).

וחללת את שם אלהיך (ויקרא יט יב).
ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב לב).
[מעל] למסר מעל בה' (במדבר לא טז).
[נאץ] ותמיד כל היום שמי מנואץ (ישעיה נב ה).
ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים (יחזקאל כ ט).
ויחללו קדשי...ואחל בתוכם (יחזקאל כב כו).
ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו (יחזקאל לו כ).
למען חלל את שם קדשי (עמוס ב ז).
נאץ רשע אלהים (תהלים י יג).
[תפש] ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (משלי ל ט).

ע"ע קדוש השם.

חלול השם: הקל ראש באלהות; בזיון היהדות. [שרשים] חלל, מעל, נאץ, תפש.

חלול קדש: [חלל] אז חללת יצועי עלה (בראשית מט ד).

לא יטמא בעל בעמיו להחלו (ויקרא כא ד).
את אביה היא מחללת (ויקרא כא ט).
[בלע] ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו (במדבר ד כ).
והסבותי פני מהם וחללו את צפוני[1] ובאו בה פריצים וחללוה (יחזקאל ז כב).
[בזה] קדשי בזית ואת שבתותי חללת (יחזקאל כב ח).
כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא).
[לוע] מוקש אדם ילע קדש (משלי כ כה).
חלל ממלכה ושריה (איכה ב ב).
[שכח, נאץ] שכח ה' בציון מועד ושבת ויגאץ בזעם

אפו מלך וכהן (איכה ב ו).

חלול קדש: הקל כבוד (contempt) בקדש, שמים וקדשי בית ישראל ופריעת מוסר. [שרשים] בזה, בלע, חלל, לוע, נאץ, שכח.

[1] המקום שהייתי צפון בו והוא קודש הקדשים, שהשכינה שרויה שם.

חלום: [חלם] ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח יב).
ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי (בראשית לז ו).
הנה בעל החלומות הלזה בא (בראשית לז יט).
ויישן ויחלום שנית (בראשית מא ה).
ויהי בבקר ותפעם רוחו... ויספר להם חלומו ואין פותר אותם לפרעה (בראשית מא ח).
ויפתר לנו את חלומותינו איש כפתרון חלומו פתר (בראשית מא יב).
חלום חלמתי ופותר אין אותו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו (בראשית מא טו).
נביא או חולם חלום (דברים יג ב).
מספר החלום ואת שברו (שופטים ז טו).
ויקץ שלמה והנה חלום (מ"א ג טו).
[חזה] והיה כחלום חזיון לילה... כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו, וכאשר יחלום הצמא והנה שותה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה (ישעיה כט ז־ח).
הנביאים הנבאים בשמי שקר לאמר חלום חלמתי (ירמיה כג כה).
זקניכם חלומות יחלומון (יואל ג א).
וחלומות השוא ידברו (זכריה י ב).
כחלום מהקיץ (תהלים עג כ).
בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכו א).
בשעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים (איוב ד יג).
ותתעני בחלומות ומחזיונות תבעתני (איוב ז יד).
כחלום יעוף ולא ימצאוהו ויודד כחזיון לילה (איוב כ ח).
כי בא החלום ברוב ענין (קהלת ה ב).
חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום (דניאל ב ג).
* אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו (דניאל ב כט).
* ויציב חלמא ומהימן פשרה (דניאל ב מה).
*חלם חזית וידחלנני והרהורין על משכבי וחזוי ראשי יבהלונני (דניאל ד ב).

ע"ע נבואה

חלום: הרהורי הלב ורעיונות סבוכים ודמיונות העולים בתנומה ושינה. [שרשים] חזה, חלם.

חלון: ע"ע **בית.**

חלוף: ע"ע **חליפין.**

חלוץ עצמות: [חלץ] והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ (ישעיה נח יא).
[פרח] ועצמותיך כדשא תפרחנה (ישעיה סו יד).
שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה (תהלים לד כא).
ובעצמות וגידים תשוככני (איוב י יא).
[שקה] ומוח עצמותיו ישוקה (איוב כא כד).
[שרג] כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו... גידי פחדיו ישרגו. עצמיו אפיקי נחושה, גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ טז־יח).
[יצק] מפלי בשרו דבקו [1] יצוק עליו בל ימוט (איוב מא טו).
אדמו עצם מפנינים (איכה ד ז).

ע"ע חזק.

חלוץ עצמות: תנועת העצמות ושליפתן שעושה האדם בהולכה והבאה, והתגששות האברים כדי לחזק ולעצם את בריאת גופו לעשותו מוכשר ומזורז לעבודה. [שרשים] חלץ, יצק, פרח, שקה, שרג.

[1] אבריו חזקים ונראים כאלו הם דבקים יחדו ולא יתפרדו עצמותיו.

חלוצים: [חלץ] החלצו מאתכם אנשים לצבא (במדבר לא ג).
שנים עשר אלף חלוצי צבא (במדבר לא ה).
ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל (במדבר לב יז).
ועבר לכם כל חלוץ את הירדן (במדבר לב כא).
[חמש] ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם (יהושע א יד).
והחלוץ הולך לפני הכהנים תוקעי השופרות והמאסף הולך אחרי הארון (יהושע ו ט).
[נדב] המתנדבים בעם ברכו ה' (שופטים ה ט).
* כל מתנדב... למהך לירושלם (עזרא ז יג).
המתנדבים לשבת בירושלם (נחמיה יא ב).
[ראש] והנה עמנו בראש: האלהים וכהניו (דהי"ב יג יב).

חלוצים: אנשי חיל הזרוזים לצאת למלחמה בראשונה; התנדבות לעבודת הצבא או לעשות איזה מעשה לקיום האומה. [שרשים] חלץ, חמש, נדב, ראש.

[1] כמו חמושים.

חלוקה: [פלג]כי בימיו נפלגה הארץ (בראשית י כה).
[חלק] ויחלק [1] עליהם לילה (בראשית יד טו).
[חצה] ותצית את המלקוח (במדבר לא כז).
חלק כחלק יאכלו (דברים יח ח).
[פאה] לתת לו פי שנים (דברים כא יז).
והתחלקו אותה לשבעה חלקים (יהושע יח ה).
בפלגות [2] ראובן גדולים חקרי לב (שופטים ה טו).
ויחצם לשלשה ראשים (שופטים ט מג).
ותערוך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה (ש"א יז כא).
חלקתה להם בקו (ישעיה לד יז).
ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד (יחזקאל לז כג).
ואת ארצי חלקו (יואל ד ב).
וחולק שללך בקרבך (זכריה יד א).
יחלקו בגדי להם (תהלים כב יט).
[חצץ] ויצא חוצץ [3] כלו (משלי ל כז).
מי פלג לשטף תעלה (איוב לח כה).
יחצוהו בין כנענים (איוב מ ל).
* והקימו כהניא בפלגתיהון ולויא במחלקתהון (עזרא ו יח).
אשר חלק דויד על בית ה׳ (דהי"ב כג יח).
ע"ע חלק.

חלוקה: הבדלה ובקיעה ונתות דבר לגזרים להגיע לכל אחד מן המשותפים פלג מנה או חבל מן הכלל שנחלק; חלוק קבוץ אנשים למפלגות. [שרשים] חלק, חצה, חצץ, פאה, פלג.

[1] התפלג בלילה כדרך הרודפים שמתפלגים לכאן ולכאן לרדוף אחרי הבורחים, או שהתחלק לחלקים ולמערכות צבא מסודרים. [2] שנתלק מאחיו ולא יצא למלחמה. [3] התחלק לחלקים ולמערכות צבא לעמוד נגד האויב.

חליפין: [תחת] זרע אחר תחת הבל (בראשית ד כה).
ויעלהו לעולה תחת בנו (בראשית כב יג).
התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (בראשית כט ב).
[חלף] ויגלח ויחלף שמלותיו (בראשית מא יד).
וחמש חליפות שמלות (בראשית מה כב).
[שכל] שכל [1] את ידיו (בראשית מח יד).
ונתת נפש תחת נפש, עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל, כויה תחת כויה, פצע תחת פצע, חבורה תחת חבורה (שמות כא כג־כה).
[מור] לא יחליפנו ולא ימיר אותו... ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש (ויקרא כז י).
שכר הוא לכם חלף עבודתכם (במדבר יח לא).
[כפר] ונתנו איש כפר נפשו לה׳ בפקוד אותם (במדבר ל יב).
[מחר] אתנן זונה ומחיר כלב (דברים כג יט).
נפשינו תחתיכם למות (יהושע ב יד).
מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני (ש"ב יט א).
וישלחם ללבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות, חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו (מ"א ה כח).
והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו (מ"א כ מב).
לבנים נפלו וגזית נבנה שקמים גודעו וארזים נחליף (ישעיה ט ט).
נתתי כפרך מצרים (ישעיה מג ג).
תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם (ישעיה נה יג).
תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף [2] ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל (ישעיה ס יז).
פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל, מעטה תהלה תחת רוח כהה (ישעיה סא ג).
ההמיר גוי אלהים? והמה לא אלהים (ירמיה ב יא).
על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמיה מח יא).
כבודם בכבוד אמיר (הושע ד ז).
[שנה] אני ה׳ לא שניתי (מלאכי ג ו).
אשר אין חליפות [3] למו (תהלים נה כ).
כלבוש תחליפם ויחלופו (תהלים קב כז).
צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו (משלי י ח).
חליפות וצבא עמדי (איוב י יז).
עד בוא חליפתי [4] (איוב יד יד).
תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה (איוב לא מ).
לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל (רות ד ז).
* ושבעה עדנין יחלפון עלוהי (דניאל ד יז).
ע"ע שנוי.

חליפין: דבר הנתן תחת וחלף דבר אחר; הבאת מעמד אחר במקום מעמד הקודם. [שרשים] חלף, כפר, מור, מחר, שכל, שנה, תחת.

[1] בהוראת שביכה וסכסוך, כלומר ערבב את ידיו והחליפן. [2] לא חשב כסדר יקרת המתכות, ולכן לא אמר תחת הכסף אביא זהב וכו׳, אלא כסדר מראה המתכות, ונחשת דומה לזהב ולעצים, ברזל דומה לכסף ולאבנים במראה. [3] תרגומו דלא מהשנין ארחותהון בישיא, אינם משנים דרכיהם הרעים לטובה. ורש"י פירש אין נותנים לב ליום המיתה שהיא חליפתן. [4] חליפת המזל או חליפת החיים ליום המיתה.

חלק: [בתר] ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראשית טו י).
[זבד] זבדני אלהים אותי זבד טוב (בראשית ל כ).
[יד] ותרב... ממשאות כלם חמש ידות (בראשית מג לד).
[קצה] ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים (בראשית מז ב).
[שכם] נתתי לך שכם אחד על אחיך (בראשית מח כב).
[בדד] קח לך סמים... בד בבד [1] יהיה (שמות ל לד).
חלקם נתתי אותה מאשי (ויקרא ו י).
למשה היה למנה (ויקרא ח כט).
ותאכל בקצה המחנה (במדבר יא א).
וירא משם קצה העם (במדבר כב מא).
אפס קצהו תראה וכלו לא תראה (במדבר כג יג).
[פאה] ומחץ פאתי מואב (במדבר כד יז).
[תצה] ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא (במדבר לא לו).
[חבל] ויפלו חבלי מנשה עשרה (יהושע יז ה).
[גרל] עלה אתי בגורלי (שופטים א ג).
[פנן] ויתיצבו פנות כל העם (שופטים כ ב).
[מנה] ולחנה יתן מנה אחת אפים (ש"א א ה).
[ראש] ויצא המשחית ממחנה פלשתים שלשה ראשים הראש אחד יפנה אל דרך עפרה (ש"א יג יח).
[שפר] ואשפר [2] אחד (ש"ב ו יט).
עשר ידות לי במלך (ש"ב יט מד).
[פאה] ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט).
ויעש להם מקצותם כהני במות (מ"ב יז לב).
העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה לד יח).
בפאת מטה ובדמשק ערש (עמוס ג יב).
[כוס] ורוח זלעפות מנת כוסם (תהלים יא ו).
חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלה שפרה עלי (תהלים טז ו).
וחלקי אלהים לעולם (תהלים עג כו).
[שבט] כי לא יניח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלים קכה ג).
[נחל] זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו [3] מאל (איוב כ כט).
יחצוהו בין כנענים (איוב מ ל).
תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת א ב).
ומשלוח מנות [4] איש לרעהו (אסתר ט יט).
ותעמוד לגורלך [5] לקץ הימין (דניאל יב יג).
ושלחו מנות לאין נכון לו (נחמיה ח י).
[פלג] לפלוגות בית האבות (דהי"ב לה ה).

חלק: הפרט העולה לאחד מן הכלל; נחלה וירושה: קצות הדבר. [שרשים] בדד, בתר, גרל, זבד, חבל, חצה, יד, כוס, מנה, נחל, פאה, פה, פלג, פנן, קצה, ראש, שבט, שכם, שפר.

[1] חלק כחלק במשקל אחד. [2] חז"ל פרשו בנוטריקון שהוא אחד משׁשה בפר. [3] אמרו נוטריקון איש מרי. [4] חלק מסעודה. [5] חלקך הצפון לך בעוה"ב.

חָלָק: [חלק] ואנכי איש חלק (בראשית כז יא).
ההר החלק [1] (יהושע יא יז).
[עשת] שמנו עשתו [2] (ירמיה ה כח).
בחלק [3] שפתית תדיחנו (משלי ז כא).
ופה חלק יעשה מדחה (משלי כו כח).

ע"ע חדוד.

חלק: נקי מכל גב ושרטת ושעוע מבלי קמטים ופגימות; בהשאלה דברים רכים ונעימים לפתות ולהדית. [שרשים] חלק, עשת.

[1] שאין עליו עשב או עצים. [2] ע"י השמנונית נעשה בשרו חלק ושעוע. [3] אמרי נועם בפה חנף שאין השומע מרגיש מחשבתם הרעה מפני חלוקת הדברים.

חלש: [רכך] ועיני לאה רכות (בראשית כט יז).
[עטף] ובהעטיף הצאן לא ישים והיו העטופים [1] ללבן והקשורים ליעקב (בראשית ל מב).
כי הילדים רכים (בראשית לג יג).
[קצר] מקוצר רוח ומעבודה קשה (שמות ו ט).
[חלש] ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו (שמות יז יג).
[נבל] נבול תבול גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר (שמות יח יח).
ואין קול ענות חלושה (שמות לב יח).
[רפה] החזק הוא הרפה (במדבר יג יח).
ותקצר נפש העם בדרך (במדבר כא ד).
ואין לאל ידך (דברים כח לב).
כי יראה כי אזלת יד (דברים לב לו).
[ענה] ובמה תאסר לענותך (שופטים טז ו).
[חלה] אם גולחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם (שופטים טז יז).
ותחל לענותו ויסר כחו מעליו (שופטים טז יט).
[כשל] ונכשלים אזרו חיל (ש"א ב ד).
[עדן] וילך אליו אגג מעדנות [2] (ש"ב טו לב).
עד אשר אין כח בהם לבכות (ש"א ל ד).
[פגר] אשר פגרו [3] מעבור את נחל הבשור (ש"א ל י).
[דלל] מדוע אתה ככה דל בן המלך (ש"ב יג ד).
והוא יגע ורפה ידים (ש"ב יז ב).
ויושביהן קצרי יד חתו ויבושו (מ"ב יט כו).
זנבות האדים העשנים האלה (ישעיה ז ד).
ובל יאמר שכן חליתי (ישעיה לג כד).

חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו (ישעיה לה ג).
אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו (ישעיה לה ד).
קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה (ישעיה מב ג).
הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל (ישעיה נ ב).
[דכא] להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים (ישעיה נז טו).
[נכה] אל עני ונכה רוח (ישעיה סו ב).
[רשש] ירושש ערי מבצריך (ירמיה ה יז).
[אנש] אנוש מכאובך (ירמיה ל יב).
[קהה] אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה (ירמיה לא כט).
והיה לב גבורי מואב ביום ההוא כלב אשה מצרה (ירמיה מח מא).
[סרח] ויהי לגפן סרחת [4] שפלת קומה (יחזקאל יז ו).
והעמדת [5] להם כל מתנים (יחזקאל כט ז).
אכלו זרים כחו והוא לא ידע (הושע ז ט).
החלש יאמר גבור אני (יואל ד י).
[שדד] המבליג שוד [6] על עז ושוד על מבצר יבוא (עמוס ה ט).
בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי (יונה ב ח).
הקצר רוח ה' אם אלה מעלליו? (מיכה ב ז).
[רזה] כי רזה [7] את כל אלהי הארץ (צפניה ב יא).
כי תאמר אדום רששנו (מלאכי א ד).
יבש כחרש כחי (תהלים כב טז).
[עשש] כשל בעוני כחי ועצמי עששו (תהלים לא יא).
[רוש] כפירים רשו ורעבו (תהלים לד יא).
לבי סחרחר עזבני כחי (תהלים לח יא).
[מעד] ומתניהם תמיד המעד (תהלים סט כד).
ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם (תהלים עו ו).
הייתי כגבר אין איל (תהלים פח ה).
חרפה שברה לבי ואנושה (תהלים סט כא).
[מוט] אם אמרתי מטה רגלי (תהלים צד יח).
תפלה לעני כי יעטוף (תהלים קב א).
ענה בדרך כחי (תהלים קב כד).
כצל בנטותו נהלכתי (תהלים קט כג).
הרופא לשבורי לב (תהלים קמז ג).
[רפא] חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל).
[צרר] התרפית ביום צרה צר כחכה (משלי כד י).
[יעה] שן רועה ורגל מועדת (משלי כה יט).
מה כחי כי איחל?... אם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש? (איוב ו יא-יב).
וגבר ימות ויחלש [8] (איוב יד י).
[שיב] יחשב תהום לשיבה [9] (איוב מא כד).
וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א ו).
העטופים ברעב בראש כל חוצות (איכה ב יט).

אם קהה [10] הברזל (קהלת י י).
ובאפס יד ישבר (דניאל ח כה).
ולא עצרתי כח (דניאל י ח).
לא יעמה בי כח ונשמה לא נשארה בי (דניאל י יז).
כשל כח הסבל (נחמיה ד ד).
ולא עצר כח ירבעם עוד (דהי"ב יג כ).

ע"ע חלה.

חלש: אפיסת הכחות מרפיון ואין אונים. [שרשים] אנש, דכא, דלל, חלה, חלש, כשל, מוט, מעד, נבל, נכה, סרח, עדן, עטף, ענה, עשש, פגר, צרר, קהה, קצר, רוש, רזה, רכך, רעה, רפא, רפה, רשש, שדד, שיב.

[1] חלשים לעומת חזקים. [2] ברגל מועדת או מוט רגלים. [3] באין אונים וחלשים, וכן אשר פגרו מלכת אחרי דוד בפסוק כא, הכונה שאיחרו מלבוא מחוסר כח. [4] ענפיה ישמטו למטה ולא יגביהו למעלה מאפס חיות ורטיבות. [5] כמו והמעדת בהפך אתוון, ע"ד ומתניהם תמיד המעד בתהלים, כלומר החלשת את כחם. [6] המגביר אדם חלש על חזק ממנו. שוד, אדם שודד חלש ובזוז. [7] כחישת הבשר, כלומר התיש כחם. [8] אחר שנחלש. [9] התהום חשוב בעיניו כדבר חלוש ונוח להתגבר עליו ולכובשו. [10] יש לו חולשת הכריתה מחמת שאינו חד.

חמדה: ע"ע תאוה.

חמלה: ע"ע רחמנות.

חן: [חנן] ונח מצא חן בעיני ה' (בראשית ו ח).
ויתן חנו בעיני שר בית הסהר (בראשית לט כא).
[רחם] ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש (בראשית מג יד).
אלהים יחנך בני (בראשית מג כט).
ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים וישאילום (שמות יב לו).
וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יח).
יאר ה' פניו אליך ויחנך (במדבר ו כה).
חנון יחנך לקול זעקיך (ישעיה ל יט).
ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים (זכריה יב י).
הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה ג).
חן וכבוד יתן ה' (תהלים פד יב).
עת לחננה כי בא מועד (תהלים קב יח).
תתן לראשך לוית חן (משלי ד ט).
[קסם] קסם על שפתי מלך (משלי טז י).
נבחר... מכסף ומזהב חן טוב (משלי כב א).
שקר החן והבל היופי (משלי לא ל).
אשר אמצא חן בעיניו (רות ב ב).
וגם לא ליודעים חן (קהלת ט יא).

נשאה חן בעיניו (אסתר ה ב).
[חסד] לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים (דניאל א ט).
ויתנהו לרחמים לפני האיש הזה (נחמיה א יא).
ע"ע חסד.

חן: נטיית רצון טוב ושים לב אל שפלות מעמד זולתו כדי להיטיב מצבו; נעימות וחביבות שמושכין את עיני הרואה וממין את לבבו לאהבה וחסד. [שרשים] חנן, חסד, קסם, רחם.

חנוך: [חנך] וירק את חניכיו[1] ילידי ביתו (בראשית יד יד).
מלאו ידכם היום לה' (שמות לב כט).
[שפט] מה יהיה משפט[2] הנער ומעשהו? ויאמר מלאך ה' אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר (שופטים יג יב־יג).
[נסה] לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי (ש"א יז לט).
ואנכי היום רך[3] ומשוח מלך (ש"ב ג לט).
כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה[4] על כמון יוסב כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט (ישעיה כח כז).
[דרך] מדריכך בדרך תלך (ישעיה מח יז).
[רגל] ואנכי תרגלתי לאפרים (הושע יא ג).
ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן (זכריה יא ז).
[נחה] ינחני במעגלי צדק (תהלים כג ג).
כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (תהלים קכז ד).
הדרכתיך במעגלי יושר (משלי ד יא).
חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר (משלי יג כד).
יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו[5] אל תשא נפשך (משלי יט יח).
חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו).
אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו (משלי כב טו).
אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות. אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תציל (משלי כג יג־יד).
שבט ותוכחת יתן חכמה ונער משולח מביש אמו (משלי כט טו).
יסר בנך ויניחך[6] ויתן מעדנים לנפשך (משלי (משלי כט יז).
[גדל] כי מנעורי גדלני כאב ומבטן אמי אנחנה[7] (איוב לא יח).
[נהג] ולבי נוהג בחכמה (קהלת ב ג).
ע"ע גידול; רגילות.

חנוך: תפיסת האב או המורה בבנו או בתלמידו להדריכו בדרך ישרה; להרגילו ולהכשירו, אחרי בחינה ונסיון, לענין או למעשה הראוי לו. [שרשים] גדל, דרך, חנך, נהג, נחה, נסה, רגל, שפט.

[1] המורגלים ומלומדים לצאת למלחמה. [2] כלומר מה יהיה חנוכו? ותשובת המלאך היא כי האשה תשמר מכל הדברים שצוה אותה, ועי"ז יחונך הנער מלידה ומבטן בדרך הנזירות. [3] עודנו צעיר לימים ולא בא לידי נסיון זה. [4] "לא" מוסב גם על אופן עגלה. [5] כמו המיתו, קולו השואג ומילל בעת מוסרו בשבט. [6] יתן לך מנוחה. [7] החנוך לעשות צדקה.

חנוכה: [חנך] זאת חנוכת המזבח (במדבר ז פד).
מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו (דברים כ ה).
ויחנכו את בית ה' (מ"א ח סג).
מזמור שיר חנוכת הבית (תהלים ל א).
* חנוכת בית אלהא דנא (עזרא ג טו).
ובחנוכת חומת ירושלם... לעשות חנוכה ושמחה (נחמיה יב כז).
ויחנכו את בית האלהים (דהי"ב ז ה).
[חדש] ויחדשו את מזבח ה' (דהי"ב טו ח).

חנוכה: תחלת תפיסה בדבר כשנגמר מלאכתו ונשלם תקנתו, והתיחס המלה אל הכניסה הראשונה בבנין אחרי שנעשה ראוי לתכליתו ושמושו בדבר נכבד. [שרשים] חדש, חנך.

חנופה: ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכוחים ושומע אין לך מאת המלך. ויאמר אבשלום מי ישימני שפט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (ש"ב טו ד־ה).
ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (ש"ב טו ו).
[חנף] והארץ חנפה תחת יושביה (ישעיה כד ה).
יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני (ישעיה כט יג).
לעשות חונף ולדבר אל ה' תועה (ישעיה לב ו).
חץ שחוט לשונם מרמה דבר, בפיהו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמיה ט ז).
גם נביא גם כהן חנפו (ירמיה כג יא).
כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנופה לכל הארץ (ירמיה כג טו).
[חלק] חלק לבם עתה יאשמו (הושע י ב).
יכרת ה' כל שפתי חלקות (תהלים יב ד).
דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם (תהלים כח ג).
בחנפי לעגי מעוג (תהלים לה טז).
כי החליק אליו בעיניו (תהלים לו ג).

חלקו מחמאות פיו וקרב לבו, רכו דבריו משמן והמה פתחות (תהלים נה כב).
בפיו יברכו ובקרבם יקללו — סלה (תהלים סב ה).
[הפך] מאיש מדבר תהפוכות (משלי ב יב).
לשמרך... מחלקת לשון נכריה (משלי ו כד).
בחלק שפתיה תדיחנו (משלי ז כא).
בפה חנף ישחית רעהו (משלי יא ט).
הפכפך דרך איש וזר (משלי כא ח).
כמו שער[1] בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמו (משלי כג ז).
כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע (משלי כו כג).
פה חלק יעשה מדחה (משלי כו כח).
אחרי חן ימצא ממחליק לשון (משלי כח כג).
גבר מחליק על רעהו רשת פורש לרגליו (משלי כט ה).
כי לא לפניו חנף יבא (איוב יג טז).
כי עדת חנף גלמוד (איוב טו לד).
שמחת חנף עדי רגע (איוב כ ה).
תתהפך כחומר חותם (איוב לח יד).
ומרשיעי ברית יחניפו בחלקות (דניאל יא לב).

ע"ע צביעות.

חנופה: דבור שקר בשפת חלקות לגנוב דעת הבריות. [שרשים] הפך, חלק, חנף.

[1] משער בנפשו וחושד אותו וחונפו.

חנייה: ע"ע מחנה.

חנם: [חנן] ועבדתני חנם (בראשית כט ו).
[ריק] והיה כי תלכון לא תלכו ריקם (שמות ג כא).
[שקר] אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר (ש"א כה כא).
ולשפוך דם חנם (ש"א כה לא).
להמית את דוד חנם (ש"ב יט ה).
[תהה] לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני (ישעיה מה יט).
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישעיה נב יג).
לשקר עשה עט שקר סופרים (ירמיה ח ח).
[שוא] אמרתם שוא עבוד אלהים (מלאכי ג יד).
כי חנם מזורה הרשת (משלי א יז).
שוא עמלו בוניו בו... שוא שקד שומר (תהלים קכז טו).
קללת חנם לא תבוא (משלי כו ב).
החנם ירא איוב אלהים? (איוב א ט).
[עמל] מנחמי עמל כלכם (איוב טז ב).

חנם: עשות דבר מנטיית רצון לבד בלי מחיר ושכר: עשייה ללא תכלית ובלי סבה מחייבת. [שרשים] חנן, עמל, ריק, שוא, שקר, תהה.

חסד: [חסד] קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (בראשית לב יא).
ועשית עמדי חסד ואמת (בראשית מז כט).
ויט אליו חסד (בראשית לט כא).
נוצר חסד לאלפים (שמות לד ז).
כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד (יהושע ה יב).
חסד ומשפט שמור (יהושע יב יז).
[חנן] מי יורע וחנני ה׳ וחי הילד (ש"ב יב כב).
שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם (מ"א כ לא).
את החסד ואת הרחמים (ירמיה טז ח).
[נדב] ארפא משובתם אוהבם נדבה (הושע יד ה).
השכח חנות אל? (תהלים עז י).
ארך אפים וגדל חסד (תהלים קמה ח).
חסד ואמת אל יעזבך (משלי ג ג).
גומל נפשו איש חסד[1] (משלי יא יז).
צדקה תרומם גוי וחסד[2] לאומים חטאת (משלי יד לד).
מלוה ה׳ חונן דל (משלי יט יז).
רודף צדקה וחסד (משלי כא כא).
לחונן דלים יקבצנו (משלי כח ח).
עשות משפט ואהבת חסד (מיכה ו ח).

ע"ע צדקה.

חסד: הפקת רצון ועשות טוב לזולתו: רוח נדיבה ופעולת צדקה. [שרשים] חנן, חסד, נדב.

[1] החסד מטבעו עושה טוב לבעליו. [2] לדעת ר׳ נחוניא בן הקנה סרס המקרא: צדקה וחסד תרומם גוי ישראל וחטאת לאומים תשפילם (ב"ב י:).

חסידות: [תמם] איש צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית ו ט).
התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז א).
תמים תהיה עם ה׳ אלהיך (דברים יח יג).
[חסד] תומיך ואוריך לאיש חסידך (דברים לג ח).
עם חסיד תתחסד עם גבר תמים תתמם (ש"ב כב כו).
ואנשי חסד נאספים (ישעיה נא א).
כי חסיד אני נאם ה׳ (ירמיה ג יב).
וחסדכם כענן בקר (הושע ו ד).
הושיעה ה׳ כי גמר חסיד (תהלים יב ב).
אספו לי חסידי (תהלים נה ה).
שמרה נפשי כי חסיד אני (תהלים פו ב).
תהלתו בקהל חסידים (תהלים קמט א).

והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א א).

חסידות: עשיית חסד בתמידות; הכנעה עם מושג היושר והתמימות; שלמות בחקות הצדק והמוסר; ירא אלהים ומדקדק במצות ועושה לפנים משורת הדין. [שרשים] חסד, תמם.

חסות: ע"ע מחסה.

חסר ומלא: [סגר] ויסגור בשר תחתנה (בראשית ב כא).

[חסר] והמים היו הלוך וחסור (בראשית ח ה).
[שלם] לא שלם[1] עון האמורי עד הנה (בראשית טו טז).
אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה (בראשית יח כח).
[חטא] אנכי אחטנה (בראשית לא לט).
[תמם] כי אם תם הכסף (בראשית מז יח).
[נצל] ונצלתם את מצרים (שמות ג כב).
והממעיט לא החסיר (שמות טז יח).
ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא).
[גרע] למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו (במדבר כז ד).
לא חסרת דבר (דברים ב ז).
לא תחסר כל בה (דברים ח ט).
די מחסורו אשר יחסר לו (דברים טו ח).
אבן שלמה... איפה שלמה וצדק יהיה לך (דברים כה טו).
רק כל מחסורך עלי (שופטים יט כ).
[נפל] ולא הפיל מכל דבריו ארצה (ש"א ג יט).
[פקד] ויפקד מקום דוד (ש"א כ כז).
[עדר] ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול (ש"א ל יט).
לא יעדרו דבר (מ"א ה ז).
וצפחת השמן לא חסר (מ"א יז טז).
[מלא] ויאמר מלאו ארבעה כדים מים (מ"א יח לד).
ויצקת על כל הכלים האלה והמלא תסיעי (מ"ב ד ד).
עד אשר מלאו את ירושלם פה לפה[2] (מ"ב כא טז).
[בקק] ונבקה רוח מצרים בקרבה (ישעיה יט ג).
[ריק] להריק נפש רעב (ישעיה לב ו).
ותהי האמת נעדרת (ישעיה נט טו).
[מנע] וימנעו רביבים ומלקוש לא היה (ירמיה ג ג).
ובקותי את עצת יהודה (ירמיה יט ז).
כי הרויתי נפש עיפה וכל נפש דאבה מלאתי (ירמיה לא כד).
והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך (יחזקאל טז כז).
כי נמנע מבית אלהים מנחה ונסך (יואל א יג).
על הגלותם גלות שלמה[3] (עמוס א ו).
העגלה המלאה לה עמיר (עמוס ב יג).
ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח ו).
ה׳ רועי לא אחסר (תהלים כג א).
כי אין מחסור ליראיו (תהלים לד י).
[סור] אשה יפה וסרת טעם (משלי יא כב).
ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה).
ולא ידע כי חוסר יבואנו (משלי כח כב).
אל יחסר המזג (שה"ש ז ג).
אני מלאה הלכתי וריקם השיבני ה׳ (רות א כא).
ותהי משכורתך שלמה מעם ה׳ (רות ב יב).
[שבע] לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע (קהלת א ח).
[יסף] עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע (קהלת ג יד).
ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח).
אל תפל דבר מכל אשר דברת (אסתר ו י).
[חשך] כי אתה אלהינו חשכת[5] למטה מעונינו (עזרא ט יג).
וינצלו להם לאין משא (דהי"ב כ כה).

——— ע"ע הוספה וגרעון.

חסר ומלא: גרעון ומעוט הכמות או האיכות ממה שהיה, העדר מציאות דבר, והפוכו מלא או רבוי ועודף. [שרשים] **חסר:** גרע, חטא, חסר, מנע, נפל, נצל, סור, עדר, פקד, ריק, תמם. **מלא:** יסף, מלא, סגר, קשה, שבע, שלם.

[1] לא מלאה עוד סאתו להכחד. [2] משער לשער. [3] מלאה מבלי הפלט איש. [4] עשו המקום ריק, כי לקחו כל השלל משם. [5] אתה גרעת מחשבון עונינו ותשפילהו למטה.

חסרון: [פחת] פחתת[1] היא בקרחתו או בגבחתו (ויקרא יג נה).

[ריק] אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט ד).
[חטא] קולע באבן אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז).
[פקד] ולא נפקד להם מאומה (ש"א כה ז).
והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ"א א כא).
בשערי שאול פקדתי[2] יתר שנותי (ישעיה לח י).
[סרח] אברה עצה מבנים נסרחה[3] חכמתם (ירמיה מט ז).
[נפל] נופלים מערלים אשר ירדו שאול (יחזקאל לב כז).
אפרים היה לי עוגה בלי הפוכה[4] (הושע ז ח).
ויעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא (תהלים לז לו).
וחושך מיושר אך למחסור (משלי יא כד).
אדם חסר לב תוקע כף (משלי יז יח).

יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור (משלי יא כד).
אדם חסר לב תוקע כף (משלי יז יח).
עושק דל להרבות לו נותן לעשיר אך למחסור (משלי כב טז).
[מעל] ותשובותיכם נשאר מעל (איוב כא לד).
[חסר] חסרון לא יוכל להמנות (קהלת א טו).
* [ארע] מלכו אחרי ארע[5] מנך (דניאל ב לט).
ככה ינער... וככה יהיה נעור וריק (נחמיה ה יג).

חסרון: קטן בערך אל זולתו, או שחסר דבר מן השלמות ויש בו מגרעת. [שרשים] * ארע, חטא, חסר, מעל, נפל, סרח, פתת, פקד, ריק.

[1] מגרעת וחסרון ובלשון חז"ל פחות. [2] יש קורין קפדתי יתר שנותי. [3] הסתב הלאה וחסרה מהם. [4] חסרון בעוגה שהיא אפויה לחצאין (half-baked) ואינה ראוית לאכילה. [5] למטה ממך כלומר גרוע ושפל.

חפוש: [חפש] ויחפש ולא מצא (בראשית לא לה).
ויחפש בגדול החל ובקטן כלה (בראשית מד יב).
וחפשתי אותו בכל אלפי יהודה (ש"ב כג כג).
והיה אני אלך מאתך ורוח ה׳ ישאך על אשר לא אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני (מ"א יח יב).
וחפשו את ביתך (מ"א כ ו).
[חקר] אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה (ירמיה לא לה).
[בקש] ובקשתם ולא תמצא (הושע ב ט).
משם אחפש ולקחתים (עמוס ט ג).
איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו (עבדיה א ו).
אחפש את ירושלם בנרות (צפניה א יב).
יחפשו עולות תמנו חפש[1] מחופש (תהלים סד ז).
נר ה׳ נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ כז).
ובקום רשעים יחופש אדם (משלי כח יב).
מגלה עמוקות מני חשך (איוב יב כב).
נחפשה דרכינו ונחקורה (איכה ג מ).
ועמוק עמוק מי ימצאנו (קהלת ז כד).
[בדק] לבדוק ולחזק הבית (דהי"ב לד י).

ע"ע בדיקה.

חפוש: בקור ופשפוש למצוא ענין נעלם ונסתר ולדעת טיבו; חתירה וחדור במקום צר להגיע לדבר הטמון ומצוי שם. [שרשים] בדק, בקש, חפש, חקר.

[1] הסתירו מחשבותיהם הסתר יפה וצריך התחפשות יתירה.

חפירה: [חפר] כי חפרתי את הבאר הזאת (בראשית כא ל).
[כרה] כי יכרה איש בור ולא יכסנו (שמות כא לג).
[חתר] אם במחתרת[1] ימצא הגנב (שמות כב א).
[חצב] ובורות חצובים אשר לא חצבת (דברים ו יא).
והיה בשבתך חוץ וחפרת בה (דברים כג יד).
יצקם המלך במעבה האדמה (מ"א ז מו).
[קור] אני קרתי[2] ושתיתי מים זרים (מ"א יט כד).
[חלל] במערות ובמחלות עפר (ישעיה ב יט).
וגם יקב חצב בו (ישעיה ה ב).
[עדר] לא יזמר ולא יעדר (ישעיה ה ו).
וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז כה).
לא במחתרת מצאתים (ירמיה ב לד).
כרו שוחה לנפשי (ירמיה יח כ).
ויאמר אלי בן אדם חתר נא בקיר (יחזקאל ח ח).
ומכרה מלח (צפניה ב ט).
בור כרה ויחפרהו (תהלים ז טז).
חנם חפרו[3] לנפשי (תהלים לה ז).
ותכרו[4] על ריעכם (איוב ו כז).
חפרת[5] לבטח תשכב (איוב יא יח).
חתר בחשך בתים (איוב כד טז).
מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו (איוב כח ו).
חופר גומץ בו יפול (קהלת י ח).
[חרץ] ונבנתה רחוב וחרוץ (דניאל ט כה).
ויקברוהו בקברותיו אשר כרה לו בעיר דויד (דהי"ב טז יד).

ע"ע חור.

חפירה: נקיבה ונקיקה, חציבה וכריתת חור בארץ, בור פתוח בקרקע האדמה. [שרשים] חלל, חפר, חצב, חרץ, חתר, כרה, עדר, עזק, קור.

[1] פרצה דרך חפירה תחת הקרקע. [2] חפירה ובלשון חז"ל ועוזק תחת הזיתים. [3] מובן בו השם שוחה. [4] כמו ותכרו שוחה. [5] חפירה בקרקע לשכב שם במנוחה, כדרך שעושין החיות לחפור ברגליהן מקום לרבצן.

חפץ: ע"ע **רצון.**

חציבה: ע"ע **פסלות.**

חצר: ע"ע **בית.**

חק: [חקק] כי חק לכהנים מאת פרעה (בראשית מז כב).
לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו (בראשית מט י).
שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות טו כה).
את חקי האלהים ואת תורותיו (שמות יח טז).
חק עולם לדורותיכם (ויקרא ו יא).
ושמרתם את חקותי ואת משפטי (ויקרא יח ה).
חקה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ (במדבר ט יד).

למדתי אתכם חקים ומשפטים (דברים ד ה).
חקים ומשפטים צדיקים (דברים ז ח).
אלה החקים והמשפטים (דברים יב א).
כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג כא).
וישם לו חק ומשפט (יהושע כד כה).
מני מכיר ירדו מחוקקים (שופטים ה יט).
כי עברו תורות חלפו חק (ישעיה כד ה).
בחקות החיים הלך (יחזקאל לג טו).
כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (תהלים צד כ).
ויעמידה ליעקב לחק (תהלים קה מד).
ורוזנים יחוקקו צדק (משלי ח טו).
[גזר] ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב כח).
[פתגם] אין נעשה פתגם [1] מעשה הרעה מהרה (קהלת ח יא).
[יסד] כי כן יסד המלך (אסתר א ח).
ונשמע פתגם המלך אשר יעשה (אסתר א כ).
[דת] כדת מה לעשות במלכה ושתי (אסתר א טו).
זכר את ושתי ואת אשר נגזר עליה (אסתר ב א).
[צוה] מדוע אתה עובר על מצות המלך? (אסתר ג ג).
* [טעם] לא שמו עלך מלכא טעם (דניאל ג יב).
* על דנה פתגם להתבותך (דניאל ג טז).
* ומני שים טעם (דניאל ג כט).
* כען שימו טעם לבטלא (עזרא ד כא).
וללמד בישראל חק ומשפט (עזרא ז י).

ע"ע גזרה; משפט.

חק: גזרה, קציבת משפטים ופסקי דינים; נמוס קבוע ע"פ מצות ה' או מצות המושל. [שרשים] גזר, דת, חקק, * טעם, יסד, פתגם, צוה.

[1] עונש ע"פ החוק.

חקוי: כמעשה ארץ מצרים... לא תעשו (ויקרא יח ג).

לא תעשה כן לה' אלהיך (דברים יב לא).
ממני תראו וכן תעשו (שופטים ז יז).
וילך בדרך אביו ובחטאתו (מ"א ט כו).
[דמה] כסדום היינו לעמורה דמינו (ישעיה א ט).
[למד] למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט ד).
ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם (ירמיה ט יג).
אל דרך הגוים אל תלמדו (ירמיה י ב).
אם למוד ילמדו את דרכי עמי (ירמיה יב טז).
המושל עליו ימשל לאמר כאמה בתה (יחזקאל טז מד).
וילמד לטרוף טרף (יחזקאל יט ג).
בדרך אחותך הלכת (יחזקאל כג לא).
ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו לה).
למען תלך בדרך טובים (משלי ב כ).
[חקק] על שרשי רגלי תתחקה [1] (איוב יג כז).
וילך בדרך אביו אסא (דהי"ב כ לב).

חקוי: ציור דמיוני; הדמות לאיזה דבר או ההליכה בדרכי זולתו ולעשות כמעשהו. [שרשים] דמה, חקק, למד.

[1] על מצעדי רגלי תחרות עקבותיך גם אתה.

חקירה: ע"ע דרישה וחקירה.

חרב: [חרב] ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים (בראשית ג כד).

[אכל] ויקח את המאכלת (בראשית כב י).
[תלה] שא נא כליך תליך [1] וקשתך (בראשית כז ג).
ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ).
ואת שכם בנו הרגו לפי חרב (בראשית לד כו).
[כור] כלי חמס מכרותיהם [2] (בראשית מט ה).
כי חרבך הנפת עליה ותחללה (שמות כ כה).
וכשלו איש באחיו כמפני חרב (ויקרא כו לז).
לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיו (במדבר כב כט).
אם שנותי ברק חרבי (דברים לב מא).
אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל חרב (דברים לב מב).
עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית (יהושע ה ב).
והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו (יהושע ה יג).
ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גומד ארכה ויחגור אותה מתחת למדיו על ירך ימינו (שופטים ג טז).
[להב] ויתקעה בבטנו ויבא גם הנצב [3] אחר הלהב ויסגור החלב את הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שופטים ג כב).
חרב לה' ולגדעון! (שופטים ז כ).
שלוף חרבך ומותתני (שופטים ט נד).
ויחגור דוד את חרבו מעל למדיו ויואל ללכת [4] כי לא נסה (ש"א יז לט).
ויקח את חרבו וישלפה מתערה (ש"א יז נא).
ויואב חגר מדו לבושו ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה (ש"ב כ ח).
האשר שבית בחרבך ובקשתך (מ"ב ו כב).
לבוש הרוגים מטועני [5] חרב (ישעיה יד יט).
מפני חרב נטושה [6] (ישעיה כא טו).
בחרבו הקשה והגדולה (ישעיה כז א).
[שלח] בסאסאה בשלחה [7] תריבנה (ישעיה כז ח).
הוי חרב לה' עד אנה לא תשקוטי האספי אל תערך הרגעי ודומי! — איך אשקוט וה' צוה לה אל אשקלון ואל חוף הים שם יעדה! (ירמיה מז ו־ז).
[תער] חרב חדה תער הגלבים (יחזקאל ה א).

חרב חרב הוחדה וגם מרוטה למען טבוח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרוטה (יחזקאל כא יד).
הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישתה חרב חללים הוא חרב חלל הגדול החודרת להם (יחזקאל כא יט).
נתתי אבחת[8] חרב אח עשויה לברק מעוטה[9] לטבח (יחזקאל כא כ).
בעופפי חרבי על פניכם[10] וחרדו לרגעים (יחזקאל לב י).
ובעד השלח יפולו (יואל ב ח).
[פתח] ואת ארץ נמרוד בפתחיה[11] (מיכה ה ה).
חרב פתחו רשעים (תהלים לז יח).
חגור חרבך על ירך גבור — הודך והדרך (תהלים מה ד).
רכו דבריו משמן והמה פתיחות[12] (תהלים נה כב).
וחרב פיפיות בידם (תהלים קמט ו).
יש בוטה כמדקרות חרב (משלי יב יח).
חרבות שיניו ומאכלות מלתעותיו (משלי ל יד).
כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה (שה"ש ג ח).
ואין משלחת[13] במלחמה (קהלת ח ח).
איש שלחו המים[14] (נחמיה ד יז).
ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה[15] (דהי"א כא כז).
ויעש שלח לרב ומגינים (דהי"ב לב ה).

ע"ע כלי זיין: קשת.

חרב: כלי זיין חד להרוג אדם, לכרות ולהשחית.
[שרשים] אכל, חרב, כור, להב, פתח, שלח, תלה, תער.

[1] ת"א סיפך וקשתך. [2] בלשון יוני קורין לחרב מכירין (רש"י בשם התנחומא). [3] בית האחיזה שהברזל נצב בו. [4] ת"י ולא יכול לילך תחת ויואל ללכת שמשמעותו להיפך (רש"י). [5] דקירת חרב בגוף החלל. [6] כמו חרב לטושה (ביחזקאל מרוטה) חלקת המתכת מן הפגימות. [7] באותה סאה ובאותה הרב רצית לדונה מדה כנגד מדה (רד"ק בשם אביו). [8] אבחת חרב כמו טבחת חרב בחלוף א־ט (רש"י). [9] כמו מרוטה. [10] הנפה והרמה לאיים האויב ע"ד המליצה (rattling the sabre). [11] חרב שהורקה מתערה. [12] כטעם חרבות בשפתותיהם. [13] ת"י שלח חרב, שאין מועיל כלי קרב. ורש"י פירש שלא יוכל לשלוח את בנו או עבדו תחתיו. [14] יש קורין איש שלחו המתגים. [15] תיק החרב או נרתיק.

חרבן:

[ישם] והאדמה לא תשם (בראשית מז יט).
[חרב] ונתתי את עריכם חרבה (ויקרא כו לא).
[שמם] ונשים עד נפח (במדבר כא ל).
את אויבינו ואת מחריב ארצנו (שופטים טז כד).
[שאה] אם שאו ערים מאין יושב (ישעיה ו יא).
[עי] והיתה מעי[1] מפלה (ישעיה יז א).
[בקק, בלק] הנה ה' בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ יושביה (ישעיה כד א).
הבוק תבוק הארץ (ישעיה כד יב).
ושאיה יוכת שער (ישעיה כד יב).
וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו בה (ישעיה לד יא).
פצחו רננו יחדו חרבות ירושלם (ישעיה נב ט).
שוממות דור ודור (ישעיה סא ד).
בית קדשנו ותפארתנו... וכל מחמדינו היה לחרבה (ישעיה סד י).
והעיר הזאת תחרב מאין יושב (ירמיה כו ט).
וירושלם עיים תהיה (ירמיה כו יח).
[דמה] נדמתה אשקלון שארית[2] עמקם (ירמיה מז ה).
הערים תחרבנה והבמות תישמנה (יחזקאל ו ו).
למען תשם ארצה ממלואה (יחזקאל יב יט).
נסבה אלי אמלאה החרבה (יחזקאל כו ב).
בתתי אותך עיר נחרבת (יחזקאל כו יט).
ושממו הרי ישראל (יחזקאל לג כח).
ונשבו הערים והחרבות תבנינה (יחזקאל לו י).
והערים החרבות והנשמות (יחזקאל לו לה).
ומקדשי ישראל יחרבו (עמוס ז ט).
יום שואה ומשואה (צפניה א טו).
[חרם] וישבו בה וחרם לא תהיה עוד (צפניה יד יא).
יען ביתי אשר הוא חרב (חגי א ט).
והארץ נשמה אחריהם מעובר ומשב (זכריה ז יד).
אשר שם שמות בארץ (תהלים מו ט).
הרימה פעמיך למשואות נצח (תהלים עד ג).
[כחד] ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר התעתדו לגלים (איוב טו כח).
הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו (איוב כח ד).
אך לא בעי ישלח יד (איוב ל כד).
כל שעריה שוממין (איכה א ד).
למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה (דניאל ט ב).
והאר פניך על מקדשך השמם (דניאל ט יז).
[פרץ] וחומת ירושלם מפורצת ושעריה נצתו באש (נחמיה א ג).
היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות? (נחמיה ג לד).
[שחת] וישרפו את בית האלהים וינתצו את חומת ירושלם וכל ארמנותיה שרפו באש וכל כלי מחמדיה להשחית (דהי"ב לו יט).

ע"ע השחתה.

חרבן: מקום שמם, מהורס ומעוזב מאין יושב.
[שרשים] בלק, בקק, דמה, חרב, חרם, ישם, כחד, עי, פרץ, שאה, שחת, שמם.

[1] גל של חרבן (heap of ruins). [2] השבעים קורין שארית ענקים, וי"ת תוקפיהון.

חרדה: [חרד] ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד (בראשית כז לג).
ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט טז).
ושכבתם ואין מחריד (ויקרא כו ו).
[חפז] אל תיראו ואל תחפזו (דברים כ ג).
וכל המחנה החריד (שופטים ח יב).
כי היה לבו חרד[1] על ארון האלהים (ש"א ד יג).
וכל העם חרדו אחריו (ש"א יג ז).
[רגז] ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים (ש"א יד טו).
ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז ד).
ויחרד אחימלך לקראת דוד (ש"א כא ב).
[שבץ] כי אחזני השבץ (ש"א א ט).
חרדת אלינו את כל החרדה הזאת (מ"ב ד יג).
[ירע] נפשו ירעה לו (ישעיה טו ד).
[חגא] והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא (ישעיה יט יז).
[חול] על כן מלאו מתני חלחלה (ישעיה כא ג).
[פלץ] פלצות בעתתני (ישעיה כא ד).
[זוע] והיה רק זועה הבין שמועה (ישעיה כח יט).
ושקט ושאנן ואין מחריד (ירמיה ל י).
[רטט] הפנתה לנוס ורטט החזיקה (ירמיה מט כד).
וחרדו לרגעים ושממו עליך (יחזקאל כו טז).
יחרדו כצפור ממצרים (הושע יא יא).
[רתת] כדבר אפרים רתת[2] נשיא הוא בישראל (הושע יג א).
היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו (עמוס ג ו).
[צלל] לקול צללו שפתי (חבקוק ג טז).
[זעף] זלעפה אחזתני מרשעים (תהלים קיט נג).
[זחל] על כן זחלתי ואירא (איוב לב ו).
אף לזאת יחרד לבי (איוב לז א).
[לפת] ויחרד האיש וילפת[3] (רות ג ח).
ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב ג).
ותתחלחל המלכה מאד (אסתר ד ד).
ולא קם ולא זע ממנו (אסתר ה ט).
[בעת] והמן נבעת מלפני המלך (אסתר ז ו).
* [כרא] אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה (דניאל ז טו).
חרדה גדולה נפלה עליהם (דניאל י ז).
[רעד] עמדתי מרעיד (דניאל י יא).
וכל העם... מרעידים על הדבר (עזרא י ט).

ע"ע פחד.

חרדה: רעד ורתת מחמת צער ואסון הבא פתאום; הפחז והבהל מפחד; מי שלבו נוקפו ודואג להקביל איש נכבד בכל אותות כבוד. [שרשים] בעת, זוע, זחל, זעף, חגא, חול, חפז, חרד, ירע, * כרא, לפת, פלץ, צלל, רגז, רטט, רעד, רתת, שבץ.

[1] יראת הכבוד ודאגה (anxiety). [2] כהשמיעו רגז קולו. [3] התעטף והתכנס מפחד. [4] לשון כריתה ושברת הלב ורעדה.

חרוף וגדוף: [גדף] את ה' הוא מגדף (במדבר טו ל).
[סרר] כי דבר סרה על ה' אלהיכם (דברים יג ו).
[חרף] לחרף את ישראל (ש"א יז כה).
כי חרף מערכות אלהים חיים (ש"א יז כו).
[נאץ] נאץ נאצת[1] את אויבי ה' (ש"ב יב יד).
ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם (מ"ב יז ט).
את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול? (מ"ב יט כב).
[קלל] וקלל במלכו ובאלהיו ופנה[2] למעלה (ישעיה ח כא).
לעשות חונף ולדבר אל ה' תועה (ישעיה לב ו).
ואתן לחרם יעקב וישראל לגדופים (ישעיה מג כח).
ומגדופותם אל תחתו (ישעיה נא ז).
[תפל] ובנביאי שמרון ראיתי תפלה[3] (ירמיה כג יג).
והיתה חרפה וגדופה (יחזקאל ה טו).
עוד זאת גדפו אותי אבותיכם (יחזקאל כ כז).
אשר חרפו את עמי (צפניה ב ח).
נאץ רשע אלהים (תהלים י יג).
[עתק] הדוברות על צדיק עתק (תהלים לא יט).
מקול מחרף ומגדף (תהלים מד יז).
וחרפות חורפיך נפלו עלי (תהלים סט י).
ואענה חורפי דבר (תהלים קיט מב).
לועג לרש חרף עושהו (משלי יז ה).
ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א כב).
ואלוה לא ישים תפלה[4] (איוב כד יב).
* ופום ממלל רברבין (דניאל ז ח).
* ומלין לצד עלאה ימלל (דניאל ז כה).
ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט יח).
וספרים כתב לחרף לה' אלהי ישראל (דהי"ב לב יז).

ע"ע חלול השם.

חרוף וגדוף: שם גנאי בזיון וקלון בנאצות וקללות; פסול במומים וחסרונות וחלול הכבוד; וביחוד בנוגע לחלול השם. [שרשים] גדף, חרף, נאץ, סרר, עתק, קלל, תפל.

[1] אתה חללת את שם ה' ביחד עם אויבי ה'. [2] כמו ומלין לצד עילאה ימלל. [3] גדוף ה' בנבואת שקר. [4] לא יגדף אותו, כלומר לא איכפת ליה ואינו משגיח ע"ז.

חרטה: [נחם] וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו... כי נחמתי כי עשיתם (בראשית ו ו־ז).

פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה (שמות יג יז).
[הפך] ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם (שמות לב יד).
והעם נחם לבנימין (שופטים כא טו).
[נהה] וינהו[1] כל בית ישראל אחרי ה' (ש"א ז ב).
לא אדם הוא להנחם (ש"א טו כט).
ויך לב דוד אותו אחרי כן ספר את העם (ש"ב כד ט).
[אבל] והמוכר אל יתאבל (יחזקאל ז יב).
ולא נוה[2] בהם (יחזקאל ז יא).
נוחם יסתר מעיני (הושע יג יד).
[עשת] אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד (יונה א ו).
מי יודע ישוב ונחם האלהים (יונה ג ט).
אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז ז).
[נהם] ונהמת[3] באחריתך (משלי ה יא).
[חרף] לא יחרף לבבי מימי (איוב כז ו).

ע"ע תשובה.

חרטה: שים על לב, התחשב בדבר, התעשת; נחום על מעשיו הראשונים; שוב ממחשבתו להרע או להיטיב: התרגשות של צער על מעשה רע שנעשה ויצא למורת רוחו. [שרשים] אבל, הפך, חרף, נהה, נהם, נחם, עשת.

[1] התחרטו על מעשיהם הרעים ושבו אחר ה'. [2] אין בהם איש אשר ינהה לבבו לשוב בתשובה. [3] כמו ונחמת.

חריצות: ע"ע זריזות.

חריתה: [פתח] ופתחת עליהם שמות בני ישראל (שמות כח ט).

[חרת] מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות (שמות לב טז).
[קוע] וכתובת קעקע[1] לא תתנו בכם (ויקרא יט כח).
[שרט] ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא ה).
[חרץ] חריצי החלב (ש"א יז יח).
ובחריצי הברזל (ש"ב יב לא).
ויפתח על הלוחות... כרובים (מ"א ז לו).
[חקק] וצפה זהב מיושר על המחוקה (מ"א ו לה).
[חרט] וכתוב עליו בחרט אנוש (ישעיה ח א).
חוקקי בסלע משכן לו (ישעיה כב טז).
הן על כפים חקותיך (ישעיה מט טז).
[חרש] חרושה על לוח לבם (ירמיה יז א).
הנני מפתח פתוחה (זכריה ג ט).
ועתה פתוחיה[2] יחד בכשיל וכילפות יהלומון (תהלים עד ו).
מי יתן בספר ויוחקו (איוב יט כג).
[חצב] בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון (איוב יט כד).
ופתח כרובים על הקירות (דהי"ב ג ז).

ע"ע פסלות; רשימה.

חריתה: חקיקה ותציבה, פתח פתוחים בחרט. [שרשים] חצב, חקק, חרט, חרץ, חרש, חרת, פתח, קוע, שרט.

[1] שריטה וחריתה בעור הבשר ומלאות השריטה בששר לרשום שם או סימן. [2] החריתות והציורים שהיו חקוקים בכתלים. יש קורין פתחיה.

חרם: [גרש] ויגרש את האדם (בראשית ג כד).

[נוד] נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד יב).
הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר (בראשית ד יג).
[חרם] אך כל חרם אשר יחרם איש לה' (ויקרא כז כח).
שקץ תשקצנו... כי חרם הוא (דברים ז כו).
ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג יח).
[קדש] פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע (דברים כב ט).
והיתה העיר חרם (יהושע ו יז).
וימעלו בני ישראל מעל בחרם (יהושע ז א).
כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' (ש"א כו יט).
והחרמתי לה' בצעם וחילם לאדון כל הארץ (מיכה ד יג).
[גער] תחת גערה[1] במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז י).
[בדל] יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י ח).

ע"ע גערה; גרוש.

חרם: גדר והפרשה והסרה ממציאות לענין אחר אם מחול אל הקדש או מחיים למות; יבדל מהנאת בני אדם; נדוי ונזיפה. [שרשים] בדל, גרע, גרש, חרם, נוד, קדש.

[1] בתלמוד (מו"ק כח.) שלשה גערה ארבעה נזיפה. ת"א ויגער בו אביו ונזף.

חשבון: [חשב] והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו).

[מנה] והחליף את משכורתי עשרת מונים (בראשית לא ז).
הלא נכריות נחשבנו לו (בראשית לא טו).
[תכן] ותוכן לבנים תתנו (שמות ה יח).
דם יחשב לאיש ההוא (ויקרא יז ד).
וחשב את שני ממכרו (ויקרא כה כז).
על כן יאמרו המושלים בואו חשבון[1] (במדבר כא כז).
הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב (במדבר כג ט).

[ראש] שא את ראש מלקות השבי (במדבר לא כו).
ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים (מ"ב יב טו).
אשר כסף לא יחשובו (ישעיה יג יז).
נחשבתי עם יורדי בור (תהלים פח ה).
לב אדם יחשב דרכו (משלי טז ט).
אחת לאחת למצוא חשבון (קהלת ז כז).
והמה בקשו חשבונות רבים (קהלת ז כט).
כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה (קהלת ט י).
[ספר] ומהם על כלי העבודה כי במספר יביאום ובמספר יוציאום (דהי"א ט כח).

חשבון: הצטרפות לכלל מנין וסכום ידוע. [שרשים] חשב, מנה, ספר, תכן.

[1] מבטא בפי העם ומקורו בדברי חז"ל: בואו ונחשב חשבונו של עולם (ב"ב עח:).

חשד: [ידע] ולא ידע אתו מאומה (בראשית לט ו).
[גלל] להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אותנו לעבדים (בראשית מג יח).
[קנא] ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו (במדבר ה יד).
כי מנחת קנאות היא (במדבר ה טו).
[חשב] ואל יחשב לי אדוני עון (ש"ב יט כ).
ויקנאו למשה במחנה (תהלים קו טז).
[חסד] פן יחסדך שומע ודבתך לא תשוב (משלי כה י).
[רשע] ואם צדיק כביר תרשיע? (איוב לד יז).

חשד: השערה לייחס לזולתו פעולה רעה, או חזקה לעשות רעה; הנחה בלתי ודאית ובלי יסוד רק קרובה להתקבל לפי שקול הדעת של המשער. [שרשים] גלל, חסד, חשב, ידע, קנא, רשע.

חשיבות: [שלש] ועז משולשת ואיל משולש (בראשית טו ט).
[מגד] ומגדנות [1] נתן לאחיה ולאמה (בראשית כד נג).
[זמר] קחו מזמרת הארץ (בראשית מג יא).
[נשא] יתר שאת ויתר עז (בראשית מט ג).
[שרק] אסרי לגפן עירו ולשרקה [2] בני אתונו (בראשית מט יא).
[בחר] ויקח שש מאות רכב בחור (שמות יד ז).

[טוב] מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות כב ד).
[ראש] ראשית בכורי אדמתך (שמות כג יט).
ראשית גוים עמלק [3] (במדבר כד כ).
וממגד ארץ ומלואה (דברים לג טז).
[אדר] בספל אדירים [4] הקריבה חמאה (שופטים ה כה).
[שנה] ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים [5] ועל הכרים (ש"א טו ט).
ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים (ישעיה ג ג).
ובושו עובדי פשתים שריקות [6] ואורגים חורי (ישעיה יט ט).
[עטר] מי יעץ זאת על צור המעטירה [7]? (ישעיה כג ח).
[גאה] ושמתיך לגאון עולם (ישעיה ס טו).
ואנכי נטעתיך שורק [8] (ירמיה ב כא).
[רום] כסא כבוד מרום [9] מראשון (ירמיה יז יב).
חרב שלישתה חרב חללים היא (יחזקאל כא יט).
[שקה] ושה אחת... ממשקה [10] ישראל (יחזקאל מה טו).
ראשית שמנים ימשחו (עמוס ו ו).
[עמד] ונתתי לו מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג ז).
[שבע] מזוקק שבעתים (תהלים יב ז).
וירוממוך לרשת ארץ (תהלים לז לד).
[ערך] אנוש כערכי אלופי ומיודעי (תהלים נה יד).
עטרת שנת טובתך (תהלים סה יב).
וירוממוהו בקהל עם ומושב זקנים יהללוהו (תהלים קז לב).
ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא י).
[סלל] סלסלה ותרוממך (משלי ד ח).
[גפף] על גפי מרומי קרת [11] (משלי ט ג).
לא נופל אנכי מכם (איוב יב ג).
הראשון [12] אדם תולד? (איוב טו ז).
לא ידע אנוש ערכה (איוב כח יג).
[ראה] לכן יראוהו אנשים, לא יראה [13] כל חכמי לב (איוב לז כד).
ודבר גבורות וחין ערכו (איוב מא ד).
עם כל ראשי בשמים (שה"ש ד יד).
[רבב] ונשמע פתגם המלך... כי רבה היא (אסתר א כ).
* [עקר] ברם עיקר [14] שרשוהי בארעא שבוקו (דניאל ד יב).
מיכאל אחד השרים הראשונים (דניאל י יג).
לרומם את בית אלהינו (עזרא ט ט).
[עלה] וראיתני כתור אדם המעלה (דהי"א יז יז).

חשיבות: עלוי בערך הכבוד והיקר; דבר נבחר

ומשובח בעיני הבריו. [שרשים] אדר, בחר, גאה, גפף, זמר, טוב, מגד, נשא, סלל, עטר, עלה, ערך, ראה, ראש, רבב, רום, שבע, שלש, שנה, שקה, שרק.
1 חפצים יקרים מעולים ומשובחים. 2 גפן משובבה אשר אשכלותיה אדומים ביותר. 3 הגדול והחשוב שבהם. 4 בכלי חשוב שראוי להאכיל בו אדירים וחשובים למען יחשב את נפשו יקרה בעיניהם. 5 ת"י והשמנים. ונראה כי משנים הוא כפולים בחשיבות כמו עגלה שלישיה המשולשת בחשיבות. 6 מין בוץ משובח ולבן ביותר. 7 עיר הממלכה של תפארת וגדולה. 8 גפן משובח. 9 רוממות של מעלות. 10 ליונתן מן המפוטמים, ויש קורין ממקנה. 11 ענין רוממות ונשיאות. 12 כלומר האם אתה היותר חשוב מכל אדם שנולד עד עתה? 13 האנשים יראים ממנו, והוא לא יראה ולא נחשב בעיניו לכלום כל חכמי לב. 14 עיקר לשון חשיבות ראש וראשון.

חשך: [חשך] והחשך על פני תהום (בראשית א ב).
[עלט] ויהי השמש באה ועלטה היה (בראשית טו יז).
ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ (שמות י טו).
ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך... ויהי חשך אפלה (שמות י כב).
[ערף] ומשה נגש אל הערפל (שמות כ כא).
הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ (במדבר כב ה).
[כהה] לא כהתה עינו (דברים לד ז).
[אפל] וישם מאפל ביניהם ובין המצרים (יהושע כד ז).
צר ואור חשך בעריפיה (ישעיה ה ל).
[עוף] והנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנודח (ישעיה ח כב).
[צלם] העם ההולכים בחשך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם (ישעיה ט א).
[עתם] בעברת ה׳ צבאות נעתם ארץ ויהי העם כמאכלת אש (ישעיה ט יח).
כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם, חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה אורו (ישעיה יג י).
[ערב] ערבה כל שמחה גלה משוש הארץ (ישעיה כד יא).
וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעיה כד כג).
ומאופל ומחשך עיני עורים תראינה (ישעיה כט יח).
[קדר] אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (ישעיה נ ג).
לנגוהות באפלות נהלך (ישעיה נט ט).
[נשף] יתנגפו רגליכם על הרי נשף (ירמיה יג טז).
בעלטה תוציא, פניך תכסה ולא תראה את הארץ (יחזקאל יב ו).
[שחר] יום חשך ואפלה יום ענן וערפל כשחר פרוש על ההרים (יואל ב ב).
שמש וירח קדרו (יואל ב י).
עושה שחר עיפה (עמוס ד יג).
[אור] ועלתה כאור 2 כלה (עמוס ד יג).
ועין ימינו כהה תכהה (זכריה יא יז).
[קפא] לא יהיה אור יקרות וקפאון 3 (זכריה יד ו).
[עוב] חשכת מים עבי שחקים (תהלים יח יב).
גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע (תהלים כג ד).
[שאה] תבואהו שואה לא ידע... בשואה יפול בה (תהלים לה ח).
אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט ז).
ויעלני מבור שאון (תהלים מ ג).
ותכס עלינו בצלמות (תהלים מד כ).
הרימה פעמיך למשאות נצח 4 כל הרע אויב בקדש (תהלים עד ג).
ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני, גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה (תהלים קלט יא־יב).
[אשן] כאישון לילה ואפלה (משלי ז ט).
[דעך] ונר רשעים ידעך (משלי יג ט).
יומם יפגשו חשך וכלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד).
האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום (איוב ט ז).
ארץ חשך וצלמות ארץ עפתה כמו אופל (איוב י כא).
תעופה כבקר תהיה (איוב יא יז).
ותכה מכעש עיני (איוב יז ז).
אור רשעים ידעך ולא יגה שביב אשו (איוב יח ו).
או 5 חשך לא תראה (איוב כב יא).
הבעד ערפל ישפוט? (איוב כב יג).
המה היו במורדי אור (איוב כד יג).
הן עד 6 ירח ולא יאהיל (איוב כה ד).
עד תכלית אור עם חשך (אייב כו י).
קץ שם לחשך (איוב כח ג).
[אמש] אמש שואה ומשאה (איוב ל ג).
מי מחשיך עצה במלין בלי דעת (איוב לח ב).
במחשכים השיבני כמתי עולם (איכה ג ו).
[עמם] איכה יועם 8 זהב ישנא הכתם הטוב (איכה ד א).
חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות (איכה ד ח).
על אלה חשכו עינינו (איכה ה יז).
עד אשר לא תחשך השמש (קהלת יב ב).
* ידע מה בחשוכא (דניאל ב כב).

ע"ע אור.

חשך: העדר האור, אפלה ועלטה. [שרשים] אור, אמש, אפל, אשן, דעך, חשך, כהה, נשף, עוב,

עוף, עלט, עמם, ערב, ערף, עתם, צלם, קדר, קפא, שאה, שחר.

[1] עלה בעשן ואפלה. [2] כענן גשם כלה אפלה וחשיכה (רש"י). אור ושחר משתמשין בערבוביא לרוב הוא אור בהיר ולפעמים אור חשוך. [3] אור בהיר וחשוך. [4] שעורו: הרים רגליך ללכת להחשיך עד נצח כל אויב אשר הרע בקדש. [5] „או" כמו אור, ככתוב למעלה אור חשך באהלו. [6] מלשון עדה כלומר מסיר אור הירח שלא יהל. [7] פעל נגזר מן עב = יחשיך בעב וענן. [8] תרגום וחשכו הרואות בארובות ויתעממון עינך דמסתכלין בחרכי רישך, ובחז"ל גחלים עוממות.

חתיכה: [פתת] ואקחה פת לחם (בראשית יח ה).
[כרר] לאגורת כסף וככר לחם [1] (ש"א ב לו).
[פלח] ויתנו לו פלח דבלה (ש"א ל יב).
[כפס] וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב י).
[רצץ] מתרפס ברצי כסף (תהלים סח לא).
[פסס] יהי פסת [2] בר בארץ (תהלים עב טז).
[חתך] נחתך על עמך (דניאל ט כד).

ע"ע כריתה.

חתיכה: כריתה וגזירה לשנים; נתח אחד מהנגזרים. גם בהשאלה על חתוך דין וגזרה. [שרשים] חתך, כפס, כרר, פלח, פסס, פתת, רצץ.

[1] תרגומו ופיתא דלחמא. [2] כפיסת ידא.

חתימה: [חתם] חותמך ופתילך [1] ומטך (בראשית לח יח).
למי החותמת והפתילים (בראשית לח כה).
פתוחי חותם תפתח (שמות כח יא).
כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים לב לד).
ותכתוב ספרים... ותחתום בחותמו (מ"א כא ח).
[צרר] צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיה ח טז).
ותהי להם חזות הכל כדברי הספר החתום (ישעיה כט יא).
וכתוב בספר וחתום והעד עדים (ירמיה לב מד).
ושמתיך כהותם כי בך בחרתי (חגי ב כג).
ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי [2] מעשהו (איוב לז ז).
תתהפך כחומר חותם (איוב לח יד).
סגור חותם צר (איוב מא ז).
שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח ו).
ותחתמו בטבעת המלך (אסתר ח ח).
* [רשם] תקים אסרא ותרשום כתבא (דניאל ו ט).
* מלכא רשם כתבא ואסרא (דניאל ו י).
* וחתמה מלכא בעזקתה [3] ובעזקת רברבנוהי (דניאל ו יח).

ועל החתום שרינו לוינו וכהנינו (נחמיה י א).

חתימה: טבעת או כלי שטובעים בחמר לעשות רושם וטיפוס ניכר ובזה סוגרין אגרת או מכתב שלא יקראהו רק האיש שנשלח אליו הכתב; חתימה על שטר לקיום כתב ידו. [שרשים] חתם, צרר, רשם.

[1] הפתיל הוא החוט לחבר הלוחות או הקלף שכתב עליו והחותם לקיום הכתב. [2] אנשי כמו אנשים. [3] טבעת החותם.

חתן וכלה: [ארש] מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה (דברים כ ז).
בתולה מאורשה לאיש (דברים כב כג).
הנערה המאורשה (דברים כב כה).
את אשת מיכל אשר ארשתי לי (ש"ב ג יד).
[חתן, כלל] כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה (ישעיה סא י).
ומשוש חתן על כלה (ישעיה סב ה).
קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה (ירמיה ז לג).
יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה (יואל ב טז).

חתן וכלה: איש הארוס לארוסתו; ברית איש עם יעוד אשה. [שרשים] ארש, חתן, כלל.

חתנות: לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה (בראשית כט כו).
[חתן] והתחתנו אותנו, בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם (בראשית לד ט).
אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה (שופטים א יב).
מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך? (ש"א יח יח).
בשתים תתחתן בי היום (ש"א יח כא).
הנקלה בעיניכם התחתן במלך? (ש"א יח כג).
ויתחתן שלמה את בת פרעה (מ"א ג א).
החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח (מ"ב יד ט).
[כלל] זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך (ירמיה ב ב).
ואראך והנה עתך עת דודים ואפרוש כנפי עליך (יחזקאל טז ח).
[חפה] והוא כחתן יוצא מחופתו (תהלים יט ו).
יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך (משלי ה יח).
הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, אחר ובנית ביתך [1] (משלי כד כז).
ביום חתונתו וביום שמחת לבו (שה"ש ג יא).

יתן ה׳ לכם ומצאנה מנוחה אשה בית אישה (רות א ט).
[נוח] הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך (רות ג א).
ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה (רות ג ט).
לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר (רות ג י).
[נשא] נשאו מבנותיהם להם ולבניהם (עזרא ט ב).
נשאו נשים נכריות (עזרא י מד).

חתנות: התנה ברית אהבים בין חתן וכלה איש ואשה; יעוד נשואין לבנו או לבתו; התקשרות בין שתי משפחות ע"י נשואי איש ואשה. [שרשים] חפה, חתן, כלל, נוח, נשא.
[1] ביתך זו אשתך.

ט

טבילה: [טבל] ויטבלו את הכתונת בדם (בראשית לז לא).
[רחץ] ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (שמות ב ה).
וטבל הכהן את אצבעו בדם (ויקרא ד ו).
וטובל בשמן רגלו (דברים לג כד).
ורגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצה המים (יהושע ג טו).
הלוך ורחצת שבע פעמים (מ"ב ה י).
וירד ויטבול בירדן (מ"ב ה יד).
ויקח המכבר ויטבול במים (מ"ב ח טו).
וטבלת פתך בחומץ (רות ב יד).
ע"ע שקיעה.

טבילה: הורד ושוקע דבר יבש בלח או בנוזל לחלחו או ללפפו; ביאת כל הגוף במים לטהרה. [שרשים] טבל, רחץ.

טביעה: [טבע] ומבחר שלישיו טבעו בים סוף (שמות טו ד).
תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן (שמות טו ה).
[צלל] צללו כעופרת במים אדירים (שמות טו י).
ותטבע האבן במצחו (ש"א יז מט).
ויטבע ירמיהו בטיט (ירמיה לח ו).
הטבעו בבוץ רגלך (ירמיה לח כב).
[שקע] אשקיע מימיהם (יחזקאל לב יד).
ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט ה).
טבעו גוים בשחת עשו (תהלים ט טז).
טבעתי ביון מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני (תהלים סט ג).
[שטף] אל תשטפני שבולת מים (תהלים סט טז).
אזי המים שטפוני (תהלים קכד ד).
[טבל] אז בשחת תטבלני (איוב ט לא).
טבעו בארץ שעריה (איכה ב ט).
צפו מים על ראשי (איכה ג נד).
חרב שפוט[1] ודבר ורעב (דהי"ב כ ט).
ע"ע מים.

טביעה: ירידה והשקעה בדבר וביחוד שקיעה במים שהוא בסכנת שטיפת המים עליו. [שרשים] טבל, טבע, צלל, שטף, שקע.

טבע: [מין] עץ פרי עושה פרי למינו (בראשית א יא).
[חקק] חקות ירח וכוכבים לאור לילה... אם ימושו החקים האלה מלפני (ירמיה לא לד-לה).
[אתן] והאתנים מוסדי ארץ (מיכה ו ב).
זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב (תהלים נח ד).
חק נתן ולא יעבור (תהלים קמח ו).
[טבע] בטרם הרים הטבעו (משלי ח כה).
בשומו לים חקו ומים לא יעברו פיו (משלי ח כט).
בעשותו למטר חק (איוב כח כו).
על מה אדניה הטבעו (איוב לח ו).
הידעת חקות השמים? (איוב לח לג).

טבע: סדור פעולת כחות הבריאה מששת ימי בראשית; יסוד מוסד ודבר קצוץ ומוגבל בסדרי וחקות העולם; קביעות מיוחדת. [שרשים] אתן, חקק, טבע, מין.

טהרה: ע"ע טומאה וטהרה.

טוב ורע: [טוב, רע] ועץ הדעת טוב ורע (בראשית ב ט).
הלא אם תיטיב שאת (בראשית ד ז).
רעים וחטאים לה׳ מאד (בראשית יג יג).
אל נא אחי תרעו (בראשית יט ז).
אל ירע בעיניך על הנער (בראשית כא יב).
בשיבה טובה זקן ושבע (בראשית כה ח).
אם תעשה עמנו רעה (בראשית כו כט).
כי רעות בנות כנען בעיני יצחק (בראשית כח ח).
השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (בראשית לא כד).
ואתה אמרת היטב איטיב עמך (בראשית לב יג).
[דלל] שבע פרות... דלות ורעות תואר מאד ורקות בשר לא ראיתי כהנה... לרוע (בראשית מא יט).

למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח? (בראשית מג ו).
למה שלמתם רעה תחת טובה (בראשית מד ד).
[חלב] ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ (בראשית מד יח).
למה הרעות לעם הזה? (שמות ה כב).
לא נכון לעשות כן (שמות ח כב).
כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר (שמות יד יב).
ויחד יתרו על כל הטובה (שמות יח ט).
מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות כא ד).
אני אעביר כל טובי על פניך (שמות לג יט).
לא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב (ויקרא כז י).
לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כז לג).
והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה׳ עמנו והטבנו לך (במדבר י לב).
ובעיני משה רע (במדבר יא י).
הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי [1] (במדבר יא טו).
אם רע בעיניך אשובה לי (במדבר כב לד).
מה טובו אהליך יעקב! (במדבר כה ה).
ולמען ייטב לך ולבניך אחריך (דברים ד מ).
היטיבו כל אשר דברו (דברים ה כה).
ורעה עיניך באחיך (דברים טו ט).
ובערת הרע מישראל (דברים כב כב).
הטוב טוב אתה מבלק? (שופטים יא כה).
הולך וגדל וטוב גם עם ה׳ וגם עם אנשים (ש"ב ב כו).
הנה שמוע מזבח טוב (ש"א טו כב).
ראו נא איש מיטיב לנגן (ש"א טז יז).
וה׳ הטוב בעיניו יעשה (ש"ב י יב).
ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעורך עד עתה (ש"ב יט ח).
אם יהיה לבן חיל לא יפול משערתו ארצה ואם רעה תמצא בו ומת (מ"א א נב).
ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ואת הרעה [2] אשר הדד ויקץ בישראל (מ"א יא כה).
ויעש עמרי הרע בעיני ה׳ וירע מכל אשר לפניו (מ"א טז כה).
קום אכול לחם וייטב לבך (מ"א כא ז).
ותיטב את ראשה (מ"ב ט ל).
ולמה תתגרה ברעה? (מ"ב יד י).
הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע (ישעיה ה כ).
מאום ברע ובחור בטוב (ישעיה ז טו).
כי כלו חנף ומרע (ישעיה ט טז).
עושה שלום ובורא רע (ישעיה מה ז).
מה תטיבי דרכך לבקש אהבה! (ירמיה ב לג).
[חמד] ואתן לך ארץ חמדה (ירמיה ג יט).
עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו טז).
כי מרעה אל רעה יצאו (ירמיה ט ב).
כי לא ירעו גם היטיב אין אותם (ירמיה י ה).
כי רעתכי אז תעלוזי (ירמיה יא טו).
התאנים הטובות טובות מאד, והרעות רעות מאד אשר לא תאכלנה מרוע (ירמיה כד ג).
למלחמה לרעה [3] ולדבר (ירמיה כח ח).
והבאתי רעי גוים וירשו (יחזקאל ז כד).
טוב לי אז מעתה (הושע ב ט).
כטוב לארצו הטיבו מצבות (הושע י א).
מפני רעת רעתכם (הושע י טו).
דרשו טוב ואל רע... שנאו רע ואהבו טוב (עמוס ה יד־טו).
וירע אל יונה רעה גדולה (יונה ד א).
טובם כחדק ישר ממסוכה (מיכה ז ד).
לא ייטיב ה׳ ולא ירע (צפניה א יב).
רבים אומרים מי יראנו טוב? (תהלים ד ו).
אמר בלבו בל אמוט לדור ודור אשר [4] לא ברע (תהלים י ו).
נשבע להרע ולא ימיר (תהלים טו ד).
טובתי בל עליך (תהלים טז ב).
מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא כ).
[חסד] והבוטח בה׳ חסד יסובבנו (תהלים לב י).
סור מרע ועשה טוב (תהלים לד טו).
יתיצב על דרך לא טוב רע לא ימאס (תהלים לו ה).
רחש לבי דבר טוב (תהלים מה ב).
עטרת שנת טובתך (תהלים סה יב).
הטיבה ה׳ לטובים (תהלים קכה ד).
אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב).
אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג כז).
[מרר] ואחריתה מר כלענה (משלי ה ד).
רע ירוע כי ערב זר (משלי יא טו).
שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תבואנו (משלי יא כז).
רע רע! יאמר הקונה (משלי כ יד).
גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל? (איוב ב י).
אם תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו (איוב כ יב).
[רוח] ארבחה וירוח לי (איוב לב כ).
נדעה בינינו מה טוב (איוב לד ד).
[שבט] אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו (איוב לז יג).
[ראש] עם כל ראשי בשמים (שה"ש ד יד).
וה׳ ענה בי ושדי הרע לי (רות א כא).
מפי עליון לא תצא הרעות [5] והטוב (איכה ג לח).

יש חולה ראיתי עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה יב).
כי ברוע פנים ייטב לב (קהלת ז ג).
ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה (קהלת ז יד).
אל תעמוד בדבר רע (קהלת ח ג).
מקרה אחד לצדיק ולרשע...כטוב כחוטא (קהלת ט ב).
[חפץ] בקש קהלת למצוא דברי חפץ (קהלת יב י).
אם על המלך טוב (אסתר א יט).
ותיטב הנערה בעיניו (אסתר ב ט).
איש צר ואויב המן הרע הזה! (אסתר ז ו).
לחם חמודות לא אכלתי (דניאל י ג).
ושניהם המלכים לבבם למרע (דניאל יא כז).
אשר חטאתי והרע הרעותי (דהי"א כא יז).
כי טוב כי לעולם חסדו (דהי"ב ה יג).
לא יתנבא עלי טוב כי אם רע (דהי"ב יח יז).

טוב ורע: טוב, דבר יפה ערב ונעים, מועיל ונאות לתכלית הנרצה; בריא חזק ושלם במינו כפי הנדרש לחפצו; מושכל ומאושש, רצוי וחביב. וחליפיהן רע, שהוראתו גרמת השחתה צרה ומורת רוח; פשוע נגד תקות הצדק והמוסר ותכונת מדות בלתי רצויות. [שרשים] טוב: חלב, חמד, חסד, חפץ, טוב, רות. רע: דלל, מרר, רעע, שבט.

[1] תקון סופרים תחת ברעתם. [2] יש קורין תחת ואת הרעה אשר הדד — ויתרעה את הדד. [3] כמו לרעב. [4] כמו אשור לא ברע, כלומר לא אראה רעה. [5] כי האדם בעצמו מביא עליו טוב ורע לפי מעשיו.

טוה: ע"ע אריגה.

טומאה וטהרה: [טהר] ומן הבהמה אשר לא טהורה (בראשית ז ב).

[חטא] וחטאת[1] על המזבח בכפרך עליו (שמות כט לו).
[קדש] תכפר על המזבח וקדשת אותו (שמות כט לז).
[טמא] כימי נדת דותה תטמא (ויקרא יב ב).
טמא יטמאנו הכהן (ויקרא יג מד).
וטמא טמא יקרא (ויקרא יג מה).
וחטא את הבית בדם הצפור (ויקרא יד נב).
והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני (ויקרא טו לא).
השוכן אתם בתוך טומאתם (ויקרא טז טז).
ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה (ויקרא יח כה).
[פגל] פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט ז).
וקנא את אשתו והיא נטמאה (במדבר ה יד).
[קדש] פן תקדש המלאה הזרע (דברים כב ט).
כי יהיה בך איש אשר לא טהור מקרה לילה (דברים כג יא).
והיא מתקדשת מטומאתה (ש"ב יא ד).
הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישוב בשרך לך וטהר (מ"ב ה י).
איש טמא שפתים אנכי (ישעיה ו ה).
האומרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה סה ה).
ותבואו ותטמאו את ארצי (ירמיה ב ז).
הנה נפשי לא מטומאה (יחזקאל ד יד).
ארץ לא מטוהרה היא (יחזקאל כב כד).
ובין הטמא לטהור לא הודיעו (יחזקאל כב כו).
בטומאתך זמה, יען טהרתיך ולא טהרת, מטומאתך לא תטהרי עוד (יחזקאל כד יג).
וזרקתי עליכם מים טהורים (יחזקאל לו כה).
זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו (הושע ט ד).
על אדמה טמאה תמות (עמוס ז יז).
מקור נפתח...לחטאת[2] ולנדה (זכריה יג א).
ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב).
[גאל] מגישים על מזבחי לחם מגואל (מלאכי א ז).
שלחן ה׳ מגואל הוא (מלאכי א יב).
וישוב מצרף ומטהר כסף (מלאכי ג ג).
אמרות ה׳ אמרות טהורות (תהלים יב ז).
תחטאני באזוב ואטהר (תהלים נא ט).
לב טהור ברא לי אלהים (תהלים נא ט).
[זכה] זכיתי לבי טהרתי מחטאתי (משלי כ ט).
דור טהור בעיניו ומצאתו לא רוחץ (משלי ל יב).
[דוה] מאנה לנגוע נפשי המה כדוי לחמי (איוב ו ז).
והזיכותי בבור כפי (איוב ט ל).
מי יתן טהור מטמא לא אחד[3] (איוב יד ד).
ורוח עברה ותטהרם (איוב לז כא).
טומאתה בשוליה (איכה א ט).
סורו טמא! קראו למו — סורו סורו, אל תגעו! (איכה ד טו).
בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט ח).
וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו (דניאל א ח).
ארץ נדה היא בנדת עמי הארצות בתעבותיהם אשר מלאוה מפה אל פה בטומאתם (עזרא ט יא).
משמרת אלהיהם ומשמרת הטהרה (נחמיה יב מה).

ע"ע לכלוך וטנוף.

טומאה וטהרה: טמא, מזוהם בזוהמא, מלוכלך בגוף, נתעב ונאלח; התגאל במעשה זר. והפוכו טהרה, הסרת לכלוך ותלאה, העברת הזוהמא מן הדברים המטמאים אותו; בהירות וצחות הגוף; נקוי מחטא ועון. [שרשים] טמאה: גאל, דוה, טמא, פגל, קדש. טהרה: זכה, חטא, טהר, קדש.

[1] לשון טהרה, ת"א ותדכי על מדבחא. [2] לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כדי לטהרם. לנדה, מי נדה להזיה. [3] ע"ד אין צדיק בארץ אשר לא יחטא.

טורדא: ע"ע **נע ונד; עמל.**

טורחא: [יגע] את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים (בראשית לא מב).
[נבל, כבד] נבול תבול גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר (שמות יח יח).
[טרח] איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם? (דברים א יב).
[נשא] אם עברת אתי והיית עלי למשא (ש"ב טו לג).
היו עלי לטורח נלאיתי נשוא (ישעיה א יד).
[עמל] אשר לא עמלת בו ולא גדלתו (יונה ד י).
ואהיה עלי למשא [1] (איוב ז כ).
אף ברי [2] יטריח עב (איוב לז יא).
ולהג הרבה יגיעת [3] בשר (קהלת יב יב).
ע"ע עבודה.

טורחא: עבודה ומעמסה ויגיעה. [שרשים] טרח, יגע, כבד, נבל, נשא, עמל.
[1] מטורח עניי ונגעי. עלי כמו עליך אלא שדבר בלשון נקיה נגד ה'. [2] יניח על הענן משא לטרח כלומר ימלא אותו גשם הרבה. [3] להגות בספרים הרבה היא טורחא יתירה.

טיול: [שות] ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד סב).
[יצא] ותצא דינה בת לאה... לראות בבנות הארץ (בראשית לד א).
[הלך] הלוך וטפוף תלכנה (ישעיה ג טז).
[דדה] כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים (תהלים מב ה).
ותהלוכות [1] לימין מעל לחומה (נחמיה יב לא).
ע"ע הליכה.

טיול: הליכה בטלה לשות לתענוג לשאוף רות צח. [שרשים] דדה, הלך, יצא, שות.
[1] הליכה בהמון חוגג (promenade).

טיט: ע"ע **חומר וצורה.**

טל: [טלל] ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ (בראשית כז כח).
ובבקר היתה שכבת הטל (שמות טז יג).
וברדת הטל על המחנה לילה ירד הטל עליו (במדבר יא ט).
תזל כטל אמרתי (דברים לב ב).
ממגד שמים מטל (דברים לג יג).
אף שמיו יערפו טל (דברים לג כח).
אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה חורב (שופטים ו לז).
אל טל ואל מטר עליכם (ש"ב א כא).
כאשר יפול הטל (ש"ב יז יב).
[אור] כחום צח עלי אור [1] כעב טל בחום קציר (ישעיה יח ד).
טל אורות טלך (ישעיה כו יט).
כטל משכים הולך (הושע ו ד).
כלאו שמים מטל (חגי א י).
כטל חרמון שיורד על הררי ציון (תהלים קלג ג).
וטל ילין בקצירי (איוב כט יט).
או מי הוליד אגלי טל (איוב לח כח).
שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה (שה"ש ד ב).
ע"ע גשם.

טל: רסיסי המים היורדים על הארץ בנחת להרטיב את הזרעים ולמהר צמיחתם. [שרשים] אור, טלל.
[1] כעב טל בחום קציר הוא פירוש על כחום צח עלי אור, כי אור הוא טל של תחיה לדשאים כמו רביבים וגשמים, והוא הטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים (שבת פח:).

טלטול: ע"ע **גרוש.**

טנוף: ע"ע **לכלוך וטנוף.**

טעות: [שגה] אולי משגה הוא (בראשית מג יב).
הסכלתי ואשגה הרבה מאד (ש"א כו כא).
[תעה] וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו... שגו ברואה (ישעיה כח ז).
[טעה] יען וביען הטעו את עמי (יחזקאל יג י).
מאיש שוגה [1] ומפתי (יחזקאל מה כ).
שגיאות מי יבין מנסתרות נקני (תהלים יט יג).
ויתעם בתוהו לא דרך (תהלים קז מ).
לשגות מאמרי פי (משלי יט כז).
אדם תועה מדרך השכל (משלי כא טז).
ומה שגיתי הבינו לי (איוב ו כד).
ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי (איוב יט ד).
[עות] מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות (קהלת א טו).
כשגגה שיוצא מלפני השליט (קהלת י ה).

טעות: נטית השכל מדרך הישר; שגגה בעיון ומשפט הדבר. [שרשים] טעה, עות, שגה, תעה.
[1] שנכנס במקדש בטעות או מבלי דעת שאסור לכנוס שם.

טעינה ופריקה: [פרק] ופרקת עולו מעל צוארך (בראשית כז מ).
[נשא] וגמליהם נושאים [1] נכאת (בראשית לז כה).
[עמס] ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד יג).
[טען] טענו את בעירכם (בראשית מה יז).

ונשאתני ממצרים וקברתני (בראשית מז ל).
כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו — עזוב תעזוב עמו (שמות כג ה).
פרקו נזמי הזהב... ויתפרקו כל העם (שמות לב ב־ג).
[ירד] ועתה הורד עדיך מעליך (שמות לג ה).
[נצל] ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות לג ו).
[ענק] הענק[2] תעניק לו (דברים טו יד).
[סבל] שבעים אלף נושא סבל[3] (מ"א ה כט).
אני תרשיש נושאת זהב וכסף (מ"א י כב).
נשואותיכם עמוסות משא לעיפה (ישעיה מו א).
העמוסים מני בטן (ישעיה מו ג).
אני אסבול ואמלט (ישעיה מו ד).
ישאוהו על כתף יסבלוהו (ישעיה מו ז).
נשוא ינשאו כי לא יצעדו (ירמיה י ה).
ואל תשאו משא ביום השבת (ירמיה יז כא).
אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים, כל עומסיה[4] שרוט ישרטו (זכריה יב ג).
ברוך ה' יום יום יעמס[5] לנו (תהלים סח כט).
הסירותי מסבל שכמו (תהלים פא ז).
[נטל] כובד אבן ונטל החול (משלי כז ג).
[אכף] ואכפי[6] עליך לא יכבד (איוב לג ז).
פורק אין מידם (איכה ה ח).
והנושאים בסבל עומשים[7] (נחמיה ד יא).
והעומסים על החמורים (נחמיה יג טו).

ע"ע משא.

טעינה ופריקה: העמס עול או סבל על שכם אדם או בהמה, ולקיחתו מעל גבם; העלה דבר על הגוף והורדתו. [שרשים] טעינה: אכף, טען, נטל, נשא, סבל, עמס, ענק. פריקה: ירד, נצל, פרק.

[1] ת"י וטעינו גבר על חמריה. [2] טעון עליו מעמסה. [3] תרגומו דנטלין בכתפא. [4] הטוען אותה על כתפו ישרוט את בשרו מרוב כובדה. [5] טוען עלינו ברכותיו וטובותיו. [6] תרגומו וטעוני. [7] הנושאים המשא טוענים על אחרים המשא. עומשים כמו עומסים.

טעם:

[טעם] ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי (בראשית כז ד).
והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא ח).
[רות] ולא יאכלון ולא יריחון (דברים ד כח).
לא טעם כל העם לחם (ש"א יד כד).
כי טעמתי מעט דבש (ש"א יד כט).
על כן עמד טעמו בו (ירמיה מח יא).
או יטעמו מאומה (יונה ג ז).
על תפוג תורה (חבקוק א ד).
טעמו וראו כי טוב ה' (תהלים לד ד).
טוב טעם ודעת למדני (תהלים קיט סו).
[חנך] מה נמלצו לחכי אמרתך (תהלים קיט קג).
אל תתאו למטעמותיו (משלי כג ג).
טעמה כי טוב סחרה (משלי לא יח).
אם יש טעם בריר[1] חלמות? (איוב ו טז).
כי חכי לא יבין הוות (איוב ו ל).
וחיך אוכל יטעם לו (איוב יב יא).
ופריו מתוק לחכי (שה"ש ב ג).
* ועשבא כתורין לך יטעמון[2] (דניאל ד כב).
* אמר בטעם חמרא (דניאל ה ב).
* והבין להון טעמא (דניאל ו ג).
* רחום בעל טעם (עזרא ד ח).
* עד טעמא לדריוש יהך (עזרא ה ה).
* מן טעם אלה ישראל (עזרא ו יד).

ע"ע אכילה ושתיה.

טעם: אכילה מועטת; איכות המאכל המורגשת לחיך; הבחנת הדבר בשכל. בארמית, הצעת דבר לבאר הענין ונתינת חשבון ע"פ ההגיון. [שרשים] חנך, טעם, רות.

[1] חלמון ביצה או מין עשב. [2] יאכילו אותך.

טפל ועיקר: ע"ע עראי וקבע.

טפשות: ע"ע כסילות.

טרפה:

[טרף] טרפה לא הבאתי אליך (בראשית לא לט).
הטרפה לא ישלם (שמות כב יב).
ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו (שמות כב ל).
[נבל] וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלוהו (ויקרא ז כד).
נבלה וטרפה לא יאכל (ויקרא כב ח).
[פגל] האוכלים בשר החזיר ומרק פגולים כליהם (ישעיה סה ד).
אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם ה' (ישעיה סו יז).
[טמא] הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה, ולא בא בפי בשר פגול (יחזקאל ד יד).
[גאל] וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו (דניאל א ח).

ע"ע אסור והתר.

טרפה: בעל חי שטרפו חיה רעה לאכילתה; חסרון בבריאת הגוף בבהמה ועוף או בקלקול השחיטה שעי"ז נאסרו באכילה; כל דבר אכילה ושתיה שאסור לאכול ע"פ הדין, הפך כשר. [שרשים] גאל, טמא, טרף, נבל, פגל.

ו

יאוש: [יאש]ונואש ממני שאול לבקשני עוד (ש"א כז א).
[חדל] חדלו לכם מן האדם (ישעיה ב כב).
[לאה] נלאית ברוב עצתיך (ישעיה מז יג).
ברוב דרכך יגעת לא אמרת נואש (ישעיה נז י).
ותאמרי נואש, לא, כי אהבתי זרים (ירמיה ב כה).
[אבד] יאבד לב המלך ולב השרים (ירמיה ד ט).
[רפה] לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמיה מז ג).
וחדל[1] לעולם ויחי עוד לנצח (תהלים מט ט-י).
[פון] נשאתי אמיך אפונה[2] (תהלים פח טז).
ולרוח אמרי נואש (איוב ו כו).
נוצר האדם למה שמתני למפגע לך? ואהיה עלי למשא (איוב ז כ).
לא אדע אני ליאש את לבי על כל העמל (קהלת ב כ).

ע"ע תקוה.

יאוש: עזיבה ונטישה והסרת תקוה מלב; התרחק מדבר בהיסח הדעת; אובד עצות מבלי דעת מה לעשות להפיג דאגתו. [שרשים] אבד, חדל, יאש, לאה, פון, רפה.

[1] יתיאש לעולם מתקוה לחיות נצח. [2] אובד עצות הוא בכל פנות שהוא פונה (distracted).

יבש ולח: [חרב] מכל אשר בחרבה מתו (בראשית ז כב).
[שקה] את כל ככר הירדן כי כלה משקה (בראשית יג י).
[לחח] ויקח לו יעקב מקל לבנה לח (בראשית ל לז).
[צנם] צנומות דקות שדופות קדים (בראשית מא כג).
וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה (ויקרא ז י).
[שרה] וכל משרת ענבים לא ישתה, וענבים לחים ויבשים (במדבר ו ג).
[יבש] ועתה נפשנו יבשה (במדבר יא ו).
כטעם לשד השמן (במדבר יא ח).
[צמא] וצמאון אשר אין מים (דברים ח טו).
[רען] ותחת כל עץ רענן (דברים יב ב).
לא כהתה עינו ולא נס לחה (דברים לד ז).
לחם צידם יבש היה נקודים (יהושע ט ה).
יהי נא חורב על הגזה לבדה (שופטים ו לט).
[טרה] וימצא לחי חמור טריה[1] (שופטים טו טו).
יתרים לחים אשר לא חורבו (שופטים יז ז).
ואת המים אשר בתעלה לחכה (מ"א יח לח).
פצע וחבורה ומכה טריה (ישעיה א ו).
[צחה] והמונו צחה צמא (ישעיה ה יג).
[חרם] והחרים[2] ה' את לשון ים מצרים (ישעיה יא טו).
[נשת] ונשתו מים מהים ונהר יחרב ויבש (ישעיה יט ה).
[דלל] דללו וחרבו יאורי מצור (ישעיה יט ו).
[נגב] כסופות בנגב לחלוף (ישעיה כא א).
[ציה] כחורב בציון שאון זרים תכריע (ישעיה כה ה).
[שרב] והיה השרב[3] לאגם וצמאון למבועי מים (ישעיה לה ז).
[נבל] יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ ז).
ולשונם בצמא נשתה (ישעיה מא יז).
הלא את היא המחרבת ים (ישעיה נא י).
הן אני עץ יבש (ישעיה נו ג).
[רוה] והיית כגן רוה (ישעיה נח יא).
יבשו נאות מדבר (ירמיה כג י).
כגעת בה רוח הקדים תיבש יבוש (יחזקאל יז י).
כל עץ לח וכל עץ יבש (יחזקאל כא ג).
ונתתיך לצחיח סלע (יחזקאל כו יד).
יבשו עצמותיכם ואבדה תקותנו (יחזקאל לז יא).
[צמק] רחם משכיל ושדים צומקות[4] (הושע ט יד).
[לאב] אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות (הושע יג ה).
ויבוש מקורו ויחרם מעינו (הושע יג טו).
וכל עצי השדה יבשו (יואל א יב).
ותך את הקיקיון וייבש (יונה ד ז).
ואת הים ואת החרבה (חגי ב ו).
[לשד] נהפך לשדי בחרבוני קיץ (תהלים לב ד).
ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז לה).
אך סוררים שכנו צחיחה (תהלים סח ז).
[מלל] לערב ימולל ויבש (תהלים צ ו).
דשנים ורעננים יהיו (תהלים צב טו).
הלכו בציות נהר (תהלים קה מא).
כאפיקים בנגב (תהלים קכו ד).
רפאות... ושקוי לעצמותיו (משלי ג ח).
טוב פת חרבה ושלוה בה (משלי יז א).
ורוח נכאה תיבש גרם (משלי יז כב).
[צנה] צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה).
כצנת[5] שלג ביום קציר (משלי כה יג).
[סגר] דלף טורד ביום סגריר[6] (משלי כז טו).
[רטב] רטוב הוא לפני שמש (איוב ח טז).
[מוח] ומוח[7] עצמותיו ישוקה (איוב כא כד).
מזרם הרים ירטבו (איוב כד ח).
[פתח] שרשי פתוח[8] אלי מים (איוב כט יט).
אף ערשנו רעננה[9] (שה"ש א טז).

שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה (שה"ש ה ב).
ואעמוד מתחתיות למקום מאחרי החומה בצחיחים[10] (נחמיה ד ז).

ע"ע מים.

יבש ולח: יבש, העדר הלחות החיצוניות והפנימיות. לח, רטיבות טבעיות ושקוי חיוני.
[שרשים] יבש: דלל, חרב, חרם, יבש, לאב, מלל, נבל, נגב, גשת, צחה, צוה, צמא, צמק, שרב. לח: טרה, לשד, מות, סגר, פתת, צנה, צנם, רוה, רטב, רען, שקה, שרה.

[1] רטוב ומטפטף. [2] ת"י ויבש. [3] ארץ יבשה וצחיחה. [4] התכווצות ויבשות. [5] לחלות השלג הקר הנמוס. [6] גשם העושה את האויר לח וקר. סגריר = סגי ריר, רב הלחות. [7] שקוי עצמות החי. [8] רטוב בהיותו פתות ומחובר למים. [9] יש בו ליחות וחיות או כי נעשה מעץ רענן. [10] בסלעים חזקים במקום היובש שבהם.

יגון ואנחה: קצתי בחיי...למה לי חיים? (בראשית כז מו).

[עמל] כי נשני אלהים את כל עמלי (בראשית מא נא).
[יגה] והורדתם את שיבתי ביגון שאולה (בראשית מב לח).
[אנח, נאק] ויאנחו בני ישראל מן העבודה..וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב כג).
[דוב] מכלות עינים ומדיבות נפש (ויקרא כו טז).
[צרר] צר לי עליך אחי יהונתן (ש"ב א כו).
[סרר] וילך מלך ישראל אל ביתו סר[1] וזעף (מ"א כ מג).
מדוע זה רוחך סרה? (מ"א כא ה).
[אנה] ואנו ואבלו פתחיה (ישעיה ג כו).
על כן מעי למואב ככנור יהמו ולבי לקיר חרש (ישעיה טז יא).
[הגה] תהגו אך נכאים (ישעיה טז יז).
ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י).
[פוח] הפח[2] בחורים כלם (ישעיה מב כב).
גם מאת זה תצאי וידך על ראשך (ירמיה ב לז).
קירות לבי הומה לי (ירמיה ד יט).
מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי (ירמיה ח כא).
ישום ויניד בראשו (ירמיה יח טז).
למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויגון (ירמיה כ יח).
כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון (ירמיה ל ו).
[דאב] ולא יוסיפו לדאבה עוד (ירמיה לא יא).
[נוד] שמעתי אפרים מתנודד (ירמיה לא יז).
אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי, יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה ג).
[ילל] הילילי וזעקי (ירמיה מח כ).
כי מדי דבריך בו תתנודד (ירמיה מח כז).
על מואב איליל ולמואב כלה אזעק (ירמיה מח לא).
כלב אשה מצרה (ירמיה מח מא).
[אח] הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר אח[3]! אל כל תעבות רעות בית ישראל (יחזקאל ו יא).
האנשים הנאנחים והנאנקים (יחזקאל ט ד).
ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות... כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח? ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב (יחזקאל כא יא-יב).
[נהם] ונהמתם איש אל אחיו (יחזקאל כד כג).
[נהה] ונשאו אליך בניהם[4] קינה (יחזקאל כז לב).
ונאק נאקות חלל לפניו (יחזקאל ל כד).
[אהה] אהה ליום! (יואל א טו).
מה נאנחה בהמה (יואל א יח).
[נהג] ואמהותיה מנהגות כקול יונים מתופפות על לבביהן (נחום ב ח).
ונהה נהי נהיה[5] (מיכה ב ד).
[גיח] חולי וגוחי בת ציון כיולדה (מיכה ד' י).
נוגי ממועד אספתי ממך היו[6] (צפניה ג יח).
[פחה] ואמרתם הנה מתלאה והפחתם[7] אותו (מלאכי א יג).
וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבאות (מלאכי ג יד).
יגעתי באנחתי...בדמעתי ערשי אמסה (תהלים ו ז).
עד אנה אשית עצות[5] בנפשי יגון בלבבי יומם (תהלים יג ב).
כאבל אם קודר שחותי (תהלים לה יד).
כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה (תהלים לא יא).
[פוג] נפוגותי ונדכיתי עד מאד (תהלים לח ט).
ואנחתי ממך לא נסתרה (תהלים לח י).
לבי סחרחר[8] עזבני כחי (תהלים לח יא).
מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי? (תהלים מב ו).
[הום] אריד בשיחי ואהימה (תהלים נה ג).
[עצב] כל היום דברי יעצבו עלי (תהלים נו ו).
עיני דאבה מני עוני (תהלים פח י).
מקול אנחתי דבקה עצמי לבשרי (תהלים קב ו).
דלפה נפשי מתוגה (תהלים קיט כח).
ואחריתה שמחה תוגה (משלי יד יג).
יולד כסיל לתוגה לו (משלי יז כא).
[נכא] ורוח נכאה תיבש גרם (משלי יז כב).
רוח אנוש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה? (משלי יח יד).
[אוה, אבה] למי אוי למי אבוי? (משלי כג כט).
כי לפני לחמי אנחתי תבוא (איוב ג כג).
כי אדם לעמל יולד (איוב ה ז).
[נפח] ותקותם מפח[10] נפש (איוב יא כ).
עד אנה תגיון[11] נפשי (איוב יט ב).

[עגם] אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה).
ונפש בעליה הפחתי (איוב לא לט).
כהניה נאנחים בתולותיה נוגות והיא מר לה (איכה א ד).
כי ה׳ הוגה על רוב פשעיה (איכה א ה).
פרשה ציון בידיה אין מנחם לה (איכה א יז).
מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי (איכה א כ).
כי רבות אנחותי ולבי דוי (איכה א כב).
וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב ה).
זכור תזכור ותשוח עלי נפשי (איכה ג כ).
[גגן] תתן להם מגנת לב (איכה ג סה).
על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו (איכה ה יז).
אשר נהפך מיגון לשמחה (אסתר ט כב).
[שמם] ואני יושב משומם (עזרא ט ד).

ע"ע בכיה; דאגה.

יגון ואנחה: צער ועצב מעומק הלב, המיית הנפש והוצאת הנשימה ע"י גניחה ויללה. [שרשים] אהה, אוה, את, אנה, אנח, גית, גגן, דאב, דוב, הגה, הום, יגה, ילל, נאק, נהג, נהה, נחם, נוד, נכא, נפח, סרר, עגם, עמל, עצב, פוג, פוח, פחה, צרר, קדר, שמם.

[1] סר כמו צר לשון יגון וצער. [2] היו לפחי נפש. [3] אח קריאת יגון ואפשר שהוא קצור מן אנח שרש אנחה. [4] ושאו קינה בנהי ואנחה. [5] כלם לשון אנחה ויללה. [6] הגולים שהיו נוגים ואבלים על שהם רחוקים ממועדי ה׳ אספתי ואשיבם למקומם כי ממך היו מאתך יצאו (רד"ק). [7] אותו תחת אותי, ומכוון כלפי השכינה אלא בתקון סופרים כתבו אותו. [8] עצות כמו עצבת בחלוף אותיות בומ"ף ומקביל אל יגון. [9] לבי מסובב ומוקף ביגון ואנחה. [10] מי שיש לו דאבון נפש כאילו נפשו נפוחה ויוצאת ממנו. [11] שעורו תוגי נפשי בבנין הפעיל.

יגיעה: [עצב] בעצבון תאכלנה כל ימי חייך (בראשית ג יז).
זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו (בראשית ה כט).
[לאה] וילאו למצוא הפתח (בראשית יט יא).
את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים (בראשית לא מב).
[להה] ותלה ארץ מצרים... מפני הרעב (בראשית מז יג).
את כל התלאה אשר מצאתם (שמות יח ח).
[נבל] נבול תבול גם אתה (שמות יח יח).
ותם לריק כחכם (ויקרא כו ז).
[עיף] ואתה עיף ויגע (דברים כה יח).
פרי אדמתך וכל יגיעך (דברים כח לג).
אל תיגע שמה את כל העם (יהושע ז ג).
והוא נרדם ויעף וימות (שופטים ד כא).
כי נתן לאנשיך העיפים לחם (שופטים ח טו).
ויעף העם מאד (ש"א יד לא).
ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו (ש"ב כג י).
המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי (ישעיה ז יג).
והיה כי יראה כי נלאה מואב על הבמה (ישעיה טז יב).
יעפו נערים ויגעו (ישעיה מ ל).
ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (ישעיה מ לא).
כי יגעת בי ישראל (ישעיה מג כב).
[עבד] לא העבדתיך במנחה... אך העבדתני בחטאתיך (ישעיה מג כג־כד).
ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי (ישעיה מט ד).
ויגיעכם בלא לשבעה (ישעיה נה ב).
ברוב דרכך יגעת לא אמרת נואש (ישעיה נז י).
וכל עצבותיכם [1] תנגושו (ישעיה נח ג).
לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה (ישעיה סה כג).
ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (ירמיה ב כד).
ואת חמת ה׳ מלאתי נלאתי הכיל (ירמיה ו יא).
ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש ויעפו (ירמיה נא נח).
מה עשיתי לך ומה הלאתיך? (מיכה ו ג).
[תלא] ואמרתם הנה מתלאה [2] (מלאכי א יג).
הוגעתם ה׳ בדבריכם, ואמרתם במה הוגענו? — באמרכם כל עושה רע טוב בעיני ה׳ (מלאכי ב יז).
יגעתי בקראי נחר גרוני (תהלים סט ד).
אוכלי לחם העצבים [3] (תהלים קכז ב).
יגיע כפיך כי תאכל אשרך וטוב לך (תהלים קכח ב).
ועצביך [4] בבית נכרי (משלי ה י).
בכל עצב יהיה מותר (משלי יד כג).
כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה [5] (משלי כט יא).
ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז).
הנסה דבר אליך תלאה! (איוב ד ב).
כי אתה תבוא אליך ותלא (איוב ד ה).
למה זה הבל איגע? (איוב ט כט).
תמאס יגיע כפיך (איוב י ג).
לריק יגיעה בלי פחד (איוב לט טז).
יגענו ולא הונח לנו (איכה ה ח).
כל הדברים יגעים (קהלת א ח).
מסיע אבנים יעצב בהם (קהלת י ט).
עמל הכסילים תיגענו (קהלת י טו).
ולהג הרבה יגיעת בשר (קהלת יב יב).

ע"ע טורחא.

יגיעה: עמל בכל מאמצי כח; עבודה קשה השוברת

את הגוף ומתשת כחו; פרי רכוש שרכש לו איש בעמלו. [שרשים] לאה, להה, נבל, עבד, עיף, עצב, תלא.

[1] לדעת רש"י יגיעכם הוא ממונכם ביד בעלי חוב, תנגושי ביום הצום. [2] כמו מה־תלאה, תרי מלין = יגיעה ועייפות. [3] לחם הבא ביגיעת כפים ובצער. [4] תרגומו וליעותך תיעול לביתא אחרינא. [5] משביח שאונו ומשקיטו.

ידידות: [אח] ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם? (בראשית כט ד).
ויאמר לבן הכי אחי אתה ועבדתני חנם? (בראשית כט טו).
[רעה] וישאלו איש לרעהו לשלום (שמות יח ז).
[עמת] וכחש בעמיתו בפקדון (ויקרא ה כא).
בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו).
[ידד] ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו (דברים לג יב).
למרעהו אשר רעה לו (שופטים יד כ).
ולאמנון רע ושמו יונדב (ש"ב יג ג).
[נכר] יקחו... איש מאת מכרו (מ"ב יב ו).
אל תקחו כסף מאת מכריכם (מ"ב יב ח).
[דוד] אשירה נא לידידי שירת דודי (ישעיה ה א).
[חסד] זכרתי לך חסד נעוריך (ירמיה ב ב).
מה לידידי בביתי (ירמיה יא טו).
נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה (ירמיה יב ז).
להפר את האחוה בין יהודה (זכריה יא יד).
[אהב] ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך? ואמר אשר הוכיתי בית מאהבי (זכריה יג ו).
חרב עורי על רועי [1] ועל גבר עמיתי (זכריה יג ז).
כרע כאח לי התהלכתי (תהלים לה יד).
[קרב] אוהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו וקרובי מרחוק עמדו (תהלים לח יב).
שיר ידידות (תהלים מה א).
מה ידידות משכנותיך! (תהלים פד ב).
[ידע] הרחקת ממני אוהב ורע מיודעי מחשך (תהלים פח יט).
למען אחי ורעי אדברה נא (תהלים קכב ח).
כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז ב).
ולי מה יקרו רעיך אל (תהלים קלט יז).
הבט ימין וראה ואין לי מכיר, אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי (תהלים קמב ה).
בכל עת אוהב הרע ואח לצרה יולד (משלי יז יז).
איש רעים להתרועע ויש אוהב דבק מאח (משלי יח כד).
הון יוסיף רעים רבים ודל מרעהו יפרד (משלי יט ד).
הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך (משלי כה יז).
רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כז י).
אחי מעלי הרחיק ויודעי אך זרו ממני, חדלו קרובי ומיודעי שכחוני (איוב יט יג־יד).
הנך יפה רעיתי (שה"ש א טו).
אכלו רעים שתו ושכרו דודים (שה"ש ה א).
אני לדודי ודודי לי (שה"ש ו ג).
ולנעמי מודע לאישה (רות ב א).
יהי מכירך ברוך (רות ב יט).
כל רעיה בגדו בה (איכה א ב).
שמעוני אחי ועמי! (דהי"ב כח ב).

ע"ע אהבה.

ידידות: אהבה ואחוה בין מכירים ורעים. [שרשים] אהב, אח, דוד, חסד, ידד, ידע, נכר, עמת, קרב, רעה.

[1] כמו אל רעי.

ידים: [שמאל, ימן] אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (בראשית יג לט).
[יד] הקול קול יעקב והידים ידי עשו (בראשית כז כב).
ויהי בלדתה ויתן יד (בראשית לח כח).
את אפרים בימינו משמאל ישראל (בראשית מח יג).
[זרע] ויפוזו זרועי [1] ידיו (בראשית מט כד).
וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו ו).
כי בחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים (שמות יג יד).
בגודל זרועך ידמו כאבן (שמות טו טז).
כי יד על כס יה (שמות יז טו).
[גרף] באבן או באגרוף (שמות כא יח).
אטר יד ימינו [2] (שופטים ג טו).
ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו).
וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו ותיבש ידו אשר שלח ולא יכול להשיבה אליו (מ"א יג יד).
[כפף] הנה עב קטנה ככף איש (מ"א יח מד).
הגולגולת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לה).
תנופת יד ה׳ צבאות (ישעיה יט טז).
והשפיל גאותו עם ארבות ידיו (ישעיה כה יא).
[צבע] שלח אצבע ודבר און ולהכות באגרוף רשע (ישעיה נח ט).
על כל אצילי ידי (יחזקאל יג יח).
ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם (תהלים עו ו).
ידיהם ולא ימישון (תהלים קטו ז).
מעט חבוק ידים לשכב (משלי ו י).
יד ליד לא ינקה רע (משלי טז ה).
ואכפי [3] עליך לא יכבד (איוב לג ז).
ולא תעצור כח הזרוע (דניאל יא ו).

ע"ע אברי הגוף.

ידים: אברי האחיזה והשמוש בגוף האדם ומורה

על הכח והממשלה. [שרשים] זרע, יד, ימן, כפף, צבע, שמאל.

[1] קנה היד מן הכתף עד הכף. [2] ימין היא היד בצד הימין העוסקת בשמוש יותר מיד שמאלית שנקראת יד סתם. [3] כמו וכפי והאל״ף נוסף.

ידיעה: [ידע] ויאמר ה׳ אל קין אי הבל אחיך? ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי? (בראשית ד ט).
ולא ידע אתו מאומה (בראשית לט ו).
והם לא ידעו כי שומע יוסף (בראשית מב כג).
ידעתי בני ידעתי (בראשית מח יט).
ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה׳ (שמות י כו).
לא ידענו מה היה לו (שמות לב א).
הודיעני נא את דרכך ואדעך (שמות לג יג).
ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שמות לד כט).
[שכל] לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב כט).
ולא ידע איש את קבורתו (דברים לד ו).
אל אלהים ה׳, אל אלהים ה׳ הוא יודע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל בה׳ [1] אל תושיענו היום הזה (יהושע כב כב).
רק למען דעת דורות בני ישראל (שופטים ג ב).
[שמע] לא טובה השמועה אשר אנכי שומע (ש״א ב כד).
[גלה] הנה לא יעשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני (ש״א כ ב).
ואין גולה את אזני (ש״א כב ח).
וכל דבר לא יכחד מן המלך (ש״ב יח יג).
ושאלת לך הבין לשמוע משפט (מ״א ג יא).
כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם (מ״א ח לט).
ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א ג)׳
שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו (ישעיה ו ט).
מודעת זאת בכל הארץ (ישעיה יב ה).
וה׳ הודיעני ואדעה (ירמיה יא יח).
[עצה] אבדה עצה [2] מבנים (ירמיה מט ז).
כל סתום לא עממוך [3] (יחזקאל כח ג).
התחיינה העצמות האלה? ואומר אדני ה׳ אתה ידעת (יחזקאל לז ג).
הודע אותם וכתוב לעיניהם (יחזקאל מג יא).
וישראל לא נכחד ממני (הושע ה ח).
אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד יא).
[בין] כי לא יבינו אל פעולת ה׳ (תהלים כח ה).
המבין אל כל מעשיהם (תהלים לג טו).
הרפו ודעו כי אנכי אלהים (תהלים מו יא).
אדם ביקר ולא יבין (תהלים מט כא).
ואשמותי ממך לא נכחדו (תהלים סט ו).
ולא אתנו יודע עד מה (תהלים עד ט).
המלמד אדם דעת (תהלים צד ט).
טוב טעם ודעת למדני (תהלים קיט סו).
מזקנים אתבונן (תהלים קיט ק).
אתה ידעת שבבי וקומי (תהלים קלט ב).
כי אין מלה בלשוני הן ה׳ ידעת כלה (תהלים קלט ד).
פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה (תהלים קלט ו).
ונפשי יודעת מאד (תהלים קלט יד).
נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה ו).
אבינה בבנים נער חסר לב (משלי ז ז).
לב יודע מרת נפשו (משלי יד י).
כי תאמר הן לא ידענו זה, הלא תוכן לבות הוא יבין (משלי כד יב).
מה ידעת ולא נדע? תבין ולא עמנו הוא? (איוב טו ט).
[חזה] ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו).
אשר אני אחזה לי (איוב יט כז).
לא נכחד עצמי ממך (איוב כב כ).
הגד אם ידעת כולה (איוב לח יח).
נפלאות ממני ולא אדע (איוב מב ג).
ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום (רות ב יא).
וגם לא ליודעים חן (קהלת ט יא).
* [חוה] לא אותי אנש על יבשתא די מלת מלכא יוכל להחויה (דניאל ב י).
* ופשרא למלכא אחוה (דניאל ב כד).
ותדע ותשכל מן מוצא דבר (דניאל ט כה).
[נכר] ואינם מכירים לדבר יהודית (נחמיה יג כד).
ואנחנו לא נדע מה נעשה (דהי״ב כ יב).

ע״ע הכרה.

ידיעה: חוש הרגש הכרה והבנה. [שרשים] בין, * חות, חזה, ידע, נכר, עצה, שכל, שמע.

[1] מקרא קצר: אם במעל בה׳ עשינו זאת. [2] עצה = ידיעה, מבנים = אנשי בינה. [3] לא יחשך ממך כי אורך נגה עליו.

יהדות: ע״ע גרים.

יולדת: [ילד] אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים (בראשית ג טז).
וה׳ פקד את שרה... ותהר ותלד (בראשית כא א־ב).
ושני לאומים ממעיך יפרדו (בראשית כה כג).
וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה (בראשית כה כד).
ויפתח את רחמה (בראשית כט לא).
ותלד רחל ותקש בלדתה, ויהי בהקשותה בלדתה

ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן (בראשית לה טז־יז).
ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות... וראיתן על האבנים [1] (שמות א טו־טז).
ותאמרנה המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה, בטרם תבוא להם המילדת וילדו (שמות א יט).
[שגר] וכל פטר שגר [2] בהמה (שמות יג יב).
זאת תורת היולדת לזכר או לנקבה (ויקרא יב ז).
[פטר] כל פטר רחם לכל בשר (במדבר יח טו).
שגר אלפיך ועשתרות צאנך (דברים כח יח).
עד עקרה ילדה שבעה (ש"א ב ה).
וכלתו אשת פינחס הרת ללת [3] (ש"א ד יט).
ותכרע ותלד [4] כי נהפכו עליה צריה (ש"א ד יט).
כעת חיה את חובקת בן (מ"ב ד טז).
[שבר] כי באו בנים עד משבר [5] וכח אין ללדה (מ"ב יט ג).
צירים אחזוני כצירי יולדה (ישעיה כא ג).
בטרם תחיל ילדה בטרם יבואו חבל לה והמליטה זכר (ישעיה סו ז).
היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת? (ישעיה סו ח).
צרה כמבכירה [6] (ירמיה ד לא).
ואת אמך אשר ילדתך (ירמיה כב כו).
[צרר] כלב אשה מצרה (ירמיה מח מא).
[גיח] חולי וגוחי בת ציון (מיכה ד י).
עד עת יולדה ילדה (מיכה ה ב).
[חבל] הנה יחבל און והרה עמל (תהלים ז טו).
[נפל] שבלול [7] תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש (תהלים נח ט).
[שחר] מרחם משחר [8] לך טל ילדותך (תהלים קי ג).
[פלט] תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י).
בגיחו מרחם יצא (איוב לח ח).
[פלח] תכרענה ילדיהן תפלחנה [9] (איוב לט ג).
שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך (שה"ש ח ה).
עת ללדת ועת למות (קהלת ג ב).
ושחרים הוליד בשדה מואב מן שלחו אותם [10] חושים ואת בערא נשיו (דהי"א ח ח).
ע"ע בנים.

יולדת: הוצאת העובר לאויר העולם מהאם שהיא יושבת על המשבר. [שרשים] גיח, חבל, ילד, נפל, פטר, פלח, פלט, צרר, שבר, שגר, שחר.

[1] כסא העשוי ליולדות להקל חבלי לידה, או שהוא כנוי לצירי הרחם או לאברי ההולדה. [2] פטר הוא פתיחת הרחם והיא הלידה, שגר הוא מליטת פרי הבטן. [3] כמו מהרה ללדת. [4] מקרא קצר: ותלד ותמת. [5] כעין פטר רחם. [6] הולדת הבן הראשון. [7] בדברי חז"ל ולול פתוח בין החדר לפרוזדור (נדה יז:), ופירושו כזרע אשר בתוך הלול יהלך תמס לא יתקיים ויהיה נפל אשת (אד"ם הכהן). [8] משנפלת מן הרחם, כמו משחילין פירות (רש"י), כלומר מגיחך מן הרחם, מלידתך. [9] תוציא דרך החתיכה והבקיעה. [10] שלחו־אותם הוא שם עצם פרטי, אחת מנשי שחרים (מלבי"ם).

יום הולדת:

[ילד] ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו (בראשית מ כ).
כי זבח הימים שם לכל המשפחה (ש"א כ ו).
[מנה] העורכים לגד שלחן והממלאים למני [1] ממסך (ישעיה סה יא).
ארור היום אשר ילדתי בו, יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך, ארור האיש אשר בישר את אבי לאמר יולד לך בן זכר (ירמיה כ יד־טו).
ומולדתיך ביום הולדת אותך (יחזקאל טז ד).
[יום] יום מלכנו [2] (הושע ז ט).
טוב שם טוב משמן טוב ויום המות מיום הולדו (קהלת ז א).

יום הולדת: יום המאורע שבו נולד אדם גדול והוא יום גינוסיא, שהוא יום חג ללידה. [שרשים] יום, ילד.

[1] לשון מנין ומספר, שמונים ליום הולדתו. ממסך הוא יין מזוג ששותין לכבודו. [2] יום הולדת המלך או יום שבו מלך.

יום ולילה:

[יום, ליל, ערב, בקר] ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראשית א ה).
מתהלך בגן לרוח היום (בראשית ג ח).
כי לימים עוד שבעה (בראשית ז ד).
בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז יג).
יושב פתח האהל כחום [1] היום (בראשית יח א).
[שחר] וכמו השחר עלה (בראשית יט טו).
לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד סג).
ויאמר הן עוד היום גדול (בראשית כט ז).
ויהיו בעיניו כימים אחדים (בראשית כט כ).
[מחר] וענתה בי צדקתי ביום מחר (בראשית ל לג).
[מול, שלש] איננו עמו כתמול שלשום [2] (בראשית לא ב).
[אמש] ואלהי אביכם אמש אמר אלי (בראשית לא כט).
עד היום הזה (בראשית לב לג).
דבר יום ביומו (שמות ה יג).
ליל שמורים הוא לה' (שמות יב מב).
וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן... ללכת יומם ולילה (שמות יג כא).

וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות יד כז).
בין הערבים [3] תאכלו בשר (שמות טז יב).
ויהי באשמורת הבקר (שמות טז כג).
אך אם יום או יומים יעמוד (שמות כא כא).
[שמש] עד בוא השמש תשיבנו לו (שמות כב כה).
ביום קרבנו [4] יאכל (ויקרא ז טו).
מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג לב).
והימים הראשונים יפלו (במדבר ו יב).
בשכבך ובקומך [5] (דברים ו ז).
בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר (דברים כח סז).
ויהי כאשר ירא... מעשות יומם ויעש לילה (שופטים ו כז).
[צפר] מי ירא וחרד ישוב ויצפור מהר גלעד (שופטים ז ג).
הנה נא רפה היום לערוב לינו נא, הנה חנות היום (שופטים יט ט).
היום רד מאד (שופטים יט יא).
ותבא האשה לפנות הבקר (שופטים יט כו).
ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה (ש"א א ג).
[שכם] ויגש הפלשתי השכם והערב (ש"א יז טז).
[נשף] מהנשף [7] ועד הערב למחרתם (ש"א ל יז).
שב בזה גם היום ומחר אשלחך (ש"ב יא יב).
מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר [6] (ש"ב יג ד).
את דמי נבות... ראיתי אמש (מ"ב ט כו).
משכימי בבקר... מאחרי בנשף (ישעיה ה יא).
את נשף חשקי שם לי לחרדה (ישעיה כא ד).
שומר מה מלילה שומר מה מליל? אמר שומר אתא בקר וגם לילה (ישעיה כא יא-יב).
כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלילה (ישעיה כח יט).
ימים על שנה תרגזנה (ישעיה לב י).
לילה ויומם לא תכבה (ישעיה לד א).
אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נח ח).
[צהר] כשלנו בצהרים כנשף (ישעיה נט י).
אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב (ירמיה ו ד).
הנה היום, הנה באה יצאה הצפירה [8] (יחזקאל ז י).
כי גדול יום יזרעאל (הושע ב ב).
כי קרוב יום ה' (יואל א טו).
לפני בוא יום ה' הגדול והנורא (יואל ג ד).
בעלות השחר למחרת (יונה ד ז).
בן לילה היה ובן לילה אבד (יונה ד י).
הוי המתאוים את יום ה', למה זה לכם יום ה'? הוא חשך ולא אור! (עמוס ה יח).
יום לבנות גדריך יום ההוא ירחק חק (מיכה ז יא).
והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה יד ז).

ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א ב).
יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת (תהלים יט ג).
ערב ובקר וצהרים אשיחה (תהלים נה יח).
ברוך ה' יום יום יעמס לנו (תהלים סח כ).
לך יום אף לך לילה (תהלים עד טו).
כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ ד).
[חצה] חצות לילה אקום להודות לך (תהלים קיט סב).
קדמתי בנשף ואשועה (תהלים קיט קמז).
[שמר] קדמו עיני אשמורות (תהלים קיט קמח).
הולך ואור עד נכון היום (משלי ד יח).
בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה [9] (משלי ז ט).
אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום (משלי כז א).
יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר... היום ההוא יהי חשך... הלילה ההוא יקחהו אופל... הלילה ההוא יהיה גלמוד אל תבוא רננה בו (איוב ג ג-ז).
יחשכו כוכבי נשפו (איוב ג ט).
לילה ליום ישימו אור קרוב [10] מפני בקר (איוב יז יב).
כי ליום איד יחשך רע ליום עברות יובלו (איוב כא ל).
[אור] לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב (איוב כד יד).
עד שיפוח [11] היום ונסו הצללים (שה"ש ב יז).
וזרח השמש ובא השמש (קהלת א ה).
לא תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה (קהלת ז י).
קומי רוני בלילה לראש אשמורות (איכה ב יט).
שלשת ימים לילה ויום (אסתר ד טז).
* בחזוא די ליליא (דניאל ב יט).
* וזמנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא (דניאל ו יא).
* [שפר, נגה] באדין מלכא בשפרפרא יקים בנגהא (דניאל ו כ).
מעלות השחר עד צאת הכוכבים [12] (נחמיה ד טו).
[צלל] כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת [13] (נחמיה יג יט).

ע"ע בין הערבים: זמן.

יום ולילה: יום, זמן הארת אור השמש על הארץ, והפוכו לילה, זמן החשך הטבעי בעולם בסור אור השמש. [שרשים] יום: אור, בקר, יום, מול, מחר, * נגה, נשף, צהר, צפר, שחר, שכם, שלש, שמש, * שפר. לילה: אמש, חצה, ליל, נשף, ערב, צלל, שמר.

[1] חום ועצם המתוארים ליום מורים על חצות היום. [2] יום השלישי שלפני זה. [3] קצה היום ותחלת הלילה. [4] בקרבנות היום הולך אחר הלילה. [5] שעת שכיבה בלילה ושעת קימה ביום. [6] בכל בקר יותר. [7] תרי נשפי הי׳ בערב יום (קדמתי בנשף) ובערב לילה. [8] מן צפרא בארמית כטעם בא יומך. [9] הפלגת החשך. [10] יש קורין אור בקר מפני חשך. [11] בערב מתחיל הרות לנפות. [12] כשתר יקים לאור הנר. [13] כאשר ינטו הצללים של ערב שבת בשערי המסחר בירושלם.

יום טוב: [חגג] והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה׳ לדורותיכם (שמות יב יד).
וביום הראשון מקרא קדש (שמות יב טז).
[רגל] שלש רגלים תחוג לי בשנה (שמות כג יד).
[מצץ, קצר, אסף] את חג המצות תשמור... וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה (שמות כג טו־טז).
[שבע] וחג שבועות תעשה לך (שמות לד כב).
[פסח] זבח חג הפסח (שמות לד כה).
והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה (ויקרא טז לד).
[יעד] מועד ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש (ויקרא כג ב).
[שבת] וספרתם לכם ממחרת השבת (ויקרא כג טו).
[כפר] כי יום כפורים הוא (ויקרא כג כח).
מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג לב).
[עצר] מקרא קדש... עצרת היא (ויקרא כג לו).
[חדש] וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם (במדבר י י).
וביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט לה).
שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני (דברים טז ג).
ששת ימים [1] תאכל מצות (דברים טז ח).
[טוב] כי על יום טוב באנו (ש"א כה ח).
בחמשה עשר יום בחדש השמיני בחדש אשר בדא מלבו ויעש חג לבני ישראל (מ"א יב לג).
מדוע את הולכת אליו היום לא חדש [2] ולא שבת (מ"ב ד כג).
כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים (מ"ב כג כב).
חדש ושבת קרוא מקרא לא אוכל [3] און ועצרה (ישעיה א יג).
חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח (ישעיה א יד).
חגים ינקופו (ישעיה כט א).
בליל התקדש חג (ישעיה ל כט).
ובבוא עם הארץ לפני ה׳ במועדים (יחזקאל מו ט).
מה תעשו ליום מועד וליום חג ה׳? (הושע ט ה).
שנאתי מאסתי חגיכם ולא אריח בעצרותיכם (עמוס ה כא).
חגי ישראל חגיך (נחום ב א).
בקול רנה ותודה המון חוגג (תהלים מב ה).
אסרו חג בעבותים (תהלים קיח כז).
שכח ה׳ בציון מועד ושבת [4] (איכה ב ו).
קול נתנו בבית ה׳ ביום מועד (איכה ב ז).
יום משתה ושמחה (אסתר ט יז).
* [זמן] ויסבר להשניה זמנין [5] ודת (דניאל ז כה).
וירם יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל הנמצא למספר שלשים אלף (דהי"ב לה ז).
ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו (דהי"ב לה יח).

ע"ע שבת.

יום טוב: יום מועד וקבוע המקיף בכל שנה: מקרא קדש וחג מיוחד לעבודת ה׳, ולשמחה ותענוג וזבח משפחה. [שרשים] אסף, * זמן, חגג, חדש, טוב, יעד, כפר, מצץ, עצר, פסח, קצר, רגל, שבע, שבת.

[1] אחר שאכל מצות עם קרבן פסח ביום הראשון נאמר ופנית בבקר והלכת לאהלך, ובביתו מתויב לאכול מצות עוד ששת ימים. [2] שבת זו יום טוב כי שבת בראשית היה צריך לכתוב קודם ראש חדש, ועוד כי מנהגם היה לקבל פני רבם ביו"ט ולא בשבת. [3] לא אוכל לסבול חטא ועון שיש בידכם בעת שתתאספו לבית אלהים ביו"ט שהוא קרוא מקרא. [4] שבת זו ג"כ יו"ט כי שבת בראשית לא שכחו מעולם. [5] פירש"י להעבירם על כל מועדיהם ודת אלהיהם.

יונה: [יונה] ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה... ותשב אליו היונה לעת ערב (בראשית ח ט־יא).
[תור] מן התורים או מן בני היונה [1] (ויקרא א יד).
כן אצפצף אהגה [2] כיונה (ישעיה לח יד).
וכיונים אל ארובותיהם (ישעיה ס ח).
והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת [3] (ירמיה מח כח).
כיונה פותה אין לב (הושע ז יא).
מי יתן לי אבר כיונה (תהלים נה ז).
כנפי יונה נחפה בכסף [4] ואברותיה בירקרק חרוץ (תהלים סח יד).
אל תתן לחית נפש תורך [5] (תהלים עד יט).
קול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב יב).
יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה (שה"ש ב יד).
עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב (שה"ש ה יב).

אחת היא יונתי (שה"ש ו ט).

ע"ע עופות.

יונה: מין עוף טהור רכה ועדינה ותמימה, והוא עוף ביתי אבל תוכל לעוף למרחוק. [שרשים] יונה, תור.

[1] בן יונה זכר קטן לימים. [2] ע"ש המית קולה כבוכה ומתאנת. [3] עומדת במקום סכנה למעוט הבנתה כי היא פתיה ולא תרגיש המכשול. [4] בכל יקר והדר, לדמיון עם שחות ונדכא בכל תפארתו מימי קדם. [5] תור מין יונה, והוא לשון חבה לכנסת ישראל שנרדפים מחיות השדה אומות העולם.

יופי: [חמד] כל עץ נחמד למראה (בראשית ב ט).
[יפה] הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (בראשית יב יא).
[טוב] והנערה טובת מראה מאד (בראשית כד טז).
ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה (בראשית כט יז).
[שפר] הנותן אמרי שפר (בראשית מט כא).
[פרה] בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (בראשית מט כב).
[נוה] זה אלי ואנוהו (שמות טו ב).
[פאר] ואת פארי המגבעות שש (שמות לט כח).
ואין איש מבני ישראל טוב[1] ממנו (ש"א ט ב).
והוא אדמוני[2] עם יפה עינים (ש"א טז יב).
וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד, מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום (ש"ב יד כה).
[זהה] בחדש זיו הוא החדש השני (מ"א ו א).
ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה ותשקף בעד החלון (מ"ב ט ל).
[שכה] ועל כל שכיות החמדה (ישעיה ב טז).
ועל תפארת רום עיניו (ישעיה י יב).
[צבה] לחלל גאון כל צבי (ישעיה כג ט).
זמירות שמענו צבי לצדיק (ישעיה כד טז).
לעטרת צבי ולצפירת תפארה (ישעיה כח ה).
מלך ביפיו תחזינה עיניך (ישעיה לג יז).
כתבנית איש כתפארת אדם (ישעיה מד יג).
מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיה נב ז).
לתת להם פאר תחת אפר (ישעיה סא ג).
[זוז] והתענגתם מזיז[3] כבודה (ישעיה סו יא).
[חסד] זכרתי לך חסד[4] נעוריך (ירמיה ב ב).
יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד (ירמיה ד ב).
כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפוך עיניך? — לשוא תתיפי מאסו בך עוגבים (ירמיה ד ל).
זית רענן יפה פרי תואר (ירמיה יא טז).
עגלה יפה־פיה מצרים (ירמיה מו כ).
שבר מטה עוז מקל תפארה (ירמיה מח יז).
[הדר] ותיפי במאד מאד... ויצא לך שם בגוים ביפיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך (יחזקאל טז יג־יד).
למען היות לה ברק מורטה (יחזקאל כא טו).
בחורי חמד כלם (יחזקאל כג ו).
מעוזכם משוש תפארתם (יחזקאל כד כה).
את אמרת אני כלילת יופי (יחזקאל כז ג).
בוניך כללו יפיך (יחזקאל כז ד).
[יפע] והריקו חרבותם על יפי חכמתך וחללו יפעתך (יחזקאל כח ז).
שחת חכמתך על יפעתך (יחזקאל כח יג).
לא דמה אליו ביפיו (יחזקאל לא ח).
[כלל] לבושי מכלול כלם (יחזקאל לח ד).
כרמי חמד נטעתם (עמוס ה יא).
[חנן] טובת חן בעלת כשפים (נחום ג ד).
מה טובו ומה יפיו? (זכריה ט יז).
אף נחלת שפרה עלי (תהלים טז ו).
הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים יט יא).
[עזז] הבו לה' כבוד ועוז[5] (תהלים כט א).
יפיפית מבני אדם (תהלים מה ג).
ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך (תהלים מה יב).
לביתך נאוה קדש (תהלים צג ה).
[הוד] הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צו ו).
בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל (תהלים קמד יב).
כי נעים נאוה תהלה (תהלים קמז א).
יפאר ענוים בישועה (תהלים קמט ד).
עטרת תפארת תמגנך (משלי ד ט).
פן תתן לאחרים הודך (משלי ה ט).
אילת אהבים ויעלת חן (משלי ה יט).
אשת חן תתמוך כבוד (משלי יא טז).
נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם (משלי יא כב).
ברוב עם הדרת מלך (משלי יד כח).
שקר החן והבל היופי (משלי לא ל).
[יקר] אור כי יהל וירח יקר הולך (איוב לא כו).
ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ (איוב מב טו).
שחורה אני ונאוה (שה"ש א ה).
אם לא תדעי לך היפה בנשים (שה"ש א ח).
הנך יפה רעיתי הנך יפה, עיניך יונים... הנך יפה דודי אף נעים (שה"ש א טו־טז).
כי קולך ערב ומראיך נאוה (שה"ש ב יד).
כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז).
דודי צח ואדום דגול מרבבה (שה"ש ה י).
מראהו כלבנון בחור כארזים חכו ממתקים וכלו מחמדים (שה"ש ה טו־טז).

[ברר] יפה כלבנה ברה כחמה (שה"ש ו י).
מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב! חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן, שררך אגן הסהר אל יחסר המזג (שה"ש ז ב־ג).
מה יפית מה נעמת (שה"ש ז ז).
זאת קמתך דמתה לתמר (שה"ש ז ח).
ויצא מן בת ציון כל הדרה (איכה א ו).
ויהרג כל מחמדי עין (איכה ב ד).
זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם (איכה ד ז).
את הכל עשה יפה בעתו (קהלת ג יא).
[אור] חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא[6] (קהלת ח א).
ואת יקר תפארת גדולתו (אסתר א ד).
והנערה יפת תואר וטובת מראה (אסתר ב ז).
ותשא חן וחסד לפניו (אסתר ב יז).
ילדים אשר אין בהם מום וטובי מראה (דניאל א ד).
* עפיה שפיר ואנבה שגיא (דניאל ד ט).
* הדרי וזיוי[7] יתוב עלי (דניאל ד לג).
והודי נהפך עלי למשחית (דניאל י ח).
לפאר את בית ה' (עזרא ז כז).

ע"ע מראה.

יופי: תואר הגוף באיכות ההדור חן ונוי; דבר טוב למראה ומועיל ונאות בתכלית. [שרשים] אדר, אור, ברר, הדר, הוד, זהה, זוז, חמד, חנן, חסד, טוב, יפה, יפע, יקר, כלל, נוה, עזז, פאר, פרה, צבה, שכה, שפר.

[1] תרגומו שפיר מניה. [2] כמו עלם יפה עינים. [3] כמו מזיו. [4] עדינות ויופי שלך. [5] ע"ד הוד והדר. [6] תואר פניו ישונה לטובה משאר הבריות. [7] בלשון חז"ל פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה.

יחוס:

[ילד] זה ספר תולדות[1] אדם (בראשית ה א).
[אם] אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי (בראשית כ יב).
[אב] ויקרא בהם שמי ושם אבותי (בראשית מח טז).
[שפח] שאו את ראש כל בני ישראל למשפחותם לבית אבותם (במדבר א ב).
ויתילדו על משפחותם (במדבר א יח).
[שבט] מטה לוי שבט אביך (במדבר יח ב).
ויקרא אותם על שמו (דברים יג יד).
ויקרא שמו בישראל (דברים כה י).
את אחד שבט ישראל (ש"ב ז ז).
[גזע] ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרח (ישעיה יא יא).
הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו (ישעיה מח א).
הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (ישעיה נא א).
ועל אמותם היולדות אותם (ירמיה טז ג).
אביך האמורי ואמך חתית (יחזקאל טז ג).
וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיקק אותם כזהב וככסף (מלאכי ג ג).
[קרב] וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים טו ג).
לקדושים אשר בארץ המה (תהלים טז ב).
[קור] במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל (תהלים סח כז).
ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי[2] צאני (איוב ל א).
בוז משפחות (איוב לא לד).
פן אשחית את נחלתי (רות ד ו).
ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם (עזרא ב נט).
[יחש] אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה (עזרא ב סב).
ואמצא ספר היחש (נחמיה ז ה).
ולא להתיחש לבכורה[3] (דהי"א ה א).
והתיחשם לתולדותם ראשית בית אבותם (דהי"א ז ט).
וכל ישראל התיחשו (דהי"א ט א).

ע"ע אבות.

יחוס: הודעת ספר תולדות איש לגזע ומקור אבותיו; רשימת אנשי משפחה או שבט לפי תולדותיהם כדי לברור הפסולים מחשש ממזרות או מטעם איסור נשואין והתבוללות. [שרשים] אב, אם, גזע, יחש, ילד, קור, קרב, שבט, שפח.

[1] ת"י דין ספר יחוס. [2] להיות עם הכלבים לשמור הצאן. [3] לא ליחוס הבכורה רק לחלק הארץ נחשבו מנשה ואפרים בני יוסף כשני שבטים.

יחיד ורבים:

[כלל] כל העם מקצה (בראשית יט ד).
[יחד] את בנך את יחידך (בראשית כב ב).
[בדד] ויותר יעקב לבדו (בראשית לב כה).
[קהל] בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט ו).
[רבב] גם ערב רב עלה אתם (שמות יב לח).
לא תהיה אחרי רבים לרעות... אחרי רבים להטות (שמות כג ב).
[פרט] ופרט כרמך לא תלקט (ויקרא יט י).
לרב תרבה נחלתו (במדבר כו נד).
[זול] זולתי[1] כלב בן יפונה הוא יראנה (דברים א לו).
לא מרובכם מכל העמים חשב ה' בכם (דברים ז ו).
ה' בדד[2] ינחנו ואין עמו אל נכר (דברים לב יב).
ורק היא יְחִידָה (שופטים יא לד).

[רבה] וגם הרבה נפל מן העם (ש"ב א ד).
בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה כי אתם הרבים (מ"א יח כה).
כלו אוהב שוחד (ישעיה א כג).
ואין בודד במועדיו (ישעיה יד לא).
ואין עוד זולתו (ישעיה מה ה).
יצדיק צדיק עבדי לרבים...לכן אחלק לו ברבים (ישעיה נג יא־יב).
אבל יחיד עשי לך (ירמיה ו כו).
[בלה] ומושיע אין בלתי (הושע יג ד).
[שרד] ובשרידים אשר ה' קורא (יואל ג ה).
[המה] המונים המונים בעמק החרוץ (יואל ד יד).
ורבים השיב מעון (מלאכי ב ו).
אתה ה' לבדד[3] לבטח תושיבני (תהלים ד ט).
כי יחיד ועני אני (תהלים כה כז).
כי ברבים היו עמדי (תהלים נה יט).
[מה] זה כמה שנים (זכריה ז ג).
כמופת הייתי לרבים (תהלים עא ז).
רך ויחיד לפני אמי (משלי ד ג).
[יעד] בתוך קהל ועדה (משלי ה יד).
[גלמד] כי עדת חנף גלמוד (איוב טו לד).
כי זה כל האדם (קהלת יב יג).
ורוב בניו (אסתר ה יא).
ומשכילי עם יבינו לרבים (דניאל יא לג).

ע"ע המון; קהל.

יחיד ורבים: יחיד, מי שהוא לבדו ואין זולתו עמו. **רבים**, קבוץ אנשים או פרטים הרבה בסוג אחד. [שרשים] יחיד, בדד, בלה, גלמד, זול. **רבים:** המה, יעד, כלל, מה, קהל, רבב, רבה.

[1] להוציא היחיד מן הכלל. [2] ביחידות ואין זר אתו.
[3] כמו לבד.

יין: [יין] ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. וישת מן היין וישכר (בראשית ט כ־כא).
ויקץ נח מיינו (בראשית ט כד).
ותשקינה את אביהן יין (בראשית יט לג).
[ירש] ורוב דגן ותירוש[1] (בראשית כז כח).
ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה (בראשית מ יא).
כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו[2]. חכלילי עינים מיין (בראשית מט יא־יב).
[מלא] מלאתך[3] ודמעך לא תאחר (שמות כב כח).
[שכר] יין ושכר[4] אל תשת (ויקרא י ט).
וכל משרת[5] ענבים לא ישתה, חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה (במדבר ו ג).
כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב (במדבר יח כז).
[חמר] ודם ענב תשתה חמר (דברים לב יד).
ואחד נושא נבל יין (ש"א י ג).
כטוב לב אמנון ביין (ש"ב יג כח).
והיין לשתות היעף (ש"ב טז ב).
[סבא] סבאך[6] מהול במים (ישעיה א כב).
הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם (ישעיה ה יא).
הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר (ישעיה ה כב).
יין ביקבים לא ידרוך הדורך (ישעיה טז י).
בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו... צוחה על היין בחוצות (ישעיה כד ט־יא).
משתה שמרים[7] שמרים ממוחים שמרים מזוקקים (ישעיה כה ו).
וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו (ישעיה כח ז).
[עסס] וכעסיס[8] דמם ישכרון (ישעיה מט כו).
[קבע] את כוס התרעלה את קובעת כוס חמתי (ישעיה נא כב).
ואם ישתו בני נכר תירושך (ישעיה סב ח).
[פאר] פורה[9] דרכתי לבדי (ישעיה סג ג).
כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו (ישעיה סה ח).
יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם (ירמיה לה ו).
שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמיה מח יא).
ביין חלבון וצמר צחר (יחזקאל כז יח).
ואוהבי עשישי ענבים (הושע ג א).
זנות יין ותירוש יקח לב (הושע ד יא).
[יקב] גורן ויקב לא ירעם (הושע ט ב).
והילדה מכרו ביין וישתו (יואל ד ג).
[גת] כי מלאה גת השיקו היקבים (יואל ד יג).
והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס (יואל ד יח).
ויין ענושים[10] ישתו בית אלהיהם (עמוס ב ח).
ותשקו את הנזירים יין (עמוס ב יב).
השותים במזרקי יין (עמוס ו ו).
אטיף לך ליין ולשכר (מיכה ב יא).
ואף כי היין בוגד (חבקוק ב ה).
הקופאים[11] על שמריהם (צפניה א יב).
ותירוש ינובב בתולות (זכריה ט יז).
יין תרעלה[12] (תהלים ס ה).
יין חמר מלא מסך[13]...אך שמריה ימצו (תהלים עה ט).
ויקץ אדני כגבור מתרונן[14] מיין (תהלים עח סה).
ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד טו).
ויין חמסים ישתו (משלי ד יז).
מסכה יינה אף ערכה שלחנה (משלי ט ב).

לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם (משלי כ א).
אוהב יין ושמן לא יעשר (משלי כא יז).
למי אוי... למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך.
אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג כט־ל).
אל למלכים שתו יין (משלי לא ד).
תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכור עוד (משלי לא ו־ז).
הנה בטני כיין לא יפתח [15] (איוב לב יט).
הביאני המלך אל בית היין (שה"ש ב ד).
שתיתי ייני עם חלבי (שה"ש ה א).
[מזג] אל יחסר המזג [16] (שה"ש ז ג).
אשקך מיין הרקח [17] מעסים רמוני (שה"ש ח ב).
למשוך ביין את בשרי (קהלת ב ג).
יין ישמח חיים (קהלת י יט).
ויין מלכות רב כיד המלך (אסתר א ז).
• ולקבל אלפא חמרא שתה (דניאל ה א).
דורכים גתות [18] בשבת (נחמיה יג טו).

ע"ע נזירות.

יין: המשקה היוצא מן הענבים. [שרשים] גת, חמר, יון, יקב, ירש, מזג, מלא, סבא, עסס, פור, קבע, שכר.

[1] יין חדש. [2] סותו כמו כסותו. [3] מלאתך כנוי לתירוש. [4] יין ישן. [5] שריית הענבים ביין שיתרככו ויתפתחו אחרי שהוציאו יינם. [6] תרגומו חמרך מעורב במיא. [7] משקע סיגי משקה. [8] יין חדש מתוק. [9] יקב או גת לדרוך ענבים להוציא היין. [10] יין שמוציאים ממי שעונשים אותו לתת יין בתור קנס. [11] מסך יין העומד במנוחה, והוא משל לעם היושב בארצו ולא הלך בגולה. [12] יין מהול בארסיים להגדיל התמהון והשכרות. [13] יין ממוזג ומתובל עד שמעלה רתיחה. [14] יש קורין מתעורר מיין. [15] יין השמור בכלי סתום והוא תוסס ומעלה קצף ובוקע את הכלי. [16] היין הממוזג, כיון שהמשיל את השרר לאגן אמר שלא יחסר בו גם היין המזג. [17] שנתנו בו סמים טובים נודפים. [18] מקום מיוחד לדרוך בו ענבים או זיתים.

יכולת:

[נשא] ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו (בראשית יג ו).
[יכל] נפתולי אלהים נפלתי עם אחותי גם יכולתי (בראשית ל ח).
[כחח] בכל כחי עבדתי את אביכן (בראשית לא ו).
וירא כי לא יכול לו (בראשית לב כו).
כי שרית עם אלהים ועם אנשיו ותוכל (בראשית לב כט).
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם (בראשית לו ז).
לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם (בראשית מג לב).
ולא יכלה עוד הצפינו (שמות ב ג).
וצוך אלהים ויכולת עמוד (שמות יח ד).
ולא יכלו לעשות הפסח (במדבר ט ו).
היד ה׳ תקצר? (במדבר יא כג).
כי יכול נוכל לה (במדבר יג ל).
מבלתי יכולת ה׳ להביא את העם הזה אל הארץ (במדבר יד טז).
לא תוכל להתעלם (דברים כב ג).
היכול אוכל דבר מאומה? (במדבר כב לח).
לא אוכל לעבור את פי ה׳ (במדבר כג יח).
ככחי אז וככחי עתה (יהושע יד יא).
[כון] ולא יכין לדבר כן (שופטים יב ו).
גם עשה תעשה גם יכול תוכל (ש"א כו כה).
ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה (ש"ב יג ב).
ותעשי הרעות ותוכל (ירמיה ג ה).
ונלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט).
והסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך (ירמיה לח כב).
אשא ואין מציל (הושע ה יד).
לא תוכל הארץ להכיל (עמוס ז י).
והביט אל עמל לא תוכל (חבקוק א יג).
פן יאמרו אויבי יכולתיו (תהלים יג ה).
ומשאתו לא אוכל (איוב לא כג).
ידעתי כי כל תוכל (איוב מב ב).
[כשר] בחכמה ובדעת ובכשרון (קהלת ב כא).
[מצא] כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט י).
איככה אוכל וראיתי ברעה (אסתר ח ו).
אשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך (דניאל א ד).
[עצר] ולא תעצור כח הזרוע (דניאל יא ו).
[סבל] כשל כח הסבל (נחמיה ד ד).
[די] אנחנו קנינו את אחינו היהודים הנמכרים לגוים כדי [1] בנו (נחמיה ה ח).
ולא יכול להכיל את העולה (דהי"ב ז ז).
ולא עצרו ללכת אל תרשיש (דהי"ב כ לז).
היכול יכלו להציל את ארצם? (דהי"ב לב יג).

ע"ע התגברות; חזק.

יכולת: עצור כח וחוזק באדם כדי מדה להכיל ולהחזיק פעולת איזה דבר, באופן שהפעולה ההיא איננה גדולה מכדי כחו וסבלנותו (capacity). [שרשים] די, יכל, כון, כחח, כשר, מצא, נשא, סבל.

[1] כפי יכלתנו בממון אשר בידינו.

ילד: ע"ע בנים.

ילדות:

[ילד, עול] אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (בראשית לג יג).

ילד זקונים זקן (בראשית מד כ).
[נער] ותפתח ותראהו והנה נער בוכה ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה (שמות ב ו).
ויגדל הנער ותבאהו לבית פרעה ויהי לה לבן (שמות ב י).
מה נעשה לנער היולד? (שופטים יג ח).
ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו (מ"א יב ח).
ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב ו).
את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה? גמולי מחלב עתיקי משדים? (ישעיה כח ט).
בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו (ישעיה כט כג).
זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם (ישעיה סה כג).
ביום הולדי אותך לא כרת שרך ובמים לא רוחצת למשעי והמלח לא הומלחת והחתל לא חותלת (יחזקאל טז ד).
[עלל, זנק] מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תהלים ח ז).
[טלל, שחר] מרחם משחר לך טל[1] ילדותך (תהלים קי ג).
במה יזכה נער את ארחו לשמור פקודיך (תהלים קיט ט).
רבת צררוני מנעורי (תהלים קכט ב).
שמח בחור בילדותך (קהלת יא ט).
כי הילדות והשחרות הבל (קהלת יא י).
ילדים אשר אין בהם כל מום (דניאל א ד).
[גיל] מן הילדים אשר כגילכם (דניאל א י).
ע"ע זקנה.

ילדות: ימי האדם בהיותו ילד וצעיר לימים.
[שרשים] גיל, טלל, ילד, ינק, נער, עול, עלל, שחר.

[1] טל בארמית ילד = טליא, וענינו בני הנעורים.

ים: [קוה] ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א י).
[נהר] ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים (בראשית ב י).
[הום] ומעינות תהום רבה (בראשית ז יא).
עד הנהר הגדול נהר פרת (בראשית טו יח).
ותשם בסוף על שפת היאור (שמות ב ג).
[יאר, אגם] נטה ידך על מימי מצרים על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם (שמות ז יט).
קפאו תהומות בלב ים (שמות טו ח).
מים סוף ועד ים פלשתים (שמות כג לא).
[אשד] ואשד[1] הנחלים (במדבר כא טו).
[נחל] כנחלים[2] נטיו כגנות עלי נהר (במדבר כד ו).
והיה לכם הים הגדול (במדבר לד ו).
ונעבור את נחל זרד (דברים ב יג).
ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדות הפסגה (דברים ג יז).
מי הירדן יכרתון המים היורדים מלמעלה, ויעמדו נד אחד (יהושע ג יג).
והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר... והיורדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו (יהושע ג טו־טז).
אשר על שפת נחל ארנון (יהושע יב ב).
עד קצה ים כנרת (יהושע יג כז).
[לשן] מן הלשון הפונה נגבה (יהושע טו ב).
נחל קישון גרפם (שופטים ה כא).
היושבת על מבואות הים (ש"ב ג כה).
[מכל] עברו מיכל מים (ש"ב יז כ).
[שפק] ויראו אפיקי ים (ש"ב כב טז).
[עלה] ויעש תעלה[3] כבית סאתים (מ"א יח לב).
[ברך] את הברכה[4] ואת התעלה (מ"ב כ כ).
מנחל מצרים עד נהר פרת (מ"ב כד ז).
ים הנחשת אשר בבית ה' (מ"ב כה יג).
תעלת הברכה העליונה (ישעיה ז ג).
ומחמת ומאיי הים[5] (ישעיה יא יא).
והחרים ה' את לשון ים מצרים (ישעיה יא טו).
אשר מעבר לנהרי כוש (ישעיה יח א).
השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים (ישעיה יח ב).
והאזניחו[6] נהרות דללו וחרבו יאורי מצור (ישעיה יט ו).
ונשתו מים מהים[7] (ישעיה יט ה).
כל עושי שכר[8] אגמי נפש (ישעיה יט י).
משא מדבר ים (ישעיה כא א).
ומקוה עשיתם בין החומותים (ישעיה כב יא).
כי אמר ים מעוז הים (ישעיה כג ד).
[פלג, יבל] פלגים יבלי מים (ישעיה ל כה).
ורוחו כנחל שוטף עד צואר יחצה (ישעיה ל כח).
מקום נהרים יאורים רחבי ידים בל תלך בו אני שיט וצי אדיר לא יעברנו (ישעיה לג כא).
נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה (ישעיה לה ו).
הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה (ישעיה מג טז).
כערבים על יבלי מים (ישעיה מד ד).
[צול] האומר לצולה[9] חרבי (ישעיה מד כז).
רוגע הים ויהמו גליו (ישעיה נא טו).
ורשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה נז כ).
אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו[10] ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו (ירמיה ה כב).
מלחים כל חובלי הים (יחזקאל כז כט).
ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה (יחזקאל לא ד).

ונהרותם כשמן אוליך (יחזקאל לב ב).
פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון (יואל ב כ).
והשקה את נחל השטים (יואל ד יח).
ואם יסתרו... בקרקע הים (עמוס ט ג).
וה׳ הטיל רוח גדולה על הים ויהי סער גדול בים (יונה א ד).
מה נעשה לך וישתוק הים מעלינו? כי הים הולך וסוער (יונה א יא).
ויעמוד הים מזעפו (יונה א טו).
ותשליכני מצולה בלבב ים... כל משבריך וגליך עלי עברו (יונה ב ד).
ותשליך במצולת ים כל חטאתם (מיכה ז יט).
[חבל] הוי יושבי חבל הים (צפניה ב ה).
זרם מים עבר נתן תהום קולו (חבקוק ג י).
ועבר בים צרה והכה בים גלים (זכריה י יא).
כעץ שתול על פלגי מים (תהלים א ג).
[צנר] תהום אל תהום קורא לקול צנוריך [11] (תהלים מב ח).
פלג אלהים [12] מלא מים (תהלים סה י).
אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם (תהלים פט י).
נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים (תהלים צג ג).
זה הים גדול ורחב ידים (תהלים קד כה).
יורדי הים באניות עושה מלאכה במים רבים המה ראו מעשה ה׳ ונפלאותיו במצולה (תהלים קז כג-כד).
והיית כשוכב בלב ים (משלי כג לד).
היגאה גומא בלא בצה [13]? (איוב ח יא).
נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז).
תהום אמר לא בי הוא וים אמר אין עמדי (איוב כח יד).
הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת? (איוב לח טז).
ישים ים כמרקחה (איוב מא כג).
כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא, אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת (קהלת א ז).
עשיתי לי ברכות מים (קהלת ב ו).
* לימא רבא (דניאל ז ב).
ברכת השלח [14] לגן המלך (נחמיה ג טו).
הברכה העשויה (נחמיה ג טז).
רפסודות על ים יפו (דהי"ב ב טו).
אניות ועבדים יודעי הים (דהי"ב ח יח).

ע"ע באר ומעין.

ים: קבוץ מים רבים למקום מיוחד השוקטים במקומם או הולכים ושוטפים ממקום למקום; משיכת פלג המים וכניסתם למקום אחד. [שרשים] **אגם, אפק, אשד, ברך, הום, חבל, יאר, יבל, ים, לשן, מכל, נהר, נחל, עלה, פלג, צור, צנר, קוה.**

[1] שפך מים במורד (water-fall). [2] נחל אין בו מים בקיץ ויש בו מים בחורף. [3] חפירה להעלות על ידה המים ממקום סמוך (canal). [4] קבוץ מי נחל שנטו הצדה אל בור מקוה מים. [5] הוא הים התיכון. [6] כמו והזניחו לשון עזיבה שעזבו המים את הנהרות ויבשו. [7] הוא הנהר נילוס וקוראו ים לפי גדלו. [8] שכר כמו סכר האוטם וחותם את הים כדי לצוד בו דגים או כדי שלא יעברו הגבול. [9] כן נקרא ע"ש צלצול ורעש המים בתחתית הים. [10] מקרא קצר: ויתגעשו מימיו. [11] לקול הנהרות שהם מרזב לים. [12] תעלה גדולה. [13] בצה הוא רקק ואגם מים. [14] אפשר שהוא הנהר הסמוך לירושלם מי השלח (מנדלקרן).

ימים ושנים: ע"ע אריכות ימים; חיים.

ימין ושמאל: [ימן, שמאל] הפרד נא מעלי אם השמאל ואמינה ואם הימין ואשמאילה (בראשית יג ט).

ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (בראשית כד מט).
וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה, שכל את ידיו כי מנשה הבכור (בראשית מח יד).
[יד] והיה לאות על ידכה [1] (שמות יג טז).
והמים להם חומה מימינם ומשמאלם (שמות יד כב).
על צלע המשכן תימנה (שמות כו לה).
לו תהיה שוק הימין למנה (ויקרא ז לג).
על תנוך אזנם הימנית (ויקרא ח כד).
והזה הכהן באצבעו הימנית (ויקרא יד טז).
לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבור גבולך (במדבר כ יז).
בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל (דברים ב כז).
לא תסורו ימין ושמאל (דברים ה ל).
לא תסור מן הדרך אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז יא).
מימינו אש־דת למו (דברים לג ב).
[אטר] איש אטר יד ימינו (שופטים ג טו).
ויקם את עמוד הימיני (מ"א ז כא).
בנקור לכם כל עין ימין (ש"א יא ב).
ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו (ישעיה ט יט).
יש להימין ולהשמיל מכל אשר דבר (ש"ב יד יט).
כי תאמינו [2] וכי תשמאילו (ישעיה ל כא).
כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נד ג).
מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה סג יב).

אם יהיה... חותם על יד ימיני (ירמיה כב כד).
ופני אריה אל הימין לארבעתם (יחזקאל א י).
התאחדי הימיני השימו השמילי (יחזקאל כא כא).
אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד יא).
ויאכלו על ימין ועל שמאל (זכריה יב ו).
[צפן] צפון וימין (תהלים פט יג).
[צדד] יפול מצדך[3] אלף ורבבה מימינך (תהלים צא ז).
אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני (תהלים קלז ה).
אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז).
אל תט ימין ושמאל (משלי ד כז).
שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב ו).
[דרר] הולך אל דרום וסובב אל צפון (קהלת א ו).
לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב).
וירם ימינו ושמאלו[4] (דניאל יב ז).
נושקי קשת מימינים ומשמאילים באבנים (דהי"א יב ב).
אחד מימין ואחד מהשמאל (דהי"ב ג יז).

ע"ע ידים.

ימין ושמאל: **ימין**, צד הדרום שבגוף בעל חי בהיות הפנים לצד מזרח. **שמאל**, צד הצפון, וביחוד מסיימין בזה את הידים, יד ימין ויד שמאל, כלומר היד שהוא בצד ימין או בצד שמאל. גם ברוחות הארץ יש צד ימין ושמאל. [שרשים] **ימין**: ימן, דרר. **שמאל**: אטר, יד, צדד, צפן, שמאל.

[1] יד כהה שהיא יד שמאלית. [2] כמו תימני. [3] מצד שמאלך. [4] לחזק השבועה בהרמת הימין והשמאל.

יניקה:

[ינק] הניקה בנים שרה (בראשית כא ז).
ויגדל הילד ויגמל[1] (בראשית כא ח).
גמלים מיניקות ובניהם שלשים (בראשית לב טז).
ותמת דבורה מינקת רבקה (בראשית לה ח).
אשה מינקת מן העבריות ותינק לך את הילד (שמות ב ז).
היליכי את הילד הזה והניקהו לי... ותקח האשה את הילד ותניקהו (שמות ב ט).
[אדן] אדני הקדש... ככר לאדן (שמות לח כז).
ויניקהו דבש מסלע (דברים לב יג).
כי שפע ימים יינקו (דברים לג יט).
ואקום בבקר להיניק את בני (מ"א ג כא).
[מוץ] אפס המץ (ישעיה טז ד).
והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך (ישעיה מט כג).
ושד מלכים תיניקי (ישעיה ס טז).
[מצץ] למען תמוצו והתענגתם מזיו כבודה (ישעיה סו יא).
ותגמל את לא־רוחמה (הושע א ח).
כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם (משלי ל לג).
ומה שדים כי אינק? (איוב ג יב).
גם תנין חלצה שד הניקו גוריהן (איכה ד ג).

ע"ע גידול.

יניקה: מיץ חלב שדים; הכלכלה והזנה בחלב האם; קבלת שפע הטוב מבלי עמל ויגיעה. [שרשים] ינק, מוץ, מצץ.

[1] זמן השלמת היניקה לתינוק.

יסוד:

ויעקב תקע את אהלו בהר (בראשית לא כה).
[כון] כי נכון הדבר מעם האלהים (בראשית מא לב).
ברד כבד מאד אשר לא היה כמוהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה (שמות ט יח).
[יסד] תשפוך אל יסוד המזבח (שמות כט יב).
והנה אמת נכון הדבר (דברים יג טו).
[חלל] כל הערים העומדות על תלם (יהושע יא יג).
ותקעתיו יתד במקום נאמן (יהושע כב כג).
אשר הבית נכון עליהם (שופטים טז כו).
[צוק] כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (ש"א ב ח).
ותכונן לך את עמך ישראל (ש"ב ז כד).
והממלכה נכונה ביד שלמה (מ"א ב מו).
ויסיעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית (מ"א ה לא).
ממסד עד הטפחות[1] (מ"א ז ט).
נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים (ישעיה ב ב).
[נצב] כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש מצבתה (ישעיה ו יג).
כי ה' יסד ציון (ישעיה יד לב).
[אשש] אשישי קיר חרשת (ישעיה טז ז).
[שות] והיו שתותיה מדוכאים (ישעיה יט י).
[פנה] פנת[2] שבטיה (ישעיה יט יג).
אשור יסדה לציים (ישעיה כג יג).
הנני יסד בציון אבן, אבן בוחן פנת יקרת, מוסד מוסד[3] (ישעיה כח טז).
ויסדתיך בספירים (ישעיה נד יא).
[אשה] הריעי עליה... נפלו אשיותיה (ירמיה נ נט).
ולא יוקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות (ירמיה נא כו).
ולקחו המונה ונהרסו יסודותיה (יחזקאל ל ד).
והגרתי לגי אבניה ויסודיה אגלה (מיכה א ו).
ערות יסוד עד צואר (חבקוק ג יג).
למן היום אשר יוסד היכל ה' (חגי ב יח).
[ראש] והוציא את האבן הראשה (זכריה ד ז).
ידי זרובבל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה[4] (זכריה ד ט).

והוכן והניחה שם על מכונתה (זכריה ה יא).
ממנו פנה ממנו יתד (זכריה י ד).
מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תהלים ח ג).
ירח וכוכבים אתה כוננתה (תהלים ח ד).
כי השתות יהרסון (תהלים יא ג).
ומוסדי הרים ירגזו ויתגעשו (תהלים יח ח).
ויגלו מוסדות תבל (תהלים יח טז).
ימוטו כל מוסדי ארץ (תהלים פב ה).
יסודתו [5] בהררי קדש (תהלים פז א).
צדק ומשפט מכון כסאו [6] (תהלים פט טו).
אף תכון תבל בל תמוט (תהלים צג א).
לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים (תהלים קב כו).
יסד ארץ על מכוניה (תהלים קד ה).
על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תהלים קז לו).
אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח כב).
ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז ז).
כוננת ארץ ותעמוד (תהלים קיט צ).
כונן שמים בתבונה (משלי ג יט).
[טבע] בטרם הרים הטבעו (משלי ח כה).
וצדיק יסוד עולם (משלי י כה).
יכונו יחדו על שפתיך (משלי כב יח).
שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם (איוב ד יט).
[עמד] המרגיז ארץ...ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו).
[שרש] על שרשי [7] רגלי תתחקה (איוב יג כז).
עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא).
איפה היית ביסדי ארץ?...על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה? (איוב לח ד־ו).
שוקיו עמודי שש (שה"ש ה טו).
מיוסדים על אדני פז (שה"ש ה טו).
[נטע] ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא מה).
להעמידו על מכונו (עזרא ב סח).
באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל (עזרא ז ט).
ויסדו הבונים את היכל ה' (עזרא ג י).
אשר ראו את הבית הראשון ביסדו (עזרא ג יב).
והשלישית בשער היסוד [8] (דהי"ב כג ה).
החלו הערמות ליסוד (דהי"ב לא ז).
ותכון כל עבודת ה' ביום ההוא (דהי"ב לה טז).

ע"ע בנין.

יסוד: בסיס ואבן פנה לקרקעית הבנין לחזקו ולקיימו; חלק הבנין התוקע בארץ והוא מכון הבית.
[שרשים] אשה, אשש, טבע, יסד, כון, נטע, נצב, עמד, פנה, צוק, ראש, שות, שרש, תלל, תקע.

[1] מהיסוד עד שמי הקורה. [2] יסודי השבטים, משל לגדולי העם שהם יסוד האומה. [3] הראשון רפה והשני בדגש, ופירושו האבן שאמר תחלה הנני יסד בציון אבן אשר יהיה מונח ליסוד גמור. [5] מקום מושבו אשר יסד לשכן שמו שם. [6] מכונה המחזקת את המוצב עליה. [7] כפות הרגלים כלומר הפסיעות. [8] הוא שער הקדים לבית ה' הנקרא ג"כ שער סור (מ"ב יא ו).

יסורים: [עצב] הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים (בראשית ג טז).
[צרר] ויירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית לב ז).
[כאב] ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים (בראשית לד כה).
כי ידעתי את מכאוביו (שמות ג ז).
[יסר] כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך (דברים ח ה).
[אדב] ולהאדיב את נפשך (ש"א ב לג).
[ציר] כי נהפכו עליה ציריה [1] (ש"א ד יט).
[שבר] כי אפפוני משברי מות [2] (ש"ב כב ה).
ויצר לאמנון להתחלות (ש"ב יג ב).
[ענה] וענותך תרבני (ש"ב כב לו).
[חבל] חבלי שאול סבוני (ש"ב כב ו).
אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים (מ"א יב יא).
יום צרה ותוכחה ונאצה (מ"ב יט ג).
צירים וחבלים יאחזון (ישעיה יג ח).
נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש (ישעיה יז יא).
אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו את קובעת כוס התרעלה שתית מצית (ישעיה נא יז).
איש מכאובות וידוע חלי (ישעיה נג ג).
[נכה] נגוע מוכה אלהים ומעונה (ישעיה נג ד).
[מוג] ותמוגגנו ביד עונינו (ישעיה סד ו).
ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו (ישעיה סה יד).
בטרם יבא חבל לה (ישעיה סו ז).
[יכח] תיסרך רעתך ומשובתך תוכיחך (ירמיה ב יט).
יסרני ה' אך במשפט (ירמיה י כד).
יסרתני ואוסר כעגל לא לומד (ירמיה לא יח).
[כאה] יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו (יחזקאל יג כב).
[מאר] סלון ממאיר [3] וקוץ מכאיב (יחזקאל כח כד).
[שפט] הסיר ה' משפטיך פנה אויבך מלך ישראל (צפניה ג טו).
ואל בחמתך תיסרני (תהלים ו ב).
אספר [4] כל עצמותי (תהלים כב יח).
רבים מכאובים לרשע (תהלים לב י).
החשיתי מטוב וכאבי נעכר (תהלים לט ג).

בתוכחות על עון יסרת איש (תהלים לט יב).
[חרצב] כי אין חרצובות[5] למותם ובריא אולם (תהלים עג ד).
אשרי הגבר אשר תיסרנו יה (תהלים צד יב).
ועצמותי כמוקד נחרו (תהלים קב ד).
יסור יסרני יה ולמות לא נתנני (תהלים קיח יח).
רבת צררוני מנעורי (תהלים קכט א).
מוסר ה׳ בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח (משלי ג יא־יב).
ולא יוסיף עצב עמה (משלי י כב).
[מרק] חבורות פשע תמרוק[6] ברע (משלי כ ל).
אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תציל (משלי כג יג־ד).
[פצע] נאמנים[7] פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז ו).
כי גדל הכאב מאד (איוב ב יג).
ומוסר שדי אל תמאס (איוב ה יז).
אשרי אנוש יוכיחנו אלוה (איוב ה יז).
[מסס] למס[8] מרעהו חסד (איוב ו יד).
נקטה נפשי בחיי (איוב י א).
אך בשרו עליו יכאב (איוב יד כב).
הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי (איכה א יב).
אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום. בלה בשרי ועורי שבר עצמותי (איכה ג ג־ד).
[דוה] על זה היה דוה לבנו (איכה ה יז).
אם אדברה לא יחשך כאבי (איוב טז ו).
ויוסיף דעת יוסיף מכאוב (קהלת א יח).
[נגע] אשר ידעו איש נגעו ומכאובו (דהי"ב ו כט).

ע"ע נגעים.

יסורים: חלאים רעים וענוים קשים, וביחוד מכאובים תבאים על האדם בתוכחות על עון; עונש ע"י תכאת בתור מוסר לעצור בו מעשות דברים מגונים.

[שרשים] אדב, דוה, חבל, חרצב, יכח, יסר, כאב, עצב, פצע, ציר, צרר, שבר, שפט.

[1] צירי יולדת. [2] גסיסת. [3] קוץ נוקב ודוקר בבשר. [4] מגודל תכאב נפל רזון בעצמותי והן בולטות עד כי אוכל לספרן. [5] יסורים ותחלואים (pangs). [6] ע"ד שאמרו חז"ל יסורין ממרקין. [7] כמו נעמנים בחילוף א—ע, ור"ל מוסר אוהב ויסורין של אהבת. [8] לאיש התולך תמם ומדוכא ביסורין נאה חסד וצדקה מצד רעיו אף כי יעזוב יראת ה׳, לפי שאין אדם נתפס על צערו.

יער:

[סבך] והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב יג).
[יער] ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים (דברים יט ה).
[חרש] דוד במדבר זיף בחורשה (ש"א כג טו).
ותהי המלחמה ביער אפרים (ש"ב יח ו).
וירב היער[1] לאכול בעם מאשר אכלה החרב (ש"ב יח ח).
ויבן את ביתו יער הלבנון (מ"א ז ב).
[כרם] מלון קצה יער כרמילו[2] (מ"ב יט כג).
כנוע עצי יער מפני רוח (ישעיה ז ב).
ותצת בסבכי היער (ישעיה ט יז).
וכבוד יערו וכרמילו (ישעיה י יח).
ושאר עץ יערו מספר יהיו (ישעיה י יט).
כעזובת החורש והאמיר (ישעיה יז ט).
יער וכל עץ בו (ישעיה מד כג).
[עוב] באו בעבים ובכפים עלו (ירמיה ד כט).
והנבא אל יער השדה[4] (יחזקאל כא ב).
יפה ענף וחורש מצל (יחזקאל לא ג).
ולא יחטבו מן היערים (יחזקאל לט י).
שכני לבדד יער בתוך כרמל (מיכה ז יד).
יחולל אילות ויחשוף יערות (תהלים כט ט).
כי לי כל חיתו יער[5] (תהלים נ י).
יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד).
אז ירננו כל עצי יער (תהלים צו יב).
כתפוח בעצי היער (שה"ש ב ג).
להשקות מהם יער צומח עצים (קהלת ב ו).

ע"ע אילנות.

יער: מקום צמיחת אילנות תכופים וסבוכים.

[שרשים] חרש, יער, כרם (כרמל), סבך, עוב.

[1] מקרא קצר: חיות היער. [2] יער הדומה בטבע לכרמל. [3] כרמל = כר־מלא פרי עצי גנים ופרדסים בנגוד אל יער של עצי סרק. [4] מקום מרובה ביושבים כיער המלא עצים, וי"מ ששדה יער הוא קרית יערים. [5] מעון לחיות טורפות.

יציאה:

[יצא] ויצא יצוא ושוב (בראשית ח ז).
צא מן התבה אתה ואשתך (בראשית ח טז).
אשר יצאו משם פלשתים (בראשית י יד).
והנה רבקה יוצאת (בראשית כד טו).
ויהי אך יצוא יצא יעקב (בראשית כז ל).
ותצא לאה לקראתו (בראשית ל טז).
ויהי בצאת נפשה כי מתה (בראשית לה יח).
כצאתי את העיר אפרוש את כפי (שמות ט כט).
ויהי בעצם היום הזה הוציא ה׳ את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם (שמות יב נא).
[לקח] לקחתני למות במדבר (שמות יד יא).
והכית בצור ויצאו ממנו מים (שמות יז ו).
וחג האסיף בצאת השנה (שמות כג טז).
ויצא ביובל ושב לאחוזתו (ויקרא כה כח).
כי יצא הקצף מלפני ה׳ (במדבר יז יא).
היוצא מגבול האמורי (במדבר כא יג).

הנה עם יצא ממצרים (במדבר כב ה).
הנה אנכי יצאתי לשטן (במדבר כב לב).
ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם (במדבר לג ב).
ויצאת שמה חוץ (דברים כג יג).
מוצא שפתיך תשמור (דברים כג כד).
ברוך אתה בבואך ברוך אתה בצאתך (דברים כח ו).
ובשליתה היוצאת מבין רגליה (דברים כח נז).
כל איש אשר יצא מדלת ביתך החוצה (יהושע ב יט).
אין יוצא ואין בא (יהושע ו א).
לישככר יצא הגורל הרביעי (יהושע יט יז).
עשה לי כאשר יצא מפיך (שופטים יא לו).
[גיח] וארב ישראל מגיח ממקומו (שופטים כ לג).
נערות יוצאות לשאוב מים (ש"א ט יא).
ואם אין מושיע אותנו ויצאנו אליך (ש"א יא יג).
והנה עברים יוצאים מן החורים (ש"א יד יא).
ויצאתי אחריו והכתיו (ש"א יז לה).
ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל (ש"א יח ו).
לעת צאת המלכים (ש"ב יא א).
הנה בני אשר יצא ממעי (ש"ב טז יא).
הנה יצא להלחם אתך (ש"ב יט ט).
ושבתך וצאתך ובואך ידעתי (ש"ב יט כז).
קרוב צדקי יצא ישעי (ישעיה נא ה).
[פוק] ותפק לרעב נפשך (ישעיה נח י).
בני יצאוני ואינם (ירמיה י כ).
ויצאת במחול משחקים (ירמיה לא ד).
[פכה] והנה מים מפכים מן הכתף הימנית (יחזקאל מז ב).
כשחר נכון מוצאו (הושע ו ג).
בכל הארץ יצא קום (תהלים יט ה).
כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב י).
זממו אל תפק (תהלים קמ ט).
כציץ יצא וימל (איוב יד ב).
[געל, פלט] שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י).
מבטן מי יצא הקרח? (איוב לח כט).
צאינה וראינה בנות ירושלם (שה"ש ג יא).
נפשו יצאה בדברו (שה"ש ה ו).
ומרדכי יצא מלפני המלך (אסתר ח טו).
עד צאת הכוכבים (נחמיה ד טו).
יצאו מעיו עם חליו (דהי"ב כא יט).

ע"ע הכנסה והוצאה.

יציאה: הליכה והרחקה מדבר; העתקה ממקום למקום; חלוף רשות. [שרשים] גיח, געל, יצא, לקח, פוק, פכה, פלט.

יצירה: ע"ע בריאה.

יצר הרע: [יצר] וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (בראשית ו ה).
כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח כא).
[שרר] כי בשרירות לבו אלך (דברים כט יח).
כי ידעתי את יצרו (דברים לא כא).
שרירות לבם הרע (ירמיה ג יז).
כי הוא ידע יצרנו (תהלים קג יד).
[חשב] חשבו רעות בלבם (תהלים קמ ג).
וכל יצר מחשבות מבין (דהי"א כח ט).

ע"ע מחשבה.

יצר הרע: פרי או' יליד המחשבה; נטוית הרצון באדם לרע, הפך יצר' טוב. [שרשים] חשב, יצר, שרר.

יקר: [חמד] את בגדי עשו... החמודות (בראשית כז טו).
[יקר] ודבר ה' היה יקר בימים ההם (ש"א ג א).
ויקר שמו מאד (ש"א יח ל).
תחת אשר יקרה נפשי בעיניך (ש"א כו כא).
ועתה תיקר נפשי בעיניך (ש"ב א יד).
כל מחמד עיניך ישימו בידם (מ"א כ ו).
[נשא] שר חמשים ונשוא פנים (ישעיה ג ג).
אוקיר אנוש מפז (ישעיה יג יב).
[עתק] לאכול לשבעה ולמכסה עתק (ישעיה כג יח).
אבן בוחן פנת יקרת (ישעיה כח טז).
מאשר יקרת בעיני נכבדת (ישעיה מג ד).
עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד ג).
ואם תוציא יקר מזולל (ירמיה טו יט).
הבן יקיר לי אפרים (ירמיה לא כ).
חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב כה).
אנכי לוקח ממך את מחמד עיניך (יחזקאל כד טז).
אדר היקר אשר יקרתי מעליהם (זכריה יא יג).
שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ח).
ויקר פדיון נפשם (תהלים מט ט).
יקר בעיני ה' המותה לחסידיו (תהלים קטז טו).
ולי מה יקרו רעיך אל (תהלים קלט יז).
כל הון יקר נמצא (משלי א יג).
ואשת איש נפש יקרה תצוד (משלי ו כו).
עושר... הון עתק וצדקה (משלי ח יח).
יקר רוח איש תבונה (משלי יז כו).
וכלי יקר שפתי דעת (משלי כה יז).
וכל יקר ראתה עיני (איוב כח י).
[סלה] לא תסולה בכתם אופיר (איוב כח טז).
אור כי יהל וירח יקר הולך (איוב לא כו).
כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם (איכה א ז).
בני ציון היקרים המסולאים בפז (איכה ד ב).
[סגל] וסגולת מלכים והמדינות (קהלת ב ח).
יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט (קהלת י א).

עם כלי חמדתם כסף וזהב (דניאל יא ח).
יש לי סגולה זהב וכסף (דהי״א כט ג).
כל כלי חמדת בית ה׳ (דהי״ב לו י).

ע״ע חשיבות.

יקר: גדול במעלה ובחשיבות; מעט במציאות; עולה במקת ומתיר הכמות והאיכות. [שרשים] חמד, יקר, נשא, סגל, סלה, עתק.

יראה: ע״ע פחד.

יראת שמים:

[ירא] כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה (בראשית כ יא).
עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב).
ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים (בראשית כח יז).
[פחד] לולי אלהי אבי...ופחד יצחק היה לי (בראשית לא מב).
את האלהים אני ירא (בראשית מב יח).
ויהי כי יראו המילדות את האלהים (שמות א כא).
ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים (שמות ג ו).
הירא את דבר ה׳ בעבדי פרעה (שמות ט כ).
בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ יז).
ויראת מאלהיך אני ה׳ (ויקרא יט יד).
מי יתן והיה לבבכם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים (דברים ה כו).
למען תירא את ה׳ אלהיך (דברים ו ב).
ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך (דברים י יב).
האל הגדול הגבור והנורא (דברים י יז).
אחרי ה׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו (דברים יג ה).
ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה׳ אלהיך (דברים כח נח).
למען יראתם את ה׳ (יהושע ד כד).
החיל אשר נגע אלהים בלבם (ש״א י כו).
ועבדך ירא את ה׳ מנעורי (מ״א יח יב).
ויהי בתחלת שבתם שם לא יראו את ה׳ וישלח בהם את האריות ויהיו הורגים בהם (מ״ב יז כה).
ויבא אחד מהכהנים אשר הגלו משמרון וישב בבית אל ויהי מורה אותם איך יראו את ה׳ (מ״ב יז כח).
ויהי הגוים האלה יראים את ה׳ [1] (מ״ב יז מא).
והריחו ביראת ה׳ (ישעיה יא ג).
[ידע] כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים (ישעיה יא ט).
ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג).
יראת ה׳ היא אוצרו (ישעיה לג ו).
[חרד] ונכה רוח וחרד על דברי (ישעיה סו ב).
שמעו דבר ה׳ החרדים אל דברו (ישעיה סו ה).
[חול] האותי לא תיראו אם מפני לא תחילו? (ירמיה ה כב).
מי לא יראך מלך הגוים (ירמיה י ז).
אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו, דן דין עני ואביון אז טוב לו, הלוא היא הדעת אותי נאם ה׳ (ירמיה כב טו-טז).
ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר „דעו את ה׳" כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם (ירמיה לא לג).
ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם (יחזקאל לו כז).
ואת ה׳ אלהי השמים אני ירא (יונה א ט).
[נחת] ומפני שמי נחת הוא (מלאכי ב ה).
אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו (מלאכי ג טז).
עבדו את ה׳ ביראה (תהלים ב יא).
אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך (תהלים ה ח).
יראת ה׳ טהורה (תהלים יט י).
מי זה האיש ירא ה׳ יורנו בדרך יבחר (תהלים כה יב).
לכו בנים שמעו לי יראת ה׳ אלמדכם (תהלים לד יב).
אין פחד אלהים לנגד עיניו (תהלים לו ב).
יחד לבבי ליראה שמך (תהלים פו יא).
וייראו גוים את שם ה׳ (תהלים קב טז).
ראשית חכמה יראת ה׳ (תהלים קיא י).
אשרי איש ירא ה׳ (תהלים קיב א).
חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קיט סג).
אשרי כל ירא ה׳ ההולך בדרכיו (תהלים קכח א).
יראת ה׳ ראשית חכמה (משלי א ז).
תחלת חכמה יראת ה׳ (משלי ט י).
חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר [2] ובוטח (משלי יד טז).
ביראת ה׳ מבטח עוז ולבניו יהיה מחסה (משלי יד כו).
טוב מעט ביראת ה׳ מאוצר רב ומהומה בו (משלי טו טז).
ירא ה׳ בני ומלך עם שונים אל תתערב (משלי כד כא).
אשה יראת ה׳ היא תתהלל (משלי לא ל).
החנם ירא איוב אלהים? (איוב א ט).
הלא יראתך כסלתך [3] (איוב ד ו).
יראת שדי יעזוב (איוב ו יד).
הן יראת אדני היא חכמה וסור מרע בינה (איוב כח כח).
על אלוה נורא מאד [4] (איוב לז כב).
והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג יד).
טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידך ־:־

ירא אלהים יצא את כלם (קהלת ז יח).
סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם (קהלת יב יג).
* [פלח] די אנת פלח[5] לה בתדירא (דניאל ו יז).
ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל (עזרא ט ה).
וירא אלהים מרבים[6] (נחמיה ז ב).
דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה׳ וכל יצר מחשבות מבין אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד (דהי״א כח ט).
ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראות[7] אלהים (דהי״ב כו ה).

יראת שמים: הרגשת ההכנעה מפני כבוד יראת ה׳ והיא יראת הרוממות והקדושה. [שרשים] חול, חרד, ידע, ירא, נחת, פחד, * פלח.

[1] המה גרי אריות. [2] מתעבר כמו מתאבר והוא לשון חזוק וגבורה כמו אבירי לב (רייפמן). [3] יראה מחמת כסילות ואינה יראה מחמת ידיעת ה׳. [4] שעורו: הוד נורא על אלוה. [5] הוראת פלח באשורית מורא וכבוד. [6] מימים רבים. [7] כמו ביראת אלהים.

ירושה:

[ירש] והנה בן ביתי יורש אותי (בראשית טו ג).
במה אדע כי אירשנה? (בראשית טו ח).
כי לא יירש בן האמה (בראשית כא י).
[חלק, נחל] העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו? (בראשית לא יד).
חטאם ישאו ערירים[1] ימותו (ויקרא כ כ).
[אחז] אחוזת אבותיו (ויקרא כה מא).
והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה (ויקרא כה מו).
בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל (במדבר יח כ).
והיה אדום ירשה (במדבר כד יח).
ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל (במדבר לו ז).
וכל בת יורשת נחלה (במדבר לו ח).
למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו (במדבר לו ח).
כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר (דברים ב ה).
כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו (דברים ב יב).
החל רש לרשת את ארצו (דברים ב לא).
וירשת אותם וישבת בארצם (דברים יב כט).
יירש הצלצל (דברים כח מב).
תורה... מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד).
לשבטי ישראל ירושה במחלקותם (יהושע יב ז).
לא תנחל בבית אבינו (שופטים יא ב).
הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל אשר הוריש ה׳ אלהינו מפנינו אותו נירש (שופטים יא כד).
ואין מכלים דבר בארץ יורש עצר[2] (שופטים יח ז).
ונשמידה גם היורש וכיבו את גחלתי אשר נשארה לבלתי שים לאישי שם ושארית (ש״ב יד ז).
חלילה לי מה׳ מתתי את נחלת אבותי לך (מ״א כא ג).
הרצחת וגם ירשת?! (מ״א כא יט).
ושמתיה למורש קיפוד (ישעיה יד כג).
לבני עמון כה אמר ה׳ הבנים אין לישראל אם יורש אין לו? מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב?... וירש ישראל את יורשיו (ירמיה מט א־ב).
וירשו בני יעקב את מורשיהם (עבדיה טו יז).
ונחל ה׳ את יהודה חלקו (זכריה ב טז).
ה׳ מנת חלקי (תהלים טז ה).
חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי (תהלים טז ו).
והניחו יתרם לעולליהם (תהלים יז יד).
קוי ה׳ המה יירשו ארץ (תהלים לז ט).
וענוים יירשו ארץ (תהלים לז יא).
כי לא בחרבם ירשו ארץ (תהלים מד ד).
תחת אבותיך יהיו בניך (תהלים מה יז).
ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט יא).
ויפילם בחבל נחלה (תהלים עח נה).
ובתוך אחים יחלק נחלה (משלי יז ב).
נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך (משלי כ כא).
נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים (איכה ה ב).
וזה היה חלקי מכל עמלי (קהלת ב י).
ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי, ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי (קהלת ב יח־יט).
ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו (קהלת ב כא).
ויירשו בתים מלאים כל טוב (נחמיה ט כה).
ואקום[3] תחת דויד אבי (דהי״ב ו י).

ע״ע חלק.

ירושה: קנין ואחוזה מנחלת אבות אחרי מותם; מורשה, העברת נחלה מזולתו; תפיסת מקום ושלטון ע״י כבוש במלחמה או לקיחה בחזקה. [שרשים] אחז, לקח, ירש, נחל.

[1] בלי יורשים. [2] שבאה לו המלוכה בירושה ולזאת אין מחלוקת ופירוד הלבבות בעם והוא יושב לבטח. [3] יורש במקומו.

ירושלם: [שלם] ומלכי צדק מלך שלם [1] (בראשית יד יח).
[ירושלם] אדני צדק מלך ירושלם (יהושע י א).

[יבס] ויבא עד נוכח יבוס הוא ירושלם (שופטים יט י).
[עיר דוד] וישב דוד במצודה ויקרא לה עיר דוד (ש"ב ה ט).
וישכב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד (מ"א ב י).
ירושלם העיר אשר בחרתי בה (מ"א יא לב).
ויבא ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם (מ"ב יד יג).
[בת] אחריה ראש הניעה בת ירושלם (מ"ב יט כא).
[ציון] כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם (ישעיה ב ג).
כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעיה ד ג).
כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו (ישעיה יד לב).
[הר הקדש] והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם (ישעיה כז יג).
כן יגן ה' צבאות על ירושלם (ישעיה לא ה).
[קרית מועד, נוה שאנן] חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן (ישעיה לג כ).
דברו על לב ירושלם וקראו אליה (ישעיה מ ב).
על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם (ישעיה מ ט).
ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן (ישעיה מא כז).
ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד (ישעיה מד כח).
כי מעיר הקדש נקראו (ישעיה מח ב).
[עיר הויה] וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל (ישעיה ס יד).
[חפצי בה] לא יאמר לך עוד עזובה... כי לך יקרא חפצי בה (ישעיה סב ד).
[כסא הויה] בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' (ירמיה ג יז).
הנוה והמעונגה דמיתי בת ציון (ירמיה ו ב).
[נוה צדק] יברכך ה' נוה צדק הר הקדש (ירמיה לא כב).
כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה, להסירה מעל פני (ירמיה לב לא).
זכרו מרחוק את ה' וירושלם תעלה על לבבכם (ירמיה נא נ).
לבנה... וחקות עליה עיר את ירושלם (יחזקאל ד א).
[צבי] למען לא תשבי ונתתי צבי [2] בארץ חיים (יחזקאל כו כ).
[הויה שמה] ושם העיר מיום [3] ה' שמה (יחזקאל מח לה).

[עיר] כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר (הושע יא ט).
והיתה ירושלם קודש וזרים לא יעברו בה עוד (יואל ד יז).
בונה ציון בדמים וירושלם בעולה (מיכה ג י).
ביום ההוא יאמר לירושלם „אל תיראי ציון, אל ירפו ידיך" (צפניה ג טז).
עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם ואת ערי יהודה? (זכריה א יב).
והנה איש ובידו חבל מדה ואומר אנה אתה הולך? ויאמר אלי למוד את ירושלם לראות כמה רחבה וכמה ארכה (זכריה ב ו).
פרזות תשב ירושלם מרוב אדם ובהמה בתוכה (זכריה ב ח).
[עיר האמת] כה אמר ה' שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם ונקראה ירושלם עיר האמת (זכריה ח ג).
עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה (זכריה ח ד־ה).
[בצרון] שובו לבצרון [4] אסירי התקוה (זכריה ט יב).
[קרית מלך] יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב (תהלים מח ג).
[עיר אלהים] גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו (תהלים מח יא).
בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה (תהלים מח ט).
[מכלל יופי] מציון מכלל יופי אלהים הופיע (תהלים נ ב).
הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם (תהלים נא כ).
מהיכלך על ירושלם לך יובילו מלכים שי (תהלים סח ל).
ויהי בשלם שוכו ומעונתו בציון (תהלים עו ג).
אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב (תהלים פז ב).
נכבדות מדובר בך עיר האלהים — סלה (תהלים פז ג).
ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון (תהלים פז ה).
להכרית מעיר ה' כל פועלי און (תהלים קא ח).
אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים קב יד־טו).
עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם (תהלים קכב ב).
שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך. יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך (תהלים קכב ו־ז).

ירושלם הרים סביב לה וה' סביב לעמו (תהלים קכה ב).
בשוב ה' שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכו א).
אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר (תהלים קכז א).
יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך (תהלים קכח ה).
יבושו ויסוגו אחור כל שונאי ציון (תהלים קכט ה).
כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג ג).
ברוך ה' מציון שוכן ירושלם הללויה (תהלים קלה כא).
אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי (תהלים קלז ה־ו).
בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז ב).
מה אדמה לך הבת ירושלם? (איכה ב יג).
בני ציון היקרים המסולאים בפז (איכה ד ב).
* וכוין פתיחן לה... נגד ירושלם (דניאל ו יא).
מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלהי ישראל (עזרא א ג־ד).
[דון] די אזלנא ליהוד מדינתא (עזרא ה ח).
שר חצי פלך[5] ירושלם (נחמיה ג ט).
שר הבירה על ירושלם (נחמיה ז ב).
אל המקום אשר אמרת לשום שמך שם (דהי"ב ו כ).
ותהי שמחה גדולה בירושלם (דהי"ב ל כו).
ע"ע ציונית.

ירושלם: עיר הבירה למלכות ישראל ומקום בית המקדש. [שמות העיר] בצרון, בת, הויה שמה, הר הקדש, חפצי־בה, יבס, * יהוד מדינתא, ירושלם, כסא הויה, מכלל יופי, נוה צדק, נוה שאנן, עיר, עיר האלהים, עיר האמת, עיר דוד, עיר הויה, צבי, ציון, קרית מועד, קרית מלך, שלם (עי' „אוצר דרושים נבחרים" צד 279 ששים שמות נקראת ירושלם).

[1] ת"א מלכא דירושלם. [2] אתן את ירושלם בא"י תחת צור, ע"ד אמלאה החרבה. [3] מיום ההוא והלאה. [4] ירושלם עיר מבצרים. [5] שר על חצי מחוז של ירושלם.

ירידה ועליה:

[תחת] תחתים שנים ושלישים תעשיה (בראשית ו טז).
[רום] וישאו את התבה ותרם מעל הארץ (בראשית ז יז).
אשר תחת כל השמים (בראשית ז יט).
[ראש] ומגדל וראשו מגיע בשמים (בראשית יא ד).
[עלה, ירד] ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח יב).
וישתחו ישראל על ראש[1] המטה (בראשית מז לא).
[דלה] וגם דלה דלה לנו (שמות ב יט).
[שכב] היתה שכבת הטל סביב למחנה (שמות טז יג).
מחר אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז ט).
לך רד ועלית אתה ואהרן (שמות יט כד).
עלה נעלה וירשנו אותה (במדבר יג ל).
[מטה] הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה (דברים כח מג).
הם במורד בית חורון (יהושע י יא).
[צנח] ותצנח מעל החמור (יהושע טו יח).
את גולות עלית ואת גולות תחתית (שופטים א טו).
ותתקע את היתד ברקתו ותצנח[2] בארץ (שופטים ד כא).
הנה עם יורד מראשי ההרים (שופטים ט לו).
כי מגוית הארי רדה הדבש (שופטים יד ט).
[שפל] ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם, מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון (ש"א ב ז).
הם עולים במעלה העיר (ש"א ט יא).
ויעל יונתן על ידיו ועל רגליו (ש"א יד יג).
[דלל] ודוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים (ש"ב ג א).
וירדהו מן העליה הביתה (מ"א יז כג).
כה אמר המלך מהרה רדה (מ"ב א יא).
הנה ירדה אש מן השמים (מ"ב א יד).
ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ב ב יא).
ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת (מ"ב טז יז).
הלך הצל עשר מעלות[3] אם ישוב עשר מעלות (מ"ב כ ט).
במעלות אשר ירדה בימי אחז (מ"ב כ יא).
וירד הדרה והמונה ושאונה (ישעיה ה יד).
[נשא] ונשא נס לגוים (ישעיה יא יב).
[נפל] והיתה מעי מפלה (ישעיה יז א).
כי עלית כלך לגגות (ישעיה כב א).
ובשפלה תשפל העיר (ישעית לב יט).
אני עליתי מרום העיר (ישעיה לז כד).
ותשפילי עד שאול (ישעיה נז ט).
איה המעלם מים[4] את רועה צאנו? (ישעיה סג יא).
אמור למלך ולגבירה השפילו שבו כי ירד מראשותיכם עטרת תפארתכם (ירמיה יג יח).
[שלח] וישלחו את ירמיה בחבלים (ירמיה לח ו).
[גבה] שוכני בחגוי הסלע תופשי מרום גבעה, כי תגביה כנשר קנך משם אורידך נאם ה' (ירמיה מט טז).
ואל יתעל בסריונו! (ירמיה נא ג).

[גלל] וגלגלתיך מן הסלעים (ירמיה נא כה).
וירם כבוד ה' מעל הכרוב (יחזקאל י ד).
גם הם אתו ירדו שאולה (יחזקאל לא יז).
ואם יעלו השמים משם אורידם (עמוס ט ב).
[קרקע] ואם יסתרו... בקרקע הים (עמוס ט ג).
ויונה ירד אל ירכתי הספינה (יונה א ה).
לקצבי הרים ירדתי (יונה ב ז).
אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך (עבדיה א ד).
כמים מוגרים במורד (מיכה א ד).
[עפר] וכבודו לעפר ישכן (תהלים ז ו).
סביב רשעים יתהלכון כרם זולות לבני אדם (תהלים יב ט).
ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל ב).
כשמן... יורד על הזקן (תהלים קלג ב).
שבשפלנו זכר לנו (תהלים קלו כג).
[נסק] אם אסק שמים שם אתה (תהלים קלט ח).
[שוח] כי שחה אל מות ביתה (משלי ב יח).
אל תהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד כי טוב אמור לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב (משלי כה ו־ז).
מי עלה שמים וירד (משלי ל ד).
[עלל] ועוללתי[5] בעפר קרני (איוב טז טו).
[מכך] והומכו[6] ככל יקפצון (איוב כד כד).
ונבלי שמים מי ישכיב? (איוב לח לז).
[שקע] ובחבל תשקיע[7] לשונו (איוב מ כה).
ותרד פלאים (איכה א ט).
בעצלתים ימך המקרה (קהלת י יח).
* [נחת] עיר וקדיש מן שמיא נחת (דניאל ד י).
* קל מן שמיא נפל (דניאל ד כח).
* הנחת מן כרסיא מלכותה (דניאל ה כ).
* ועלא מנהון סרכין תלתה (דניאל ו ג).
* ולדניאל אמר להנסקה מן גובא והוסק דניאל מן גובא (דניאל ו כד).
* [סלק] קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון (דניאל ז ח).
ועד המעלות היורדות מעיר דויד (נחמיה ג טו).
ואעמיד מתחתיות למקום (נחמיה ד ז).
וירדו שלשה מן השלשים ראש על הצור[8] אל דויד (דהי"א יא טו).

ע"ע נפילה.

ירידה ועליה: דבר העומד, מונח או בנוי למטה או למעלה; העתקה, השלכה, נפילה או הובלה ממקום גבוה למקום נמוך, והפוכו עליה שהוא ממקום נמוך למקום גבוה. [שרשים] ירידה: גלל, דלה, ירד, מטה, מכך, נפל, עפר, צנח, קרקע, שוח. עליה: גבה, נסק, נשא, * סלק, עלה, עלל, ראש, רום.

[1] מקום מראשותיו. [2] ע"י הכאת המקבת ירדה היתד מן רקתו על הקרקע. [3] מדרגת השעות של היום (compass). [4] סרס המקרא: איה הרועה המעלה ממצרים את צאנו. [5] העליתי עפר בקרני שהוא ראשי, ע"ד ויעלו עפר על ראשיהם. [6] הושפל כמו כל דבר הנקפץ ונדלג ממקומו העליון למקומו התחתון. ר' יוסף הלוי גורס והמה כמוץ ינפצון. [7] תוריד חבל ותשקיעו בלשונו ותוציאו ותעלהו ממקומו. [8] יש לסרס ולקרוא על ראש הצור.

ירִיעָה: ע"ע בגדים.

ירִיקָה: ע"ע רקיקה.

ירקות: [דשא, עשב] דשא עשב מזריע זרע (בראשית א יא).
[ירק] את כל ירק עשב לאכלה (בראשית א ל).
כירק עשב נתתי לכם את כל (בראשית ט ג).
[צמח] וצמח האדמה (בראשית יט כה).
[מרר] על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט יא).
[קשא, בטח, חצר, בצל, שום] את הקשואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים (במדבר יא ה).
כלחוך השור את ירק השדה (במדבר כב ד).
והשקית ברגלך כגן הירק (דברים יא י).
אולי נמצא חציר ונחיה סוס (מ"א יח ה).
[אור] ויצא... ללקוט אורות (מ"ב ד לט).
היו עשב וירק דשא חציר גגות ושדפה[1] לפני קמה (מ"ב יט כו).
כסוכה בכרם כמלונה במקשה[2] (ישעיה א ח).
[ערה] ערות[3] על יאור על פי היאור (ישעיה יט ז).
יבשו נאות[4] מדבר (ירמיה כג לז).
כצמח השדה (יחזקאל טז ז).
[כרר] לבשו כרים[5] הצאן ועמקים יעטפו בר (תהלים סה יד).
טוב ארוחת ירק ושלוה בה (משלי טו יז).
גלה חציר ונראה דשא ונאספו עשבות הרים (משלי כז כה).
[שיח] הקוטפים מלוח עלי שיח[6] (איוב ל ד).
ואחרי כל ירוק ידרוש (איוב לט ח).

ע"ע צמיחה.

ירקות: צמחי האדמה שמראיהם ירוק והם אכילה לבהמה; צמחי קנים שהם אכילה לאדם. [שרשים] אור, בטח, בצל, דשא, חצר, ירק, כרר, מרר, ערה, עשב, צמח, קשא, שום, שיח.

[1] כשבלים השדופות בטרם יתקשו לבוא לידי קמה (רש"י). [2] לשמירת קשוא (cucumbers). [3] שרשים ועשבים שנגלו על האדמה אצל היאור. [4] מקום דשא (oasis). [5] מכסה דשא לצאן לרעות שם. [6] תרגומו דתלישין חובאי על עשבי.

ישוב: שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ (בראשית ט יט).
מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם איש ללשונו למשפחותם בגויהם (בראשית י ה).
[שכן] והוא שוכן באלוני ממרא (בראשית יד יג).
[ישב] משמני הארץ יהיה מושבך (בראשית כז לט).
ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא (בראשית לה כב).
במיטב הארץ הושב את אביך (בראשית מז ו).
ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים (בראשית יב מ).
עד בואם אל ארץ נושבת (שמות טז לה).
ומה הערים אשר הוא יושב בהנה? (במדבר יג יט).
כי תבואו אל ארץ מושבותיכם (במדבר טו ב).
הן עם לבדד ישכון (במדבר כג ט).
הנה נא מושב העיר טוב (מ"ב ב יט).
כל יושבי תבל ושוכני ארץ (ישעיה יח ג).
כל מלכי ערב השוכנים במדבר (ישעיה כה כד).
האומר לירושלם תושב[1] ולערי יהודה תבנינה (ישעיה מד מו).
לא לתוהו בראה לשבת יצרה (ישעיה מה יח).
כי עתה תצרי מיושב (ישעיה מט יט).
ובנו בתים וישבו (ישעיה סה כא).
ואשכנה אתכם במקום הזה (ירמיה לה ז).
כי באהלים תשבו כל ימיכם (ירמיה לה ז).
אם שוב תשבו בארץ הזאת[2] ובניתי אתכם ולא אהרום ונטעתי אתכם ולא אתוש (ירמיה מב י).
וישבו לבטח ואין מחריד (יחזקאל לד כח).
ובנו ערים נשמות וישבו (עמוס ט יד).
עיר מושב לא מצאו (תהלים קז ד).
על נהרות בבל שם ישבנו (תהלים קלז א).
[דור] כל דירי ארעא כלה חשיבין (דניאל ד לב).
ויושב שם את בני ישראל (דהי"ב ח כ).

ע"ע ארץ.

ישוב: מקום מושב מבני אדם העוסקים בישובו של עולם. [שרשים] *דור, ישב, שכן.

[1] שתהא מיושבת באוכלסין (רש"י). [2] פי' כל שבט ושבט ישב על חלקו ולא יצטרכו לנוד מזה אל זה.

ישועה: ע"ע גאולה; הצלה; עזרה.

ישיבה: [ישב] והוא יושב פתח האהל (בראשית יח א).
גר ותושב[1] אנכי עמכם (בראשית כג ד).
ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז).
וישבנו אתכם והיינו לעם אחד (בראשית לד טז).
וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (בראשית לז א).
וישב ישראל בארץ מצרים... ויאחזו בה (בראשית מז כז).
[סוד] בסודם אל תבוא נפשי (בראשית מט ו).
אשר היא יושבת עליו (ויקרא טו כג).
ונתנו לו מקום וישב עמם (יהושע כ ד).
[סבב] כי לא נסב עד בואו פה (ש"א טז יא).
וישב המלך על מושבו (ש"א כ כה).
יושב בשבת תחכמוני (ש"ב כג ח).
וגם ישב שלמה על כסא המלוכה (מ"א א מו).
וידות... על מקום השבת (מ"א י יט).
[כון] אשקטה ואביטה במכוני (ישעיה יח ד).
כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה (ישעיה כג יח).
וישב עמי בנוה שלום (ישעיה לב יח).
לא ישבתי בסוד משחקים ואעלז, מפני ידך בדד ישבתי (ירמיה טו יז).
אני יושב בביתי וזקני יהודה יושבים לפני (יחזקאל ח א).
בתוך בית המרי אתה יושב (יחזקאל יב ב).
ויושבת על מטה כבודה (יחזקאל כג מא).
מושב אלהים ישבתי בלב ימים (יחזקאל כח ב).
ובמושב לצים לא ישב (תהלים א א).
[רבץ] בנאות דשא ירביצני (תהלים כג ב).
ושבתי[2] בבית ה' לארך ימים (תהלים כג ו).
יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן (תהלים צא א).
ישבו כסאות למשפט (תהלים קכב א).
משכימי קום מאחרי שבת (תהלים קכז ב).
הושיבני במחשכים כמתי עולם (תהלים קמג ג).
ברחוב אכין מושבי (איוב כט ז).
עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו (שה"ש א יב).
ישבו לארץ ידמו (איכה ב י).
ומרדכי יושב בשער המלך (אסתר ב יט).
[יתד] לתת לנו יתד במקום קדשו (עזרא ט ט).

ע"ע מלון ארחים.

ישיבה: סמיכת הגוף על דבר מה בכפיפת הרגלים, הפך עמידה; חניה ועכוב במקום מיוחד; תפיסת מקום או ממשלה. [שרשים] ישב, יתד, כון, סבב, סוד, רבץ.

[1] למי שבא מארץ מולדתו לשבת בארץ נכריה. [2] כמו וישבתי.

ישר: [כון] לא נכון לעשות כן (שמות ח כב).
[ישר] תמות נפשי מות ישרים (במדבר כג כ).
אולי ישר בעיני האלהים (במדבר כג כז).
כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז ז).
כל ערי המישור (דברים ג י).
ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו יח).
לא בצדקתך וביושר לבבך (דברים ט ה).
הטוב והישר בעיני ה' אלהיך (דברים יב כח).
ותישר בעיני שמשון (שופטים יד ז).
וישרנה[1] הפרות בדרך (ש"א ו יב).

והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה (ש״א יב כג).
חי ה׳ כי ישר אתה (ש״א כט ו).
כבור ידי ישיב לי (ש״ב כב כא).
באמת ובצדקה ובישרת לב (מ״א ג ו).
[אשר] אשרו [2] חמוץ (ישעיה א יז).
מאשרי העם הזה (ישעיה ט טו).
[נכח] בארץ נכחות יעול (ישעיה כו י).
ישרו בערבה מסלה (ישעיה מ ג).
[צדק] בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב (ישעיה מה כג).
ונתתיה לאשר ישר בעיני (ירמיה כז ה).
ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א ז).
כנפיהם ישרות אשה אל אחותה (יחזקאל א כג).
[תום] תמים אתה בדרכך (יחזקאל כח טו).
כי ישרים דרכי ה׳ (הושע יד י).
לא ידעו עשות נכוחה (עמוס ג י).
הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך (מיכה ב ז).
ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג ט).
בשלום ובמישור הלך אתי (מלאכי ב ו).
הישר לפני דרכך (תהלים ה ט).
משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו (תהלים יט י).
תום ויושר יצרוני (תהלים כה כא).
רגלי עמדה במישור (תהלים כו יב).
לישרים נאוה תהלה (תהלים לג א).
[אמן] שכן ארץ וראה אמונה (תהלים לז לז).
נכון לבי בטוח (תהלים נז ח).
ידין עמים במישרים (תהלים צו י).
עשוים באמת וישר (תהלים קיא ח).
צדק ומשפט ומישרים (משלי א ג).
והוא יישר ארחותיך (משלי ג ו).
[פלס] פלס מעגל רגליך (משלי ד כו).
ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד כה).
כלם נכוחים למבין (משלי ח ט).
לעוברי דרך המישרים ארחותם (משלי ט טו).
יש דרך ישר לפני איש (משלי יד יב).
מסלת ישרים סור מרע (משלי טז יז).
מה נמרצו אמרי יושר! (איוב ו כה).
והזכותי בבור כפי? (איוב ט ל).
להגיד לאדם ישרו (איוב לג כג).
וישתבחו בעיר אשר כן עשו (קהלת ח י).
[כשר] ויתרון הכשר חכמה (קהלת י י).
כי אינך יודע אי זה יכשר (קהלת יא ו).
* [ארך] לא אריך [4] לנא למחזא (עזרא ד יד).
ויעש הטוב והישר והאמת (דהי״ב לא כ).

ע״ע טוב ורע.

ישר: פנית בדרך שוה מבלי נטות ימין ושמאל; מכוון ומקביל לנוכח זולתו; היות בתכונה נפשית נוחה ונאותה לתכלית טובה. [שרשים] אמן, * ארך, אשר, ישר, כון, כשר, נכח, פלס, צדק, תום.
[1] הלכו בדרך הישר דרך המלך. [2] כמו ישרו. [3] כמו דבר צדקה. [4] יאות וכשר.

ישראל: [ישראל] ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית לב כט).
ויקרא לו אל אלהי ישראל (בראשית לג י).
כי נבלה עשה בישראל וכן לא יעשה (בראשית לד ז).
ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה...גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו (בראשית לה יא).
בך יברך ישראל לאמר (בראשית מח כ).
[אבן ישראל] משם רועה אבן ישראל (בראשית מט כד).
ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם (שמות א ז).
הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו (שמות א ט).
[עברי] וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו (שמות ב יא).
[בכורי ישראל] כה אמר ה׳ בני בכורי ישראל (שמות ד כב).
[עדת ישראל] קהל עדת ישראל (שמות יב ו).
כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז יא).
[עם סגולה] והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט ה).
[אצילי בני ישראל] ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כד יא).
[קהל ישראל] ובעד כל קהל ישראל (ויקרא טז יז).
בן הישראלית ואיש הישראלי (ויקרא כד י).
כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה נה).
וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם (במדבר א נב).
כי ה׳ דבר טוב על ישראל (במדבר י י).
כה אמר אחיך ישראל (במדבר כ יד).
[יעקב] מי מנה עפר יעקב (במדבר כג י).
[עם] הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה (במדבר כג כד).
וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל (במדבר כד א).
וישראל עושה חיל (במדבר כד יח).
והייתם נקיים מה׳ ומישראל (במדבר לב כב).
[עם חכם ונבון, גוי גדול] רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת? (דברים ד ו־ח).

לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם ויבחר בכם — כי אתם המעט מכל העמים — כי מאהבת ה׳ אתכם (דברים ז ז־ח).
[עם קדוש] כי עם קדוש אתם לה׳ אלהיך (דברים יד ב).
ובערת הרע מישראל (דברים יט יב).
ולא ימחה שמו מישראל (דברים כה ו).
הסכת ושמע ישראל (דברים כז ט).
ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם — כל איש ישראל — טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך עד שואב מימיך (דברים כט ט־י).
[ישרון] וישמן ישרון [1] ויבעט (דברים לב טו).
אף חובב עמים כל קדושיו בידך (דברים לג ג).
[קהלת יעקב] מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד).
בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל (דברים לג ה).
אין כאל ישרון (דברים לג כו).
אשריך ישראל מי כמוך! (דברים לג כט).
בפרוע פרעות בישראל (שופטים ה ב).
חדלו פרזון בישראל חדלו (שופטים ה ז).
פן יתפאר עלי ישראל לאמר (שופטים ז ב).
והגבעונים לא מבני ישראל הנה (שו״ב כא יב).
גלה כבוד מישראל (ש״א ד כא).
ואין איש מבני ישראל טוב ממנו (ש״א ט ב).
ולמי כל חמדת ישראל? (ש״א ט כ).
אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א יז י).
כי אמרו הפלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית (ש״א יג יט).
בנות ישראל אל שאול בכינה (ש״ב א כד).
[גוי אחד] ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ! (ש״ב ז כג).
כי לא יעשה כן בישראל (ש״ב יג יב).
ולא תכבה את נר ישראל (ש״ב כא יז).
יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב אוכלים ושותים ושמחים (מ״א ד כ).
יהי ד׳ אלהיך ברוך אשר בחר בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה׳ את ישראל לעולם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה (מ״א י ט).
ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים כצאן אשר אין להם רועה, ויאמר ה׳ לא אדונים לאלה ישיבו איש לביתו בשלום (מ״א כב יז).
והיה ישראל למשל ולשנינה (מ״א ט ז).
אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מ״ב ב יב).
אל גוי ממושך ומורט (ישעיה יח ב).
הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל (ישעיה כז ו).
אל תראי תולעת [2] יעקב מתי ישראל (ישעיה מא יד).
זה יאמר לה׳ אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה׳ ובשם ישראל יכנה (ישעיה מד ה).

שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו... עבדי יעקב וישרון בחרתי בו (ישעיה מד א־ב).
בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו (ישעיה מח א).
[לאום] הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו (ישעיה נא ד).
ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳ (ישעיה סא ט).
[עם הקדש] וקראו להם עם הקודש (ישעיה סב יב).
[בית ישראל] ורב טוב לבית ישראל (ישעיה סג ז).
העבד ישראל אם יליד בית הוא? (ירמיה ב יד).
שובה משובה ישראל (ירמיה ג יב).
[בת עמי] דרך בת עמי (ירמיה ד יא).
וכל בית ישראל ערלי לב (ירמיה ט כה).
[בתולת ישראל] שערורית עשתה מאד בתולת ישראל (ירמיה יח יג).
שה פזורה ישראל (ירמיה נ יז).
כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו (ירמיה נא ה).
כי כל בית ישראל חזקי מצח (יחזקאל ג ז).
בסוד עמי לא יהיו ובכתב בית ישראל לא יכתבו ועל אדמת ישראל לא יבואו (יחזקאל יג ט).
קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו, ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו, וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך (יחזקאל לז טז־יז).
[בני אל חי] והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הושע ב א).
מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמוס ז ב).
ושמתי את הצולעה לשארית והנהלאה [3] לגוי עצום (מיכה ד ז).
והיה שארית ישראל בקרב עמים רבים כטל מאת ה׳ כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם (מיכה ה ו).
וישב ממזר [4] באשדוד (זכריה ט ו).
אשרי הגוי אשר ה׳ אלהיו, העם בחר לנחלה לו (תהלים לג יב).
[נדיבים] נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם מאד נעלה (תהלים מז י).
[יונה] כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח יד).
במקהלות... ממקור ישראל (תהלים סח כז).
אל תתן לחית נפש תורך [5] (תהלים עד יט).
[גפן] גפן ממצרים תסיע (תהלים פ ט).
וכנה [6] אשר נטעה ימינך (תהלים פ טז).
[צפונים] ויתיעצו על צפוניך (תהלים פג ד).
[נחלה] כי לא יטוש ה׳ עמו ונחלתו לא יעזוב (תהלים צד יד).
שלום על ישראל (תהלים קכה ה).

כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קלה ד).
וזאת לפנים בישראל (רות ד ז).
השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א).
[יהודים] אם מזרע היהודים מרדכי (אסתר ו יג).
אשר בא אדם לבקש טובה לבני ישראל (נחמיה ב י).
אחינו היהודים (נחמיה ה ח).
לא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבותיכם רק אם ישמרו לעשות את כל אשר צויתים לכל התורה והחקים והמשפטים ביד משה (דהי"ב לג ח).

ע"ע נכרי.

ישראל: שנוי השם מיעקב ועל שמו נקראים כל שבטי בני יעקב וזרעם אחריהם, והם עם ישראל. [שמות] אבן ישראל, אצילי בני ישראל, בית ישראל, בכורי ישראל, בני אל חי, בת עמי, גוי אחד, גוי גדול, גפן, יהודים, יונה, יעקב, ישראל, ישרון, לאום, נדיבים, נחלה, עברים, עדת ישראל, עם, עם חכם ונבון, עם סגולה, עם קדוש, צפונים, קהל ישראל, קהלת יעקב.

[1] כנוי כבוד לאומה הישראלית המורה על התום והיושר. [2] החלוש כתולעת ומספרם מועטים. [3] הנדחה והמפוזרת. [4] ממזר כמו עם־זר והם בני ישראל (עי' רש"י). [5] התור הזה מכיר את זוגו ואינו מזדווג לאחר, כך ישראל לא יחליפו את אלהיהם. [6] ענף הגפן. [7] ישראל הנסתרים בצל ה'.

יתד: ע"ע כלים.

יתום: ע"ע אלמנה ויתום.

יתרון: [יתר] יתר שאת ויתר עז, פחז כמים אל תותר (בראשית מט ג־ד).

[עדף] ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת (שמות טז כג).
[סרח] וסרח העודף [1] ביריעות האהל תסרח על אחורי המשכן (שמות כו יב).
ושרפת את הנותר באש (שמות כט לד).
[יסף] ויסף חמישיתו עליו (ויקרא כב יד).
והשיב את העודף לאיש (ויקרא כה כז).
העודפים על הלוים (במדבר ג מו).
ויהי המלקוח יתר הבז (במדבר לא לב).
רק עוג... נשאר מיתר הרפאים (דברים ג יא).
ועתה אסוף את יתר העם (ש"ב יב כח).
על כן יתרה עשה (ישעיה טו ז).
[שרע] כי קצר המצע מהשתרע [2] (ישעיה כח כ).
[נשא] ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד (ישעיה נב יג).
והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד (ישעיה נו יב).
[שאר] הותיר לכם שארית (ירמיה מד ז).
ושאר רוח לו (מלאכי ב טו).
יתר מרעהו [3] צדיק (משלי יב כו).
בכל עצב יהיה מותר [4] (משלי יד כג).
לא נאוה לנבל שפת יתר (משלי יז ז).
מחשבות חרוץ אך למותר (משלי כא ה).
מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש (קהלת א ג).
ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל (קהלת ג יט).
אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו (קהלת ג כב).
ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב).
ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י יא).
* רוח יתירה ומנדע ושכלתנו (דניאל ה יב).

ע"ע הוספה וגרעון.

יתרון: רבוי ועודף בכמות מדבר אחר או מכפי הצורך; הגדלה והעדפה במעלה ובחשיבות. [שרשים] יסף, יתר, נשא, סרח, עדף, שאר, שרע.

[1] שארית הנשאר הנשמט למטה. [2] מהעדיף. [3] יש יתרון לצדיק על רעהו שאינו צדיק. ורש"י פירש הצדיק מוותר מדותיו ועובר עליהם. [4] עמל האדם לפרנס ביתו הוא יתרון לו.

כ

כאב: ע"ע יסורים.

כבד וקל: [קלל] כי קלו המים מעל הארץ (בראשית ח יא).

[כבד] וחטאתם כי כבדה מאד (בראשית יח כ).
ועיני ישראל כבדו מזוקן (בראשית מח י).
מספר גדול וכבד (בראשית נ י).
[פרך] ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך (שמות א יג).
כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).
וינהגהו בכבדות (שמות יד כה).
והקל מעליך ונשאו אתך (שמות יח כב).
וענן כבד על ההר (שמות יט טז).
[קשה] מקשה [1] תעשה אותם (שמות כה יח).
כי זקן האיש וכבד (ש"א ד יח).
אולי יקל את ידו מעליכם (ש"א ו ה).
הנקלה בעיניכם התחתן במלך? (ש"א יח כג).
ועשהאל קל ברגליו (ש"ב ב יח).
[יקר] אבנים יקרות ליסד הבית (מ"א ה לא).
[נסע] אבן שלמה מסע נבנה (מ"א ו ז).
[חקל] מעבודת אביך הקשה(מ"א יב ד).

ונקל זאת בעיני ה׳ (מ"ב ג יח).
נקל לצל לנטות עשר מעלות (מ"ב כ י).
כעת הראשון הקל (ישעיה ח כג).
ועל זקן הכבדת עולך (ישעיה מז ו).
ולא כבדה אזנו משמוע (ישעיה נט א).
בכרה קלה משרכת דרכיה (ירמיה ב כג).
[קול] והיה מקול[2] זנותה ותחנף את הארץ (ירמיה ג ט).
קלו מנשרים סוסיו (ירמיה ד יג).
וירפאו את שבר עמי על נקלה (ירמיה ו יד).
הראשון הקל... האחרון הכביד (ירמיה ח כג).
[ענק] עמקי שפה וכבדי לשון (יחזקאל ג ה).
הנקל לבית יהודה מעשות (יחזקאל ח יז).
ותמלאי ותכבדי מאד בלב ימים (יחזקאל כז כה).
קל מהרה אשיב גמולכם (יואל ד ד).
ואבד מנוס מקל (עמוס ב יד).
ויטילו את הכלים... להקל מעליהם (יונה א ה).
מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה אשים קברך כי קלות[3] (נחום א יד).
ורוב חלל וכובד פגר (נחום ג ג).
ומכביד עליו עבטיט (חבקוק ב ו).
השליכהו אל היוצר אדר היקר[4] אשר יקרתי מעליהם (זכריה יא יג).
[עמס] אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים (זכריה יב ג).
בחנפי לעגי מעוג[5] (תהלים לה טז).
כמשא כבד יכבדו ממני (תהלים לח ה).
ודעת לנבון נקל (משלי יד ו).
[נטל] כבד אבן ונטל החול (משלי כז ג).
כי עתה מחול ימים יכבד (איוב ו ג).
וימי קלו מני רץ (איוב ט כה).
ואכפי עליך לא יכבד (איוב לג ז).
הן קלותי[6] מה אשיבך? (איוב מ ד).
תנית מסע[7] ושריה (איוב מא יח).
קלים היו רודפינו מנשרי שמים (איכה ד יט).
כי לא לקלים המרוץ (קהלת ט יא).
יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט[8] (קהלת י א).
כי כבדה העבודה על העם הזה (נחמיה ה יח).
[מעט] ואל ימעט לפניך את כל התלאה (נחמיה ט לב).

ע"ע קשוי.

כ ב ד ו ק ל : כ ב ד , רב המשא, עב גם וקשה. ק ל , דל ופחות בכמות ומשקל ומעט בערך. [שרשים] כ ב ד : יקר, כבד, נטל, נסע, עמס, עמק, פרך, קשה. ק ל : מעט, קול, קלל.

[1] שלא יהיה בו חלול כ"א עב וקשה (massive). [2] לשון קלות. [3] היית קל בדעתך לעבוד ע"ז לכן אשים קברך בבית אלהיך. [4] אדרת הרועים היתה מצמר גם וכבד והיה יקר וכבד עלי מפני רוע מעלליהם, כביכול, גופי היה כבד עלי מפני הבגד הגס והעב (פין). [5] הלעג בעיניהם קל כמעוג לאכלו. [6] הוא קל בדעת ואינו יכול להשיב דבר ברור. [7] תנית שהוא כבד ואינו נוח לטלטל (רש"י). [8] לפעמים מכריעה הסכלות את כובד החכמה והעושר.

כבוד וקלון:

[קלל] ותקל גבירתה בעיניה (בראשית טז ד).
וישבו לפניו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו (בראשית מג לג).
[כבד] בקהלם על תחד כבודי (בראשית מט ו).
והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה עד בואו האהלה (שמות לג ח).
[טוב] אני אעביר כל טובי על פניך (שמות לג יט).
ועל פני כל העם אכבד (ויקרא י ג).
[ירא] ומקדשי תיראו (ויקרא יט ל).
[קום] מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא יט לב).
כי כבד אכבדך מאד (במדבר כב יז).
האומנם לא אוכל כבדך? (במדבר כב לז).
אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה׳ מכבוד (במדבר כד יא).
אשר לא ישא פנים (דברים י יז).
של נעליך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא (יהושע ה טו).
כי בי יכבדו אלהים ואנשים (שופטים ט ט).
מי שמך כי יבא דברך וכבדנוך (שופטים יג יז).
[בזה] כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו (ש"א ב ל).
ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל (ש"א ד כא).
כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל (ש"א טו ל).
מה נכבד[1] היום מלך ישראל! (ש"ב ו כ).
[שפל] ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני (ש"ב ו כב).
הכבד ושב בביתך (ש"ב יד י).
ומדוע הקלותני ולא היה דברי ראשון לי (ש"ב יט מד).
מן השלשה הכי נכבד ועד השלשה[2] לא בא (ש"ב כג יט).
לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ב ג יד).
[הדר] מפני פחד ה׳ ומהדר גאונו (ישעיה ב י).
לצבי ולכבוד... לגאון ולתפארת (ישעיה ד ב).
כי על כל כבוד חופה (ישעיה ד ה).
וכבודו[3] מתי רעב (ישעיה ה יג).
והיתה מנוחתו כבוד (ישעיה יא י).

ונקלה כבוד מואב (ישעיה טז יד).
[דלל] ידל כבוד יעקב (ישעיה יז ד).
להקל כל נכבדי ארץ (ישעיה כג ט).
בפיו ובשפתיו כבדוני (ישעיה כט יג).
[יקר] מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאומים תחת נפשך (ישעיה מג ה).
ואכבד בעיני ה' (ישעיה מט ה).
[פאר] ולקדוש ישראל כי פארך (ישעיה נה ה).
וכבדתו מעשות דרכיך (ישעיה נח יג).
לפאר מקום מקדשי (ישעיה ס יג).
ובכבודם תתימרו (ישעיה סא ו).
והיית עטרת תפארת ביד ה' (ישעיה סב ג).
[נשא] וינטלם וינשאם כל ימי עולם (ישעיה סג ט).
למען שמי יכבד ה' (ישעיה סו ה).
וישבת על מטה כבודה (יחזקאל כג מא).
כבודם בקלון אמיר (הושע ד ז).
אפרים כעוף יתעופף כבודם (הושע ט יא).
שבעת קלון מכבוד...וקיקלון על כבודך (חבקוק ב טז).
[הלל] ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג).
ומלאתי את הבית הזה כבוד (חגי ב ז).
גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (חגי ב ט).
ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב ט).
אחר כבוד שלחני (זכריה ב יב).
ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי? (מלאכי א ו).
הירצך או הישא פניך? (מלאכי א ח).
ונושאים פנים בתורה (מלאכי ב ט).
כבודי ומרים ראשי (תהלים ג ד).
וכבודי לעפר ישכן (תהלים ז ו).
[הוד] הוד והדר תשוה עליו (תהלים כא ו).
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד (תהלים כד ז).
כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד).
ואחר כבוד תקחני [4] (תהלים עג כד).
נכבדות מדובר בך עיר האלהים (תהלים פז ג).
קרנו תרום בכבוד (תהלים קיב ט).
כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון (משלי ג לה).
סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (משלי ד ח).
אשת חן תתמוך כבוד (משלי יא טז).
טוב נקלה ועבד לו [5] ממתכבד וחסר לחם (משלי יב ט).
ברב עם הדרת מלך (משלי יד כח).
[עטר] עטרת זקנים בני בנים (משלי יז ו).
כבוד לאיש שבת מריב (משלי כ ג).

יתן חיים וצדקה וכבוד (משלי כא כו).
וכבוד מלכים חקור דבר (משלי כה ב).
אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב (משלי כה ו־ז).
וחקר כבודם [6] כבוד (משלי כה כז).
לא נאוה לכסיל כבוד (משלי כו א).
[לעג] עין תלעג לאב (משלי ל יז).
כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי (איוב יט ט).
ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו (איוב כט ח).
כבודי חדש עמדי (איוב כט כ).
ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד (איוב כט כה).
אם לא על שכמי אשאנו אענדו עטרות לי (איוב לא לו).
כמו נגיד אקרבנו (איוב לא לז).
[זלל] כל מכבדיה הזילוה (איכה א ח).
פני זקנים לא נשאו (איכה ד טז).
בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו (אסתר א ד).
וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן (אסתר א כ).
[גדל] מה נעשה יקר וגדולה למרדכי? (אסתר ו ג).
איש אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו ז).
מנשאים את היהודים (אסתר ט ג).
והעושר והכבוד מלפניך (דהי"א כט יב).
ויתן עליו הוד מלכות (דהי"א כט כה).
וכבוד עשו לו במותו (דהי"ב לב לג).

ע"ע בושה: בזיון.

כבוד וקלון: כבוד, הוד הדר ותפארת: חשיבות במעלה ויקר בערך, במובן הטבעי והמוסרי, הפך קלון או בזיון. [שרשים] כבוד: גדל, הוד, הלל, טוב, יקר, ירא, כבד, גשא, עטר, פאר, קום. קלון: בזה, דלל, זלל, קלל, שפל.

[1] בדרך התול. [2] לשלשה הראשונים. [3] כמו נכבדים. [4] ואח"כ תקחני מן העולם בכבוד. [5] נקלה בעיניו ועבד לעצמו לפרנס ביתו. [6] „כבוד" השני הוא כמו כבד וקשה. ושעור הכתוב: וחקר טיב ועצמית הדברים האלהיים קשה (פירשט).

כבוד אב ואם:

בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט ו).
[כבד] כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך (שמות כ יב).
[קלל] ומקלל אביו ואמו מות יומת (שמות כא יז).
[ירא] איש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט ג).
[סרר, מרה] כי יהיה לאיש בן סורר ומורה (דברים כא יח).
קטני עבה ממתני אבי (מ"א יב י).

אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב ז).
[נבל] בן מנבל אב (מיכה ז ו).
בן יכבד אב ועבד [1] אדוניו (מלאכי א ו).
שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (משלי א ח).
נצור בני מצות אביך (משלי ו כ).
משדד אב יבריח אם בן מביש ומחפיר (משלי יט כו).
מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (משלי כ כ).
שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג כב).
גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד).
[לעג] עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר (משלי ל יז).
[צער] יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו (איוב יד כא).

ע"ע אבות.

כבוד אב ואם: נתינת כבוד להורים, הפך בן סורר ומורה המקיל בכבודם ומביש אותם. [שרשים] ירא, כבד, לעג, מרה, נבל, סרר, צער, קלל.
[1] ת"י ועבד יירא אדוניו ומתאים לסוף הפסוק.

כבוי: ע"ע אש.

כבוס: ע"ע רחיצה.

כבוש: [כבש] ומלאו את הארץ וכבשוה (בראשית א כח).
[עצר] כי עצור עצר ה' בעד כל רחם (בראשית כ יח).
[ירש] והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו (במדבר כד יח).
אל תתגר בם... כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר (דברים ב ה).
כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה (דברים יא כד).
[עמר] לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה (דברים כא יד).
גונב איש... והתעמר בו ומכרו (דברים כד ז).
[תפש] כתפשכם את העיר (יהושע ח ח).
והארץ נכבשה לפניהם (יהושע יח א).
[לקח] כי לקח ישראל את ארצי (שופטים לא יג).
[יד] מלך צובה בלכתו להשיב ידו [1] בנהר פרת (ש"ב ח ג).
מכל הגוים אשר כבש (ש"ב ח יא).
[מצא] פן מצא לו ערים בצורות (ש"ב כ ו).
ותפש את הסלע במלחמה (מ"ב יד ז).
ויכבשום לעבדים ולשפחות (ירמיה לד יא).
ושבו בעריכם אשר תפשתם (ירמיה מ י).
לרשת משכנות לא לו (חבקוק א ו).
[רכב] צלח רכב [2] על דבר אמת (תהלים מה ה).
[כול] רוח איש יכלכל מחלהו (משלי יח יד).
ויש מבנותינו נכבשות ואין לאל ידינו (נחמיה ה ה).

ע"ע נצחון.

כבוש: רדיה ונצוח במלחמה; הכנע תחת ממשלתו; תפיסה וחזקה. [שרשים] יד, ירש, כבש, כול, לקח, מצא, עמר, עצר, רכב, תפש.
[1] בנין בנוי ועליו תמונת יד לאות שכבשה בידו (מלבי"ם). בדהי"א יח ג נאמר להציב ידו בנהר פרת. ת"י להשנאה תחומיה, לשנות ולהרחיב גבול ארצו.
[2] כמו הרוכב הכובש את סוסו בארכבותיו.

כדאי: [שוה] ואישר העויתי ולא שוה לי [1] (איוב לג כז).
[די] וכדי בזיון וקצף (אסתר א יח).
[ראה] הראויות לתת לה (אסתר ב ט).
ולמלך אין שוה להניחם (אסתר ג ח).
אנחנו קנינו את אחינו היהודים... כדי בנו (נחמיה ה ח).

ע"ע ראוי.

כדאי: מדה משוערת להיות נאה והגון וראוי לכך. [שרשים] די, ראה, שוה.
[1] לא היה לי שכר בזה ולא היה כדאי לחטוא.

כהנים ולוים: [כהן] והוא כהן [1] לאל עליון (בראשית יד יח).
והיתה להם כהונה לחוקת עולם (שמות כט ט).
הכהן המשיח (ויקרא ז ג).
[קרב] בקרובי אקדש (ויקרא י ג).
וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו (ויקרא טז יז).
הכהנים המשוחים אשר מלא ידם לכהן (במדבר ג ג).
ברית כהונת עולם (במדבר כה יג).
עד מות הכהן הגדול (במדבר לה כה).
כי כהונת ה' נחלתו (יהושע יח ז).
והיה לנו לאב ולכהן (שופטים יז י).
והקימותי לי כהן נאמן (ש"א ב לה).
ויאותו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם ולבלתי חזק את בדק הבית (מ"ב יב ט).
ואת כהני המשנה [2] (מ"ב כג ד).
ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן משנה (מ"ב כה יח).
כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא (ירמיה יח יח).

[לוה] והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני (יחזקאל מד טו).
ויין לא ישתו כל כהן (יחזקאל מד כא).
ועמך כמריבי כהן (הושע ד ד).
[שרת] משרתי מזבח... משרתי אלהי (יואל א יג).
וינאץ בזעם אפו מלך וכהן (איכה ב ו).
אם יהרג במקדש אדני כהן ונביא (איכה ב כ).
אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתומים (עזרא ב סג).
* כהניא ולויא (עזרא ו טז).
ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם (עזרא ח טו).
זמן הנתינים שנתן דויד והשרים[3] לעבודת הלוים (עזרא ח כ).
אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצא ויגואלו מן הכהונה (נחמיה ז סד).
למזרח הלוים ששה לצפונה ליום[4] ארבעה, לנגבה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים (דהי"א כו יז).
הלא הדחתם את כהני ה׳ את בני אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות, כל הבא למלא ידו בפר בן בקר ואלים שבעה והיה כהן ללא אלהים (דהי"ב יג ט).
ועמו כהנים לה׳ שמונים בני חיל (דהי"ב כו יג).
ויעמדו על עוזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עוזיהו להקטיר לה׳ כי לכהנים בני אהרן המקודשים להקטיר, צא מן המקדש כי מעלת ולא לך לכבוד מה׳ אלהים (דהי"ב כו יח).
רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות, ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה (דהי"ב כט לד).
והכהנים והלוים נכלמו[5] (דהי"ב ל טו).

ע"ע ממונה.

כהנים ולוים: כהן, עובד לפני ה׳ במקדשו להקריב קרבנות ולהקטיר קטרת. לוי, העובד עבודה בבית ה׳ ועוזר לכהן. [שרשים] כהן, לוה, קרב, שרת.

[1] יש לפתור השם כהן מן כהה = חשך, כטעם כמר ע"ש הבגדים השחורים שלבשו כהני הגוים, ולכן צותה התורה לכהני ה׳ ללבוש בגדי בד לבנים, אך השם כהן לא זז ממקומו (מנדלקרן). [2] סגני כהונה. [3] כמו והשרים בשי"ן ימנית ר"ל המשוררים בכלי שיר. [4] יש קורין לוים תחת ליום. [5] כמו נמלכו בהיפך אתון, כלומר נועצו יחדו להתקדש ולהביא קרבנות.

כויה:

[כוה] כויה תחת כויה (שמות כא כה).
בשר כי יהיה בעורו מכות אש (ויקרא יג כד).
כי[1] תחת יופי (ישעיה ג כד).
כי תלך במו אש לא תכוה (ישעיה מג ב).
[צרב] ונצרבו[2] בה כל פנים (יחזקאל כא ג).
אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה? (משלי ו כח).
ועל שפתיו כאש צרבת (משלי טז כז).

ע"ע אש.

כויה: מכת שרפה באש; חרוך בשר בע"ת בדבר מלובן באש. [שרשים] כוה, צרב.

[1] לשון כויה, ואמרו ע"ז חלופי שופרא כיבא (שבת סב:) או כואה לגרסת הרד"ק. [2] כאש הלוהט את עור הבשר.

כוכבים ומזלות:

[אור, ככב] ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים (בראשית א טז).
ונראתה הקשת בענן (בראשית ט יד).
ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה זרעך (בראשית טו ה).
[שמש, ירח] השמש והירח ואחד עשר כוכבים (בראשית לז ט).
[שבט] דרך כוכב מיעקב וקם שבט[1] מישראל (במדבר כד יז).
[צבא] וראית... כל צבא השמים (דברים ד יט).
שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון... ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים (יהושע י יב-יג).
הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שופטים ה כ).
[מרז] אורו מרוז[2] אמר מלאך ה׳ (שופטים ה כג).
ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא).
[חרס] בטרם יבא החרסה (שופטים יד יח).
לשמש ולירח ולמזלות (מ"ב כג ה).
[צרה, אור] צר ואור[3] חשך בעריפיה (ישעיה ה ל).
[כסל] כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה יג י).
[הלל] איך נפלת משמים הילל בן שחר... ממעל לכוכבי אל (ישעיה יד יב-יג).
יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום[4] (ישעיה כד כא).
[לבן, חמה] וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעיה כד כג).
והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים (ישעיה ל כו).
הוברי שמים החוזים בכוכבים (ישעיה מז יג).
[גדד] העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך (ישעיה סה יא).
[מלך] לעשות כונים למלכת השמים (ירמיה ז יח).
פתח שער החרסית[5] (ירמיה יט ב).

שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם (**יואל ב י**).
ואת כיון צלמיכם כוכב [6] אלהיכם אשר עשיתם לכם (עמוס ה כו).
כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה (תהלים ח ד).
מונה מספר לכוכבים ולכלם שמות יקרא (**תהלים קמז ד**).
הללוהו כל צבאיו, הללוהו שמש וירח, הללוהו כל כוכבי אור (תהלים קמח ב־ג).
[נגה] ואורח צדיקים כאור נוגה [7] (**משלי ד יח**).
יחשכו כוכבי נשפו (איוב ג ט).
[עשש, כמה] האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום... עושה עש כסיל וכימה וחדרי תימן (איוב ט ז־ט).
וירח יקר הולך (איוב לא כו).
[בנה] ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים (איוב לח ז).
[זרה] מן החדר תבוא סופה וממזרים [8] קרה (איוב לז ט).
[מזר, עיש] התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח? התוציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם? (איוב לח לא־לב).
[סהר] שררך אגן הסהר (שה"ש ז ג).
מעלות השחר עד צאת הכוכבים (נחמיה ד טו).

ע"ע שמים.

כוכבים ומזלות: צבא השמים, גופים המאירים ונראים על פני הרקיע. [שרשים] אור, בנה, גדד, הלל, זרה, חמה, חרס, ירח, ככב, כמה, כסל, לבן, מזל, מזר, מלך, מרז, נגה, סהר, עיש, עשש, צבא, צרר, שבט, שמש.

[1] כוכב ע"ד ההשאלה הוא המזל או גורל ההצלחה. ושעורו: כוכב של יעקב ידרוך ויתנשא ויכריע את קמיו. שבט הוא ג"כ כוכב הנודע בשם כוכבא דשביט שיש לו כמו שבט ארוך וגדול מאד (פין). [2] יש מחכמי חז"ל האומר מרוז הוא כוכב, וחושבים שהוא שבתאי (Mars). [3] כמו סהר ואור = הירח והשמש. [4] כמו מן השמים נלחמו הכוכבים. [5] שער השמש. [6] כוכב ידוע שהיו עובדים אותו וכנראה הוא כיון שעשו למלכת השמים בירמיה שהוא כוכב נוגה. [7] כוכב נוגה הוא (Venus). [8] מזרים כמו מזרות או מזלות, כי האמינו שמצב המזלות גורם הקור או החום. [9] קבוץ הכוכבים במזל שור הנודעים בשם הכולל פלעיאדען. יש אומרים שהוא הכוכב Great Bear—Arcturus.

כונה:

[שית] ולא שת לבו גם לזאת (שמות ז כג).
[אוד] ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ד כט).
[כון] והכינו לבבכם אל ה׳ (**ש"א ז ג**).
[שום] אל תשם את לבך להם (**ש"א ט כ**).
לא ישימו אלינו לב (**ש"ב יח ג**).
לא יעלה על לב (**ירמיה ג טז**).
קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (**ירמיה יב ב**).
שים לבך וראה בעיניך... ושמת לבך למבוא הבית (יחזקאל מד ה).
ולבך תשית לדעתי (משלי כב יז).
[תכן] הלא תוכן לבות הוא יבין (**משלי כד יב**).
ואחזה אנכי, אשית לבי (משלי כד לב).
כי לא הכין לבו לדרוש את ה׳ (**דהי"ב יב יד**).

ע"ע הבנה.

כונה: שימת לב להרגשה פנימית; מחשבה מכוונת לאיזה פעולה. [שרשים] אוד, כון, שום, שית, תכן.

כוס: ע"ע כלים.

כילי: ע"ע קמצנות.

כלאים: ע"ע תערובות.

כלב:

[כלב] ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (**שמות יא ז**).
לכלב תשליכון אותו (**שמות כב ל**).
אתנן זונה ומחיר כלב (**דברים כג יט**).
אשר ילוק בלשונו מן המים כאשר ילוק הכלב (שופטים ז ה).
הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות? (ש"א יז מג).
אתה רודף אחרי כלב מת (**ש"א כד טו**).
ויאמר חזאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה? ויאמר אלישע הראני ה׳ אותך מלך על ארם (**מ"ב ח יג**).
כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח (**ישעיה נו י**).
והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה (**ישעיה נו יא**).
יהמו ככלב ויסובבו עיר (**תהלים נט ז**).
ככלב שב אל קיאו (**משלי כו יא**).
מחזיק באזני כלב מתעבר על ריב לא לו (משלי כו יז).
כי לכלב חי טוב מן האריה המת (**קהלת ט ד**).

ע"ע חיות.

כלב: חיה ידועה דומה לזאב ושועל מקבלת מרות; ונאמר בדרך בזיון וגנות על איש נקלה ופחות. הכלב בודד ואין לו דומה בשרשים.

כלי בית:

[סלל] והנה סולם [1] מוצב ארצה (**בראשית כח יב**).
ויתחזק ישראל וישב על המטה (**בראשית מח ב**).
[שלח] ועשית שלחן עצי שטים (**שמות כה כג**).

[כור] ואת הכיור ואת כנו (שמות לא ט).
[צבא] במראות הצובאות [2] (שמות לח ח).
[תנר, כור] תנור וכירים יותץ (ויקרא יא לה).
[ערש] הנה ערשו ערש ברזל (דברים ג יא).
[פתח] ויקחו את המפתח ויפתחו (שופטים ג כה).
[קרדם] ויקח אבימלך את הקרדומות בידו ויכרות שוכת עצים (שופטים ט מו).
[מטה, כסא, נור] מטה שלחן וכסא ומנורה (מ"ב ד י).
[לתח] ויאמר לאשר על המלתחה הוצא לבוש לכל עובדי הבעל (מ"ב י כב).
ואת בית כליו (מ"ב כ יג).
מנורת זהב וגולה [3] על ראשה (זכריה ד ב).
[הדם] עד אשית אויביך הדום [4] לרגליך (תהלים קי א).
[ראה] חזקים כראי מוצק (איוב לז יח).
[רהט] קורות בתינו ארזים רהיטנו [5] ברותים (שה"ש א יז).
[נעל] מור עובר על כפות המנעול (שה"ש ה ה).
* [נברש] וכתבין לקבל נברשתא על גירא (דניאל ה ה).
[כבש] וכבש בזהב לכסא מאחזים (דהי"ב ט יח).

ע"ע בית.

כלי בית: דברים הנעשים בידי אדם לצורך תשמישים שונים. כלי בית הם תשמישי הדירה. [שרשים] הדם, כבש, כור, כסא, לתח, מטה, * נברש, נור, נעל, סלל, ערש, פתח, צבא, קרדם, רהט, שלח, תנר.

[1] כלי מעלות ושלבים לעלות מבית לעליה. [2] אספקלריא לראות תואר הפנים, וכן ראי מוצק באיוב שנעשה ממתכת ממורט ומבריק. [3] מין קשוט עגול על המנורה. [4] שרפרף משען לרגלי היושב. [5] רהיטי בית (furniture).

כלי בשול: [רחש] ואם מנחת מרחשת [1] קרבנך (ויקרא ב ז).
וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה (ויקרא ו כא).
[כור, דוד, קלת, פרר] והכה בכיור או בדוד [2] או בקלחת או בפרור (ש"א ב יד).
[שרת] ותקח את המשרת (ש"ב יג ט).
[חבת] קח לך מחבת [3] ברזל (יחזקאל ד ג).
[סיר] שפות הסיר שפות וגם יצוק בו מים (יחזקאל כד ז).
ופרשו [4] כאשר בסיר וכבשר בתוך הקלחת (מיכה ג ג).
[אגם] כדוד נפוח ואגמון (איוב מא יב).
[צלח] בשלו בסירות ובדודים ובצלחות (דהי"ב לה יג).

ע"ע אפיה ובשול.

כלי בשול: כלי מתכות הנעשים לצורך בשול מאכלים. [שרשים] דוד, חבת, כור, סיר, פרר, צלח, קלת, רחש, שרת.

[1] כלי הטגון ומה שבתוכו רוחש ומתנענע ע"י הבשול. [2] דוד הוא סיר גדול לבשל בו. [3] כותלי מחבת שפלים ונמוכים מכותלי קלחת. [4] יש קורין ושרפו כשאר בסיר ומקביל לסוף הפסוק.

כלי זיין: [כלה, תלא, קשת] שא נא כליך תליך וקשתך (בראשית כז ג).
וישטמוהו בעלי חצים (בראשית מט כג).
[חרה] כפי תחרא [1] היה לו (שמות כח לב).
[רמח] ויקח רומח בידו (במדבר כה ז).
[אזן] ויתד תהיה לך על אזנך (דברים כג יד).
[רשף] מזי רעב ולחומי רשף [2] (דברים לב כד).
[מגן] מגן אם יראה ורומח (שופטים ה ח).
חגור כלי מלחמה (שופטים יח יא).
[חרב, חנה] וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית (ש"א יג יט).
[כבע, שרה, כיד, צנה] וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש... ומצחת [3] נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו. וחץ חניתו כמנור אורגים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ונושא הצנה הולך לפניו (ש"א יז ה-ז).
[קבע] וילבש שאול את דוד מדיו ונתן קובע [4] נחשת על ראשו וילבש אותו שריון ויחגור דוד את חרבו מעל למדיו (ש"א יז לח).
אורה לשלח לי למטרה [5] (ש"א כ כ).
[קלע] יקלענה בתוך כף הקלע (ש"א כה כט).
וחניתו מעוכה בארץ מראשותיו (ש"א כו ז).
ויאמר שאול לנושא כליו שלוף חרבך (ש"א לא ד).
איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה (ש"ב א כז).
חרב מצומדת על מתניו בתערה (ש"ב כ ח).
[קין] ומשקל קינו שלש מאות שקל נחשת (ש"ב כא טז).
[ברזל] ימלא ברזל ועץ חנית (ש"ב כג ז).
[נשק] ועיר מבצר והנשק (מ"ב י ב).
[שלט] את החנית ואת השלטים (מ"ב יא י).
[גרר, גרזן] וישם במגרה ובחריצי הברזל ובמגזרות הברזל (ש"ב יב לא).
ויקח אליו קשת וחצים (מ"ב יג טו).
[ערץ] מסעף פארה במערצה [6] (ישעיה י לג).
אל נשק בית היער [7] (ישעיה כב ח).
כל כלי יוצר עליך לא יצלח (ישעיה נד יז).

מרקו הרמחים לבשו הסריונות [8] (ירמיה מו ד).
[שרה] ואל יתעל בסריונו (ירמיה נא ג).
[מפץ] מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נא כ).
חרב חדה כתער הגלבים (יחזקאל ה א).
ואיש כלי משחתו בידו (יחזקאל ט א).
[הצן] ובאו אליך הוצן [9] רכב וגלגל (יחזקאל כג כד).
[מחה] ומחי קבלו [10] יתן בחומותיך (יחזקאל כו ט).
והכיתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל (יחזקאל לט ג).
[מקל] והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברומח (יחזקאל לט ט).
כותו אתיכם לחרבות (יואל ד י).
[מרה] שיתה ה׳ מורה [11] להם (תהלים ט כא).
תרועם בשבט ברזל (תהלים יא ד).
[סגר] והרק חנית וסגור [12] לקראת רודפי (תהלים לה ג).
[כשל, כלף] בכשיל וכלפות יהלומון (תהלים עד ו).
שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב (תהלים עו ד).
בני אפרים נושקי [13] רומי קשת (תהלים עח ט).
[סחר] צנה וסוחרה אמתו (תהלים צא ד).
[שכה] ושמת סכין בלועך (משלי כג ב).
מפיץ וחרב וחץ שנון (משלי כה יח).
[ירה] כמתלהלה היורה זיקים (משלי כו יח).
חרבות שניו ומאכלות מתלעותיו (משלי ל יד).
ובני רשף [14] יגביהו עוף (איוב ה ז).
[כדר] תתקפהו כמלך עתיד לכידור [15] (איוב טו כד).
יסובו עלי רביו [16] יפלח כליותי (איוב טז יג).
חנית מסע [17] ושריה (איוב מא יח).
[יתח] יחשוב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה, לא יבריחנו בן קשת, לקש נהפכו לו אבני קלע, כקש נחשבו הותח ושחק לרעש כידון (איוב מא יט־כא).
כמגדל דוד... אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים (שה"ש ד ד).
ויציבני כמטרא לחץ (איכה ג יב).
הביא בכליותי בני אשפתו [18] (איכה ג יג).
טובה חכמה מכלי קרב (קהלת ט יח).
[חלף] מחלפים תשעה ועשרים (עזרא א ט).
וחציים מחזיקים הרמחים המגינים [19] והקשתות והשריונים (נחמיה ד י).
[שלח] באחת ידו עושה מלאכה ואחת מחזקת השלח (נחמיה ד יא).
והקיפו הלוים את המלך סביב איש וכליו בידו (דהי"ב כג ז).
ואת המגינות ואת השלטים (דהי"ב כג ט).
ויעש בירושלם חשבונות מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות לירוא בחצים ובאבנים גדולות (דהי"ב כו יד).

ע"ע מלחמה.

כלי זיין: כלי מלחמה לאנשי חיל להרוג האויב ולהשחית מבצריו. [שרשים] אזן, ברזל, גזר, גרר, הצן, חלף, חנה, חרב, חרה, ירה, יתח, כבע, כדר, כיד, כלה, כלף, כשל, מגן, מחה, מפץ, מקל, מרה, נשק, סגר, סחר, ערץ, צנה, קבע, קין, קלע, קשת, רמח, רשף, שכה, שלח, שלט, שרה, תלא.

[1] צנה ושריון שלובשים במלחמה. [2] רשפי קשת. [3] טס וטבלא להגן על הרגלים. [4] קובע כמו כובע, מגבעת גבוהה ככפה לצנה על הראש. [5] המורה חץ קשתו אל הנקודה שאליה יכולין לירות. [6] כלי משחית הכורת בעריצות. [7] הוא בית יער הלבנון (מ"א ז ב) שבנה שלמה לכלי הנשק ונקרא לבנון ע"ש שהיה בנוי כלו מארזי הלבנון. [8] מרק בהוראת לטישה וסריון כמו שריון. [9] ת"י ממאני זיינא. [10] מכונה להכות בחומה. [11] תער, מכת חרב והרג. [12] לדעת הפרחון סגור שם כלי זיין כמין גרזן. [13] עריכה בסדר למלחמה ולהלבשת כלי זיין. [14] רשפי קשת כשהחץ מעופפת. [15] כמו כידון ויש מפרשים במובן מהומה ומבוכה במלחמה. [16] כמו רובה קשת (sharpshooters). [17] חנית גדול וכבד ושריון. [18] נרתיק החצים. [19] סרס המקרא: המגינים והרמחים.

כלי מחרשה:

[חרמש] וחרמש לא תניף על קמת רעך (דברים כג כו).
[חרש, את, קרדם] ואת מחרשתו ואת אתו [1] ואת קרדומו (ש"א יג כ).
[קלש, דרב] ולשלש קלשון ולהקרדומים ולהציב הדרבן [2] (ש"א יג כא).
[מרג] והמוריגים וכלי הבקר לעצים (ש"ב כד כב).
[עדר] וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז כה).
[זמר] וכרת הזלזלים במזמרות [3] (ישעיה יח ה).
[חרץ] כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח כז).
[רחת, זרה] אשר זורה ברחת ובמזרה (ישעיה ל כד).
למורג חרוץ חדש בעל פיפיות (ישעיה מא טו).
[מגל] ותופש מגל בעת קציר (ירמיה נ טז).
שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד יג).
על דושם בחרוצות הברזל (עמוס א ג).
וכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות (מיכה ד ג).
הבקר לעולות והמוריגים לעצים (דהי"א כא כג).

ע"ע עבודת האדמה.

כלי מחרשה: כלי עבודת האדמה בחרישה וקצירה. [שרשים] את, דרב, זמר, זרה, חרמש, חרץ, חרש, מגל, מרג, עדר, קלש, קרדם, רחת.

[1] כלי חפירה מרא וחצינא. קלשון הוא הכלי המיוחד לסקל בו הזבל. [2] העקוץ החד של הדרבן. [3] סכין

שחותכין בו הזמורות. [4] לוח עץ תחוב תחתיו יתדות ודשין בו התבואה. [5] עגלות הדישה המלא חרוצים.

כלי שיר: [כנר, עגב] יובל היה אבי כל תופש כנור ועוגב (בראשית ד כא).

[תפף] ותקח מרים הנביאה... את התוף בידה, ותצאינה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות (שמות טו כ).

[שפר] והעברת שופר תרועה (ויקרא כה ט).

[חצר] עשה לך שתי חצוצרות כסף... ותקעו בהן (במדבר י ב־ג).

[נבל, חלל] נבל ותוף וחליל וכנור (ש״א י ה).

יבקשו איש יודע מנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה ונגן בידו וטוב לך (ש״א טז טז).

[שמח, שלש] ותצאינה הנשים מכל ערי ישראל לשיר והמחולות לקראת שאול המלך בתופים בשמחה ובשלישים (ש״א יח ו).

[נוע, צלל] משחקים לפני ה׳ בכל עצי ברושים ובכנורות ובנבלים ותופים ובמנענעים ובצלצלים (ש״ב ו ה).

בתרועה וקול שופר (ש״ב ו טו).

והעם מחללים בחלילים (מ״א א מ).

קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ (מ״ב ג טו).

[זמר, זרק] מזמרות מזרקות חצוצרות (מ״ב יב יד).

והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם (ישעיה ה יב).

[נקב] מלאכת תופיך ונקביך [1] בך (יחזקאל כח יג).

והנך להם כשיר עגבים [2] יפה קול ומטיב נגן (יחזקאל לג לב).

הפורטים [3] על פי הנבל (עמוס ו ה).

[שגה] תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות (חבקוק ג א).

[נגן] למנצח בנגינות (תהלים ד א).

[נחל] למנצח על הנחילות מזמור לדוד (תהלים ה א).

[גת] למנצח על הגתית (תהלים ח א).

[אול] למנצח על אילת השחר (תהלים כב א).

[עלם] למנצח... על עלמות שיר (תהלים מו א).

[חלה] למנצח על מחלת משכיל לדוד (תהלים נג א).

[שוש] למנצח על שושן [4] עדות (תהלים ס א).

קדמו שרים... בתוך עלמות תופפות [5] (תהלים סח כו).

כנור נעים עם נבל (תהלים פא ג).

[מנן] הללוהו בתקע שופר... בנבל וכנור... בתוף ומחול... במנים [6] ועוגב... בצלצלי שמע... בצלצלי תרועה (תהלים קנ ג־ד).

* [קרן, שרק, קתרס, סבך, פסנתר, סמפן] בערנא די תשמעון קל קרנא משרוקיתא [7] קתרוס סבכא פסנתרין סומפניה וכל זני זמרא (דניאל ג ה).

מצלתים נבלים וכנורות (נחמיה יב כז).

בכלי שיר דויד איש האלהים (נחמיה יב לו).

מחצרים בחצוצרות (דהי״ב ה יב).

ויעש המלך את עצי האלמוגים מסלות לבית ה׳ ולבית המלך וכנורות ונבלים לשרים, ולא נראה כהם לפנים בארץ יהודה (דהי״ב ט יא).

ע״ע שירה.

כלי שיר: כלים לתשמיש שיר וזמר להרנין הלב ולתגיגת שמחה. [שרשים] אול, גת, זמר, זרק, חלה, חלל, חצר, כנר, מנן, נבל, נגן, נוע, נחל, נקב, * סבך, * סמפון, עגב, עלם, * פסנתר, צלל, * קרן, * קתרס, שגה, שוש, שלש, שמח, שפר, * שרק, תפף.

[1] נקב כמו חליל (flute). [2] כלי שיר עוגב. [3] מוציאים קולות נפרדים (פרטים) בלי ערך הנגינה והמזג (harmony) וחושבים שהם כלי שיר כדויד. [4] כלי שיר בתבנית שושן. [5] הכאה על התוף. [6] נימי כלי זמר קוי כנור ומיתרי נבל. [7] הכתיב העיקר קיתרס וכמו ביונית (cithara). שבכא מעשה שבכה. פסנתרון בא גם באות ט׳ (שם פסוק ז) כמו (psaltry).

כלים: [תבה] עשה לך תבת עצי גופר (בראשית ו יד).

[חמת] ויקח לחם וחמת [1] מים (בראשית כא יד).

[אכל] ויקח את המאכלת (בראשית כב י).

[כדד] וכדה על שכמה (בראשית כד טו).

[שקה] ותמהר ותער כדה אל השוקת (בראשית כד כ).

[רהט] ויצג... ברהטים [2] בשקתות המים (בראשית ל לח).

[סלל] שלשה סלי [3] חורי על ראשי (בראשית מ טז).

[צרר, שקק] והנה איש צרור כספו בשקו (בראשית מב לה).

[גבע, מתח] ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן (בראשית מד ב).

[ארה] ויישם בארון במצרים (בראשית נ כו).

ותקח לו תבת [4] גומא (שמות ב ג).

[ספף] וטבלתם בדם אשר בסף (שמות יב כב).

[צנן] קח לך צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן (שמות טז לג).

[אגן] וישם באגנות (שמות כד ו).

ועשו ארון עצי שטים (שמות כה י).

[טבע, בדד] בטבעות הארון יהיו הבדים [6] (שמות כה טו).

[קרס, לול] והבאת את הקרסים [7] בלולאות (שמות כו יא).

[יעה] ויעיו ומזרקותיו (שמות כז ג).
[כבר, רשת] מכבר מעשה רשת נחשת (שמות כז ד).
[פעם] פעמון זהב [8] ורמון (שמות כח לד).
[קשה] ואת הקשוות אשר יוסך בהן (שמות לז טז).
[גור] ויעש את המנורה (שמות לז יז).
[לקח, חתה] ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור (שמות לז כג).
[ראה] במראות הצובאות (שמות לח ח).
ולקח מלא המחתה גחלי אש (ויקרא טז יב).
[נקה] ואת המנקיות ואת קשות הנסך (במדבר ד ז).
[ערה] תער לא יעבור על ראשו (במדבר ו ה).
[זרק] מזרק אחד כסף (במדבר ז יג).
[קער] הקערה האחת כסף (במדבר ז פה).
[דוך] וטחנו ברחים או דכו במדוכה (במדבר יא ח).
[צמד] אשר אין צמיד [10] פתיל עליו (במדבר יט טו).
[רצע] ולקחת המרצע ונתתה באזנו ובדלת (במדבר טו יז).
[רח, רכב] לא יחבול רחים ורכב (דברים כד ו).
[טנא] ושמת בטנא (דברים כו ב).
[קוה] ואת תקות [11] חוט השני הזה תקשרי (יהושע ב יח).
[נאד] ונאדות יין בלים ומבוקעים(יהושע ט יד).
ותפתח את נאד החלב (שופטים ד יט).
[שבט] מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד).
[ספל] מלא ספל מים (שופטים ו לח).
[פלח] ותשלך אשה אחת פלח רכב (שופטים ט נג).
[מרה] ומורה [12] לא יעלה על ראשו (שופטים יג ה).
[יתד, נסך] את יתד הארג ואת המסכת [13] (שופטים טז יד).
[זלג] והמזלג שלש השנים בידו (ש"א ב יג).
[עגל, רגז] העגלה ואת הארגז (ש"א ו יא).
[פכה] ויקח שמואל את פך השמן (ש"א י א).
[נבל] ואחד נושא נבל יין (ש"א י ג).
[פצר] והיתה הפצירה [14] פים למחרשות (ש"א יג כא).
[גיר] וחץ חניתו כמנור אורגים (ש"א יז ז).
משכב וספות וכלי יוצר (ש"ב יז כח).
[לקט] בכלי הרועים... ובילקוט (ש"א יז מ).
[צפת] ואת צפחת המים (ש"א כו יא).
[נקב, גרז] ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע (מ"א ו ז).
[רתק] ויעבר ברתוקות [15] זהב (מ"א ו כא).
[כון] וזה מעשה המכונה (מ"א ז כח).
ומעט שמן בצפחת (מ"א יז יב).
[צלח] קחו לי צלוחית חדשה (מ"ב ב כ).
[סוך] כי אם אסוך שמן (מ"ב ד ב).
[חרט] ויצר ככרים בשני חריטים (מ"ב יב כג).
וישב אל הצל במעלות אשר ירדה (מ"ב כ יא).

[אבס] ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א ג).
בתי הנפש והלחשים [17] (ישעיה ג כ).
[גלה] הגליונים [18] והסדינים (ישעיה ג כג).
וכתוב עליו בחרט אנוש [19] (ישעיה ח ט).
ובידו רצפה במלקחים לקח (ישעיה ח ו).
[שור] אם יתגדל המשור על מניפו? (ישעיה י טו).
[טוא] וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג).
ובכלי גומא על פני מים (ישעיה יח ב).
[חרש] כשבר נבל יוצרים... ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד).
[נפה] להנפות גוים בנפת שוא (ישעיה ל כח).
[דלה] הן גוים כמר מדלי (ישעיה מ טו).
ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ יט).
[פטש] מחליק פטיש [20] את הולם פעם (ישעיה מא ז).
[עצד] חרב ברזל מעצד ופעל בפחם (ישעיה מד יב).
[שרד, קצע, חוג] יתארהו בשרד יעשהו במקצעות [21] ובמחוגה יתארהו (ישעיה מד יג).
ואל מקבת [22] בור נקרתם (ישעיה נא א).
[נפח] נחר מפוח מאש תם עופרת (ירמיה ו כט).
[עוט]לשקר עשה עט שקר סופרים (ירמיה ח ח).
[סמר] במסמרות ובמקבות יחזקם (ירמיה י ד).
[נבל] כל נבל ימלא יין (ירמיה יג יב).
[בקק] ושברת הבקבוק [23] לעיני האנשים (ירמיה יט י).
ככלי אין חפץ בו (ירמיה כב כח).
[דוד] שני דודאי תאנים...הדוד אחד תאנים (ירמיה מח יא).
[כוס] כוס זהב בבל ביד ה' (ירמיה נא ז).
[קטר] ואיש מקטרתו בידו (יחזקאל ח יא).
[קסת] וקסת [24] הסופר במתניו (יחזקאל ט ב).
[שפה] והשפתים [25] טפח אחד מוכנים (יחזקאל מ מג).
מכל כלי חמדה (הושע יג טו).
והנעותי... ואשר יניע בכברה (עמוס ט ט).
והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א ו).
[צנר] שני צנתרות [26] הזהב המריקים (זכריה ד יב).
קח לך כלי רועה אוילי (זכריה יא טו).
[עלל] כסף צרוף בעליל [27] לארץ (תהלים יב ז).
[כים] כים [28] אחד לכולנו (משלי א יד).
וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג טו).
[צרף, כור] מצרף לכסף וכור לזהב (משלי יז ג).
[צלח] טמן עצל ידו בצלחת (משלי יט כד).
[שוד] ושמת שכין בלועך (משלי כג ב).
[ציר] הדלת תסוב על צירה (משלי כו יד).
[עלה] כסף סיגים מצופים חרש (משלי כו כג).
[כתש] אם תכתוש את האויל במכתש [29] בתוך

הריפות בעלי (משלי כז כב).
[כשר, פלך] ידיה שלחה בכישור [30] וכפיה תמכו פלך (משלי לא יט).
ימי קלו מני ארג ויכלו באפס תקוה [31] (איוב ז ו).
ויסע כעץ תקותי (איוב יט י).
בעט ברזל ועופרת (איוב יט כד).
[אוב] כאובות [32] חדשים יבקע (איוב לב יט).
[שכה] התמלא בשכות [33] עורו ? (איוב מ לא).
[גלל] ותרוץ גולת [34] הזהב (קהלת יב ו).
[שמר] וכמשמרות נטועים (קהלת יב א).
וכלים מכלים שונים (אסתר א ז).
[חסף] מנהון חסף [35] די פחר (דניאל ב מא).
[גרטל, חלף] אגרטלי [36] זהב.אגרטלי כסף . . . מחלפים תשעה ועשרים (עזרא א ט).
* [מאן] ואף מאניה די בית אלהא (עזרא ה יד).
[ערס] ואת ראשית עריסותנו [37] ותרומותינו (נחמיה י לח).
[גרר] וישר [38] במגרה ובחריצי הברזל (דהי"א כ ג).
ויעשהו כלים לבית ה׳ כלי שרת והעלות [39] (דהי"ב כד יד).
ובידו מקטרת להקטיר (דהי"ב כו יט).

כלים: כל דבר שמשתמשים בו לאיזה מלאכה או צורך. [שרשים] אבס, אגן, אוב, אכל, ארה, בדד, בקק, גבע, גלה, גלל, גרז, * גרטל, גרר, דוד, דוך, דלה, זלג, זרק, חוג, חמת, * חסף, חרט, חרש, חתה, טבע, טוא, טנא, יעה, יתד, כבר, כדד, כון, כוס, כור, כיס, * כפר, כשר, כחש, לול, לקח, לקט, * מאן, מרה, מתח, נבל, נור, נסך, נפה, נפת, נקב, נקה, סוך, סלל, סמר, ספל, ספף, עגל, עוט, עלה, עלל, עצד, ערה, ערס, פטש, פכה, פלח, פלך, פעם, פצר, צלח, צמד, צנן, צנר, צפת, צרף, צרר, קוה, קטר, קסת, קער, קצע, קרס, קשה, ראה, רגז, רהט, רח, רכב, רצע, רשת, רתק, שבט, שור, שכה, שפה, שקה, שקק, שרד, תבה.

[1] נאד מים, קיתון. [2] צנור המריץ מים אל השוקת. [3] טנא של נצרים קלופין ומנוקבים חורין חורין ככברה (basket). [4] ארגז וקופסא. [5] קערה ספל עגול או אגן. [6] כלונסאות לשאת בהן הארון. [7] מיני אונקלין עקומים (hooks). כלי להסרת הדשן או כף להסיר הזוהמא וקצף הסיר העולה בשעת הבשול. [9] לפי שהזוג מכה ומקשקש בו. [10] כסוי הכלי אינו קשור במיתרים. [11] פלך הארג שבו חוט הערב. [12] תער הגלבים. [13] עץ שהגרדי מיסך בו את השתי. [14] כלי בעל פיות פגימות וחריציו הרבה (file). [15] בריחים עם שלשלאות זהב. [16] צל המעלות של שעות היום (compass). [17] נרתיקי בשמים להריח בהם. [18] גליונים תרגומו מחזיתא וכן תרגום מראות הצובאות. [19] חרט כלי אומניות שתורתין בו חרשי מתכת צורות וציורים. חרט אנוש הוא כתב פשוט שירוץ כל קורא בו, בנגוד למכתב אלהים שהיה נודע רק לחכמים ולכהנים. [20] מחליק המתכת במקבת הגדולה ואח"כ מכה בקורנס הקטנה על הסדן ועי"ז נשמע קול הד הטסין כדרך הצורף. [21] הכלי שמקלף בו החרש את העץ ומחליקו. [22] מקבת הוא קורנס חד שנוקב ומפוצץ הכלי שפוסלין בו האבנים ונוקבים אותן בו. [23] כלי חרם למשקה. [24] כלי עם דיו שהיו נושאים בחגורה על מתניהם. [25] עמודים או אונקליות בדמות קרנות לתלות בהן קרבנות ולהפשיטם. [26] מרזבים קטנים. [27] כור לזהב (crucible). [28] חריט לשקלים ואגורות. [29] כישור הוא כלי עגול שמשימים בראש הפלך שהוא עץ המטות. [30] תקוה הוא הפלך שבו חוט הערב ונקרא ג"כ מנור אורגים ותקות חוט השני, והמשיל ימים לחוט האורג הזה שהוא קצר וימיו עוד קצרים ממנו. [32] כלי נבוב וחלול עשוי מעור לקבל משקה. [33] התחתוך בסכינים את עורו ? [34] ספל מים. [35] חרש של יוצר. [36] גביע וכום וכן כפורים להלן. [37] עריסה הוא הכלי שלשין בו הבצק וכן ראשית עריסותיכם (במדבר טו כ). [38] פעל מן משור.

כליון:

[שכל] ואני כאשר שכולתי שכולתי (בראשית מג יד).
[אפס] כי אפס כסף (בראשית מז טו).
[בלע] תבלעמו ארץ (שמות טו יב).
[כלה] אעלה בקרבך וכליתיך (שמות לג ה).
[אכל] ארץ אוכלת יושביה היא (במדבר יג לב).
ואכלה אותם כרגע (במדבר טז כא).
[תמם] האם תמנו לגוע ? (במדבר יז כח).
[שמד] כי השמד תשמדון (דברים ה כו).
ואכלת את כל העמים (דברים י טז).
[חסל] כי יחסלנו הארבה (דברים כח לח).
וכליון עינים [1] (דברים כח סה).
חצי אכלה בם (דברים לב כג).
הכו לפי חרב עד השמידם אותם (יהושע יא יד).
[קצץ] נעלה ביהודה ונקיצנה [2] (ישעיה ז ו).
מנפש ועד בשר יכלה (ישעיה י יח).
[חרץ] כליון חרוץ...כי כלה ונחרצה (ישעיה י כב־כג).
וחטאיה ישמיד ממנה (ישעיה יג ט).
וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג).
[שלם] מיום עד לילה תשלימני [3] (ישעיה לח יב).
[שאף] אשום ואשאף [4] יחד (ישעיה מב יד).
* [אבד] יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה [5] (ירמיה י יא).
[ספה] וספתה בהמות ועוף (ירמיה יב ד).
עד תומם מעל האדמה (ירמיה כד י).

אפקוד על הגוי ההוא נאם ה׳ עד תומי [6] אותם בידו (ירמיה כז ח).
ואת החולה אחזק ואת השמנה ואת החזקה אשמיד [7] (יחזקאל לד טז).
[עשש] עששה [8] מכעס עיני (תהלים ו ח).
[גמר, פסס] הושיעה ה׳ כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב).
כשל בעוני כחי ועצמי עששו (תהלים לא יא).
ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו (תהלים לז י).
תמו מן בלהות (תהלים עג יט).
[כרסם] יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד).
[כחד] לכו ונכחידם מגוי (תהלים פג ה).
* להשמדה ולהובדה עד סופא (דניאל ז כו).
תמו חטאים מן הארץ (תהלים קד לה).
אזי חיים בלעוני (תהלים קכד ג).
ואיפה ישרים נכחדו (איוב ד ז).
יכל בשרו מרואי [9] ישפו עצמותיו לא ראו (איוב לג כא).
* [סוף] תדיק ותסף כל אלין מלכותא (דניאל ב מד).
* [יקד] ויהיבת ליקדת אשא (דניאל ז יא).
* להשמדה ולהובדה עד סופא (דניאל ז כו).

——— ע"ע השחתה.

כליון: אבדון והשמדה גמור. [שרשים] אבד, אכל, בלע, גמר, חסל, חרץ, * יקד, כחד, כלה, כרסם, סוף, ספה, עשש, פסס, קצץ, שאף, שכל, שלם, שמד, תמם.

[1] אפיסת הכחות מצער של תקות הבל. [2] נביא עליה קץ, נכלנה ונשביתה מהיות ממלכה. [3] שום קץ לימי חייו. [4] כליון ע"י בליעה. [5] יש מחברין „אלה" לפסוק שלאחריו וקורין אלוה עושה ארץ בכחו. [6] יש קורין עד תתי אותם בידו. [7] העושקות את חבריה אנכי אכלה ואשמידה מביניהן. [8] כאילו אכלם עש וכלו. [9] יכלה בשרו מראות עין עד שלא יוכלו לראות ועצמותיו ינתקו ויפרדו ממקומם. לא ראו כמו לא רוו שאין להם שום לחות וחיות.

כליל: ע"ע שלמות.

כלימה: ע"ע בזיון.

כניסה: [קוה] ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א י).
[צבר] ויצבור יוסף בר (בראשית מא מט).
[נצב] נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח).
[קבץ] ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה (דברים יג טז).
[אסף] ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב ב).
ואין איש מאסף אותם הביתה (שופטים יט טו).
[כנס] והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח כ).
[עצר] עצור בעצמותי (ירמיה כ ט).
ותצבר כסף כעפר (זכריה ט ג).
כונס כנד מי הים (תהלים לג ז).
וקובץ על יד ירבה (משלי יג יא).
אלקטה נא ואספתי בעמרים (רות ב ז).
עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים (קהלת ג ה).
לך כנוס את כל היהודים (אסתר ד טז).
לכנוס את הגרים אשר לישראל (דהי"א כב ב).

——— ע"ע ביאה; הוצאה והכנסה.

כניסה: הבאת דבר מרשות זולתו אל תוך רשות שלו. [שרשים] אסף, כנס, נצב, עצר, צבר, קבץ, קוה.

כנפים: [כנף] כל צפור כל כנף (בראשית ז ד).
ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט ד).
ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א יז).
[סנפר] סנפיר [1] וקשקשת (ויקרא יא ט).
[אבר] ישאהו על אברתו (דברים לב יא).
נוגעות כנף אל כנף (מ"א ו כז).
שש כנפים שש כנפים לאחד (ישעיה ו ב).
והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך (ישעיה ח ח).
[צוץ] תנו ציץ [2] למואב כי נצוא תצא (ירמיה מח ט).
פניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה (יחזקאל א יא).
וקול כנפי החיות משיקות (יחזקאל ג יג).
כנפיהם ישרות אשה אל אחותה... בעמדם תרפינה כנפיהם (יחזקאל א כג-כד).
גדול הכנפים ארך האבר (יחזקאל יז ג).
גדול הכנפים ורב נוצה (יחזקאל יז ז).
ולהנה כנפים ככנפי החסידה (זכריה ה ט).
בצל כנפיך תסתירני (תהלים יז ה).
מי יתן לי אבר כיונה? (תהלים נה ז).
אשא כנפי שחר (תהלים קלט ט).
אשר באת לחסות תחת כנפיו (רות ב יב).
ובעל הכנפים יגיד דבר (קהלת י כ).

——— ע"ע עופות.

כנפים: אבר בעל החי המעופף שבו הוא עף ומחפה את גופו. [שרשים] אבר, כנף, נצה, סנפר, צוץ.

[1] תרגומו ציצין, כנפי הדג. [2] תנו כנף למואב שיפרח בו ויצא מהרה מארצו כי עוף תעוף.

כסא: [כסא] רק הכסא אגדל ממך (בראשית מא מ).
כי יד על כס יה (שמות יז טז).
והיה בשבתו על כסא ממלכתו (דברים יז יח).
[ישב] וישב המלך על מושבו (ש"א כ כה).
מי ישב על כסא ארוני המלך (מ"א א כ).

לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל (מ"א ב ד).
ואולם הכסא אשר ישפט שם (מ"א ז ז).
ויעש המלך כסא שן גדול (מ"א י יח).
[עמד] ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא יד).
שבי לארץ אין כסא (ישעיה מז א).
[הדם] השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה סו א).
אל תנבל כסא כבודך (ירמיה יד כא).
כמראה אבן ספיר דמות כסא (יחזקאל א כו).
והיה כהן על כסאו (זכריה ו יג).
אלהים ישב על כסא קדשו (תהלים מז ט).
טבעתי ביון מצולה ואין מעמד (תהלים סט ג).
וישבה לפתח ביתה על מרומי קרת (משלי ט יד).
מלך יושב על כסא דין (משלי כ ח).
ברחוב אכין מושבי (איוב כט ז).
לכסא פחת עבר הנהר (נחמיה ג ז).
ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב טהור... שנים עשר אריות עומדים שם על שש המעלות מזה ומזה לא נעשה כן לכל ממלכה (דהי"ב ט יט).

כסא: כלי נשען על רגלים עשוי לשבת עליו, וביחוד מקום מושב המלך; תואר כבוד לגדולה וממשלה ומלכות שמים. [שרשים] הדם, ישב, כסא, עמד.

כסוי: [כפר] וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר (בראשית ו יד).
[כסה] ויסר נח את מכסה התבה (בראשית ח יג).
המכסה אני מאברהם? (בראשית יח יז).
הנה הוא לך כסות עינים (בראשית כ טז).
[עטף] ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח יח).
ויחשבה לזונה כי כסתה פניה (בראשית לח טו).
[טמן] ויך את המצרי ויטמנהו בחול (שמות ב יג).
[סתר] ויסתר משה פניו כי ירא מהביט (שמות ג ו).
[הסף] דק מחוספס דק ככפור (שמות טז יד).
וכסה את עין הארץ (שמות י ה).
כי יכרה בור ולא יכסנו (שמות כא לג).
ועשית כפורת זהב טהור (שמות כה יז).
סוככים בכנפיהם על הכפורת (שמות כה כ).
ועשית מכסה לאהל (שמות כו יד).
[קלע] קלעים לחצר שש משזר (שמות כז ט).
לכסות בשר ערוה (שמות כח מב).
[שכך] ושכותי כפי עליך עד עברי (שמות לג כב).
[צפה] ואת הקרשים צפה זהב (שמות לו לד).
[סכך] ואת הקשוות אשר יוסך בהן (שמות לז טז).
וסכות על הארון את הכפורת (שמות מ ג).
כסתה הצרעת את כל בשרו (ויקרא יג יג).
[עטה] ועל שפם יעטה (ויקרא יג מה).

ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא יז יג).
[פרש] ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו עליו בגד כליל תכלת מלמעלה (במדבר ד ו).
[בלע] ולא יבואו לראות כבלע[1] את הקדש ומתו (במדבר ד כ).
כסה הענן את המשכן (במדבר ט טו).
[צמד] אשר אין צמיד פתיל עליו (במדבר יט ,טו).
[צוף] אשר הציף את מי ים סוף על פניהם (דברים יא ד).
ולא תחמול ולא תכסה עליו (דברים יג ט).
כסותך אשר תכסה בה (דברים כב יב).
ושבת וכסית את צאתך (דברים כג יד).
[כמס] כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים לב לד).
[חפף] חופף עליו כל היום (דברים לג יב).
[ספן] ושפוני[2] טמוני חול (דברים לג יט).
[קרה] בעלית המקרה[3] אשר לו לבדו (שופטים ג כ).
[סגר] ויסגור החלב בעד הלהב (שופטים ג כב).
אך מסך[4] הוא את רגליו (שופטים ג כד).
[לוט] הנה הוא לוטה בשמלה (ש"א כא י).
והוא עוטה מעיל (ש"א כח יד).
[שכב] משכב[5] וספות וכלי יוצר (ש"ב יז כח).
[אטט] והמלך לאט[6] את פניו (ש"ב יט ה).
ויספון[7] את הבית גבים ושדרות בארזים (מ"א ו ט).
[אחז] ויאחז[8] את הבית בעצי ארזים (מ"א ו י).
וצפה זהב מיושר על המחוקה (מ"א ו לה).
וילט פניו באדרתו (מ"א יט יג).
ויקח המכבר... ויפרוש על פניו (מ"ב ח טו).
ואת מסך[9] השבת אשר בנו בבית (מ"ב טז יח).
[חפא] ויחפאו[10] בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' (מ"ב יז ט).
כי על כל כבוד חופה (ישעיה ד ה).
תחתיך יוצע רמה ומכסיך תולעה (ישעיה יד יא).
[צפה] צפה הצפית[11] (ישעיה כא ה).
ובלע בהר הזה פני הלוט, הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים (ישעיה כה ז).
[מצע] קצר המצע[12] מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח כ).
[נטה] הנוטה כדוק שמים (ישעיה מ כב).
ובצל ידי כסיתיך (ישעיה נא טז).
כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נז טז).
כי תראה ערום וכסיתו (ישעיה נח ז).
מעטה תהלה תחת רוח כהה (ישעיה סא ג).
[פלש] והתפלשי באפר[13] (ירמיה ו כו).
בושו אכרים חפו ראשם (ירמיה יד ד).
הלילו הרועים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן (ירמיה כה לד).
בהמון גליו נכסתה (ירמיה נא מב).

[רקע] ודמות רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה (יחזקאל א כב).
והשקית ארץ צפתך [14] מדמך (יחזקאל לב ו).
[קרם] וקרמתי עליכם עור (יחזקאל לז ו).
כשחר פרוש על ההרים (יואל ב ב).
[תפש] הנה הוא תפוש [15] זהב וכסף (חבקוק ב יט).
כסה שמים הודו (חבקוק ג ג).
העת לכם לשבת בבתיכם ספונים [16] (חגי א ד).
[שפך] ושפכתי על בית דויד...רוח חן (זכריה יב י).
כסות דמעה את מזבח ה׳ (מלאכי ב יז).
נשוי פשע כסוי חטאה (תהלים לב א).
חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי (תהלים לב ה).
והעמקים יעטפו בר (תהלים סה יד).
כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח יד).
יעטף שית [17] חמס למו (תהלים עג ו).
תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו (תהלים פא ד)
נוטה שמים כיריעה המקרה [18] במים עליותי (תהלים קד ב־ג).
פרש ענן למסך (תהלים קה לט).
תהי לו כבגד יעטה (תהלים קט יט).
[רבד] מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז טז).
וכוסה קלון ערום (משלי יב טז).
[כפה] מתן בסתר יכפה אף (משלי כא יד).
[עלם] עלימו יתעלם שלג (איוב ו טז).
ובעצמות וגידים תשוככני (איוב י יא).
ארץ אל תכסי דמי [19] ואל תהי מקום לזעקתי (איוב טז יח).
[פרשז] פרשז עליו עננו (איוב כו ט).
[פלש] התדע על מפלשי [20] עב (איוב לז טז).
[חתל] בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו (איוב לח ט).
[חבש] פניהם חבוש בטמון (איוב מ יג).
מעיו עשת מעולפת ספירים (שה"ש ה יד).
[כשף] ויגרס בחצץ שיני הכפישני [21] באפר (איכה ג טז).
סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג מד).
צפו מים על ראשי (איכה ג נד).
ובחשך יכוסה שמו (קהלת ו ד).
[טלל] הוא יבננו ויטללנו [22] (נחמיה ג טו).
[כרבל] ודויד מכורבל במעיל בוץ (דהי"א טו כז).
ואת הבית הגדול חפה עצי ברותים (דהי"ב ג ה).
ויצף את הבית אבן יקרה (דהי"ב ג ו).
ולקרות [23] את הבתים (דהי"ב לד יא).

ע"ע סתר.

כסוי: צפוי והעלטה; שימת דבר על דבר להסתיר ולהעלים מעין רואה, הפך גלוי. [שרשים] אחז, אטט, בלע, חבש, חפא, חפה, חפף, חתל, טלל, טמן, כמס, כסה, כפה, כפר, כרבל, כשף, לוט, מצע, נטה, סגר, סכך, ספן, סתר, עטה, עלם, עלף, פלש, פרש, פרשז, צוף, צמד, צפה, קלע, קרה, קרם, רבד, רקע, שכב, שכך, שפך, תפש.

[1] ת"א כס מכסן ית קדשא. [2] אוצרות המכוסים וצפונים בחול. [3] מכוסה בתקרה, לפי שהיה מיוחד לו לבדו לעשות שם צרכיו בצנעה (מנדלקרן). [4] כדרך שעושה הנצרך לנקביו. [5] מצעות. [6] תרגומו כרוך על אפוהי. [7] כסה את התקרה בסיד וחמר שנחקק עליו צורות בדמות גומות ועם לוחות ארזים סדורים בין הצורות השונות. [8] תרגומו וטליל ית ביתא. [9] גג האהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה. [10] הסתירו והעלימו הידיעה מהבורא שאמרו אין ה׳ רואה וכפרו בהשגחת השם. [11] כסוי השלחן. [12] משטח מרבדים למצע המשכב. [13] התגלגלו והתכסו בעפר מתוך אבלות. [14] מצרים שמכוסה תמיד במי היאור אשקה עתה מדמך. [15] תרגומו מחפא דהבא וכספא. [16] התקרה מכוסה בארז. [17] שימו כסוי ולבוש להם מחמס ידיהם. [18] הם העבים המלאים מים שהם כתקרה על עליותיו למעלה מן הארץ. [19] דמי כמו דמעי. [20] כמו מפרשי בחלוף הלמ"ד ברו"ש. [21] כשף קרוב ללשון חבש. [22] יכסנו. [3] לכסות את הבתים בקורות.

כסילות:

[סכל] עתה הסכלת עשו (בראשית לא כח).
[יאל] אשר נואלנו ואשר חטאנו (במדבר יב יא).
כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה (דברים לב כח).
[סכל] הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד (ש"א כו כא).
סכל נא את עצת אחיתופל (ש"ב טו לא).
[אול] אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה (ישעיה יט יא).
נואלו שרי צוען (ישעיה יט יג).
כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו (ישעיה כז יא).
לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם (ישעיה מד יח).
משיב חכמים אחור ודעתם יסכל (ישעיה מד כה).
עם סכל ואין לב (ירמיה ה כא).
[בער] ובאחת יבערו ויכסלו (ירמיה י ח).
נבער כל אדם מדעת (ירמיה י יד).
[בוא] מה הבמה אשר אתם הבאים [1] שם (יחזקאל כ כט).
[פתה] מאיש שוגה ומפתי [2] וכפרתם את הבית (יחזקאל מה כ).
ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (הושע ז יא).
הוא בן לא חכם (הושע יג יג).
[הלל] לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך (תהלים ה ה).

עדות ה' נאמנה מחכימת פתי (תהלים יט ח).
יחד כסיל ובער יאבדו (תהלים מט יא).
זה דרכם כסל למו (תהלים מט יד).
[בהם] ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמד (תהלים עג כב).
שומר פתאים ה' (תהלים קטז ו).
[טפש] טפש כחלב לבם (תהלים קיט ע).
חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א ז).
עד מתי פתיים תאהבו פתי...וכסילים ישנאו דעת? (משלי א כב).
וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב (משלי ז ז).
הולך אחריה פתאום [3] כשור אל טבח יובל וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז כב).
מי פתי יסור הנה! (משלי ט ד).
אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה (משלי ט יג).
ובן כסיל תוגת אמו (משלי י א).
אויל שפתים ילבט [4] (משלי י י).
ושבט לגו חסר לב (משלי י יג).
דרך אויל ישר בעיניו ושומע לעצה חכם (משלי יב טו).
לך מנגד לאיש כסיל (משלי יד ז).
פתי יאמין לכל דבר וערום יבין לאשורו (משלי יד טו).
לב נבון יבקש דעת ופי כסילים ירעה אולת (משלי טו יד).
פגוש דוב שכול באיש ואל כסיל באולתו (משלי יז יב).
למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין? (משלי יז טז).
[נבל] יולד כסיל לתוגה לו ולא ישמח אבי נבל (משלי יז כא).
את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה ארץ (משלי יז כד).
גם אויל מחריש חכם יחשב (משלי יז כח).
לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו (משלי יח ב).
פי כסיל מחתה לו ושפתיו מוקש נפשו (משלי יח-ז).
אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו (משלי יט ג).
ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו (משלי כד ז).
שוט לסוס מתג לחמור ושבט לגו כסילים (משלי כו ג).
אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה. ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו (משלי כג ד-ה).
ומשל בפי כסילים (משלי כו ז).

רב מחולל כל ושוכר כסיל שוכר עוברים [5] (משלי כו י).
ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו (משלי כו יא).
[להה] כמתלהלה היורה זיקים (משלי כו יח).
כובד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם (משלי כז ג).
אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כז כב).
כל רוחו יוציא כסיל [6] וחכם באחור ישבחנה (משלי כט יא).
בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי (משלי ל ב).
לאויל יהרג כעס ופותה תמית קנאה (איוב ה ב).
אני ראיתי אויל משריש ואקוב נוהו פתאום (איוב ה ג).
[נבב] ואיש נבוב [7] ילבב (איוב יא יב).
לבם צפנת משכל (איוב יז ג).
ועצת נפתלים נמהרה (איוב ה יג).
הוללות וסכלות (קהלת א יז).
החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך (קהלת ב יד).
אין זכרון לחכם מהכסיל לעולם (קהלת ב טז).
כי בא החלום ברוב ענין וקול כסילים ברוב דברים (קהלת ה ב).
כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל (קהלת ז ו).
כי העושק יהולל חכם (קהלת ז ז).
לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא (קהלת י ג).
נתן השכל במרומים רבים (קהלת י ו).
שפתות כסיל תבלענו תחלת דבר פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה (קהלת י יב-יג).

ע"ע חכמה.

כסילות: גסות ועובי הלב והשכל שאינו נות להרגיש ולהבין; טפשות ועקשנות. [שרשים] אול, בהם, בוא, בער, הלל, טפש, יאל, להה, מהר, נבב, נבל, סכל, פתה.

[1] ת"י משתטן, והוא לשון הבאי. [2] מקרא מסורס: וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי העושה עברת מחסרון לב ומבלי דעת. [3] השבעים קורין פתי תחת פתאום ומקביל אל סוף הפסוק. [4] מייגע השפתים לדבר הרבה. [5] עוברים בהפך אתון = בוערים, ושעור הפסוק הוא: חללים רבים מפיל כל השוכר כסיל ובוערים לעבודתו (רייפמן). [6] משביח שאונו ומשקיטו. [7] חלול בלא לב להבין.

כסף וזהב: [זהב] ארץ החוילה אשר שם הזהב (בראשית ב יא).

[פזז] ויפוזו זרועי ידיו (בראשית מט כד).
[כסף] ואלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שמות כ כ).
וצפית אותו זהב טהור (שמות כה יא).
מקשה אחת זהב טהור (שמות כה לו).
מוסבות משבצות זהב במלואותם (שמות לט יג).
וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש מעשה חושב (שמות לט ג).
קערות כסף... מזרקי כסף... כפות זהב (במדבר ז פד).
אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' (במדבר כב יח).
וכסף וזהב לא ירבה לו מאד (דברים יז יז).
ואת האדרת ואת לשון הזהב (יהושע ז כד).
ויצפהו זהב מופז (מ"א י ח).
זהב שחוט (מ"א י טז).
זהב סגור [1] (מ"א י, כא).
אין כסף לא נחשב [2] בימי שלמה למאומה (מ"א י כא).
אני תרשיש נושאות זהב וכסף (מ"א י כב).
ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים (מ"א י כז).
מאת ככר כסף וככר זהב (מ"ב כג לג).
כספך היו לסיגים (ישעיה א כב).
ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך (ישעיה א כה).
ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו (ישעיה ב ז).
כסף לא יחשובו וזהב לא יחפצו בו (ישעיה יג יז).
[דהב] איך שבת נוגש שבתה מדהבה [3] (ישעיה יד ד).
הפסל נסך חרש וצורף בזהב ירקענו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ יט).
תחת הנחושת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף (ישעיה ס יז).
כסף נמאס (ירמיה ו ל).
כסף מרוקע מתרשיש יובא וזהב מאופז מעשה חרש וידי צורף (ירמיה י ט).
כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה, כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה' (יחזקאל ז יט).
כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה (יחזקאל כב כב).
וכסף הרביתי לה וזהב — עשו לבעל (הושע ב י).
הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם, הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו (חבקוק ב יט).
לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות (חגי ב ח).

[חרץ] ותצבר כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות (זכריה ט ג).
וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב (זכריה יג ט).
וזקק אותם כזהב וככסף (מלאכי ג ג).
כסף צרוף... מזוקק שבעתים (תהלים יב ז).
הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים יט יא).
[כתם] נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהלים מה י).
מתרפס [4] ברצי כסף (תהלים סח לא).
טוב פריי מחרוץ ומפז (משלי ח יט).
כסף נבחר לשון צדיק (משלי י כ).
מצרף לכסף וכור לזהב (משלי יז ג).
הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי (משלי כה ד).
תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו (משלי כה יא).
[בצר] ושית על עפר בצר (איוב כב כד).
כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו, ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה (איוב כח א־ב).
[סגר] לא יותן סגור תחתיה ולא ישקל כסף מחירה לא תסולה בכתם אופיר... לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז (איוב כח טז־יז).
מצפון זהב יאתה (איוב לז כב).
תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שה"ש א יא).
ראשו כתם פז (שה"ש ה יא).
איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב? (איכה ד א).
כנסתי לי גם כסף וזהב וסגולת מלכים והמדינות (קהלת ב ח).
מטות זהב וכסף (אסתר א ו).
* אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב לח).
אגרטלי זהב שלשים אגרטלי כסף אלף (עזרא א ט).
הזהב לזהב והכסף לכסף (דהי"א כט ב).
וישלח לו חורם ביד עבדיו אניות ועבדים יודעי ים ויבואו עם עבדי שלמה אופירה ויקחו משם ארבע מאות וחמשים [5] ככר זהב ויביאו אל המלך שלמה (דהי"ב ח יח).

ע"ע ממון; מתכת.

כסף וזהב: מיני מתכת יקרים ובמובן הון וסגולה וכסף גם בכלל ממון. [שרשים] בצר, דהב, זהב, חרץ, כסף, כתם, סגר, פזז.

[1] סגור הנסגר בכור להסיר סיגו, שחוט זהב רך ונוח להרקע, מופז מבהיק כמרגלית. [2] שני שלילות הם חיוב אבל כאן הם מחזקים את השלילה. [3] חומדת זהב, או מקום מכרה הזהב. [4] מתרצה ומתפיים אם הוא מרצה להם מעות. [5] בס' מלכים כתיב ארבע מאות ועשרים, ואפשר כי השלשים כבר הוציאו בהוצאת הדרך (רד"ק).

כעס: [חרה] ויחר לקין מאד ויפלו פניו (בראשית ד ה).
[חמה] חמתי עליך (בראשית טז ה).
אל יחר לאדני ואדברה אך הפעם (בראשית יח לב).
[רעע] אל ירע בעיניך על הנער (בראשית כא יב).
[אנף] עד אשר תשוב חמת אחיך, עד שוב אף אחיך ממך (בראשית כז מד־מה).
[קצף] פרעה קצף על עבדיו (בראשית מא י).
[רגז] אל תרגזו בדרך (בראשית מה כד).
[עבר] ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה (בראשית מט ז).
ויצא מעם פרעה בחרי אף (שמות יא ח).
[נוא] וידעתם את תנואתי (במדבר יד לד).
ועל כל העדה תקצוף? (במדבר טז כב).
[זעם] ומה אזעום לא זעם ה' (במדבר כג ח).
[קנא] בקנאו את קנאתי [1] בתוכם (במדבר כה יא).
גם בי התאנף ה' בגללכם (דברים א לז).
אש אוכלה הוא אל קנא [2] (דברים ד כד).
כי יגורתי מפני האף והחמה אשר קצף ה' עליכם (דברים ט יט).
מקציפים הייתם את ה' (דברים ט כב).
מה חרי האף הגדול הזה? (דברים כט כג).
יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא (דברים כט יט).
[נאץ] וירא ה' וינאץ (דברים לב יט).
[כעס] בגוי נבל אכעיסם (דברים לב כא).
[רוח] אז רפתה רוחם מעליו (שופטים ח ג).
[רעם] וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה (ש"א א ו).
עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל, גחלים בערו ממנו (ש"ב כב ט).
[עצב] ולא עצבו אביו מימיו (מ"א א ו).
ויקנאו אותו מכל אשר עשו אבותם (מ"א יד כב).
ויהי קצף גדול על ישראל (מ"ב ג כז).
יען התרגזך אלי (מ"ב יט כח).
כי גדולה חמת ה' אשר היא נצתה בנו (מ"ב כב יג).
והתקצף וקלל במלכו ובאלהים (ישעיה ח כא).
חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו כ).
חמה אין לי (ישעיה כז ד).
שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אוכלת (ישעיה ל כז)
בזעף אף ולהב אש אוכלה (ישעיה ל ל).
יבושו ויכלמו כל הנחרים בך (ישעיה מא יא).
וישפך עליו חמה אפו (ישעיה מב כה).
את קובעת כוס חמתי (ישעיה נא כב).
בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצוף (ישעיה נז יז).
ואבוס עמים באפי ואשכרם [3] בחמתי (ישעיה סג ו).
אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה (ירמיה ז כ).
שפך חמתך על הגוים (ירמיה י כה).

והנחותי חמתי בם (יחזקאל ה יג).
סמל הקנאה המקנה [4] (יחזקאל ח ג).
ובקעתי רוח סערות בחמתי (יחזקאל יג יג).
[פנה] ונתתי פני באיש ההוא והשימתיהו [5] לאות ולמשלים (יחזקאל יד ח).
ונתתיך דם חמה וקנאה [6] (יחזקאל טז לח).
ותרגזי לי בכל אלה (יחזקאל טז מג).
[סער] ומלכיהם שערו שער רעמו פנים (יחזקאל כז לה).
ובקנאתי באש עברתי דברתי (יחזקאל לח יט).
[רתת] כדבר אפרים רתת (הושע יג א).
ויטרוף לעד אפו ועברתו שמורה לנצח (עמוס א יא).
זעף ה' אשא כי חטאתי לו (מיכה ז ט).
לשפוך עליהם זעמי כל חרון אפי (צפניה ג ח).
אשר זעמת זה שבעים שנה (זכריה א יב).
הניחו את רוחי [7] בארץ צפון (זכריה ו ח).
אז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו (תהלים ב ה).
כי יבער כמעט אפו (תהלים ב יב).
עששה מכעס עיני עתקה (תהלים ו ח).
ואל זועם [8] בכל יום (תהלים ז יב).
הרף מאף ועזוב חמה (תהלים לז ח).
קנאת ביתך [9] אכלתני (תהלים סט י).
שפך עליהם חמתך וחרון אפך תשיגם (תהלים סט כה).
לכן שמע ה' ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל (תהלים עח כא).
כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון (תהלים (תהלים עח מ).
עברה וזעם וצרה (תהלים עח מט).
יפלס נתיב לאפו (תהלים עח נ).
[עשן] עד מתי עשנת בתפלת עמך? (תהלים פ ה).
רשע יראה וכעס שניו יחרוק ונמס (תהלים קיב י).
צמתתני קנאתי [10] (תהלים קיט קלט).
קצר אפים יעשה אולת (משלי יד יז).
קצר רוח מרים אולת (משלי יד כט).
מענה רך ישיב חמה (משלי טו א).
איש חמה יגרה מדון (משלי טו יח).
ופנים נזעמים לשון סתר (משלי כה כג).
עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו (משלי כה כח).
כובד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם (משלי כז ג).
אכזריות חמה ושטף אף (משלי כז ד).
ורגז ושחק [11] ואין נחת (משלי כט ט).
כי מיץ חלב יוציא חמאה... ומיץ אפים יוציא ריב (משלי ל לג).
שם רשעים חדלו רוגז (איוב ג יז).
כי לאויל יהרג כעש ופותה תמית קנאה (איוב ה ב).

לו שקל ישקל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב).
אעזבה פני ואבליגה (איוב ט כז).
ובטוחות למרגיזי אל (איוב יב ו).
[עור] ונקי על חנף יתעורר (איוב יז ח).
ליום עברות יובלו (איוב כא ל).
מנחיריו יצא עשן כדוד נפוח ואגמון (איוב מא יב).
בני אמי נחרו בי (שה"ש א ו).
גדע בחרי אף כל קרן ישראל... ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב (איכה ב ג).
וינאץ בזעם אפו מלך וכהן (איכה ב ו).
קצפת עלינו עד מאד (איכה ה כב).
טוב כעס משחוק כי ברוע פנים ייטב לב (קהלת ז ג).
אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז ט).
ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו (אסתר א יב).
כשוך חמת המלך (אסתר ב א).
וחמת המלך שככה (אסתר ד י).
* [בנס] מלכא בנס[12] וקצף שגיא (דניאל ב יב).
* ברגז וחמא אמר להיתיה (דניאל ג יג).
* [מרר] ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם (דניאל יא יא).
* מן די הרגזו אבהתנא לאלוה (עזרא ה יב).
ויחר לו ויכעס הרבה (נחמיה ג לג).
עד עלות חמת ה' בעמו עד אין מרפא (דהי"ב לו טז).

כעס: התגעשות, התרעמות והתפעלות של רגז ועצב, התקצף; מחלת לב, שבר רוח ודאבון. [שרשים] אנף, * בנס, זעם, חמה, חרה, כעס, * מרר, נאץ, נוא, סער, עבר, עור, עצב, עשן, פנה, קנא, קצף, רגז, רוח, רעם, רעע, רתת.

[1] בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף (רש"י). [2] כועס על הרשעים ומענש אותם. [3] ת"י ואשברם בחמתי. [4] צורה המעוררת כעס והקטנה נגד העובדים אותה. [5] והשימותיהו בשי"ן שמאלית, כלומר אעשה אותו לדוגמא לבני מרי. [6] אמסר אותך להריגה בחמה וכעס. [7] שככו את חמתי בבבל. [8] כנוי לרשע המקציף את ה'. [9] הכעס שכעסתי על מהרסי בית המקדש. [10] הכעס על מכחישי התורה כרת את שנות חיי. [11] בין כעס עליו ובין שחק עמו לא ימצא נחת. [12] זעף וכעס.

כפולים:

[שנה] שנים שנים באו אל התבה (בראשית ז ט).
[כפל] מערת המכפלה (בראשית כג ט).
[כפל] והנה תאומים בבטנה (בראשית כה כד).
וכסף משנה תקחו בידכם (בראשית מג יב).
לחם משנה שני העומר לאחד (שמות טז ה).
ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה (שמות טז כב).
[פנה] לחם פנים[1] לפני תמיד (שמות כה ל).
וכפלת את היריעה הששית (שמות כו ט).
רבוע יהיה כפול (שמות כח טז).
[שפה] שפה לפיו[2] סביב מעשה אורג (שמות כח לב).
כי משנה שכר שכיר עבדך (דברים טו יח).
את משנה התורה הזאת (דברים יז יח).
[פאה] לתת לו פי שנים (דברים כא ז).
[צמד] ועמו צמד חמורים חבושים (שופטים יט י).
ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט).
ויקח את צמד הבקר ויזבחהו (מ"א יט כא).
והיא יושבת בירושלם במשנה[3] (מ"ב כב יד).
וראה רכב צמד פרשים (ישעיה כא ז).
כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ ב).
ומשנה שברון שברם (ירמיה יז יח).
ונפצתי בך אכר וצמדו[4] (ירמיה נא כג).
ותכפל חרב שלישתה (יחזקאל כא יט).
[עוף] ואראה והנה מגלת עפה[5] (זכריה ה א).
גם היום מגיד משנה[6] אשיב לך (זכריה ט יב).
כסיל שונה באולתו (משלי כו א).
כי כפלים לתושיה (איוב יא ו).
בכפל רסנו מי יבוא? (איוב מא ה).
[נפל] מפלי[7] בשרו דבקו (איוב מא טו).
ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מב י).
כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד ה).
כמעשה שפת כוס[8] פרח שושנה (דהי"ב ד ה).

ע"ע חלק.

כפולים: כפיפת חלק אחד על פניו והנחתו על חלקו השני; השנות פעולה או עשיית מעשה שתי פעמים; מספר זוגי. [שרשים] כפל, נפל, עוף, פאה, פנה, צמד, שנה, שפה, תאם.

[1] לחם הפנים על השלחן היו בשתי מערכות, כפולות. [2] כפול לתוכו בפתיחת בית הצואר סביב. [3] בין שתי תחומות, וי"א בחלק השני מן העיר. [4] צמד בקר, כפול. [5] לדעת חז"ל כפולה ומכופלת (עירובין כא.). [6] בשורה כפולה. [7] חתיכות בשרו כפולים מרוב שמנם ושוכבות זו על גב זו ודבקות זו בזו. [8] הכוס כפול בפתיחתו כשפה לפה.

כפור:

[קרח] וקרח בלילה (בראשית לא מ).
[קפא] נצבו כמו נד נוזלים קפאו תהומות בלב ים (שמות טו ח).
[כפר] דק ככפור על הארץ (שמות טז יד).
[חסף] דק מחוספס[1] דק ככפור (שמות טז יד).
כעין הקרח הנורא (יחזקאל א כב).
משליך קרחו כפתים כפור כאפר יפזר (תהלים קמז י).

וכפור שמים מי ילדו? (איוב לח כט).

ע"ע חום וקור.

כפור: שכבת הטל שהיה לשלג קשה, גלד וקפאון; רסיסי לילה הנקרשים מן הקור. [שרשים] חסף, כפר, קפא, קרת.

כפייה: ע"ע אונס; הפצרה.

כפיפה: ע"ע כריעה והשתחויה.

כפירה: מי ה׳ אשר אשמע בקולו?... לא ידעתי ה׳ (שמות ה ב).

[פנה] פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מאת ה׳ אלהיכם... פן יש בכם פורה ראש ולענה (דברים כט יז).
[נטה] ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים (מ"א יא ד).
[שכח] השכחים את הר קדשי (ישעיה סה יא).
[כחש] כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא (ירמיה ה יב).
ולא לאמונה גברו בארץ (ירמיה ט ב).
[נסג] ואת הנסוגים מאחרי ה׳ (צפניה א ו).
אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו? (מלאכי ג יד).
כל גוים שוכחי אלהים (תהלים ט יח).
פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב).
אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים יד א).
ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון? (תהלים עג יא).
דור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו (תהלים עח ח).
כי לא האמינו באלהים (תהלים עח כב).
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב (תהלים צד ז).
מתורתך לא נטיתי (תהלים קיט נא).
וכחשתי ואמרתי מי ה׳ (משלי ל ט).
[תפל] ובכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א כב).
ותאמר לו אשתו עודך מחזיק בתומתך? ברך אלהים ומות (איוב ב ט).
כן ארחות כל שוכחי אל (איוב ח יג).
האומרים לאל סור ממנו ומה יפעל שדי למו? (איוב כב יז).
גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל (איוב לא כח).
* ומלין לצד עלאה ימלל. (דניאל ז כה).

ע"ע אמונה.

כפירה: לשון סלוק והעברה בלשון ארמית; הכחשת מציאות דבר, וביחוד בבחינת אי אמונה בעקרי הדת. [שרשים] כחש, נטה, נסג, שכח, תפל.

כפר: ע"ע עיר.

כפרה: ע"ע סליחה ומחילה.

כרובים: [כרב] וישכן... את הכרובים (בראשית ג כד).

ועשית שנים כרובים זהב מקשה (שמות כה יח).
והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו (שמות כה כ).
וירכב על כרוב ויעף (ש"ב כב יא).
ויפרשו את כנפי הכרובים ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף (מ"א ו כז).
אריות בקר וכרובים (מ"א ז כט).
ה׳ צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים (ישעיה לז טז).
[חיי] ומתוכה דמות ארבע חיות [1] וזה מראיהן דמות אדם להנה (יחזקאל א ה).
ואראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרובים [2] כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם (יחזקאל י א).
את כרוב ממשח הסוכך ונתתיך בהר קדש (יחזקאל כח יד).
יושב הכרובים הופיעה (תהלים פ ב).
ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצועים ויצפו אותם זהב (דהי"ב ג י).

ע"ע מלאכים.

כרובים: יצור, רוחני נעלה במעלת מלאכי ה׳ ודמיון צורתם נעשו שני כרובים על ארון העדות. [שרשים] חיי, כרב.

[1] חיות הקדש של המרכבה הוא ענין אחד עם הכרובים, וחז"ל קבלו שהיו פניהם פני אדם צעיר לימים = תינוק.
[2] מזה נראה כי נקראו כל ארבע החיות בשם כרובים.

כרוז: ע"ע הכרזה.

כריעה והשתחויה: [קדד] ואקוד ואשתחוה לה׳ (בראשית כד מח).

[שחה] וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו (בראשית לג ג).
וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז לא).
[כרע, רבץ] כרע רבץ כאריה וכלביא (בראשית מט ט).
ויקדו ושתחוו לה׳ אפים ארצה (במדבר כב לא).
[נפל] ואתנפל לפני ה׳ (דברים ט כה).
כל אשר ילוק... וכל אשר יכרע על ברכים לשתות (שופטים ז ה).
השתחויתי אמצא חן בעיניך (ש"ב טז ד).
ותקוד בת שבע ותשתחו למלך (מ"א א טז).
[גהר] ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו (מ"א

יח מב).
[שחח] וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט).
[סגד] יסגוד לו ישתחו ויתפלל אליו (ישעיה מד יז).
לבול עץ אסגוד? (ישעיה מד יט).
כי לי תכרע כל ברך (ישעיה מה כג).
[קרס] כרע בל קורס נבו... כרעו קרסו יחדו (ישעיה מו א-ב).
אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה נא כג).
והשתחוו על כפות רגליך (ישעיה ס יד).
והם משתחוים קדמה (יחזקאל ח טז).
והשתחוה על מפתן השער (יחזקאל מו ב).
ואת המשתחוים על הגגות לצבא השמים (צפניה א ה).
המה כרעו ונפלו (תהלים כ ט).
אכלו [1] וישתחוו כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר (תהלים כב ל).
[עוה] נעויתי שחותי עד מאד (תהלים לח ז).
כי הוא אדוניך והשתחוי לו (תהלים מה יב).
וימעטו וישוחו מעוצר רעה ויגון (תהלים קז לט).
וברכים כורעות תאמץ (איוב ד ד).
כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו (אסתר ג ח).
• נפל על אנפוהי ולדניאל סגד (דניאל ב מו). []
• תפלון ותסגדון לצלם דהבא (דניאל ג ה).
ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' (דהי"ב ז ג).

ע"ע נפילה.

כריעה והשתחויה: כפיפת פרקי הרגל מן הכף עד מקום חבורה עם הירך, וזהו תחלת נפילה: נטה השפל דכא לארץ; הכוף לפני גדולים כנכנע לכבודם ובפרט לפני ה'. [שרשים] גהר, כרע, נפל, סגד, עוה, קדד, קרס, רבץ, שחה, שחח.

[1] יש קורין אך לו ישתחוו.

כריתה: [בתר] ויבתר אותם בתוך, ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפור לא בתר (בראשית טו י).
[גזר] אשר עבר בין הגזרים (בראשית טו יז).
[כרת] כרת ה' את אברהם ברית (בראשית טו יח).
[גזה] לא תבנה אתהן גזית (שמות כ כה).
[נתח] ונתת על נתחיו ועל ראשו (שמות כט יז).
[פסל] פסל לך שני לוחות (שמות לד א).
[פתח] פתות אותה פתים [1] (ויקרא ב ו).
ואת האיל נתח לנתחיו (ויקרא ח כ).
[קצע] ואת הבית יקציע [2] מבית סביב (ויקרא יד מא).
ונשא השעיר... אל ארץ גזרה (ויקרא טז כב).
[נתק] וקצרתם את קצירה (ויקרא כג י).
[קטף] וקטפת מלילות בידך (דברים כג כו).
[זמר] וכרמך לא תזמור (ויקרא כה ד).
[בצר] כי תבצר כרמך (דברים כד כא).
[קצץ] וקצות את כפה (דברים כה יב).
[זנב] ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דברים כה יח).
[עקר] את סוסיהם עקר (יהושע יא ט).
ויקצצו את בהונות ידיו ורגליו (שופטים א ו).
ואוחז בפלגשי ואנתחה (שופטים כ ו).
[גדע] נגדע היום שבט אחד מישראל (שופטים כא ו).
וגדעתי את זרעך (ש"א ב לא).
[פלח] פלח [4] דבלה ושני צמוקים (ש"א ל יב).
גזרו את הילד החי (מ"א ג כה).
[גרר] מגוררות במגרה (מ"א ז ט).
וטור כרותות ארזים (מ"א ז יב).
[קרע] ויקרעה שנים עשר קרעים (מ"א יא ל).
הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן (מ"א יג ג).
[נפל] וכל עץ טוב תפילו (מ"ב ג כה).
ויפלח [5] אל סיר הנזיד (מ"ב ד לט).
ויבואו הירדנה ויגזרו העצים (מ"ב ו ד).
[קצב] ויקצב עץ וישלך שמה (מ"ב ו ו).
[קצה] בימים ההם החל ה' לקצות בישראל (מ"ב י לב).
וכרת את האשרה (מ"ב יח ד).
ולא נתק שרוך נעליו (ישעיה ה כז).
[סעף] מסעף [6] פוארה במערצה (ישעיה י לג).
[נקף] ונקף סבכי היער בברזל (ישעיה י לד).
[אמל] כי שדמות חשבון אומלל (ישעיה טז ח).
[תזז] ואת הנטישות הסיר התז (ישעיה יח ה).
[קמל] קנה וסוף קמלו (ישעיה יט ו).
[קטב] כזרם ברד שער קטב [7] (ישעיה כח ב).
[כפר] וכפר בריתכם את מות (ישעיה כח יח).
החפיר לבנון קמל (ישעיה לג ט).
[יצת] קוצים כסוחים באש יצתו (ישעיה לג יב).
יקרעה בתער הסופר (ישעיה לו כג).
[קפד] קפדתי כאורג חיי (ישעיה לח יב).
[פרס] הלא פרוס [8] לרעב לחמך (ישעיה נח ז).
שברו עול נתקו מוסרות (ירמיה ה ה).
כי עץ מיער כרתו (ירמיה י ג).
זרעו חטים וקוצים קצרו (ירמיה יב יג).
[נתש] ואת אשר נטעתי אני נותש (ירמיה מה ד).
[קרץ] קרץ מצפון בא בא (ירמיה מו כ).
[חטב] ובקרדומות באו לה כחוטבי עצים (ירמיה מו כב).
[קרח] באה קרחה אל עזה (ירמיה מז ה).
[שבת] ויין מיקבים השבתי (ירמיה מח לג).
קפדה בא ובקשו שלום ואין (יחזקאל ז כה).
בשעלי שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט).
את ראש יניקותיו קטף (יחזקאל יז ד).

[קסס] ואת פריה יקוסס ויבש (יחזקאל יז ט).
[ברא] וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כג מז).
[שחף] נגד הסף שחיף [9] עץ סביב (יחזקאל מא טז).
[שבב] כי שבבים [10] יהיה עגל שומרון (הושע ח ו).
אהי דברך מות אהי קטבך שאול (הושע יג יד).
[קצף] שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה (יואל א ז).
[פרש] ופרשו [11] כאשר בסיר (מיכה ג ג).
ונתשתי אשיריך מקרבך (מיכה ה יג).
וכן נגוזו ועבר (נחום א יב).
קצות [12] עמים רבים וחוטא נפשך (חבקוק ב י).
ננתקה את מוסרותמו (תהלים ב ג).
[שרש] ושרשך מארץ חיים (תהלים נב ז).
קרני רשעים אגדע (תהלים עה יא).
[כסח] שרופה באש כסוחה (תהלים פ יז).
[צמת] בעותיך צמתתוני (תהלים פח יז).
ברעתם יצמיתם יצמיתם ה׳ אלהינו (תהלים צד כג).
לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים קא ח).
ה׳ צדיק, קצץ [13] עבות רשעים (תהלים קכט ד).
לגוזר ים סוף לגזרים (תהלים קלו יג).
[כפת] משליך קרחו כפתים [14] (תהלים קמז יז).
עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג).
ולשון תהפוכות תכרת (משלי י לא).
מקצה רגלים חמס שותה (משלי כו ו).
עודנו באבו לא יקטף (איוב ח יב).
[נקט] נקטה נפשי בחיי (איוב י א).
יפלח כליותי ולא יחמול (איוב טז יג).
כי לא נצמתי מפני חשך (איוב כג יז).
אזרעה ואחר יאכל וצאצאי ישורשו (איוב לא ח).
ובכל תבואתי תשרש (איוב לא יב).
מחומר קרצתי [15] גם אני (איוב לג ו).
[מלא] התמלא [16] בשוכות עורו ? (איוב מ לא).
לא השבית לך גואל (רות ד יד).
צמתו [17] בבור חיי (איכה ג נג).
עת לטעת ועת לעקור נטוע (קהלת ג ב).
והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד יב).
* [גדד] גודו אילנא וקצצו ענפוהי (דניאל ד יא).
* [מרט] עד די מריטו גפה (דניאל ז ד).
* ותלת מן קרניא קדמיתה אתיקרה [18] מן קדמא (דניאל ז ח).
[חתך] נחתך [19] על עמך ועל עיר קדשך (דניאל ט כד).
* [נסח] יתנסח [20] אע מן ביתה (עזרא ו יא).
לחוטבים לכרתי העצים (דהי"ב ב ט).

ע"ע השחתה.

כריתה: חתוך, גדוע וגזרת דבר ממקום. חבורו וגידולו; עקירה ממקום אחד והעברה למקום אחר: חרבן ושממה. [שרשים] אמל, בצר, ברא, בתר, * גדד, גדע, גזה, גזז, גדר, זמר, זנב, חטב, * חתך, יצת, כסח, כפר, כפת, כרת, מלא, * מרט, * נסח, נקט, נפל, נקף, נתח, נתק, נחש, סעף, עקר, פלח, פסל, פרם, פרש, פתת, צמת, קטב, קטף, קמל, קסס, קפד, קצב, קצה, קצע, קצף, קצץ, קצר, קרת, קרע, קרץ, שבב, שבת, שחף, שרש, תזז.

[1] שבירה ופרירה לחלקים קטנים. [2] יקלוף ויקצץ. [3] כרת את פרסות רגליהם. [4] חתיכת דבלה שהיא תאנים דרוסות יחד עד שנעשו גוף אחד. [5] חתך או בקע הפקועות ונתנם לתוך הסיר. [6] יכרות הסעיפים וכן ויסקלהו = יסיר האבנים. [7] סער הכורת ומשחית. [8] לשון פרוסה. [9] שסיעה ובדיקה. [10] כריתה וגזירה. יגזרו אותו ללוחות וקשרים וקיסמים דקים. [11] מלשון פריסה, חתכו לחתיכות קטנות. [12] יש קורין בפת"ח תחת הקו"ף. [13] עבר במקום עתיד. יכרות עבותות הרשעים האוסרים את ישראל בגלות. [14] כמו פתותי לחם. [15] נחתך ונחטב צלמי. [16] כמו התמלל ? חתוך וכריתה, כמו ימולל ויבש. [17] כרתו שכים מחיי כי מתי לפני יומי במה שאסרו אותי בכלא. [18] נתיקרו ונפלו. [1] כריתה וגזירה. [20] עקירה וכריתה.

כרם: ע"ע גן וכרם.

כרת:

[כרת] ונכרתה הנפש ההיא מעמיה (ויקרא ז כא).
[אבד] והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמיה (ויקרא כג ל).
ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל (במדבר יט כ).
[שמד] ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו (דברים ט כ).
[שבת] אשביתה מאנוש זכרם (דברים לב כו).
[עכר] מה עכרתני יעכרך ה׳ (יהושע ז כה).
ואם תשמיד את שמי מבית אבי (ש"א כד כב).
ונשמידה גם את היורש (ש"ב יד ז).
ואשר דמה לנו נשמדנו [1] מהתיצב בכל גבול ישראל (ש"ב כא ה).
[גזר] כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו [2] (ישעיה נג ח).
ונכרתנו מארץ חיים (ירמיה יא יט).
יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב (מלאכי ב יב).
מבלי משים [3] לנצח יאבדו (איוב ד כ).
[שרש] אזרעה ואחר יאכל וצאצאי ישורשו (איוב לא ח).

ע"ע כריתה.

כרת: עקירה של אבוד וכליון ביחס אל הקהל שממנו נעקר; כריתת הנפש לעוה"ב, בתור עונש על חטא מיוחד. [שרשים] אבד, גזר, כרת, עכר, שבת, שמד, שרש.

[1] השבעים קורין להשמידנו. [2] השבעים קורין נגוע למות. [3] השבעים קורין מבלי מושיע.

כשלון: ע"ע מכשול.

כשפים: [חרט] ואומר אל החרטומים ואין מגיד לי (בראשית מא כד).

[נחש] והוא נחש ינחש בו (בראשית מד ה).

[כשף, להט] ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן (שמות ז יא).

[לוט] ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם (שמות ז כב).

מכשפה לא תחיה (שמות כב יז).

[ענן] לא תנחשו ולא תעוננו (ויקרא יט כו).

[אוב, ידע] אוב או ידעוני [1] (ויקרא כ כז).

[קסם] כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במדבר כג כג).

[חבר] קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים (דברים יח י־א).

בקשו לי אשת בעלת אוב (ש"א כח ז).

והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו [2] הממנו (מ"א כ לג).

אל האובות... המצפצפים והמהגים (ישעיה ח יט).

[אטט] ודרשו אל האלילים ואל האטים ואל האובות ואל הידעונים (ישעיה יט ג).

[בדד] מפיר אותות בדים וקוסמים יהולל (ישעיה מד כה).

[הבר] הוברי שמים החוזים בכוכבים (ישעיה מז יג).

בני עוננה זרע מנאף ותזנה (ישעיה נז ג).

מצודדות שם את הנפשות לפורחות (יחזקאל יג כ).

טובת חן בעלת כשפים (נחום ג ד).

והקוסמים חזו שקר (זכריה י ב).

ולא יהיה כנעני [3] עוד בבית ה' (זכריה יד כא).

חובר חברים מחוכם (תהלים נח ו).

[לחש] אשר לא ישמע לקול מלחשים (תהלים נח ו).

אם ישך הנחש בלא לחש? (קהלת י א).

[אשף] על כל החרטומים והאשפים (דניאל א כ).

[כשד] לקרוא לחרטומים ולאשפים ולמכשפים ולכשדים (דניאל ב ב).

לכל חרטום ואשף וכשדי (דניאל ב י).

* [חכם] חכימין אשפין חרטומין גזרין (דניאל ב כז).

ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני (דהי"ב לג ו).

ע"ע אמונה טפלה.

כשפים: עשות מעשה קסמים ולחשים ע"י אופנים שונים, ובדרישה אל המתים לפעול על ידם, לשנות את מנהגי הטבע בתחבולות אחיזת עינים. והיו הנשים עוסקות בזה הרבה. [שרשים] אוב, אטט, אשף, בדד, הבר, חבר, * חכם, חרט, ידע, כשד, כשף, להט, לוט, לחש, נחש, ענן, קסם.

[1] קסם הנעשה בתחבולות המצפצפים ומהגים שמוציאים קול גבוב מתוך בטנם (ventriloquism). [2] כמו יחלטוה ממנו. [3] הכלדאים היו הוברי שמים וחוזים בכוכבים.

כשר: ע"ע אסור והתר; ראוי.

כשרון: [מהר] לשוני עט סופר מהיר (תהלים מה ב).

חזית איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט).

[כשר] בחכמה ובדעת ובכשרון (קהלת ב כא).

ומה כשרון לבעליה? כי אם ראות עיניו (קהלת ה י).

ויתרון הכשר חכמה (קהלת י י).

אינך יודע אי זה יכשר (קהלת יא ו).

[נגע] אם לעת כזאת הגעת למלכות? (אסתר ד יד).

ע"ע זריזות.

כשרון: חריצות והשתדלות לעשות דבר ראוי ונכון לחפצו ולתכליתו; התועלת המגיעה מן החריצות הזו. [שרשים] כשר מהר, נגע.

כתיבה: [כתב] כתוב זאת זכרון בספר (שמות יז יד).

[לוח] לוחות אבן כתובים באצבע אלהים (שמות לא יח).

[חרת] והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות (שמות לב טז).

[ספר] מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).

[שרט, קוע] ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתובת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא יט כח).

והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת (דברים כז ב־ג).

[חקק] כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג כא).

לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה (יהושע יח ח).

[משך] ומזבלון מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד).

ויכתב יהוא ספרים וישלח שמרון (מ"ב י א).

[גליון, חרט] קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש (ישעיה ח א).

הוי החוקקים חקקי און ומכתבים עמל כתבו (ישעיה י א).

כתבה על לוח אתם ועל ספר חוקה (ישעיה ל ח).

וזה יכתוב ידו לה' (ישעיה מד ה).

הן על כפים חקותיך (ישעיה מט טז).

אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים (ירמיה ח ח).

[חרש] חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה על לוח לבם (ירמיה יז א).

ונתתי את תורתי בקרבם ועל לוח לבם אכתבנה (ירמיה לא לב).
לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי[1] הזה (ירמיה לב יד).
ויכתוב ברוך... על מגלת ספר (ירמיה לו ד).
מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו (ירמיה לו יח).
והיה כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר על האח (ירמיה לו כג).
[קסת] אשר קסת הסופר במתניו (יחזקאל ט ז).
ובכתב בית ישראל לא יכתבו (יחזקאל יג ט).
כתוב חזון ובאר על הלוחות למען ירוץ כל קורא בו (חבקוק ב ב).
[גלה] הנה באתי במגלת ספר כתוב אלי (תהלים מ ח).
[עטט] ולשוני עט סופר מהיר (תהלים מה ב).
ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים סט כט).
ה׳ יספר בכתוב עמים (תהלים פז ו).
כתבם על לוח לבך (משלי ג ג).
הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת, להודיעך קושט אמרי אמת (משלי כב כ־כא).
[חצב] מי יתן אפו ויכתבון מלי, מי יתן בספר ויוחקו בעט ברזל ועופרת לעד, בצור יחצבון (איוב יט כג־כד).
[תוה] הן תוי שדי יענני וספר כתב איש ריבי[2] (איוב לא לה).
אל מדינה ומדינה ככתבה (אסתר א כב).
[פשג] ואת פתשגן כתב הדת (אסתר ד ח).
[אגר] לקיים את אגרת הפורים (אסתר ט כט).
* [רשם] וכתבא דנה רשום (דניאל ה כד).
הכל רשום בכתב אמת (דניאל י כא).
ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב (עזרא א א).
כתבו אגרה חדה על ירושלם (עזרא ב ח).
[נשת] וכתב הנשתון[2] כתוב ארמית (עזרא ד ז).
* דנה פרשגן אגרתא (עזרא ד יא).
* והשתכח באחמתא... מגלה חדה (עזרא ו ב).
ואגרת פתוחה בידו (נחמיה ו ה).
וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל ישראל ויהודה (דהי"ב ל ו).

ע"ע ספרים.

כתיבה: רשימה וציור אותיות ומלות לבאר ענין בספר או בגליון; חרוט וחרות בחרט ורשום על לוח או בספר; כלי הכתיבה. [שרשים] אגר, גלה, גלל, חצב, חקק, חרט, חרש, חרת, כתב, כתם, לוח, משך, נשת, ספר, עטט, פשג, קוע קסת, רשם, שרט, תוה.

[1] לגלות אזן הגואלים אם ירצו לגאול. [2] רשימה וכתיבה, כלומר ה׳ ישפוט בין דברי הויכוח שכתבתי אני ובין מה שכתב מתנגדי. [3] העתקה (copy).

כתישה:
[כתת] שמן זית זך כתית[1] למאור (שמות כז כ).
[שחק] ושחקת ממנה הדק (שמות ל לו).
[דוך] או דכו במדוכה (במדבר יא ח).
ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דברים ט כא).
[דוש] ודשתי את בשרכם (שופטים ח ז).
וכתת נחש הנחשת (מ"ב יח יד).
[טחן] ופני עניים תטחנו (ישעיה ג טו).
[דכא]והיו שתותיה מדוכאים (ישעיה יט י).
אדוש ידושנו (ישעית כח כח).
תדוש הרים ותדוק (ישעיה מא טו).
[שחק] ואשחקם כעפר על פני רוח כטיט חוצות אדיקם[2] (תהלים יח מג).
אם תכתוש את האויל במכתשת (משלי כז כב).
* די פרזלא מהדק וחשל כלא (דניאל ב מ).

ע"ע רציצה.

כתישה: שחוק פרור הדק היטב; הכה עד אשר דק; פצוץ ודקיקה לרסיסים. [שרשים] דוך, דוש, דכא, טחן, שחק.

[1] תרגומו כתישא למנהרא. [2] כמו אדיקם.

כתר:
[נזר] ונתת את נזר הקדש על המצנפת (שמות כט ו).
ויעשו את ציץ[1] נזר הקדש זהב טהור (שמות לט ל).
[ציץ] את ציץ הזהב נזר הקדש (ויקרא ח ט).
כי נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו ז).
[עטר] ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה (ש"ב יב ל).
[כתר] וכותרת על ראש העמדים (מ"א ז יט).
ויתן עליו את הנזר ואת העדות (מ"ב יא יב).
[צפר] לעטרת צבי ולצפירת[2] תפארה (ישעיה כח ה).
גוזי נזרך והשליכי (ירמיה ז כט).
הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזקאל כא לא).
ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות (זכריה ו יא).
תשית לראשו עטרת פז (תהלים כא ד).
ועליו יציץ נזרו (תהלים קלב יח).
וערומים יכתירו דעת (משלי יד יח).
בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו (שה"ש ג יא).
וישם כתר מלכות בראשה (אסתר א יז).
וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר[3] נתן כתר מלכות בראשו (אסתר ז ח).
ועטרת זהב גדולה (אסתר ח טו).

[צפת] והצפת [4] אשר על ראשו (דהי"ב ג טו).

כתר: עטרה ונזר המלך הסובב ומקיף את הראש: קשוט לבנין ועמודים כדמות כתר. [שרשים] כתר, נזר, עטר, צוץ, צפר, צפת.

[1] נקרא ציץ ע"ש ההבטה שהכל רואים אותו ונעשה כעין כתר סביב הראש. [2] צפירה לשון סבוב, כתר או מצנפת המסבב הראש והוא לשון משנה (כלים פ"טז) משיעשה שתי צפירות לרוחב שלה, ר"ל הסביב שעושין לקופה. [3] כמו כאשר נתן, כלומר בשעה שנכתר למלך. [4] תרגומו וקרונתא היך כדמות שרגא די על רישיה.

ל

לא: ע"ע הן ולאו.

לאום: ע"ע עם.

לב: [לבב] כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח כא).

בתם לבבי ובנקיון כפי (בראשית כ ה).
ויגנוב יעקב את לב לבן (בראשית לא כ).
ויחזק לב פרעה (שמות ז יג).
ויכבד לב פרעה (שמות ט ז).
קפאו תהומות בלב ים (שמות טו ח).
ובלב כל חכם לב נתתי חכמה (שמות לא ו).
כל נדיב לב הביאו (שמות לה כב).
ולמה תניאון את לב בני ישראל (במדבר לב ז).
אחינו המסו את לבבנו (דברים א כח).
בוער באש עד לב השמים (דברים ד יא).
ומלתם את ערלת לבבכם (דברים י טז).
לב רגז וכליון עינים (דברים כח סה).
כי בשרירות לבי אלך (דברים כט יח).
בפלגות ראובן גדולים חקקי לב... גדולים חקרי לב (שופטים ה טו-טז).
וייטב לב הכהן (שופטים יח כ).
סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה).
והיה כהפנותו שכמו ללכת מעם שאול ויהפך לו אלהים לב אחר (ש"א י ט).
כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (ש"א טז ז).
אל יפול לב אדם עליו (ש"א יז לב).
לפוקה ולמכשול לב לאדוני (ש"א כה לא).
היה לב איש ישראל אחרי אבשלום (ש"ב טו יג).
אשר לבו כלב האריה (ש"ב יז י).
עודנו חי בלב האלה (ש"ב יח יד).
באמת ובצדקה ובישרת לבב (מ"א ג ו).
לב שומע לשפוט את עמך (מ"א ג ט).
ובתבונה הרבה מאד ורוחב לב (מ"א ה ט).
ויסער לב מלך ארם (מ"ב ו יא).
אמרו לנמהרי לב (ישעיה לה ג).
דברו על לב ירושלם (ישעיה מ ב).
רועה אפר לב הותל הטהו (ישעיה מד כ).
אבירי לב הרחוקים מצדקה (ישעיה מו יב).
שלחני לחבוש לנשברי לב (ישעיה סא א).
יאבד לב המלך ולב השרים (ירמיה ד ט).
קירות לבי הומה לי (ירמיה ד יט).
עם סכל ואין לב (ירמיה ה כא).
וכל בית ישראל ערלי לב (ירמיה ט כה).
עקוב הלב מכל (ירמיה יז ט).
מי זה ערב את לבו לגשת אלי? (ירמיה ל כא).
ואל יושבי לב קמי [1] (ירמיה נא א).
ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה והסרותי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר (יחזקאל יא יט).
למען תפוש את בית ישראל בלבם (יחזקאל יד ה).
מה אמולה לבתך! (יחזקאל טז ל).
למען למוג לב (יחזקאל כא כ).
יען תתך את לבבך כלב אלהים (יחזקאל כח ו).
וחשיב לב אבות על בנים (מלאכי ג כד).
תכין לבם תקשיב אזנך (תהלים י יז).
יתן לך כלבבך (תהלים כ ה).
היה לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהלים כב טו).
קרוב ה' לנשברי לב (תהלים לד יט).
לבי סחרחר עזבני כחי (תהלים לח יא).
כי הוא יודע תעלומות לב (תהלים מד כב).
לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (תהלים נא יב).
נכון לבי אלהים — נכון לבי — אשירה ואזמרה (תהלים נז ח).
ולבם לא נכון עמו (תהלים עח לז).
לבב אנוש יסוד ממני (תהלים קא ד).
הוכה כעשב ויבש לבי (תהלים קב ה).
אל תט לבי לדבר רע (תהלים קמא ד).
כתבם על לוח לבך (משלי ג ג).
לב יודע מרת נפשו (משלי יד י).
שאול ואבדון נגד ה' אף כי לבות בני אדם (משלי טו יא).
לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון (משלי טז א).
אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו (משלי יט ג).
תנה בני לבך לי (משלי כג כו).
השמת לבך אל עבדי איוב? (איוב ב ג).
ואלה צפנת בלבבך (איוב י יג).
איש נבוב ילבב [2] (איוב יא יב).
גם לי לב כמוכם (איוב יב ג).

מה יקחך לבך? [3] (איוב טו יב).
לא יחרף לבבי מימי (איוב כז ו).
[שכה] או מי נתן לשכוי בינה? (איוב לח לו).
לבו יצוק כמו אבן (איוב מא טז).
לבבתני [4] אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך (שה"ש ד ט).
אני ישנה ולבי ער (שה"ש ה ב).
תתן להם מגנת לב (איכה ג סה).
כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה [5] (קהלת ט א).
לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב).
* [בל] ועל דניאל שם בל [6] לשיזבותה (דניאל ו טו).
וימלך לבי עלי (נחמיה ה ז).
ולעדור בלא לב ולב (דהי"א יב לג).
כי כל לבבות דורש ה' (דהי"א כח ט).

ע"ע אברי הגוף.

לב: מרכז האברים בגוף החי המניע את הדם ומקלח אותו לתקופתו, והוא מקור כח החיים ומעורר תכונות ותושים. בהשאלה נמלץ השם לב על תוך דבר קרבו ועקרו. [שרשים] * בל, לבב, שכה.

[1] לב קמי = כשדים בא"ת ב"ש. [2] יקנה לב. [3] מה יורה לך רעיונך? [4] משכת את לבבי. [5] יש קורין תחת ולבור את כל זה = ולבי רואה כל זה. בל = לב בהפך אתון, נת, לב וחשב עצה.

לבן: ע"ע צבע.

לבנה: ע"ע שמש וירח.

לוה ומלוה: ע"ע הלואה.

לוחות: ע"ע כתיבה.

לויה: [שלח] ואברהם הולך עמם לשלחם [1] (בראשית יח טז).

וישלחו את רבקה אחותם (בראשית כד נט).
[הלך] והמלך דוד הולך אחרי המטה (ש"ב ג לא).
[לוה] אוררי יום העתידים עורר לויתן [2] (איוב ג ח).

ע"ע הליכה.

לויה: הליכה לשלח חברו בדרך בכבוד ובפרט הליכה אחרי מטתו של מת. [שרשים] הלך, לוה, שלח.

[1] ת"א לאלוי יתהון, פטור איש לדרכו בברכה. [2] מרי נפש האוררים ומקללים יום לידתם וחפצים במות לעורר קינה בלוית המת (עי' ירוש' מו"ק א ה): לא תעורר אשה לויתה במועד כמה דתימר העתידים עורר לויתן.

לויתן: [תנן] ויברא אלהים את התנינים הגדולים (בראשית א כא).

[לוה, נחש] ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנים אשר בים (ישעיה כז א).
שברת ראשי תנינים על המים אתה רצצת ראשי לויתן (תהלים עד יג-יד).
לויתן זה יצרת לשחק בו [1] (תהלים קד כו).
אוררי יום העתידים עורר לויתן (איוב ג ח).
תמשך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו? התשים אגמון באפו ובחוח תקוב לחיו? הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות? היכרות ברית עמך תקחנו לעבד עולם? התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך? (איוב מ כה-כט).
התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יחזקאל כט ג).
עצמיו אפיקי נחושה [2] גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ יח).
גאוה אפיקי מגנים [3] סגור חותם צר (איוב מא ז).
ירתיח כסיר מצולה, ים ישים כמרקחה (איוב מא כג).

לויתן: מין התנינים הגדולים אשר בים. יש אומרים שהוא החיה הידועה crocodile, אבל לפי תואריו באיוב נראה שהוא חיה משונה בגדלה ובחזקה (monster). [שרשים] לוה, נחש, תנן.

[1] „בו" מוסב אל הים. [2] עצמיו החלולים המה אפיקי נחושה. [3] אפיקי כנוי לפתחי פיו, מגנים כנוי לשניו.

לח: ע"ע יבש ולח.

לחם: [לחם] בזיעת אפך תאכל לחם (בראשית ג יט).

[פתת] ואקחה פת לחם וסעדו לבכם (בראשית יח ה).
ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח כ).
לחם לפי הטף (בראשית מז לב).
[מצץ, חמץ] שבעת ימים תאכלו מצות... כי כל אוכל חמץ (שמות יב טו).
[שאר] שאור לא ימצא בבתיכם (שמות יב יט).
[בצק] וישא העם בצקו טרם יחמץ משארותם צרורות בשמלותם (שמות יב לד).
[עוג] עוגות מצות (שמות יב לד).
[צפח] וטעמו כצפיחית בדבש (שמות טז לא).
לחם פנים לפני תמיד (שמות כה ל).
[כרר, רקק] וככר לחם אחת... ורקיק אחד מסל המצות (שמות כט כג).
לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח).
ויערוך עליו ערך לחם (שמות מ כג).
תופיני מנחת פתים [2] (ויקרא ו יד).
[חלה] על חלות לחם חמץ (ויקרא ז יג).
כי לחמנו הם סר צלם מעליהם (במדבר יד ט).
[ערס] ראשית עריסותיכם חלה (במדבר טו כ).
לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (דברים ח ג).
ברוך טנאך ומשארתך (דברים כח ה).

לחם צידם יבש היה נקודים (יהושע ט ה).
[צלל] צליל לחם[3] שעורים מתהפך במחנה (שופטים ז יג).
תנו לנו ככרות לחם (שופטים ח ה).
לחם הפנים המוסרים מלפני ה' (ש"א כא ז).
אשימה לפניך פת לחם ואכול (ש"א כח כב).
אם יש לי מעוג (מ"א יז יב).
עשי לי משם עוגה קטנה (מ"א יז יג).
עוגת רצפים וצפחת מים (מ"א יט ו).
כל משען לחם וכל משען מים (ישעיה ג א).
לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל כ).
ועוגת שעורים תאכלנה (יחזקאל ד יב).
בשעלי שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט).
מלוש בצק עד חומצתו (הושע ז ד).
ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טו).
נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו כה).
כי לחמו לחם רשע (משלי ד יז).
לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט ה).
ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז).
עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב יא).
טוב פת לחם ושלוה בה (משלי יז א).
כי תשב ללחום את מושל (משלי כג א).
אל תלחם לחם רע עין (משלי כג ו).
הטריפני לחם חוקי (משלי ל ח).
ולחם עצלות לא תאכל (משלי לא כז).
ואוכל פתי לבדי (איוב לא יז).
וטבלת פתך בחומץ (רות ב יד).
שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א).
[פתבג] וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך (דניאל א ח).
לחם חמדות לא אכלתי (דניאל י ג).
לחם המערכת (דהי"א ט לב).

ע"ע חמץ ומצה.

לחם: מאכל העשוי מתבואת דגן אחרי תקונם, הסועד מכלכל ומשביע. [שרשים] בצק, חלה, חמץ, כרר, לחם, מצץ, עוג, ערס, * פתבג, פתת, צלל, צפח, רקק, שאר.

[1] בצק או עיסה שבא לידי תפיחה ותסיסה (-fermentation). [2] פת קטנה (cake). [3] חררה צלויה באש.

לחץ: ע"ע דחיקה.

לטישה: ע"ע חדוד; מריטה.

לילה: ע"ע יום ולילה.

לכידה: ע"ע צידה.

לכלוך וטנוף: [פדר] ואת הפדר (ויקרא א ח).
[פרש] ואת פרשו[1] (ויקרא ח יז).
[יצא] ושבת וכסית את צאתך (דברים כג יד).
[שפת] מאשפות ירים אביון (ש"א ב ח).
[געל] כי שם נגעל מגן גבורים (ש"ב א כא).
[גלל] ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תומו (מ"א יד י).
[חרא] וישימהו למחראות[3] עד היום הזה (מ"א י כז).
[דבה] ורובע הקב דביונים[4] (מ"ב ו כה).
[דמן] והיתה נבלת איזבל כדומן על פני השדה בחלק יזרעאל (מ"ב ט טז).
לאכול את צואתם (מ"ב יח כז).
אם רחץ אדני את צואת בנות ציון (ישעיה ד ד).
[כסח] ותהי נבלתם כסוחה[5] בקרב חוצות (ישעיה ה כה).
ושמלה מגוללה בדמים (ישעיה ט ד).
כהדוש מתבן במו מדמנה (ישעיה כה י).
[קוא] קיא צואה בלי מקום (ישעיה כח ט).
[רפש] ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה נז כ).
[גאל] כפיכם נגאלו בדם (ישעיה נט ג).
וכל מלבושי אגאלתי (ישעיה סג ג).
[קדר] ושעריה אומללו קדרו לארץ (ירמיה יד ב).
בגללי צאת האדם תעוגנה (יחזקאל ד יב).
[צפע] נתתי לך את צעיפי הבקר תחת גללי האדם (יחזקאל ד טו).
[חלא] סיר אשר חלאתה בה (יחזקאל כד ו).
[באש, צחן] ועלה באשו ותעל צחנתו (יואל ב כ).
[פלש] בבית לעפרה עפר התפלשי[6] (מיכה א י).
[ראה] ונבלתיך ושמתיך כראי[7] (נחום ג ו).
[מרה] מוראה ונגאלה העיר היונה (צפניה ג א).
[עבט] ומכביד עליו עבטיט (חבקוק ב ו).
ויהושע היה לבוש בגדים צואים (זכריה ג ג).
לחם מגואל (מלאכי א ז).
וזריתי פרש על פניהם (מלאכי ב ג).
[טוא] מבור שאון מטיט היון (תהלים מ ג).
נשמדו בעין דואר היו דומן לאדמה (תהלים פג יא).
ומצואתו לא רוחץ (משלי ל יב).
יגאלוהו חשך וצלמות תשכן עליו עננה יבעתוהו[8] כמרירי יום (איוב ג ה).
[עלל] ועוללתי[9] בעפר קרני (איוב טז טו).
[זהם] וזהמתו[10] חיתו לחם (איוב לג כ).
כגללו לנצח יאבד (איוב כ ז).
[טנף] רחצתי את רגלי איככה אטנפם? (שה"ש ה ג).
[סחה, מאס] סחי ומאוס תשימנו (איכה ג מה).
האמונים עלי תולע חבקו אשפתות (איכה ד ה).
[טמא] סורו טמא קראו למו (איכה ד טו).

ואת שער האשפות החזיק (נחמיה ג יד).

ע"ע מאוס.

לכלוד וטנוף: קיא צואה וסחי שנפש בן אדם קצה ומתגעל בו; רטיבה ולחלות ברבב ובטיט. [שרשים] באש, גאל, גלל, געל, דבה, דמן, זהם, חלא, חרה, טוא, טמא, טנף, יצא, כסת, מאס, מרה, סחה, עבט, עלל, פדר, פלש, פרש, צחן, צפע, קוא, קדר, ראה, רפש, שפת.

[1] הזבל שבכרס. [2] זבל וצואה. [3] הכתיב מחוראות ע"ש הגלל היוצא מן החור, והקרי מוצאות בלשון נקיה על בית הכסא. [4] צואת היונים, הכתיב חריונים. [5] כסחי ומאוס. [6] התגולל והתעפר, לכלוך בעפר. [7] סחי ומאוס ומזה להסיר את מראתו (ויקרא א). [8] יבעתוהו כמו יתעבוהו בהפך אתון ומקביל אל יגאלוהו. [9] ע"ש זה נקרא הקטן עולל כי הוא מלוכלך צואה ודומן. [10] ר"ל תחשוב נפשו המאכל לזוהמא.

למה: ע"ע מדוע.

למוד: ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז).

[ירה] והוריתי אתכם את אשר תעשון (שמות ד טו).
ולהורות נתן בלבו (שמות לה לד).
[שנן] ושננתם לבניך ודברת בם (דברים ו ז).
למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים לא יב).
ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו (דברים לא יג).
[לקח] יערף כמטר לקחי (דברים לב ב).
יורו משפטיך ליעקב (דברים לג י).
[הגה] והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח).
ויורנו מה נעשה (שופטים יג ח).
[למד] מלמד ידי למלחמה (ש"ב כב לה).
אשר יצק מים על ידי אליהו (מ"ב ג יא).
אשר הורהו יהוידע הכהן (מ"ב יב ג).
למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א יז).
ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב ד).
צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיה ח טז).
מורה שקר הוא הזנב (ישעיה ט יד).
צדק למדו יושבי תבל (ישעיה כו ט).
את מי יורה דעה? (ישעיה כח ט).
צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו.[1] (ישעיה כח י).
ונתן הספר על אשר לא ידע ספר (ישעיה כט יב).
[ידע] וידעו תועי רוח בינה ורוזנים ילמדו לקח (ישעיה כט כד).
יעיר לי אזן לשמוע כלמודים (ישעיה נ ד).
וכל בניך למודי ה' (ישעיה נד יג).
אל דרך הגוים אל תלמדו (ירמיה י ב).
לבלתי שמוע ולבלתי קחת מוסר (ירמיה יז כג).
ולמד אותם השכם ולמד (ירמיה לב לג).
וילמד לטרף טרף אדם אכל (יחזקאל יט ג).
יכרת ה'... ער ועונה [2] מאהלי יעקב (מלאכי ב יב).
ותורתך בתוך מעי (תהלים מ ט).
ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו לה).
[גרס] גרסה נפשי לתאוה (תהלים קיט כ).
[ענה] טרם אענה [3] אני שוגג ועתה אמרתך שמרתי (תהלים קיט סז).
הבינני ואלמדה מצותיך (תהלים קיט עג).
מכל מלמדי השכלתי (תהלים קיט צט).
[שיח] קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך (תהלים קיט קמח).
לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (משלי ח לד).
[מצא] אשרי איש מצא חכמה (משלי יג יג).
[משך] ומשך [4] חכמה מפנינים (איוב כח יח).
כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד ב).
יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה טז).
[אלף] פן תאלף ארחותיו (משלי כב כה).
לא למדתי חכמה (משלי ל ג).
קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבבך (איוב כב כב).
החרש ואאלפך חכמה (איוב לג לג).
מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו (איוב לה יא).
עוד למד דעת את העם (קהלת יב ט).
[להג] ולהג [5] הרבה יגיעת בשר (קהלת יב יב).
לפני כל יודעי דת ודין (אסתר א יג).
וללמדם ספר ולשון כשדים (דניאל א ד).
ולמודי מלחמה (דהי"א ה יח).
בקטן כגדול מבין עם תלמיד (דהי"א כה ח).
ועמהם ספר תורת ה', ויסובו בכל ערי יהודה וילמדו בעם (דהי"ב יז ט).

ע"ע הוראה.

למוד: עיון ותגיון בדברי תורה וחכמה; הרגל והתחנכות והכשר עצמו לאיזה ידיעה. [שרשים] אלף, גרס, הגה, ידע, ירה, להג, למד, לקח, מצא, משך, ענה, שיח, שנן.

[1] למוד ילדים. [2] טרם הייתי מתעסק בלמוד הייתי שוגג פעמים בשמירת המצות (רד"ק). [4] כטעם משכו וקחו לכם, ובדברי חז"ל קונה במשיכה. [5] קצור מן ולהגות, כמו ללת מלדת (שטיינברג).

לעג: [צחק] ותצחק שרה בקרבה... למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי? (בראשית יח יב־יג).

ויהי כמצחק בעיני חתניו (בראשית יט יד).
[תעע] והייתי בעיני כמתעתע (בראשית כז יב).
[בזה, לעג] בזה לך לעגה לך (ש"ב יט כא).

בלעגי שפה ולשון אחרת ידבר (ישעיה כח יא).
[עלג] ולשון עלגים [1] תמהר לדבר צחות (ישעיה לב ד).
[שחק] הייתי לשחוק... כלה לועג לי (ירמיה כ ז).
[עגב] כי ענבים בפיהם (יחזקאל לג לא).
[קלס] במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו (חבקוק א י).
משל בעמים מנוד ראש בלאומים (תהלים מד טו).
תשחק למו תלעג לכל גוים (תהלים נט ט).
[מוק] ימיקו וידברו ברע (תהלים עג ח).
גם אני באידכם אשחק אלעג בבוא פחדכם (משלי א כו).
עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם (משלי ל יז).
ונקי ילעג למו (איוב כב יט).
נגינתם הייתי ואהי להם למלה (איוב ל ט).
ישתה לעג כמים (איוב לד ז).
ויהיו משחקים עליהם ומלעיגים בם (דהי"ב ל י).
[לעב] ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (דהי"ב לו טז).

ע"ע בזיון.

לעג: צחוק ועלוב; שחוק של בזיון שבא בעקימת לזות השפתים. [שרשים] בזה, לעב, לעג, מוק, עגב, עלג, צחק, קלס, שחק, תעע.

[1] לעגים בהפך אתון.

לצנות:

[שנן] והיית לשמה ולשנינה [1] (דברים כח לז).
[עלל] ותעלולים ימשלו בם (ישעיה ג ד).
עמי נוגשיו מעולל (ישעיה ג יב).
[לוץ] אנשי לצון מושלי העם הזה (ישעיה כח יד).
ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם (ישעיה כח כב).
גם אני אבחר בתעלוליהם (ישעיה סו ד).
[תעע] מעשה תעתועים (ירמיה י טו).
משך ידו את לוצצים (הושע ז ה).
ובמושב לצים לא ישב (תהלים א א).
[הלל] לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך (תהלים ה ו).
עד מתי פתיים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם? (משלי א כב).
אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן (משלי ג ד).
יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו (משלי ט ז).
ולץ לא שמע גערה (משלי יג א).
נכונו ללצים שפטים [2] ומהלומות לגו כסילים (משלי יט כט).
זד יהיר לץ שמו (משלי כא כד).
[עול] יסגרני אל אל עויל [3] (איוב טז יא).

לצנות: דברי התול ולעג נלוז ונפתל, מלעיג על דברי חבריו ועל מעשיהם הטובים; קלות הדעת וקלות ראש בשחוק; דברי הוללות בבוז וקלון. [שרשים] הלל, לוץ, עול. עלל, שנן, תעע.

[1] דבר שפתים מכאיב כחץ שנון. [2] כמו שבטים כי הוראת שבט ושופט מתחלפין. [3] לץ ע"ד ותעלולים ימשלו בה.

לקיחה:

[לקח] פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים (בראשית ג כב).
[נתן] נתתי כסף השדה קח ממני (בראשית כג יג).
לקח יעקב את כל אשר לאבינו (בראשית לא א).
הכסף אתי אני לקחתיו (שופטים יז ב).
[ירד] ויהי בברוח... אפד ירד בידו (ש"א כג ו).
ולקחום עמים והביאום (ישעיה יד ב).
[חתה] לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד).
היוקח מגבור מלקוח (ישעיה מט כד).
קחם על זרועותיו (הושע יא ג).
הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים (עמוס ו יג).
יחתך ויסחך מאהל (תהלים נב ז).
[נשא] כוס ישועות אשא (תהלים קטז יג).
ולוקח נפשות חכם (משלי יא ל).
או מה בידך יקח (איוב לה ז).
* [נטל] ונטילת מן ארעא (דניאל ז ד).
והזהב אשר נשא מכל הגוים (דהי"א יח יא).
את הכל לקח (דהי"ב יב ט).
ומשא פנים ומקח שוחד (דהי"ב יט ז).

ע"ע תפיסה.

לקיחה: תפיסת דבר, הסעה וטלטול ממקומו להשתמש בו לצרכו; שלילת דבר מזולתו היפך נתינה. [שרשים] חתה, ירד, לקח, * נטל, נשא, נתן.

לקיטה:

[לקט] ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים (בראשית לא מו).
וילקט יוסף את כל הכסף (בראשית מז יד).
[קשש] ויפץ העם... לקושש קש לתבן (שמות ה יב).
איש לפי אכלו לקטו (שמות טז יח).
ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא יט לט).
מקושש עצים ביום השבת (במדבר טו לב).
היו מלקטים תחת שלחני (שופטים א ז).
ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים (שופטים יא ג).
ויצא אחד אל השדה וילקט אורות (מ"ב ד לט).
כמלקט שבלים בעמק רפאים (ישעיה יז ה).
התקוששו וקושו [1] הגוי לא נכסף (צפניה ב א).
וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ יג).
אריתי מורי עם בשמי (שה"ש ה א).
לרעות בגנים וללקוט שושנים (שה"ש ו ב).

אל תלכי ללקוט בשדה אחר (רות ב ח).
ותחבוט את אשר לקטה (רות ב יז).

ע"ע אספה.

לקיטה: קחת דברים קטנים בכמות או באיכות המפוזרים לאחד אחד על פני שטח גדול. [שרשים] לקט, קשש.

[1] התלקטו והתאספו יחד ולקטו מעשיכם, כלומר חפשו ובדקו והתבוננו מעשיכם כדי לשוב בתשובה.

לקיקה: [לחך] עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את עשב השדה (במדבר כב ד).
[לקק] כל אשר ילוק בלשונו מן המים כאשר ילוק הכלב (שופטים ז ה).
ואת המים אשר בתעלה לחכה (מ"א יח לח).
במקום אשר לקקו הכלבים (מ"א כא יט).
ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מט כג).
ילחכו עפר כנחש (מיכה ז יז).

ע"ע אכילה ושתיה.

לקיקה: לחיכה נופל על נגיעת והעברת הלשון בדבר יבש ליהנות ממנו באכילה גסה דרך רעבתן; ולקיקה נופל בדבר לח או דבר הנגר כמו מים. [שרשים] לחך, לקק.

לשון: [לשן] אלה בני חם למשפחותם ללשונותם (בראשית י כ).
[שפה] ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (בראשית יא א).
על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ (בראשית יא ט).
כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).
הן אני ערל שפתים (שמות ו ל).
ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אתה? ויאמר לא. ויאמרו לו אמר נא שבולת ויאמר סבולת ולא יכין לדבר כן (שופטים יב ה־ו).
דבר נא אל עבדך ארמית כי שומעים אנחנו ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על החומה (מ"ב יח כו).
כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה (ישעיה כח יא).
כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו ה).
ולשון עלגים תמהר לדבר צחות (ישעיה לב ד).
עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה (ישעיה לג יט).
[פאה] וישם פי כחרב חדה (ישעיה מט ב).
אדני ה' נתן לי לשון למודים (ישעיה נ ד).
תרחיבו פה תאריכו לשון (ישעיה נז ד).
[נבב] בורא ניב שפתים (ישעיה נז יט).
גוי לא תדע לשונו ולא תשמע מה ידבר (ירמיה ה טו).
הלוקחים לשונם וינאמו נאום (ירמיה כג לא).
עם עמקי שפה וכבדי לשון (יחזקאל ג ה).
[לוץ] עליו משל ישאו ומליצה חדות לו (חבקוק ב ו).
כי או אהפוך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג ט).
אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתנו אתנו מי אדון לנו? (תהלים יב ה).
תצפנם בסוכה מריב לשונות (תהלים לא כא).
לשוני עט סופר מהיר...הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה ב־ג).
בלע אדני פלג לשונם (תהלים נה י).
שפת לא ידעתי אשמע (תהלים פא ו).
מה יתן לך... לשון רמיה (תהלים קכ ג).
בית יעקב מעם לועז [1] (תהלים קיד א).
מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי (תהלים קיט קג).
להבין משל ומליצה (משלי א ו).
ולשון חכמים מרפא (משלי יב יח).
מרפא לשון עץ חי ם (משלי טו ד).
מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא).
ולשון רכה תשבר גרם (משלי כה טו).
מה נמרצו אמרי יושר (א וה ו כה).
מסיר שפה לנאמנים [2] (איוב יב כ).
ותבחר לשון ערומים (איוב טו ד).
דבש וחלב תחת לשונך (שה"ש ד יא).
ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י א).
אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו ...ומדבר כלשון עמו (אסתר א כב).
ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם (נחמיה יג כד).

ע"ע דיבור.

לשון: אבר הפה לדבר; כשרון הדיבור, ובא בהוראת שפה ודבור מיוחד לכל עם. [שרשים] לוץ, לשן, נבב, פאה, שפה.

[1] המדברים בלשון אחרת ובלעגי לשון (jarg n).
[2] לפעמים יסיר לשון גם מהנואמים נאומים במליצה רמה.

לשון הרע: לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא א).
[דבב] ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (בראשית לז ב).
וימררוהו ורבו וישטמוהו בעלי חצים (בראשית מט כג).
[רכל] לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט טז).

מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה? (במדבר יב ח).

ויוציאו את דבת הארץ אשר תרו אותה (במדבר יג לב).

[רגן] ותרגנו באהליכם ותאמרו (דברים א כז).

[רגל] וירגל בעבדך אל אדני המלך (ש"ב יט כח).

הלא תגידו לנו מי משלנו אל מלך ישראל? (מ"ב ו יא).

[חפא] ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם (מ"ב יז ט).

ורוגנים ילמדו לקח (ישעיה כט כד).

על מי תרחיבו פה תאריכו לשון? (ישעיה נז ד).

[דמה] כל אח עקוב יעקוב וכל רע רכיל יהלוך (ירמיה ט ג).

חץ שחוט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמיה ט ז).

לכו ונכהו בלשון (ירמיה יח יח).

ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו ג).

ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (צפניה ג ג).

[עול] ועולה לא נמצא בשפתיו (מלאכי ב ו).

[חלק] כי אין בפיהם נכונה קרבם הוות קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון (תהלים ה י).

כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר לירות במו אופל לישרי לב (תהלים יא ב).

לא רגל על לשונו וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים טו ג).

כי שמעתי דבת רבים (תהלים לא יד).

[עתק] תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאוה ובוז (תהלים לא יט).

תצפנם בסוכה מריב לשונות (תהלים לא כא).

[רעע] נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה (תהלים לד יד).

[בלה] יחד עלי יתלחשו כל שונאי... דבר בליעל יצוק בו (תהלים מא ט).

[רמה] מאיש מרמה [1] ועולה תפלטני (תהלים מג א).

פיך שלחת ברעה (תהלים מג א).

[דפה] תשב באחיך [2] תדבר, בבן אמך תתן דופי (תהלים נ כ).

הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש עושה רמיה (תהלים נב ד).

[בלע] כל דברי בלע לשון מרמה (תהלים נב ו).

[להט] נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה (תהלים נז ה).

[מרר] אשר שננו כחרב לשונם דרכו חצם דבר מר לירות במסתרים תם, פתאום ירוהו ולא ייראו (תהלים סד ד-ה).

[לשן] מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (תהלים קא ה).

מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה? חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים קכ ג-ד).

[שנן] שננו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו (תהלים קמ ד).

איש לשון בל יכון בארץ (תהלים קמ יב).

[לזה] הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד).

[עקש] איש און הולך עקשות [3] פה (משלי ו יב).

[שלח] משלח מדנים בין אחים (משלי ו יט).

ומוציא דבה הוא כסיל (משלי י יח).

הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא יג).

[קרץ] קורץ שפתיו כלה רעה (משלי טז ל).

[סתר] ופנים נזעמים לשון סתר (משלי כה כג).

כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות (משלי כו יח).

מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים (משלי כט יב).

אל תלשין עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת (משלי ל י).

בשוט לשון תחבא (איוב ה כא).

היש בלשוני עולה? (איוב ו ל).

לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב (איוב מב ז).

אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י יא).

• קריבו גוברין כשדאין ואכלו קרציהון די יהודיא (דניאל ג ח).

• [קרץ] די אכלו קרצוהי די דניאל (דניאל ו כה).

[שטן] כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים (עזרא ד ו).

לשון הרע: שנון וחרוץ לשונו על רעהו; הוציא על עמיתו דבה, מלשינות ורכילות; מוציא לעז על חברו. [שרשים] בלה, בלע, דבב, דפה, חלק, חפא, להט, לזה, לשן, מרר, סתר, עול, עקש, עתק, קרץ, רגל, רגן, רכל, רמה, רעע, שטן, שלח, שנן.

[1] מקרא קצר: מאיש בלשון מרמה ועולה. [2] במושב לצים. [3] ההולך בעקימת שפתים שהוא לשון הרע.

מ

מאבד עצמו לדעת: ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש (בראשית ט ה).

[קוץ] קצתי בחיי... למה לי חיים? (בראשית כז מו).

ויאמר שאול לנושא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי ולא אבה נושא כליו כי ירא מאד, ויקח שאול את החרב ויפול עליה (ש"א לא ד).

[חנק] ויצו אל ביתו ויחנק וימת (ש"ב יז כג).

וישאל את נפשו למות ויאמר רב! עתה ה' קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי (מ"א יט ד).

ונבחר מות מחיים (ירמיה ח ג).

קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי (יונה ד ג).

[מאס] פורע מוסר מואס נפשו (משלי טו לב).

המחכים למות ואיננו ויחפרוהו ממטמונים השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כא-כב).

ותבחר מחנק נפשי מות מעצמותי (איוב ז טו).

[נשא] למה שמתני למפגע לך ואהיה עלי למשא? (איוב ז כ).

[טרף] טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ? (איוב יח ד).

ע"ע מיתה.

מאבד עצמו לדעת: שולח יד בנפשו וממית את עצמו. [שרשים] חנק, טרף, מאס, נשא, קוץ.

מאומה: ע"ע אפס.

מאון: [מאן] וימאן להתנחם (בראשית לז לה).

כבד לב פרעה מאן לשלח העם (שמות ז יד).

ולא אבה לשלחם (שמות י כז).

אם מאן ימאן אביה לתתה לו (שמות כב טז).

מאן בלעם הלוך עמנו (במדבר כב יד).

לא אבה יבמי (דברים כה ז).

וימאן ויאמר לא אוכל (ש"א כח כג).

ויפצר בו לקחת וימאן (מ"ב ה טז).

ואם תמאנו ומריתם חרב תאוכלו (ישעיה ו כ).

מאנו קחת מאומה (ירמיה ה ג).

במרמה מאנו דעת אותי (ירמיה יג י).

ומכתי אנושה מאנה הרפא (ירמיה טו יח).

[סרב] כי סרבים[1] וסלונים אותך (יחזקאל ב ו).

[חדל] השומע ישמע והחדל יחדל (יחזקאל ג כז).

[סרר] וימאנו להקשיב ויתנו כסף סוררת ואזניהם הכבידו משמוע (זכריה ז יא).

ובתורתו מאנו ללכת (תהלים עח י).

יען קראתי ותמאנו (משלי א כד).

לא אבו לעצתי (משלי א ל).

מאנה לנגוע נפשי (איוב ו ז).

ע"ע הפצרה.

מאון: מקשה לבו לבלתי עשות דבר; נטיית הנפש מאיזו פעולה; סירוב הפך רצון. [שרשים] חדל, מאן, סרב, סרר.

[1] יונתן תרגם מסרבין ומקשין, כמו מתלוננים.

מאס: [קוץ] קצתי בחיי מפני בנות חת (בראשית כז מו).

ויקוצו מפני בני ישראל (שמות א יב).

[באש] הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו (שמות ה כא).

[געל] ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו יא).

ואם בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם (ויקרא כו טו).

לא מאסתים ולא געלתים (ויקרא כו מד).

[זור] עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (במדבר יא כ).

ונפשנו קצה בלחם הקלקל (במדבר כא ה).

[ערה] ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג טו).

[מסס] וכל המלאכה נמבזה ונמס[1] אותה החרימו (ש"א טו ט).

אל תבט אל מראהו... כי מאסתיהו (ש"א טז ז).

ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל (ש"א כז יב).

בימים ההם החל ה' לקצות[2] בישראל (מ"ב י לב).

[מאס] מאוס ברע ובחור בטוב (ישעיה ז טו).

[תעב] השלכת מקברך כנצר נתעב (ישעיה יד יט).

מאס ערים לא חשב אנוש (ישעיה לג ח).

לבזה נפש למתעב גוי (ישעיה מט ז).

ואשת נעורים כי תמאס (ישעיה נד ו).

[דרא] והיו דראון לכל בשר (ישעיה סו כד).

[שער] שמה ושערורה נהייתה בארץ (ירמיה ה ל).

כסף נמאס קראו להם (ירמיה ו ל).

המאוס מאסת את יהודה? (ירמיה יד יט).

[נבל] אל תנבל כסא כבודך (ירמיה יד כא).

כתאנים השוערים[3] אשר לא תאכלנה מרוע (ירמיה כט יז).

[נדד] כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה (יחזקאל ז יט).

ותשליכי... בגועל נפש (יחזקאל טז טו).

ותתעבי את יפיך (יחזקאל טז כה).

ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל אחותה (יחזקאל כג יח).

[חלא] סיר אשר חלאתה[4] בה (יחזקאל כד יח).

כל פנים קבצו פארור[5] (יואל ב ו).

שנאתי מאסתי חגיכם (עמוס ה כא).

[תאב] מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו ח).

והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג ו).

[פוג] על כן תפוג תורה (חבקוק א ד).

[קצר, בחל] ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי (זכריה יא ח).

הכל סר יחדו נאלחו (תהלים יד ג).

נבזה בעיניו נמאס (תהלים טו ד).
[זנח] ואתה זנחת ותמאס (תהלים פט לט).
כל אוכל תתעב נפשם (תהלים קז יח).
אבן מאסו הבונים (תהלים קיח כב).
ואל תקוץ בתוכחתי (משלי ג יא).
[נאץ] שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי (משלי ה יב).
[אלח] נתעב ונאלח (איוב טו טז).
פורע מוסר מואס נפשו (משלי טו לב).
רוחי זרה לאשתי (איוב יט יז).
אם אמאס משפט עבדי (איוב לא יג).
[זהם] וזהמתו חיתו לחם (איוב לג כ).
[סחה] סחי ומאוס תשימנו (איכה ג מה).
כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד? (איכה ה כב).

ע"ע שקצים ורמשים.

מאוס: דבר פחות בערכו, מכוער ומטונף; געול נפש הפך יופי. [שרשים] אלח, באש, געל, דרא, זהם, זור, זנח, חלא, מסס, סחה, נאץ, נבל, נדד, עֹרה, פוג, קוץ, קצר, שער, תאב, תעב.

[1] ת"י נמבזה ונמאסה. [2] כמו ונפשנו קצה. ויש קורין לקצוף בישראל. [3] נתעב ונאלח. [4] חלודה וזוהמא. [5] כמו אספו תפארתם. [6] הסרת הטעם.

מאזנים: ע"ע מדות ומשקלות.

מארב: [רבץ] לפתח חטאת רובץ [1] (בראשית ד ז).

[עקב] ויעקבני [2] זה פעמים (בראשית כז לו).
[צדד] ואשר לא צדה (שמות כא יג).
[ארב] וארב לו וקם עליו (דברים יט יא).
שים לך אורב לעיר מאחריה (יהושע ח ב).
וילכו אל המארב וישבו (יהושע ח ט).
ואת עקבו [3] מים לעיר (יהושע ח יג).
ואורב ישראל מגיח ממקומו (שופטים כ לג).
והמועד היה לאיש ישראל עם האורב הרב להעלותם משאת העשן מן העיר (שופטים כ לח).
לכו וארבתם בכרמים (שופטים כא כ).
ויבא שאול עד עיר עמלק וירב [4] בנחל (ש"א טו ה).
[שקד] נמר שוקד על עריהם (ירמיה ה ו).
ואהי להם כמו שחל כנמר על דרך אָשור [5] (הושע יג ז).
[צפן] עיניו לחלכה יצפונו (תהלים י ח).
ישב במארב חצרים... יארוב במסתר... יארוב לחטוף עני (תהלים י ח-ט).
[נטה] עיניהם ישיתו לנטות [6] בארץ (תהלים יז יא).
[סתר] וככפיר יושב במסתרים (תהלים יז יב).
כי הנה ארבו לנפשי (תהלים נט ד).
נארבה לדם נצפנה לנקי חנם (משלי א יא).
פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוב (משלי ז יב).
אף היא כחתף תארוב (משלי כג כח).
ועל פתח רעי ארבתי (איוב לא ט).
דוב אורב הוא לי ארי במסתרים (איכה ג י).
מכף אויב ואורב על הדרך (עזרא ח לא).
ויו־בעם הסב את המארב לבוא אחריהם ויהיו לפני יהודה והמארב מאחריהם (דהי"ב יג יג).

ע"ע מלחמה.

מארב: מוקש שהכין האויב בתחבולה וצדיה. [שרשים] ארב, נטה, סתר, עקב, צדד, צפן, רבץ, שקד.

[1] היצר רובץ ומארב לו להחטיא. [2] תרגומו ואכמני. [3] תרגום וית כמניא ממערב לקרתא. [4] כמו ויארב בנחל (רד"ק). [5] השבעים קורין אַשור. לפנות אנה ואנה לארוב עלינו.

מבול: [יבל] ויהי המבול ארבעים יום על הארץ (בראשית ז יז).

וידע נח כי קלו המים מעל הארץ (בראשית ח יא).
[מי] כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ (ישעיה נד ט).
ה' למבול ישב (תהלים כט י).
[שטף] לשטף מים רבים (תהלים לב ו).
מי פלג לשטף תעלה? (איוב לח כט).
חרב שפוט [1] ודבר רעב (דהי"ב כ ט):

ע"ע מים.

מבול: שטף מים כבירים אשר הביא ה' בימי נח לשחת כל בשר; פרץ מים מתהומות הארץ עם זרם מטרות עוז ממעל לכלות את כל היקום על השחיתו את דרכם בתועבות וזמה. [שרשים] יבל, מי, שטף.

[1] בהפך אתון שטוף, סחיפת המים.

מבצר: [בצר] הבמחנים אם במבצרים? (במדבר יג יט).

והערים בצורות גדולות מאד (במדבר יג כח).
אל תצור את מואב ואל תתגר בם מלחמה (דברים ב ט).
כל אלה ערים בצורות חומה גבוה דלתים ובריח (דברים ג ה).
כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה (דברים כ יט).
ובנית מצור על העיר (דברים כ כ).
[סגר] ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא (יהושע ו א).
[חמה] ותפול החומה תחתיה (יהושע ו כ).
ויבואו אל ערי המבצר (יהושע י כ).
[צוד] ואת המערות ואת המצדות (שופטים ו ב).

והנם צרים 1 את העיר עליך (שופטים ט לא).
וישב דוד במדבר במצדות (ש"א כג יד).
[סלל] וישפכו סוללה 2 אל העיר (ש"ב כ טו).
ונשבת מבצר מאפרים (ישעיה יז ג).
ותתוצו הבתים לבצר החומה. ומקוה עשיתם בין החומותים (ישעיה כב יא).
קריה בצורה למפלה (ישעיה כה ב).
[צור, קצב] וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מוצב 3 והקימותי עליך מצודת (ישעיה כט ג).
המון כל הגוים הצובאים על אריאל וכל צוביה 4 (ישעיה כט ז).
מצדות סלעים משגבו (ישעיה לג טז).
הנני עליך יושבת העמק צור המישור (ירמיה כא יג).
גדולות ובצורות לא ידעתם (ירמיה לג ג).
[דוק] ויחנו עליה ויבנו עליה דיק 5 סביב ותבוא העיר במצור (ירמיה נב ד-ה).
ונתת עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סוללה ונתת עליה מחנות ושים עליה כרים 6 סביב ... והיתה במצור וצרת עליה (יחזקאל ד ב-ג).
והנצור ברעב ימות (יחזקאל ו יב).
[גדל] ושחתו חומות צור הרסו מגדליה וסחיתי עפרה 7 ממנה ונתתי אותה לצחיח סלע (יחזקאל כו ד).
[צנן, מחה] והקים עליך צנה ומחי קבלו 8 יתן בחומותיך, ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזקאל כו ח-ט).
נצור מצורה 9 (נחום ב ב).
[שור] ובאלהי אדלג שור (תהלים יח ל).
אחור וקדם צרתני 10 (תהלים קלט ה).
ומצורו עלי הקיף (איוב יט ו).
על שן סלע ומצודה (איוב לט כח).
נצור עליה לוח ארז (שה"ש ח ט).
[חול] חל וחומה (איכה ב ח).
[צוד] עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים (קהלת ט יד).
ולכד עיר מבצרות (דניאל יא טו).
* ושוריה 11 ישתכללון (עזרא ד טז).
ויחזק את המצורות ויתן בהם נגידים ואוצרות מאכל ושמן ויין (דהי"ב יא יא).
ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח ה' לו 12. ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריחים, עודנו הארץ לפנינו ... ויבנו ויצליחו (דהי"ב יד ה-ו).
[מלא] ויחזק את המלוא עיר דוד (דהי"ב לב ה).

ע"ע מלחמה.

מבצר: מקום גדור לבלי קרב אליו; עיר מוקפת חומה, קריה נשגבה נגד האויב; הקף מחיצות חזקות מסביב לעיר ללכוד אותה. [שרשים] בצר, גדל, דוק, חול, חמה, מחה, מלא, נצב, סגר, סלל, צוד, צור, צנן, שור.

1 מעירים שנאה בעיר כדי שיתקוממו עליך. 2 תל גבוה שעושים הצרים על עיר מבצר. 3 אקיפך בחיל מוצב. 4 המעמידים מצורות ומצודות. 5 דיק הוא מגדל הצופים שבונים הצרים על עיר לראות מרחוק. 6 כרים הם אילי הברזל לנגח בהם החומה. 7 שעמדה על הסלע בחוף הים. 8 צנה היא מגן ומחי קבלו הוא כלי מלחמה לזרוק אבנים בחומה. 9 לשמור המבצר. 10 בנו עלי מבצר סביבי מפנים ומאחור. 11 חומה בצורה. 12 אסא המלך עשה הכנה למלחמה בעת שלום.

מגלה: ע"ע כתיבה.

מגפה: [נגף] הנני נוגף את כל גבולך בצפרדעים (שמות ז כז).
ולא יהיה בהם נגף למשחית (שמות יב יג).
כי אין בית אשר אין שם מת (שמות יב ל).
[נכה] ויך ה' בעם מכה רבה מאד (במדבר יא לג).
[אכל] ארץ אוכלת יושביה היא (במדבר יג לב).
[קצף] כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף (במדבר יז יא).
ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה (במדבר יז יג).
[דבר] ידבק ה' בך את הדבר (דברים כח כא).
כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם 1 (ש"א ו ד).
[שכל] לא יהיה משם עוד מות ומשכלת (מ"ב ב כא).
וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים (מ"ב יט לה).
ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה (ש"ב כד כה).
[רשף] לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו (חבקוק ג ה).
וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם (זכריה יד יב).
ותפרץ בם מגפה ... ותעצר המגפה (תהלים קו כט-ל).
ויאמר למלאך המשחית רב! עתה הרף... וירא את מלאך ה' עומד בין השמים ובין הארץ וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם (דהי"א כא טו-טז).

ע"ע מיתה.

מגפה: מכת מלחמה, ולרוב מכה של פורעניות מאת ה' דבר עם חליים רעים. [שרשים] אכל, דבר, נגף, נכה, קצף, רשף, שכל.

1 תרגום הסורי לכם ולסרניכם.

מדבר: [דבר] לך לקראת משה המדברה (שמות ד כז).
לשלח אותו לעזאזל המדברה (ויקרא טז י).
המכים את מצרים בכל מכה במדבר[1] (ש"א ד ח).
רעב ועיף וצמא במדבר (ש"ב יז כט).
ממדבר בא מארץ נוראה (ישעיה כא א).
[ציה] ישושום מדבר וציה (ישעיה לה א).
[ערב] קול קורא: במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישעיה מ ג).
במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב).
במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם (ירמיה ב ו).
כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה (יואל ב ג).
מדבר לא אדם בו (איוב לח כו).

ע"ע ארץ.

מדבר: מקום חוץ מן הישוב לא יעבד ולא יזרע. ויש נאות מדבר שמשתמשים בו למקום מרעה. [שרשים] דבר, ערב, ציה.

[1] יש קורין בכל מכה ובדבר.

מדה כנגד מדה: ע"ע גמול.

מדוע: ע"ע שאלה.

מדות טובות ורעות: [ישר, טוב] ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו יח).

[שפט, צדק] ושמתי משפט לקו וצדקה למשקולת (ישעיה כח יז).
[עשק, שחד, רעע] הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד אוטם אזנו משמוע דמים ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו).
[סרר, רכל] כלם סרי סוררים הולכי רכיל (ירמיה ו כח).
[ינה, גזל, נשך, עול, אמן] איש לא יונה חבולתו חוב ישיב, גזלה לא יגזול לחמו לרעב יתן ועירום יכסה בגד, בנשך לא יתן ומרבית לא יקח, ומעול ישיב ידו, משפט אמת יעשה בין איש לאיש, בחוקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת, צדיק הוא חיה יחיה (יחזקאל יח ז־ט).
[דרך] ואמרתם לא יתכן דרך ה'... הלא דרכיכם לא יתכנו (יחזקאל יח כה).
[חקק] בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול (יחזקאל לג טו).
[חסד, אלה, כחש, רצח, גנב, נאף] כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ, אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו (הושע ד א־ב).
[צנע] הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח).
[כשף, שקר] והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר (מלאכי ג ה).
[תמם, רגל, שבע] הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו, לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו, נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד, נשבע להרע ולא ימיר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח (תהלים טו ב־ה).
[הלך] הליכות אלי מלכי בקדש (תהלים סח כה).
[גאה] גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות שנאתי (משלי ח יג).
[מאם] ומוכיח לרשע מומו (משלי ט ז).
[ענה] ולפני כבוד ענוה (משלי יח יב).
[שוא, רמה] אם הלכתי עם שוא ותחש על מרמה רגלי... אם תטה אשורי מני הדרך ואחרי עיני הלך לבי ובכפי דבק מאום... אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי... אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי... אם אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה, ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה... אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון... אם הניפותי על יתום ידי כי אראה בשער עזרתי... אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי... אם אשמח בפיד משנאי והתעוררתי כי מצאו רע... בחוץ לא ילין גר דלתי לאורח אפתח. אם כסיתי כאדם פשעי לטמון בחובי עוני (איוב לא ה־לג).

ע"ע אמת, גאוה, לשון הרע, ענוה, שקר.

מדות טובות ורעות: שעורים בתכונות האדם ופעולותיו שנוהג בהן בין לטובה ובין לרעה. [שרשים] מדות טובות: אמן, דרך, הלך, חסד, חקק, טוב, ישר, צדק, צנע, שפט, תמם, מדות רעות: אלה, גאה, גזל, גנב, חקק, ינה, כחש, כשף, מאם, נאף, נשך, סרר, עול, עשק, רגל, רכל, רמה, רעע, רצח, שבע, שוא, שחד, שקר.

מדות ומשקלות: [אמה, ארך, רחב, קום] שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה... ואל אמה תכלינה מלמעלה (בראשית ו טו־טז).

[סאה] מהרי שלש סאים קמח סלת (בראשית יח ו).
[שער] וימצא בשנה ההיא מאה שערים[1] (בראשית כו יב).
[כבר] בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה (בראשית מח ז).

[עמר] לקטו ממנו... עומר [2] לגלגולת (שמות טז טז).
[פאה] איש כפי [3] אכלו (שמות טז כא).
[אפה] והעומר עשירית האפה הוא (שמות טז לו).
אמה וחצי רחבו (שמות כה י).
[טפח] ועשית לו מסגרת טופח סביב (שמות כה כב).
ורוחב ארבע באמה (שמות כו ב).
[רבע] רבוע יהיה המזבח (שמות כז א).
[בדד] בד בבד [4] יהיה (שמות ל לד).
[כרר] ככר זהב טהור (שמות לז כד).
[בקע חצה, שקל] בקע לגלגולת מחצית השקל (שמות לח כו).
[לג] ואת לוג [5] השמן (ויקרא יב כד).
[מדד, שור, אזן, אבן, הון] לא תעשו עול במשפט במדה ובמשקל ובמשורה, מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין [6] צדק יהיה לכם (ויקרא יט לה-לו).
[עשר] ועשרון עשרון [7] סלת מנחה (במדבר כח יג).
וארבע אמות באמת איש (דברים ג יא).
אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק (דברים כה טו).
[צמד] כבחצי מענה [9] צמד שדה (ש"א יד יד).
[גבה, זרת] גבהו שש אמות וזרת (ש"א יז ד).
[עגל] ושאול שוכב במעגל (ש"א כו ה).
[מתג] ויקח דוד את מתג [10] האמה מיד פלשתים (ש"א ח א).
[חבל] וימדדם שני חבלים להמית (ש"ב ח ב).
וישקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (ש"ב יד כו).
[כור] שלשים כור סלת (מ"א ה ב).
[קצב] מדה אחת וקצב אחד לשני הכרובים (מ"א ו כה).
[חוט] וחוט שתים עשרה אמה יסוב (מ"א ז טו).
ויעש תעלה כבית סאתים זרע (מ"א ז יח).
[בתת] אלפים בת יכיל (מ"א ז כו).
ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות (מ"א ז לא).
[עבה] קטני עבה ממתני אבי (מ"ב יב י).
ויתמודד על הילד שלש פעמים (מ"א יז כא).
[קבב] ורבע הקב [11] דביונים (מ"א ו כה).
[קוה] ונטיתי על ירושלם את קו שמרון [12] ואת משקולת בית אחאב (מ"ב כא יג).
עשרת צמדי כרם [13] יעשו בת אחת (ישעית ה י).
[שלח] בסאסאה בשלחה [14] תריבנה (ישעיה כז ח).
קו לקו קו לקו [15] צו לצו צו לצו (ישעיה כח י).
ושמתי משפט לקו וצדקה למשקולת (ישעיה כח י).
ונטה עליה קו [16] תוהו ואבני בוהו (ישעיה לד יא).
[שעל, פלס, שלש] מי מדד בשעלו מים [17] ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים (ישעיה מ יב).
[שרד, קצע, חוג] נטה קו יתארהו בשרד [18] יעשהו במקצועות ובמחוגה יתארהו (ישעיה מד יג).
[קנה] וכסף בקנה ישקולו (ישעיה מו ו).
[רוח] בית מדות ועליות מרוחים (ירמיה כב יד).
[צבע] מעביו ארבע אצבעות נבוב [19] (ירמיה נב כא).
בשעלי [20] שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט).
וימד את רוחב הבנין קנה אחד (יחזקאל מ ה).
כארכן כן רחבן (יחזקאל מב יא).
מדד רוח הקדים בקנה המדה (יחזקאל מב טז).
ומדדו את תכנית (יחזקאל מג י).
[תכן] האיפה והבת תוכן [21] אחד יהיה (יחזקאל מה יא).
[חמר] ששית האיפה מחומר [22] החטים (יחזקאל מה יג).
[לתך] וחומר שעורים ולתך [23] שעורים (הושע ג ב).
כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב ח).
[הלך] ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד (יונה ג ד).
[אנך] נצב על חומת אנך ובידו אנך (עמוס ז ז).
להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה (עמוס ח ה).
איפת רזון זעומה... במאזני רשע ובכים אבני מרמה (מיכה ו י-יא).
[פור] בא אל היקב לחשוף חמשים פורה [24] והיתה עשרים (חגי ב טז).
והנה איש ובידו חבל מדה (זכריה ב ה).
כי לא ידעתי ספורות (תהלים עא טו).
ותשקמו בדמעות שליש [25] (תהלים פ ו).
מאזני מרמה תועבת ה׳ ואבן שלמה רצונו (משלי יא א).
פלס ומאזני משפט לה׳ (משלי טז יא).
לו שקל ישקל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד, כי עתה מחול ימים יכבד (איוב ו ב-ג).
ארוכה מארץ מדה (איוב יא ט).
חומת בת ציון נטה קו [26] (איכה ב ח).
ואזן וחקר [27] (קהלת יב ט).
* [פתה] רומה אמין שתין פתיה אמין שת (דניאל ג א).
* [תקל] תקל תקלתא במאזניא (דניאל ה כז).
וכל משורה ומדה (דהי"א כג כט).
מחזיק [28] בתים שלשת אלפים יכיל (דהי"ב ד ה).

מדות ומשקלות: שעור כמות קצב וכובד דבר שטחו ותוכנו. [שרשים] אבן, אזן, אמה, אנך, אפה, ארך, בדד, בקע, בתת, גבה, גמד, הון, הלך, זרת, חבל, חוג, חוט, חמר, חצה, טפח, כבר, כור, כלל, כרר, לג, לתך, מדד, מתג, סאה, עבה, עגל, עמר, עשר, פאה, פור,

פלס, * פתה, צבע, צמד, קבב, קוה, קום, קנה, קצב, קצע, רבע, רות, רחב, שור, שלח, שלש, שעל, שער, שקל, שרד, תכן, * תקל.

[1] שעורים ידועים. [2] אחד מעשרה באיפה ואחד ממאה בחומר. [3] שיעור. [4] תרגומו מתקל כמתקל. [5] מדת הלח אחד מי"ב במדת ההין. [6] הין מדת הלח י"ב לוג ששית הבת. [7] עשירית האיפה והוא העומר. [8] מדה פחותה מאמה ובתלמוד גרמידא. [9] שעור שדה שתורשים זוג בקר. [10] היא מדה ומשיחה שהיו נוהגים הפלשתים והמואבים למודד בה את השבוים והנכבשים, שני חבלים להמית ואחד להחיות ואותה המדה לקח מידם דוד ויענשם לפי מנהגם מדה כנגד מדה (reprisal), וכעין זה מצינו באדוני בזק. [11] ששית הסאה ביבש ארבעה לוגין במדת הלח שעור כ"ד ביצים. [12] ירושלם נדונה במדת שמרון לא פחות ולא יותר. [13] שעור כרם שתורשים שם עשרה זוגות בקר. [14] ליונתן ב"ע באותה מדה שאתה מדד מודד לו. וי"א כמו בסאה — סאה, כלומר במדה כפולה וגדושה (full measure). [15] קו המדה לבנין ושעורו, שהיה לכם דבר ה' בנין אחר בנין וצוי אחר צוי וממילא הוא סותר הבנין והצוי שלפניו וחוזר חלילה עד שלא יקיים שום דבר. [16] כמו אדרכל המשתמש בקו ובאבן אנך. [17] קומץ הכף החלולה, והושאל למדה קטנה ודבר מועט. „כל" הוא מדה בלשון חז"ל כמו מכילתא. שליש מחזיק חלק שלישי מן האיפה והוא סאה. [18] שרט ושרטוט בקו הבנין לציין ארכו ורחבו. [19] ענין נקיבה ועשיית חלל ברוחב ארבע אצבעות. [20] מלא כף היד שעורים. [21] מדה אחת להם כי שניהן עשריות לחומר רק האיפה ליבש והבת ללח. [22] מדת היבש והוא הכור בעל עשר איפה או ששים סאה. [23] חצי החומר ט"ו סאה. [24] חמשים גרבין יין. [25] מדה מחזקת חלק שלישי מן האיפה והיא סאה. [26] כמו אדרכל הנוטה קו במדה מאיזה מקום יתחיל להרוס הבנין. [27] נגזר מן מאזנים, ר"ל שהיה שוקל הדבר בשכלו. [28] יתכן שמלת מחזיק הוא באור למלת יכיל שהיה רשום בתחלה על הגליון והכניסו אותה גפנים.

מדינה:

[חבל] כל חבל [1] ארגוב (דברים ג ד).
[נוף] ובנפות דור מים (יהושע יא ב).
שלשת הנפות (יהושע יז יא).
[אות] ואמר יושב האי הזה (ישעיה כ ו).
[גלל] כל גלילות הירדן (יהושע כב י).
[דון] נערי שרי המדינות (מ"א כ יד).
בת אשורים מאיי כתים (יחזקאל כז ו).
הוי יושבי חבל הים (צפניה ב ה).
יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח ב).
[חוז] וינחם על מחוז חפצו (תהלים קז ל).
אם עושק... תראה במדינה (קהלת ה ז).
מדינה ומדינה ככתבה (אסתר א כב).
בשושן הבירה אשר בעילם המדינה (דניאל ח ב).
בני המדינה (עזרא ב א).
מלכין ומדינין (עזרא ד טו).
ליהוד מדינתא (עזרא ה ח).
[פלך] חצי פלך ירושלם (נחמיה ג יב).

ע"ע עיר.

מדינה: פלך ומחוז מתנהג על פי דיין ושופט אחד; חלק ארץ המכיל ערים וכפרים; עיר גדולה כוללת פרורים וחצרות. [שרשים] אוה, גלל, דון, חבל, חוז, נוף, פלך.

[1] תרגומו כל בית פלך טרכונה.

מהומה: ע"ע בהלה.

מהירות:

[אוץ] ויאיצו המלאכים בלוט (בראשית יט טו).
[מהר] מה זה מהרת למצוא בני? (בראשית כז כ).
[דפק] ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (בראשית לג יג).
ולא אחר הנער לעשות הדבר (בראשית לד יט).
[רוץ] ויריצוהו מן הבור (בראשית מא יד).
כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו (בראשית מא לב).
רדה אלי אל תעמוד (בראשית מה ט).
[פחז] פחז כמים אל תותר (בראשית מט ד).
[שלח] נפתלי אילה שלוחה [1] (בראשית מט כא).
[חפז] ואכלתם אותו בחפזון (שמות יב יא).
ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ (שמות יב לג).
[פתע] וכי ימות מת עליו בפתע פתאום (במדבר ו ט).
לא יאחר לשונאיו אל פניו ישלם לו (דברים ז י).
קום רד מהר מזה... סרו מהר מן הדרך (דברים ט יב).
כי בחפזון יצאת ממצרים (דברים טז ג).
[חוש] וחש עתידות למו (דברים לב לה).
ולא אץ לבוא כיום תמים (יהושע י יג).
כי אץ לך [2] הר אפרים (יהושע יז טו).
[צפר] ישוב ויצפור [3] מהר הגלעד (שופטים ז ג).
מהרה חושה אל תעמוד (ש"א כ לח).
[נחץ] כי היה דבר המלך נחוץ [4] (ש"א כא ט).
ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כג כו).
[קלל] ועשהאל קל ברגליו (ש"ב ב יח).
ויהי בחפזה לנוס ויפול (ש"ב ד ד).
וירץ משם והשליך את עפרם אל נחל קדרון (מ"ב כג יב).
[רדף] משכימי בבקר שכר ירדופו (ישעיה ה יא).
ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה יט).

והנה מהרה קל יבוא (ישעיה ה כו).
למהר שלל חש בז (ישעיה ח א).
ודורש משפט ומהיר צדק (ישעיה טז ה).
לכו מלאכים קלים (ישעיה יח ב).
הנה ה׳ רוכב על עב קל (ישעיה יט א).
מי יתנני שמיר ושית במלחמה אפשעה [5] בה אציתנה יחד (ישעיה כז ד).
כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה (ישעיה כח ד).
המאמין לא יחיש (ישעיה כח טז).
[פתה] והיה לפתע פתאום (ישעיה כט ה).
[שקד] ונכרתו כל שוקדי [6] און (ישעיה כט כ).
פתאום לפתע יבוא שברה (ישעיה ל יג).
על כן יקלו רודפיכם (ישעיה ל טז).
ולשון עלגים תמהר לדבר צחות (ישעיה לב ד).
[רגע] ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון (ישעיה מז ט).
אני ה׳ בעתה אחישנה (ישעיה ס כב).
כי שוקד אני על דברי לעשותו (ירמיה א יב).
בכרה קלה משרכת דרכיה (ירמיה ב כג).
כעננים יעלו וכסופה מרכבותיו, קלו מנשרים סוסיו (ירמיה ד יג).
ואני לא אצתי מרועה [7] אחריך ויום אנוש לא התאויתי (ירמיה יז טז).
הנה כנשר ידאה ופרש כנפיו אל מואב (ירמיה מח מ).
כי ארגיעה אריצנו מעליה (ירמיה מט יט).
[קרב] ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך (יחזקאל כב ד).
קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם (יואל ד ד).
[עוש] עושו ובואו... ונקבצו (יואל ד יא).
[עוף] ילק פשט ויעוף (נחום ג טז).
יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א ח).
הגוי המר והנמהר (חבקוק א ו).
וקלו מנמרים סוסיו (חבקוק א ח).
פתע יקומו נושכיך (חבקוק ב ז).
קרוב יום ה׳ הגדול, קרוב ומהר מאד (צפניה א יד).
פתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים (מלאכי ג א).
לעזרתי חושה! (תהלים כב כ).
ואני אמרתי בחפזי (תהלים לא כג).
[חלף] בבקר יציץ וחלף (תהלים צ ה).
כי גז חיש ונעופה (תהלים צ י).
מהרו שכחו מעשיו (תהלים קו יג).
חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט ס).
ובא כמהלך ראשך ומחסורך כאיש מגן (משלי ו יא).
רגלים ממהרות לרוץ לרעה (משלי ו יח).
ואץ ברגלים חוטא (משלי יט ב).
כל אץ אך למחסור (משלי כא ה).
התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים
חזית איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט).
כנשר יעוף השמים (משלי כג ה).
אל תצא לריב מהר (משלי כה ח).
חזית איש אץ בדבריו תקוה לכסיל ממנו (משלי כט כ).
עד זה מדבר וזה בא (איוב א יח).
[חתף] הן יחתוף מי ישיבנו? (איוב ט יב).
[נטש] ימי קלו מני רץ... חלפו עם אניות אבה כנשר יטוש [8] עלי אוכל (איוב ט כה־כו).
[ברח] ויברח כצל ולא יעמוד (איוב יד ב).
ועל גדיש ישקוד (איוב כא לב).
קל הוא על פני מים (איוב כד יח).
[נשג] תשיגהו כמים בלהות לילה גנבתו סופה (איוב כז כ).
תרדוף כרוח נדבתי וכעב עברה ישועתי (איוב ל טו).
[דלג] מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה״ש ב ח).
[חמק] חמק עבר (שה״ש ה ו).
סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים (איכה ד ו).
[בהל] אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים (קהלת ה א).
ויבהל את תמרוקיה (אסתר ב ט).
[דחף] הרצים יצאו דחופים (אסתר ג טו).
ויבהלו להביא את המן (אסתר ו יד).
* אזלו בבהילו לירושלם (עזרא ד כג).
וכצבאים על ההרים למהר (דהי״א יב ח).
כי בפתאום היה הדבר (דהי״ב כט לו).

ע״ע זריזות.

מהירות: חוש מבלי התמהמה ובזמן מועט; **עשות פעולה בזריזות ואיצה**; **היות נפחז ודחוק לעשות דבר מבלי התבוננות.** [שרשים] אוץ, בהל, ברח, דחף, דלג, דפק, חוש, חלף, תמק, חפז, חתף, מהר, נחץ, נטש, נשג, עוף, עוש, פחז, פתה, פתע, צפר, קלל, קרב, רגע, רדף, רוץ, שלח, שקד.

[1] לדמיון ציר מהיר. [2] כי הר אפרים אץ וימהר לבוא אליך להיות בגבולך, ואמר הר אפרים ע״ש סופו. [3] פעל נגזר מן צפור, כטעם יחרדו כצפור ממצרים. [4] תרגומו ארי הוה פתגמא דמלכא בבהילן. [5] אז מהרתי בפסיעה אחת לבוא אליהם ולשרפם. יש קורין תחת במלחמה = במלא חמה, ומקביל לחמה אין לי, כי אם היה לי חמה אז מהרתי במלוא חמתי עליה. [6] מהירים לעשות רע. [7] אות מ׳ מרועה היא סבה גורמת, כלומר מפני היותי רועה אחריך לא מהרתי עליך להביא עליהם את הפורענות והרעה, אבל אחרי שהם אומרים „איה דבר ה׳ יבוא

נא" חזרתי בי ואבקשך אל תהיה וגו׳ הביא עליהם יום רעה. [8] כמו יחוש.

מהתלות: ע"ע התול.

מודעה: ע"ע הכרזה.

מוכיח: [נגד] כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבית ישראל (שמות יט ג).
[יכח] הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט יז).
[יסר] כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך (דברים ח ה).
[לקח] יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דברים לב ב).
ולמוכיח בשער יקושון (ישעיה כט כא).
אני ה׳ דובר צדק מגיד מישרים (ישעיה מה יט).
וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני (ישעיה מט ב).
עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה דרך הטוב ילכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו טז).
ולא תהיה להם לאיש מוכיח (יחזקאל ג כו).
הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם (יחזקאל מג י).
שנאו בשער מוכיח (עמוס ה י).
לא על זבחיך אוכיחך (תהלים נ ח).
למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב כ).
ואל תקוץ בתוכחתו (משלי ג יא).
קחו מוסרי ואל כסף (משלי ח י).
יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו (משלי ט ז).
הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח).
ריק וקלון פורע מוסר ושומר תוכחות יכובד (משלי יג יח).
ושומר תוכחות יערם (משלי טו ה).
לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (משלי טו יב).
והוכח לנבון יבין דעת (משלי יט כה).
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב (משלי כד כה).
נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אזן שומעת (משלי כה יב).
מוכיח אדם אחרי חן ימצא (משלי כח כג).
בדברים לא יוסר עבד (משלי כט יט).
[נשא] יסור במשא כי מבין הוא (דהי"א טו כב).

ע"ע תוכחה.

מוכיח: מגיד מוסר לעם לעזוב דרך רע ומורה להם הדרך הישרה. [שרשים] יכח, יסר, לקח, נגד, נשא.

מום: [צלע] והוא צולע על ירכו (בראשית לב לב).
[אלם, חרש] או מי ישום אלם או חרש? (שמות ד יא).
[ערל] הן אני ערל שפתים (שמות ו ל).
[שמץ] כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם (שמות לב כה).
לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד).
[מאם, עור, פסח, חרם, שרע, שבר, גבן, דקק, בלל, גרב, לפת, מרח] כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח או חרום או שרוע [1] או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד, או גבן או דק או תבלול בעיניו או גרם או ילפת או מרוח אשך (ויקרא כא יח־כ).
[חרץ] או שבור או חרוץ (ויקרא כב כב).
[קלט] ושור ושה שרוע וקלוט [2] (ויקרא כב כג).
ואיש כי יתן מום בעמיתו (ויקרא כד יט).
פסח או עור כל מום רע (דברים טו כא).
[אטר] אטר יד ימינו (שופטים ג טו).
[נכה] עוד בן ליהונתן נכה רגלים (ש"ב ט ג).
ושמעו... החרשים דברי ספר (ישעיה כט יח).
אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה, אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם (ישעיה לה ה־ו).
הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו (ישעיה מג ח).
נאספו עלי נכים ולא ידעתי (תהלים לה טו).
ואני כחרש לא אשמע (תהלים לח יד).
[דפה] בבן אמך תתן דופי (תהלים נ כ).
[אטם] כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח ה).
בשם ה׳ כי אמילם (תהלים קיח י).
[שחת] ונודר וזובח משחת לאדני (משלי כה כו).
דליו שוקים מפסח ומשל בפי כסילים (משלי כו ז).
ומה שמץ דבר נשמע בו? (איוב כו יד).
עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני (איוב כט טו).
כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז).
אין בהם כל מאום (דניאל א ד).

ע"ע קלקול.

מום: חסרון מגרעת משחת או קלקול טבעי באברי בעלי חיים. [שרשים] אטם, אטר, אלם, בלל, גבן, גרב, דפה, דקק, חרם, חרץ, חרש, לפת, מאם, מרח, נכה, עור, ערל, פסח, צלע, שבר, שחת, שמץ, שרע.

[1] מי שחוטמו שקוע ונראה כאלו קטוע. [2] שפרסותיו קלוטות ומחוברות כשל סוס וחמור, לא שסועות. להראב"ע הוא ההפך של שרוע כלומר קצר.

מוסר: ע"ע דרך ארץ; יסורין; מוכית.

מועדים: ע"ע יום טוב.

מופת: ע"ע אות ומופת.

מורה: ע"ע הוראה.

מזבח: [זבח] ויבן נח מזבח לה' (בראשית ח כ).
ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' (בראשית יב ט).
[נצב] וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה (בראשית כח יח).
ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה (שמות כ כב).
לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ כג).
מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא יד).
ועשית קרנותיו על ארבע פנותיו... ועשית סירותיו לדשנו ויעיו ומזרקותיו ומזלגותיו ומחתותיו... ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת... ונתת אותו תחת כרכוב [1] המזבח מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזבח (שמות כז ב־ה).
אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו ה).
ודשנו את המזבח (במדבר ד יג).
מזבח גדול למראה (יהושע כב י).
לבנות לנו [2] מזבח לשוב מאחרי ה' ואם להעלות עליו עולה ומנחה (יהושע כב כג).
ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח [3] כי עד הוא (יהושע כב לד).
[בום] זובח היום לעם בבמה (ש"א ט יב).
בטרם יעלה הבמתה (ש"א ט יג).
והנה אחז בקרנות המזבח (מ"א א נא).
כי היא הבמה הגדולה (מ"א ג ד).
ויצף מזבח ארז (מ"א ו כ).
ויאמר נעמן ולא יותן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה [4] כי לא יעשה עוד עבדך עולה וזבח לאלהים אחרים כי אם לה' (מ"ב ה יז).
וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו (מ"ב טז י).
ויאמר להם מה הבמה (יחזקאל כ כט).
[ארה] וההראל ארבע אמות ומהאריאל ולמעלה (יחזקאל מג טו).
הרבה אפרים מזבחות לחטוא היו לו מזבחות לחטוא (הושע ח יא).
אשר שתה אפרחיה את מזבחותיך (תהלים פד ד).
ומזבח העולה... בבמה בגבעון (דהי"א כא כט).
ובנה מזבחות בבית ה' [5] אשר אמר ה' בירושלם יהיה שמי לעולם (דהי"ב לג ד).

——— ע"ע בית המקדש: קרבנות.

מזבח: במה להקריב עליה קרבן או להקטיר קטרת לה'. [שרשים] ארה, בום (במה), זבח, נצב.

[1] מסגרת או זר, הסובב של המזבח. [2] מקרא קצר: אם לבנות לנו מזבח. [3] מקרא קצר וצריך להוסיף בו תיבה אחת: ויקראו בני ראובן ובני גד מזבח עד (רש"י). [4] אדמת קדש מארץ ישראל למזבח. [5] כלומר בנה מזבחות לבעלים בבית ה' נגד צווי ה' כי בירושלם לא יזכר שם ע"ז רק שם ה'.

מזוזה: ע"ע בית.

מזונות: ע"ע אכילה ושתיה; פרנסה.

מזיגה: ע"ע תערובת.

מזיד: ע"ע שוגג ומזיד.

מזיקים: [שער] ולא יזבחו עוד... לשעירים (ויקרא יז ז).
[שוד] יזבחו לשדים לא אלוה (דברים לב יז).
[רשף, קטב] מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי (דברים לב כד).
[ליל] ופגשו ציים את איים ושעיר אל רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח (ישעיה לד יד).
[פרח] מצודדות שם את הנפשות לפורחות [1] (יחזקאל יג כ).
לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד [2] צהרים (תהלים צא ה־ו).
הלילה ההוא יקחהו אופל (איוב ג ו).
[כמר] יבעתוהו כמרירי יום (איוב ג ה).
בני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז).

——— ע"ע נזק.

מזיקים: רוחות רעות המזיקים בני אדם ומפסידים ממונם; מלאכי חבלה. [שרשים] אפל, כמר, פרח, קטב, רשף, שוד, שער.

[1] שדים ומזיקים הפורחים באויר (מלבי"ם). [2] ישוד כמו ישוט ומקביל אל יהלוך.

מזל: [לאך] הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם (בראשית כד ז).
[גדד] ותאמר לאה בא־גד (בראשית ל יא).
[נחש] נחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל כז)
הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו (בראשית מד ה).

[צלל] סר צלם מעליהם (במדבר יד ט).
[מזל] לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים (מ"ב כג ה).
[שמש] לא יבוא עוד שמשך (ישעיה ס כ).
[מנה] והממלאים למני [1] ממסך (ישעיה סה יא).
[גרל] זה גורלך מנת מדיך (ירמיה יג כה).
[צלע] כי אני לצלע נכון (תהלים לח יח).
בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת (משלי יט יד).
[שפט] ומה' משפט איש (משלי כט כו).
[חלד] ומצהרים יקום חלד [2] (איוב יא יז).
[חלק] תקולל חלקם בארץ (איוב כד יח).

ע"ע כוכבים ומזלות.

מזל: מזלות הם כוכבי לכת ומיחסים להם פעולות העולם והשפעה על גורל ותכונת האדם ומקרי חייו ועתותיו. [שרשים] גדד, גרל, חלד, חלק, לאך, מזל, מנה, נחש, צלל, צלע, שמש, שפט.

[1] כמו גד, שם התואר למזל שמיעד לכל אחד מנתו וחלקו.
[2] יותר מאור צהרים יאיר מזלך.

מחאה:

[חרץ] ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז).
[מחה] ועתה אם תשא חטאתם — ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).
לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י כא).
ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י יד).
* [מחא] ולא איתי די ימחא בידיה ויאמר ליה מה עבדת? (דניאל ד לב).

ע"ע מניעה; עכבה.

מחאה: ערעור והודעה שיש בידו למחות; מניעה עצירה ועכוב מלעשות דבר שאינו לפי רצונו. [שרשים] חרץ, מחא, מחה.

מחבא:

[חבא] ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך עץ הגן (בראשית ג ח).
כי עירום אנכי ואחבא (בראשית ג י).
למה נחבאת לברוח? (בראשית לא כז).
[צפן] ותצפנהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצפינו (שמות ב ב).
[שפן] ושפוני טמוני חול (דברים לג יט).
ותקח... את שני האנשים ותצפנו [1] (יהושע ב ד).
הנה הוא נחבא אל הכלים (ש"א י כב).
ויתחבאו העם במערות ובחוחים (ש"א יג ו).
הנה עברים יוצאים מן החורים אשר התחבאו שם (ש"א יד יא).
המתחבאים בהר אפרים (ש"א יד כב).
וישבת בסתר ונחבאת (ש"א יט ב).
וראו ודעו מכל המחבואים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל נכון והלכתי אתכם (ש"א כג כג).
ולו באר בחצרו וירדו שם. ותקח האשה ותפרוש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הריפות ולא נודע דבר (ש"ב יז יט).
[גנב] ויתגנב העם ביום ההוא לבוא העיר כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם במלחמה (ש"ב יט ד).
ואחביא מנביאי ה' (מ"א יח יג).
אשר תבוא חדר בחדר להחבה (מ"א כב כה).
[סתר] ותקח יהושבע... את יואש בן אחזיה ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותים, אותו ואת מינקתו, בחדר המטות, ויסתירו אותו מפני עתליה ולא הומת (מ"ב יא ב).
בוא בצור והטמן בעפר (ישעיה ב י).
סתרי נדחים נודד אל תגלי (ישעיה טז ג).
חבי כמעט רגע (ישעיה כו כ).
כמחבא רוח וסתר זעם (ישעיה לב ב).
ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב כב).
בצל ידו החביאני (ישעיה מט ב).
אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו? (ירמיה כג כד).
לך הסתר אתה וירמיהו (ירמיה לו יט).
גליתי את מסתריו ונחבה לא יוכל (ירמיה מט י).
ואם יחבאו בראש הכרמל (עמוס ט ג).
[עלם] תשכרי תהי נעלמה (נחום ג יא).
[חבה] ושם חביון עוזו (חבקוק ג ד).
ועם נעלמים לא אבוא (תהלים כו ד).
יצפנני בסוכה (תהלים כז ה).
[חבק] מזרם הרים ירטבו ומבלי מחסה חבקו [2] צור (איוב כד ח).
ראוני נערים ונחבאו (איוב כט ח).
לטמון בחבי [3] עוני (איוב לא לג).

ע"ע סתר.

מחבא: מקום סתר להגנה או להעלים הגוף מעין רואה; להטמן מפני אויב הרודף אותו. [שרשים] גנב, חבא, חבה, חבק, סתר, עלם, צפן, שפן.

[1] הטמינה כל אחד לבדו. [2] נחבאים בסלעים מפני המטר.
[3] בחובי כמו בקרבי.

מחוי:

[מחה] ומחיתי את כל היקום... מעל פני האדמה (בראשית ז ד).
כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים (שמות יז יד).
מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).
וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים (במדבר ה כג).
ולא ימחה שמו מישראל (דברים כה ו).
[מחק] והלמה סיסרא מחקה ראשו (שופטים ה כו).

ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פניה (מ"ב כא יג).
[נקה] ונקתה לארץ תשב (ישעיה ג כו).
[דחה] ואת דמי ירושלם ידיח מקרבה (ישעיה ד ד)
ומחה ה׳ דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה ח).
אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך (ישעיה מג כה).
מחיתי כעב פשעיך (ישעיה מד כב).
[כבס] אם תכבסי בנתר... נכתם עונך לפני (ירמיה ב כב).
וחטאתם מלפניך אל תמחי (ירמיה יח כג).
[שכח] החושבים להשכיח את עמי שמי (ירמיה כג כז).
כל הגונב מזה כמוה נקה [1] וכל הנשבע מזה כמוה נקה (זכריה ה ג).
ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים סט כט).
בדור אחר ימח שמם (תהלים קט יג).
וחרפתו לא תמחה (משלי ו לג).
אכלה ומחתה פיה [2] (משלי ל כ).
שכח ה׳ בציון מועד ושבת (איכה ב ו).

ע"ע רשימה.

מחוי: מחיקת דבר הרשום או הכתוב; שטיפה להעביר הזוהמא; נקוי וקנות. [שרשים] דחה, כבס, מחה, מחק, נקה, שכח.

[1] נמחה מן הארץ כמגלה העפה בחזון. [2] כנוי של בית הרחם לזונות בלשון נקיה.

מחול: ע"ע רקידה.

מחילה: ע"ע סליחה ומחילה.

מחיצה: ע"ע הבדלה.

מחיר:
ושחד לא תקח (שמות כג ח).
[תנה, מחר] אתנן זונה ומחיר כלב (דברים כג יט).
אתנה לך כסף מחיר זה (מ"א כא ב).
כי קנו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד כד).
[שלם] כלו אוהב שוחד ורודף שלמונים (ישעיה א כג).
לא במחיר ולא בשוחד (ישעיה מה יג).
שברו בלא כסף ובלא מחיר (ישעיה נה א).
לבז אתן לא במחיר (ירמיה טו יג).
וכהניה במחיר יורו (מיכה ג יא).
ולא רבית במחיריהם (תהלים מד יג).
למה זה מחיר ביד כסיל לקנות (משלי יז טז).
ולא ישקל כסף מחירה (איוב כח טו).
[שוה] וכל זה איננו שוה לי (אסתר ה יג).
כי אין הצר שוה בנזק המלך (אסתר ז ד).
ואדמה יחלק במחיר (דניאל יא לט).

ע"ע חליפין.

מחיר: ערך ושווי דבר; כסף הנקח בעד דבר הניתן. [שרשים] מחר, שוה, שחד, שלם, תנה.

מחלה: ע"ע חולי.

מחלוקת: ע"ע ריב ומדון.

מחנה:
[חנה] ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאז ואת הבקר והגמלים לשתי מחנות. ויאמר אם יבוא עשו על המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה (בראשית לב ט).
[ארח] והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד (בראשית לז כה).
מחוץ למחנה הרחק מן המחנה (שמות לג ז).
ויחן את פני העיר (בראשית לג יח).
וחנו בני ישראל איש על מחנהו (במדבר א נב).
ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות (במדבר י כה).
ונסעו המחנות החונים קדמה (במדבר י ה).
מאסף לכל המחנות לצבאותם (במדבר י כה).
ויטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה (במדבר יא לא).
כי תצא מחנה על אויביך (דברים כג י).
והמחנה היה בטח (שופטים ח יא).
ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים (ש"א יז ד).
[ערך] ויעמוד ויקרא אל מערכות ישראל (ש"א יז ח).
[עגל] ויבוא המעגלה והחיל היוצא אל המערכה (ש"א יז כ).
ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה (ש"א יז כא).
השמר... כי שם ארם נחתים (מ"ב ו ט).
נחה [2] ארם על אפרים (ישעיה ז ב).
קול המולה בקול מחנה (יחזקאל א כד).
[נצב] וחניתי לביתי מצבה [3] מעובר ומשב (זכריה ט ח).
אם תחנה עלי מחנה לא ירא לבי (תהלים כז ג).

ע"ע מלחמה.

מחנה: שכונת שיירא של נוסעים בקבוץ רב; מקום משכן עם רב ואהלים; אנשי צבא נאספים יחד למלחמה ושוכנים באהלים מחוץ לעיר. [שרשים] ארח, חנה, נצב, עגל, ערך.

[1] מחנת המלחמה השוכנים סביב לעיר כמו חצי גורן עגולה. [2] נחת כמו תנה בהפך אתון. [3] כמו מצבה (מ׳ בפתח), מצב המחנה.

מחסה:
[גנן] אל תירא אברם אנכי מגן לך (בראשית טו א).
[חרה] כפי תחרא שפה לפיו (שמות לט כג).

[צלל] סר צלם מעליהם (במדבר יד ט).
[קנן] הלא הוא אביך קנך [1] (דברים לב ו).
[סתר] יהי עליכם סתרה (דברים לב לח).
[תפף] חופף עליו כל היום (דברים לג יב).
מגן עזרך ואשר חרב גאותך (דברים לג כט).
[חסה] בואו חסו בצלי (שופטים ט טו).
[חמה] חומה היו עלינו (ש"א כה טז).
מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי (ש"ב כב ג).
מגן הוא לכל החוסים בו (ש"ב כב לז).
וגנותי אל העיר הזאת להושיעה (מ"ב יט לג).
למחסה ולמסתור מזרם וממטר (ישעיה ד ו).
ובה יחסו עניי עמו (ישעיה יד לב).
[סכך] ויגל את מסך [2] יהודה (ישעיה כב ח).
[עזז] כי היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר לו (ישעיה כה ד).
[סמך, בטח] יצר סמוך תצור שלום כי בך בטוח (ישעיה כו ג).
והחסות בצל מצרים לכלימה (ישעיה ל ג).
בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם (ישעיה ל טו).
כצפרים עפות כן יגן ה׳ צבאות על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט (ישעיה לא ה).
[חבא] והיה איש [3] כמחבא רוח וסתר זרם... כצל סלע כבד בארץ עיפה (ישעיה לב ב).
מה הבטחון הזה אשר בטחת? (ישעיה לו ד).
[תמך] הן עבדי אתמך בו (ישעיה מב א).
בצל ידו החביאני (ישעיה מט ב).
[שגב] הובישה המשגב וחתה (ירמיה מח א).
ואפרוש כנפי עליך (יחזקאל טז ח).
[גדר] ותגדרו גדר על בית ישראל (יחזקאל יג ה).
[תלה] מגן וכובע תלו בך (יחזקאל כז י).
את כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד).
דרך בפני הגדרת [4] הגינת (יחזקאל מב יב).
וה׳ מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל (יואל ד טז).
ואתה ה׳ מגן בעדי (תהלים ג ד).
לעולם ירננו ותסך עלימו (תהלים ה יב).
[עטר] כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה יג).
בצל כנפיך תסתירני (תהלים יז ח).
מגיני וקרן ישעי (תהלים יח ג).
[דגל] ובשם אלהינו נדגול (תהלים כ ו).
כי יצפנני בסוכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו (תהלים כז ה).
חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם (תהלים לד ח).
ואמר אי אלהימו צור חסיו בו? (תהלים נז ב).
[עון] אדני מעון [5] אתה היית לנו בדור ודור (תהלים צ א).
באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא ד).
סלעים מחסה לשפנים (תהלים קד יח).

[רחב] ואתהלכה ברחבה [6] כי פקודיך דרשתי (תהלים קיט מה).
סכותה לראשי ביום נשק (תהלים קמ ח).
בטח אל ה׳ בכל לבך (משלי ג ה).
עטרת תפארת תמגנך (משלי ד ט).
[שוך] הלא אתה שכת בעדו (איוב א י).
עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב ד).
בעבי גבי מגניו [7] (איוב טו כו).
[כסל] אם שמתי זהב כסלי (איוב לא כד).
ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב ד).
אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים (איכה ד כ).
[עמד] ולעמד על נפשם (אסתר ח א).
הרמחים המגינים והקשתות והשריונים (נחמיה ד ו).
באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת בשלח (נחמיה ד יא).

——— ע"ע מחבא; צל; שמירה.

מחסה: שמירה והגנה מפגע ומרעת זולתו, ובפרט התחסות מפני אויב; מצוא מסתור ומחבא להנצל. השען וסמוך בתקות שוא על זולתו. [שרשים] בטח, גדר, גנן, דגל, חבא, חמה, חסה, חפף, חרה, כסל, סכך, סמך, סתר, עון, עזז, עטר, עמד, צלל, קנן, רחב, שגב, שוך, תמך.

[1] שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה (רש"י). או ע"ד כנשר יעיר קנו שהוא ענין חסות והגנה. [2] שפרץ החומה הסוככת בעדם. [3] כמו לאיש, כלומר המלך יהיה מחסה לכל איש. [4] גדר שהיה מגין לפני הקדשים שלא יפסלו ביוצא (הגר"א). [5] מדור ומנוס והצלה. [6] במקום בטוח ונאמן. [7] עב הגוף שהוא לו הגנה ותוקף.

מחשבה:

[זמם] לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות (בראשית יא ו).
אני טרם אכלה לדבר אל לבי (בראשית כד מה).
[פלל] ראה פניך לא פללתי [1] (בראשית מח יא).
[חשב] אלהים חשבה לטובה (בראשית נ כ).
[ידע] וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שמות ב כה).
[רוח] עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי (במדבר יד כד).
ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים יט יט).
[שרר] כי בשרירות לבי אלך (דברים כט יח).
[שחת] וכל העם אשר את יואב משחיתים [2] להפיל החומה (ש"ב כ טו).
[דמה] ואשר דמה לנו (ש"ב כא ה).
[סעף] עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים [3] (מ"א יח כא).

[חרש] ויועץ וחכם חרשים (ישעיה ג ג).
והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב (ישעיה י ז).
כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישעיה נה ח).
ולא ילכו עוד אחרי שרירות[4] לבם הרע (ירמיה ג יז).
[נור] נירו לכם ניר[5] ואל תזרעו אל קוצים (ירמיה ד ג).
עד מתי תלין בקרבך מחשבות אונך? (ירמיה ד יד).
על כי דברתי זמותי ולא נחמתי (ירמיה ד כח).
בחשבון חשבו עליה רעה (ירמיה מח ב).
ומחשבותיהם אשר חשב (ירמיה מט כ).
[אמר] והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות (יחזקאל כ לב).
והיה ביום ההוא יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה (יחזקאל לח י).
[עשת] אולי יתעשת[6] האלהים לנו ולא נאבד (יונה א ו).
הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם (מיכה ב א).
[הוה] והגדול דובר. הות נפשו הוא (מיכה ז ג).
מה תחשבון אל ה׳? (נחום א ט).
כאשר זמם ה׳ צבאות לעשות לנו (זכריה א ו).
שבתי זממתי בימים האלה להיטיב את ירושלם (זכריה ח טו).
ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם (זכריה ח יז).
יתפשו במזמות זו חשבו (תהלים י ב).
דובר אמת בלבבו (תהלים טו ב).
זמותי בל יעבור פי (תהלים יז ג).
[הגה] אמרי פי והגיון לבי (תהלים יט טו).
חשבו מזמות בל יוכלו (תהלים כא יב).
הניא מחשבות עמים (תהלים לג י).
און יחשוב על משכבו (תהלים לו ה).
[רחש] רחש לבי דבר טוב (תהלים מה ב).
והגות לבי תבונות (תהלים מט ד).
והוות[7] תחשוב לשונך (תהלים נב ד).
[שכה] עברו משכיות לבב (תהלים עג ז).
ואשלחהו בשרירות לבם (תהלים פא יג).
מאד עמקו מחשבותיך (תהלים צב ו).
ה׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל (תהלים צד יא).
ברוב שרעפי בקרבי (תהלים צד יט).
חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך (תהלים קיט נט).
[רעה] ולי מה יקרו רעיך אל (תהלים קלט יז).
בחנני ודע שרעפי (תהלים קלט כג).
זממו אל תפק ירומו[9] סלה (תהלים קמ ט).
ביום ההוא אבדו עשתנותיו (תהלים קמו ד).
[חרש] אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג כט).
לב חורש מחשבות און (משלי ו יח).
ובהות[10] בוגדים ילכדו (משלי יא ו).
מחשבות צדיקים משפט (משלי יב ה).
לב צדיק יהגה לענות[11] ופי רשעים יביע רעות (משלי טו כח).
[כרה] איש בליעל כורה רעה (משלי טז כז).
רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום (משלי יט כא).
ניר[12] רשעים חטאת (משלי כא ד).
מחשב להרע לו בעל מזמות יקראו (משלי כד ח).
זממה[13] שדה ותקחהו (משלי לא טז).
בשעיפים מחזיונות לילה (איוב ד יג).
מפיר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה (איוב ה יב).
לפיד בוז לעשתות שאנן (איוב יב ה).
[ירש] זמותי נתקו מורשי לבבי (איוב יז יא).
לכן שעיפי ישיבוני (איוב כ ב).
הן ידעתי מחשבותיכם ומזמות עלי תחמוסו (איוב כא כז).
יחשב תהום לשיבה[14] (איוב מא כג).
ולא יבצר ממך מזמה (איוב מב ב).
חשב ה׳ להשחית חומת בת ציון נטה קו (איכה ב ח).
עשה ה׳ את אשר זמם (איכה ב יז).
אמרתי אני בלבי... תרתי בלבי (קהלת ב א־ג).
בכל עמלו וברעיון לבו (קהלת ב כב).
אל תדמי בנפשך להמלט (אסתר ד יג).
ויאמר המן בלבו (אסתר ו ו).
להשיב את הספרים מחשבת המן (אסתר ח ה).
מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים (אסתר ט כה).
* [הרר] והרהורין על משכבי... יבהלונני (דניאל ד ב).
* ומלכא עשית להקמותיה (דניאל ו ד).
* [סבר] ויסבר[15] להשניא זמנין ודת (דניאל ז כה).
[שבר] ואהי שבר[16] בחומת ירושלם (נחמיה ב טו).
כי כל לבבות דורש ה׳ וכל יוצר מחשבות מבין (דהי"א כח ט).

ע"ע רעיון.

מחשבה: הגת ורעיון, דמיון ורצון; הצמד מזמות, בקש תחבולות ומועצות לרעה או לטובה; בחון בלב; שעור ואמוד. [שרשים] אמר, דמה, הגה, הוה, * הרר, זמם, חשב, חרש, ידע, ירש, כרה, נור, * סבר, סעף, עשת, פלל, רות, רחש, רעה, שבר (בסי"ן), שחת, שכה, שרר.

[1] לא חשבתי במשפט שכלי כי כבר התיאשתי מזה.

[2] משחיתים = חושבים כתרגומו ומתעשתין לחבלא תומא. [3] מחשבה, וי"א שהוא משל לקות מצפור שמקפץ מבד אל בד באילן. [4] מראית הלב. [5] ענין תרישה כמו בדברי חז"ל ובדרך משל על מחשבת הלב. [6] יתחשב ויתרצה אודותיו. [7] הוות הרהורים רעים. [8] מחשבות זרות. [9] יש קורין ידומו סלה. [10] מזימות חמס ומרמה. [11] יחשוב מה לענות. ויש קורין יהגה אמונות. [12] מוסב על רום עינים ורחב לב. [13] חשבה לקנות בהוראת חסימה וחתימה (decided), או במובן קשירה ושליבה (planned). [14] יש קורין יחשב תהום ליבשה או לשביל ומקביל אל נתיב. [15] לשון סברא, חושב להעבירם על המועדים והדת. [16] שובר (בסי"ן) כמו סובר, סברא בלשון חז"ל שהוא ג"כ מחשבה ורעיון.

מטאטא: ע"ע גריפה.

מטבעות: [שקל] ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (בראשית כג טז).

[בקע] נזם זהב בקע משקלו (בראשית כד כב).

[קשט] ויקן את חלקת השדה... במאה קשיטה (בראשית לג יט).

[פרה] עשרים גרה השקל (שמות כא יג).

מחצית השקל בשקל הקדש [1] (שמות ל יג).

בקע לגלגולת מחצית השקל (שמות לח כב).

[אגר] להשתחוות לו לאגורת [2] כסף וככר לחם (ש"א ב לו).

[רבע] הנה נמצא בידי רבע שקל כסף (ש"א ט ח).

[מנה] שלשת מנים [3] זהב יעלה (מ"א י יז).

עשרים שקלים... המנה יהיה לכם (יחזקאל מה יב).

[רצץ] מתרפס ברצי [4] כסף (תהלים סח לא).

[דרם] זהב דרכמונים [5] שש רבוא ואלף וכסף מנים חמשת אלפים (עזרא ב סט).

שלישית השקל בשנה (נחמיה י לג).

ע"ע כסף וזהב.

מטבעות: חתיכה של מתכת קצובה למשקל ידוע וטבועה בחותם הממשלה ועשויה להוציאה בשוק להיות עובר לסוחר. [שרשים] אגר, בקע, גרה, דרם, מנה, קשט, רבע, רצץ, שקל.

[1] ת"י בטבעא דקודשא. [2] כמו גרה, חלק עשרים מהשקל. [3] מנה (mina) ששים שקלים. [4] כטעם חרוץ ודהבא פריכא, או מן בצר בהפך אתון. ונראה שהיו מטבעות קבועות. [5] דרכמון זהב הוא מטבע פרסית שוה לערך עשרים שקל כסף.

מטה: ע"ע כלי בית; מקל.

מטוה: ע"ע אריגה.

מטמון: ע"ע אוצר.

מטר: ע"ע גשם.

מטרה: ע"ע תכלית.

מילה: [מול] זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך: המול לכם כל זכר (בראשית יז י).

[ברה] והיתה בריתי בבשרכם (בראשית יז יג).

[ערל] וימל את בשר ערלתם (בראשית יז כג).

לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפת היא לנו (בראשית לד יד).

אך בזאת יאותו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמולים (בראשית לד כב).

כי חתן דמים אתה לי... אז אמרה חתן דמים למולות (שמות ד כה-כו).

וכל ערל לא יאכל בו (שמות יב מח).

[בשר] רר בשרו את זובו (ויקרא טו ג).

ומלתם את ערלת לבבכם [1] (דברים י טז).

עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית (יהושע ה ב).

וזה הדבר אשר מל יהושע... כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו (יהושע ה ד-ה).

הפלשתי הערל הזה (ש"א יז כו).

כי במאה ערלות פלשתים (ש"א יח כה).

לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא (ישעיה נב א).

המולו לה' והסירו ערלות לבבכם (ירמיה ד ד).

והפקדתי על כל מול [2] בערלה (ירמיה ט כד).

[פאה] ועל כל קצוצי פאה [3] היושבים במדבר, כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב (ירמיה ט כה).

[קדש] ובשר קדש [4] יעברו מעליך (ירמיה יא טו).

אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג כ).

על עוזבי ברית קודש (דניאל יא כח).

מילה: גזירת הערלה מבליטת בשר של ראש הגויה. בהשאלה להוראת פריעת המוסר ולעקור מן הלב תאוות בהמיות. [שרשים] ברה, בשר, מול, ערל, פאה, קדש.

[1] לכרות הרע שבלב ולהיטיב דרכם. [2] מוסב על ישראל שהם נמולים ועל הגוים שהם בערלה. [3] כנוי למולי ערלה, ויתכן שהיו בין הגוים אלה שמלו את בשרם וכדי להבדילם מן בני ישראל קראם הפסוק קצוצי פאת. [4] אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מוקדשים לי (רש"י).

מים: [הום] וחשך על פני תהום [1] (בראשית א ב).

[מי] ויהי מבדיל בין מים למים (בראשית א ו).
[קוה] ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א י).
[שקה] ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן (בראשית ב י).
[יבל] והמבול היה מים על הארץ (בראשית ז ו).
והמים היו הלוך וחסור (בראשית ח ה).
ויקח לחם וחמת מים (בראשית כא יד).
הגמאיני נא מעט מים מכדך (בראשית כד יז).
וימצאו שם באר מים חיים (בראשית כו יט).
כי מן המים משיתיהו (שמות ב י).
[צול] ירדו במצולות כמו אבן (שמות טו ה).
[נזל] נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח).
ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם (שמות טו כג).
מי המרים המאררים (במדבר ה יח).
והשקית ברגלך כגן הירק (דברים יא י).
למטר השמים תשתה מים (דברים יא יא).
מלא הספל מים (שופטים ו לח).
[שבל] אמר נא שבולת ויאמר סבולת (שופטים יב ו).
חוטבי עצים ושואבי מים (יהושע ט כא).
[שתן] אם אשאיר... משתין[2] בקיר (ש"א כה כב).
[חשר] חשרת מים עבי שחקים (ש"ב כב יב).
מלאו ארבעה כדים מים (מ"א יח לד).
עוגת רצפים וצפחת מים (מ"א יט ו).
אשר יצק מים על ידי אליהו (מ"ב ג יא).
ויראו... את המים אדומים כדם (מ"ב ג כב).
לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל הזה ימלא מים (מ"ב ג יז).
ולשתות את מימי רגליהם עמכם (מ"ב יח כז).
אני קרתי[3] ושתיתי מים זרים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (מ"ב יט כד).
ואשר עשה את הברכה ואת התעלה ויבא את המים העירה (מ"ב כ כ).
הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה והמים רעים והארץ משכלת... ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלח ויאמר כה אמר ה׳ רפאתי למים האלה לא יהיה משם עוד מות ומשכלת, וירפו המים עד היום הזה (מ"ב ב יט־כב).
כל עושי שכר אגמי מים (ישעיה יט י).
[זרם] כזרם מים כבירים שוטפים (ישעיה כח ב).
ולחשוף[4] מים מגבא (ישעיה ל יד).
[מרר] הן גוים כמר מדלי... נחשבו (ישעיה מ טו).
אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים (ישעיה מא יח).
לא שתה מים ויעף (ישעיה מד יב).
המחרבת ים מי תהום רבה (ישעיה נא י).
כי מי נח זאת לי (ישעיה נד ט).

מקור מים חיים (ירמיה ב יג).
אם ינתשו מים זרים[5] קרים נוזלים (ירמיה יח יד).
הנה מים עולים מצפון (ירמיה מז ב).
ותגח בנהרותיך ותדלח מים ברגליך (יחזקאל לב ב).
והנה מים מפכים[6] מן הכתף הימנית (יחזקאל מז ב).
מי אפסים... מים ברכים... מי מתנים (יחזקאל מז ג־ד).
כי גאו המים מי שחו (יחזקאל מז ה).
כקצף על פני המים (הושע י ז).
אפפוני מים... תהום יסובבני (יונה ב ו).
כמים המוגרים במורד (מיכה א ד).
זרם מים עבר נתן תהום קולו (חבקוק ג י).
כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מב ב).
באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני (תהלים סט ג).
זרמו מים עבות (תהלים עז יח).
ויוציא נוזלים מסלע (תהלים עח טז).
[שבר] מקולות מים רבים אדירים משברי ים (תהלים צג ג־ד).
[גלל] ויעמוד רוח סערה ותרומם גליו (תהלים קז כה).
ההופכי הצור אגם מים (תהלים קיד ח).
[זוד] אזי עבר על נפשנו המים הזידונים[7] (תהלים קכד ה).
שתה מים מבורך (משלי ה טו).
מים עמוקים דברי פי איש (משלי יח ד).
מים קרים על נפש עיפה (משלי כה כה).
אזלו מים מני ים (איוב יד יא).
אבנים שחקו מים (איוב יד יט).
שפעת מים תכסך (איוב כב יא).
לחם לחץ ומים לחץ (דהי"ב יח כו).

———— ע"ע באר ומעין; גשם; נהרות.,

מים: יסוד הנוזל הבא ממטר השמים או מתהומות ומעינות או מצורים וסלעים. [שרשים] גלל, הום, זוד, זרם, חשר, יבל, מי, מרר, נזל, צול, קוה, שבל, שבר, שקה, שתן.

[1] מים עמוקים או מקום עמוק שבו נכנסים המים. [2] קלות מי הרגלים לזכר. במ"ב הקרי מימי רגליהם והכתיב מימי שיניהם. [3] כמו כורה בור למצוא מים. [4] בקיע וחריץ בקרקע לכנוס מים מגבא. [5] זרים כמו זרמים. [6] יוצאים במדה קטנה מדת פך, מי אפסים מדת כף הרגל. [7] רתיחת המים והעלתם בשופע.

מין: ע"ע תכונה.

מינקת: ע"ע יניקה.

מיתה: [מות] ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב יז).
עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת, כי עפר אתה ואל עפר תשוב (בראשית ג יט).
[אין] ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו[1] כי לקח אותו אלהים (בראשית ה כד).
[גוע] ויגוע כל בשר (בראשית ז כא).
[מחה] כל אשר נשמת רוח חיים באפו מכל אשר בחרבה מתו. וימח את כל היקום (בראשית ז כב-כג).
וימת הרן על פני תרח אביו (בראשית יא כח).
[ספה] האף תספה צדיק עם רשע? (בראשית יח כג).
פן תדבקני הרעה ומתי (בראשית יט יט).
[אסף] ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו (בראשית כה ח).
הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה? (בראשית כה לב).
ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי (בראשית כז ב).
בעבור תברכך נפשי בטרם אמות (בראשית כז ד).
ויהי בצאת נפשה כי מתה (בראשית לה יח).
[שכל] למה אשכל גם שניכם יום אחד? (בראשית כז מה).
[ירד] כי ארד אל בני אבל שאולה (בראשית לז לה).
[שרף] ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף (בראשית לח כד).
[אסה] כי אמר פן יקראנו אסון (בראשית מב ד).
אמותה הפעם אחרי ראותי פניך (בראשית מו ל).
ויקרבו ימי ישראל למות (בראשית מז כט).
[שכב] ושכבתי עם אבותי (בראשית מז ל).
ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו (בראשית מט לג).
[חנט] ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים לחנוט את אביו ויחנטו הרופאים את ישראל וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החנוטים (בראשית נ ב-ג).
[דבר] דבר[2] כבד מאד (שמות ט ג).
השמר לך אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות (שמות י כח).
[נכה] וה׳ הכה כל בכור (שמות יב כט).
אין בית אשר אין שם מת (שמות יב ל).
המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר? (שמות יד יא).
[סקל] מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני (שמות יז ד).
[אדם] אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים (שמות כב א).
אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת, אביו ואמו קלל דמיו בו (ויקרא כ ט).
[רגם] וירגמו אותו אבן (ויקרא כד כג).
והמתה את העם הזה כאיש אחד (במדבר יד טו).
[פקד] אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז כט).
[נגף] והמגפה נעצרה (במדבר יז טו).
[חלל] הנוגע בעצם או בחלל[4] (במדבר יט יח).
[סקל] וסקלתו באבנים ומת (במדבר יט יח).
כי יהיה באיש חטא משפט מות (דברים כא כב).
הן קרבו ימיך למות (דברים לא יד).
[מזה] מזי[5] רעב ולחומי רשף (דברים לב כד).
נופל מת והיתד ברקתו (שופטים ד כב).
ויהיו המתים אשר המית במותו (שופטים טז ל).
ויפול מעל הכסא אחורנית בעד יד השער ותשבר מפרקתו וימות (ש"א ד יח).
כי היתה מהומת מות בכל העיר (ש"א ה יא).
אל הלקח ארון האלהים ואל[6] חמיה ואישה (ש"א ד כא).
היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל? חלילה! חי ה׳ אם יפול משערת ראשו ארצה (ש"א יד מה).
אכן סר מר המות! (ש"א טו לב).
כי כפשע[7] בינו ובין המות (ש"א כ ג).
כי בן מות הוא (ש"א כ לא).
אם ה׳ יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה (ש"א כו י).
עתה אספה יום אחד ביד שאול (ש"א כז א).
למה אתה מתנקש בנפשי להמיתני? (ש"א כח ט).
כי אמרו העם לסקלו (ש"א ל ו).
ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר?... כנפול לפני בני עולה נפלת (ש"ב ג לד-לה).
בעוד הילד חי... ועתה מת! למה זה אני צם? האוכל להשיבו עוד? אני הולך אליו והוא לא ישיב אלי (ש"ב יב כב-כג).
כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו (ש"ב יד יד).
למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך? אעברה נא ואסירה את ראשו (ש"ב טז ט).
[חנק] ויצו אל ביתו ויחנק וימת (ש"ב יז כג).
כי בנפשו דבר אדניה את הדבר הזה (מ"א ב כג).
[נבל] וילך וימצא את נבלתו מושלכת בדרך (מ"א יג כח).
מה חטאתי כי אתה נותן את עבדך ביד אחאב להמיתני? (מ"א יח ט).
וישאל את נפשו למות ויאמר רב! עתה ה׳ קח נפשי (מ"א יט ד).

סוקל נבות וימות (מ"א כא יד).
כי אין נבות חי כי מת (מ"א כא טו).
המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות (מ"ב א ד).
והמים רעים והארץ משכלת (מ"ב ב יט).
אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו (מ"ב ז ד).
כי אמר הכהן אל תומת בית ה׳ וישימו לה ידים ותבוא דרך מבוא הסוסים בית המלך ותומת שם (מ"ב יא טז).
ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו (מ"ב יג יד).
והספרוים שורפים את בניהם באש (מ"ב יז לא).
[פגר] והנה כלם פגרים מתים (מ"ב יט לה).
כי מת אתה ולא תחיה (מ"ב כ א).
הנני אוסיפך על אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום (מ"ב כב כ).
[דמה] אוי לי כי נדמיתי (ישעיה ו ה).
והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה יא ד).
מאז שכבת לא יעלה הכורת עלינו (ישעיה יד ח).
בלע המות לנצח ומחה אדני ה׳ דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה ח).
[רפא] מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כו יד).
הקיצו ורננו שוכני עפר...וארץ רפאים תפיל (ישעיה כו יט).
עורר לך רפאים (ישעיה מד ט).
ותבואנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון (ישעיה מז ט).
[אבד] הצדיק אבד ואיש איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נז א).
[קלל] והחוטא בן מאה שנה יקולל (ישעיה סה כ).
ונבחר מות מחיים (ירמיה ח ג).
כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו (ירמיה ט כ).
[כרת] נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ חיים (ירמיה יא יט).
ספתה בהמה ועוף (ירמיה יב ד).
אומללה... נפחה נפשה (ירמיה טו ט).
[כלה] בחרב וברעב יכלו (ירמיה טז ד).
אשר לא מותתני מרחם ותהי לי אמי קברי ורחמה הרת עולם (ירמיה כ יז).
אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה...למה יכבה נפש? (ירמיה מ טו).
[תמם] בחרב ברעב יתמו מקטן ועד גדול (ירמיה מד יב).
[ישן] וישנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמיה נא לט).
ומתה ממותי חלל בלב ימים (יחזקאל כח ח).

[רום] ונתתי את בשרך על ההרים ומלאתי הגאיות רמותך (יחזקאל לב ה).
[לקח] הוא בעונו נלקח (יחזקאל לג ו).
[הרג] להוציא אל הורג בניו (הושע ט יג).
תן להם רחם משכיל (הושע ט יד).
[קטב] אהי דבריך מות אהי קטבך שאול (הושע יג יד).
קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי (יונה ד ג).
ורוב חלל וכובד פגר (נחום ג ג).
האירה עיני פן אישן המות (תהלים יג ד).
אפפוני חבלי מות...קדמוני מוקשי מות (תהלים יח ה־ו).
[צלל] גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי (תהלים כג ד).
נשכחתי כמת מלב (תהלים לא יג).
[ילך] בטרם אלך ואינני (תהלים לט יד).
מבקשי נפשי לספותה (תהלים מ טו).
הוא ינהגנו על מות[8] (תהלים מח טו).
כצאן לשאול שתו[9] מות ירעם (תהלים מט טו).
כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו (תהלים מט יח).
ישיא מות עלימו ירדו שאול חיים (תהלים נה טז).
והמה לשואה[10] יבקשו נפשי (תהלים סג י).
ולה׳ אדני למות תוצאות (תהלים סח כא).
כי אין חרצובות למותם (תהלים עג ד).
כגודל זרועך הותר בני תמותה (תהלים עט יא).
והצלת נפשי משאול תחתיה (תהלים פו יג).
נחשבתי חפשי[11] כמו חללים שוכבי קבר (תהלים פח ו).
מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול? (תהלים פט מט).
כמעט שכנה דומה נפשי (תהלים צד יז).
הגואל משחת חייכי (תהלים קג ד).
תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון (תהלים קד כט).
לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה (תהלים קטו יז).
אפפוני חבלי מות (תהלים קטז ג).
יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו (תהלים קטז טו).
בך חסיתי אל תער[12] נפשי (תהלים קמא ח).
הושיבני במחשכים כמתי עולם (תהלים קמג ג).
במות אדם רשע תאבד תקוה (משלי יא ז).
[חלף] כל בני חלוף (משלי לא ח).
ה׳ נתן וה׳ לקח (איוב א כא).
ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז).
המחכים למות ואיננו ויחפרוהו ממטמונים השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כא־כב).
ימותו ולא בחכמה (איוב ד כא).

ותבחר מחנק נפשי מות מעצמותי (איוב ז טו).
[חלש] וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואיו? (איוב יד י).
אם ימות גבר היחיה? כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (איוב יד יד).
[חרץ] אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך (איוב יד ה).
שנות מספר יאתיו ואורח לא אשוב אהלוך (איוב טז כב).
ימי נזעכו קברים לי (איוב יז א).
מספר חדשיו חוצצו (איוב כא כא).
זה ימות בעצם תומו כלו שלאנן ושליו... וזה ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה (איוב כא כג־כה).
הנגלה לך שערי מות? (איוב לח יז).
וימותו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה (רות א ה).
כה יעשה ה' לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך (רות א יז).
[עטף] בעטוף עולל ויונק ברחובות קריה... בהתעטפם כחלל ברחובות עיר בהשתפך נפשם אל חיק אמותם (איכה ב יא־יב).
ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עדנה (קהלת ד ב).
כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו שיולך עמו (קהלת ה יד).
טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו (קהלת ז ב).
אין שלטון ביום המות (קהלת ח ח).
כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת (קהלת ט ד).
כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה (קהלת ט ה).
גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזות בפח, כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאום (קהלת ט יב).
וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב ז).
אחת דמו להמית (אסתר ד יא).
[נוח] ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין (דניאל יב יג).
ורכוש ופגרים[13] וכלי חמודות (דהי"ב כ כה).
וילך בלא חמדה (דהי"ב כא כ).
ותדבר[14] את כל זרע הממלכה (דהי"ב כב י).
——— ע"ע חיים; כרת; רציחה.

מיתה: הפסק החיות; תום ימי החיים על הארץ ע"י חולי או ע"י נפילה במלחמה או הריגה בידי אדם, או ע"פ משפט התורה. [שרשים] אבד, אדם, און, אסה, אסף, גוע, דבר, דמה, הרג, חלל, חלף, חלש, חנט, חנק, ילד, ירד, ישן, כלה, כרת, לקח, מות, מזה, מחה, נבל, נגף, נוח, נכה, ספה, סקל, עטף, פגר, פקד, צלל, קטב, קלל, רגם, רום, רפא, שכב, שכל, שרף, תמם.

[1] מיתה פתאומית קודם הזמן הקצוב. [2] תרגומו מותנא. [3] בלי יורש. [4] שנשאר הגוף חלל מבלי נשמה. [5] כמו מתי רעב. [6] מקרא קצר: ואל מות חמיה ואישה, או כי לשון לקיחה כולל גם לחמיה ואישה ולקיחה היא מיתה. [7] פשע (בסי"ן) פסיעה אחת. [8] בשעת הסכנה והמות. [9] יש קורין שתו תחת שתו. [10] כמו לשאול. [11] חפשי מן העולם הזה. [12] הרקה של הנפש היא מיתה. [13] ר"ל המתים שכבו לבושים בכלי חמודות. [14] פעל מגזרת דבר (בסגו"ל) שהוא מיתה.

מכאוב: ע"ע כאב.

מכה: ע"ע הכאה.

מכיר: ע"ע הכרה.

מכירה: ע"ע מסחר וקנין.

מכשול: [יקש] עד מתי יהיה זה לנו למוקש? (שמות י ז).
[כשל] ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יג).
כי מוקש הוא לך (דברים ז טז).
לא תחמוד... פן תוקש בו (דברים ז כה).
השמר לך פן תנקש אחריהם (דברים יב ל).
[שגה] ארור משגה עור בדרך (דברים לב לה).
[מוט] לעת תמוט רגלם (דברים לב לה).
ויהי לגדעון ולביתו למוקש (שופטים ח כז).
[פוק] ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב (ש"א כה לא).
קדמוני מוקשי מות (ש"ב כב ט).
[מעד] תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי (ש"ב כב לז).
קצין תהיה לנו והמכשלה[1] הזאת תחת ידך (ישעיה ג ו).
[נגף] לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל, לפח ולמוקש ליושב ירושלם, וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו (ישעיה ח יד־יה).
שגו ברואה פקו פליליה (ישעיה כח ז).
ולמוכיח בשער יקושון (ישעיה כט כא).
כי כשלה ברחוב אמת (ישעיה נט יד).
הנני נותן אל העם הזה מכשולים וכשלו בם אבות ובנים (ירמיה ו כא).
ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף (ירמיה יג טז).
ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם (ירמיה יח כג).

[חלק] יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה (ירמיה כג יב).
[תפש] והוא מזכיר עון להתפש (יחזקאל כא כח).
[עמד] והעמדת[2] להם כל מתנים (יחזקאל כט ז).
[לבט] ועם לא יבין ילבט (הושע ד יד).
ולב נמס ופיק ברכים (נחות ב יא).
והמכשלות[3] את הרשעים (צפניה א ג).
הכשלתם רבים בתורה (מלאכי ב ח).
בפועל כפיו נוקש רשע (תהלים ט יז).
יתפשו במזימות זו חשבו (תהלים י ב).
אמר בלבו בל אמוט לדור ודור אשר לא ברע[4] (תהלים י ו).
עושה אלה לא ימוט לעולם (תהלים טו ה).
יהי דרכם חשך וחלקלקות (תהלים לה ו).
וינקשו מבקשי נפשי (תהלים לח יג).
במוט רגלי עלי הגדילו (תהלים לח יז).
יספרו לטמון מוקשים (תהלים סד ו).
ולא נתן למוט רגלינו (תהלים סו ט).
[נטה] ואני כמעט נטיו רגלי (תהלים עג ב).
פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא יב).
מוקשים שתו לי (תהלים קמ ו).
שמרני מידי פח יקשו לי ומוקשות פועלי און (תהלים קמא ט).
אז תלך לבטח דרכך ורגלך לא תגוף (משלי י כג).
ואם תרוץ לא תכשל (משלי ד יב).
[לכד] נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך (משלי ו ב).
הנצל... כצבי מיד יקוש (משלי ו ה).
ואויל שפתים ילבט (משלי י ח).
ולפני כשלון גבה רוח (משלי טז יח).
ולקחת מוקש לנפשך (משלי כב כה).
בפשע[5] איש רע מוקש וצדיק ירון ושמח (משלי כט ו).
נכון למועדי רגל (איוב יב ה).
ונערים בעץ כשלו (איכה ה יג).
בהם יוקשים בני האדם (קהלת ט יב).

ע"ע אסון.

מכשול: מוקש, כשלון, נגיפה; התמוטט והמעד.
[שרשים] חלק, יקש, כשל, לבט, לכד, מוט, מעד, נגף, נטה, עמד, פוק, שגה, תפש.

[1]בלשון לעג קורא הנביא את הממשלה „מכשלה" כי היא מהרסת הסדרים בארץ. [2] כמו והמעדת ע"ד כבש כשב. [3] המזימות אשר עם הרשעים להכשיל רבים. [4] יש קורין אשר לא אכרע, ומקביל אל בל אמוט. [5] יש קורין בפשע (בסי"ן) בפסיעת איש רשע מוקש וצדיק ירוץ (תחת ירון) ושמח.

מכתב: ע"ע כתיבה.

מלא: ע"ע חסר ומלא.

מלאכה: ע"ע עבודה.

מלאכים: [כרב] וישכן . . . את הכרובים (בראשית ג כד).
[לאך] ויקרא אליו מלאך ה׳ מן השמים (בראשית כב יא).
והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח יב).
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים (בראשית לב ב).
[אלה] כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (בראשית לב לא).
על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים (בראשית לג י).
המלאך הגואל אותי מכל רע (בראשית מח טז).
ויסע מלאך האלהים (שמות יד יט).
הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כג כ).
ויתיצב מלאך ה׳ בדרך לשטן לו (במדבר כב כג).
ראיתי מלאך ה׳ פנים אל פנים (שופטים ו כב).
ויאמר למלאך המשחית בעם (ש"ב כד טז).
[שרף] שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף (ישעיה ו ב).
ויעף אלי אחד מן השרפים (ישעיה ו ו).
[רוח] ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח (ישעיה לא ג).
[ארה] הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה לג ז).
[חיי, אפן] והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק... ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם (יחזקאל א יד־יט).
[חשמל] וארא כעין חשמל (יחזקאל א כז).
[רשף] לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו (חבקוק ג ה).
ובאונו שרה את אלהים (הושע יב ד).
[קדש] ובא ה׳ אלהי כל קדושים עמך (זכריה יד ה).
כי שפתי כהן ישמרו דעת... כי מלאך ה׳ צבאות הוא (מלאכי ב ז).
הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני... ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא (מלאכי ג א).
הבו לה׳ בני אלים (תהלים כט א).
[שנה] רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח יח).
משלחת מלאכי רעים (תהלים עח מט).
[שרת] עושה מלאכיו רוחות ומשרתיו אש לוהט (תהלים קד ד).
ומלאך אכזרי ישולח בו (משלי יז יא).

הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה (איוב ד יח).
אל מי מקדושים תפנה? (איוב ה א).
אם יש עליו מלאך מליץ (איוב לג כג).
* די שלח מלאכה ושיזב (דניאל ג כח).
* [עור] ואלו עיר [4] וקדיש מן שמיא נחית (דניאל ד י).
* בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא דניאל ד יד).
ויקבלון מלכותא קדישי עליונין (דניאל ז יח).
ואשמעה אחד קדוש מדבר ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר (דניאל ח ט).
[גבר] והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזיון בתחלה מועף ביעף נוגע אלי (דניאל ט כא).
[מכה] מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני (דניאל י יג).
ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה (דהי"א כא כז).
נבעת מפני חרב מלאך ה׳ (דהי"א כא ל).

ע"ע אלהות.

מלאכים: עצמים רוחניים ושכלים נפרדים, משרתי עליון העומדים ללכת בשליחותו ולעשות דברו. [שרשים] אלה, אפן, ארה, גבר, חיי, חשמל, כרב, לאך, מכה, * עור, קדש, רוח, רשף, שנה, שרף, שרת.

[1] מלאכי תבלה. [2] השבעים קורין כל קדושיו עמו. [3] תרגומו אלפין דאנגליא. [4] ואלו כמו הנה בעברית וכן וארו. עיר מלאך ע"ש שהוא ער תמיד לא ינום ולא יישן.

מלוה: ע"ע הלואה.

מלון ארחים:

[עבר] ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו כי על כן עברתם אל עבדכם (בראשית יח ה־ו).
ויאמר הנה נא אדוני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם לדרככם (בראשית יט יב).
כי על כן באו בצל קורתי (בראשית יט ח).
[לון] הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין? ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון (בראשית כד כג־כה).
ויאמר בוא ברוך ה׳ למה תעמוד בחוץ? ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים (בראשית כד לא).
ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא (בראשית כח א).
ויהי כי באנו אל המלון (בראשית מג כא).
ויאמר אל בנותיו ואיו? למה זה עזבתם את האיש? קראן לו ויאכל לחם (שמות ב כא).
[גור] גר הייתי בארץ נכריה (שמות ב כב).
ויהי בדרך במלון (שמות ד כד).
ויסורו שם לבוא ללון בגבעה ויבוא וישב ברחוב העיר ואין איש מאסף אותו הביתה ללון (שופטים יט טו).
[ארח] וירא את האיש האורח (שופטים יט יז).
אל תלן בלילה בערבות המדבר (ש"ב יז טז).
איש אלהים קדוש הוא עובר אלינו תמיד, נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומגורה והיה בבואו אלינו יסור שמה (מ"ב ד ט־י).
כסוכה בכרם כמלונה במקשה (ישעיה א ח).
עברו מעברה גבע מלון לנו (ישעיה י כט).
והתנודדה כמלונה [1] (ישעיה כד כ).
היושבים בקברים ובנצורים ילינו (ישעית סה ד).
מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם (ירמיה ט א).
וכארח נטה ללון (ירמיה יד ח).
והכרתי ממנו עובר ושב (יחזקאל לה ז).
בואו לינו בשקים משרתי אלהי (יואל א יג).
ובאה... ולנה בתוך ביתו (זכריה ה ד).
בצל שדי יתלונן (תהלים צא א).
בקרב חכמים תלין (משלי טו לא).
בחוץ לא ילין גר, דלתי לאורח אפתח (איוב לא לב).
אם ילין על אבוסיך (איוב לט ט).
בין שדי ילין (שה"ש א יג).
* [בות] אזל מלכא... ובת טות [2] (דניאל ו יט).
איש ונערו ילינו בתוך ירושלם (נחמיה ד טז).
וסביבות בית אלהים ילינו (דהי"א ט כז).

ע"ע דירה.

מלון אורחים: דירת לילה אחד; שריה ותניה במקום מצוי; משכן לעוברי דרך לנות בלילה. **אורח** הוא עובר דרך מארץ נכריה הבא ללון במלון או בבית איש אחד האוסף אותו. [שרשים] ארח, * בות, גור, לון, עבר.

[1] דרך שומרי הגן להכין מלונם בראשי האילנות מיראת החיות והזוחלים. [2] לן בתענית.

מלח:

[מלח] ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח (בראשית יט כו).
וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך (ויקרא ב יג).
ברית מלח עולם היא לפני ה׳ (במדבר יח יט).
גפרית ומלח שרפה כל ארצה (דברים כט כב).
ארץ מלחה ולא תשב (ירמיה יז ו).
ממשק חרול ומכרה מלח [1] ושממה (צפניה ב ט).
היאכל תפל מבלי מלח? (איוב ו ו).

* כל קבל די מלח היכלא מלחנא וערות מלכא לא אריך לנו למחזא (עזרא ד יד).
* מלח חמר ומשח (עזרא ו ט).
נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דהי"ב יג ח).

——— ע"ע אכילה ושתיה.

מלח: מין חומר קפאון כמו גביש החפור מקרקע האדמה או נגרש ממי הים, ומשתמשים בו להטעים המאכל ולשמרו שלא יתקלקל ולא יתעפש. השם מלח הוא בודד ואין לו שם נרדף.

[1] מקום תפירתו. [2] אכלנו מלח מהיכל המלך שהוא סמל ברית אמונים עם ממלכתו, ובזה רצו להוכית כי כוונתם היא לטובת המלך.

מלחמה: [לחם] ויצא מלך סדום ומלך עמורה ...ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים (בראשית יד ח).
באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו (בראשית לב ז).
הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקרינה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו (שמות א י).
[קרב] ופרעה הקריב (שמות יד י).
כי ה׳ נלחם להם במצרים (שמות יד כה).
בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק (שמות יז ט).
מלחמה לה׳ בעמלק מדור דור (שמות יז טז).
ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה. ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה — קול ענות אנכי שומע (שמות לב יז־יח).
ויאמר להם שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו (שמות לב כז).
וכי תבואו מלחמה [1] בארצכם על הצר הצורר אתכם (במדבר י ט).
וילחם בישראל וישב ממנו שבי (במדבר כא א).
וחצית... בין תופשי המלחמה (במדבר לא כז).
האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה? ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור אל הארץ אשר נתן להם ה׳? (במדבר לב ו־ז).
[גרה] והתגר בו מלחמה (דברים ב כד).
רק אל ארץ בני עמון לא קרבת (דברים ב לז).
מי יתיצב לפני בני ענק? (דברים ט ב).
מאסף לכל המחנות לצבאותם (דברים י כה).
שמע ישראל! אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם! (דברים כ ג).
כי תקרב לעיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום והיה אם שלום תענך ופתחה לך...ואם תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה (דברים כ י־יב).
כי תצור אל עיר...להלחם עליה לתפשה (דברים כ יט).
יתן ה׳ את אויביך הקמים עליך (דברים כח ז).
[חרב] מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה (דברים לב כה).
למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום (שופטים ג ב).
לך ומשכת [2] בהר תבור...ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין (שופטים ד ו־ז).
יבחר אלהים חדשים [3] אז לחם שערים (שופטים ה ח).
רבה צבאך וצאה (שופטים ט כט).
מה לי ולך כי באת אלי להלחם בארצי? (שופטים יא יב).
[ריב] הרוב רב עם ישראל אם נלחום נלחם בם (שופטים יא כה).
ואנכי לא חטאתי לך ואתה עושה עמי רעה להלחם בי (שופטים יא כז).
האוסיף לגשת למלחמה? (שופטים כ כג).
האוסיף עוד לצאת למלחמה...אם אחדל? (שופטים כ כח).
והמלחמה כבדה והם לא ידעו כי נוגעת עליהם הרעה. ויגוף ה׳ את בנימין לפני ישראל וישחיתו ...כל אלה שולף חרב (שופטים כ לד־לה).
כי אמרו אך נגוף ניגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה (שופטים כ לט).
ויערכו... ותטוש המלחמה (ש"א ד ב).
ופלשתים נגשו למלחמה בישראל (ש"א ז י).
וישם שאול את העם שלשה ראשים ויבואו בתוך המחנה באשמורת הבקר ויכו את עמון עד חום היום (ש"א יא יא).
ואם אין מושיע אותנו ויצאנו [4] אליך (ש"א יא יג).
והנה היתה חרב איש ברעהו (ש"א יד כ).
[נכה] לך והכית את עמלק (ש"א טו ג).
ויבא שאול עד עיר עמלק וירב [5] בנחל (ש"א טו ה).
ותערוך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה (ש"א יז כא).
איש מלחמה מנעוריו (ש"א יז לג).
וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יושיע ה׳ כי לה׳ המלחמה ונתן אתכם בידינו (ש"א יז מז).
ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם (ש"א כג כו).
[שחק] יקימו נא הנערים וישחקו לפנינו (ש"ב ב יד).
הלנצח תאכל חרב? הלוא ידעת כי מרה תהיה באחרונה (ש"ב ב כו).
ויהי כשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ כי אז יצא ה׳ לפניך להכות במחנה פלשתים (ש"ב ה כד).

ויירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור (ש"ב י ט).
[ערך] **ויערוך לקראת ארם (ש"ב י ט).**
כזה וכזה תאכל החרב, החזק מלחמתך אל העיר והרסה (ש"ב יא כה).
ואת העם הוציא משם וישם במגרה ובחריצי הברזל ובמגזרות הברזל והעביר אותם במלבן וכן יעשה לכל ערי בני עמון (ש"ב יב לא).
ופניך הולכים בקרב (ש"ב יז יא).
הזעק לי את איש יהודה (ש"ב כ ד).
אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל (ש"ב כא יז).
ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה (מ"א כב ל).
ותאזרני חיל במלחמה תכריע קמי תחתי (ש"ב כב מ).
ויתיצב בתוך החלקה ויצילה (ש"ב כג יב).
והוא עורר את חניתו [6] על שלש מאות חלל (ש"ב כג יח).
וישם דמי מלחמה בשלום ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו (מ"א ב ה).
תנו לי איש מלחמה ונלחמה יחד (מ"א כ כה).
ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם, ויחנו בני ישראל נגדם כשני חשיפי עזים [7] וארם מלאו את הארץ (מ"א כ כז).
לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו (מ"א כב לא).
ואיש משך בקשת לתומו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין (מ"א כב לד).
וכל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם ויצעקו [8] מכל חוגר חגורה ומעלה ויעמדו על הגבול (מ"ב ג כא).
וארם יצאו גדודים (מ"ב ה ב).
וישב יורם המלך להתרפא ביזרעאל מן המכים אשר יכוהו ארמים ברמה בהלחמו את חזאל מלך ארם (מ"ב ח כט).
אז שלח אמציה מלאכים אל יהואש... לאמר לכה נתראה פנים (מ"ב יד ח).
הכה הכית את אדום ונשאך לבך. הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך (מ"ב יד י).
ויתראו פנים הוא ואמציהו (מ"ב יד יא).
שר הצבא המצביא את עם הארץ (מ"ב כה יט).
ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב ד).
מתיך בחרב יפולו וגבורתיך במלחמה (ישעיה ג כה).
אשר חציו שנונים וכל קשתותיו דרוכות פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה (ישעיה ה כח).
עלה... ירושלם למלחמה עליה ולא יכלו להלחם עליה (ישעיה ז א).

נחה ארם על אפרים (ישעיה ז ב).
נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה אלינו ונמליך מלך בתוכה (ישעיה ז ו).
[סאן] כי כל סאון [9] סואן ברעש (ישעיה ט ד).
והארץ שקטה ממלחמה (ישעיה יא כג).
קול המון בהרים דמות עם רב, קול שאון, ממלכות גוים נאספים, ה' צבאות מפקד צבא מלחמה (ישעיה יג ד).
כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב (ישעיה יג טו).
הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאומים כשאון מים כבירים ישאון (ישעיה יז ב).
וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר וממלכה בממלכה (ישעיה יט ב).
כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כובד מלחמה (ישעיה כא טו).
[שית] שות שתו השערה (ישעיה כב ז).
מי יתנני שמיר ושית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד או יחזק במעוזי יעשה שלום לי — שלום יעשה לי (ישעיה כז ה).
ובמלחמות תנופה נלחם בם (ישעיה ל לב).
וחלליהם יושלכו ופגריהם יעלה באשם ונמסו הרים מדמם (ישעיה לד ג).
יריע אף יצריח על אויביו יתגבר (ישעיה מב יג).
וישפוך עליו חמה ועזוז מלחמה (ישעיה מב כה).
כי קול שופר שמעתי תרועת מלחמה (ירמיה ד יט).
מקול פרש ורומה קשת בורחת כל העיר... כל העיר עזובה ואין יושב בהן איש (ירמיה ד כט).
קשת וכידון יחזיקו אכזרי הוא ולא ירחמו, קולם כים יהמה ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש מלחמה — עליך בת ציון! (ירמיה ו כג).
חרב לה' אוכלה מקצה ארץ ועד קצה הארץ, אין שלום לכל בשר (ירמיה יב יב).
וגוי גדול יעור מירכתי צפון (ירמיה כה לב).
אל הכשדים אתה נופל [10] (ירמיה לז יג).
ערכו מגן וצנה וגשו למלחמה, אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים, מרקו הרמחים לבשו הסריונות (ירמיה מו ג-ד).
בחיל ילכו ובקרדומות באו לה כחוטבי עצים (ירמיה מו כב).
מפץ אתה לי כלי מלחמה ונפצתי בך גוים והשחתי בך ממלכות (ירמיה נא כ).
התאחדי! הימיני! השימי, השמאילי! [11] אנה פניך מועדות? (יחזקאל כא כא).
נבוכדראצר מלך בבל העביד את חילו עבודה גדולה אל צור, כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו ולחילו מצור על העבודה אשר עבד עליה (יחזקאל כט יח).

ארץ כי אביא עליה חרב ולקחו עם הארץ איש אחד מקציהם ונתנו אותו להם לצופה, וראה את החרב באה על הארץ ותקע בשופר והזהיר את העם ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר ותבא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה (יחזקאל לג ב־ד).

והצופה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבא חרב ותקח מהם נפש, הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצופה אדרוש (יחזקאל לג ו).

ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים (הושע א ז).

וישלח אל מלך ירב [12] (הושע ה יג).

כעם עצום ערוך מלחמה (יואל ב ה).

כגבורים ירוצון באנשי מלחמה יעלו חומה (יואל ב ז).

קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה (יואל ד ט).

כותו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני (יואל ד י).

פרש מעלה [13] ולהב חרב וברק חנית, ורוב חלל וכובד פגר ואין קצה לגויה — יכשלו בגויתם (נחום ג ג).

[קטל] למען יכרת איש מהר עשו מקטל (עבדיה א ט).

ביום הלחמו ביום קרב (זכריה יד ג).

הגוי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבקוק א ו).

וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב, ופשו פרשיו, ופרשיו מרחוק יבואו יעופו כנשר חש לאכול, כלה לחמס יבוא מגמת פניהם קדימה ויאסף כחול שבי והוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו, לכל מבצר ישחק ויצבור עפר וילכדה (חבקוק א ח־י).

אשר סביב שתו עלי (תהלים ג ז).

חרבו ילטוש קשתו דרך ויכוננה (תהלים ז יג).

ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל (תהלים ז יד).

כי בך ארוץ גדוד ובאלהי אדלג שור (תהלים יח ל).

מלמד ידי למלחמה ונחתה קשת נחושה זרועותי (תהלים יח לה).

תפלטיני מריבי עם (תהלים יח מד).

ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי ואויבי נתת לי עורף ומשנאי אצמיתם (תהלים יח מ־מא).

אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד (תהלים כ ח־ט).

אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח (תהלים כז ג).

ריבה ה׳ את יריבי, לחם את לוחמי (תהלים לה א).

חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון לטבות ישרי דרך — חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה (תהלים לז יד־טו).

החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי והרק חנית וסגור לקראת רודפי (תהלים לה ב־ג).

אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח, שקר הסוס לתשועה (תהלים לג טז־יז).

בך צרנו ננגח, בשמך נבוס קמינו (תהלים מד ו).

חציך שנונים תחתיך יפלו — בלב אויבי המלך (תהלים מה ו).

משבית מלחמות עד קצה הארץ, קשת ישבר וקצץ חנית, עגלות ישרוף באש (תהלים מו י).

מחמאות פיו וקרב לבו (תהלים נה כב).

מלכי צבאות ידודון ידודון ונות בית תחלק שלל (תהלים סח יג).

קרבות יחפצון (תהלים סח לא).

שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה — סלה (תהלים עו ד).

נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים עח ט).

יפול מצדך אלף ורבבה מימינך, אליך לא יגש (תהלים צא ז).

[דבר] כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער (תהלים קכז ד־ה).

[נשק] סכותה לראשי ביום נשק (תהלים קמ ח).

המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה (תהלים קמד א).

הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה (תהלים קמד י).

רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם (תהלים קמט ו).

כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה (משלי ז כו).

מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה (משלי כ יח).

סוס מוכן למלחמה ולה׳ הישועה (משלי כא לא).

כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברוב יועץ (משלי כד ו).

בעותי אלוה יערכוני [14] (איוב ו ד).

צפוי הוא אלי חרב (איוב טו כב).

ויקימני לו למטרה יסובו עלי רביו [15] יפלח כליותי ולא יחמול ישפוך לארץ מררתי (איוב טז יב־יג).

גורו לכם מפני חרב (איוב יט כט).

יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה (איוב כ כד).

ומרחוק יריח מלחמה (איוב לט כה).

אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה (איוב לח כג).

ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב מפני חרב, עליו תרנה אשפה להב חנית וכידון (איוב לט כב־כג).

ובאשר חללים שם הוא (איוב לט ל).
מחוץ שכלה חרב בבית כמות (איכה א כ).
עת מלחמה ועת שלום (קהלת ג ח).
ולא לגבורים המלחמה (קהלת ט יא).
טובה חכמה מכלי קרב (קהלת ט יח).
ועד קץ מלחמה נחרצת שוממות (דניאל ט כו).
ובניו יתגרו ואספו המון חילים רבים ובא בוא ושטף ועבר (דניאל יא י).
[נגח] ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות (דניאל יא מ).
ויאמר דויד לשלמה בני אני היה עם לבבי לבנות בית לשם ה׳ אלהי, ויהי עלי דבר ה׳ לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי... הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה... הוא יבנה בית לשמי (דהי"א כב ז־ט).
אל תלחמו עם ה׳ אלהי אבותיכם כי לא תצליחו (דהי"ב יג יב).
ויערכו מלחמה בגיא צפתה [16] למרשה (דהי"ב יד ט).
ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא כי מהומות רבות על כל יושבי הארצות (דהי"ב טו ה).
ויכן להם עוזיהו לכל הצבא מגינים ורמחים וכובעים ושריונות וקשתות ולאבני קלעים ויעש בירושלם חשבונות מחשבת חושב [17] להיות על המגדלים ועל הפינות לירוא בחצים ובאבנים גדולות (דהי"ב כו יד־טו).
לעזרנו ולהלחם מלחמותינו (דהי"ב לב ח).

——— ע"ע אויב; חרב; כלי זיין.

מלחמה: ערוך קרב עם אויב בחרבות וכלי זיין.
[שרשים] גרה, דבר, חרב, לחם, נגח, נכה, נשק, סאן, ערב, קטל, קרב, ריב, שחק, שית.

[1] מקרא קצר: וכי תבואו לערוך מלחמה, וכן בת"א: וארי תעלון לאגחא קרבא. [2] ענין משיכה במלחמה הוא בקריאת שופר, ע"ד במשוך בקרן היובל. [3] עבודה זרה היא סבה למלחמה. השבעים קורין בטעות לחם שעורים. [4] נכנע לפניך ונמסור עצמנו אליך (surrender). [5] יש קורין ויארב בנחל. [6] במובן גרוי ושסוי. הפחידם ע"י הנפת חניתו כמו הבטוי באנגלית rattling the sabre, ואח"כ הרגם. [7] עדרי צאן. והמולה. [10] תמסור נפשך לשבי. [11] דומה לזה הבטוי (mobilization). [9] מלחמה שנשמע בה קול שאון [8] הם הכינו את עצמם למלחמה על־ידי עריכת הצבא של מפקד הצבא attention! forward, march! [12] הוא מלך אשור שיבא לעזרתו כמו שנאמר לאשור יובל מנחה למלך ירב (הושע י ו). ומכונה כן (war-king) מפני שהיה נוהג מלחמות תמיד. [13] מעלה עצמו על סוסו. [14] יערכו אתי מלחמה. [15] המורים חצים במלחמה. [16] כמו צפונה למרשה. [17] המצאה חדשה (invention).

מלים: ע"ע דבור.

מליץ: [לוץ] והם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ בינותם (בראשית מב כג).
[שפר] הנותן אמרי שפר (בראשית מט כא).
[פאה] הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים (שמות ד טז).
[מול] היה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים (שמות יח יט).
אנכי עומד בין ה׳ וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה׳ (דברים ה ה).
ומליציך פשעו בי (ישעיה מג כז).
[עתק] אשר העתיקו אנשי חזקיה (משלי כה א).
אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו (איוב לג כג).
וכן במליצי שרי בבל (דהי"ב לב לא).

——— ע"ע העתקה.

מליץ: בקי בלשונות עמים שונים ויודע להעתיק ולתרגם משפה אל שפה; איש הבינים המפשר במלים בין שני צדדים; מוכיח צדקת איש נגד איש ריבו.
[שרשים] לוץ, מול, עתק, פאה, ׳שפר.

מליצה: ע"ע לשון.

מלך: [גבר] הן גביר שמתיו לך (בראשית כז לז).
[מלך] ומלכים מחלציך יצאו (בראשית לה יא).
ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (בראשית לו לא).
[אלף] ואלה שמות אלופי עשו... אלוף תמנע (בראשית לו מ).
[משל] ויאמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו (בראשית לז ח).
אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך (בראשית מא מ).
[דון] ויאמר אלינו האיש אדוני הארץ (בראשית מב ל).
ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אותו בגדי שש וישם רביד הזהב על צוארו וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך [1] (בראשית מא מב־מג).
ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים (בראשית מא מד).
[נור] ונירם [2] אבד חשבון (במדבר כא ל).
שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה׳ אלהיך בו מקרב

אחיך תשום עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים יז טו).
והיה כשבתו על כסא מלכותו (דברים יז יח).
[קצה] והיית לנו לקצין (שופטים יא ו).
[עצר] יורש עצר (שופטים יח ז).
[שפט] והוא שופט את ישראל (שופטים טז לא).
ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו (ש״א ב י).
זה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו... צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים (ש״א ח יא־יז).
הנה האיש אשר אמרתי לך זה יעצור בעמי (ש״א ט יז).
[נגד] ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו וישקהו ויאמר כי משחך ה׳ על נחלתו לנגיד (ש״א י יא).
ויריעו כל העם ויאמרו יחי המלך! (ש״א י כד).
יען מאסת את דברי ה׳ וימאסך ממלך (ש״א טו כג).
הנקלה בעיניכם התחתן במלך? (ש״א יח כג).
לצוות אותי נגיד על עם ה׳ (ש״ב ו כא).
והמלך וכסאו נקי (ש״ב יד ט).
מתנשא לאמר אני אמלוך (מ״א א ה).
למען היות ניר לדויד עבדי (מ״א יא לו).
הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם (מ״א כ לא).
לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו (מ״א כא לא).
[נצב] ומלך אין באדום נצב מלך (מ״א כב מח).
ברך נבות אלהים ומלך (מ״א כא יג).
עצור ועזוב (מ״ב ט ח).
ועתליה מלכת על הארץ (מ״ב יא ג).
ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט והשרים וההצוצרות אל[3] המלך וכל עמי הארץ שמח ותוקע בחצוצרות (מ״ב יא יד).
ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי (מ״ב כ ה).
ויתן את כסאו מעל כסא המלך (מ״ב כה כח).
נעלה ביהודה... ונמליך מלך בתוכה (ישעיה ז ו).
אדונים קשה (ישעיה יט יד).
[משח] כה אמר ה׳ למשיחו[4] לכרש (ישעיה מה א).
ומלך מלך והשכיל (ירמיה כג ה).
ויקח מזרע המלוכה (יחזקאל יז יג).
[נשא] ובא הנשיא דרך אולם (יחזקאל מו ב).
ואני נסכתי מלכי על ציון (תהלים ב ו).
ה׳ עוי למו[5] ומעוז ישועות משיחו (תהלים כח ח).
אומר אני מעשי למלך (תהלים מה ב).
שבט מישור שבט מלכותך (תהלים מה ז).
בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהלים מה י).
כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד).
אשר אין לה קצין שוטר ומושל (משלי ו ז).
[נסך] מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ (משלי ח כג).
בי מלכים ימלוכו (משלי יא כד).
ברב עם הדרת מלך (משלי יד כח).
חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה (משלי טז יד).
באור פני מלך חיים (משלי טז טו).
נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו (משלי יט יב).
ירא את ה׳ בני ומלך (משלי כד כא).
שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר (משלי כה ג).
תתקפהו כמלך עתיד לכידור (איוב טו כד).
ותצעידהו למלך בלהות (איוב יח יד).
טוב... ממלך זקן וכסיל (קהלת ד יג).
[שלט] החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים (קהלת ז יט).
אי לך ארץ שמלכך נער... אשרך ארץ שמלכך בן חורין (קהלת י טז־יז).
גם במדעך מלך אל תקלל (קהלת י כ).
מלך רב ושליט (דניאל ב י).
• אנת מלכא מלך מלכיא (דניאל ב לז).
ולא נתנו עליו הוד מלכות... והחזיק מלכות בחלקלקות (דניאל יא כא).
ויקדו וישתחוו לה׳ ולמלך (דהי״א כט כ).
ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו אותו וימשחוהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך (דהי״ב כג יא).
ויעמדו על עוזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עוזיהו להקטיר לה׳ כי לכהנים בני אהרן המקודשים להקטיר צא מן המקדש כי מעלת ולא לך לכבוד מה׳ אלהים (דהי״ב כו יח).

ע״ע ממשלה; שרים.

מלך: תואר כבוד לאיש שמושל לבדו בעם כלו: אדון שליט מנהל ויועץ במדינה. [שרשים] אלוף, גבר, דון, מלך, משח, משל, נגד, נור, נסך, נצב, נשא, עצר, קצה, שלט, שפט.

[1] שני למלך. [2] ת״א ומלכו פסקת מחשבון. [3] כמו אצל.
[4] רוב המלכים נמנו ע״י משיחה בשמן. [5] השבעים קורין ה׳ עוז לעמו (עי׳ כט יא).

מלכות ה׳:
[מלך] ה׳ ימלוך לעולם ועד (שמות טו יח).
כי אותי מאסו ממלוך עליהם (ש״א ח ז).
[גור] כי אתה נירי ה׳ (ש״ב כב כט).

כי מלך ה׳ צבאות בהר ציון (ישעיה כד כג).
מלך יעקב (ישעיה מא כא).
מה נאוו על ההרים רגלי מבשר... אומר לציון מלך אלהיך (ישעיה נב ז).
[אור] לא יהיה עוד השמש לאור היום ולנגה הירח לא יאיר לך, והיה לך ה׳ לאור עולם ואלהיך לתפארתך (ישעיה ס יט).
כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד (צפניה ג ט).
והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ד׳ אחד ושמו אחד (זכריה יד ט).
והיתה לה׳ המלוכה (עבדיה א כא).
מלך אלהים על גוים (תהלים מז ט).
ומלך גדול על כל אלהים (תהלים צה ג).
[שפט] ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו (תהלים צו יג).
[כסא] צדק ומשפט מכון כסאו (תהלים צז ב).
בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ה׳ (תהלים קב כג).
ה׳ בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה (תהלים קג יט).
מלכותך מלכות עולמים וממשלתך בכל דור ודור (תהלים קמה יג).
* [שלט] שלטנה שלטן עלם ומלכותה עם דר ודר (דניאל ד לא).
על כסא מלכות ה׳ (דהי"א כח ה).
ע"ע אלהות.

מלכות ה׳: ביחס אל השי"ת והוא מלכות שמים (Theocracy). [שרשים] אור, כסא, מלך, גור, * שלט, שפט.

מלכות בית דוד:

[שבט] לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו (בראשית מט י).
[מלך] וידע דוד כי הכינו ה׳ למלך על ישראל וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל (ש"ב ה יב).
[נגד] אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל (ש"ב ז ח).
[כסא] ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך, כסאך יהיה נכון עד עולם (ש"ב ז טז).
[נור] ולא תכבה את נר[1] ישראל (ש"ב כא יז).
וגם ככה אמר המלך, ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר נתן היום יושב על כסאי ועיני רואות (מ"א א מח).
אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם, לאמר, לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל (מ"א ב ד).
ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב וביושר לעשות ככל אשר צויתיך, חקי ומשפטי תשמור, והקימותי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם (מ"א ט ד־ה).
רק את כל הממלכה לא אקרע, שבט אחד אתן לבניך למען דוד עבדי ולמען ירושלם אשר בחרתי (מ"א יא יג).
למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלם העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם (מ"א יא לו).
מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי, לאוהלך ישראל, עתה ראה[2] ביתך דוד (מ"א יב טז).
ולא אבה ה׳ להשחית את יהודה למען דוד עבדו כאשר אמר לו לתת לו ניר ולבניו כל הימים (מ"ב ח יט).
ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א).
[נסס] והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו והיתה מנוחתו כבוד (ישעיה יא י).
ואת המלכים היושבים לדוד על כסאו (ירמיה יג יג).
כה אמר ה׳ אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם, גם בריתי תופר את דוד עבדי מהיות לו בן מולך על כסאו (ירמיה לג כ־כא).
כה אמר ה׳ אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו מושלים על זרע אברהם ישחק ויעקב, כי אשוב את שבותם ורחמתים (ירמיה לג כו).
ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, והמלך אחד יהיה לכלם למלך, ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד... ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם (יחזקאל לז כב־כד).
[סכך] אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט יא).
[נין] לפני שמש ינון שמו (תהלים עב יז).
כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי, עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך, סלה (תהלים פט ד־ה).
[משח] מצאתי דוד עבדי, בשמן קדשי משחתיו (תהלים פט כא).
[בכר] אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ... אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב, זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי, כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה (תהלים פט לו־לח).
[כהן] נשבע ה׳... אתה כהן לעולם (תהלים קי ד).
נשבע ה׳ לדוד אמת לא ישוב ממנה: מפרי בטנך אשית לכסא לך... גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קלב יא־יב).
יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו (דהי"א ה ב).

בלבב שלם באו חברונה להמליך את דויד על כל ישראל, וגם כל שארית ישראל לב אחד להמליך את דויד (דהי"א יב לח).
מי אני ה׳ אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום? ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר על בית עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם המעלה ה׳ אלהים (דהי"א יז יז).
ועתה הואלת לברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך, כי אתה ה׳ ברכת ומבורך לעולם (דהי"א יז כז).
ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי מכל בית אבי להיות למלך על ישראל לעולם...ומכל בני — כי רבים בנים נתן לי ה׳ — ויבחר בשלמה בני לשבת על כסא מלכות ה׳ על ישראל (דהי"א כח ד־ה).
וישב שלמה על כסא ה׳ (דהי"א כט כג).
ויגדל ה׳ את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו על ישראל (דהי"א כט כה).
הלא לכם לדעת כי ה׳ אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דהי"ב יג ה).

ע"ע משיח.

מלכות בית דוד: ממשלת ישראל שנמסרה ביד ה׳ לדוד המלך ולזרעו אחריו עד סוף כל הדורות, כי גם המלכים אשר ימלוכו על ישראל אחרי הגלותם בשובם לארצם יהיו משבט יהודה וממשפחת דוד והוא יהיה המלך המשיח. [שרשים] בכר, כהן, כסא, מלך, משח, נגד, נור, נין, נסס, סכך, שבט.
[1] נר כמוי ניר, שם כנוי למלך לפי שהוא נר לעם להאיר להם ולהנחותם בדרך טובה. [2] כמו רעה ביתך.

מלקות: [נכה] ויוכו [1] שוטרי בני ישראל (שמות ה יד).
והיה אם בן הכות הרשע והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה ב־ג).
לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמיה ב ל).
[הלם] ומהלומות לגו כסילים (משלי יט כט).

ע"ע עונש.

מלקות: מכות ארבעים ע"י חבוט ברצועה על גב האיש, שחייב החוטא בתור עונש על „לאו" ועובר עבירה. [שרשים] הלם, נכת.
[1] תרגום אונקלוס ולקו.

מלשינות: ע"ע לשון הרע.

ממון: [רכש] תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד כא).
ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו יד).
[כסף] בכסף מלא יתננה לי (בראשית כג ט).
[שקל] ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (בראשית כג טו).
[כבד] עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא א).
ויראו את צרורות כספיהם (בראשית מב לה).
וכסף משנה קחו בידכם (בראשית מג יב).
ומשנה כסף לקחו בידם (בראשית מג טו).
ויתום הכסף מארץ מצרים... כי אפס כסף (בראשית מז טו).
[בצע] אנשי אמת שונאי בצע (שמות יח כא).
וצרת הכסף בידך... ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך (דברים יד כה־כו).
ולו אנכי שוקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך (ש"ב יח יב).
[זהב] הזלים זהב מכים וכסף בקנה מאזנים ישקולו ישכרו צורף (ישעיה מו ו).
[יגע] למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה (ישעיה נה ב).
כלו לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו (ישעיה נו יא).
בעון בצעו קצפתי ואכהו... וילך שובב בדרך לבו (ישעיה נז יז).
[חול] חיל גוים תאכלו (ישעיה סא ו).
כסף נמאס קראו להם כי מאס ה׳ בהם (ירמיה ו ל).
[יגע] ואת כל יגיעה ואת כל יקרה (ירמיה כ ה).
[און] אך עשרתי מצאתי און לי (הושע יב ט).
על מכרם בכסף צדיק (עמוס ב ו).
בצעם וחילם לאדון כל הארץ (מיכה ד יג).
[המה] טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים (תהלים לז טז).
לא ירד אחריו כבודו (תהלים מט יח).
[הות] ויבטח ברוב עשרו יעוז בהותו (תהלים נב ט).
[הון] הון ועושר בביתו (תהלים קיב ג).
הט לבי אל עדותיך ואל אל בצע (תהלים קיט לו).
כל הון יקר נמצא נמלא בתנו שלל (משלי א יג).
[כוס] כים אחד יהיה לכולנו (משלי א יד).
כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א יט).
כבד את ה׳ מהונך (משלי ג ט).
את כל הון ביתו יתן (משלי ו לא).
צרור הכסף לקח בידו (משלי ז כ).
עושר וכבוד אתי הון עתק (משלי ח יח).
הון מהבל [3] ימעט וקובץ על יד ירבה (משלי יג יא).
הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח יא).
הון יוסיף רעים רבים ודל מרעהו יפרד (משלי יט ד).
[חסן] כי לא לעולם חוסן (משלי כז כד).

מרבה הונו בנשך ותרבית (משלי כח ח).
נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חוסר יבואנו (משלי כח כב).
לעלוקה שתי בנות: הב הב! (משלי ל טו).
חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל (איוב כ טו).
עתקו גם גברו חיל (איוב כא).
וכסף תועפות לך (איוב כב כה).
אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי (איוב לא כד).
אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון[4] לא תבואה (קהלת ה ט).
והכסף יענה את הכל (קהלת י יט).
*[בזה] מתנן ונבזבה[5] ויקר שגיא תקבלון (דניאל ב ו).
ויאמר אמציה לאיש האלהים ומה לעשות למאת הככר אשר נתתי לגדוד ישראל? ויאמר איש האלהים יש לה׳ לתת לך הרבה מזה (דהי"ב כה ט).
——— ע"ע כסף וזהב; מטבעות; עשירות.

ממון: רכוש והון, כסף מעות ומטבעות. [שרשים] און, *בזה, בצע, הון, הות, המה, זהב, חול, חסן, יגע, כבד, כוס, כסף, רכש, שקל.

[1] תרגומו וממון יקריהון קדם רבין כל ארעא. [2] ת"י מגן בלא ממונא. [3] מהבל ע"י מעשה הבל. ויש דורשין מהבל בהפך אתון מבהל, ע"ד נחלה מבהלת. [4] תרגומו מאן די רחים למכנוש ממון יתיר. [5] מתנה ובזבוז ממון.

ממונה: [צוה] ויצו עליו פרעה אנשים (בראשית יב כ).
[סרס] סרים פרעה שר הטבחים (בראשית לז לו).
[כנן] אותי השיב על כני (בראשית מא יג).
[שית] וישיתהו על ארץ מצרים (בראשית מא לג).
[פקד] ויפקד פקידים על הארץ (בראשית מא לד).
[שום] שמני אלהים לאדון לכל מצרים (בראשית מה ט).
[כהן] רק אדמת הכהנים לא קנה (בראשית מז כב).
מי שמך לאיש שר ושופט עלינו? (שמות ב יד).
[נגש, שטר] ואת הנוגשים בעם ואת שוטריו (שמות ה ו).
[שלש] ושלישים על כלו (שמות יד ז).
[שרד] בגדי שרד לשרת בקדש (שמות לט א).
[שמר] ושמרתם את משמרת ה׳ (ויקרא ח לה).
ואת משמרת כל העדה (במדבר ג ז).
שומר משמרת הקדש (במדבר ג כח).
ופקודת משמרת בני מררי (במדבר ג לו).
[נשא] נשיא לבני זבולון (במדבר ז כד).
ושרת את אחיו באהל מועד (במדבר ח כו).
[שרת] ויען יהושע... משרת משה מבחוריו (במדבר יא כח).
[ראש] נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד ד).
יפקוד ה׳ אלהי הרוחות (במדבר כז טו).
הפקודים אשר לאלפי הצבא (במדבר לא מח).
ואתן אותם ראשים עליכם (דברים א טו).
[קום] נביא כמוני... יקים לך ה׳ אלהיך (דברים יח טו).
[זקן, שפט] וכל ישראל וזקניו ושוטריו[2] ושופטיו (יהושע ח לג).
ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה (יהושע ט כז).
[קצה] ויאמר אל קציני אנשי המלחמה (יהושע י כד).
[פנן] ויתיצבו פנות[3] כל העם (שופטים כ ב).
ספחני נא אל אחת הכהנות (ש"ב ב לו).
והנער שמואל משרת את ה׳ לפני עלי (ש"א ג א).
גושו הלום כל פנות העם (ש"א יד לח).
ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח יח).
[זכר] ויהושפט בן אחילוד המזכיר (ש"ב כ כד).
ונאום הגבר הוקם על (ש"ב כג א).
ישב בשבת תחכמוני ראש השלישי[4] (ש"ב כג ח).
ומושב עבדיו ומעמד משרתיו (מ"א י ה).
[טפסר] פקדו עליה טפסר (מ"א יא כח).
ויפקוד אותי לכל סבל בית יוסף (מ"א יא כח).
ויקרא מלך ישראל אל סרים אחד (מ"א כב ט).
השליש אשר המלך נשען על ידו (מ"ב ז ב).
וישם הכהן פקודות על בית ה׳ (מ"ב יא יח).
המפוקדים בית ה׳ (מ"ב כב ה).
[כמר] והשבית את הכמרים (מ"ב כג ה).
[רבב] נבוזראדן רב טבחים (מ"ב כה ח).
[צבא] המצביא[5] את עם הארץ (מ"ב כה יט).
ויפקד עליהם את גדליהו (מ"ב כה כב).
[חבש] לא אהיה חובש (ישעיה ג ז).
אלהים ה׳ צבאות מפקד[6] צבא מלחמה (ישעיה יג ד).
על משמרתי אנכי נצב כל הלילות (ישעיה כא ח).
[נצב, עמד] והדפתיך ממצבך וממעמדך יהרסך (ישעיה כב יט).
כהני ה׳ תקראו משרתי אלהינו (ישעיה סא ו).
[נגד] והוא פקיד נגיד בבית ה׳ (ירמיה כ א).
בעל פקידות (ירמיה לז יג).
נרגל שראצר רב־מג[7] (ירמיה לט ג).
קרבו פקודות העיר (יחזקאל ט א).
פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג כג).
[מלח, חבל] מלחים כל חובלי הים (יחזקאל כז כט).
והיו במקדשי משרתים (יחזקאל מד יא).

[גזר] מנזריך כארבה וטפסריך כגוב גובי (נחום ג יז).
[פחת] פחת יהודה (חגי א א).
[בכר] אני בכור אתנהו (תהלים פט כח).
הפקד עליו רשע (תהלים קט ו).
פקודתו [8] יקח אחר (תהלים קט ח).
אשר אין לה קצין [9] שוטר ומושל (משלי ו ז).
מקומך אל תנח (קהלת י ד).
מסריסי המלך אשר העמיד לפניה (אסתר ד ה).
* רב טבחיא די מלכא (דניאל ב יד).
* [סרך] ועלא מנהון סרכין תלתה (דניאל ו ג).
[שער] והמשוררים והשוערים והנתינים [10] (עזרא ב ע).
* [גזבר] וכל גזבריא די בעבר נהרה (עזרא ז כא).
והעמיד משמרות יושבי ירושלם (נחמיה ז ג).
[מנה] אשר מנה שר הסריסים (דניאל א יא).
[מלצר] ויאמר דניאל אל המלצר [11] (דניאל א יא).
ומהם ממונים על הכלים (דהי"א ט כט).
ויהיו לבית אב לפקודה אחת (דהי"א כג יא).
נגיד על האוצרות (דהי"א כו כד).
[נצח] מנצחים להעביד את העם (דהי"ב ב יז).
[עלה] הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר הועלה [12] על ספר מלכי ישראל (דהי"ב כ לד).

———— ע"ע התמנות; שרים.

ממונה: פקיד על משמרת ידועה; לרוב משרת או ראש בממשלה קצובה ומגבלת. [שרשים] בכר, * גזבר, זכר, זקן, חבל, חבש, טפסר, כהן, כמר, כנן, מלח, מלצר, מנה, נגד, נגש, נזר, נצב, נצח, נשא, *סרך, סרס, עלה, פחת, פנן, פקד, צבא, צוה, קום, קצה, ראש, רבב, שום, שטר, שית, שלש, שמר, שער, שרה, שרת.

[1] ת"א רבא דפרעה. [2] ת"י ושוטרין. [3] תרגומו רישי כל עמא. [4] כמו ראש השלישים. [5] המפקד את חיל עם הארץ. [6] ה' עומד בראש הצבא. [7] ראש האמגושים וכהני פרס ומדי, והיה מלוה את המלך תמיד גם בלכתו למלחמה. [8] מה שהוא פקיד וממונה עליו והוא אשתו או ממונו (רד"ק). [9] ת"י קורא קציר תחת קצין ומתרגם חצדא. [10] הנתינים הם משרתים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים. [11] הממונים על אוצרות היין, שר המשקים = רב שקה. [12] ת"י דאתמנא לבלר על ספר דוכרניא.

ממשלה: [רדה] ורדו בדגת הים (בראשית א כח).
[משל] ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך (בראשית ג טז).
[גנן] אשר מגן צריך בידך (בראשית כה כג).
יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים (בראשית כז כט).
אם משל תמשל בנו? (בראשית לז ח).
[רום] ומבלעדיך לא ירום איש את ידו (בראשית מא מד).
וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים (בראשית מה ח).
[כבד] והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים (בראשית מה יג).
[סלל] עודך מסתולל [1] בעמי (שמות ט יז).
לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה מג).
[שרר] כי השתרר עלינו גם השתרר (במדבר טז יז).
ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשולו (דברים טו ו).
[עצר] ואפס עצור ועזוב (דברים לב לו).
והם תוכו לרגלך ישאו מדברותיך (דברים לג ג).
[ירד] אז ירד שריד לאדירים עם ה' ירד לי בגבורים (שופטים ה יג).
מני מכיר ירדו מחוקקים (שופטים ה יד).
מה טוב לכם המשול בכם שבעים איש כל בני ירובעל אם משול בכם איש אחד? (שופטים ט ב).
[שור] וישר אבימלך על ישראל (שופטים ט כב).
בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה (שופטים יז ו).
ואין מכלים דבר בארץ יורש עצר [2] (שופטים יח ז).
[מרה] ומורה לא יעלה על ראשו (ש"א א יא).
[שפט] ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו (ש"א ח כ).
זה יעצור בעמי (ש"א ט יז).
ולמי כל חמדת ישראל? הלא לך ולכל בית אביך (ש"א ט כ).
[מלך] בן שנה [4] שאול במלכו (ש"א יג א).
ועתה ממלכתך לא תקום (ש"א יג יד).
נחמתי כי המלכתי את שאול למלך (ש"א טו יא).
[שמע] וסר אל משמעתך (ש"א כב יד).
והממלכה נכונה ביד שלמה (מ"א ב מו).
ושלמה היה מושל בכל הממלכות (מ"א ה א).
כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ה ד).
הרודים בעם העושים במלאכה (מ"א ה ל).
הקל מעבודת אביך... ונעבדך (מ"א יב ד).
אבי העמים עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם (מ"א יב יא).
ותאמר אליו איזבל אשתו אתה תעשה מלוכה על ישראל? — קום אכל לחם ויטב לבך (מ"א כא ד).
ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ (מ"ב טו ה).
להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו (מ"ב טו יט).
ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו (מ"ב כג ל).
ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם (ישעיה ג ד).
[כשל] קצין תהיה לנו והמכשלה [5] הזאת תחת ידך (ישעיה ג ו).

[אשר] עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו, עמי מאשריך מתעים (ישעיה ג יב).
[צמח] יהיה צמח ה׳ לצבי ולכבוד (ישעיה ד ב).
[שרה] ותהי המשרה על שכמו (ישעיה ט ה).
ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה (ישעיה ט ו).
ויהיו מאשרי העם הזה מתעים ומאושריו מבולעים (ישעיה ט טו).
ובני עמון משמעתם (ישעיה יא יד).
והלבשתיו כתנתך ואבנטך אחזקנו וממשלתך אתן בידו (ישעיה כב כא).
אנשי לצון מושלי העם הזה (ישעיה כח יד).
[רסן] ורסן מתעה על לחיי עמים (ישעיה ל כח).
[שכן] ושכן בארץ משפט (ישעיה לב טז).
חוריה ואין שם מלוכה יקראו (ישעיה לד יב).
יתן לפניו גוים ומלכים ירד (ישעיה מא ב).
מעוצר וממשפט לוקח [6] (ישעיה נג ח).
והרכבתיך על במתי ארץ (ישעיה נח יד).
הנביאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם (ירמיה ה לא).
עבדו את מלך בבל וחיו (ירמיה כז יז).
נקבה תסובב גבר (ירמיה לא כב).
וכל ממלכות ארץ ממשלת ידו (ירמיה לד א).
[קרן] נגדעה קרן מואב וזרועו נשברה (ירמיה מח כה).
[שלט] מעשה אשה זונה שלטת (יחזקאל טז ל).
[שבט] שבט עוז שבט למשול (יחזקאל יט יד).
מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים (יחזקאל כט טו).
אצמיח קרן לבית ישראל (יחזקאל כט כא).
הוי רועי ישראל אשר הם רועים אותם! הלא הצאן ירעו הרועים! את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו — הצאן לא תרעו (יחזקאל לד ב־ג).
ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונותם מאחוזתם (יחזקאל מו יח).
והשבתי ממלכות בית ישראל (הושע א ד).
הם המליכו... השירו ולא ידעתי (הושע ח ד).
ובאונו שרה את האלהים (הושע יב ד).
[עין] זאת עינם בכל הארץ (זכריה ה ו).
ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (זכריה ט י).
תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו (תהלים ח ז).
[הלך] סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם (תהלים יב ט).
וידבר עמים תחתי (תהלים יח מח).
ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו (תהלים מז ד).

על אדום אשליך נעלי (תהלים ס י).
הרכבת אנוש לראשינו (תהלים סו יב).
וישתחוו לו מלכים כל גוים יעבדוהו (תהלים עב יא).
אמת מארץ תצמח [7] וצדק משמים נשקף (תהלים פה יב).
[עזר] שויתי עזר [8] על גבור (תהלים פט כ).
שמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו (תהלים קה כא).
ואל תשלט בי כל און (תהלים קיט קלג).
בי שרים ישורו (משלי ח טז).
ארי נוהם ודוב שוקק מושל אדם על עם דל (משלי כח טו).
[רבב] ברבות [9] צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם (משלי כט ב).
מושל מקשיב על דבר שקר (משלי כט יב).
רבים מבקשים פני מושל ומה׳ משפט איש (משלי כט כו).
תחת שלש רגזה ארץ... תחת עבד כי ימלוך... שפחה כי תירש גבירתה (משלי ל כא־כג).
מלך אלקום [10] עמו (משלי ל לא).
[יד] הנו בידך אך את נפשו שמור (איוב ב ו).
ארץ נתנה ביד רשע (איוב ט כד).
להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם (איוב טו יט).
ואיש זרוע לו הארץ (איוב כב ח).
המשל ופחד עמו (איוב כה ב).
ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד (איוב כט כה).
ממלוך אדם חנף ממוקש עם (איוב לד ל).
אם תשים משטרו בארץ (איוב לח לג).
ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכה א י).
[צלל] בצלו נחיה בגוים (איכה ד כ).
עבדים משלו בנו פורק אין מידם (איכה ה ח).
באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה? (קהלת ח ד).
עת אשר שלט האדם באדם לרע לו (קהלת ח ט).
אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח (קהלת י ד).
כשגגה שיוצא מלפני השליט (קהלת י ה).
רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות (אסתר א יד).
ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו (אסתר א כ).
להיות כל איש שורר בביתו (אסתר א כב).
עד חצי המלכות ותעש (אסתר ה ז).
• מהעדה מלכין ומהקים מלכין (דניאל ב כא).
והשלטה על כל מדינות בבל (דניאל ב מח).
• די לא שלט נורא בגשמיהון (דניאל ג כז).
• מלכא מלכותא עדת מנך! (דניאל ד כח).
• הנחת [11] מן כרסא מלכותה (דניאל ה כ).

ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב ועשה כרצונו, וכעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל יא ג־ד).
ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות ובא בשלוה והחזיק מלכות בחלקלקות (דניאל יא כא).
גם נערים שלטו על העם (נחמיה ה טו).
ותעזבם ביד אויביהם וירדו בהם (נחמיה ט כח).
ויהי כאשר חזקה הממלכה עליו[12] (דהי"ב כה ג).

ע"ע אדנות; מלך.

ממשלה: ממלכה, רדוי ושררה; שליטה על איש או עם. [שרשים] אשר, גגן, דבר, הלך, יד, ירד, כבד, כשל, מלך, מרה, משל, סלל, עזר, עין, עצר, צלל, צמת, קרן, רבב, רדה, רום, רסן, שבט, שור, שכן, שלט, שמע, שפט, שרת, שרר.

[1] מתרומם ומתקומם, כי עיקר הוראת סלל היא הרמה ונשיאה כמו סוללה שהיא תל גבוה. [2] מלת „אין" מוסבה גם על יורש עצר, ושיעורה ואין יורש עצר, אין מי שיהיה יורש הממשלה. [3] תרגומו ומרות אנוש לא תהא עלוי. [4] כלומר בשנה הראשונה למלכו בחר לו אנשי חיל, „ושתי שנים מלך על ישראל" הוא מאמר המוסגר. [5] מן כשיל, והוא מקל לרדות בו. [6] לקחו ממנו הממשלה והמשפט. [7] כלומר האמת והצדק ימשלו ממשלה מוחלטת בכל העולם בשמים ובארץ. [8] כמו נזר כאמור להלן חללת לארץ נזרו, והוראתו ממשלה למלכות בית דוד. [9] יש קורין ברדות צדיקים, אך גם לשון רב הוא ענין שליטה. [10] המלך שהעם עמו (democracy). הורדת מכסא המלוכה. [12] כמו בידו.

מן: [לחם] הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגלגולת (שמות טז טז).
[מנן] ויקראו בית ישראל את שמו מן, והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחית בדבש (שמות טז לא).
והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח... והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא ז־ח).
המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך (דברים ח טז).
וישבת המן ממחרת (יהושע טו יב).
לחם אבירים אכל איש (תהלים עח כה).
ומנך לא מנעת מפיהם (נחמיה ט כ).

ע"ע לחם.

מן: הלחם אשר המטיר ה׳ מן השמים למאכל בני ישראל כל ימי היותם במדבר. [שרשים] לחם, מנן.

מנהג: [שפט] האחד בא לגור וישפוט שפט? (בראשית יט ט).
[עשה] לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה (בראשית כט כו).
כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראשית מ יג).
[חקק] וישם אותה יוסף לחק (בראשית מז כו).
כמשפט הבנות יעשה לה (שמות כא ט).
[דרך] הודיעני נא את דרכך ואדעך (שמות לג יג).
לא תלכו בחקות הגוי (ויקרא כ כג).
ותהי חק לישראל (שופטים יא לט).
ומשפט הכהנים את העם (ש"א ב יג).
וישימה לחק ולמשפט בישראל (ש"א ל כה).
לא שב ירבעם מדרכו (מ"א יג לג).
[נהג] והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון ינהג (מ"ב ט ב).
עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא יד).
הם עושים כמשפטים הראשונים (מ"ב יז לד).
[דבר] ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה יז).
וישתמר חקות עמרי (מיכה ו טז).
[דלג] ופקדתי על כל הדולג[1] על המפתן (צפניה א ט).
שימו לבבכם אל דרכיכם (חגי א ה).
[טעם] בשנותו את טעמו[2] (תהלים לד א).
[דת] והשתיה כדת אין אונס (אסתר א ח).

ע"ע משפט.

מנהג: הרגל והמשך המעשה והפעולה; סדר מסודר. [שרשים] דבר, דלג, דרך, דת, חקק, טעם, נהג, עשה, שפט.

[1] ת"י דמהלכין בנמוסין פלשתאי, שנאמר ע"ז לא ידרכו כהני דגן על מפתן דגון (ש"א ה). [2] מנהגו המסודר.

מנהיג: [נחה] אשר הנחני בדרך אמת (בראשית כה מח).
[נהל] ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה (בראשית לג יד).
[ירה] ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה (בראשית מו כח).
ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג יז).
וה׳ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך (שמות יג כא).
נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך (שמות טו יג).
פני ילכו והניחותי[1] לך (שמות לג יד).
[עין] והיית לנו לעינים (במדבר י לא).
יפקוד ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם... ולא תהיה עדת ה׳ כצאן אשר אין להם רועה (במדבר כז טז־יז).
ה׳ בדד ינחנו ואין עמו אל נכר (דברים לב יב).

[הלך] אל משה אשר הלך [2] ישראל במדבר (יהושע יד י).
ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך והשיבותיך בדרך אשר באת בה (מ"א יט כח).
[נהג] ונער קטן נוהג בם (ישעיה יא ו).
עורר לך רפאים כל עתודי [3] ארץ (ישעיה יד ט).
[פנן] התעו את מצרים פנת שבטיה (ישעיה יט יג).
ורסן מתעה על לחיי עמים (ישעיה ל כח).
[רעה] רועה אפר לב הותל [4] הטהו (ישעיה מד כ).
האומר לכרש רועי וכל חפצי ישלים (ישעיה מד כח).
אין מנהל לה מכל בנים ילדה (ישעיה נא יח).
ונחך ה׳ תמיד (ישעיה נח יא).
והרועים פשעו בי (ירמיה ב ח).
הנבאי אל רועי ישראל (יחזקאל לד ב).
אותי נהג ויולך חשך ולא אור (איכה ג ב).
שבטך ומשענתך המה ינחמוני (תהלים כג ד).
ולמען שמך תנחני ותנהלני (תהלים לא ד).
נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן (תהלים עז כא).
ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר (תהלים עח נב).
ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן, מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו וירעם בתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם (תהלים עח עא).
רועה ישראל... נוהג כצאן עמו (תהלים פ ב).
נר לרגלי דברך (תהלים קיט קה).
תומת ישרים תנחם (משלי יא ג).
שוט לסוס מתג לחמור (משלי יא ג).
אנהגך אביאך אל בית אמי (שה"ש ח ב).
* [דבר] סגניא... הדבריא [5] ופחותא (דניאל ו ח).
* [שיב] ועין אלההום הות על שבי [6] יהודיא (עזרא ה ה).
[תור] וראיתני כתור [7] האדם המעלה (דהי"א יז יז).
וינהג יואב את חיל הצבא (דהי"א כ א).
וינהלום בחמורים לכל כושל (דהי"ב כח טו).

מ נ ה י ג: העברה והעתקה ממקום למקום; הטיה ומשיכה; הדרכה מוסרית בחכמה ודעת; מנהל עם ומורה דרך. [שרשים] * דבר, הלך, ירה, נהג, נהל, נחה, עין, פנן, רעה, * שיב, תבר.

[1] שינהג אותו לא"י כמו שאמר ואעשה אותך לגוי גדול. [2] כמו אשר הולך. [3] מנהיגים כמו עתודים שהולכים בראש הצאן. [4] לב המהתל הסית אותו להיות מנהיג אליל עץ שיהפך באש לאפר. [5] ע"ד דבר אחד לדור, מדברנא דאומתיה. [6] זקני ישראל מנהיגי העם. [7] כמו כתורת כמנהג.

מנוחה:
[שכך] ויעבר אלהים רוח... וישוכו המים (בראשית ח א).
[נוח] וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה (בראשית מט טו).
[נחה] וינח ביום השביעי (שמות כ יא).
[נפש] למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן עמתך והגר (שמות כג יב).
עד אשר יניח ה׳ לאחיכם ככם (דברים ג כ).
לתור להם מנוחה (במדבר י לג).
ובנוחו יאמר שובה ה׳ למנוחתך (במדבר י לו).
אל המנוחה ואל הנחלה (דברים יב ט).
והניח לכם מכל אויביכם מסביב (דברים יב י).
[רגע] ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך (דברים כח סה).
[שקט] והארץ שקטה ממלחמה (יהושע יא כג).
ועתה הניח ה׳ אלהיכם לאחיכם (יהושע כב ד).
שוקט ובוטח ואין מכלים דבר בארץ (שופטים יח ז).
ויבא... עיפים וינפש שם (ש"א טז יד).
ושכן תחתיו ולא ירגז עוד (ש"ב ז י).
ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם (ש"ב כא י).
וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו (מ"א ה ה).
ועתה הניח ה׳ אלהי לי מסביב אין שטן ואין פגע רע (מ"א ה יח).
נחה שקטה כל הארץ (ישעיה יד ז).
השמר והשקט אל תירא (ישעיה ז ד).
[אטט] יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעיה ח ו).
גם שם לא ינוח לך (ישעיה כג יב).
[שוב, נחת] בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו).
[שאן] נשים שאננות... בנות בוטחות (ישעיה לב ט).
[בטח] וישב עמו בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות (ישעיה לב יח).
נוה שאנן אהל בל יצען (ישעיה לג כ).
כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע [1] (ישעיה נא ד).
יבוא שלום ינוחו [2] על משכבותם הולך נכוחו (ישעיה נז ב).
ולמען ירושלם לא אשקוט (ישעיה סב א).
ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו טז).
[שלם] קוה לשלום ואין טוב (ירמיה ח טו).
[שלה] שלו כל בוגדי בגד (ירמיה יב א).
ושקט ושאנן ואין מחריד (ירמיה ל י).
הלך להרגיעו ישראל (ירמיה לא ב).
יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה ג).
האספי אל תערך הרגעי ודומי (ירמיה מז ו).
שאנן מואב מנעוריו ושקט (ירמיה מח יא).

בים דאגה השקט לא יוכל (ירמיה מט כג).
ושלות השקט היה לה (יחזקאל טז מט).
הוי השאננים בציון והבוטחים בהר שמרון! (עמוס ו א).
קומו ולכו! כי לא זאת המנוחה (מיכה ב י).
[קפא] האנשים הקופאים[3] על שמריהם (צפניה א יב).
אשר אנוח ליום צרה[4] (חבקוק ג טז).
בהיות ירושלם יושבת ושלוה (זכריה ז ז).
לבדד לבטח תושיבני (תהלים ד ט).
בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני נפשי ישובב ינחני (תהלים כג ב-ג).
ועל רגעי ארץ[5] דברי מרמה יחשבון (תהלים לה כ).
נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק (תהלים ס ג).
[שבח] אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם (תהלים פט י).
להשקיט לו מימי רע (תהלים צד יג).
שובי נפשי למנוחיכי (תהלים קטז ז).
שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך (תהלים קכב ו).
זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה (תהלים קלב יד).
ושלות כסילים תאבדם (משלי א לב).
יסר בנך ויניחך (משלי כט יז).
עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי (איוב ג יג).
ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז).
לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז (איוב ג כה).
[רבץ] ורבצת ואין מחריד (איוב יא יט).
בשלום שודד יבואני (איוב טו כא).
[חול] על כן לא יחיל טובו (איוב כ כא).
כלו שלאנן ושליו (איוב כא כג).
[שכב] ועורקי לא ישכבון (איוב ל יז).
הלא אבקש לך מנוח (רות ג א).
כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום (רות ג יח).
[פוג] אל תתני פוגת לך (איכה ב יח).
יגענו ולא הונח לנו (איכה ה ה).
גם בלילה לא שכב לבו (קהלת ב כג).
[שכך] וחמת המלך שככה (אסתר ז י).
אשר נחו בהם היהודים מאויביהם (אסתר ט כב).
* [שרא] ונהורא עמה שרא (דניאל ב כב).
* אנה נבוכדנצר שלה הוית בביתי ורענן בהיכלי (דניאל ד א).
הן תהוה ארכה לשלותך (דניאל ד כד).
וכנוח להם ישובו לעשות רע (נחמיה ט כח).
ושלום ושקט אתן על ישראל (דהי"א כב ט).

ע"ע שביתה; שלום.

מנוחה: עמוד מתנועה, נחת שקט הרגע הנפש.
[שרשים] אטט, בטת, חול, נות, נפש, פוג, קפא, רבץ, רגע, שאן, שוב, שכב, שכך, שלה, שלם, שקט, * שרא.

[1] משפטי יהיה אור לעמים לתת להם מרגוע ומנוחה ממלחמות. [2] השבעין קורין ינוח על משכבו תם (תרין מלין), ומקביל אל מלת יבוא ביחיד. [3] הולכי בטל שאין חשים למאומה (indifference), הצפים ונוחים על השמרים הנופל מן היין לשולי הכלי. [4] שתתהפך מנוחתי ליום צרה. [5] היושבים במרגוע ונחת. [6] כמו שנאנן.

מנורה:

[נור] ועשית מנורת זהב טהור מקשה . . . ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו. וששה קנים יוצאים מצדיה, שלשה קני מנורה מצדה האחד ושלשה קני מנורה מצדה השני. שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח... כן לששת הקנים (שמות כה לא-לג).
ואת מנורת המאור ואת כליה ואת נרותיה ואת שמן המאור (שמות לה יד).
את המנורה הטהורה את נרותיה נרות המערכה (שמות לט לז).
אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח ב).
ונר אלהים טרם יכבה (ש"א ג ג).
מטה ושלחן וכסא ומנורה (מ"ב ד י).
[צפה] ערוך השלחן צפה הצפית[1] (ישעיה כא ה).
מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה, שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה. ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה (זכריה ד ב-ג).
* [נברש] וכתבן לקבל נברשתא (דניאל ה ה).
ומשקל למנורות הזהב ונרותיהם זהב... ולמנורות הכסף במשקל למנורה ונרותיה כעבודת מנורה ומנורה (דהי"א כח טו).

ע"ע נר.

מנורה: נר הוא בזיך שבו האש הנאחזת בפתילה ושמן, ומנורה הוא כלי שבו כמה נרות מחוברות יחד
[שרשים] * נברש, נור, צפה.

[1] זקוף המנורה, בב"ר צוחין (קורין) למנרתא צפיתא (רש"י).

מנחה: ע"ע מתנה.

מנין: ע"ע מספר.

מניעה:

[בצר] ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות (בראשית יא ו).

[חלל] חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשית יח כה).
[חשך] ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב יב).
[מנע] אשר מנע ממך פרי בטן (בראשית ל ב).
ולא חשך ממני מאומה (בראשית לט ט).
[כלא] ויכלא העם מהביא (שמות לו ו).
והנה מנעך ה' מכבוד (במדבר כד יא).
[נוא] ואם הניא אביה אותה ביום שמעו (במדבר ל ו).
ואם ביום שמוע אישה יניא אותה (במדבר ל ט).
ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור (במדבר לב ז).
[קפץ] ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו ז).
[חדל] וכי תחדל לנדור (דברים כג כג).
אשר מנעך ה' מבוא בדמים (ש"א כה כו).
חלילה חלילה לי אם אבלע ואם אשחית (ש"ב כ כ).
וימרוד במלך אשור ולא עבדו (מ"ב יח ז).
[כחד] הגידו לא כחדו (ישעיה ג ט).
[כפר] ובא אליך רעה לא תדעי שחרה ותפול עליך הוה לא תוכלי כפרה (ישעיה מז יא).
וחטאתיכם מנעו הטוב מכם (ירמיה ה כה).
[שבת] והשבתים מרעות צאן (יחזקאל לד י).
השומע ישמע והחדל יחדל (יחזקאל ג כז).
[כבש] יכבוש עונותינו (מיכה ז יט).
כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה (חגי א י).
[מאן] וימאנו להקשיב ויתנו כתף סוררת ואזניהם הכבידו משמוע (זכריה ז יא).
וארשת שפתיו בל מנעת (תהלים כא ג).
[פור] ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים (תהלים לג י).
הנה שפתי לא אכלא (תהלים מ ט).
יבצור רוח נגידים (תהלים עו יג).
מכל אורח רע כלאתי רגלי (תהלים קיח קא).
סגים השבת [2] כל רשעי ארץ (תהלים קיט קיט).
שמן ראש אל יניא [3] ראשי (תהלים קמא ה).
מנע רגלך מנתיבותם (משלי א טו).
אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות (משלי ג כז).
[רחק] ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד).
וחושך שפתיו משכיל (משלי י יט).
חושך שבטו שונא בנו (משלי יג כד).
שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות (משלי ל ז).
מאנה לנגוע נפשי (איוב ו ז).
אם אדבר לא יחשך כאבי (איוב טז ו).
ולא יבצר ממך מזימה (איוב מב ב).
ותחדל לדבר אליה (רות א יח).
זקנים משער שבתו (איכה ה יד).
[אצל] וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה (קהלת ב י).
לכלוא את הרוח (קהלת ח ח).

ע"ע מאון.

מניעה: עצור, בטול עכוב דבר אצלו מבלי תת לזולתו הצריך לו. [שרשים] אצל, בצר, חדל, חלל, חשך, כבש, כחד, כלא, מאן, מנע, נוא, פור, קפץ, רחק, שבת.

[1] יש קורין לא תדעי שחדה ומקביל אל כפרה. [2] השבעים קורין חשבתי כלומר כל רשעי ארץ נחשבו בעיני לסיגים. [3] שמן ראש שנמשחתי למלוכה לא ימנע ויסור ראשי מלעשות טוב, כלומר לא תגבר עלי גאות המלכות נגד הצדק והיושר.

מס:

[עבד] שש עשרה שנה עבדו את כדרלעומר (בראשית יד ד).
[מסס] ויהי למס עובד (בראשית מט טו).
וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם (שמות א יא).
[כסס] והרימות מכס לה' (במדבר לא כח).
ומכסם לה' שנים ושבעים (במדבר לא כח).
מסת נדבת ידך אשר תתן (דברים טז י).
והיו לך למס ועבדוך (דברים כ יא).
ויהי למס עובד (יהושע טז י).
וישם את הכנעני למס (שופטים א כא).
ואדורם על המס (ש"ב כ כד).
[מנח] מגישים מנחה ועובדים את שלמה (מ"א ה א).
ויעל מס מכל ישראל (מ"א ה כז).
וזה דבר המס אשר העלה (מ"א ט טו).
ויעלם שלמה למס עובד (מ"א ט כא).
[סבל] ויפקוד אותו לכל סבל [1] בית יוסף (מ"א יא כח).
והכסף והזהב נתן יהויקים לפרעה אך העריך את הארץ לתת את הכסף על פי פרעה איש בערכו (מ"ב כג לה).
שרתי במדינות היתה למס (איכה א א).
וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (אסתר י א).
* [מדד, בלה, הלך] מנדה בלו והלך [2] (עזרא ג יג).
* [אפתם] ואפתום [5] מלכים תהנזק (עזרא ד יג).
וישם דויד [4] בארם דמשק ויהי ארם לדויד עבדים נושאי מנחה (דהי"ב יח ו).

ע"ע מעשר ותרומה.

מס: מכס, סכום קצוב שמפרישים לצרכי גבוה, כמו תרומה לה'. מס, סך אחוז ממאה שנותנים העם לקופת

הממשלה לכלכלת המדינה, גם עבודה בגוף לצרכי הממלכה.

[שרשים] * אפתם, * בלה, * הלך, כסס, * מדד, מנח, מסס, סבל, עבד.

[1] מנה אותו פקיד לגבות המס (שהוא למשא על המשלם) משבטו אפרים. [2] שלשה מיני מסים הם, א' מס אוכל ומשתה לחיל הממשלה, ב' מתנות למלך, ג' מס לעוברי דרכים (passport) או לסחורות המובלות למדינה אחרת (custom duty). [3] מס להכנסת המלכים (רש"י), ויש מפרשים כמו פתאום בעברית. [4] מקרא קצר: וישם דויד נציבים בארם דמשק כאמור בש"ב.

מסחר וקנין:

[עשה] ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב ה).

[קנה] ואת כל מקנת כספו (בראשית יז כג).

[נתן] תנו[1] לי אחוזת קבר עמכם (בראשית כג ד).

[סחר] שקל כסף עובר לסוחר (בראשית כג יח).

לאברהם למקנה לעיני בני חת (בראשית כג יח).

השדה אשר קנה אברהם (בראשית כה י).

כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו (בראשית לא טו).

[רכש] מקנה קנינו אשר רכש (בראשית לא יח).

ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאת קשיטה (בראשית לג יט).

וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט הולכים להוריד מצרימה (בראשית לז כה).

לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לז כז).

ויעברו אנשים מדינים סוחרים (בראשית לז כח).

[שבר] וירדו...לשבר בר ממצרים (בראשית מב ג).

הוא המשביר[2] לכל עם הארץ (בראשית מב ו).

ואת הארץ תסחרו (בראשית מב לד).

ואת כסף שברו (בראשית מד ב).

בשבר אשר הם שוברים (בראשית מז יד).

ויקן יוסף את כל אדמת מצרים (בראשית מז כ).

כי תקנה עבד עברי (שמות כא ב).

[שום] בפקדון או בתשומת יד[3] (ויקרא ה כא).

וכהן כי יקנה נפש קנין כספו (ויקרא כב יא).

[מכר] וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך (ויקרא כה יד).

לפי רוב השנים תרבה מקנתו (ויקרא כה טז).

והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה כג).

והיה ממכרו ביד הקונה אותו (ויקרא כה כח).

וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו (ויקרא כה ל).

לא ימכרו ממכרת עבד (ויקרא כה מב).

וחשב עם קונהו (ויקרא כה נ).

[כרה] אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם (דברים ב ו).

[שלח] בכל משלח ידיכם (דברים יב ז).

ומכור לא תמכרנה בכסף (דברים כא יד).

והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה (דברים כח סח).

[לקח] והנה באו לוקחי חטים ויכוהו (ש"ב ד ו).

לא ! כי קנה אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד כד).

[תור, רכל] מאנשי התרים ומסחר הרוכלים (מ"א י טו).

ולקנות עצים ואבני מחצב (מ"ב יב יג).

אדום ומואב משלוח ידם (ישעיה יא יד).

ותהי סחר גוים (ישעיה כג ג).

[כנע] אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כג ח).

והיה סחרה ואתננה קדש לה' (ישעיה כג יח).

כקונה כמוכר כמלוה כלוה (ישעיה כד ב).

לא קנית לי בכסף קנה (ישעיה מג כד).

או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו (ישעיה נ א).

חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישעיה נב ג).

לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף (ישעיה נה א).

הלוך וקנית לך אזור פשתים (ירמיה יג א).

כי לך משפט הגאולה לקנות (ירמיה לב ז).

ואכתוב בספר ואחתום ואעד עדים ואשקול הכסף במאזנים ואקח את ספר המקנה (ירמיה לב יא).

הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל (יחזקאל ז יב).

יען אשר אמרה צור על ירושלם, האח! נשברה דלתות העמים[4], נסבה אלי, אמלאה החרבה! (יחזקאל כו ב).

[חול] ושללו חילך ובזזו רכולתך (יחזקאל כו יב).

[רכל] הרבית רוכליך מכוכבי השמים (יחזקאל כז ג).

תרשיש סוחרתך מרוב כל הון (יחזקאל כז יב).

רוכלי שבא ורעמה המה רוכליך (יחזקאל כז כב).

חבושים וארוזים במרכלתך (יחזקאל כז כד).

[ערב] מחזיקי בדקך ועורבי[5] מערבך (יחזקאל כז כז).

[עזב] בצאת עזבוניך מימים (יחזקאל כז לג).

ואל עם מאוסף מגוים עושה מקנה וקנין יושבי על טבור הארץ (יחזקאל לח יא-יב).

והילדה מכרו ביין וישתו (יואל ד ג).

ובני יהודה ובני ירושלם מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם (יואל ד ו).

על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמוס ב ו).

מתי יעבור החדש ונשבירה שבר, והשבת[6] ונפתחה בר (עמוס ח ה).

[זכה] האזכה[7] במאזני מרמה? (מיכה ו יא).
והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א ו).
אשר קוניהן יהרגון ולא יאשמו ומוכריהן יאמר ברוך ה׳ ואעשיר (זכריה יא ה).
איש עובד אדמה אנכי כי אדם הקנני[8] מנעורי (זכריה יג ה).
לא יהיה כנעני[9] עוד בבית ה׳ צבאות ביום ההוא (זכריה יד יא).
תמכור עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם (תהלים מד יג).
כי טוב סחרה מסחר כסף (משלי ג יד).
ובכל קנינך קנה בינה (משלי ד ז).
וברכה לראש משביר (משלי יא כו).
רע רע! יאמר הקונה ואוזל לו, אז יתהלל (משלי כ יד).
אמת קנה ואל תמכור (משלי כג כג).
יכרו עליו חברים יחצבוהו בין כנענים (איוב מ ל).
מור ולבונה מכל אבקת רוכל[10] (שה"ש ג ו).
ביום קנותך השדה מיד נעמי (רות ד ה).
לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז).
קניתי עבדים ושפחות (קהלת ב ז).
* תקנא בכספא דנה תורין (עזרא ז יז).
וגם במלאכת החומה החזקתי ושדה לא קנינו[11] (נחמיה ה טז).
המביאים את המקחות וכל שבר (נחמיה י לב).
הרוכלים ומוכרי כל ממכר (נחמיה יג כ).

ע"ע חליפין.

מסחר וקנין: הליכה ממקום למקום לעשות משא ומתן; לקנות או למכור חפצים במחיר כסף או בחילוף דבר אחר; מקח וממכר. [שרשים] זכה, חול, כנע, כרה, לקח, מכר, נתן, סחר, עזב, ערב, עשה, קנה, רכל, רכש, שבר, שום, שלח, תור.

[1] ת"י זבינא לי. [2] סרסור תבואה (broker). [3] עסק שנעשה בשותפות. [4] דלתות העמים שבר (open door) שדרך שם יבוא המסחר ויצא לכל הארצות ועתה אחר המצור והתורבן של ירושלם אמרה צור (היא קסרין) הוסב המסחר אלי, אמלאה החרבה, שאתמלא מתורבנה של ירושלם. [5] פעל מגזרת השם מערב סחורה ע"ש שעוברת בחליפין וגם כוללת תערובת מינים שונים. עזבון הוא תסחורה היוצאת ועוזבת מן המדינה. [6] שמיטה, שאז מתפרנסים העניים מלקט שכחה ופאה והתבואה מופקרת לכל. [7] היוכל איש לקנות ולזכות בקנינו ע"י עולה? [8] ואין האדמה שלי כי אדם אחר קנה אותי מנעורי לפועל לעבוד האדמה. ויש קורין כי אדמה קנני מנעורי. [9] תרגומו ולא יהי עביד תגרא עוד בבית מקדשא. [10] סוחר בשמים העובר ברגל ממקום למקום למכור סחורתו (peddler). [11] השבעים קורין לא קניתי.

מסירה: [מצא] וימציאו בני אהרן אליו את הדם (ויקרא ט יב).
[מסר] וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה (במדבר לא ה).
[נתן] ונתנו ה׳ אלהיך בידך (דברים כא י).
[סגר] לא תסגיר עבד אל אדוניו (דברים כג טז).
[מכר] כי צורם מכרם וה׳ הסגירם (דברים לב ל).
אסור נאסרך ונתנוך בידם (שופטים טו יג).
וימכר אותם ביד סיסרא (ש"א יב ט).
[נכר] נכר[2] אותו אלהים בידי (ש"א כג ז).
את אשר סגרני ה׳ בידך (ש"א כד יט).
ולא המציתיך ביד דוד (ש"ב ג ח).
אשר סגר את האנשים (ש"ב יח כח).
[סכר] וסכרתי[3] את מצרים ביד אדונים קשה (ישעיה יט ד).
[פקד] ויפקידו את ירמיהו בחצר המטרה (ירמיה לז כא).
הנני נותנך ביד אשר שנאת (יחזקאל כג כח).
[מגן] איך אתנך אפרים אמגנך ישראל? (הושע יא ח).
להסגיר לאדום (עמוס א ו).
[מצא] אנכי ממציא את האדם איש ביד רעהו (זכריה יא ו).
וחיתם לדבר הסגיר (תהלים עח נ).
יסור יסרני יה ולמות לא נתנני (תהלים קיח יח).
[נוח] בל תניחני לעושקי (תהלים קיט קכא).
[צעד] ותצעידהו[4] למלך בלהות (איוב יח יד).
[צבט] ויצבט לה קלי ותאכל (רות ב יד).
נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום (איכה א יד).
גם את העולם נתן בלבם (קהלת ג יא).
[ישט] ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב (אסתר ה ב).

ע"ע נתינה.

מסירה: הוצאת דבר מרשות עצמו להעמידו ברשות זולתו; נתינה מיד ליד; סגירה ביד אויב. [שרשים] ישט, מגן, מסר, מצא, נוח, נכר, נתן, סגר, סכר, פקד, צבט, צעד.

[1] להוליכו ולמסרו בידי ראש השדים. [2] תרגומו מסר ה׳ יתיה בידי. [3] תרגומו ואמסר ית מצראי. [4] העברת אותו ומסרתו לשטן.

מסירת נפש: [קנא] תחת אשר קנא לאלהיו (במדבר כה יג).
[חרף] זבולון עם חרף נפשו למות (שופטים ה יח).
וישלך[1] את נפשו מנגד ויציל אתכם (שופטים ט יז).

ואראה כי אינך מושיע ואשימה נפשי בכפי (שופטים יב ג).
[נפש] ולא אבה לשתותם ויסך אותם לה׳, ויאמר חלילה לי מעשות זאת. הדם האנשים ההולכים בנפשותם? (ש"ב כג טז-יז).
קנא קנאתי לה׳ אלהי צבאות (מ"א יט י).
[ערה] תחת אשר הערה למות נפשו (ישעיה נג יב).
קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה (זכריה א יד).
כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מד כג).
על מה אשא בשרי[2] בשיני? (איוב יג יד).
הן יקטלני לא איחל (איוב יג טו).
נקהלו ועמוד על נפשם (אסתר ט טז).
כי בנפשותם הביאום (דהי"א יא יט).

ע"ע קדוש השם.

מסירת נפש: המפקיר עצמו בלב ונפש למות על קדוש השם או להציל המלך או האומה הישראלית. [שרשים] חרף, נפש, ערה, קנא.

[1] זרק נפשו בשבילו ולא שם לבו אל הפחד. [2] חרוף הנפש לבוא בסכנה.

מסית ומדיח: [נשא] הנחש השיאני ואוכל (בראשית ג יג).

ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה (בראשית לט י).
[פתה] כי יפתה איש בתולה (שמות כב טו).
פן יפתה לבבכם וסרתם (דברים יא טז).
[דחה] להדיחך מן הדרך (דברים יג ו).
[סות] כי יסיתך אחיך (דברים יג ז).
יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם לאמר (דברים יג יד).
פתי את אישך ויגד לנו (שופטים יד טו).
כי לפתותך בא ולדעת (ש"ב ג כה).
אשר הסתה אותו איזבל אשתו (מ"א כא כה).
ויאמר תפתה וגם תוכל (מ"א כב כב).
וידח ירבעם את ישראל מאחרי ה׳ (מ"ב יז כא).
אל ישיא לכם חזקיהו (מ"ב יח כט).
נואלו שרי צוען נשאו[1] שרי נף (ישעיה יט יג).
[נטה] ויטו בתוהו צדיק (ישעיה כט כא).
לב הותל הטהו (ישעיה מד כ).
השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הנפש (ירמיה ד י).
פתיתני ה׳ ואפת (ירמיה כ ז).
אולי יפותה ונוכל לו (ירמיה כ י).
[תעה] ויתעו את עמי בשקריהם ובפחזותם (ירמיה כג לב).
אל תשיאו בנפשותיכם לאמר (ירמיה לז ט).
הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך (ירמיה לח כב).
תפלצתך השיא אותך זדון לבך (ירמיה מט טז).
הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר (הושע ב טז).
השיאוך יכלו לך אנשי שלומך (עבדיה א ז).
ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו (תהלים עח לו).
בחלק שפתיה תדיחנו (משלי ז כא).
[שטה] אל ישט אל דרכיה לבך אל תתע בנתיבותיה (משלי ז כה).
איש חמס יפתה רעהו והוליכו בדרך לא טוב (משלי טז כט).
ולפותה שפתיו[2] לא תתערב (משלי כ יט).
עד חנם ברעך והפתית בשפתיך (משלי כד כח).
ותסיתני בו לבלעו חנם (איוב ב ג).
אם נפתה לבי על אשה (איוב לא ט).
ויחזו לך משאות שוא ומדוחים (איכה ב יד).
ויתע מנשה את יהודה (דהי"ב לג ט).

ע"ע הפצרה.

מסית ומדיח: גרוי ושסוי לעשות מעשה רע; כסה בערמה את עיני זולתו ע"י פתוי והשאה, להדיחו ולנטותו ולהפילו ברעה. [שרשים] דחה, נטה, נשא, סות, פתה, שטה, רעה.

[1] ענין הסתה והטעיה לרעה כמו נתעו. [2] המפתת ומסית בחלקת לשונו.

מסך: ע"ע בגדים; הבדלה.

מסעות: ע"ע נסיעה.

מספד: ע"ע הספד.

מספר: [אחד] ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראשית א ה).

[שבע] כי שבעתים יקום קין ולמך שבעים ושבעה (בראשית ד כד).
[תשע, שמן] חמש ועשרים שנה ושמונה מאות שנה (בראשית ה יז).
[שנה] שנים שנים באו אל נח אל התבה (בראשית ז ט).
[חמש, עשר] חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים (בראשית ז כ).
[שש, מאה, ראש] ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש (בראשית ח יג).
הן עם אחד ושפה אחת לכלם (בראשית יא ו).
[רבע, שלש] ויהי עבר ארבע ושלשים שנה (בראשית יא טז).
[מנה] ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה (בראשית יג טז).
[ספר] ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה זרעך (בראשית טו ה).

[אלף, רבב] אחותנו את היי לאלפי רבבה (בראשית כד ס).
[תאם] והנה תומים בבטנה (בראשית כה כד).
[פעם] ויעקבני זה פעמים (בראשית כז לו).
ויהיו בעיניו כימים אחדים (בראשית כט כ).
והחליף את משכורתי עשרת מונים (בראשית לא ז).
אשר לא יספר מרוב (בראשית לב יג).
וישתחו ארצה שבע פעמים (בראשית לג ג).
ואני מתי מספר ונאספו אלי (בראשית לד ל).
והנה תאומים בבטנה (בראשית לח כז).
וחימש [1] את ארץ מצרים (בראשית מא לד).
ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספור כי אין מספר (בראשית מא מט).
[תכן] ואת מתכונת הלבנים... תשימו עליהם (שמות ד ח).
ותוכן לבנים תתנו (שמות ה יח).
[כסס] במכסת נפשות איש לפי אכלו תכוסו על השה (שמות יב ד).
שלש רגלים תחוג לי בשנה (שמות כג יד).
[עשת] עשתי עשרה יריעות (שמות כו ז).
[פקד] כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל יב).
אלה פקודי המשכן (שמות לח כא).
ואת חמשיתו יוסיף עליו (ויקרא ה טז).
עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום (ויקרא כג טז).
לפי רוב השנים תרבה מקנתו (ויקרא כה טז).
[חשב] וחישב לו הכהן את מכסת הערכך [2] (ויקרא כז כג).
במספר שמות כל זכר לגלגלותם מבן עשרים שנה ולמעלה תפקדו אותם (במדבר א ב־ג).
אשר יהיה הענן ימים מספר [3] (במדבר ט כ).
[רבב] שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל (במדבר י לו).
כי הכיתני זה שלש רגלים [4] (במדבר כב כח).
מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע [5] ישראל? (במדבר כג י).
איש לפי פקודתו יותן נחלתו (במדבר כו נד).
אחד אחוז מן החמשים (במדבר לא ל).
יוסף ה׳ עליכם ככם אלף פעמים (דברים א יא).
[חצה] לחצי שבט המנשי (דברים ג יג).
בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה׳ אלהיך ככוכבי השמים לרוב (דברים י כב).
ושלשת [6] את גבול ארצך (דברים יט ג).
והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו (דברים כה ב).
יחי ראובן ואל ימות [7] ויהי מתיו מספר (דברים לג ו).
זכרני נא וחזקני נא אך הפעם (שופטים טז כח).
ומאה לאלף ואלף לרבבה (שופטים כ י).
ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל (ש"א ג י).
פקדו נא וראו מי הלך מעמנו (ש"א יד יז).
ושלשת [8] תרד מאד ובאת (ש"א כ יט).
כמספר שבטי בני יעקב (מ"א יח לא).
ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו (מ"א יח לד).
ויצורו וימנו את הכסף (מ"ב יב יא).
ונתנו את הכסף המתוכן (מ"ב יב יא).
מספר יהיו ונער יכתבם (ישעיה י יט).
איה סופר איה שוקל, איה סופר את המגדלים? (ישעיה לג יח).
ימים אין מספר (ירמיה ב לב).
תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיה לג יג).
שלשתיך [9] בדבר ימותו (יחזקאל ה יב).
ועשה אח מאחת מאלה (יחזקאל יח י).
והיה להם כקסם שוא בעיניהם שבועי שבועות להם־[10] (יחזקאל כא כח).
ודבר חד את אחד איש את אחיו (יחזקאל לג ל).
שלש ושלשים פעמים (יחזקאל מא ו).
כי משולשות הנה (יחזקאל מב ו).
וששיתם [11] את האיפה מחומר השעורים (יחזקאל מה יג).
העיר היוצאת אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה תשאיר עשרה לבית ישראל (עמוס ה ג).
פי שנים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה (זכריה יג ח).
אשרי אדם לא יחשב ה׳ לו עון (תהלים לב ב).
כי אעבור בסך [12] אדדם עד בית אלהים (תהלים מב ה).
נודי ספרת אתה[13], שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך (תהלים נו י).
רכב אלהים רבותים אלפי שנאן [14] (תהלים סח יח).
מונה מספר לכוכבים ולכלם שמות יקרא (תהלים קמז ד).
ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג).
יפעל אל פי שלש עם גבר (איוב לג כט).
[תאם] שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד ה).
ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר (שה"ש ו ח).
והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד יב).
[פרש] ואת פרשת הכסף (אסתר ד ז).
* [תנא] ענו תנינות [15] ואמרין (דניאל ב ז).
* אלף אלפין ישמשונה ורבו רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז י).
* [פלג] עד עדן ועדנין ופלג עדן (דניאל ז כה).
* [תרא] תרי עשר למנין שבטי ישראל (עזרא ו יז).
כדבר הזה פעם חמישית (נחמיה ו ה).

וילונו הרוכלים... פעם ושתים (נחמיה יג כ).
כי במספר יביאום ובמספר יוציאום (דהי"א ט כח).
יוסף... כהם מאה פעמים (דהי"א כא ג).
ולא עלה המספר במספר דברי הימים (דהי"א כז כד).
ולא נשא דויד מספרם למבן עשרים שנה ולמעלה כי אמר ה׳ להרבות את ישראל[16] ככוכבי השמים (דהי"א כז כג).
עד כמה פעמים אני משביעך (דהי"ב יח טו).

ע"ע ספר.

מספר: מנין וסכום: הגבלת חשבון כמות פרטים מתיחסים זה לזה בסדר ערך ורשימה. [שרשים] אחד, אלף, חמש, חצה, חשב, כסס, מאה, מנה, עשר, עשת, * פלג, פעם, פקד, פרש, ראש, רבב, שבע, שלש, שמן, שנה, שש, תאם, תכן, * תנא, * תרא, תשע.

[1] יחלק תבואות מצרים לחמשה חלקים ויגבה חלק חמישי. [2] סכום קצוב. [3] ימים מעטים אשר נקל לספור אותם. [4] כמו פעמים. [5] כמו ומי ספר רבו או רבבות ישראל. [6] הבדיל לשלש חלקים. [7] „ואל" מוסב גם אל מתיו מספר, כלומר ואל יהי שבטו מתי מספר. [8] ביום השלישי. [9] חלק שלישי ימותו במגפה. [10] שבע פעמים שבע בגורל היה סימן טוב להקוסמים. [11] חלק אחד משׁשה. [12] לשון סכום ומספר, שהייתי עובר במנין הקהל העולים לרגל והייתי מדדה עמהם לאט ובנחת. [13] אתה מנית דמעות עיני בנאד שלך ועל פי מניינך. [14] לפי הראב"ע שרשו שנה וכמו שנים ופעמים, וכטעם אלף אלפים בדניאל. [15] פעם שנית. [16] ואף כשאומר הקב"ה למנות ישראל לא אמר למנותם אלא מבן עשרים שנה ולמעלה.

מעט ורב: [אוד] והנה טוב מאד (בראשית א לא).

[רבב] ויהי כי החל האדם לרוב (בראשית ו א).
[קלל] כי קלו המים מעל הארץ (בראשית ח יא).
[שרץ, פרה] ושרצו בארץ ופרו ורבו (בראשית ח יז).
[עצם] היו יהיה לגוי גדול ועצום (בראשית יח יח).
זעקת סדום ועמורה כי רבה (בראשית יח כ).
[צער] הלא מצער היא ותחי נפשי (בראשית יט כ).
[פרץ] ופרצת ימה וקדמה (בראשית כח יד).
[אחד] ויהיו בעיניו כימים אחדים (בראשית כט כ).
[מעט] כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב (בראשית ל ל).
אשר לא יספר מרוב (בראשית לב יג).
ויאמר עשו יש לי רב אחי (בראשית לג ט).
[כלל] כי חנני אלהים וכי יש לי כל (בראשית לג יא).
הן רבים עתה עם הארץ (שמות ה ה).
וילקטו המרבה והממעיט (שמות טז יז).
העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט (שמות ל טו).
מרבים העם להביא (שמות לו ה).
המעט הוא אם רב (במדבר יג יח).
[כבד] בעם כבד וביד חזקה (במדבר כ כ).
לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו (במדבר כו נד).
לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם ויבחר בכם — כי אתם המעט מכל העמים (דברים ז ז־ח).
ואהבך וברכך והרבך (דברים ז יג).
[טוב] ודרשת וחקרת ושאלת היטב (דברים יג טו).
[שפע] כי שפע ימים יינקו (דברים לג יט).
כחול שעל שפת הים לרוב (יהושע יא ד).
מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה׳ (יהושע יא ד).
רבה צבאך וצא (שופטים ט כט).
[יחד] ורק היא יחידה (שופטים יא לד).
[חמר] בלחי החמור חמור חמורתים (שופטים טו טז).
הרב להעלותם משאת העשן (שופטים כ לה).
ורבת בנים אומללה (ש"א ב ה).
וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (ש"א ב לג).
כי אין לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט (ש"א יד ו).
הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו (ש"א יח ז).
היום רבו עבדים המתפרצים (ש"א כה י).
[דלל] ובית שאול הולכים ודלים (ש"ב ג א).
לשפוט את עמך הכבד הזה (מ"א ג ט).
ונקל זאת בעיני ה׳ (מ"ב ג יח).
ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם (מ"ב ו טז).
ואת מי הנהר העצומים והרבים (ישעיה ח ז).
[גדל] הרבית הגוי[1] לו הגדלת השמחה (ישעיה ט ב).
למרבה המשרה ולשלום אין קץ (ישעיה ט ו).
[זער, כבר] ושאר מעט מזער לא כביר (ישעיה טז יד).
כשאון מים כבירים ישאון (ישעיה יז יב).
והקשיב קשב רב קשב (ישעיה כא ז).
זעיר שם זעיר שם (ישעיה כח י).
ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד (ישעיה לא א).
[עמק] שובו לאשר העמיקו סרה (ישעיה לא ו).
הן גוים כמר מדלי[2]... נחשבו (ישעיה מ טו).
ברוב כשפיך בעצמת חבריך מאד (ישעיה מז ט).
[רגע] בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך (ישעיה נד ח).
למצער ירשו עם קדשך (ישעיה סג יח).
עול יעוללו[3] כגפן שארית ישראל (ירמיה ו ט).

כי נשארנו מעט מהרבה (ירמיה מב ב).
והרביתים ולא ימעטו (ירמיה ל יט).
[עתר] וגליתי להם עתרת שלום ואמת (ירמיה לג ו).
כי רבו מארבה ואין להם מספר (ירמיה מו כג).
בשעלי [4] שעורים ובפתותי לחם (יחזקאל יג יט).
רבבה כצמח השדה נתתיך (יחזקאל טז ז).
[קוט] כמעט קט [5] ותשחיתי מהן (יחזקאל טז מז).
תהיה לצחוק וללעג מרבה להכיל (יחזקאל כג לב).
משפעת סוסיו יכסך אבקם (יחזקאל כו י).
והעתרתם [6] עלי דבריכם (יחזקאל לה יג).
אכתוב לכם רובי תורתי כמו זר נחשבו (הושע ח יב).
[המה] המונים המונים בעמק החרוץ (יואל ד יד).
ההיטב חרה לך? (יונה ד ט).
[רזן] ואיפת רזון זעומה (מיכה ו י).
[פוש] ופשו [7] פרשיו ופרשיו מרחוק יבואו (חבקוק א ח).
[די] ולאומים בדי [8] ריק יעפו (חבקוק ב יג).
אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכריה א טו).
[מה] זה כמה שנים (זכריה ז ג).
ואקבצם... ורבו כמו רבו (זכריה י ח).
כי יחיד ועני אני (תהלים כה טז).
[רחב] צרות לבבי הרחיבו (תהלים כה יז).
טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים (תהלים לז טז).
עצמו משערות ראשי (תהלים מ יג).
כי ברבים [9] היו עמדי (תהלים נה יט).
אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי (תהלים סב יב).
מושיב יחידים ביתה (תהלים סח ז).
כמופת הייתי לרבים (תהלים עא ז).
לא ידעתי ספורות (תהלים עא טו).
[שגה] הנה אלה רשעים... השגו חיל (תהלים עג יב).
[רהב] ורהבם [10] עמל ואון (תהלים צ י).
פעמים רבות יצילם (תהלים קו מג).
צאננו מאליפות מרובבות בחוצותינו (תהלים קמד יג).
באין מעינות נכבדי מים [11] (משלי ח כד).
דבש מצאת אכול דיך (משלי כה טז).
[שמץ] ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד יב).
ימי קלו מני ארג (איוב ז ו).
והיה ראשיתך מצער (איוב ח ז).
הלא מעט ימי וחדל (איוב י כ).
ויצערו ולא יבין למו (איוב יד כא).
[קצה] הן אלה קצות דרכיו (איוב כו יד).
בבלי דעת מלין יכביר (איוב לה טז).
יתן אוכל למכביר (איוב לו לא).
ברבות הטובה רבו אוכליה (קהלת ה י).
ובטלו הטוחנות כי מעטו (קהלת יב ג).
ויין מלכות רב כיד המלך (אסתר א ז).
ורצוי לרוב אחיו (אסתר י ג).
וימצאם עשר ידות על כל החרטומים (דניאל א כ).
* [שגא] מלכא בנס וקצף שגיא (דניאל ב יב).
ובא בארץ הצבי ורבות [12] יכשלו (דניאל יא יא).
אל ימעט לפניך את כל התלאה (נחמיה ט לב).
[גדל] ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים (נחמיה יב יג).
מרביתם שומרים משמרת בית שאול (דהי"א יב כט).
לא הוגד לי חצי מרבית חכמתך (דהי"ב ט ו).
במצער אנשים באו חיל ארם (דהי"ב כד כד).
רכוש רב מאד (דהי"ב לב כט).

——— ע"ע גדול וקטן: יחיד ורבים.

מעט ורב: מעט, קטן וזעיר הכמות והאיכות; חסרון וגרעון במדה ומצער במספר. הפך רב שהוא מדה משופעת ומספר עצום. [שרשים] מעט: אחד, די, דלל, זער, יחד, מעט, צער, קוט, קלל, קצה, רגע, רזן, שמץ. רב: אוד, גדל, המה, חמר, טוב, כבד, כבר, כלל, מה, עמק, עצם, עתר, פוש, פרה, פרץ, רבב, רהב, רחב, * שגא, שגה, שמץ, שפע.

[1] יש קורין הרבית הגילה ומקביל אל הגדלת השמחה. [2] מר הוא נטף היורד מכלי השואב מים. [3] הלקט שאחר הבציר, לקיטה בתר לקיטה, והענבים מעטים הם. [4] מדה קטנה. [5] מעט מזער, ברגע קטן. [6] ויותר מדי. [7] רבו הרוכבים על סוסים. [8] בהרבה ריק והבל. [9] בזכות הרבים שהשתתפו עמדי. [10] כמו ורובם. [11] רבוי מים כמו בעם כבד. [12] כמו ואומות רבות.

מעילה:

[שלח] אם לא שלח ידו [1] במלאכת רעהו (שמות כב י).
[קדש] כל הנוגע במקדש יקדש (שמות כט לז).
[מעל] נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' (ויקרא ה כא).
במעלם אשר מעלו בי (ויקרא כו מ).
כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (במדבר ה יב).
הן הנה היו... למסר מעל בה' (במדבר לא טז).
עכן... מעל מעל בחרם (יהושע כב כ).
אשר לא מעלתם בה' המעל הזה (יהושע כב לא).
אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה סה ה).
במעלו אשר מעל (יחזקאל יח כד).
כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא).
על אשר שלח ידו על הארון (דהי"א יג י).
צא מן המקדש כי מעלת (דהי"ב כו יח).

——— ע"ע בגידה: חלול ה'.

מעילה: בגידה, כפירה ושיקור באמונה ובבטחון אל זולתו; גנבת דברים. ומתיחס לרוב אל חלול

קדושת ה׳ וקדשי גבוה. [שרשים] חלל, מעל, קדש.
[1] אם לא השתמש בהם והוא מעילה בממון.

מעין: ע״ע באר ומעין.

מענה: [ענה] ויען אברהם ויאמר (בראשית יח כז).

אלהים יענה [1] את שלום פרעה (בראשית מא טז).
[שוב] וישיבו אותנו דבר (דברים א כב).
אף היא תשיב אמריה לה (שופטים ה כט).
[אמר] אמור נא שבולת ויאמר [2] סבולת (שופטים יב ו).
ולא ענתה ולא שתה לבה (ש״א ד כ).
ותענינה אותם ותאמרנה (ש״א ט יב).
או מה יענך אביך קשה (ש״א כ י).
ויקרא...הלא תענה אבנר! (ש״א כו יד).
וישאל שאול בה׳ ולא ענהו (ש״א כח ו).
ותאמר האשה האתה יואב? ויאמר אני (ש״ב כ יז).
ותתן לי מגן ישעך וענותך [3] תרבני (ש״ב כב לו).
כה דבר יואב וכה ענני (מ״א ב ל).
ועניתם ודברת אליהם (מ״א יב ז).
ונשיב דבר אל העם (מ״א יב ט).
ואין קול ואין עונה ואין קשב (מ״א יח כט).
ענני ה׳ [4] ענני (מ״א יח לז).
ויען [5] וידבר אליו איש האלהים (מ״ב א יא).
וכי יברכך איש לא תעננו (מ״ב ד כט).
ואשאלם וישיבו דבר (ישעיה מא כח).
בעת רצון עניתיך (ישעיה מט ח).
מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה (ישעיה נ ב).
והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה סה כד).
וקראת אליהם ולא יענוכה (ירמית ז כז).
מה ענה ה׳ ומה דבר ה׳? (ירמיה כג לה).
אפרים: מה לי עוד לעצבים? אני עניתי [6] ואשורנו (הושע יד ט).
מה ידבר בי ומה אשיב [7] על תוכחתי (חבקוק ב א).
ואען ואומר אל המלאך (זכריה ד ד).
יכרית ה׳ לאיש אשר יעשנה עד ועונה [8] מאהלי יעקב (מלאכי ב יב).
יענך ה׳ ביום צרה (תהלים כ ב).
אודך כי עניתני (תהלים קיח כא).
מענה רך ישיב חמה (משלי טו א).
לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון (משלי טז א).
משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה (משלי יח יג).
ועשיר יענה עזות (משלי יח כג).
שפתים ישק משיב דברים נכוחים (משלי כד כו).
אל תען כסיל כאולתו... ענה כסיל כאולתו (משלי כו ה־ו).
לא יעננו אחת מני אלף (איוב ט ג).
אף כי אנכי אעננו אבחרה דברי עמו, אשר אם צדקתי לא אענה (איוב ט טו־טז).
תקרא ואנכי אענך (איוב יד טו).
מה ימריצך כי תענה? (איוב טז ג).
לכן שעיפי ישיבוני (איוב כ ב).
ותשובותיכם נשאר מעל (איוב כא לד).
ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה (איוב לב ג).
ולא ערך אלי מלין (איוב לב יד).
העתיקו מהם מלים (איוב לב טו).
אענה אף אני חלקי (איוב לב יז).
אדברה וירוח לי אפתח שפתי ואענה (איוב לב כ).
אם תוכל השיבני, ערכה לפני, התיצבה! (איוב לג ה).
על תשובות באנשי און (איוב לד לו).
אני אשיבך מלין ואת רעך עמך (איוב לה ד).
אחת דברתי ולא אענה [9] ושתים ולא אוסיף (איוב מ ה).
ענה דודי ואמר לי (שה״ש ב י).
והכסף יענה את הכל (קהלת י יט).
• ענת [10] מלכתא ואמרת (דניאל ה י).
ועתה ראה מה אשיב שולחי דבר? (דהי״א כא יב).
ע״ע שאלה.

מענה: הרמת קול בדבור להכרזה; השב דבר לקורא או לשואל; תשובה לשאלה. [שרשים] אמר, ענה, שוב.

[1] יענה לי איך לפתור החלום לשלום פרעה. [2] אמר השני הוא מענה. [3] בדבר שאתה עונה לי בעת צרה. [4] קבל תפלתי. [5] יש קורין ויעל כמו בפסוק ט. [6] כמו עניתני כי הוא״ו קדמאה של ואשורנו נמשך גם לפניו. [7] כמו ומה ישיב, ואפשר שהוא תקון סופרים שלא נכון לדבר כן כלפי שכינה. [8] שואל ומשיב. [9] יש קורין ולא אשנה. [10] בא תמיד בקשור אמר.

מערה: [ערה] ויתן לי את מערת המכפלה (בראשית כג ט).

אל המערה אשר בשדה עפרון (בראשית מט כט).
[נקר] בנקרת הצור (שמות לג כב).
נחבאים במערה... גולו אבנים גדולות אל פי המערה (יהושע י יז־יח).
[נהר] את המנהרות [1] אשר בהרים (שופטים ו ב).
מגיח ממקומו ממערה גבע (שופטים כ לג).
[חוח] במערות בחוחים ובסלעים (ש״א יג ו).
בירכתי המערה יושבים (ש״א כד ד).

ויבואו אל קציר[2] אל דוד אל מערת עדולם (ש"ב כג יג).
[חלל] במערות צורים ובמחילות עפר (ישעיה ב יט).
לבוא בנקרות הצורים וסעיפי הסלעים (ישעיה ב כא).
[עוב] באו בעבים ובכפים עלו (ירמיה ד כט).
המערת פריצים היה הבית הזה? (ירמיה ז א).
ע"ע מחבא.

מערה: מקום נבוב בבטן האדמה; מחילת עפר; מקום מחבא אך גלוי מצדיו. [שרשים] חות, חלל, נהר, נקר, עוב, ערה.

[1] ת"י הלוי פותרו מן מנורתא בארמית, בהוראת מגדל צופים (minaret) שהיו משאין שם משואות. [2] כמו בעת הקציר.

מערכה: ע"ע סדר.

מעשה: ע"ע עשיה.

מעשה מרכבה: ע"ע מלאכים.

מעשר ותרומה: [עשר] וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (בראשית כח כב).

[רום] דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה ב).
מחצית השקל תרומה לה' (שמות ל יג).
[נוף] ויהי זהב התנופה (שמות לח כד).
ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן (ויקרא ז לב).
ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה (ויקרא י יד).
וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה' (ויקרא כז לב).
[חלה] ראשית ערסותיכם חלה תרימו תרומה (במדבר טו כ).
תרומת מתנם לכל תנופות בני ישראל (במדבר יח יא).
והרמותם... מעשר מן המעשר (במדבר יח כו).
[כסס] ויתן משה את מכס תרומת ה' לאלעזר הכהן (במדבר לא מא).
מעשרותיכם ותרומת ידכם (דברים יב יא).
[ראש] וראשית גז צאנך תתן לו (דברים יח ד).
כי תכלה לעשור (דברים כו יב).
וזרעיכם וכרמיכם יעשור (ש"א ח טו).
ואת ראשית משאותיכם[1] בכל קדשיכם (יחזקאל כ מ).
וראשית ערסותיכם תתנו לכהן (יחזקאל מד ל).
והיתה לכם תרומיה מתרומת הארץ (יחזקאל מח יב).
במה קבענוך המעשר והתרומה? (מלאכי ג ח).
הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג י).
ומעשר אדמתנו ללוים (נחמיה י לח).
לתרומות לראשית ולמעשרות (נחמיה יב מד).
ראשית דגן תירוש ויצהר (דהי"ב לא ה).
התרומה והמעשר והקדשים (דהי"ב לא יב).

מעשר ותרומה: החלק העשירי מתבואה ובקר וצאן הנתן ללוים, והתרומה (אחד מחמשים) הנתונה לכהנים, וכן חלה שמפרישים מן העיסה וראשית הגז לכהן. [שרשים] חלה, כסס, נוף, עשר, ראש, רום.

[1] כמו משארותיכם (רש"י). ויותר נראה שהוא משורש נשא כמו הוראת תנופה.

מפונק: ע"ע תפנוק.

מפלה: ע"ע נפילה.

מצבה: [נצב] ותהי נציב מלח (בראשית יט כו).

[יצב] ויקח את האבן אשר שם מראשותיו ויקם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה (בראשית כח יח).
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים (בראשית כח כב).
ויקח יעקב אבן וירימה מצבה (בראשית לא מה).
[גלל] הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי (בראשית לא נג).
ויצב יעקב מצבה על קבורתה, היא מצבת קבורת רחל עד היום (בראשית לה כ).
ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל (שמות כד ד).
ויקימו עליו גל אבנים גדול (יהושע ז כו).
[יד] ויוגד לשאול לאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד[1] (ש"א טו יב).
ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך... ויקרא למצבת על שמו, ויקרא לה יד אבשלום (ש"ב יח יח).
[צוה] ויאמר מה הציון הלז אשר אני רואה? ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה (מ"ב כג יז).
כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם[2] זרע קדש מצבתה (ישעיה ו יג).
ובנו אצלו ציון (יחזקאל לט טו).

מצבה: עמוד מוצב לאות זכרון; גל אבנים לציון מת. [שרשים] גלל, יד, יצב, נצב, צוה.

[1] ציון לאות על נצחונו ועליו צורת ידו החזקה (מלבי"ם) וכטעם יד אבשלום. [2] כמו גזע העץ עומד

בתקפו גם בהשלך העלים מעליו כן יקום מצבת זרע קדש לדור דורים.

מצה: ע"ע **אכילה ושתיה.**

מצוד: ע"ע **רשת.**

מצוה: [צוה] אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו (בראשית ג יא).
ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה (בראשית ו כב).
[חקק] והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו (שמות טו כו).
למה אתם עוברים את פי ה' (במדבר יד מא).
כאשר צוני ה' אלהי (דברים ד ה).
[שפט] ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים (דברים ד ח).
את כל המצוה והחקים והמשפטים (דברים ה כח).
עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם (דברים ח כ).
איננו שומע בקול אביו ובקול אמו (דברים כא יח).
בחקות דוד אביו (מ"א ג ג).
ולשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו (מ"א ח נח).
[קוה] צו לצו קו לקו [1] (ישעית כח י).
ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג).
לוא הקשבתם למצותי (ישעיה מח יח).
כי שמעו את מצות אביהם (ירמיה לה יד).
[פקד] ושרפו במפקד [2] הבית (יחזקאל מג כא).
כי הואיל הלך אחרי צו [3] (הושע ה יא).
[טעם] מטעם המלך וגדוליו לאמר (יונה ג ז).
וכל הנביאים צויתים לאמר (עמוס ב יב).
אליכם המצוה הזאת הכהנים (מלאכי ב א).
מצות ה' ברה מאירת עינים פקודי ה' ישרים (תהלים יט ט).
זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי (תהלים קיט נו).
הבינני ואלמדה מצותיך (תהלים קיט עג).
ומשפטיך לא סרתי כי אתה הורתני (תהלים קיט קב).
כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג).
אני פי מלך שמור (קהלת ח ב).
שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח ה).
את האלהים ירא ואת מצותיו שמור (קהלת יב יג).
[דת] דבר המלך ודתו (אסתר ב ח).
מדוע אתה עובר את מצות המלך? (אסתר ג ג).
והוא פקד עלי לבנות לו בית (עזרא א ב).
והחרדים במצות אלהינו (עזרא י ג).
להלל ולהודות כמצות דויד (נחמיה יב כד).
להעלות כמצות משה (דהי"ב ח יג).
כמפקד יחזקיהו המלך (דהי"ב לא יג).

ע"ע תורה.

מצוה: גזרה ופקודה; צוי למי שהוא לעשות רצון הגוזר; חוק ומשפט בתורה. [שרשים] דת, חקק, טעם, פקד, צוה, קוה, שפט.
[1] חקוי בעלמא ומצות אנשים מלומדה כאמור להלן. [2] מי שהיה מצוה על הבית שהכהנים יעשו כן, שהיו מקומות חלוקים בבית לכל עניני הבית (רד"ק). [3] מצות ירבעם בן נבט לעבוד עגלי הזהב.

מצור: ע"ע **מבצר.**

מציאה: ע"ע **אבדה ומציאה.**

מציצה: [שחט] ואשחוט אותם על כוס פרעה (בראשית מ יא).
[מצה] ונמצה דמו על קיר המזבח (ויקרא א טו).
[זור] ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה (שופטים ו לח).
כי אפס המץ כלה שוד (ישעיה טז ד).
את קובעת כוס התרעלה שתית מצית [1] (ישעיה נא יז).
[ינק] וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי (ישעיה ס טז).
למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה (ישעיה סו יא).
[עשה, מעך] שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כג ג).
[עסס] יטפו הרים עסיס [2] (יואל ד יח).
ומי מלא ימצו למו (תהלים עג י).
כי מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל לג).
ותשכח כי רגל תזוריה (איוב לט טו).
מעסים רמוני (שה"ש ח ב).

מציצה: סחיטה וכבוש נוזלים. [שרשים] זור, ינק, מעך, מצה, עסס, עשה, שחט.
[1] שתיית משקה והרקתו מן הכוס עד תומו והשמרים בכלל. [2] מיץ פרי תנובה.

מצעות: ע"ע **בגדים.**

מקוה: ע"ע **באר ומעין.**

מקום: [קום] יקוו המים...אל מקום אחד (בראשית א ט).
[שם] וישם שם את האדם (בראשית ב ח).
ויאמר לו איכה? (בראשית ג ט).
[אי] אי הבל אחיך? (בראשית ד ט).
אי מזה באת ואנה תלכי? (בראשית טז ח).
איה שרה אשתך? (בראשית יח ט).

[פה] עוד מי לך פה חתן? (בראשית יט יב).
[כה] נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה (בראשית כב ה).
ויקרא אברהם שם המקום [1] ההוא ה׳ יראה (בראשית כב יד).
היש בית אביך מקום לנו ללין (בראשית כד כג).
מה נורא המקום הזה (בראשית כח יז).
אחי מאין אתם? (בראשית כט ד).
לא יעשה כן במקומנו (בראשית כט כו).
[הנה] לא אתם שלחתם אותי הנה (בראשית מה ח).
[כון] מכון לשבתך עולמים (שמות טו יז).
[תחת] שבו איש תחתיו (שמות טז כט).
[מול] היה אתה לעם מול [2] האלהים (שמות יח יט).
הנה מקום אתי (שמות לג כא).
ואכלתם אותו בכל מקום (במדבר יח לא).
[תוך] והשליך אל תוך שרפת הפרה (במדבר יט ו).
[זה] ועתה שבו נא בזה (במדבר כב יט).
[יד] ויד תהיה לך מחוץ למחנה (דברים כג יג).
תחת מצב רגלי הכהנים (יהושע ד ט).
ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה (יהושע ח כ).
[אשר] באשר כרע שם נפל (שופטים ה כז).
[הלם] מי הביאך הלום ומה אתה עושה בזה, ומה לך פה? (שופטים יח ג).
ויתנו איש ישראל מקום לבנימין (שופטים כ לו).
והנה מציב לו יד (ש"א טו יב).
אל מקום פלוני אלמוני (ש"א כא ג).
[אל] אל פשטתם היום? (ש"א כז י).
וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו [3] לאמר למי ארץ, לאמר כרתה בריתך אתי (ש"ב ג יב).
ושמתי מקום לעמי ישראל (ש"ב ז י).
בלכתו להשיב ידו [4] בנהר פרת (ש"ב ח ג).
כי נכרי אתה וגם גולה אתה למקומך [5] (ש"ב טו יט).
ויקרא לה יד אבשלום (ש"ב יח יח).
[אן] לא תצא משם אנה ואנה [6] (מ"א ב לו).
[בית] בבית סאתים זרע סביב למזבח (מ"א יח לב).
מה לך פה אליהו? (מ"א יט ט).
[הן] ויהי עבדך עושה הנה והנה (מ"א כ מ).
והניף ידו אל המקום [7] ואסף המצורע (מ"ב ה יא).
על כל מכון [8] הר ציון ועל מקראיה (ישעיה ד ה).
בלתי כרע [9] תחת אסיר ותחת הרוגים יפולו (ישעיה י ד).
מה לך פה ומי לך פה? (ישעיה כב טז).
ואי זה מקום מנוחתי? (ישעיה סו א).
[אנה] באות נפשה שאפה רוח תאנתה [10] מי ישיבנה (ירמיה ב כד).
וקברו בתופת מאין מקום (ירמיה ז לב).
בכל המקומות הנשארים [11] אשר הדחתים שם (ירמיה ח ז).

וגלית ממקומך אל מקום אחר (יחזקאל יב ג).
אהי מלכך איפוא ויושיעך (הושע יג י).
ובשטף עובר כלה יעשה מקומה [12] (נחום א ח).
יבא רקב בעצמי ותחתי ארגז (חבקוק ג טז).
[חוז] וינחם אל מחוז חפצם (תהלים קז ל).
מאין יבוא עזרי? (תהלים קכא א).
עד אמצא מקום לה׳ (תהלים קלב ה).
ובמקום גדולים אל תעמוד (משלי כה ו).
ואל יהי מקום לזעקתי (איוב טז יח).
אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל (איוב יח כא).
אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה (איוב כח כג).
איפה היית ביסדי ארץ? (איוב לח ד).
ובאשר חללים שם הוא (איוב לט ל).
[איך] איכה תרעה איכה תרביץ? (שה"ש א ז).
ומקום הצדק שמה הרשע (קהלת ג טז).
הכל הולך אל מקום אחד (קהלת ג כ).
רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד יד).
* [אתר] וכל אתר לא השתכח להון (דניאל ב לה).
להעמידו על מכונו (עזרא ב סח).
* [תם] רחיקין הוו מן תמה (עזרא ו ו).
ואצוה אותם על אדו הראש בכספיא המקום (עזרא ח יז).
ולתת לנו יתד במקום קדשו (עזרא ט ח).
ואין מקום לבהמה לעבור תחתי (נחמיה ב יד).
אשר הכין במקום [13] דויד בגורן ארנן היבוסי (דהי"א ג א).

ע"ע עיר: עמידה.

מקום: מרחב שבו נמצאים ומתקיימים כל מיני גופים ועצמים. "פה" ו"שם" מורה על המקום שמגמת פני המדבר אליו. [שרשים] אי, איך, אל, אנה, אשר, * אתר, בית, הלם, הן, זה, חוז, יד, כה, כון, מול, פה, קום, שם, תוך, תחת, * תם.

[1] אונקלס קורא ויקרא אברהם שם (בקמ"ץ), וטעם ויקרא קריאה של תפלה. [2] מול כמו במקום ותחת אלהים. [3] תחתיו במקומו. יש קורין תברונה תחת תחתיו. [4] מקומו וגבולו. [5] השבעים קורין ממקומך. [6] למקומות מבלעדי מקום מיועד ונודע. [7] מקום המנוגע, וי"א המקום תואר לה׳ שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, וכמו שכינו חז"ל באמרם ברוך המקום. [8] מלת מכון בערבית ענינו מקום (שד"ל). [9] במקום זר שלא הייתם נכנעים מלפנים תהיו אסורים שם ושם יפלו הרוגיכם. השבעים קורין בלתי כרעה תת אסיר, מרומז על האלילה בלת והאליל אזירים וכענין כרע בל קורס נבו. [10] מקום ומחוז כמו תאנת שילה (יהושע טז ע׳ רש"י). [11] סרס המקרא: הנשארים בכל המקומות.

(רד"ק). [12] מוסב על נגינות. השבעים קורין יעשה בקמיו. [13] סרס המקרא: במקום אשר הכין דויד.

מקור: [יצא] אשר יצאו משם פלשתים (בראשית י יד).
[כור] כלי חמס מכורתיהם [1] (בראשית מט ה).
[עין] וישכן ישראל בטח בדד עין [2] יעקב (דברים לג כח).
[שרש] מני אפרים שרשם בעמלק (שופטים ה יד).
ומוצא הסוסים...ממצרים (מ"א י כח).
ויצא אל מוצא המים (מ"ב ב כא).
[פאה] ה' פתהן [3] יערה (ישעיה ג יז).
ויצא חוטר מגזע ישי (ישעיה יא א).
ופריו שרף מעופף (ישעיה יד כט).
[גזע] אף בל שורש בארץ גזעם (ישעיה מ כד).
[פתח] אפתח [4] על שפיים נהרות (ישעיה מא יח).
[שחר] רעה לא תדע שחרה (ישעיה מז יא).
[נקב] הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (ישעיה נא א).
[קור] אותי עזבו מקור מים חיים (ירמיה ב יג).
כהקיר ביר [5] מימיה כן הקרה רעתם (ירמיה ו ז).
מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמיהו ח כג).
מכורותיך ומולדתיך מארץ הכנעני (יחזקאל טז ג).
ויבש מקורו ויחרב מעינו (הושע יג טו).
יהיה מקור נפתח לבית דוד (זכריה יג א).
במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור [6] ישראל (תהלים סח כז).
יהי מקורך ברוך (משלי ה יח).
תורת חכם מקור חיים (משלי יג יד).
נחל נובע מקור חכמה (משלי יח ד).
מעין נרפש ומקור משחת (משלי כה כו).
כי יש לכסף מוצא (איוב כח א).
[כלה] ולכל תכלית הוא חוקר (איוב כח ג).

ע"ע באר ומעין.

מקור: מבוע ומוצא מים, מעין. ובהשאלה על ראשית והתחלת הפעולה; עיקר הדבר. [שרשים] גזע, יצא, כור, כלה, נקב, עין, פאה, קור, שחר, שרש.

[1] מקור אחד להם, כלומר אחים הם מלידה בזעם אפס וקרובים הם לכלי חמס (שטיינברג). [2] כל מי שיוצא ממעין יעקב וכן וממי יהודה יצאו (הראב"ע). [3] פתח ומקור בית הרחם. [4] על מקומות הגבוהים היה מקור ומוצא מים לנהרות. [5] נובעים מן המקור בלי הפסק. [6] מזרע ישראל, כטעם יהי מקורך ברוך כלומר פרי הבטן.

מקלט: ע"ע עיר מקלט.

מקל: [מקל] ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף הלבן אשר על המקלות ויצג את המקלות אשר פיצל ברהטים (בראשית ל לז-לח).
כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית לב יא).
[נטה] החותמת והפתילים והמטה (בראשית לח כה).
מה זה בידך? ויאמר מטה (שמות ד ב).
ויבלע מטה אהרן את מטותם (שמות ז יב).
נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם (שמות יב יא).
[שען] והתהלך בחוץ על משענתו (שמות כא יט).
[שבט] וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט (שמות כא כ).
[בד] בדי עצי שטים (שמות כז ו).
כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כז לב).
[מוט] וישאוהו במוט בשנים (במדבר יג כג).
והנה פרח מטה אהרן (במדבר יז כג).
כרוה נדיבי עם במחוקק במשענתם (במדבר כא יח).
ויך את האתון במקל (במדבר כב כז).
[שוט] ולשוטט בצדיכם ולצנינים בעיניכם (יהושע כג יג).
וישלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר (שופטים ו כא).
[פלך] זב ומצורע ומחזיק בפלך (ש"ב ג כט).
אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב יא).
ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י ה).
[חטר] ויצא חוטר מגזע ישי (ישעיה יא א).
כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט (ישעיה כח כז).
מטה עוז מקל תפארה (ירמיה מח יז).
[עצה] עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד יב).
ואקח את מקלי את נועם (זכריה יא י).
תרועם בשבט ברזל (תהלים ב ט).
בפי אויל חוטר גאוה (משלי יד ג).
שבט מוסר ירחיקנה ממנו (משלי כב טו).
שוט לסוס...ושבט לגו כסילים (משלי כו ג).
[מטל] גרמיו כמטיל [1] ברזל (איוב מ יח).
[שרבט] ויושיט לה...את שרביט הזהב (אסתר ד יא).
[נור] ועץ חניתו כמנור אורגים (דהי"א כ ה).

ע"ע ענפים.

מקל: חוטר, מטה ובד עץ להשען עליו. [שרשים] בד, חטר, מוט, מטל, מקל, נור, נטה, עצה, פלך, שבט, שען, שרבט.

[1] שבט ומוט כבד של ברזל.

מקרה: [קרה] הקרה נא לפני היום (בראשית כד יב).
ויאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כז כ).
[קרא] פן יקראנו אסון (בראשית מב ד).

ויגידו לו את כל הקורות אותם (בראשית מב כט).
וקרהו אסון (בראשית מד כט).
את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית מט א).
[אנה] והאלהים אנה לידו (שמות כא יג).
[מצא] כי תצא אש ומצאה קוצים (שמות כב ה).
את כל התלאה אשר מצאתנו (במדבר כ יד).
ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת (דברים יט ה).
אשר קרך בדרך (דברים כה יח).
וקראת אתכם הרעה (דברים לא כט).
ויספרו לו את כל המוצאות אותם (יהושע ב כג).
וידענו כי לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא היה לנו [2] (ש"א ו ט).
מקרה הוא בלתי טהור הוא (ש"א כ כו).
נקרא נקריתי בהר הגלבוע (ש"ב א ו).
[תמם] ואת אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קרואים והולכים לתומם [3] ולא ידעו כל דבר (ש"ב טו יג).
ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן בכרי (ש"ב כ א).
[פגע] אין שטן ואין פגע רע (מ"א ה יח).
ואיש משך בקשת לתומו (מ"א כב לד).
ויגידו לנו את אשר תקרינה (ישעיה מא כב).
מדוע קראוני אלה (ירמיה יג כב).
על זאת יתפלל... לעת מצוא (תהלים לב ו).
צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז ג).
לא יאונה לצדיק כל און (משלי יב כא).
פחד קראני ורעדה (איוב ד יד).
ויקר מקרה חלקת השדה לבעז (רות ב ג).
במקרה הכסיל גם אני יקרני (קהלת ב טו).
כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם (קהלת ג יט).
[נגע] יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים (קהלת ח יד).
כי עת ופגע יקרה את כלם (קהלת ט יא).
ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו (אסתר ד ז).
* [זמן] ומלה כדבה... הזדמנתון למאמר קדמי (דניאל ב ט).

ע"ע כוונה.

מקרה: הזדמנות, פגישה ופגיעה; מאורע בלי כוונה והכנה למפרע. [שרשים] אנה, * זמן, נגע, פגע, קרא, קרה, תמם.

[1] בעל קרי. [2] ת"י שהיה לנו. [3] שלא במתכוין.

מר: [מר] ותהיינה מורת רוח ליצחק (בראשית כו לה).
צעקה גדולה ומרה עד מאד (בראשית כז לד).
וימררו את חייהם בעבודה קשה (שמות א יד).
ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם (שמות טו כג).
מי המים המאררים (במדבר ה יח).
אשכלות מרורות למו (דברים לב לב).
והיא מרת נפש (ש"א א י).
אכן סר מר המות (ש"א טו לב).
וכל איש מר נפש (ש"א כב ב).
כי מרה נפש כל העם (ש"א ל ו).
כי מרה תהיה באחרונה (ש"ב ב כו).
כי נפשה מרה לה (מ"ב ד כז).
שמים מר למתוק ומתוק למר (ישעיה ה כ).
שעו מני אמרר בבכי (ישעיה כב ד).
ימר שכר לשותיו (ישעיה כד ט).
מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה לג ז).
הנה לשלום מר לי מר (ישעיה לח יז).
נהי בכי תמרורים (ירמיה לא טו).
בשברון מתנים ובמרירות תאנח (יחזקאל כא יא).
את הכשדים הגוי המר והנמהר (חבקוק א ו).
והמר עליו כהמר על הבכור (זכריה יב י).
כעס לאביו... וממר ליולדתו (משלי יז כה).
ונפש רעבה כל מר מתוק (משלי כז ז).
ויין למרי נפש (משלי לא ו).
כי תכתב עלי מרורות (איוב יג כו).
ושדי המר לי (איוב כז ב).
[עגם] עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה).
כי מר לי מאד מכם (רות א יג).
ומוצא אני מר ממות (קהלת ז כו).
[לען] השביעני במרורים הרוני לענה (איכה ג טו).
ויתמרמר מלך הנגב (דניאל יא יא).
[רעע] מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה, אין זה כי אם רוע לב (נחמיה ב ב).

ע"ע מתוק:

מר: הרגשת טעם חריף וחד המצער את החיך; מר נפש ודאבון רוח. [שרשים] לען, מרה, עגם, רעע.

מראה: ע"ע דמות ותבנית.

מראית עין: [ראה] ויאמר יעקב לבניו למה תתראו? (בראשית מב א).
ושם ראינו את הנפילים בני ענק ונהיה בעינינו כחגבים (במדבר יג לג).
[צלל] את צל ההרים אתה רואה כאנשים (שופטים ט לו).
אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (ש"א טז ז).
וראו ראו ואל תדעו (ישעיה ו ט).

ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא ג).
יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג).
אשר אמרו לרואים לא תראו (ישעיה ל י).
רואיו יאמרו איו? (איוב כ ז).
[שקף] מי זאת הנשקפת כמו שחר? (שה"ש ו י).
* צלמא דכן רב...ורוה דחיל (דניאל ב לא).

ע"ע ראיה.

מראית עין: חזיון, גוון ודמיון עין הרואה, במקום שהראית מתנגדת להרגשה ואינה מכוונת להפעולה. [שרשים] צלל, ראה, שקף.

מרגלים: [רגל] מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם (בראשית מב ט).
[תור] שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען (במדבר יג ב).
וראיתם את הארץ מה היא? ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב? (במדבר יג יח).
ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה (במדבר יג לב).
וישלח משה לרגל את יעזר (במדבר כא לב).
[חפר] נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ (דברים א כב).
וישלח... שנים אנשים מרגלים חרש (יהושע ב א).
הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפור את הארץ (יהושע ב ב).
האנשים המרגלים את הארץ (יהושע ו כב).
ויתירו בית יוסף בבית אל (שופטים א כג).
[חקר] לרגל את הארץ ולחקרה (שופטים יח ב).
לפתותך בא ולדעת את מוצאך ואת מבאיך ולדעת את כל אשר אתה עושה (ש"ב ג כה).
בעבור חקור את העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את עבדיו אליך (ש"ב י ג).
וישלח אבשלום מרגלים (ש"ב טו י).
[הפך] לחקר ולהפך ולרגל הארץ (דהי"א יט ג).

ע"ע מלחמה.

מרגלים: אנשים החוקרים וחופשים ערות עיר או ארץ לגלותה לאויביה כדי שיוכלו לכבשה.
[שרשים] הפך, חפר, חקר, רגל, תור.

מרחץ: ע"ע רחיצה.

מרידה: [מרד] שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעומר ושלש[1] עשרה שנה מרדו (בראשית יד ד).
[מרר] ותהיינה מורת רוח ליצחק (בראשית כו לה).
[פרק] והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך (בראשית כז מ).
נתנה ראש ונשיבה מצרימה (במדבר יד ג).
אך בה' אל תמרודו (במדבר יד ט).
לאות לבני מרי (במדבר יז כה).
לא יתיצב איש בפניך (דברים ז כד).
ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם (דברים ט כד).
[סרר] כי יהיה לאיש בן סורר ומורה (דברים כא יח).
הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי (דברים לא כז).
את מריך ואת ערפך הקשה (דברים לא כז).
כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת (יהושע א יח).
ובה' אל תמרודו ואותנו אל תמרודו (יהושע כב יט).
[מעל] אם במרד ואם במעל ה' (יהושע כב כב).
כי חטאת קסם מרי (ש"א טו כג).
ויאמר לו בן נעות המרדות[2] (ש"א כ ל).
[קשר] כי קשרתם כלכם עלי ואין גולה את אזני בכרת בני עם בן ישי, ואין חולה מכם עלי וגולה את אזני כי הקים בני את עבדי עלי לאורב כיום הזה (ש"א כב ח).
[פרץ] היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו (ש"א כה י).
דור סורר ומורה (תהלים עח ח).
ויהי הקשר אמיץ (ש"ב טו יב).
אחיתופל בקושרים עם אבשלום (ש"ב טו לא).
נשא ידו במלך בדוד (ש"ב כ כא).
וזה הדבר אשר הרים יד במלך (מ"א יא כז).
[פשע] ויפשעו ישראל בבית דוד (מ"א יב יט).
אשר מרה את פי ה' (מ"א יג כו).
ויתר דברי זמרי וקשרו אשר קשר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל (מ"א טז כ).
מלך מואב פשע בי (מ"ב ג ז).
ויתקשר יהוא בן יהושפט בן נמשי אל יורם (מ"ב ט יד).
ויאמר אל אחזיהו מרמה אחזיהו! (מ"ב ט כג).
ותאמר איזבל אל יהוא השלום? זמרי הורג אדוניו! (מ"ב ט לא).
ותקרע עתליה את בגדיה ותקרא קשר, קשר! (מ"ב יא יד).
ויקומו עבדיו ויקשרו קשר ויכו את יואש בית מלוא היורד סילא (מ"ב יב כא).
ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו ויך את עבדיו המכים את המלך אביו. ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים (מ"ב יד ה-ו).
ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה וימיתוהו שם (מ"ב יד יט).

ויקשור עליו שלום בן יבש ויכהו קבל עם וימיתהו וימלוך תחתיו (מ"ב טו י).

ויקשור עליו פקח בן רמליהו שלישו ויכהו בשמרון בארמון בית המלך... וימיתהו וימלוך תחתיו (מ"ב טו כה).

ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו וימלוך תחתיו (מ"ב טו ל).

וימצא מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה, ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא (מ"ב יז ד).

וימרוד במלך אשור ולא עבדו (מ"ב יח ז).

ויקשרו עבדי אמון עליו וימיתו את המלך בביתו. ויך עם הארץ את כל הקושרים על המלך אמון וימליכו עם הארץ את יאשיהו בנו תחתיו (מ"ב כא כג-כד).

בימיו עלה נבוכדנצר מלך בבל ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו (מ"ב כד א).

וימרוד צדקיהו במלך בבל (מ"ב כד כ).

והם פשעו בי (ישעיה א ב).

שריך סוררים וחברי גנבים (ישעיה א כג).

הוי בנים סוררים (ישעיה ל א).

[שוב] הראית אשר עשתה משובה ישראל? (ירמיה ג ו).

שובו בנים שובבים! (ירמיה ג יד).

ולעם הזה היה לב סורר ומורה (ירמיה ה כג).

כלם סרי סוררים הולכי רכיל (ירמיה ו כח).

מדוע שובבה העם הזה ירושלם[3] משובה נצחת? (ירמיה ח ה).

עד מתי תתחמקין הבת השובבה? (ירמיה לא כא).

המורדים אשר מרדו בי (יחזקאל ב ג).

אל תהי מרי כבית המרי (יחזקאל ב ח).

ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל לח ד).

כי כפרה סוררה סרר ישראל (הושע ד טז).

תאשם שמרון כי מרדה באלהיה (הושע יד א).

[שחת] שחתך[4] ישראל כי בי בעזרך (הושע יג ט).

[קום] בת קמה באמה כלה בחמותה (מיכה ז ו).

הסוררים אל ירימו למו (תהלים סו ז).

דור סורר ומורה (תהלים עח ח).

הומיה היא וסוררת (משלי ז יא).

המה היו במורדי אור (איוב כד יג).

בעת במרום תמריא[5] (איוב לט יח).

כי מרו מריתי (איכה א כ).

* [באש] קריתא מרדתא ובאישתא בנין (עזרא ד יב).

* ומרד ואשתדור מתעבד בה (עזרא ד יט).

והיהודים חושבים למרוד (נחמיה ו ו).

יבלכתם ממנו כי עזבו אותו במחלויים רבים התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הכהן ויהרגוהו על מטתו וימות (דהי"ב כד כה).

וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהיו (דהי"ב לו יג).

ע"ע בגידה.

מרידה: בגידה והתפרצות מעל אדונים קשה; פריקת עול מלכות מעל צואר בני המדינה המדוכאים תחת המושל; נתון כתף סוררת לאשר ממונה עליו; מרידה בה' לבלתי שמוע מצותיו. [שרשים] * באש, מעל, מרד, מרה, סרר, פרץ, פרק, פשע, קום, קשר, שוב, שחת.

[1] כמו ובשלש. [2] בן פורע מוסר. [3] העם הזה עם ירושלם.
[4] מרידתך ישראל הוא בי ועי"ז תמנע אותו מלבוא בעזרתך. השבעים קורין שחתיך ישראל מי יעזרך?
[5] לשון מרי ומרד.

מריטה: [לטש] לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד כב).

ללטוש איש את מחרשתו (ש"א יג כ).

ולהבת חניתו שש מאות שקלים (ש"א מז ז).

את גוי נתתי למכים ולחיי למורטים (ישעיה נ ו).

[מרק] מרקו הרמחים לבשו הסריונות (ירמיה מו ד).

[קלל] ונוצצים כעין נחשת קלל (יחזקאל א ז).

[מרט] חרב הוחדה וגם מרוטה (יחזקאל כא יד).

למען טבוח טבח הוחדה למען היות לה ברק מורטה (יחזקאל כא טו).

נתתי אבחת חרב (יחזקאל כא כ).

קלקל[1] בחצים שאל בתרפים (יחזקאל כא כו).

לנוגה ברק חניתך (חבקוק ג יא).

חרבו ילטוש קשתו דרך (תהלים ז יג).

הוות תחשב לשונך כתער מלוטש (תהלים נב ד).

והוא לא פנים קלקל (קהלת י י).

ואמרטה משער ראשי וזקני (עזרא ט ג).

ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם (נחמיה יג כה).

ע"ע חדוד.

מריטה: שנון והדק בפטיש; לטוש וצחצות והעברת החלודה; כלי מתכת שנעשה ע"י משיכה של השחזה; תלישת השער שנעשה במקומו חלק ומרט. [שרשים] לטש, מרט, מרק, קלל.

[1] לטישה וזכוך לחצים עד שיהיו זהירים והקוסמים ראו בהם עתידות.

מרכז: [רכס] וירכסו[1] את החשן (שמות כח כח).

[טבר] יורדים מעם טבור הארץ (שופטים ט לז).

והרכסים[2] לבקעה (ישעיה מ ד).

יושבי על טבור הארץ (יחזקאל לח יב).

תסתירם מרוכסי[3] איש (תהלים לא כא).

מרכז: חבור גופים שונים לגוף אחד; נקודה תיכונה בעגול המחברת ומקשרת חלקים רבים הסובבים אותה. [שרשים] טבר, רכס.

[1] ת"א ויתדון, לשון התאחדות, שיחברו אליו האפוד, והחושן יהית המרכז. [2] הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתם מורד שביניהם זקוף שאי לרדת לתוכו (רש"י). [3] חבורי רשעים המתקשרים יחד להרע (רש"י) והאיש שרוצים להרע לו נעשה להם למרכז.

מרמה: [תעע] אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כז יב).
[רמה] מה זאת עשית לי? הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני? (בראשית כט כה).
ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור במרמה וידברו (בראשית לד יג).
וישלח...אל אבימלך בתרמה[1] (שופטים ט לא).
[תפל] ועם עקש תתפל[2] (ש"ב כב כז).
ויאמר אל אחזיהו, מרמה אחזיה! (מ"ב ט כג).
בתיהם מלאים מרמה (ירמיה ה כז).
החזיקו בתרמית מאנו לשוב (ירמיה ח ה).
שבתך בתוך מרמה, במרמה מאנו דעת אותי (ירמיה ט ה).
ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה (ירמיה מח י).
סבבוני בכחש...ובמרמה (הושע יב א).
ולשונם רמיה בפיהם (מיכה ו יב).
ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (צפניה ג יג).
איש דמים ומרמה יתעב ה׳ (תהלים ה ז).
[תוך] אלה פיהו מלא ומרמות ותוך (תהלים י ז).
ולא נשבע למרמה (תהלים כד ד).
ומרמות כל היום יהגו (תהלים לח יג).
ולא ימיש מרחובה תוך ומרמה (תהלים נה יא).
ויסוגו ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה (תהלים עח נז).
כי שקר תרמיתם (תהלים קיט קיח).
מה יתן ומה יוסיף לך לשון רמיה? (תהלים קכ ב).
מאזני מרמה תועבת ה׳ (משלי יא א).
לא יחרך רמיה צידו (משלי יב כז).
כן איש רמה את רעהו (משלי כו יט).
בשפתיו ינכר שונא ובקרבו מרמה (משלי כו כד).
אם תדברנה שפתי עולה ולשוני אם יהגה רמיה (איוב כז ד).
קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א יט).
ומן התחברות אליו יעשה מרמה (דניאל יא כג).
ואם לרמותני לצרי (דהי"א יב יז).
ע"ע ערמה.

מרמה: הטעאה והונאה; איש המתעה בדבר שקר את זולתו; דרך הפכפך, ערמה ועקבה. [שרשים] רמה, תוך, תעע, תפל.

[1] כמו בתרמית, כלומר חרש בלט ובסתר. ולר"י קמחי תחת בארומה כאמור בפסוק מא וישב אבימלך בארומה.
[2] תתכסה במרמה.

מרעה: [רעה] ויהי הבל רועה צאן (בראשית ד ב).
ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט (בראשית יג ז).
[רבץ] והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עלית כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים (בראשית כט ב).
השקו הצאן ולכו רעו (בראשית כט ז).
אשיבה ארעה צאנך אשמור (בראשית ל לא).
הגידה נא לי איפה הם רועים (בראשית לז טז).
ותרעינה באחו (בראשית מא ב).
כי אין מרעה לצאן (בראשית מז ד).
ויבואו הרועים ויגרשום (שמות ב יז).
[נהג] וינהג את הצאן אחר המדבר[1] (שמות ג א).
ועשרים בקר רעי[2] (מ"א ה ג).
[שלח] והיה למשלח שור ולמרמס שה (ישעיה ז כה).
ורעו בכורי דלים לבטח ירבצו (ישעיה יד ל).
לעדרים תהיינה ורבצו ואין מחריד (ישעיה יז ב).
שם ירעה עגל ושם ירבץ (ישעיה כז י).
דודי נסע ונגלה מני כאהל רועי[3] (ישעיה לח יב).
[נוה] והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר (ישעיה סה י).
עליה יבואו רועים ועדריהם, תקעו עליה אוהלים (ירמיה ו ג).
כי נבערו הרועים ואת ה׳ לא דרשו על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה (ירמיה י כא).
הוי רועים מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי (ירמיה כג א).
והקימותי עליהם רועים ורעום (ירמיה כג ד).
קול צעקת הרועים ויללת אדירי הצאן כי שודד ה׳ את מרעיתם ונדמו נאות השלום (ירמיה כה לד-לז).
נוה רועים מרביצים צאן (ירמיה לג יב).
ורעה הכרמל והבשן (ירמיה נ יט).
הוי רועי ישראל אשר היו רועים אותם! הלא הצאן ירעו הרועים! את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו — הצאן לא תרעו (יחזקאל לד ב-ג).
כבקרת רועה עדרו (יחזקאל לד יב).
המעט מכם המרעה הטוב תרעו (יחזקאל לד יח).
כמרעיתם וישבעו (הושע יג ו).
[דבר] כעדר בתוך הדברו (מיכה ב יב).
הוי רועי האליל עוזבי הצאן (זכריה יא יז).
בנאות דשא ירביצני (תהלים כג ב).

וינהגם כעדר במדבר (תהלים עח נב).
וזיז שדי ירענה (תהלים פ יד).
עמו וצאן מרעיתו (תהלים ק ג).
גבולות ישיגו עדר גזלו[4] וירעו (איוב כד ב).
איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים? (שה"ש א ז).
[גלש] כעדר העזים שגלשו[5] מהר גלעד (שה"ש ד א).
לרעות בגנים וללקוט שושנים (שה"ש ו ב).
היו שריה כאילים לא מצאו מרעה (איכה א ו).
וימצאו מרעה שמן וטוב (דהי"א ד מ).

ע"ע צאן ובקר.

מרעה: מקום לרעות בקר וצאן ולכלכל אותם; שם קבוץ לעדרים של הרועים; משל להנהגת העם. [שרשים] גלש, דבר, נהג, נוה, רבץ, רעה, שלח.

[1] ת"א ודבר ית ענא באתר שפר רעיא דמדברא. [2] העומדים על המרעה ולא לחרישה. [3] יש קורין כאהל רועים. [4] יש קורין עדר גזלו ורועו, כלומר עם הרועה. [5] ששכנו ורבצו.

משא:

[נשא] ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו (בראשית יג ו).
[עמס] ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד יג).
[טען] טענו את בעירכם (בראשית מה יז).
חמור גרם רובץ בין המשפתים[1] (בראשית מט יד).
[סבל] ויט שכמו לסבול (בראשית מט טו).
חמור שונאך רובץ תחת משאו (שמות כג ה).
אלה משא בני קהת באהל מועד (במדבר ד טו).
לעבוד ולמשא (במדבר ד כד).
לשום את משא כל העם הזה עלי (במדבר יא יא).
לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני (במדבר יא יד).
ונשאו אתך במשא העם (במדבר יא יז).
לא אוכל לבדי שאת אתכם (דברים א ט).
איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם? (דברים א יב).
אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו (דברים א לא).
[כבד] אל נא נלך כולנו ולא נכבד עליך (ש"ב יג כה).
אם עברת אתי והיית עלי למשא (ש"ב טו לג).
שבעים אלף נושא סבל (מ"א ה כט).
אביך הכביד את עולנו (מ"א יב י).
משא צמד פרדים אדמה (מ"ב ה יז).
משא ארבעים גמל (מ"ב ח ט).
ונכרת המשא אשר עליה (ישעיה כב כה).
ישאו על כתף עירים חיליהם (ישעיה ל ו).
נשואותיכם[2] עמוסות משא לעיפה (ישעיה מו א).
העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם (ישעיה מו ג).
ישאוהו על כתף יסבלוהו (ישעיה מו ז).
[נטל] וינטלם וינשאם כל ימי עולם (ישעיה סג ט).
ואמרת אליהם את מה[3] משא (ירמיה כג לג).
אבן מעמסה לכל העמים (זכריה יב ג).
כמשא כבד יכבדו ממני (תהלים לח ה).
[יהב] השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך (תהלים נה כג).
[נשק] נושקי[4] רומי קשת (תהלים עח ט).
[משך] נושא משך הזרע (תהלים קכו ו).
כובד אבן ונטל החול (משלי כז ג).
[עתר] ונעתרות[5] נשיקות שונא (משלי כז ו).
ואכפי עליך לא יכבד (איוב לג ז).
לא יבוא משא ביום השבת (נחמיה יג יט).
וכנניה השר המשא[6] המשררים (דהי"א טו כז).
וינצלו להם לאין משא (דהי"ב כ כה).
אין להם משא בכתף (דהי"ב לה ג).

ע"ע כבד וקל.

משא: סבל שנושאים בידים או על הכתף וביחוד דבר שיש טורח בכובד המעמסה. [שרשים] יהב, טען, כבד, משך, נטל, נשא, סבל, עמס, עתר.

[1] בין שתי החבילות הנתונות למשא על שני צדיו, ע"ד שפיתת שתי קדירות בכירים. וזה לא יתכן זולתי בתמור חזק שירבץ בעוד החבילות על גביו, וכמו כן יששכר נושא עליו עול תורה ועול דרך ארץ (ספורנו). [2] תואר לאלילים פסילי עץ שנשואים על השכם. [3] כמו אתם המשא (רש"י). [4] כמו נושא. [5] מיותרות והן למשא. [5] השר הממונה על משא הארון.

משוא פנים:

[נשא] הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה (בראשית יט כא).
אולי ישא פני (בראשית לב כא).
לא תשא פני דל (ויקרא יט טו).
ישא ה' פניו אליך (במדבר ו כו).
אשר לא ישא פנים (דברים י יז).
כי מות נמות וכמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש[1] (ש"ב יד יד).
שר חמשים ונשוא פנים (ישעיה ג ג).
[רצה] הירצך או הישא פניך? (מלאכי א ח).
ונושאים פנים בתורה (מלאכי ב ט).
שאת פני רשע לא טוב (משלי יח ה).
[נכר] הכר פנים במשפט בל טוב (משלי כד כג).
תשא פניך ממום (איוב יא טו).
אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה[2] (איוב לב כא).

ע"ע כבוד.

משוא פנים: הכר פני זולתו לטובה, כבד אותו והרצה לו; נכבד בעמו. [שרשים] נכר, נשא, רצה.

[1] אין משוא פנים בדבר כי כלם ימותו. [2] לא אשנה דבורי.

משוגע: ע"ע שגעון.

משחית: ע"ע נזק.

משיח: [משח] אם הכהן המשיח יחטא (ויקרא ד ג).

[ככב] דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל... וישראל עושה חיל (במדבר כד יז־יח).
כי משיח ה' הוא (ש"א כד ז).
נאום הגבר הוקם על משיח אלהי יעקב (ש"ב כג א).
ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים (ישעיה ב ד).
ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' (ישעיה יא ב).
[בחר] הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי, נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא (ישעיה מב א).
כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו כי בא יבוא לא יאחר (חבקוק ב ג).
[צמח] הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה' (זכריה ו יב).
[מלך] הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות (זכריה ט ט).
הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא (מלאכי ג כז).
ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם (תהלים יח נא).
ואתה [1] זנחת ותמאס התעברת עם משיחך (תהלים פט לט).
אשר חרפו עקבות משיחך (תהלים פט נב).
אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו (תהלים קה טו).
ערכתי נר למשיחי (תהלים קלב יז).
רוח אפינו משיח ה' (איכה ד כ).
עד משיח נגיד... יכרת משיח ואין לו (דניאל ט כה־כו).

——— ע"ע מלכות בית דוד.

משיח: מי שמשחו אותו לקדשו בתור כהן גדול או מלך; תואר לבחירי האומה והם האבות; הגואל המקווה שיהיה מזרעו של דוד המלך. [שרשים] בחר, ככב, מלך, משח, צמח.

[1] יש קורין ועתה תחת ואתה.

משיחה: ע"ע סיכה.

משיכה: [משך] וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור (בראשית לז כח).

[משה] כי מן המים משיתיהו (שמות ב י).
משכו וקחו לכם צאן (שמות יב כא).
[שמט] שמוט כל בעל משה ידו (דברים טו ב).
אשר לא משכה בעול (דברים כא ג).
מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד).
[שלח] ידה ליתד תשלחנה (שופטים ה כו).
[נסע] ויסעם עם הבריח (שופטים טז ג).
וישלח את קצה המטה אשר בידו (ש"א יד כז).
כי שמטו הבקר (ש"ב ו ו).
ימשני ממים רבים (ש"ב כב יג).
[שחט] זהב שחוט (מ"א י טז).
ואיש משך [1] בקשת לתומו (מ"א כב לד).
ויאמר שמטוה — וישמטוהו (מ"ב ט לג).
[נהר] ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב ב).
הוי מושכי עון [2] בחבלי השוא (ישעיה ה יח).
[שרע] כי קצר המצע מהשתרע (ישעיה כח כ).
בל יסע יתדותיו לנצח (ישעיה לג כ).
[מרח] וימרחו על השחין (ישעיה לח כא).
ושמטתה [3] ובך מנחלתך אשר נתתי לך (ירמיה יז ד).
על כן משכתיך [4] חסד (ירמיה לא ג).
בחבלי אדם אמשכם (הושע יא ד).
ודורך ענבים במושך [5] הזרע (עמוס ט יג).
[נשא] נסה [6] עלינו אור פניך ה' (תהלים ד ז).
[דרך] ידרכון קשת (תהלים יא ב).
[נסח] ויסחך מאהל (תהלים נב ז).
גפן ממצרים תסיע (תהלים פ ט).
נושא משך הזרע (תהלים קכו ו).
בית גאים יסח ה' (משלי טו כה).
ומשך אבירים בכחו (איוב כד כב).
תמשוך לויתן בחכה (איוב מ כה).
משכני אחריך נרוצה (שה"ש א ד).
* [נגד] נהר די נור נגד ונפק (דניאל ז י).
* [מחא] וזקיף יתמחא [7] עלוהי (עזרא ו יא).

——— ע"ע העברה.

משיכה: העתקה וטלטול; מתיחה ושירוע; העלאה והובלה. [שרשים] דרך, * מחא, מרח, משה, משך, נהר, נסח, נסע, נשא, * נגד, שחט, שלח, שמט, שרע.

[1] משך החץ הנתן על היתר בכח גדול בכדי שיזדקר בעצם כחו. [2] שמושך אלי החטא ע"י חבל שוא. [3] כמו ושמטתה ידך מנחלתך, כלומר תרחיק ידך ממנה. [4] משכתיך מן הגלות ע"י חסד וגם ענין השפעה. [5] כלי הזרע שמושך ממקום למקום להזריע (הראב"ע), כמו בתהלים נושא משך הזרע. [6] כמו נשא. [7] לשון מתיחה בהפך אתון, כבדברי חז"ל מותחין אותו אל העמוד, וכן כאן ממשיכין אותו בחבל על העץ לתלותו.

משכב: [שכב] כי עלית משכבי אביך (בראשית מט ד).

[מטת] ובחדר משכבך ועל מטתך (שמות ז כח).
ולא ימות ונפל למשכב (שמות כא יח).
כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא (ויקרא טו ד).
[רכב] המרכב אשר ירכב עליו (ויקרא טו ט).
[ערש] הנה ערשו ערש ברזל (דברים ג יא).
שכב את משכב הצהרים (ש"ב ד ה).
שוכב על מטתו בחדר משכבו (ש"ב ד ז).
וימדדם בחבל השכב אותם ארצה (ש"ב ח ב).
וישתחו המלך על המשכב (מ"א א מז).
כי קצר המצע מהשתרע (ישעיה כח י).
[יצע] תחתיך יוצע רמה (ישעיה יד יא).
[צעה] ותחת כל עץ רענן את צועה[1] זונה (ירמיה ב כ).
וישבת על מטה כבודה (יחזקאל כג מא).
בפאת מטה ובדמשק[2] ערש (עמוס ג יב).
השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם (עמוס ו ד).
אמרו בלבבכם על משכבכם (תהלים ד ה).
[רבץ] בנאות דשא תרביצני (תהלים כג ב).
אם זכרתיך על יצועי (תהלים סג ז).
תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון (תהלים קד כב).
אם אעלה על ערש יצועי (תהלים קלב ז).
[רבד] מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז טז).
[רפד] בחשך רפדתי יצועי (איוב יז יג).
בתנומות עלי משכב (איוב לג טו).
איכה תרביץ בצהרים? (שה"ש א ז).
רפדוני בתפוחים[3] (שה"ש ב ה).
אפריון עשה לו המלך מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן (שה"ש ג ט־י).
ויבא לשכב בקצה הערמה (רות ג ז).
מטות... על גלילי כסף[4] ועמודי שש (אסתר א ו).

ע"ע ישיבה.

משכב: שטיחת הגוף לנוח ולהרגיע או לישון; הכלי או המקום ששוכבים עליו. [שרשים] יצע, מטה, ערש, צעה, רבד, רבץ, רכב, רפד, שכב.

[1] על מטה מוצעת. [2] מטוה משי יפה הבא מדמשק [3] שטחו והציעו מסביב לי תפוחים להשיב נפשי בריח ניחוחם. [4] על דבר המתגלגל ומתהפך (easters).

משכון: [ערב] אם תתן ערבון[1] (בראשית לח טז).
[חבל] אם חבל תחבול את שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כב כה).
[פקד] וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד (ויקרא ה כא).
את הפקדון אשר הפקד אתו (ויקרא ה כג).
[עבט] והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט (דברים טו ו).
כי נפש הוא חובל (דברים כד ו).
לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו (דברים כד י).

ע"ע פקדון.

משכון: קשר התחייבות חוב הלואה באחריות ערבון. [שרשים] חבל, עבט, ערב, פקד.

[1] ת"א משכנא.

משכיל: ע"ע השכלה.

משכן: ע"ע בית המקדש.

משל: [משל] על כן יאמרו המושלים (במדבר כא כז).
וישא משלו ויאמר (במדבר כג ז).
[נסס] באכול האש את החמשים ומאתים איש ויהיו לנס (במדבר כו י).
על כן היתה למשל הגם שאול בנביאים? (ש"א י יב).
כאשר יאמר משל הקדמוני (ש"א כד יד).
וידבר שלשת אלפים משל (מ"א ה יב).
ונשאת המשל הזה על מלך בבל (ישעיה יד ד).
כל המושל עליך ימשל לאמר כאמה בתה (יחזקאל טז מד).
[חוד] חוד חידה ומשול משל (יחזקאל יז ב).
מה לכם אתם מושלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות אכלו בוסר ושיני הבנים תקהינה? (יחזקאל יח ב).
משול המשל הזה בישראל (יחזקאל יח ג).
הלא ממשל משלים הוא (יחזקאל כא ה).
[ליץ] הלא אלה כלם עליו משל ישאו ומליצה חידות לו (חבקוק ב ו).
תשימנו משל בגוים מנוד ראש בלאומים (תהלים מד טו).
אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי (תהלים מט ה).
ואהי להם למשל ישיבו בי יושבי שער (תהלים סט יב).
[יפת] כמופת הייתי לרבים (תהלים עא ז).
אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם (תהלים עח ב).
משלי שלמה בן דוד (משלי א א).
להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם (משלי א ו).
דליו שוקים מפסח ומשל בפי כסילים (משלי כו ז).
חוח עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים (משלי כו ט).
זכרוניכם משלי אפר (איוב יג יב).
הורני לחומר ואתמשל כעפר ואפר (איוב ל יט).
ויוסף איוב שאת משלו (איוב כז א).

והציגני למשול עמים (איוב יז ו).
ואזן וחקר תקן משלים הרבה (קהלת יב ט).
ואתננו למשל ולשנינה בכל העמים (דהי"ב ז כ).

ע"ע אות ומופת.

משל: דוגמא, דמיון דבר אחד לזולתו שהוא מפורסם באיכותו; מאמר מליצי, חידה, וניב לעגי היורד חדרי בטן. [שרשים] חוד, יפת, לוץ, משל, נסס.

משמוש:

[מוש] אולי ימשני אבי (בראשית כז יב).
גשה נא ואמושך בני (בראשית כז כא).
וימשש לבן את כל האהל ולא מצא (בראשית לא לד).
וימש חשך (שמות י כא).
[משש] והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כח כט).
והמישני את העמודים (שופטים טז כו).
[גשש] נגששה כעורים קיר ובאין עינים נגששה (ישעיה נט י).
ידיהם ולא ימישון (תהלים קטו ז).
ימששו חשך ולא אור (איוב יב כה).

ע"ע דבקות; נגיעה.

משמוש: נגיעה ביד לצד איזה דבר למען דעת ע"י כח ההרגשה מהות ואיכות הדבר. [שרשים] גשש, מוש, מושש.

משמר: ע"ע פקודה; שמירה.

משפחה:

[שפח] כל החיה כל הרמש וכל העוף ...למשפחותיהם (בראשית ח יט).
[בית] אל בית אבי תלך ואל משפחתי (בראשית כד לח).
ונברכו בך כל משפחות האדמה (בראשית כח יד).
כולנו בני איש אחד נחנו (בראשית מב יא).
אלה משפחות הלוי לתולדותם (שמות ו יט).
נשיא בית אב (במדבר ג כד).
בית אב לשמעוני (במדבר כה יד).
איש או אשה או משפחה או שבט (דברים כט יז).
והיה השבט אשר ילכדנו ה' יקרב למשפחות והמשפחה אשר ילכדנה ה' תקרב לבתים (יהושע ז יד).
ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימין (ש"א ט כא).
ויקרב את שבט בנימין למשפחותיו ותלכד משפחת המטרי [1] וילכד שאול בן קיש (ש"א י כא).
ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי [2] משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך? (ש"א יח יח).
[חתן] הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה (ש"א יח כג).
כי זבח משפחה לנו (ש"א כ כט).
אחד מעיר ושנים ממשפחה (ירמיה ג יד).
אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך (תהלים קכח ג-ד).
[ילד] ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי? (אסתר ח ו).
לפלגות בית האבות (דהי"ב לה ה).

ע"ע שבט.

משפחה: צאצאי בני אב אחד; חבורת קרובים ושארי בשר, שדם משותף נוזל בעורקיהם. [שרשים] בית, חתן, ילד, שפח.

[1] מקרא קצר: ויקרב את משפחת המטרי לגברים וילכד שאול (רד"ק). [2] כמו ומי חיי ומי משפחת אבי.

משפט:

[שפט] ויאמרו גש הלאה, ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפט (בראשית יט ט).
השופט כל הארץ לא יעשה משפט? (בראשית יח כה).
[דין] דנני אלהים וגם שמע בקולי (בראשית ל ו).
דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל (בראשית מט טז).
מי שמך לאיש שופט עלינו (שמות ב יד).
שם שם לו חק ומשפט (שמות טו כה).
כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו (שמות יח טז).
ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא א).
[פלל] ענש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים [1] (שמות כא כב).
ומי בעל דברים יגש אליהם (שמות כד יד).
לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו).
והיתה לבני ישראל לחקת משפט (במדבר כז יא).
ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גירו. לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א טז-יז).
שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך...ושפטו את העם משפט צדק (דברים טז יח).
[צדק] צדק צדק תרדוף (דברים טז כ).
כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע — דברי ריבות בשעריך (דברים יז ח).
ודרשו השופטים היטב (דברים יט יח).
[שבט] ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם (דברים כט ט).
לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים [2] (דברים לב לא).

[חקק] לבי לחוקקי ישראל (שופטים ה ט).
ישפוט ה' השופט היום בין בני ישראל ובין בני עמון (שופטים יא כז).
אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים (ש"א ב כה).
והיה ה' לדין ושופט ביני ובינך (ש"א כד טז).
הדבר דברתי את אחד שבטי [8] ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל למה לא בניתם לי בית ארזים? (ש"ב ז ז).
ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (ש"ב ח טו).
את המשפט אשר שפט המלך (מ"א ג כח).
כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ מ).
ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ (מ"ב טו ה).
[ריב] וריב אלמנה לא יבוא אליהם (ישעיה א כג).
שופט ונביא וקוסם וזקן (ישעיה ג ב).
להטות מדין דלים ולגזול משפט עניי עמי (ישעיה י ב).
ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא ג).
עברו תורות חלפו חק (ישעיה כד ה).
שגו ברואה פקו פליליה (ישעיה כח ז).
מי בעל דברים יגש אלי (ישעיה נ ח).
ומשפט אביונים לא שפטו (ירמיה ה כח).
דן דין עני ואביון (ירמיה כב טז).
אין דן דינך למזור (ירמיה ל יג).
כי נגע אל השמים משפטה (ירמיה נא ט).
גם את שאי כלימתך אשר פללת [4] לאחותך (יחזקאל טז נב).
ושפטוך במשפטיהם (יחזקאל כג כד).
עשוק אפרים רצוץ משפט (הושע ה יא).
ומשפטיך אור יצא [5] (הושע ו ה).
בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל (מיכה ד יד).
כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל (חבקוק א ד).
ויש נספה בלא משפט (משלי יג כג).
להטות צדיק במשפט (משלי יח ה).
מלך שופט באמת דלים (משלי כט יד).
פתח פיך לאלם אל דין כל בני חלוף (משלי לא ח).
האל יעות משפט ואם שדי יעות צדק? (איוב ח ג).
למען תדעון שדין [6] (איוב יט כט).
כי היא זמה והוא עון פלילים [7] (איוב לא יא).
שגיא כח במשפט ורב [8] צדקה לא יענה (איוב לז כג).
ויהי בימי שפוט השופטים (רות א א).
מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג טז).
ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו (קהלת ו י).
* [דת] על מה דתא מהחצפה (דניאל ב טו).
[אדר] אדרגזריא [9] נדבריא דתבריא (דניאל ג ב).
* מני שפטין ודינין (עזרא ז כה).
ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים! כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט (דהי"ב יט ו).
ויעמוד שופטים בארץ (דהי"ב יט ה).
למשפט ה' ולריב וישובו [10] ירושלם (דהי"ב יט ח).

———— ע"ע ריב ומדון.

משפט: בירור עניני ריב בבית דין בין הטוען והנטען, בין הנעלב והעלוב; הנהגה ישרה וסדר נכון על פי דיני ישראל. [שרשים] * אדר, דון, * דת, חקק, פלל, צדק, ריב, שפט.

[1] או ינתן בפלילים כפי משפט הדיינים. [2] מלת לא מוסבה גם על אויבינו, ושעורה לא כצורנו צורם לדעת האמת ולא אויבינו פלילים לדרוש ולחקור ולשפוט מישרים. [3] שבטי ישראל כמו שפטי ישראל, ובדהי"א יז ו את אחד שופטי ישראל. וכן יש לפרש אחד שבטי ישראל בראשית מט, כי אותיות ב־פ מתחלפים. [4] אשר שפטת את שמרון שראויה לגלות בעבור חטאתיה קודם שחטאת גם את. [5] כמו כאור יצא. [6] שיש דין. [7] עון שבין אדם לחברו הבא לפני השופטים. [8] כמו וריב, ושעורו הקב"ה כחו רב ובכ"ז לא יעות משפט, דין וצדק. [9] יודעי דת ודין (lawyers) בלשון פרסית. [10] השבעים קורין ולריב יושבי ירושלם.

משתה: ע"ע אכילה ושתיה.

מתחסדים: ע"ע צביעות.

מתים: ע"ע מיתה.

מתוק: [מתק] ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים (שמות טו כה).
החדלתי את מתקי ואת תנובתי (שופטים ט יא).
מה מתוק מדבש ומה עז מארי (שופטים יד יח).
שמים מר למתוק ומתוק למר (ישעיה ה כ).
[ערב] ה' עשקה לי [1] ערבני (ישעיה לח יד).
ושנתי ערבה לי (ירמיה לא כו).
ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק (יחזקאל ג ג).
[נוף] מתוקים מדבש ונופת צופים (תהלים יט יא).
[מלץ] מה נמלצו לחכי אמרתיך! (תהלים קיט קג).
נופת תטופנה שפתי שקר (משלי ה ג).
מים גנובים ימתקו (משלי ט יז).
תאוה נהיה [2] תערב לנפש (משלי יג יט).
ומתק שפתים יוסיף דעת (משלי טז כא).
[נעם] צוף דבש אמרי נועם (משלי טז כד).
מתוק לנפש ומרפא לעצם (משלי טז כד).
ערב לאיש לחם שקר (משלי כ יז).
דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו (משלי כה טז).

אכול דבש הרבות לא טוב (משלי כה כז).
נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק (משלי כז ז).
אם תמתיק בפיו רעה? (איוב כ יב).
מתקו לו רגבי נחל (איוב כא לג).
כי קולך ערב ומראך נאוה (שה"ש ב יד).
מתוקת שנת העובד (קהלת ה יא).
אכלו משמנים ושתו ממתקים (נחמיה ח י).

ע"ע מר: תפנוק.

מתוק: דבר הנותן טעם ערב לחיך; ערבות ונעימות רוחנית. [שרשים] מלץ, מתק, נופ, נעם, ערב.

[1] גזול ממני מחלתי והסירה ממני וערבני חיי; תן לי חיים מתוקים, כמו בדברי חז"ל עשוק לגביך ושווי לכריסך. [2] שברון התאוה הוא מתוק לנפש המשכלת.

מתינות:

[אטט] ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית לג יד).
[שמר] ואביו שמר את הדבר (בראשית לז יא).
[ארך] ארך אפים ורב חסד ואמת (שמות לד ו).
לאט לי לנער לאבשלום (ש"ב יח ה).
[חרש] למה אתם מחרישים להשיב את המלך? (ש"ב יט יא).
[שבת] ובאש שרוף ישרפו בשבת (ש"ב כג ז).
מי השלוח ההולכים לאט (ישעיה ח ו).
[שוב, נחת] בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו).
למען שמי אאריך אפי (ישעיה מח ט).
העל אלה תתאפק ה' תחשה ותעננו עד מאד (ישעיה סד יא).
[משך] תמשך אפך לדור ודור (תהלים פה ו).
[קרר] וקר רוח[1] איש תבונה (משלי יז כז).
[כתר] כתר לי זעיר ואחוד (איוב לו ב).
[אפק] ויתאפק המן (אסתר ה י).
דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט יז).

ע"ע המתנה: מהירות.

מתינות: עשיית דבר לאט ובישוב הדעת, הפך מהירות. [שרשים] אטט, אפק, ארך, חרש, כתר, משך, נחת, קרר, שבת, שוב, שמר.

[1] ההפך של בעל חמה המהיר לכעוס.

מתכת:

[נחש, ברזל] לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד כב).
[פחח] רקועי פחים צפוי למזבח (במדבר יז ג).
[זהב, כסף, בדל, עפר] אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העופרת (במדבר לא כב).
ויוצא אותם מכור הברזל (דברים ד כ).
ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת (דברים ח ט).
[יצק] ויעש את הים מוצק (מ"א ז כג).
וסרני נחשת (מ"א ז ל).
נחשת ממורט[1] (מ"א ז מה).
בככר הירדן יצקם המלך (מ"א ז מו).
וישלך שמה ויצף הברזל (מ"ב ו ו).
[נסך] הפסל נסך חרש (ישעיה מ יט).
תחת הנחשת אביא זהב[2] ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל (ישעיה ס יז).
[שמר] בעט ברזל בצפורן שמיר (ירמיה יז א).
ונוצצים כעין נחשת קלל (יחזקאל א ז).
[סיג] והיו לי בית ישראל לסיג כלם נחשת ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור, סיגים[3] כסף היו (יחזקאל כב יח).
והנחתי[4] והתכתי אתכם (יחזקאל כב כ).
[עשת] ברזל עשות[5]... מערבך היה (יחזקאל כז יט).
ושבעה מוצקות לנרות (זכריה ד ב).
והנה ככר עופרת נשאת (זכריה ה ז).
ובריחי ברזל אגדע (תהלים קז טז).
[בצר] ושית על עפר בצר[6] ובצור נחלים אופיר... והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך (איוב כב כג-כה).
ואבן יצוק נחושה (איוב כח ב).
גרמיו כמטיל[7] ברזל (איוב מ יח).
אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל (קהלת י י).
* [פרזל] נחשא פרזלא אעא ואבנא (דניאל ה ד).
וכלי נחשת מוצהב[8] טובה (עזרא ח כז).
הברזל לברזל והעצים לעצים (דהי"א כט ב).

ע"ע כסף וזהב.

מתכת: העצמים הקשים שמזילים ומערבים אותם באש ע"י התכה ומסיסה. [שרשים] בדל, בצר, ברזל, זהב, כסף, נחש, סיג, עפר, עשת, פחח, * פרזל, שמר.

[1] צחה ובהירה. [2] לא חשב כסדר יוקר ואיכות המתכת, ולכן לא אמר תחת הכסף אביא זהב ותחת הנחשת אביא כסף, אלא חשב כסדר המראה הנראה לעין, והנחשת דומה לזהב בגוונו וכן הברזל דומה לנחשת והאבנים לברזל. [3] מיני מתכת מעורבים ביחד (alloy). [4] והנחתי כמו והפחתי והתכתי כמו מתכות. [5] ברזל ממורט ומבריק שנתך יפה וקשה ביותר (steel). [6] בצר הוא העפר המעורב בגרעיני זהב (ore). [7] רקיעת בדי ברזל. [8] כמו נחשת קלל מזהיר כזהב.

מתנה:

[זבד] זבדני אלהים אותי זבד טוב (בראשית ל כ).
[נתן] ויאמר מה אתן לך? ויאמר יעקב ללבן לא תתן לי מאומה (בראשית ל לא).

[מנח] ויקח מכל הבא בידו מנחה לעשו אחיו (בראשית לב יד).
כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני (בראשית לב כא).
[חנן] הילדים אשר חנן אלהים את עבדך (בראשית לג ה).
[נשא] ותרב משאת בנימין ממשאות כלם (בראשית מג לד).
[מנה] ולקחת את החזה... והיה לך למנה (שמות כט כו).
וחנותי את אשר אחון (שמות לג יט).
מתנה נתונים לה' לעבוד (במדבר יח ו).
אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב (במדבר כב יח).
[ענק] העניק תעניק[1] לו מצאנך (דברים טו יד).
איש כמתנת ידו (דברים טז יז).
[נחל] אשה ה' ונחלתו יאכלון (דברים יח א).
[תנה] אתנן זונה ומחיר כלב (דברים כג יט).
והוצאתי את מנחתי והנחתי לפניך (שופטים ו יח).
ולחנה יתן מנה אחת אפים (ש"א א ה).
[שור] מה נביא לאיש? כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא לאיש האלהים... הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים (ש"א ט ז-ח).
[ברך] ברכה משלל אויבי ה' (ש"א ל כו).
האכול אכלנו מן המלך אם נשאת נשא[2] לנו? (ש"ב יט מג).
[שלח] ויתנה שלוחים לבתו (מ"א ט טז).
בואה אתי... ואתנה לך מתת (מ"א יג ז).
ויאמר איש האלהים אל המלך אם תתן לי את חצי ביתך לא אביא עמך ולא אוכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה (מ"א יג ח).
ועתה קח נא ברכה מאת עבדך... ויפצר בו לקחת וימאן (מ"ב ה טו-טז).
ויאמר גחזי... הנה חשך אדוני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא — חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה (מ"ב ה כ).
ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק (מ"ב ח ט).
[שי] יובל שי לה' צבאות (ישעיה יח ז).
והיה סחרה ואתננה קדש לה' (ישעיה כג יח).
ותשורי[3] למלך בשמן (ישעיה נז ט).
ויתן לו רב טבחים ארוחה ומשאת (ירמיה מ ה).
את תרומותיכם ואת ראשית משאותיכם (יחזקאל כ מ).
וכי יתן מתנה מנחלתו (יחזקאל מו יז).
כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישיבו (מיכה א ז).
לכן תתני שלוחים (מיכה א יד).
כי לא תחפוץ זבח ואתנה[4] (תהלים נא יח).
לקחת מתנות באדם (תהלים סח יט).
לך יובילו מלכים שי (תהלים סח ל).
[שכר] מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו (תהלים עב י).
[שכר] שכר פרי בטן (תהלים קכז ג).
ושונא מתנות יחיה (משלי טו כז).
זה מתנת אלהים היא (קהלת ג יג).
ויתן משאת כיד המלך (אסתר ב יח).
ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים (אסתר ט יט).
* מתנתך לך להוין (דניאל ה יז).
מנאות התורה לכהנים וללוים (נחמיה יב מד).
כי לא אשא אשר לך לה' והעלות עולה[5] חנם (דהי"ב כא כד).
ומנת המלך מן רכושו לעולות (דהי"ב לא ג).

מתנה: מנחה ותשורה, דבר הנתן בחנם. [שרשים] ברך, זבד, חנן, מנה, מנח, נחל, נשא, נתן, ענק, שור, שי, שכר, שלח, תנה.

[1] תתן על צוארו ושכמו. [2] הכי אכלנו משל המלך או לקחנו ממנו מתנה? [3] כטעם ושמן למצרים יובל למנחה. [4] מלשון אתנן ומתנה. [5] כמו להעלות עולה חנם.

נ

נאוה: ע"ע יפה.

נאוף: ע"ע זנות.

נאמנות: [אמן] בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב ז).

בנים לא אמון בם (דברים לב כ).
ומי בכל עבדיך כדוד נאמן? (ש"א כב יד).
[ישר] באמת ובצדקה ובישרת לבב (מ"א ג ו).
אם לא תאמינו כי לא תאמנו (ישעיה ז ט).
[בטח] אל תבטחו לכם אל דברי השקר (ירמיה ז ד).
כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב ב).
ולא אשקר באמונתי (תהלים פט לד).
בטחתי בדבריך (תהלים קיט מב).
ונאמן רוח מכסה דבר (משלי יא יג).
וציר אמונים מרפא (משלי יג יז).
ואיש אמונים מי ימצא? (משלי כ ו).
* כל קבל די מהימן הוא (דניאל ו ה).
ע"ע אמת.

נאמנות: יושר, מישרים; שמירת ההבטחה בלב

שלם; הפורע תוב והלואה בזמנו וכפי הבטחתו.
[שרשים] אמן, בטח, ישר.

נבואה: [חזה] היה דבר ה׳ אל אברם במחזה (בראשית טו א).
כי שם נגלו אליו האלהים (בראשית לה ז).
[רוח] איש אשר רוח אלהים בו (בראשית מא לח)
[נגד] ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים (בראשית מט א).
ה׳ אלהי העברים נקרה אלינו (שמות ג יח).
[דבר] ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו (שמות לג יא).
[כבד] הראני נא את כבודך (שמות לג יח).
ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם (במדבר יא יז).
והיה בנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו (במדבר יא כה).
[נבא] אלדד ומידד מתנבאים במחנה (במדבר יא כז).
[ראה] אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה׳ יביט (במדבר יב ו־ח).
[קרה] ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כג ד).
ותהי עליו רוח אלהים (במדבר כד ב).
נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים (במדבר כד ד).
אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (במדבר כד יז).
[הוד] ונתתה מהודך עליו (במדבר כז כ).
וחש עתידות[1] למו (דברים לב לה).
אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים (דברים לד י).
ודבר ה׳ היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ (ש״א ג א).
[גלה] וה׳ גלה את אזן שמואל (ש״א ט טו).
וככל החזיון הזה (ש״ב ז יז).
רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני (ש״ב כג ב).
ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך, ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ויאמר הקשית לשאול, אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן ואם אין לא יהיה (מ״ב ב י).
נחה רוח אליהו על אלישע (מ״ב ב טו).
פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו (מ״ב ג יא).
חזון ישעיהו בן אמוץ (ישעיה א א).
[יד] כי כה אמר ה׳ אלי בחזקת היד (ישעיה ח יא).
[נשא] משא[2] בבל אשר חזה ישעיהו (ישעיה יג א).
חזות קשה הוגד לי (ישעיה כא ב).
[ראה] שגו ברואה פקו פליליה (ישעיה כח ז).
כי נסך ה׳ עליכם רוח תרדמה ויעצם את עיניכם את הנביאים ואת ראשיכם החוזים כסה, ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום (ישעיה כט י־יא).
יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה... הגידו האותיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם (ישעיה מא כב־כג).
אצק רוחי על זרעך (ישעיה מד ג).
ועתה אדני אלהים שלחני ורוחו[3] (ישעיה מח טז).
רוח ה׳ נוססה בו (ישעיה נט יט).
רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו (ישעיה נט כא).
[בשר] יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים (ישעיה סא א).
ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו — והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט).
[סוד] מי עמד בסוד ה׳ וירא וישמע את דברו? (ירמיה כג יח).
וכי ישאלך העם הזה... מה משא ה׳? ואמרת אליהם את מה משא[4]... כי המשא יהיה לאיש דברו (ירמיה כג לג־לו).
לכל איש משוגע ומתנבא (ירמיה כט כו).
נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יחזקאל א א).
ותהי עליו יד ה׳ (יחזקאל א ג).
ובקשו חזיון מנביא (יחזקאל ז כו).
לכן הנבא עליהם הנבא בן אדם! (יחזקאל יב כב).
החזון אשר הוא חוזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא (יחזקאל יב כז).
הלא מחזה שוא חזיתם (יחזקאל יג ז).
[נטף] והטף אל דרום והנבא (יחזקאל כא ב).
והנבאתי כאשר צוני (יחזקאל לז י).
שפכתי את רוחי על בית ישראל (יחזקאל לט כט).
ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי (הושע יב יא).
והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם, זקניכם חלומות יחלומון בחוריכם חזיונות יראו, וגם על העבדים ועל השפחות אשפוך את רוחי (יואל ג א־ב).
כי לא יעשה אדני ה׳ דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז).
ה׳ דבר מי לא ינבא? (עמוס ג ח).
הנה ימים באים נאם אדני ה׳ והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ (עמוס ח יא).
[פוח] כי עוד חזון למועד ויפח[5] לקץ ולא יכזב (חבקוק ב יג).
אז דברת בחזון לחסידיך (תהלים פט כ).

[שור] ותקותי מי ישורנה? (איוב יז טו).
בחלום חזיון לילה... אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום (איוב לג טז).
כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה [6] (איוב לג יד).
ויהי בראותי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה... ויאמר גבריאל הבן להלז את המראה (דניאל ח טז).
ואשתומם על המראה ואין מבין (דניאל ח כז).
ואשא עיני ואראה והנה איש אחד לבוש בדים (דניאל י ד).
ראיתי אני לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו (דניאל י ז).

נבואה: הגדת דבר מושפע מאת ה' לבחיריו המוכשרים להפיץ ידיעת האל בעם ולהרחיקם מעבודה זרה ולקרבם לעבודת ה'. [שרשים] בשר, גלה, דבר, הוד, חזה, יד, כבד, נבא, נגד, נטף, נשא, סוד, פות, קרה, ראה, רוח, שור.

[1] הפרענות שהתנבאו הנביאים עליהם. [2] דבור נבואי לרוב על אומות העולם. [3] כמו ברוחו — רוח נבואה. [4] שתהיה הנבואה משא עליהם. [5] דבור נבואי שבא בנפיחת רוח הקדש. [6] אינו מראה בחזיון נבואה כ"א פעם אחת ולא שתים בדבר אחד ודי בזה. השבעים קורין לא ישיבנה.

נבון: ע"ע חכם.

נביא: [נבא] כי נביא הוא ויתפלל בעדך (בראשית כ ז).

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות טו כ).
המקנא אתה לי? ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם (במדבר יא כט).
[עבד] לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב ו-ח).
נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון (דברים יח טו).
ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים (דברים לד י).
ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שופטה את ישראל (שופטים ד ד).
[אם] עד... שקמתי אם בישראל (שופטים ה ז).
הנה נא איש אלהים בעיר הזאת והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא (ש"א ט ו).
[ראה] כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט ט).
ופגעת חבל נביאים יורדים מהבמה ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והמה מתנבאים, וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר (ש"א י ה-ו).
מה זה היה לבן קיש, הגם שאול בנביאים? (ש"א י יא).
וירא את להקת הנביאים נבאים ושמואל עומד נצב עליהם ותהי על מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו גם המה (ש"א יט כ).
ויפשט גם הוא בגדיו ויתנבא גם הוא לפני שמואל ויפול ערום כל היום ההוא וכל הלילה. על כן יאמרו „הגם שאול בנביאים?" (ש"א יט כד).
[אלה] אלהים [1] ראיתי עולים מן הארץ (ש"א כח יג).
ויאמר לה מה תארו? ותאמר איש זקן עולה והוא עוטה מעיל (ש"א כח יד).
ויאמר המלך אל צדוק הכהן הרואה [2] אתה שובה העיר בשלום (ש"ב טו כז).
אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש (מ"א יח כב).
וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש, שנים עשר צמדים לפנים והוא בשנים העשר, ויעבור אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ויעזוב את הבקר וירץ אחרי אליהו (מ"א יט יט-כ).
האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו? (מ"א כב ז).
עוד איש אחד לדרוש את ה' מאותו ואני שנאתיו כי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע (מ"א כב ח).
איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו, ויאמר אליה התשבי הוא (מ"ב א ח).
וידע כי יש נביא בישראל (מ"ב ה ח).
וילך הנער, הנער הנביא (מ"ב ט ד).
מדוע בא המשוגע הזה אליך? ויאמר אליהם אתם ידעתם את האיש ואת שיחו (מ"ב ט יא).
וילך... אל חולדה הנביאה (מ"ב כב יד).
גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם [3] וזקן (ישעיה ג ב).
[לאך] מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשולם ועור כעבדי ה' (ישעיה מב יט).
[עבד] ויאמר נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב, ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ (ישעיה מט ו).
בטרם אצרך מבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (ירמיה א ה).
והנביאים יהיו לרוח [4] והדיבר אין בהם (ירמיה ה יג).
[צפה] והקימותי עליכם צופים (ירמיה ו יא).
ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום [5] השכם ושלוח (ירמיה ז כה).
אוי לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש מדון לכל הארץ, לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללני (ירמיה טו י).

בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני (יחזקאל ג יז).

האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים בידי עבדי הנביאים בימים ההם שנים[6] להביא אותך עליהם (יחזקאל לח יז).

אויל הנביא משוגע איש הרוח (הושע ט ח).

לא נביא אנכי ולא בן נביא (עמוס ז יד).

אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו? (זכריה א ה).

לא נביא אנכי, איש עובד אדמה אנכי (זכריה יג ה).

אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג כג).

אז דברת בחזון לחסידיך (תהלים פט כ).

[רעה] דברי חכמים... נתנו מרועה אחד (קהלת יב יא).

ועל דברי גד החוזה (דהי"א כט כט).

ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמוד מעל לעם ויאמר להם (דהי"ב כד כ).

[בין] ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראות האלהים (דהי"ב כו ה).

וילך חלקיהו ואשר המלך[7] אל חולדה הנביאה (דהי"ב לד כב).

ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (דהי"ב לו טז).

ע"ע עתידה.

נביא: איש יודע דעת ה' ורוחו על לשונו, המגיד עתידות. [שרשים] אלה, אם, בין, לאך, נבא, עבד, צפה, ראה, רעה.

[1] כמו איש אלהים. [2] ת"י הרואה (קמ"ץ תחת ה' קדמאה), חזויה = הרואה. [3] יש קורין וקצין וזקן. [4] אין בהם ממש. [5] כמו יום יום. [6] שנים כלומר פעמים הרבה כמו על השנות החלום. [7] ת"י ואשר עם המלך הנזכרים למעלה.

נביא שקר:

[חלם] לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא (דברים יג ד).

אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, ומת הנביא ההוא (דברים יח כ).

ויאמר אליהו לנביאי הבעל (מ"א יח כה).

[רוח] ראיתי את ה' יושב על כסא וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד? ויאמר זה בכה וזה בכה, ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו, ויאמר ה' אליו במה? ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו. ויאמר תפתה וגם תוכל, צא ועשה כן! (מ"א כב יט-כב).

[זנב] ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישעיה ט יד).

[ליץ] מליציך פשעו בי (ישעיה מג כז).

[הבר] הוברי שמים החוזים בכוכבים, מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך (ישעיה מז יג).

כי מקטנם ועד גדולם כלו בוצע בצע ומנביא ועד כהן כלו עושה שקר (ירמיה ו יג).

הנביאים הנבאים לכם מהבילים המה חזון לבם ידברו... הנביאים הנבאים בשמי שקר לאמר חלמתי חלמתי!... נבאי השקר ונביאי תרמית לבם החושבים להשכיח את עמי שמי בחלומותם אשר יספרו איש לרעהו... הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת, מה לתבן את הבר? (ירמיה כג יז-כח).

הנני על הנביאים נאם ה' מגנבי דברי איש מאת רעהו... הלוקחים לשונם וינאמו נאם (ירמיה כג ל-לא).

הלא מחזה שוא חזיתם (יחזקאל יג ז).

על הנביאים המתעים את עמי הנושכים בשיניהם[1] וקראו שלום, ואשר לא יתן אל פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכה ג ה).

נביאיך חזו לך שוא ותפל... ויחזו לך משאות שוא ומדוחים (איכה ב יד).

ע"ע שקר.

נביא שקר: חוזה רעיונות בחלום כפי העולה על רוחו או דובר שקר ומתפאר ליודע עתידות ויונה את הבריות לצורך עצמו. [שרשים] הבר, זנב, חלם, ליץ, רוח.

[1] הלוקחים שוחד אכילה גסה וכרעבתנים נושכים בשיניהם בהמות פטומות.

נבלה: ע"ע טרפות.

נְבָלָה:

[נבל] כי נבלה עשה בישראל... וכן לא יעשה (בראשית לד ז).

עם נבל ולא חכם (דברים לב ו).

וכי עשה נבלה בישראל (יהושע ז טו).

נבל שמו ונבלה עמו (ש"א כה כה).

לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת... ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל (ש"ב יב-יג).

וכל פה דובר נבלה (ישעיה ט טז).

כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און (ישעיה לב ו).

[תעב] תועבה יבחר בהם (ישעיה מא כד).

אגלה את נבלותה לעיני מאהביה (הושע ב יב).

אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים יד א).

[בלה] לא אשית לנגד עיני דבר בליעל (תהלים קא ג).

כדבר אחת הנבלות תדברי (איוב ב י).

שבע תועבות בלבו (משלי כו כה).

בני נבל גם בני בלי שם (איוב ל ח).

לבלתי עשות עמכם נבלה (איוב מב ח).

ע"ע תועבה.

נבלה: דבר בליעל, תועבה, מעשים מכוערים. [שרשים] בלה, נבל, תעב.

נגד: [נגד] יעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב יח).
[קרא] ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראשית טו י).
ותלך ותשב לה מנגד הרחק (בראשית כא טז).
[נכח] ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו (בראשית כה כא).
נגד אחינו הכר לך מה עמדי (בראשית לא לב).
[עין] ויאסור אותו לעיניהם (בראשית מב כד).
הנה הוא יוצא לקראתך (שמות ד יד).
נכחו תחנו על הים (שמות יד ב).
[מול] היה אתה לעם מול האלהים (שמות יח יט).
ויחן שם ישראל נגד ההר (שמות יט ב).
[עמת] לעומת המסגרת תהיינה הטבעות (שמות כה כז).
[קבל] מקבילות הלולאות אשה אל אחותה (שמות כו ה).
ואת המנורה נכח השלחן (שמות כו לה).
לעומת העצה יסירנה (ויקרא ג ט).
[פנה] אל מול פני המנורה יאירו (במדבר ח ב).
והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כח סו).
כי מנגד תראה את הארץ (דברים לב נב).
ומול מחזה אל מחזה (מ"א ז ה).
היה מעמד במרכבה נכח ארם (מ"א כב לה).
ויכהו קבל עם וימיתהו (מ"ב טו י).
אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה (ישעיה א ז)
חומותיך נגדי תמיד (ישעיה מט טז).
איש אל עבר פניו (יחזקאל א ט).
והאופנים ינשאו לעומתם (יחזקאל א כ).
נתתי את פניך חזקים לעומת פניהם ואת מצחך חזק לעומת מצחם (יחזקאל ג ח).
לעומות אחד החלקים (יחזקאל מה ז).
ופרצים תצאנה אשה נגדה (עמוס ד ג).
[גמם] מגמת[1] פניהם קדימה (חבקוק א ט).
לא אשית לנגד עיני דבר בליעל (תהלים קא ג).
עיניך לנכח יביטו (משלי ד כה).
כל עומת שבא כן ילך (קהלת ה טו).
ותעמוד... נכח בית המלך (אסתר ה א).
* כל קבל דנה[2] (דניאל ב יב).
* ולקבל אלפא חמרא שתא (דניאל ה א).
איש במשמרתו ואיש נגד ביתו (נחמיה ז ג).
והתורה השנית ההולכות למול ואני אחריה (נחמיה יב לח).

ע"ע ניגוד.

נגד: ליחס הנטייה לצד הפנים, **נוכח זולתו**; ערך השווי והדמיון של שני גופים נפרדים זה מול זה. [שרשים] גמם, מול, נגד, נכח, עין, עמת, פנה, קרא, קבל.

[1] נוכח פניהם, ותרגומו מקביל אפיהון. [2] כל עומת זה = כלפי.

נגינה: ע"ע שירה.

נגיעה: [קרב] ואבימלך לא קרב אליה (בראשית כ ד).
[שלח] אל תשלח[1] ידך אל הנער (בראשית כב יב).
[פגע] ויפגע[2] במקום וילן שם (בראשית כח יא).
[דבק] וידבק אותו בהר הגלעד (בראשית לא כג).
[נגע] כי נגע בכף ירך יעקב (בראשית לב לג).
ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי (בראשית מז ט).
והגעתם אל המשקוף (שמות יב כב).
כל אשר יגע בהם יקדש (ויקרא ו יא).
לא תקרב לגלות ערותה (ויקרא יח יט).
ופגע בזבולון מנגב ובאשר פגע מים (יהושע יט לד).
[נשג] ואין משיג[3] ידו אל פניו (ש"א יד כו).
לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה' (ש"א כב יז).
הנה נגע זה על שפתך (ישעיה ו ז).
שטף ועבר עד צואר יגיע (ישעיה ח ח).
[נגש] אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה סה ה).
כי נגע עד לבך (ירמיה כח יח).
כי נגע אל השמים משפטה (ירמיה נא ט).
הלא כגעת בה רוח הקדים (יחזקאל יז יח).
ותקרבו עצמות עצם אל עצמו (יחזקאל לז ז).
ודמים בדמים נגעו (הושע ד ב).
הנוגע בכם נוגע בבבת עינו (זכריה ב יב).
[פגש] חסד ואמת נפגשו (תהלים פה יא).
[מצא] צר ומצוק מצאוני (תהלים קיט קמג).
גע בהרים ויעשנו (תהלים קמד ה).
יומם יפגשו חשך וכלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד).
* [מטא] ורומה ימטא לשמיא (דניאל ד ח).
והנה יד נגעה בי ותניעני (דניאל י י).
עד לשמים הגיע (דהי"ב כח ט).

ע"ע דבקות.

נגיעה: קרבות ודבקות עצם בעצם ממש; פגיעה שיש בה כדי דחיפה. לרוב נגיעה היא לרעה. [שרשים] דבק, * מטא, מצא, נגע, נגש, נשג, פגע, קרב, שלח.

[1] אל תגע בו לרעה. [2] נגע בגבול המקום. [3] כמו ואין נגע, כי הנוגע בדבר משיגו, ואפשר שהוא בהפך אתוון כמו מגיש.

נגיפה: [נגף] ויגוף ה׳ את העם (שמות לב לה)
ונגפתם לפני אויביכם (ויקרא כו יז).
ולא תנגפו לפני אויביכם (במדבר יד מב).
[חרם] ויכום ויכתום עד החרמה (במדבר יד מה).
[נגע] וינגעו יהושע וכל ישראל לפניהם (יהושע ח טו).
נגפים הם לפנינו כבראשונה (שופטים כ לב).
ויגוף ה׳ את בנימין לפני ישראל וישחיתו... כל אלה שולף חרב (שופטים כ לד־לה).
כי אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה (שופטים כ לט).
למה נגפנו ה׳ היום לפני הפלשתים? (ש"א ד ג).
וירעם ה׳ בקול גדול... ויהומם וינגפו לפני ישראל (ש"א ז י).
ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי (ש"ב כב מ).
וישב יורם המלך להתרפא ביזרעאל מן המכים אשר יכוהו ארמים ברמה בהלחמו את חזאל מלך ארם (מ"ב ח כט).
[קצף] בימים ההם החל ה׳ לקצות בישראל ויכם חזאל בכל גבול ישראל (מ"ב י לב).
וינגף יהודה לפני ישראל (מ"ב יד יב).
והאלהים נגף את ירבעם (דהי"ב יג טו).

ע"ע מלחמה; נפילה.

נגיפה: נקישה, לקוי נדחיפה פתאומית; מכה של פורענות הבאה מאת ה׳ בפתע; מפלה במלחמה (defeat). [שרשים] חרם, נגע, נגף, קצף.

נגישה (בסי"ן): ע"ע **דחיקה; עריצות.**

נגישה: ע"ע **הגשה.**

נגעים: [נגע] וינגע ה׳ את פרעה נגעים גדולים (בראשית יב יז).
[צרע] והנה ידו מצורעת כשלג (שמות ד ו).
[שחן, בוע] ויהי שחין אבעבועות פורח (שמות ט י)
עוד נגע אחד אביא (שמות יא א).
[נשא, ספח, בהר] אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת [1] והיה בעור בשרו לנגע צרעת (ויקרא יג ב).
והנה הנגע עמד לא פשה הנגע בעור... והנה כהה הנגע (ויקרא יג ה־ו).
והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת, צרעת נושנת היא בעור בשרו... ואם פרוח תפרח הצרעת בעור (ויקרא יג י־יב).
[נתק] נתק הוא בצרעת (ויקרא יג ל).
והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע (ויקרא יד ג).
והנה הנגע בקירות הבית שקערורות ירקרקות או אדמדמות ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יד לז).
צרעת ממארת היא בבית (ויקרא יד מד).
והאיש היה גבור חיל מצורע (מ"ב ה א).
והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם (ש"ב ז יד).
כל נגע כל מחלה (מ"א ח לז).
[שפח] ושפח ארני קדקד בנות ציון (ישעיה ג יז).
נגוע מוכה אלהים ומעונה (ישעיה נג ד).
ונגע לא יקרב [2] באהלך (תהלים צא י).
נגע וקלון ימצא (משלי ו לג).
ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו (איוב ב ז).
אשר ידעו איש נגעו (דהי"ב ו כט).
נדחף לצאת כי נגעו ה׳ (דהי"ב כו כ).

ע"ע חולי.

נגעים: מכות, חבלות, פצעים וחבורות; מכה של פורענות, מכאובים וחלאים רעים שלוחי הקב"ה לענוש וליסר בני אדם על חטאתם. [שרשים] בהר, בוע, נגע, נשא, נתק, פסח, צרע, שחן, שפח.

[1] נפיחת המכה ובליטת העור ומראה הנגע. [2] יש קורין ונגע לא יקרה ומקביל אל לא תאונה.

נדבה; [נדר] וידר יעקב נדר (בראשית כח כ).
[נדב] מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי (שמות כה ב).
[נשא] כל איש אשר נשאו לבו (שמות לה כב).
אשר נשא לבו אותנה בחכמה (שמות לה כט).
ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה אשר צוה ה׳ (שמות לו ה).
[צבא] במראות הצובאות אשר צבאו [1] פתח אהל מועד (שמות לח ח).
לצבוא צבא [2] לעבוד עבודה (במדבר ד כג).
איש כי יפליא לנדור נדר נזיר (במדבר ו ב).
מסת נדבת ידך אשר תתן (דברים טז י).
ולא יראה את פני ה׳ ריקם איש כמתנת ידו כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך (דברים טז טז־יז).
כי תדור נדר לה׳ לא תאחר לשלמו (דברים כג כב).
המתנדבים בעם ברכו ה׳ (שופטים ה ט).
[שאל] תחת השאלה אשר שאל לה׳ [3] (ש"א ב כ).
את הנשים הצובאות [4] פתח אהל מועד (ש"א ב כב).
ואשלם את נדרי אשר נדרתי (ש"ב טו ז).
כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה׳... כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה׳ (מ"ב יב ה).
ונדרו נדר לה׳ ושלמו (ישעיה יט כא).
וקראו נדבות השמיעו (עמוס ד ה).
גשם נדבות תניף אלהים (תהלים סח י).
אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי (תהלים סו יג־יד).
נדבות פי רצה נא ה׳ (תהלים קיט קח).

באשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו (קהלת ה ג).
חזקו בידיהם בכלי כסף ובזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות לבד[5] על כל התנדב (עזרא א ו).
ולכל מתנדב נדבה לה׳ (עזרא ג ה).
* עם התנדבות עמא וכהניא מתנדבין לבית אלההום די בירושלם (עזרא ז טז).
[קרב] והגורלות הפילו על קרבן העצים (נחמיה י לה).
המתנדבים לשבת בירושלם (נחמיה יא ב).
והנה בעניי הכינותי לבית ה׳ זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת ולברזל אין משקל כי לרוב היה ועצים ואבנים הכינותי — ועליהם תוסיף (דהי״א כב יד).
לכל נדיב בחכמה לכל עבודה (דהי״א כח כא).
וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה׳ (דהי״א כט ט).
ראיתי בשמחה להתנדב לה׳ (דהי״א כט יז).

ע״ע מתנה.

נדבה: התנשאות והתרוממות בלב האדם להרים תרומה לגבוה או לתמוך בידי עניים; התעוררות והסכמת הרצון החפשי לפעול ענין נכבד לטובת הכלל. [שרשים] נדב, נדר, נשא, צבא, קרב, שאל.

1 צבא בארמית רצון, כלומר שהתנדבו הנשים בחפץ לבן את המראות שהיו מנחשת קלל לצורך המשכן. 2 להתנדב למשמרת עבודת המשכן. 3 כמו אשר שאול לה׳, כמבואר לעיל, והיתה צריכה בן אחר להיות עמה (רייפמן). 4 שמביאין נדבותיהן וקרבנותיהן למשכן. 5 יש קורין לרוב תחת לבד. ואין צורך לזה כי הכוונה פה זולת אלה אשר התנדבו מעצמם לעלות לירושלם.

נדה;

[ארח] חדל להיות לשרה ארח כנשים (בראשית יח יא).
[עדן] אחרי בלותי היתה לי עדנה[1] (בראשית יח יב).
[דרך] לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי (בראשית לא לה).
[נדד] כימי נדת דותה תטמא (ויקרא יב ב).
וטהרה ממקור דמיה (ויקרא יב ז).
שבעת ימים תהיה בנדתה (ויקרא טו יט).
וכל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא יח יט).
[דוה] אשר ישכב את אשה דוה[2]... והיא גלתה את מקור דמיה (ויקרא כ יח).
אשר יקח את אשת אחיו נדה היא (ויקרא כ כא).
[טמא] והיא מתקדשת מטומאתה (ש״ב יא ד).
תזרם כמו דוה צא תאמר לו (ישעיה ל כב).
ואל אשה נדה לא יקרב (יחזקאל יח ו).
היתה ירושלם לנדה ביניהם (איכה א יז).

ע״ע טומאה וטהרה.

נדה: ענין הרחקה ונדנוד. והתיחד לדם הוסת לנשים, וע״פ מצות התורה צריכין האנשים להתרחק מחברתן במשך זמן הזיבה ובזמן הליבון. [שרשים] ארח, דוה, דרך, טמא, נדד, עדן.

1 עדן וזמן וסת נדות. 2 ע״ש כאב הנשים בימי וסתן ונדתן והן כחולה.

נדוי: ע״ע גערה; חרם.

נדוניא:

[עבד] ויעבוד יעקב ברחל (בראשית כט כ).
[מהר] הרבו עלי מאד מוהר ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנערה לאשה (בראשית לד יב).
מהר ימהרנה לו לאשה... כמוהר הבתולות (שמות כב טו־טז).
אין חפץ למלך במוהר (ש״א יח כה).
[שלח] ויתנה שלוחים לבתו אשת שלמה (מ״א ט טז).
[נדה] לכל זונות יתנו נדה ואת נתת את נדניך לכל מאהביך (יחזקאל טז לג).

ע״ע חתן וכלה.

נדוניא: מוהר ומתן שנותנים לאבי הכלה ותכשיטין לכלה כשנושאין אותה לאשה; מה שפוסקין המחותנים לתת לחתן ולכלה. [שרשים] מהר, נדה, עבד, שלח.

נדיבות:

[נדב] כל נדיב לב הביאו (שמות לה כב).
[שוע] לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב ה).
ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום (ישעיה לב ח).
נדיבי עמים נאספו (תהלים מז י).
ורוח[1] נדיבה תסמכני (תהלים נא יד).
אל תבטחו בנדיבים (תהלים קמו ג).
רבים יחלו פני נדיב (משלי יט ו).
נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ (משלי לא כג).
[אפק] שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים[2] רפה (איוב יב כא).
כי תאמר איה פני נדיב? (איוב כא כח).
תרדוף כרוח נדיבתי (איוב ל טו).
לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי[3] נדיב (שה״ש ו יב).
מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב! (שה״ש ז ב).

ע״ע נדבה.

נדיבות: רוממות הנפש אצל רמי מעלה ואצילים לעשות צדקה וחסד בהונם או בכשרון נפשם לטובת

יחידים או לצבור. [שרשים] אפק, נדב, שוע.

[1] כמו ורוחך הנדיבה. [2] תוקף אפיקי מים רפה, ואפיקים כנוי לנדיבים בעבור השפעתם. [3] היו"ד במלת עמי יתירה במליצה רמה, והוא כמו עם נדיב, כלומר נעשיתי מרכבה להטעין עלי עם נדיב להיות סר למשמעתו ולסמוך על נדיבותו.

נדידה: ע"ע נע ונד.

נדר: ע"ע נדבה.

נהר: ע"ע ים.

נזילה: ע"ע נטיפה.

נזיפה: ע"ע גערה.

נזיר: [נזר] ולקדקד נזיר אחיו (בראשית מט כו).
מיין ושכר יזיר, חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה, וענבים לחים ויבשים לא יאכל (במדבר ו ג).
והזיר לה' את ימי נזרו (במדבר ו יב).
נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן (שופטים יג ה).
ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם (ירמיה לה ו).
ותשקו את הנזירים יין (עמוס ב יב).
הנזר כאשר עשית זה כמה שנים (זכריה ז ג).
[קדש] יראו את ה' קדושיו (תהלים לד י).
לאהרן קדוש ה' (תהלים קו טז).
זכו נזיריה משלג (איכה ד ז).

ע"ע קדושה.

נזיר: איש נעלה ונבדל מאנשים פשוטים; מקודש לה' ונזהר מלשתות יין ושכר ומופרש מכל טומאה. [שרשים] נזר, קדש.

נזק: [שחת] חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד).
[נזק] אין הצר שוה בנזק המלך (אסתר ז ד).
* ומלכא לא להוא נזיק (דניאל ו ג).
* [חבל] ומלכותא די לא תתחבל (דניאל ז יד).
* [ערה] וערות [1] מלכא לא אריך לנא למחזא (עזרא ד יד).
* חבלא להנזקת מלכין (עזרא ד כב).

ע"ע הפסד.

נזק: גרם חבלא והפסד בגוף או בממון. [שרשים] * חבל, נזק, * ערה, שחת.

[1] כמו ערוה בעברית ובא במובן פחיתות ונזק.

נחיצות: ע"ע צורך.

נחמה: ע"ע תנחומים.

נחש: [נחש] והנחש היה ערום מכל חיות השדה (בראשית ג א).
ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך. ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה. הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (בראשית ג יד־טו).
[שפף] יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור (בראשית מט יז).
[תנן] וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים (שמות ז יב).
[שרף] וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל (במדבר כא ו).
עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי. ויעש משה נחש נחשת (במדבר כא ח־ט).
[עקרב] נחש שרף ועקרב (דברים ח טו).
[זחל] חמת זוחלי עפר (דברים לב כד).
[פתן] וראש פתנים אכזר (דברים לב לג).
[צפע] ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה (ישעיה יא ח).
משורש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף (ישעיה יד כט).
[לוה] לויתן נחש בריח [1] (ישעיה כז א).
[פעה] בארץ ציה וצוקה לביא וליש מהם [2] אפעה ושרף מעופף (ישעיה ל ו).
[קפז] שמה קננה קפוז [3] ותמלט (ישעיה לד טו).
ביצי צפעוני בקעו... והאוכל מביציהם ימות והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט ה).
ונחש עפר לחמו (ישעיה סה כה).
הנני משלח בכם נחשים צפעונים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם (ירמיה ח יז).
ילכחו עפר כנחש כזוחלי ארץ (מיכה ז יז).
כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח ה).
[עכשב] חמת עכשוב תחת שפתימו (תהלים קמ ד).
[עכס] כשור אל טבח יבא וכעכס [4] אל מוסר אויל (משלי ז כב).
כנחש ישך וכצפעוני יפרש [5] (משלי כג לב).
ראש פתנים יינק תהרגהו לשון אפעה (איוב כ טז).
גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן (איכה ד ג).
ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).

ע"ע חיות; לויתן.

נחש: תנין ההולך על גחונו וזוחל על הארץ וממית בארס שבפיו היוצא בשנון לשונו. [שרשים] זחל,

לוה, נחש, עכס, עכשב, עקרב, פעה, פתן, צפע, קפז, שפף, שרף, תנן.

[1] נחש השטות כקורת בית הבד, הפך עקלתון. [2] ת"י מקום אפעה. [3] נחש נקבה שמקפצת על עובר ושב. [4] פרס המקרא: וכאויל אל מוסר עכס כלומר כאויל שנמסר ביד נחש שרף הוא נחש המצלצל (rattlesnake). ת"י וכחורמנא דפרית והוא נחש הדולג ושורק.

נחת: ע"ע מנוחה; תענוג.

נטיה: [שעה] וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו.. ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד ה).

[פנה] ויפנו משם האנשים וילכו סדומה (בראשית יח כב).

[נטה] הטי נא כדך זאשתה (בראשית כד יד).

אשר נטה שם אהלו (בראשית לג יט).

ויט אליה הדרך (בראשית לח טז).

ויפן כה וכה (שמות ב יב).

בזרוע נטויה ובמשפטים גדולים (שמות ו ו).

[סבב] ויסב אלהים את העם דרך המדבר (שמות יג יח).

לא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות [1] (שמות כג ב).

[תור] ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר טו לט).

[ירט] כי ירט הדרך לנגדי (במדבר כב לב).

אולי נטתה מפני (במדבר כב לג).

לא תכירו [2] פנים במשפט (דברים א יז).

לא תטה משפט לא תכיר פנים (דברים טז יט).

וירוצו כנטות ידו ויבואו העיר (יהושע ח יט).

לא השיב ידו אשר נטה בכידון (יהושע ח כו).

ויט בכח ויפול הבית (שופטים טז ל).

והתמהמהו עד נטות [3] היום (שופטים יט ח).

ויטו אחרי הבצע (ש"א ח ג).

[עטה] ויעט העם אל השלל (ש"א יד לב).

ובכל אשר יפנה ירשיע [4] (ש"א יד מז).

ולא נטה ללכת על הימין (ש"ב ב יט).

ויטהו יואב אל תוך השער (ש"ב ג כז).

כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה (מ"א ב כח).

אכן [5] יטו את לבבכם אחרי אלהיהם (מ"א יא ב).

ותלכנה נטויות גרון (ישעיה ג טז).

שעו מני אמרר בבכי (ישעיה כב ד).

ידו נטה על הים הרגיז ממלכות (ישעיה כג יא).

[תעע] ורסן מתעה על לחיי עמים (ישעיה ל כח).

אל תשתע כי אני אלהיך (ישעיה מא י).

כגר בארץ וכאורח נטה ללון (ירמיה יד ח).

והסבותי פני מהם (יחזקאל ז כב).

לפנות דליותיו אליו (יחזקאל יז ו).

[שוט] ושחטה שטים [6] העמיקו (הושע ה ב).

[אטט] ואט אליו אוכל (הושע יא ד).

עיניהם ישיתו לנטות [7] בארץ (תהלים יז יא).

השע ממני ואבליגה (תהלים לב ג).

ולא פנה אל רהבים ושטי כזב [8] (תהלים מ ה).

לא נסוג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחך (תהלים מד יט).

כקיר נטוי גדר הדחויה (תהלים סב ד).

עשה סטים [9] שנאתי (תהלים קא ג).

ימי כצל נטוי (תהלים קב יב).

מתורתך לא נטיתי (תהלים קיט נא).

ומפקודיך לא תעיתי (תהלים קיט קי).

והמטים עקלקלותם יוליכם ה׳ את פועלי האון (תהלים קכה ה).

ואל תט מאמרי פי (משלי ד ה).

[שטה] שטה מעליו ועבור (משלי ד טו).

ולמלמדי לא הטיתי אזני (משלי ה יג).

על כל אשר יחפוץ יטנו (משלי כא א).

[שית] ולבך אל תשית לדעתי (משלי כב יז).

הכר פנים במשפט [10] לא טוב (משלי כד כג).

שעה מעליו ויחדל (איוב יד ו).

ועל ידי רשעים ירטני (איוב טז יא).

דרכי שמרתי ולא אט (איוב כג יא).

אם תטה אשורי מני הדרך (איוב לא ז).

[נכר] מצאתי חן בעיניך להכירני [11] (רות ב י).

נטיה: תנועה לצדדים; פנייה לעבר אחר; כונן אל מטרה מיוחדת. [שרשים] אטט, ירט, נטה, נכר, סבב, עטה, פנה, שוט, שית, שעה, תור, תעע.

[1] לא תסכים לנטות אחרי דעת הרוב למען הטות משפט. [2] נטיה לאיזה צד מסיבה חיצונית. [3] בעת צל החמה נוטה לקצה מערב. [4] יש קורין יושיע. [5] כמו פן יטו. [6] הראשון בשי"ן ימנית והשני בסי"ן. העם הסטים ונוטים מדרכי ה׳ העמיקו הרעה לשחוט את עולי רגלים. [7] להטות משפט. [8] הנוטים אחרי השקר. [9] נטיה מדרך הנכונה. [10] להיות נוטה בדעתו יותר לצד אחד מפאת דעה קדומה (prejudice). [11] להיות נוטה אלי ולמשוך חסדך אלי.

נטיעה: ע"ע זריעה ונטיה.

נטיפה: [סוך, יצק] ויסך עליה נסך ויצוק עליה לבונה (בראשית לה יד).

[זוב] ארץ זבת חלב ודבש (שמות ג ח).

[נזל] נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו ח).

[נזה] ואשר יזה מדמה על הבגד (ויקרא ו כ).

איש איש כי יהיה זב מבשרו (ויקרא טו ב).

[ריר] רר בשרו את זובו (ויקרא טו ג).

יזל מים מדליו (במדבר כד ז).
[נסך] הסך שכר לה׳ (במדבר כח ז).
[ערף] יערוף כמטר לקחי (דברים לב ב)
אף שמיו יערפו טל (דברים לג כח).
[נטף] גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים (שופטים ה ד).
הרים נזלו מפני ה׳ (שופטים ה ה).
ויורד ריר זקנו (ש"א כא יד).
[נגר] וכמים הנגרים ארצה (ש"ב יד יד).
[נתך] עד נתך מים עליהם מן השמים (ש"ב כא י).
[רעף] הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (ישעיה מה ח).
ויצק דם המכה אל חיק הרכב (מ"א כב לה).
מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו מים (ישעיה מח כא).
מה תתהללי בעמקים זב עמקך (ירמיה מט ד).
[רסס] ושמן... לרוס את הסולת (יחזקאל מו יד).
[פכה] והנה מים מפכים מן הכתף הימנית (יחזקאל מז ב).
[שוק] והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב כג).
יטפו הרים עסים (יואל ד יח).
כמים מוגרים במורד (מיכה א ד).
ירעפו נאות מדבר (תהלים סה יג).
[נוף] גשם נדבות תניף אלהים (תהלים סח י).
[זרף] כרביבים זרזיף ארץ (תהלים עב ו).
מלא מסך ויגר מזה (תהלים עה ט).
ושחקים ירעפו טל (משלי ג כ).
[מוץ] כי מיץ חלב יוציא חמאה מיץ אף יוציא דם (משלי ל לג).
ויתכו כמים שאגתי (איוב ג כד).
היש טעם בריר חלמות? (איוב ו ו).
יגל יבול ביתו[3] נגרות ביום אפו (איוב כ כח).
[יזק] כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאידו (איוב לו כז).
אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח).
נופת תטופנה[4] שפתותיך כלה (שה"ש ד יא).
ונוזלים מן לבנון (שה"ש ד טו).
הפיחי גני יזלו בשמיו (שה"ש ד טז).
שראשי נמלא טל קוצותיו רסיסי לילה (שה"ש ה ב).
שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר (שה"ש ה יג).
שהם יזובו מדוקרים (איכה ד ט).
עיני נגרה ולא תדמה (איכה ד מט).
בשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י יח).

ע"ע נסיכה.

נטיפה: נגור נזילה וזליפה, שפיכת מים או דבר לח בנחת ולאט לאט. [שרשים] דלף, זוב, זרף, יזק, יצק, מוץ נגר, נוף, נזה, נזל, נטף, נסך, נתך, סוך, ערף פכה, רוה, רסס, רעף, שוק.

---

[1] לרטב הסולת עד שיהא השמן זולף ומנטיף ממנה. [2] לשון נזילה ע"י הנפת היד. [3] יבול מים יעבור על ביתו ויגלה יסודותיו וקורותיו מוקרות ארצה. [4] תרגומו זלחן שפוותי יערת דובשא.

נטישה: ע"ע הפקר.

ניגוד: וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ (שמות א יב).
תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו! (שמות ה יז).
[אפס] אפס[1] כי עז העם היושב בארץ (במדבר יג כח).
והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם (במדבר לג נו).
[הפך] ויהפך ה׳ אלהיך לך את הקללה לברכה (דברים כג ו).
ונתנך לראש ולא לזנב (דברים כח יג).
והעם הנס במדבר נהפך אל הרודף (יהושע ח כ).
לאהבה את שונאיך ולשנוא את אוהביך... כי ידעתי היום כי לוא אבשלום חי וכלנו היום מתים כי אז ישר בעיניך (ש"ב יט ז).
עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים? אם ה׳ האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו (מ"א יח כא).
ויאמר זה בכה וזה בכה (מ"א כב כ).
[תחת] תחת בושם מק יהיה (ישעיה ג כד).
ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (ישעיה ה ב).
הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך (ישעיה ה כ).
לבנים נפלו וגזית נבנה (ישעיה ט ט).
ראש וזנב כפה ואגמון (ישעיה ט יג).
כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני ויצר אמר ליוצרו לא הבין? (ישעיה כט טז).
ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון (ישעיה ל טז).
תחת הנעצוץ יעלה ברוש (ישעיה נה יג).
לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס[2] — לבנות ולנטוע (ירמיה א י).
ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת, ואיך נהפכת לי סורי גפן נכריה! (ירמיה ב כא).
לעת מרפה והנה בעתה (ירמיה ח טו).
והפכתי אבלם לששון (ירמיה לא יב).
ויהי בך הפך מן הנשים בתזנותך... ותהי להפך (יחזקאל טז לד).
כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה (יואל ב ג).
ההופכים ללענה משפט (עמוס ה ז).

והפך לבקר צלמות (עמוס ה ח).
והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה (עמוס ח י).
[נגד] לך מנגד לאיש כסיל (משלי יד ו).
כשלג בקיץ וכמטר בקציר כן לא נאוה לכסיל כבוד (משלי כו ג).
אם לשבט... אם לחסד (איוב לז יג).
ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע (קהלת ג טז).
השנים יעמדו נגדו (קהלת ד יב).
[עמת] גם את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת ז יד).
יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים אשר מגיע אליהם כמעשה הצדיקים (קהלת ח יד).
שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן (קהלת ט יא).
ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ (קהלת י ז).
נהפך לאבל מחולנו (איכה ה טו).
היום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם (אסתר ט א).
והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב (אסתר ט כב).
זה אומר ככה וזה אומר ככה[3] (דהי״ב יח יט).

——— ע״ע הפכה; התנגדות.

ניגוד: דבר שהוא בהפך לדבר אחר ועומד לבטלו; מי שחולק על חבירו באיזה דבר ומחייב היפוכו; מאמר המתחלק לשני פנים לשלילות וחיובות, זה כנגד זה ולעומתו. [שרשים] אפס, הפך, נגד, עמת, תחת.

ניסה:

[פלט] ויבוא הפליט ויגד לאברם (בראשית יד יג).
[מלט] המלך על נפשך אל תביט אחריך (בראשית יט יז).
[ברח] למה נחבאת לברוח? (בראשית לא כט).
והיה המחנה הנשאר לפליטה (בראשית לב ט).
ונתתי את כל אויביך אליך עורף (שמות כג כז).
[נוס] ונסתם ואין רודף אתכם (ויקרא כו יז).
ונסו מנוסת חרב (ויקרא כו לו).
נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית (במדבר כא כט).
ועתה ברח לך אל מקומך (במדבר כד יא).
[שרד] והאביד שריד מעיר (במדבר כד יט).
אל עיר מקלטו אשר נס שמה (במדבר לה כה).
בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו (דברים כח כה).

מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו? (יהושע ז ח).
ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה, והעם הנס במדבר נהפך אל הרודף (יהושע ח כ).
והשרידים שרדו מהם ויבואו (יהושע י כ).
וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל (שופטים ד יז).
כי אמרו פליטי אפרים אתם (שופטים יב ד).
ודוד נס וימלט בלילה ההוא (ש״א יט י).
וישראל נס איש לאהלו (ש״ב יט ט).
והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם (מ״א יב יח).
ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם... וינוסו אל נפשם (מ״ב ז ז).
[חפז] והנה כל הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בחפזם (מ״ב ז טו).
ופתחת הדלת ונסתה ולא תחכה (מ״ב ט ג).
אל יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל (מ״ב ט טו).
ויהפוך יהורם ידיו[1] וינס (מ״ב ט כג).
ויאחז טרף ויפליט ואין מציל (ישעיה ה כט).
עד בלתי השאיר להם שריד ופליט (ישעיה ח כב).
[שאר] לא יוסיף עוד שאר ישראל ופליטת בית יעקב (ישעיה י כ).
חרדה הרמה גבעת שאול נסה (ישעיה י כט).
והיה הנס מקול הפחד (ישעיה כד יח).
ותאמרו לא כי על סוס ננוס — על כן תנוסון, ועל קל נרכב — על כן יקלו רודפיכם (ישעיה ל טז).
נסו יגון ואנחה (ישעיה נא יא).
כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון (ישעיה נב יב).
מקול פרש... בורחת כל העיר (ירמיה ד כט).
עורף ולא פנים אראם ביום אידם (ירמיה יח יז).
לא ישיבו כי אם פליטים (ירמיה מד ד).
אל ינוס הקל ואל ימלט הגבור (ירמיה מו ו).
נוסו מלטו נפשיכם (ירמיה מח ו).
קול נסים ופליטים מארץ בבל (ירמיה נ כח).
ופלטו פליטים והיו אל ההרים (יחזקאל ז טז).
[הלך] כי הנה הלכו[2] משוד, מצרים תקבצם מוף תקברם (הושע ט ו).
ויקם יונה לברוח תרשישה (יונה א ג).
לא ינוס להם נס ולא ימלט להם פליט (עמוס ט א).
והמה נסים. „עמדו עמודו" ואין מפנה (נחום ב ט).
ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש (זכריה יד ה).
רני פלט[3] תסובבני (תהלים לב ז).
אחישה מפלט לי מרוח סועה (תהלים נה ט).
[הפך] נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים עח ט).
מה לך הים כי תנוס? (תהלים קיד ה).

משדר אב יבריח אם (משלי יט כו).
ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך (איוב א טו).
ומנוס אבד מנהם (איוב יא כ).
ויברח כצל ולא יעמוד (איוב יד ב).
[ערק] העורקים[4] ציה אמש שואה ומשואה (איוב ל ג).
ואומרה האיש כמוני יברח? (נחמיה ו יא).
נספה[5] מפני צריך וחרב אויביך למשגת (דהי"א כא יב).
פגרים נופלים ארצה ואין פליטה (דהי"ב כ כד).

ע"ע הצלה.

ניסה: העתקה ובריחה ממקום אחד להמלט ולהנצל מיד שונא או מזיק; השמט ממקום מסוכן במהירות וקלות. [שרשים] ברח, הלך, הפך, חפז, מלט, נוס, ערק, פלט, שאר, שרד.

[1] הפך ידיו האוחזות ברסן הסוס להופכו לאחור ולנוס [2] ברחו מארצם למצרים עם יוחנן בן קרח בעת חרבן נבוכדנצר. [3] קול רנה ותרועת הצלה וישועה. [4] הבורחים לארץ ציה וחשך. [5] נספה כמו נוסה

ניצוץ: ע"ע אש.

נכונה: ע"ע ראוי.

נכסים: ע"ע רכוש.

נכרי: [נכר] ומקנת כסף מכל בן נכר (בראשית יז יב).

[אחר] מתת אותה לאיש אחר (בראשית כט יט).
הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו (בראשית לא טו).
ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות (בראשית מב ז).
לעם נכרי לא ימשל למכרה (שמות כא ח).
ובער בשדה אחר (שמות כב ד).
[עקר] או לעקר[1] משפחת גר (ויקרא כה מז).
והגבעונים לא מבני ישראל הנה[2] (שופטים יט יב).
נכר[3] אותו אלהים בידי (ש"א כג ז).
וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך... אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי (מ"א ח מא־מג).
ויהי כבואה והוא מתנכרה[4] (מ"א יד ה).
ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב ו).
ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמו (ישעיה נו ג).
[זור] ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם (ישעיה סא ה).
[ערל] כי כל הגוים ערלים (ירמיה ט כה).
בני נכר ערלי לב וערלי בשר (יחזקאל מד ז).
ועל כל הלובשים מלבוש נכרי (צפניה א ח).
[ממזר] וישב ממזר[5] באשדוד (זכריה ט ו).
ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא).
מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי (תהלים סט ט).
[לעז] בית יעקב מעם לועז (תהלים קיד א).
[גוה] למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם (תהלים קטו ב).
איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר (תהלים קלז ד).
ותחבק חיק נכריה (משלי ה כ).
ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).
בשפתיו ינכר שונא (משלי כו כד).
ויודעי אך זרו ממני (איוב יט יג).
נכרי הייתי בעיניהם (איוב יט טו).
מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה? (רות ב י).
נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים (איכה ה ב).
כל אלה נשאו נשים נכריות (עזרא י מד).
ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר (נחמיה ט ב).

ע"ע ידידות; עם.

נכרי: דבר משונה ומוזר מן המורגל, ומתיחס לבני ארץ אחרת ובפרט לאנשים המשונים באמונתם ומנהגם ותכונתם. [שרשים] אחר, גוה, זור, לעז, ממזר, נכר, עקר, ערל.

[1] נצר משפחת גר ומיוצאי חלציו שהוא גוי. [2] כי הראו בעצמם מדת אכזריות וניכר שאינם מזרעו של אברהם. [3] עשה אותו כזר לי. [4] השתדלה להראות עצמה כנכריה לו. [5] כמו עם־זר.

נמיסה: [מסס] וחם השמש ונמס (שמות טז כא).

[מקק] ואף בעונות אבותם אתם ימקו (ויקרא כו לט).
אחינו המסו את לבבנו (דברים א כח).
וימס לבב העם ויהי למים (יהושע ז ה).
ואחי... המסיו את לב העם (יהושע יד ח).
וימסו אסוריו מעל ידיו (שופטים טו יד).
וכל המלאכה נמבזה ונמס (ש"א טו ט).
והוא גם בן חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס (ש"ב יז י).
ויתם[1] את הכסף המובא בית ה' (מ"ב כב ד).
[נתך] התיכו עבדיך את הכסף הנמצא בבית (מ"ב כב ט).
והיה תחת בושם מק יהיה כי[2] תחת יופי (ישעיה ג כד).
והיה כמסוס נוסס (ישעיה י יח).
ולבב מצרים ימס בקרבו (ישעיה יט א).
ובחוריו למס יהיו (ישעיה לא ח).
ונמסו הרים מדמם (ישעיה לד ג).
ונמקו כל צבא השמים (ישעיה לד ד).
[מלח] כי שמים כעשן נמלחו[3] (ישעיה נא ו).

כקדוח אש המסים (ישעיה סד א).
[מוג] שמעו נמוגו בים דאגה (ירמיה מט כג).
לפחת עליו אש להנתיך... והתכתי אתכם (יחזקאל כב כ).
ובם אנחנו נמקים (יחזקאל לג י).
ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו כדונג מפני האש (מיכה א ד).
הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו (נחום א ה).
המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם (זכריה יד יב).
ברמעתי ערשי אמסה (תהלים ו ז).
היו לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהלים כב טו).
נמקו חבורותי מפני אולתי (תהלים לח ו).
ותמס כעש חמודו (תהלים לט יב).
[מאס] ימאסו[4] כמו מים (תהלים נח ח).
כמו שבלול תמס יהלך (תהלים נח ט).
תלמיה רוה... כרביבים תמוגגנה (תהלים סה יא).
כהמס דונג מפני אש (תהלים סח ג).
[מוק] ימיקו[5] וידברו ברע עושק (תהלים עג ח).
שיניו יחרוק ונמס[6] (תהלים קיב י).
ישלח דברו וימסם (תהלים קמז יח).
עברו רגע וימאס (איוב ז ה).
למסת[7] נקיים ילעג (איוב ט כג).
הלא כחלב תתיכני (איוב י י).
[שפך] נשפך לארץ כבדי (איכה ב יא).
בהשתפך נפשם אל חיק אמותם (איכה ב יב).
[שוח] זכור תזכור ותשוח[8] עלי נפשי (איכה ג כ).

———— ע"ע נטיפה.

נמיסה: נמיקה, התפרד המוצק לחלקיו, הפוך קפאון לנוזל; התמוגגות הלב מפחד וחולשה. [שרשים] מאס, מוג, מוק, מלח, מסס, מקק, נתך, שוח, שפך.

[1] השבעים קורין ויתך את הכסף כאמור בפסוק ט, ואולי גם ויתם לשון התכה, כי תמו שקלי הכסף ונהפכו לנסיכה אחת. [2] כמו כוי = כויה, היינו דאמרי אינשי חלופי שופרא כיבי (שבת יב:). [3] נמיקה ונזילה לחלקים כמו מלח. [4] כמו ימססו, ובא האל"ף במקום אות הכפול. [5] מוק כמו מוג והתמוגגות. [6] כלה ויהיה לאפס ואין. [7] המסה ויסורים. [8] התמוגגות ונמיסה.

נס: ע"ע אות ומופת; דגל.

נסיון: ע"ע בחינה.

נסיכה: [נסך] ונסך לא תסכו עליו (שמות ל ט).

[יצק] ויצק עליה שמן (ויקרא ב א).
ואת הדם יצק אל יסוד המזבח (ויקרא ח טו).
אשר יוצק על ראשו שמן המשחה (ויקרא כא י).
ויין לנסך שלישית ההין (במדבר טו ז).
ישתו יין נסיכם (דברים לב לח).
[שפך] וישפכו לפני ה׳ (ש"א ז ו).
אשר יצק מים על ידי אליהו (מ"ב ג יא).
הם מגישים אליה והיא מוצקת (מ"ב ד ה).
כי נסך עליכם ה׳ רוח תרדמה (ישעיה כט י).
כי אצק מים על צמא אצק רוחי על זרעך (ישעיה מד ג).
והסך נסכים לאלהים אחרים (ירמיה ז יח).
ויסיכו שם את נסכיהם (יחזקאל כ כח).
שפות הסיר שפות וגם יצוק בו מים (יחזקאל כד ג).
מנשמת אל יתן קרח ורוחב מים במוצק[1] (איוב לז י).
לכה נא אנסכה בשמחה (קהלת ב א).

———— ע"ע נטיפה; שפיכה.

נסיכה: יציקה ושפיכה; נסוך המים והיין על גבי המזבח לכבוד אלהים; בהשאלה השפעת הרוח. [שרשים] יצק, נסך, שפך.

[1] ע"י הקרח יצוקו המים ויקפאו ויעמדו נד אחד בכל רוחב הנהר.

נסיעה: [נסע] ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב יט).

ויעקב נסע סכותה (בראשית לג יז).
ויאמר האיש נסעו מזה (בראשית לז יז).
דבר אל בני ישראל ויסעו (שמות יד טו).
על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו (במדבר ט כג).
למקרא העדה ולמסע את המחנות (במדבר י ב).
אלה מסעי בני ישראל לצבאותם ויסעו (במדבר י כח).
נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה׳ אותו אתן לכם (במדבר י כט).
[מוש] וארון ברית ה׳ ומשה לא משו מתוך המחנה (במדבר יד מד).
ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה׳ (במדבר לג ב).
אל נא תמוש מזה (שופטים ו יח).
יובילוה רגליה מרחוק לגור (ישעיה כג ז).
דורי נסע ונגלה מני (ישעיה לח יב).
ומשחית גוים נסע יצא ממקומו (ירמיה ד ז).
[נוע] אהבו לנוע רגליהם לא חשכו (ירמיה יד י).
מאדם ועד בהמה נדו הלכו (ירמיה נ ג).
[עבר] עובר ארחות ימים (תהלים ח ט).
וישם לדרך פעמיו (תהלים פה יד).
[שוט] משוט בארץ ומהתהלך בה (איוב א ז).
[תור] לבד מאנשי התרים והסוחרים (דהי"ב ט יד).

———— ע"ע נע ונד.

נסיעה: עקירה והעתקה ממקומו הלאה; העברה

והרחקה משכונתו; הליכה בדרך למחוז חפצו. [שרשים] מוש, נוע, נסע, עבר, שוט, תור.

נסתרות: ע"ע סתר.

נע ונד: [נוע, נוד] נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד יב).

[נדד] ותדד שנתי מעיני (בראשית לא מ).
[נדח] לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים (דברים כב א).
אם יהיה נדחך בקצה השמים (דברים ל ד).
והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד טו).
ולא אוסיף להניד רגל ישראל מן האדמה אשר נתתי לאבותם (מ"ב כא ח).
נדדה מדמנה (ישעיה י לא).
והיה כעוף נודד, קן משולח תהיינה בנות מואב (ישעיה טז ב).
בלחמו קדמו נודד (ישעיה כא ד).
[טול] ה' מטלטלך טלטלה גבר ועוטך עטה, צניף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כב יח).
מקול המון נדדו עמים (ישעיה לג ג).
[רוד] ועניים מרודים תביא בית (ישעיה נח ז).
מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (ירמיה ט ט).
ונדחתם איש לפניו ואין מקבץ לנודד (ירמיה מט ה).
נוסו נדו מאד העמיקו לשבת (ירמיה מט ל).
והיו נודדים בגוים (הושע ט יז).
ונעו מים עד ים (עמוס ח יב).
והנעותי בכל הגוים את בית ישראל (עמוס ט ט).
שמש זרחה ונודד ולא נודע מקומו אים (נחום ג יז).
[עור] הנער[1] לא יבקש (זכריה יא טז).
איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור? (תהלים יא א).
ויד רשעים אל תנדני (תהלים לו יב).
הנה ארחיק נדוד (תהלים נה ח).
נודי[2] ספרת אתה (תהלים נו ט).
יתנודדו כל רואה אותם (תהלים סד ט).
מלכי צבאות ידודון ידודון (תהלים סח יג).
ונוע ינועו בניו ושאלו (תהלים קט י).
כי נעים[3] כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך (משלי כב יח).
כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו (משלי כז ח).
נודד הוא ללחם איה (איוב טו כג).
יהדפוהו... ומתבל ינדוהו (איוב יח יח).
וידד כחזיון לילה (איוב כ ח).
זכר עניי ומרודי (איכה ג יט).
• [טרד] ולך טרדין מן אנשא (דניאל ד כב).
והנה יד נגעה בי ותניעני על ברכי וכפות ידי (דניאל י י).

ע"ע גלות; תנועה.

נע ונד: טורדא וטלטול ממקום למקום מבלי מצוא מנות. [שרשים] טול, טרד, נדד, נוד, נוע, עור, רוד.

[1] הנעור ונגער ממקומו, ת"י דאיטלטלו. [2] חיי נדודים.
[3] כי נעים הם ונדים מבלי תכלית אם תשמרם בבטנך ואין להם פעולה רק אם יכונו יחדו על שפתיך ותוציאם החוצה.

נעימות: [חמד] כל עץ נחמד למראה (בראשית ב ט).

[נעם] וירא את הארץ כי נעמה (בראשית מט טו).
[שפר] אילה שלוחה הנותן אמרי שפר (בראשית מט כא).
יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דברים לב ב).
ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה (ש"א יד כט).
הנאהבים והנעימים בחייהם (ש"ב א כג).
אחי יהונתן נעמת לי מאד (ש"ב א כו).
ונעים זמירות ישראל (ש"ב כג א).
על כן תטעי נטעי נעמנים (ישעיה יז י).
[ערב] ושנתי ערבה לי (ירמיה לא כה).
ממי נעמת[1] רדה והשכבה את ערלים (יחזקאל לב יט).
ואקח את מקלי את נועם (זכריה יא י).
וערבה לה' מנחת יהודה (מלאכי ג ד).
חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלה שפרה עלי (תהלים טז ז).
נעימות בימינך נצח (תהלים טז יא).
מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים יט יט).
לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו (תהלים כז ד).
כנור נעים (תהלים פא ג).
ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלים צ יז).
יערב עליו שיחי (תהלים קד לד).
הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג א).
ושמעו אמרי כי נעמו (תהלים קמא ו).
ודעת לנבון ינעם (משלי ב י).
דרכיה דרכי נועם (משלי ג יז).
ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז).
תאוה נהיה תערב לנפש (משלי יג יט).
צוף דבש אמרי נועם (משלי טז כד).
ערב לאיש לחם שקר (משלי כ יז).
ושחת דבריך הנעימים (משלי כג ח).
ולמוכיחים ינעם (משלי כד כה).
יבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים (איוב לו יא).

בצלו חמדתי וישבתי (שה"ש ב ג).
מה יפית מה נעמת אהבה בתענוגים! (שה"ש ז ז).
* שפר קדמי להחויה (דניאל ב לב).
* מלכא מלכי ישפר עלך (דניאל ד כד).
לחם חמודות לא אכלתי (דניאל י ג).
וילך בלא חמדה (דהי"ב כא כ).

ע"ע מתוק: תענוג.

נעימות: ערבות ומתיקות: דבר חביב ונחמד המפיק עונג ומשיב הנפש. [שרשים] חמד, נעם, ערב, שפר.

[1] כלום נעמת משאר הערלים? אף אתה רדה לשאול ושכב עמהם. השבעים קורין ממי (צר"י תחת מ"ם בתרא) נעימות רדה.

נעיצה: ע"ע תחיבה.

נער וזקן: [נער, זקן] מנער ועד זקן כל העם מקצה (בראשית יט ד).
והיה הנערה אשר אומר אליה (בראשית כד יד).
[עלם] והיה העלמה היוצאת לשאוב (בראשית כד מג).
[ילד] קח לי את הילדה הזאת לאשה (בראשית לד ד).
הילד איננו (בראשית לז ל).
לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג טז).
ויתן על שבעים איש הזקנים (במדבר יא כה).
[טפף] את נשי מדין ואת טפם (במדבר לא ט).
[ינק, שיב] יונק עם איש שיבה (דברים לב כה).
[רחם] רחם רחמתים לראש גבר (שופטים ה ל).
שאל אתה בן מי זה העלם (ש"א יז נו).
ויועץ המלך... את הזקנים (מ"א יב ו).
ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (ישעיה ג ה).
זקן ונשוא פנים הוא הראש (ישעיה ט יד).
[עול] לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל (ישעיה סה כ).
כי נער אנכי (ירמיה א ו).
ונפצתי בך זקן ונער (ירמיה כא כב).
ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים (יחזקאל ז כו).
מזקנים אתבונן (תהלים קיט ק).
זקנים עם נערים (תהלים קמח יב).
עטרת זקנים בני בנים (משלי יז ו).
[פרח] על ימין פרחח יקומו (איוב ל יב).
[צער, ישש] ואליהו חכה את איוב בדברים כי זקנים המה ממנו לימים... ויאמר צעיר אני לימים ואת ישישים חכמה, על כן זחלתי ואירא מחות דע אתכם (איוב לב ו).
* אדין שאלנא לשביא אלך (עזרא ה ט).

ע"ע בחור ובתולה; זקנה: ילדות.

נער וזקן: צעיר לימים וזקן בשנים, גם בהוראת נקלה ונכבד. [שרשים] זקן, טפף, ילד, ינק, ישש, נער, עול, עלם, פרח, צער, רחם.

[1] נערים כמו פרחי כהונה.

נפיחה: [נפח] ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז).
[נשב] וישב אותם אברם (בראשית טו יא).
[נשף] נשפת ברוחך כסמו ים (שמות טו י).
[צבה] וצבתה [1] בטנה ונפלה ירכה (במדבר ה כז).
כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ ז).
וגם נשף בהם ויבשו (ישעיה מ כד).
חורש נופח באש פחם (ישעיה נד טז).
סיר נפוח [2] אני רואה (ירמיה א יג).
ונפחתי עליכם באש עברתי (יחזקאל כב כא).
לפחת עליו אש להנתיך (יחזקאל כב כט).
בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה (יחזקאל לז ט).
והבאתם הבית ונפחתי [3] בו (חגי א ט).
הנצבה [4] לא יכלכל (זכריה יא טז).
ישב רוחו יזלו מים (תהלים קמז יח).
ותקותם מפח נפש [5] (איוב יא כ).
תאכלהו אש לא נופח (איוב כ כו).
ונפש בעליה הפחתי (איוב לא לט).
כדוד נפוח ואגמן [6] (איוב מא יב).
עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני [7] יזלו בשמיו (שה"ש ד טז).

ע"ע רוח.

נפיחה: נשיבת הרוח לתוך דבר מה לתכלית ידועה. [שרשים] נפח, נשב, נשף, צבה.

[1] ת"א ויפחון מעהא, כי המקום הצבוי הוא כאילו רוח נפוח בו. [2] סיר שנפחו עליו באש והוא רותח או מעלה רתיחות ואבעבועות שנראה כמו רוח נפוח בו. [3] אנפח בו רוח להחיותו ולהקימו. [4] נפוחה כמו לצבות בטן. [5] דאגה ושברון לב עד כדי נפוח נפש. [6] אגמן הוא כלי חרש שמבשלין בו על האש כעין סיר ודוד שנעשו ממתכת. [7] נשיבה ע"י הרוח נודף הגן מבשמיו.

נפילה: [נפל] ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו (בראשית טו יב).
ונפל שמה שור או חמור (שמות כא לג).
[חלש] קול ענות חלושה [1] (שמות לב יח).
[נשל] ונשל גוים רבים מפניך (דברים ז א).
ונשל הברזל מן העץ (דברים יט ה).
והפילו השופט והכהו לפניו (דברים כה ב).
[ירד] עד רדת חומותיך הגבוהות (דברים כח נב).

קום לך למה זה אתה נופל על פניך? (יהושע ז י).
[שלך] אשליך [2] לכם גורל (יהושע יח ח).
והנה דגון נופל לפניו [3] ארצה (ש"א ה ג).
[שלה] ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי [4] ויכהו (ש"ב ג כז).
[חול] יחולו על ראש יואב (ש"ב ג כט).
כנפול לפני בני עולה נפלת (ש"ב ג לד).
[פרץ] פרץ ה' את אויבי לפני (ש"ב ה כ).
[שמט] ויאחז בו כי שמטו הבקר (ש"ב ו ו).
ויכהו שם האלהים על השל (ש"ב ו ז).
את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו (מ"ב ב יג).
ואת הברזל נפל אל המים (מ"ב ו ה).
ויאמר שמטוה [6] וישמטוה (מ"ב ט לג).
[נבל] כי תהיו כאלה נובלת עליה (ישעיה א ל).
כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם (ישעיה ו יג).
איך נפלת משמים הילל בן שחר? (ישעיה יד יב).
והיתה מעי מפלה (ישעיה יז א).
נפלה נפלה בבל! (ישעיה כא ט).
ונגדעה ונפלה ונכרת המשא אשר עליה (ישעיה כב כה).
עוררו ארמנותיה שמה למפלה (ישעיה כג יג).
[מוט] מוט התמוטטה ארץ (ישעיה כד יט).
קריה בצורה למפלה (ישעיה כה ב).
[כשל] וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור (ישעיה לא ג).
כנבול עלה מגפן וכנובלת מתאנה (ישעיה לד ד).
להכין פסל לא ימוט (ישעיה מ כ).
כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים (ישעיה נה י).
[שבר] על שבר בת עמי השברתי (ירמיה ח כא).
שבר גדול נשברה בתולת בת עמי (ירמיה יד יז).
ומשנה שברון שברם (ירמיה יז יח).
[דחה] באפלה ידחו ונפלו בה (ירמיה כג יב).
וישליכו אותו אל הבור (ירמיה לח ו).
רדי מכבוד יושבי בצמא (ירמיה מח יח).
[שקע] ככה תשקע בבל ולא תקום (ירמיה נא סד).
[מגר] מגורי אל חרב היו את עמי (יחזקאל כא יז).
והכעסתי [7] לב עמים רבים בהביאי שברך בגוים על ארצות אשר לא ידעתם (יחזקאל לב ט).
ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל (הושע א ה).
[שדד] וכשוד משדי יבוא (יואל א טו).
[נוה] שמה הנחת ה' גבוריך (יואל ד יא).
אל תשמחי אויבתי כי נפלתי קמתי (מיכה ז ח).
נפלה ולא תוסיף קום (עמוס ה ב).
ולא נחלו על שבר יוסף (עמוס ו ו).
בכל מקום השליך [8] הס (עמוס ח ג).
אקים את סוכת דויד הנופלת (עמוס ט יא).
כל מבצריך תאנים עם בכורים אם ינועו ונפלו על פי אוכל (נחום ג יב).
שחו גבעות עולם (חבקוק ג ו).
[מעד] תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי (תהלים יח לז).
המה כרעו ונפלו (תהלים כ ח).
שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו קום (תהלים לו יג).
כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו (תהלים מד כו).
ואימות מות נפלו עלי (תהלים נה ה).
בקיר נטוי גדר הדחויה (תהלים סב ד).
ואויביו עפר ילחכו (תהלים עב ט).
ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם (תהלים עו ו).
וכסאו לארץ מגרתה (תהלים פט מה).
דחה דחיתני לנפול (תהלים קיח יג).
[דחף] איש חמס רע יצודני למדחפות (תהלים קמ יב).
ומטים להרג אל תחשך (משלי כד יא).
וצדיקים במפלתם יראו (משלי כט טז).
אם נבלת [9] בהתנשא (משלי ל לב).
נכון למועדי רגל (איוב יב ה).
ואם הר נופל יבול (איוב יד יח).
וישלך כזית נצתו (איוב טו לג).
ותרד פלאים אין מנחם לה (איכה א ט).
השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א).
פחד ופחת היה לנו השאת והשבר (איכה ג מז).
לעת רעה כשתפול עליהם פתאום (קהלת ט יב).
אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו (אסתר ו יג).
כי נפל פחד היהודים עליהם (אסתר ח יז).
ונכשל ונפל ולא ימצא (דניאל יא יט).
ויהי כאשר שמעו כל אויבינו ויראו כל הגוים אשר סביבותינו ויפלו [10] מאד בעיניהם (נחמיה ו טז).

ע"ע נצחון.

נ פ י ל ה: צניחה והורדה למטה בכח; דלדול המטה ודחיפה לדיוטא התחתונה; נגיפה במלחמה (defeat) והשפלת האומה; הכרע לארץ, הכנעה וכשלון. [שרשים] דחה, דחף, חול, חלש, ירד, כשל, מגר, מוט, מעד, נבל, נוה, נפל, נשל, פרץ, שבר, שדד, שלה, שלך, שמט, שקע.

[1] מפלה במלחמה. [2] הפיל גורל. [3] ת"י נופל על פניו. [4] בכוונה השמיט החרב והניחה ליפול לארץ כדי להשתמש בה ובערמה זו הצליח להרגו כמו שהרג את עמשא שנאמר שם והוא יצא ותפול (ש"ב כ ח), ע"ד כי ישל זיתך. [5] במקום אשר שמטו הבקר את הארון ונפל שם. בדהי"א יג י נאמר על אשר שלח ידו בארון. [6] הפילו אותה ארצה. [7] ארגיז עמים אחרים בראותם מפלתך כי יפחדו שגם עליהם יבוא האויב. השבעים קורין שבייך בגוים.

[8] בכל מקום נפלה השתיקה והדממה מרוב המתים. [9] כמו אם נפלת. [10] יש קורין ויפלא מאד בעיניהם.

נפיצה: ע"ע פזורה.

נפל: [שכל] רחליך ועזיך לא שכלו (בראשית לא לח).

[נפל] נפל אשת בל חזו שמש (תהלים נח ט).
כנפל טמון לא אהיה (איוב ג טז).
[פלט] תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י).
טוב ממנו הנפל (קהלת ו ג).
——— ע"ע בנים: יולדת.

נפל: ילד הנולד לפני זמנו שאינו חי. [שרשים] נפל, פלט, שכל.

נפש: ע"ע נשמה.

נצחון: ירד בעורף אויביך (בראשית מט ח).

[רום] ובני ישראל יוצאים ביד רמה (שמות יד ח).
קול ענות [1] גבורה (שמות לב יח).
ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו (דברים כא כד).
ויכו אותו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו (במדבר כא לה).
ביד חזקה ובזרוע נטויה [2] (דברים ה טו).
פן יאמרו ידנו רמה (דברים לב כז).
[עזז] ותעז ידו על כושן רשעתים (שופטים ג י).
[ירד] ה' ירד לי בגבורים (שופטים ה יג).
ויכם שם דוד ויאמר פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים (ש"ב ה כב).
[נגח] באלה תנגח את ארם עד כלותם (מ"א כב יא).
[גבר] יריע אף יצריח על אויביו יתגבר (ישעיה מב יג).
וירחיבו עלי פיהם, אמרו האח האח! ראתה עינינו בך צרינו ננגח (תהלים מד ו).
מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי (תהלים ס י).
בזרוע עוזך פזרת אויביך (תהלים פט יא).
וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף (תהלים פט כד).
על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין (תהלים צא יג).
שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך (תהלים קי א).
[צדק, ישע] כהניך ילבשו צדק [2]...וכהניה אלביש ישע (תהלים קלב ט-טז).
[תקף] מעשה תקפו וגבורתו (אסתר י ב).
* חסנא ותקפא (דניאל ב לז).
[נצח] הוא מתנצח על סרכיא (דניאל ו ד).
והפיל רבואות ולא יעוז (דניאל יא יב).
——— ע"ע מלחמה.

נצחון: התגברות על זולתו; התחזק במשרה; תקיפות ואלמות. [שרשים] גדר, ירד, ישע, *נגח, נצח, עזז, צדק, רום, תקף.

[1] ת"י קול גברין דנצחין בקרבא. [2] ת"י ונצחנות אדרע מרממא. [3] מרומז על נצחון החשמונאים.

נקב: ע"ע חור.

נקי: [תמם] בתם לבי ובנקיון כפי (בראשית כ ה).

[נקה] ונקית משבועתי זאת (בראשית כד ח).
כי תבא אל משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי (בראשית כד מא).
וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור (בראשית מ טו).
ונקה המכה רק שבתו יתן (שמות כא יט).
ובעל השור נקי (שמות כא כח).
ונקה לא ינקה [1] (שמות לד ז).
ואם לא נטמאה האשה...ונקתה ונזרעה זרע (במדבר ה כח).
והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר לב כב).
ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו (דברים כא ז).
להכות נפש דם נקי [2] (דברים כז כה).
דמו בראשו ואנחנו נקיים (יהושע ב יט).
נקיתי הפעם [3] מפלשתים (שופטים טו ג).
נקי אנכי וממלכתי מעם ה' עד עולם מדמי אבנר בן נר (ש"ב ג כח).
ועתה [4] אל תנקהו (מ"א ב ט).
נוער כפיו מתמוך בשוחד (ירמיה לג טו).
ואתה הוא נקה תנקה? לא תנקה! (ירמיה מט יב).
עד מתי לא יוכלו נקיון [5]? (הושע ח ה).
ונקיתי דמם לא נקיתי [6] (יואל ד כא).
ואל תתן עלינו דם נקי (יונה א יד).
[ברר] כבר כפי ישיב לי (תהלים יח כא).
מנסתרות נקני אז איתם ונקיתי מפשע רב (תהלים יט יג-יד).
נקי כפים ובר לבב (תהלים כד ד).
לא ינקה כל הנוגע בה (משלי ו כט).
שמח לאיד לא ינקה (משלי יז ה).
ידעתי כי לא תנקני (איוב ט כח).
והזכותי בבר כפי (איוב ט ל).
זך לקחי ובר הייתי בעיניך (איוב יא ד).
[זכך] ושמים לא זכו בעיניו (איוב טו טו).
על לא חמס בכפי ותפלתי זכה (איוב טז יז).
ימלט אי נקי [7] (איוב כב ל).
[חפף] זך אני בלי פשע חף אנכי ולא עון לי (איוב לג ט).

ואני הוא אשר חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן מה עשו? (דהי"א כא יז).

ע"ע חטא ועון.

נקי: זכאי וחף מעון ומעונש; פטור ומסולק מכל מין התחייבות. [שרשים] ברר, זכך, חפף, נקה, תמם.

[1] לא יהיה מוותר ולא יפטר אותו נקי לגמרי. [2] נפש איש שאין לו אשמה בדבר הזה. [3] אהיה נקי מאשמה כי בדין אעשה להם הרעה. [4] כמו ואתה. [5] לא יוכלו לנקות עצמם. [6] אף כי אנקה אותם מעונות אחרים אבל על שפיכת דמים לא אנקה אותם. או כי פירושו הוא: בנוגע לפטירת עון הדם לא אנקה אותם, ובא בכפל לשון לחיזוק ההחלטה. [7] כמו אי־כבוד. ההעתקה האנגלית הקודמת היתה בטעות: האי (island) של הנקי.

נקיות: כי עצור עצר [1] ה' בעד כל רחם (בראשית כ יח).

[מרק] ומורק ושוטף במים (ויקרא ו כא).

[בער] ובערת הרע מקרבך (דברים יג ו).

ובערת הרע מישראל (דברים כב כב).

ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך (דברים כג יג־יד).

בערתי הקדש מן הבית (דברים כו יג).

אך מסיך הוא את רגליו (שופטים ג כד).

ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו (ש"א כד ד).

[מחה] ומחיתי [2] את ירושלם כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פניה (מ"א כא יג).

אם רחץ אדני את צואת בנות ציון (ישעיה ד ד).

סולו סולו המסלה סקלו מאבן (ישעיה סב י).

אם תכבסי בנתר [3] ותרבי לך בורית (ירמיה ב כב).

וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך (יחזקאל טז ט).

עד מתי לא יוכלו נקיון [4] (הושע ח ה).

[נקה] נקיון שינים (עמוס ד ו).

ארחץ בנקיון כפי (תהלים כו ו).

[זכך] אם הרחצתי במי שלג והזכותי בבור כפי (איוב ט ל).

ע"ע טומאה וטהרה; לכלוד וטנוף.

נקיות: ריקות מן זוהמא; טהרה ע"י העברת הלכלוך והחלאה, גם במובן הרוחני והמוסרי. [שרשים] בער, זכך, מחה, מרק, נקה.

נקמה: [נקם] כי שבעתים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה (בראשית ד כד).

ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב (בראשית כז מא).

ומת תחת ידו נקום ינקם (שמות כא כ).

[נטר] לא תקום ולא תטור את בני עמך (ויקרא יט יח).

והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו כה).

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים (במדבר לא ב).

[שלם] לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם (דברים לב לה).

אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם (דברים לב מא).

[פרע] מראש פרעות אויב (דברים לב מב).

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו (דברים לב מג).

בפרוע פרעות בישראל (שופטים ה ב).

כי אם נקמתי בכם ואחר אחדל (שופטים טו ז).

ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים (שופטים טז כח).

ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בך (ש"א כד יג).

ואת העם הוציא משם וישם במגרה ובחריצי הברזל ובמגזרות הברזל והעביר אותם במלבן (ש"ב יב לא).

ומרי נפש [1] המה כדוב שכול בשדה (ש"ב יז ח).

וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה (ישעיה כו כא).

יום נקם לה' ושנת שלומים לריב ציון (ישעיה לד ח).

נקם אקח ולא אפגע אדם (ישעיה מז ג).

[קנא] וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה (ישעיה נט יז).

[שמר] הינטור לעולם אם ישמור לנצח (ירמיה ג ה).

לא אטור לעולם (ירמיה ג יב).

שפוך חמתך על הגוים... כי אכלו את יעקב (ירמיה י כה).

יום נקם להנקם מצריו (ירמיה מו י).

נקמת ה' היא נקמת היכלו (ירמיה נא יא).

בנקום נקם לבית יהודה (יחזקאל כה יב).

וינקמו נקם בשאט נפש (יחזקאל כה טו).

מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם (יואל ד יט).

ונקיתי דמם לא נקיתי (יואל ד כא).

[עבר] ועברתו שמורה נצח (עמוס א יא).

ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה (עבדיה א יב).

קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותיך אשים נחושה והדיקות עמים רבים (מיכה ד יג).

אל קנוא ונוקם ה' נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו (נחום א ב).

להשבית אויב ומתנקם (תהלים ח ג).

[דרש] דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים (תהלים ט יג).

לא יריע אויבי עלי (תהלים מא יב).
ובאויבי ראתה עיני (תהלים נד ט).
ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נח יא).
יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך (תהלים עט י).
אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע (תהלים צד א).
ונוקם על עלילותם (תהלים צט ה).
ארץ אל תכסי דמי ולא יהי מקום לזעקתי[2] (איוב טז יח).
פצו עלי פיהם כל אויביך שרקו ויחרקו שן אמרו בלענו, אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו (איכה ב טז).
ראיתה כל נקמתם (איכה ג ס).
[דרש] במותו אמר ירא ה׳ וידרוש (דהי"ב כד כב).
ע"ע גמול.

נקמה: פקידת עון ועלבון בחמה ומשטמה שמורה בלב; גמול מפעל רע ושלומת רשעים. [שרשים] דרש, נטר, נקם, עבר, פרע, קנא, שלם, שמר.
[1] נפשם מר להם וחמה ואיבה בלבו (desperate) על מתנגדיו. [2] להבליע צעקתי מבלי נקמה.

נר: ע"ע אור.

נשא: ע"ע התנשאות; משא.

נשואין: ע"ע אישות.

נשיאת כפים: ע"ע ברכה; תפלה.

נשיכה: [שוף] הוא ישופך ראש (בראשית ג טו).
[נשך] הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור (בראשית מט יז).
הנחשים השרפים וינשכו את העם (במדבר כא ו).
והיה אם נשך הנחש (במדבר כא ט).
לא תשיך לאחיך נשך כסף (דברים כג כ).
[שכך] ישור כשך יוקשים[2] (ירמיה ה כו).
אצוה את הנחש ונשכם (עמוס ט ג).
הנושכים בשיניהם וקראו שלום (מיכה ג ה).
[זוע] הלא פתע יקומו נשכיך[3] ויקוצו מזעזעיך (חבקוק ב ז).
[פרש] אחריתו כנחש ישך וכצפעוני יפריש (משלי כג לב).
ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).
אם ישך הנחש בלא לחש? (קהלת י יא).
ע"ע נחש.

נשיכה: עקיצה ודקירה ע"י תחיבת השינים בבשר הגוף. [שרשים] זוע, נשך, פרש, שוף, שכך.
[1] שוף מלשון נשיפה כשהנחש בא לנשוף הוא נושף כמין שריקה (רש"י). [2] יבוט ללכוד אנשים ולנושכם בפח יוקש. [3] לוקחי הנשך והתרבית נושכים כנחש.

נשים: [נקב] זכר ונקבה ברא אותם (בראשית א כז).
[פעם, אנש] זאת הפעם[1] עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת (בראשית ב כג).
כי דרך נשים לי (בראשית לא לה).
כי לא כנשים המצריות העבריות (שמות א יט).
לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב ה).
אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה׳ את סיסרא (שופטים ד ט).
תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני מנשים באהל תבורך (שופטים ה כד).
[עגל] לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).
אשה עצורה לנו כתמול שלשום (ש"א כא ו).
נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי (ישעיה לב ט).
כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך ה׳ ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך (ישעיה נד ו).
נשתה גבורתם היו לנשים (ירמיה נא ל).
ויהי בך הפך מן הנשים (יחזקאל טז לד).
[פרר] שמעו הדבר הזה פרות הבשן... האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה (עמוס ד א).
וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה ויאמר זאת הרשעה...ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם (זכריה ה ח-ט).
משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד (זכריה יב יב).
[שגל] נצבה שגל[3] לימינך בכתם אופיר (תהלים מה י).
[עקר] עקרת הבית (תהלים קיג ט).
להצילך מאשה זרה נכריה אמריה החליקה (משלי ב טז).
אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה (משלי ט יג).
אשת חיל עטרת בעלה וכרקב בעצמותיו מבישה (משלי יב ד).
חכמות נשים בנתה ביתה ואולת[4] בידיה תהרסנו (משלי יד א).
מצא אשה מצא טוב ויפיק רצון מה׳ (משלי יח כב).
טוב שבת על פנת גג מאשת מדנים (משלי כא ט).
דלף טורד ביום סגריר ואשת מדנים נשתוה (משלי כז טו).
אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה (משלי לא י).

[יונה] אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ו ט).
ידי נשים רחמניות (איכה ד י).
ומוצא אני מר ממות את האשה (קהלת ז כו).
אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי (קהלת ז כח).
גם אותו החטיאו הנשים הנכריות (נחמיה יג כו).
והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו).
ואת בת פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר בנה לה, כי אמר לא תשב אשה לי בבית דויד מלך ישראל כי קדש המה[5] אשר באה עליהם ארון ה' (דהי"ב ח יא).

ע"ע אנשים.

נשים: אשה היא הנקבה של מין האנושי, בת זוג הזכר. [שרשים] אנש, יונה, נקב, עקר, פעם, פרה, שגל.

[1] פעם הוא צלע כמו ארבע פעמותיו (שמות כה יב). ובדרך הלצה נקראת בן האשה ע"ש השמעת קולה כפעמון, כי עשרה קבין שיחה ירדו לעולם ותשעה לקחו נשים. [2] נשים שמנות ובריאות כפרי הבשן. [3] אשה קבועה המיוחדת לו. [4] אשה אולת. [5] הבתים בעיר דוד קודש המה לעומת בית בת פרעה.

נשיפה: ע"ע נפיחה.

נשיקה: [נשק] ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני וישק לו (בראשית כז כו-כז).

וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו ויבכו (בראשית לג ד).
ויגש אותם אליו וישק להם ויחבק להם (בראשית מח י).
כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו (מ"א יט יח).
אשקה נא לאבי ולאמי (מ"א יט כ).
כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה (יחזקאל ג יג).
זובחי אדם עגלים ישקון (הושע יג ב).
נשקו בר[1] פן יאנף (תהלים ב יב).
צדק ושלום נשקו (תהלים פה יא).
שפתים ישק משיב דברים נכוחים (משלי כד כו).
[דלק] שפתים דולקים[2] ולב רע (משלי כו כג).
נעתרות נשיקות שונא (משלי כז ו).
ותשק ידי לפי[3] (איוב לא כז).
ישקני מנשיקות פיהו (שה"ש א ב).
מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי (שה"ש ח א).

ע"ע אהבה; דבקות.

נשיקה: חבור ודבוק מהודק, והתיחד לדבוק השפתים של האהוב לסימן חבה יתירה. [שרשים] דלק, נשק.

[1] שנושקים את המלך ביד או על הרגל לסימן קבלת עול מלכותו, ומוסב אל האמור בני אתה. ורש"י פי' בדרך אחר. [2] נשיקות חליפות נראות כדולג על השפתים. [3] מורה על הנפת היד לפה לסתום מוצא שפתיו שלא יתמלט ממנו דבר שאינו הגון.

נשמה: [נפש] ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א כ).

[נשם] ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז).
אדרוש את נפש האדם (בראשית ט ה).
תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד כא).
אך אשר יאכל לכל נפש (שמות יב טז).
ונתת נפש תחת נפש (שמות כא כג).
נפש כי תחטא בשגגה (ויקרא ד ב).
[רוח] אל אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר יט כב).
ותשב רוחו ויחי (שופטים טו יט).
[כבד] ותחת כבודו יקד יקוד (ישעיה י טז).
מנפש ועד בשר יכלה (ישעיה י יח).
רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה (ישעיה מב ה).
כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נז טז).
הן כל הנפשות לי הנה, כנפש האב וכנפש הבן לי הנה, הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח ד).
ויוצר רוח אדם בקרבו (זכריה יב א).
וכבודי לעפר ישכן (תהלים ז ו).
[יחד] הצילה...מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא).
בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת (תהלים לא ו).
אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי...מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי? (תהלים מב ה-ו).
עורה כבודי עורה הנבל (תהלים נז ט).
כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים קנ ו).
לב יודע מרת נפשו (משלי יד י).
נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ כז).
אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש (איוב יב י).
כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלהי באפי (איוב כז ג).
[נדב] תרדוף כרוח נדיבתי[1] (איוב ל טו).
אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם (איוב לב ח).
רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני (איוב לג ד).
[חיה] פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו[2] באור תראה (איוב לג כח).
רוחו ונשמתו אליו יאסף (איוב לד יד).
מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ? (קהלת ג כא).

כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו ז).
טוב מראה עינים מהלך נפש (קהלת ו ט).
* ואלהא די נשמתך בידה (דניאל ה כג).

ע"ע רוח.

נשמה: נשיפת הרוח בגוף הבעל חי, וכח החיוני הנותן תנועת האברים ומרוץ הדם; כח השכלי שהוא עצם נפרד וקיים בעצמו שניתן ממעל ושורה רק באדם, ובזה הוא נבדל משאר בעלי חיים. [שרשים] חיה, יחד, כבד, נדב, נפש, נשם, רוח.

1 הנפש נקראת נדיבה על כי היא בעלת הנדיבות לאדם החי. 2 תרגומו ונשמתי כנהורא מעליא תחמי. חז"ל קוראים חמשה שמות לנפש: נפש, נשמה, חיה, רוח, יחידה (ב"ר פי"ד).

נשר: ע"ע עופות.

נתינה:
[נתן] האשה אשר נתתה עמדי (בראשית ג יב).
[שית] שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד כה).
טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר (בראשית כט יט).
נתן אלהים שכרי (בראשית ל יח).
וכל אשר יש לו נתן בידי (בראשית לט ח).
ענש יענש...ונתן בפלילים (שמות כא כב).
וכי יותן מים על זרע (ויקרא יא לח).
[נוח] וינח משה את המטות (במדבר יז כב).
[מסר] למסר מעל בה' (במדבר לא טז).
[שום] שום תשים עליך מלך (דברים יז טו).
והניחו לפני מזבח ה' (דברים כו ד).
[סגר] אשר סגרני ה' בידך (ש"א כד יט).
ואויבי תתה לי עורף (ש"ב כב מא).
אשר הניח שם משה (מ"א ח ט).
את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו (מ"א י כד).
ויתן את ישראל 1 בגלל חטאת ירבעם (מ"א יד טז).
נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה יב ח).
[יהב] אהבו הבו 2 (הושע ד יח).
ולמות לא נתנני (תהלים קיח יח).
ובמלאכיו ישים תהלה (איוב ד יח).
ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס (קהלת ב כו).
ותנתן דת בשושן (אסתר ט יד).
[צבט] ויצבט לה קלי ותאכל (רות ב יד).
הבי המטפחת אשר עליך (רות ג טו).

ע"ע מסירה.

נתינה: מסירת החפץ מיד ליד; שימה והנחה ביד זולתו. [שרשים] יהב, מסר, נוח, נתן, סגר, צבט, שום, שית.

1 מקרא קצר: שעורו: ויתן ה' את ישראל ביד אויביו. 2 אהבו תמיד לומר „תנו".

ס

סבה:
[יצא] מה' יצא הדבר (בראשית כד נ).
[רגל] ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל ל).
[גלל] כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' (דברים טו י).
[סבב] אנכי סבותי בכל נפש בית אביך (ש"א כב כב).
לבעבור סבב את פני הדבר (ש"ב יב טו).
ואשור באפס 1 עשקו (ישעיה נב ד).
כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד כג).
רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד יד).
[ראה] מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם (אסתר ט כו).
כי היתה נסבה מעם האלהים (דהי"ב י טו).

ע"ע עבור.

סבה: הטיה ופניה לאיזו תכלית; דבר הגורם ומסבב הוית איזו פעולה. [שרשים] גלל, יצא, סבב, ראה, רגל.

1 בלי שום סיבה.

סביבה:
[סבב] אשר בכל גבולו סביב (בראשית כג יז).
על ההרים אשר סביבותיהם (בראשית לג ה).
והנה תסבינה אלומותיכם (בראשית לז ז).
[פנה] ויפן כה וכה (שמות ב יב).
מבריח מן הקצה 1 אל הקצה (שמות כו כח).
[כרכב] תחת כרכב המזבח (שמות כז ה).
[שבץ] מסבות משבצות 2 זהב (שמות כח יא).
ושבצת הכתונת שש (שמות כח לט).
[נקף] לא תקיפו 3 פאת ראשכם (ויקרא יט כז).
[תאר] ותאר הגבול (יהושע טו ט).
ויקראו אל בני דן ויסבו פניהם (שופטים יח כג).
ויהי לתקופת הימים (ש"א א כ).
והיה כפנותו שכמו ללכת (ש"א י ט).
סוב אתה ופגע בכהנים (ש"א כב יח).
[עטר] עוטרים אל דוד...לתפשם (ש"א כג כו).
ויאמר המלך יסוב אל ביתו ופני לא יראה ויסוב אבשלום אל ביתו ופני המלך לא ראה (ש"ב יד כד).
סוב התיצב כה ויסוב ויעמוד (ש"ב יח ל).
מפני המלחמה אשר סבבוהו (מ"א ה יז).
ואת כל קירות הבית מסב קלע (מ"א ו כט).
[עגל] משפתו עד שפתו עגול סביב (מ"א ז כג).
סביב סובבים אותו (מ"א ז כד).

לך מזה ופנית לך קדמה (מ"א יז ג).
והקפתם על המלך סביב (מ"ב יא ח).
בערי יהודה ומסיבי ירושלם (מ"ב כג ה).
הקיפה הזעקה את גבול מואב (ישעיה טו ח).
[צנף, דור] צנוף יצנפך צנפה [4] כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כב יח).
סובי עיר זונה נשכחה (ישעיה כג טז).
[עגל] ואופן עגלה על כמון יוסב (ישעיה כח כז).
ספו שנה על שנה חגים ינקופו (ישעיה כט א).
וחנותי כדור עליך (ישעיה כט ג).
[חוג] היושב על חוג הארץ (ישעיה מ כא).
[הדר] והדורים [5] אישר (ישעיה מה ב).
ובסביבי ירושלם ובערי יהודה (ירמיה לב מד).
[סחר] סחרו אל ארץ ולא ידעו (ירמיה יד יח).
[חמק] עד מתי תתחמקין הבת השובבה (ירמיה לא כא).
לא יסבו בלכתן איש אל עבר פניו ילכו (יחזקאל א ט).
ישימו עליך סביב [6] (יחזקאל כג כד).
[גפף] ואת כל אגפיו (יחזקאל לח ו).
לפנימה לשער סביב סביב (יחזקאל מ טז).
כי מוסב הבית למעלה למעלה (יחזקאל מא ז).
סבב אל רוח הים (יחזקאל מב יט).
ויסבני דרך חוץ אל שער החוץ (יחזקאל מז ב).
[כתר] כי רשע מכתיר [7] את הצדיק (חבקוק א ד).
כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה יג).
אויבי בנפש יקיפו עלי (תהלים יז ט).
[קוף] ותקופתו [8] על קצותם (תהלים יט ז).
סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני (תהלים כב יג).
סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני (תהלים כב יז).
[גלל] גול על ה' דרכך (תהלים לז ה).
[עוד] חבלי רשעים עודני [9] (תהלים קיט סא).
הדלת תסוב על צירה (משלי כו יד).
[אפף] אפפוני חבלי מות (תהלים יח ה).
וסביביו נשערה מאד (תהלים נ ג).
סבוני... הקיפו עלי יחד (תהלים פח יח).
סבוני גם סבבוני... סבוני כדבורים (תהלים קיח יא־יב).
[זרה] ארחי ורבעי זרית [10] (תהלים קלט ג).
ראש מסיבי [11] עמל שפתימו יכסמו (תהלים קמ י).
[לפת] ילפתו [12] ארחות דרכם (איוב ו יח).
[כדר] כמלך עתיד לכידור (איוב טו כד).
ומצודו עלי הקיף (איוב יט ו).
חוק חג על פני מים (איוב כו י).
השומרים הסובבים בעיר (שה"ש ג ג).
[חמק] ודודי חמק [13] עבר (שה"ש ה ו).
חמוקי ירכיך כמו חלאים (שה"ש ז ב).

וסבבו בשוק הסופדים (קהלת יב ה).
ויהי כאשר שמעו כל אויבינו וייראו כל הגוים אשר סביבותינו ויפלו [14] מאד בעיניהם (נחמיה ו טז).
התיצבו עליו מכל גבולם (דהי"ב יא יג).
ויושע ה' את יחזקיהו ואת יושבי ירושלם... וינהלם [15] מסביב (דהי"ב לב כב).

ע"ע הקפה.

סביבה: הקפה, הליכה במעגל וחוג סחור סחור.
[שרשים] אפף, גלל, גפף, דור, הדר, זרה, חוג, חמק, כרכב, כדר, כתר, לפת, נוף, סבב, סחר, עגל, עוד, עטר, פנה, צנף, קוף, שבץ, תאר.

[1] מסוף ועד סוף כמו מסביב. [2] חתיכות זהב קביעות סביב סביב במקלעת (mosaic) עשויות למלאות אבנים ולפעמים עשו הרקמה על הבגד ג"כ בצורות שונות כעין מסגרת סביב והיא כתנת תשבץ. [3] לגלח השער סביב הראש. [4] כמו מצנפת סביבת הראש. [5] הדרכים המסובכין וסובבים את העוברים. [6] כלומר ישימו עליך שומרים סביב. [7] סובב אותו מכל צד להרע לו. [8] הקפתו כגלגל מקצה אל הקצה. [9] כמו ועדני בהפך אתוון, חברת אנשים נתועדו ונאספו עלי. [10] סבבת, נגזר מן זר זהב. [11] הראש וראשון שמסבב אותי ללכדני, שקר שפתיו יכסה אותו וירד על ראשו. [12] ילכו מסביב דרך עקלתון. [13] לשון פנייה וסביבה בהליכה. חמוקי ירכיך, הירכים נראות כאילו נעשו במקצועות ומתוארות במתוגה ופונות לכאן ולכאן בדרך הליכתה. [14] ויפלו כמו ויפלא בתמורת אותיות אהו"י. [15] כמו וינח להם.

סביכה:

[סבך] נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב יג).
[עבת] שרשות גבלות מעשה עבות (שמות כח כב).
כפות תמרים וענף עץ עבות [1] (ויקרא כג מ).
[שוך] שוכת עץ (שופטים ט מח).
ותצת בסבכי היער (ישעיה י לד).
עלה אריה מסבכו (ירמיה ד ז).
ותחת כל אלה עבותה (יחזקאל ו יג).
ותגבה קומתו על בין עבותים (יחזקאל יט יא).
השר שואל והשופט בשילום... ויעבתוה [2] (מיכה ז ג).
כי עד סירים סבוכים [3] וכסבאם סבואים אוכלו כקש יבש (נחום א י).
כמביא למעלה בסבכי עץ קרדומות (תהלים עד ה).
[חזה] על גל שרשיו יסובכו בית אבנים יחזה [4] (איוב ח יג).
[שרג] גידי פחדיו ישורגו (איוב מ יז).
ישתרגו עלו על צוארי (איכה א יד).
והצפיר קרן חזות בין עיניו (דניאל ח ה).

סביכה: קבוץ עצים אחוזים משורגים וסבוכים

ועבותים יחד בענפיהם או בשרשיהם עד שנעשו כעין קליעה ופתילה. בהשאלה על דבר מסובך ומשורג. [שרשים] חזה, סבך, עבת, שוך, שרג.

[1] קליעת הענפים המסובכים. [2] משפט מעוות ומסובך. [3] נשרפו על מוקד עצים ומדורת אש אחר שנשתכרו (מלבי"ם), ואולי יש לגרוס סירים ערוכים, והטעם סירי הבשר, ומתאים עם כסבאם סבואים, כלומר בעודם אוכלים ושותים אוכלו כקש יבש (מנדלקרן). [4] יסתבך, וכן קרן חזות מסובך ומפוצל.

סבלנות:

[סבל] ויט שכמו לסבול (בראשית מט טו).
ויצא אל אחיו וירא בסבלותם (שמות א יא).
והוצאתי... מתחת סבלות מצרים (שמות ו ו).
[נשא] היו עלי לטורח נלאתי נשוא (ישעיה א יד).
[עלל] ואת עול סובלו ואת מטה שכמו (ישעיה ט ג).
ועד שיבה אני אסבול... ואני אשא ואני אסבול ואמלט (ישעיה מו ד).
ישאוהו על כתף יסבלוהו (ישעיה מו ז).
חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם (ישעיה נג ד).
אך זה חלי ואשאנו (ירמיה י ט).
ונלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט).
הסירותי מסבל שכמו (תהלים פא ז).
אלופינו מסובלים [1] אין פרץ ואין יוצא (תהלים קמד יד).
שאוני ואנכי אדבר (איוב כא ג).
ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה ז).
וינאץ השקד ויסתבל [2] החגב (קהלת יב ה).
* ביתא יתבנא... ואשוהי מסובלין [3] (עזרא ו ג).
כשל כח הסבל והעפר הרבה (נחמיה ד ד).
והנושאים בסבל עומשים (נחמיה ז יא).
ועל הסבלים והמנצחים (דהי"ב לד יג).

סבלנות: טעון משא כבד; ההרגל לשאת ולסבול כל יד עמל ולעבור על מדותיו. [שרשים] נשא, סבל, עלל.

[1] השורים שלנו יהיו בעלי סבל טעונות משא בשרם כלומר יהיו שמנים. והוא משל להעם הסובל את פקידיו ומושליו ונשמע לו בכל דבר ריב לשופטו, לכן אין פרץ וגו'. [2] בשר העגבות יהיה למשא ולטורח מחסרון כח. [3] העמודים שהם יסודות הבית יהיו חזקים וסובלים משא הבנין.

סגופים: ע"י ענוי.

סגירה: ע"ע סתימה.

סדר:

ונגד לו על פי הדברים האלה (בראשית מג ז).
[טור] טור אדם פטדה וברקת (שמות כח יז).
[ערך] את נרותיה נרות המערכה (שמות לט לז).
והבאת את השלחן וערכת את ערכו (שמות מ ד).
וערך עליה ערך לחם (שמות מ כג).
[שפט] ויקרב את העולה ויעשה כמשפט (ויקרא ט טז).
ושמת אותם שתים מערכות (ויקרא כד ו).
את שבעת המזבחות ערכתי (במדבר כג ד).
על ראש המעוז הזה במערכה (שופטים ו כו).
וערך בגדים ומחיתך (שופטים יז י).
ותערוך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה (ש"א יז כא).
ערוכה בכל ושמורה (ש"ב כג ה).
[שדר] ויספן... גבים ושדרות בארזים (מ"א ו ט).
[קצב] מדה אחת וקצב אחד לשני הכרובים (מ"א ו כה).
וטור כרותות ארזים (מ"א ו לו).
[שלם] ושלם [1] את הבית (מ"א ט כה).
[שום] וישימו [2] על העיר (מ"א כ יב).
[שפת] שפות הסיר הגדולה ובשל נזיד (מ"ב ד לח).
[נהג] והמנהג כמנהג יהוא (מ"ב ט כ).
[נסח] ושמרתם את משמרת הבית מסח [3] (מ"ב יא ו).
והבא אל השדרות [4] יומת (מ"ב יא ח).
[עדר] וכל ההרים אשר במעדר יעדרון [5] (ישעיה ז כה).
שות שתו השערה (ישעיה כב ז).
ה' תשפות שלום לנו (ישעיה כו יב).
[שור] ושם חטה שורה (ישעיה כח כה).
כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל לג).
ויגידה ויערכה לי [6] משומי עם עולם (ישעיה מד ז).
ואין משפט במעגלותם (ישעיה נט ח).
אשית את משתיהם (ירמיה נא לט).
ושלחן ערוך לפניה (יחזקאל כג מא).
[שפת] שפות הסיר שפות (יחזקאל כד ג).
[דור] וגם דור [7] העצמים תחתיה (יחזקאל כד ה).
[כון] כשחר נכון מוצאו (הושע ו ג).
יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת (תהלים יט ג).
ולעפר מות תשפתני [8] (תהלים כב טז).
שתו [9] בשמים פיהם (תהלים עג ט).
[פלס] יפלס [10] נתיב לאפו (תהלים עח נ).
יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב ה).
פלס [11] מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו (משלי ד כו).
לאדם מערכי לב [12] ומה' מענה לשון (משלי טז א).
[דרך] חנוך לנער על פי דרכו (משלי כב ו).
[אפן] דבר דבר על אפניו (משלי כה יא).
מלך אין לארבה ויצא חוצץ [13] כלו (משלי ל כז).

[סדר] צלמות ולא סדרים (איוב י כב).
הנה נא ערכתי [14] משפט (איוב יג יח).
בין שורותם יצהירו (איוב כד יא).
ולא ערך [15] אלי מלין (איוב לב יד).
הודיענו מה נאמר לו לא נערוך מפני חשך [16] (איוב לז יט).
[שטר] אם תשים משטרו בארץ (איוב לח לג).
שניך כעדר הקצובות [17] (שה"ש ד ב).
קוצותיו תלתלים [18] (שה"ש ה יא).
[ערג] דודי ירד לגנו לערוגות הבושם (שה"ש ו ב).
מה תחזה בשולמית כמחולת המחנים [19] (שה"ש ז א).
לכל חפץ יש עת ומשפט (קהלת ח ו).
* [דבך] נדבכין [20] די אבן גלל תלתא ונדבך די עא חדת (עזרא ו ד).
אנשי מלחמה עודרי [21] מערכה בלבב שלם (דהי"א יב לח).

ע"ע מנהג: ערך.

סדר: עריכת דברים כראוי, בערך נאות כמשפטו; יושר כל ענין; דבר מקביל לזולתו. [שרשים] אפן, * דבך, דור, דרך, טור, כון, נהג, נסח, סדר, עדר, ערג, ערך, פלס, קצב, שדר, שום, שור, שטר, שלם, שפט, שפת.

[1] עשה בו סדרים לעבודת הכהנים והלוים (עי' דהי"ב ח יד). [2] עריכה למלחמה. [3] שמירה (barrier) מהריסת הסדר, ת"י מסת מהיסח הדעת ושגגה. [4] מערכות חיל הצבא בסדר נכון. [5] ע"י הנכוש נעשות שורות הכרם ערוכות וסדורות ביותר, וע"ש זה נקרא עדר הצאן מפני שהולכים שורות שורות. [6] יסדר הדברים. [7] דור כמו טור, שורה ערוכה ומסודרת. [8] תערכני לשכב בקבר, יש קורין תשפילני. [9] ערכו דבריהם נגד ה'. [10] יסדר הדרך שיעבור שם כעסו ועונשו למצרים ולא יטה ימין ושמאל. [11] צריך לסדר הדרך ולשקול אותו במאזנים שלא ילך בדרך עקלתון. [12] האדם יסדר מחשבותיו וכשבא לדבר לפני הקהל עבדו עשתנותיו ואין מלה בלשונו לולי ה' בעזרתו. [13] קרוב אל חצה במובן חלוקה, חוצץ בגדודים ומפלגות למינים שונים בסדר יאות. [14] סדר הטענות. [15] תרגומו ולא סדר. [16] לא נוכל לסדר למולו טענותינו מפני חשכת בינתנו ודעתנו. [17] מדה אחת להן ועומדות בשורה בסדר יפה. [18] קבוצות מהשער מסולסלים ומסודרים עד שנראים כתלי תלים. [19] כעורכי מחול מחנה בסדר ישר. [20] שורות. [21] כמו עורכי מערכה.

סוד: [סוד] בסודם אל תבוא נפשי (בראשית מט ו).
[כמס] הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים לב לד).
[סתר] דבר סתר לי אליך המלך (שופטים ג יט).
[חרש, לחש] חכם חרשים ונבון לחש (ישעיה ג ג).
כי מי עמד בסוד ה'? (ירמיה כג יח).
ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי? (ירמיה כג כב).
[סתם] הנה חכם אתה מדניאל כל סתום לא עממוד (יחזקאל כח ג).
[חתם] אתה חותם תכנית מלא חכמה וכליל יופי (יחזקאל כח יב).
סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כה יד).
ובסתום חכמה תודיעני (תהלים נא ח).
אשר יחדו נמתיק סוד (תהלים נה טו).
הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא יג).
מים עמוקים דברי פי איש (משלי יח ד).
וסוד אחר אל תגל (משלי כה ט).
*[רוז] די יכלת למגלא רזא דנא (דניאל ב מז).
* וכל רז לא אנס לך (דניאל ד ו).
סתום הדברים וחתום הספר (דניאל יב ד).
כי סתומים וחתומים הדברים (דניאל יב ט).

ע"ע סתר.

סוד: שית נדברים איש עם רעהו; עצה ומחשבה שרוצים להעלימה לפי שעה; ענינים נפלאים שאינם נגלים וידועים כ"א לבחירי החכמים. [שרשים] חרש, יתם, כמס, לחש, סוד, סתם, סתר, * רוז.

סוהר: ע"ע בית האסורים.

סוכה: [סכך] ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות (בראשית לג יז).
סוככים בכנפיהם על הכפורת (שמות כה כ).
חג הסוכות שבעת ימים לה' (ויקרא כג לד).
בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים (ויקרא כג מג).
נותרה בת ציון כסוכה בכרם (ישעיה א ח).
[חפף] על כל כבוד חופה (ישעיה ד ה).
וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר (ישעיה ד ו).
עזב ככפיר סוכו [1] (ירמיה כה לח).
כל אבן יקרה מסוכתך [2] (יחזקאל כח יג).
כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד).
ויעש לו שם סוכה וישב תחתיה לצל (יונה ד ה).
ביום ההוא אקים את סוכת דויד הנופלת (עמוס ט יא).
ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות (זכריה יד טז).
והוא כחתן יוצא מחופתו (תהלים יט ו).
ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו ג).
סכותה לראשי ביום נשק (תהלים קמ ח).
וכסוכה עשה נוצר (איוב כז יח).

יסוכוהו צאלים צללו (איוב מ כב).
התמלא בסוכות עורו [3] ובצלצל דגים ראשו? (איוב מ לא).
[טלל] הוא יבנה ויטללנו [4] (נחמיה ג טו).
ויעשו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלהים וברחוב שער המים (נחמיה ח טז).

ע"ע אהל; יום טוב.

סוכה: דבר חפוי וכסוי; אהל אשר מכסהו נעשה מזמורות ונצרים וענפי אילנות למחסה מצל ודירת עראי; סוכה שעושים לחובת מצות סוכה לחג האסיף. [שרשים] חפף, טלל, סכך.

[1] בירמיה ד ז עלה אריה מסובכו, והוא מקום ביער המסובך באילנות. [2] סכך וכסוי והוא החופה כי בה כל אבן יקרה. [3] אם תמלא תאותך ותעשה סוכות מעורו (ובזה רמז לסוכת עור של לויתן), וצלצל דגים ג"כ סוכת צל לדגים, לראשו של לויתן (עי' רש"י). [4] תקרה לצל ולמכסה לסוכן על הבנין.

סולם: ע"ע בנין.

סומא: ע"ע עורון.

סוכן: ע"ע אפטרופוס.

סוס ורכב:

[רכב] במרכבת המשנה אשר לו (בראשית מא מג).
[עגל] עגלות [1] למפכם ולנשיכם (בראשית מה יט).
הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור (בראשית מט יז).
וירכיבם על החמור (שמות ד כ).
[פרש] כל סוס רכב פרעה ופרשיו (שמות יד ט).
ויסר את אופן מרכבותיו וינהגהו בכבדות (שמות יד כה).
שש עגלות צב [2] (במדבר ז ג).
את סוסיהם תעקר ואת מרכבותיהם תשרף באש (יהושע יא ו).
כי לא להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם (שופטים א יט).
וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו (שופטים ד טו).
[אבר] אז הלמו עקבי סוס מהדרות דהרות [3] אביריו (שופטים ה כב).
מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו? (שופטים ה כח).
את בניכם יקח וישם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו (ש"א ח יא).
ויאמר לרכבו הפוך ידך והוציאני מן המחנה כי החליתי (מ"א כב לד).
והמלך היה מעמד במרכבה נוכח ארם וימת בערב, ויצק דם המכה אל חיק הרכב (מ"א כב לה).

ויעש לו אבשלום מרכבה וסוסים וחמשים איש רצים לפניו (ש"ב טו א).
ארבעים אלף ארות סוסים (מ"א ה ו).
[רכש] והשעורים והתבן לסוסים ולרכש (מ"א ה ח).
ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם [4] כמעשה אופן המרכבה (מ"א ז לג).
[פרד] ונחיה סוס ופרד (מ"א יח ה).
וישטף את הרכב על ברכת שמרון (מ"א כב לח).
והנה רכב אש וסוסי אש... ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ב ב יא).
ויעבור יורם צעירה [5] וכל הרכב עמו (מ"ב ח כא).
קח רכב ושלח לקראתנו (מ"ב ט יז).
ועתה התערב נא את אדוני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רוכבים עליהם (מ"ב יח כג).
וימלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבותיו (ישעיה ב ז).
רכב איש צמד פרשים (ישעיה כא ט).
ואופן עגלה על כמון יוסב (ישעיה כח כז).
והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח כח).
ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך והשבותיך בדרך אשר באת בה (ישעיה לז כט).
[צבב] ובצבים [6] ובפרדים ובכרכרות (ישעיה סו כ).
כעננים יעלו וכסופה מרכבותיו, קלו מנשרים סוסיו (ירמיה ד יג).
פרסות סוסיו... וגלגליו כסופה (ירמיה ה כח).
כלה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה (ירמיה ח ו).
מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ (ירמיה ח טז).
עד פנת שער הסוסים (ירמיה לא מ).
מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמיה מז ג).
לבושי מכלול פרשים רוכבי סוסים (יחזקאל כג יב).
משפעת סוסיו יכסך אבקם, מקול פרש וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבואו בשעריך כמבואי עיר מבוקעה. בפרסות סוסיו ירמוס את כל חוצותיך (יחזקאל כו י־יא).
כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון (יואל ב ה).
רתום המרכבה לרכש (מיכה א יג).
באש פלדות [7] הרכב ביום הכינו (נחום ב ד).
בחוצות יתהללו הרכב ישתקשקון ברחובות מראיהם כלפידים כברקים ירוצצו (נחום ב ה).
קול שוט וקול רעש אופן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה (נחום ג ב).
והפכתי מרכבה ורוכביה (חגי ב כב).
ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום...

ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים (זכריה א ח).
במרכבה הראשונה סוסים אדומים ובמרכבה השנית סוסים שחורים ובמרכבה השלישית סוסים לבנים ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים (זכריה ו ב־ג).
כסוס הודו במלחמה (זכריה י ג).
אכה כל סוס בתמהון ורוכבו בשגעון...וכל סוס העמים אכה בעורון (זכריה יב ד).
יהיה על מצלות [8] הסוס קדש לה׳ (זכריה יד כ).
כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים לב ט).
מגערתך... נרדם [9] ורכב וסוס (תהלים עו ז).
סוס מוכן ליום מלחמה (משלי כא לא).
תשחק לסוס ולרוכבו (איוב לט יח).
התתן לסוס גבורה התלביש צוארו [10] רעמה (איוב לט יט).
לסוסתי [11] ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי (שה״ש א ט).
רפידתו זהב מרכבו ארגמן (שה״ש ג י).
[חשתר, רמך] הרצים בסוסים רוכבי הרכש [12] האחשתרנים בני הרמכים [13] (אסתר ח י).
ויהי לשלמה ארבעת אלפים אוריות סוסים ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם (דהי״ב ט כה).
ויעבור יהורם עם שריו [14] וכל הרכב עמו (דהי״ב כא ט).
וירכבהו על רכב המשנה [15] (דהי״ב לה כד).

ע״ע חיות.

סוס ורכב: סוס הוא מין בהמה טמאה שמשתמשים בו לרכבה ולמסע משאות. פרש נאמר על סוס ורוכבו. פרד מין חמור קל המרוץ הנולד מן החמור והסוס. רכב הוא עגלה רתומה לסוסים לנסוע בה. רכב איש מיוחד לרכוב. [שרשים] אבר, חשתר, עגל, פרד, פרש, צבב, רכב, רכש, רמך.

[1] ע״ש האופנים והגלגלים העגולים. [2] עגלות מכוסות. [3] שעטת הסוסים ומרוצתם. [4] חשוקיהם עגולת האופן והחגורה שלו, או השליבות המקשרות את האופן והוא טבור האופן (hub). [5] צעירה כמו שעירה. [6] כמו עגלות צב. [7] בלשון ערבי יקרא המגל פלד, והיה לרכב המלחמה מגלות משני הצדדים להכרית את האויב (מלבי״ם) ונעשה מברזל מצוחצח יפה ומלוטש כמראה האש והיה מיוחד למלחמה (war tank). ויותר נראה שהוא כמו באש לפידות בהפך אתוון ומורה על הנצוצין היוצאין מהאופנים של ברזל מגודל המרוץ. [8] הזגים המקשקשים התלוים בצואר הסוס יכתבו עליהם קדש לה׳. [9] כמו נרדמו רכב וסוס. [10] הקורא בקול צוחה. [11] נקבת הסוס. [12] צמד סוסים הרתומים למרכבה. [13] אחש בפרסית גדול, אחשתרנים משני מינים סוס וחמור, ואולי הם פרדים גדולים בני הסוסיות (רד״ק). [14] השבעים קורין ויעבור יהורם שעירה וכל הרכב עמו (עי׳ מ״ב ח כא). [15] רכב כפול לשני רוכבים.

סוף: ע״ע תחלה וסוף.

סופר: ע״ע ספרים.

סחורה: ע״ע מסחר וקנין.

סחיבה:
[זחל] עם חמת זוחלי [1] עפר (דברים לב כד).
[טרף] וטרף זרוע אף קדקוד (דברים לג כ).
[נגר] וכמים הנגרים ארצה (ש״ב יד יד).
[סחב] וסחבנו אותו עד הנחל (ש״ב יז יג).
ואת הכלבים לסחוב (ירמיה טו ג).
והגירם על ידי חרב (ירמיה יח כא).
סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם (ירמיה כב יט).
בלוי סחבות [2] (ירמיה לח יא).
אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ).
והגרתי לגי אבניה (מיכה א ו).
פן אטרוף ואין מציל (תהלים נ כב).
ובה יגל [3] יבול ביתו נגרות ביום אפו (איוב כ כח).

ע״ע משיכה.

סחיבה: משוך, טרוף, טלטל הנה והנה, גרירה בקרקע. [שרשים] זחל, טרף, נגר, סחב.

[1] השרצים הנגררים בארץ על גחונם. [2] בגדים קרועים שנסחבים על הארץ. [3] יגל ענינו נזילה ומתאים לנגרות שהיא סחיבה.

סחיטה: ע״ע מציצה.

סיגים: ע״ע פסולת.

סיד: ע״ע חומר וצורה.

סיום:
[תמם] לכתוב את דברי התורה...עד תומם (דברים לא כד).
[כלה] כלו תפלות דוד בן ישי (תהלים עב כ).
תמו דברי איוב (איוב לא מ).
[עמד] אל תעמוד בדבר רע (קהלת ח ג).
[סוף] סוף דבר הכל נשמע (קהלת יב יג).

ע״ע תחלה וסוף.

סיום: הגבלה והגדרה, גמר והשלמה; תום לכתיבת ספר, סוף דרוש. [שרשים] כלה, סוף, עמד, תמם.

סייג:
[שמר] ושמרת משמרתו [1] וחקותיו ומשפטיו ומצותיו (דברים יא א).
[חוה, מתג] ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך (מ״ב יט כח).
[שוך] הנני שך [2] את דרכך בסירים (הושע ב ח).
[רסן] במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים לב ט).

[סוג] סוגה בשושנים (שה"ש ז ג).
[גדר] פורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).
ע"ע גדר; שמירה.

סייג: הקפת גדר; שמירה מעולה; תוספת איסור למנוע מגוף העבירה וזהירות יתירה לקיום המצוה. [שרשים] גדר, חוה, מתג, סוג, רסן, שוך, שמר.
[1] לעשות משמרת למשרת והוא סייג, [2] תרגומו כמא דסייגין בכוביא.

סיכה:

[משח] בשמים לשמן המשחה (שמות כה ו).
ורקיקי מצות משוחים בשמן (שמות כט ב).
[סוך] על בשר אדם לא ייסך (שמות ל לב).
זיתים יהיו לך...ושמן לא תסוך (דברים כח מ).
ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך (ש"ב יב כ).
ואל תסוכי שמן (ש"ב יד ב).
קומו השרים משחו מגן (ישעיה כא ה).
[מרח] ישאו דבלת תאנים וימרחו [1] על השחין (ישעיה לח כא).
וספון בארז ומשוח בששר (ירמיה כב יד).
וארחצך במים...ואסוכך בשמן (יחזקאל טז ט).
וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו ו).
ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך (רות ג ג).
וסוך לא סכתי (דניאל י ג).
ויאכילום וישקום ויסוכום (דהי"ב כח טו).
ע"ע אכילה ושתיה.

סיכה: יציקת שמן על רקיקי לחם או על דבר אחר לרכבו ולהיטיב טעמו, ובפרט משיחה בשמן על הגוף לרכך העור וגם לקשוט ולתענוג; סיכה בששר לעשות צורה על הכותל או על הבגד. [שרשים] מרח, משח, סוך.
[1] שיסחטו את הדבלת על השחין, ענין טיחה ומשיחה.

סימן:

[אוה] והיו לאותות ולמועדים (בראשית א יד).
ויעש ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו (בראשית ד טו).
את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ (בראשית ט יג).
ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה (בראשית לח כח).
וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים (שמות יב יג).
[זכר] והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך (שמות יג ט).
אות היא ביני וביניכם (שמות לא יג).
וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך (דברים ו ח).
ונתתם לי אות אמת (יהושע ב יב).
את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון (יהושע ב יח).
נטה בכידון אשר בידך אל העי (יהושע ח יח).
לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד אשר החרים את כל יושבי העי (יהושע ח כו).
ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים... ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת... ויאמר אלישע ירה! ויור. ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם והכית את ארם (מ"ב יד טו-טז).
[סמן] ושם חטה שורה ושעורה נסמן [1] וכוסמת גבולתו (ישעיה כח כה).
כתורן על ראש ההר (ישעיה ל יז).
[נשא] ועל בית הכרם ישאו משאת [2] (ירמיה ו א).
[צוה] הציבי לך ציונים שימי לך תמרורים [3] שיתי לבך למסילה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה (ירמיה לא כ).
[תוה] והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים (יחזקאל ט ד).
ועברו העוברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון עד קברו אותו המקברים אל גיא המון גוג (יחזקאל לט טו).
[קוה] בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם (תהלים יט ה).
ואותותם לא תנכרו [4] (איוב כא כט).
ע"ע רשימה.

סימן: אות, רושם, ציון ודוגמא להכיר על ידו דבר שראוי לזכרון. [שרשים] אוה, זכר, נשא, סמן, קוה, תוה.
[1] זורע השעורה במקום הרשום והמצוין לזה, [2] כמו משואין משואות לסימן, [3] תמרים קטנים לסמן את הדרך, [4] תרגומו וסימנתהון לא תשתמודעון.

סכום: ע"ע מספר.

סכלות: ע"ע כסילות.

סכנה:

[אסן] ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון (בראשית מב ד).
[מאר] צרעת ממארת הנגע (ויקרא יג נא).
ולא תשים דמים בביתך (דברים כב ח).
[חרף] עם חרף נפשו למות (שופטים ה יח).
[פגע] אל תשמע קולך עמנו פן יפגעו בך אנשים מרי נפש ואספת נפשך ונפש ביתך (שופטים יח כה).
ויאמר שמואל איך אלך? ושמע שאול והרגני (ש"א טז ב).
כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך (ש"א כ לא).

אפפוני משברי מות... קרמוני מוקשי מות (ש"ב כב ה־ו).
כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה (מ"ב יט ג).
כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (ישעיה מג ב).
ונגעה חרב עד הנפש (ירמיה ד י).
נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו (ירמיה י יט).
[אנש] אנוש לשברך נחלה מכתך (ירמיה ל יב).
והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמיה מח כח).
[עכר] החשיתי מטוב וכאבי נעכר (תהלים לט ג).
כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד, באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני (תהלים סט ב־ג).
לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי (תהלים צד יז).
נפשי בכפי תמיד (תהלים קיט קט).
הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז כב).
החרישו ממני ואדברה אני ויעבור עלי מה (איוב יג יג).
אשא בשרי בשיני ונפשי אשים בכפי (איוב יג יד).
ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים (איוב לג כב).
בנפשנו נביא לחמנו (איכה ה ט).
[סכן] מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם (קהלת י ט).
וכאשר אבדתי אבדתי (אסתר ד טז).
כי בנפשותם[1] הביאום (דהי"א יא יט).

ע"ע אסון.

סכנה: פגע רע או נזק שיש בו חשש מיתה. [שרשים] אנש, אסן, חרף, מאר, סכן, עכר, פגע.

[1] תרגומו בסכנת נפשיהון.

סל: ע"ע כלים.

סלוק: [לקח] ואיננו כי לקח אותו אלהים (בראשית ה כד).
[פטר] ויפטר[1] מפני שאול (ש"א יט י).
[עלה] אל תעלני[2] בחצי ימי (תהלים קב כה).
ה' נתן וה' לקח (איוב א כא).
[תמם] תם עונך בת ציון (איכה ד כב).
כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות (דהי"ב כג ח).

ע"ע סיום.

סלוק: העברה וריחוק; מיתה. [שרשים] סלק, עלה, פטר, תמם.

[1] נסתלק מלפניו. [2] תרגומו לא תסלקנני מן עלמא.

סליחה ומחילה: [נשא] הלא אם תיטיב שאת (בראשית ד ז).
ונשאתי לכל המקום בעבורם (בראשית יח כו).
[כפר] כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני... אולי ישא פני (בראשית לב כא).
אנה שא נא פשע אחיך (בראשית נ יז).
שא נא חטאתי אך הפעם (שמות י יז).
נושא עון ופשע וחטאה (שמות לד ז).
[סלח] וסלחת לעוננו ולחטאתנו (שמות לד ט).
וכפר עליו הכהן מחטאתו (ויקרא ד כו).
כי יום כפורים הוא לכפר עליכם (ויקרא כג כח).
בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו (במדבר יב יא).
סלח נא לעון העם הזה... וכאשר נשאתה לעם הזה (במדבר יד יט).
ויאמר ה' סלחתי כדבריך (במדבר יד כ).
לא יאבה ה' סלוח לו (דברים כט יט).
וכפר אדמתו עמו (דברים לב מג).
[נקה] ועתה אל תנקהו (מ"א ב ט).
אל יחשב לי אדוני עון ואל תזכור את אשר העוה עבדך (ש"ב יט כ).
אם יהיו חטאיכם כשני כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א יח).
וסר עונך וחטאתך תכופר (ישעיה ו ז).
[מחה] מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך (ישעיה מד כב).
[שחר] ובא עליך רעה לא תדעי שחרה[1] ותפול עליך הוה לא תוכלי כפרה (ישעיה מז יא).
אם יש עושה משפט מבקש אמונה — ואסלח לה (ירמיה ה א).
אי לזאת אסלח לך? (ירמיה ה ז).
וחטאתם מלפניך אל תמחי (ירמיה יח כג).
[כבש] יכבוש עונותינו ותשליך במצולת ים כל חטאתם[2] (מיכה ז יט).
שגיאות מי יבין? מנסתרות נקני (תהלים יט יג).
[רפא] רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא ה).
כרוב רחמיך מחה פשעי. הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני (תהלים נא ג־ד).
תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין (תהלים נא ט).
הסתר פניך מחטאי וכל עונותי מחה (תהלים נא יא).
והוא רחום יכפר עון ולא ישחית (תהלים עח לח).
אל תזכר לנו עונות ראשונים (תהלים עט ח).
נשאת עון עמך כסית כל חטאתם (תהלים פה ג).
כי אתה ה' טוב וסלח (תהלים פו ה).
[פדה] והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו (תהלים קל ח).
[תמם] תם עונך בת ציון (איכה ד כב).

לארני אלהינו הרחמים והסליחות (דניאל ט ט).
ולהתם חטאת ולכפר עון (דניאל ט כד).
ה׳ הטוב יכפר בעד[3], כל לבבו הכין לדרוש האלהים (דהי״ב ל יח־יט).

ע״ע חטא ועון.

סליחה ומחילה: מחיית פשע וכפרת עון.
[שרשים] כבש, כפר, מחה, נקה, נשא, סלח, פדה, רפא, שחר, תמם.

[1] שחרה כמו שחדה ושוחד נרדף עם כפרה. [2] כמו כל חטאתינו. [3] הוא חבור שנחלק, ובאמת שעורו הוא ה׳ הטוב יכפר בעד אשר כל לבבו הכין.

סם המות:
[ראש, לען] שרש פורה ראש[1] ולענה (דברים כט יז).
[מרר, חמה] ענבמו ענבי רוש אשכלות מרורות למו. חמת תנינים יינם וראש פתנים אכזר (דברים לב לב־לג).
[מות] מות בסיר איש האלהים! (מ״ב ד מ).
וישקני מי ראש (ירמיה ח יד).
[רעל] את קובעת כוס התרעלה שתית (ישעיה נא יז).
[עצה] נשחיתה עץ בלחמו[2] ונכרתנו מארץ חיים (ירמיה יא יט).
כי הפכתם לראש משפט (עמוס ו יב).
הוי משקה רעהו מספח[3] חמתך ואף שכר (חבקוק ב טו).
סף רעל לכל העמים (זכריה יב ב).
השקיתני יין תרעלה (תהלים ס ה).
ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חומץ (תהלים סט כב).
חמת עכשוב תחת שפתימו (תהלים קמ ד).
מעין נרפש ומקור משחת (משלי כה כו).
לחמו במעיו נהפך מרורת פתנים בקרבו (איוב כ יד).
השביעני במרורים הרוני לענה (איכה ג טו).

ע״ע מר.

סם המות: רעל של עשבים או סממנים הממית.
[שרשים] חמה, לען, מות, מרר, עצה, ראש, רעל.

[1] מיץ הצמח אופיום. [2] נשחית לחמו בעץ הממית, ומזה עץ הדעת ועץ החיים כלומר סם מות וסם חיים. [3] מספח כמו מסף והחי״ת נשתרבבה מן חמתך וכמו סף רעל דזכריה, וחמה הוא סם המות.

סמיכה:
[סמך] וסמך אהרן ובניו את ידיהם (שמות כט י).
קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו... ונתתה מהודך עליו (במדבר כז יח־כ).
כי סמך משה את ידו עליו (דברים לד ט).
[שען] העמודים... ואשען עליהם (שופטים טז כו).
והנה שאול נשען על חניתו (ש״ב א ו).
השליש אשר למלך נשען על ידו (מ״ב ז ב).
בטחת על משענת הקנה הרצוץ (ישעיה לו ו).
סמך[1] מלך בבל אל ירושלם (יחזקאל כד ב).
[תמך] אשת חן תתמוך[2] כבוד ועריצים יתמכו עושר (משלי יא טז).
ויסמכו ידיהם עליהם (דהי״ב כט כג).
ויסמכו העם על דברי יחזקיהו (דהי״ב לב ח).

ע״ע קרוב ורחוק.

סמיכה: הנחת דבר על דבר אחר; השען על זולתו; הנחת ידים על ראש איש לסימן מנוי לאיזו משרה; קרבות המקום. בהשאלה ענין בטחון ואחריות.
[שרשים] סמך, שען, תמך.

[1] הקריב אליה לכובשה. [2] הוראת תמיכה פה כמו סמיכה.

סעודה:
[סעד] ואקחה פת לחם וסעדו לבכם (בראשית יח ה).
[שתה] ויעש להם משתה (בראשית יט ג).
ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק (בראשית כא ח).
ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה (בראשית כט כב).
[לחם] לא יוכלון... לאכול את העברים לחם (בראשית מג לב).
[נשא] וישא משאות מאת פניו אליהם, ותרב משאת בנימין ממשאות כלם חמש ידות (בראשית מג לד).
סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה).
ויבא כל העם להברות את דוד לחם (ש״ב ג לה).
[ברה] תבוא נא תמר אחותי ותברני לחם ועשתה לעיני את הבריה (ש״ב יג ה).
בואה הביתה וסעדה (מ״א יג ז).
[כרה] ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו (מ״ב ו כג).
[ארח] וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו (מ״ב כה ל).
[שלח] העורכים לגד שלחן[1] והממלאים למני ממסך (ישעיה סה יא).
יהי שלחנם לפניהם לפח (תהלים סט כג).
ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טו).
ובל אלחם[2] במנעמיהם (תהלים קמא ד).
טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה (משלי ט ב).
עשו משתה בית איש יומו (איוב א ד).
הקיפו ימי המשתה (איוב א ה).
ויעש המלך משתה גדול (אסתר ב יח).

* עבד לחם רב לרברבנוהי אלף (דניאל ה א).

——— ע"ע אכילה ושתיה; לחם.

סעודה: סמיכת כח האדם ע"י אכילת קבע; אכילה ושתיה במסבת קרואים. [שרשים] ארת, ברה, כרה, לחם, נשא, סעד, שלח, שתת.

[1] שלחן (banquet). שעורכים עליו סעודה. [2] לא אהיה מיסב בסעודתם בל אתאוה לאכול לחם עמהם ולטעום מטעמים שלהם.

סעיפים: ע"ע אילנות.

סערה: [זלל] הרים נזלו מפני ה' זה [1] סיני מפני ה' אלהי ישראל (שופטים ה ה).

[סער] ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ב ב יא).
פרסות סוסיו כצר [2] נחשבו וגלגליו כסופה (ישעיה ה כח).
[סוף] וכגלגל לפני סופה [3] (ישעיה יז יג).
כסופות בנגב לחלוף (ישעיה כא א).
[שער] כזרם ברד שער קטב (ישעיה כח ב).
אניה סוערה לא נוחמה (ישעיה נד יא).
כעננים יעלה וכסופה מרכבותיו (ירמיה ד יג).
סער מתגורר על ראש רשעים יחול (ירמיה ל כג).
והנה רוח סערה באה מן הצפון (יחזקאל א ד).
ובקעתי רוח סערות בחמתי (יחזקאל יג ג).
כמוץ יסוער מגורן וכעשן מארובה (הושע יג ג).
ביום מלחמה כסער ביום סופה (עמוס א יד).
כי הים הולך וסוער (יונה א יא).
[זעף] ויעמוד הים מזעפו (יונה א טו).
[שער] ה' בסופה ובשערה דרכו (נחום א ג).
ראש פרזיו יסערו להפיצני (חבקוק ג יד).
והלך בסערות תימן (זכריה ט יד).
[צרר] ועבר בים צרה [4] והכה בים גלים (זכריה י יא).
וסביביו נשערה מאד (תהלים נ ג).
כמו חי כמו חרון ישערנו (תהלים נח י).
מן החדר תבוא סופה (איוב לז ט).
ויען ה' את איוב מן הסערה (איוב לח א).

סערה: תנועה ע"י דחיקת האויר; געישה, רעישה והמיה בסבות רוח גדולה וחזקה. [שרשים] זלל, זעף, סוף, סער, צרר, שער.

[1] ויש קורין זע סיני כלומר נזדעזע (עי' תהלים סח ט). [2] כמו כסער ומקביל אל כסופה. [3] סער המשחית ומכלה הכל עד סוף. [4] כמו בים סערה.

ספוק: ע"ע די.

ספור: [נגד] מי הגיד לך כי עירם אתה? (בראשית ג יא).

[ספר] ספרו נא לי (בראשית מ ח).
למען ספר שמי בכל הארץ (שמות ט טז).
ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים (שמות י ב).
והגדת לבנך ביום ההוא (שמות יג ח).
ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים (שמות יח ח).
[שנן] ושננתם [1] לבניך (דברים ו ז).
הגדתי היום לה' אלהיך (דברים כו ג).
למשל ולשנינה [2] (דברים כח לז).
[תנה] שם יתנו צדקות ה' (שופטים ה יא).
אשר ספרו לנו אבותינו לאמר (שופטים ו יג).
לתנות [3] לבת יפתח (שופטים יא מ).
[שיח] מרוב שיחי [4] וכעסי דברתי (ש"א א טז).
ויספר לו את כל המעשה (מ"א יג יא).
[שעה] ונשתעה [5] ונראה יחדיו (ישעיה מא כג).
עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מג כא).
כי אשר לא סופר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו (ישעיה נב טו).
ואת דורו מי ישוחח? (ישעיה נג ח).
הגיד נגיד למלך (ירמיה לו טז).
ונספרה בציון את מעשה ה' אלהינו (ירמיה נא י).
ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג).
לא תאמינו כי יסופר (חבקוק א ה).
אלהים באזנינו שמענו — אבותינו ספרו לנו — פועל פעלת בימיהם בימי קדם (תהלים מד ב).
למען תספר לדור אחרון (תהלים מח יד).
ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי על פיך? (תהלים נ טז).
בשפתי ספרתי כל משפטי פיך (תהלים קיט יג).
במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג ה).
[חוה] אחוך שמע לי וזה חזיתי ואספרה (איוב טו יז).
אחוה דעי אף אני (איוב לב י).
[פרש] וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת [6] גדולת מרדכי (אסתר י ב).

ספור: הודעת כמות פרטים ובאור ענינם; הצעת דברים בהגדת מעשה שהיה, שראוים לבוא בסדור מתיחס זה לזה. [שרשים] חוה, נגד, ספר, פרש, שיח, שנן, שעה, תנה.

[1] תרגומו ותתניבון. [2] תרגומו למתל ולשועי. [3] לספר ולדבר עליה דברי נהי והספד. [4] ספור התלאות. [5] מלשון ארמית, ויספר תרגומו ואשתעי. [6] ספור סכום ופרטי הדברים.

ספינה: ע"ע אניה.

ספירה: ע"ע מספר.

ספקות: [אול] אולי ימשני אבי (בראשית כז יא).
[אך] ויאמר אך טרוף טורף (בראשית מד כח).
[לו] לו ישטמני יוסף (בראשית נ טו).
[פנה] פן בחרב אצא לקראתך (במדבר כ יח).
[כי] כי תאמר בלבבך (דברים ז יז).
פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (דברים טו ט).
[פון] נשאתי אימיך אפונה[1] (תהלים פח טז).
[ספק] כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק[2] וירב אמריו לאל (איוב לד לז).
[שפק] כי חמה פן יסיתך בשפק[3] (איוב לו יח).

ספקות: שמא ואולי; דבר המסופק וממוצע בין חיוב ושלילה. [שרשים] אול, כי, לו, פון, פנה, ספק, שפק.

[1] כלומר הכבדתי עלי אימיך שאני מפחד תמיד ואומר פן יקרני כך וכך על עונותי. [2] הגם שיושב בינינו המאמינים בהשגחה ובשכר ועונש, יטיל הוא ספקות על האמונה (מלבי"ם). [3] כי חמת ה' ישיגך אם יצרך יסיתך.

ספר: [פקד] כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל יב).
זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל (שמות ל יג).
אשר פקד משה ואהרן (במדבר א מד).
ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט).
ויתפקדו בני בנימין (שופטים כ טו).
ויפקדם בבזק (ש"א יא ח).
ויפקוד שאול את העם (ש"א יג טו).
וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים[1] (ש"א טו ד).
ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך (ש"ב כד ט).
[מנה] ויאמר דויד אל האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם ואני הוא אשר חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן מה עשו? (דהי"א כא יז).
[נשא] ולא נשא[2] דויד מספרם (דהי"א כז כג).
ויואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל (דהי"א כז כד).
[ספר] ויספור שלמה כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד אביו (דהי"ב ב טז).

ע"ע מספר.

ספר: מניית העם כדי לדעת סכום הנפשות (census). [שרשים] מנה, נשא, ספר, פקד.

[1] במדרש אמרו: כד אינון מסכינן בזקייא כך אינון עתירין באילין אימריא = בהיותם עניים היו נמנים ע"י אבנים וכשנתעשרו היו נמנים ע"י טלאים. [2] לא מנה את מספרם.

ספרים: [ספר] זה ספר תולדות אדם (בראשית ה ו).
[חקק] לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו (בראשית מט י).
ויקח את ספר הברית ויקרא (שמות כד ז).
מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).
[לוח] ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים (שמות לד ד).
בספר מלחמות ה' (במדבר כא יד).
וכתב לה ספר כריתות (דברים לא כו).
הלא היא כתובה על ספר הישר (יהושע י יג).
ומזבולון מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד).
ויכתוב דוד ספר אל יואב (ש"ב א יח).
כתובים על ספר דברי שלמה (מ"א יא מא).
על ספר דברי הימים (מ"א יד יט).
ותכתוב בספרים לאמר (מ"א כא ט).
סופר המלך והכהן הגדול (מ"ב יב יא).
ושבנה הסופר ויואח... המזכיר (מ"ב יח יח).
הוי החוקקים חקקי און (ישעיה י א).
ותהי להם חזות הכל כדברי הספר החתום אשר יתנו אותו אל יודע הספר לאמר קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא. ונתן הספר[1] אל אשר לא ידע ספר לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר (ישעיה כט יא-יב).
ונגולו[2] כספר השמים (ישעיה לד ד).
דרשו מעל ספר ה' וקראו (ישעיה לד טז).
לשקר עשה עט שקר סופרים (ירמיה ח ח).
חרושה על לוח לבם (ירמיה יז א).
שלחת בשמכה ספרים אל כל העם אשר בירושלם (ירמיה כט כה).
את ספר המקנה... ואת ספר הגלוי הזה (ירמיה לב יא).
וירד... אל לשכת הסופר (ירמיה לו יב).
כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר (ירמיה לו כג).
[גלל] קח לך מגלה[3] אחרת (ירמיה לו כח).
והיה ככלותך לקרוא את הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת (ירמיה נא סג).
ואת סופר שר הצבא (ירמיה נב כה).
מגלת ספר, ויפרוש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור (יחזקאל ב י).

איש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו (יחזקאל ט ב).
ספר חזון נחום (נחום א א).
כתוב חזון ובאר על הלוחות (חבקוק ב ב).
והנה מגלה עפה (זכריה ה א).
ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז).
באתי במגלת ספר כתוב עלי (תהלים מ ח).
לשוני עט סופר מהיר (תהלים מה ב).
ימחו מספר חיים (תהלים סט כט).
מי יתן בספר ויוחקו [4] (איוב יט כג).
עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר (קהלת יב יב).
ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו א).
לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית. וישלח ספרים אל כל היהודים (אסתר ט כט-ל).
וללמדם ספר ולשון כשדים (דניאל א ד).
* דינא יתיב וספרין פתיחו (דניאל ז י).
בינותי בספרים (דניאל ט ב).
סתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ (דניאל יב ד).
יב ד).
* ושמשי ספרא (עזרא ד ח).
והוא סופר מהיר בתורת ה' (עזרא ז ו).
ואמצא ספר היחש (נחמיה ז ה).
ומשפחות סופרים יושבי יעבץ (דהי"א ב נה).
איש מבין וסופר הוא (דהי"א כז לב).
סופר המלך ופקיד כהן הראש (דהי"ב כד יא).
[דרש] כתובים על מדרש ספר המלכים (דהי"ב כד כז).

——— ע"ע כתיבה.

ספרים: לוח שנחרת בו או נייר שנכתב עליו ענין מה. גם קשירת ניירות הרבה לחבור שלם. [שרשים] גלל, דרש, חקק, לוח, ספר.

[1] אפילו אחר שפתחו החתימה. [2] לשון כריכה. [3] הספר הנקפל ונגלל. [4] כמו מי יתן ויוחקו בספר.

סקילה: ע"ע מיתה.

סרוב: ע"ע מאון.

סרחון: [באש] והדגה... תמות ובאש היאור (שמות ז יח).

ויצברו אותם חמרים חמרים ותבאש הארץ (שמות ח י).
וירום תולעים ויבאש (שמות טז כ).
ופגריהם יעלה באשם (ישעיה לד ג).
[סרח] נסרחה חכמתם (ירמיה מט ז).
והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח יז).
[סור] סב סבאם הזנה הזנו (הושע ד יח).
[עבש] עבשו [1] פרודות תחת מגרפותיהם (יואל א יז).
[צחן] ועלה באשו ותעל צחנתו (יואל ב כ).
השוכבים... וסרוחים על ערשותם (עמוס ו ד).
וסר מרזח סרוחים (עמוס ו ז).
[אלח] הכל סר יחדו נאלחו (תהלים יד ג).
[תעב] אף כי נתעב ונאלח (איוב טו טז).
זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י א).

——— ע"ע לכלוך וטנוף; מאוס.

סרחון: דבר שנתקלקל ועלה בו רקבון ואינו ראוי לתכליתו; דבר המעלה ריח רע ועפוש. [שרשים] אלח, באש, סור, סרח, עבש, צחן, תעב.

[1] העלו חלודה והבאשה חביות היין תחת הכסוי שלהם, מפני שחסרו היין.

סריטה: [שרט, קוע] ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתובת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא יט כח).

ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא ה).
[גדד, קרח] לא תתגודדו [1] ולא תשימו קרחה בין עיניכם (דברים יד א).
ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם (מ"א יח כח).
מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים (ירמיה מא ה).
באה קרחה על עזה... עד מתי תתגודדי? (ירמיה מז ה).
כל עומסיה שרוט ישרטו (זכריה יב ג).
[גרד] ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב ח).

——— ע"ע חריתה.

סריטה: חכך, חריתה, צרימה וגדידה בבשר. [שרשים] גדד, גרד, קוע, קרח, שרט.

[1] שריטה וגדידה אחת היא (מכות כא.).

סתימה: [סכר] ויסכרו מעינות תהום וארובות השמים (בראשית ח ב).

[סגר] והדלת סגר אחריו (בראשית יט ו).
[סתם] סתמום פלשתים וימלאום עפר (בראשית כו טו).
[ברח] מבריח מן הקצה אל הקצה (שמות כו כח).
[ערל] וערלתם ערלתו [1] את פריו שלש שנים (ויקרא יט כג).
[שתם] ונאום הגבר שתום [2] העין (במדבר כד ג).
[קפץ] ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו ז).
[חסם] לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
[כמס] כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים לב לד).
ויהי השער לסגור [3] (יהושע ב ה).
[נעל] והנה דלתות העליה נעולות (שופטים ג כד).
[אטר] איש בחור אטר [4] יד ימינו (שופטים כ טז).
ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל (ש"ב יג יח).

[אטם] חלוני שקופים אטומים (מ"א ו ד).

[עבר] ויעבר ברתוקות זהב (מ"א ו כא).

[שעע] ועיניו השע (ישעיה ו י).

[שכר] כל עושי שכר אגמי נפש [5] (ישעיה יט י).

ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח (ישעיה כב כג).

בא בחדרך וסגור דלתך בעדך (ישעיה כו כ).

ולא תשעינה עיני רואים (ישעיה לב ג).

[עצם] אוטם אזנו משמוע דמים ועוצם עינו מראות ברע (ישעיה לג טו).

עליו יקפצו מלכים פיהם (ישעיה נב טו).

הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב (ירמיה ו י).

[עצר] כאש בוערת עצור בעצמותי (ירמיה כ ט).

וחוסמת היא את העוברים (יחזקאל לט יא).

[בלם] במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים לב ט).

אשמרה לפי מחסום (תהלים לט ב).

כי יסכר פי דוברי שקר (תהלים סג יב).

ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים סט טז).

וכל עולה קפצה פיה (תהלים קז מב).

על אדום אשליך נעלי [6] (תהלים קח י).

[עצה] עוצה [7] עיניו לחשוב תהפוכות (משלי טז כט).

כי לא סגר דלתי בטני (איוב ג י).

סגור חותם צר (איוב מא ג).

גן נעול אחותי כלה (שה"ש ד יב).

שתם תפלתי (איכה ג ח).

כעצמים בבטן המלאה (קהלת יא ה).

כי החלו הפרוצים להסתם (נחמיה ד א).

[גוף] ועד הם עומדים יגיפו הדלתות (נחמיה ז ג).

ויסתימו את כל המעינות (דהי"ב לב ד).

והוא חזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון (דהי"ב לב ל).

ע"ע פתיחה.

סתימה: סגירה ואטימה, מלוי החלל. בהשאלה העלמת דבר. [שרשים] אטם, אטר, בלם, גוף, חסם, חתם, כמס, נעל, סגר, סכר, סתם, עבר, עצה, עצם, עצר, ערל, קפץ, שכר, שעע, שתם.

1 ואטמתם אטימתו שיהא אטום וסתום מלהנות ממנו.
2 שהנבואה היתה בעצימת עיני בשר. 3 מקרא קצר: ויהי מועד השער לסגור. 4 סתום יד ימינו שאינו עושה בה צרכיו. 5 בלשון חז"ל הסוכר אמת המים, וכן אגמי נפש מענין שביתה ע"ש שהמים שובתים ונוחים ואינם שופכים משם. 6 סגירת עול הסבל למונעו מלכת ולברוח כמו סד על הרגלים. 7 סותם עיניו כי נקל לחשוב מחשבות בעינים עצומות כדי שיתכוון אל הדבר שהוא חושב ולא יפנה לבו אנה ואנה. 8 כדברים הנסגרים ונעצרים בבטן שהיא מלאה אע"פ שבולטת לחוץ, כן אינך יודע דרך הרוח.

סתר:

[סתר] הן גרשת אותי... ומפניך אסתר (בראשית ד יד).

[כסה] המכסה אני מאברהם אשר אני עושה? (בראשית יח יז).

אם נסתר איש מרעהו (בראשית לא מט).

[צפן] ולא יכלה עוד הצפינו (שמות ב ג).

[עלם] ונעלם דבר מעיני הקהל (ויקרא ד יג).

ונסתרה והיא נטמאה (במדבר ה יג).

הנשארים והנסתרים מפניך (דברים ז כ).

[פלא] כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים יז ח).

לא תוכל להתעלם (דברים כב ג).

הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט כח).

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא (דברים לא יח).

[כמס] כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים לב לד).

[שפן] ושפוני טמוני חול (דברים לג יט).

[חרש] וישלח... מרגלים חרש (יהושע ב א).

ויאמר דבר סתר לי אליך המלך — ויאמר הס (שופטים ג יט).

ותבוא אליו בלאט (שופטים ד כא).

[נוס] חובט חטים בגת להנים [1] מפני מדין (שופטים ו יא).

וישלח... אל אבימלך בתרמה [2] (שופטים ט לא).

למה זה תשאל לשמי? והוא פלאי (שופטים יג יח).

[שתר] וישתרו [3] להם טחורים (ש"א ה ט).

[חבא] הנה הוא נחבא אל הכלים (ש"א י כב).

[לוט] דברו אל דוד בלט לאמר (ש"א יח כב).

הנה לא יעשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה? — אין זאת! (ש"א כ ב).

כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש (ש"ב יב יב).

[לחש] וירא דוד כי עבדיו מתלחשים (ש"ב יב יט).

[כחד] וכל דבר לא יכחד מן המלך (ש"ב יח יג).

וה' העלים ממנו ולא הגיד לי (מ"ב ד כז).

ונסתרת בנחל כרית (מ"א יז ג).

וילט פניו באדרתו (מ"א יט יג).

[חפש] ויתחפש [4] באפר על עיניו (מ"א כ לח).

[אלם] אל מקום פלוני אלמוני [5] תחנותי (מ"ב ו ח).

[טמן] בוא בצור והטמן בעפר (ישעיה ב י).

פלא יועץ [6] אל גבור (ישעיה ט ה).

שיתי כליל צלך בתיך צהרים, סתרי נדחים נודד אל תגלי... הוי סתר למו מפני שודד (ישעיה טז ג-ד).

שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו (ישעיה כח טו).

הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה (ישעיה כט טו).

[נצר] השמעתיך חדשות מעתה ונצורות ולא ידעתם (ישעיה מח ו).

וכמסתיר פנים ממנו (ישעיה נג ג).

ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח ז).
[חמק] עד מתי תתחמקין הבת השובבה? (ירמיה
[עמק] נוסו הפנו העמיקו לשבת (ירמיה מט ח).
כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ונחבא לא יוכל (ירמיה מט י).
עושים בחשך איש בחדרי משכיתו (יחזקאל ח יב).
צרור עון אפרים צפונה חטאתו (הושע יג יב).
איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו? (עבדיה א ו).
עליצותיו כמו לאכול עני במסתר (חבקוק ג יד).
מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז).
למה... תעלים לעתות בצרה? (תהלים י א).
במסתרים יהרוג נקי (תהלים י ח).
כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר (משלי כב ב).
[סוד] סוד ה' ליראיו (תהלים כה יד).
הסתרת פניך הייתי נבהל (תהלים ל ח).
תצפנם בסוכה מריב לשונות (תהלים לא כא).
ואנחתי ממך לא נסתרה (תהלים לח י).
צדקתך לא כסיתי בתוך לבי... לא כחדתי (תהלים מ י).
יחד עלי יתלחשו כל שונאי (תהלים מא ח).
חפש מחופש וקרב איש ולב עמוק (תהלים סד ז).
[שכה] עברו משכיות לבב (תהלים עג ז).
עד מה ה' תסתר לנצח? (תהלים פט מז).
אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד (תהלים קלט יד).
[צנע] ואת צנועים חכמה (משלי יא ב).
מים עמוקים דברי פי איש (משלי יח ד).
מתן בסתר יכפה אף (משלי כא יד).
טמן עצל ידו בצלחת (משלי כו טו).
ערום ראה רעה נסתר (משלי כז יב).
[גנב] ואלי דבר יגונב (איוב ד יב).
ואלה צפנת בלבבך (איוב י יג).
ויגד לך תעלומות חכמה (איוב יא ו).
מגלה עמוקות מני חשך ויוצא לאור צלמות (איוב יב כב).
ותבחר לשון ערומים (איוב טו ה).
ודבר לאט עמך (איוב טו יא).
וסתר פנים ישים (איוב כד טו).
ותעלומה יוציא אור (איוב כח יא).
אם כסיתי... לטמון עוני בחובי (איוב לא לג).
טמנם בעפר יחד פניהם [7] חבוש בטמון (איוב מ יג).
תחת צאלים ישכב בסתר קנה ובצה (איוב מ כב).
ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר (קהלת י כ).
ועמוק עמוק מי ימצאנו? (קהלת ז כד).
האלהים יביא במשפט על כל נעלם (קהלת יב יד).
* ואחוית אחידן ומשרא קטרין (דניאל ה יב).
[פלה] ויאמר אחד קדוש לפלמוני [8] המדבר (דניאל ח יג).
[כמן] ומשל במכמני הזהב והכסף (דניאל יא מג).
עד מתי קץ הפלאות? (דניאל יב ו).
סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ (דניאל יב ט).
ולא נעלם דבר משלמה (דהי"ב ט ב).

——— ע"ע העלמה; מחבא; סוד.

סתר: מקום רחוק ונעלם מעין רואים; העלם דבר מן הזולת; השמעת קול צפצוף בחשאי. [שרשים] אלם, גנב, חבא, חמק, חפש, חרש, טמן, כחד, כמן, כמס, כסה, לוט, לחש, נוס, נצר, סוד, סתר, עלם, עמק, פלא, פלה, צנע, צפן, שכה, שפן, שתר.

[1] היה חובט חטים בגת שדורכים ענבים כדי שלא יבינו המדינים ויגזלו מהם התבואה, ובהערמה כזו (camouflage) הצילו את תבואותיהם. [2] כמו במרמה כלומר חרש בלט ובסתר, ולר"י קמחי בתרמה תחת בארומה כאמור בפסוק מא ויישר אבימלך בארומה. [3] שהיו הטחורים נסתרים להם מבפנים (hidden piles) השם יותר קשים לרפואה (רש"י). [4] הסתתרות והתעלמות ע"י שנוי בגדים בכוונה שלא יכירוהו. [5] שם נסתר. [6] כמו יושב סתר. [7] כן מעשה בת היענה (ostrich) בתפצה למנוע את עצמה מלראות איזה דבר שאינו הגון לה. [8] קצור מן פלוני אלמוני ושמו פלאי = נסתר, סתום וכמוס.

ע

עב; דק: [דלל, רקק] דלות... ורקות בשר (בראשית מא יט).
[צנם, דקק] שבלים צנומות דקות (בראשית מא כג).
דק מחוספס דק ככפור על הארץ (שמות טז יד).
[עוב] בעב הענן (שמות יט ט).
שער צהוב דק (ויקרא יג ל).
[כשה] שמנת עבית כשית (דברים לב טו).
במעבי האדמה (מ"א ז טו).
[קטן, עבה] קטני עבה ממתני אבי (מ"א יב י).
קול דממה דקה (מ"א יט יב).
והיה כאבק דק המון זריך (ישעיה כט ה).
הנוטה כדוק [1] שמים (ישעיה מ כב).
באו בעבים [2] ובכפים עלו (ירמיה ד כט).
ועב עץ על פני האולם (יחזקאל מא כה).
[עבב] וצלעות הבית והעובים (יחזקאל מא כו).
בעבי גבי מגניו (איוב טו כו).

——— ע"ע מדות ומשקלות.
רזון ושמן.

ע ב; ד ק: ע ב הוא ענין קשור והתלכדות, חבור ותקוף הרבה דברים לגוש אחד; גם בגדול הגוף ומסורבל בבשר. ד ק הוא מעוט וחסרון בכמות, כחוש ורזה. [שרשים] ע ב: כשה, עבב, עבה, עוב. ד ק: דלל, דקק, צנם, קטן, רקק.

[1] יריעה או וילון טווי מחוטים יפים ודקים. [2] במעבה סבכי היער.

עבדות:

[עבד] עבד עבדים [1] יהיה לאחיו (בראשית ט כה).

[סבל] המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (שמות ו ז).

[שפח] עד בכור השפחה אשר אחר הרחים (שמות יא ה).

אם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי... ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם (שמות כא ה־ו).

לא תעבוד בו עבודת עבד... לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה לט־מג).

לא יקשה בעיניך בשלחך אותו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים (דברים טו יח).

[עמר] לא תתעמר בה תחת אשר עניתה (דברים כא יד).

והתעמר בו ומכרו (דברים כד ז).

לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו (דברים כג טז).

והתמכרתם... לעבדים ולשפחות (דברים כח סח).

כרת לנו ברית ונעבדך [2] (ש"א יא א).

ותאמר הנה אמתך לשפחה (ש"א כה מא).

[אמה] לעיני אמהות עבדיו (ש"ב ו כ).

[שרת] ומושב עבדיו ומעמד משרתיו (מ"א י ה).

אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם, ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים (מ"א יב ז).

כי מה עבדך הכלב? (מ"ב ח יג).

הנה כעיני עבדים על יד אדוניהם, כעיני שפחה על יד גבירתה (תהלים קכג ב).

בדברים לא יוסר עבד (משלי כט יט).

מפנק מנוער עבד ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא).

ושפחה כי תירש גבירתה (משלי ל כג).

עבד חפשי מאדוניו (איוב ג יט).

אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי (איוב לא יג).

אשר לא תשמע עבדך מקללך (קהלת ז כא).

ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ (קהלת י ז).

ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי (אסתר ז ד).

* כל קבל די מלח היכלא מלחנא [3] (עזרא ד יד).

כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו (עזרא ט י).

ע"ע אדנות.

ע ב ד ו ת: עבודת העבד שגופו קנוי לאדוניו. אמה היא אשה עברית העובדת בבית איש עברי, ושפחה היא אשה כנענית. [שרשים] אמה, סבל, עבד, עמר, שפח, שרת.

[1] ע"ד ההפלגה עבד שפל מאד, עבד לעבדים שגם אדוניו יהיו שפלים. [2] עבודה לממשלה היא מס עובד. [3] עבדי המלך אנחנו כמו salarium ברומית משתמע לתרי אפי מלח ועבדות (מנדלקרן).

עבודה:

[עבד] הכי אחי אתה ועבדתני חנם? (בראשית כט טו).

[לאך] לרגל המלאכה אשר לפני (בראשית לג יד).

וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך (שמות א יד).

[עשה, סבל] למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו? לכו לסבלותיכם (שמות ה ד).

תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה (שמות ה ט).

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם? (שמות יב כו).

מקשה תעשה (שמות כה לא).

לעשות בכל מלאכה (שמות לא ה).

ששת ימים תעשה מלאכה (שמות לה ב).

[שרד] את בגדי השרד לשרת בקדש (שמות לה יט).

וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (שמות לה כה).

לעשות כל מלאכת חרש והושב (שמות לה לה).

מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה (שמות לו ה).

והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה — והותר (שמות לו ז).

[שרת] כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש (במדבר ד יב).

[כהן] ספחני נא אל אחת הכהונות (ש"א ב לו).

והשנית למי אעבוד? הלא לפני בנו! כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך (ש"ב טז יט).

ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר... ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה (מ"א ה כט־ל).

ואבישג השונמית משרת [1] את המלך (מ"א א טו).

ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו (ישעיה כח כא).

עושה מלאכה על האבנים (ירמיה יח ג).

את החרש ואת המסגר [2] (ירמיה כד א).

היצלח למלאכה? (יחזקאל טו ד).

[פעל] פעולתו אשר עבד בה (יחזקאל כט כ).

ויעבד ישראל באשה (הושע יב יג).

ומעשה ידינו כוננה עלינו (תהלים צ יז).
יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב (תהלים קד כג).
[עמל] שוא עמלו בוניו בו (תהלים קכז א).
נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו (משלי טז כו).
גם מתרפא במלאכתו אח הוא לבעל משחית (משלי יח ט).
חזית איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט).
[פרה] תנו לה מפרי ידיה (משלי לא לא).
מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש? (קהלת א ג).
ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו (קהלת ב כא).
אשר יש שכר טוב בעמלם (קהלת ד ט).
מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה יא).
כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו ז).
* ומני על עבידתא די מדינת בבל (דניאל ב מט).
והמלאכה לא ליום אחד (עזרא י יג).
הלילה משמר והיום מלאכה (נחמיה ד טז).
למה תשבת המלאכה כאשר ארפה (נחמיה ו ג).
לשאת את ארון האלהים ולשרתו (דהי"א טו ב).
אנשי מלאכה לעבודתם (דהי"א כה א).
כל מלאכת התבנית (דהי"א כח יט).
מנצחים להעביד את העם (דהי"ב ב יז).
ותשלם כל המלאכה אשר עשה (דהי"ב ה א).
ותעל ארוכה למלאכה בידם (דהי"ב כד יג).
והאנשים עושים באמונה במלאכה (דהי"ב לד יב).
ע"ע עשייה.

עבודה: התעסקות גופנית ויגיעת כפים; עסק של טורחא ויגיעה בעמל הגוף. [שרשים] כהן, לאך, עבד, עמל, עשה, פעל, פרה, שרד, שרת.

[1] יש קורין משרתת המלך. [2] לפי פשוטו עושי מנעולים לדלתות לסגור אותם.

עבודה זרה:

[תרף] ותגנוב רחל את התרפים (בראשית לא יט).
[תעב] הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו? (שמות ח כב).
[נצב] כי הרס תהרסם ושבר תשבר מצבותיהם (שמות כג כד).
[עגל] ויעשהו עגל מסכה (שמות לב ד).
[גלל] ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם (ויקרא כו ל).
[בעל] ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה ג).
[צלם] ואת כל צלמי מסכותם (במדבר לג נב).
[פסל] פסילי אלהיהם תשרפון באש (דברים ז כה).
ולא תביא תועבה אל ביתך (דברים ז כו).
ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג יח).
לא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך (דברים טז כב).
[נסך] איש אשר יעשה פסל ומסכה (דברים כז טו).
[שוד] יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם (דברים לב יז).
ועבדת אלהי נכר (יהושע כד כ).
האתם תריבון לבעל? אם אתם תושיעון אותו? — אשר יריב לו יומת עד הבקר — אם אלהים הוא ירב לו כי נתץ מזבחו (שופטים ו לא).
ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים (שופטים ח לג).
[עשתר] ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם צידון מואב בני עמון ופלשתים (שופטים י ו).
[דגה] וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן רק דגון [1] נשאר עליו (ש"א ה ד).
הסירו את אלהי הנכר מתוככם והעשתרות [2] (ש"א ז ג).
[תהה] כי אחרי התהו אשר לא יועילו (ש"א יב כא).
לך עבוד אלהים אחרים (ש"א כו כ).
לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים [3] (ש"ב ה ו).
[כמש, מלך] אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ... ולמולך שקוץ בני עמון (מ"א יא ז).
ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלם, הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים (מ"א יב כח).
[אשר] במות ומצבות ואשרים (מ"א יד כג).
[פלץ] אשר עשתה מפלצת [4] לאשרה (מ"א טו יג).
ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין עונה (מ"א יח כו).
[זבב] לכו דרשו בבעל זבוב [5] אלהי עקרון (מ"ב א ב).
[הבל] וילכו אחרי הבעל ויהבלו (מ"ב יז טו).
[אדר] והספרוים שורפים את בניהם באש לאדרמלך [6] (מ"ב יז לא).
[נחש] וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה, כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו, ויקרא לו נחושתן [7] (מ"ב יח ד).
והשביתו את הכמרים [8] (מ"ב כג ה).
[תוף] וטמאו את התופת [9] (מ"ב כג י).
[שקץ] ואת הגלילים ואת כל השקוצים (מ"ב כג כד).
[אלל] לממלכות האליל ופסיליהם (ישעיה י י).
[חמם] והאשרים והחמנים [10] (ישעיה יז ח).
לבול עץ אסגוד? (ישעיה מד יט).
[ציר] הלכו בכלימה חרשי צירים [11] (ישעיה מה טז).
[נבא] כרע בל קרס נבו [12] (ישעיה מו א).

[נשא] נשואותיכם [13] עמוסות משא לעיפה (ישעיה מו ב).
[עצב] עצבי עשם ופסלי ונסכי צום (ישעיה מח ה).
[קבץ] בזעקך יצילוך קבוציך [14]? (ישעיה נז יג).
[לבן] זובחים בגנות ומקטרים אל הלבנים (ישעיה סה ג).
כי מספר עריך היו אלהיך ישראל (ירמיה ב כח).
אשר נאפה [15] משובה ישראל (ירמיה ג ח).
לעשות כונים [16] למלכת השמים (ירמיה ז יח).
כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים (ירמיה מד טו).
ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם (יחזקאל ו ו).
[אים] כי ארץ פסילים היא ובאימים יתהוללו (ירמיה נ לח).
וצלמי תועבותם שקוציהם עשו בו על כן נתתיו להם לנדה (יחזקאל ז כ).
[תמז] והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז-[17] (יחזקאל ח יד).
חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד יז).
וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות (הושע ח יד).
[באש] הם באו בעל פעור וינזרו לבושת (הושע ט י).
לעגלות בית און יגורו שכן שמרון (הושע י ה).
[און] ונשמדו במות און (הושע י ח).
[כון] ואת כיון [18] צלמיכם כוכב אלהיהם (עמוס ה כו).
[אשם] הנשבעים באשמת [19] שמרון (עמוס ח יד).
[עיר] ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך [20] (מיכה ה יג).
משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו (יונה ב ט).
[חרם, כמר] על כן יזבח לחרמו [21] ויקטר למכמרתו (חבקוק א טז).
[טמא] ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב).
ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא).
ירבו עצבותם אחר מהרו (תהלים טז ד).
[שור] וימירו את כבודו בתבנית שור (תהלים קו כ)
עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם (תהלים קטו ד).
* תפלון ותסגדון לצלם דהבא (דניאל ג ה).
[פשע] עד מתי החזון התמיד והפשע שומם? (דניאל ח יג).
ועל כנף שקוצים משומם (דניאל ט כז).
השקוץ משומם (דניאל יא לא).
[נדה] והוציאו את הנדה מן הקדש (דהי"ב כט ה).

ע"ע כשפים; תועבה.

עבודה זרה: עבודה לאל זר, אלילי הגוים.
[שרשים] און, אים, אלל, אשם, אשר, בוש, בעל, גלל, דגה, הבל, זבב, חמם, חרם, טמא, כון, כמר, כמש, לבן, מלך, נבא, נחש, נסך, נצב, נשא, עגל, עיר, עצב, עשתר, פלץ, פסל, פשע, ציר, צלם, קבץ, שוד, שקץ, תהה, תוף, תמז, תעב, תרף.

[1] אליל בדמות דג. [2] מקרא קצר: הבעלים והעשתרות כמפורש בפסוק ד. [3] כנוי לע"ז אשר עינים להם ולא יראו רגלים ולא ילכו. [4] צלם המטיל פחד על הרואה. [5] אליל שהאמינו בו הפלשתים בעקרון שהוא מציל מחמת זבובי מות. [6] שם הסוס האביר בעל הכנפים תמונת אליל בבל ואשור. [7] להקטין מעלתו הוסיף חזקיה נו"ן לנחש וקראו נחושתן דרך בזיון ע"ד האמינון אחיך. [8] כהני הגוים ע"ש מלבושיהם השחורים. ואפשר כי כמרים כנוי לע"ז כלשון מכמרתם בחבקוק. [9] מקום עבודת המולך שהיו מכין שם בתוף שלא ישמעו קול הנשרף למולך. [10] תבנית הלבנה מלכת השמים אלילת האושר והברכה. [11] אומני הפסילים ונקרא בשם גנאי צירים ע"ש צירים וחבלים יאחזון את עובדיהם. [12] בל כמו בעל. נבו אליל מרקור שהאמינו בו בני בבל. [13] תואר לאלילים ע"ש שנושאים אותו על הכתף ואינו נושא את עצמו. [14] כמו עצביך קבוץ אלילים שונים. [15] קרא עבודת אלילים נאוף נגד ה'. [16] מיני עוגות בדמות האלילה עשתרות לתקרובת לה. [17] האליל אדונים והנשים מקוננות ליום מותו שקרה בירח יולי. [18] כוכב שבתאי (Saturn) שכן שמו בערבית. [19] יש אומרים שרמז לאליל אשימא. [20] עריך כמו עצביך, שראוי לחשבם כשונאים. [21] כנוי לע"ז שהיא חרם ומכמרת להבאים בבריתה.

עבודת ה':

[עבד] שלח את בני ויעבדני (שמות ד כג).
ועבדתם את ה' אלהיכם (שמות כג כה).
כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כה נה).
ואותו תעבוד ובשמו תשבע (דברים ו יג).
[אהב] ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ז ה).
[ירא] את ה' אלהיך תירא ואותו תעביד (דברים י כ).
תחת אשר עבדת את ה' אלהיך בשמחה (דברים כח מז).
משה עבד ה' (דברים לד ה).
את אלהים אשר עבדו אבותיכם (יהושע כד ד).
ואם רע בעיניכם לעבוד את ה' בחרו לכם היום את מי תעבודון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את אלהי האמורי אשר אתם יושבים בארצם — ואנכי וביתי נעבוד את ה' (יהושע כד טו).
ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' לעבוד אותו (יהושע כד כב).
והכינו לבבכם אל ה' ועבדוהו לבדו (ש"א ז ג).
ועבדך ירא את ה' מנעורי (מ"א יח יב).

[פלל] ככלות שלמה להתפלל אל ה׳ את כל התפלה והתחנה (מ״א ח נד).
ואתפלל בעדכם אל ה׳ (ש״א ז ה).
[צנע] ומה ה׳ דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח).
אמרתם שוא עבוד אלהים (מלאכי ג יד).
בין עובד אלהים לאשר לא עבדו (מלאכי ג יח).
[שחה] השתחוו לה׳ בהדרת קדש (תהלים כט ב).
תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמא ב).
תם וישר וירא אלהים (איוב א א).
*[פלח] אלהך די אנת פלח לה (דניאל ו יז).
*דניאל עבד אלהא חיא (דניאל ו כא).
[ידע] ודע את אלהי אביך ועבדהו (דהי״א כח ט).
——— ע״ע יראת ה׳; תפלה.

עבודת ה׳: השתדלות והתעסקות בענינים רוחניים ע״י ידיעה ודרישת ה׳, לאהוב ולירא אותו ולהתפלל לפניו. [שרשים] אהב, ידע, ירא, עבד, *פלח, פלל, צנע, שחה.

עבודת האדמה:
[עבד] ויקח ה׳ אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשית ב טו).
ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך, וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה (בראשית ג יז־יח).
וקין היה עובד אדמה (בראשית ד ב).
[כרם] ויחל נח איש האדמה ויטע כרם (בראשית ט כ).
[אלם] והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה (בראשית לז ז).
[חרש, קצר] בחריש ובקציר תשבות (שמות לד כא).
[דיש, בצר] והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו ה).
לא תחרוש בשור וחמור יחדו (דברים כב י).
[קטף] וקטפת מלילות [1] בידך (דברים כג כו).
לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
וירדו כל ישראל הפלשתים ללטוש איש את מחרשתו ואת אתו ואת קרדומו ואת מחרשתו, והיתה הפצירה פים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדומים ולהציב הדרבן (ש״א יג כ־כא).
[ענה] כחצי מענה [2] צמד שדה (ש״א יד יד).
וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש, שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (מ״א יט יט).
[עדר] וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז כה).
[זרע, שדה] הכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד [3] אדמתו? הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמון יזרוק, ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו (ישעיה כח כד־כה).
תפתח ארץ ויפרח ישע (ישעיה מה ח).
[נור] נירו לכם ניר [4] ואל תזרעו אל קוצים (ירמיה ד ג).
[יגב] כרמים ויגבים (ירמיה לט י).
ותופש מגל בעת קציר (ירמיה נ טז).
יחרוש יהודה ישדד לו יעקב (הושע י א).
כגלים על תלמי שדי (הושע יב יב).
שודד שדה אבלה אדמה כי שודד דגן הוביש תירוש אומלל יצהר (יואל א י).
ונגש חורש בקוצר (עמוס ט יג).
לא נביא אנכי, איש עובד אדמה אנכי (זכריה יג ה).
[תלם] תלמיה רוה, נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך (תהלים סה יא).
עמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו (תהלים סה יד).
ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו (תהלים סז ז).
בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו (תהלים קכו ו).
על גבי חרשו חרשים האריכו למעניתם (תהלים קכט ג).
[פלח] כמו פולח [5] ובוקע בארץ (תהלים קמא ז).
רב אוכל ניר ראשים (משלי יג כג).
הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, אחר ובנית ביתך [6] (משלי כד כז).
על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבנים נהרסה (משלי כד ל־לא).
עובד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים ישבע ריש (משלי כח יט).
[שור] בין שורותם [7] יצהירו (איוב כד יא).
[אדם] אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון אם כחה אכלתי בלי כסף ונפש בעליה הפחתי — תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה (איוב לא לח־מ).
[שדד] התקשר רים בתלם עבותו [8], אם ישדד עמקים אחריך? (איוב לט י).
[ערג] לחייו כערוגת [9] הבושם (שה״ש ה יג).
שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצר (קהלת יא ד).
בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר (קהלת יא ו).
וילכדו ערים בצורות ואדמה שמנה (נחמיה ט כה).
[אכר] אכרים וכורמים בהרים ובכרמל (דהי״ב כו י).
——— ע״ע גן וכרם; כלי מחרשה.

עבודת האדמה: התעסקות בחרישת השדה בזריעה וקצירה. [שרשים] אדם, אכר, אלם, בצר, דיש, זרע, חרש, יגב, כרם, נור, עבד, עדר, ענה, ערג, פלח, קטף, קצר, שדד, שדה, שור, תלם.

[1] שבולת שמפרכת ונתמללת. [2] פתיחת רגבי האדמה בכלי

מחרשה, שדד בשי"ן שמאלית מפעל שדה. [3] חריץ שבין תלמי שדה שנחרש. [4] ענין חרישה, ובדרך משל על מחשבת הלב. [5] בקיעת הקרקע וחרישה בארץ לפזר רגב האדמה. [6] ביתך זה אשתך. [7] בין שורות הכרם יעמלו בצהרים. [8] לרד"ק בקעי החרישה יקראו שדודים והגבוה תלם. [9] שורות הכרם ערוכות ומסודרות במדרגות.

עבור: [עלה] המלט על נפשך (בראשית יט יז).

[ענה] יען אשר עשית את הדבר הזה (בראשית כב טז).

[עקב] עקב אשר שמעת בקולי (בראשית כב יח).

[אוד] עד אדות הבאר אשר חפרו (בראשית כו לב).

[אשר] באשר את אשתו (בראשית לט ט).

[דבר] על דבר הכסף השב באמתחותינו (בראשית מג יח).

[עבר] ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי (שמות ט טז).

[בעד] וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז יא).

יען וביען במשפטי מאסו (ויקרא כו מג).

[אל] ויחר אף בלק אל בלעם (במדבר כד י).

[תחת] ותחת כי אהב את אבותיך (דברים ד לז).

אשר ייטב לך ולבניך אחריך (דברים ד מ).

[גלל] בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ (דברים טו י).

תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך (דברים כח מז).

וישמעו אליו [1] יושבי יבש גלעד את אשר עשו פלשתים לשאול (ש"א לא יא).

על אודות הרעה הגדולה הזאת [2] מאחרת אשר עשית עמי לשלחני (ש"ב יג טז).

התחת זאת לא יומת שמעי? (ש"ב יט כב).

[כי] ומחטאתם ישובון כי תענם (מ"א ח לה).

ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ"א טו יג).

מצדיקי רשע עקב שוחד (ישעיה ה כג).

למעני ולמען דוד עבדי (ישעיה לז לה).

[די] ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש (ירמיה נא נח).

בשלמי הרעה הזאת (יונה א ז).

כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם (יונה א יב).

אריה טרף בדי גורותיו (נחום ב יג).

שויתי ה׳ לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים טז ח).

יוצר עמל עלי [3] חוק (תהלים צד כ).

בעבור דוד עבדך (תהלים קלב י).

* עד דברת [4] די ינדעון היא (דניאל ד יד).

למען שכור הוא למען אירא (נחמיה ו יג).

——— ע"ע הסרה; העברה; סבה.

עבור: מלת היחס והחבור, הטעם לסבה הגורמת ותולדת הדבר, כמו בשביל בדברי חז"ל. [שרשים] אוד, אשר, בעד, גלל, דבר, די, כי, עבר, עלה, ענה, עקב, תחת.

[1] אליו כמו אדותו, והשבעים משמיטין „אליו". [2] לא אדות הרעה הגדולה הזאת אדבר עתה רק אדות רעה אחרת אשר עשית עמי שאמרת לשלחני. [3] בשביל חק, להיות חק להם עבודתם (רש"י). [4] כמו על דברת.

עבים: ע"ע ענן.

עבר: ע"ע העברה.

עגבות: ע"ע ערוה.

עגונה: [צרר] ותהיינה צרורות עם יום מותו אלמנות חיות (ש"ב כ ג).

[עגן] הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש? (רות א יג).

——— ע"ע יתום ואלמנה.

עגונה: במובן כליאה וחבישה בבית מבלי להנשא לאחר. ובדברי חז"ל אשה שזקוקה לבעלה שהלך למרחקים ואינו ידוע אם הוא חי או מת ואסורה להנשא לאחר עד שיודע בברור שהוא מת. [שרשים] עגן, צרר.

עגלה: ע"ע סוס ורכב.

עדה: ע"ע קהל.

עדות: [עוד] בעבור תהיה לי לעדה (בראשית כא ל).

[ענה] וענתה בי צדקתי ביום מחר (בראשית ל לג).

* [שהד] ויקרא לו לבן יגר שהדותא (בראשית לא מז).

והמצפה אשר אמר יצף ה׳ ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו (בראשית לא מט).

עד הגל הזה ועדה המצבה (בראשית לא נב).

[נגד] והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה א).

וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה׳ אלהיכם את גדלו ואת ידו החזקה... כי עיניכם הרואות את כל מעשה ה׳ הגדול אשר עשה (דברים יא ב־ז).

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד (דברים יז ו).

כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דורותינו אחרינו (יהושע כב כז).

ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד [1] הוא בינותינו (יהושע כב לד).

הנני ענו בי נגד ה׳ ונגד משיחו: שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי (ש"א יב ג).

דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ה׳ (ש"ב א טז).

הכרת פניהם ענתה בם וחטאתם כסדום הגידו (ישעיה ג ט).
ואעידה לי עדים נאמנים (ישעיה ח ב).
ואנכי היודע ועד (ירמיה כט כג).
ולעיני העדים הכותבים בספר המקנה (ירמיה לב יב).
עמי מה עשיתי לך?... ענה בי! (מיכה ו ג).
שויתי ה' נגדי [2] תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים טז ח).
שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך (תהלים נ ז).
ועד בשחק נאמן (תהלים פט לח).
עד אמונים לא יכזב (משלי יד ה).
מציל נפשות עד אמת (משלי יד כה).
ותקמטני [3] לעד היה (איוב ו ח).
בשמים עדי ושהדי במרומים (איוב טז יט).
ועין ראתה ותעידני [4] (איוב כט יא).
ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו (איוב לז ז).
וזאת התעודה בישראל (רות ד ז).

ע"ע ראיה.

עדות: הגדה והעדאה: אות וראיה למעשה שהיה נגדו ונוכחו. [שרשים] נגד, עוד, ענה, *שהד.

[1] מקרא קצר וצריך להוסיף תיבה אחת למזבח „עד" כי עד הוא (רש"י וכן בת"י). [2] נגדי לשון עדות כמו אם לא יגיד שהוא ג"כ משרש נגד. [3] הקמטים על בשרי המה לעד על גודל הכאב. [4] להעיד על צדקתי.

עדות שקר:

[שקר] לא תענה ברעד עד שקר (שמות כ טז).
[שוא, חמס] לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס (שמות כג א).
ולא תענה ברעד עד שוא (דברים ה יז).
[זמם] והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים יט יח).
[בלה] ויבואו שני האנשים בני בליעל וישבו נגדו ויעידוהו (מ"א כא יג).
כי קמו בי עדי שקר (תהלים כז יב).
יקומון עדי חמס (תהלים לה יא).
ועד שקרים מרמה (משלי יב יז).
ויפיח כזבים עד שקר (משלי יד ה).
עד בליעל יליץ משפט [1] (משלי יט כח).
[חנן] אל תהי עד חנם [2] ברעד (משלי כד כח).

ע"ע שקר.

עדות שקר: העדאה שקרית לפני ב"ד כדי לחייב את חבירו. [שרשים] בלה, זמם, חמס, חנן, שוא, שקר.

[1] יעשה לצנות מהמשפט. [2] לחייב את חבירו חנם צל

דבר שלא עשה (מלבי"ם). ויותר נראה שהוא עד שקר, והוראת חנם כמו ריק ושוא.

עודף: ע"ע יתרון.

עול:

[עלל] ופרקת עולו מעל צוארך (בראשית כז מ).
[סבל] וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד (בראשית מט טו).
ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות (ויקרא כו יג).
אשר לא עלה עליה עול (במדבר יט ב).
עגלת בקר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול (דברים כא ג).
ונתן עול ברזל על צוארך (דברים כח מח).
אביך הקשה את עולנו ואתה עתה הקל מעבודך אביך הקשה ומעולו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך (מ"א יב ד).
קטני עבה ממתני אבי, ועתה אבי העמים עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם, אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים (מ"א יב יא).
[מטה] כי את עול סובלו ואת מטה שכמו, שבט הנוגש בו החיתות (ישעיה ט ג).
יסור סובלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן (ישעיה י כז).
[מוט] וכל מוטה תנתקו (ישעיה נח ו).
המה יחדו שברו עול נתקו מוסרות (ירמיה ה ה).
ויקח את המוטה מעל צואר ירמיה (ירמיה כח י).
עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך (ירמיה כז ב).
עול ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבוד את נבוכדנאצר מלך בבל (ירמיה כח יד).
בשברי את מוטות עולם והצלתים מיד העובדים בהם (יחזקאל לד כז).
רעה אשר לא תמישו משם צואורותיכם (מיכה ב ג).
ועתה אשבור מוטהו מעליך ומוסרותיך אנתק (נחום א יג).
ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו (תהלים ב ג).
הסירותי מסבל שכמו (תהלים פא ז).
ה' צדיק, קצץ עבות [1] רשעים (תהלים קכט ד).
ויפרקנו [2] מצרינו (תהלים קלו כד).
התקשר רים בתלם עבותו? (איוב לט י).
טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו (איכה ג כז).
הקל מעלינו [3] (דהי"ב י ו).

ע"ע אסיר.

עול: כלי שנותנים בצואר הבהמה וקושרים אותו במוטות ורצועות לרדותה להיות נוחה להשתמש בה·

בהשאלה על שעבוד מלכות. [שרשים] מוט, מטה, סבל, עול.

[1] קשורי רצועי העול. [2] פריקת העול והסרתו. [3] כמו מעולנו.

עולי רגלים: [ראה] שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה' (שמות כג יז).
שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר (דברים טז טז).
[עלה] ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה' צבאות בשילה (ש"א א ג).
אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלם ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה... רב לכם מעלות ירושלם! (מ"א יב כז-כח).
[חזה] אני בצדק אחזה פניך (תהלים יז טו).
לחזות בנועם ה' (תהלים כז ד).
[עבר] כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה — המון חוגג (תהלים מב ה).
כן בקדש חזיתיך (תהלים סג ג).
ה' זכרנו [1] יברך (תהלים קטו יב).
ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו. ששם עלו שבטים שבטי יה (תהלים קכב ג-ד).
הוא יסוד המעלה מבבל (עזרא ז ט).
* [מהך] די כל מתנדב... למהך לירושלם (עזרא ז יג).
והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל (דהי"ב לו כג).

———— ע"ע ירושלם; ציונות.

עולי רגלים: בני ישראל העולים לירושלם לחוג ולשמוח לפני ה' בבית המקדש בתגי השנה, ונקרא במשנה „הראיון". [שרשים] חזה, * מהך, עבר, עלה, ראה.

[1] הוא ברכת עולי רגלים, זכרנו הם הזכרים כי הנקבות פטורות מן הראייה.

עולם: [עלם] הם הגבורים אשר מעולם אנשי השם (בראשית ו ד).
[עדה] ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו יח).
והיתה להם חק עולם (שמות ל כא).
[צמת] והארץ לא תמכר לצמיתות [1] (ויקרא כה כג).
לעולם בהם תעבודו (ויקרא כה מו).
גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם (דברים כג ד).
זכור ימות עולם (דברים לב ז).
כי הנה יושבות הארץ אשר מעולם (ש"א כז ח).
יהיה שלום עד עולם (מ"א ב לג).
מעתה ועד עולם (ישעיה ט ו).
[נצח] לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור (ישעיה יג כ).
[דור] מדור לדור תחרב, לנצח נצחים אין עובר בה (ישעיה לד י).
לא תבושו... עד עולמי עד (ישעיה מה יז).
הלא אני מחשה ומעולם [2] (ישעיה נז יא).
שוכן עד וקדוש שמו (ישעיה נז טו).
היינו מעולם [3] לא משלתי בם (ישעיה סג יט).
שישו וגילו עדי עד [4] (ישעיה סה יח).
גוי מעולם הוא (ירמיה ה טו).
ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג ו).
והנביאים הלעולם יחיו? (זכריה א ה).
כימי עולם וכשנים קדמוניות (מלאכי ג ד).
מהעולם ועד העולם (תהלים מא יד).
הוא ינהגנו על־מות (תהלים מח טו).
ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (תהלים עב ה).
[סלה] עוד יהללוך סלה [5] (תהלים פד ה).
הזאת ידעת מני עד (איוב כ ד).
דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א ד).
אין כל חדש תחת השמש [6] (קהלת א ט).
כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו (קהלת א י).
* עד עלמא ועד עלם עלמיא (דניאל ז יח).
מן העולם ועד העולם (דהי"א טז לו).
בכוד... מעולם ועד עולם (דהי"א כט י).

———— ע"ע ארץ; תמידות.

עולם: המשך והתמדת הזמן, לאורך ימים מבלי שיעור, נצחית. [שרשים] דור, נצח, סלה, עדה, עלם, צמת.

[1] לחלוטין, לעולם. [2] יש קורין מחשה ומעלים. [3] אנחנו היינו עמך מעולם ולא משלת בגוים אחרים מעולם ולא נקרא שמך עליהם, ומלת „מעולם" עולה לכאן ולכאן. [4] תרגומו ויגועון לעלם. [5] אמרו חז"ל כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים. [6] בעוד השמש קיים כלומר לעולם.

עון: ע"ע חטא ועון.

עונג: ע"ע תענוג.

עונש: [שלם] כי לא שלם [1] עון האמורי עד הנה (בראשית טו טז).
[שפט] בזרוע נטויה ובשפטים גדולים (שמות ו ו).
[עבר] ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור... ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים (שמות יב יב).
[קנא, פקד] אנכי ה' אלהיך אל קנא [2] פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי (שמות כ ה).
[ענש] ענוש יענש... ונתן בפלילים (שמות כא כב).

[כפר] אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו (שמות כא ל).
[שלם] אל פניו ישלם לו (דברים ז י).
[שית] אל נא תשית עלינו חטאת (במדבר מ יא).
וענשו אותו מאה כסף (דברים כב יט).
לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם (דברים לב לה).
לכן בתת ה׳ את זבח וצלמונע בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים (שופטים ח ז).
[ידע] ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ח טז).
כי בן מות הוא (ש"א כ לא).
[פרץ] על אשר פרץ ה׳ פרץ בעוזה (ש"ב ו ח).
[יכח] אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם (ש"ב ז יד).
[נגע] ולא יוסיף עוד לגעת בך (ש"ב יד י).
כי שפטך ה׳ היום מיד כל הקמים עליך (ש"ב יח לא).
והכה ה׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד טו).
לכה אתי וראה בקנאתי לה׳ (מ"ב י טז).
ויתן עונש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב (מ"ב כג לג).
ועוד ידו נטויה (ישעיה ט יא).
כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ ב).
מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים? הלא ה׳ זו חטאנו לו (ישעיה מב כד).
[פגע] וה׳ הפגיע בו את עון כולנו (ישעיה נג ו).
איה קנאתך וגבורותיך? (ישעיה סג טו).
לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמיה ב ל).
בעת פקודתם יאבדו (ירמיה י טו).
ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם (ירמיה טז יח).
הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן (יחזקאל יח כ).
ושפוטים עשו בה (יחזקאל כג י).
ונודעתי בם כאשר אשפטך (יחזקאל לה יא).
באו ימי הפקודה באו ימי השילום (הושע ט ז).
ויין ענושים ישתו בית אלהיהם (עמוס ב ח).
כי אעבור בקרבך אמר ה׳ (עמוס ה יז).
טהור עינים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל למה תביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו? (חבקוק א יג).
[גמר] יגמר[3] נא רע רשעים (תהלים ז י).
ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות (תהלים יא ו).
ומשלם על יתר עושה גאוה (תהלים לא כד).
הסר מעלי נגעך (תהלים לט יא).
ושלומת רשעים תראה (תהלים צא ח).
עונותיו ילכדונו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך (משלי ה כב).
גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז כה).
גדל חמה נושא עונש (משלי יט יט).
נכונו ללצים שפטים (משלי יט כט).
בענוש לץ יחכם פתי (משלי כא יא).
אל תגזל דל... כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב כב־כג).
אל תסיג גבול עולם... כי גואלם חזק הוא יריב ריבם אתך (משלי כג י־יא).
פתאים עברו נענשו (משלי כז יב).
שלח נא וגע בכל אשר לו (איוב א יא).
ראיתי חורשי און וזורעי עמל יקצורוהו (איוב ד ח).
למה שמתני למפגע לך (איוב ז כ).
כי יד אלוה נגעה בי (איוב יט כא).
כתפי משכמה תפול ואזרועי מקנה תשבר (איוב לא כב).
תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה (איוב לא מ).
פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה (איוב מב ח).
ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא ט).
כי כלתה אליו הרעה מאת המלך (אסתר ז ז).
* הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורין (עזרא ז כו).

ע"ע גמול.

עונש: הטלת פורענות על החוטא ופושע. [שרשים] גמר, ידע, יכח, יסר, כפר, נגע, עבר, ענש, פגע, פקד, פרץ, קנא, שית, שלם, שפט.

[1] לא הגיע זמן העונש להורישם מארצם. [2] לענש את החוטאים. [3] כמו יגמל, גמול בדרך עונש.

עוף: ע"ע פריחה.

עופות: [עוף] כל עוף כנף למינהו (בראשית א כא).
ולכל עוף השמים (בראשית א ל).
[ערב, יונה] וישלח את העורב... וישלח את היונה (בראשית ח ז־ח).
[תור, גזל] ותור וגוזל (בראשית טו ט).
[צפר] ואת הצפור לא בתר (בראשית טו י).
[עיט] וירד העיט על הפגרים (בראשית טו יא).
ועוף יעופף על פני רקיע השמים (בראשית א כ).
[שלו] ותעל השליו ותכס את המחנה (שמות טז יג).
[דאה, אוה] ואת הדאה[1] ואת האיה למינה את כל עורב למינו (ויקרא יא יד־טו).
[רמס, שחף] ואת התחמס ואת השחף[2] (ויקרא יא יז).

[כוס, שלך] ואת הכוס [3] ואת השלך (ויקרא יא יז).
[קאת, רחם] ואת הקאת ואת הרחם (ויקרא יא יח).
[חסד, אנף, דוך, עטלף] ואת החסידה האנפה למינה ואת הדוכיפת [4] ואת העטלף (ויקרא יא יט).
[נשר, פרס, עזן] את הנשר ואת הפרס ואת האזניה [5] (ויקרא יא יג).
אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ (ויקרא יא כא).
ויגז שלוים מן הים (במדבר יא לא).
כל צפור טהורה תאכלו (דברים יד יא).
[פרח] כי יקרא קן צפור לפניך בדרך... אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים (דברים כב ו).
כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף (דברים לב יא).
[קרא] כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כו כ).
[כרב] וירכב על כרוב ויעף (ש"ב כב יא).
[ברר] ברבורים אבוסים (מ"א ה ג).
[שנן, קוף, תכי] שנהבים וקופים ותוכיים [6] (מ"א י כב).
[בוץ] וכאסוף ביצים עזובות (ישעיה י יד).
[אח] ומלאו בתיהם אוחים [7] (ישעיה יג כא).
[קפד] וירשוה קאת וקפוד [8] (ישעיה לד יא).
[נשף] וינשוף ועורב ישכנו בה (ישעיה לד יא).
[קפז] שם קננה קפוז ותמלט ובקעה [9] ודגרה בצלה אך שם נקבצו דיות אשה רעותה (ישעיה לד טו).
[עגר] כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה (ישעיה לח יד).
ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלא מרמה (ירמיה ה כז).
גם חסידה [10] בשמים ידעה מועדיה (ירמיה ח ז).
[סוס] ותור וסים ועגור שמרו את עת בואנה (ירמיה ח ז).
העיט צבוע [11] נחלתי (ירמיה יב ט).
הנה כנשר ידאה ופרש כנפיו אל מואב (ירמיה מח מ).
הנשר הגדול... מלא הנוצה אשר לו הרקמה [12] (יחזקאל יז ג).
[בנה] קרנות שן והבנים [13] (יחזקאל כז טו).
[זוז] ידעתי כל עוף הרים וזיז שדה [14] עמדי (תהלים נ יא).
[דרר] גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד ד).
הייתי ככוס חרבות דמיתי לקאת במדבר (תהלים קב ז).
עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יתנו קול (תהלים קד יב).
תתחדש כנשר נעוריכי (תהלים קג ה).
בעיני כל בעל כנף (משלי א יז).
לא תשורנו עין ראי [15] (איוב ז ח).
שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים ויגד לך (איוב יב ז).
[חול] וכחול [16] ארבה ימים (איוב כט יח).
ומעוף השמים יחכמנו (איוב לה יא).
[שכה] או מי נתן לשכוי [17] בינה? (איוב לח לו).
כנף רננים [18] נעלסה (איוב לט יג).
[נצץ] המבינתך יאבר נץ (איוב לט כו).
ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י כ).
* חיות ברא ועוף שמיא (דניאל ב לח).
* שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין (דניאל ד ל).
* גפין ארבע די עוף (דניאל ז ו).

ע"ע יונה; כנפים.

עופות: בעלי כנפים לעוף, ויש מהם טהורים וטמאים. [שרשים] אוה, אח, אנף, בוץ, בנה, ברר, גזל, דאה, דוך, דרר, זוז, חול, חמס, חסד, יונה, כוס, כרב, נצץ, נשר, סוס, עגר, עוף, עזן, עטלף, עיט, ערב, פרח, פרס, צפר, קאת, קוף, קפד, קפז, קרא, רחם, שתף, שכה, שלו, שלך, שנן, תור, תכי.

[1] מין עוף ע"ש קלות מעופו וטיסתו, או מפני שהוא שחור כדיו, והוא הראה בדברים יד יג. [2] עוף מימי כחוש ודל בשר. [3] כוס עוף טמא ממיני הינשוף שמכסה ומתחבא, או ע"ש הזפק שלו בתבנית כוס. [4] תרנגול הבר הדר בסלעים. [5] מין עוף טורף וחומס. [6] תכי עוף השווס (peacock). [7] עוף השוכן במדבר וגנוחי גנת וילולי יליל („אוהו"). [8] מין אוז מדברי ששולה דגים מן הים (pelican). [9] ובקעה יציאת האפרוחים מן הבצה ודגרה קריאה בגרונו להושיב אפרוחים על הביצים להחמם. [10] העוף stork שעושה חסד עם ילדיו. [11] עוף טורף בעל גוונים שונים המתהדר בהם. [12] נוצתו מרוקמת. [13] כמו תוכיים. [14] עוף גדול. [15] הוא העוף הראה והוא הדאה. [16] הוא עוף החי אלף שנים phoenix לפי ההגדה העממית. [17] תרנגול. [18] עוף המשמיע קול שיר.

עור: [עור] כתנות עור (בראשית ג כא).
עורות גדיי העזים (בראשית כז טז).
היא שמלתו לעורו (שמות כב כו).
עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים (שמות כו יד).
ובשר כי יהיה בו בעורו שחין (ויקרא יג יח).
או בכל כלי עור (ויקרא יג נז).
כסוי עור תחש (במדבר ד ו).
ואזור עור אזור במתניו (מ"ב א ח).
ואנעלך תחש [1] (יחזקאל טז י).
[קרם] והעליתי עליכם בשר וקרמתי [2] עליכם עור (יחזקאל לז ו).

ויקרם עליהם עור מלמעלה (יחזקאל לז ח).
גוזלי עורם מעליהם... ועורם מעליהם הפשיטו (מיכה ג ב־ג).
עור בעד עור[3] (איוב ב ד).
עורי רגע וימאס[4] (**איוב ז ה**).
עור ובשר תלבישני (איוב י יא).
[גלד] שק תפרתי על גלדי (איוב טז טו).
ואתמלטה בעור שיני[5] (איוב יט כ).
צפד עורם על עצמם (איכה ד ח).

ע"ע בשר.

עור: הקרום החיצוני הדק המכסה את כל הגוף של בע"ח; גלד החופה את בשר האדם. [שרשים] גלד, עור, קרם.

[1] כמו עור תחש. [2] תפוי עור דק על גבי הבשר, ובדברי חז"ל גם במובן עצמי עור דק על אברי בע"ח או אוכלין, כמו קרום של מוח, קרום של ביצה, קרום שעל המכה. [3] במובן נפש תחת נפש, כי האדם יגן בעור ידו על עור פניו או צוארו במקום שהסכנה גדולה יותר. [4] עור הנקמט ומתכוץ. [5] עור התנוכים (gums), כלומר אצא נקי מכל נכסי ולא ישאר לי דבר לאכול כ"א עור השינים.

עורקים: ע"ע גידים.

עורון: [סגור] ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים (בראשית יט יא).

[כהה] ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות (בראשית כז א).
ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות (בראשית מח י).
[פקח] אלם או חרש או פקח[1] או עור (שמות ד יא).
[עור] ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד).
עורת או שבור (ויקרא כב כב).
העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה (במדבר טז יד).
[שתם] ונאם הגבר שתום העין (במדבר כד ג).
יככה ה׳ בשגעון ובעורון (דברים כח כח).
כי אם הסירך העורים והפסחים (ש"ב ה ו).
בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין (ש"א יא ב).
ויתפלל אלישע אל ה׳ ויאמר הך נא את הגוי הזה בסנורים (מ"ב ו יח).
[שעע] ואזניו הכבד ועיניו השע (ישעיה ו י).
השתעשעו ושועו[2] (ישעיה כט ט).
ומאופל ומחשך עיני עורים תראינה (ישעיה כט יח).
לפקוח עינים עורות (ישעיה מב ז).
הוציא עם עור ועינים יש (ישעיה מג ח).
כי טח מראות עיניהם (ישעיה מד יח).
נגששה כעורים קיר (ישעיה נט י).
ועין ימינו כהה תכהה (זכריה יא יז).
וכל סוס העמים אכה בעורון (זכריה יב ד).
ועיניו תמקנה בחוריהן (זכריה יד יב).
ה׳ פוקח עורים (תהלים קמו ח).
נעו עורים בחוצות (איכה ד יד).
ותכה מכעש עיני (איוב יז ז).

ע"ע מום.

עורון: סמות וחסרון ראית העינים; חי שעיניו נקרו או נמקו בחוריהן. [שרשים] כהה, סגור, עור, פקח, שעע, שתם.

[1] פקח הוא ההפך מן עור. [2] סגרו עיניכם והיו עורים מראות.

עושר: ע"ע עשירות.

עזות פנים: [עזז] גוי עז פנים אשר לא ישא לזקן ונער לא יחון (דברים כח נ).

[רהב] ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (ישעיה ג ה).
את עם נועז לא תראה (ישעיה לג יט).
והכלבים עזי נפש (ישעיה נו יא).
על מי תרחיבו פה תאריכו לשון? (ישעיה נז ד).
ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם (ירמיה ג ג).
[חזק] חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה ג).
חזקי מצח וקשה לב המה (יחזקאל ג ז).
העזה פניה ותאמר לו (משלי ז יג).
תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות (משלי יח כג).
העז איש רשע בפניו (משלי כא כט).
[שחץ] הוא מלך על כל בני שחץ[1] (איוב מא כו).
• [חצף] על מה דתא מהחצפה מן קדם מלכא (דניאל ב טו).
מלך עז פנים ומבין חידות (דניאל ח כג).

ע"ע גאוה.

עזות פנים: עז פנים הוא מי שמדבר דברים קשים ומתוצפים נגד פני אדם גדול ממנו ואינו חת מפני כל. [שרשים] חזק, • חצף, עזז, רהב, שחץ.

[1] בלי עזות וגאות.

עזיבה: [נטש] ולא נטשתני לנשק לבני (בראשית לא כח).

[עזב] בראותה כי עזב בגדו בידה (בראשית לט יג).
[נוח] ותנח בגדו אצלו (בראשית לט טז).
ועזב את אביו ומת (בראשית מד כב).
[שמט] והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא).
ויסף עוד להניחו במדבר (במדבר לב טו).
השמר לך פן תעזוב את הלוי (דברים יב יט).
[עבר] לעבור בריתו (דברים יז ב).
[שהה] צור ילדך תשי (דברים כג יח).

[רפה] לא ירפך ולא יעזבך (דברים לא ו).
ועזבני והפר את בריתי (דברים לא טז).
[אזל] כי יראה כי אזלת[1] יד ואפס אצור ועזוב (דברים לב לו).
לא עזבתם את אחיכם (יהושע כב ג).
ועתה נטשנו ה׳ ויתננו בכף מדין (שופטים ו יג).
[זנח] ותזנה עליו פלגשו (שופטים יט ב).
נטש אביך את דברי האתונות (ש"א י ב).
על מי נטשת מעט הצאן? (ש"א יז כח).
אל יעזבנו ואל יטשנו (מ"א ח נז).
[שלך] ואותי השלכת אחרי גוך (מ"א יד ט).
[נתש] ונתש את ישראל מעל האדמה (מ"א יד טו).
עזבו את ה׳ ... נזורו[2] אחור (ישעיה א ד).
ישליך האדם את אלילי כספו (ישעיה ב כ).
[שלח] משלחי[3] רגל השור והחמור (ישעיה לב כ).
[סור] שכולה וגלמודה גולה וסורה (ישעיה מט כא).
ואתן להם יעברום[4] (ירמיה ח יג).
כי עזבנו ארץ כי השליכו[5] משכנותינו (ירמיה ט יח).
עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי (ירמיה יב ז).
ונתשתי את הגוי ההוא נתוש ואבד (ירמיה יז יג).
וסורי[6] בארץ יכתבו (ירמיה יז יג).
אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים (ירמיה יח יד).
עזב ככפיר סוכו (ירמיה כה לח).
[שכח] כל מאהביך שכחוך (ירמיה ל יד).
לא ינתש ולא יהרס (ירמיה לא מ).
ויפנו אלי עורף ולא פנים (ירמיה לב לג).
עזב ה׳ את הארץ (יחזקאל ח יב).
ותשליכי אותי אחרי גוך (יחזקאל כג לה).
[נתן] לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם (הושע ה ד).
[זנח] זנח ישראל טוב (הושע ח ג).
וישכח ישראל עושהו (הושע ח יד).
והר הבית לבמות יער[7] (מיכה ג יב).
אלי אלי למה עזבתני? (תהלים כב ב).
[רחק] ואתה ה׳ אל תרחק (תהלים כב כ).
כי אבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני (תהלים כז ט).
הרף מאף ועזוב חמה (תהלים לז ח).
ולא ראיתי צדיק נעזב (תהלים לז כה).
אלהי מעוזי למה זנחתני (תהלים מג ב).
אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת — תשובב לנו (תהלים ס ג).
[נאר] נארת ברית עבדך (תהלים פט מ).
[ערר] פנה אל תפלת הערער[8] (תהלים קב יח).
העוזבים ארחות יושר (משלי ב יג).
ולפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד).
ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג).
ונער משולח[9] מביש אמו (משלי כט טו).
לא יתנני[10] השב רוחי (איוב ט יח).
אעזבה פני ואבליגה (איוב ט כז).
אם און בידך הרחיקהו (איוב יא יד).
אל תפגעי בי לעזבך (רות א טז).
זנח ה׳ מזבחו נאר מקדשו (איכה ב ז).
למה לנצח תשכחני? (איכה ה כ).
* [שבק] למשבק עקר שרשוהי (דניאל ד כג).
* ומלכותה לעם אחרון לא תשתבק (דניאל ב מד).
ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו (נחמיה ט כט).
אם תעזבנו יזניחך לעד (דהי"א כח ט).
ובחזקתו עזב את תורת ה׳ (דהי"ב יב א).

——— ע"ע טעינה ופריקה; שמיטה.

עזיבה: הפרד והתרחק מן הזולת הנשאר במקומו; הנחת דבר במקום אחד והסתלק ממנו; פריקת דבר מעליו. [שרשים] אזל, זנה, זנח, נאר, נוח, נטש, נתן, נתש, סור, עבר, עזב, ערר, רחק, רפה, * שבק, שחת, שכח, שלח, שלך, שמט.

כי כח ישראל עזב אותם. „עצור" הוא מה שעומד ברשותו כגון ממון העצור בביתו, ו„עזוב" הוא התבואה העזובה בשדה. יש מפרשים עצור מי שהוא ברשות אדוניו ועזוב מי שהוא ברשות עצמו, כגון עבד ואדון. [2] נעשו כמו זרים אלי בהפרידם ממני. [3] מרוב התבואה יעזבו השור והחמור לרעות בשדות כרצונם ולא יחושו להיזק. [4] אתן להם מצות והם יעבירום מעליהם ויעזבום. [5] כמו השלכנו משכנותינו. [6] הסרים ממני ועוזבים אותי. [7] שממה ועזובה כיער גדול מקום לא יעבור בו איש. [8] אילן יחידי וגלמוד. בהשאלה על איש נעזב ובודד. [9] נעזב בלי חנוך. [10] תרגומו לא שבקנני. [11] לפטור מחוב.

עזרה: [עזר] אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב יח).
[ישע] לישועתך קויתי ה׳ (בראשית מט יח).
כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה (שמות יח ד).
[עזב] כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו? — עזוב תעזוב עמו (שמות כג ה).
פתוח תפתח את ידך לאחיך (דברים טו ח).
עם נושע בה׳ מגן עזרך (דברים לג כט).
אולי ה׳ אותי[1] והורשתיו (יהושע יד יב).
ויקם ה׳ מושיע לבני ישראל (שופטים ג ט).
ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה׳, לעזרת ה׳ בגבורים (שופטים ה כג).
ויקח שמואל אבן אחת ... ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה עזרני ה׳ (ש"א ז יב).

כי היום עשה ה׳ תשועה בישראל (ש"א יא יג).
אין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט (ש"א יד ו).
חי ה׳ המושיע את ישראל (ש"א יד לט).
להושיע ידך לך (ש"א כה כו).
ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל (ש"ב ג יח).
כי תהיה לנו מעיר לעזור (ש"ב יח ג).
שלשים ושנים מלך עוזר אותו (מ"א כ טז).
ויאמר אל[2] יושיעך ה׳ מאין אושיעך, המן הגורן או המן היקב? (מ"ב ו כז).
וישא פניו אל החלון ויאמר מי אתי מי? וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים (מ"ב ט לב).
ויתן מנחם לפול אלף ככר כסף להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו (מ"ב טו יט).
וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי (מ"ב טז ז).
כל משען לחם וכל משען מים (ישעיה ג א).
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה יב ג).
וישלח להם מושיע ורב (ישעיה יט כ).
ישועות בל נעשה ארץ ובל יפלו[3] יושבי תבל (ישעיה כו יח).
[יעל] לא לעזר ולא להועיל (ישעיה ל ה).
וכשל עוזר ונפל עזור (ישעיה לא ג).
[חזק] ויחזק חרש את צורף (ישעיה מא ז).
[אמץ, תמך] אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי (ישעיה מא י).
ישראל נושע בה׳ תשועת עולמים (ישעיה מה יז).
ומושיע אין זולתי (ישעיה מה כא).
אולי תוכלי הועיל (ישעיה מז יב).
מושיעך וגאלך אביר יעקב (ישעיה מט כו).
[עות] לדעת לעות[4] את יעף דבר (ישעיה נ ד).
מבשר טוב משמיע ישועה (ישעיה נב ז).
הן לא קצרה יד ה׳ מהושיע (ישעיה נט א).
וירא כי אין איש... ותושע לו זרועו (ישעיה נט טז).
כי הלבישני בגדי ישע (ישעיה סא י).
[סמך] ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרועי (ישעיה סג ה).
עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו (ירמיה ח כ).
מקוה ישראל מושיעו בעת צרה (ירמיה יד ח).
כגבור לא יוכל להושיע (ירמיה יד ט).
עת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמיה ל ז).
איך נשבר מטה עז? (ירמיה מח יז).
הנני שובר מטה לחם בירושלם (יחזקאל ד טז).
והארץ תענה את הדגן (הושע ב כד).
שחתך ישראל כי בי בעזרך[5] (הושע יג ט).
והכרתי... ותומך שבט מבית עדן (עמוס א ה).
[קום] מי יקום[6] יעקב כי קטן הוא (עמוס ז ב).

בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע (מיכה ד יז).
ומתפללים אל אל לא יושיע (צפניה ג יז).
והמה עזרו לרעה (זכריה א טו).
[רחב] בקראי ענני... בצר הרחבתי לי (תהלים ד ב).
תרחיב צעדי תחתי (תהלים יח לז).
[סעד] ומציון יסעדך (תהלים כ ג).
ה׳ אורי וישעי ממי אירא? (תהלים כז א).
לצור מעוז לבית מצודות[7] להושיעני (תהלים לא ג).
מכל צרותיו הושיעו (תהלים לד ז).
אדם ובהמה תושיע ה׳ (תהלים לו ז).
עזרה בצרה נמצא מאד (תהלים מו ב).
כי היית עזרתה לי ובצל כנפיך ארנן[8] (תהלים סג ח).
כי אתה ה׳ עזרתני ונחמתני (תהלים פו יז).
הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צח א).
כי יעמוד לימין אביון (תהלים קט לא).
כוס ישועות אשא (תהלים קטז יג).
אנא ה׳ הושיעה נא (תהלים קיח כה).
עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ (תהלים קכא ב).
פותח את ידך ומשביע (תהלים קמה טז).
עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר (משלי ג יח).
סוס מוכן למלחמה ולה׳ התשועה (משלי כא לא).
כפה פרשה לעני (משלי לא כ).
[ישה] האם אין עזרתה בי ותושיה נדחה ממני? (איוב ו יג).
אם בפידו להן שוע (איוב ל כד).
וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך (איוב מ יד).
שאלו לחם פורש אין להם (איכה ד ד).
[עמד] אף חכמתי עמדה לי (קהלת ב ט).
[ענה] כי האלהים מענה[9] בשמחת לבו (קהלת ה יט).
ובהכשלם יעזרו עזר מעט (דניאל יא לד).
* נביאיא די אלהא מסעדין להון (עזרא ה ב).
ועל ידם החזיקו (נחמיה ג ד).
אחריו החרה[10] החזיק (נחמיה ג כ).
תתן להם מושיעים ויושיעום (נחמיה ט כז).
אם לשלום באתם אלי לעזרני יהיה לי עליכם לבב ליחד, ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח (דהי"א יב יח).
שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך (דהי"א יב יט).
[נפל] בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד... והמה עזרו עם דויד (דהי"א יב כא-כב).
ולעדור בלא לב ולב (דהי"א יב לג).
הושיענו אלהי ישענו (דהי"א טז הל).
ויקרא אסא אל ה׳ אלהים ויאמר אין[12] עמך לעזור

בין רב לאין כח, עזרנו ה׳ אלהינו כי עליך נשענו ובשמך באנו על ההמון הזה (דהי"ב יד י).
ויצר לו ולא חזקו (דהי"ב כח ב).

ע"ע הצלה: מחסה.

עזרה: סעד וסיוע וחזוק, ובפרט ישועת ה׳. [שרשים] אמץ, חזק, יעל, ישה, נפל, סמך, סעד, עות, עזב, עזר, עמד, ענה, קום, רחב, תמך.

[1] מקרא קצר: אולי יעזר ה׳ אותי (ת"י). או אולי יהיה ה׳ אתי. [2] „אל" נוטריקון: אם לא. [3] חסרה אל"ף: ובל יפלאו יושבי תבל, לא נראה דבר אשר יפלאו עליו (רייפמן). [4] להחיש עזרה. [5] נמשך אל הקודם שחתך ישראל, כלומר ההשחתה שאתה אומר כי בי הוא, שאני עזרך, איננה אלא בך, ע"ד מליצת שחת לא לו בניו מומם. ויש מפרשים: חבלת בעצמך בעבודה זרה ולולי זאת הייתי עוזר לך. [6] כמו מי יקים יעקב. [7] עי׳ תהלים עא ג לצור מעון לבוא תמיד צוית להושיעני. [8] יש קורין ובצל כנפיך אתלונן. [9] יעזר לו לשמות בחלקו. [10] התחמם בזריזות. [11] כמו ולעזור. [12] אות ה׳ של השם נמשכת גם אל מלת אין לה"א התמיהא.

עט: ע"ע כתיבה.

עטיפה: [עלף] ותסיר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח יד).
[עטף] המחלצות והמעטפות[1] (ישעיה ג כב).
כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נז טז).
והעמקים יעטפו בר (תהלים סה יד).
יעטף שית[2] חמס למו (תהלים עג ו).
יעטוף[3] ימין ולא אראה (איוב כג ט).
מעולפת ספירים (שה"ש ה טו).
[כרבל] ודויד מכורבל במעיל בוץ (דהי"א טו כז).

ע"ע בגדים; כסוי.

עטיפה: כריכה וקפול, היות מכוסה מכל צד ע"י בגד או וילון. [שרשים] כרבל, עטף, עלף.

[1] בגד שכורכים על הראש. [2] החמס עוטף להם שית = קשוט ותכשיט לראשם, כלומר לא די שעושים חמס אלא שהם מתפארים בזה. [3] ענין מתיחה וגלילה ע"ד מליצת הנוטה כדוק שמים.

עטישה: [זרר] ויזורר הנער (מ"ב ד לה).
[נחר] מדן נשמע נחרת סוסיו (ירמיה ח טז).
הוד נחרו אימה (איוב לט כ).
[עטש] עטישותיו תהל אור (איוב מא י).

עטישה: הקול היוצא פתאום מנשימת החוטם עם פיזור הלית מתוכו בכח גדול. [שרשים] זרר, נחר, עטש.

עטרה: ע"ע כתר.

עייפות: [עיף] כי עיף אנכי (בראשית כה ל).
מקוצר רוח ומעבודה קשה (שמות ו ט).
[לאה] ונלאו מצרים לשתות מים (שמות ז יח).
[כבד] וידי משה כבדים (שמות יז יב).
ותקצר נפש העם בדרך (במדבר כא ד).
ואתה עיף ויגע (דברים כה יח).
והוא נרדם ויעף וימת (שופטים ד כא).
[עמל] וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו).
ולאנשיך העיפים (שופטים ח טו).
ויעף העם מאד (ש"א י לא).
הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו ותדבק ידו אל החרב (ש"א כג י).
[עוף] מעוף צוקה[1] ואפלה מנודח, כי לא מועף לאשר מוצק לה (ישעיה ח כב-כג).
אין עיף ואין כושל בו (ישעיה כו כז).
כצל סלע כבד בארץ עיפה (ישעיה לב ב).
לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ כח).
נותן ליעף כח... ויעפו נערים ויגעו (ישעיה מ כט-ל).
נשואותיכם עמוסות משא לעיפה (ישעיה מו א).
כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד לא).
[לאב] אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות (הושע יג ה).
בארץ ציה ועיף[2] בלי מים (תהלים סג ב).
נפשי בארץ עיפה (תהלים קמג ו).
מים קרים על נפש עיפה (משלי כה כה).
הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב).
אך עתה הלאני (איוב טז ז).
לא מים עיף תשקה (איוב כב ז).

ע"ע יגיעה.

עייפות: תש-כח, הלאות מרוב יגיעה של הליכה או עבודה. [שרשים] כבד, לאב, לאה, עוף, עיף, עמל.

[1] עייפות מרוב צוקה. [2] כמו ועיף בארץ ציה בלי מים.

עין: [עין] ותפקחנה עיני שניהם (בראשית ג ז).
ועיני לאה רכות (בראשית כט יז).
ועיני ישראל כבדו מזוקן (בראשית מח י).
חכלילי עינים מיין (בראשית מט יב).
עין תחת עין שן תחת שן (שמות כא כה).
או גבן או דק או תבלול בעינו (ויקרא כא כ).
העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה (במדבר טז יד).
ונאם הגבר שתום העין (במדבר כד ג).
נופל וגלוי עינים (במדבר כד ד).
יצרנהו כאישון עינו (דברים לב י).

בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין (ש"א יא ב).
יפה עינים וטוב רואי (ש"א טז יב).
ומשקרות עינים (ישעיה ג טז).
ואזניו הכבד ועיניו השע[1] (ישעיה ו י).
עוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו).
דלו עיני למרום (ישעיה לח יד).
כי עין בעין יראו (ישעיה נב ח).
עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד ג).
ועיניך את עיני מלך בבל תראינה (ירמיה לד ג).
וגבותם מלאות עינים (יחזקאל א יח).
הנוגע בכם נוגע בבבת עינו (זכריה ב יב).
על אבן אחת שבעה עינים (זכריה ג ט).
ועיניו תמקנה בחוריהן (זכריה יד יב).
עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי (תהלים ו ח).
[עוף] עפעפיו[2] יבחנו בני אדם (תהלים יא ד).
[איש] אישון בת עין (תהלים יז ח).
ועינים רמות תשפיל (תהלים יח כח).
מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים יט ט).
שונאי חנם יקרצו עין (תהלים לה יט).
אור עיני גם הם אין אתי (תהלים לח יא).
כלו עיני מיחל (תהלים סט ד).
אחזת שמורות עיני (תהלים עז ה).
ותבט עיני בשורי (תהלים צב יב).
אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים (תהלים קכג א).
אם אתן שנה לעיני לעפעפי תנומה (תהלים קלב ד).
אזן שומעת ועין רואה (משלי כ יב).
קורץ עין יתן עצבת (משלי י י).
טוב עין הוא יבורך (משלי כב ט).
ומה ירמזון עיניך? (איוב טו יב).
על אלה דלפה עיני (איוב טז כ).
צרי ילטוש עיניו לי (איוב טז ט).
ותכה מכעש עיני (איוב יז ז).
עין שזפתהו ולא תוסיף (איוב כ ט).
עיניו כעפעפי שחר (איוב מא י).
לבבתיני באחת מעיניך (שה"ש ד ט).
עיניו כיונים יושבות על מלאות[3] (שה"ש ה יב).
עיני עיני יורדה מים (איכה א טז).
על אלה חשכו עינינו (איכה ה יז).
לא תשבע עין לראות (קהלת א ח).
[ראה] וחשכו הרואות בארובות (קהלת יב ג).
ועיניו כלפידי אש (דניאל י ו).

ע"ע אברי הגוף.

עין: אבר כלי הראות. [שרשים] איש, עוף, עין, ראה.

[1] עיניו נדבקו מלראות. [2] גלגל העין (pupil) וכן אישון, ונקרא כן ע"ש שנראה בו איש קטן המדבר נוכחו. [3] עינים שממלאות חוריהן ולא שוקעות.

עין הרע: ורעה עיניך באחיך (דברים טו ט).
תרע עינו באחיו ובאשת חיקו (דברים כח נד).
[עין] ויהי שאול עוין את דוד (ש"א יח ט).
[שור] נחני בצדקתך למען שוררי[1] (תהלים ה ט).
שאפו שוררי כל היום (תהלים נו ג).
ותבט עיני בשורי[2] (תהלים צב יב).
אל תלחם לחם[3] רע עין (משלי כג ו).
נבהל להון איש רע עין (משלי כח כב).

ע"ע לשון הרע.

עין הרע: איש רע וכילי אשר עינו רעה בשל אחרים ונושא קנאה לזולתו. [שרשים] עין, שור.

[1] האויב המביט בעין רעה. [2] כמו בשוררי. [3] כמו אל תלחם לחם את רע עין.

עיסה: ע"ע לחם.

עיר: [עור] ויהי בונה עיר (בראשית ד יז).
הבה נבנה לנו עיר (בראשית יא ד).
[חצר] ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם (בראשית כה טז).
ויבן ערי מסכנות (שמות א יא).
בית מושב עיר חומה (ויקרא כה כט).
ובתי החצרים אשר אין להם חומה (ויקרא כה לא).
[גרש] ושדה מגרש עריהם לא ימכר (ויקרא כה לד).
[חנה, בצר] ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים או במבצרים (במדבר יג יט).
[בנה] בחשבון ובכל בנותיה (במדבר כא כה).
וירד מיעקב והאביד שריד מעיר[1] (במדבר כד יט).
[חוה] וילכוד את חותיהם[2] ויקרא אתהן חות יאיר (במדבר לב מא).
ומגרש לערים סביבותיהם תתנו ללוים (במדבר לה ב).
מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב (במדבר לה ד).
[קיר] לא היתה קריה[3] אשר שגבה ממני (דברים ב לו).
כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה דלתים ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד (דברים ג ה).
[שער] והצר לך בכל שעריך (דברים כח נב).
כי עיר גדולה גבעון (יהושע י ב).
וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר (יהושע יג ל).
כל הערים העומדות על תלם (יהושע יא יג).
הראנו נא את מבוא העיר (שופטים א כד).
[פרז] חדלו פרזון[4] בישראל חדלו (שופטים ה ז).
שם יתנו צדקות ה' צדקות פרזונו[5] בישראל... אז ירדו לשערים עם ה' (שופטים ה יא).
ויאחוז בדלתות שער העיר (שופטים טז ג).
ויבא וישב ברחוב העיר (שופטים יט טו).

[כפר] מעיר מבצר ועד כופר הפרזי (ש"א ו יח).
וילכוד את עיר המלוכה (ש"ב יב כו).
ויעל על עלית השער[6] (ש"ב יט א).
[אם] להמית עיר ואם בישראל (ש"ב כ יט).
כי יצר לו אויביו בארץ שעריו[7] (מ"א ח לז).
ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים (מ"א ט יט).
ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדוני ההר — שמרון (מ"א טז כד).
בנערי ערי המדינות[8] (מ"א כ יד).
וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ לד).
בל עיר מבצר וכל עיר מבחור (מ"ב ג יט).
[פרור] לשכת נתן־מלך הסריסים אשר בפרורים[9] (מ"ב כג יא).
אשישי קיר חרשת[10] (ישעיה טז ז).
הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה (ישעיה יז א).
תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה (ישעיה כב ב).
נשברה[11] קרית תוהו סוגר כל בית מבוא (ישעיה כד י).
כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה ארמון זרים מעיר[12] (ישעיה כה ב).
קריה נשגבה ישפילנה (ישעיה כו ה).
משיבי מלחמה שערה (ישעיה כח ו).
בערי יהודה ובחוצות ירושלם (ירמיה ז יז).
ונבנתה עיר על תלה (ירמיה ל יח).
עיר תהלה קרית משושי (ירמיה מט כה).
נלכדה עירו מקצה[13] (ירמיה נא לא).
[איה] בהרג הרג בתוכך ירעשו האיים[14] (יחזקאל כו טו).
עתה יחרדו האיין (יחזקאל כו יח).
נושבת מימים העיר ההוללה (יחזקאל כו יז).
ואמרת לצור היושבת על מבואות ים רוכלת העמים ... כלילת יופי (יחזקאל כז ג).
לקול זעקת חובליך ירעשו מגרשות (יחזקאל כז כח).
ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים מהלך שלשת ימים (יונה ג ג).
העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד יא).
והכרתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך[15] (מיכה ה יג).
זאת העיר העליזה היושבת לבטח האומרה בלבבה אני ואפסי עוד (צפניה ב טו).
הוי בונה עיר בדמים וכונן קריה בעולה! (חבקוק ב יב).
פרזות תשב ירושלם (זכריה ב ח).
ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות (זכריה ח ה).

וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב (תהלים קז ז).
[המת] בראש הומיות[16] תקרא (משלי א כא).
[קרת] ליד שערים לפי קרת (משלי ח ג).
על גפי מרומי קרת (משלי ט ג).
עיר פרוצה[17] אין חומה (משלי כה כח).
בצאתי שער עלי קרת[18] ברחוב אכין מושבי (איוב כט ז).
ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות (שה"ש ג ב).
העיר רבתי עם שרתי במדינות (איכה א א).
חיל וחומה יחד אומללו טבעו בארץ שעריה (איכה ב ט).
וישתכחו[19] בעיר אשר כן עשו (קהלת ח י).
עיר קטנה ואנשים בה מעט (קהלת ט יד).
ליהודים אשר בכל עיר ועיר (אסתר ח יא).
על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות (אסתר ט יט).
• קריתא דך קריא מרדא (עזרא ד טו).
• בבירתא די במדי מדינתא (עזרא ו ב).
אל עיר קברות אבותי (נחמיה ב ה).
והעיר רחבת ידים וגדולה (נחמיה ז ד).
בשדה בערים ובכפרים (דהי"א כז כה).
ערי מצור חומה ודלתים (דהי"ב ח ה).
ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות (דהי"ב יז יב).
ויקבצם אליו אל רחוב שער העיר (דהי"ב לב ו).

———— ע"ע מבצר; מדינה.

עיר: קבוץ בתים בנוים במקום מיוחד למושב אנשים. כולל כפר וכרך גדול. [שרשים] איה, אם, בנה, בצר, גרש, חות, חנה, חצר, כפר, עור, פרור, פרז, קיר, קרה, שער.

[1] מעיר החשובה של אדום והיא רומי (רש"י), על שם העתיד. ויש קורין משעיר, שהיא אדום. [2] קבוץ אהלים שהוא כפר. [3] עיר בלי חומה, שיראו לשבת בערי הפרזות ובכפרים מפני האויב. [5] צדקה עשה עם ישראל בערי הפרזות להצילם מן האויב. [6] עלית השער היא העיר העליונה. [7] כמו בשערי ארצו. [8] הערים חוץ מעיר הממלכה. בלשון ארמית מדינה היא עיר. [9] תרגומו כלפי ברא = חוצה. מגרש לפני העיר (suburb). [10] יסודי הכרך של מלאכת מעשה. [11] כמו נשכרה (בסי"ן) ומקביל אל סוגר. [12] „מעיר" האחרון כמו מעי שהוא גל חרוב, וכן מעי מפלה דלעיל. [13] כל קצות העיר. [14] תרגומו יזועון פרוריא, וכן תרגום האיין, בנו"ן תחת מ"ם. [15] כמו והשמדתים מעריך. [16] עיר גדולה. [17] כמו עיר פרזות. [18] השבעים קורין בצאתי שחר (בבקר) עלי קרת. [19] השבעים קורין וישתבחו, וכן לדעת חז"ל.

עיר מקלט: [קלט] ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה (במדבר לה יא).
והשיבו... אל עיר מקלטו (במדבר לה כה).
[יעד] אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל (יהושע כ ט).
עיר מקלט הרוצח (יהושע כא יג).
עיר הכהנים (ש"א כב יט).

ע"ע רציחה.

עיר מקלט: עיר הקולטת רוצח נפש בשגגה עד מות הכהן הגדול. [שרשים] יעד, קלט.

עכבה: [עצר] כי עצור עצר ה' בעד כל רחם (בראשית כ יח).
[חשך] ולא חשכת[1] את בנך (בראשית כב יב).
[אחר] אל תאחרו[2] אותי (בראשית כד נו).
עם לבן גרתי ואחר עד עתה (בראשית לב ה).
[מהה] לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (בראשית מג י).
[אפק] ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מה א).
[פתע] תפריעו את העם ממעשיו (שמות ה ד).
כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה (שמות יב לט).
[בוש] כי בושש משה לרדת מן ההר (שמות לב א).
ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא יז).
לא תאחר לשלמו (דברים כג כב).
[חסם] לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
ויחילו עד בוש (שופטים ג כה).
ואהוד נמלט עד התמהמהם (שופטים ג כו).
מדוע בושש רכבו לבוא, מדוע אחרו פעמי מרכבותיו? (שופטים ה כח).
נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים (שופטים יג טו).
[כלם] ואין מכלים דבר בארץ (שופטים יח ז).
ופני ה' לא חליתי ואתאפק[3] ואעלה העולה (ש"א יג יב).
אין מעצור לה' להושיע (ש"א יד ו).
[פצר] כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (ש"א טו כג).
ראו אנכי מתמהמה בעברות הירדן עד בוא דבר מעמכם להגיד לי (ש"ב טו כח).
וייחר מן המועד (ש"ב כ ה).
אסור ורד ולא יעצרכה הגשם (מ"א יח מד).
מאחרי בנשף יין ידליקם (ישעיה ה יא).
[משך] וימיה לא ימשכו (ישעיה ג כב).
ורסן מתעה על לחיי עמים (ישעיה ל כח).
[כלא] אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מג ו).
[שאה] קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד (ירמיה מו יז).
לא תמשך עוד כל דברי (יחזקאל יב כח).
וחוסמת היא את העוברים (יחזקאל לט יא).
ואיש בדרכיו ילכון ולא יעבטון[4] ארחותם (יואל ב ז).
ואם יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר (חבקוק ב ג).
[שבח] בשוא גליו אתה תשבחם (תהלים פט י).
אשר חרפו עקבות משיחך (תהלים פט נב).
חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט ס).
תוחלת ממושכה מחלה לב (משלי יג יב).
[שכר] רב מחולל כל[5] ושוכר כסיל ושוכר עוברים (משלי כו י).
[צפן] צופניה צפן רוח[6] ושמן ימינו יקרא (משלי כז טז).
כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה[1] (משלי כט יא).
ועצור במלין מי יוכל? (איוב ד ב).
[עקב] ולא יעקבם[8] כי ישמע קולו (איוב לז ד).
[לקש] בשדה בלילו יקצורו וכרם רשע ילקשו[9] (איוב כד ו).
[שבר] ואשבור עליו חוקי ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופא ישית בגאון גליך (איוב לח י-יא).
אשר חשכת לעת צר (איוב לח כג).
[עגן] הלהן תעגנה? (רות א יג).
והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן (קהלת ה יא).
ויתאפק המן ויבא אל ביתו (אסתר ה י).
* [מחא] ולא אתי די ימחא בידה (דניאל ד לב).
לא הניח לאיש לעשקם (דהי"א טז כא).
אל יעצור עמך[10] אנוש (דהי"ב יד י):

ע"ע הפצרה: מחאה.

עכבה: אחור, הגבלה, מניעה, חבישה ועצירה. [שרשים] אחר, אפק, בוש, חסם, חשך, כלא, כלם, לקש, מהה, * מחא, משך, עגן, עצר, עקב, פצר, פרע, צפן, שבח, שבר, שכר.

[1] ת"י ולא עכיבתא ית ברך. [2] ת"י לא תעזבון יתי. [3] עד עתה עכבתי מלעבור על מצותך אבל לא עצרתי כח עוד והקרבתי העולה. [4] תרגומו ולא יעכבון ארחתהון. [5] היכולת ביד השליט לסכור פי הסכל ולחסום ולעכב דרך הריקים והפוחזים העוברים. [6] כנוי ישבחנה שב אל רוח, כלומר יתן מעצור לרוחו. [7] יגזלו יבול אחרים אך יעכבו מלקחת פרי כרם רשע. [8] בחילוף אותיות גיכ"ק הוא ויעכבם. אמנם גם עקב הוא לשון עכוב ועצרה, שמנעו להשיג הבכורה והברכות. [9] כמו ואשכור (בסי"ן) ומקביל אל בריח ודלתים. השבעים קורין ישבר תחת ישית, כלומר החוק יעכב בגאון גליו. [10] כמו

עמך (בפת״ח תחת העי״ן) = אל יעצור איש בעמך ישראל.

עכביש: ע״ע שקצים ורמשים.

עלוף: ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו (בראשית מב כח).

[עלף] בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות (ישעיה נא כ).
[עיף] כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד לא).
אומללה... נפחה נפשה (ירמיה טו ט).
וכל עצי השדה עליו עולפה[1] (יחזקאל לא טו).
ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא (עמוס ח יג).
בהתעטף עלי נפשי (יונה ב ח).
[רדם] מגערתך אלהי יעקב נרדם[2] ורכב וסוס (תהלים עו ז).
[עטף] נפשם בהם תתעטף (תהלים קז ה).
בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמב ד).
ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי (תהלים קמג ד).
נפשו יצאה בדברו (שה״ש ה ו).
בעטף עולל ויונק (איכה ב יא).
ונשמה לא נשארה בי (דניאל י יז).

עלוף: עטוף הרוח ונפיחת הנשמה לפי שעה: אפיסת הכחות. [שרשים] עטף, עיף, עלף, רדם.
[1] כל האילנות הם בצער ויגון עליו ומחמת יגונם פסק לחלוחם כאדם שמתעטף.

עליה: ע״ע ירידה ועליה; עולי רגלים.

עלילה: [גלל] להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו (בראשית מג יח).

[עלל] ושם לה עלילות דברים (דברים כב יד).
[אנה] כי תואנה הוא מבקש מפלשתים (שופטים יד ד).
הלא כאשר התעלל בהם[1] וישלחם וילכו (ש״א ו ו).
והדיח עלינו את הרעה (ש״ב טו יד).
כי מתאנה הוא לי (מ״ב ה ז).
תאונים הלאת[2] ולא תצא ממנה (יחזקאל כד יב).
השחיתו התעיבו עלילה (תהלים יד א).
להתעולל עלילות ברשע (תהלים קמא ד).
והוא מסבות מתהפך בתחבלותיו לפעלם (איוב לז יב).
* הוו בעין עילה להשכחה לדניאל... וכל שלו ושחיתה לא יכלין להשכחה (דניאל ו ה).

ע״ע סבה.

עלילה: מעשה רשום נעשה בהערמה כדי לפעול פעולה לרעה: חשד, קשר ותואנה על איש נקי כדי להנקם ממנו. [שרשים] אנה, גלל, עלל.
[1] חסר הנמשל: כן יעשה לכם, ואולי לא רצו לפתוח פה לשטן (רויפמן). [2] נתייגעת בעשות הרבה עלילות ושקרים.

עלים: ע״ע אילנות; ענפים.

עם: [עלה] ולא שתם על צאן לבן (בראשית ל מ).

[עמם] יש לאל ידי לעשות עמכם רעה (בראשית לא כט).
ואל כל אשר עמו (בראשית לה ב).
[את] היה רועה את אחיו בצאן (בראשית מט כט).
את יעקב איש וביתו באו (שמות א א).
[רגל] וכל העם אשר ברגלך[1] (שמות א ח).
ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה כב).
ואשה אל אחותה לא תקח (ויקרא יח יח).
ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה כח).
ואותנו[2] אל תמרודו (יהושע כב יט).
ועשית חסד על עבדך (ש״א כ ח).
ויצא המלך וכל ביתו ברגליו (ש״ב טו טז).
יהי ה׳ אלהינו עמנו (מ״א ח נז).
ולא נאמנה את אל רוחו (תהלים עח ח).
בעוד שדי עמדי (איוב כט ה).
אם הלכתי עם שוא (איוב לא ה).

ע״ע עצמיות.

עם: מלת היחס בהוראת החבור והקבוץ או השתתפות במעשה זולתו. [שרשים] אל, את, עלה, עמם, רגל.
[1] תרגומו וכל עמא דעמך. [2] כמו ועמנו או בנו.

עם: [גוה] ואלה נפרדו איי הגוים (בראשית י ה).

[עמם] הן עם אחד ושפה אחת לכלם (בראשית יא ו).
[לאם] ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה כג).
כל גויי הארץ (בראשית כו ד).
גוי וקהל גוים יהיו ממך (בראשית לה יא).
הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו (שמות א ט).
עם קשה עורף (שמות לב ט).
אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ד ג).
ועל כל עם הקהל יכפר (ויקרא טז לג).
אשר על הנהר ארץ בני עמו[1] לקרוא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים (במדבר כב ה).
ואני אקניאם בלא עם[2] (דברים לב כא).
וילך וישב את העם[3] (שופטים א טז).
על עם שוקט ובוטח (שופטים יח לז).
מראשית כל מנחת ישראל לעמי[4] (ש״א ב כט).
כי ראיתי את עמי[5] כי באה צעקתם אלי (ש״א ט טז).
[בנה] ונותרה בת ציון (ישעיה א ח).

האזינו תורת אלהינו עם עמורה (ישעיה א י).
ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו ה).
הלא עם אל אלהיו ידרוש (ישעיה ח יט).
עם ממושך וממורט (ישעיה יח ז).
והיה כעם ככהן (ישעיה כד ב).
אכן חציר העם! (ישעיה מ ז).
והוא עם בזוז ושסוי (ישעיה מב כב).
הקשיבו אלי עמי ולאומי האזינו (ישעיה נא ד).
ויזכור ימי עולם משה עמו [6] (ישעיה סג יא).
ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים? (ירמיה ג יט).
וחרפת עמי [7] תשאו (מיכה ו טז).
כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג ט).
משל בגוים מנוד ראש בלאומים (תהלים מד טו).
[חיי] חיתך ישבו בה (תהלים סח יא).
הרודד עמי [8] תחתי (תהלים קמד ב).
יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים (משלי כד כד).
הייתי שחוק לכל עמי [9] (איכה ג יד).
אין קץ לכל העם [10] לכל אשר היה לפניהם (קהלת ד טז).
ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים (אסתר ג ח).
ועם ועם כלשונו (אסתר ג יב).
• [אמם, לשן] עממיא אומיא ולשניא [11] (דניאל ג ד).
• די כל עם אומה ולשן (דניאל ג כט).
ותתן להם ממלכות ועממיא (נחמיה ט כב).

ע״ע נכרי; קהל.

עם: קבוץ אנשים פרטים במקום אחד המתיחסים ומשתתפים בסדר תנהגה מדינית. [שרשים] אמם, בנה, גות, חיי, לאם, לשן, עמם.

[1] כמו ארץ בני עמון. [2] בהמון גדודי בני אדם שלא הגיעו למעלת עם מסודר בנמוס מדיני. [3] העם סתם הוא עמלק ושאול אמר אל הקני! לכו סורו רדו מתוך העמלקי (ש״א טו ו). [4] מן החלק השייך לעמי, ר״ל חלק הבעלים (מלבי״ם). [5] כמו את עני עמי. [6] סרס המקרא: ויזכור בימי משה עמו מעולם, ויש קורין משה עבדו. [7] כמו וחרפת עמים. [8] כמו עמים. [9] כמו לכל עמים. [10] יש קורין אין קץ לכל העמל, ומתברים אות ל׳ מהמלה שאחריה. [11] עם הוא שם בני ארץ אחת, אומה בני שכם אחד ולב אחד בעניני מלכותם, לשן בני שפה אחת (שטייגבערג).

עם הארץ:
ויש‍תחו אברהם לפני עם הארץ (בראשית כג יב).
הוא המשביר לכל עם הארץ (בראשית מב ו).
הן רבים עתה עם הארץ (שמות ה ה).
עם הארץ ירגמוהו באבן (ויקרא כ ב).
ואם העלם יעלימו עם הארץ (ויקרא כ ד).
אל תיראו את עם הארץ (במדבר יד ט).
וראו כל עמי הארץ (דברים כח י).
למען דעת כל עמי הארץ (יהושע ד כד).
למען ידעון כל עמי הארץ (מ״א ח מג).
ויבואו כל עם הארץ (מ״ב יא יח).
ויותם... שופט את עם הארץ (מ״ב טו ה).
ואת עולת כל עם הארץ (מ״ב טז טו).
וימליכו עם הארץ את יאשיהו (מ״ב כא כד).
זולת דלת עם הארץ (מ״ב כד יד).
הוא ועבדיו ועם הארץ (ירמיה לז ב).
המצביא את עם הארץ (ירמיה נב כה).
וידי עם הארץ תבהלנה (יחזקאל ז כז).
וירדו מצלו כל עמי הארץ (יחזקאל לא יב).
ולקחו עם הארץ איש אחד (יחזקאל לג ב).
וקברו כל עם הארץ (יחזקאל לט יג).
והשתחוו עם הארץ (יחזקאל מו ג).
לשם ולתהלה בכל עמי הארץ (צפניה ג כ).
אמור אל כל עם הארץ (זכריה ז ה).
ורבים מעמי הארץ מתיהדים (אסתר ח יז).
כי באימה עליהם מעמי הארצות (עזרא ג ג).
ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה (עזרא ד ד).
והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזרא ט ב).
בנדת עמי הארצות (עזרא ט יא).
וכל מלכיהם ואת עממי הארץ (נחמיה ט כד).
ותתנם ביד עמי הארצות (נחמיה ט ל).
ועמי הארץ המביאים... למכור (נחמיה י לב).
למען ידעו כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל (דהי״ב ו לג).
ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות (דהי״ב יג ט).
וכל עם הארץ שמח (דהי״ב כג יג).
לכל עמי הארצות (דהי״ב לב יג).
וימליכו עם הארץ (דהי״ב לג כה).

ע״ע המון: סהל.

עם הארץ: כלל העם זולת אנשי הצבא. בכתבי הקדש הראשונים נחשב עם הארץ לחשובי בני המדינה בנגוד לדלת העם. אבל בכה״ק האחרונים התיחד השם אל איש פשוט מהמון העם, וגם בבחינת עמי הנכר. במשנה ובספרי הרבנים עם הארץ הוא יהודי המוני שאינו בן תורה.

עם סגולה:
[סגל] והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט ה).
[פלה] ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות לג טז).
[בדל] ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ כו).
[נבא] ומי יתן כל עם ה׳ נביאים (במדבר יא כט).
[גוה] לקחת לי גוי מקרב גוי (דברים ד לד).

[קדש] כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך, בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה (דברים ז ו).
[בנה] בנים אתם לה׳ אלהיכם (דברים יד א).
[אמר] וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה (דברים כו יח).
[עלה] ונתנך ה׳ אלהיך עליון על כל גוי הארץ (דברים כח א).
[חלק, חבל] כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב ט).
[חבב] אף חובב עמים כל קדושיו בידך (דברים לג ג).
[אחד] ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ... ותכונן לך את עמך ישראל לך לעם עד עולם (ש"ב ז כג-כד).
[אלה] ולמה חשבת כזאת על עם אלהים? (ש"ב יד יג).
[בחר] ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרוב (מ"א ג ח).
[נחל] כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ (מ"א ח נג).
[ירא] אל עם נורא מן הוא והלאה (ישעיה יח ב).
[צדק] פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו ב).
עמי בחירי, עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מג כ-כא).
[אור] כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה׳ וכבודו עליך יראה. והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך (ישעיה ס ב-ג).
[כהן] ואתם כהני ה׳ תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם (ישעיה סא ו).
[ראש] קודש ישראל לה׳ ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם (ירמיה ב ג).
[ידד] מה לידידי בביתי עשות המזמתה? (ירמיה יא טו).
נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה (ירמיה יב ז).
כה אמר ה׳ נותן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה... אם ימושו החקים האלה מלפני נאם ה׳ גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים (ירמיה לא לד-לה).
[צאן, אדם] ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד לא).
[ארש] וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט... וארשתיך לי באמונה (הושע ב כא).
[ענב, בכר] כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט י).
[אהב] כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני (הושע יא א).
נקובי ראשית הגוים (עמוס ו א).

[עבר] ואי מזה עם אתה? ויאמר להם עברי אנכי ואת ה׳ אלהי השמים אני ירא (יונה א ח-ט).
כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ (צפניה ג כ).
הוא יקרא בשמי ואני אעשה אותו. אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה׳ אלהי (זכריה יג ט).
[ידה] בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח כג).
כי אני ה׳ לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג ו).
והיו לי, אמר ה׳ צבאות, ליום אשר אני עושה — סגולה (מלאכי ג יז).
עם אלהי אברהם מאד נעלה (תהלים מז י).
כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו (תהלים צה ז).
כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קלה ד).
אשרי העם שככה לו אשרי העם שה׳ אלהיו (תהלים קמד טו).
לא יעשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום (תהלים קמז כ).
[קרב] לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמח יד).
[פאר] השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א).
והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזרא ט ב).
ותתן את עמך ישראל לך לעם עד עולם (דהי"א יז כב).
ויאמר חורם מלך צור בכתב וישלח אל שלמה: באהבת ה׳ את עמו נתנך עליהם מלך (דהי"ב ב י).

ע"ע ישראל.

עם סגולה: ישראל הם קנין ורכוש ואוצרו של הקב"ה מצד חביבותם עליו ומפני שיש להם תכונה מיוחדת לאמונת היחוד ולקבלת התורה. [שרשים] אדם, אהב, אור, אחד, אלה, אמר, ארש, בדל, בחר, בכר, גוה, חבב, חדל, חלק, ידד, ידה, ירא, כהן, נבא, נחל, סגל, עבר, עלה, ענב, פאר, פלה, צאן, צדק, קדש, קרב, ראש.

עמוד: ע"ע בנין.

עמידה: [נצב] והנה סולם מוצב ארצה (בראשית כח יב).

[קום] לא אוכל לקום מפניך (בראשית לא לה).
והנה קמה אלומתי וגם נצבה (בראשית לז ז).
[יצג] אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך (בראשית מג ט).
[עמד] ולא עמד איש אתו בהתודע (בראשית מה א).
ותתצב אחותו מרחוק (שמות ב ד).

רק צאנכם ובקרכם יוצג (שמות י כד).
התיצבו וראו את ישועת ה׳ (שמות יד יג).
[ערם] וברוח אפך נערמו [1] מים (שמות טו ח).
עצי שטים עומדים (שמות כו טו).
יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו (שמות לג ח).
ונצבת לי שם על ראש ההר (שמות לד ב).
מפני שיבה תקום (ויקרא יט לב).
ויתיצב מלאך ה׳ בדרך (במדבר כב כב).
התיצב על עולתך ואלכה (במדבר כג ג).
יהושע בן נון העומד לפניך (דברים א לח).
תקימו את האבנים האלה (דברים כז ד).
אתם נצבים היום כלכם לפני ה׳ אלהיכם (דברים כט ט).
יצב גבולות עמים (דברים לב ח).
תחת מצב רגלי הכהנים (יהושע ד ט).
קום לך למה זה אתה נופל על פניך? (יהושע ז י).
והאורב קם מהרה ממקומו (יהושע ח יט).
ולא עמד איש בפניהם (יהושע כא מב).
אם הקם הקימו את השומרים (שופטים ז י).
ויצג אותו בעירו בעפרה (שופטים ח כז).
אני האשה הנצבת עמך בזה (ש"א א כו).
ויציגו אותו אצל דגון (ש"א ה ב).
ועמדנו תחתנו ולא נעלה אליהם (ש"א יד ט).
אצא ועמדתי ליד אבי בשדה (ש"א יט ג).
ויקם [2] יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד (ש"א כ כה).
[יצק] ויצקו [3] את ארון האלהים (ש"ב טו כד).
סוב והתיצב כה ויסוב ויעמוד (ש"ב יח ל).
ובשגיב צעירו הציב דלתיה (מ"א טז לד).
והמלך היה מעמד במרכבה (מ"א כב לה).
הציבו לך ציונים (ירמיה לא כא).
הציגני כלי ריק (ירמיה נא לד).
בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו (יחזקאל א כא).
עמוד על רגליך ואדבר אותך (יחזקאל ב א).
מספד בית האצל יקח מכם עמדתו [4] (מיכה א יא).
הנצבה [5] לא יכלכל (זכריה א טז).
רגלי עמדה במישור (תהלים כו יא).
יתיצב על דרך לא טוב (תהלים לו ה).
נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהלים מה י).
טבעתי ביון מצולה ואין מעמד (תהלים סט ג).
לולי... עמד בפרץ לפניו (תהלים קו כג).
שעומדים בבית ה׳ (תהלים קלה ב).
ויציבני כמטרא לחץ (איכה ג יב).
שבתם וקימתם הביטה (איכה ג סג).
ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו (קהלת ד י).
אל תעמוד בדבר רע (קהלת ח ג).
על גלילי כסף ועמודי שש (אסתר א ו).
ולא קם ולא זע ממנו (אסתר ה ט).
ובמנחת הערב קמתי מתעניתי (עזרא ט ה).
וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח ה).
ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין ואחד מהשמאל ויקרא שם הימיני יכין [6] ושם השמאלי בועז (דהי"ב ג יז).
התיצבו עמדו וראו את ישועת ה׳ (דהי"ב כ יז).
והמלך עומד על עמודו במבוא (דהי"ב כג יג).

ע"ע הצקה; ישיבה.

עמידה: היות הגוף או הדבר במצב ישר דרך גדילתו הטבעית. [שרשים] יצג, יצק, נצב, עמד, ערם, קום.

[1] נעשו כערמה ואלומה ועמדו ולא נזלו. [2] יש קורין ויקדם יהונתן, כלומר יהונתן ישב ממול פני אביו במקום הפנוי אל השלחן (עי׳ רש"י). [3] כמו ויציגו. [4] המספד לא יתן לכם מעמד ומנוחה. [5] העומדת במקומה לא יפרנס. [6] יכין ע"ש מלכות בית דוד שנאמר בו כירח יכון עולם, ובועז ע"ש האיש שממנו יצא בית דוד.

עמל: [עמל] נשני אלהים מכל עמלי (בראשית מא נא).
וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו).
ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י טז).
[יגע] יגע ורפה ידים (ש"ב יז ב).
לראות עמל ויגון (ירמיה כ יח).
בעמל אנוש אינמו (תהלים עג ה).
יוצר עמל עלי חוק (תהלים צד כ).
ויכנע בעמל לבם (תהלים קז יב).
נפש עמל עמלה לו (משלי טז כו).
[טרד] דלף טורד ביום סגריר (משלי כז טו).
ועמלו לא יזכר עוד (משלי לא ז).
ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג).
לא יתנני השב רוחי כי ישבעני ממרורים (איוב ט יח).
[לאה] ויקף עלי ראש ותלאה (איכה ג ה).
כל הדברים יגעים (קהלת א ח).
ממלוא חפנים עמל ורעות רוח (קהלת ד ו).
עמל הכסילים תיגענו (קהלת י טו).
* ולך טרדין מן אנשא (דניאל ד כב).

ע"ע טורחא.

עמל: תלאה, יגיעת נפש; אומלל מבלי השיג מבוקשתו. [שרשים] טרד, יגע, לאה, עמל.

עמקות: [עמק] ומראה הנגע עמוק מעור בשרו (ויקרא יג ג).
[שפל] ושפלה איננה מן העור (ויקרא יג כא).
[שקע] שקערורות ירקרקות או אדמדמות (ויקרא יד לז).

בעמק שולח ברגליו (שופטים ה טו).
[חול] הכלבים יאכלו את איזבל בחל יזרעאל (מ"א כא כג).
[שדם] וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון (מ"ב כג ד).
העמק שאלה או הגבה למעלה (ישעיה ז יא).
הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה (ישעיה כט טו).
[כרר] ירעו מקניך ביום ההוא כר נרחב (ישעיה ל כג).
כי ערוך מאתמול תפתה... העמיק הרחיב מדורתה (ישעיה ל לג).
לאשר העמיקו סרה (ישעיה לא ו).
[גיא, בקע] כל גיא ינשא והרכסים לבקעה (ישעיה מ ד).
השמה במעמקי ים דרך (ישעיה נא י).
מה תתהללי בעמקים זב עמקך[1] הבת השובבה (ירמיה מט ד).
ושחטה שטים העמיקו[2] (הושע ה ב).
וקרב איש ולב עמוק (תהלים סד ז).
ועמקים יעטפו בר (תהלים סה י).
באתי במעמקי מים (תהלים סט ג).
עוברי בעמק הבכא (תהלים פד ז).
מאד עמקו מחשבותיך (תהלים צב ו).
ממעמקים קראתיך ה' (תהלים קל א).
מים עמוקים דברי פי איש (משלי יח ד).
שוחה עמוקה פי זרות (משלי כב יד).
עמוקה משאול מה תדע (איוב יא ח).
מגלה עמוקות מני חשך (איוב יב כב).
רחוק מה שהיה עמוק עמוק מי ימצאנו? (קהלת ז כד).
[ישר] ועל הבקר הרועים בשרון (דהי"א כז כט).

——— ע"ע ארץ: גבהות ושפלות.

עמקות: דבר שקוע; מקום שפל. ובהשאלה על דבר נסתר ונעלם ואינו מובן. [שרשים] בקע, גיא, חול, ישר, כרר, עמק, שדם, שפל, שקע.

[1] עמון מתפארת בעמקיה שהם רטובות מים להצמיח תבואה, אבל העמק הזה יהיה גם מקום לזובת דם מהנהרגים שם. [2] העמיקו הרעה לשחוט זבחים לע"ז. ויש קורין ושחתה שטים העמיקו, כלומר הסרים מדרכי ה' העמיקו את השחת לפול שם.

ענבים: ע"ע יין; פירות.

ענוה:

[קטן] קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית עם עבדך (בראשית לב יא).
מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים? (שמות ג יא).
[ענה] והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב ג).
[חבא] הנה הוא נחבא אל הכלים (ש"א י כב).
מקטני שבטי ישראל (ש"א ט כא).
הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך ה' למלך על ישראל (ש"א טו יז).
ואנכי איש רך ונקלה (ש"א יח כג).
אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רודף? אחרי כלב מת אחרי פרעוש אחד? (ש"א כד טו).
[שפל] ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני (ש"ב ו כב).
מי אנכי אדוני ה' ומי ביתי כי הביאתני עד הלום? (ש"ב ז יח).
והוכיח במישור לענוי ארץ (ישעיה יא ד).
וישמחו ענוים בה' (ישעיה כט יט).
[דכא] ואת דכא ושפל רוח, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים (ישעיה נז טו).
ואל זה אביט אל עני ונכה רוח[1] (ישעיה סו ב).
[צנע] והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח).
בקשו צדק בקשו ענוה (צפניה ב ג).
והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' (צפניה ג יב).
וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבאות (מלאכי ג יד).
לא שכח צעקת ענוים (תהלים ט יג).
ואת דכאי רוח יושיע (תהלים לד יט).
וענוים ירשו ארץ (תהלים לז יא).
וענוה צדק[2] (תהלים מה ה).
זבחי אלהים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (תהלים נא יח).
[אלם] האומנם אלם[3] צדק תדברון (תהלים נח ב).
ה' לא גבה לבי... ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני (תהלים קלא א).
מעודד ענוים ה' (תהלים קמז ו).
ולענוים יתן חן (משלי ג לד).
טוב שפל רוח את ענוים (משלי טז יט).
לפני כבוד ענוה (משלי יח יב).
עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים (משלי כב ד).
ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כט כג).
בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדושים ארע[4] (משלי ל ב).
ושח עינים יושיע (איוב כב כט).
בעניי[5] הכינותי לבית ה' (דהי"א כב יד).

——— ע"ע הכנעה; תמימות.

ענוה: הכנעה וקטנות, הפך גאוה; בורח מן הכבוד; נוח לבריות ומשפיל מעלתו נגד זולתו. [שרשים] אלם, דכא, חבא, ענה, צנע, קטן, שפל.

[1] כמו שבר רוח = עניו. [2] ת"י וענותנותא וצדקתא. [3] לשון ענוה ותום כי העניו והתמים לא ירבה דברים,

כמו וענוה — צדק. [4] „ולא" מוסב גם לדעת קדושים.
[5] בדרך ממוצע לפי מצבי (in a modest way).

ענוי: [ענה] ועבדום וענו אותם (בראשית טו יג).
ותענה שרי ותברח מפניה (בראשית טז ו).
והתעני תחת ידיה (בראשית טז ט).
למען ענותו בסבלותם (שמות א יא).
אעלה אתכם מעני מצרים (שמות ג א).
וכי ראה את ענים (שמות ד לא).
אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו (שמות כב כא־כב).
כל נדר... לענות נפש (במדבר ל יד).
[גדד] לא תתגודדו למת (דברים יד א).
וירעו אותנו המצרים ויענונו (דברים כו ו).
[עמל] ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י טז).
ולא יוסיפו בני עולה לענותו (ש"ב ז י).
ואענה את זרע דוד למען זאת (מ"א יא לט).
ויתגודדו במשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם (מ"א יח כה).
עני ישראל מורה מאד (מ"ב יד כו).
בחרתיך [1] בכור עוני (ישעיה מח י).
מוכה אלהים ומעונה (ישעיה נג ד).
והלכו אליך שחות בני מעניך (ישעיה ס יד).
וארעה את צאן ההרגה [1] לכן עניי הצאן (זכריה יא ז).
וידעו [3] כן עניי הצאן השומרים אותי (זכריה יא יא).
תשכח ענינו ולחצנו (תהלים מד כה).
וכל משבריך ענית [4] סלה (תהלים פח ח).
ענה בדרך כחי קצר ימי (תהלים קב כד).
ענו בכבל רגלו (תהלים קה יח).
ומעונותיהם יתענו (תהלים קז יז).
אני עניתי מאד (תהלים קטז י).
טרם אענה [5] אני שוגג (תהלים קיט סז).
כי צדק משפטך ואמונה עניתני [6] (תהלים קיט עה).
ילכדון בחבלי עוני (איוב לו ח).
וה׳ ענה בי ושדי המר לי (רות א כא).
אני הגבר ראה עני בשבט עברתו (איכה ג א).
וענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו (קהלת א יג).
וענתך לא אענך עוד (נחמיה א יב).
———— ע"ע דחיקה; יסורין; עונש.

ענוי: לחיצה ודחיקה ויסורין; משועבד לעבוד עבודה. [שרשים] גדד, עמל, ענה.

[1] כמו בתנתיך. [2] סרס המקרא: וארעה לכן (באמת ובוישר) עניי הצאן, את צאן ההרגה. [3] כמו וירעו (לשון מרעה) כן עניי הצאן. [4] גלי הים היו לי לענוי. [5] ענוי למוד תורה המתשת כח. [6] באמת ובתמים ענית אותי.

עניות: כי במקלי עברתי את הירדן ועתה הייתי לשתי מחנות (בראשית לב יא).
[ירש] פן תורש אתה וביתך (בראשית מה יא).
[דלל] ודל לא תהדר בריבו (שמות כג ג).
ואם דל הוא ואין ידו משגת (ויקרא כה לח).
[מוך] ואם מך הוא מערכך (ויקרא כז ח).
[סכן] ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם (דברים ח ט).
[אבה] אפס כי לא יהיה בך אביון (דברים טו ד).
כי לא יחדל אביון מקרב הארץ (דברים טו יא).
[ענה] לא תעשוק שכיר עני ואביון (דברים כד יד).
מצות לחם עוני (דברים טז ג).
וידל ישראל מאד (שופטים ו ו).
[רוש] ואנכי איש רש ונקלה (ש"א יח כג).
כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם (ש"ב ב לו).
שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד רש (ש"ב יב א).
[הלך] ויבוא הלך [1] לאיש העשיר (ש"ב יב ד).
לא נשאר זולת דלת עם הארץ (מ"ב כד יד).
ופני [2] עניים תטחנו (ישעיה ג טו).
ורעו בכורי דלים [3] ואביונים לבטח (ישעיה יד ל).
רגלי עני פעמי דלים (ישעיה כו ו).
המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר (ישעיה מ כ).
העניים והאביונים מבקשים מים (ישעיה מא יז).
הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור־עוני (ישעיה מח י).
עניה סוערה לא נוחמה (ישעיה נד יא).
ועניים מרודים תבוא בית (ישעיה נח ז).
ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה (ירמיה לט י).
ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקאל טז מט).
לקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים (עמוס ח ו).
עליצותם כמו לאכול עני במסתר (חבקוק ג יד).
ויהי ה׳ משגב לדך (תהלים ט י).
לא לנצח ישכח אביון תקות עניים — תאבד לעד (תהלים ט יט).
[חלך] ונפל בעצומיו חלכאים (תהלים י י).
[דכך] לשפוט יתום ודך (תהלים י יח).
משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה׳ (תהלים יב ו).
כי יציל עני משוע [4] ועני ואין עוזר לו (תהלים עב יב).
יחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע (תהלים עב יג).
[חשך] כי מלאו מחשכי [5] ארץ נאות חמס (תהלים עד כ).
כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו (תהלים קט לא).

מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיבי עם נדיבים (תהלים קיג ח).
יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב (משלי יג ז).
גם לרעהו ישנא רש ואוהבי עשיר רבים (משלי יד כ).
עושק דל חרף עושהו ומכבדו חונן אביון (משלי יד לא).
כל ימי עני רעים (משלי טו טו).
לועג לרש חרף עושהו (משלי יז ה).
טוב רש הולך בתומו (משלי יט א).
אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי כא יג).
לא תגזול דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער (משלי כב כב).
כי סובא וזולל יורש (משלי כג כא).
ומרדף אמרים ישבע ריש (משלי כח יט).
ראש ועושר אל תתן לי... ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (משלי ל ח-ט).
ותהי לדל תקוה (איוב ה טז).
אב אנכי לאביונים (איוב כט טז).
להביא עליו צעקת דל וצעקת עניים ישמע (איוב לד כח).
ילכדון בחבלי עוני (איוב לו ח).
[ריק] מלאה הלכתי וריקם השיבני ה' (רות א כא).
לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר (רות ג י).
טוב ילד מסכן וחכם (קהלת ד יג).
• ועויתך במחן ענין (דניאל ד כד).

ע"ע עשירות.

ע נ י ו ת: לחץ וצרה, דלות ומחסור, וכולל גם עני המחזיר על הפתחים לבקש לחם. [שרשים] אבה, דכך, דלל, הלך, חלך, חשך, ירש, מוך, סכן, ענה, רוש, ריק.

[1] איש עני החולך ומחזיר על הפתחים לשאול פת לחם, ונקראים עניים מרודים (vagabonds) הנודדים באין מחסה. [2] חלף ב־פ באותיות בומ"ף וכמו ובני עניים. [3] ישראל שהיה להם עד עתה הבכורה וחלק גדול בדלות (רד"ק). [4] חשבעים קורין משוע (הוא"ו בחול"ם) כלומר מעשיר ועריץ. [5] תרגום ומן העם חדלים = ומן עמא חשוכא.

ענין: ע"ע עסק.

ענן: [אוד] ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב ו).

[ענן] את קשתי נתתי בענן (בראשית ט יג).
והיה בעננו ענן על הארץ (בראשית ט יד).
לא ימוש עמוד הענן יומם (שמות יג כב).
הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שמות יט ט).
[ערפל] ומשה נגש אל הערפל (שמות כ כא).
ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן (במדבר ט כ).
וערפל תחת רגליו (ש"ב כב י).
[עוב] בקר לא עבות (ש"ב כג ד).
ה' אמר לשכון בערפל (מ"א ח יב).
הנה עב קטנה... עולה מים (מ"א יח מד).
והשמים התקדרו עבים ורוח (מ"א יח מה).
כעב טל בחום קציר (ישעיה יח ד).
הנה ה' רוכב על עב קל (ישעיה יט א).
הנה כעננים יעלה (ירמיה ד יג).
ענן גדול ואש מתלקחת (יחזקאל א ד).
וחסדכם כענן בקר (הושע ו ד).
יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (יואל ב ב).
[אור] ועטתה [1] כאור כלה (עמוס ח ח).
[חזז] ה' עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם (זכריה י א).
[ערב] סולו לרוכב בערבות [2] (תהלים סח ה).
פרש ענן למסך (תהלים קה לט).
[נשא] מעלה נשיאים מקצה הארץ (תהלים קלה ז).
המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר (תהלים קמז ח).
נשיאים ורוח וגשם אין (משלי כה יד).
תשכן עליו עננה (איוב ג ה).
כלה ענן וירד כן יורד שאול לא יעלה (איוב ז ט).
[בום] ודורך על במתי [3] ים (איוב ט ח).
הבעד ערפל ישפוט? (איוב כב יג).
צורר מים בעביו ולא נבקע ענן [4] תחתיו (איוב כו ח).
פרשז עליו עננו (איוב כו ט).
על כפים כסה אור (איוב לו לב).
אף ברי יטריח עב יפיץ ענן אורו (איוב לז יא).
התדע על מפלשי עב? (איוב לז טז).
בשומו ענן לבושו וערפל חתולתו (איוב לח ט).
התרום לעב קולך ושפעת מים תכסך? (איוב לח לד).
[נבל] ונבלי שמים מי ישכיב? (איוב לח לז).
אם ימלאו העבים גשם יריקו (קהלת יא ג).
• עם ענני שמיא כבר אנש אתה (דניאל ז יג).

ע"ע גשם.

ע נ ן: קבוץ קלוש של אדים העולים ברקיע ומוריד הגשם. [שרשים] אוִד, אור, בום, חזז, נבל, נשא, עוב, ענן, ערב, ערפל.

[1] כענן גשם כלה אפלה וחשכה (רש"י). [2] עננים שחורים, וכמו רוכב על עב קל. [3] מליצה על העבים המלאים חמר מים רבים. [4] בקיעת ענן השופך מים (watersprout). [5] העבים העשוין כנודות שהגשם כנוסים שם כמו נבל יין (רש"י).

ענפים: [עלה] ויתפרו עלי תאנה (בראשית ג ז).
[טרף] והנה עלה זית טרף בפיה (בראשית ח יא).
[שרג] ובגפן שלשה שריגים (בראשית מ י).
[בנה] בן פורת יוסף (בראשית מט כב).
[כפף, ענף] כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כג מ).
[זמר] ויכרתו משם זמורה (במדבר יג כג).
[פאר] כי תחבוט זיתך לא תפאר[1] אחריך (דברים כד כ).
[שוך] ויכרות שוכת עצים... ויכרתו גם כל העם איש שוכה (שופטים ט מח־מט).
[שבך] תחת שובך האלה הגדולה (ש"ב יח ט).
[סבך] מסעף פארה במערצה... ונקף סבכי היער בברזל (ישעיה י לג־לד).
[שלח] שלוחותיה[2] נטשו עברו ים (ישעיה טז ח).
[סעף] כנוקף זית... ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה (ישעיה יז ו).
[זלזל, נטש] וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות[3] הסיר התז (ישעיה יח ה).
[סלל] השב ידך כבוצר על סלסלות[4] (ירמיה ו ט).
[צמר, ינק] ויקח את צמרת[5] הארז את ראש יניקותיו קטף (יחזקאל יז ג־ד).
[בדד] ותעש בדים ותשלח פראות[6] (יחזקאל יז ו).
כל טרפי צמחה תיבש (יחזקאל יז ט).
[רכך] מראש יונקותיו רך אקטוף (יחזקאל יז כב).
פוריה וענפה היתה מים רבים (יחזקאל יט י).
[עבת] ארז בלבנון יפה ענף וחורש מצל וגבה קומה ובין עבותים היתה צמרתו (יחזקאל לא ג).
[סרעף, דלה] ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו ממים רבים בשלחו[7]. בסעפותיו קננו כל עוף השמים ותחת פארותיו ילדו כל חית השדה ובצלו ישבו כל גוים רבים. ויף בגדלו באורך דליותיו[8] כי היה שרשו על מים רבים (יחזקאל לא ה־ז).
חשף חשפה והשליך הלבינו שריגיה (יואל א ז).
[שבל] מה שתי שבלי הזיתים? (זכריה ד יב).
לא יעזוב להם שורש וענף (מלאכי ג יט).
בסבך עץ קרדומות (תהלים עד ה).
[קצר] תשלח קציריה עד ים (תהלים פ יב).
וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצת לך (תהלים פ טז).
[עפה] מבין עפאים יתנו קול (תהלים קד יב).
ועשה קציר כמו נטע (איוב יד ט).
וכפתו לא רעננה (איוב טו לב).
מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו (איוב יח טז).
[סנן] אעלה בתמר אוחזה בסנסניו (שה"ש ז ט).
* [אבב] עפיה שפיר ואנבה שגיא (דניאל ד ט).
* ובענפוהי ישכנן צפרי שמיא (דניאל ד יח).

———— ע"ע אילנות: שרש.

ענפים: בדי האילנות נושאי העלים. [שרשים] * אבב, בדד, בנה, דלה, זלזל, זמר, טרף, ינק, כפף, נטש, סבך, סלל, סנן, סעף, סרעף, עבת, עלה, ענף, עפה, פאר, צמר, קצר, רכך, שבך, שבל, שוך, שלח, שרג.

[1] לא תכרות כל הענפים אלא תשאיר מקצת ענפים עם הזיתים וזו פאה של זיתים לעניים. [2] ענפים המתפשטים. [3] הסעיפים הארוכים שמתפשטים אנה ואנה. [4] ענפי הגפן הגבוהים כמו זלזלים. [5] הענף האמצעי והעליון מהאילן. [6] כמו פארות. [7] כמו בשלחיו, חוטר מגזע העץ. [8] הענפים והשריגים העליונים. [9] קרוב לזלזלים ענפי האילן.

ענקים: [נפל] הנפילים היו בארץ בימים ההם .... המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם (בראשית ו ד).
[ענק] אנשי מדות. ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים[1] ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (במדבר יג לב־לג).
[אים] האימים לפנים ישבו בה עם גדול ורם כענקים (דברים ב י).
[רפא] רפאים יחשבו אף הם כענקים (דברים ב יא).
כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג יא).
ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא (יהושע יד טו).

———— ע"ע גבורה.

ענקים: אנשים חזקים נטויי גרון, בעלי קומה גבוה מגבורי ימי הקדם. [שרשים] אים, נפל, ענק, רפא.

[1] הנפילים הראשונים ילדו את הענקים והענקים ילדו את הנפילים, והדור השלישי הזה ראו המרגלים.

עסק: [דבר] על דבר[1] שרה (בראשית כ יח).
[עשק] ויקרא שם הבאר עשק[2] כי התעשקו עמו (בראשית כז כ).
[לאך] אם לא שלח ידו במלאכת[3] רעהו (שמות כב ז).
[שגה] באהבתה תשגה תמיד (משלי ה יט).
וברוב אולתו ישגה (משלי ה כג).
[שלח] ידיה שלחה בכישור (משלי לא יט).
[ענה] ענין[4] רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו (קהלת א יג).
כל ימיו מכאובים וכעס ענינו (קהלת ב כג).
כי בא החלום ברוב ענין (קהלת ה ב).
את הענין אשר נעשה על הארץ (קהלת ח טז).

———— ע"ע השתדלות; מסחר וקנין.

עסק: השתדלות וטרדה בעשיית מעשה; ענין לענות בו. [שרשים] דבר, לאך, ענה, עשק, שגה, שלח.

[1] ת"א על עסק שרה. [2] ת"א ארי אתעסקו עמיה, והוא עסק של ערעור ומריבה. [3] ת"י דלא אושיט ידיה בעסקא דחבריה. [4] „ענין" נזכר רק בקהלת והוראתו עסק.

עפיפה: ע"ע פריחה.

עפר: [עפר] עפר מן האדמה (בראשית ב ז).
ועפר תאכל כל ימי חייך (בראשית ג יד).
[אפר] ואנכי עפר ואפר (בראשית יח כז).
[חול] ויטמנהו בחול (שמות ב יב).
והך את עפר הארץ (שמות ח יב).
[פות, אבק] קחו לכם מלא חפנים פיח כבשן... והיה לאבק [1] על כל ארץ מצרים (שמות ט ח-ט).
[דשן] אל שפך הדשן (ויקרא ד יב).
[חרש] כלי חרש (ויקרא ו כא).
ושפכו את העפר אשר הקצו (ויקרא יד מא).
ודשנו את המזבח (במדבר ד יג).
מעפר שרפת החטאת (במדבר יט יז).
ואכות אותו טחון עד אשר דק לעפר (דברים ט כא).
יתן... מטר ארצך אבק ועפר (דברים כח כד).
[אדם] משא צמד פרדים אדמה [2] (מ"ב ה יז).
ואדמה על ראשו (ש"א ד יב).
ויסקל באבנים לעומתו ועיפר בעפר (ש"ב טז יג).
יצקם המלך במעבה האדמה (מ"א ז מו).
וישימם כעפר לדוש (**מ"ב יג ז**).
והיה כאבן דק המון זריך (ישעיה כט ה).
[זפת, גפר] ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (ישעיה לד ט).
[שחק] וכשחק מאזנים נחשבו (ישעיה מ טו).
יתן כעפר [3] חרבו (ישעיה מא ב).
חרש את חרשי אדמה (ישעיה מה ט).
ואתנך לאפר על הארץ (יחזקאל כח יח).
ויצבר כעפר וילכדה (**חבקוק א י**).
[טוא] ואשחקם כעפר על פני רוח כטיט חוצות אריקם [4] (תהלים יח מג).
[דמן] היו דומן לאדמה (תהלים פג יא).
וראש עפרות תבל (משלי ח כו).
ויזרקו עפר על ראשיהם (איוב ב יב).
[גוש] לבש בשרי רימה וגוש עפר (איוב ז ה).
ועפרות זהב לו (איוב כח ו).
ואתמשל כעפר ואפר (איוב ל יט).
[רגב] בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו (איוב לח לח).
אין על עפר משלו (איוב מא כה).
הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ג כ).
* [חסף] מנהון די פרזל ומנהון די חסף (דניאל ב לג).
* פרזלא חספא נחשא (דניאל ב לה).
ורבים מישני אדמת עפר יקיצו (דניאל יב ב).

ע"ע חומר וצורה.

עפר: גרגירי חומר האדמה, חול ואבק. [שרשים] אבק, אדם, אפר, גוש, גפר, דמן, דשן, זפת, חול, * חסף, חרש, טוא, עפר, פות, רגב, שחק.

[1] עפר כתוש ודק העולה באויר. [2] אדמת קדש מא"י למזבח. [3] שעורו: כעפר לפני חרבו. [4] כמו אדיקם.

עץ: ע"ע אילנות; עצים.

עצבות: ויחר לקין מאד ויפלו פניו (בראשית ד ה).
[עצב] וינחם ה'... ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו).
ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה (בראשית כו לה).
כשמעם ויתעצבו האנשים (בראשית לד ז).
ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם (בראשית מה ה).
[דוב] מכלות עינים ומדיבות נפש (ויקרא כו טז).
[דאב] וכליון עינים ודאבון נפש (דברים כח סה).
[מרר] והיא מרת נפש (ש"א א י).
אל ידע זאת יהונתן פן יעצב (ש"א כ ג).
כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו (ש"א כ לד).
נעצב המלך על בנו (ש"ב יט ג).
ולא עצבו אביו מימיו (מ"א א ו).
למעצבה תשכבון [1] (ישעיה נ יא).
כאשה עזובה ועצובת רוח (ישעיה נד ו).
[שפל] להחיות רוח שפלים (ישעיה נז טו).
וכל עצביכם תנגושו [2] (ישעיה נח ג).
וכל נפש דאבה מלאתי (ירמיה לא כה).
[כהה] ורפו כל ידים וכהתה כל רוח (יחזקאל כא יב).
אין כהה לשברך נחלה מכתך [3] (נחום ג יט).
כל היום דברי יעצבו (תהלים נו ו).
ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון (תהלים עח מ).
וראה אם דרך עוצב בי (תהלים קלט כד).
[שבר] הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם (תהלים קמז ג).
ולא יוסיף עצב עמה (משלי י כב).
בכל עצב יהיה מותר [4] (משלי יד כג).
ובעצבת לב רוח נכאה (משלי טו יג).
[נכא] לב שמח ייטב גהה ורוח נכאה תיבש גרם (משלי יז כב).
ורוח נכאה מי ישאנה? (משלי יח יד).
[נפח] ותקותם מפח נפש [5] (איוב יא כ).
[חבל] רוחי חובלה ימי נזעכו (איוב יז א).
[עגם] עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה).
* בקל עציב זעק (דניאל ו כא).
ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם (נחמיה ח י).
ועשית מרעה לבלתי עצבי (דהי"א ד י).

ע"ע דאגה; יגון ואנחה.

עצבות: הכאבה, הדאבה והרגזה: הרגשת צער ודאגה. [שרשים] דאב, דוב, חבל, כהה, מרר, נכא, נפת, עגם, עצב, שבר, שפל.

[1] תשכבו ותמיתו בעצבון. [2] תדתקו ותנגושו את עצביכם מכם שבא מסבת הצום בדברים המשמחים את הלב. [3] אין מיצר בצרתך ואין איש חולה עליך. [4] אם יעצוב על איזה דבר שלא היה לו לעשותו ירוית בזה. [5] כמו פתי נפש (disappointment).

עצה: [סוד] בסודם אל תבוא נפשי (בראשית מט ו).

[יעץ] שמע בקולי איעצך ויהי אלהים עמך (שמות יח יט).

לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך (במדבר כד יד).

כי גוי אובד עצות המה (דברים לב כח).

[הלך]ויאמר לו מיכה שבה עמדי... וילך הלוי [1] ויואל הלוי לשבת את האיש (שופטים יז י־יא).

שימו לכם [2] עליה עוצו ודברו (שופטים יט ל).

הבו לכם דבר ועצה הלום (שופטים כ ז).

[יד] היד יואב אתך בכל זאת? (ש"ב יד יט).

סכל נא את עצת אחיתופל ה׳ (ש"ב טו לא).

והפרת לי את עצת אחיתופל (ש"ב טו לד).

לא טובה העצה אשר יעץ אחיתופל בפעם הזאת (ש"ב יז ז).

כזאת וכזאת יעצתי אני (ש"ב יז טו).

ויהיו דבריו עם יואב (מ"א א ז).

איעצך נא עצה (מ"א א יב).

איך אתם נועצים להשיב את העם דבר?... ויעזוב את עצת הזקנים אשר יעצוהו ויועץ את הילדים (מ"א יב ו־ח).

עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום (ישעיה ח י).

ויקרא שמו פלא יועץ (ישעיה ט ה).

כי ה׳ צבאות יעץ ומי יפר? (ישעיה יד כז).

[פלל] הביאו עצה עשו פלילה (ישעיה טז ג).

ונבקה רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע (ישעיה יט ג).

חכמי יועצי פרעה עצה נבערה (ישעיה יט יא).

מה יעץ ה׳ צבאות על מצרים (ישעיה יט יב).

עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כה א).

הפליא עצה הגדיל תושיה (ישעיה כח כט).

הוי המעמיקים מה׳ לסתיר עצה (ישעיה כט טו).

[נסך] לעשות עצה ולא מני ולנסוך מסכה [3] ולא רוחי (ישעיה ל א).

מי תכן את רוח ה׳ ואיש עצתו יודיענו. את מי נועץ ויבינהו? (ישעיה מ יג־יד).

רוח ותוהו נסכיהם (ישעיה מא כט).

נלאית ברוב עצתיך (ישעיה מז יג).

וילכו במועצות בשרירות לבם הרע (ירמיה ז כד).

אבדה עצה מבנים (ירמיה מט ז).

ממך יצא חושב על ה׳ רעה יועץ בליעל (נחום א יא).

אשר לא הלך בעצת רשעים (תהלים א א).

עד אנה אשית עצות בנפשי (תהלים יג ג).

עצת עני תבישו (תהלים יד ו).

וכל עצתך ימלא (תהלים כ ה).

בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו (תהלים לא יד).

איעצה עליך עיני [4] (תהלים לב ח).

ה׳ הפר עצת גוים... עצת ה׳ לעולם תעמוד (תהלים לג י־יא).

אשר יחדו נמתיק סוד (תהלים נה טו).

ושומרי נפשי נועצו יחדו (תהלים עא י).

בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני (תהלים עג כד).

על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך (תהלים פג ד).

ותפריעו כל עצתי (משלי א כה).

ותשועה ברוב יועץ (משלי יא יד).

ושומע לעצה חכם (משלי יב טו).

הפר מחשבות באין סוד וברוב יועצים תקום (משלי טו כב).

מים עמוקים עצה בלב איש ואיש אמונים ידלנה (משלי כ ה).

מחשבות בעצה תכון (משלי כ יח).

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳ (משלי כא ל).

הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת (משלי כב כ).

עצת נפתלים נמהרה (איוב ה יג).

מוליך יועצים שולל (איוב יב יז).

[טעם] וטעם זקנים יקח (איוב יב כ).

יצרו צעדי אונו ותשליכהו [5] עצתו (איוב יח י).

מה יעצת ללא חכמה? (איוב כו ג).

מי זה מחשך עצה במלין בלי דעת? (איוב לח ב).

* [יעט] התיב עטא וטעם לאריוך (דניאל ב יד).

* [מלך] להן מלכא מלכי ישפר עלך (דניאל ד כד).

ועל דניאל שם בל [6] לשזבותה (דניאל ו טו).

וסוכרים עליהם יועצים להפר עצתם (עזרא ד ה).

רחום בעל טעם [7] (עזרא ד ח).

* ושבעת יעטוהי שליח (עזרא ז יד).

וימלך עלי לבי (נחמיה ה ז).

ועתה לכה ונועצה יחדו (נחמיה ו ז).

[שמע] וישימהו דויד על משמעתו (דהי"א יא כה).

ויהונתן דוד דויד יועץ איש מבין סופר הוא (דהי"א כז לב).

ואלה הוסד [8] שלמה לבנות את בית האלהים (דהי"ב ג ג).

כי אמו היתה יועצתו להרשיע (דהי"ב כב ג).

ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך? חדל לך למה יכוד (דהי״ב כה טז).

ע״ע מחשבה.

עצה: רעיון וגמר ישוב הדעת, המתקת סוד, הסכמה בדעתו אם לעשות איזה פעולה או לא; הודעת מחשבתו לזולתו להורות לו הדרך אם לעשות מעשה או לחדול. [שרשים] הלך, טעם, יד, * יעט, יעץ, * מלך, נסך, סוד, פלל, שמע.

[1] וילך הלוי אחרי עצתו (רש״י), כמו וימלך הלוי, התיעץ עם עצמו (רויפמן). כמו כן דרשו חז״ל וילך מנוח אחרי אשתו (שופטים יג יא) שהלך אחר עצת אשתו. [2] כמו שימו לבכם עליה (ת״י). [3] נסך בהוראת אריגה, ובהשאלה אל עצה ותחבולה. [4] כמו איעצך ואשימה עיני עליך. [5] כמו ותכשילהו עצתו. [6] בל = לב בתפך אתון, נתן לב וחשב עצה איך להצילו. [7] יועץ המלך איש עצתו. [8] נועץ והתבונן לבנותו במדות ותכונות האמורים שם.

עצים: [עצה] ויבקע עצי העולה (בראשית כב ג).

את אבניו ואת עציו (ויקרא יד מה).
ועשית לך ארון עץ (דברים י א).
מחוטב עציך עד שואב מימיך (דברים כט י).
ואת גליליהם עץ ואבן (דברים כט טז).
עץ לא ירקב יבחר (ישעיה מ כ).
לבול עץ אסגוד (ישעיה מד יט).
כרתו עצה ושפכו על ירושלם סוללה (ירמיה ו ו).
וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב יא).
עצים במחיר יבואו (איכה ה ד).
* [אעא] נחשא פרזלא אעא ואבנא (דניאל ה ד).
* ונדבך די עא חדת (עזרא ו ד).

ע״ע אילנות.

עצים: אילנות כרותים לבנין או להסקה, והנטוע בקרקע אילן שמיה בארמית ובעברית לא פליג. [שרשים] * אעא, עצת.

עצירות: ע״ע עכבה; מניעה.

עצלות; [רפה] כי נרפים הם על כן הם צועקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו (שמות ה ח).

[עצל] אל תעצלו ללכת לבא לרשת (שופטים יח ט).
[פגר] אשר פגרו מלכת אחרי דוד (ש״א ל כא).
השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם (עמוס ו ד).
לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם (משלי ו ו).
עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך? (משלי ו ט).
מעט חבוק ידים לשכב (משלי ו י).
כחומץ לשינים וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו (משלי י כו).
גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית (משלי יח ט).
עצלה תפיל תרדמה (משלי יט טו).
טמן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנה (משלי יט כד).
מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין (משלי כ ד).
תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות (משלי כא כה).
אמר עצל ארי בחוץ בתוך רחובות ארצח (משלי כב יג).
וקרעים תלביש נומה (משלי כג כא).
מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב — ובא מתהלך רישך ומחסורך כאיש מגן (משלי כד לג-לד).
אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות, הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו. טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיב אל פיו. חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם (משלי כו יג-טז).
[ריק] ומרדף ריקים ישבע ריש (משלי כח יט).
ולחם עצלות לא תאכל (משלי לא כז).
[כסל] הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו (קהלת ד ה).
בעצלתים ימך המקרה [1] ובשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י יח).

ע״ע זריזות.

עצלות: התרשלות, כבדות התנועה, והתרפות במלאכה. [שרשים] כסל, עצל, פגר, ריק, רפה.

[1] בעצלות ידים יחלש התקרה שהיא גג הבית ויפול.

עצם: ע״ע אברי הגוף.

עצמיות: [את] את השמים ואת הארץ (בראשית א א).

ויתן אותם אלהים ברקיע השמים (בראשית א יז).
[הם] ויאמר להם אלהים (בראשית א כח).
[היה] וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ (בראשית ב ה).
[הוא] הוא הסובב את כל ארץ כוש (בראשית ב יג).
[מנן] ויצר ה׳ אלהים מן האדמה (בראשית ב יט).
[זה, עצם] זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי (בראשית ב כג).
[אנת] הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (בראשית ג טו).
הן גרשת אותי היום (בראשית ד יג).
זה ינחמנו ממעשינו (בראשית ה כט).
והיה לך ולהם לאכלה (בראשית ו כא).
[אל] ויאמר ה׳ אל אברם (בראשית יב א).

[פנה] הלא כל הארץ לפניך (בראשית יג ט).
בעצם היום הזה (בראשית יז כה).
מי האיש הלזה? (בראשית כד סה).
אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט יד).
[אן] אנחנו מאלמים אלומים (בראשית לז ז).
[בין] לכה ונכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך (בראשית לא מד).
וכל הארץ באו מצרימה לשבור אל [1] יוסף (בראשית מא נז).
הם יצאו את העיר (בראשית מד ד).
[הא] הא לכם [2] זרע וזרעתם את האדמה (בראשית מז כג).
[רגל] אתה וכל העם אשר ברגלך (שמות יא ח).
[גפף] ואם בגפו [3] יבא בגפו יצא (שמות כא ב).
וכעצם השמים לטוהר (שמות כד י).
[עלה] ויבואו האנשים על [4] הנשים (שמות לה כב).
ואשה אל אחותה לא תקח (ויקרא יח יח).
עד עצם היום הזה (ויקרא כג יד).
המן הסלע הזה נוציא לכם מים? (במדבר כ י).
[אנף] אל פניו ישלם לו (דברים ז י).
[עוד] הן בעודני חי עמכם (דברים לא כז).
וזרח משעיר למו [5] (דברים לג ב).
והיה אשר יאמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך (שופטים ז ד).
[מנן, הן] הנה החצים ממך והנה (ש"א כ כא).
הננו עצמך ובשרך אנחנו (ש"ב ה א).
ויאמר נתן אל דוד אתה האיש! (ש"ב יב ז).
[עמם] יהיה ה' אלהינו עמנו (מ"א ח נז).
[גרם] אל גרם [6] המעלות (מ"ב ט יג).
[בעד] עופל ובחן היה בעד [7] מערות עד עולם (ישעיה לב יד).
[ענה] למעני למעני אעשה (ישעיה מח יא).
מהרסיך ומחרביך ממך יצאו (ישעיה מט יז).
וגם אני הא דרכך [8] בראש נתתי (יחזקאל טז מג).
ותהי עונותם על עצמותם (יחזקאל לב כז).
גה [9] גבול אשר תתנחלו (יחזקאל מז יג).
[של] כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם (יונה א יב).
ממנו משפטו ושאתו [10] יצא (חבקוק א ז).
רוץ דבר אל הנער הלז (זכריה ב ז).
אספר כל עצמותי [11] המה יביטו יראו בי (תהלים כב יח).
[יד] בידך עתותי, הצילני! (תהלים לא טז).
כל עצמותי תאמרנה (תהלים לה י).
אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהלים לח ד).
[גלם] לא נכחד עצמי ממך... גלמי ראו עיניך (תהלים קלט טו-טז).
שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך (משלי ה טו).
[לבד] יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך (משלי ה יז).
[נפש] גומל נפשו איש חסד (משלי יא יז).
[עין] דרך אויל ישר בעיניו (משלי יב טו).
לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו (משלי יח ב).
קונה לב אוהב עצמו (משלי יט ח).
[לבב] בוטח בלבו הוא כסיל (משלי כח כו).
[עור, בשר] עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. אולם שלח נא וגע אל עצמו ואל בשרו (איוב ב ד-ה).
[מו] לא איש כמוני אעננו... לא כן אנכי עמדי [12] (איוב ט לב-לה).
בעורי ובבשרי דבקה נפשי (איוב יט כ).
מבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו).
[שרש] ושרש דבר נמצא בי (איוב יט כח).
בעוד שדי עמדי (איוב כט ה).
אדמו עצם מפנינים [13] (איכה ד ז).
* מן יציב ידע אנא (דניאל ב ח).
* אנתה מלכא (דניאל ב כט).
* די מלכיא אנון (דניאל ב מד).
* [קדם] מן קדמי שים טעם (דניאל ו כז).
* מהודעין אנחנה (עזרא ד טז).

———— ע"ע זולת; עם; תוד.

עצמיות: חבור מהודק ומצומצם; עקרו וגופו של דבר; סמיכות ובטחון על עצמו מבלי עזר מזולתו (independent). [שרשים] אל, אן, אנף, אנת, את, בין, בעד, גלם, גפף, גרם, הא, הוא, היה, הם, הן, זה, יד, לבב, לבד, מו, מנן, נפש, עוד, עין, עלה, עמם, עצם, פנה, * קדם, של, שרש.

[1] כמו מן יוסף, וכן את העיר בסמוך כמו מן העיר. [2] כלומר הרי הוא עצם הזרע. [3] בגפו בגופו ובעצמו. [4] על כמו עם, וכן ואשה אל אחותה בסמוך כמו עם אחותה. [5] כמו להם. [6] גרם המעלות כמו עצם וגוף המעלות, כלומר על המעלות עצמן. [7] כמו אל מערות, ור"ל כי עופל ובחן בנינים גדולים יעזבו וישובו למערות. [8] כמו זה עצם דרכך. [9] גה כמו זה. [10] התנהגותו ורוממתו יצא ממנו ומעצמו ולא יצטרך לעזרת זולתו. [11] אגיד תקפי וחזקי והם מתלוצצים עלי. [12] כמו מעודי. [13] אדמו מעצם פנינים, מעצמיות של פנינים וכמו כעצם השמים לטוהר.

עקידה:

[עקר] ויעקר דוד את כל הרכב (ש"ב ח ד).
[נתש] לנתוש ולנתוץ... לבנות ולנטוע (ירמיה א י).
ונטעתים ולא אתוש (ירמיה כד ו).
אשר נטעתי אני נותש (ירמיה מה ד).

[נשא] למשאות אותה משרשיה (יחזקאל יז ט).
ותותש בחמה לארץ השלכה (יחזקאל יט יב).
[סחה] וסחיתי עפרה ממנה (יחזקאל כו ד).
ונתשתי אשיריך מקרבך (מיכה ה יב).
ועקרון תעקר (צפניה ב ד).
[שרש] יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים (תהלים נב ז).
[נסע] גפן ממצרים תסיע... ותטעה, פנית לפניה ותשרש שרשיה (תהלים פ ט-י).
יתצני סביב ואלך ויסע כעץ תקותי (איוב יט י).
ועת לעקור נטוע (קהלת ג ב).
* עקר שרשוהי די אילנא (דניאל ד כג).

——— ע"ע העברה.

עקירה: התערות, השרשה, תלישה וכריתה ממקומו.
[שרשים] נסע, נשא, נתש, סחה, עקר, שרש.

עקמומיות: [עקב] הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים (בראשית כז לו).
[סלף] ויסלף דברי צדיקים (שמות כג ח).
[עקש, פתל] דור עקש [1] ופתלתול (דברים לב ה).
[עקל] והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות (שופטים ה ו).
[עוה] בן נעות [2] המרדות (ש"א כ ל).
[פוק] לפוקה ולמכשול לב (ש"א כה לא).
ועם עקש תתפל [3] (ש"ב כב כז).
ועל לויתן נחש עקלתון (ישעיה כז א).
[עמק] עם עמקי [4] שפה משמוע (ישעיה לג יט).
והיה העקוב למישור (ישעיה מ ד).
[קרס] כרעו קרסו [5] יחדו (ישעיה מו ב).
כי העוו את דרכם (ירמיה ג כא).
כי כל אח עקוב יעקב (ירמיה ט ג).
במסמרות... יחזקום ולא יפיק (ירמיה י ד).
ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג ט).
ולב נמס ופיק ברכים (נחום ב יא).
על כן יצא משפט מעוקל (חבקוק א ד).
נעויתי שחותי עד מאד (תהלים לח ז).
[פלס] חמס ידיכם תפלסון [6] (תהלים נח ג).
לב עקש יסור ממני (תהלים קא ד).
והמטים עקלקלותם [7] יוליכם ה' (תהלים קכה ה).
[לוז] ארחותיהם עקשים ונלוזים במעגלותם (משלי ב טו).
הסר ממך עקשות פה [8] (משלי ד כד).
אורח חיים פן תפלס [9] (משלי ה ו).
אין בהם נפתל ועקש (משלי ח ח).
וסלף בוגדים ישדם (משלי יא ג).
עקש לב [10] לא ימצא טוב (משלי יז כ).
אולת אדם תסלף דרכו (משלי יט ג).
[הפך] הפכפך דרך איש וזר (משלי כא ח).
משכיל [11] צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע (משלי כא יב).
צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה).
תם אני ויעקשני (איוב ט כ).
דעו איפו כי אלוה עותני (איוב יט ו).
גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה (איכה ג ט).

——— ע"ע כריעה והשתחויה.

עקמומיות: כפיפה, עוה ועקול, הפך ישר.
[שרשים] הפך, לוז, סלף, עוה, עמק, עקב, עקל, עקש, פוק, פלס, פתל, קרס.

[1] ת"י דרא עוקמנא. [2] תולדת מרד מעוקל ומעוות נגד השכל והיושר. [3] בתהלים יח כז תתפתל. [4] כמו עקמי שפה, עקימת שפתים. [5] כפיפה ועקימה. [6] כמו תפלסון בהפך אתוון. [7] הנוטים אותם לדרך עקום. [8] תרגומו עקומא דפומא. [9] כמו פן תסלף. [10] תרגומו דעקים לביה. [11] מכשיל בהפך אתוון: מכשיל צדיק לבית רשע ומקביל אל מסלף.

עקר ועקרה: [עקר] ותהי שרי עקרה אין לה ולד (בראשית יא ל).
[ערר] מה תתן לי ואנכי הולך ערירי? (בראשית טו ב).
[עצר] ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת (בראשית טז ב).
ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא (בראשית כה כא).
וברצונם עקרו שור (בראשית מט ו).
[שכל] לא תהיה משכלה ועקרה בארצך (שמות כג כו).
ערירים ימותו (ויקרא כ כ).
לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך (דברים ז יד).
את סוסיהם עקר (יהושע יא ט).
הנה נא את עקרה ולא ילדת (שופטים יג ג).
וה' סגר רחמה (ש"א א ה).
עד עקרה ילדה שבעה (ש"א ב ה).
שכולה וגלמודה [1] (ישעיה מט כא).
רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד א).
[סרס] ואל יאמר הסרים [2] הן אני עץ יבש (ישעיה נו ג).
והיה כערער בערבה (ירמיה יז ו).
ותהיינה נשיהם שכולות ואלמנות (ירמיה יח כא).
כתבו את האיש הזה ערירי (ירמיה כב ל).
מושיבי עקרת הבית [3] (תהלים קיג ט).
רועה עקרה [4] לא תלד ואלמנה לא ייטיב (איוב כד כא).

——— ע"ע יולדת.

עקר ועקרה: זכר או נקבה משוללים כח ההולדה:

המתים ערירים בלי תולדות. [שרשים] סרס, עצר, עקר, ערר, שכל.

[1] שכולה בלי בנים וגלמודה בלי בעל. [2] סרים שנעקר בידי אדם, ונתמנו הסריסים לפקידי ארמון הנשים וגם למשרתים בבית המלך. [3] ציון שהיא עקרה. [4] ירצץ העקרה אשר לא תלד.

עראי; קבע:

[קום] ויקם שדה עפרון... לאברהם למקנה (בראשית כג יז).
[תמד] עולת התמיד (שמות כט מב).
[צמת] לצמיתות לקונה אותו (ויקרא כה ל).
[נצב] יצב [1] גבולות עמים (דברים לב ח).
ארוחת תמיד נתנה לו (מ"ב כה ל).
[סכך, לון] כסוכה בכרם כמלונה במקשה (ישעיה א ח).
אכן חציר העם (ישעיה מ ז).
ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיה מ ח).
[תפל] והנם טחים אותם תפל (יחזקאל יג י).
[קיק] אתה חסת על הקיקיון... שבין לילה היה ובין לילה אבד (יונה ד י).
ובית עכביש מבטחו (איוב ח יד).
בנה כעש ביתו וכסוכה עשה נוצר (איוב כז יח).

ע"ע תמידות.

עראי; קבע: עראי הוא מקרה לפי שעה ואין בו ממשות. קבע הוא דבר חזק שעומד וקיים בתמידות. [שרשים] עראי: לון, סכך, קיק, תפל. קבע: נצב, צמת, קום, תמד.

[1] ת"י קבע תחומין לאומיא.

ערב ובקר: ע"ע יום ולילה.

ערב־רב: ע"ע המון.

ערבוב: ע"ע תערובת.

ערבות:

[ערב] ותאמר אם תתן לי ערבון עד שלחך (בראשית לא יז).
אנכי אערבנו מידי תבקשנו (בראשית מג ט).
כי עבדך ערב את הנער מעם אבי (בראשית מד לב).
[תחת] נפשינו תחתיכם למות (יהושע ב יד).
תפקד לשלום ואת ערבתם [1] תקח (ש"א יז יח).
[יד] תנה את ידך ויתן ידו (מ"ב י טו).
ה' עשקה לי [2] ערבני (ישעיה לח יד).
מי הוא זה ערב את לבו [3] לגשת אלי? (ירמיה ל כ).
ערוב [4] עבדך לטוב (תהלים קיט קכב).
[תקע] בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך (משלי ו א).
רע ירוע כי ערב זר ושונא תוקעים בוטח (משלי יא טו).
יד ליד לא ינקה רע (משלי יא כא).
אדם חסר לב תוקע כף וערב ערובה לפני רעהו (משלי יז יח).
אל תהי בתוקעי כף בעורבים משאות (משלי כב כו).
שימה נא ערבני עמך מי הוא לידי יתקע? (איוב יז ג).
ויש אשר אומרים בנינו ובנותינו אנחנו רבים [5] ונקחה דגן ונאכלה ונחיה, ויש אשר אומרים שדותינו וכרמינו ובתינו אנחנו עורבים ונקחה דגן ברעב (נחמיה ה ב־ג).

ע"ע התחרות: משכון.

ערבות: קבלת אחריות על עצמו, תקיעת כף. [שרשים] יד, ערב, תחת, תקע.

[1] יפדה הערבון שלהם שנתנו בעד מיני מאכל ושאר צרכיהם שהיו לוים במחנה על מנת לשלם. [2] עושק נעשה לי, היה ערב לי להצילני מידי עושקי. [3] מי נתן את לבו באחריות שיוכל לגשת אלי? [4] היה ערב בשבילי לטוב ולא לרעה. [5] רבים תסר אות ע' כמו ערבים, כלומר אלה רצו לערוב בבניהם ואלה ערבו בשדותיהם.

ערוה:

[גלה] וישכר ויתגל בתוך אהלה (בראשית ט כא).
[בשר] רר בשרו את זובו (ויקרא טו ג).
[ערה] ערות אביך וערות אמך לא תגלה (ויקרא יח ו).
[שפך] פצוע דכה וכרות שפכה [1] (דברים כג ב).
[בוש] ושלחה ידה והחזיקה במבושיו (דברים כה יא).
בשליתה היוצאת מבין רגליה (דברים כח נז).
[רחם, ראש] רחם רחמתים לראש גבר [2] (שופטים ה ל).
ולבושת ערות אמך (ש"א כ ל).
[שית] ויכרות את מדויהם עד שתותיהם (ש"ב י ד).
כמער איש וליות [3] סביב (מ"א ז לו).
[פות] וה' פתהן יערה (ישעיה ג יז).
[יד] אהבת משכבם יד חזית (ישעיה נז ח).
ותשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ ד).
[שול, קלה] וגם אני חשפתי שוליך... ונראה קלונך (ירמיה יג כו).
שדים נכונו ושערך [4] צמח (יחזקאל טז ז).
[רגל] ותפשקי את רגליך לכל עובר (יחזקאל טז כה).
ותזני אל בני מצרים שכניך גדלי בשר (יחזקאל טז כו).
[נחש] יען השפך [5] נחושתך (יחזקאל טז לה).
[עגב] ותשחת עגבתה ממנה (יחזקאל כג יא).
אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג כ).
יושבת שפיר עריה בושת (מיכה א יא).
והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך (נחום ג ה).
למען הביט על מעוריהם (חבקוק ב טו).

גן נעול אחותי כלה גן נעול מעין חתום (שה"ש ד יב).
[חגב] וינאץ השקד ויסתגל החגב [6] (קהלת יב ה).

ע ר ו ה: מקום גלוי שראוי להיות מכוסה; אברי התולדה המעוררים את הזקוק. [שרשים] בוש, בשר, גלה, חגב, יד, נחש, עגב, ערה, פות, קלה, ראש, רגל, רחם, שול, שית, שפך.

[1] אבר השתן. [2] בדברי חז"ל ראש הגויה. [3] לדעת חז"ל בזכר המעורה ומדובק בנקבה. [4] סימן שתי שערות לבוגרת. [5] יש קורין יען חשפך (בסי"ז) שתך. [6] חגב כמו עגב, בשר העגבות יהיה עליו למשא כי יאבד תאותו.

ערום ויחף:

[ערם] ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו (בראשית ב כה).
כי עירום אנכי ואחבא (בראשית ג י).
[נשל] של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא (שמות ג ה).
וברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל (דברים כח מח).
ויפשט גם הוא את בגדיו ויפול ערום (ש"א יט כד).
[יחף] ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלוץ מעל רגלך ויעש כן הלוך ערום ויחף (ישעיה כ ב).
כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים [1] (ישעיה כ ג).
[ערר] פשוטה ועורה וחגורה על חלצים (ישעיה לב יא).
מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב כה).
[ערה] ואת עירום ועריה (יחזקאל טז ז).
פן אפשיטה ערומה והצגתיה כיום הולדה (הושע ב ה).
אספדה... אלכה שולל [2] וערום (מיכה א ח).
ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה (איוב א כא).
ובגדי ערומים תפשיט [3] (איוב כב ו).
ערום ילינו מבלי לבוש (איוב כד ז).
וכל מערומיהם הלבישו מן השלל (דהי"ב כח טו).

ע"ע בגדים; עטוף.

ע ר ו ם ו י ח ף: ע ר ו ם מי שגופו מגולה ובלתי מכוסה בבגד. י ח ף שרגליו אינן מכוסות באנפלאות ולא עטופות במנעלים. [שרשים] ע ר ו ם: ערה, ערם, ערר. י ח ף: יחף, נשל, שלל.

[1] יש קורין ערום ויחף שולל ושמם. [2] שלילת נעלים. [3] תפשיט הבגדים מלובשיהם ותניחם ערומים.

עריכה: ע"ע ערך.

עריצות:

[נגש] ראה ראיתי את עני עמי ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו (שמות ג ז).
[לחץ] גם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם (שמות ג ט).
[צוק] במצור ובמצוק אשר יצוק לך אויבך (דברים כח נג).
והוא לחץ את בני ישראל בחזקה (שופטים ד ג).
[דכא] תדכאו עמי ופני עניים תטחנו (ישעיה ג טו).
ואת מטה שכמו שבט הנוגש בו (ישעיה ט ג).
[חנף] בגוי חנף אשלחנו (ישעיה י ו).
[זוד, ערץ] והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל (ישעיה יג יא).
[רדף] איך שבת נוגש שבתה מדהבה, שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים מכה עמים בעברה... רודה באף גוים מורדף בלי חשך (ישעיה יד ד־ו).
הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות? (ישעיה יד טז).
[מוץ] אפס המץ כלה שוד תמו רומס מן הארץ (ישעיה טז ד).
וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה ומלך עז ימשל בם (ישעיה יט ד).
קרית גוים עריצים ייראוך [1]... כי רוח עריצים כזרם קיר (ישעיה כה ג־ד).
כי אפס עריץ וכלה לץ (ישעיה כט כ).
[צדק] היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק [2] ימלט? (ישעיה מט כד).
ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק (ישעיה נא יג).
נגש והוא נענה (ישעיה נג ז).
[פטש] נגדע וישבר פטיש כל הארץ (ירמיה נ כג).
[חזק] ובחזקה רדיתם אותם ובפרך (יחזקאל לד ד).
על דושם בחרוצות הברזל את הגלעד (עמוס א ג).
הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר (עמוס ב יג).
[רצץ] העושקות דלים הרוצצות אביונים (עמוס ד א).
ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמותיהם פצחו (מיכה ג ג).
[מרר] הגוי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבקוק א ו).
תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב ט).
שבור זרוע רשע (תהלים י טו).
בל יוסיף עוד לערוץ אנוש מן הארץ (תהלים י יח).
[רעה] בקרוב אלי מרעים לאכול את בשרי (תהלים כז ב).
ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז לה).
זדים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי (תהלים נד ה).
וימעטו וישוחו מעצר [3] רעה ויגון (תהלים קז לט).
ועריצים יתמכו עושר [4] (משלי יא טז).

[רשע] ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל (משלי כח טו).
דור, חרבות שניו ומאכלות מלתעותיו לאכול עניים מארץ ואביונים מאדם (משלי ל יד).
[עלק] לעלוקה שתי בנות: הב, הב! (משלי ל טו).
ידכאו בשער ואין מציל (איוב ה ד).
כל ימי רשע הוא מתחולל, ומספר שנים נצפנו לעריץ (איוב טו כ).
[פרא] הן פראים במדבר יצאו בפעלם משחרי לטרף (איוב כד ה).
זה חלק אדם רע עם אל, ונחלת עריצים משדי יקחו (איוב כז יג).
[שחץ] לא הדריכוהו בני שחץ [5] (איוב כח ח).
וזרוע רמה תשבר (איוב לח טו).
ישחק להמון קריה תשואות נוגש לא ישמע (איוב לט ז).
[נפץ] וככלות נפץ יד עם קדש (דניאל יב ז).

ע"ע רשעה.

עריצות: ממשלה בלתי מוגבלת השולטת בתוקף ועוז ובנגישה, ומפלת אימה ופחד על בני המדינה. [שרשים] דכא, זוד, חזק, חנף, לחץ, מוץ, מרר, נגש, נפץ, עלק, ערץ, פשט, פרא, צדק, צוק, רדף, רעה, רצץ, רשע, שחץ.

[1] גם גוים המפחידים אחרים בעריצותם ייראו ממך. [2] צדיק זה הוא עריץ. [3] עצר בהפך אתון ערץ. ישפל ע"י עריצות ורעה ויגון. [4] העושר יתמוך בידי עריצים. [5] בדברי חז"ל אנשי שחץ שעושים מעשים כחיות טורפות (ferocious).

ערך:

[שית] אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו (שמות כא ל).
[ערך] והיה ערכך [1] הזכר (ויקרא כז ג).
ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן (ויקרא כז ח).
והעריך הכהן אותו בין טוב ובין רע (ויקרא כז יב).
[פאה] איש כפי עבודתו (במדבר ז ה).
אך העריך [2] את הארץ (מ"ב כג לה).
[עמם] ארזים לא עממוהו [3] בגן אלהים (יחזקאל לא ח).
[שוה] שויתי [4] ה׳ לנגדי תמיד (תהלים טז ח).
אין ערוך אליך (תהלים מ ו).
לא ידע אנוש ערכה (איוב כח יג).
[תחת, מחר] לא יותן סגור תחתיה ולא ישקל כסף מחירה (איוב כח טו).
[סלה] לא תסולה בכתם אופיר (איוב כח טז).
לא יערכנה זהב וזכוכית (איוב כח יז).
ודבר גבורות וחין ערכו (איוב מא ד).
[דמה] מה אעודך [5] מה אדמה לך? (איכה ב יג).
[סלא] בני ציון היקרים המסולאים בפז (איכה ד ב).
כי אין הצר שוה [6] בנזק המלך (אסתר ז ד).

ע"ע השואה; מחיר.

ערך: השואה ודמוי דבר לדבר, גם במובן שומא וקצבת מחיר לפי שוויו בקירוב. [שרשים] דמה, מחר, סלא, סלה, עמם, ערך, פאה, שוה, שית, תחת.

[1] אין אות ך כנוי כ"א משקל אחד ערכך ע"ד גבנון נעצוץ (ר׳ יוסף הלוי). [2] העריך את רכוש האנשים לצורך גביית המס שהטיל עליהם. [3] לא עלו במעלה עליו ולא הגיעו לערכו. [4] שמתי ערכו לפני. [5] כלומר מה אעריך אותך עם עוד איש אחר?

ערל: ע"ע מילה.

ערמה:

[ערם] והנחש היה ערום מכל חית השדה (בראשית ג א).
[רמה, עקב] ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך... ויעקבני זה פעמים (בראשית כז לה-לו).
ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני (בראשית כט כה).
[נכל] ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית לז יח).
[חכם] הבה נתחכמה לו (שמות א י).
[סלל] עודך מסתולל [1] בעמי לבלתי שלחם (שמות ט יז).
וכי יזיד... להרגו בערמה (שמות כא יד).
בנכליהם אשר נכלו לכם (במדבר כה יח).
ויעשו גם המה בערמה (יהושע ט ד).
כי אמר אלי ערום יערם הוא (ש"א כג כב).
ויאמר אל אחזיהו, מרמה אחזיה! (מ"ב ט כג).
ויהוא עשה בעקבה (מ"ב י יט).
[כחש] סבבוני בכחש אפרים (הושע יב א).
כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב (הושע יב ח).
וארור נוכל [2] ויש בעדרו זכר ונודר וזובח משחת (מלאכי א יד).
[תוך] ולא ימיש מרחובה תוך ומרמה (תהלים נה יב).
מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים עב יד).
על עמך יערימו סוד (תהלים פג ד).
לשנוא אותם להתנכל בעבדיו (תהלים קה כה).
[לוז] כי תועבת ה׳ נלוז (משלי ג לב).
אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח יב).
[חבל] ובתחבולות עשה מלחמה (משלי כ י).
ריש ואיש תככים נפגשו (משלי כט יג).
מפר מחשבות ערומים (איוב ה יב).
ותבחר לשון ערומים (איוב טו ה).
ובטנם תכין מרמה (איוב טו לה).

ע"ע חכמה; מרמה.

ערמה: פקחות, פתיחת השכל; תחבולות להגיע

אל המבוקש; מזימה לרמות ולהתעות את הזולת.
[שרשים] חבל, חכם, כחש, לוז, נכל, סלל, עקב, ערם, רמה, תוך.

[1] מגזרת מסלה, כלומר ישתדל למצוא דרך בערמה איך למנוע לשלחם. [2] סרס המקרא: וארור נוכל ונודר ויש בעדרו זכר וזובח משחת.

עשב: ע"ע ירקות.

עשייה: [עשה] כי בו שבת [1] מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות (בראשית ב ג).

[שית] ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית ג טו).
כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד כה).
זה ינחמני ממעשינו (בראשית ה כט).
[קנה] קונה [2] שמים וארץ (בראשית יד יט).
ותעש אמו מטעמים (בראשית כז יד).
ולכה איפה מה אעשה בני? (בראשית כז לב).
מי שם פה לאדם או מי ישום אלם? (שמות ד יא).
למען שתי אותותיו אלה בקרבו (שמות י א).
לא תוכל עשוהו לבדך (שמות יח יח).
[שיח] ויצא יצחק לשוח בשדה (שמות כד סג).
מקשה תעשה המנורה (שמות כה לא).
כל חכם לב בעושי המלאכה (שמות לו ח).
כל כליו עשה נחשת [3] (שמות לח ג).
ונפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה (ויקרא ה יז).
[שום] שים נא כבוד לה' אלהי ישראל (יהושע ז יט).
ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה [4] את משה ואת אהרן (ש"א יב ו).
אולי יעשה ה' לנו [5] (ש"א יד ו).
כי עם [6] אלהים עשה היום הזה (ש"א יד מה).
אשר שם לו [7] בדרך בעלותו ממצרים (ש"א טו ב).
וחמש צאן עשיות [8] (ש"א כה יח).
ולא עשה רגליו [9] ולא עשה שפמו (ש"ב יט כה).
אך בימיך לא אעשנה (מ"א יא יב).
אתם ידעתם את האיש ואת שיחו (מ"ב ט יא).
כי שמת מעיר לגל (ישעיה כה ב).
בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מג ז).
רנו שמים כי עשה [10] ה' (ישעיה מד כג).
עושה מלאכה על האבנים (ירמיה יח יג).
ויהיו מוכשלים לפניך בעת [11] אפך עשה בהם (ירמיה יח כג).
בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת [12] (יחזקאל יח ט).
בעשות [13] ממצרים דדיך (יחזקאל כג כא).
לי יאורי ואני עשיתני [14] (יחזקאל כט ג).
ועשיתים לעץ אחד (יחזקאל לז יט).
שת קציר לך (הושע ו יא).
ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג).
ישת חשך סתרו (תהלים יח יב).
[שוה] הוד והדר תשוה עליו (תהלים כא ו).
[עלל] נורא עלילה על בני אדם (תהלים סו ה).
אשר שם במצרים אותותיו (תהלים עח מג).
[עבד] לכן יכיר מעבדיהם (איוב לד כה).
והוא יגיד לך את אשר תעשין (רות ג ד).
בכל מעשי שעשו ידי (קהלת ב יא).
* אנת מלכא שמת טעם (דניאל ג י).
* ויאמר לה מה עבדת? (דניאל ד לב).
* די כל מעבדוהי קשוט (דניאל ד לד).
ועשתה והצליחה (דניאל ח יב).
ואשר היה נעשה ליום אחד (נחמיה ה יח).

ע"ע בריאה; פעולה.

עשייה: התעסקות באיזה חמר שיהיה, במשמוש האברים ובכלים, לתת לו צורה או להוציא הדבר אל הפועל. [שרשים] עבד, עלל, עשה, קנה, שוה, שום, שית.

[1] שבת מלעשות, כמו חדל לספור. [2] כמו עושה שמים וארץ, כי ע"י עשייתן קנאן להיות שלו (רש"י). [3] כמו מנחשת. [4] מקרא קצר: ה' עד (רייפמן), ת"י אשר עשה נפלאות ע"י משה ואהרן. [5] כלומר יעשה לנו נס (רש"י), או יושיע ה' לנו. [6] כמו אם. [7] ת"י אשר שם לו אורב בדרך. [8] ת"י תכברא = ממולאות בשר דק וביצים (רש"י), מתוקנות ומבושלות. [9] העברת השער מבין רגליו (רש"י), או הטלת הצפרנים מאצבעות הרגלים. [10] כי עשה ה' נפלאות, או כי הושע ה'. [11] ויש קורין בעוז אפך. [12] השבעים קורין לעשות אותם. [13] ענין מעיכה ומשמוש. [14] עשיתי את עצמי, כי השב עצמו לאלוה.

עשירות: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב (בראשית יג ב).

ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב (בראשית יג ו).
[עשר] אני העשרתי את אברם (בראשית יד כג).
[גדל] ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד (בראשית כו יג).
[פרץ] ויפרוץ האיש מאד מאד (בראשית ל מג).
העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט (שמות ל טו).
[שמן] וישמן ישורון ויבעט. שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו (דברים לב טו).
ה' מוריש ומעשיר (ש"א ב ז).
יעשרנו המלך עושר גדול (ש"א יז כה).
איש כסף נפשות ערכו [1] (מ"ב יב ה).
איש כערכו נגש את הכסף (מ"ב כג לה).
אל יתהלל עשיר בעשרו (ירמיה ט כב).

קורא דגר ולא ילד [2] עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו (ירמיה יז יא).
כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה׳ (יחזקאל ז יט).
אך עשרתי מצאתי און לי (הושע יב ט).
נכרתו כל נטילי כסף (צפניה א יא).
[שמר] ופקדתי על האנשים הקופאים על שמריהם [3] האומרים בלבם לא ייטיב ה׳ ולא ירע (צפניה א יב).
יאמר ברוך ה׳ ואעשיר (זכריה יא ה).
[חלך] עיניו לחלכה יצפונו (תהלים י ח).
אך הבל יהמיון יצבור ולא ידע מי אוספם (תהלים לט ז).
[חול] ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט יא).
[יקר] ואדם ביקר בל ילין (תהלים מט יג).
[כבד] אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו ... לא ירד אחריו כבודו (תהלים מט יז־יח).
הון ועושר בביתו (תהלים קיב ג).
וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרוצו (משלי ג י).
בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז).
ויד חרוצים תעשיר (משלי י ד).
הון עשיר קרית עוזו (משלי י טו).
ברכת ה׳ היא תעשיר (משלי י כב).
ועריצים יתמכו עושר (משלי יא טז).
בוטח בעשרו הוא יפול (משלי יא כח).
יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב (משלי יג ז).
כופר נפש איש עשרו (משלי יג ח).
ואוהבי עשיר רבים (משלי יד כ).
ועשיר יענה עזות (משלי יח כג).
[נדב] הון יוסיף רעים... רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן (משלי יט ד־ו).
עשיר ברשים ימשול ועבד לוה לאיש מלוה (משלי כב ז).
אל תיגע להעשיר מבינתך חדל. התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועוף השמים (משלי כג ד־ה).
[חסן] כי לא לעולם חוסן (משלי כז כד).
חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו (משלי כח יא).
ואץ להעשיר לא ינקה (משלי כח כ).
ראש ועושר אל תתן לי הטרפני לחם חקי (משלי ל ח).
חיל בלע ויקאנו (איוב כ טו).
עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו (איוב כז יט).
אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי (איוב לא כה).
[שוע] ולא נכר שוע לפני דל (איוב לד יט).
היערוך שועך? לא בצר [4] וכל מאמצי כח (איוב לו יט).
לחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים (קהלת ב כו).
והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן (קהלת ה יא).
יש רעה חולה... עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה יב).
ואבד העושר ההוא בענין רע (קהלת ה יג).
גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו ולשאת את חלקו ולשמוח בעמלו זה מתת אלהים היא (קהלת ה יח).
איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו זה הבל וחלי רע הוא (קהלת ו ב).
יעשיר עושר גדול מכל (דניאל יא יב).
[אדר] ואדיריהם [5] לא הביאו צוארם בעבודת אדוניהם (נחמיה ג ה).

ע"ע ממון; רכוש.

עשירות: שפע כסף, רבוי קנינים ורכוש גדול.
[שרשים] אדה, גדל, חול, חלך, חסן, יקר, כבד, נדב, עשר, פרץ, שוע, שמן, שמר.

[1] לפי ערך ממונו. [2] העוף ששמו קורא יושב ומחמם ביצים אשר לא הטיל ואינו מוליד מהם אפרוחים; כן העשיר שכנס ממון אחרים אינו מצליח. [3] שמרים נופלים בשולי הכלי והם נעכרים ונקפאים, וכן העשיר הוא כעכברא דשכיב אדינרא. [4] היש ערך והשוואה לעושר שלך? לא ממון ולא מאמצי כח יש להם ערך. [5] העשירים לא העלו עליהם עול משא עבודת ביהמ"ק.

עשן: [עשן] והנה תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו יז).
[קטר] והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית יט כח).
והר סיני עשן כלו... ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח).
הרב להעלותם משאת העשן (שופטים כ לח).
[כלה] והנה עלה כליל [1] העיר השמימה (שופטים כ מ).
ענן יומם ועשן [2] ונוגה אש להבה לילה (ישעיה ד ה).
זנבות האודים העשנים (ישעיה ז ד).
ויתאבכו [3] גאות עשן (ישעיה ט יז).
[עתם] בעזרת ה׳ צבאות נעתם [4] ארץ ויהי העם כמאכולת אש (ישעיה ט יח).
כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נא ו).
אלה [5] עשן באפי אש יוקדת כל היום (ישעיה סה ה).
הלא את הקטר אשר קטרתם (ירמיה מד כא).

[ענן] ואיש מקטרתו בידו ועתר ענן הקטורת עולה (יחזקאל ח יא).
כמו יסוער מגורן וכעשן מארובה (הושע יג ג).
דם ואש ותמרות עשן (יואל ג ג).
כהנדוף עשן תנדוף (תהלים סח ג).
כי כלו בעשן[6] ימי (תהלים קב ד).
יגע בהרים ויעשנו (תהלים קד לב).
הייתי כנאד בקיטור[7] (תהלים קיט פג).
אש וברד שלג וקיטור[8] (תהלים קמח ח).
כחומץ לשינים וכעשן לעינים (משלי י כו).
מנחיריו יצא עשן (איוב מא יב).
כתימרות עשן[9] מקוטרת מור ולבונה (שה״ש ג ו).

ע״ע ענן.

עשן: קיטור העולה מן חומר וגשם הבוער באש. [שרשים] כלל, ענן, עשן, עתם, קטר.

[1] תרגומו והא סליק תננא דקרתא. [2] רומז לעמוד הענן ועמוד האש במדבר. [3] סבכי היער נבוכים ומסוגרים בתוזק עשן תתבערה. [4] עלה בעשן ואפלה. [5] אלה הנזכרים מקודם, ויש קורין עלה עשן באפי. [6] ימי כלו עם העשן והלכו לאבדון, או כלו כעשן בכ״ף הדמיון. [7] דרך בני קדם לתלות נאדות היין בארובות העשן. [8] רומז להרי שרפה וזועות. [9] כעשן של עצי תמרים.

עת: ע״ע זמן.

עתידה:
[אחר] לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים (במדבר כד יד).
ואחריתם עדי אובד (במדבר כד כ).
[עתד] וחש עתידות למו (דברים לב לב).
ועתידותיהם[1] שושתי (ישעיה י יג).
[בוא] הבאים ישרש יעקב (ישעיה כז ו).
הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך (ישעיה לט ו).
[קרה] יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה... ונדעה אחריתן או הבאות השמיעונו (ישעיה מא כב).
[אות] האותיות שאלוני (ישעיה מה יא).
ואחריתך ישגה מאד (איוב ח ז).

ע״ע נבואה.

עתידה: דבר נועד לימים הבאים; הזמן והמאורעות המוכנים לבוא. [שרשים] אוה, אחר, בוא, עתד, קרה.

[1] ואוצרות ומטמונים המזומנים לימים הבאים.

פ

פאה: ע״ע צד.

פאר: ע״ע הפארות; יופי.

פגישה:
[פגע] ויפגעו בו מלאכי אלהים (בראשית לב ב).
[פגש] כי יפגשך עשו אחי ושאלך (בראשית לב יח).
כל המחנה אשר פגשתי (בראשית לג ח).
[קרא] ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גושנה (בראשית מו כט).
וגם הנה הוא יוצא לקראתך (שמות ד יד).
ויפגשהו ה׳ ויבקש המיתו (שמות ד כד).
לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שמות כד כז).
כי תפגע שור אויבך... תועה (שמות כג ד).
פן יפגעו בכם הרודפים (יהושע ב טז).
פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש (שופטים יח כה).
[נגש] ויגש[1] שאול את שמואל בתוך השער (ש״א ט יח).
ופגעת חבל נביאים (ש״א י ה).
[קרה] חי ה׳ אם יקרך עון בדבר הזה (ש״א כח י).
ויפגשום על ברכת גבעון יחדו (ש״ב ב יג).
אין שטן ואין פגע רע (מ״א ה יח).
פגעת את שש ועושה צדק (ישעיה סד ד).
ויהי כפגוש אותם ויאמר אליהם (ירמיה מא ו).
כאשר ינוס... ופגעו הדוב (עמוס ה יט).
הנוגע בכם נוגע בבבת עינו (זכריה ב יב).
[אנה, קרב] לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך (תהלים צא י).
[שלח] ומלאך אכזרי משולח[2] בו (משלי יז יא).
פגוש דוב שכול באיש (משלי יז יב).
עשיר ורש נפגשו (משלי כב ב).
ויצו עליה במפגיע[3] (איוב לו לב).
ולא יפגעו בך בשדה אחר (רות ב כב).

ע״ע מקרה.

פגישה: הזדמנות שני גופים מתנועעים למקום אחד; התקרבות דבר לדבר; נגיעת עצם בזולתו על צד המקרה; התנגשות והשתערות. [שרשים] אנה, נגש, פגע, פגש, קרא, קרה, קרב, שלח.

[1] ת״י ויפגש. [2] משלחת ופגע רע. [3] צוה העננים שיתחברו ויפגשו זה את זה ויורידו הגשם.

פגר: ע״ע מיתה.

פדיון:
[פדה] וכל בכור אדם בבניך תפדה (שמות יג יג).
אשר לא יעדה והפדה (שמות כא ח).
[כפר] אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו (שמות כא ל).
ונתנו איש כופר נפשו (שמות ל יב).
והפדה לא נפדתה (ויקרא יט כ).
[גאל] וגאל[1] את ממכר אחיו (ויקרא כה כה).

ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו (ויקרא כה כו).
ויקח משה את כסף הפדיום מאת העודפים על פדויי הלוים (במדבר ג מח).
ופדוייו מבן חדש תפדה (במדבר יח טז).
ולא תקח כופר לנפש רוצח (במדבר לה לא).
מיד שאול אפדם ממות אגאלם (הושע יג יד).
אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ויקר פדיון נפשם (תהלים מט ח-ט).
פדה בשלום נפשי מקרב לי (תהלים נה יט).
[פרק] ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו (תהלים קלו כד).
ומלטוני מיד צר ומיד עריצים תפדוני (איוב ו כג).
[מור] על הגאולה ועל התמורה (רות ד ז).
* וחטך בצדקה פרוק (דניאל ד כד).
[קנה] אנחנו קנינו את אחינו היהודים הנמכרים לגוים (נחמיה ה ח).
——— ע"ע גאולה; הצלה; חליפין.

פדיון: פטור משעבוד וחוב המוטל עליו; גאולת הנפש ושחרור מעבדות ע"י קבלת הפדיון. [שרשים] גאל, כפל, מור, פדה, פרק, קנה.

[1] השבת דמי מכירה.

פה: ע"ע מקום.

פה: [שפה] ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית יא א).
[פאה] כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).
והוא יהיה לך לפה (שמות ד טז).
פה אל פה אדבר בו (במדבר יב ח).
ופערה פיה לבלי חוק (ישעיה ה יד).
ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י יד).
על מי תרהיבו פה? (ישעיה נז ד).
ולא יהיה לך עוד פתחון פה (יחזקאל טז סג).
ישימו יד על פה (מיכה ז טז).
[פתח] קבר פתוח גרונם (תהלים ה י).
[עדה] במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים לב ט).
המשביע בטוב עדיך (תהלים קג ה).
פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי (תהלים קיט קלא).
הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד).
פתח פיך לאלם (משלי לא ח).
פיה פתחה בחכמה (משלי לא כו).
פערו עלי בפיהם (איוב טז י).
הן אני כפיך לאל [1] (איוב לג ו).
[דלת] דלתי פניו מי פתח? (איוב מא ו).
——— ע"ע אברי הגוף; פתחון פה.

פה: פתח הפנים בבעל חי, להכנים מאכל ומשקה ולהוצאת הקול והדבור. [שרשים] דלת, עדה, פאה, פתח, שפה.

[1] כמו ששאלת בפיך ודברת לאל.

פורענות: ע"ע פרענות.

פזירה: [נפץ] ומאלה נפצה כל הארץ (בראשית ט יט).
ואחר נפוצו משפחות הכנעני (בראשית י יח).
פן נפוץ על פני כל הארץ (בראשית יא ד).
ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ (בראשית יא ט).
[חלק] אחלקם ביעקב אפיצם בישראל (בראשית מט ז).
כן ירבה וכן יפרוץ (שמות א יב).
[זרה] ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו לג).
קומה ה' ויפוצו אויביך (במדבר ד כז).
והפיץ ה' אתכם בעמים (דברים ד כז).
ויהי הנשארים ויפוצו ולא נשארו בם שנים יחד (ש"א יא יא).
כי נפץ העם מעלי (ש"א יג יא).
[פוץ] פצו בעם ואמרתם להם (ש"א יד לד).
ואני אשימם דוברות בים עד המקום אשר תשלח אלי ונפצתים [1] שם (מ"א ה כג).
[שפך] המזבח נקרע ונשפך הדשן (מ"א יג ג).
נפוצים אל ההרים כצאן (מ"א כב יז).
ונפוצת יהודה יקבץ (ישעיה יא יב).
ועוה פניה והפיץ יושביה (ישעיה כד א).
כאבני גיר מנופצות [2] (ישעיה כז ט).
נפץ [3] וזרם ואבן ברד (ישעיה ל ל).
תזרם ורוח תשאם (ישעיה מא טז).
העצב נבזה נפוץ [4] האיש הזה? (ירמיה כב כח).
וכפטיש יפוצץ [5] סלע (ירמיה כג כט).
כי מלאו ימיכם לטבוח ותפוצותיכם [6] (ירמיה כה לד).
[פזר] שה פזורה ישראל אריות הדיחו (ירמיה נ יז).
בהזורותיכם בארצות (יחזקאל ו ח).
[פרש] והנשארים לכל רוח יפרשו [7] (יחזקאל יז כא).
אשר פזרו בגוים (יואל ד ב).
עלה מפיץ [8] על פניך (נחום ב ב).
[פוש] נפושו [9] עמך על ההרים ואין מקבץ (נחום ג יח).
ויתפוצצו [10] הררי עד (חבקוק ג ו).
עוד תפוצנה [11] ערי מטוב (זכריה א יז).
בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם (זכריה ב י).
[בזר] בזר עמים קרבות יחפצו (תהלים סח לא).
בזרוע עוזך פזרת אויביך (תהלים פט יא).
כמו פולח ובוקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול (תהלים קמא ז).

כפור כאפר יפזר (תהלים קמז טז).
יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה טז).
יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד).
כנחש ישך וכצפעוני יפרש [12] (משלי כג לב).
[שטח] שוטח [13] לגוים וינחם (איוב יב כג).
תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות (איכה ד א).
[פרד] מפוזר ומפורד בין העמים (אסתר ג ח).
* [בדר] אתרו עפיה ובדרו אנבה (דניאל ד יא).
ורכוש להם יבזור (דניאל יא כד).
——— ע״ע התפשטות; פרוד.

פזירה: פרוד דבר מקובץ מפרטים והפצה למקומות רחוקים זה מזה. [שרשים] * בדר, בזר, זרה, חלק, נפץ, סער, פוץ, פוש, פזר, פרש, פרד, שטח, שפך.

[1] מתיר אגדן ומפזרן ומוציא אל היבשה כל עץ ועץ לבדו. [2] מפזר העננים ומכתש אותן לרסיסים. [3] רציצה ופיזור ע״י רוח סערה או גשם שוטף. [4] צלם בזוי שמפזרים ומשליכים אותו הלאה. [5] יפזר האבן לאבנים קטנים. [6] בא הזמן לגרש אתכם. [7] תרגומו לכל רוחא יתבדרון. [8] על האויב אשר יפזר אתכם בגולה. [9] כמו נפוצו. [10] נפוצו חלקיו לכל צד ע״י הרעש. [11] עוד יגלו ויפוצו יושבי הערים ויניחו כל טוב שהיה להם. [12] ע״י עקיצתו יפזר ארסו בכל הגוף. [13] מפזרם לארצות שונות.

פח: ע״ע רשת.

פחד: [ירא, חתת] ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים (בראשית ט ב).
[אים] והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו (בראשית טו יב).
כי ירא לשבת בצוער (בראשית יט ל).
ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה (בראשית כח יז).
כי יראתי כי אמרתי פן תגזול (בראשית לא לא).
ויירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית לב ח).
ויהי חתת אלהים על ההרים (בראשית לה ה).
[חרד] ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו (בראשית מב כח).
[קוץ] ויקוצו [1] מפני בני ישראל (שמות א יב).
[בהל, רעד, פחד] אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען, תפול עליהם אימתה ופחד (שמות טו טו־טז).
[רכך] והבאתי מורך בלבבם (ויקרא כו לו).
ואתם אל תיראו את עם הארץ (במדבר יד ט).
ויקץ מואב מפני בני ישראל (במדבר כב ג).
[גור] לא תגורו מפני איש (דברים א יז).
אל תירא ואל תחת (דברים א כא).
[ערץ] לא תערוץ מפניהם (דברים ז כא).
כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט יט).
פחדכם ומוראכם יתן ה׳ אלהיכם על פני כל הארץ (דברים יא כה).
[חפז] אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם (דברים כ ג).
מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (דברים כ ח).
[שער] חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם (דברים לב יז).
כי נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם (יהושע ב ט).
ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם (יהושע ב יא).
מי ירא וחרד ישוב ויצפור מהר הגלעד (שופטים ז ג).
עלי יושב על הכסא יד דרך [2] מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים (ש״א ד יג).
אל יפול לב אדם עליו (ש״א יז לב).
וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן (ש״א כה לז).
וירא ויחרד לבו מאד (ש״א כח ה).
[חול] ויחל מאד מהמורים (ש״א לא ג).
איך לא יראת לשלוח יד במשיח ה׳? (ש״ב א יד).
[חרג] ויחגרו [3] ממסגרותם (ש״ב כב מו).
ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה (מ״ב ו א).
הנני מביא רעה על ירושלם ויהודה אשר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו (מ״ב כא יב).
בקומו לערוץ הארץ (ישעיה ב יט).
וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח (ישעיה ז ב).
השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך (ישעיה ז ד).
ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו (ישעיה ח יב).
והוא מוראכם והוא מעריצכם (ישעיה ח יג).
ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד ה׳ צבאות (ישעיה יט טז).
[חגא] והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא כל אשר יזכיר אותה אליו יפחד (ישעיה יט יז).
[בעת] נעויתי משמוע נבהלתי מראות. תעה לבבי פלצות בעתתני את נשף חשקי שם לי לחרדה (ישעיה כא ג־ד).
פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ (ישעיה כד יז).
[רגז] חרדו שאננות רגזו בוטחות (ישעיה לב יא).
פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים (ישעיה לג יד).
[רהה] אל תפחדו ואל תרהו [4] (ישעיה מד ח).
אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי [5] (ישעיה מז יב).
אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם (ירמיה א יז).
[שמם] ונשמו [6] הכהנים (ירמיה ד ט).
מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי, לבי לא

אחריש, כי קול שופר שמעת נפשי, תרועת מלחמה (ירמיה ד יט).
כי חרב לאויב מגור מסביב (ירמיה ו כה).
מאותות השמים אל תחתו (ירמיה י ב).
וה׳ אותי כגבור עריץ[7] (ירמיה כ יא).
ולא ייראו עוד ולא יחתו ולא יפקדו[8] (ירמיה כג ד).
ומימיהם בשממון ישתו (יחזקאל יב יט).
עתה יחרדו האיין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר בים מצאתך[9] (יחזקאל כו יח).
וייראו האנשים יראה גדולה (יונה א י).
לב נמס ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פארור (נחום ב יא).
איום ונורא הוא (חבקוק א ז).
שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי (חבקוק ג טז).
רגזו ואל תחטאו (תהלים ד ה).
רפאני ה׳ כי נבהלו עצמי ונפשי נבהלה מאד (תהלים ו ג־ד).
שם פחדו פחד (תהלים יד ה).
ה׳ אורי וישעי ממי אירא? ה׳ מעוז חיי ממי אפחד? (תהלים כז א).
[פלץ] יראה ורעד יבא בי ותכסני פלצות (תהלים נה ו).
נתן בקולו תמוג הארץ (תהלים מו ג).
הם ראו כן תמהו נבהלו נחפזו רעדה אחזתם חיל כיולדה (תהלים מח ו־ז).
שם פחדו פחד לא היה פחד (תהלים נג ו).
אל תירא מפחד לילה (תהלים צא ה).
סמר מפחדך בשרי[10] (תהלים קיט קכ).
ושאנן מפחד רעה (משלי א לג).
אל תירא מפחד פתאום (משלי ג כה).
אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כח יד).
כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי יבא לי (איוב ג כה).
בעותי לילה יערכוני[11] (איוב ו ד).
פחד קראני ורעדה ורוב עצמותי הפחיד (איוב ד יד).
אימתך אל תבעתני (איוב יג כא).
קול פחדים באזניו (איוב טו כא).
ועל ידי רשעים ירטני[12] (איוב טז יא).
ותצעדהו למלך בלהות (איוב יח יד).
נשמו אחרונים וקדמונים אחזו שער (איוב יח כ).
גורו לכם מפני חרב! (איוב יט כט).
זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות (איוב כא ו).
ואל הרך לבי ושדי הבהילני (איוב כג טז).
[זחל] זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם (איוב לב ו).
הנה אימתי לא תבעתך (איוב לג ז).
ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב מפני חרב (איוב לט כב).
אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב לז א).

העשוי לבלי חת (איוב מא כה).
[לפת] ויחרד האיש וילפת (רות ג ח).
והמן נבעת מפני המלך והמלכה (אסתר ז ו).
כי נפל פחד היהודים עליהם (אסתר ח יז).
• וארכובתה דא לדא נקשן (דניאל ה ו).
• [זוע, דחל] הוו זיעין ודחלין מן קדמוהי (דניאל ה יט).
• חיוה רביעיא דחילה ואימתני (דניאל ז ז).
חרדה גדולה נפלה עליהם (דניאל י ז).
עמדתי מרעיד (דניאל י יא).
נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח (דניאל י טז).
אל תירא איש חמודות שלום לך (דניאל י יט).
ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים (נחמיה ב יא).
אשר היו מיראים אותי (נחמיה ו יד).
ורחבעם היה נער ורך לבב (דהי"ב יג ז).

פחד: הרגשת ציור רעה קרובה המרעיד הלב ומעורר יראה. [שרשים] אים, בהל, בעת, גור, • דחל, • זוע, זחל, חגא, חול, תפז, חרג, חרד, חתת, ירא, לפת, ערץ, פחד, פלץ, קוץ, רגז, רהה, רטט, רכך, רעד, שמם, שער.

[1] קרוב לשרש קוט = קטטה וחרדה. [2] אצל או על יד הדרך. [3] הוא במקום ויחרגו כמו בתהלים יח מו, לשון בהלה ופחז מפחד, תרגום אימה = חרגת. [4] ת"י ואל תחתו. [5] אולי תפחידם בכשפיך. [6] נדהם ונבעת מפחד. [7] גבור המפחיד האויב. [8] יש קורין ולא יפחדו תחת ולא יפקדו. [9] יש קורין משאתך = חרבנך, ומקביל אל מפלתך. [10] מפחד יעמדו עקרי השערות כמו מסמרים, כמו הנוצות בבשר האווזא (goose flesh). [11] עורכים עמי מלחמה. [12] לשון רטט.

פחות: ע"ע גרעון ויתרון.

פיום: [כפר] כי אמר אכפרה פניו במנחה (בראשית לב כא).
[רצה] כי על כן ראיתי פניך... ותרצני (בראשית לג י).
[אות] בזאת נאות[1] לכם (בראשית לד טו).
[חלה] ויחל משה את פני ה׳ (שמות לב יא).
ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א ד).
אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו לד).
[שסע] וישסע[2] דוד את אנשיו בדברים (ש"א כד ח).
ובמה יתרצה זה את אדוניו? (ש"א כט ד).
חל נא את פני ה׳ אלהיך (מ"א יג ו).
בעת רצון[3] עניתיך (ישעיה מט ח).
הלזה תקרא צום ויום רצון[4] לה׳? (ישעיה נח ה).
[עשת] אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד (יונה א ו).
במה אקדם ה׳ אכף לאלהי מרום? (מיכה ו ו).

ובנו הבית וארצה בו ואכבדה (חגי א ח).
ולקחת רצון מידכם (מלאכי ב יג).
כי רגע באפו חיים ברצונו (תהלים ל ו).
פניך יחלו עשירי עם (תהלים מה יג).
הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד? (תהלים עז ח).
[פתה] ויפתוהו בפיהם (תהלים עח לו).
רצית ה' ארצך (תהלים פה ב).
זכרני ה' ברצון[5] עמך (תהלים קו ד).
וכאב אל בן ירצה[6] (משלי ג יב).
[רפס] לך התרפס ורהב רעך (משלי ו ג).
שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י לב).
אוילים יליץ אשם[7] ובין ישרים רצון (משלי יד ט).
באורך אפים יפותה[8] קצין ולשון רכה תשבר גרם (משלי כה טו).
[עתר] יעתר אל אלוה וירצהו (איוב לג כו).
ויתפלל אליו ויעתר לו (דהי"ב לג יב).

ע"ע בקשה.

פיוס: חלוי ורצוי, הפצרה ותחנון; החלשת כעס ושכוך רוגז. [שרשים] אות, חלה, כפר, עשת, עתר, פתה, רפס, רצה, שסע.

[1] ת"י בדא נתפיוס לכון. [2] תרגומו ופיוס דוד. [3] שעת הכושר לפיוס. [4] יום פיוס הוא יום הכפורים. [5] בהרצותך ופיוסך לעמך זכרני נא גם אני. [6] המפייסו אחר הכותו. [7] קרבן אשם יכפר על אוילים ופיוס די לצדיקים. [8] ע"י אריכת אפים יתפיוס האדון עם עבדיו.

פינה: ע"ע צד.

פירוד: ע"ע פרוד.

פירוש: [פרש] לפרש להם על פי ה' (ויקרא כד יב).
כי לא פורש מה יעשה לו (במדבר טו לד).
[באר] הואיל משה באר את התורה (דברים א ה).
וכתבת על האבנים... באר היטב (דברים כז ח).
[נקב] אשר פי ה' יקבנו[1] (ישעיה סב ב).
כתוב חזון ובאר על הלוחות (חבקוק ב ב).
[ארש] וארשת[2] שפתיו (תהלים כא ג).
איזה הדרך ישכון אור? (איוב לח יט).
[פשר] מי כהחכם ומי יודע פשר דבר? (קהלת ח א).
[ברר] יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים (דניאל יב י).
• נשתונא... מפרש קרי קדמי (עזרא ד יח).
ויקרא בספר בתורת האלהים מפורש (נחמיה ח ח).

ע"ע פתרון.

פירוש: באור המאמר וברור הדברים; פתרון הסתום. [שרשים] ארש, באר, ברר, נקב, פרש, פשר.

[1] תרגומו דבממרית דהי יפרשינה. [2] ת"י ופירוש ספותיה.

פירות: [פרח] פרי עץ זורע זרע (בראשית א כט).
[תאן] ויתפרו עלה תאנה (בראשית ג ז).
[מגד] ומגדנות נתן לאחיה ולאמה (בראשית כד נג).
[ענב] הבשילו אשכלותיה ענבים (בראשית מ י).
[בטן, שקד] נכאת ולוט בטנים[1] ושקדים (בראשית מג יא).
[תמר] פרי עץ הדר... כפות תמרים (ויקרא כג מ).
[חרץ, זוג] וענבים לחים ויבשים לא יאכל... מחרצנים ועד זג[2] לא יאכל (במדבר ו ג־ד).
ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאוהו במוט בשנים (במדבר יג כג).
[זית] כי תחבוט זיתיך (דברים כד כ).
ודם ענב תשתה חמר (דברים לב יד).
וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים (דברים לג יד).
ויתנו לו פלח[3] דבלה (ש"א ל יב).
[צמק, קוץ] ומאה צמוקים[4] ומאה קיץ (ש"ב טז א).
קחו דבלת תאנים (מ"ב כ ז).
[באש] ויקו לעשות ענבים ויעש באושים[5] (ישעיה ה ב).
על קיצך ועל קצירך הידד[6] נפל (ישעיה טז ט).
[גרר] שנים שלשה גרגרים[7] בראש אמיר (ישעיה יז ו).
[בסר] ובוסר[8] גומל יהיה נצה (ישעיה יח ה).
אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה (ירמיה ח יג).
טובות מאד כתאני הבכורות (ירמיה כד ב).
כתאנים השוערים[9] אשר לא תאכלנה מרוע (ירמיה כט יז).
[ערם] ערמונים לא היו כפוראותיו (יחזקאל לא ח).
ולא יבוש עלהו ולא יתום פריו, לחדשיו יבכר (יחזקאל מז יב).
[אשש] ואוהבי אשישי[11] ענבים (הושע ג א).
גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו, כרוב לפריו[12] הרבה למזבחותיו (הושע י יא).
והנה כלוב[13] קיץ (עמוס ח א).
[תפח] סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שה"ש ב ה).
[פגג] התאנה חנטה פגיה[14] (שה"ש ב יג).
ופרי כל עץ תירוש ויצהר (נחמיה י לח).
[רמן] פרדס רמונים עם פרי מגדים (שה"ש ד יג).
[אגז] אל גנת אגוז ירדתי (שה"ש ו יא).

ע"ע אילנות; יין.
ירקות; שמן.

פירות: כל דבר הגדל וצומח מן הזרע למינו לאכילה או להנאה. [שרשים] אגז, אשש, באש, בטן, בסר, גרר, זוג, זית, חרץ, מגד, ענב, ערם, פגג, פרה, צמק, קוץ, רמן, שקד, תמר, תפח.

[1] בטנים מין אגוז קטן שארכו יותר מרחבו כתבנית בטן ותרצנו מתוק ונקרא בשם pistachio-nut. [2] זג הוא קליפת הענבים אחר שנדרכו ונעצרו, והחרצן הוא הגרעין. [3] פלח, גזור וחתיכה, נתח תאנים כבושים בצורת עוגה. [4] צמוקים ענבים יבשים וכבושים (raisins). [5] באושים, קוץ ודרדר, כמו תחת שעורה באשה (איוב לא מ). [6] הידד, קול מצהלות עושי מלאכה בעת קצירה ובצירה לזרז ולעורר לעבודה, והוא גם קול ענות נצחון (hurrah). [7] גרגרים, זיתים קטנים ויבשים הנשארים בלקיטה. [8] בוסר, פירות האילן וביחוד הגפנים בתחלת גידולם ועדיין הם קשים ומקהים השינים לאוכליהם. [9] תאנים השוערים, ענבים גרועים ומקולקלים. [10] לחדשים יבכר, מוציא פירותיו בהקדם, הולך וגמול ראשונה בכל חדש. [11] אשישה, עגול של ענבים כבושים, עוגת צמוקים כמו גלוסקא (cake), כעין פלח דבלה. [13] כלוב, סל של נצרים לקבול פירות. [14] פגה, פרי בוסר התאנה קודם בשולו.

פליאה:
[שאה] והאיש משתאה לה (בראשית כד כא).
[תמה] ויתמהו האנשים איש אל רעהו (בראשית מג לג).
ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, מדוע לא יבער הסנה? (שמות ג ג).
[פלא] נגד כל עמך אעשה נפלאות (שמות לד י).
הנהיה כדבר הזה או הנשמע כמוהו? (דברים ד לב).
לא נפלאת היא ממך (דברים ל יא).
[ירא] ולכל המורא הגדול (דברים לד יב).
נפלאתה אהבתך לי (ש"ב א כו).
ותרא... ולא היה בה עוד רוח (מ"א י ה).
ויקרא שמו פלא יועץ [1] (ישעיה ט ה).
הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא (ישעיה כט יד).
[שמם] כאשר שממו עליך רבים (ישעיה נב יד).
[פחד] אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך (ישעיה ס ה).
ואשתומם ואין סומך (ישעיה סג ה).
לא יפלא ממך כל דבר (ירמיה לב יז).
[המם] ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי! (רות א יט).
כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא (זכריה ח ו).
[פלה] הפלה חסדיך מושיע חוסים [2] ממתקוממים בימינך (תהלים יז ז).
הייתי חרפה... ופחד למיודעי (תהלים לא יב).
המה ראו כן תמהו (תהלים מח ו).
נפלאות... נוראות על ים סוף (תהלים קו כב).
היא נפלאת בעינינו (תהלים קיח כג).
שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי (תהלים קיט קסא).
בגדולות ובנפלאות [3] ממני (תהלים קלא א).
פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה (תהלים קלט ו).
שלשה המה נפלאו ממני (משלי ל יח).
ותשוב תתפלא בי (איוב י טז).
עמוד והתבונן נפלאות אל (איוב לז יד).
מפלאות תמים דעים (איוב לז טז).
ותרד פלאים (איכה א ט).
עד מתי קץ הפלאות [4]? (דניאל ב ו).
ועצם כחו ולא בכחו ונפלאות ישחית [5] (דניאל ח כד).

ע"ע אות ומופת.

פליאה: דבר מופלג שהוא רחוק להאמין בו, או שאי אפשר להשיגו בשכל האנושי הטבעי. [שרשים] המם, ירא, פחד, פלא, פלה, שאה, שמם, תמה.

[1] כמו יועץ פלא, ע"ד הפליא עצה. [2] שעורו: הפלה חסדיך להושיע בימינך החוסים בך נגד המתקוממים עליהם. [3] בגדולות מצד הכמות ונפלאות מצד האיכות. [4] קץ של הדברים הנפלאים שראה בחזיון הנבואה. [5] השחתתו תהיה בדרך פלא.

פליטה: ע"ע ניסה.

פנוי:
[ערה] ותער [1] כדה (בראשית כד כ).
[פנה] ואנכי פניתי הבית (בראשית כד לא).
ובא הכהן ופנו את הבית (ויקרא יד לו).
ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים טז ז).
[יגה] וכאשר הוגה [2] מן המסלה (ש"ב כ יג).
[טוא] וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעיה יד כג).
[סקל] פנו דרך העם סולו סולו המסלה סקלו מאבן (ישעיה סב י).
ופנה דרך לפני (מלאכי ג א).
ופניתי אני מכל מעשי (קהלת ב יא).
[עזב] ויעזבו [3] ירושלם עד החומה הרחבה (נחמיה ג ח).

ע"ע הסרה.

פנוי: סלוק והסרת דבר לצורך מקומו. [שרשים] טוא, סקל, עזב, ערה, פנה.

[1] ת"י ופניאת קולתה. [2] ת"י כד אפנייה מן כבישא. [3] פנו משם את גלי העפר.

פנייה: ע"ע נטייה.

פנים: [אנף] בזעת אפך תאכל לחם (בראשית ג יט).
כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (בראשית לב לא).
לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם (בראשית מב ג).
ודבר ה' אל משה פנים אל פנים (שמות לג יא).
אם אין פניך הולכים (שמות לג טו).
אל תכירו פנים במשפט (דברים א יז).
ופניה [1] לא היה לה עוד (ש"א א יח).
לכה נתראה פנים (מ"ב יד ח).
פני להבים פניהם (ישעיה יג ח).
ומחה... דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה ח).
[ראה] כן משחת מאיש מראהו (ישעיה נב יד).
וכמסתיר פנים ממנו (ישעיה נג ג).
סיר נפוח אני רואה ופניו מפני [2] צפונה (ירמיה א יג).
ונהפכו כל פנים לירקון (ירמיה ל ו).
ויפנו אלי עורף ולא פנים (ירמיה לב לג).
וארבעה פנים לאחת (יחזקאל א ו).
והיא כתובה פנים ואחור (יחזקאל ב י).
ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים (יחזקאל כ לה).
הירצך או הישא פניך? (מלאכי א ח).
אני בצדק אחזה פניך (תהלים יז טו).
האר פניך ונושעה (תהלים פ כ).
להצהיל פנים משמן (תהלים קד טו).
[קדם] אחור וקדם צרתני (תהלים קלט ה).
לב שמח ייטב פנים (משלי טו יג).
כמים [3] הפנים לפנים (משלי כז יט).
[יצר] ויצורי [4] כצל כלם (איוב יז ז).
כי ברוע פנים ייטב לב (קהלת ז ג).
למה יראה את פניכם זועפים מן הילדים אשר כגילכם (דניאל א י).
* וצלם אנפוהי אשתני (דניאל ג יט).

ע"ע אברי הגוף.

פנים: חלק הגוף בבע"ח הגלוי והנראה להעומד ממולו והוא שטח הראש שבו העינים והחוטם והפה. [שרשים] אנף, יצר, קדם, ראה.

[1] פנים של זעם. [2] כמו מפנים (מ"ם קמצית) צפונה, פונים לצפון. [3] כמו כבמים, כלומר המסתכל בפניו במים. [4] ת"י וקלסתרי היך טולא כלהון.

פנים: ע"ע **חוץ ופנים.**

פסולת: [סוג] כספך היה לסיגים [1] (ישעיה א כב).
ואצרוף כבור [2] סיגיך ואסירה כל בדיליך (ישעיה א כה).
[חשש, קשש] תהרו חשש תלדו קש (ישעיה לג יא).
[מוץ] וגבעות כמוץ תשים תזרם ורוח תשאם (ישעיה מט טו־טז).
[רעע] לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקו (ירמיה ו כט).
היו לי בית ישראל לסיג (יחזקאל כב יח).
כמוץ יסוער מגורן (הושע יג ג).
כלו סג יחדו נאלחו (תהלים נג ד).
מדרכיו ישבע סוג [3] לב (משלי יד יד).
הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי. הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו (משלי כה ד־ה).
כסף סיגים מצופה על חרש (משלי כו כג).
* [ערב] פרזלא מערב בחסף טינא (דניאל ב מא).

ע"ע חשיבות.

פסולת: רסיסי אבנים המקוצצות מן הסלע ואין בהן צורך; זריקת והשלכת דבר לחוץ שאין בו תועלת לאיזה תשמיש. [שרשים] חשש, מוץ, סוג, ערב, קשש.

[1] ת"י הוה לפסולא. [2] כמו בכור בהפך אתוון. [3] רשע שמעורב בלבו פסולת.

פִּסֵּחַ: ע"ע **יום טוב.**

פִּסֵּחַ: [צלע] והוא צולע על ירכו (בראשית לב לב).
[נכה] וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים... ותשאהו אומנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפול ויפסח (ש"ב ד ג).
את הפסחים ואת העורים (ש"ב ה ח).
והוא פסח שתי רגליו (ש"ב ט יג).
פרעה נכה (מ"ב כג כט).
פסחים בזזו בז (ישעיה לג כג).
אז ידלג כאיל פסח (ישעיה לה ו).
אוספה הצולעה והנדחה אקבצה (מיכה ד ו).
נאספו עלי נכים [1] ולא ידעתי קרעו ולא דמו (תהלים לה טו).
נכון למועדי רגל (איוב יב ה).

ע"ע מום.

פסח: איש שבור רגל שאינו יכול לילך כ"א בתגירה; עקימה ועקישה ברגלים. [שרשים] נכה, פסח, צלע.

[1] נאספו עלי אפילו פסחים ונכי רגלים ולא ידעתי מדוע תפצו לעשות לי רעה, הם קרעו ופתחו פיהם בשחוק ולא שתקו מלשחוק עלי.

פסיעה: ע"ע **הליכה.**

פסל: ע"ע **עבודה זרה.**

פסלות: [פצל] ויקח לו יעקב מקל... ויפצל בהן פצלות [1] לבנות מחשוף הלבן אשר על המקלות

ויצג את המקלות אשר פיצל (בראשית ל לז–לח).
[פסל] פסל לך שני לוחות אבנים (שמות לד א).
[חצב] ומהרריה תחצוב נחשת (דברים ח ט).
ואפסול שני לוחות אבנים (דברים י ג).
והוא שב מן הפסילים [2] (שופטים ג יט).
ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום (מ"א ה לב).
אבני מחצב (מ"ב יב ג).
[עצד, קצע] חרש ברזל מעצד [3] ופעל בפחם ובמקבות יצרהו... חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצועות [4] (ישעיה מד יב־יג).
מקבת בור נוקרתם [5] (ישעיה נא א).
כי ארץ פסילים [6] היא (ירמיה נ לח).
מה הועיל פסל כי פסלו יוצרו? (חבקוק ב יח).
[כשל] בכשיל [7] וכילפות יהלמון (תהלים עד ו).
חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א).
בצור יחצבון (איוב יט כד).

ע"ע חריתה.

פסלות: עקירת אבנים וכריתתן ממחצבן; חטיבה וחריתה באבן לעשות ממנה כלי או פסל אדם ובע"ח (sculpture); הסרת קליפת העץ. [שרשים] חצב, כשל, עצד, פסל, פצל, קצע.

[1] קלף במקלות קליפין ברוחב רצועה והניח קליפה באמצע, ועשה מלאכתו כפוסל פסל. [2] ת"י מחצביא שמחצבים שם אבנים (quarry). [3] כלי ברזל לכרות ולחצוב. [4] כלי לחטוב או להחליק את העצים במדה משוערת (plane). [5] ת"י וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון. [6] שמחצבים שם אבנים. [7] כלי אומן של בנאים לבקוע ולחיטוב דבר קשה.

פעולה:

[עשה] מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי (בראשית כ ט).
מה המעשה הזה אשר עשיתם? (בראשית מד טו).
[עלל] את אשר התעללתי במצרים (שמות י ב).
[פעל] מכון לשבתך פעלת ה' (שמות טו יז).
לא תלין פעולת שכיר עד בקר (ויקרא יט יג).
ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה (דברים לג יא).
והאיש קשה ורע מעללים (ש"א כה ג).
בן איש חיל רב פעלים [1] (ש"ב כג כ).
והיה החסון לנעורת ופועלו לניצוץ (ישעיה א לא).
[פרה] אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור (ישעיה י יב).
הן אתם מאין ופעלכם מאפע (ישעיה מא כד).
ופעל בפחם ובמקבות יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו (ישעיה מד יב).
ופעלך אין ידים לו (ישעיה מה ט).
הבל המה מעשה תעתועים (ירמיה י טו).
כי יש שכר לפעולתך (ירמיה לא טז).
גדל העצה ורב העליליה [2] (ירמיה לב יט).
מעשה אשה זונה שלטת (יחזקאל טז ל).
פעולתו אשר עבד בה (יחזקאל כט כ).
חושבי און ופועלי רשע (מיכה ב א).
וכל מעשה בית אחאב (מיכה ו טז).
בפועל כפיו נוקש רשע (תהלים ט יז).
צדיק מה פעל? (תהלים יא ג).
השחיתו התעיבו עלילה (תהלים יד א).
לפעולות אדם בדבר שפתיך (תהלים יז ד).
לכו חזו מפעלות ה' (תהלים מו ט).
אף בלב עולות תפעלון (תהלים נח ג).
הודיעו בעמים עלילותיו (תהלים קה א).
להתעולל עלילות ברשע [4] (תהלים קמא א).
קדם מפעליו מאז (משלי ח כב).
גם במעלליו יתנכר נער (משלי כ יא).
ואמרה לא פעלתי און (משלי ל כ).
ולפעלי אתן צדק (איוב לו ג).
ישלם ה' פעלך (רות ב יב).
ועולל למו כאשר עוללת לי (איכה א כב).
עיני עוללה לנפשי (איכה ג נא).
המעשים שנעשו תחת השמש (קהלת א יד).
כי רע עלי המעשה (קהלת ב יז).
ואת כשרון כל המעשה (קהלת ד ד).
כי אין מעשה וחשבון... בשאול (קהלת ט י).
ובכל מעשה אשר החל (דהי"ב לא כא).

ע"ע מלאכה; עשיה.

פעולה: התעסקות תמידית להמציא או להוציא דבר למענהו; מעשים ומאורעות המוצאים וקורות אותנו. [שרשים] עלל, עשה, פעל, פרה.

[1] מלומד במעשי פעלים חשובים. [2] כמו רב פעלים. [3] מה יעשה לגרום זאת? [4] התעסקות כפולה לעשות מעשים רעים.

פקדון:

[פקד] והיה אוכל לפקדון (בראשית מא לו).
[שום] וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת [1] יד (ויקרא ה כא).
[שמר] ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות (במדבר א נג).
כי משמרת אתה עמדי (ש"א כב כג).
ויקח מידם ויפקד בבית (מ"ב ה כד).
למכמש יפקיד כליו (ישעיה י כח).
ופקודתם אל נחל הערבים ישאום (ישעיה טו ז).
היא העיר הפקד [2] כלה (ירמיה ו ו).
ואת המגילה הפקידו (ירמיה לו כ).

ע"ע מחבא; משכון.

פקדון: דבר המונח במקום למשמרת; מה שנותנים ביד איש מהימן לשמרו. [שרשים] פקד, שום, שמר.

[1] ששם בידו ממון לעסוק בסחורה בשותפות. [2] שנמסרה

ביד זרים לפקדון וישוב לדרוש אותה מהם. עיין ערך פקודה פירוש אחר לשד"ל.

פקודה: [שפט] כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראשית מ יג).
[צות] כאשר צוה פרעה (בראשית מז יא).
ויעשו בניו לו כן כאשר צום (בראשית נ יב).
יצו ה' אתך את הברכה באסמיך (דברים כח ח).
כן צוה משה את יהושע (יהושע יא טו).
כי באזנינו צוה המלך (ש"ב יח יב).
[צבא] כן ירד ה' צבאות לצבוא[1] על הר ציון (ישעיה לא יד).
על בני ועל פועל ידי תצוני (ישעיה מה יא).
משם אצוה את החרב והרגתם (עמוס ט ד).
צוה ישועות יעקב (תהלים מד ה).
[פקד] ופקודתך שמרה רוחי (איוב י יב).
מי פקד[2] עליו ארצה? (איוב לד יג).
ותעש ככל אשר צותה חמותה (רות ג ו).
ותצוהו על מרדכי (אסתר ד ה).
כמצות דויד ואסף (דהי"ב לה טו).
והוא פקד עלי לבנות לו בית (דהי"ב לו כג).

ע"ע גזרה; מצוה.

פקודה: צווי וגזרה לעשות דבר מה. [שרשים] פקד, צבא, צוה, שפט.

[1] לפקוד את אנשי המלחמה להציל את ציון. [2] מי צוה עליו לברוא או לכלכל את הארץ?

פקיד: ע"ע ממונה.

פקידה: [פקד] וה' פקד את שרה כאשר אמר (בראשית כא א).
פקוד יפקוד אלהים אתכם (בראשית מט כה).
פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים (שמות ג טז).
פוקד עון אבות על בנים (שמות כ ה).
וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (שמות לב לד).
ופקודת כל אדם יפקד עליהם (במדבר טז כט).
ויפקוד שמשון את אשתו בגדי עזים (שופטים טו א).
ואת אחיך תפקוד לשלום (ש"א יז יח).
אם פקוד יפקדני אביך (ש"א כ ו).
ותפקוד עלי עון האשה (ש"ב ג ח).
פקדו נא את הארורה הזאת (מ"ב ט לד).
היא העיר הפקד[1] כלה עושק בקרבה (ירמיה ו ו).
ופקדתי עליהם ארבע משפחות (ירמיה טו ג).
[זכר] זכרני ופקדני (ירמיה טו טו).
ותדיחום ולא פקדתם אותם (ירמיה כג ב).
ושם יהיה עד פקדי אותו (ירמיה לב ה).
ואל יושבי פקוד[2] (ירמיה נ כא).
באו ימי הפקודה (הושע ט ז).
מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו? (תהלים ח ה).
זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך (תהלים קו ד).
ועתה כי אין[3] פקד אפו ולא ידע בפש מאד (איוב לה טו).
כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם (רות א ו).

ע"ע זכרון; שאילת שלום.

פקידה: התבוננות והשגחה במצב הזולת לתת לו חוקו ולזכור אותו לטוב או לרעה. [שרשים] זכר, פקד.

[1] באה פקודתה והפקד עליה עונה. ואמר לשון זכר להיות פועל סתמי כמו יותן את הארץ (שד"ל). [2] היא העיר בבל ונקראת כן לפי שבאה העת לפקוד עונה. [3] כלומר בחנם הוא מתקצף ומעורר אפו כי לא ידע רוב דרכי ה' ומשפטיו (רד"ק).

פרא: ע"ע פרעות.

פרוד: [פרד] ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים (בראשית ב י).
מאלה נפרדו הגוים בארצותם (בראשית י ה).
[חלק] ויחלק[1] עליהם לילה (בראשית י טו).
[נפץ] ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ (בראשית יא ח).
הפרד נא מעלי... ויפרדו איש מעל אחיו (בראשית יג ט-יא).
[פתח] ויבא... ויפתח[2] את הגמלים (בראשית כד לב).
[נצל] ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא ט).
[תקע] ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב כו).
[שלח] וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו (שמות יח כז).
[מלק] ומלק את ראשו ממול ערפו (ויקרא ה ח).
[לקח] ויקח[3] קרח בן יצהר (במדבר טז א).
בהפרידו בני אדם (דברים לב ח).
וחבר הקני נפרד מקין (שופטים ד יא).
ההמון נמוג[4] וילך והלום (ש"א יד טז).
בחייהם ובמותם לא נפרדו (ש"ב א כג).
כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך אם למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך (ש"ב טו כא).
אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד אחרי שבע בן בכרי, ואיש יהודה דבקו במלכם (ש"ב כ א-ב).
אז יחלק העם ישראל לחצי (מ"א טז כא).
הידעת כי היום ה' לוקח את ארונך מעל ראשך? (מ"ב ב ז).

[חצה] ויכה את המים ויחצו הנה והנה (מ״ב ב ח).
כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו (ישעיה נג ו).
[בדל] כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וחטאתיכם הסתירו פנים מכם משמוע (ישעיה נט ב).
פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו ח).
ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה (יחזקאל א יא).
כבקרת רועה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות[5] ...מכל המקומות אשר נפצו שם (יחזקאל לד יב).
[שור] כי גם אוי להם בשורי[6] מהם (הושע ט יב).
עבשו פרודות[7] תחת מגרפותיהם (יואל א יז).
[פרר] להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל (זכריה יא יד).
והתפרדו כל עצמותי (תהלים כב טו).
[רחק] הרחקת מיודעי ממני (תהלים פח ט).
יתפרדו כל פועלי און (תהלים צב י).
ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח).
איזה דרך יחלק[8] אור? (איוב לח כד).
יתלכדו ולא יתפרדו (איוב מא ט).
כי המות יפריד ביני ובינך (רות א יז).
פני ה׳ חלקם לא יוסיף להביטם (איכה ד טז).
מפוזר ומפורד בין העמים (אסתר ג ח).
ואנחנו נפרדים על החומה (נחמיה ד יג).

——— ע״ע הבדלה; חלק; פזירה.

פרוד: היות פרוש ונבדל מזולתו. [שרשים] בדל, חלק, חצה, מלק, נפץ, נצל, פלג, פרד, פרר, פתח, רחק, שור, תקע.

1 תרגומו ואתפלג. 2 הסיר חבישתם והפריד קשירתם. 3 ת״א ואתפלג. 4 נמסו, נתפרדה החבילה וכל אחד הלך לדרכו. 5 בהיותן נפרדות יוכל לבקר כל אחת לבדה בדיוק. 6 בסי״ן לשון הסרה ופרידה. 7 הגרגרים הנפרדים. 8 נפרד לקוים הנה והנה.

פרחים: ע״ע צמחים.

פרט וכלל: ע״ע יחיד ורבים.

פרי: ע״ע פירות.

פריה ורביה:

[פרה, רבה] פרו ורבו ומלאו את הארץ (בראשית א כח).
ופרו ורבו על הארץ (בראשית ח יז).
[שרץ] ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה (בראשית ט ז).
עתה הרחיב ה׳ לנו ופרינו בארץ (בראשית כו כב).
ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך (בראשית כח ג).
אני אל שדי פרה ורבה (בראשית לה יא).
ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד (בראשית מז כז).
הנני מפרך והרביתיך (בראשית מח ד).
ברכות שדים ורחם (בראשית מט כה).
[עצם] ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם (שמות א ז).
עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג ל).
ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם (ויקרא כו ט).
ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א).
והיה כי תרבו ופריתם בארץ (ירמיה ג טז).
והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו (יחזקאל לו יא).
ויפר את עמו מאד (תהלים קה כד).
אשתך כגפן פוריה (תהלים קכח ג).

——— ע״ע גידול; מעט ורב.

פריה ורב: ההולדה בדומה למינו בבעלי חיים ובצמחים, ויכלול גם הגידול והוצאת פרי ברבוי ובשפוי. [שרשים] עצם, פרה, רבה, שרץ.

פריחה:

[רחף] ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א ב).
[עוף] ועוף יעופף[1] על הארץ (בראשית א כ).
[גוז] ויגז שלוים מן הים (במדבר יא לא).
[דאה] ישא ה׳ עליך גוי...כאשר ידאה הנשר (דברים כח מט).
על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו (דברים לב יא).
וירכב על כרוב ויעף (ש״ב כב יא).
[נשא] ורוח ה׳ ישאך על אשר לא אדע (מ״א יח יב).
ויעף אלי אחד מן השרפים (ישעיה ו ו).
ועפו בכתף פלשתים ימה (ישעיה יא יד).
כצפרים עפות כן יגן ה׳ (ישעיה לא ה).
[עלה] יעלו אבר כנשרים (ישעיה מ לא).
מי אלה כעב תעופנה וכיונים אל ארובותיהם? (ישעיה ס ח).
הנה כנשר ידאה ופרש כנפיו אל מואב (ירמיה מח מ).
[צוץ] תנו ציץ[2] למואב כי נצא תצא (ירמיה מח ט).
וישלח תבנית יד ויקחני בציצית ראשי ותשא אותי רוח בין הארץ ובין השמים ותבא אותי ירושלימה (יחזקאל ח ג).
[פרח] אשר אתנה מצודדות שם את הנפשות לפורחות[3] (יחזקאל יג כ).
כעוף יתעופף כבודם (הושע ט יא).
יעיפו כנשר חש לאכול (חבקוק א ח).
וידא על כנפי רוח (תהלים יח יא).
אעופה ואשכונה (תהלים נה ז).
[שוד] מקטב ישוד[4] צהרים (תהלים צא ו).
[הלך] המהלך על כנפי רוח (תהלים קד ג).
ואהל רשעים יפריח (משלי יד יא).
כצפור לנוד כדרור לעוף (משלי כו ב).

[שוט] ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה (איוב ב ב).
ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז).
[טוש] כנשר יטוש עלי אוכל (איוב ט כו).
[פרש] יפרוש כנפיו לתימן (איוב לט כו).
והאיש גבריאל... מועף ביעף (דניאל ט כא).

———— ע"ע ירידה ועליה.

פריחה: עפיפה וטיסה; תנועת בעלי כנף ממקום למקום. [שרשים] גוז, דאה, הלך, טוש, נשא, עוף, עלה, פרח, פרש, צוף, רחף, שוד, שוט.

[1] ת"א עופא דפרת. [2] לשון נוצה ופריחה. [3] להרגם להיות נפשותם פורחות והולכות להן. [4] כמו ישוט, ענין עופפות ומקביל אל יעוף.

פריצות: [מרד] בן נעות המרדות [1] (ש"א כ ל).

[פרץ] עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו (ש"א כה י).
ופריץ חיות בל יעלנה (ישעיה לה ט).
[שער] שמה ושערורה נהיתה בארץ (ירמיה ה ל).
המערת פריצים היה הבית הזה? (ירמיה ז יא).
שערורית [2] עשתה מאד בתולת ישראל (ירמיה יח יג).
המורדים אשר מרדו בי (יחזקאל ב ג).
לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על בית ישראל (יחזקאל יג ה).
והוליד בן פריץ שופך דם (יחזקאל יח י).
[פשע] המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ לח).
ורצוח וגנוב ונאוף פרצו (הושע ד ב).
בבנות ישראל ראיתי שערוריה (הושע ו י).
וגדרתי את פרציהן (עמוס ט יא).
למה פרצת גדריה וארוה כל עוברי דרך יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יג-יד).
שמרתי ארחות פריץ (תהלים יז ד).
אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה (תהלים קמד יד).
ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח).
ובני פריצי עמך ינשאו (דניאל יא יד).

———— ע"ע מרידה.

פריצות: הריסה וסתירה; שובבות ועזות; פריקת עול גדר החוק והמוסר; הפך צניעות. [שרשים] מרד, פרץ, פשע, שער.

[1] בן אשה נעות לב במרד בוגדים. [2] כמו שערורית מאד עשתה בתולת ישראל.

פריקה: ע"ע טעינה ופריקה.

פרישות: אל תגשו אל אשה (שמות כ טו).

[פרך] ועשית פרכת [1] תכלת וארגמן (שמות כו לא).
[נוף] שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם (שמות כט כז).
[נצל] ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות לג ו).
[סגר] והסגיר הכהן את הנגע (ויקרא יג ד).
[נזר] והזרתם את בני ישראל מטומאתם (ויקרא יט לא).
[פלא] איש כי יפליא [2] נדר (ויקרא כז ב).
שבעת ימים תסגר מחוץ למחנה (במדבר יז י).
[רמם] הרומו מתוך העדה הזאת (במדבר יז י).
[עצר] כי אשה עצורה לנו (ש"א כא ו).
[רחק] לרחקה מעל מקדשי (יחזקאל ח ו).
וינזר מאחרי ויעל גלוליו אל לבו (יחזקאל יד ז).
כי אם הלוים אשר רחקו מעלי (יחזקאל מד י).
המה באו בעל פעור וינזרו לבושת (הושע ט י).
[פלה] כי הפלה ה' חסיד לו (תהלים ד ד).
[סכך] פרש ענן למסך (תהלים קה לט).
מתורתך רחקו (תהלים קיט קנ).
[פרד] לתאוה יבקש נפרד [3] בכל תושיה יתגלה (משלי יח א).
עצת רשעים רחקה מני (איוב כא טז).

———— ע"ע הבדלה; צניעות.

פרישות: הרתקה בהבנה המוסרית; מי שהוא מפריד את עצמו במנהגיו מאחרים; הבדלה בין קדש לחול. [שרשים] נוף, נזר, נצל, פלא, פלה, פרך, פרד, רחק, רמם.

[1] נעשה להבדלה ופרישה בין קדש לקדשי קדשים. [2] ענין הפרשה ונזירות. [3] מי שנפרש מהתורה יבקש תאוה כי תורה מתשת כחה של תאוה, ובין החכמים יתגלה קלונו.

פרנס: ע"ע ממונה; מנהיג.

פרנסה: [חיה] ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ).

אם יהיה אלהים עמדי... ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח כ).
מתי אעשה גם אנכי לביתי? (בראשית ל ל).
[שבר] שבר רעבון בתיכם (בראשית מב יט).
כי למחיה שלחני אלהים לפניכם (בראשית מה ה).
ולהחיות לכם לפליטה גדולה (בראשית מה ז).
[כול] וכלכלתי אותך שם (בראשית מה יא).
[זון] בר ולחם ומזון (בראשית מה כג).
ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף (בראשית מז יב).
וינהלם בלחם בכל מקניהם (בראשית מז יז).
[חקק] ויאכלו את חקם (בראשית מז כב).
[שאר] שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
לא על הלחם לבדו יחיה האדם (דברים ח ב).
[ענק] העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך (דברים טו יד).
ולא ישאירו מחיה בישראל (שופטים ו ד).

שבה עמדי והיה לי לאב ולכהן ואנכי אתן לך עשרת כסף לימים וערך בגדים ומחיתך (שופטים יז י).
ויאמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם (ש"א ב לו).
אתה עבור אתי וכלכלתי אותך עמדי בירושלם (ש"ב יט לד).
ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו, חדש בשנה יהיה על אחד לכלכל (מ"א ד ז).
ואת העורבים צויתי לכלכלך שם (מ"א יז ד).
[ארח] וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו (מ"ב כה ל).
כי הנה האדון ה׳ צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה, כל משען לחם וכל משען מים (ישעיה ג א).
חית ידך מצאת (ישעיה נז י).
יתומיך אני אחיה (ירמיה מט יא).
חמסי ושארי [1] על בבל תאמר יושבת ציון, ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלם (ירמיה נא לה).
ושברתי לה מטה לחם (יחזקאל יד יג).
כי עמך מקור חיים (תהלים לו י).
השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך (תהלים נה כג).
[טרף] טרף נתן ליראיו (תהלים קיא ה).
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב).
[צוד] צידה ברך אברך (תהלים קלב טו).
על פת לחם יפשע גבר (משלי כח כא).
ראש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי (משלי ל ח).
[שלל] בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר (משלי לא יא).
[לחם] נודד הוא ללחם איה (איוב טו כג).
התצוד ללביא טרף וחית [2] כפירים תמלא? (איוב לח לט).
ולכלכל את שיבתך (רות ד טו).
החכמה תחיה את בעליה (קהלת ז יב).
* ומזון לכלא בה (דניאל ד ט).
* ומנה יתזין כל בשרא (דניאל ד ט).
לתת לנו מחיה (עזרא ט י).

ע"ע אכילה ושתיה.

פרנסה: הזנה וכלכול; ספוק צרכי מזון ומחיה: כלכל כל המחסורים לאכילה ושתיה והלבשה, ולצרכי הבית. [שרשים] ארח, זון, חית, חקק, טרף, כול, לחם, ענק, צוד, שאר, שבר, שלל.

[1] כמו חמס שארי, ציון תתאונן על בבל שגזלה את מזונותיה ופרנסתה, וירושלם תתאונן על הכשדים ששפכו את דמי יושביה. השבעים קורין חמסי ושברי. [2] תרגומו ופרנסת דאריותא.

פרסום: [שם] ואברכך ואגדלה שמך (בראשית יב ב).
[פענח] צפנת פענח [1] (בראשית מא מה).
[ידע] אכן נודע [2] הדבר (שמות ב יד).
ולו שם בשלשה (ש"ב כג יח).
שם עולם אתן לו (ישעיה נו ה).
ויצא לך שם בגוים ביפיך (יחזקאל טז יד).
[שלט] מעשה אשה זונה שלטת (יחזקאל טז ל).
[גלה] תגלה רעתו בקהל (משלי כו כ).
[שמע] ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט ד).
ותעש לך שם כהיום הזה (נחמיה ט טו).
ויצא שם דויד בכל הארצות (דהי"א יד יז).
[פרץ] וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל (דהי"ב לא ה).

ע"ע גלוי; הכרזה.

פרסום: פרהסיא; פשוט וגלוי הדבר והודעתו לעיני כל העם. [שרשים] גלה, ידע, פענח, פרץ, שלט, שם, שמע.

[1] ת"י גברא דטמירין מפרסם. [2] ת"י בקושטא אתפרסם פתגמא.

פרעות: [פרא] והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו (בראשית טז יב).
[פרע] וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם (שמות לב כה).
מראש פרעות [1] אויב (דברים לב מב).
בפרוע פרעות [2] בישראל בהתנדב עם (שופטים ה ב).
ועולליהם ירוטשו לעיניהם ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה (ישעיה יג טז).
משוש פראים מרעה עדרים (ישעיה לב יד).
[שוב] חכמתך ודעתך היא שובבתך (ישעיה מז י).
וילך שובב בדרך לבו (ישעיה נז יז).
פרא למוד [3] מדבר (ירמיה ב כד).
שובו בנים שובבים (ירמיה ג יד).
ופראים עמדו על שפיים (ירמיה יד ו).
עד מתי תתחמקין הבת השובבה? (ירמיה לא כא).
כי הוא בין אחים יפריא [4] (הושע יג טו).
ארפא משובתם אוהבם נדבה (הושע יד ה).
כי משובת פתיים תהרגם (משלי א לב).
[שלח] ונער משולח [5] מביש אמו (משלי כט טו).
באין חזון יפרע [6] עם (משלי כט יח).
הינהק פרא עלי דשא? (איוב ו ה).
ועיר פרא אדם [7] יולד (איוב יא יב).
הן פראים במדבר יצאו בפעלם משחרי לטרף (איוב כד ה).
מי שלח פרא חפשי? (איוב לט ה).
כי הפריע ביהודה ומעול מעל בה׳ (דהי"ב כח יט).

ע"ע עריצות.

פרעות: פריאות טבעית ופרעות מעשית מבלי תרבות; סדור מקולקל ומהורס; שובבות ומשולחת מנמום המדיני. [שרשים] פרא, פרע, שוב, שלח.
[1] מראשית המרד שפרץ האויב על ישראל, כי יפקוד עליו מעשיו מתחלה ועד סוף. [2] כשפרצו ישראל לצאת למלחמה מן המנהרות והמערות שהסתתרו שם (איש־שלום). [3] רגיל במדבר. [4] עושה מעשה פרא, ותרגומו עובדין מקלקלין אסגיאו. [5] פרוע והולך שובב. [6] מבלי נבואה ותוכחה יפרע העם ואין בו סדרים וויוצאים לתרבות רעה. [7] היתכן שעיר פרא יהפוך טבעו וישוב להיות כאילו הוא נולד אדם? (פין).

פרענות: והלכתי אף אני עמכם בקרי והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם (ויקרא כו כד).
[נכה] והפלא ה׳ את מכותך ואת מכות זרעך מכות גדולות ונאמנות וחלאים רעים ונאמנים (דברים כח נט).
יביא ה׳ עליך... ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה (ישעיה ז יז).
[רעל] אשר שתית מיד ה׳ את כוס חמתו את קובעת כוס התרעלה שתית מצית (ישעיה נא יז).
[פגע] הפגיע בו את עון כלנו (ישעיה נג ו).
[פקד] ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם ה׳: את החרב להרוג ואת הכלבים לסחוב ואת עוף השמים ואת בהמות הארץ לאכול ולהשחית (ירמיה טו ג).
[שבר] ומשנה שברון שברם (ירמיה יז יח).
[אוד] קרוב איד מואב לבוא (ירמיה מח טז).
[שדד] כשוד משדי יבוא (יואל א טו).
[שאה] יום שואה ומשואה (צפניה א טו).
כי כוס ביד ה׳ ויין חמר מלא מסך, ויגר מזה אך שמריה ימצא ישתו כל רשעי ארץ (תהלים עה ט).
ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים (תהלים עח מט).
פתאום יבא אידו (משלי ו טו).
[חתת] מחתת דלים רישם (משלי י טו).
[פרץ] יפרצני פרץ על פני פרץ (איוב טז יד).
איד נכון לצלעו (איוב יח יב)
כי יד ה׳ נגעה בי (איוב יט כא).
[ענה] אני הגבר ראה עני בשבט עברתו (איכה ג א).
כי עת ופגע יקרה את כלם (קהלת ט יא).
חרב שפוט [1] ודבר ורעב (דהי"ב כ ט).

ע"ע גמול; עונש.

פרענות: גמול רעה ועונש; מקרים ופגעים רעים ושואת פתאום. [שרשים] אוד, חתת, נכה, ענה, פגע, פקד, פרץ, רעל, שאה, שבר, שדד.
[1] כמו שטוף בהפך אתוון, שטיפת מים.

פשיעה: ע"ע מרידה.

פשתים: ע"ע צמר ופשתים.

פתחון פה: [רחב] רחב פי על אויבי (ש"א ב א).
אפס כי נאץ נאצת [1] את אויבי ה׳ בדבר הזה (ש"ב יב יד).
[פצה] ולא היה נודד כנף ופוצה פה (ישעיה י יד).
[פתח] והוא נענה ולא יפתח פיו (ישעיה נג ז).
ולא יהיה לך עוד פתחון פה (יחזקאל טז סג).
ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא תאלם עוד (יחזקאל כד כז).
ולך אתן פתחון פה בתוכם (יחזקאל כט כא).
וכאלם לא יפתח פיו (תהלים לח יד).
ה׳ שפתי תפתח (תהלים נא יז).
ומפתח שפתי מישרים (משלי ח ו).

ע"ע אמצות לב.

פתחון פה: פתיחת הפה לטעון טענות הצטדקות ולתבוע עלבון. [שרשים] פצה, פתח, רחב.
[1] ת"י ארי מיפתח פתחתא פומא דסנאי עמא ה׳.

פתיחה: [פתח] ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (בראשית ד ז).
[פצע] אשר פצתה את פיה לקחת (בראשית ד יא).
[שער] וזה שער השמים (בראשית כח יז).
[פאה] והאבן גדולה על פי הבאר (בראשית כט ב).
והנה הוא בפי אמתחתו (בראשית מב כז).
[בקע] ונטה את ידך על הים ובקעהו (שמות יד טז).
[חתר] ואם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב מ).
[נבב] נבוב לוחות תעשה אותו (שמות כז ח).
ופצתה האדמה את פיה (במדבר טז ל).
אם שלום תענך ופתחה לך (דברים כ יא).
ויקחו את המפתח ויפתחו (שופטים ג כה).
ואנכי פציתי פי אל ה׳ (שופטים יא לה).
[פקח] ה׳ פקח נא את עיניו ויראה (מ"ב ו יז).
[פער] ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד).
[פצח] נחה שקטה כל הארץ פצחה רנה (ישעיה יד ז).
אסיריו לא פתח ביתה (ישעיה יד יז).
ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח (ישעיה כב כב).
[בלק] הנה ה׳ בוקק הארץ ובולקה (ישעיה כד א).
[גלה] ונגולו כספר השמים (ישעיה לד ד).
אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה לה ה).
פקוח [1] אזנים ולא ישמע (ישעיה מב כ).
לפתוח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו (ישעיה מה א).
התפתחי מוסרי צוארך (ישעיה נב ב).
[נתר] פתח... התר אגודת מוטה (ישעיה נח ו).

ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו (ישעיה ס יא).
[קרע] לוא קרעת שמים ירדת (ישעיה סג יט).
וקרע לו חלוני (ירמיה כב יד).
פצה פיך ואכול (יחזקאל ב ח).
בן אדם חתר נא בקיר (יחזקאל ח ח).
הנני פותח [2] את כתף מואב מהערים מעריו מקצהו ... לבני קדם (יחזקאל כה ט־י).
ועל פני שער האיתון (יחזקאל מ טו).
[קטר] בארבעת מקצועות החצר חצרות קטורות [3] (יחזקאל מו כב).
ואקרע סגור לבם [4] (הושע יג ח).
הפורטים על פי [5] הנבל (עמוס ו ה).
ונשבירה שבר ... ונפתחה [6] בר (עמוס ח ה).
ואת עצמותיהם פצחו [7] (מיכה ג ג).
בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב יא).
ועל בית יהודה אפקח את עיני (זכריה יב ד).
[פטר] יפטירו בשפה (תהלים כב ח).
קרעו [8] ולא דמו (תהלים לה טו).
[כרה] אזנים כרית לי (תהלים מ ז).
בקע ים ויעבירם (תהלים עח יג).
שלח מלך ויתירהו [9] (תהלים קה כ).
[חלל] ולבי חלל בקרבי (תהלים קט כב).
שיורד על פי [10] מדותיו (תהלים קלג ב).
ה׳ מתיר אסורים ה׳ פוקח עורים (תהלים קמו ז־ח).
[פשק] פושק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג).
פוטר מים ראשית מדון (משלי יז ג).
ואל יראה בעפעפי שחר [11] (איוב ג ט).
יתר ידו ויבצעני (איוב ו ט).
ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג).
בערוץ נחלים לשכון חורי עפר וכפים (איוב ל ה).
ואיוב הבל יפצה פיהו (איוב לה טז).
ומוסרות ערוד מי פתח? (איוב לט ה).
* וכוין פתיחן לה בעליתה [12] (דניאל ו יא).
פתח את דלתות בית ה׳ (דהי"ב כט ג).

———— ע"ע בקיעה; חור; סתימה.

פתיחה: חלל, מבוא ודרך כניסה; הסרת הסותם והסוגר והתרת המוסרות. [שרשים] בלק, בקע, גלה, חלל, חתר, כרה, נבב, נתר, פאה, פטר, פער, פצה, פצע, פקח, פשק, פתח, קטר, קרע, שער.

[1] פותח אטימת האזנים. [2] הנני פותח שערי הערים מן הערים אשר בצד קצה גבול מואב לתת אותן לבני קדם שבאו לכבשן. [3] פתוחות למעלה למען יצא קיטור העשן מתבערת אש הקרבנות. [4] כמו ערלת לבם. [5] חור בכלי שיר שמשם יוצא הקול. [6] נפתח אוצרות בר. [7] פתחו להוציא המוח. [8] פערו פיהם לדבר עתק וסרה ולא שתקו. [9] לפתוח קשרי המאסר או לפתוח דלתי בית האסורים. [10] פתיחת בגדו למעלה מצד הצואר. [11] בקיעת אור השחר. [12] חלונות העליה שלו היו פתוחים.

פתרון:
[פתר] הלא לאלהים פתרונים (בראשית מ ח).
איש כפתרון חלומו פתר (בראשית מא יב).
[שבר] את מספר החלום ואת שברו (שופטים ז טו).
[מצא] לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).
ויתן החליפות למגידי החידה (שופטים יד יט).
[פשר] מי כהחכם ומי יודע פשר דבר (קהלת ח א).
* [גלא] הוא גלא עמיקתא ומסתרתא (דניאל ב כב).
* [חוה] מפשר חלמין ואחוית אחידן (דניאל ה יב).
* די תוכל פשרין למפשר (דניאל ה טז).

———— ע"ע חלום.

פתרון: באור ופירוש ובפרט לגלות ענין החלום; הסרת הסתום. [שרשים] * גלא, * חוה, מצא, פשר, פתר, שבר.

צ

צאן ובקר:
[קנה] במקנה [1] בכסף ובזהב (בראשית יג ב).
[עגל] עגלה משולשת (בראשית טו ט).
[בקר] מקנה צאן ומקנה בקר (בראשית כו יד).
[שה, כשב, עזה, תיש] אעבור בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקוד וטלוא וכל שה חום בכשבים, וטלוא ונקוד בעזים ... ויסר ביום ההוא את התישים העקודים והטלואים ואת כל העזים הנקודות והטלאות (בראשית ל לג־לה).
[רחל] רחליך ועזיך לא שכלו (בראשית לא לח).
[עדר] ורוח תשימו בין עדר לעדר (בראשית לב יז).
[עול, צאן] והצאן והבקר עלות [2] עלי (בראשית לג יג).
[גדה] אנכי אשלח לך גדי עזים מן הצאן (בראשית לח יז).
שה לבית אבות שה לבית (שמות יב ג).
וארבע צאן תחת השה (שמות כא לז).
אם כשב הוא מקריב (ויקרא ג ז).
ואם עז קרבנו (ויקרא ג יב).
[שער] וסמך ידו על ראש השעיר (ויקרא ד כד).
[כבש] אם כבש יביא קרבנו (ויקרא ד לב).
נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים (ויקרא ה ו).
[אול] איל תמים מן הצאן (ויקרא ה טו).
שה כשבים ושה עזים (במדבר יח ד).
[פרה] פרה אדומה תמימה (במדבר יט ב).

[אלף] שגר אלפיך [3] ועשתרות צאנך (דברים ז יג).
[שור] לא תחרוש בשור וחמור יחדו (דברים כב י).
לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
[כרר] חלב צאן עם חלב כרים ואילים (דברים לב יד).
[יבל] והיה במשוך בקרן היובל [4] (יהושע ו ה).
[טלה] ויקח שאול טלה חלב אחד [5] ויעלהו עולה כליל להי׳ (ש"א ז ט).
הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו (ש"א יד לד).
ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים (ש"א כה ב).
ולרש אין כל כי אם כשבה אחת קטנה (ש"ב יב ג).
[מרא] ויזבח שור ומריא וצאן לרוב (מ"א א כה).
כשני חשופי עזים (מ"א כ כז).
[נקד] ומישע מלך מואב היה נוקד [6] והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג ד).
ושתיתם אתם ומקניכם [7] ובהמתכם (מ"ב ג יז).
כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא, עלות ינהל (ישעיה מ יא).
וכרחל לפני גוזזיה נאלמה (ישעיה נג ז).
עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיה לג יג).
[אול, עתד] הנני שופט בין שה לשה לאלים ולעתודים [8]... ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה יען בצד ובכתף תהדופי ובקרניכם תנגחו כל הנחלות (יחזקאל לד כ־כא).
ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד ג).
אשר היה בנוקדים מתקוע (עמוס א א).
הבקר והצאן אל יטעמו מאומה (יונה ג ז).
כעדר בתוך הדברו (מיכה ב יב).
אנכי מקים רועה בארץ הנכחדות לא יפקוד הנער [9] לא יבקש והנשברת לא ירפא, הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק (זכריה יא טז).
הך את הרועה ותפוצינה הצאן (זכריה יג ז).
[צנא] צונה [10] ואלפים כלם (תהלים סח יד).
משור פר מקרין מפרים (תהלים סט לב).
[חגג] אסרו חג בעבותים (תהלים קיח כז).
[זור] זרזיר מתנים או תיש (משלי ל לא).
[צפר] והצפיר קרן חזות בין עיניו (דניאל ח ה).
אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי חטאת שנים עשר (עזרא ח לה).
ועדרים לאורות [11] (דהי"ב לב כח).

ע"ע חיות: מרעה.

צאן ובקר: **צאן** קבוץ כולל בהמה דקה, **ובקר** קבוץ כולל בהמה גסה. [שרשים] אול, אלף, בקר, גדה, טלה, יבל, כבש, כרר, כשב, נקד, עגל, עדר, עול, עזז, עתד, פרה, צאן, צנא, צפר, קנה, רחל, שור, שער.

[1] עיקר הרכוש היה אז הבהמות לפיכך התיחד להם השם מקנה. [2] עוללים ויונקים במצב היניקה והכלכלה. [3] אספה וקבוץ מה שנוסף אל הצאן ע"י הלידה. לרי יוסף הלוי שגר אבר ההולדה לזכר ועשתרות אבר הלידה לנקבה. [4] תרגומו בקרן איל דכריא. [5] מדרשת חז"ל נראה כי מלת אחד חסר פה, כי למדו מכאן שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד (ע"ז כד:) ושאלו ויעלהו כתיב? וזכר משמע, א"ר נחמן ב"י ויעלה כתיב (כן הכתיב). ואם היה כתוב לפניהם „אחד" חזרה קושיא לדוכתא? (רייפמן). [6] בעל צאן שרובם נקודות וברודות, גם בעבור קטנותן (כנקודה קטנה) בערך הבקר. [7] השבעים קורין אתם ומתניכם ובהמתכם. [8] בין בעלי אגרופים וחלשים. [9] הנער, הטלה הרך והענוג, הנצבה מי שנפוחה מחמת רעב (לשון לצבות בטן). וזהו מעשה רועה אוילי האמור לפנים. והוא משל לפרנס שאינו הגון אשר יעזוב את החלשים לעצמם וכל מגמתו רק להנות מבשר הבריאים והוא יאכלם עד כלה עם פרסיהן. [10] צנה מקיף וכולל יותר מן צאן וכטעם דגה. [11] מקום רובץ בקר וצאן, מערכות וגדרות צאן.

צבור: ע"ע קהל.

צביעות: אז הוחל לקרוא בשם ה׳ (בראשית ד כו).

[חסד, עקש] עם חסיד תתחסד עם גבור [1] תמים תתמם עם נבר תתבר ועם עקש תתפל (ש"ב כב כו־כז).
הנשבעים בשם ה׳ ובאלהי ישראל יזכירו לא באמת ולא בצדקה (ישעיה מח א).
[קדש] ואותי יום יום ידרושו ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב (ישעיה נח ב).
[שקר] אל תבטחו אל דברי שקר לאמר היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה (ירמיה ז ד).
קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמיה יב ב).
[צבע] העיט צבוע נחלתי לי (ירמיה יב ט).
ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה׳ ישענו, לאמר הלא ה׳ בקרבנו לא תבוא עלינו רעה (מיכה ג יא).
[כחש] ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (זכריה יג ד).
ובוצע ברך נאץ ה׳ (תהלים י ג).
רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם (תהלים קמט ו).
ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם ה׳ (משלי ל ט).

ע"ע חנופה.

צביעות: מי שמראה את עצמו בצבע וגוון מדומה, שאין תוכו כברו; התחסדות במרמה; רמיה בנוגע ליראת שמים (hypocricy). [שרשים] חסד, כחש, עקש, צבע, קדש, שקר.

[1] כמו גבר בתהלים יח כו.

צבע: [נקד, טלא, חום] כל שה נקוד וטלוא וכל שה חום [1] בכבשים (בראשית ל לב).
[עקד, ברד] עקודים נקודים וברודים (בראשית לא י).
[פסס] ועשה לו כתונת פסים [2] (בראשית לז ג).
[שנה] ותקשר על ידו שני (בראשית לח כח).
[חכל, לבן] חכלילי [3] עינים מיין ולבן שינים מחלב (בראשית מט יב).
[תכל, רגם, תלע] תכלת [4] וארגמן ותולעת שני (שמות כה ד).
[ראה] ומראה הנגע עמוק מעור בשרו (ויקרא יג ג).
[צהב] ובו שער צהוב [5] דק (ויקרא יג ל).
[שחר] ושער שחור אין בו (ויקרא יג לא).
[ירק, אדם] והיה הנגע ירקרק [6] או אדמדם (ויקרא יג מט).
[עין] לא הפך הנגע את עינו (ויקרא יג נה).
והנה הנגע בקירות הבית שקערורות ירקרקות או אדמדמות ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יד לז).
ועינו כעין הבדולח (במדבר יא ז).
[צחר] רוכבי אתונות צחורות [7] (שופטים ה י).
[צבע] שלל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שלל [8] (שופטים ה ל).
אם יהיו חטאיכם כשני כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א יח).
[חור] ולא עתה פניו יחורו [9] (ישעיה כט כב).
[חמץ] מי זה בא מאדום חמוץ [10] בגדים מבצרה (ישעיה סג א).
[פוך] כי תקרעי בפוך [11] עיניך (ירמיה ד ל).
העיט צבוע [12] נחלתי לי (ירמיה יב ט).
[ששר] ספון בארז ומשוח בששר (ירמיה כב יד).
ונהפכו כל פנים לירקון [13] (ירמיה ל ו).
[רקם] מלא הנוצה אשר לו הרקמה [14] (יחזקאל יז ג).
[כחל] כחלת [15] עיניך ועדית עדי (יחזקאל כג מ).
[חלב] ביין חלבון [16] וצמר צחר (יחזקאל כז יח).
חשף חשפה... הלבינו שריגיה (יואל א ז).
אנשי חיל מתולעים [17] (נחום ב ד).
[שרק] סוסים אדומים שרוקים [18] ולבנים (זכריה א ח).
[אמץ] סוסים ברודים אמוצים [19] (זכריה ו ג).
תכבסני ומשלג אלבין (תהלים נא ט).
ואברותיה בירקרק חרוץ [20] (תהלים סח יד).
[חמר] ויין חמר [21] מלא מסך (תהלים עה ט).
עורי שחר מעלי ועצמי חרה מני חורב (איוב ל ל).
אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש (שה"ש א ו).
קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה יא).
[כמר] עורנו כתנור נכמרו (איכה ה י).
[כרפס] חור וכרפס [22] ותכלת (אסתר א ו).
* ובטל שמיא יצטבע (דניאל ד יב).
* כתלג חור (דניאל ז ט).
[רגו, כרם] ובארגון [23] וכרמיל ותכלת (דהי"ב ב ו).

ע"ע רשומה.

צבע: ששר, התומר שבו צובעים גוונים שונים.
[שרשים] אדם, אמץ, ברד, חום, חור, חכל, חלב, חמץ, חמר, טלא, ירק, כחל, כמר, כרפס, נקד, עין, עקד, פוך, פסס, צבע, צהב, צחר, ראה, רגו, רגם, רקם, שחר, שרק, ששר, תכל, תלע.

[1] שחור כמו בערבית תמם. ונראה שהוא שחור נוטה לאדום (brown). ברוד מנומר בצבע לבן ובהיר כעין הברד. [2] צבע מתחלף בכל פסת יד. [3] אדמדם. [4] תכלת כחול הנוטה לזוהר הרקיע (blue). ארגמן נוטה לירק־אדום (purple). תולעת שני הוא גוון אדמדם היוצא מחלזון (cardinal red). [5] גוון של זהב. [6] לחז"ל ירוק שבירקות היינו ירוק הרבה, להראב"ע הוא להקטין מראה הירוק, שהוא גוון העשבים (green). [7] לבנות ומזהירות. [8] כמו צבעי רקמה, שלל בגדים צבועים בגוונים שונים של בגדי רקמה. יש קורין לצואר שגל, שהיא אשתו המיועדת לו. [9] הלבנת פנים מבושה. [10] חמץ הוא גוון אדום ומזהיר. [11] כחילת עפעפי העינים. „קרן הפוך" הוא הכלי שמחזיקים בו צבע הפוך. [12] טבול ומגואל בדם (רש"י). [13] תולי ירקון (jaundice) בגוון שעוה. [14] מראת הנוצה כצבע הרקמה בגוונים שונים כמו נוצות הטווס. [15] צביעת ריסי העינים בצבע כהה אדום הנוטה לשחור ליפוי מבט העין. [16] לבן כחלב. [17] לבושי תולע בגדים מצובעים תולעת שני. [18] צבע חום. [19] ת"י קטמנים, והוא מראה דשן, אך יותר נראה שהוא גוון חום. [20] צבע זהב ירוק (green gold). [21] אדום וכן בערבית אחמאר. [22] מין גוון ירוק. [23] ארגון כמו ארגמן, כרמיל הצבע האדום carmine כמו תולעת שני.

צד: [צלע] ויקח אחד מצלעותיו ויסגר בשר תחתינה (בראשית ב כא).
[צדד] ופתח התבה בצדה תשים (בראשית ו טז).
[תחת] והשענו תחת העץ (בראשית יח ד).
[זה] מזה אחד ומזה אחד (שמות יז יב).
[קצה] עלות בהר ונגוע בקצהו (שמות יט יב).
[פעם] ונתת על ארבע פעמותיו (שמות כה יב).
כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה (שמות כה יט).
[פאה] על ארבע הפאות (שמות כה כו).
[עבר] והאיר אל עבר [1] פניה (שמות כה לז).
[קצע, ירך] למקוצעות המשכן בירכתים (שמות כו כג).
על צלע המשכן תימנה (שמות כו לה).

[קרן, פנה] ועשית קרנותיו על ארבע פנותיו (שמות כז ב).
[כתף] ולכתף השנית (שמות כז טו).
על שני קצות החשן (שמות כח כג).
לא תכלה פאת שדך לקצור (ויקרא יט ט).
[מול] אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח ב).
[כה] כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה (במדבר יא לא).
ומחץ פאתי מואב (במדבר כד יז).
לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם (במדבר לג נה).
[כנף] על ארבע כנפות כסותך (דברים כב יב).
ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ (דברים לא כו).
[קיר] כי ביתה בקיר החומה (יהושע ב טו).
ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן, ועלה הגבול אל כתף יריחו (יהושע יח יב).
שן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה (ש״א יד ד).
אתם תהיו לעבר אחד (ש״א יד מ).
ויסוב מאצלו אל מול אחר (ש״א יז ל).
שלשה החצים צדה אורה (ש״א כ כ).
ושמעי הולך בצלע ההר לעומתו (ש״ב טז יג).
[אי] ולא תצא משם אנה ואנה (מ״א ב לו).
[ראש] והראש אחד יפנה דרך בית חורון (מ״א יג יח).
[הן] לנום הנה והנה (מ״ב ב ח).
כרם... בקרן בן שמן (ישעיה ה א).
על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו (ישעיה סו יב).
כל אנוש שלומי שומרי צלעי [2] (ירמיה כ י).
איש אל עבר פניו (יחזקאל א ט).
ולא תהפך מצדך אל צדך (יחזקאל ד ח).
[רוח] וזריתי את כל שאריתך לכל רוח (יחזקאל ה י).
[פה] שלשה מפה ושלשה מפה (יחזקאל מ י).
ותמורים מפו ומפו (יחזקאל מא כו).
אתיק על פני אתיק [3] (יחזקאל מב ג).
חצר במקצוע החצר (יחזקאל מו כא).
מדה אחת לארבעתם מהוקצעות [4] (יחזקאל מו כב).
בפאת מטה ובדמשק ערש (עמוס ג יב).
נשמו פנותם [5] החרבתי חוצותם (צפניה ג ו).
[זוה] ומלאו כמזרק כזוית מזבח (זכריה ט טו).
הר ציון ירכתי צפון (תהלים מח ב).
יפול מצדך אלף ורבבה מימינך (תהלים צא ז).
[יד] פרשו רשת ליד מעגל [6] (תהלים קמ ו).
מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן (תהלים קמד יג).
עובר בשוק אצל פנה [7] (משלי ז ח).
[אפן] וישב עליהם אופן (משלי כ כו).
דבר דבור על אפניו [8] (משלי כה יא).

והאתונות רועות על ידיהם (איוב א יד).
ויגע בארבע פנות הבית (איוב א יד).
לאחוז בכנפי הארץ (איוב לח יג).
* [שטר] ולשטר חד הקמת (דניאל ז ה).
עד המקצוע ועד הפנה (נחמיה ג כד).

ע״ע רוחות השמים.

צד: מקצוע; זוית הבולטת ונראית בבנין; פנה בשדה או בעיר ורחוב; פאה מעברי הגוף לימין או לשמאל בניגוד לפנים ואחור. [שרשים] אי, אפן, הן, זה, זוה, יד, ירך, כה, כנף, כתף, מול, עבר, פאה, פה, פעם, צדד, צלע, קיר, קצה, קצע, קרן, ראש, רוח, * שטר, תחת.

[1] שיהיה אור ששת הנרות נוטה אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה. [2] העומדים אצלי וקרובים אלי. [3] כמין: זוית ופנה. [4] מחוברת בצדי זויות החצר. [5] צדדי העיר והרחובות. [6] תרגומו לסטר אורחה. [7] קרן זוית הפונה לשני צדדים (angle). [8] פני דבר משני עבריו.

צדיק:

[צדק] נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית ו ט).
הגוי גם צדיק תהרוג? (בראשית יח כה).
ה׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים (שמות ט כז).
[ישר] צדיק וישר הוא (דברים לב ד).
[חסד] תומיך ואוריך לאיש חסידך (דברים לג ח).
ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (מ״א ח לב).
גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו ב).
מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו [1] (ישעיה מא ב).
ועונותיהם הוא יסבול... והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגע (ישעיה נג יא-יב).
הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א).
ועמך כלם צדיקים (ישעיה ס כא).
וזה שמו אשר יקראו לו ה׳ צדקנו (ירמיה כג ו).
ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי חטוא צדיק [2] והוא לא חטא (יחזקאל ג כא).
והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם (יחזקאל יד יד).
[תמם] תמים אתה בדרכיך מיום הבראך עד נמצא עולתה בך (יחזקאל כח טו).
כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע יד י).
וישר באדם אין (מיכה ז ב).
וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד).
[יפת] אנשי מופת המה (זכריה ג ח).
ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו (מלאכי ג יח).
[נקה] נקי כפים ובר לבב (תהלים כד ד).
לישרים נאוה תהלה (תהלים לג א).

וצדיק חונן ונותן (תהלים לז כא).
אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי (תהלים עג יג).
אוהבי ה׳ שנאו רע (תהלים צז י).
לזכר עולם יהיה צדיק (תהלים קיב ו).
יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו (תהלים קטז טו).
כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה (משלי ב כא).
לא ירעיב ה׳ נפש צדיק (משלי י ג).
מקור חיים פי צדיק (משלי י יא).
כסף נבחר לשון צדיק (משלי י כ).
וצדיק יסוד עולם (משלי י כה).
מעוז לתם דרך ה׳ [3] ומחתה לפועלי און (משלי י כט).
פי צדיק ינוב חכמה (משלי י לא).
בטוב צדיקים תעלוז קריה ובאבוד רשעים רינה (משלי יא י).
תאות צדיקים אך טוב (משלי יא כג).
לא יאונה לצדיק כל און (משלי יב כא).
צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה).
מסלת ישרים סור מרע (משלי טז יז).
כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברע (משלי כד טז).
[ירא] תם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א א).
מי הוא נקי אובד, ואיפה ישרים נכחדו? (איוב ד ז).
[זכך] אם זך וישר אתה (איוב ח ו).
תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב).
ואם צדיק כביר תרשיע? (איוב לד יז).
יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו (קהלת ז טו).
כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ).
יש צדיקים אשר מגיע להם כמעשה הרשעים (קהלת ח יד).
הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים (קהלת ט א).

ע"ע רשע.

צדיק: מי שמעשיו ישרים, הולך בדרך הצדק ונשמר מעשות רע לזולתו; הליכה בדרכי ה׳ לפי התורה והמצות. [שרשים] זכך, חסד, יפת, ירא, ישר, נקה, צדק, תמם.

[1] יש קורין יקראהו לדגלו. [2] סרס המקרא: והוא צדיק לא חטא. [2] מלת „לתם" מחוברת עם מלת דרך, ושעורו: ה׳ הוא מעוז למי שהוא תם דרך.

צדק:

[צדק] והאמין בה׳ ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו).
וענתה בי צדקתי ביום מחר (בראשית ל לג).
ויאמר צדקה ממני (בראשית לח כו).
בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו).
מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם (ויקרא יט לו).
חקים ומשפטים צדיקים (דברים ד ח).
וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת (דברים ו כה).
צדק צדק תרדוף (דברים טז כ).
עיר הצדק קריה נאמנה (ישעיה א כו).
[שפט] ודורש משפט ומהיר צדק (ישעיה טז ה).
[ישר] הולך צדקות ודובר מישרים (ישעיה לג טו).
שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה׳ (ישעיה נא א).
קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ישעיה נו א).
וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך (ישעיה סב ב).
וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע ב כא).
[חסד] כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו).
חסד ומשפט שמור (הושע יב ז).
וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה ז).
ישבת למשפט שופט צדק (תהלים ט ה).
[תמם] הולך תמים ופועל צדק (תהלים טו ב).
שמעה ה׳ צדק הקשיבה רינתי (תהלים יז א).
ינחני במעגלי צדק (תהלים כג ג).
צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה (תהלים לו ז).
אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מה ח).
ותחשב לו לצדקה (תהלים קו לא).
פתחו לי שערי צדק (תהלים קיח יט).
צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת (תהלים קיט קמב).
כי כל מצותך צדק (תהלים קיט קעב).
צדק ומשפט ומישרים (משלי א ג).
טוב מעט בצדקה מרוב תבואות בלא משפט (משלי טז ח).
עשה צדקה ומשפט נבחר לה׳ מזבח (משלי כא ג).
[זכה] מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה? (איוב טו יד).
החפץ לשדי כי תצדק [1] ואם בצע כי תתם דרכך? (איוב כב ג).
עד אגוע לא אסיר תומתי ממני, בצדקתי החזקתי ולא ארפה (איוב כז ה-ו).
צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי (איוב כט כ).
לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל ט ז).

ע"ע יושר.

צדק: יושר, מה שראוי ונכון לעשות ומכוון אל חוקי השכל והתורה. [שרשים] זכה, חסד, ישר, צדק, שפט, תמם.

¹ כלומר צדקתך היא לטובת עצמך ואין אתה עושה חסד עם ה׳ בשביל היותך צדיק.

צדקה: לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון, כי פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו (דברים טו ז־ח).
שם יתנו צדקות ה׳ צדקות פרזונו ¹ בישראל (שופטים ה יא).
ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקוב חור בדלתו (מ"ב יב י).
[צדק] והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם (ישעיה לב יז).
יצא מפי צדקה דבר ² ולא ישוב (ישעיה מה כג).
שמעו זאת אבירי לב הרחוקים מצדקה (ישעיה מו יב).
הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח ז).
כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני (ישעיה סא י).
אני מדבר בצדקה רב להושיע (ישעיה סג א).
וכבגד עדים כל צדקתנו ³ (ישעיה סד ה).
זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י יב).
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג כ).
אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (תהלים קו ג).
פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד (תהלים קיב ט).
[כבד] כבד את ה׳ מהונך ומראשית כל תבואתך (משלי ג ט).
וצדקה תציל ממות (משלי י ב).
וזורע צדקה שכר אמת (משלי יא יח).
[פזר] יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד).
[כפר] כופר נפש איש עשרו (משלי יג ח).
מרדף צדקה יאהב (משלי טו ט).
צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת (משלי יד לד).
[נתן] מתן אדם ירחיב לו (משלי יח טז).
מתן בסתר יכפה אף ולפני גדולים ינחנו (משלי כא יד).
רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כא כא).
נשיאים ורוח וגשם אין — איש מתהלל במתת שקר ⁴ (משלי כה יד).
נותן לרש אין מחסור ומעלים עינו רב מארות (משלי כח כז).
אם אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה, ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה... אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון (איוב לא טז־יט).
ומתנות לאביונים (אסתר ט כב).
* וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במחן ענין (דניאל ד כד).
כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דהי"א כט יד).
ויעש ארון אחד ויתנוהו בשער בית ה׳ חוצה (דהי"ב כד ח).

ע"ע נדבה; עזרה.

צדקה: מעשה הצדק והיושר בפועל, וביחוד נתינת מתנה ותמיכה לעניים. [שרשים] חסד, כבד, כפר, נתן, פזר, צדק.

¹ כמו פזרונו. ² כמו דבר צדקה. ³ הצדקות שאנו עושין אינן רק להתקשט ולהתפאר בהן (מלבי"ם). ⁴ הנודר ואינו משלם.

צואה: ע"ע לכלוך וטנופת.

צוואה: ויהי כי זקן יצחק... ויקרא את עשו בנו הגדול... ויאמר הנה נא זקנתי ולא ידעתי יום מותי... בעבור תברכך נפשי בטרם אמות (בראשית כז א־ד).
[נגד] ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית מט א).
[צוה] ויכל יעקב לצוות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו (בראשית מט לג).
ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקוד יפקוד אתכם... וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם (בראשית נ כד־כה).
[ברך] וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (דברים לג א).
ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה... ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים ... ויהי אחר הדברים האלה וימת יהושע בן נון (יהושע כד א־כט).
ויאמר שמואל אל כל ישראל... הנני ענו בי נגד ה׳ ונגד משיחו (ש"א יב א־ג).
ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו... ויצו אל ביתו ויחנק וימת (ש"ב יז כג).
ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש, ושמרת את משמרת ה׳ אלהיך (מ"א ב א־ג).
ויהי כעברם ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך, ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט).
ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו, וירד אליו יואש מלך ישראל... ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על

הקשת... ויאמר אלישע, ירה! ויור. ויאמר חץ תשועה לה'... וימת אלישע (מ"ב יג יד־כ).
בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה (מ"ב כ א).

ע"ע מיתה.

צוואה: צוואת שכיב מרע; מה שמצוות החולה מחמת מיתה. ונכלל בזה גם אזהרה ופקידה לבניו איך יתנהגו אחרי מותו ואיך יחלקו נחלתו ורכושו, או אזהרה ותוכחה לבני דורו אשר היה מנהל בחייו. [שרשים] ברך, נגד, צוה.

צווי: ע"ע מצוה.

צוקה: ע"ע דחיקה; צרה.

צורה: ע"ע חומר וצורה.

צורך: [נחץ] כי היה דבר המלך נחוץ (ש"א כא ז).
[מצא] על כן מצא עבדך את לבו להתפלל (ש"ב ז כז).
[שפק] ובילדי נכרים ישפיקו[1] (ישעיה ב ו).
[חפץ] עתה היו בגוים ככלי אין חפץ[2] בו (הושע ח ח).
[דרש] דרושים לכל חפציהם (תהלים קיא ב).
[רצה] ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמה טז).
[חסר] ומחסוריך[3] כאיש מגן (משלי כד לד).
[חקק] ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה (משלי לא טו).
במלאות שפקו[4] יצר לו (איוב כ כב).
[ראה] שבע הנערות הראויות לתת לה (אסתר ב ט).
* [חשח] לא חשחין אנחנא... להתבותך (דניאל ג טז).
* ושאר חשחות בית אלהיך (עזרא ז כ).
[צרך] ככל צרכך (דהי"ב כ טו).

ע"ע תועלת.

צורך: חפץ, מבוקש, הצטרך, לאיזה דבר ומצוא מחסור. [שרשים] דרש, חסר, חפץ, חקק, * חשח, מצא, נחץ, צרך, ראה, רצה, שפק.

צחוק: ע"ע שחוק.

צידה: [צוד] הוא היה גבור ציד לפני ה' (בראשית י ט).
איש יודע ציד איש שדה (בראשית כה כז).
שא נא כליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד (בראשית כז ג).
מי איפוא הוא הצד ציד (בראשית כז לג).
ולתת להם צידה לדרך (בראשית מב כה).
אשר יצוד ציד חיה או עוף (ויקרא יז יג).
[לכד] וילכוד שלש מאות שועלים (שופטים טו ד).
[דוג] הנני שולח לדייגים רבים נאם ה' ודיגום, ואחרי כן אשלח לרבים ציידים וצדום מעל כל הר (ירמיה טז טז).
כרו שוחה ללכדני (ירמיה יח כב).
לצודד נפשות, הנפשות תצודדנה לעמי (יחזקאל יג יח).
מצודדות שם את הנפשות לפורחות (יחזקאל יג כ).
היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד? (עמוס ג ה).
[נקף] הקיפוני כארי ידי ורגלי (תהלים כב יז).
איש חמס רע יצודנו למדחפות (תהלים קמ יב).
ויגאה כשחל תצודני (איוב י טז).
צוד צדוני כצפור אויבי חנם (איכה ג נב).

ע"ע רשת; תפיסה.

צידה: הקף מכל צד על החי ללכדו ולתופשו; תחבולה שעושין בהתחכמות ורדיפה לצדי צדדים לירות בכלי זיין על חיה ועוף. [שרשים] דוג, לכד, נקף, צוד.

ציון: ע"ע סימן.

ציונות: [ציה] וילכד דוד את מצודת ציון (ש"ב ה ז).
[עור] להעלות... מעיר דוד היא ציון (מ"א ח א).
[שפט, צדק] ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעיה א כז).
[ירה] כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם (ישעיה ב ג).
[כבד] וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם... כי על כל כבוד חופה (ישעיה ד ה).
[קדש] צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל (ישעיה יב ו).
[יעד] חזה ציון קרית מועדנו עיניך תחזינה ירושלם נוה שאנן (ישעיה לג כ).
כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון (ישעיה לד ח).
[פדה] ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעיה לה י).
על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון... אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם (ישעיה מ ט).
[ראש] ראשון לציון הנה הנם (ישעיה מא כז).
[עדן] כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' (ישעיה נא ג).
עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נב ח).
[גאל] ובא לציון גואל (ישעיה נט כ).
[גאה, שוש] עיר ה' ציון קדוש ישראל... ושמתי־

לגאון עולם משוש דור ודור (ישעיה ס יד־טו).
[שם] למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקו... וקורא לך שם חדש אשר פי ה׳ יקבנו (ישעיה סב א־ב).
[דרש] אמרו לבת ציון הנה ישעך בא הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו... ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה (ישעיה סב יא־יב).
[נסס] שאו נס ציונה (ירמיה ד ו).
כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך... ציון הוא דורש אין לה (ירמיה ל יז).
והיה כל אשר יקרא בשם ה׳ ימלט כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה כאשר אמר ה׳ ובשרידים אשר ה׳ קורא (יואל ג ה).
ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה (עבדיה א כא).
רני בת ציון הריעו ישראל שמחי ועלזי בכל לב בת ירושלם (צפניה ג יד).
ביום ההוא יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל ירפו ידיך (צפניה ג טז).
קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה. שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכריה א יד־טז).
רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וידעת כי אני ה׳ שלחני אליך (זכריה ב יד).
[ישע] מי יתן מציון תשועת ישראל בשוב ה׳ שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל (תהלים יד ז).
[קרה] יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון [1] קרית מלך רב (תהלים מח ג).
[יפה] מציון מכלל יופי אלהים הופיע (תהלים נ ב).
[אנש] ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון (תהלים פז ה).
בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכו א).
[ברך] כטל חרמון [2] שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה׳ את הברכה (תהלים קלג ג).
על נהרות בבל שם ישבנו בזכרנו את ציון... שירו לנו משיר ציון. איך נשיר את שיר ה׳ על אדמת נכר? אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני (תהלים קלז א־ה).

———ע״ע ארץ־ישראל: ירושלם.

צ י ו נ ו ת: המושג מן המרכז הלאומי של היהודים ותקות עם ישראל. [שרשים] אנש, ברך, גאה, גאל, דרש, יעד, יפה, ירה, ישע, כבד, נסס, עדן, עור, פדה, צדק, ציה, קדש, קרה, ראש, שוש, שם, שפט.

[1] הר ציון היא העיר העליונה שהיא עיר דוד, וירכתי צפון היא העיר התחתונה לרגלי הר ציון ושניהם יחד עיר שחוברה לה יחדו להיות קרית מלך רב (מחקרי ארץ). [2] בשעה שרוח צפונית־מזרחית מנשבת תשא את אגלי הטל מהרי חרמון עד להר ציון. או אולי הוראת חרמון כמו והשלכתיה ההרמונה (עמוס ד ג) בחילוף ה־ח, ולפירוש רש״י והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנטלתן, ושרשו הרם דומה לפעל רום, לשון הרמה והתנשאות, וכאן פירושו כטל חרמון, כטל הבא ממרום ממקום גבוה שיוכל לירד על הר ציון.

ציורים: [כרב] מן הכפורת תעשו את הכרובים על שני קצותיו (שמות כה יט).
[זרר, סגר] ועשית זר זהב למסגרתו סביב (שמות כה כה).
[גבע, כפתר, פרח] גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו (שמות כה לא).
[שקד] שלשה גביעים משוקדים (שמות כה לג).
[כבר] ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת (שמות כז ד).
[נבב] נבוב [1] לוחות תעשה אותו (שמות כז ח).
[שרשה, גבל] שרשות גבלות [2] מעשה עבות (שמות כח כב).
[פעם, רמן] פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב (שמות כח לג).
[חשק, צפה] ווי העמודים וחשוקיהם [3] כסף וצפוי ראשיהם כסף והם מחושקים כסף (שמות לח יז).
[רקע] וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים (שמות לט ג).
[שבץ] ויעשו את אבני השוהם מוסבות משבצות זהב מפותחות פתוחי חותם (שמות לט ו).
[גבב] ויספון את הבית גבים [4] ושדרות בארזים (מ״א ו ט).
[קלע, פקע] וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים [5] ופטורי ציצים (מ״א ו יח).
ויפרשו את כנפי הכרובים ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני (מ״א ו כז).
ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות [6] כרובים ותמורות ופטורי ציצים מלפנים ולחיצון (מ״א ו כט).
וצפה זהב מיושר על המחוקה (מ״א ו לה).
[שבך, גדל] שבכים מעשה שבכה גדילים [7] מעשה שרשרות לכותרות אשר על ראש התמורים (מ״א ז יז).
וכותרות אשר על ראש העמודים מעשה שושן (מ״א ז יט).
[שלב, ירד, לוה] ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים, ועל השלבים כן ממעל, ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מורד [8] (מ״א ז כט).
[חשר] ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה, ידותם וגביהם וחשֻׁקיהם וחשוריהם [9] הכל מוצק (מ״א ז לג).

[ערה] ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה כרובים אריות ותמורות כמער איש[10] וליות סביב (מ"א ז לו).
[גלל] טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גולות[11] הכותרות אשר על פני העמודים (מ"א ז מב).
[תמר] ועשוי כרובים ותמורים ותמרה[12] בין כרוב לכרוב ושנים פנים לכרוב ופני אדם אל התמורה מפו ופני כפיר אל התמורה מפו עשוי אל כל הבית סביב סביב (יחזקאל מא יח-יט).
ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות (דהי"ב ג טז).
כמעשה שפת כוס פרח שושנה (דהי"ב ד ה).
——— ע"ע דמות ותבנית; רקמה.

צִיוּרִים: חרשת מעשה בכלי אומנות לחרות ולחרוץ תבניות, צורות וצעצועים שקועים ובולטים, גם כל מעשי חרש לקישוט בנינים, ובפרט ליפות ולפאר את בית המקדש. [שרשים] גבב, גבל, גבע, גדל, גלל, זרר, חשק, חשר, ירד, כבר, כפתר, כרב, לוה, נבב, סגר, ערה, פעם, פקע, פרח, צפה, קלע, רמן, רקע, שבך, שבץ, שלב, שקד, שרשה, תמר.

[1] מסגרת קרשים שתוכה חלול וריק. [2] כמו שרשרות, שלשלת לטושה שטחים על עברי פניה והוא עבותה וקלועה. [3] דבוקים וצמודים. [4] נסרים ארוגים נאים, וי"א צנורות קטנים לספון גג (shingles). [5] קלע, ארוג פתילים חליפות מעשה עבות. פקע, פרי פקיעות שדה. פטורי ציצים, פתיחות הפרחים. [6] פתיחה וחריתה של מעשה צעצועים הקלועים ושלובים זה בזה. [7] פתילים מעשה עבות. [8] ליות כמו כמער ליות האמור להלן. מורד = משוקע, וי"א משרש רדד שהוא צפוי. [9] חשור = קבוץ, מקום לחבור יתדותיו המחבר את טבור האופן עם גבו. [10] ליות, לויה, זר עשוי מעשה קליעה ועבות ע"ד לוית חן. כמער, כמו מעבר = מכל צד, וכן נאמר בפסוק ל. והשעור: בכל חלק האויר שבין איש מהם, מימינו ומשמאלו, היו ליות. [11] זר כדורי לראש כתרת העמוד. [12] ציור אילן תמר מחוקק או מפוסל לקשוט על גבי הכתלים והדלתות.

צִיּוּת:

[שמע] כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשית כא יב).
[עשה] כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ז).
שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך (בראשית כז ח).
עשיתי ככל אשר צויתני (דברים כו יד).
[סור] וסר אל משמעתך ונכבד בביתך (ש"א כב יד).
[קשב] שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים (ש"ב טו כב).
וכל אשר תאמר אלינו נעשה (מ"ב י ה).
לוא הקשבת למצותי (ישעיה מח יח).
להקשיב לחכמה אזנך (משלי מח יח).
[קבל] שמע עצה וקבל מוסר (משלי יט כ).
קימו וקבלו היהודים עליהם (אסתר ט כז).
——— ע"ע שמיעה.

צִיּוּת: האזנה, הקשבה, שימת לב לשמוע ולקבל מרות; להיות ציות לדברי הגדול ממנו. [שרשים] סור, עשה, קבל, קשב, שמע.

צִיצִית:

[צוץ] ועשו להם ציצים על כנפי בגדיהם לדורותם, ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת (במדבר טו לח).
[גדל] גדילים[1] תעשה לך על ארבע כנפות כסותך (דברים כב יב).
——— ע"ע חבל.

צִיצִית: חוטין לבנים עם פתיל תכלת התלוין על כנפי הבגדים לאות היהודות. [שרשים] גדל, צוץ.

[1] פתילים שזורים ועבותים.

צֵל:

[צלל] סר צלם מעליהם[1] (במדבר יד ט).
את צל ההרים אתה רואה כאנשים (שופטים ט לו).
[סתר] וירדת בסתר[2] ההר (ש"א כה כ).
נקל לצל לנטות עשר מעלות — לא, כי ישוב הצל אחורנית עשר מעלות. וישב את הצל במעלות אשר ירדה, במעלות אחז, אחורנית עשר מעלות (מ"ב כ י-יא).
וסוכה תהיה לצל יומם מחורב (ישעיה ד ו).
כצל סלע כבד בארץ עיפה (ישעיה לב ב).
כי ינטו צללי ערב (ירמיה ו ד).
בצל דליותיו תשכונה (יחזקאל יז כג).
יפה ענף וחרש מצל[3] (יחזקאל לא ד).
וימן ה' אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו... מחום השמש (יונה ד ו).
כצל כנטותו נהלכתי (תהלים קט כג).
ימיו כצל עובר (תהלים קמד ד).
כעבד ישאף צל[4] (איוב ז ב).
כי צל ימינו עלי ארץ (איוב ח ט).
ויברח כצל ולא יעמוד (איוב יד ב).
[צאל] תחת צאלים[5] ישכב... יכסוהו צאלים צללו (איוב מ כב).
עד שיפוח היום ונסו הצללים (שה"ש ב יז).
כי בצל החכמה בצל הכסף[6] (קהלת ז יב).
ולא יאריך ימים כצל (קהלת ח יג).
* [טלל] תחתוהי תטלל חיות ברא[7] (דניאל ד ט).
כאשר צללו[8] שערי ירושלם (נחמיה יג יט).

צֵל: דמות בבואה החודרת בעד האור (shadow) שנראית כמו נוטה ומשתרעת על גבי הקרקע או על

המתיצה שכנגדה ; כהות אחורי דבר הנצב מול האור.
[שרשים] * טלל, סתר, צאל, צלל.

1 בהשאלה למחסה ולמסתור. 2 בצד האחר וההר מבדיל ביניהם ומסתיר אותה בצלו. 3 שיש לו ענפים צפופים וסבוכים שחוצצים בעד קרני אור השמש ונותנים צל. 4 כעבד המתיגע מעבודת פרך רוצה שינטו צללי ערב ויפטר מעבודתו. 5 ענינו צל, ובא צאלים תחת צללים (רש"י). 6 החכמה תהיה לו למחסה ולתועלת כמו הכסף כי התכמה תחיה את בעליה. 7 תחתיו חסו בצלו חית השדה. 8 בשעה ששערי ירושלם נתנו צלם, וזהו כשהשמש ירדה מאחוריהם.

צמאון: ע"ע רעב וצמא.

צמיחה:

[שוח, עשב] וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח (בראשית ב ה).
[צמח] וקוץ ודרדר תצמיח לך (בראשית ג יח).
[טרף] והנה עלה זית טרף בפיה (בראשית ח יא).
[דוד] וימצא דוראים בשדה (בראשית ל יד).
[פרח, נצץ] והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ י).
[שבל] שבע שבלים עולות בקנה אחד (בראשית מא ה).
[סוף] ותשם בסוף על שפת היאור (שמות ב ג).
כל העץ הצומח לכם מן השדה (שמות י ה).
[אזב] ולקחתם אגודת אזוב 2 (שמות יב כב).
כפתור ופרח (שמות כה לג).
[ערב] כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כג מ).
[ספח] את ספיח קצירך לא תקצור (ויקרא כה ה).
[גמל] ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז כג).
[עלה] לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב (דברים כט כב).
[נוב] את מתקי ואת תנובתי הטובה (שופטים ט יא).
[פקע] מקלעת פקעים ופטורי ציצים (מ"א ו יח).
[שוש] כמעשה שפת כוס פרח שושן (מ"א ז כו).
[קנה] כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד טו).
וילקט ממנו פקעת שדה (מ"ב ד לט).
על משענת הקנה הרצוץ הזה (מ"ב יח כא).
[נצר, שרש, פרה] ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א).
[חצר, דשא] יבש חציר כלה דשא ירק לא היה (ישעיה טו ו).
[שוג] ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי (ישעיה יז יא).
כי לפני קציר כתם פרח ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח ה).
קנה וסוף קמלו (ישעיה יט ו).
הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל (ישעיה כז ו).
חציר גגות ושדמה 4 לפני קמה (ישעיה לז כז).
[ציץ] יבש חציר נבל ציץ (ישעיה יח ז).
כערבים על יבלי מים (ישעית מד ד).
[אגם] הלכף כאגמון ראשו ? (ישעיה נח ה).
נצר מטעי מעשה ידי להתפאר (ישעיה ס כא).
כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח (ישעיה סא יא).
[סור] ואיך נהפכת לי סורי 5 הגפן נכריה (ירמיה ב כא).
צץ המטה פרח הזדון (יחזקאל ז י).
רבבה כצמח השדה נתתיך (יחזקאל טז ז).
[צוף, לקח] קח על מים רבים צפצפה שמו (יחזקאל יז ח).
כל טרפי צמחה תיבש (יחזקאל יז ט).
[ינק] מראש יונקותיו רך אקטוף (יחזקאל יז כב).
[עשה] ונשא ענף ועשה פרי (יחזקאל יז כג).
הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש (יחזקאל יז כד).
[רבב] ותרבינה סרעפותיו (יחזקאל לא ה).
צמח בלי יעשה קמח (הושע ח ז).
[פרא] הוא בין אחים יפריא (הושע יג טו).
אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון (הושע יד ו־ז).
[לקש] בתחלת עלות הלקש 6 והנה לקש אחר גזי המלך (עמוס ז א).
סוף חבוש לראשי (יונה ב ו).
[קיק] וימן ה' אלהים קיקיון 7 (יונה ד ו).
ופרח לבנון אומלל 8 (נחום א ד).
[נשא] ועץ הזית לא נשא (חגי ב יט).
צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכריה ו יב).
חיל כי ינוב אל תשיתו לב (תהלים סב יא).
תלמיה רוה... צמחה תברך (תהלים סה יא).
ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלים עב טז).
צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה (תהלים צב יג).
[שלף] יהיה כחציר גגות שקדמת שלף 9 יבש (תהלים קכט ו).
גלה קציר ונראה דשא ונאספו עשבות הרים (משלי כז כה).
[גמא, שגה] היגמא גומא בלב בצה ישגה אחו בלי מים ? עודנו באבו לא יקטף ? ולפני כל חציר ייבש (איוב ח יא).
אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה 10 עפר ארץ (איוב יד יט).
וישלך כזית נצתו (איוב טו לג).
[מלח] הקוטפים מליח 11 עלי שיח ושורש רתמים לחמם (איוב ל ד).

[חבץ] חבצלת השרון שושנת העמקים (שה"ש ב א).
הנצנים נראו בארץ (שה"ש ב יב).
[יער] אכלתי יערי [12] עם דבשי (שה"ש ה א).
[אבב] לראות באבי הנחל [13] (שה"ש ו יא).
[נוץ] וינאץ השקד ויסתבל החגב (קהלת יב ה).
עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות (נחמיה ח טו).

ע"ע אילנות; ירקות; נטיעה; ענפים; פירות; שרש.

צמיחה: גידול ורבוי השרשים היוצאים מן הארץ אחר הזריעה או ענפים מנטיעות אחרות, ובהשאלה לכל דבר שנתהוה ונתחדש או פעולה חדשה. [שרשים] אבב, אגם, אזב, גמא, גמל, דוד, דשא, חבץ, חצר, טרף, ינק, יער, לקח, לקש, מלח, נוב, נוץ, נצץ, נצר, נשא, סוף, סור, ספח, עלה, ערב, עשב, עשה, פקע, פרא, פרה, פרח, צוף, צוץ, צמח, קיק, קנה, רבב, שבל, שגה, שוג, שות, שוש, שלף, שרש.

[1] כל זמן שהוא ביאור או בים נקרא סוף, ואחר שנקצץ נקרא גומא. [2] מקטני הצמחים וגדל בקיר (מ"א ח יג). [3] מין צמח שעליו מתבקעים ומתפצלים (colocynth). [8] כמו ושדפה לפני קמה (מ"ב יט כו). [5] מין נטיעה בערבית שריה. [6] עשב המאוחר. [7] דלעת שמוציאין ממנה שמן קיק (ricinus) שמשתמשים בו לצורך שלשול לרפואה. [8] כמישת הצמחים. [9] לשון יציאה והעתקה ממקום שהוא תקוע שם, בהוראת פריחה משרשו, כלומר קודם שיצמח כל צרכו כבר יבש. [10] המים ישחקו האבנים וישטפו במהרה ספיח השדה עם עפר הארץ — כה יגבר כח ההשחתה. [11] תולשים עשב מליח ועלי אילן. [12] קנה הדבש מנופת, ת"י ותשם בסוף ושויתיה ביערא. [13] הצמח ירק בעודו רטוב ורענן נקרא אֵב.

צמר ופשתים:

[שוש] וילבש אותו שש (בראשית מא מב).
[פשת] והפשתה והשעורה נוכתה . . . והפשתה גבעול [1] (שמות ט לא).
שש משזר ותכלת וארגמן (שמות כו א).
[צמר] בבגד צמר או בבגד פשתים (ויקרא יג מז).
או בשתי או בערב לפשתים ולצמר (ויקרא יג מח).
[בדד] כתונת בד [2] (ויקרא טז ד).
[שעטנז] לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו (דברים כב יא).
ותטמנם בפשתי העץ [3] (יהושע ב ו).
[גזז] אם טל יהיה על הגזה לבדה (שופטים טז ט).
מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג ד).
אם יאדימו כתולע בצמר יהיו (ישעיה א יח).
והיה החסון לנערת ופועלו לניצוץ (ישעיה א לא).
עובדי פשתים שריקות [5] (ישעיה מב ג).
דעכו כפשתה כבו (ישעיה מג יז).
וקנית לך אזור פשתים (ירמיה יג א).
פארי פשתים . . . ומכנסי פשתים (יחזקאל מד יח).
נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי (הושע ב ז).
[אטן] חטובות אטון מצרים (משלי ז טז).
* [עמר] ושער ראשה כעמר נקי (דניאל ז ט).
[בוץ] בית עבודת הבוץ (דהי"א ד כא).

ע"ע בגדים.

צמר ופשתים: צמר, שער כבשים שמשזרים לחוטין ופתילות לעשות ממנו בגד. פשתה, מין צמח שעושים ממנו חוטין לעשות בד. [שרשים] צמר: גזז, * עמר, צמר. פשתים: אטן, בדד, בוץ, נער, פשת, שוש, שעט־נז.

[1] כן נקרא הפרח קודם שיתפתח ועליו מקובצים ומקופלים בדמות גביע. [2] בגד שנעשה מחוטים מיוחדים הנפרדים בשריקה מגבעול הפשתה, נימא של פשתן. [3] כמו בעצי הפשתים הבדים שהיו מיבשים על הגגות. [4] חוטים דקים שננערים בשעת נפיצת הפשתים. [5] שעוסקים בשריקות הפשתים. [6] נאמר על הפתילה וגם על הפשתה בעודה בקרקע.

צנור:

[רהט] ברהטים בשקתות המים (בראשית ל לח).
[צנר] כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה ח).
תהום אל תהום קורא לקול צנוריך (תהלים מב ח).
[עלה] מי פלג לשטף תעלה [1] ? (איוב לח כה).

ע"ע ים.

צנור: מרזב שנשפכים בו מי הגג; סילון היורד דרך משופע ומקלח מים ממעלה למטה; זרם מים היורד במדרון מן ההר אל הים בקול שאון והמיה כמו אשד מים (water-fall). [שרשים] עלה, צנר, רהט.

[1] ת"י מאן דעביד שזופי מטרא לארזבא דמיא.

צניעות:

[צנע] והצנע לכת [1] עם אלהיך (מיכה ו ח).
[פנם] כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד).
ואת צנועים [2] חכמה (משלי יא ב).

ע"ע ענוה.

צניעות: התבודדת במקום מיוחד ומכוסה מעין רואים; מי שמעשיו הטובים בחשאי בלא פרסום; מי שמכיר מקומו וערכו ואינו פורץ להתגלע בקהל, או להקל ראשו כנגד זולתו. [שרשים] פנם, צנע.

[1] ללכת בהצנע ובהכנעה וענות נפש. [2] יש קורין ואת נועצים חכמה כמו להלן (יג י) בהפך אתונן.

צעיף:

[צעף] ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כד סה).

ותכס בצעיף ותתעטף [1] (בראשית לח יד).
[סוה] ויתן על פניו מסוה (שמות לד לג).
[צמה] גלי צמתך [2] חשפי שובל (ישעיה מז ב).
[ספח] ועושות המספחות על ראש כל קומה (יחזקאל יג יח).
[צנף] וישימו הצניף הטהור על ראשו (זכריה ג ה).
עיניך יונים מבעד לצמתך (שה"ש ד א).
[רדד] נשאו את רדידי מעלי (שה"ש ה ז).
הבי המטפחת אשר עליך (רות ג ט).

——— ע"ע בגדים; עטיפה.

צעיף: בגד לכסוי ועטוף הראש והפנים. [שרשים] סוה, ספח, צמה, צנף, צעף, רדד.

[1] נוסת השמרוני ותתחלף וכן בפסיקתא זוטרתא, שעד עתה לבשה בגדי אלמנותה ועתה החליפה בגדיה. [2] המכסה ומאחז השער ופני האשה, או מפני שהוא כמעשה רשת ופח (veil). כי כסתה פניה (בראשית לח טו) ת"י צמצמתה אפהא.

צעצועים: ע"ע ציורים.

צעקה: [צעק] קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה (בראשית ד י).

הכצעקתה הבאה אלי עשו (בראשית יח כא).
ויצעק צעקה גדולה ומרה (בראשית כז לד).
[שוע] ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה (שמות ב כג).
כי אם צעוק יצעק אלי ושמעתי (שמות כב כב).
על דבר אשר לא צעקה בעיר (דברים כב כד).
מה לך כי נזעקת? (שופטים יח כג).
ותעל שועתם העיר השמים (ש"א ה יב).
ויצעק ויאמר אהה אדוני! (מ"ב ו ה).
[רוע] על כן הלוצי מואב יריעו (ישעיה טו ד).
מקרקר קיר ושוע אל ההר (ישעיה כב ה).
[צוח] צוחה על היין בחוצות (ישעיה כד יא).
לא יצעק ולא ישא [1] ולא ישמיע בחוץ קולו (ישעיה מב ב).
[פעה] כיולדה אפעה [2] אשום ואשאף יחד (ישעיה מב יד).
ואתם תצעקו מכאב לב (ישעיה סה יד).
וצוחת ירושלם עלתה (ירמיה יד ב).
עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני קולך (ירמיה כב כ).
[שאג] שאוג ישאג על נוהו (ירמיה כה ל).
[רצח] לפתוח פה ברצח [3] להרים קול בתרועה (יחזקאל כא כז).
מבטן שאול שועתי (יונה ב ג).
קול צעקה משער הדגים (צפניה א י).
קול יום ה' מר צורח (צפניה א יד).
ישועו ואין מושיע (תהלים יח מב).
[עקה] מקול אויב מפני עקת [4] רשע (תהלים נה ד).
[רנן] וירא בצר להם בשמעו את רנתם (תהלים קו מד).
ואין צוחה ברחובותינו (תהלים קמד יד).
קמתי בקהל אשוע (איוב ל כח).
* [שרק] קל קרנא משרוקיתא [5] (דניאל ג ה).

——— ע"ע קול.

צעקה: הרמת קול ממצוקת נפש ופחד. [שרשים] עקה, פעה, צוח, צעק, רוע, רנן, רצח, שאג, שוע, * שרק.

[1] כמו ולא ישאג. [2] שריקה וזעקה (vociferous). [3] קול רעש להבעית ולהחריד. [4] כמו צעקת. [5] שריקת קולו.

צער: [עצב] ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו).

[מרר] ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה (בראשית כו לה).
[אוה] אוי לך מואב אבדת עם כמוש (במדבר כא כט).
[און] לא אכלתי באוני ממנו (דברים כו יד).
ולא עצבו [1] אביו מימיו לאמר (מ"א א ו).
[הוה] הוי גוי חוטא (ישעיה א ד).
[זעק] לבי למואב יזעק (ירמיה טו ה).
מרו ועצבו את רוח קדשו (ישעיה סג י).
[הוי] הוי אחי והוי אחות... הוי ארון והוי הודו [2] (ירמיה כב יח).
[נוד] שמעתי אפרים מתנודד [3] (ירמיה לא יח).
[אח] ורקע ברגלך ואמר אח (יחזקאל ו יא).
[פרע] לא אפרע [4] ולא אחום ולא אנחם (יחזקאל כד יד).
[הה] הלילו הה [5] ליום (יחזקאל ל ב).
ובכל חוצות יאמרו הו הו (עמוס ה טז).
[חוס] אתה חסת על הקיקיון (יונה ד י).
[אלל] אללי כי הייתי באספי קיץ (מיכה ז א).
[עמל] בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא ינוגעו (תהלים עג ה).
[בכא] עוברי בעמק הבכא מעין ישיתהו (תהלים פד ז).
[אבה] למי אוי למי אבוי (משלי כג כט).
[קלל] דור אביו יקלל [6] (משלי ל יא).
אם אמרי אשכחה שיחי [7] אעזבה פני ואבליגה (איוב ט כז).
אם רשעתי אללי לי (איוב י טו).
ואניעה עליכם במו ראשי (איוב טז ד).
[חבל] רוחי חובלה (איוב יז א).
[יגה] תוגיון נפשי (איוב יט ב).
ואי־לו [8] האחד שיפול (קהלת ד י).
[אוה] אי לך ארץ שמלכך נער (קהלת י טז).

ועשית מרעה לבלי עצבי [9] (דהי"א ד י).

—— ע"ע דאגה; יגון ואנחה.

צער: דחיקת הלב וכאב הנפש על שמועה לא טובה או איזה ענין רע; יסורים רוחניים. [שרשים] אבה, אוה, און, אח, בכא, הה, הוי, זעק, חבל, חום, יגה, מרר, נוד, עמל, עצב, פרע, קלל.

[1] לא ציער אותו ע"י מוסר. השבעים קורין ולא עצרו כלומר לא עכב בעדו. [2] ואי על מלכא ואי על מלכותא. [3] הרגשת צער של חרטה, חלחול ורעדה מצער. [4] לשון פריעת ראש לאבל ולצער, לא אצטער. [5] הה, אהה, הו, אוי ואבוי הן מלות הקריאה לזעקת צער. [6] ת"י דרא דאבוהי מצער. [7] דברי צער. [8] תרי מלין, אוי לו לאחד שיפול אם אין שני להקימו. [9] כמו לבלתי עצבי מרעה, שלא יארה לי שום צער ועצב.

צער בעלי חיים:

כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... עזוב תעזוב עמו (שמות כג ה).
לא תחרוש בשור וחמור יחדו (דברים כב י).
[חסם] לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
[נשק] להם הם אומרים זובחי אדם עגלים ישקון [1] (הושע יג ב).
[כזר] יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי (משלי יב י).

—— ע"ע רחמנות.

צער בעלי חיים: הנהגת רחמנות לבהמות חיות ועופות ושאר בעלי חיים, שלא לצערם ולהשתדל למעט כאבם וצערם בכל מה דאפשר, זולת אם יש צורך בהריגתן לאוכל נפש האדם ולצרכיו ההכרחיים. [שרשים] חסם, כזר, נשק.

[1] וכן יש צבועים המרחמים על בעלי חיים והם אכזרים על בני אדם.

צפוי:

[צפה] מבית ומחוץ תצפנו (שמות כה יא).
וצפית אותם נחשת (שמות כז ב).
[חשק] עמודי החצר סביב מחושקים כסף (שמות
וצפה ראשיהם וחשוקיהם זהב (שמות לו לח).
[פחת] וירקעו את פחי הזהב (שמות לט ג).
רקועי פחים צפוי למזבח (במדבר יז ג).
ויצף מזבח ארז (מ"א ו כא).
[רדד] ליות מעשה מורד [1] (מ"א ו כט).
וצפה זהב וירד על הכרובים על התמורות את הזהב (מ"א ו לב).
את צפוי פסילי כספך (ישעיה ל כב).
[רקע] בזהב ירקענו (ישעיה מ יט).
כסף מרוקע מתרשיש יובא (ירמיה י ט).
כסף סיגים מצופה על חרש (משלי כו כג).
[שכה] תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כה יא).
ויצף [2] את הזהב אבן יקרה (דהי"ב ג ו).
[חפה] ויחף את הבית הקורות... זהב (דהי"ב ג ז).

—— ע"ע כסף וזהב.

צפוי: רקיעה, שטיחה ורדידה של גוש מוצק או טסי מתכיות לעשות מהם פחים דקים (plate) או לוחות עץ (veneer) או לוחות חומר על שטח החיצוני של כלים או בנינים ליופי או לחזוק. [שרשים] חפה, חשק, פחת, צפה, רדד, רקע, שכה.

[1] מרודדין כמו רדיד שהוא טס דק ואין בולטין בעביו ולא חקוקין בשקועא. [2] שקע בבית אבנים יקרות במשבצות לנוי (mosaic).

צרה:

[ענה] כי שמע ה' אל עניך (בראשית טז יא).
ויירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית לב ח).
[צרר] מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי (בראשית לה ג).
ואשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה עלינו הצרה הזאת (בראשית מב כא).
[לאה] את כל התלאה אשר מצאתם בדרך (שמות יח ח).
אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו (במדבר כ יד).
[קוץ] ויקץ מואב מפני בני ישראל (במדבר כב ג).
ומצאוהו רעות רבות וצרות (דברים לא יז).
[צרר] ותצר לישראל מאד (שופטים ז ט).
ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם? (שופטים יא ז).
וכעסתה צרתה גם כעס (ש"א א ו).
אם ראה תראה בעני עמתך (ש"א א יא).
והבטת צר מעון [1] בכל אשר ייטיב את ישראל (ש"א ב לב).
מושיע לכם מכל רעותיכם וצרותיכם (ש"א י יט).
ויצילני מכל צרה (ש"א כו כד).
צר לי מאד (ש"א כח טו).
[רעע] והנך ברעתך כי איש דמים אתה (ש"ב טז ח).
כי ראה ה' את עני ישראל מורה מאד ואפס עצור ואפס עזור ואין עוזר לישראל (מ"ב יד כו).
יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה, כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה (מ"ב יט ג).
[שאה] ולשואה ממרחק תבא (ישעיה י ג).
את קובעת כוס התרעלה שתית מצית (ישעיה נא יז).
[חתת] וממחתה כי לא תקרב אליך (ישעיה נד יד).
בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט).
הנני מביא עליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה (ירמיה יא יא).
ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמיה ל ז).

לא תקום פעמים צרה (נחום א ט).
[צוק] יום צרה ומצוקה יום שואה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (צפניה א טו).
למה ה׳ תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה (תהלים י א).
[אוד] יקדמוני ביום אידי (תהלים יח יט).
צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני (תהלים כה יז).
כי אפפו עלי רעות עד אין מספר (תהלים מ יג).
[עקה] מקול אויב מפני עקת רשע (תהלים נה ד).
[קשה] הראית עמך קשה השקיתנו יין תרעלה (תהלים ס ה).
עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים (תהלים עח מט).
מן המצר קראתי יה (תהלים קיח ה).
זאת נחמתי בעניי (תהלים קיט נ).
ואידכם כסופה יאתה בבוא עליכם צרה ומצוקה (משלי א כז).
ואח לצרה יולד (משלי יז יז).
התרפית ביום צרה צר רוחכה (משלי כד י).
[עמל] במלאות ספקו יצר לו[2] כל יד עמל תבואנו (איוב כ כב).
[פיד] אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע[3] (איוב ל כד).
יחלץ עני בעניו ויגל בלחץ אזנם (איוב לו טו).
כי מצאה בי יד ה׳ (רות א יג).
זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה (איכה א ז).
ראה ה׳ כי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי (איכה א כ).
[שבר] כי גדול כים שברך מי ירפא לך? (איכה ב יג).
והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא (דניאל יב א).
אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו (נחמיה ט לב).
בצרה גדולה אנחנו (נחמיה ט לז).

ע״ע טוב ורע.

צרה: לחיצה ודחיקה, מחתה וצרה; התנכלות האויב לעשות רעה. [שרשים] אוד, חתת, לאה, עמל, ענה, עקה, פיד, צוק, צרר, קוץ, קשה, רעע, שאה, שבר.

[1] כמו והבטת צרה במעונך כלומר בביתו ובמשפחתו בכל אשר איטיב את ישראל, לא כדעת המפרשים והבטת איש אחר (rival) שיכהן בביהמ״ק כמו שהעתיקו בלשון אנגלית, כי כבר נאמר אח״כ והקימותי לי כהן נאמן, וגם לא היה יכול לראות כהן אחר בעודו בחיים. [2] כלומר כל מין צרה וצוקה, כמו הבטוי האשכנזי אללערהאַנד (רייפמן), אחר שתתמלא תאותו תבא עליו צרה. [3] עי הוא הקבר העשוי כמו תל ועי ואמר כי אחר המות בקבר לא ישלח עוד ידו להרע להם, ואז הצרה הזאת היא להם לישועה.

צרוף: [מי] בת מי[1] זהב (בראשית לו לט).
[יצק] ויצקת לו ארבע טבעות זהב (שמות כה יב).
[צרף] ואצרפנו לך שם (שופטים ז ד).
ואצרוף כבור סיגיך (ישעיה א כה).
[זקק] שמרים מזוקקים (ישעיה כה ו).
וצורף בזהב ירקענו (ישעיה מ יט).
ויחזק חרש את צורף (ישעיה מא ז).
הנה צרפתיך ולא בכסף[2] (ישעיה מח י).
לשוא צרף צורף ורעים לא נתקו (ירמיה ו כט).
[כור] כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה (יחזקאל כב כב).
[בחן] וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתם כבחון את הזהב (זכריה יג ט).
[טהר] וישב מצרף ומטהר כסף (מלאכי ג ג).
[עלל] כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים יב ז).
אמרת ה׳ צרופה (תהלים כב לא).
צרפתנו כצרף כסף (תהלים סו י).
מצרף לכסף וכור לזהב (משלי יז ג).
ומקום לזהב יזוקו (איוב כח א).
בצקת עפר למוצק (איוב לח לח).
[ברר, לבן] לצרוף בהם ולברר וללבן (דניאל יא לה).
יתבררו ויתלבנו ויצרפו (דניאל יב י).
החזיקו הצורפים והרוכלים (נחמיה ג לב).
זהב מזוקק במשקל (דהי״א כח יח).

ע״ע בחינה; נסיכה; פסולת.

צרוף: התכת המתכיות וצריפתן באש לעשות מהן כלים או לזקק אותן להסיר הסיגים והפסולת; סנן דבר הנגר לבררו. בהשאלה על הבחינה והנסיון. [שרשים] בחן, ברר, זקק, טהר, כור, לבן, מי, עלל, צרף.

[1] תרגומו בת מצרף דהבא. [2] ולא בבור כסף.

ק

קבוץ: ע״ע אספה; כניסה.

קבורה: [קבר] תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני (בראשית כג ד).
במבחר קברינו קבור את מתך (בראשית כג ה).

ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר (בראשית כג כ).
[שאל] כי ארד אל בני אבל שאולה (בראשית לז לה).
ושכבתי עִם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם (בראשית מז ל).
המבלי אין קברים במצרים? (שמות יד יא).
כי קבור תקברנו ביום ההוא (דברים כא כג).
[חלק] כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג כא).
ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה (דברים לד ו).
לא תבוא נבלתך אל קבר אבותיך (מ"א יג כב).
במותי וקברתם אותי בקבר אשר איש האלהים קבור בו (מ"א יג לא).
ויאמר פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלכים היא. וילכו לקברה ולא מצאו כי אם הגלגולת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לד־לה).
וימת אלישע ויקברוהו וגדודי מואב יבואו בארץ בא שנה[1] (מ"ב יג כ).
ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע (מ"ב יד כא).
וישלך את עפרה על קבר בני העם (מ"ב כג ו).
הקבר איש האלהים (מ"ב כג יז).
לא תחד אתם בקבורה (ישעיה יד כ).
[תחת] תחתיך יוצע רמה ומכסיך תולעה (ישעיה יד יא).
[בית] כל מלכי גוים שכבו בכבוד איש בביתו (ישעיה יד יט).
חצבת לך פה קבר (ישעיה כב טז).
ויתן את רשעים קברו (ישעיה נג ט).
[שכב] יבוא שלום ינוח על משכבותם[2] (ישעיה נז ב).
[שמן] כשלנו בצהרים כנשף באשמנים[3] כמתים (ישעיה נט י).
היושבים בקברים[4] ובנצורים ילינו (ישעיה סה ד).
לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו (ירמיה ח ב).
ובתופת יקברו מאין מקום לקבור (ירמיה יט יא).
קבורת חמור[5] יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם (ירמיה כב יט).
עד קברו אותו המקברים (יחזקאל לט טו).
אשים[6] קברך כי קלות (נחום א יד).
[בור] ונמשלתי עם יורדי בור (תהלים כח א).
[שכן] קרבם[7] בתימו לעולם משכנותם לדור ודור (תהלים מט יב).
השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כב).
תבוא בכלח אלי קבר (איוב ה כו).
[שחת] לשחת קראתי אבי אתה, אמי ואחותי לרמה (איוב יז יד).
[גדש] והוא לקברות יובל ועל גדיש[8] ישקוד (איוב כא לב).
כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד לכל חי (איוב ל כג).
[עוה] אך לא בעי[9] ישלח יד אם בפידו להן שוע (איוב ל כד).
וגם קבורה לא היתה לו (קהלת ו ג).
ראיתי רשעים קבורים (קהלת ח י).
כי הולך האדם אל בית עולמו... ונרוץ הגלגל אל הבור (קהלת יב ה־ו).
ויקברוהו בקברותיו אשר כרה לו בעיר דויד וישכבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרוקחים (דהי"ב טז יד).
ולא קברוהו בקברות המלכים (דהי"ב כד כה).
וישכב עוזיהו עם אבותיו ויקברו אותו עם אבותיו בשדה הקבורה[10] אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא (דהי"ב כו כג).
וישכב יחזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד, וכבוד גדול עשו לו במותו כל יהודה ויושבי ירושלם (דהי"ב לב לג).

ע"ע מיתה.

קבורה: הנחת גוף מת במקום מיוחד בארץ; התעסקות בסדר הקבורה. [שרשים] בור, בית, גדש, חלק, עוה, קבר, שאל, שחת, שכב, שכן, שמן, תחת.

[1] כמו באותה שנה (שמת בה אלישע). [2] השבעים קורין ינית על משכבו תם (תרין מלין). [3] ת"י איתחד עלמא באנפנא כמה דאתידין קבריא באפי מתיא. [4] כי חשבו לפי אמונתם להתחבר אל המתים כדי שתשרה עליהם רוח הנבואת. [5] במעי הכלבים. [6] יש קורין אשים בסי"ן לשון שממה. [7] ת"י קברם. [8] תל הקבר העשוי כגדיש. [9] עי הוא הקבר העשוי כמו תל ועי, ואמר אחרי קבורתו לא יכול עוד לשלות בו יד לרעה. [10] ולא במערת המלכים רק בשדה אשר בה המערות.

קבלה:
[לקח] ויקח את ברכתך (בראשית כז לה).
[נשא] כי תשא[1] את ראש בני ישראל (שמות ל יב).
הנה ברך לקחתי (במדבר כג כ).
אם אתה תקח לך — קח (ש"א כא י).
ישא ברכה[2] מאת ה׳ (תהלים כד ה).
האירה פניך על עבדך (תהלים לא יז).
[קרב] תקרב רנתי[3] לפניך ה׳ (תהלים קיט קסט).
לקחת מוסר השכל (משלי א ג).
[קבל] שמע עצה וקבל מוסר (משלי יט כ).
גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל? (איוב ב י).
ותלקח אסתר אל בית המלך (אסתר ב ח).
ותשלח בגדים... ולא קבל (אסתר ד ד).

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות (אסתר ט כג).
• מתנן ... תקבלון מן קדמי (דניאל ב ו).
ודריוש מדיא קבל מלכותא (דניאל ו א).
וקבלו הכהנים ... משקל הכסף (עזרא ח ל).
ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד (דהי"א יב יט).
כה אמר ה' קבל לך (דהי"א כא יא).
ויקבלו הכהנים את הדם (דהי"ב כט כב).

ע"ע לקח.

קבלה: לקיחה ברצון; נטילת חפץ מיד המוסר העומד נכחו. [שרשים] לקח, נשא, קבל, קרב.

[1] תרגומו ארי תקבל. [2] תרגומו יקבל ברכתא. [3] כלומר תקבל תפלתי.

קבלת פנים:

[קרא] ויצא מלך סדום לקראתו .... ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין... ויברכהו (בראשית יד יז־יט).
[ראת] כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני (בראשית לג י).
ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גושנה וירא אליו ויפול על צואריו (בראשית מו כט).
ויאמר ה' אל משה לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שמות ד כז).
[חזת] ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד יא).
שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר (דברים טז טז).
[קדם] על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כג ה).
[הלך] מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת? (מ"ב ד כג).
לקראת צמא התיו מים... בלחמו קדמו נודד (ישעיה כא יד).
מלך ביפיו תחזינה עיניך (ישעיה לג יז).
במה אקדם ה'? (מיכה ו ו).
[בקר] ולבקר בהיכלו (תהלים כז ד).
נקדמה פניו בתודה (תהלים צה ב).
חסד ואמת יקדמו פניך (תהלים פט טו).
[שחר] יצאתי לקראתך לשחר פניך (משלי ז טו).
מי הקדימני ואשלם (איוב מא ג).

ע"ע בקור חולים.

קבלת פנים: המצא במקום נוכח פני אדם גדול לקדם פניו באהבה ויקר; הליכה לבקר אותו ולכבדו. [שרשים] בקר, הלך, חזה, קדם, קרא, ראה, שחר.

קדוש השם:

[קדש, כבד] בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד (ויקרא י ג).
ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב לב).
יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל (במדבר כ יב).
קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו (שעיה ד ג).
והאל הקדוש נקדש בצדקה (ישעיה ה טז).
את ה' צבאות אותו תקדישו (ישעיה ח יג).
והקדישו את קדוש ישראל (ישעיה כט כג).
תחת אשר הערה למות נפשו [1] (ישעיה נג יב).
ונקדשתי בכם לעיני העמים (יחזקאל כ מא).
בעשותי בה שפטים ונקדשתי בה (יחזקאל כח כב).
וקדשתי את שמי הגדול... בהקדשי בכם לעיניהם (יחזקאל לו כג).
[גדל, ידע] והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' (יחזקאל לח כג).
ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א יא).
הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש (תהלים כט ב).
[ירא] קדוש ונורא שמו (תהלים קיא ט).

ע"ע חלול השם.

קדוש השם: רוממות המעלה הרוחנית המתיחסת אל צד היחוד של הקב"ה. [שרשים] גדל, ידע, ירא, כבד, קדש.

[1] מיתה על קדוש השם.

קדושה:

[ירא] מה נורא המקום הזה! אין זה כי אם בית אלהים (בראשית כח יז).
[משח] אשר משחת שם מצבה (בראשית לא יג).
[קדש] זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח).
ואנשי קודש תהיו לי (שמות כו ל).
והיה המזבח קודש קדשים [1] (שמות כט לז).
לדעת כי אני ה' מקדשכם (שמות לא יג).
והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא יא מד).
וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב (ויקרא כא ח).
ולא יבואו לראות כבלע את הקודש (במדבר ד כ).
בערתי את הקודש מן הבית (דברים כו יג).
הקדש הקדשתי את הכסף לה' (שופטים יז ג).
[כבד] וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד (ישעיה נח יג).
האומרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה סה ה).
וקדשתם את יום השבת (ירמיה יז כב).
כי אני ה' מקדש את ישראל (יחזקאל לז כח).
להבדיל בין הקודש לחול (יחזקאל מב כ).
לכהנים המקודש [2] מבני צדוק (יחזקאל מח יא).
ובא ה' אלהי כל קדושים עמך (זכריה יד ה).
לקדושים אשר בארץ המה ואדירי [3] כל חפצי בם (תהלים טז ג).

רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אדני בם סיני בקודש[4] (תהלים סח יח).
תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות (איכה ד ב).
ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים (דהי"א כג יג).
וכל ההקדיש[5] שמואל הרואה (דהי"א כו כח).
——— ע"ע טומאה וטהרה.

קדושה: נקיון והפרשה מדבר טמא, והבדלת מעניינים חמריים; רוממות למעלה רוחנית. [שרשים] ירא, כבד, משח, קדש.

[1] הפלגת הקדושה, קדושה מכופלת (sacrosanct). [2] כמו המקודשים בני צדוק, או מבני צדוק המקודש. [3] כמו אדירים. [4] כמו אדני בא מסיני בקודש. [5] כמו אשר הקדיש.

קדם: ע"ע אחור וקדם.

קהל:

[גות, קהל] גוי וקהל גוים[1] יהיה ממך (בראשית לה יא).
בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט ו).
[יעד] דברו אל כל עדת ישראל (שמות יב ג).
ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל (שמות יב ו).
נשיאי עדה קרואי מועד (במדבר טז ב).
לא יבוא ממזר בקהל ה' (דברים כג ג).
תורה... מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד).
מי אשר לא עלה בקהל (שופטים כא ה).
[פנה] גושו הלום כל פנות[2] העם (ש"א יד לח).
[להק] וירא את להקת הנביאים נבאים (ש"א יט כ).
וכל ישראל עמו קהל גדול (מ"א ח סה).
[עמם] בתוך עמי אנכי יושבת (מ"ב ד יג).
[עדר] כי נשבה עדר ה' (ירמיה יג יז).
ואבד ממנה קול[3] גדול (ירמיה נא נה).
וכל קהלך הנקהלים עליך (יחזקאל לח ז).
במקהלים אברך ה' (תהלים כו יב).
במקהלות ברכו אלהים (תהלים סח כז).
אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב א).
אמונתך בקהל קדושים (תהלים פט ו).
[סוד] אודה ה'... בסוד ישרים ועדה (תהלים קיא א).
בתוך קהל ועדה (משלי ה יד).
[שער] בשער לא יפתח פיהו[4] (משלי כד ז).
תגלה רעתו בקהל (משלי כו כ).
קמתי בקהל אשוע (איוב ל כח).
כי יודע כל שער עמי (רות ג יא).
נקהלו היהודים בעריהם (אסתר ט ב).
והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י ח).
וכל ישראל עמו קהל גדול מאד (דהי"ב ז ח).
——— ע"ע המון; עם; שבטים.

קהל: קבוץ קבוע של אנשים בהנהגה מסודרת ולתכלית מיוחדת. [שרשים] גות, יעד, להק, סוד, עדר, עמם, פנה, קהל, שער.

[1] גוי על בנימין מרחל וקהל גוים על יתר השבטים. [2] כתות העם, כל הקהל. [3] כמו קהל גדול, שמשמיעים קול המון. [4] הקהל העומד בשער העיר (public).

קול:

[קול] קול דמי אחיך צועקים אלי[1] (בראשית ד י).
הקול קול יעקב והידים ידי עשו (בראשית כז כב).
ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא (בראשית לט טו).
[חרץ] לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז).
וקול שופר חזק מאד (שמות יט טז).
אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה (שמות לב יח).
[תקע, רוע] ותקעתם תרועה שנית (במדבר י ו).
ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם (במדבר י י).
קול דברים אתם שומעים... זולתי קול (דברים ד יב).
[ענה] וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם (דברים כא ז).
וענית ואמרת לפני ה' אלהיך (דברים כו ה).
לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י כא).
[יבב] ותיבב אם סיסרא (שופטים ה כח).
[דפק] מתדפקים על הדלת (שופטים יט כב).
[געה] הלכו הלוך וגעו (ש"א ו יב).
ויהי כשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ (ש"ב ה כד).
מדוע קול הקריה הומה? (מ"א א מא).
[שרק] כל עובר עליו ישום ושרק[3] (מ"א ט ח).
הלא קול רגלי אדוניו אחריו (מ"ב ו לב).
הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה[4] (ישעיה ג טז).
ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה כו).
[שאג, נהם] שאגה לו כלביא ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף (ישעיה ה כט).
[צפף] נודד כנף ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י יד).
הקשיבי לישה עניה[5] ענתות (ישעיה י ל).
[ילל] הלילי שער זעקי עיר (ישעיה יד לא).
[הגה] המצפצפים והמהגים (ישעיה ח יט).
כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו (ישעיה לא ד).
מקול המון נדדו עמים מרוממותך[6] נפצו גוים (ישעיה לג ג).
[שאן] ושאננך עלה באזני (ישעיה לז כט).
כסוס עגור כן אצפצף[7] (ישעיה לח יד).
[צרח] יריע אף יצריח (ישעיה מב יג).
קול צופיך[8] נשאו קול יחדו ירננו (ישעיה נב ח).
[נבח] כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח (ישעיה נו י).

קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך (ישעיה נח א).
קול כחולה שמעתי (ירמיה ד לא).
[צהל] איש אל אשת רעהו יצהלו (ירמיה ה ח).
[נחר] מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו (ירמיה ח טז).
נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה יב ח).
[צלל] כל שומעיה תצלינה אזניו (ירמיה יט ג).
הידד כדורכים יענה (ירמיה כה ל).
ויצא מהם תודה וקול משחקים (ירמיה כה ל).
קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו (ירמיה לג יא).
[צוח] שמעו גוים קלונך [9] וצוחתך מלאה הארץ (ירמיה מו יב).
קולה כנחש ילך [10] (ירמיה מו כב).
[נער] ככפירים ישאגו נערו [11] כגורי אריות (ירמיה נא לח).
כקול מים רבים כקול שדי בלכתם (יחזקאל א כד).
כקול אל שדי בדברו (יחזקאל י ה).
[נאק] ונאק נאקות חלל (יחזקאל ל כד).
ה׳ מציון ישאג ומירושלם יתן קולו (עמוס א ב).
הישאג אריה ביער וטרף אין לו? היתן כפיר קולו ממעונתו בלתי אם לכד? (עמוס ג ד).
[זעק] כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב יא).
כי נעור ממעון קדשו (זכריה ב יז).
קול יללת הרועים... קול שאגת כפירים (זכריה יא ג).
קול ה׳ על המים... קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר קול ה׳ שובר ארזים (תהלים כט ג־ה).
[ערג] כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מב ב).
אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני [12] (תהלים קטז א).
[שקק] ארי נוהם ודוב שוקק (משלי כח טו).
[נהק] הינהק פרא עלי דשא, אם יגעה שור על בלילו? (איוב ו ה).
לא אאמין כי יאזין קולי (איוב ט טז).
וישרוק עליו ממקומו (איוב כז כג).
קול נגידים [13] נחבאו (איוב כט י).
[שוא] ישחק להמון קריה תשואות נוגש לא ישמע (איוב לט ז).
קול נתנו בבית ה׳ כיום מועד (איכה ב ז).
כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת י כ).
* קל קרנא בשרוקיתא (דניאל ג ה).
וקול דבריו בקול המון (דניאל י ו).
ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נשמע עד למרחוק (עזרא ג יג).

[קהל] ואתן עליהם קהלה [14] גדולה (נחמיה ה ז).
ויקרא בקול גדול יהודית (דהי"ב לב יח).

ע"ע הכרזה; המיה; עטישה; צעקה; שירה.

קול: רעדה באויר המתהוה מתנועות של גשמיים המרעידות את האוזן ופועלת על כח השמיעה; הוצאת הגה מפה או מכלי זמר. קולות מיוחדים להמיית בע"ח: האריה שואג, האיל עורג, הדוב שוקק, הפרא נוהק, הזאב צורח, הכלב נובח, הפרה תפעה, הסוס נוחר (דונש בן לברט). [שרשים] געה, דפק, הגה, זעק, חריץ, יבב, ילל, נאק, נבח, נהם, נהק, נחר, נער, ערג, ענה, צהל, צוח, צלל, צפף, צרח, קהל, קול, רוע, שאן, שאג, שוא, שקק, שרק, תקע.

[1] כלומר דמי אחיך צועקים אלי בקול. [2] טפיחה וקשקוש להשמיע קול. [3] תקוי על ההברה הטבעית, השמעת קול בקרוץ שפתים. [4] מוציאים קשקוש וצלצול. [5] ענית כמו עני־לה השמעת קול. [6] מרומם מפני הרמת קולך. [7] ע"ש קול צפצופו הטבעי סו־סו או סי־סי. [8] קול צפיך כמו קהל צופיך ועי׳ הערה [14]. [9] השבעים קורין שמעו גוים קולך. [10] קול צעקת מצרים הולך למרחוק, כמו קול הנחש. [11] נהימת צעירי אריות. [12] כמו קול תחנוני והיו"ד נוספה ע"ד בתוככי ירושלם. [13] הנגידים נחבאו ולא השמיעו קולם להתפאר בעשרם ובמעלתם נגדי. [14] קהלה כמו קול כי עיקר הוראת קהל הוא נתינת קול להזעיק ולאסוף את העם.

קוצים: [קוץ, דרר] וקוץ ודרדר תצמיח לך (בראשית ג יח).
[סנה] והנה הסנה בוער באש (שמות ג ב).
ומצאה קוצים ונאכל גדיש (שמות כב ה).
[שכך, צנם] לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם (במדבר לג נה).
[ברק] ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים (שופטים ח ז).
[אטד] ויאמרו כל העצים אל האטד (שופטים ט יד).
ובליעל כקוץ מונד כלהם, לא ביד יקחו (ש"ב כג ו).
[עקרב] אבי יסר אתכם בקוצים ואני איסר אתכם בעקרבים (מא" יב יא).
[שמר, שית] ועלה שמיר ושית (ישעיה ה ו).
[נעץ, נהל] בכל הנעצוצים ובכל הנהלולים (ישעיה ז יט).
ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד (ישעיה י יז).
על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה (ישעיה לב יג).
קוצים כסוחים באש יצתו (ישעיה לג יב).
[סיר, קמש, חוח] ועלתה ארמנותיה סירים, קמוש וחוח במבצריה (ישעיה לד יג).
תחת הנעצוץ יעלה ברוש (ישעיה נה יג).

כי סרבים וסלונים[1] אותך ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב ו).
ולא יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר[2] וקוץ מכאיב (יחזקאל כח כד).
[חרל] ממשק חרול ומכרה מלח (צפניה ב ט).
בטרם יבינו סירותיהם[3] אטד (תהלים נח י).
[חדק] דרך עצל כמשוכת חדק[4] (משלי טו יט).
[צנם] צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה).
והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים (משלי כד לא).
ואל מצינים יקחהו[5] (איוב ה ה).
[שלח] רגלי שלחו[6] ויסולו עלי ארחות אידם (איוב ל יב).
[באש] ותחת שעורה באשה[7] (איוב לא מ).
[צאל] תחת צאלים[8] שכב... יסכוהו צאלים צללו (איוב מ כא־כב).
כשושנה בין החוחים (שה"ש ב ב).

קוצים: עשבים או עצים שיש להם עוקצים הדוקרים ונועצים בבשר בע"ת, ויש מהם גם ארסיים. [שרשים] אטד, באש, ברק, דרר, חדק, חות, חרל, נהל, נעץ, סיר, סנה, עקרב, צאל, צנם, קוץ, קמש, שית, שכך, שלח, שמר.

[1] מכאיבים בדברי קנתור כקוצים. [2] קוץ ארסיי (ivy). [3] בטרם ידעו ענפי הקוצים להיות עץ קוצי, כלומר עד שלא יגדלו בני הרשעים (רש"י). [4] קוץ חד ודק. [5] יבררו הקציר מבין הקוצים. [6] שמו קוצים במקום מהלכי. [7] תרגומו חלף שעירתא חיזרי. [8] מין שוכת קוץ שיש לו עוקצים דוקרים (ר' יונה ג'נאח).

קור: ע"ע חום וקור.

קטן: ע"ע גדלות וקטנות.

קטרת: ע"ע קרבנות.

קיום: [קום] והקימותי את בריתי אתך (בראשית ו יח).

ויקם שדי עפרון... לאברהם למקנה (בראשית כג יז).
[חית] ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ).
[עמד] ואולם בעבור זאת העמדתיך (שמות ט טז).
אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמוד (שמות יח כג).
והנה הנגע עמד בעיניו (ויקרא יג ה).
ולא תהיה לכם תקומה לפני אויביכם (ויקרא כו לז).
[עלם] ברית מלח עולם היא (במדבר יח יט).
ההוא אמר ולא יעשה, ודבר ולא יקימנה? (במדבר כג יט).
וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום (במדבר ל ה).
להקים לאחיו שם בישראל (דברים ז א).
[שמר] מוצא שפתיך תשמור (דברים כג כד).
[רבץ] ורבצה בו כל האלה (דברים כט יט).
כל הערים העומדות על תלם (יהושע יא יג).
לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל — הכל בא (יהושע כא מה).
ועתה ממלכתך לא תקום (ש"א יג יד).
וקמה בידך ממלכות ישראל (ש"א כד כא).
ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש"ב ז י).
[אמן] ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך, כסאך יהיה נכון עד עולם (ש"ב ז טז).
[כון] ותכון מלכותו מאד (מ"א ב יב).
יאמן נא דברך אשר דברת לעבדך דוד אבי (מ"א ח כו).
[חלט] וימהרו ויחלטו הממנו[1] (מ"א כ לג).
נכון יהיה הר בית ה' (ישעיה ב ב).
לא תקום ולא תהיה (ישעיה ז ז).
ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב כג).
ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיה מ ח).
[שלם] וכל חפצי ישלים (ישעיה מד כח).
[יד] ופעלך אין ידים לו (ישעיה מה ט).
[צלח] דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו (ישעיה נה יא).
[נצח] משובה נצחת (ירמיה ח ה).
דבר מי יקום ממני[2] ומהם? (ירמיה מד כח).
על כן עמד טעמו בו (ירמיה מח יא).
כי קמה על בבל מחשבות ה' (ירמיה נא כט).
עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה (יחזקאל לג כו).
יראת ה' טהורה עומדת לעד (תהלים יט י).
[יצב] דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט).
לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים, המה יאבדו ואתה תעמוד, וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם, ואתה הוא ושנותיך לא יתמו (תהלים קב כו־כח).
וצדקתך עומדת לעד (תהלים קיא ג).
נשבעתי ואקימה (תהלים קיט קו).
[פוק] זממו אל תפק[3] (תהלים קמ ט).
ועצת ה' היא תקום (משלי יט כא).
אם לא נכחד קימנו[4] (איוב כב כ).
ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב כח).
לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות יד ז).
לראות היעמדו דברי מרדכי (אסתר ג ד).
• ויציב חלמא ומהימן פשרה (דניאל ב מה).
• יציבא מלתא כדת מדי ופרס (דניאל ו יג).

[סוף] מלתא ספת[5] על נבוכדנצר (דניאל ד ל).
והעמדנו עלינו מצוות (נחמיה י לג).

———— ע"ע יסוד; תמידית.

קיום: אישור, יציבת התמדת הדבר בתקפו ובחזקתו. [שרשים] אמן, חיה, חלט, יד, יצב, כון, נצח, * סוף, עמד, עלם, פוק, צלח, קום, רבץ, שלם, שמר.

[1] ת"י ויחלטוה ממנו. חליטה הוא דבר המתקיים מבלי השתנות, תרגום של לצמיתות (ויקרא כה כג) לחלוטין. [2] כמו ממנו או מהם. [3] לא תצא לפעולה, לא תקים מחשבתו. כמו יקומם (רש"י) היקום שלהם. [5] נתמלא ונתקיים.

קינה:

[קון, נהה] התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה... ותמהרנה ותשאינה עלינו נהי (ירמיה ט יז).
[הגה] וכתוב עליה קינים והגה והי (יחזקאל ב י).
קינה היא ותהי לקינה (יחזקאל יט יד).
ואתה בן אדם שא על צור קינה (יחזקאל כז ב).
קינה היא וקוננוה בנות הגוים תקוננה אותה על מצרים (יחזקאל לב טז).
והפכתי... וכל שיריכם לקינה (עמוס ח י).
[אלה] אלי כבתולה חגורת שק (יואל א ח).
ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום, ויתנום לחוק על ישראל והנם כתובים על הקינות (דהי"ב לה כה).

———— ע"ע בכיה; הספד; שירה.

קינה: שיר ופיוט של הספד; נשיאת נהי על צרת עם. [שרשים] אלה, הגה, נהה, קון.

קיץ וחורף:

[קוץ, חרף] וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו (בראשית ח כב).
[קרר] והוא יושב בעלית המקרה (שופטים ג כ).
על קיצך ועל קצירך[1] (ישעיה יז ט).
וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף (ישעיה יח ה).
כבכורה בטרם קיץ (ישעיה כח ד).
עבר קציר כלה קיץ (ירמיה ח כ).
והמלך יושב בבית החורף בחדש התשיעי ואת האח לפניו מבוערת (ירמיה לו כב).
והכיתי בית החורף על בית הקיץ ואבדו בתי השן (עמוס ג טו).
בקיץ ובחורף יהיה (זכריה יד ח).
נהפך לשדי בחרבוני[2] קיץ (תהלים לב ד).
קיץ וחורף אתה יצרתם (תהלים עד יז).
תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה (משלי ו ח).
כשלג בקיץ וכמטר בקציר (משלי כו א).
[סתה] כי הנה הסתיו[3] עבר (שה"ש ב יא).
הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב יב).
* [קוט] והוו כעור מן אדרי קיט (דניאל ב לה).

———— ע"ע חום וקור.

קיץ וחורף: קיץ, זמן החום שקוצצים פירות האילן ועוד קצירות השדה והכרם שנמשך מניסן עד תשרי. חורף, זמן הקור מתשרי עד ניסן. [שרשים] חרף, סתה, * קוט, קוץ, קרר.

[1] זמן הקציר בקיץ. [2] נתיבש לחלות כחי בחורב הקיץ. [3] תרגום קיץ וחורף קיטא וסיתוא. סתיו הוא ימות הגשמים בארצות הקדם.

קל: ע"ע כבד וקל.

קל וחומר:

[הן — אי] הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבונו אליך מארץ כנען — ואיך נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב? (בראשית מד ח).
[הן — גם] ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך! (בראשית מח יא).
הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה? (שמות ו יב).
[לא] ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים? — תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף (במדבר יב יד).
[הן — אף] הן בעודנו חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה׳ ואף כי אחרי מותי! (דברים לא כז).
ויאמרו אנשי דוד אליו הנה אנחנו פה ביהודה יראים, ואף כי נלך קעילה אל מערכות הפלשתים! (ש"א כג ג).
[כי — אי] כי את רגלים רצת וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים? — ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן? (ירמיה יב ה).
הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה, אף כי אש אכלתהו ויחר — ונעשה עוד למלאכה? (יחזקאל טו ה).
הן צדיק בארץ ישולם, אף כי רשע וחוטא! (משלי יא לא).
ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן, בשאר מדינות[1] המלך מה עשו! (אסתר ט יב).

———— ע"ע כבד וקל.

קל וחומר: אחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, ללמוד דבר קל מדבר חמור בדרך ההוכחה, כי סברא היא אם בדבר הקל שאינו חשוב כ"כ אומרים כן, מכל שכן בדבר חמור שחשוב יותר ראוי הוא להיות עכ"פ כמותו. ובדרך הזה אנו למדים חיוב דבר שלא

נתפרש בתורה במצוה חמורה ממה שנתפרש במצוה קלה ממנה וכיוצא בה מק"ו (עי' ב"ר פצ"ב). [שרשים] אי, אף, גם, הן, לא.

[1] כל וחומר בשאר מדינות המלך.

קלון: ע"ע בזיון; כבוד וקלון.

קליעה: [פתל] נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי (בראשית ל ח).
[שזר] שש משזר (שמות כו א).
[שבץ] חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ (שמות כח ד).
[עבת] מעשה עבות (שמות כח יב).
משובצים זהב יהיו במלואותם (שמות כח כ).
[פרע] ראשיכם אל תפרעו[1] (ויקרא י ו).
גדל פרע שער ראשו (במדבר ו ה).
[קלע] וגם על פיה מקלעות (מ"א ז לא).
ופתיל פשתים בידו (יחזקאל מ ג).
וראשם לא יגלחו ופרע[2] לא ישלחו (יחזקאל מד כ).
משבצות זהב לבושה (תהלים מה יד).
[שרג] גידי פחדיו ישרגו[3] (איוב מ יז).
ישתרגו עלו על צוארי (איכה א יד).
[שלש] והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד יב).

ע"ע חבל; סביכה.

קליעה: מעשה עבות; חומרים אחוזים וסבוכים מעורבים ושזורים; כפילת כמה חוטים וקפולים יחד. [שרשים] עבת, פרע, פתל, קלע, שבץ, שזר, שלש, שרג.

[1] לא תגדלו השער בקליעה אלא תגלחו אותו. [2] לא יגלחו ולא יגדלו הקליעה יותר מדי. [3] סביכה וקליעה מעשה עבות.

קליפה: [פצל, חשף] ויפצל בהם פצלות מחשוף הלבן[1] אשר על המקלות (בראשית ל לז).
[קצע] ואת הבית יקציע מבית סביב ושפכו את העפר אשר הקצו (ויקרא יד מא).
[צקל] עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו[2] (מ"ב ד מב).
[קצף] שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה[3] חשוף חשפה והשליך (יואל א ז).

קליפה: פצול, חשיפה, הסרת העור החופה על הבשר בעצים, בפירות או בבעל חי. [שרשים] חשף, פצל, צקל, קצע, קצף.

[1] ת"א וקליף בהון קלפין, קלוף חיור. [2] בקליפתו. [3] תרגומו מקליף קליף.

קללה: [קלל] לא אוסיף לקלל עוד את האדמה (בראשית ח כא).
[ארר] ויאמר ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה).
ואברכה מברכיך ומקללך אאור (בראשית יב יג).
והבאתי עלי קללה ולא ברכה. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני (בראשית כז יב־יג).
יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם (שמות י י).
ומקלל אביו ואמו מות יומת (שמות כא יז).
אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב כז).
איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת (ויקרא כ ט).
ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל (ויקרא כד יא).
[קבב] ונוקב שם ה' מות יומת (ויקרא כד טז).
[אלה] לאלה ולשבועה בתוך עמך (במדבר ה כא).
לכה נא ארה לי את העם הזה...כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר (במדבר כב ו).
מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'? (במדבר כג ח).
גם קוב לא תקבנו (במדבר כג כה).
אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (דברים יא כו).
כי קללת אלהים תלוי (דברים כא כג).
שכר עליך את בלעם...לקללך (דברים כג ה).
ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך[1] (דברים כח טו).
[גער] את המארה ואת המהומה ואת המגערת[2] (דברים כח כ).
ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו, בבכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו כו).
ארורים אתם ולא יכרת מכם עבד וחוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי (יהושע ט כג).
ויאכלו וישתו ויקללו את אבימלך (שופטים ט כז).
כי מקללים להם בניו[3] (ש"א ג יג).
נקי אנכי וממלכתי מעם ה' עד עולם מדמי אבנר בן נר, יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו, ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך[4] ונופל בחרב וחסר לחם (ש"ב ג כח־כט).
למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך? (ש"ב טז ט).
והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב ח).
[שבע] והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעיה סה טו).
והחוטא בן מאה שנה יקולל (ישעיה סה כ).
לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני[5] (ירמיה טו י).

לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה (ירמיה כד ט).
כאשר הייתם קללה בגוים (זכריה ח יג).
זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה (זכריה יא יז).
תן להם רחם משכיל ושדים צומקים (הושע ט יד).
במארה אתם נארים (מלאכי ג ט).
גערת גוים אבדת רשע (תהלים ט ו).
תאלמנה שפתי שקר (תהלים לא יט).
בפיו יברכו ובקרבם יקללו (תהלים סב ה).
ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו וילבש צדקה כמדו (תהלים קט יז־יח).
מארת ה׳ בבית רשע (משלי ג לג).
זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב [6] (משלי י ז).
מונע בר יקבהו לאום (משלי יא כו).
[זעם] יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים (משלי כד כד).
קללת חנם לא תבוא (משלי כו ב).
מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו (משלי כז יד).
דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך (משלי ל יא).
ויקלל איוב את יומו... יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר (איוב ג א־ג).
יקבוהו אוררי יום (איוב ג ח).
אני ראיתי אויל משריש ואקוב נוהו פתאום (איוב ה ג).
תתן להם מגנת לב תאלתך להם. תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה׳ (איכה ג סה־סו).
גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר (קהלת י כ).
גם חצני נערתי ואומרה ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה, מביתו ומיגיעו — וככה יהיה נעור וריק (נחמיה ה יג).
ואריב עמם ואקללם (נחמיה יג כה).

ע״ע ברכה.

קללה: יעוד רעה, מארה ואלה, נאצה וגדופה. [שרשים] אלה, ארר, גער, זעם, קבב, קלל, שבע.
[1] יתקיימו בך כל הרעות המיועדות לבוא עליך. [2] קול קללה וגדופה. [3] תקון סופרים במקום „לו" כלפי שכינה. והשבעים קורין מקללים אלהים בניו. לדעת רייפמן ראוי להיות כי מקללים להעם בניו, וכן תרגם הסורי לעמא. [4] משענת להשען מחמת חולי. [5] השבעים קורין כלהם קללוני. [6] יש קורין יוקב כלומר קללה ומקביל אל הברכה.

קלקול:
[שחת] כי השחית כל בשר את דרכו (בראשית ו יב).
[עכר] עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ (בראשית לד ל).
אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה [1] (בראשית לח ט).
[שדף] שדופות קדים [2] (בראשית מא כג).
[סלף] ויסלף דברי צדיקים (שמות כג ח).
[קלל] ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כא ה).
[עוה] ועוה [3] פניה והפיץ יושביה (ישעיה כד א).
והנה נשחת האזור לא יצלח לכל (ירמיה יג ז).
וכעלילותיכם הנשחתות (יחזקאל כ מד).
עוה עוה אשימנו (יחזקאל כא לב).
ותשחת עגבתה ממנה [4] (יחזקאל כג יא).
ולעות מאזני מרמה (עמוס ח ה).
שחתם ברית הלוי (מלאכי ב ח).
[פרע] ריש וקלון פורע [5] מוסר (משלי יג יח).
אולת אדם תסלף דרכו (משלי יט ג).
ושחת דבריך הנעימים (משלי כג ח).
ראית ה׳ עותתי שפטה משפטי (איכה ג נט).
מעות לא יוכל לתקון (קהלת א טו).
[באש] יבאיש יביע שמן רוקח [6] (קהלת י ו).
[פאר] ויסתבל החגב ותפר האביונה (קהלת יב ה).

ע״ע השחתה; תקון.

קלקול: גריעות ופחיתות הערך; השחתה והפסד; מצב רע ומגונה; דעה נפסדה. [שרשים] באש, סלף, עוה, עכר, פור, פרע, קלל, שדף, שחת.
[1] קלקל את זרעו להוציאו לבטלה. [2] לקוי הזרע מרוח קדים טרם בישול. [3] עקול והשחתה. [4] קלקלה בעגבתה יותר ממנה. [5] קלקול הסדר הנהוג בדרך ארץ. [6] שמביא השמן לידי תסיסה והעלאת אבעבועות וזהו קלקולו.

קמח:
[קמח] שלש סאים קמח סולת (בראשית יח ו).
[סלת] ורקיקי מצות משוחים בשמן סולת חטים (שמות כט ב).
וקמץ משם מלא קומצו מסלתה (ויקרא ב ב).
עשירית האיפה קמח שעורים (במדבר ה טו).
וסל מצות סולת (במדבר ו טו).
כד הקמח לא תכלה (מ״א יז יד).
ויאמר וקחו קמח, וישלך אל הסיר (מ״ב ד מא).
קחי ריחים וטחני קמח (ישעיה מז ב).
צמח בלי יעשה קמח (הושע ח ז).
מאכל קמח דבלים וצמוקים (דהי״ב יב מ).

ע״ע תבואה.

קמח: דגן הטחון; סולת, קמח נקי מנופה בנפה. [שרשים] סלת, קמח.

קמיטה:
[רגע] רוגע הים [1] ויהמו גליו (ישעיה נא טו).
[קפץ] עליו יקפצו מלכים פיהם (ישעיה נב טו).
[צרב] ועל שפתיו כאש צרבת (משלי טז כז).

[צמת] בעת יזורבו נצמתו [2] (איוב ו יז).
עורי רגע וימאס (איוב ז ה).
[פאה] ויעש פימה [3] על כסל (איוב טו כז).
[קמט] ותקמטני לעד היה (איוב טז ח).
אשר קמטו בלא עת (איוב כב טז).
בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב (איוב כו יב).
[קוץ] קווצותיו תלתלים שחורות (שה"ש ה יא).
צמתו בבור חיי (איכה ג נג).

קמיטה: כויצה וצמיתה; כווץ העור בבשר או לעשות הים קמטים קמטים ועי"ז נתבקע או יהמו גליו. [שרשים] פאה, צמת, צרב, קוץ, קמט, קפץ, רגע.
[1] מומי הים מתכווצים ונעשו קמטים. [2] כמו ותומץ צומתן (רש"י) נתכווצו ונחרבו. [3] מפלי בשר (dimples) שמן נראין כמו פיות.

קמצנות:

[קמץ] ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים [1] (בראשית מא מז).
וקמץ משם מלוא קומצו [2] (ויקרא ב ג).
[קפץ] ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו ז).
[קשה, כלב] והאיש קשה ורע מעללים והוא כלבי (ש"א כה ג).
[נכל] לכילי לא יאמר שוע...וכלי כליו רעים (ישעיה לב ה־ז).
כי אין עיניך ולבך כי אם אל בצעך (ירמיה כב יז).
אחרי בצעם לבם הולך (יחזקאל לג לא).
[רעע] אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו כן הוא, אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך (משלי כג ו־ז).
יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו, ואין קץ לכל עמלו, גם עינו לא תשבע עושר „ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה?" — גם זה הבל וענין רע הוא (קהלת ד ח).
אוהב כסף לא ישבע כסף (קהלת ה ט).

קמצנות: כילות; המקמץ וקופץ ידו והוצאות ביתו מצומצמות; תפיסה באצבעות היד. [שרשים] כלב, נכל, קמץ, קפץ, קשה, רעע.
[1] פירש"י קומץ על קומץ יד על ידי היו אוצרים.
[2] תפיסת דבר מה באצבעותיו.

קן:

[קנן] קנים תעשה את התבה (בראשית ו יד).
איתן מושבך ושים בסלע קנך (במדבר כד כא).
כי יקרא קן צפור לפניך (דברים כב ו).
הלא הוא אביך קנך [1] (דברים לב ו).
כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף (דברים לב יא).
[יעד] ערת [2] דבורים בגוית האריה ודבש (שופטים יד ח).
[יער] ויטבול אותה ביערת הדבש (ש"א יד כז).
ותמצא כקן ידי לחיל העמים (ישעיה י יד).
שמה קננה קפוז ותמלט (ישעיה לד טו).
כי תגביה כנשר קנך (ירמיה מט טז).
כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמיה מח כח).
בסעפותיו קננו כל עוף השמים (יחזקאל לא ו).
ואם בין כוכבים שים קנך (עבדיה א ד).
[בית] גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה (תהלים פד ד).
אשר שם צפרים יקוננו (תהלים קד יז).
כצפור נודדת מן קנה (משלי כז ח).
ואומר עם קני אגוע (איוב כט יח).
[חגה] יונתי בחגוי הסלע (שה"ש ב יד).

ע"ע בית; דירה.

קן: דיור קטן, והתיחד למקום שיעשה לו העוף מנוח לכף רגלו ולשים שם את אפרותיו. [שרשים] בית, חגה, יעד, יער, קנן.
[1] ענין הגנה כמבואר להלן כנשר יעיר קנו. [2] ת"י קינא דדבריתא. [3] ת"י בקינא דדובשא.

קנאה:

[קנא] ויקנאו אותו פלשתים...ויאמר אבימלך אל יצחק לך מאתנו כי עצמת ממנו מאד (בראשית כו יד־טז).
ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה (בראשית ל א־ב).
ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז ד).
המקנא אתה לי? (במדבר יא כט).
וסרה קנאת אפרים (ישעיה יא יג).
[חרה] אל תתחר במרעים ואל תקנא בעושי עולה (תהלים לז א).
אל תקנא באיש חמס ואל תתחר בכל דרכיו (משלי ג לא).
כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם (משלי ו לד).
ורקב עצמות קנאה (משלי יד ל).
ועיני האדם לא תשבענה (משלי כז כ).
אל תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם (משלי כד א).
אכזריות חמה ושטף אף ומי יעמוד לפני קנאה? (משלי כז ד).
כי לאויל יהרג כעש ופותה תמית קנאה (איוב ה ב).
[קנה] יגיד עליו רעו, מקנה אף על עולה [1] (איוב לו לג).
קשה כשאול קנאה (שה"ש ח ו).

וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו (קהלת ד ד).
גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה (קהלת ט ו).

———— ע"ע חשד; שנאה.

קנאה: הכעסה והצטערות על זולתו שנתברך ברוב טובה מה שנעדר ממנו; התרגשות בלב איש להיות גדול מחברו וזהו התחרות (ambition). [שרשים] חרה, קנא, קנה.

[1] ויגיד עליו רעו, התרועה וקול הרעם מבשר על המטר שיבא, אך מקנה אף על עולה, הקנאה וחמת ה' אשר עוררו אנשים עולה על רעם המטר ומבטל אותו. וכן ת"י קנאתה ורוגזא עלוי יסק.

קנה וסוף: ע"ע צמחים; קש ותבן.

קנין: ע"ע מסחר וקנין.

קנס: ע"ע עונש.

קפאון:

[קפא] קפאו תהומות בלב ים (שמות טו ח).
הקופאים על שמריהם[1] (צפניה א יב).
לא יהיה אור יקרות וקפאון[2] (זכריה יד ו).
[קדר] הקודרים[3] מני קרח (איוב ו טז).
[נתך] כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני (איוב י י).

———— ע"ע חום וקור; כפור.

קפאון: קרישה, התעבות והתגסות מדבר לח ונזול לדבר יבש וקשה. [שרשים] נתך, קדר, קפא.

[1] כיין השוקט על שמריו ועומד כדבר קפוי וגלוד. [2] לא יהיה אור נוגה כ"א אור כבדות כאלו הוא קפוא חשוך ועב כקרח שנקפה ומגליד (רש"י). [3] הנחלים הנקפאים והנקרשים.

קץ: ע"ע תחלה וסוף.

קצבה:

[נקב] נקבה שכרך אלי ואתנה (בראשית ל כח).
[קצב] מדה אחת וקצב אחד (מ"א ו כה).
[קצה] ואין קצה לאוצרותיו (ישעיה ב ז).
ואין קצה לתכונה (נחום ב י).
כוש עצמה ומצרים ואין קצה[1] (נחום ג ט).
[מדה] הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא (תהלים לט ה).
[צפן] ומספר שנים נצפנו[2] לעריץ (איוב טו כ).
שערך כעדר הקצובות[3] שעלו מן הרחצה (שה"ש ד ב).

———— ע"ע גבול; מדות ומשקלות.

קצבה: דבר מסוים, גבול משוער, תבנית מכוונת. [שרשים] מדה, נקב, צפן, קצב, קצה.

[1] כוש בעוצם חילה ומצרים אין קצה לעמה. [2] קצובים וטמונים לו. [3] הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ובמנין ונמסרות לרועה חכם (רש"י).

קצר: ע"ע ארוך וקצר.

קרבנות:

[מנח] ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' (בראשית ד ג).
[עלה] ויבן נח מזבח... ויעל עולות במזבח (בראשית ח כ).
הנה האש והעצים ואיה השה לעולה? (בראשית כב ז).
[פסח] זבח פסח הוא לה' (שמות יב כז).
[זבח, שלם] ויזבחו זבחים שלמים לה' (שמות כד ה).
[אש] ריח ניחוח אשה לה' (שמות כט יח).
[נסך] ונסך רביעית ההין יין (שמות כט מ).
[קטר] קטרת סמים (שמות ל ז).
[קרב] אדם כי יקריב מכם קרבן לה' (ויקרא א ב).
קטרת רוקח מעשה רוקח ממולח טהור קודש (שמות ל לה).
[זכר] והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה (ויקרא ב ב).
כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו (ויקרא ב יא).
[חטא] ושחט את החטאת במקום העולה (ויקרא ד כט).
[אשם] אשה לה' אשם הוא (ויקרא ה יט).
ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם (ויקרא יז ז).
כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם (ויקרא כב כ).
[לחם] לא יקרב לחם אלהיו (ויקרא כא יז).
[נדר, נדב] לכל נדריהם ולכל נדבותיהם (ויקרא כב יח).
וקרבנו קערת כסף אחת (במדבר ז יג).
[כלל] ישימו קטורה באפך וכליל[1] על מזבחך (דברים לג י).
שם יזבחו זבחי צדק (דברים לג יט).
ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום[2] החלב (ש"א ב טז).
החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה'? הנה שמוע מזבח טוב, להקשיב מחלב אילים (ש"א טו כב).
קנו אקנה מאותך במחיר ולא אעלה לה' אלהי עולות חנם (ש"ב כד כד).
והקטיר אתו אשר[3] לפני ה' (מ"א ט כה).
למה לי רוב זבחיכם? יאמר ה' (ישעיה א יא).
כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה (ישעיה סא ח).
למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ

מרחק? עולותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי (ירמיה ו כ).
כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח (ירמיה ז כב).
העולה והחטאת והאשם (יחזקאל מ לט).
ועל השלחנות בשר הקרבן (יחזקאל מ מג).
וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה לה' (יחזקאל מו יב).
כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות (הושע ו ו).
[יהב] זבחי הבהבי[4] יזבחו בשר ויאכלו (הושע ח יג).
הכרת מנחה ונסך מבית ה' (יואל א ט).
[ידה] וקטר מחמץ תודה[5] (עמוס ד ה).
ושלם[6] מריאיכם לא אביט (עמוס ה כב).
ויזבחו זבח לה' וידרו נדרים (יונה א טז).
מגישים על מזבחי לחם מגואל (מלאכי א ז).
הקריבהו נא לפחתך הירצך? (מלאכי א ח).
ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א יא).
לא על זבחיך אוכיחך (תהלים נ ח).
[תנה] לא תחפוץ זבח ואתנה[7] עולה לא תרצה (תהלים נא יח).
[תמד] ומעת הוסר התמיד[8] (דניאל יב יא).
* ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא (עזרא ו ט).
* [נות] די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא (עזרא ו י).
והתודה השנית ההולכת למואל[9] (נחמיה יב לח).
ובעת החל העולה החל שיר ה' (דהי"ב כט כז).

ע"ע מזבח.

קרבנות: דברים שמקריבין לגבוה, וביחוד לחעלות על גבי המזבח. [שרשים] אש, אשם, זבח, זכר, חטא, ידה, יהב, כלל, לחם, מנח, נדב, נדר, * נות, נסך, עלה, פסח, קטר, קרב, שלם, תמד, תנה.

[1] עולה כולה לגבוה. [2] מקרא קצר: כיום ביום. [3] יש קורין והקטיר את אשו לפני ה'. [4] מענין שרפת ובחז"ל שקפלה ולא הבהבה, ומורה על אישים ועולות. [5] חקריבו לחמי תודה מן תמץ נגד הדין. [6] שלמים, שלמי תודה. [7] לשון אתנן כלומר מנחה. [8] את כמו על. [9] קצור מן לשמאל ומקביל לתהלוכות לימין בפסוק לא, הקרי למואל.

קרדום: ע"ע כלי זיין; כלים.

קרוב ורחוק: [קרב] כאשר הקריב לבוא מצרימה (בראשית יב יא).
[על] והוא עומד עליהם (בראשית יח ח).
[סור] סורו נא אל בית עבדכם (בראשית יט ב).
[נגש, הלא] ויאמר גש הלאה (בראשית יט ט).
[נגע] לא נתתיך לנגוע אליה (בראשית כ ו).
[רחק] ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת (בראשית כא טז).
ואפנה על ימין או על שמאל (בראשית כד מט).
הם יצאו את העיר לא הרחיקו (בראשית מד ד).
ויאמר יוסף אל אחיו גשו אלי ויגשו (בראשית מה ד).
והיית קרוב אלי אתה ובניך (בראשית מה י).
ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו (שמות ב ד).
אסורה נא ואראה את המראה (שמות ג ג).
רק הרחק לא תרחיקו ללכת (שמות ח כד).
[שכן] הוא ושכנו הקרוב אל ביתו (שמות יב ד).
ולא קרב זה אל זה כל הלילה (שמות יד כ).
[מו] וכמו השחר עלה (שמות יט טו).
והגישו אדוניו אל האלהים (שמות כא ו).
[אצל] ושמו אצל המזבח (ויקרא ו ג).
בקרבתם לפני ה' וימותו (ויקרא טז א).
ועליו מטה מנשה (במדבר ב כ).
או בדרך רחוקה לכם (במדבר ט י).
[שען] ונשען לגבול מואב (במדבר כא טו).
[עדה] אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (במדבר כד יז).
ותקרבון אלי כלכם ותאמרו (דברים א כב).
כי ירחק ממך המקום (דברים יב כא).
[רבה] כי ירבה עליך הדרך (דברים יד כד).
קרבה שנת השבע שנת השמיטה (דברים טו ט).
[פנה] כי פנה אל אלהים אחרים (דברים לא יח).
חדשים מקרוב באו (דברים לב יז).
[עמם] העי אשר עם בית שאן (יהושע ז ב).
רחוקים אנחנו מכם מאד (יהושע ט כב).
המה עם בית מיכה (שופטים יח ג).
כי נוגעת אליהם הרעה (שופטים כ לד).
דומו עד הגיעני אליכם (ש"א יד ט).
אכן סר מר המות (ש"א טו לב).
[פשע] כי כפשע[2] בינו ובין המות (ש"א כ ג).
הלא החצי ממך והלאה (ש"א כ לח).
[רבב] רב המקום ביניהם (ש"א כו יג).
מדוע נגשתם אל העיר? (ש"א יא כ).
והנה איש סר[3] ויבא אלי איש (מ"א כ לט).
כי הוא קרוב אצל ביתי (מ"א כא ב).
השליש אשר למלך נשען על ידו[4] (מ"ב ז ב).
[אחר] נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור (ישעיה א ד).
והאזינו כל מרחקי ארץ (ישעיה ח ט).
רחקת כל קצוי ארץ (ישעיה כו טו).

תראינה ארץ מרחקים (ישעיה לג יז).
דרשו ה׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה ו).
שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נז יט).
נוצרים באים מארץ המרחק (ירמיה ד יב).
קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמיה יב ב).
האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק? (ירמיה כג כג).
הקרובים והרחוקים איש אל אחיו (ירמיה כה כו).
למען הרחיק אתכם מעל אדמתכם (ירמיה כז י).
[מצא] ונמצאתי לכם נאם ה׳ (ירמיה כט יד).
הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול (יחזקאל ו יב).
[סמך] סמך מלך בבל אל ירושלם (יחזקאל כד ב).
ואת הצפוני ארחיק מעליכם (יואל ב כ).
[נדד] המנדים ליום רע [5] ותגישון שבת חמס (עמוס ו ג).
ונגש חורש בקוצר (עמוס ט יג).
יום ההוא ירחק חק (מיכה ז יא).
והיה כל רואיך ידוד ממך (נחום ג ז).
קרוב יום ה׳ הגדול קרוב ומהר מאד (צפניה א יד).
[רחב] ההולך למרחבי [6] ארץ (חבקוק א ו).
אל תרחק ממני כי צרה קרובה (תהלים כב יב).
רואי בחוץ נדדו ממני (תהלים לא יב).
הנה ארחיק נדוד (תהלים נה ח).
[קצה] מקצה הארץ אליך אקרא (תהלים סא ג).
כל קצוי ארץ וים [7] רחוקים (תהלים סה ו).
הרחקת מיודעי ממני (תהלים פח ט).
כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו (תהלים קג יב).
כי רם ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע (תהלים קלח ו).
הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה (משלי ה ח).
ועיני כסיל בקצה ארץ (משלי יז כד).
התבוננת עד רחבי תבל (איוב לח יח).
כי רחוק ממני מנחם (איכה א טז).
[זנח] ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג יז).
[סור] סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו (איכה ד טו).
קרב קצנו מלאו ימינו (איכה ד יח).
ובהגיע תור נערה ונערה (אסתר ב יב).
אשרי המחכה ויגיע לימים (דניאל יב יב).
* רחיקין הוו מן תמה (עזרא ו ו).
אם יהיה נדחכם בקצה השמים (נחמיה א ט).
ותשמע שמחת ירושלם מרחוק [8] (נחמיה יב מג).
——— ע"ע גבהות ושפלות; נגד.

קרוב ורחוק: קרוב, תנועת נגישה אל הגוף או אל המקום; סמיכות בין עצמיים שונים; שעור מדת מרחק קטן בערך אל זולת, וכן ביחס הזמן הממהר לבוא. רחוק, הפלגת מקום אחד ממקום אחר ודבר מדבר, וכן בבחינת הזמן העתיד. [שרשים] קרוב: אצל, מו, מצא, נגע, נגש, סור, סמך, עדה, על, עמם, פשע, קרב, שכן, שען. רחוק: אחר, הלא, זנח, נדד, סור, פנה, קצה, רבב, דבת, רחב, רחק.
[1] מלת סור אם בא אחריה מ"ם הוראתה הרחקה, כמו סורו ממני (ולפעמים גם בלא מ"ם כמו סורו טמא). ואם אחריה „אל" תהפך הכוונה להוראת התקרבות (רש"י). [2] רק פסיעה אחת כלומר בסמיכות קירוב. [3] סר מן הדרך ונתקרב אלי. [4] קרוב אליו. [5] ת"י ואינון מרחקין, היו משתדלים להניד ולהרחיק את יום הרע שלא יגיע לגבולם במהרה, אבל יתקרבו לשבת אצל חמס וגזלה. [6] כמו למרחקי ארץ. [7] כמו ואיים רחוקים. [8] כמו עד למרחוק.

קרובים:
[איש] עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת (בראשית ב כג).
[אח] השומר אחי אנכי? (בראשית ד ט).
אמרי לי אחותי את (בראשית יב יג).
וישמע אברם כי נשבה אחיו [1] (בראשית יד יד).
אחותנו את היי לאלפי רבבה (בראשית כד כ).
ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו... ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט יג-יד).
הכי אחי אתה ועבדתני חנם? (בראשית כט טו).
אחינו בשרנו הוא (בראשית לז כז).
[כלל] ויאמר יהודה לתמר כלתו (בראשית לח יא).
[חם] הנה חמיך עולה תמנתה (בראשית לח יג).
[חתן] יתרו כהן מדין חותן משה (שמות יח א).
[קרב] ואיש את רעהו ואיש את קרובו (שמות לב כז).
[דוד] בני עוזיאל דוד אהרן (ויקרא י ד).
[שאר] אל כל שאר בשרו לא תקרבו (ויקרא יח ו).
ערות אחי אביך לא תגלה, אל אשתו לא תקרב דודתך היא (ויקרא יח יד).
[אב, אם, בנה] לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו הבתולה הקרובה אליו (ויקרא כא ב-ג).
[גאל] גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר לה כא).
[יבם] מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל (דברים כה ה).
ארור שוכב עם חתנתו (דברים כז כג).
וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני (שופטים ט ב).
ויאמר אבי הנערה אל חתנו (שופטים יט ה).

[נון, נכד] והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד (ישעיה יד כב).
ועשה אח [2] מאחד מאלה (יחזקאל יח י).
[סרף] ונשאו דודו ומסרפו [3] להוציא עצמים (עמוס ו י).
[חמם] בת קמה באמה כלה בחמותה (מיכה ז ו).
וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים טו ג).
[נפש] גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי (משלי יא יז).
טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי כז יא).
חדלו קרובי ומיודעי שכחוני (איוב יט יד).
קרוב לנו האיש מגואלנו הוא (רות ב כ).
וגם יש גואל קרוב ממני (רות ג יב).
הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה (רות ו טו).

ע"ע אבות; בנים; חתן וכלה.

קרובים: בני משפחה אחת; שאר בשר. [שרשים] אב, אח, איש, אם, בנה, גאל, דוד, חם, חמם, חתן, יבם, כלל, נון, נכד, נפש, סרף, קרב, שאר.
[1] כמו בן אחיו. [2] ועשה לאחיו אחד מאלה הנזכרים גזל וגו׳, וכן ת"י ויעבד לאחוהי מחדא מאלין. [3] דודו אחי האב, מסרפו אחי האם (ר"י בן קריש).

קרחה:

[מרט, גבת, קרח] ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא... גבח הוא צרעת פורחת היא בקרחתו או בגבחתו [1] (ויקרא יג מ־מב).
לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא ה).
ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים יד א).
עלה קרח, עלה קרח! (מ"ב ב כג).
ותחת מעשה מקשה קרחה (ישעיה ג כד).
ולמספד ולקרחה ולחגר שק (ישעיה כב יב).
ולא יתגודד ולא יקרח להם (ירמיה טז ו).
והקריחו עליך קרחא (יחזקאל כז לא).
כל ראש מקורח וכל כתף מרוטה (יחזקאל כט יח).
[גזה] קרחי וגוזי על בני תענוגיך הרחיבי קרחתך [2] כנשר (מיכה א טז).

ע"ע ענוי.

קרחה: הסרת שערות הראש לעשותו חלק לאות אבלות; מריטת השער מחולי או חסרון גידול השער מטבעו. [שרשים] גבת, גזה, מרט, קרח.
[1] מקום הקרחה בראש מאחוריו כלפי העורף, גבחת היא משפוע קדקד כלפי פניו והצדדין שבכאן ובכאן בכלל. זהו דעת רש"י ודעת הראב"ע להיפך. [2] עשי לך קרחה גדולה ורחבה כנשר שהוא ממרט נוצותיו.

קריאה:

[קרא] ויקרא ה׳ אלהים אל האדם (בראשית ג ט).
[קום] קום, התהלך בארץ (בראשית יג יז).
קום עשה לנו אלהים! (שמות לב א).
[נקב] ויקוב [1] בן האשה הישראלית... את השם ויקלל (ויקרא כד יא).
האנשים אשר נקבו בשמות (במדבר א יז).
קומה ה׳! ויפוצו אויביך (במדבר י לה).
ויקרא [2] אחימעץ ויאמר אל המלך שלום (ש"ב יח כח).
ויקראהו שפן לפני המלך (מ"ב כב י).
[שרק] ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה כו).
וינועו אמות הספים מקול הקורא (ישעיה ו ד).
[רום] על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם (ישעיה יג ב).
קול אומר קרא! ואומר מה אקרא? (ישעיה מ ו).
מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה? (ישעיה נ ב).
שם חדש אשר פי ה׳ יקבנו [3] (ישעיה סב ב).
הנני אל גוי לא קורא בשמי (ישעיה סה א).
והיו טרם יקראו ואני אענה (ישעיה סה כד).
וקראתם [4] אותי והלכתם והתפללתם אלי (ירמיה כט יב).
[נשא] ונשאו עליך בניהם קינה (יחזקאל כז לב).
קראו להם כן הלכו מפניהם [5], לבעלים יזבחו ולפסילים יקטרון (הושע יא ב).
נקובי ראשית הגוים (עמוס ו א).
הקורא למי הים וישפכם (עמוס ט ו).
יגעתי בקראי נחר גרוני (תהלים סט ד).
אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם (משלי ח ד).
רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא? (משלי כ ו).
ואקוב נוהו פתאום [6] (איוב ה ג).
יהיו נקראים לפניך (אסתר ו א).
* [כרז] וכרוזא קרא בחיל (דניאל ג ד).
* ולא כהלין כתבא למקרא (דניאל ה ח).
* כען דניאל יתקרי (דניאל ה יב).
להעלות משם את ארון האלהים ה׳ יושב הכרובים אשר נקרא שם [7] (דהי"א יג ו).

ע"ע הכרזה; קול.

קריאה: הרמת קול בכח; הזמנת לזולתו לבוא אליו; קריאה בספר; כנוי שם. [שרשים] *כרז, נקב, נשא, קום, קרא, רום, שרק.
[1] קורא ומפרש השם באותיותיו ומקללו. [2] השבעים קורין ויקרב אחימעץ. [3] קריאה בשם מפורש. [4] סרס המקרא: והלכתם וקראתם אותי. [5] השבעים קורין כקראי להם הם הלכו מפני, הם לבעלים יזבחו. [6] נקבתי וקראתי את נוהו „פתאום" כלומר דבר פתאומי שמקיים עד ארגיעה (מנדלקרן). [7] יש לסרס: אשר שם ה׳ יושב הכרובים נקרא עליו (עי׳ ש"ב ו ב).

קריעה: [קרע] ויקרע את בגדיו (בראשית לז כט).
[פרם] ובגדיכם לא תפרומו[1] (ויקרא י ו).
בגדיו יהיו פרומים (ויקרא יג מה).
[פצע] פצוע דכא[2] (דברים כג ב).
[שסע] וישסעהו כשסע הגדי (שופטים יד ו).
קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך (ש"ב טו כח).
[שסף] וישסף שמואל את אגג לפני ה' (ש"א טו לג).
ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו (ש"ב א ב).
קרוע אקרע את הממלכה מעליך (מ"א יא יא).
[חצה] ויכה את המים ויחצו הנה והנה (מ"ב ב ח).
ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים (מ"ב ב יב).
ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר (ירמיה לו כג).
וקרעתי אותם מעל זרועותיכם (יחזקאל יג ב).
ואקרע סגור לבם (הושע יג ח).
וקרעו לבבכם ואל בגדיכם (יואל ב יג).
וקרעים תלביש נומה[3] (משלי כג כא).
ויקם איוב ויקרע את מעילו (איוב א כ).
הכוני פצעוני[4] (שה"ש ה ו).
עת לקרוע ועת לתפור (קהלת ג ז).
[רתק] עד אשר לא ירתק חבל הכסף (קהלת יב ו).

ע"ע בקיעה; כריתה; קשירה.

קריעה: חתוך, כריתה ותדירה, ובכלל קריעת ים סוף. [שרשים] חצה, פצע, פרם, קרע, רתק, שסע, שסף.

[1] פרימה גדולה מקריעה, שנקרעת לגזרים הרבה (רש"י); קריעה באורך ופרימה מן הצדדים (רמב"ם); פרימה היא קריעה של התפירה (רד"ק). [2] שנפצעו או נדכאו בצים שלו (רש"י) והוא בכלל סרים. [3] ע"י התנומה והשינה מסבת העצלות מוכרת ללבוש בגדים קרועים ומטולאים. [4] ענין בקוע, עשית פתיחה ותתוך בהכאה בבשר (open wound).

קש ותבן: [תבן, ספא] ויתן תבן ומספוא לגמלים (בראשית כד לב).
לתת תבן לעם ללבון הלבנים... הם ילכו וקוששו להם תבן (שמות ה ז).
[קשש] לקושש קש לתבן (שמות ה יב).
מקושש עצים ביום השבת (במדבר טו לב).
והשעורים והתבן לסוסים ולרכש (מ"א ה ח).
אשה אלמנה מקוששת עצים (מ"א יז י).
[חשש] וחשש להבה ירפה (ישעיה ה כד).
ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה יא ז).
[מוץ] כמוץ הרים לפני רוח (ישעיה יז יג).
כהדוש מתבן[2] במו מדמנה (ישעיה כה י).
תהרו חשש[3] תלדו קש (ישעיה לג יא).
כקש נדף[4] קשתו (ישעיה מא ב).
כמוץ יסוער[5] מגורן (הושע יג ג).
כמוץ לפני רוח (תהלים לה ה).
ואת קש יבש תרדף (איוב יג כה).
יהיו כתבן לפני רוח (איוב כא יח).

ע"ע פסולת.

קש ותבן: תבן, קני השבלים הנשארים אחרי הדישה. קש, חלוקי התבן והגרעינים הנפרקים בשעה שדשים וזורים את התבואה, וכולל גם פסולת של עשבים וקסמי עצים הנלקטים ע"י חפוש. [שרשים] חשש, מוץ, ספא, קשש, תבן.

[1] תבן בליל בשיורי שעורים והוא מאכל בהמה. [2] שם הקבוץ מן תבן = ערמת תבן. [3] חשש = חציר יבש. [4] הנמלל ביד. [5] כמוץ הדק הננער מן התבן בגרני קיץ (רד"ק) אשר יסוער מן הגורנות.

קשוי: [קשה] ותלד רחל ותקש בלדתה (בראשית לה טז).
ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות (בראשית מב ז).
ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה (בראשית מט ז).
[פרך] ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך[1] (שמות א יג).
ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו (שמות יג טו).
את הדבר הקשה יביאון אל משה (שמות יח כו).
לא יקשה בעיניך בשלחך אותו (דברים טו יח).
כי קשתה ידו עלינו (ש"א ה ז).
[כבד] ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם? (ש"א ו ו).
או מה יענך אביך קשה? (ש"א כ י).
והאיש קשה ורע מעללים (ש"א כה ג).
והאנשים האלה... קשים ממני (ש"ב ג לט).
ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל (ש"ב יט מד).
[מרץ] והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב ח).
ואנכי שלוח אליך קשה (מ"א יד ו).
ויאמר הקשית לשאול (מ"ב ב י).
ועבר בה נקשה[2] ורעב (ישעיה ח כא).
חזות קשה הוגד לי (ישעיה כא ב).
כתמר מקשה המה (ירמיה י ה).
הראית עמך קשה (תהלים ס ה).
אם לא בכיתי לקשה יום (איוב ל כה).
* [יקר] ומלתא די מלכא שאל יקירה (דניאל ב יא).

ע"ע כבד וקל; רך.

קשוי: כבד, דוחק, גוש חזק ומצוק. [שרשים] * יקר, כבד, מריץ, פרך, קשה.

[1] עבודה שמפרכסת הגוף. [2] קשה רוח.

קשיות עורף: [כבד] ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם (שמות ט ז).
[קשה] עם קשה עורף (שמות לב ט).
[קרה] והלכתם עמי קרי, והלכתי אף אני עמכם בקרי (ויקרא כו כג־כד).
[אמץ] כי הקשה ה׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך (דברים ב ל).
אל תפן אל קשי העם הזה (דברים ט כז).
וערפכם לא תקשו עוד (דברים י טז).
את מריך ואת ערפך הקשה (דברים לא כז).
[עקש, פתל] דור עקש ופתלתל (דברים לב ה).
ויקשו את ערפם כעורף אבותם (מ״ב יז יד).
מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה (ישעיה מח ד).
תקשיח לבנו מיראתך (ישעיה סג יז).
[חזק] חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב (ירמיה ה ג).
והבנים קשי פנים וחזקי לב (יחזקאל ב ד).
חזקי מצח וקשי לב (יחזקאל ג ז).
אל תקשו לבבכם כמריבה (תהלים צה ח).
תועבת ה׳ עקשי לב (משלי יא כ).
ומקשה לבו יפול ברעה (משלי כח יד).
איש תוכחות מקשה עורף [1] (משלי כט א).
וערפם הקשו ולא שמעו (נחמיה ט כט).
ויקש את ערפו ויאמץ את לבבו משוב אל ה׳ אלהי ישראל (דהי״ב לו יג).

קשיות עורף: עקשות ואבירות הלב, חוזק יד.
[שרשים] אמץ, חזק, כבד, עקש, פתל, קרה, קשה.
[1] המקשה עורף לתוכחות.

קשירה: [שרך] אם מחוט ועד שרוך נעל [1] (בראשית יד כג).
[ברה] ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית (בראשית טו יח).
[עקד] ויעקד את יצחק בנו (בראשית כב ט).
[קשר] ותקשור על ידו שני (בראשית לח כח).
ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מד ל).
[אגד] אגודת אזוב (שמות יב כב).
[צרר] משארותם צרורות בשמלותם (שמות יב לד).
[חבר] וחברת את חמש היריעות לבד (שמות כו ט).
[רכס] וירכסו את החשן... בפתיל תכלת (שמות כח כח).
ויצר אותו בחרט (שמות לב ד).
[חסם] לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד).
בלים ומבוקעים ומצוררים (יהושע ט ד).
[אסר] אם יאסרוני בשבעה יתרים לחים (שופטים טו ז).
והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (ש״א כה כט).
[שנס] וישנס [2] מתניו וירץ לפני אחאב (מ״א יח מו).
ולא נתק שרוך נעלו (ישעיה ה כז).
צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיה ח טז).
[חזק] ואבנטך אחזקנו (ישעיה כב כא).
[חרצב] פתח חרצובות רשע (ישעיה נח ו).
[עצר] עצרת בוגדים (ירמיה ט א).
אהלי שודד וכל מיתרי נתקו (ירמיה י כ).
תקשור עליו אבן והשלכתו (ירמיה נא סג).
[חתל] והחתל לא חותלת (יחזקאל טז ד).
תסתידם... מרוכסי [3] איש (תהלים לא כא).
[קטר] בארבעת מקצועות החצר, חצרות קטורות [4] (יחזקאל מו כב).
[חבש] סוף חבוש לראשי (יונה ב ו).
[רתם] רתום המרכבה לרכש (מיכה א יג).
[רתק] רותקו בזיקים (נחום ג י).
[לוה] כי לוית חן הם לראשך (משלי א ט).
קשרם על גרגרותיך (משלי ג ג).
[ענד] ענדם [5] על גרגרותיך (משלי ו כא).
אולת קשורה בלב נער (משלי כב טו).
כצרור [6] אבן במרגמה (משלי כו ח).
[משך] או מושכות כסיל תפתח? (איוב לח לא).
התקשר רים בתלם עבותו? (איוב לט י).
נצור עליה לוח ארז (שה״ש ח ט).
[שקד] נשקד [7] עול פשעי בידו (איכה א יד).
והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד יב).
* [קטר] וקטרי [8] חרצה מתריין (דניאל ה ו).
* ואחוית אחידן ומשריא קטרין (דניאל ה יב).

——— ע״ע אגודה; חבל; חגורה.

קשירה: חבור, עניבה, חסימה, הדיקה ופתול.
[שרשים] אגד, אסר, ברה, חבר, חבש, חזק, חסם, חרצב, חתל, לוה, משך, ענד, עצר, עקד, צרר, * קטר, קשר, רכס, רתם, רתק, שנס, שקד, שרך.

[1] הרצועה שקושר בו המנעלים. [2] קשר שנצי חגור על מתניו כדי לחזקו. [3] קבוצת אנשים שמתחברין ומתקשרין להזיק (conspiracy). [4] מחוברות יחד וקשורות זו בזו. [5] עניבה וקשירה לתכשיט. [6] כאדם הקושר אבן בתוך הקלע שמוכן לזרוק ולהשליך אותה. [7] לשון חבור וקשירה (רד״ק), כמו נשקר (בשי״ן ימנית). השבעים קורין נשקר על פשעי כטעם שוקד אני על דברי בירמיה. [8] הותרו קשרי החלציים.

קשר: ע״ע מרידה.

קשת: [קשת] ונראתה הקשת בענן (בראשית ט יד).
הרחק כמטחוי קשת (בראשית כא טז).

וישב במדבר ויהי רובה קשת (בראשית כא כ).
שא נא כליך תליך וקשתך (בראשית כז ג).
ותשב באיתן קשתו (בראשית מט כד).
[חצץ] חצי אכלה בם (דברים לב כג).
ועד קשתו ועד חגורו (ש"א יח ד).
רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה, הנער רץ והוא ירה החצי להעבירו (ש"א כ לו).
וימצאוהו המורים[1] אנשים בקשת (ש"א לא ג).
קשת יהונתן לא נשוג אחור (ש"ב א כב).
ונחת קשת נחושה זרועותי (ש"ב כב לה).
וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה יג יח).
ומפני קשת דרוכה (ישעיה כא טו).
[שפה] וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני (ישעיה מט ב).
פול ולוד מושכי קשת (ישעיה סו יט).
חציו כגבור משכיל לא ישוב ריקם (ירמיה נ ט).
[שלט] הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נא יא).
היו כקשת רמיה יפלו בחרב שריהם (הושע ז טז).
ותופש הקשת לא יעמוד (עמוס ב טו).
[נטה] עריה תעור קשתך שבועות מטות[2] אומר סלה (חבקוק ג ט).
[רשף] שמה שבר רשפי קשת (תהלים עו ד).
נהפכו כקשת רמיה (תהלים עח נז).
לא יבריחנו בן־קשת (איוב מא ב).
[נטר] דרך קשתו ויצבנו כמטרא לחץ הביא בכליותי בני אשפתו (איכה ג יב־יג).
נושקי קשת מימינים ומשמאילים (דהי"ב יב ב).

ע"ע חרב; כלי זיין.

קשת: כלי מלחמה לירות בו חצים; כלי נשק בצורת חצי עגול שמורים בו חצים, ומיתר קשור בשני קצות הקשת ותולה חץ על המיתר ומושך אותו לאחוריו ודורך על הקשת בכח עד שראשי הקשת נכפפים הרבה והחץ מזדקר וקולע אל המטרה. [שרשים] חצץ, נטה, נטר, קשת, רשף, שלט, שפה.

[1] פרס המקרא: וימצאוהו אנשים המורים בקשת. [2] כנוי לקשת שקצותיו נוטות לכאן ולכאן.

ר

ראוי: [כון] לא נכון לעשות כן (שמות ה כב).
[רצה] ולנדר לא ירצה (ויקרא כב כג).
[ישר] כאשר ישר[1] בעיני היוצר (ירמיה יח ד).
[ראה] הראויות לתת לה (אסתר ב ט).
[שוה] ולמלך אינו שוה להניחם (אסתר ג ח).
[כשר] וכשר הדבר לפני המלך (אסתר ה ד).
* [ארך] לא אריך לנא[2] למחזא (עזרא ד יד).

ע"ע חשיבות.

ראוי: העמדת דבר על אישורו ותקפו; צורך לדבר; רצוי והגון. [שרשים] * ארך, ישר, כון, כשר, ראה, רצה, שוה.

[1] תרגומו כמא דכשר בעיני דפחרא. [2] לא יכשר לנו לראות.

ראוי: ע"ע הוכחה.

ראיה: [ראה] אתה אל ראי, כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי[1] (בראשית טז יג).
[שקף] וישקיפו על פני סדום (בראשית יח טז).
[נבט] אל תביט אחריך (בראשית יט יז).
ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים (בראשית כא יט).
וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק (בראשית כב ד).
וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון (בראשית כו ח).
ותכהינה עיניו מראות (בראשית כז א).
[צפה] והמצפה אשר אמר יצף ה' (בראשית לא מט).
[עין] ויאסור אותו לעיניהם (בראשית מב כד).
אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי (בראשית מו ל).
אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד יג).
כתבניתם אשר אתה מראה בהר (שמות כה מ).
כמשפטו אשר הראית בהר (שמות כו ל).
והביטו אחרי משה (שמות לג ח).
כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ).
ונעלם מעיני אישה (במדבר ה יג).
ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' (במדבר כב לא).
הנשקף על פני הישימון (במדבר כג כח).
אשר לא יראון ולא ישמעון (דברים ד כח).
כי מנגד תראה את הארץ (דברים לב נב).
[יבב] בעד החלון נשקפה ותיבב[2] אם סיסרא (שופטים ה כח).
והבטת צר מעון[3] בכל אשר ייטיב את ישראל (ש"א ב לב).
כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (ש"א טז ז).
ויהי שאול עוין את דוד (ש"א יח ט).
וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד וירא[4] את להקת הנביאים (ש"א יט כ).
ודעו וראו את מקומו[5] אשר תהיה רגלו מי ראהו שם (ש"א כג כב).

וישא הנער הצופה את עיניו (ש"ב יג לד).
ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני (מ"א י ז).
וידבר אליהם אביהם אי זה הדרך הלך? ויראו[6] בניו את הדרך (מ"א יג יב).
לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ב ג יד).
ויאמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל (מ"ב ז יט).
[שקר] ומשקרות עינים (ישעיה ג טז).
ונבט לארץ והנה חשך (ישעיה ה ל).
ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא ג).
ויקרא אריה[7] על מצפה (ישעיה כא ח).
[חזה] ויעצם את עיניכם את הנביאים ואת ראשיכם החוזים כסה (ישעיה כט י).
[הבר] הוברי[8] שמים (ישעיה מז יג).
שאו סביב עיניך וראו (ישעיה מט יח).
כי עין בעין יראו (ישעיה נב ח).
עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד ג).
מי שמע כזאת מי ראה כאלה? (ישעיה סו ח).
מה אתה רואה ירמיהו?... היטבת לראות (ירמיה א יא-יב).
הדור אתם ראו דבר ה׳ (ירמיה ב לא).
וארא[9] כי על כל אדות אשר נאפה משובה ישראל שלחתיה (ירמיה ג ח).
ודבר פיו עם פיו ועיניו את עיניו תראינה (ירמיה לב ד).
ואסיר אתחן כאשר ראיתי[10] (יחזקאל יז נ).
קול ה׳ לעיר יקרא ותושיה[11] יראה שמך (מיכה ו ט).
כימי צאתך מארץ מצרים אראנו[12] נפלאות (מיכה ז טו).
כי עתה ראיתי בעיני[13] (זכריה ט ח).
ה׳ משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את האלהים (תהלים יד ב).
ברה מאירת עינים (תהלים יט ט).
[שגח] משמים הביט ה׳ ראה את כל בני האדם ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ (תהלים לג יג-יד).
צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו (תהלים לז לב).
יראו רבים וייראו (תהלים מ ד).
לכו חזו מפעלות ה׳ (תהלים מו ט).
ראו ענוים ישמחו[14] (תהלים סט לג).
רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה (תהלים צא ח).
אם יוצר עין הלא יביט (תהלים צד ט).
לא אשית לנגד עיני דבר בליעל (תהלים קא ג).
גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט יח).
[שור] עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד כה).
בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז ו).
מאור עינים ישמח לב (משלי טו ל).
חזית איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט).
לא תשורני עין רואי עיניך בי ואינני (איוב ז ח).
העיני בשר לך, אם כראות איש תראה? (איוב י ד).
וזה חזיתי ואספרה (איוב טו יז).
אשר אני אחזה לי ועיני ראו ולא זר (איוב יט כז).
[שזף] עין שזפתהו ולא תוסיף ולא עוד תשורנו מקומו (איוב כ ט).
וכל יקר ראתה עינו (איוב כח י).
ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה? (איוב לא א).
ואחרי עיני הלך לבי (איוב לא ז).
תחת כל השמים ישרהו[15] (איוב לז ג).
לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (איוב מב ה).
[צוץ] משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט).
שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך (שה"ש ז א).
וראה טוב בכל עמלו (קהלת ג יג).
מה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו (קהלת ה י).
טוב מראה עינים מהלך נפש (קהלת ו ט).
ואראה את המראה הגדולה (דניאל י ח).
[שבר] ואהי שובר[16] בחומות ירושלם (נחמיה ב יג).

ע"ע הסתכלות; השגחה; עורון.

ראיה: הבטה; השגת המוחשים באמצעות העינים.
[שרשים] הבר, חזה, יבב, נבט, עין, צוץ, צפה, ראה, שבר, שגח, שור, שזף, שקף, שקר.

[1] ראייה במלאכים השלוחים מאת ה׳. [2] נגזר מן בבת עין. [3] תרגומו ותהי חזא בעקתא דתיתי על אנשי ביתך, כי אי אפשר לומר מעון בית המקדש כי איך יראה כהן אחר בעודו בחייו? [4] כמו ויראו. [5] סרס המקרא: ודעו מי ראהו וראו את מקומו אשר תהיה רגלו שם. [6] כמו ויראוהו (היו"ד בפת"ח) בניו את הדרך. [7] יש קורין ויקרא הרואה על מצפה. [8] חוזים בכוכבים. [9] כמו ותרא. [10] כמו אשר ראית ביו"ד נוספת. [11] ובעל תושיה יראה ויתבונן שמך בקול הקורא. [12] כמו יראנו נפלאות. [13] כמו ראיתי בעיניו. [14] כמו וישמחו. [15] כמו אשורנו. [16] שבר בסי"ן מורה על הצפיה והסתכלות, ורש"י ומפרשים אחרים חשבו שהיא שי"ן ימנית.

ראיית פנים: ע"ע פנים; קבלת פנים.

ראש: ע"ע אברי הגוף.

ראשון ואחרון: [ראש, אחר] ידך תהיה בו ראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה (דברים יג י).
[זנב] ונתנך ה׳ לראש ולא לזנב (דברים כח יג).
ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם (דברים כט כא).
למה תהיו אחרונים להשיב את המלך? (ש״ב יט יב).
והמת הומתו בימי קציר בראשונים [1] (ש״ב כא ט).
הראש הקל... והאחרון הכביד (ישעיה ח כג).
אני ה׳ ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מא ד).
הראשון אדם תולד ולפני גבעות חוללת? (איוב טו ז).
ואחרון על עפר יקום (איוב יט כה).
[קדם] מי הקדימני ואשלם (איוב מא ג).
הטבת חסדך האחרון מן הראשון (רות ג י).
אין זכרון לראשנים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה (קהלת א יא).
אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה (קהלת ז י).
מיכה הראש וישיה השני (דהי״א כג כ).
דברי דוד המלך הראשונים והאחרונים (דהי״ב כט כט).

ע״ע אחור וקדם; תחלה וסוף.

ראשון ואחרון: ראשון, קדמון במספר, בסדר הזמן, והיחס או המעלה בהצטרף אל המאוחרים לו. אחרון, דבר הנמצא בסוף המספר, בזמן או היחס בהצטרף אל המוקדמים לו. [שרשים] ראשון: קדם, ראש. אחרון: אחר, זנב.

[1] כמו הראשונים, כלומר בימים הראשונים של הקציר.

ראשית ואחרית: ע״ע **תחלה וסוף.**

רב ותלמיד: ע״ע **למוד.**

רבוי: ע״ע **מעט ורב.**

רבים: ע״ע **יחיד ורבים.**

רביצה: [ברך] ויברך הגמלים (בראשית כד יא).
[רבץ] שלשה עדרי צאן רובצים עליה (בראשית כט ב).
כרע רבץ כאריה (בראשית מח ט).
ברכת תהום רובצת תחת (בראשית מט כה).
חמור שונאך רובץ תחת משאו (שמות כג ה).
[רבע] בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא יט יט).
והאם רובצת על האפרוחים (דברים כב ו).
[שכן] כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג כ).
ונמר עם גדי ירבץ (ישעיה יא ו).
ואביונים לבטח ירבצו (ישעיה יד ל).
הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך (ישעיה נד יא).
ועמק עכור לרבץ בקר (ישעיה סה י).
מהר אל גבעה הלכו שכחו רבצם (ירמיה נ ו).
שם תרבצנה בנוה טוב (יחזקאל לד יד).
איך היתה לשמה מרבץ לחיה (צפניה ב טו).
בנאות דשא ירביצני (תהלים כג ב).
[רבע] ארחי ורבעי [1] זרית (תהלים קלט ג).
ורבצת ואין מחריד (איוב יא יט).
איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים? (שה״ש א ז).

ע״ע מרעה.

רביצה: שכיבת בע״ת בפישוט והשתרע כל גופם, וכן בדרך המליצה להוראת הנחה ובפרט למנוחה והשקט. [שרשים] ברך, רבע, רבץ, שכן.

[1] דרכי ומקום רבצו סבבת כמו זר ועטרה בידיעתך, תרגום ורבצת ואין מחריד ותרבע ולית דמעד.

רבית: [נשך] לא תשימון עליו נשך (שמות כב כד).
[רבה] את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה לז).
לא תשיך לאחיך נשך כסף (דברים כג כ).
בנשך לא יתן ותרבית לא יקח (יחזקאל יח ח).
מעני [1] השיב ידו נשך ותרבית לא לקח (יחזקאל יח יז).
הוי המרבה [2] לא לו (חבקוק ב ו).
כספו לא נתן בנשך (תהלים טו ה).
עושק דל להרבות לו נותן לרשע אך למחסור (משלי כב טז).
מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כח ח).

ע״ע הלואה.

רבית: המלוה כסף או פירות בתנאי שהלוה ישלם לאחר זמן יתרון כסף או פירות בעד ההלואה, וגורם לו גרעון בכספו או בחפציו ועי״ז הוא נושכו ועקצו כנחש המזיק. [שרשים] נשך, רבה.

[1] כמו מעול או מעון השיב ידו, וכן יוכית הפסוק ח שלפניו. [2] הלוקח נשך ותרבית שאינו רשאי ואינו שלו, ובעון נשך יקומו נושכיך וגו׳ מדה כנגד מדה.

רגזנות: [רגז] אל תרגזו בדרך (בראשית מה כד).
ורגזו וחלו מפניך (דברים ב כה).
לב רגז וכליון עינים (דברים כח סה).
למה הרגזתני להעלות אותי? (ש״א כח טו).
ואת התרגזך אלי (מ״ב יט כז).
ביום הניח ה׳ לך מעצבך ומרגזך (ישעיה יד ג).
חרדו שאננות רגזה בוטחות (ישעיה לב יא).
ופחדו ורגזו על כל הטוב (ירמיה לג ט).

ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה (יחזקאל יב ח).
[כעס] וכעסתי לב עמים רבים (יחזקאל לב ט).
[רגש] למה רגשו גוים? (תהלים ב א).
ועורקי לא ישכבון (איוב ל יז).
קצר ימים ושבע רוגז (איוב יד א).

ע״ע פחד; רעש.

רגזנות: רגש, נדנוד ותלחול; נקיפת הלב מחשש רעה; שלילת המנוחה; חולת העצבים והעורקים (nervous). [שרשים] כעס, רגז, רגש.

רגילות:

[ארח] חדל להיות לשרה אורח כנשים (בראשית יח יא).
[דרך] דרך נשים לי (בראשית לא לה).
[סכן] ההסכן הסכנתי לעשות לך כה? (במדבר כב ל).
[נסה] לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ (דברים כח נו).
ויואל ללכת כי לא נסה... לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי (ש״א יז לט).
[דבר] ירעו כבשים כדברם (ישעיה ה טז).
[ידע] איש מכאובות וידוע חולי (ישעיה נג ג).
[למד] מצות אנשים מלומדה (ירמיה ה כו).
למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט ד).
ואת למדת אותם עליך אלופים לראש (ירמיה יג כא).
היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו? גם אתם לא תוכלו להיטיב למודי הרע (ירמיה יג כב).
זה דרכך מנעוריך כי לא שמעת בקולי (ירמיה כב כא).
[רגל] ואני תרגלתי[1] לאפרים קחם על זרועותי (הושע יא ג).
כעדר בתוך הדברו (מיכה ב יב).
[גרם] גרסה[2] נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת (תהלים קיט כ).
[עקב] הורני ה׳ דרך חקיך ואצרנה עקב[3] (תהלים קיט לג).
נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב (תהלים קיט קיב).
וכל דרכי הסכנתה (תהלים קלט ג).
ויאחז צדיק דרכו (איוב יז ט).
הסכן נא עמו ושלם (איוב כב כא).
[משך] למשוך ביין את בשרי (קהלת ב ג).

ע״ע מנהג.

רגילות: מנהג; דריכה ברגליו בדרך כבושה כמו שהוא למוד לעשות. [שרשים] ארח, גרס, דבר, דרך, ידע, למד, משך, נסה, סכן, עקב, רגל.

[1] תרגלתי כמו הרגלתי, שלחתי לו אומן להרגיל אותו לילך ברגל וכאשר ייגע הילד את עצמו יקח אותו על זרועו, מבלי דעת כי לטובתו הוא. [2] רגילות היא לי להיות תאב ללמוד תורה. גרסא בלשון ארמית למוד ע״פ הרגל, כמו לא הוה פסיק פומיה מגירסא, הא למיגרס הא לעיוני (תענית י:), מיגרס הוא למוד ברגילות ולא בעיון. [3] ברגילות ותמידית כאדם שדש בעקבו, וכן נגזר הרגל מן רגל.

רגל:

[עקב] וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה כו).
[רגל] ויאסף רגליו אל המטה (בראשית מט לג).
כשש מאות אלף רגלי[1] (שמות יב לז).
[שען] אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו[2] ונקה המכה (שמות כא יט).
ועל בוהן רגלם הימנית (שמות כט כ).
ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר (במדבר כב כה).
עד מדרך כף רגל (דברים ב ה).
ורגלך לא בצקה (דברים ח ד).
מכף רגלך ועד קדקדך (דברים כח לה).
לא נסתה כף רגלה הצג (דברים כח נו).
ולא יהיה מנוח לכף רגלך (דברים כח סה).
ויקצצו את בהונות ידיו ורגליו (שופטים א ו).
[פשע] כי כפשע[3] ביני ובין המות (ש״א כ ג).
ולא עשה רגליו[4] ולא עשה שפמו (ש״ב יט כה).
ואצבעות רגליו שש ושש (ש״ב כא כ).
לעת זקנתו חלה את רגליו (מ״א טו כג).
הגלגלת והרגלים (מ״ב ט לה).
[פעם] ואחריב בכף פעמי (מ״ב יט כד).
להניד רגל ישראל מן האדמה (מ״ב כא ח).
מכף רגל ועד ראש (ישעיה א ו).
[שול] ושוליו[5] מלאים את ההיכל (ישעיה ו א).
תרמסנה רגל רגלי עני (ישעיה כו כ).
[שבל] חשפי שובל גלי שוק (ישעיה מז ב).
את רגלים רצתה וילאוך (ירמיה יב ה).
[פרס] מקול שעטת פרסות אביריו (ירמיה מז ג).
ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א ז).
[צעד, קרסל] תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי (תהלים יח לו).
בן אדם עמוד על רגליך (יחזקאל ב א).
הכה בידך ורקע ברגלך (יחזקאל ו יא).
העמדת במרחב רגלי (תהלים לא ט).
[שור] לא תמעד אשוריו (תהלים לז לא).
פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא יב).
רגלים ממהרות לרוץ לרעה (משלי ו יח).
הוקר רגלך מבית רעך (משלי כה יז).
שן רועה ורגל מועדת (משלי כה יט).
מה יפו פעמיך בנעלים (שה״ש ז ב).
ותגלית מרגלותיו ותשכב (רות ג ד).
וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל (דניאל י ו).

ע״ע אבר; הגוף;

רגל אבר הגוף בבעל חי שהוא עומד עליו ומהלך בו. [שרשים] עקב, פעם, פרס, פשע, צעד, קרסל, רגל, שבל, שול, שור, שען.

[1] אנשי המלחמה ההולכים ברגל לעומת פרשים היושבים על סוסים. [2] ת"א ויתהלך בברא על בוריה, על בוריו וכחו (רש"י בשם המכילתא). דאי על משענתו ממש א"כ עדיין הוא חולה ומדוע ונקה המכה? ובטעות ההעתקה האנגלית משענתו ממש, והעתקה הנכונה on his own support והם הרגלים. [3] פסיעת הרגל. [4] עשה לשון תקון היא העברת השער שבין הרגלים (רש"י). [5] תחתיתו והם רגליו.

רדיפה:

[רדף] וירדוף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אותו בהר הגלעד (בראשית לא כג).
[דלק] מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי? (בראשית לא לו).
קום רדוף אחרי האנשים והשגתם (בראשית מד ד).
וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם (שמות יד ט).
אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות טו ט).
ורדפו מכם חמשה אלף ומאה מכם רבבה ירדופו (ויקרא כו ח).
ורדף אותם קול עלה נדף (ויקרא כו לו).
[צרר] צרור את המדינים והכיתם אותם (במדבר כה יז).
וצררו אתכם על הארץ (במדבר לג נה).
וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים (דברים א מד).
ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דברים כה יח).
[רצץ] והיית אך עשוק ורצוץ כל הימים (דברים כח לג).
איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה? (דברים לב ל).
רדפו אחרי אויביכם וזנבתם אותם (יהושע י יט).
[רעץ] וירעצו וירוצצו את בני ישראל (שופטים י ח).
כתרו את בנימין הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו (שופטים כ מג).
[דבק] וידבקו גם המה אחריהם במלחמה (ש"א יד כב).
כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעוש אחד כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כו כ).
[ענה] ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה (ש"ב ז י).
[נשל] וינשל את היהודים מאילות (מ"ב טז ו).
ויהודה לא יצר את אפרים (ישעיה יא יג).
מורדף בלי חשך (ישעיה יד ו).
[משך, מרט] אל גוי ממושך וממורט (ישעיה יח ז).
[זעם] לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו כ).
[יגה] ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה ותשימו כארץ גוך וכחוץ לעוברים (ישעיה נא כג).
[שטף] כסוס שוטף במלחמה (ירמיה ח ו).
קראו אחריך מלא [1] (ירמיה יב ו).
רודפי יכשלו ולא יוכלו (ירמיה כ יא).
ועל העושק ועל המרוצה לעשות (ירמיה כב יז).
על רדפו בחרב אחיו (עמוס א יא).
בגאות רשע ידלק עני (תהלים י ב).
[פוח] כל צורריו יפיח בהם (תהלים י ה).
נחשבו כצאן טבחה (תהלים מד כג).
רדפו ותפשוהו כי אין מציל (תהלים עא יא).
כן תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם (תהלים פג טז).
[דכא] עמך ה׳ ידכאו ונחלתך יענו (תהלים צד ה).
כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקודיך (תהלים קיט פז).
לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעוני בחרות אפם בנו (תהלים קכד ב־ג).
רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי (תהלים קכט ב).
למה תרדפוני כמו אל [2] ומבשרי לא תשבעו? (איוב יט כב).
רודפיה השיגוה בין המצרים (איכה א ג).
וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א ו).
תרדוף באף ותשמידם (איכה ג סו).
קלים היו רודפינו מנשרי שמים על ההרים דלקונו (איכה ד יט).
על צוארנו נרדפנו (איכה ה ה).
והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג טו).
ובשטף עובר כלה יעשה מקומה (נחמיה א ח).
ע"ע שנאה.

רדיפה: ריצה להתקרב אל דבר; התנכלות להשיג אויבו ולעשות לו רע או להורגו. ויש בהוראת המלה גם אם הרודף קרוב וסמוך וכוונתו לצערו מבלי לתת לו מנוחה. [שרשים] דכא, דבק, דלק, זעם, יגה, מרט, משך, נשל, ענה, פוח, צרר, רדף, רעץ, רצץ, שטף.

[1] מלא קבוצת אנשים, כלומר אספר אנשים לרדוף אחריך.
[2] כמו אלה, ביסורים כאלה, וכן אל נולדו להרפא בגת (דהי"א כ ח) כמו אלה.

רֵוַח: ע"ע הצלה.

רוּחַ:

[רוח] ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א ב).
שדופות [1] קדים (בראשית מא כג).
וה׳ נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה (שמות י יג).

ויהפך ה' רוח ים חזק מאד וישא את הארבה (שמות י יט).
והיה אני אלך מאתך ורוח ה' ישאך על אשר לא ארע (מ"א יח יב).
ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים (מ"א יט יא).
פן נשאו רוח ה' וישלכהו (מ"ב ב טז).
והניף ידו על הים בעים רוחו (ישעיה יא טו).
רוח צח שפיים במדבר (ירמיה ד יא).
צרר רוח אותה בכנפיה (הושע ד יט).
[סוף] רוח יזרעו וסופתה יקצורו (הושע ח ז).
וה' הטיל רוח גדולה על הים ויהי סער גדול בים (יונה א ד).
[חרש] וימן אלהים רוח קדים חרישית [2] (יונה ד ח).
כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א ד).
רוח זלעפות [3] מנת כוסם (תהלים יא ו).
רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית (איוב א יט).
ורוח כביר אמרי פיך (איוב ח ב).
[קדם] ישאהו קדים וילך וישערהו ממקומו (איוב כז כא).
לעשות לרוח משקל (איוב כח כה).
סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח (קהלת א ו).
אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח (קהלת ח ח).

ע"ע אויר; רעש.

רוח: תנועה ושאיפה המורגשת באויר. [שרשים] חרש, קדם, רוח.

[1] לקות הזרע מרוח קדים טרם בישולו. [2] רוח שאון שמחרשת אזנים, או בהפך רוח חלושה ודקה כטעם מרגלים חרש. [3] רוח קטב כעין הזאמום השואף וסואן בזעם.

רוחות השמים:

[רוח] מתהלך בגן לרוח היום [1] (בראשית ג ח).
[קדם] קדמה אל ארץ קדם (בראשית כה ו).
וה' נהג רוח קדים בארץ (שמות י יג).
[ים] ויהפוך ה' רוח ים חזק מאד (שמות י יט).
[נגב] לפאת נגב תימנה (שמות כז ט).
[צפן, ימן, זרח] ימה וצפונה ותימנה ומזרחה (דברים ג כז).
בעבר הירדן מזרחה שמש (דברים ד מא).
[שמאל] וחמש על כתף הבית משמאלו (מ"א ז לט).
אשר על שמאל איש בשער העיר (מ"ב כג ח).
[כנף] יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעיה יא יב).
[ערב, קצה] ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך, אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מג ו).
מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ (ירמיה א יד).
וגבול חמת ואת [2] פאת צפון (יחזקאל מז יז).
מים עד ים ומצפון ועד מזרח (עמוס ח יב).
מגמת פניהם קדימה (חבקוק א ט).
אלה ארבע רוחות השמים (זכריה ו ה).
כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים (מלאכי א יא).
הר ציון ירכתי צפון (תהלים מח ג).
[יצא] כי לא ממוצא [3] וממערב (תהלים עה ז).
צפון וימין אתה בראתם (תהלים פט יג).
ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים [4] תהלים קז ג).
רוח צפון תחולל גשם (משלי כה כג).
החכם יענה דעת רוח, וימלא קדים [5] בטנו (איוב טו ב).
[אחר] הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו, שמאל בעשותו ולא אחז יעטף ימין ולא אראה (איוב כג ח-ט).
נטה צפון על תוהו (איוב כו ז).
[חדר] מן החדר [6] תבוא סופה (איוב לז ט).
עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו (שה"ש ד טז).
הולך אל דרום סובב אל צפון (קהלת א ו).
* רוחי שמיא מגיחן לימא רבא (דניאל ז ב).
מזרח ימה צפונה ונגבה (דהי"א ט כד).

ע"ע עולם.

רוחות השמים: פאות העולם שהרוחות באות ונושבות משם. [שרשים] אחר (מערב), זרח, חדר (צפון), ים (מערב וגם דרום), ימן, יצא (מזרח), כנף, נגב, ערב, צפן, קדם (מזרח), קצה, רוח, שמאל (צפון).

[1] כמו לרוח הים, מבוא השמש וכן תרגומו למנח יומא. [2] כמו זאת פאת צפון וכן להלן, עי' פסוק ב זאת פאת ים. [3] מזרח, מקום יציאת השמש. [4] מאיי הים שהם בדרום. רוח מזרח שאין בו תועלת לתוצאי הארץ כי הוא חזק ומשחית הזרע.

רוממות:

[נשא] וישא עיניו וירא (בראשית יח ב).
[רום] יוצאים ביד רמה (שמות יד ח).
אלהי אבי וארוממנהו (שמות טו ב).
[אמר] את ה' האמרת היום... וה' האמירך היום (דברים כו יז-יח).
רמה קרני ה' (ש"א ב א).
[גבה] ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ה טז).
[גאה] ויתאבכו גאות עשן (ישעיה ט יז).
מרוממותך נפצו גוים (ישעיה לג ג).

[דלה] דלו עיני למרום (ישעיה לח יד).
ירום ונשא וגבה מאד (ישעיה נב יג).
ובכבודם תתימרו (ישעיה סא ו).
[מגל] וינטלם וינשאם כל ימי עולם (ישעיה סג ט).
[עלה] ואל על יקראהו יחד לא ירומם [1] (הושע ו ז).
[נסס] כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט לז).
ועתה ירום ראשי על אויבי (תהלים כז ו).
ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל ב).
וירוממך לרשת ארץ (תהלים לז לד).
[סלל] סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה).
תעז ידך תרום ימינך (תהלים פט יד).
ברצונך תרום קרננו (תהלים פט יח).
אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם (תהלים פט י).
רוממות אל בגרונם (תהלים קמט ו).
סלסלה ותרוממך (משלי ד ח).
כי לבם צפנת משכל על כן לא תרומם [2] (איוב יז ד).
אם יעלה לשמים שיאו (איוב כ ו).
ומרומם על כל ברכה (נחמיה ט ה).

——— ע"ע גבהות ושפלות.

רוממות: רם המעלה והתנשאות; תהלה ושבח; נצחון. [שרשים] אמר, גאה, גבה, דלה, נטל, נסס, נשא, סלל, עלה, רום.

[1] לא ירומם את עצמו לעלות מן השפלות. [2] לא תרומם תפארתך (רש"י).

רועה: ע"ע מרעה.

רוצח: ע"ע רציחה.

רוק: ע"ע רקיקה.

רזון ושמן: [שלש] קחה לי עגלה משולשת (בראשית טו ט).

[שמן] ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש (בראשית כז כח).
[ברא] יפות מראה ובריאות בשר (בראשית מא ב).
[דקק] רעות מראה ודקות בשר (בראשית מא ג).
[דלל] דלות ורעות תואר מאד (בראשית מא יט).
והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא ח).
[רזה] השמנה היא אם רזה? (במדבר יג כ).
[חלב] כל חלב יצהר וכל חלב תירוש (במדבר יח יב).
[דשן] ויאכל ושבע ודשן (דברים לא כ).
[עבה, כשה] וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית (דברים לב טו).
ועגלון איש בריא מאד (שופטים ג יז).
ויבוא גם הנצב אחר הלהב ויסגור החלב בעד הלהב (שופטים ג כב).
כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג כט).
[שנה] ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים [1] (ש"א טו ט).
[אבס] וברבורים אבוסים (מ"א ה ג).
בקרן בן שמן [2] (ישעיה ה א).
[מחח] וחרבות מחים גרים יאכלו (ישעיה ה יז).
השמן לב העם הזה (ישעיה ו י).
לכן ישלח האדון ה׳ צבאות במשמניו רזון (ישעיה י טז).
וחובל עול מפני שמן (ישעיה י כז).
ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז ד).
רזי לי רזי לי אוי לי (ישעיה כד טז).
ועפרם מחלב ידושן (ישעיה לד ז).
[עשת] שמנו עשתו (ירמיה ה כח).
[פוש] כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נ יא).
ואת השמנה ואת החזקה (יחזקאל לד טז).
בין שה בריה ובין שה רזה (יחזקאל לד כ).
ואיפת רזון זעומה [3] (מיכה ו י).
[רבק] ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק [4] (מלאכי ג כ).
דשנת בשמן ראשי (תהלים כג ה).
כמו חלב ודשן תשבע נפשי (תהלים סג ו).
עלות מחים [5] אעלה לך (תהלים סו טו).
[שית] יעטף שית [6] חמס למו יצא מחלב עינימו (תהלים עג ו־ז).
וישלח רזון בנפשם (תהלים קו טו).
[כחש] ובשרי כחש משמן (תהלים קט כד).
[טפש] טפש [7] כחלב לבם (תהלים קיט ע).
שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו ל).
[מרק] חבורות פצע תמרוק [8] ברע (משלי כ ל).
כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה [9] עלי כסל (איוב טו כז).
ומוח [10] עצמותיו ישוקה (איוב כא כד).
יכל בשרו מרואי [11] ושופו עצמותיו לא רואו (איוב לג כא).
[רטף] רוטפש [12] בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה).
צפד [13] עורם על עצמם (איכה ד ח).
ואיפת רזון זעומה (מיכה ו י).
מראיהם טוב ובריאי בשר (דניאל א טו).
בשלוה ובמשמני מדינה יבוא (דניאל יא כא).
ויאכלו וישבעו וישמינו (נחמיה ט כה).

——— ע"ע עב—דק.

רזון ושמן: רזון, כחוש, דק הבשר, התשת כח. שמן, דשן, בריא, עב וחזק. [שרשים] רזון: דלל, דקק, כחש, מרק, רזה. שמן: אבס, ברא,

דשן, חלב, מפש, כשה, מחת, עבה, עשת, פוש, רבק, רטף, שית, שלש, שמן, שנה.

[1] שמנים אחד כמו שנים, וי"א כבשים בני שנה. [2] חרבות מחים הם הרשעים המתענגים והמתעדנים והם שמנים, יאכלו העניים שבאו לגור ביניהם, כלומר ככלות הרשעים יאכלו חלקם העניים. [3] כמו לחם לחק. [4] עגלה שמפטמים אותה. [5] הטלאים והכבשים השמנים. [6] החמס עוטף השת והעגבות שלהם בעובי בשר שמן. [7] תרגום השמן לב העם = טפש לבא דעמא. [8] הפצעים ממרקין ומכחישין גוף העושה רע. [9] כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים ובולטים מבחוץ. [10] המות הוא השמן והנבחר לחיות הגוף. [11] ששמן בשרו ירזה ויכלה מן הראיה, ר"ל כליון הבשר תמהר (consumption) והיא חולת השחפת. [12] בשרו ירטב בשומן ויתחדש ימי נעוריו (rejuvenated). [13] נתכווץ העור ונדבק אל העצמות מפני רזון הבשר.

רחב:

[רחב] הרחיב ה׳ לנו (בראשית כו כב).

[יפת] יפת אלהים ליפת (בראשית ט כז).

[רוח] ורוח תשימו בין עדר ובין עדר (בראשית לב טז).

והארץ הנה רחבת ידים (בראשית לד כא).

ארץ טובה ורחבה (שמות ג ח).

והרחבתי את גבולך (שמות לד כד).

ברוך מרחיב גד (דברים לג כ).

[פער] לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד).

יאורים רחבי ידים (ישעיה לג כא).

ורחבה ונסבה למעלה למעלה (יחזקאל מא ז).

עתה ירעם ה׳ ככבש במרחב (הושע ד טז).

ויוציאני למרחב (תהלים יח כ).

זה הים גדול ורחב ידים (תהלים קד כה).

מתן אדם ירחיב לו (משלי יח טז).

כפרץ רחב יאתיו (איוב ל יד).

רחב לא מוצק [1] תחתיה (איוב לו טז).

ויעזבו ירושלם עד החומה הרחבה (נחמיה ג ה).

והעיר רחבת ידים וגדולה (נחמיה ז ד).

ע"ע מדות ומשקלות.

רחב: הרותה והתפשטות בכמות המדה הרבה; מקום גדול רחבת ידים. [שרשים] יפת, פער, רחב, רות.

[1] רחב ולא צר המקום מלמטה.

רחוב: ע"ע עיר.

רחוק: ע"ע קרוב ורחוק.

רחיצה:

[רחץ] ורחצו רגליכם (בראשית יח ד).

וירחץ פניו ויצא (בראשית מג לא).

[כבס] כבס ביין לבושו (בראשית מט יא).

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (שמות ב ה).

כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה (שמות ל יח).

ורחצו ממנו... את ידיהם (שמות מ ל).

ואת הכרעים ירחץ במים (ויקרא א כב).

[שטף] ומורק ושוטף במים (ויקרא ו כא).

והבגד... אשר תכבס... וכבס שנית וטהר (ויקרא יג נח).

ירחץ את בשרו במים (ויקרא יד ט).

וידיו לא שטף במים (ויקרא טו יא).

[טבל] וטובל בשמן רגלו (דברים לג כד).

וירא אשה רוחצת מעל הגג (ש"ב יא ב).

וישטוף את הרכב על ברכת שמרון... והזונות רחצו (מ"א כב לח).

הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן (מ"ב ה י).

וירד ויטבול בירדן שבע פעמים (מ"ב ה יד).

במסלת שדה כובס (מ"ב יח יז).

[דוח] אם רחץ אדני את צואת בנות ציון ואת דמי ירושלם ידיח מקרבה (ישעיה ד ד).

אם תכבסי בנתר... נכתם עונך לפני (ירמיה ב כב).

ובמים לא רוחצת למשעי (יחזקאל טז ד).

ואשטוף דמיך מעליך (יחזקאל טז ט).

שם ידיחו את העולה (יחזקאל מ לח).

כאש מצרף וכבורית מכבסים (מלאכי ג ב).

ארחץ בנקיון כפי (תהלים כו ו).

מואב סיר רחצי (תהלים ס י).

פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נח יא).

ומצאתו לא רוחץ (משלי ל יב).

אם התרחצתי במי שלג (איוב ט ל).

כעדר הרחלים שעלו מן הרחצה (שה"ש ד ב).

ורחצת וסכת (רות ג ג).

[שדה] ותענוגות בני אדם שדה ושדות [1] (קהלת ב ח).

* אתרחצו עלוהי (דניאל ג כח).

* [צבע] ומטל שמיא לך מצבעין [2] (דניאל ד כב).

את מעשה העולה ידיחו בם והים לרחצה לכהנים בו (דהי"ב ד ו).

ע"ע טבילה.

רחיצה: שטוף והדחה במים בשרו לנקוי מטינוף ולכלוך ולטהרה. בבגדים שייך לשון כביסה אבל מצינו גם בגוף בהשאלה אם תכבסי בנתר, ולשון שטוף והדחה לרוב בכלים. [שרשים] דוח, טבל, כבס, * צבע, רחץ, שטף.

[1] ת"י בנו בנין מרזבין דשרין מיא פשורי ומרזבין דשרין מיא חמימי. ונראה כי מפרש שדה מלשון שדים הזולחים מים במרחץ העשוי לתענוג. [2] טבילה ורחיצה.

רחמנות:

[חמל] בחמלת ה׳ עליו (בראשית יט טז).

[רחם] ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש

(בראשית מג יד).
כי נכמרו [1] רחמיו אל אחיו (בראשית מג ל).
ותראהו את הילד... ותחמול עליו (שמות ב ו).
[חנן] וחנותי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יט).
אל רחום וחנון ארך אפים (שמות לד ו).
אל רחום ה׳ אלהיך (דברים ד לד).
ונתן לך רחמים ורחמך (דברים י יט).
[חוס] ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו (דברים יג ט).
וקצותה את כפה לא תחוס עינך (דברים כה יב).
חמל העם על מיטב הצאן (ש"א טו טו).
ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו (ש"ב יב ד).
אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל (ש"ב יב ו).
מי יודע יחנני ה׳ וחי הילד (ש"ב יב כב).
[אטט] לאט לי לנער לאבשלום! (ש"ב יח ה).
נפלה נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה (ש"ב כד יד).
[יקר] תיקר נא נפשי ונפש עבדיך אלה חמשים בעיניך (מ"ב א יג).
ויחן ה׳ אותם וירחמם (מ"ב יג כג).
על כן על בחוריו לא ישמח [2] אדני ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם (ישעיה ט טז).
איש על אחיו לא יחמולו (ישעיה ט יח).
ולכן חכה ה׳ לחננכם ולכן ירום [3] לרחמכם (ישעיה ל יח).
[רוח] עד יערה עלינו רוח [4] ממרום (ישעיה לב טו).
ה׳ חננו לך קוינו (ישעיה לג ב).
לא שמת להם רחמים (ישעיה מז ו).
וברחמים גדולים אקבצך... ובחסד עולם רחמתיך (ישעיה נד ז־ח).
[נחם] העל אלה אנחם? (ישעיה נז ו).
באהבתו ובחמלתו הוא גאלם (ישעיה סג ט).
המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו (ישעיה סג טו).
אכזרי הוא ולא ירחמו (ירמיה ו כג).
ולא אחום ולא ארחם מהשחיתם (ירמיה יג יד).
מי יחמול עליך ירושלם? (ירמיה טו ה).
אשר לא אתן לכם חנינה (ירמיה טז יג).
את החסד ואת הרחמים (ירמיה טז ה).
לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם (ירמיה כא ז).
על כן המו מעי לו רחם ארחמנו (ירמיה לא כ).
לבי למואב כחלילים יהמה (ירמיה מח לו).
לא חסה עליך עין... לחומלה עליך (יחזקאל טז ה).
ורחמתי את לא רוחמה (הושע ב כה).
נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי (הושע יא ח).
אשר בך ירוחם יתום (הושע יד ד).
אולי יחנן ה׳ אלהי צבאות (עמוס ה טו).
אתה חסת על הקיקיון... ואני לא אחוס על נינוה (יונה ד י־יא).
ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב).
וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו (זכריה ג יז).
חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי (תהלים נז ב).
יחוס על דל ואביון (תהלים עב יג).
כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים קב טו).
כרחם אב על בנים רחם ה׳ על יראיו (תהלים קג יג).
ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמה ט).
ורחמי רשעים אכזרי (משלי יב י).
ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג).
ורחם כרוב חסדיו (איכה ג לב).
ידי נשים רחמניות (איכה ד י).
* ורחמין למבעא מן קדם אלהא שמיא (דניאל ב יח).
לאדני אלהינו הרחמים והסליחות (דניאל ט ט).
חוסה עלי כרוב חסדך (נחמיה יג יד).
וכהשחית ראה ה׳ וינחם (דהי"א כא טו).
כי בשובכם על ה׳ אחיכם ובניכם [5] לרחמים לפני שוביכם (דהי"א ל ט).

——— ע"ע אכזריות; חסד.

רחמנות: הרגשה בצער זולתו והשתדלות להושיע לו; חנינה מאת ה׳. [רחמנות] אטט, חוס, חמל, חנן, יקר, נחם, רות, רחם.

[1] נחממו ובערו כאש רחמיו. [2] יש קורין לא יחמול אדני. [3] יש קורין ולכן ידום לרחמכם בהפוך ר״ד. [4] כמו רוח והרחבה, רחמים. [5] יש קורין יתן אחיכם לרחמים לפני שוביכם (עי׳ תהלים קו מו).

ריב ומדון:

[ריב] ויהי ריב בין רועי מקנה אברם... אל נא תהי מריבה ביני ובינך (בראשית יג ז־ח).
[שטן] ויקרא שמה שטנה (בראשית כו כא).
[נצה] שני אנשים עברים נצים (שמות ב יג).
מה תריבון עמדי? (שמות יז ה).
וכי ינצו אנשים ונגפו אשה (שמות כא כב).
וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי (ויקרא כד י).
[לקח] ויקח [1] קרח בן יצהר (במדבר יז א).
ובני קרח לא מתו (במדבר כו יא).
דברי ריבות בשעריך (דברים יז ח).
כי יהיה ריב בין אנשים (דברים כה א).
אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה (דברים לג ח).
[פלג] בפלגות ראובן גדולים חקרי לב (שופטים ה טו).

ויקרא לו ביום ההוא ירובעל לאמר ירב בו הבעל (שופטים ו לב).
אשר רב את ריב חרפתי (ש"א כה לט).
[חלק] אז יחלק העם ישראל לחצי (מ"א טז כא).
וריב אלמנה לא יבוא אליהם (ישעיה א כג).
תבקשם ולא תמצאם אנשי מצותך (ישעיה מא יב).
[עצם] קרבו ריבכם הגישו עצמותיכם (ישעיה מא כא).
הן לריב ומצה תצומו (ישעיה נח ד).
[דון] איש ריב ואיש מדון לכל הארץ (ירמיה טו י).
[יכח] אך איש אל ירב ואל יוכח איש ועמך כמריבי כהן (הושע ד ד).
ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א ג).
ותפלטיני מריבי עם (תהלים יח מד).
[קטט] ארבעים שנה אקוט בדור (תהלים צה י).
ובתקוממיך אתקוטט (תהלים קלט כא).
[נרג] איש תהפוכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח).
טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב (משלי יז א).
רק בזדון [2] יתן מצה ואת נועצים חכמה (משלי יג י).
פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד).
שפתי כסיל יבואו בריב ופיו למהלומות יקרא (משלי יח ו).
ובין עצומים יפריד (משלי יח ח).
ודלף טורד מדיני אשה (משלי יט יג).
כבוד לאיש שבת מריב ולכל אויל יתגלע (משלי כ ג).
באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן ישתוק מדון (משלי כו כ).
פחם לגחלים ועצים לאש ואיש מדנים לחרחר ריב (משלי כו כא).
אנשי לצון יפיחו [3] קריה (משלי כט ח).
וריב לא ידעתי אחקרהו (איוב כט כב).
* מלכו פליגה [4] תהוא (דניאל ב מא).
ואריב עמם ואקללם (נחמיה יג כה).

ע"ע ויכוח; מלחמה.

ריב ומדון: טענות, קטטות, מחלוקות והתוכות בזכות דבר מה; מחלוקת. [שרשים] דון, חלק, יכח, לקח, נצה, נרג, עצם, פלג, קטט, ריב, שטן.

[1] ת"א ואיתפלג, כמו ויחלק, התחלק מעדת ה' במחלוקת עם משה. [2] כמו רק בא זדון (עי' שם יח ג). [3] ינפחו אש המחלוקת בלבות אנשי העיר. [4] שני מלכים המשתמשים בכתר אחד תהיה מחלוקת ביניהם.

ריח:
[רוח] וירח ה' את ריח הנחוח (בראשית ח כא).
וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה' (בראשית כז כז).
אשר יעשה כמוה להריח בה (שמות ל לח).
ריח ניחוח אזכרתה לה' (ויקרא ו ח).
כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש (שופטים טז ט).
והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא ג).
עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמיה מח יא).
[זכר] וריח לו [1] כלבנון... זכרו [2] כיין לבנון (הושע יד ז-ח).
יזכר כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה (תהלים כ ד).
מריח מים יפריח (איוב יד ט).
ומרחוק יריח מלחמה (איוב לט כה).
והגפנים סמדר נתנו ריח (שה"ש ב יג).
ריח שמניך מכל בשמים (שה"ש ד י).
וריח שלמותיך כריח לבנון (שה"ש ד יא).
[נזל] הפיחי גני יזלו בשמיו (שה"ש ד טז).
ריח אפך כתפוחים (שה"ש ז ט).
[רקח] זבובי מות יבאיש יביע [3] שמן רוקח (קהלת י א).
[ארה] אריתי מורי עם בשמי (שה"ש ה א).
* וריח נור לא עדת בהון (דניאל ג כז).

ע"ע בשמים.

ריח: קיטור ואיד הנודף מן הבשמים או דבר אחר המורגש ונקלט בנחירי האף של העומד בסמוך. [שרשים] ארה, דשן, זכר, נזל, רוח, רקח.

[1] כמו וריחו. [2] זכר כמו אזכרתה שהוא ריח ניחות וכן יזכר כל מנחותיך בתהלים. [3] כמו יבאיש שמן רוקח יביע, מבאיש ריח השמן הנובע ותודר לאף העובר.

ריצה:
[רוץ] ותרץ עוד אל הבאר (בראשית כד כ).
ויריצוהו מן הבור (בראשית מא יד).
[שלח] נפתלי אילה שלוחה [1] (בראשית מט כא).
ורצו לפני מרכבתו (ש"א ח יא).
והרץ במחנה לאחיך (ש"א יז יז).
[עבר] הנער רץ והוא ירה החצי להעבירו (ש"א כ לו).
ועשהאל קל ברגליו כאחד הצביים אשר בשדה (ש"ב ב יח).
וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי (ש"ב יח כג).
רואה אני את מרוצת הראשון כמרוצת אחימעץ (ש"ב יח כז).
משוה רגלי כאילות (ש"ב כב לד).
כי את רגלים רצת וילאוך (ישעיה יב ה).
ירוצו ולא ייגעו (ישעיה מ לא).

לא שלחתי את הנביאים והם רצו (ירמיה כג כא).
רץ לקראת רץ ירוץ (ירמיה נא לא).
והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק (יחזקאל א יד).
כברקים ירוצצו (נחום ב ח).
למען ירוץ כל קורא בו (חבקוק ב ב).
כי בך ארוץ גדוד ובאלהי אדלג שור (תהלים יח ל).
כגבור לרוץ אורח (תהלים יט ו).
אם ראית גנב ותירץ עמו (תהלים נא יח).
עד מהרה ירוץ דברו (תהלים קמז טו).
בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל (משלי ד יב).
משכני אחריך נרוצה (שה"ש א ד).
כי לא לקלים המרוץ (קהלת ט יא).
הרצים יצאו דחופים (אסתר ג טו).
וירץ אליו בחמת כחו (דניאל ח ו).
ויריצו [2] לכל בני העם (דהי"ב לה יג).

ע"ע זריזות: מהירות.

ריצה: הליכה מהירית ותכופית. [שרשים] עברי, רוץ, שלח.

[1] קלת המרוץ. [2] הלוים הוליכו במרוצה את בשר הפסחים לפני העם וכן לכהנים שלא היה להם פנאי.

ריק:

[בהה] והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א ב).
[נער] ותמהר ותער כדה אל השוקת (בראשית כד כ).
[רוק] כי עתה ריקם שלחתני (בראשית לא מב).
והבור ריק אין בו מים (בראשית לז כד).
השבלים הריקות שדופות הקדים (בראשית מא כז).
ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מב לה).
[נצל] ונצלתם את מצרים (שמות ג כב).
ולא יראו פני ריקם (שמות כג טו).
[נבב] נבוב לוחות [1] תעשה אותו (שמות כז ח).
וכדים ריקים ולפידים בתוך הכדים (שופטים ז טז).
[נקה] ונקתה לארץ תשב (ישעיה ג כו).
[בקק] הנה ה' בוקק הארץ ובולקה... הבוק תבוק הארץ (ישעיה כד א־ג).
והקיץ וריקה נפשו (ישעיה כט ח).
להריק [2] נפש רעב (ישעיה לב ו).
כי ארמון נוטש המון עיר עוזב (ישעיה לב יד).
ונוער בשן וכרמל (ישעיה לג ט).
ובקותי את עצת יהודה (ירמיה יט ז).
[נפץ] וכליו יריקו ונבליהם ינפצו [3] (ירמיה מח יב).
וזרוה ויבוקקו את ארצה (ירמיה נא ב).
אכלני... הציגני כלי ריק (ירמיה נא לד).
והעמידה על גחליה ריקה (יחזקאל כד יא).
בוקה ומבוקה ומבולקה [4] (נחום ב יא).
כל הגונב מזה [5] כמוה נקה (זכריה ה ג).
[חלל] ולבי חלל [6] בקרבי. כצל כנטותו נהלכתי ננערתי כארבה [7] (תהלים קט כב־כג).
אל תבואי ריקם אל חמותך (רות ג יז).
אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו (קהלת יא ג).
וככה יהיה נעור (נחמיה ה יג).
ויערו [8] את הארון וישאוהו (דהי"ב כד יא).

ע"ע חסר ומלא.

ריק: כלי קבול שהערו מה שמונח בתוכו ולא נשאר בו כלום; דבר שהוא משולל מכל הנאה ותועלת. [שרשים] בחה, בקק, חלל, נבב, נער, נצל, נפץ, נקה, רוק.

[1] לוחות עצי שטים מכל צד ובאמצע הוא ריק. [2] לגרום להרעב שתהיה נפשו ריקה. [3] תרגום ותער כדה ונפצת קולתה. [4] ריקנית ומרוקנת מיושביה ומפורצת בחומותיה. [5] תגונב מן העם הזה כמוה כמו שכתוב במגילה, נקה, יהיה ענשו לצאת נקי מנכסיו. [6] נקוב ונבוב וריק מנשמת חיים ע"י התעלפות. [7] נשארתי ריק כמו השדה אחר שאכל הארבה כל התבואה. [8] לקחו משם הכסף ועשו אותו ריק.

רך:

[רכך] ויקח בן בקר רך וטוב (בראשית יח ז).
ועיני לאה רכות (בראשית כט יז).
ואל ירך לבבכם (דברים כ ג).
ואנכי היום רך [1] ומשוח מלך (ש"ב ג לט).
יען רך לבבך ותכנע (מ"ב כב יט).
לא זורו ולא חובשו ולא רוככה בשמן (ישעיה א ו).
מראש יונקותיו רך אקטוף (יחזקאל יז כב).
רכו דבריו משמן (תהלים נה כב).
[רפא] חיי בשרים לב מרפא [2] (משלי יד ל).
מענה רך ישוב חמה (משלי טו א).
מרפא לשון [3] עץ חיים (משלי טו ד).
ולשון רכה תשבר גרם (משלי כה טו).
[אבב] עודנו באבו [4] (איוב ח יב).
[רטפש] רוטפש [5] בשרו מנוער (איוב לג כה).
אם ידבר אליך רכות (איוב מ כז).

ע"ע קשוי.

רך: היות ספוגי ונוח לקבל הדיקה וכפיפה; ובהשאלה על צעירות וחלישות. [שרשים] אבב, רטפש (רטן), רכך, רפא.

[1] רך נגד בני צרויה הקשים. [2] מי שיש לו לב רפוי ורך ואינו קשה לב יחיה וייטיב לגופו. [3] מי שלשונו רפוית וידבר רכות הוא לו עץ חיים. [4] במצב רעננות ורטיבות. [5] קרוב לשרש רטב, נתרכך ונתענג מנעוריו.

רכב: ע"ע סוס ורכב; רכיבה.

רכוש:

[רכש] כל רכושם אשר רכשו (בראשית יב ה).

תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד כא).
[עבד] ויהי לו מקנה צאן... ועבודה רבה (בראשית כו יד).
[כבד] את כל הכבוד הזה (בראשית לא א).
[קנה] ואת כל רכושו אשר רכש, מקנה קנינו אשר רכש (בראשית לא יח).
וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם (בראשית לו ו־ז).
[אוד] בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך [1] (דברים ו ה).
[חול] ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח יז).
[קום] ואת כל היקום אשר ברגליהם (דברים יא ו).
[נכס] בנכסים רבים... ובמקנה רב מאד (יהושע כב ח).
ואת המקנה ואת הכבודה לפניהם (שופטים יח כא).
ואנה תעזבו כבודכם? (ישעיה י ג).
[עזב] הונך ועזבונך מערבך (יחזקאל כז כז).
[כון] ואין קצה לתכונה (נחום ב י).
[עמל] ועמל לאומים יירשו (תהלים קה מד).
מקנהו פרץ בארץ (איוב א י).
[נלה] ולא יטה לארץ מנלם (איוב טו כט).
[עשה] הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים (קהלת ב ד).
כי לבי שמח מכל עמלי (קהלת ב י).
אשר נתן לו אלהים עושר ונכסים (קהלת ה יח).
בחיל גדול וברכוש רב (דניאל יא יג).
בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה (עזרא א ד).
* הן לענש נכסין ולאסורין (עזרא ז כו).
יחרם כל רכושו (עזרא י ח).
ושרי כל רכוש ומקנה (דהי"א יד יא).
כל אלה שרי הרכוש אשר למלך דויד (דהי"א כז לא).
ולא שאלת עושר נכסים וכבוד (דהי"ב א יא).

——— ע"ע אחיזה; מסחר וקנין; עשירות.

רכוש: השגת קנינים וחפצים וביחוד מטלטלים, לעומת נכסים שהם ביחוד קרקעות נחלאות ואחוזות. [שרשים] אוד, חול, כבד, כון, נכס, נלה, עזב, עמל, עשה, קום, קנה, רכש.

[1] תרגומו בכל נכסיך.

רכיבה:
[רכב] ותרכבנה על הגמלים (בראשית כד סא).
[נפל] ותרא את יצחק ותפול מעל הגמל (בראשית כד סד).
וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו (בראשית מא מג).
[פרש] גם רכב גם פרשים (בראשית נ ט).
וירכיבם על החמור (שמות ד כ).
רכב פרעה ופרשיו (שמות יד ט).
וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב (ויקרא טו ט).
[רבע] בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא יט יט).
אתונך אשר רכבת עלי מעודך (במדבר כב ל).
[צנח] ותצנח מעל החמור (שופטים א יד).
רוכבי אתונות צחורות (שופטים ה י).
והיה היא רוכבת על החמור (ש"א כה כ).
אשר רכבו על הגמלים (ש"א ל יז).
וירכב על כרוב ויעף (ש"ב כב יא).
אל תעצור לי לרכוב (מ"ב ד כד).
קח רכב ושלח לקראתם (מ"ב ט יז).
ויאמר לרכבו הפוך ידך (מ"ב כב לד).
וירכיבוהו עבדיו מת (מ"ב כג ל).
פרשים רוכבי סוסים (יחזקאל כג ו).
דדן רוכלתך בבגדי חופש לרכבה [1] (יחזקאל כז כ).
עני ורוכב על החמור (זכריה ט ט).
השם עבים רכובו (תהלים קד ג).
וסוס אשר רכב עליו המלך... והרכיבוהו על הסוס (אסתר ו ז־ח).
הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמיה ב יב).

——— ע"ע ישיבה; סוס ורכב.

רכיבה: הישיבה על הבהמה כדי שתשא ותביא אותו למקום הנרצה; רביעה. [שרשים] נפל, פרש, צנח, רבע, רכב.

[1] לצרכי הרכיבה, אוכף שנותנים על הבהמה תחת הרוכב (saddle).

רכילות: ע"ע לשון הרע.

רם: ע"ע גבהות ושפלות.

רמיזה:
[שלח] וישלח ירבעם את ידו... לאמר תפשוהו (מ"א יג ד).
[שקר] נטויות גרון ומשקרות עינים [1] (ישעיה ג טז).
שלח אצבע ודבר דבר (ישעיה נח ט).
[עצם] איעצה [2] עליך עיני (תהלים לב ח).
[קרץ] שונאי חנם יקרצו עין (תהלים לה יט).
[ירה] קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו (משלי ו יג).
[שמץ] ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד יב).
[רזם] מה יקחך לבך ומה ירזמון [3] עיניך? (איוב טו יב).
* מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה כה).

——— ע"י עינים.

רמיזה: קריצת עין ושפתים ותנועות שאר אברים לסימון הודעת דבר בסתר. [שרשים] ירה, עצם, קרץ, רזם, שלח, שמץ, שקר.

¹ קורצות בעיניהן, סקרניות חן. ² ארמוז לך בעיני, לשון קריצות עינים כמו עוצם עיניו (רש"י). ³ כמו ירמזון.

רמיה: ע"ע מרמה; ערמה.

רמיסה: [שוף] ואתה תשופנו¹ עקב (בראשית ג טו).

[דרך] את הארץ אשר דרך בה (דברים א לו).
עד מדרך כף רגל (דברים ב ה).
[בעט] וישמן ישרון ויבעט (דברים לב טו).
[טרף] וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג כ).
[דוש] ודשתי את בשרכם (שופטים ח ז).
[דקק] כטיט חוצות אדיקם ארקעם (ש"ב כב מג).
[רמס] וירמסוהו בשער וימת (מ"ב ז יז).
ויז מדמה אל הקיר ואל הסוסים וירמסנה (מ"ב ט לג).
וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג ז).
מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי (ישעיה א יב).
פרוץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה).
למשלוח שור ולמרמס שה (ישעיה ז כה).
יין ביקבים לא ידרוך הדורך (ישעיה טז י).
תרמסנה רגל רגלי עני (ישעיה כו ו).
והייתם לו למרמס (ישעיה כח יח).
וכמו יוצר ירמס טיט (ישעיה מא כה).
ואדרכם באפי וארמסם בחמתי (ישעיה סג ג).
[בוס] ואבוס עמים באפי (ישעיה סג ו).
שחתו כרמי בססו את חלקתי (ירמיה יב י).
[שעט] מקול שעטת פרסות אביריו (ירמיה מז ג).
וארך מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז ו).
[רקע] הכה בכפך ורקע ברגלך (יחזקאל ו יא).
בפרסות סוסיו ירמוס את כל חוצותיך (יחזקאל כו יא).
[רפס] ותדלח מים ברגליך ותרפס² נהרותם (יחזקאל לב ב).
[רפש] ומרפש רגליכם תשתינה (יחזקאל לד יט).
אשר אם עבר ורמס וטרף (מיכה ה ז).
[צעד] בזעם תצעד ארץ (חבקוק ג יב).
[כבש] וכבשו אבני קלע (זכריה ט טו).
[עסס] ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת רגליכם (מלאכי ג כא).
על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין (תהלים צא יג).
[סלה] סלית כל שוגים מחקיך (תהלים קיט קיח).
סלה כל אבירי אדני בקרבי (איכה א טו).
ושארה ברגלה רפסה (דניאל ז ז).
ותאכל... ותדשנה ותרקנה (דניאל ז כג).
בואי בטיט ורמסי בחומר (נחמיה ג יד).

ע"ע דחיקה; כתישה.

רמיסה: כתיתה, דריסה ודריכה ברגל בכח על איזה דבר. [שרשים] בוס, בעט, דוש, דקק, דרך, טרף, כבש, סלה, עסס, צעד, רמס, רפס, רפש, רקע, שוף, שעט.

¹ כתיתה ודריסה. ² עכירת המים בדריסת הרגל בקרקע הים שמעלה רפש וטיט.

רמש: ע"ע שקצים ורמשים.

רע: ע"ע טוב ורע.

רעבון וצמאון: [רעב] ויהי רעב בארץ (בראשית יב י).

וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע בארץ מצרים (בראשית מא ל).
ותרעב כל ארץ מצרים (בראשית מא נה).
הביאו שבר רעבון בתיכם (בראשית מב יט).
כי כבד הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב (בראשית מז יג).
[צמא] ויצמא שם העם למים (שמות יז ג).
בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כו כו).
ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו (במדבר יא ו).
[ענה] ויענך וירעבך ויאכילך את המן (דברים ח ג).
וצמאון אשר אין מים (דברים ח טו).
ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל (דברים כח מח).
למען ספות הרוה את הצמאה (דברים כט יח).
מזי רעב ולחומי רשף (דברים לב כד).
השקיני נא מעט מים כי צמתי (שופטים ד יט).
רעב ויעף וצמא במדבר (ש"ב יז כט).
ותאמר חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת (מ"א יז יב).
ויהי רעב גדול בשמרון (מ"ב ו כה).
והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו (ישעיה ח כא).
ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו (ישעיה ט יט).
לקראת צמא התיו מים (ישעיה כא יד).
ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל כ).
והיה... וצמאון למבועי מים (ישעיה לה ז).
העניים והאביונים מבקשים מים ואין, לשונם בצמא נשתה, אני ה' אענם (ישעיה מא יז).
ולא צמאו בחרבות הוליכם (ישעיה מח כא).
לא ירעבו ולא יצמאו (ישעיה מט י).
הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א).
הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח ז).
עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעיה סה יג).
ידו נטה על הים והרגיז ממלכות (ישעיה כג יא).

[בצר] ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז ח).
רדי מכבוד[1] ושבי בצמא (ירמיה מח יח).
הנני שובר מטה לחם בירושלם ואכלו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה ובשממון ישתו (יחזקאל ד טז).
בשלחי את חצי הרעב הרעים (יחזקאל ה טז).
[לאה] אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות (הושע יג ה).
גם בהמות שדה תערוג אליך כי יבשו אפיקי מים (יואל א כ).
וגם אני נתתי לכם נקיון שינים בכל עריכם וחוסר לחם בכל מקומותיכם (עמוס ד ו).
הלא לנגד עינינו אוכל נכרת (יואל א טז).
ולשוני מודבק מלקוחי[2] (תהלים כב טז).
ובימי רעבון ישבעו (תהלים לז יט).
אם ארעב לא אומר לך (תהלים נ יב).
צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים (תהלים סג ב).
ולצמאי ישקוני חומץ (תהלים סט כב).
רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף (תהלים קז ה).
נותן לחם לרעבים (תהלים קמו ז).
ונפש רעבה כל מר מתוק (משלי כז ז).
[צמם] ושאף צמים[3] חילם (איוב ה ה).
[כפן] לא מים עיף תשקה ומרעב תמנע לחם? (איוב כב ז).
בחסר ובכפן גלמוד (איוב ל ג).
וצמת והלכת אל הכלים ושתית (רות ב ט).
על נפש עולליך העטופים ברעב (איכה ב יט).
דבק לשון יונק אל חכו בצמא (איכה ד ד).
עוללים שאלו לחם פורש אין להם (איכה ד ה).
טובים היו חללי חרב מחללי רעב (איכה ד ט).
עורנו כתנור נכמרו[4] מפני זלעפות רעב (איכה ה י).

ע"ע עייפות.

רעבון וצמאון: הרגשת צורך האוכל והשתיה; הסובל מחסור מזון ומים. [שרשים] רעב: בצר, כפן, ענה, רעב. צמא: לאה, עיף, צמא, צמם.

[1] רדי מכבוד מרבוי מים כמו נכבדי מים (משלי ח כד).
[2] חנכיים (gums). [3] הצמא יבלע עשרו. [4] השחורים מחמת רעב. כרות זעף העושה שמות בארץ כן הרעב עושה שמות בבטן.

רעדה:
[רעד] אילי מואב יאחזמו רעד (שמות טו טו).
[זוע] והיית לזעוה לכל ממלכות (דברים כח כה).
[בעת] ובעתתו רוח רעה (ש"א טז יד).
[סער] ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה (מ"ב ו יא).
[רגז] הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות? (ישעיה יד ז).
[פלץ] תעה לבבי פלצות בעתתני (ישעיה כא ד).
אחזה רעדה חנפים (ישעיה לג יד).
[חול] אם מפני לא תחילו? (ירמיה ה כב).
[רעש] לחמך ברעש[1] תאכל (יחזקאל יב יח).
[רתת] כדבר אפרים רתת (הושע יג א).
עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב יא).
יראה ורעד יבא בי (תהלים נה ו).
פחד קראני ורעדה (איוב ד יד).
ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב יג).
ותתחלחל המלכה מאד (אסתר ד ד).
והמן נבעת מלפני המלך והמלכה (אסתר ז ו).
מרעידים על הדבר ומהגשמים (עזרא י ט).
כי נבעת מפני חרב מלאך ה׳ (דהי"א כא ל).

ע"ע פחד.

רעדה: פחד המעורר זוע, רתת וחיל, רעש בלב ותנועת הגוף. [שרשים] בעת, זוע, חול, סער, פלץ, רגז, רעד, רעש, רתת.

[1] יש קורין בבעש.

רעיון:
[ילד] ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב ו).
[בנה] לא ירד בני[1] עמכם (בראשית מב לח).
[שרר] במועצות בשרירות לבם הרע (ירמיה ז כד).
[זמם] אין אלהים כל מזמותיו (תהלים י ד).
חשבו מזמה בל יוכלו (תהלים כא יב).
[שרעף] ברוב שרעפי בקרבי (תהלים צד יט).
[רעה] בנת לרעי מרחוק (תהלים קלט ב).
ולי מה יקרו רעיך! (תהלים קלט יז).
לתת... לנער דעת ומזמה (משלי א ד).
מחשב להרע לו בעל מזמות יקראו (משלי כד ח).
בשעיפים מחזיונות לילה (איוב ד יג).
זמותי נתקו מורשי לבבי (איוב יז יא).
שעיפי ישיבוני ובעבור חושי בי (איוב כ ב).
[ידע] אשא דעי למרחוק (איוב לו ג).
זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם (איוב לב ו).
הכל הבל ורעות רוח (קהלת א יד).
שגם זה הוא רעיון רוח (קהלת א יז).
בכל עמלו וברעיון לבו (קהלת ב כב).
ממלוא חפנים עמל ורעות רוח (קהלת ד ו).
* רעיונך על משכבך סלקו (דניאל ב כט).
* אשתומם... ורעיונוהי יבהלונה (דניאל ד טז).
* ורעיוני לבך תנדע (דניאל ב ל).

ע"ע מחשבה.

רעיון: הרהור, מחשבה והגות לב; דמיון. [שרשים] בנה, זמם, ידע, ילד, רעה, שרעף, שרר.

[1] פתגם שגור בפי חז"ל נגד הסכמה לרעיון שאינו עולה על הלב, ומתנגד להגיון ישר.

רעם: ע"ע ברק ורעם.

רעש: וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מן השמים, ויהפך את הערים האל ואת כל הככר (בראשית יט כד-כה).
והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית יט כח).
[חרד] ויחרד כל ההר מאד (שמות יט יח).
את הקולות ואת הלפידים (שמות כ יח).
ותבקע הארץ תחתיהם (במדבר טז לא).
[געש] בהר אפרים מצפון להר געש (יהושע כד ל).
[זלל] הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה ה).
[רגז] ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים (ש"א יד טו).
ותגעש ותרעש הארץ (ש"ב כב ח).
[רעש, רעע, נוע] וירעשו מוסדי ארץ. רוע התרועעה הארץ, פור התפוררה הארץ, מוט התמוטטה ארץ, נוע תנוע ארץ כשכור והתנודדה כמלונה (ישעיה כד יח-יט).
כי כהר פרצים יקום ה' כעמק בגבעון ירגז (ישעיה כח כא).
ראיתי ההרים והנה רועשים וכל הגבעות התקלקלו [1] (ירמיה ד כד).
ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל, ורעשו מפני דגי הים... ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה לארץ תפול (יחזקאל לח יט-כ).
שנתים לפני הרעש (עמוס א א).
ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים (עמוס ט א).
ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו כדונג מפני האש (מיכה א ד).
הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו (נחום א ה).
ויתפוצצו הררי עד שחו גבעות עולם (חבקוק ג ו).
ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו רום ידהו נשא (חבקוק ג י).
ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה, ונסתם גיא הרי... כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה (זכריה יד ד-ה).
על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים. יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בגאותו סלה (תהלים מו ג-ד).
הרעשת ארץ פצמתה — רפה שבריה כי מטה (תהלים ס ד).
האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ (תהלים עז יט).
[חול] ראתה ותחל הארץ (תהלים צז ד).
[נוט] ה' מלך ירגזו עמים... תנוט הארץ (תהלים צט א).
[רעד] המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו (תהלים קד לב).
הרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן (תהלים קיד ד).
תחת שלש רגזה ארץ (משלי ל כא).
המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו).
הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו (איוב יד יח).
הפך משורש הרים, בצורות יאורים בקע (איוב כח ט-י).
והוא ישקיט ומי ירשיע [2] ? (איוב לד כט).
——— ע"ע ברק ורעם; סערה.

רעש: געישה ורעידת הארץ. [שרשים] געש, זלל, חול, חרד, נוט, נוע, רעע, רגז, רעד, רעש.

[1] השבעים קורין התחלחלו. [2] כמו ירעיש בהפך אתוון.

רפואה: [רפא] וירפא אלהים את אבימלך (בראשית כ יז).
ויחנטו הרופאים את ישראל (בראשית נ ב).
כי אני ה' רופאך (שמות טו כו).
אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו... ורפוא ירפא (שמות כא יט).
נרפא הנתק טהור הוא (ויקרא יג לז).
אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג).
[חיי] והיה כל הנשוך וראה אותו וחי (במדבר כא ח).
אשר לא תוכל להרפא (דברים כח לה).
אם אחיה מחלי זה? (מ"ב א ב).
וירפו המים עד היום הזה (מ"ב ב כב).
וישב בשרו כבשר נער קטן (מ"ב ה יד).
ויקח המכבר [1] ויטבול במים ויפרוש על פניו וימות (מ"ב ז טו).
להתרפא ביזרעאל מן המכים (מ"ב ח כט).
[זור, חבש] לא זורו ולא חובשו (ישעיה א ו).
ולבו יבין ושב ורפא לו (ישעיה ו י).
ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא (ישעיה ל כו).
[חלם] ותחלימני והחייני (ישעיה לח טז).
ישאו דבלת תאנים וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח כא).
[חזק] וישמע כי חלה ויחזק (ישעיה לט א).
[ארך] וארוכתך מהרה תצמיח (ישעיה נח ח).
לחבש לנשברי לב (ישעיה סא א).
וירפאו את שבר בת עמי על נקלה (ירמיה ו יד).
[צרה] הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם? כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי? (ירמיה ח כב).
רפאני ה' וארפא (ירמיה יז יד).
[עלה] רפואות תעלה [2] אין לך (ירמיה ל יג).

כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך (ירמיה ל יז).
רפאנו את בבל ולא נרפתה (ירמיה נא ט).
[חתל] לתת רפאות, לשום חתול (יחזקאל ל כא).
[רוף] והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה (יחזקאל מז יב).
[גהה] וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו[3]... והוא לא יוכל לרפוא לכם ולא יגהה מכם מזור (הושע ה יג).
כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו (הושע ו א).
כרפאי לישראל[4] ונגלה עון אפרים (הושע ז א).
ולא ידעו כי רפאתים (הושע יא ג).
[כהה] אין כהה[5] לשברך נחלה מכתך (נחום ג יט).
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג כ).
ה׳ אלהי שועתי אליך ותרפאני (תהלים ל ג).
[סעד] ה׳ יסעדנו על ערש דוי (תהלים מא ד).
כי הצלת נפשי ממות... להתהלך לפני אלהים באור החיים (תהלים נו יד).
הרופא לכל תחלואיכי (תהלים קג ג).
הרופא לשבורי לב המחבש לעצבותם (תהלים קמז ג).
רפאות תהי לשרך[6] ושקוי לעצמותיך (משלי ג ח).
כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא (משלי ד כב).
ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב ח).
כי הוא יכאיב ויחבש, ימחץ וידיו תרפינה (איוב ה יח).
רופאי אליל כלכם (איוב יג ד).
רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה).
להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים (איוב לג ל).
[חטא] משברים יתחטאו[7] (איוב מא יז).
סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שה"ש ב ה).
עת להרוג ועת לרפוא (קהלת ג ג).

ע"ע חולי.

רפואה: הגהת מחלה; אמצעים להשיב החולה לאיתן בריאותו. [שרשים] ארך, גהה, זור, חבש, חזק, חטא, תיי, חלם, חתל, כהה, סעד, עלה, צרה, רוף, רפא.

[1] טבל כר או בגד במים וכסה על פניו לצנן את חומו. [2] תחבושת שמעלין על המכה, או רפואה שלמה עד שיעלה החולה מן המטה שירד עלית וישוב לאיתנו. [3] מכה טרית העומדת להסחט. [4] ע"ד וישמן ישרון ויבעט. [5] כהה כמו גהה, בחילוף אותיות ג־כ. [6] לשרך כמו לבשרך. [7] יתרפאו משבר רוחם שהפיל עליהם פחדו.

רפיון: [רפה] וירף ממנו (שמות ד כו).
ויאמר נרפים אתם נרפים (שמות ה יז).
החזק הוא הרפה? (במדבר יג יח).
לא ירפך ולא ישחיתך (דברים ד לא).
[מסס] ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (דברים כ ח).
לא ארפך ולא אעזבך (יהושע א ה).
עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ? (יהושע יח ג).
אז רפתה רוחם מעליו (שופטים ח ג).
הרפה ממני שנים חדשים (שופטים יא לז).
[שלה] הלא אמרתי לא תשלה[1] אותי (מ"ב ד כח).
וחשש להבה ירפה[2] (ישעיה ה כד).
שני זנבות האודים העשנים[3] האלה (ישעיה ז ד).
על כן כל ידים תרפינה (ישעיה יג ז).
[שעה] שעו מני אמרר בבכי (ישעיה כב ד).
הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם כדברים האלה (ירמיה לא ד).
לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמיה מז ג).
כל הידים תרפינה וכל ברכים תלכנה מים (יחזקאל ז יז).
[תפל] הקיר אשר טחתם תפל[4] (יחזקאל יג יד).
ונמס כל לב ורפו כל ידים (יחזקאל כא יב).
[קטן] מי יקום יעקב כי קטן הוא? (עמוס ז ב).
כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי, היה לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהלים כב טו).
מעשי ידיך אל תרף (תהלים קלח ח).
גם מתרפה ממלאכתו אח הוא לבעל משחית (משלי יח ט).
התרפית ביום צרה צר כוחכה (משלי כד י).
[שות] ושית ממנו ואבליגה מעט (איוב י כא).
העלה נדף תערוץ ואת קש יבש תרדוף? (איוב יג כה).
[רוף] עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא).
[שלח] ורסן מפני שלחו (איוב ל יא).
חבליהם תשלחנה[5] (איוב לט ג).
אחזתיו ולא ארפנה (שה"ש ג ד).
כי מרפא יניח חטאים גדולים (קהלת י ד).
ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה (עזרא ד ד).
גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמיה ג לה).
חזקו ואל ירפו ידיכם (דהי"ב טו ז).
בני עתה אל תשלו (דהי"ב כט יא).

ע"ע אמצות הלב; עצלות.

רפיון: התחלשות והתעצלות; תשישות כח ואומץ. [שרשים] מסס, קטן, רוף, רפה, שות, שלה, שלח, שעה, תפל.

[1] הבטחה הנפסקת מרפיון הקיום, וכן אמרה לו בפירוש אל תכזב בשפחתך. [2] הלהבה מרפה החשש ומחלישו עד כלותו. ת"י ירבה, כלומר החשש מרבה הלהב. [3] שאין

להם כח להעלות אש לחבה. [4] מספחת סיד לקיר שאינו מחזיק יפה והוא רפוי. [5] תפרוקנה מעליהן משא ההריון.

רפת ודיר: [גדר] גדרות צאן [1] נבנה למקננו פה (במדבר לב טז).

[נוה] לקחתיך מן הנוה מאחרי הצאן (ש״ב ז ח).

[ארה] ארבעים אלף ארות סוסים (מ״א ה ו).

[רבק] ועגלים בתוך מרבק [2] (עמוס ו ד).

[דבר] כעדר בתוך הדברו [3] (מיכה ב יב).

[כלא, רפת] גזר ממכלא צאן ואין בקר ברפתים (חבקוק ג יז).

נות כרות רועים וגדרות צאן (צפניה ב ו).

ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג כ).

ועדרים לאוורות (דהי״ב לח כח).

——— ע״ע מרעה; צאן ובקר.

רפת ודיר: דירה של בהמות. רפת היא של בקר ודיר לבהמות דקות ששם מפטמין אותן. [שרשים] ארה, גדר, דבר׳ כלא, נוה, דבק.

[1] ת״י דירין דעאן. [2] מקום כנוס לרביצת הבהמות הדקות ששם העגלים מפוטמים ושמנים. [3] במקום מנהגם והוא הדיר שלהם.

רצון: [שעה] וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו (בראשית ח כא).

[יאל] הנה נא הואלתי לדבר אל אדני (בראשית יח כז).

[הן] ויאמר לבן, הן! לו יהי כדבריך (בראשית ל לד).

[כסף] הלוך הלכת כי נכסוף נכספתה לבית אביך (בראשית לא ל).

[חנן] כי חנני אלהים וכי יש לי כל (בראשית לג יא).

[אות] אך בזאת נאות לכם (בראשית לד טו).

[שמע] לכו ונמכרנו לישמעאלים... וישמעו אחיו (בראשית לז כז).

ויואל משה לשבת את האיש (שמות ב כא).

[בקש] כי אותה אתם מבקשים (שמות י יא).

[רצה] יקריב אותו לרצונו לפני ה׳ (ויקרא א ג).

וכי תזבחו... לרצונכם תזבחוהו (ויקרא יט ה).

ולא אריח בריח ניחוחכם (ויקרא כו לא).

יאר ה׳ פניו אליך ויחונך (במדבר ו כה).

[חפץ] אם חפץ בנו ה׳ (במדבר יד ח).

[רוח] עקב היתה רוח אחרת עמו (במדבר יד כד).

[פנה] אל תפן אל מנחתם (במדבר טז טו).

[ישר] אולי יישר בעיני אלהים וקבותי לי משם (במדבר כג כז).

[חשק] חשק ה׳ בכם ויבחר בכם (דברים ז ז).

[שאל] מה ה׳ אלהיך שואל מעמך? (דברים י יב).

[דרש] ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה (דברים יא יב).

[אבה] לא תאבה ולא תשמע אליו (דברים יג ט).

נפתלי שבע רצון (דברים לג כז).

נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע יט נ).

לו חפץ ה׳ להמיתנו (שופטים יג כג).

[נפש] כאשר בלבבי ובנפשי יעשה (ש״א ב לה).

כי הואיל ה׳ לעשות אתכם לו לעם (ש״א יב כב).

מה תאמר נפשך ואעשה לך (ש״א כ ד).

כי כל ישעי וכל חפץ [1] כי לא יצמיח (ש״ב כג ה).

ולא שאלת נפש אויביך (מ״א ג יא).

כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות (מ״א ט א).

את כל חפצה אשר שאלה (מ״א י יג).

וישאל את נפשו למות (מ״א יט ד).

ויאותו הכהנים (מ״ב יב ט).

שבעתי אילים... לא חפצתי. כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם [2] (ישעיה א יב).

עד יערה עלינו רוח ממרום (ישעיה לב טו).

מי תכן את רוח ה׳? (ישעיה מ יג).

בעת רצון עניתיך (ישעיה מט ח).

ממצוא חפציך ודבר דבר (ישעיה נח יג).

נדרשתי [3] ללוא שאלו (ישעיה סה א).

[אוה] באות נפשה שאפה רוח (ירמיה ב כד).

[ערב] וזבחיכם לא ערבו לי (ירמיה ו כ).

כן אהבו לנוע... וה׳ לא רצם (ירמיה יד י).

ציון היא דורש אין לה (ירמיה ל יז).

אתה תבקש לך גדולות? — אל תבקש (ירמיה מה ה).

החפוץ אחפוץ במות רשע? (יחזקאל יח כג).

הירצה ה׳ באלפי אילים?... ומה ה׳ דורש ממך? (מיכה ו ז-ח).

[גמם] מגמת [4] פניהם קדימה (חבקוק א ט).

הגוי לא נכסף [5] (צפניה ב יא).

וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם (מלאכי ג ד).

ימלא ה׳ כל משאלותיך (תהלים כ ו).

אחת שאלתי מאת ה׳ אותה אבקש (תהלים כז ד).

אל תתנני בנפש צרי (תהלים כז יב).

[פנה] האירה פניך אל עבדך (תהלים לא יז).

וצדיק חונן ונותן (תהלים לז כא).

לעשות רצונך ה׳ חפצתי (תהלים מ ט).

[חמד] ההר חמד אלהים לשבתו (תהלים סח יז).

משרתיו עושי רצונו (תהלים קג כא).

[אות] אוה למושב לו (תהלים קלב יג).

ונפשו אותה ויעש (איוב כג יג).

רצון יראיו יעשה (תהלים קמה יט).

ויפק רצון [6] מה׳ (משלי ח לה).

לא יחן בעיני רעהו (משלי כא י).

איש אשר אין מעצור לרוחו (משלי כה כח).

מי יתן תבוא שאלתי (איוב ו ח).
[שחר] במדבר... משחרי טרף (איוב כד ה).
ברוחו שמים שפרה (איוב כו יג).
בצלו חמדתי וישבתי (שה"ש ב ג).
וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם (קהלת ב י).
[רעה] גם זה הבל ורעות רוח (קהלת ו ט).
כי כבר רצה אלהים את מעשיך (קהלת ט ז).
לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א ח).
מה שאלתך וינתן לך (אסתר ה ו).
אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו ו).
ויעשו באויביהם כרצונם (אסתר ט ה).
ורצוי לרוב אחיו (אסתר י ג).
* [צבא] די הוה צבא הוא קטל (דניאל ה יט).
* אדין צבית ליצבא (דניאל ז יט).
העיר ה' את רוח כרש (עזרא א א).
* ורעות מלכא על דנה (עזרא ה יז).
לחם הפחה לא בקשתי (נחמיה ה יח).
בלב שלם ובנפש חפצה (דהי"א כח ט).
ועוד ברצותי[7] בבית אלהי יש לי סגולה (דהי"א כט ג).
ובכל רצונם בקשוהו (דהי"ב טו טו).

——— ע"ע בקשה; פיוס; צורד.

רצון: מצוא חפץ ונטות לב לדבר או לאיש; פיוס והטבה להפיק רצון; שאיפה לעשות נחת רוח. [שרשים] אבה, אוה, אות, בקש, גמם, דרש, הן, חמד, חנן, חפץ, חשק, יאל, ישר, כסף, נות, נפש, ערב, פנה, * צבא, רות, רעה, רצה, שאל, שחר, שמע, שעה.

[1] מקרא קצר: וכל חפץ, צרכי מוכנים לפני (רש"י). [2] הוא סדור שנחלק, וצריך להתחיל הפסוק לא חפצתי כי תבואו לראות פני (רייפמאן). [3] עשיתי רצונם בטרם שאלו ממני. [4] שאיפה ורצון. [5] ת"י דלא חמד למיתב לאוריותא. [6] ווציא רצון, כלומר יהיה מרוצה לו. [7] יש קורין באוצרותי.

רציחה:

קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך (בראשית ד י־יא).
שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם (בראשית ט ו).
[הרג] מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו? (בראשית לז כו).
[רצח] לא תרצח (שמות כ יג).
ונס שמה רוצח מכה נפש (במדבר לה יא).
ורצח גואל הדם את הרוצח (במדבר לה כז).
ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו (במדבר לה לג).
וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת (דברים יט יא).
ואתה תבער הדם הנקי מקרבך (דברים כא ט).
ויען האיש הלוי איש האשה הנרצחה (שופטים כ ד).
צא צא איש הדמים ואיש הבליעל (ש"ב טז ז).
הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי (ש"ב טז יא).
דמי חנם אשר שפך יואב (מ"א ב לא).
הרצחת וגם ירשת?! (מ"א כא יט).
כי שלח בן המרצח הזה (מ"ב ו לב).
וגם דם הנקי אשר שפך (מ"ב כד ד).
צדק ילין בה ועתה מרצחים (ישעיה א כא).
אוטם אזנו משמוע דמים (ישעיה לג טו).
וימהרו לשפוך דם נקי (ישעיה נט ז).
גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים, לא במחתרת מצאתים (ירמיה ב לד).
הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר (ירמיה ז ט).
כי דורש דמים אותם זכר (תהלים ט יג).
ברצח[1] בעצמותי חרפוני צוררי (תהלים מב יא).
אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו (משלי כח יז).

——— ע"ע הריגה.

רציחה: הריגת אדם בזדון. [שרשים] הרג, רצח.

[1] כמו כרצח בכ"ף הדמיון, נדמה לי כאלו הורגים אותי (רש"י).

רציצה:

[רעץ] ימינך ה' תרעץ אויב (שמות טו ו).
[רצץ] עשוק ורצוץ כל הימים (דברים כח לג).
ותרץ את גלגלתו (שופטים ט נג).
וירעצו וירוצצו את ישראל (שופטים י ח).
[רטש] ועולליהם תרטש והרותיהם תבקע (מ"ב ח יב).
ושלח רצוצים חפשים (ישעיה נח ו).
[רעע] גם בני נוף ותחפנחס ירעוך[1] קדקד (ירמיה ב טז).
אם על בנים רוטשה (הושע י יד).
העושקות דלים הרוצצות אביונים (עמוס ד א).
אתה רצצת ראשי לויתן (תהלים עד יד).
ותרוץ גולת הזהב... ונרוץ הגלגל אל הבור (קהלת יב ו).

——— ע"ע דחיקה; כתישה; שבירה.

רציצה: הכאה ע"י לחיצה וכתישה בכותל או על הסלע. בהשאלה על עשיקה ושבירת המצב. [שרשים] רטש, רעע, רעץ, רצץ.

[1] כמו ירועוך = ירוצצו אותך.

רקבון: [באש] וירם תולעים ויבאש (שמות טז כ).
[מאר] צרעת ממארת הנגע (ויקרא יג נא).
[בלה] שמלתך לא בלתה מעליך (דברים ח ד).
ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (ישעיה ה ב).
[נסס] כמסוס נוסס (ישעיה י יח).
[רקב] עץ לא ירקב (ישעיה מ ב).
והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו).
[שחת] ואקח את האזור... והנה נשחת האזור לא יצלח לכל (ירמיה יג ז).
וכרקב לבית יהודה (הושע ה יב).
יבוא רקב בעצמי (חבקוק ג טז).
הבאישו נמקו חבורותי (תהלים לח ו).
ורקב עצמות קנאה (משלי יד ל).
כרקב יבלה וכבגד אכלו עש (איוב יג כח).
[מלל] כציץ יצא וימל (איוב יד ב).
יחשב... לעץ רקבון נחושה (איוב מא יט).
ע"ע תולעים.

רקבון: כליה, בליה ומסמוס מרוב ימים; מאכולת רמה. [שרשים] באש, בלה, מאר, מלל, נסס, רקב, שחת.

רקידה: [חול] ותצאנה כל הנשים אחריהם בתופים ובמחולות (שמות טו כ).
והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות (שופטים יא לד).
אם יצאו בנות שילו לחול במחולות... וישאו נשים למספרם מן המחוללות אשר גזלו (שופטים כא כא־כג).
ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשיר והמחולות לקראת שאול המלך (ש"א יח ו).
[כור] ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה' (ש"ב ו יד).
[פזז] ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר (ש"ב ו טז).
[רקד] ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא).
עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים (ירמיה לא ג).
אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו (ירמיה לא יב).
ומרכבה מרקדה (נחום ג ב).
וירקידם כמו עגל (תהלים כט ו).
[דדה] אדדם עד בית אלהים בקול רנה (תהלים מב ה).
[רצד] למה תרצדון הרים גבנונים? (תהלים סח יז).
עויליהם וילדיהם ירקדון (איוב כא יא).
[קפץ] מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש ב ח).
עת ספוד ועת רקוד (קהלת ג ד).
דויד מרקד ומשחק (דהי"א טו כט).
ע"ע דלוג.

רקידה: הגבהת הרגלים לדלג ולקפץ ולכרכר מחמת שמחה וטוב לב. קפוץ עוקר שתי רגליו באחת, רקוד עוקר אחת ומניח שתים (ירושלמי ביצה פ"ה).
[שרשים] דדה, חול, כור, פזז, קפץ, רצד, רקד.

רקחת: ע"ע בשמים.

רקיקה: [רקק] וכי ירוק הזב בטהור (ויקרא טו ח).
ואביה ירוק ירק בפניה (במדבר יב יד).
וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו (דברים כה ט).
[ריר] ויורד רירו אל זקנו (ש"א כא יד).
פני לא הסתרתי מכלימות ורוק (ישעיה נ ו).
[מוץ] ומיץ אף יוציא דם (משלי ל לג).
[תפל] היאכל תפל מבלי מלח? (איוב ו ו).
היש טעם בריר חלמות? (איוב ו ז).
לא תרפני עד בלעי רוקי (איוב ז יט).
ומפני לא חשכו רוק (איוב ל י).
ע"ע בזיון.

רקיקה: זריקת ריר ומיץ הפה, ליח קלוש ועב.
[שרשים] מוץ, רור, רקק.

[1] רוק וריק כהוראתו בערבית.

רקמה: [גבל] שרשרות גבלות מעשה עבות (שמות כח יד).
[רקם] ואבנט תעשה מעשה רוקם (שמות כח כט).
[ארג] מעשה אורג כפי תחרא (שמות כח לב).
צבע רקמתים לצוארי שלל (שופטים ה ל).
ומלבושך שש ומשי ורקמה (יחזקאל טז יג).
ותקחי את בגדי רקמתך ותכסים (יחזקאל טז יח).
לרקמות [1] תובל למלך (תהלים מה טו).
חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן (אסתר א ו).
אבני פוך ורקמה [2] (דהי"א כט ב).
ע"ע אריגה.

רקמה: שחילות המחט בבגד בחוטים מצבעים וגוונים שונים לעשות בו ציורים נראים משני עבריו, ולכך נקרא לפעמים בשם זוגי רקמתים. [שרשים] ארג, גבל, רקם.

[1] כמו ברקמות, בבגדי רקמה. [2] יריעות מרוקמות.

רשומה: [נקד] עקודים נקודים וברודים (בראשית לא י).
[אות] והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך (שמות יג ט).
[תאר] ויצא רמון המתואר [1] הנעה (יהושע יט יג).

[תוה] ויתו על דלתות השער (ש"א כא יד).
[חקק] כתבה על לוח אתם ועל ספר חוקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם (ישעיה ל ח).
[שרד] נטה קו יתארוהו בשרד (ישעיה מד יג).
הן על כפים חקותיך חומותיך לנגדי תמיד (ישעיה מט טז).
[כתם] כי אם תכבסי בנתר נכתם עונך לפני (ירמיה ב כב).
[חרש] בצפורן שמיר חרושה על לוח לבם (ירמיה יז א).
[צון] הציבי לך ציונים (ירמיה לא כא).
והתוית תו[2] על מצחות האנשים (יחזקאל ט ד).
[עקב] קרית פועלי און עקובה[3] מדם (הושע ו ח).
[כתב] ה' יספור בכתוב עמים (תהלים פז ו).
כתבם על לוח לבך (משלי ג ג).
* [רשם] רשם כתבא (דניאל ו י).
אגיד לך את הרשום בכתב אמת (דניאל י כא).

ע"ע חריתה; סימן.

רשומה: חריצה וחקיקה להכיר על ידה איזה דבר לסימן. [שרשים] אות, חקק, חרש, כתב, כתם, נקד, עקב, צון, רשם, שרד, תאר, תוה.

[1] יש קורין ויצא רמונה ותאר הנעה. [2] ת"י ותרשום תוא. [3] שנראו בה עקבות ורשמי דם.

רשות:

[יד] והתעני תחת ידיה (בראשית טז ט).
ויצברו בר תחת יד פרעה (בראשית מא לה).
[פאה] ועל פיך ישק כל עמי (בראשית מא מ).
עגלות על פי פרעה (בראשית מה כא).
[רגל] וכל העם אשר ברגליך[1] (שמות יא ח).
[נוח] ועתה הניחה לי (שמות לב י).
[קום] וקם הבית... לצמיתות לקונה אותו (ויקרא כה ל).
אנשי המלחמה אשר בידינו (במדבר לא מט).
הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד).
ויקח את כל ארצו מידו (דברים כא כו).
[שאל] נשאול נשאל ממני דוד (ש"א כ ו).
המבלעדי ה' עליתי? (מ"ב יח כה).
חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד יז).
לא הניח לאיש לעשקם (תהלים קה יד).
אשית אויביך הדום לרגליך (תהלים קי א).
[רשה] כרשיון כורש מלך פרס עליהם (עזרא ג ז).
* [טעם] מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש (עזרא ו יד).
ולקץ ימים נשאלתי[2] מן המלך (נחמיה יג ו).
נתנו יד תחת שלמה (דהי"א כט כד).
ויפשע אדום מתחת יד יהודה (דהי"ב כא י).
[פטר] כי לא פטר[3] יהוידע הכהן את המחלקות (דהי"ב כג ח).

ע"ע יכולת; ממשלה.

רשות: כח ויכולת, אדנות ושליטה; בקשת ונטילת הרשאה. [שרשים] * טעם, יד, נוח, פאה, פטר, קום, רגל, רשה, שאל.

[1] ההולכים עמו והם ברשותו. [2] לקחת ממנו רשות לשוב לירושלם. [3] ת"י ארום לא ארשי.

רשעה:

[עול] לא תעשו עול במשפט (ויקרא יט טו).
[סרר] כי יקום... לענות בו סרה (דברים יט טז).
[רשע] מרשעים יצא רשע (ש"א כד יד).
כנפול לפני בני עולה נפלת (ש"ב ג לד).
[חמס] מאיש חמסים תצילני (ש"ב כב מט).
[בלה] ויעדוהו אנשי בליעל[1] (מ"א כא יג).
[רעע, שחת] זרע מרעים בנים משחיתים[2] (ישעיה א ד).
[חנף] כי כלו חנף ומרע (ישעיה ט טז).
בארץ נכוחות יעול (ישעיה כו י).
[מות, רפא] מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כו יד).
[ערל] וכל בית ישראל ערלי לב (ירמיה ט כה).
[בגד] מדוע דרך רשעים צלחה, שלו כל בוגדי בגד? (ירמיה יב א).
להזהיר רשע מדרכו הרשעה (יחזקאל ג יח).
ותמר את משפטי לרשעה מן הגוים (יחזקאל ה ו).
ושמרון כחצי חטאתך לא חטאה ותרבי את תועבתיך מהנה, ותצדקי את אחותך בכל תועבותיך אשר עשית (יחזקאל טז נא).
ואתה חלל רשע נשיא ישראל (יחזקאל כא ל).
תמים אתה בדרכיך מיום הבראך עד נמצא עולתה בך (יחזקאל כח טו).
צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (יחזקאל לג יב).
[אב, רצח, נאף] אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו (הושע ד ב).
[כחש] חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (הושע י יג).
[פשע] וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע יד י).
למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו? (חבקוק א יג).
ולא יודע עול בושת (צפניה ג ה).
[זוד] כל זדים וכל עושה רשעה (מלאכי ג יט).
[הלל] לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך, שנאתי כל פועלי און, תאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה' (תהלים ה ז).

[רמה] אלה פיהו מלא ומרמות ותוך (תהלים י ז).
[חמץ] תפלטני... מכף מעול וחומץ (תהלים עא ד).
הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי (תהלים עג יב־יג).
לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, להכרית מעיר ה׳ כל פועלי און (תהלים קא ח).
[חטא] יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם (תהלים קד לה).
פי רשע ופי מרמה עלי פתחו (תהלים קט ב).
גערת זדים ארורים (תהלים קיט כא).
השמחים לעשות רע (משלי ב יד).
[זמם] כשחוק לכסיל עשות זמה (משלי י כג).
[סלף] וסלף בוגדים ישדם (משלי יא ג).
ובאבוד רשעים רנה (משלי יא י).
צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה).
אל תתחר במרעים (משלי כד יט).
[און, עמל] כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל (איוב ה ו).
ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז).
אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב).
זה חלק אדם רשע מאלהים (איוב כ כט).
מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל? (איוב כא ז).
כי תחבל אחיך חנם ובגדי ערומים תפשיט (איוב כב ו).
ימלט אי־נקי (איוב כב ל).
יהי כרשע אויבי ומתקוממי כעול (איוב כז ז).
אל תרשע הרבה ואל תהי סכל (קהלת ז יז).
לא ימלט רשע את בעליו (קהלת ח ח).
ובכן ראיתי רשעים קבורים[3] (קהלת ח י).
הלרשע לעזור ולשונאי ה׳ תאהב? (דהי"ב יט ב).
עתליה המרשעת בניה פרצו את בית האלהים (דהי"ב כד ז).

——— ע"ע חטא ועון; צדיק.

ר ש ע: העושה מעשים רעים ומגונים; פעולות אנשי און. [שרשים] און, בגד, בלה, גנב, הלל, זוד, זמם, חטא, חמס, חמץ, חנף, כחש, מות, נאף, סלף, סרר, עול, עמל, ערל, פשע, רמה, רעע, רפא, רצח, רשע, שחת.

[1] גברא רשעא. [2] משחיתים ופורעים דרכי המוסר. [3] יש קורין רשעים כבירים ע"ד צדיק כביר.

רשת: [פחת, יקש] והיו לכם לפח ולמוקש (יהושע כג יג).
למה אתה מתנקש בנפשי להמיתני? (ש"א כח ט).
[חרם] שלחתי את איש חרמי מיד (מ"א כ מב).
לפח ולמוקש ליושב ירושלם... ונוקשו ונלכדו (ישעיה ח ד־ה).
[חנך, כמר] ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופורשי מכמורת על פני מים אומללו (ישעיה יט ח).
והעולה מתוך הפחת ילכד בפח (ישעיה כד יח).
[שחת] הציבו משחית אנשים ילכדו (ירמיה ה כו).
כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי (ירמיה יח כב).
[רשת, צוד] ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי (יחזקאל יב יג).
ויפרשו עליו רשתם בשחתם נתפש. ויתנוהו בסוגר בחחים (יחזקאל יט יח־ט).
משטח חרמים תהיה (יחזקאל כו ה).
כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור (הושע ה א).
פח יקוש על כל דרכיו (הושע ט ח).
ואיש את רעהו יצודו חרם (מיכה ז ב).
התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה? היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד? (עמוס ג ה).
ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו, כלה בחכה העלה יגורהו בחרמו ויאסרהו במכמרתו (חבקוק א יד־טו).
כל צורריו יפיח[1] בהם (תהלים י ה).
תוציאני מרשת זו טמנו לי (תהלים לא ה).
רשתו אשר טמן תלכדו בשואה יפל בה (תהלים לה ח).
וירפאם וימלט משחיתותם[2] (תהלים קז כ).
נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו (תהלים קכד ז).
טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו לרגלי, ליד מעגל מוקשים שתו לי (תהלים קמ ו).
[המר] באש יפילם במהמורות[3] בל יקומו (תהלים קמ יא).
שמרני מידי פח יקשו לי ומוקשות פועלי און (תהלים קמא ט).
יפלו במכמריו רשעים (תהלים קמא י).
כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף (משלי א יז).
הנצל כצבי מיד וכצפור מיד[4] יקוש (משלי ו ה).
חמד רשע מצוד רעים[5] (משלי יב יב).
צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה).
[צמם] יאחז בעקב פח יחזק עליו צמים[6] (איוב יח ט).
מצודו עלי הקיף (איוב יט ו).
תמשך לויתן בחכה... התשים אגמון באפו? (איוב מ כה־כו).
התמלא בשוכות עורו ובצלצל דגים ראשו? (איוב מ לא).

משיח ה' נלכד בשחיתותם (איכה ד כ).
מצודים וחרמים לבה (קהלת ז כו).
כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזים בפח (קהלת ט יב).

———— ע"ע צידה.

רשת: פח עשוי מעשה קליעה כשבכה ונפה או באופן אחר כדי ללכוד חיות ועופות ודגים. [שרשים] המר, הנך, חרם, יקש, כמר.

[1] ילכוד אותם בפח. [2] כמו וימלטם. ויש קורין וימלט משחת חיתם. [3] כמו מכמורות. [4] יש קורין כצבי מציד. [5] שכוונת הרשע בהתרועעו עם אנשים כדי לתופשם ברשתו. [6] פת המצמצם וסוגר את רגליו. [7] כעין חכה או אונקלא שהוא כלי ברזל שראשו כפוף כמו הגומא.

ש

שאון:
[רעש] לא ברעש ה' (מ"א יט יא).
[שאן] התרגזך אלי ושאננך עלה באזני (מ"ב יט כח).
[המה, שאה] וירד הדרה והמונה ושאונה (ישעיה ה יד).
[סאן] כי כל סאון סואן ברעש (ישעיה ט ד).
כשאון מים כבירים ישאון (ישעיה יז יב).
תשואות מלאה עיר הומיה (ישעיה כב ב).
חדל שאון עליזים (ישעיה כד ח).
[רעם] ברעם וברעש וקול גדול (ישעיה כט ו).
קול שאון מעיר קול מהיכל (ישעיה סו ו).
מרעש לרכבו המון גלגליו (ירמיה מז ג).
ותאכל פאת מואב וקדקד בני שאון [1] (ירמיה מח מה).
ואשמע אחרי קול רעש גדול (יחזקאל ג יב).
ויהי קול בהנבאי והנה רעש (יחזקאל לז ז).
קול שוט וקול רעש אופן (נחום ג ב).
השיבה נפשי משואיהם (תהלים לה יז).
ירעש כלבנון פריו [2] (תהלים עב טז).
[סעה] אחישה מפלט לי מרוח סועה וסער (תהלים נה ט).
בבוא כשואה [3] פחדכם (משלי א כז).
תחת שואה התגלגלו (איוב ל יד).
תשאני אל רוח... ותמוגגני תשואה (איוב ל כב).
תשואות נוגש לא ישמע (איוב לט ז).
התרעישנו כארבה? (איוב לט כ).

———— ע"ע המייה; קול; רעש.

שאון: קול חמיה, געישה והרעשה. [שרשים] המה, סאן, סעה, רעם, רעש, שאה, שאן

[1] כמו המון עם. ויש אומרים שאון היא אחת ממדינות מואב והם בני שת (במדבר כד יז). [2] רבוי הפירות והתבואה כמו הלבנון המרובה באילנות וענפים אשר ירעיש הרוח. [3] פתאום כמו שאון.

שאיבה:
[שאב] לעת צאת השואבות (בראשית כד יא).
ותרץ עוד אל הבאר לשאוב (בראשית כד כ).
[דלה] וגם דלה דלה לנו (שמות ב יט).
מחוטב עציך ועד שואב מימיך (דברים כט יט).
מקול מחצצים בין משאבים [1] (שופטים ה יא).
וישאבו מים וישפכו לפני ה' (ש"א ז ו).
וישאבו מים מבאר בית לחם (ש"ב כג טז).
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה יב ג).
מי מצור שאבי לך (נחום ג יד).
מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה (משלי כ ה).
ושתית מאשר ישאבון הנערים (רות ב ט).

———— ע"ע באר ומעין; מים.

שאיבה: לקיחת מים בכלי מן המעין או הבאר. [שרשים] דלה, שאב.

[1] מקום שאיבת מים לרועים להשקות העדרים והוא מקום אספה לשמחת מרעים.

שאילת שלום:
[שאל] וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו כז).
שאול שאל לנו האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח? (בראשית מג ז).
וישאל להם לשלום (בראשית מג כז).
[דרש] לא תדרש שלומם וטובתם (דברים כג ז).
[פקד] ויפקוד שמשון את אשתו בגדי עזים (שופטים טו א).
ואת אחיך תפקוד לשלום (ש"א יז יח).
ויבא וישאל לאחיו לשלום (ש"א יז כב).
[חיי] ושאלתם לא בשמי לשלום. ואמרתם כה לחי! ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום (ש"א כה ה־ו).
[ברך] הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לברך את אדונינו ויעט בם (ש"א כה יד).
לשאול לו לשלום ולברכו (ש"ב ח י).
וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה (ש"ב יא ז).
שאול ישאלו באבל וכן [1] התמו (ש"ב כ יח).
כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו (מ"ב ד כט).
ומי יסור לשאול לשלום לך? (ירמיה טו ה).
שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך. יהי שלום

בחילך שלוה בארמנותיך (תהלים קכב ו־ז).
מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם (משלי כז יד).
ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם! ויאמרו לו יברכך ה׳! (רות ב ד).
* נבוכדנצר מלכא לכל עממיא... שלומכון ישגא! (דניאל ג לא).
* לדריוש מלכא שלמא כולא! (עזרא ה ז).
ואשאלם על היהודים... ועל ירושלם (נחמיה א ב).
לך דויד ועמך בן ישי שלום, שלום לך ושלום לעוזרך (דהי"א יב יח).

ע"ע שלום.

שאילת שלום: הדרישה להתודע על אדות שלום זולתו מעמדו ומצבו. [שרשים] ברך, דרש, חיי, פקד, שאל.

[1] אם היו שואלים בשלום העיר שנקראת „אבל" מיד היו משלימים אתם ומסרו בידם את הבוגד. השבעים קורין ובדן התמו.

שאיפה: ע"ע בליעה.

שאלה: מי הגיד לך כי עירום אתה? (בראשית ג יא).

מה זאת עשית? (בראשית ג יג).
[שאל] נקרא לנערה ונשאלה את פיה (בראשית כד נז).
[ידע] מדוע [1] באתם אלי? (בראשית כו כז).
כי יפגשך... ושאלך לאמר (בראשית לב יח).
[מה] למה זה תשאל לשמי? (בראשית לב ל).
שאול שאל האיש לנו (בראשית מג ז).
והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת? (שמות יג יד).
ושאל לו במשפט האורים (במדבר כז כא).
[דרש, חקר] ודרשת וחקרת ושאלת היטב (דברים יג טו).
וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה׳? (דברים יח כא).
לא שאלתיהו אי מזה הוא (שופטים א כ).
[אמר] ויאמר לה מה תוארו? (ש"א כח יד).
העמק שאלה או הגבה למעלה (ישעיה ז יא).
[בעה] אם תבעיון בעיו (ישעיה כא יב).
ישאלוני משפטי צדק (ישעיה נח ב).
[אי] איך תאמרי לא נטמאתי? (ירמיה ב כג).
עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם (ירמיה ו טז).
שאלו נא בגוים מי שמע כאלה? (ירמיה יח יג).
קלקל בחצים שאל בתרפים (יחזקאל כא כו).
שאל נא את הכהנים תורה (חגי ב יא).
אזור נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני (איוב לח ג).
פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה? (שה"ש ה ג).
כי לא מחכמה שאלת על זה (קהלת ז י).
* ומילתא די מלכא שאל (דניאל ב יא).
* ומאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד).
והיך יוכל עבד אדוני זה לדבר עם אדוני זה? (דניאל י יז).
היך אביא אלי את ארון האלהים? (דהי"א יג יב).

ע"ע בקשה.

שאלה: בקשה לדעת דבר מפי זולתו; הרצון לדעת טעם הדבר. [שרשים] אי, בעה, דרש, חקר, ידע, מה, שאל.

[1] מורכב מן מה־ידע, כלומר מאיזה טעם וסבה.

שארית: [בדד] כי אחיו מת והוא לבדו נשאר (בראשית מב לח).

[שאר, פלט] וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה (בראשית מה ז).
[יתר] את יתר הפליטה הנשארת לכם (שמות י ה).
ולא נותר כל ירק בעץ (שמות י טו).
גם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה (שמות י כו).
והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו (שמות יב י).
לא נשאר בהם עד אחד (שמות יד כח).
[עדף] ואת העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר ואת שמות הששה הנותרים (שמות כח י).
[נוח] לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז טו).
ומיתר השמן אשר על כפו (ויקרא יד יז).
[לקט] ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא יט ט).
[שרד] עד בלתי השאיר לו שריד (במדבר כא לה).
והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה (יהושע יג א).
ודבקתם ביתר הגוים האלה (יהושע כג יב).
[עזב] מן הגוים אשר עזב יהושע (שופטים ב כא).
ואלה הגוים אשר הניח ה׳ (שופטים ג א).
מה נעשה לנותרים לנשים? (שופטים כא ז).
ירושת פליטה לבנימין (שופטים כא יז).
עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן (ש"א טז יא).
ויאמר דוד הכי יש עוד [1] אשר נותר לבית שאול? (ש"ב ט א).
אני נותרתי נביא לה׳ לבדי (מ"א יח כב).
פליטת בית יהודה הנשארה (מ"ב יט ל).
לולי... הותיר לנו שריד כמעט (ישעיה א ט).
שאר ישראל ופליטת בית יעקב (ישעיה י כ).
[עלל] ונשאר בו עוללות [2] כנוקף זית (ישעיה יז ו).
ויתרו לתועבה אעשה (ישעיה מד יט).
[סלל] עולל יעוללו כגפן שארית ישראל, השב ידך כבוצר על סלסלות (ירמיה ו ט).
אם לא שריתיך לטוב (ירמיה טו יא).

אם בוצרים באו לך לא ישאירו עוללות ? (ירמיה מט ט).
שארית עמי יבזום ויתר גויי ינחלום (צפניה ב ט).
[עקב] אשר חרפו עקבות [3] משיחך (תהלים פט נב).
כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כג יח).
תשובותיכם נשאר מעל (איוב כא לד).
בשאר מדינות המלך מה עשו ? (אסתר ט יב).
הנשארים אשר נשארו מן השבי (נחמיה א ג).
וגם כל שרית [5] ישראל לב אחד (דהי"א יב לח).

ע"ע בדידות: יתרון.

שארית: החלק הנשאר והקיים אחרי כליון והעדר רוב הפרטים המצטרפים עמו בכלל. [שרשים] בדד, יתר, לקט, נות, סלל, עדף, עזב, עלל, עקב, פלט, שאר, שרד.

[1] כמו הכי יש עוד איש ? [2] שנלקטים לבסוף. [3] כי עוד נשאר משיח לישראל. [4] „אם" נוטריקון אם מצאת, וכמו שכתוב להלן כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (כד יד). [5] כמו שארית.

שבועה:

[יד] הרימותי את ידי אל ה׳ אל עליון (בראשית יד כב).
[שבע] שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך בה׳ אלהי השמים ואלהי הארץ (בראשית כד ג).
[אלה] כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי (בראשית כד מא).
והקימותי את השבועה אשר נשבעתי (בראשית כו ג).
תהי נא אלה בינותינו (בראשית כו כח).
וישבעו איש לאחיו (בראשית כו לא).
[חלל] חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה (בראשית מד ז).
כי השבע השביע את בני ישראל לאמר (שמות יג יט).
כי יד על כס יה (שמות יז טז).
שבועת ה׳ תהיה בין שניהם (שמות כב י).
אשר נשבעת להם בך (שמות לב יג).
או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב (ויקרא ה ד).
והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה (במדבר ה כא).
[חיי] ואולם חי אני (במדבר יד כא).
או השבע שבועה לאסר איסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל ג).
ואם תגידי את דברנו זה והיינו נקיים משבועתך אשר השבעתנו (יהושע ב כ).
חי ה׳ לו החייתם אותם לא הרגתי אתכם (שופטים ח יט).
וישבע עוד דוד ויאמר חי ה׳ וחי נפשך (ש"א כ ג).
ויאמר יהונתן אל דוד ה׳ אלהי ישראל [1] כי אחקור את אבי (ש"א כ יב).
כה יעשה אלהים לאויבי דוד וכה יוסיף אם (ש"א כה כב).
חי האלהים כי לולא דברתי (ש"ב ב כז).
כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף (ש"ב ג לה).
חייך וחי נפשך (ש"ב יא יא).
חי ה׳ אלהי ישראל (מ"א יז א).
חי ה׳ צבאות אשר עמדתי לפניו (מ"א יח טו).
עד כמה פעמים אני משביעך (מ"א כב טז).
[נשא] ישא ביום ההוא לאמר (ישעיה ג ז).
על כן אלה [2] אכלה ארץ ויאשמו יושבי בה (ישעיה כד ו).
נשבע ה׳ בימינו ובזרוע עוזו (ישעיה סב ח).
הנני נשבעתי בשמי הגדול... חי אדני ה׳ (ירמיה מה כו).
אשר נשאתי את ידי לתת אותה (יחזקאל כ כח).
והיה להם כקסם שוא בעיניהם שבעי שבועות [3] להם (יחזקאל כא כח).
נשבע ה׳ אלהים בקדשו (עמוס ד ב).
עריה תעור קשתך שבועות מטות [4] אומר סלה (חבקוק ג ט).
הנשבעים לה׳ והנשבעים בשכם [5] (צפניה א ה).
אלה פיהו מלא ומרמות ותוך (תהלים י ז).
אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה (תהלים כד ד).
כל היום חרפוני אויבי מהוללי [6] בי נשבעו (תהלים קב ט).
כה יעשה ה׳ לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך (רות א יז).
ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח ב).
כי רבים ביהודה בעלי שבועה לו (נחמיה ו יח).
חלילה לי מאלהי מעשות זאת (דהי"א יא יט).
וישבעו לה׳... וישמחו כל יהודה על השבועה כי בכל לבבם נשבעו ובכל רצונם בקשוהו (דהי"ב טו יד־טו).

ע"ע קיום.

שבועה: החלטה לקיום הבטחה בהזכרת שם הקדוש לו. גם לשון קללה וחרמה אם לא ימלא הבטחתו. [שרשים] אלה, חיי, חלל, יד, נשא, שבע.

[1] מקרא קצר: חי ה׳ אלהי ישראל, כי הוא שבועה. [2] בעון שבועת שוא. [3] ע"ד שיר השירים, כלומר החמורות שבשבועות. [4] ע"י הקשת בענן יזכר מאמר השבועה שהבטיח למטות בני נח שלא להביא עוד המבול על הארץ. ויותר נראה כי הקשת נקרא מטות מפני שקצותיו נוטים לכאן ולכאן. [5] משתתפים שם שמים עם שם ע"ז. [6] תשבעים קורין ומהללי (ה"א בפת"ח) בי נשבעו.

שבח: [אשר] אשרוני בנות (בראשית ל יג).
[רנן] וירונו [1] ויפלו על פניהם (ויקרא ט כד).
[פאר] לא תהיה תפארתך על הדרך (שופטים ד ט).
לשמוע אל הרנה ואל התפלה (מ"א ח כח).
[הלל] רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה (תהלים לג א).
[שבח] שפתי ישבחונך (תהלים סג ד).
לך דומיה תהלה אלהים בציון (תהלים סה ב).
ימלא פי תהלתך כל היום תפארתך (תהלים עא ח).
[ברך] ברכי נפשי את ה' הללויה (תהלים קד לה).
[ידה] להודות... להשתבח בתהלתך (תהלים קו מז).
ישבחוהו כל האומים (תהלים קיז א).
שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד).
וחסידיך רנן ירננו (תהלים קלב טז).
[רום] רוממות אל בגרונם (תהלים קלט ו).
דור לדור ישבח מעשיך (תהלים קמה ד).
שבחי ירושלם את ה' (תהלים קמז יב).
הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים [2] יהללו את שם ה' (תהלים קמח ד־ה).
יהללך זר ולא פיך (משלי כז ה).
[שגא] זכור כי תשגיא פעלו (איוב לו כד).
ושבח אני את המתים מן החיים (קהלת ד ב).
ושבחתי אני את השמחה (קהלת ח טו).
[הדר] משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא (דניאל ד לד).
להלל את ה' על ידי דויד מלך ישראל (עזרא ג יא).

ע"ע הודיה.

שבח: שיר, הודאה, רנן ותהלה וביחוד להקב"ה. [שרשים] אשר, ברך, הדר, הלל, ידה, פאר, רום, רנן, שבת, שגא.

[1] השמעת קול בשבח ה'. [2] הוא מאמר שנחלק כי הכוונה שהמים אשר מעל השמים ג"כ יהללו שם ה'.

שבט: ע"ע **מקל.**

שבטים: [שבט] דן ידין עמו כאחד שבטי [1] ישראל (בראשית מט טז).
[נטה] מטה לוי שבט אביך (במדבר יח ב).
לשנים עשר שבטי ישראל (שמות כד ד).
לתשעת המטות וחצי המטה (במדבר לד יג).
ולא תסוב... ממטה אל מטה (במדבר לו לז).
נתנו לחצי שבט המנשי (דברים ג יג).
ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל (דברים כט ט).
[עמם] אחריך בנימין בעממיך (שופטים ה יד).
[אח] ויאמרו להם אחיהם [2] מה אתם? (שופטים יח ח).
[פנה] ויתיצבו פנות כל העם (שופטים כ ב).
למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד (שופטים כא ג).
והעם נחם לבנימין כי עשה ה' פרץ בשבטי ישראל ... ולא ימחה שבט מישראל (שופטים כא טו־יז).
הלא בן ימיני אנכי מקטני [3] שבטי ישראל (ש"א ט כא).
גשו הלום כל פנות העם **(ש"א יד לח).**
[יד] ויען איש ישראל את איש יהודה ויאמר עשר ידות לי במלך וגם בדוד אני ממך [4] (ש"ב יט מד).
התעו את מצרים פנת שבטיה (ישעיה יט יג).
[נצר] ונצורי ישראל להשיב (ישעיה מט ו).
שבועות מטות [5] אומר סלה (חבקוק ג ט).
[פאה] ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם [6] לפאה (נחמיה ט כב).

ע"ע ישראל; משפחה.

שבטים: קבוץ עם היוצא מגזע אחד. [שרשים] את, יד, נטה, נצר, עמם, פאה, פנה, שבט.

[1] אע"פ שבדגלים דן נוסע באחרונה, יצא משבטו השופט שמשון אשר ידין על עמו כאחד שבטי ישראל המיוחד שבשבטים שהוא יהודה הנוסע ראשונה בדגלים, שיצא ממנו דוד (כלי יקר). גם הוראת שבט הוא שופט (ע"ע שופטים). [2] אחים משבט הדני. [3] הפחות שבין השבטים באוכלסין. [4] גם בדוד אני רוצה יותר ממך. [5] השבועה שנשבעתי לשבטי בני נח שלא להביא עוד מבול. [6] חלקתם לפנות ומקצועות = לשבטים.

שביה: [שבה] וישמע אברם כי נשבה אחיו (בראשית יד יד).
ותנהג את בנותי כשבויות חרב (בראשית לא כו).
ואת נשיהם שבו ויבוזו (בראשית לד כט).
או נשבה או נשבר (שמות כב ט).
וילחם בישראל וישב ממנו שבי (במדבר כא א).
[לקח] את השבי ואת המלקוח (במדבר לא יב).
כי תצא למלחמה... ושבית שביו (דברים כא י).
והסירה את שמלת שביה מעליה (דברים כא יג).
קום ברק ושבה שביך (שופטים ה יב).
וארון אלהים נלקח (ש"א ד יא).
[נפל] וביד אדם אל אפולה (ש"ב כד יד).
ושבום שוביהם אל ארץ האויב (מ"א ח מו).
האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה? (מ"ב ו כב).
לכו ונפלה אל מחנה ארם (מ"ב ז ד).
והיו שבים לשוביהם (ישעיה יד ב).
קומי שבי ירושלים [1] התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון (ישעיה נב ב).
[אסר] לקרוא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח (ישעיה סא א).
בשובי את שבותם יברכך ה' (ירמיה לא כב).

איננו נופל אל הכשדים (ירמיה לז יד).
כל העם אשר שבה ישמעאל (ירמיה מא יד).
ושבתי את שבותהן... ושבות שביתיך בתוכהנה [2] (יחזקאל טז נג).
ביום שבות זרים חילו (עבדיה א יא).
לשובב [3] שדינו יחלק (מיכה ב ד).
מעוברים בטח שובי [4] מלחמה (מיכה ב ח).
עלית למרום שבית שבי (תהלים סח יט).
שובה ה׳ את שביתנו (תהלים קכו ד).
כי שם שאלונו שובינו דברי שיר (תהלים קלז ג).
ולוקח נפשות חכם (משלי יא ל).
הלכו שבי לפני צר (איכה א ה).
ותנם לבזה בארץ שביה (נחמיה יב ב).
וישב ממנו שביה גדולה (נחמיה יג לו).
השביה אשר שביתם מאחיכם (דהי"ב כח יא).
ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו... ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם (דהי"ב כח טו).

——— ע"ע מלחמה; שלל.

שביה: לקיחת שלל אנשים ורכושם בחזקת יד אחרי נצחון במלחמה. [שרשים] אסר, לקח, נפל, שבה.

[1] לדעת ת"י שבי הוא צווי מן ישב, אבל לדעת הרד"ק גם שבי הוא לשון שביה ונשנה במלות שונות. [2] שבות שביתיך הם בני השבוים. [3] כמו לשובים או לשובינו. [4] יש קורין שבי (בשו"א וחירי"ק) מלחמה.

שביעה ורויה: [שבע] שבע גדול בכל ארץ מצרים (בראשית מא כט).

[ראה] למה תתראו [1] (בראשית מב א).
הביאו שבר רעבון בתיכם (בראשית מב יט).
באכלנו לחם לשובע (שמות טז ג).
ואכלת ושבעת וברכת (דברים ו יא).
[רוה] למען ספות הרוה את הצמאה (דברים כט יח).
ואכל ושבע ודשן (דברים לא כ).
שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו (ש"א ב ה).
וחלב זבחיך לא הרויתני (ישעיה מג כד).
מעמל נפשו יראה [2] ישבע (ישעיה נג יא).
והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה (ישעיה נג יא).
ורויתי נפש הכהנים דשן (ירמיה לא יד).
ואכלה חרב ושבעה ורותה מדם (ירמיה מו י).
ירוין מדשן ביתך (תהלים לו ט).
ובימי רעבון ישבעו (תהלים לז יט).
אורך ימים אשביעהו ואראהו [3] בישועתי (תהלים צא טז).
המשביע בטוב עדיך (תהלים קג ה).
ישברו פראים צמאם (תהלים קד יא).
תפתח ידך ישבעון טוב (תהלים קד כח).
[מלא] כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב (תהלים קז י).
ומרוה גם הוא יורא [4] (משלי יא כה).
דבש מצאת אכול דיך פן תשביענו והקיאותו (משלי כה טז).
נפש רעבה תבוס נופת (משלי כז ז).
[הון] שלש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הון (משלי ל טז).
שבע קלון וראה [5] עניי (איוב י טז).

——— ע"ע די; רעבון וצמאון.

שביעה ורויה: מלא ורבוי, צורך אכילה ושתיה. [שרשים] הון, מלא, ראה, רוה, שבע.

[1] כמו למה תתרוו עצמכם כאילו שבעים אתם (רש"י).
[2] ראה כמו ירוה בחלוף אותיות אהו"י. [3] כמו וארוהו בישועתי. [4] המשביע את העניים גם הוא ישבע טוב.
[5] כמו ורוה עניי.

שבירה: [שבר] ועצם לא תשברו בו (שמות יב מו).

[רעץ] ימינך ה׳ תרעץ אויב (שמות טו ו).
ושבר תשבר מצבותיהם (שמות כג כד).
[קצץ] וקצותה את כפה (דברים כה יב).
וירדפום... עד השברים [1] (יהושע ז ה).
[נפץ] ונפוץ [2] הכדים אשר בידם (שופטים ז יט).
[פרץ] עשה ה׳ פרץ בשבטי ישראל (שופטים כא טו).
ותשבר מפרקתו (ש"א ד יח).
[נחת] ונחת קשת נחושה זרועותי (ש"ב כב לה).
כי נשברו אניות בעציון גבר (מ"א כב מט).
[רצץ] על משענת קנה הרצוץ הזה (מ"ב יח כא).
[חתת] ויושביהן קצרי יד חתו ויבושו (מ"ב יט כו).
ויקצץ את כל כלי הזהב (מ"ב כד יג).
[כתת] וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב ד).
פרץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה).
התאזרו וחותו התאזרו וחותו (ישעיה ח ט).
[קור] מקרקר קיר (ישעיה כב ה).
ואת בתי ירושלם ספרתם [3] ותתצו הבתים לבצר החומה (ישעיה כב י).
[רעע] רועה התרועעה הארץ (ישעיה כד יט).
כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאום לפתע יבוא שברה (ישעיה ל יג).
ושברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל יד).
קנה רצוץ [4] לא ישבר (ישעיה מב ג).
[גדע] ובריחי ברזל אגדע (ישעיה מה ב).
[פרס] הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח ז).
בארות נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיה ב יג).
על שבר בת עמי השברתי (ירמיה ח כא).
הצית אש עליה ורעו דליותיו (ירמיה יא טז).
הירוע ברזל ברזל מצפון [5] ונחושת? (ירמיה טו יב).

כאשר ישבור את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפא עוד (ירמיה יט יא).
שברתי את עול מלך בבל (ירמיה כח ב).
וכליו יריקו ונבליהם ינפצו (ירמיה מח יב).
ונלכדו גבוריה חתתה קשתותם (ירמיה נא נו).
אשר נשברתי [6] את לבם הזונה (יחזקאל ו ט).
[ידע] וידע [7] אלמנותיו ועריהם החריב (יחזקאל יט ז).
בתפשם בך בכף תרוץ (יחזקאל כט ז).
רוח הקדים שברך בלב ימים (יחזקאל כז כו).
עת נשברת מימים [8] בעמקי מים מערבך (יחזקאל כז לד).
ושברתי את קשת ישראל (הושע א ה).
[שבב] כי שבבים [9] יהיה עגל שמרון (הושע ח ו).
[ערף] הוא יערוף מזבחותם (הושע י ב).
והנשברת לא ירפאו (זכריה יא טז).
תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב ט).
קול ה' שובר ארזים (תהלים כט ה).
תרע לאומים ותשלחם (תהלים מד ג).
מתלעות כפירים נתץ ה' (תהלים נח ז).
[פצם] הרעשת ארץ פצמתה (תהלים ס ד).
ישברו פראים צמאם (תהלים קד יא).
הפח נשבר ואנחנו נמלטנו (תהלים קכד ז).
[היה] תאוה נהיה [10] תערב לנפש (משלי יג יט).
שן רועה ורגל מועדת (משלי כה יט).
[נתע] ושיני כפירים נתעו (איוב ד י).
[גרס] ויגרס בחצץ שיני (איכה ג טז).
עת לפרוץ ועת לבנות (קהלת ג ג).
ותשבר כד על המבוע (קהלת יב ו).
* [תבר] ומנה תהוא תבירה (דניאל ב מב).
* פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס (דניאל ה כח).

ע"ע בקיעה; הריסה; כתישה.

שבירה: פרוד ונפוץ דבר קשה לשבבים בחזקת יד. [שרשים] גדע, גרס, היה, חתת, ידע, כתת, נחת, נפץ, נתע, ערף, פצם, פרס, קור, קצץ, רעע, רצץ, שבב, שבר, * תבר.

[1] מחצב אבנים. [2] שבירה לרסיסים קטנים אשר יתפזרו לכל רוח. [3] כמו שברתם. [4] מרוסס וקרוב להשבר. [5] ברזל הבא מצפון הוא עשת שחזק מאד ומעורב בנחושת. [6] כמו אשר שברתי (מלבי"ם). [7] ע"ד ויודע בהם אנשי סוכות. [8] השבעים קורין עתה נשברת בימים. [9] כמו שברים. [10] שברון התאוה הוא מתוק לנפש המשכלת.

שביתה: [שבת] כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות [1] (בראשית ב־ג).
[עמד] ותעמוד מלדת (בראשית כט לה).
[פרע] למה זה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו . . . והשבתם אותם מסבלותם (שמות ה ד־ה).
רק שבתו [2] יתן ורפוא ירפא (שמות כא יט).
[שמט] והשביעית תשמיטנה ונטשתה (שמות כג יא).
[נפש] וביום השביעי שבת וינפש (שמות לא יז).
בחריש ובקציר תשבות (שמות לד כא).
ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון (ויקרא כג לט).
כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם (ויקרא כו לה).
[פור] והפר את נדרה (במדבר ל ט).
[שכח] לא ישכח [3] את ברית אבותיך (דברים ד לא).
והפרת לי את עצת אחיתופל (ש"ב טו לד).
ואת מיסך השבת אשר בנו בבית (מ"ב טז יח).
והשבית את הכמרים [4] אשר נתנו מלכי יהודה (מ"ב כג ה).
[חדל] שבת משוש תופים חדל שאון עליזים (ישעיה כד ח).
רהב הם שבת [5] (ישעיה ל ז).
ויעמוד הים מזעפו (יונה א טו).
[פוג] על כן תפוג תורה (חבקוק א ד).
הפיר עצת גוים (תהלים לג י).
כי שכחתי [6] מאכול לחמי (תהלים קב ה).
משכימי קום מאחרי שבת (תהלים קכז ב).
ותפרעו כל עצתי (משלי א כה).
אל תתן פגת לך (איכה ב יח).
כי העושק [7] יהולל חכם (קהלת ז ז).
[בטל] ובטלו הטוחנות כי מעטו (קהלת יב ג).
* באדין בטלת עבידת בית אלהא והות בטלא עד שנת תרתין (עזרא ד כד).
והשבתנו את המלאכה (נחמיה ד ה).
[פטר] ואלה המשוררים ראשי אבות ללוים בלשכות פטורים [8] (דהי"א ט לג).
וישבת את מלאכתו (דהי"ב טז ה).

ע"ע הפסק; מנוחה; שמיטה.

שביתה: הפסק ובטול ממלאכה והפרעה מעבודה; מנוחה והשקט. [שרשים] בטל, חדל, נפש, עמד, פוג, פור, פטר, פרע, שבת, שכח, שמט.

[1] מלת לעשות שבה אל שבת, כלומר שבת מלעשות עוד. [2] שכר בטלה ממלאכה. [3] לא יפר בריתו. [4] יש קורין והשבית את החמנים. [5] מתגאים הם לבלתי עשות מאומה ולהיות יושב בטל. [6] שביתת כח הזן המעורר האכילה. [7] הזמן שיעשוק מן העיון כדי לעסוק בדברים בטלים יסכל את החכם. [8] הפטורים ממלאכה.

שבת: [שבע] ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו (בראשית ב ג).
[שבת] שבתון שבת קדש לה' מחר (שמות טז כג).
אכלוהו היום כי שבת היום לה' (שמות טז כה).
ושמרו בני ישראל את השבת (שמות טז כט).
ראו כי ה' נתן לכם השבת... שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי (שמות טז כט).
ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש (שמות לא יז).
שבת היא לה' בכל מושבותיכם (ויקרא כג ג).
שבע שבתות תמימות תהיינה [1] (ויקרא כג טו).
עד ממחרת השבת השביעית (ויקרא כג טז).
מקושש עצים ביום השבת (במדבר ה לב).
ויום השביעי שבת לה' (דברים ה יד).
באי השבת עם יוצאי השבת (מ"ב יא ט).
אשרי אנוש... שומר שבת מחללו (ישעיה נו ב).
[קדש, כבד] אם תשב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא הפצך ודבר דבר (ישעיה נח יג).
והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' (ישעיה סו כג).
השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת... וקדשתם את יום השבת (ירמיה יז כא־כב).
וגם את שבתותי חללו מאד (יחזקאל כ יב־יג).
ומשבתותי העלימו עיניהם (יחזקאל כב כו).
בחגים ובחדשים ובשבתות (יחזקאל מה יז).
שער החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח (יחזקאל מו א).
מזמור שיר ליום השבת (תהלים צב א).
ראוה צרים שחקו על משבתיה (איכה א ז).
ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קודש (נחמיה י לב).
השבתות החדשים למועדים (נחמיה י לד).
להכין שבת שבת [2] (דהי"א ט לב).

ע"ע יום טוב.

שבת: יום השביעי בשבוע שהתיחד לשביתה ממלאכה ולקדושה. [שרשים] כבד, קדש, שבע, שבת.

[1] הקף שבעה ימים = שבוע. [2] כמו שבת בשבתו.

שגגה: ע"ע שוגג ומזיד.

שגיאה: ע"ע טעות.

שגעון: [שגע] יככה ה' בשגעון (דברים כח כח).
והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה (דברים כח לד).
[רוח] וישלח אלהים רוח רעה (שופטים ט כג).
ובעתתו רוח רעה מאת ה' (ש"א טז יד).
[הלל] וישנו את טעמו ויוד רירו אל זקנו. ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משוגע למה תביאו אותו אלי? החסר משוגעים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי? הזה יבוא אל ביתי? (ש"א כא יד־טז).
מדוע בא המשוגע הזה אליך? (מ"ב ט יא).
כי בשגעון ינהג (מ"ב ט כ).
ה' מסך בקרבה רוח עועים והתעו את מצרים בכל מעשהו כהתעות שכור בקיאו (ישעיה יט יד).
[שלל] וסר מרע משתולל [1] (ישעיה נט טו).
וכל איש משוגע ומתנבא (ירמיה כט כו).
[שאה] קראו שם פרעה מלך מצרים „שאון" [2] העביר המועד (ירמיה מו יז).
אויל הנביא משוגע איש הרוח (הושע ט ז).
אלכה שולל וערום (מיכה א ח).
אכה כל סוס בתמהון ורוכבו בשגעון (זכריה יב ד).
[שנה] בשנותו את טעמו (תהלים לד א).
אשתוללו אבירי לב (תהלים עו ו).
[להה] כמתלהה היורה זקים חצים ומות (משלי כו יח).
מוליך יועצים שולל (איוב יב יז).

ע"ע בלבול; חכמה.

שגעון: טרוף ובלבול הדעת, בלי סדרים. [שרשים] הלל, להה, רות, שאה, שגע, שלל, שנה.

[1] לשון שלילה וחסרון שכל. [2] ענין השתוממות ע"ד האיש משתאה לה לדעת, והוא בלבול וטרוף. פרעה הוא מלך שאון ומבולבל בדעתו שנתבלעה עצתו.

שדים: ע"ע מזיקים.

שָׁדַיִם: [שדה] ברכות שדים ורחם (בראשית מט כה).
ושד מלכים תינקי (ישעיה ס טז).
למען תינקי... משד תנחומיה (ישעיה סו יא).
שדים נכונו ושערך צמח (יחזקאל טז ז).
[דד] שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי [1] בתוליהן (יחזקאל כג ג).
בעשות ממצרים דדיך למען [2] שדי נעוריך (יחזקאל כג כא).
ותסר... ונאפופיה מבין שדיה (הושע ב ד).
רחם משכיל ושדים צומקים (הושע ט יד).
דדיה ירווך בכל עת (משלי ה יט).
ומה שדיה כי אינק? (איוב ג יב).
[עטן] עטיניו מלאו חלב (איוב כא כד).

ינזלו משוד יתום (איוב כד ט).
צרור המור דודי לי בין שדי ילין (שה"ש א יג).
שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד ה).
שדיך כאשכלות הגפן (שה"ש ז ט).
אחות לנו קטנה ושדים אין לה (שה"ש ח ח).
גם תנים חלצו שד (איכה ד ג).

ע"ע אברי הגוף.

שדים: האברים הבולטים מן החזה בנקבה לכנוס החלב להניק ילדיה. [שרשים] דד, עטן (בבהמה), שדה.

[1] עוקין השדים שהאם נותנת בפי היונק. [2] יש קורין למעך שדי נעוריך.

שוגג ומזיד: [שגם] בשגם [1] הוא בשר (בראשית ו ג).

[צדה] ואשר לא צדה [2] והאלהים אנה לידו (שמות כא יג).
[זוד] וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה (שמות כא יד).
[שגג] ואם נפש אחת תחטא בשגגה (ויקרא ד כז).
וכפר... על שגגתו אשר שגג (ויקרא ה יח).
וכפר הכהן על הנפש השוגגת (ויקרא טו כח).
[קרי] והלכתם עמי קרי [3] והלכתי אף אני עמכם בקרי (ויקרא כו כג־כד).
וכי תשגו ולא תעשו (במדבר טו כב).
ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה (במדבר טו כו).
הנפש השוגגת בחטאה בשגגה (במדבר טו כח).
[רום] והנפש אשר תעשה ביד רמה (במדבר טו ל).
[פתע] ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה (במדבר לה כב).
ותזידו ותעלו ההרה (דברים א מג).
והאיש אשר יעשה בזדון (דברים יז יב).
ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת (דברים יט ה).
למען ספות הרוה את הצמאה [4] (דברים כט יח).
ואתה צודה את נפשי לקחתה (ש"א כד יב).
ואשגה הרבה מאד (ש"א כו כא).
והשבתי גאון זדים (ישעיה יג יא).
וכל האנשים הזדים (ירמיה מג ב).
כי אל ה' זדה אל קדוש ישראל (ירמיה נ כט).
[פתה] מאיש שוגה ומפתי [5] וכפרתם את הבית (יחזקאל מה כ).
זדון לבך השיאך (עבדיה א ג).
[שגא] שגיאות מי יבין... גם מזדים חשוך עבדך (תהלים יט יג־יד).
גערת זדים ארורים השוגים ממצותיך (תהלים קיט כא).
טרם אענה אני שוגג (תהלים קיט סז).
עושה בעברות זדון (משלי כא כד).
עמו עוז ותושיה לו שוגג ומשגה (איוב יב טז).
כשגגה שיוצא מלפני השליט (קהלת י ה).
* ורוחה תקפת להזדה (דניאל ה כ).
* [שלו] וזהירין הוו שלו למעבד (עזרא ד כב).
* להוא מתיהב... די לא שלו (עזרא ו ט).
כי הזידו עליהם (נחמיה ט י).

ע"ע טעות.

שוגג ומזיד: שוגג, תעיה, נליזה מן הדרך הישר בטעות מחסרון ידיעה. מזיד, עזות מצח והרהבת עוז לעשות דבר פשע בידיעה ובכוונה לפועל רע, או על מנת להכעים. [שרשים] שוגג: פתה, פתע, שגא, שגג, שגם, * שלו. מזיד: זוד, צדה, קרי, רום.

[1] באשר — גם, ויש מפרשים משרש שגג. [2] כמו זדה = מזיד. [3] נגד רצונו ולמרות רוחו (spite) בזדון. [4] הרוה במזיד, הצמאה בשוגג, כלומר להרבות ולהגדיל העון, בין במזיד בין בשוגג. [5] סרס המקרא: וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי, אחר שבעת ימי המלואים תקבלו קרבנות להסיר החטא ממי שנכנס במקדש בלא רשות, בשוגג או מסכלות הדעת.

שוה: ע"ע השויה.

שוחד: [שחד] ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים (שמות כג ח).

לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול, בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו).
לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י יז).
כי השוחד יעור עיני פקחים ויסלף דברי צדיקים (דברים טז יט).
ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט (ש"א ח ג).
וישלח למלך אשור שוחד (מ"ב טז ה).
[שלם] כלו אוהב שוחד ורודף שלמונים (ישעיה א כג).
מצדיקי רשע עקב שוחד (ישעיה ה כג).
[מחר] לא במחיר ולא בשוחד (ישעיה מה יג).
ותשחדי אותם לבוא אליך (יחזקאל טז לג).
השר שואל והשופט בשילום (מיכה ז ג).
ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו (מיכה ג יא).
ושוחד על נקי לא לקח (תהלים טו ה).
וימינם מלאה שוחד (תהלים כו י).

אבן חן השוחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישכיל (משלי ג כב).
[כפר] לא ישא פני כל כופר ולא יאבה כי תרבה שוחד (משלי ו לה).
ושוחד בחיק חמה עזה (משלי כא יד).
הבו לי ומכחכם שחדו בעדי (איוב ו כב).
ואש אכלה אהלי שוחד (איוב טו לד).
[מאם] ובכפי דבק מאום (איוב לא ז).
כי אין עם ה׳ אלהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד (דהי"ב יט ז).

ע"ע משוא פנים.

שוחד: נתינת מתנה לזולתו למצוא חן בעיניו למען ייטיב לו, וביחוד לשופט לעוות משפט ולהטותו לצד הנותן. [שרשים] כפר, מאם, מחר, שחד, שלם.

שונא: ע"ע אויב; שנאה.

שונא ישראל: הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו פן ירבה (שמות א י).
[איב, צרר] ואיבתי את אויביך וצרתי את צורריך (שמות כג כב).
הצר הצורר אתכם (במדבר י ט).
[שנא] קומה ה׳ ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך [1] מפניך (במדבר י לה).
[נכל] צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור (במדבר כה יח).
כן יאבדו כל אויביך ה׳ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא).
הלנו אתה אם לצרנו? (יהושע ה יג)
ויאכלו את ישראל בכל פה (ישעיה ט יא).
[נגר] יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם (יחזקאל לה ה).
עד מתי אלהים יחרף צר? (תהלים עד י).
אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד (תהלים פג ה).
כל שונאי ציון [2] (תהלים קכט ה).
היו צריה לראש אויביה שלו (איכה א ה).
ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים... ודתיהם שונות מכל עם (אסתר ג ח).
צורר היהודים (אסתר ג י).
איש צר ואויב המן הרע הזה! (אסתר ז ו).
אשר שברו אויבי היהודים (אסתר ט א).
וירע להם רעה גדולה אשר בא אדם לבקש טובה לבני ישראל (נחמיה ב י).

ע"ע ישראל: עם סגולה.

שונאי ישראל: קנאה, שנאה ומשטמה כבושה וגלויה בין עמים שונים לעם ישראל מפאת גזעו ומפאת דתם, והם אנטישמיים = מתנגדי בני שם. [שרשים] איב, נגר, נכל, צרר, שנא.

[1] שונאי ה׳ הם שונאי ישראל. [2] כלומר כל שונאי ישראל.

שופטים: ע"ע משפט.

שופר: [יבל] במשוך היובל המה יעלו בהר (שמות יט יג).
[שפר] וקול שופר חזק מאד (שמות יט טז).
והעברתם שופר תרועה (ויקרא כה ט).
שבעה שופרות היובלים (יהושע ו ד).
והיה במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהושע ו ה).
ושבעה הכהנים נושאים שבעה שופרות היובלים לפני ה׳ [1] (יהושע ו ח).
[רוע] עד יום אמרי אליכם הריעו והריעותם (יהושע ו י).
ויתקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו (שופטים ג כג).
[משך] וימשך [2] האורב ויך את כל העיר (שופטים כ לז).
ויהי כבוא ארון ברית ה׳ אל המחנה ויריעו כל ישראל תרועה גדולה ותהום הארץ... מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה העברים? (ש"א ד ה-ו).
ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל העם (ש"ב ב כח).
בתרועה ובקול שופר (ש"ב ו טו).
וכתקוע שופר תשמעו (ישעיה יח ג).
והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור (ישעיה כז יג).
קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נח א).
תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי (יואל ב א).
בתרועה בקול שופר (עמוס ב ב).
אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו? (עמוס ג ו).
תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו (תהלים פא ד).
אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פט טז).
[חצר] בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך (תהלים צח ו).
בדי שופר [3] יאמר האח (איוב לט כה).
* [קרן, שרק] בעדנא די תשמעון קול קרנא משרוקיתא ... פסנתרין (דניאל ג ה).
ובחצוצרות ובשופרות (דהי"ב טו יד).

ע"ע קול.

שופר: קרן איל שתוקעין בו; כלי שיר בפה. [שרשים] חצר, יבל, משך, * קרן, רוע, שפר, * שרק.

שותפות: ע"ע השתתפות.

שחוק: [צחק] למה זה צחקה שרה? (בראשית יח יג).
ויהי כמצחק בעיני חתניו (בראשית יט יד).
ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי (בראשית כא ו).
ותרא שרה את בן הגר... מצחק (בראשית כא ט).
והנה יצחק משחק את רבקה אשתו (בראשית כו ח).
ראו הנה הביא לנו איש עברי לצחק בנו (בראשית לט יד).
וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק (שמות לב ו).
[שחק] קראו לשמשון וישחק לנו (שופטים טז כה).
ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה (ש"א יח ז).
יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (ש"ב ב יד).
ושחקתי לפני ה' (ש"ב ו כא).
[שעע] ושעשע יונק על חור פתן (ישעיה יא ח).
[תעע] הבל המה מעשה תעתועים (ירמיה י טו).
ואם לא השחוק היה לך ישראל? (ירמיה מח כז).
[לעג] תהי לצחוק וללעג מרבה להכיל (יחזקאל כג לב).
[קלס] והוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו הוא לכל מבצר ישחק (חבקוק א י).
יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו (תהלים ב ד).
לויתן זה יצרת לשחק בו [1] (תהלים קד כו).
אז ימלא שחוק פינו (תהלים קכו ב).
גם אני באידכם אשחק (משלי א כו).
גם בשחוק יכאב לב (משלי יד יג).
[להה] כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני? (משלי כו יח-יט).
ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט ט).
ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה).
לשוד ולכפן תשחק (איוב ה כב).
עד ימלא שחוק פיך ושפתיך תרועה (איוב ח כא).
שחוק לרעהו אהיה... שחוק צדיק תמים (איוב יב ד).
ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים (איוב ל א).
[נגן] ועתה נגינתם הייתי ואהי להם למלה (איוב ל ט).
ישחק לפחד ולא יחת (איוב לט כב).
ראוה שרים שחקו על משבתיה (איכה א ז).
לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה? (קהלת ב ב).
עת לבכות ועת לשחוק (קהלת ג ד).
כי בקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל (קהלת ז ו).
* [דחה] ודחון [2] לא הנעל קדמוהי (דניאל ו יט).
ותרא את המלך דוד מרקד ומשחק (דהי"א טו כט).
ויהיו משחיקים עליהם ומלעיגים בם (דהי"א ל י).
ויהיו מלעיבים... ומתעתעים בנביאים (דהי"ב לט טז).

——— ע"ע התול; לעג; לצנות.

ש ח ו ק: גיחוך, התפעלות, שמחה בהשמעת קול צהלה; פחיתות ערך דבר ע"י לעג והתול; תנועות משונות והתאבקות המעוררות שחוק ושעשועים. [שרשים] * דחה, להה, לעג, נגן, צחק, קלס, שחק, שמע, תעע.

[1] השחוק מוסב אל הים ולא אל הקב"ה. [2] לרס"ג נערות משחקות בהפך אתון אל חדון.

שחייה: [צוף] אשר הציף את מי ים סוף על פניהם (דברים יא ד).
וישלך שמה ויצף הברזל (מ"ב ו ו).
[שחה] בל תלך בו אני שיט (ישעיה לג כא).
במים רבים הביאוך השטים אותך (יחזקאל כז כו).
אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזקאל כז ו).
וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט (יחזקאל כז כט).
כי גאו המים מי שחו [1] (יחזקאל מז ה).
אשחה בכל לילה מטתי (תהלים ו ז).
צפו מים על ראשי (איכה ג נד).
[שלח] שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהלת יא א).

——— ע"ע כריעה והשתחויה.

ש ח י ה: שטיפה במים ע"י פשוט ידים ורגלים לשחות על פני המים או ע"י כפיפת קומת האיש במים לשוט שם. גם חתירה במשוט להסיע אניה על המים. [שרשים] צוף, שוט, שחה, שלת.

[1] מים שאין לעבור בהם ברגל כ"א בשיט או לשחות בהם.

שחיטה: [טבח] וטבחו או מכרו (שמות כא לז).
[שחט] ושחטת את הפר לפני ה' (שמות כט יא).
לא תשחט על חמץ דם זבחי [1] (שמות לד כה).
ושחט את בן הבקר לפני ה' (ויקרא א ה).
וטבל אותם בדם הצפור השחוטה (ויקרא יד נא).
הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם? (במדבר יא כב).
[זבח] וזבחת מבקרך ומצאנך (דברים יב כא).
וזבחת פסח לה' (דברים טז ב).
וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח [2] אם שור אם שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה (דברים יח ג).
ושחטתם בזה ואכלתם (ש"א יד לד).
ואת טבחתי אשר טבחתי לגוזזי (ש"א כה יא).
שוחט השור מכה איש (ישעיה סו ג).
זבחי הבהבי יזבחו בשר ויאכלו (הושע ח יג).
וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם (דהי"ב כט כד).

והלום על שחיטת הפסחים (דהי"ב ל יז).

——— ע"ע הריגה; מיתה.

שחיטה: הריגה לבעל חי ע"י חתיכת הסמנים בצואר בסכין. [שרשים] זבח, טבח, שחט.

[1] הזבח שדמו נזרק על המזבח לשמי. [2] זהו בשחיטת חולין ולא בקדשים שאין נותן המתנות לכהנים במוקדשים (עי' חולין קלב: קלו:). ובטעות העתיקו פה זבח sacrifice וראוי להעתיק זובחי הזבח that slaughter an animal.

שטות: ע"ע כסלות.

שטיחה: [רקע] וירקעו את פחי הזהב (שמות לט ג).

[פשה] לא פשה הנגע בעור (ויקרא יג ה).
[שטח] וישטחו להם שטוח (במדבר יא לב).
ותשטח עליו הריפות (ש"ב יז יט).
[רדה] וירד [1] על הכרובים (מ"א ו לב).
[מרח] ישאו דבלת תאנה וימרחו על השחין (ישעיה לח כא).
וצורף בזהב ירקענו (ישעיה מ יט).
[נטה, מתח] הנוטה כדוק שמים וימתחהו [2] כאהל לשבת (ישעיה מ כב).
נוטה שמים לבדי רוקע הארץ ממני (ישעיה מד כד).
ושטחום לשמש ולירח (ירמיה ח ב).
כסף מרוקע מתרשיש יובא (ירמיה י ט).
אין נוטה עוד אהלי (ירמיה י כ).
משטח חרמים תהיה (יחזקאל כו יד).
[פרש] ורשת פרושה על תבור (הושע ה א).
[רבד] מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז טז).
[רפד] בחשך רפדתי יצועי (איוב יז יג).
[פרשז] פרשז עליו עננו (איוב כו ט).
הן פרש עליו אורו (איוב לו ל).
ירפד חרוץ עלי טיט (איוב מא יג).
[רצף] על רצפת [3] בהט ושש (אסתר א ו).
[יצע] שק ואפר יוצע לרבים (אסתר ד ג).

——— ע"ע התפשטות; רביצה.

שטיחה: הצעה; רדידה ורקיעה לעשות טסים. [שרשים] יצע, מרח, מתח, נטה, פרש, פרשז, פשה, רבד, רדה, רפד, רצף, רקע.

[1] תרגומו וירקעו. [2] תרגומו ופרסינון כמשכן לשבת. [3] הצעת אבנים טובות על גבי הקרקע.

שטיפה: [שטף] ומורק ושטף במים (ויקרא ו כא).

וידיו לא שטף במים... וכל כלי עץ ישטף במים (ויקרא טו יא־יב).
[גרף] נחל קישון גרפם (שופטים ה כא).
[דוח] דמי ירושלם ידיח מקרבה (ישעיה ד ד).
כליון חרוץ שוטף [1] צדקה (ישעיה י כב).
מלא כרסו מעדני הדיחוני [2] (ירמיה נא לד).
[סחת] וסחיתי [3] עפרה ממנה ונתתי אותה לצחיח סלע (יחזקאל כו ד).
שם ידיחו את העולה (יחזקאל מ לח).
[גלל] ויגל כמים משפט (עמוס ה כד).

——— ע"ע טבילה; רחיצה.

שטיפה: הדחה ושפשוף להסר הלכלוך. [שרשים] גלל, גרף, דוח, סחת, שטף.

[1] הצדקה תשטוף הכליון ותדיח אותו. [2] כמו שידיח את הכלי ולא נשאר בו דבר. [3] כלומר הגלים ישטפו עפרה.

שטן: [שטן] ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו (במדבר כב כב).

מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן? (ש"ב יט כג).
[פגע] אין שטן ואין פגע רע (מ"א ה יח).
ויקם ה' שטן לשלמה (מ"א יא יד).
והשטן עומד על ימינו... יגער ה' בך השטן (זכריה א ב).
ויבא גם השטן בתוכם (איוב א ו).
[מות] יאכל בדיו בכור [1] מות (איוב יח יג).
[בלה] ותצעירהו למלך בלהות (איוב כז ב).
ויעמוד שטן על ישראל ויסת (דהי"א כא א).

———

שטן: צר ומתקומם; נצב להפריע השלום, לבלבל מעשה זולתו וללמד עליו חובה, להיות קטגור נגדו. [שרשים] בלה, מות, פגע, שטן.

[1] שר המות כמו גם אני בכור אתנהו (תהלים פט).

שטר: ע"ע כתיבה.

שינה: [רדם, ישן] ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן (בראשית ב כא).

[לון] גם תבן... גם מקום ללון (בראשית כד כה).
ויקץ יעקב משנתו (בראשית כח טז).
ותדד שנתי מעיני (בראשית לא מ).
והוא לן בלילה ההוא במחנה (בראשית לב כב).
לינו פה הלילה (במדבר כב ח).
[שכב] ושכב בשמלתו וברכך (דברים כד יג).
והוא נרדם ויעף וימות (שופטים ד כא).
ותישנהו על ברכיה (שופטים טז יט).
והנה שאול שוכב ישן במעגל (ש"א כו ז).
ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים, כי תרדמת אלהים נפלה עליהם (ש"א כו יב).
ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה (מ"א ג כ).

אולי ישן הוא ויקץ (מ"א יח כז).
וישכב ויישן תחת רותם אחד (מ"א יט ה).
[נום] לא ינום ולא יישן (ישעיה ה כז).
כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה (ישעיה כט י).
[הזה] הוזים [7] שוכבים אהבי לנום (ישעיה נו י).
על זאת הקיצותי ואראה ושנתי ערבה לי (ירמיה לא כה).
והשכרתים למען יעלוזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמיה נא לט).
כל הלילה ישן אופיהם [2] בקר הוא בוער כאש להבה (הושע ז ו).
וישכב וירדם. ויקרב אליו רב החובל ויאמר לו מה לך נרדם? קום קרא אל אלהיך! (יונה א ו).
נמו רועיך מלך אשור ישכנו [3] אדיריך (נחום ג יח).
[עור] ויעירני כאיש אשר יעור משנתו (זכריה ד א).
אני שכבתי ואישנה הקיצותי (תהלים ג ו).
[דמם] אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (תהלים ד ה).
בשלום יחדו אשכבה ואישן (תהלים ד ט).
האירה עיני פן אישן המות (תהלים יג ד).
[קוץ] אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז טו).
העירה והקיצה למשפטי (תהלים לה כג).
עורה למה תישן אדני? (תהלים מד כד).
אחזת שמורות עיני (תהלים עז ה).
אשתוללו... נמו שנתם (תהלים עו ו).
ויקץ כישן אדני (תהלים עח סה).
הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכא ד).
אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה (תהלים קלב ד).
הקיצותי ועודי עמך (תהלים קלט יח).
אם תשכב [4] לא תפחד ושכבת וערבה שנתך (משלי ג כד).
כי לא ישנו ולא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו (משלי ד טז).
אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך (משלי ו ד).
עד מתי עצל תשכב? מתי תקום משנתך? מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב (משלי ו ט-י).
בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך (משלי ו כב).
נרדם בקציר בן מביש (משלי י ה).
אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם (משלי כ יג).
וקרעים תלביש נומה (משלי כג כא).
עשיר ישכב ולא יאסף [5] עיניו פקח ואיננו (משלי כז יט).
ישנתי אז ינוח לי (איוב ג יג).
בנפול תרדמה על אנשים (איוב ד יג).

ושבעתי נדודים [6] עדי נשף (איוב ז ד).
ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו ולא יעורו משנתם (איוב יד יב).
אני ישנה ולבי ער (שה"ש ה ב).
דובב שפתי ישנים (שה"ש ז י).
והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן (קהלת ה יא).
ובלילה שנה בעיניו איננו רואה (קהלת ח טז).
[נדד] בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו א).
ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו (דניאל ב א).
* ושנתה נדת עלוהי (דניאל ו יט).
ובדברו עמי נרדמתי על פני (דניאל ח יח).
ורבים מישני אדמת עפר יקיצו (דניאל יב ב).

ע"ע חלום; מיתה.

שינה: מעמד המנוחה הטבעית לבע"ח בהפסק התנועה ופעולת החושים, הפך הקיצה והתעוררות מהשינה.
[שרשים] דמם, הזה, ישן, לון, נום, רדם, שכב.
הקיצה: נדד, עור, קוץ.

[1] ענין הזייה וחלום מחזיון רוחו=שינה קלה. [2] הנחתום שלהם המסיק את התנור ישן עד הבקר ואז הוא מבעיר השלהבת. והוא משל לאיש בליעל אשר אורב כל הלילה וחושב מחשבות מבלי מעשה ובבקר יוציא זממו לפועל.
[3] השבעים קורין ישנו אדיריך, ומקביל אל נמו רועיך.
[4] השבעים קורין אם תשב. [5] השבעים קורין ולא יוסיף.
[5] ע"ש תנודת השינה.

שינים: [שנן] ולבן שינים מחלב (בראשית מט יב).
שן תחת שן (שמות כא כד).
[כתש] ויבקע אלהים את המכתש [1] אשר בלחי (שופטים טו יט).
והמזלג שלש השינים בידו (ש"ב ב יג).
[גלל] ובערתי... כאשר יבער הגלל [2] עד תומו (מ"א יד י).
לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה ...כל האדם האוכל בוסר תקהינה שיניו (ירמיה לו כח-כט).
[לתע] שיניו שיני אריה ומתלעות [3] לביא לו (יואל א ו).
וגם אני נתתי לכם נקיון שינים (עמוס ד ו).
והסרותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שיניו (זכריה ט ז).
שיני רשעים שברת (תהלים ג ח).
[לקח] ולשוני מודבק מלקוחי [4] (תהלים כב טז).
חרוק עלי שינימו (תהלים לה טז).
אלהים הרס שינימו בפימו מלתעות כפירים נתוץ ה' (תהלים נח ז).
שלא נתנני טרף לשיניהם (תהלים קכד ו).
כחומץ לשינים וכעשן לעינים (משלי י כו).

שן רועה ורגל מועדת (משלי כה יט).
ושיני כפירים נתעו (איוב ד י).
אשא בשרי בשיני [5] (איוב יג יד).
ואתמלטה [6] בעור שיני (איוב יט כ).
ואשברה מתלעות עול (איוב כט יז).
דלתי פניו מי פתח? סביבות שיניו אימה! (איוב מא ו).
שיניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שכולם מתאימות ושכולה אין בהם (שה"ש ד ב).
פצו עלי פיהם... ויחרקו שן (איכה ב טז).
ויגרס בחצץ שיני (איכה ג טז).
[טחן] ובטלו הטוחנות כי מעטו (קהלת יב ג).
* [עלע] ותלת עלעין [7] בפומה בין שיניה (דניאל ז ה).
* ושינין די פרזל רברבן (דניאל ז ז).

ע"ע אברי הגוף.

שינים: שתי שורות עצמות בפה הבעל חי אשר בהן יכתוש ויטחון המאכל הבא אל פיו. [שרשים] גללי טחן, כתש, לקח, לתע, * עלע, שנן.

[1] שן גדולה שטוחנת את המאכל כמו העלי שדוכין בו בשמים במכתשת, ונעשה במכתש גומא שהוציא מים בדרך נס. [2] השן שדומה לאבן גלל. [3] כמו מלתעות בתהלים ואיוב. [4] הם השינים הגסות שדומות למלקחים או צבת (פי' ר' מנחם). [5] מליצה לסכנה גדולה. [6] פירש"י כל בשרו היה לקוי מלבד עור השינים. ונראה יותר כי יאמר שכל שיניו נפלו ולא נותר כ"א העור של התניכים (gums). [7] שינים גסות וחזקות כמו מלתעות (molars).

שירה:

[שיר] אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת (שמות טו א).
[ענה] ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה (שמות טו כ).
אז ישיר משה את השירה הזאת (במדבר כא יז).
ותשר דבורה וברק בן אבינועם (שופטים ה א).
[תנה] שם יתנו צדקות ה'... עורי עורי דברי שיר (שופטים ה יא־יב).
[נגן] ראו נא לי איש מיטיב נגן (ש"א טז יז).
[ענה] ותעננה הנשים המשחקות ותאמרנה (ש"א יח ז).
אם אשמע עוד בקול שרים ושרות (ש"ב יט לו).
[זמר] נאום זמירות ישראל (ש"ב כג א).
ויהי שירו חמשה ואלף (מ"א ה יב).
אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו (ישעיה ה א).
יהיה לצור כשירת הזונה... היטיבי נגן הרבי שיר (ישעיה כג טו־טז).
בשיר לא ישתו יין (ישעיה כד ט).
יושר השיר הזה בארץ יהודה (ישעיה כו א).
השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעיה ל כט).
ותרון לשון אלם (ישעיה לה ו).
ונגינותי ננגן כל ימי חיינו (ישעיה לח כ).
[רנן] וכשדים באניות רנתם (ישעיה מג יד).
תודה וקול זמרה (ישעיה נא ג).
רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד א).
והשבתי המון שיריך וקול כנוריך לא ישמע עוד (יחזקאל כו יג).
והנך להם כשיר עגבים יפה קול ומטיב נגן (יחזקאל לג לב).
לשכות שרים בחצר הפנימי (יחזקאל מ מד).
הסר מעלי המון שיריך וזמרת נבליך לא אשמע (עמוס ה כג).
והילילו שירות [8] היכל (עמוס ח ג).
[נצח] למנצח בנגינותי (חבקוק ג יט).
קול ישורר בחלון (צפניה ב יד).
[שגת] שגיון לדוד אשר שר לה' (תהלים ז א).
[כתם] מכתם לדוד (תהלים טז א).
אשירה ואזמרה לה' (תהלים כז ו).
בערב ילין בכי ולבקר רנה (תהלים ל ו).
הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו (תהלים לג ב).
אך הבל כל אדם נצב [4] סלה (תהלים לט ו).
למנצח... משכיל שיר ידידות (תהלים מה א).
למנצח אל תשחת [5] (תהלים נז א).
אשיר עוזך וארנן לבקר חסדך (תהלים נט יז).
יתרועעו אף ישירו (תהלים סה יד).
למנצח שיר מזמור (תהלים סו א).
זמרו כבוד שמו שימו [6] כבוד תהלתו (תהלים סו ב).
קדמו שרים [7] אחרי נוגנים (תהלים סח כו).
ונגינות שותי שכר (תהלים סט יג).
שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל (תהלים פא ג).
[רוע] לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו (תהלים צה א).
זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי (תהלים קיט נד).
שיר המעלות [8] לדוד (תהלים קכב א).
הזורעים בדמעה ברנה יקצורו (תהלים קכו ה).
שירו לנו משיר ציון (תהלים קלז ג).
שיר חדש אשירה לך (תהלים קמד ט).
חומץ על נתר — ושר בשירים על לב רע (משלי כה כ).
ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים (איוב ל לא).
נותן זמירות בלילה (איוב לה י).
ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים (איוב לח ז).
שיר השירים אשר לשלמה (שה"ש א א).
מאיש שומע שיר כסילים (קהלת ז ה).
* כל זני זמרא [9] (דניאל ג ה).
ולהם [10] משוררים ומשוררות (עזרא ב סה).

• זמריא תרעיא נתיניא (עזרא ז כד).
ושיר תהלה והודות לאלהים (נחמיה יב מו).
יסור במשא [11] כי מבין הוא (דהי"א טו כב).
ובעת החל העולה החל שיר ה׳ (דהי"ב כט כז).
והשיר משורר והחצוצרות מחצרים (דהי"ב כט כח).
——— ע"ע כלי שיר; קול; שבח.

שירה: השמעת קול נגינה וזמר בפה או בכלי שיר, ולרוב להודאה ולתפלה לה׳. [שרשים] הגה, זמר, כתם, נגן, נצח, נשא, ענה, רוע׳ רנן, שגה, שיר, תנה.

[1] ענה בקול שיר תהלה. [2] ת"י והביאותם אותו אלי. [3] שירי היכליהם הפכו ליללה. [4] סימן בנגינה ושיר להרמת קול או להפסקה כמו סלה. [5] להראב"ע נגון פיוט ידוע שהתחיל במלת „אל תשחת". [6] השבעים קורין שירו כבוד תהלתו. [7] השבעים קורין שרים בשי"ן ימנית. [8] ששרו עולי רגלים או שיר מעולה וחשוב. [9] כל מיני שיר. [10] כמו ומהם וכן בנחמיה ז סז. [11] יסור כמו ישור בסי"ן כלומר שליט בנשיאות קול נעימה.

שיריים: ע"ע שארית.

שכב: ע"ע משכב; שינה.

שכול:

[שכל] למה אשכול גם שניכם יום אחד (בראשית כז מה).
רחליך ועזיך לא שכלו (בראשית לא לח).
ואני כאשר שכולתי שכלתי (בראשית מג יד).
[אכל] ארץ אוכלת יושביה (במדבר יג לב).
כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך (ש"א טו לג).
והמים רעים והארץ משכלת (מ"ב ב יט).
לא יהיה משם עוד מות ומשכלת (מ"ב ב כא).
לא אשב אלמנה ולא אדע שכול (ישעיה מז ט).
עוד יאמרו באזניך בני שכוליך (ישעיה מט כ).
[אבד] שכלתי אבדתי את עמי (ירמיה טו ז).
ותהיינה נשיהם שכולות ואלמנות (ירמיה יח כא).
ולא תוסיף עוד לשכלם (יחזקאל לו יב).
אוכלת אדם את ומשכלת גוים היית (יחזקאל לו יג).
כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם (הושע ט יב).
תן להם רחם משכיל (הושע ט יד).
ולא תשכל [1] לכם הגפן בשדה (מלאכי ג יא).
תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י).
שכלם מתאימות ושכולה אין בהם (שה"ש ד ב).
מחוץ שכלה חרב (איכה א כ).
——— ע"ע עקר ועקרה.

שכול: היות משולל ונעדר מבנים במותם, ובהשאלה גם על העץ המשולל מפירותיו. [שרשים] אבד, אכל, שכל.

[1] יפלו ענביו בעודם בוסר או יעשו באושים.

שכונה: ע"ע דירה.

שכחה:

[שכח] ושכח את אשר עשית לו (בראשית כז מה).
ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו (בראשית מ כג).
[נשה] כי נשני אלהים את כל עמלי (בראשית מא נא).
[מחה] כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות יז יד).
זכור אל תשכח (דברים ט ז).
ושכחת עומר בשדה (דברים כד יט).
כי לא תשכח מפי זרעו (דברים לא כא).
צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך (דברים לב יח).
למחות את שם ישראל מתחת השמים (מ"ב יד כז).
[עזב] וכאסוף ביצים עזובות (ישעיה י יד).
[רחק] ולבו רחק ממני (ישעיה כט יג).
ונשכחת צור שבעים שנה (ישעיה כג טו).
אתה ישראל לא תנשני (ישעיה מד כא).
[שמד] ולא ישמד שמו מלפני (ישעיה מח יט).
ותאמר ציון עזבני ה׳ וה׳ שכחני. התשכח אשה עולה מרחם פרי בטנה? גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך (ישעיה מט יד־טו).
כי בושת עלומיך תשכחי (ישעיה נד ד).
התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה? ועמי שכחוני ימים אין מספר (ירמיה ב לב).
לכן הנני ונשיתי אתכם נשוא ונטשתי אתכם (ירמיה כג לט).
כל מאהביך שכחוך, אותך לא ידרושו (ירמיה ל יד).
ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד ו).
נשבע ה׳ בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם (עמוס ח ז).
המתה תמות והנכחדת תכחד (זכריה יא ט).
שמם מחית לעולם ועד (תהלים ט ו).
נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד (תהלים לא יג).
אתי ימות ואבד שמו (תהלים מא ו).
[כחד] לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד (תהלים פג ה).
[כרת] בדור אחר ימח זכרם... ויכרת מארץ זכרם (תהלים קט יג־טו).
אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני (תהלים קלז ה).
ותורתך לא שכחתי (תהלים קיט קט).
בחקותיך אשתעשע לא אשכח דברך (תהלים קיט טז).
[רקב] ושם רשעים ירקב [1] (משלי י ז).
פן ישתה וישכח מחוקק וישנה [2] דין כל בני עוני (משלי לא ה).

ואיפה ישרים נכחדו? (איוב ד ז).
אם אמרי אשכחה שיחי אעזבה פני ואבליגה (איוב ט כז).
כי ישה לך אלוה מעונך [3] (איוב יא ו).
כי אתה [4] עמל תשכח כמים עברו תזכור (איוב יא טז).
כי השה [5] אלוה חכמה (איוב לט יז).
[שלל] גם שול תשלו לה מן הצבתים ועזבתם ולקטה (רות ב טז).
שכח ה' בציון מועד ושבת (איכה ב ו).
אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הכל נשכח (קהלת ב טז).
* [אזד] מלתא מני אזדא (דניאל ב ה).
ואל תמח חסדי אשר עשיתי (נחמיה יג יד).

ע"ע זכרון.

שכחה: עזיבה ונטישת דבר מזכרון; היסח הדעת, ועל הרוב ממעוט חשיבות הדבר. [שרשים] * אזד, כחד, כרת, מחה, נשה, עזב, רחק, רקב, שכח, שלל, שמד.

[1] רקבון עולה בשמם ומשתכח מאליו (רש"י). [2] יש קורין וינשה דין ומקביל אל וישכח. [3] ה' שכח מאתך עונך. [4] יש קורין עתה תחת אתה. [5] ה' השכית ממנה חכמה.

שכיבה: ע"ע הנחה.

שכינה: [קרב] היש ה' בקרבנו [1] אם אין (שמות יז ז).

מפני אשר ירד [2] עליו ה' (שמות יט יח).
[שכן] השוכן אתם בתוך טומאתם (ויקרא טז טז).
לשכן שמי שם (דברים יב יא).
[עון] השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים כו טו).
ורצון שוכני סנה (דברים לג טז).
וישכינו שם את אהל מועד (יהושע יח א).
אשר שכן שם משכן ה' (יהושע כב יט).
ה' אמר לשכון בערפל (מ"א ח יב).
רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו (ישעיה נז טו).
[תוך] ורוחי עומדת בתוככם (הושע ב ה).
[רוח] לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי (זכריה ד ו).
הר ציון זה שכנת בו (תהלים עד ב).
[רכב] סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה).
[פנה] אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח? (תהלים קלט ז).
* ואלה ישראל די בירושלם משכנה (עזרא ז טו).

ע"ע תואר לה'.

שכינה: חניה ושריה, והתיחד לשכינתו של הקב"ה, ועל הרוב אל כבוד ה' השרוי בתוך ישראל. והוא גם כנוי להשי"ת ולהשגחתו כדי להרחיק ההגשמה.

[שרשים] עון, פנה, קרב, רוח, רכב, שכן, תוך.

[1] ת"א הווית שכינתא דה' בינגא. [2] ת"י מן קדם דאתגלי עלוי יקר שכינתא דה'.

שכירות: [שכר] ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם? הגידה לי מה משכורתך (בראשית כט טו).

כי שכור שכרתיך בדודאי בני (בראשית ל טז).
והחליף את משכורתי עשרת מונים (בראשית לא ז).
לולי אלהי אבי... כי עתה ריקם שלחתני (בראשית לא מב).
לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר (ויקרא יט יג).
[לקח] לקוב אויבי לקחתיך (במדבר כג יא).
[כבד] והנה מנעך ה' מכבוד (במדבר כד יא).
שכר הוא חלף עבודתו (במדבר יח לא).
כי משנה [1] שכר שכיר עבדך שש שנים (דברים טו יח).
[תנה] לא תביא אתנן זונה (דברים כג יט).
ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש (דברים כד טו).
וישכרני ואהי לו לכהן (שופטים יח ד).
שבעים בלחם נשכרו (ש"א ב ה).
וישכרו את [2] ארם בית רחוב ואת ארם צובה עשרים אלף רגלי (ש"ב י ו).
יגלח אדני בתער השכירה [3] (ישעיה ז כ).
בשלש שנים כשני שכיר (ישעיה טז יד).
הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו (ירמיה כב יג).
גם שכיריה [4] בקרבה כעגלי מרבק (ירמיה מו כא).
[נדה] לכל זונות יתנו נדה (יחזקאל טז לג).
[פעל] פעולתו אשר עבד בה נתתי לו (יחזקאל כט כ).
[כרה] ואכרה לי בחמשה עשר כסף (הושע ג ב).
וימצא אניה... ויתן שכרה (יונה א ג).
והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א ו).
ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו. וישקלו את שכרי שלשים כסף (זכריה יא יב).
וכשכיר יקוה פעלו [5] (איוב ז ב).
[סכר] וסוכרים עליהם יועצים להפר עצתם (עזרא ד ה).
למען [6] שכור הוא למען אירא (נחמיה ו יג).

ע"ע גמול; מחיר.

שכירות: לקיחת אנשים או בעל חי וחפצים לצורך תשמיש מה לזמן מוגבל בשילום כסף; מחיר העבודה והמלאכה שנעשה על ידם. [שרשים] כבד, כרה, לקח, סכר, פעל, שכר.

[1] שני שכיר שלש שנים והוא עבד שש הרי עבודה כפולה. [2] את כמו מן וכן הוא בדהי"א יט ו. [3] חרב מלך אשור שהיא נשכרת לעשות מלחמה. [4] אנשי החיל

שהיו שוכרים ממקום אחר ומשלמים להם שכר. [5] כמו תשלום פעלו. [6] כמו למעני שכור הוא.

שכל: ע"ע חכמה.

שכנות: [שכן] יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם (בראשית ט כז).
[פנה] ועל פני כל אחיו ישכון (בראשית טז יב).
[גור] ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה (שמות ג כב).
[רעה] איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה (שמות יא ב).
[קרב] ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו (שמות יב ד).
[סבב] העלו מסביב למשכן קרח (במדבר טז כד).
הר האמורי ואל כל שכניו (דברים א ז).
ולא תתאוה בית רעך (דברים ה יח).
גלעד בעבר הירדן שכן (שופטים ה יז).
שאל לך... מאת כל שכניכי (מ"ב ד ג).
כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה (ירמיה יב יד).
שדד זרעו ואחיו ושכניו (ירמיה מט י).
ותזני אל בני מצרים שכניך (יחזקאל טז כו).
יגורו שכן שמרון (הושע י ה).
[לוה] ונלוו גוים רבים אל ה׳... ושכנתי[1] בתוכך (זכריה ב טו).
תשימנו חרפה לשכנינו (תהלים מד יד).
רבת שכנה לה נפשי[2] עם שונא שלום (תהלים קכ ו).
אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח יב).
טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי כז י).
ותקראנה לה השכנות שם (רות ד יז).

ע"ע קרוב ורחוק.

שכנות: דייר אצל מקום דייר אחר; הגר במקום אחד או קרוב לחבירו; שכונה של דירות לכמה בני אדם. [שרשים] גור, לוה, סבב, פנה, קרב, רעה, שכן.

[1] השבעים קורין ושכנו בתוכך. [2] שכנות הגלות עם שונא שלום.

שכר: [שכר] אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד (בראשית טו א).
הראיתם האיש העולה הזה כי לחרף את ישראל עולה, והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל (ש"א יז כה).
[פעל] הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ י).
[פרה] לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו (ירמיה יז י).
[שלם] ושלמתי להם כפעלם (ירמיה כה יד).
[עקב] גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב[1] רב (תהלים יט יב).
ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב יג).
[טוב] לא ימנע טוב להולכים בתמים (תהלים פד יב).
וזורע צדקה שכר אמת (משלי יא יח).
הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא! (משלי יא לא).
חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב (משלי יג כא).
[אחר] כי אם יש אחרית (משלי כג יח).
תנו לה מפרי ידיה (משלי לא לא).
[חלק] ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים? (איוב לא ב).
[מצא] כי פועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימצאנו (איוב לד יא).
אם ישמעו ויעבודו יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא ישמעו בשלח יעבורו ויגועו בבלי דעת (איוב לו יא).
ותהי משכורתך שלמה מעם ה׳ (רות ב יב).
שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח ה).
כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע (קהלת יב יד).
כי יש שכר לפעולתכם (דהי"ב טו ז).

ע"ע שכירות.

שכר: תשלומי מעשים טובים ופעולות צדקה, ובפרט הגמול לעוה"ב. [שרשים] אחר, חלק, טוב, מצא, עקב, פעל, פרה, שכר, שלם.

[1] השכר נקרא עקב וגם אחרית כי הוא סוף ותכלית המעשה.

שכרון: [שכר] וישת מן היין וישכר (בראשית ט כא).
ותשקינה את אביהן יין... ולא ידע בשכבה ובקומה (בראשית יט לג).
וישתו וישכרו עמו (בראשית מג לד).
אשכיר חיצי מדם (דברים לב מב).
ויחשבה עלי לשכורה, ויאמר עלי עד מתי תשתכרין? הסירי את יינך מעליך (ש"א א יג).
והוא שכור עד מאד... בצאת היין מנבל (ש"א כה לו-לז).
ויאכל לפניו וישת וישכרהו (ש"ב יא יג).
[דלק] מאחרי בנשף יין ידליקם[1] (ישעיה ה יא).
ואנשי חיל למסך שכר (ישעיה ה כב).
כהתעות שכור בקיאו (ישעיה יט יד).
נוע תנוע ארץ כשכור (ישעיה כד כ).
[הלם] עטרת גאות שכורי אפרים הלומי יין (ישעיה כח א).

[בלע] כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר... כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום (ישעיה כח ז־ח).
[נוע] שכרו ולא יין נעו ולא שכר (ישעיה כט ט).
עניה ושכורת ולא מיין (ישעיה נא כא).
[סבא] אקחה יין ונסבאה שכר (ישעיה נו יב).
ואבוס עמים באפי ואשכרם [2] בחמתי (ישעיה סג ו).
[עבר] הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין (ירמיה כג ט).
[געש, הלל] ושתו והתגעשו והתהוללו (ירמיה כה טז).
שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיה כה כז).
השכירוהו כי על ה׳ הגדיל וספק מואב בקיאו והיה לשחוק גם הוא (ירמיה מח כו).
כוס זהב בבל ביד ה׳ משכרת כל הארץ, מיינה שתו גוים על כן יתהללו גוים (ירמיה נא ז).
והשכרתים למען יעלוזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמיה נא לט).
והשכרתי שריה וחכמיה (ירמיה נא נז).
ושתיתם דם לשכרון (יחזקאל לט יט).
סר סבאם הזנה הזנו (הושע ד יח).
הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שותי יין (יואל א ה).
וסר מרזח סרוחים [3] (עמוס ו ז).
ושתו ולעו [4] והיו כלא היו (עבדיה א טז).
שתו ואין לשכרה (חגי א ו).
ושתו והמו כמו יין (זכריה ט טו).
כגבור מתרונן מיין (תהלים עח סה).
יחוגו וינועו כשכור (תהלים קז כז).
לץ היין הומה שכר (משלי כ א).
אל תהי בסובאי יין... כי סובא וזולל יורש (משלי כג כ־כא).
למי חכלילות עינים? — למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך (משלי כג כט).
חוח עלה ביד שכור (משלי כו ט).
אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר, פן ישתה וישכח מחוקק וישנה דין בני עוני (משלי לא ד־ה).
ימששו חשך ולא אור ויתעם כשכור (איוב יב כה).
שתו ושכרו דודים (שה"ש ה א).
גם עליך תעבור כוס תשכרי ותתערי (איכה ד כא).
כטוב לב המלך ביין (אסתר א י).
• ולקבל אלפא חמרא שתה בלשאצר אמר בטעם חמרא (דניאל ה א־ב).

ע"ע יין.

שכרון: שתיית משקה חריף לרויה עד כדי טרוף הדעת; שתיית יין להטבת הלב ובדיחות הדעת או להשכיח דאגה ועצב. [שרשים] בלע, געש, דלק, הלל, הלם, נוע, סבא, סרח, עבר, שכר.

[1] האש של היין בוערת בו. [2] השבעים קורין ואשברם. [3] בית משתה לשכורים. [4] ידברו תהפוכות כדרך השכורים.

שלג: ע"ע גשם.

שלוה: ע"ע מנוחה.

שלום: [שלם] השלום לו? ויאמרו שלום (בראשית כט ו).
וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום (שמות יח כג).
ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד (ויקרא כו ו).
ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו כו).
הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כה יב).
כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום (דברים כ י).
לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם (דברים כג ז).
והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי (דברים כט יח).
לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל (יהושע יא יט).
ושלום היה לו מכל עבריו מסביב (מ"א ה ד).
וישלם יהושפט עם מלך ישראל (מ"א כב מה).
ויאמר יהוא מה לך ולשלום? סוב אל אחרי (מ"ב ט יח).
ותאמר אל יהוא השלום! זמרי הורג אדוניו (מ"ב ט לא).
הלא אם שלום ואמת יהיה בימי (מ"ב כ יט).
וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב ד).
אבי עד שר שלום... ולשלום אין קץ (ישעיה ט ה־ו).
וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ... ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה יא ו־ז).
ה׳ תשפות שלום לנו (ישעיה כו יב).
או יחזק במעוזי יעשה שלום לי — שלום יעשה לי (ישעיה כז ה).
הנה לשלום מר לי מר [1] (ישעיה לח יז).
עושה שלום ובורא רע (ישעיה מה ז).
לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך (ישעיה מח יח).
אין שלום אמר ה׳ לרשעים (ישעיה מח כב).
וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך (ישעיה נד יג).
בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נז יט).
דרך רשעים לא ידעו... נתיבותיהם עקשו להם כל דורך בה לא ידע שלום (ישעיה נט ח).
זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי (ישעיה סה כה).

הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה סו יב).
הלא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הנפש (ירמיה ד י).
וירפאו את שבר עמי על נקלה לאמר שלום שלום! — ואין שלום (ירמיה ו יד).
קוה לשלום ואין טוב (ירמיה ח טו).
ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה׳. כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כט ז).
וגליתי להם עתרת שלום ואמת (ירמיה לג ו).
קפדה באה ובקשו שלום ואין (יחזקאל ז כה).
ויצאו יושבי עיר ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברומח ובערו בהם אש שבע שנים (יחזקאל לט ט).
[ברה] וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים ורמש האדמה, וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ והשכבתים לבטח (הושע ב כ).
וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה (מיכה ד ג).
ועצת שלום תהיה בין שניהם (זכריה ו יג).
והאמת והשלום אהבו (זכריה ח יט).
בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב ה).
בשלום ובמישור הלך אתי (מלאכי ב ו).
ה׳ יברך את עמו בשלום (תהלים כט יא).
בקש שלום ורדפהו (תהלים לד טו).
והתענגו על רוב שלום (תהלים לז יא).
כי אחרית לאיש שלום (תהלים לז לז).
ישאו הרים שלום לעם (תהלים עב ג).
ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים עב ז).
חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו (תהלים פה יא).
שלום רב לאוהבי תורתך (תהלים קיט קסה).
אני שלום [2] וכי אדבר המה למלחמה (תהלים קכ ז).
[שלה] שלום בחילך שלוה בארמנותיך (תהלים קכב ז)
הטיבה ה׳ לטובים... שלום על ישראל (תהלים קכה ד־ה).
אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבותינו (תהלים קמד יד).
דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג יז).
וליועצי שלום שמחה (משלי יב כ).
וחית השדה השלמה [3] לך (איוב ה כג).
וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא (איוב ה כד).
מי הקשה אליו וישלם [4] (איוב ט ד).
הסכן נא עמו ושלם (איוב כב כא).
אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום (שה״ש ח י).
ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג יז).

עת מלחמה ועת שלום (קהלת ג ח).
ודורש שלום לכל זרעו (אסתר י ג).
שלום לך חזק וחזק (דניאל י יט).
[נוח] הנה בן יולד לך הוא יהיה איש מנוחה... הוא יבנה בית לשמי (דהי״א כב ט).

——— ע״ע ברית; מנוחה; שאילת שלום.

שלום: טוב המעמד והמצב, תמימות גופנית, בריאות; אחדות הדעות בין אנשים או עמים, ההפך מריב ומלחמה. ביחס אל הקב״ה ענינו רצון טוב וברכה.
[שרשים] ברה, נוח, שלה, שלם.

[1] כשנתבשר לשלום מסנחריב היה מר לו מחליו. [2] מלת שלום עולה לכאן ולכאן, וכמו אני שלום עמהם וכי אדבר אליהם שלום המה באים להלחם בי (רש״י). [3] הובאה בברית שלום. [4] יצא בשלום בלי פגע.

שליחות:

[שלח] בי אדני שלח נא ביד תשלח (שמות ד יג).
[פאה] והיה הוא יהיה לך לפה (שמות ד טז).
ויאמרו אם משלחים [1] את ארון אלהי ישראל אל תשלחו אותו ריקם (ש״א ו ג).
[ציר] ויעשו גם הם בערמה וילכו ויצטירו [2] (יהושע ט ד).
ולא אז אשלח אליך (ש״א כ יב).
וישלח אבשלום [3] את אחיתופל (ש״ב טו יב).
ועתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר (ש״ב כד יג).
ישלח ממרום [4] יקחני (ש״ב כב יז).
החל ה׳ להשליח [5] ביהודה רצין מלך ארם (מ״ב טו לז).
את מי אשלח ומי ילך לנו? ואומר הנני שלחני (ישעיה ו ח).
[לאך] השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים לכו מלאכים קלים (ישעיה יח ב).
[ארה] הן אראלם [6] צעקו חוצה ומלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה לג ז).
אין נפשי אל העם הזה שלח [7] מעל פני ויצאו (ירמיה טו א).
אם תוציא יקר מזולל כפי [8] תהיה (ירמיה טו יט).
וציר בגוים שולח (ירמיה מט ד).
[רוץ] רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד להגיד למלך בבל (ירמיה נא לא).
אתה שלוח אל בית ישראל (יחזקאל ג ה).
מלאך אכזרי ישולח בו (משלי יז יא).
מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא (משלי יג יז).
להשיב אמרים אמת לשולחיך [9] (משלי כב כא).
כצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו (משלי כה יג).

וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים (אסתר ח י).
* [שדר] הוא משתדר להצלותה (דניאל ו טו).
וכן במליצי שרי בבל המשלחים [10] עליו לדרוש המופת (דהי"א לב לא).
כי לא פטר [11] יהוידע הכהן את המחלקות (דהי"ב כג ח).
וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום [12] (דהי"ב לה כא).

ע"ע מלאכים.

שליחות: הושטה, פטירות; הליכה ברשות זולתו. [שרשים] ארה, לאך, פאה, ציר, רוץ, * שדר, שלח.

[1] ת"י אם משלחים אתם. [2] עשו עצמכם כצירים ההולכים בשליחות. [3] מקרא קצר: וישלח אבשלום ויקרא את אחיתופל, וכן תרגמו השבעים. [4] כמו וישלח ידו. [5] שליחות למלחמה. [6] ת"י אזגדי עוממיא. [7] כמו שלחם מעל פני. [8] כמוני תהיה = שלוחי. [9] השבעים קורין לשואליך. [10] השבעים קורין המשולחים. [11] לא שלחם לבתיהם. [12] ת"י לא עליך עליתי היום.

שליטה: ע"ע ממשלה.

שלילות: ע"ע הן ולאו.

שליפה: [רוק] אריק חרבי תורישמו ידי (שמות טו ט).

[חלץ] וחלצו את האבנים (ויקרא יד מ).
והריקותי אחריכם חרב (ויקרא כו לג).
וחרבו שלופה בידו (במדבר כב כג).
וחלצה נעלו מעל רגלו (דברים כה ט).
[שלף] לא שלף החרב מבטנו (שופטים ג כב).
ולא שלף הנער חרבו (שופטים ח כ).
ונעלך תחלוץ מעל רגליך (ישעיה כ ב).
והרק חנית וסגור לקראת רודפי (תהל"ם לה ג).
שלף ויצא מגוה (איוב כ כה).
שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז).

ע"ע ריק.

שליפה: חליצה, הפשטה והוצאה; התקת דבר ממקום שהוא תקוע בו; הסרת דבר מהודק ממקומו. [שרשים] חלץ, רוק, שלף.

שלל: [עדה, שלל] בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל (בראשית מט כז).

[בזז] ואת כל חילם בזזו (במדבר לא ט).
[לקח] ויקח את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה (במדבר לא יא).
שא את ראש מלקוח השבי (במדבר לא כו).
וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה היוצאים לצבא ובין כל העדה (במדבר לא כז).
אנשי הצבא בזזו איש לו (במדבר לא נג).
ותעט אל השלל (ש"א טו יט).
[שסה] והמה שוסים את הגרנות (ש"א כג א).
וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו [1] לאמר (ש"א ל כו).
ויבוזו את מחנה ארם (מ"ב ז טז).
כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל (ישעיה ט ב).
ועתידותיהם שושתי (ישעיה י יג).
זה חלק שוסינו וגורל לבוזזינו (ישעיה יז יד).
על קיצך ועל קצירך הידד [2] נפל (ישעיה טז ט).
אז חולק עד שלל מרבה [3] פסחים בזזו בז (ישעיה לג כג).
והוא עם בזוי ושסוי (ישעיה מב כב).
[שדד] הבא לשדוד את כל פלשתים (ירמיה מז ד).
על קיצך ועל בצירך שודד נפל (ירמיה מח לב).
ושללו חילך ובזזו רכולתך (יחזקאל כו יב).
[שוט] במים רבים הביאוך השטים [4] אותך (יחזקאל כז כו).
בעשותי שפטים בכל השאטים אותם מסביבותם (יחזקאל כח כו).
ושללו את שולליהם (יחזקאל לט י).
בוזו כסף בוזו זהב (נחום ב י).
כי אתה שלות גוים רבים ישלוך כל יתר עמים (חבקוק ב ח).
חכו לי ליום קומי לעד (צפניה ג ח).
שלחני אל הגוים השוללים אתכם (זכריה ב יב).
להשמיד להרוג... ושללם לבוז (אסתר ט י).
ובבזה לא שלחו את ידם (אסתר ט י).
בזה ושלל ורכוש לא יבזור (דניאל יא כד).
וגם שלל רב בזזו מהם (דהי"ב כח ח).

ע"ע גזלה; מלחמה.

שלל: לקיחת דבר בחזקה מיד האחר, וביחוד ביזה ומלקות במלחמה. [שרשים] בזה, לקח, עדה, שדד, שוט, שלל, שסה.

[1] יש קורין לעריהם תחת לרעהו ומוסב על הזקנים. [2] קול שודדים ובוזזים הקוראים הידד, ובירמיה הנוסחא שודד תחת הידד. [3] סרס המקרא: אז חולק שלל הרבה עד פסחים בזזו בז. [4] תרגומו דבזו יתיך, וכן תרגום השאטים אותם = דבזזין יתהון.

שלם: ע"ע תשלומין.

שלמות: [כלה] ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו (בראשית ב ב).

[תמם] התהלך לפני והיה תמים [1] (בראשית יז א).
[אוד] וארבה אותך במאד מאד (בראשית יז ב).
חרדה גדולה עד מאד (בראשית כז לג).

[מלא] הבה את אשתי כי מלאו ימי (בראשית כט כא).
[שלם] ויבא יעקב שלם [2] עיר שכם (בראשית לג יח).
שה תמים [3] זכר בן שנה (שמות יב ה).
[כלל] כליל תהיה לא תאכל (ויקרא ו טז).
שבע שבתות תמימות תהיינה (ויקרא כג טו).
עד מלאת לו שנה תמימה (ויקרא יח יג).
תמים תהיה עם ה׳ אלהיך (דברים יח יג).
אבן שלמה וצדק איפה שלמה (דברים כה טו).
אבנים שלמות תבנה את מזבח ה׳ (דברים כז ו).
דע כי כלתה הרעה מעמו (ש"א כ ז).
ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך (מ"א א יד).
אבן שלמה מסות נבנה (מ"א ו ז).
ותשלם כל המלאכה (מ"א ז נא).
ויהיה לבבכם שלם עם ה׳ אלהינו (מ"א ח סא).
באמת ובלבב שלם (מ"ב כ ג).
מלאו את ירושלם מפה לפה (מ"ב כא טז).
[פאה] ויאכלו את ישראל בכל פה (ישעיה ט יא).
[בצע] והיה כי יבצע אדני את כל מעשהו (ישעיה י יב).
[נלה] כהתימך שודד תושד, כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיה לג א).
מדלה יבצעני מיום עד יום תשלימני (ישעיה לח יב).
מי עור כמשולם [4] ועור כעבד ה׳! (ישעיה מב יט).
ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מד כו).
ושלמו ימי אבלך (ישעיה ס כ).
כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליו (יחזקאל טז יד).
[כול] לצחוק וללעג מרבה להכיל (יחזקאל כג לב).
מלא חכמה וכליל יופי (יחזקאל כח יב).
אם שלמים וכן רבים (נחום א יב).
ידי זרובבל יסדו... וידיו תבצענה (זכריה ד ט).
תורת ה׳ תמימה משיבת נפש (תהלים יט ח).
[מתה] אין מתום בבשרי (תהלים לח ד).
מציון מכלל יופי אלהים יופיע (תהלים נ ב).
[גמר] אקרא... לאל גומר עלי (תהלים נז ג).
כלו תפלות דוד בן ישי (תהלים עב כ).
ה׳ יגמור בעדי [5] (תהלים קלח ח).
[נלה] ולא יטה לארץ מנלם (איוב טו כט).
כי ישלים חקי וכהנה רבות עמו (איוב כג יד).
[תאם] שכלם מתאימות ושכולה אין בהם (שה"ש ד ב).
ותהי משכורתך שלמה מעם ה׳ (רות ב יב).
* מנה אלהא מלכותך והשלמה (דניאל ה כו).
* ועד כען מתנבא ולא שלים (עזרא ה טז).
* [יצא] ושיצי [6] ביתה דנא עד יום תלתא (עזרא ו טו).
בלב שלם ובנפש חפצה (דהי"א כח ט).
הוא מכלות [7] זהב (דהי"ב ד כא).

ע"ע חסר ומלא.

שלמות: הבאה לידי גמר ולזמן המוגבל; כלילות במעמד ובמצב בלתי חסרון וגרעון; אחדות החלקים במלואם. [שרשים] אוד, בצע, גמר, * יצא, כול, מלא, מתה, נלה, פאה, שלם, תאם, תמם.

[1] שלם בחקות הצדק והמוסר, איש תם. [2] שלם בגופו שלם בממונו ושלם בתורתו. [3] שלם בלי מום. [4] ישלים טובו עמי. [5] יגמור חק וקצב חיי. [6] כלה והשלם הבית. [7] כליל זהב לא רק מצופה.

שלשלת:

[שרר] ושתי שרשרות זהב טהור מגבלות (שמות כח יד).
שרשות גבלות מעשה עבות (שמות כח כב).
[נחש] רגליך לא לנחושתים [1] הוגשו (ש"ב ג לד).
[רתק] ויעבור ברתוקות זהב (מ"א ו כא).
ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ יט).
אחריך ילכו בזיקים יעבורו (ישעיה מה יד).
[חות] ויבאהו בחחים [2] אל ארץ מצרים (יחזקאל יט ד).
[כבל] ענו בכבל [3] רגלו ברזל באה נפשו (תהלים קה יח).
לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל (תהלים קמט ח).
ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני (איוב לו ח).
וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחושתים (דהי"ב לג יא).

ע"ע בית האסורים.

שלשלת: שורה של תוליות וטבעות של מתכת עבותות יתד כעין חבל לתלות בה דבר כבד או לאסור בה אסורים וחייבי עונש תפיסה. [שרשים] חות, כבל, נחש, רתק, שרר.

[1] נקרא כן השלשלת שיש לה צורת נחש עקלתון. [2] ת"י ואיתוהי בשלשלון לארעא דמצרים. [3] תרגומו ועניאו בשושילתא רגלוי.

שם: ע"ע מקום.

שֵׁם:

[קרא] ולחשך קרא [1] לילה (בראשית א ה).
[שם] ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו... ויקרא האדם שמות לכל הבהמה (בראשית ב יט-כ).
ויקרא האדם שם אשתו חוה (בראשית ג ח).
ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (בראשית ד יז).
שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ (בראשית י כה).

נבנה לנו עיר...ונעשה לנו שם (בראשית יא ד).
על כן קרא שמה בבל (בראשית יא ט).
ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם (בראשית יז ה).
שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (בראשית יז טו).
ויקרא להם שמות כשמות אשר קרא להן אביו (בראשית כו יח).
הכי קרא שמו יעקב (בראשית כז לו).
ויקרא את שם המקום ההוא בית אל, ואולם לוז שם העיר לראשונה (בראשית כח יט).
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית לב כט).
וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך. ויאמר למה זה תשאל לשמי (בראשית לב ל).
ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם? (שמות ג יג).
[זכר] זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור (שמות ג טו).
[רוח] הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה (שמות ה כא).
[נקב] האנשים האלה אשר נקבו בשמות (במדבר א יז).
ולא ימחה שמו מישראל (דברים כה ו).
ועשית לך שם גדול (ש"ב ז ט).
פן אלכוד אני את העיר ונקרא שמי עליה (ש"ב יב כח).
[כנה] ובשם ישראל יכנה (ישעיה מד ה).
ואקרא לך בשמך אכנך ולא ידעתני (ישעיה מה ד).
ופושע מבטן קורא לך (ישעיה מח ח).
שמע אלי יעקב וישראל מקוראי (ישעיה מח יב).
מבטן קראני ממעי אמי הזכיר שמי (ישעיה מט א).
והיה לה' לשם לאות עולם (ישעיה נה יג).
וקורא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו (ישעיה סב ב).
[אמר] לא יאמר לך עוד עזובה...כי לך יקרא חפצי בה (ישעיה סב ד).
לך יקרא דרושה עיר לא נעזבה (ישעיה סב יב).
לעשות לך שם תפארת (ישעיה סב יד).
שמענו את שמעו רפו ידינו (ירמיה ו כד).
ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד (ירמיה יא יט).
לשם ולתהלה ולתפארת (ירמיה יג יא).
יתקלסו בך טמאת השם רות המהומה (יחזקאל כב ה).
ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה אחותה (יחזקאל כג ד).
בל אשא שמותם על שפתי (תהלים טז ד).
קראו בשמותם עלי אדמות (תהלים מט יב).
זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב (משלי י ז).
מה שמו ומה שם בנו כי תדע? (משלי ל ד).
בני נבל גם בני בלי שם (איוב ל ח).
כי לא ידעתי אכנה (איוב לב כב).
אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרה (רות א כ).
[פלה] פלוני אלמוני (רות ד א).
להקים שם המת על נחלתו (רות ד ה).
ובחשך שמו יכוסה (קהלת ו ד).
טוב שם משמן טוב (קהלת ז א).
על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (אסתר ט כו).
*כען דניאל יתקרי (דניאל ה יב).
* מה אנין [2] שמהת גובריא? (עזרא ה ד).
* ואף שמהתהום שאלנא להום...שום גובריא די בראשיהום (עזרא ה י).
ושאר הברורים אשר נקבו בשמות (דהי"א טז מא).

ע"ע שנוי השם.

שם: כנוי לבעל חי או דבר או מושג ביחוד, להבדילו מן פרטים אחרים הדומים לו במינו. [שרשים] אמר, זכר, כנה, נקב, פלה, קרא, רוח, שם.

[1] קריאת שם. [2] בלשון ארמית אנה = אני, אנון = הם, אנין = הן.

שם ה': ע"ע תואר לה'.

שם טוב: [שם] ואברכך ואגדלה שמך (בראשית יב ב).

והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה).
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית לב כח).
[ריח] הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה (שמות ה כא).
[שמע] ויהי שמעו בכל הארץ (יהושע ו כז).
שכל דוד מכל עבדי שאול וייקר שמו מאד (ש"א יח ל).
ועשית לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ (ש"ב ז ט).
ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה (מ"א י א).
[יד] ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נו ה).
ה' שמעתי שמעך יראתי (חבקוק ג ב).
יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים עב יז).
[חנן] נבחר שם מעושר רב, מכסף ומזהב חן טוב (משלי כב א).
[הלל] מצרף לכסף...ואיש לפי מהללו (משלי כז כא).

שמן תורק שמך (שה״ש א ג).
ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט ד).
ויצא שמו עד למרחוק (דהי״ב כו טו).
ע״ע שמיעה.

שם טוב: שם איש או אומה לשבח; שם שנתפרסם לתהלה ולתפארת מרחוק (reputation). [שרשים] הלל, חנן, יד, רוח, שם, שמע.

שם רע: ע״ע עלילה.

שמאל: ע״ע ימין ושמאל.

שמחה: [חדה] ויחד יתרו על כל הטובה (שמות יח ט).

[הלל] קודש הלולים[1] לה׳ (ויקרא יט כד).
[שמח] ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם (ויקרא כג מ).
ושמחת אתה וביתך (דברים יד כו).
ושמח את אשתו אשר לקח (דברים כד ה).
תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך בשמחה (דברים כח מז).
[שוש] והיה כאשר שש ה׳ עליכם...כן ישיש (דברים כח סג).
כי ישוב ה׳ לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך (דברים ל ט).
ויבצרו... וידרכו ויעשו הלולים (שופטים ט כז).
שבעת ימי המשתה (שופטים יד יב).
[עלץ] עלץ לבי בה׳... רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך (ש״א ב א).
פן תעלוזנה בנות הערלים (ש״ב א כ).
והעם מחללים בחלילים ושמחים שמחה גדולה (מ״א א מ).
הרבית הגוי[2] לו הגדלת השמחה (ישעיה ט ב).
[צהל] צהלי קולך בת גלים (ישעיה י ל).
צהלי ורני יושבת ציון (ישעיה יב ו).
שבת משוש תופים חדל שאון עליזים שבת משוש כנור... ערבה כל שמחה גלה משוש הארץ (ישעיה כד ח-יא).
על כל בתי משוש קריה עליזה (ישעיה לב יג).
[פרח, גיל] פרוח תפרח[3] ותגל (ישעיה לה ב).
ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו (ישעיה לה י).
שוש אשיש בה׳ תגל נפשי באלהי (ישעיה סא י).
הנני בורא את ירושלם גילה (ישעיה סה יח).
וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה (ישעיה סו יד).
קול ששון וקול שמחה (ירמיה ז לד).
לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז (ירמיה טו יז).
קול ששון... קול רחים ואור נר[4] (ירמיה כה י).
או נשיש שבט בני[5] מואסת כל עץ (יחזקאל כא טו).
יען מחאך יד ורקעך ברגל (יחזקאל כה ו).
[האח] יען אשר אמרה צור על ירושלם האח! (יחזקאל כו ב).
והשבתי כל משושה (הושע ב יג).
אל תשמח ישראל אל גיל כעמים[6] (הושע ט יא).
אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי (מיכה ז ח).
עליצותם כמו לאכול עני במסתר (חבקוק ג יד).
זאת[7] העיר העליזה היושבת לבטח! (צפניה ב טו).
גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם (זכריה ט ט).
נתת שמחה בלבי (תהלים ד ח).
אשמחה ואעלצה בך (תהלים ט ג).
לכן שמח לבי ויגל כבודי (תהלים טז ט).
שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח (תהלים טז יא).
תחדהו בשמחה את פניך (תהלים כא ז).
הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה (תהלים ל יב).
שמחו בה׳ וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב (תהלים לב יא).
האח האח! ראתה עינינו (תהלים לה כא).
השיבה לי ששון ישעך (תהלים נא יד).
סולו לרוכב בערבות ביה שמו[8] ועלזו לפניו (תהלים סח ה).
[חיה] ראו ענוים ישמחו דורשי אלהים ויחי לבבכם (תהלים סט לג).
ישישו וישמחו בך כל מבקשיך (תהלים ע ה).
שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו (תהלים צ יד).
הריעו לה׳ כל הארץ פצחו ורננו וזמרו (תהלים צח ד).
נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו (תהלים צח ח).
להצהיל[9] פנים משמן (תהלים קד טו).
אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט).
זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו (תהלים קיח כד).
שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב (תהלים קיט קסב).
[עלס] נרוה דודים... נתעלסה באהבים (משלי ז יח).
בטוב צדיק תעלוז קריה (משלי יא י).
ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).
גם בשחוק יכאב לב ואחריתה שמחה[10] תוגה (משלי יד יג).
לב שמח ייטב פנים (משלי טו יג).
אולת שמחה לחסר לב (משלי טו כא).
שמחה לצדיק עשות משפט (משלי כא טו).
גיל יגיל אבי צדיק (משלי כג כד).
ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך (משלי כג כה).
בנפול אויבך אל תשמח (משלי כד יז).
השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כב).

רננת רשעים מקרוב ושמחת חנף עדי רגע (איוב כ ה).
ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב (איוב כא יב).
[רנן] ולב אלמנה ארנן (איוב כט יג).
כנף רננים נעלסה (איוב לט יג).
[דוץ] לפניו תדוץ דאבה (איוב מא ד).
כלילת יופי משוש כל הארץ (איכה ב טו).
שישי ושמחי בת אדום (איכה ד כא).
אנסכה בשמחה [11] וראה בטוב (קהלת ב א).
ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בחיים (קהלת ג יב).
וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו [12] (קהלת ג כב).
ושבחתי אני את השמחה (קהלת ח טו).
[טוב] כטוב לב המלך ביין (אסתר א י).
והעיר שושן צהלה ושמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר (אסתר ח טו־טז).
• מלכא שגיא טאב [13] עלוהי (דניאל ו כד).
ואל תעצבו כי חדות ה׳ היא מעוזכם (נחמיה ח י).
כי האלהים שמחם שמחה גדולה (נחמיה יב מג).

ע"ע יגון ואנחה.

שמחה: עליצות ועליזות לב; מצב הרחבת הנפש מרגש גיל; הנאה גופנית או רוחנית. [שרשים] גיל, דוץ, האת, הלל, חדה, חיה, טוב, עלס, עלץ, פרת, צהל, רנן, שוש, שמח.

[1] שמחה בשיר רננות. [2] יש קורין הרבית הגילה הגדלת השמחה. [3] כמו בערבית הוראת פרח היא גם גילה ושמחה. [4] עי׳ סנהדרין לב. [5] או האם נשמח כי השבט המכה בני יהודה ובנימין מואסת כל עץ עשרת השבטים? לא כן הוא כי באמת השבט יכה את כל ישראל באין הבדל. ומוסב על מה שאמר מקודם ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש. [6] יש גורסין אל גיל כרמים. [7] כמו הזאת העיר. [8] רייפמן קורא ביה שמחו ועלזו לפניו. [9] הארת פנים ע"י שמחה מסיבת שמן. [10] יש קורין ואחרית השמחה תוגה. [11] אנסך יין לשתות בשמחה וראה בטוב שהיא ג"כ שמחה. [12] שמח בחלקו. [13] לבו היה טוב עליו ושמח.

שמיטה: [שמט, נטש] והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא).
[שבת] ושבתה הארץ שבת לה׳ (ויקרא כה ב).
כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתם עליה (ויקרא כו לה).
מקץ שבע שנים תעשה שמיטה... ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (דברים טו א־ג).
שנת השבע שנת השמיטה (דברים טו ט).
במועד שנת השמיטה (דברים לא י).
מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר (עמוס ח ה).

ע"ע הפקר; עזיבה.

שמיטה: עזוב ונטוש; הפקר השדות בשנה השביעית ושביתה מחריש וקציר. ובשנה ההיא גם המלוה צריך לשמט ידו מחוב הלוה שנושה בו. [שרשים] נטש, שבת, שמט.

[1] שנת השביתה והיא השמיטה.

שמים: [שמה] בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א א).
[רקע] ויעש אלהים את הרקיע (בראשית א ז).
השמים והארץ וכל צבאם (בראשית ב א).
[עלה] וברוך אל עליון (בראשית יד כ).
וכעצם השמים לטהר (שמות כד י).
וההר בוער באש עד לב השמים (דברים ד יא).
[שחק] רוכב שמים... ובגאותו שחקים (דברים לג כו).
[רום] ותשא מרום עיניך (ש"ב יט כב).
השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח כז).
[ערף] צר ואור חשך בעריפיה [1] (ישעיה ה ל).
יפקד ה׳ על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא).
(תהלים יט ב).
הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב).
הבונה בשמים מעלותיו (עמוס ט ו).
[זבל] נתן תהום קולו רום ידהו נשא שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג י־יא).
אפתח לכם את ארובות השמים (מלאכי ג י).
השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תהלים יט ב).
[כון] ממכון שבתו השגיח על כל יושבי תבל (תהלים לג יד).
[עגל] ומעגליך [2] ירעפון דשן (תהלים כה יב).
[ערב] לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה).
[גלל] קול רעמך בגלגל [3] (תהלים עז יט).
ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח (תהלים עח כג).
כי מי בשחק יערך לה׳? (תהלים פט ז).
כי השקיף ממרום קדשו (תהלים קב כ).
כגבוה שמים על הארץ (תהלים קג יא).
נוטה שמים כיריעה המקרה במים עליותיו (תהלים קד ב־ג).
השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם (תהלים קטו טז).
ברוחו שמים שפרה [4] (איוב כו יג).
תרקיע עמו לשחקים (איוב לז יח).
והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל יב ג).

ע"ע ארץ.

שמים: כפה הנראה באויר העולם ממעל לראשינו ונמתח כאהל נטוי על פאתי ארץ. [שרשים] גלל, זבל, כון, עגל, עלה, ערב, ערף, רום, רקע, שחק, שמה.

[1] שמים הנוטפים מטר. [2] השמים הם בדמות עגול. [3] אופק השמים העגול כגלגל. [4] נטה שמים כאהל.

שמיעה:

[הלך] קול ה׳ אלהים מתהלך בגן (בראשית ג ח).
[שמע] עדה וצלה שמען קולי (בראשית ד כג).
[ראה] וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים (שמות כ יח).
כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע (שמות כד ז).
השמע עם קול אלהים מדבר? (דברים ד לג).
[סכת] הסכת ושמע ישראל (דברים כז ט).
[אזן] האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברים לב א).
שפתיה נעות וקולה לא ישמע (ש"א א יג).
אל בני! כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם ה׳ (ש"א ב כד).
[צלל] הנה אנכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה שתי אזניו (ש"א ג יא).
[קשב] שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים (ש"א טו כב).
הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי (מ"א י ז).
ואין קול ואין עונה ואין קשב (מ"א יח כט).
שמעו שמים והאזיני ארץ (ישעיה א ב).
שמעו שמוע ואל תבינו (ישעיה ו ט).
השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע (ישעיה ו י).
למשמע אזניו יוכיח (ישעיה יא ג).
והקשיב קשב רב קשב (ישעיה כא ז).
ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר (ישעיה כט יח).
ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר (ישעיה ל כא).
ואזני שומעים תקשבנה [1] (ישעיה לב ג).
אנכי הגדתי והושעתי [2] והשמעתי ואין בהם זר (ישעיה מג יב).
ומעולם לא שמעו לא האזינו (ישעיה סד ג).
הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב (ירמיה ו י).
כי שמענה נשים דבר ה׳ (ירמיה ט יט).
ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה׳ (ירמיה כב כט).
מי הקשיב דברו וישמע? (ירמיה כג יח).
אם ישמעו אם יחדלו (יחזקאל ב ה).
יבוא הפליט אליך להשמעות אזנים (יחזקאל כד כו).
שמעו עמים כלם הקשיבי ארץ ומלואה (מיכה א ב).
קול ה׳ לעיר יקרא... שמעו מטה [3] ומי יעדה? (מיכה ו ט).
תכין לבם [4] תקשיב אזנך (תהלים י יז).
אזנים כרית לי (תהלים מ ז).
כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח ה).
הנוטע אוזן הלא ישמע? (תהלים צד ט).
משמועה רעה לא יירא (תהלים קיב ז).
כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני, כי הטה אזנו לי (תהלים קטז א־ב).
שמעה בקולי תהיינה אזניך קשובות (תהלים קל ב).
ושמעו אמרי כי נעמו (תהלים קסא ו).
שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו ל).
מרע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הות (משלי יז ד).
אוטם אזנו מזעקת דל (משלי כא יג).
הט אזנך ושמע דברי חכמים (משלי כב יז).
ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה).
בן חכם מוסר אב [5] ולץ לא שמע גערה (משלי יג א).
מושל מקשיב על דבר שקר (משלי כט יב).
אלי דבר יגונב ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד יב).
דממה וקול אשמע (איוב ד טז).
שמענה, ואתה דע לך! (איוב ה כז).
הלא אזן מלים תבחן (איוב יב יא).
ויען איוב ויאמר שמעתי כאלה רבות (איוב טז א־ב).
שמעו חכמים מלי ויודעים האזינו לי (איוב לד ב).
לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (איוב מב ה).
ואזן וחקר תקן משלים הרבה (קהלת יב ט).
אדני הקשיבה ועשה (דניאל ט יט).
והקול נשמע עד למרחוק (עזרא ג יג).

ע"ע ראיה.

שמיעה: הקשבת קול באזנים, והוא חוש השמיעה. [שרשים] אזן, הלך, סכת, צלל, קשב, ראה, שמע.

[1] שמיעה בשימת לב וברצון לעשות (attention). [2] סרס המקרא הגדתי והשמעתי והושעתי. [3] יש קורין שמעו משא. [4] כמו תוכן לבם, כלומר מחשבות לבם. [5] מלת „שמע" עולה גם לבן חכם, ושעורו בן חכם שמע מוסר אב.

שמירה:

[שמר] השומר אחי אנכי (בראשית ד ט).
שאי את הנער והחזיקי את ידך בו (בראשית כא יח).
והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה (שמות יב ו).
ליל שמורים הוא לה׳ להוציאם מארץ מצרים (שמות יב מב).
[נצר] נוצר חסד לאלפים (שמות לד ז).
יצרנהו כאישון עינו (דברים לב י).
לא ימוש ספר התורה הזה מפיך (יהושע א ח).

והפקידו עליה אנשים לשמרם (יהושע י יח).
אך הקם הקימו את השומרים (שופטים ז יט).
[צפה] והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה (ש"א ד יג).
ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא [1] שמרת את מצות ה׳... כי עתה הכין ה׳ את ממלכתך (ש"א יג יג).
וכל הכרתי וכל הפלתי [2] (ש"ב טו יח).
שמרו מי [3] בנער באבשלום (ש"ב יח יב).
הנה איש סר ויבא אלי איש ויאמר שמור את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו (מ"א כ לט).
[שער] ויקרא אל שוער [4] העיר (מ"ב ז י).
ויאמר האיש אשר ימלט מן האנשים אשר אני מביא על ידיכם נפשו תחת נפשו (מ"ב י כד).
שומרי משמרת בית המלך (מ"ב יא ה).
ונותרה בת ציון... כעיר נצורה [5] (ישעיה א ח).
לך העמד המצפה אשר יראה יגיד (ישעיה כו ו).
אנכי עומד תמיד יומם ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילות (ישעיה כא ח).
אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל? אמר שומר אתא בקר וגם לילה (ישעיה כא יא־יב).
לילה ויום אצרנה (ישעיה כז ג).
שומרים כל היום וכל הלילה (ישעיה סב ו).
יש יום קראו נוצרים (ירמיה לא ו).
אל דרך עמדי וצפי יושבת ערוער (ירמיה מח יט).
החזיקו המשמר הקימו שומרים הכינו האורבים (ירמיה נא נב).
בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת [6] (יחזקאל יח ט).
ארץ כי תביא עליה חרב ולקחו עם הארץ איש אחד מקצתם ונתנו אותו להם לצופה (יחזקאל לג ב).
עלה מפיץ על פניך נצור מצודה (נחום ב ב).
על משמרתי אעמודה ואתיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי (חבקוק ב א).
וידעו גם עניי הצאן השומרים [7] אותי כי דבר ה׳ הוא (זכריה יא יא).
אתה ה׳ שמרם [8] תצרנו מן הדור זו לעולם (תהלים יב ח).
שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ח).
גם עבדך נזהר בהם בשמרם [9] עקב רב (תהלים יט יב).
שמרה נפשי והצילני (תהלים כה יט).
אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, אשמרה [10] לפי מחסום (תהלים לט ב).
כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צא י).
[צפן] בלבי צפנתי אמרתך (תהלים קיט יא).
הורני ה׳ דרך חקיך ואצרנה [11] עקב (תהלים קיט לג).
פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו [12] תורתך (תהלים קיט קלו).
קדמו עיני אשמורות [13] (תהלים קיט קמח).
ה׳ שומרך ה׳ צלך על יד ימינך (תהלים קכא ה).
אם ה׳ לא ישמור עיר שוא שקד שומר (תהלים קכז ב).
מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה (משלי ב יא).
[תמך] יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה (משלי ד ד).
מכל משמר נצור לבך (משלי ד לג).
לשמרך מאשת רע [14] מחלקות לשון נכריה (משלי ו כא).
חכמים יצפנו דעת (משלי י יד).
צדקה תצור תם דרך (משלי יג ו).
צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי כב ה).
נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדוניו יכובד (משלי כז יח).
הים אני [15] אם תנין, כי תשים עלי משמר? (איוב ז יב).
ותשב בסד רגלי ותשמור כל ארחותי, על שרשי רגלי תתחקה (איוב יג כז).
[נטר] שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי (שה"ש א ו).
מצאוני השומרים הסובבים בעיר (שה"ש ג ג).
שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים (קהלת ד יז).
אני [16] פי מלך שמור (קהלת ח ב).
שני סריסי המלך משומרי הסף (אסתר ב כא).
* ומלתא בלבי נטרת (דניאל ז כח).
* [תרע] זמריא תרעיא [17] נתיניא (עזרא ז כד).
והעמיד משמרות יושבי ירושלם איש במשמרו (נחמיה ז ג).
משמר לעומת משמר (נחמיה יב כד).
וסביבות בית האלהים ילינו, כי עליהם משמרת והם על המפתח [18] ולבקר לבקר (דהי"א ט כז).
והשוערים לשער ושער (דהי"ב לה טו).

ע"ע השגחה.

שמירה: השגחה מעולה על איזה דבר מכל מונע הבא מן החוץ, ולהגן מפני סכנה המרחפת עליו. [שרשים] נטר, נצר, צפה, צפן, שמר, שער, תמך, * תרע.

[1] כמו לוא (בוא"ו ואל"ף). [2] גדוד השומר לראש המלך וראשי הממשלה. [3] מי, נוטריקון = משלות יד. [4] שומר השער. [5] בעיר ששומרים אותה האויבים בסוכות סביבה כשהיא במצור וכשמסלקים משם יעזבו הסוכות. [6] השבעים קורין לעשות אתם בהפך אתוון של אמת. [7] יש קורין השמורים אתי. [8] השבעים קורין שמרנו תצרנו. [9] ע"ד רגלי חסידיו ישמור, כי ישמרו דרכיו בשמירה

רבה. [10] השבעים קורין אשימה לפי מחסום. [11] אשמור אותה בכל דרכי ופסיעותי. [12] כמו על לא שמרי. [13] שלש משמורות הוה הלילה (ברכות ג.) והרומיים חלקו הלילה לארבע משמורות (אגרות פליני). [14] יש קורין מאשת רע (הרי"ש בציר"י). [15] ששמת חול עליו למשמר. [16] יש קורין בני תחת אני. [17] שומרי השער. [18] לפתוח השערים בכל בקר.

שממון: [תהה, בהה] והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א ב).

[שמם] והאדמה לא תשם (בראשית מז יט).

ונשים עד נופח (במדבר כא ל).

ובתוהו ילל ישימון (דברים לב י).

וישרוף יהושע את העי וישימה תל עולם שממה עד היום הזה (יהושע ח כח).

ותשב תמר ושוממה [1] בית אבשלום אחיה (ש"ב יג כ).

[בתה] ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר (ישעיה ה ו).

[שאה, עזב] והאדמה תשאה [2] שממה... ורבה העזובה בקרב הארץ (ישעיה ו יא־יב).

[אשם] ויאשמו יושבי בה (ישעיה כד ו).

[שלח] נוה משולח ונעזב כמדבר (ישעיה כז י).

ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיה לד יא).

להשאות גלים, נצים ערים בצורות (ישעיה לז כו).

שוממות דור ודור (ישעיה סא ד).

[דבר, ערב, ציה, צלל] המוליך אותנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות, בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם (ירמיה ב ו).

[נצה] עריך תצינה [3] מאין יושב (ירמיה ד ז).

לשמה תהיה ונצתה מאין יושב (ירמיה ט ט).

ואטמא אותם... למען אשימם (יחזקאל כ כו).

ושממו הרי ישראל מאין עובר (יחזקאל לג כח).

כשמוח כל הארץ [4] שממה אעשה לך (יחזקאל לה יד).

[חול] וחלה חרב בעריו וכלתה בדיו (הושע יא ו).

תאשם שמרון כי מרתה באלהיה (הושע יד א).

גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א יח).

[בוק, בלק] בוקה ומבוקה [5] ומבולקה (נחום ב יא).

[צדה] נצדו [6] כל עריהם מבלי איש (צפניה ג ו).

הארץ נשמה אחריהם מעובר ומשוב (זכריה ז יד).

תתנני מאכל לעם לציים [7] (תהלים עד יד).

וצדקתך בארץ נשיה [8] (תהלים פח יג).

ויתעם בתהו לא דרך (תהלים קז מ).

דרכי סורר ויפשחני שמני שומם (איכה ג יא).

ואל תתחכם יותר למה תשומם [9] (קהלת ז טז).

מדוע נעזב בית האלהים (נחמיה יג יא).

——— ע"ע הריסה; השחתה.

שממון: היות חרוב והרוס במצב תהו ובהו עד אשר יבעת וישתומם עליו האיש ונפשו נבהלה למראה עיניו. [שרשים] אשם, בהה, בוק, בלק, בתה, דבר, חול, נצה, עזב, ערב, צדה, ציה, צלל, שאה, שלח, שמם, תהה.

[1] מקרא קצר: ותשב תמר גלמודה ושוממה. השבעים קורין ותשב אלמנה ושוממה. [2] השבעים קורין והאדמה תשאר שממה. [3] חורבן הבא מן האש. [4] כלומר כשמחת כל ארץ אדום על שממות ישראל כן ישמח ה' על שממות האדומיים, ומפרש ואזל בפסוק הבא אחריו. [5] ריקות שממון וחורבן. [6] תרגום תהו ובהו צדיא ורקניא. [7] לעם ישראל שהלכו במדבר ארץ ציה ושממה. [8] כמו שאיה. [9] אם הוא חכם ביותר לא ימצא לו חברים שיתחברו עמו ויהיה כערער בערבה.

שמן: [שמן] שמן זית זך (שמות כז כ).

ואת שמן המאור... ואת שמן המשחה (שמות לה יד־טו).

[צהר] דגן תירוש ויצהר [1] (דברים כח נא).

שני כרובים עצי שמן (מ"א ו כג).

ארץ זית יצהר ודבש (מ"ב יח לב).

כשלנו בצהרים כנשף באשמנים [2] כמתים (ישעיה נט י).

ונהרותם כשמן אוליך (יחזקאל לב יד).

וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו ו).

[זהב] המריקים מעליהם הזהב [3] (זכריה ד יב).

בלותי בשמן [4] רענן (תהלים צב יא).

ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן [5] (תהלים קט כד).

צופניה צפן רוח ושמן ימינו [6] יקרא (משלי כז טז).

בין שורותם יצהירו [7] (איוב כד יא).

וריח שמניך מכל בשמים (ה"ש ד י).

ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח).

זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י א).

——— ע"ע אכילה ושתיה.

שמן: המשקה היוצא מפרי הזית והיצהר. [שרשים] זהב, צהר, שמן.

[1] שמן חדש המאיר באור צח כצהרים. [2] משרש שמן במובן אור זהר ונוגה. [3] שמן מזוקק ונקי כזהב. [4] כמו כשמן רענן, כלומר זקנתי תהיה כעץ שמן ורענן. [5] מחוסר שמן. [6] החושב להטמין ולכלוא דברי אשת מדנים הוא דומה לאיש הרוצה לכלוא הריח וכמו המושח עצמו בשמן לא יוכל להעלים הדבר כי יד ימינו אשר ימשח בה תעיד ע"ז בריחה הנודפת מהשמן. [7] יעשו יצהר שהוא שמן זית.

שמרים: ע"ע יין.

שמש וירח: [אור] יהי מאורות ברקיע השמים (בראשית א יד).

את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה (בראשית א טז).
[שמש] השמש יצא על הארץ (בראשית יט כג).
[ירח] והנה השמש והירח (בראשית לז ט).
[עין] וכסה את עין הארץ (שמות י ה).
בעבר הירדן מזרח השמש (יהושע א טו).
שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון (יהושע י יב).
ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא).
[חרם] בטרם יבא החרסה (שופטים יד יח).
[יום] והיום רד מאד (שופטים ט א).
הנה רפה היום לערוב (שופטים יט ט).
ותבא להם השמש אצל הגבעה (שופטים יט יד).
והשמש זרחה על המים (מ"ב ג כב).
[לבן] והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל כו).
אשר ירדה במעלות אחז [1] בשמש (ישעיה לח ח).
לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך... לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף (ישעיה ס יט־כ).
בא שמשה בעוד יומם (ירמיה טו ט).
[מלך] לקטר לממלכת השמים (ירמיה מד יז).
ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום (מיכה ג ו).
היום בא בוער כתנור (מלאכי ג יט).
ממזרח שמש עד מבואו (תהלים נ א).
וכסאו כשמש נגדי. כירח יכון עולם (תהלים פט לז־לח).
עשה ירח למועדים [2] שמש ידע מבואו (תהלים קד יט).
בנשף בערב יום (משלי ז ט).
יבעתוהו כמרירי [3] יום (איוב ג ח).
האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט ז).
אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך (איוב לא כו).
[חמם] יפה כלבנה ברה כחמה (שה"ש ו י).
[סחר] שררך אגן הסהר (שה"ש ז ג).
בכל עמלו שיעמול תחת השמש (קהלת א ג).
וזרח השמש ובא השמש (קהלת א ה).
• ועד מעלי שמשא [4] הות משתדר (דניאל ו טו).

——— ע"ע כוכבים ומזלות.

שמש וירח: המאור הגדול והמאור הקטן; חמה ולבנה. [שרשים] **שמש:** אור, חמם, חרם, יום, מלך, עין, שמש. **ירח:** ירח, לבן, סהר.

[1] פרם המקרא: אשר ירדה השמש במעלות אחז. [2] הירח יבא רק למועדים מחדש לחדש והשמש קבוע ומתמיד בתנועתו בכל יום. [3] לקוי החמה. [4] ביאת השמש ותקיעתו.

שנאה:

[איב] ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית ג טו).
[שנא] ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי (בראשית כו כז).
[שטם] וישטום עשו את יעקב (בראשית כז מא).
ויוסיפו עוד שנוא אותו (בראשית לז ח).
[רבב] וימררוהו ורבו וישטמוהו בעלי חצים (בראשית מט כג).
ויאמרו לו ישטמנו יוסף (בראשית נ טו).
ואיבתי את אויביך (שמות כג כב).
[צרר] ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (ויקרא יח יח).
ואם בשנאה יהדפנו (במדבר לה כ).
האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה (דברים כא טו).
[תעב] לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (דברים כג ח).
הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם? (שופטים יא ז).
רק שנאתני ולא אהבתני (שופטים יד טז).
[עין] ויהי שאול עוין את דוד (ש"א יח ט).
גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה (ש"ב יג טו).
יען היות לך איבת עולם (יחזקאל לה ה).
על רוב עונך ורבת משטמה (יהושע ט ז).
ראה אויבי כי רבו ושנאת חמס [1] שנאוני (תהלים כה יט).
שונאי חנם יקרצו עין (תהלים לה יט).
מקול אויב... ובאף ישטמוני (תהלים נה ד).
רבו משערות ראשי שונאי חנם (תהלים סט ה).
יבושו יכלו [2] שוטני נפש (תהלים עא יג).
[נטר] לא לנצח יריב ולא לעולם יטר (תהלים קג ט).
ודברי [3] שנאה סבבוני וילחמוני. תחת אהבתי ישטנוני [4] (תהלים קט ג־ד).
הלא משנאיך ה' אשנא... תכלית שנאה שנאתים (תהלים קלט כא־כב).
טוב ארוחת ירק ואהבה בה משור אבוס ושנאה בו (משלי טו יז).
אם רעב שונאך האכילהו לחם (משלי כה כא).
נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז ו).
אפו טרף וישטמני חרק עלי בשיניו (איוב טז ט).
בעוצם ידך תשטמני (איוב ל כא).
אם אשמח בפיד משנאי והתעוררתי כי מצאו רע (איוב לא כט).
גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה (קהלת ט ו).

——— ע"ע אויב: ריב ומדון.

שנאה: רגש של משטמה ותעוב לזולתו. אמנם יש שנאה בתור מדה טובה והיא לשנוא ולבזות רשעים

העושים רע ובפרט שונאי ה׳. [שרשים] איב, נטר, עין, צרר, רבב, שטם, שנא, תעב.

[1] יש קורין ושנאת חנם. [2] יש קורין ויכלמו שוטני נפשי. [3] יש קורין דוברי שטנה. [4] כמו ישטמני.

שנה: ע"ע זמן.

שנוי: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום (בראשית לא ב).
[חלף] והחליף את משכורתי עשרת מונים (בראשית לא ז).
[נכר] ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות (בראשית מב ז).
[הפך] והמטה אשר נהפך לנחש (שמות ג טו).
[סבב] ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה (במדבר לו ז).
[פלא] והפלא ה׳ את מכותיך (דברים כח נט).
ויהפך לו אלהים לב אחר (ש"א י ט).
[חפש] ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים (ש"א כח ח).
[שנה] ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית ולא ידעו כי את אשת ירבעם (מ"א יד ב).
ויהי כבואה והיא מתנכרה (מ"א יד ה).
ויתחפש באפר על עיניו (מ"א כ לח).
ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה (מ"א כב ל).
ושנא את בגדי כלאו (מ"ב כה כט).
עברו תורות חלפו חק (ישעיה כד ה׳).
[שחת] כן משחת[1] מאיש מראהו (ישעיה נב יד).
היהפך כושי עורו ונמר חברברותיו? (ירמיה יג כב).
מה תזלי מאד לשנות את דרכך? (ירמיה ב לא).
אם תוציא יקר[2] מזולל? (ירמיה טו יט).
והפכתם את דברי אלהים חיים (ירמיה כג לו).
[מור] על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמיה מח יא).
אהפך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג ט).
והפכתי כסא ממלכות (חגי ב כב).
אני ה׳ לא שניתי (מלאכי ג י).
בשנותו את טעמו לפני אבימלך (תהלים לד א).
על כן לא נירא בהמיר ארץ (תהלים מו ג).
ומוצא שפתי לא אשנה (תהלים פט לה).
הפך לבם לשנוא עמו (תהלים קה כה).
ושונה בדבר מפריד אלוף (משלי יז ט).
עם שונים אל תתערב (משלי כד כא).
משנה פניו ותשלחהו (איוב יד כ).
ואותותם לא תנכרו (איוב כא כט).
[חרף] לא יחרף לבבי מימי (איוב כז ו).
אחרי דברי לא ישנו (איוב כט יב).
ברב כח יתחפש לבושי (איוב ל יח).
והוא מסבות מתהפך בתחבלותיו (איוב לז יב).
לא זכרה אחריתה ותרד פלאים[3] (איכה א ט).
[עמם] איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב (איכה ד א).
סבותי[4] אני ליאש את לבי (קהלת ב כ).
ועוז פניו ישונא (קהלת ח א).
וכלים מכלים שונים (אסתר א ז).
וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים (אסתר ב ט).
ודתיהם שונות מכל עם (אסתר ג ח).
• והוא מהשנא עדניא וזמניא (דניאל ב כא).
• לבבה מן אנשא ישנון ושבעה עדנין יחלפון עלוהי (דניאל ד יג).
• וזיוהי שנין עלוהי (דניאל ה ט).
והודי נהפך עלי למשחית (דניאל י ח).
אם תשנו יד אשלח בכם (נחמיה יג כא).

ע"ע הפכה.

שנוי: התחלפות ותמורה, פושט צורה ולובש צורה אחרת. [שרשים] הפך, חלף, חפש, חרף, מור, נכר, סבב, עמם, פלא, שחת, שנה.

[1] כמו נשחת. [2] אם תוציא את מי מן זוללות להיות אדם יקר. [3] הירידה היתה משונה מדרך הטבע. [4] הפכתי מחשבתי.

שנוי השם: [קרא] ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה).
ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (בראשית יז טו).
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית לב כח).
ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח (בראשית מא מה).
ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג טז).
ויקרא את שמו שלמה וה׳ אהבו. וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה׳ (ש"ב יב כד־כה).
[סבב] וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו... ויסב את שמו יהויקים (מ"ב כג לד).
וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו (מ"ב כד יז).
ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראנה לי מרה כי המר שדי לי מאד (רות א כ).
וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל בלטשאצר ולחנניה שדרך ולמישאל מישך ולעזריה עבד נגו (דניאל א ז׳).

ע"ע שם.

שנוי השם: חלוף שם איש לשם אחר לכבודו בעת שנתעלה או נתמנה למשרה כבודה. [שרשים] סבב, קרא.

שער: ע"ע בנין; עיר.

שער: [שער] הן עשו אחי איש שעיר (בראשית כז יא).

[פרע] ראשיכם אל תפרעו[1] (ויקרא י ו)).
ובו שער צהוב דק (ויקרא יג לב).
[זקן, פאה] ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא יט כז).
גדל פרע שער ראשו (במדבר ו ה).
ומורה לא יעלה על ראשו (שופטים יג ה׳).
[חלף] ותגלח את שבע מחלפות ראשו (שופטים טז יז).
קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז).
אם יפול משערת ראשו ארצה (ש"א יד מה).
שבו ביריחו עד יצמח זקנכם (ש"ב י ה).
והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שערת ראשו (ש"ב יד כו).
ותחת מעשה מקשה[2] קרחה (ישעיה ג כד).
יגלח... את הראש ושער הרגלים (ישעיה ז כ).
גוי נתתי למכים ולחיי למורטים[3] (ישעיה נ ו).
[נזר] גזי נזרך[4] והשליכי (ירמיה ז כט).
כל ראש קרחה וכל זקן גרועה (ירמיה מח לז).
[ציץ] ויקחני בציצת[5] ראשי (יחזקאל ח ג).
וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו[6] כסום יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מד כ).
קרחי וגוזי על בני תענוגיך (מיכה א טז).
ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (זכריה יג ד).
ימחץ ראש אויביו קדקד שער[7] (תהלים סח כב).
רבו משערות ראשי שונאי חנם (תהלים סט ה).
תסמר שערת בשרי (איוב ד טו).
אשר בשערה ישופני[8] והרבה פצעי חנם (איוב ט יז).
[קוץ] קווצותי רסיסי לילה (שה"ש ה ב).
קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה יא).
[דלל] דלת ראשך[9] כארגמן (שה"ש ז ו).
• ושער ראשיהן לא התחרך (דניאל ג כז).
• ושער ראשה כעמר נקא[10] (דניאל ז ט).
ואמרטה משער ראשי וזקני (עזרא ט ג).

ע"ע גלות.

שער: צמיחה שעל הראש והזקן. [שרשים] דלל, זקן, חלף, נזר, פאה, פרע, ציץ, קוץ, שער.

[1] לא תגדלו השער בקליעה ולא תגלחו אותו. [2] שהיו מקלעות קווצות השער לגדילים ותלתלים. [3] מריטת השער. [4] שער ארוך. [5] שער שעל המצח. [6] לא יגלחו ולא יגדלו השער יותר מדי אלא כסום יכסמו את ראשיהם, קציצה במספרים באופן שיהיה השער ראשו של זה בעוקצו של זה. [7] ראש מכוסה בשער, וי"א שהכוונה על שעיר הוא אדום. [8] בעבור חטא קל כשער, ע"ד שאמרו חז"ל הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. [9] תלתלי השער כאילו מקלחין ונוזלין סביב הראש. [10] נקי כצמר לבן.

שפחה: ע"ע עבדות.

שפיכה: [שפך] ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה (שמות יד ט).

[נתך] וממטר לא נתך ארצה (שמות ט לג).
ואת כל הדם תשפוך (שמות כט יב).
על שפך[1] הדשן ישרף (ויקרא ד יב).
ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא יז יג).
ואת המרק תשפוך (שופטים ו כ).
וישפוך מעיו ארצה (ש"ב כ י).
[שטף] כזרם מים כבירים שוטפים (ישעיה כח ב).
כן תתך חמתי עליכם (ירמיה מב יח).
[ריק] ולא הורק מכלי אל כלי... וכליו יריקו ונבליהם ינפצו. (ירמיה מח יא יב).
[קוא] וספק מואב בקיאו (ירמיה מח כו).
היה גשם שוטף (יחזקאל יג יא).
לא שפכתהו על הארץ (יחזקאל כד ז).
שפכתי את רוחי על בית ישראל (יחזקאל לט כט).
אשפוך את רוחי על כל בשר (יואל ג א).
הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמוס ה ח).
לשפוך עליהם זעמי (צפניה ג ז).
המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד יג).
ויזובו מים ונחלים ישטפוהו (תהלים עח כ).
שופך בוז על נדיבים (תהלים קז מ).
ויתכו כמים שאגותי (איוב ג כד).
ישפוך לארץ ממרתי (איוב טז יג).
שמן תורק שמך[2] (שה"ש א ג).
תשתפכנה אבני נזר (איכה ד א).
גשם על הארץ יריקו (קהלת יא ג).

ע"ע זהיקה; פזירה.

שפיכה: זריקת הנוזל או גופים אבקיים שאין בהם צורך, ובהשאלה על פזירת הכעס או בזיון לנקום נקם, ובכלל גם השפעת חן ורוה"ק. [שרשים] נתך, קוא, ריק, שטף, שפך.

[1] מקום שפיכת הדשן. [2] השמן הנשפך מכלי אל כלי מוציא רית טוב.

שפל: ע"ע ירידה ועליה.

שפלות: ע"ע גבהות ושפלות.

שפע: [סרח] וסרח העודף... תסרח[1] על אחורי המשכן (שמות כו יב).

[שפע] כי שפע ימים יינקו (דברים לג יט).
שפעת יהוא... שפעת אני רואה (מ"ב ט יא).

ושפעת גמלים תכסך (ישעיה ס ו).
[משך] על כן משכתיך חסד [3] (ירמיה לא ג).
משפעת סוסיו יכסך אבקם (יחזקאל כו י).
[שפך] שפכתי את רוחי על בית ישראל (יחזקאל לט כט).
ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלם רוח חן ותחנונים (זכריה יב י).
[פסה] יהי פסת בר בארץ (תהלים עב טז).
אל יהי לו מושך חסד (תהלים קט יב).
[פוץ] יפוצו [4] מעינותיך חוצה (משלי ה טז).
ושפעת מים תכסך (איוב כב יא).

ע"ע מעטורב.

שפע: הענקה נתונה במדה גדושה, השוטפת ועוברת לכל צד. [שרשים] משך, סרח, פוץ, פסה, שפך, שפע.

[1] תרגומו תשפע על אחורי משכנא. [2] מרובה באוכלסין. [3] השפעת רחמים. [4] תרגומו נשפעין מעינך לברא.

שקיעה:

[בוא] כי בא השמש (בראשית כח יא).
[תקע] וישא את הארבה ויתקעהו ימה סוף (שמות י יט).
[צלל] צללו כעופרת במים אדירים (שמות טו י).
[שקע] והנה הנגע בקירות הבית שקערורות (ויקרא יד לז).
[צנח] ותקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ (שופטים ד כא).
היתד התקועה במקום נאמן (ישעיה כב כה).
ואמרת ככה תשקע בבל ולא תקום (ירמיה נא סד).
אז אשקיע מימיהם [1] ונהרותם כשמן אוליך (יחזקאל לב יד).
ומשקע מים תשתו (יחזקאל לה יח).
ונשקעה [2] כיאור מצרים (עמוס ח ח).
[עמק] מים עמוקים עצה בלב איש (משלי כ ד).
ועמוק עמוק מי ימצאנו (קהלת ז כד).

ע"ע טביעה.

שקיעה: צניחה למטה, הורדת דבר לעומק; טביעה. ובהשאלה ירידה ונפילה. [שרשים] בוא, עמק, צלל, צנח, שקע, תקע.

[1] המים הבאים מעומק קרקע הים הם צלולים ונקיים כשמן המזוקק. [2] כמו ושקעה.

שקלא וטריא:

[אמר] ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה? המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת? ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (בראשית ג יא־יב).
[ענה] ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי?... ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנותי והבנים בני (בראשית לא ל־מג).
[נגש] ויגש אליו יהודה ויאמר (בראשית מד יח).
[הן] הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אותי כאלה ואכלתי חטאת היום, היטב בעיני ה'? וישמע משה וייטב בעיניו (ויקרא י יט־כ).
ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה! הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' (במדבר לא טו־טז).
אל תאמר בלבבך בהדוף ה' אלהיך אותם מלפניך לאמר, בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ה' מורישם מפניך — לא בצדקתך וביושר לבבך (דברים ט ד־ה).
[אי] לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני — לא תעשה כן לה' אלהיך! כל כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם, כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם (דברים יב ל־לא).
לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה? אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם! (דברים לב כט־ל).
וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה'? ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה (יהושע יז יד־טו).
ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבוד את ה' כי אלהים קדושים הוא אל קנוא הוא... ויאמר העם אל יהושע, לא! כי את ה' נעבוד (יהושע כד יט־כא).
וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון לאמר, מה לי ולך כי באת אלי להלחם בארצי?... ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור? (שופטים יא טו־כה).
ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא... ויען מלך ישראל ויאמר כדברך ארוני המלך לך אני וכל אשר לי. וישבו המלאכים ויאמרו כה אמר בן הדד לאמר כי שלחתי אליך לאמר כספך וזהבך ונשיך ובניך לי תתן (מ"א כ ג־ה).
לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו? מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב? (ירמיה מט א־ב).
כה אמר ה' צבאות שאל נא את הכהנים תורה לאמר, הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם... היקדש? ויענו הכהנים ויאמרו, לא .ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא? ויענו הכהנים ויאמרו, יטמא. ויען חגי ויאמר כן העם הזה! (חגי ב יא־יד).
הוגעתם ה' בדבריכם ואמרתם במה הוגענו? באמרכם כל עושה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט (מלאכי ב יז).
היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים אותי ואמרתם

במה קבענוך? — המעשר והתרומה! (מלאכי ג ח).

ויען אליפז התימני ויאמר הנסה דבר אליך תלאה ועצור במלין מי יוכל? (איוב ד א־ב).

ויען איוב ויאמר אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה — גם לי לב כמוכם, לא נופל אנכי מכם, ואת מי אין כמו אלה? (איוב יב א־ג).

• ענה נבוכדנצר ואמר להון הצדא שדרך משך ועבד נגו, לאלהי לא איתיכון פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין... ענו שדרך משך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך (דניאל ג יד־טז).

וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל לה' אלהי ישראל. ויגשו אל זרובבל ואל ראשי האבות ויאמרו להם נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם... ויאמר להם זרובבל... לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו כי אנחנו יחד[1] נבנה לה' אלהי ישראל (עזרא ד א־ג).

[שוב] וישמע סנבלט החורני וטוביה העבד העמוני וגשם הערבי... ויאמרו מה הדבר הזה אשר אתם עושים העל המלך אתם מורדים? ואשיב אותם דבר ואומר להם אלהי השמים הוא יצליח לנו ואנחנו עבדיו נקום ובנינו, ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים (נחמיה ב יט־כ).

——— ע"ע דיבור; שאלה.

שקלא וטריא: משא ומתן, שאלה ותשובה; העמדת דבר על מאזני השכל וההגיון, ובירור כל הטענות בשבילו וכנגדו. [שרשים] אי, אמר, הן, נגש, ענה, שוב.

[1] לבד וביחידות.

שקצים ורמשים:

[שרץ] ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א כ).

[רמש] ואת כל נפש החיה הרומשת (בראשית א כא).

[צפרדע] ושרץ היאור צפרדעים (שמות ז כה).

[כנן] כל עפר הארץ היה כנים (שמות כג כח).

[צרע] ושלחתי את הצרעה לפניך (שמות כג כח).

[שקץ] ואת נבלתם תשקצו (ויקרא א יא).

וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים (ויקרא יא כג).

[חלד, עכבר, צבב, אנק, כחח, לטא, חמט, נשם] וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החולד[1] והעכבר והצב למינהו. והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת (ויקרא יא כט־ל).

[זחל] עם חמת זוחלי עפר (דברים לב כד).

[דבר] והנה עדת דבורים בגוית האריה (שופטים יד ח).

[פרעש] לבקש את פרעוש אחד (ש"א כו כ).

[חפר, עטלף] לחפר־פרות[2] ולעטלפים (ישעיה ב כ).

[זבב] לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור (ישעיה ז יח).

[קאת, קפד] וירשוה קאת וקפוד (ישעיה לד יא).

[עכבש] וקורי עכביש יארוגו (ישעיה נט ה).

אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר (ישעיה סו יז).

[שבל] כמו שבלול[3] תמס יהלך (תהלים נח ט).

[נמל] לך אל נמלה עצל (משלי ו ו).

הנמלים עם לא עז (משלי ל כה).

[עלק] לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל טו).

[שמם] שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך (משלי ל כח).

[עשש] כרקב יבלה כבגד אכלו עש (איוב יג כח).

זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י א).

——— ע"ע חיות; נחש.

שקצים ורמשים: בריות קטנות בעלי רגלים זוחלות והולכי על גחון והם מתועבים וטמאים. [שרשים] אנק, דבר, זבב, זחל, חלד, חמט, חפר, כחח, כנן, לטא, נמל, נשם, עטלף, עכבר, עכבש, עלק, עשש, פרעש, צבב, צפרדע, צרע, קאת קפד, רמש, שבל, שמם, שקץ, שרץ.

[1] חולד שרץ החופר באדמה, צב שרץ המכוסה בקליפת עצם כעין שריון. [2] מין חולד החופר בקרקע. [3] מין שרץ גנים שמזיל רירו ונראה כאילו הולך תמס.

שקר:

[שקר] אם תשקר לי ולניני ולנכדי (בראשית כא כג).

ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה ט).

[שוא] לא תשא שמע שוא (שמות כג א).

מדבר שקר תרחק (שמות כג ז).

[כחש] לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא יט יא).

ולא תענה ברעך עד שוא (דברים ה כ).

בנים לא אמון בם (דברים לב כ).

נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם (ש"א טו כט).

[כחד] אל נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי שואל אותך (ש"ב יד יח).

או עשיתי בנפשי שקר — וכל דבר לא יכחד מן המלך — ואתה תתיצב מנגד (ש"ב יח יג).

[בדא] בחדש אשר בדא מלבו (מ"א יב לג).

[כזב] אל תכזב בשפחתך (מ"ב ד טז).

[שלה] הלא אמרתי לך לא תשלה אותי (מ"ב ד כח).

למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט ד).

כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו (ישעיה כח טו).

ויעה ברד מחסה כזב וסתר[1] מים ישטפו (ישעיה כח יז).

[תהה] ויטו בתהו צדיק (ישעיה כט כא).

עם מרי הוא בנים כחשים (ישעיה ל ט).

[בגד] שלו כל בוגדי בגד (ירמיה יב א).
[בדד] לא כן בדיו (ירמיה מח ל).
חרב אל הבדים[2] ונואלו (ירמיה נ לו).
[חנן] לא על חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת (יחזקאל ו יא).
יען דברתם שוא וחזיתם כזב (יחזקאל יג ח).
בכזבכם לעמי שומעי כזב (יחזקאל יג יט).
[תפל] ונביאיה טחו להם תפל[3] (יחזקאל יג יט).
אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף (הושע ד ב).
והמה דברו עלי כזבים (הושע ז יג).
אכלתם פרי כחש (הושע י יג).
סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל... כל היום כזב ושוד[4] ירבה (הושע יב א־ב).
בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל (מיכה א יד).
[רמה] שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא יצא מפיהם לשון תרמית (צפניה ג יג).
מדוע נבגוד[5] איש באחיו? (מלאכי ב י).
הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר[6] (תהלים ז טו).
[חלק] שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו. יכרת ה׳ כל שפת חלקות (תהלים יב ג־ד).
כי קמו בי עדי שקר (תהלים כז יב).
ולא שקרנו בבריתך (תהלים מד יח).
פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה (תהלים נ יט).
יסכר פי דוברי שקר (תהלים סג יב).
ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו (תהלים עח לו).
דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים קא ז).
אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב (תהלים קטז יא).
טפלו עלי שקר זדים (תהלים קיט סט).
בני נכר אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהלים קמד יא).
אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן, ויש לך (משלי ג כח).
יפיח כזבים עד שקר (משלי ו יט).
[הפך] ולשון תהפוכות תכרת (משלי י לא).
שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר (משלי יב יט).
[מעל] קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו (משלי טז י).
עד שקרים לא ינקה (משלי יט ט).
אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת (משלי ל ו).
שוא ודבר כזב הרחק ממני (משלי ל ח).
הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב (איוב ו כח).
[אלל] טופלי שקר רופאי אליל (איוב יג ד).
ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב טז ח).
אשר עם שדי לא אכחד (איוב כז יא).

* [כדב] ומלה כדבה ושחיתה (דניאל ב ט).
ועל שלחן אחד כזב ידברו (דניאל יא כז).
כי מלבך אתה בודאם (נחמיה ו ח).

———— ע"ע מרמה; נביא שקר.

שקר: אונאה תרמית ודיבור כזב ושוא, הפך האמת.
[שרשים] אלל, בגד, בדא, בדד, הפך, חלק, חנן * כדב, כזב, כחד, כחש, מעל, רמה, שוא, שלה, שקר, תהה, תפל.

[1] מקרא קצר: וסתר שקר מים ישטופו. [2] הבודאים שקר מלבם ואוילים. [3] נבואה של שקר. [4] יש קורין כזב ושוא. [5] תרגומו מה דין בשקר. [6] מתלא אמר כל מה דשקרא מוליד פחתא נסבא.

שרים: [נשא] שנים עשר נשיאים לאומותם (בראשית כה טז).
[אלף] אלה אלופי בני עשו (בראשית לו טו).
[שלש] ומבחר שלשיו טובעו בים סוף (שמות טו ד).
[שרר, נדב] חפרוה שרים כרוה נדיבי העם (במדבר כא יח).
שרים רבים ונכבדים מאלה (מדבר כב טו).
[ראש, זקן] ראשיכם שבטיכם זקניכם (דברים כט ט).
וראשי אבות המטות לבני ישראל (יהושע כג ב).
[רזן] שמעו מלכים האזינו רוזנים (שופטים ה ג).
[איש] גדעון בן יואש איש ישראל (שופטים ז יד).
[קצה] לכה והיית לנו לקצין (שופטים יא ו).
[סרן] וסרני פלשתים נאספו לזבוח (שופטים טז כג).
להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילום (ש"א ב ח).
[נצב] ויך יונתן את נציב פלשתים (ש"א יג ג).
הלא אתה איש ומי כמוך בישראל (ש"א כו טו).
וישם דוד נציבים בארם ובדמשק (ש"ב ח ו).
[פחה] פחת אחד עבדי אדוני (מ"א יח כד).
וישב וישלח שר חמשים שלשים[1] וחמשיו (מ"ב א יג).
וישלח שמרון אל שרי יזרעאל[2] הזקנים (מ"ב י א).
ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט והשרים והחצוצרות[3] אל המלך (מ"ב יא יד).
ולקח... ואת בני התערובות (מ"ב יד יד).
[חרש, סגר] וכל החרש והמסגר (מ"ב כד יד).
[נסך] נסיכי סיחון יושבי הארץ (ישעיה יג כא).
[פנה] התעו את מצרים פנת שבטיה (ישעיה יט יג).
וישלח להם מושיע ורב (ישעיה יט כ).
[אב] וממשלתך אתן בידו והיה לאב ליושב ירושלם ולבית יהודה (ישעיה כב כא).
[סלע] וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו (ישעיה לא ט).
הן לצדק ימלוך מלך ושרים למשפט ישורו (ישעיה לב א).

[חרר] חוריה ואין שם מלוכה יקראו וכל שריה יהיו מאפס (ישעיה לד יב).
הנותן רוזנים לאין (ישעיה מ כג).
[אצל] ומאציליה קראתיך (ישעיה מא ט).
[סגן] ויבוא [4] סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמס טים (ישעיה מא כה).
והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך (ישעיה מט כג).
[נגד, צוה] נגיד ומצוה לאומים (ישעיה נה ד).
[רבב] וכל רבי מלך בבל (ירמיה לט יג).
[פרר] חרבו כל פריה [5] ירדו לטבח (ירמיה נ כז).
[טפסר] פקדו עליה טפסר [6] (ירמיה נא כז).
פחותיה סגניה וגבוריה (ירמיה נא נז).
[שוע] פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג כג).
ראשי יעקב וקציני בית ישראל (מיכה ג א).
שריה בקרבה אריות שואגים, שופטיה זאבי ערב (צפניה ג ג).
[רעה] שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם (מיכה ה ד).
[נזר] מנזריך כארבה וטפסריך כגוב גובי (נחום ג יז).
הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך? (מלאכי א ח).
[גנן] כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה (תהלים מז י).
[שמן] יאתיו חשמנים מני מצרים (תהלים סח לב).
ויהרג במשמניהם (תהלים עח לא).
ברב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון [7] (משלי יד כח).
בפשע רבים רבו שריה (משלי כח ב).
מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתוהו לא דרך (איוב יב כד).
רעם שרים ותרועה [8] (איוב לט כה).
[פרתם] הפרתמים [9] ושרי המדינות (אסתר א ג).
שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות [10] כדת מה לעשות (אסתר א יד-טו).
[חשדר] והאחשדרפנים והפחות (אסתר ט ג).
[שנה] משנה [11] למלך אחשורוש (אסתר י ג).
ומזרע המלוכה ומן הפרתמים (דניאל א ג).
ויאמר שר הסריסים לדניאל (דניאל א י).
* ורב סגנין על כל חכימי בבל (דניאל ב מח).
* [דבר] אדרגזריא [12] נדבריא (דניאל ג ב).
* [שלט] וכל שלטני מדינתא (דניאל ג ב).
* ורברבנוהי משתבשין (דניאל ה ט).
* [סרך] סרכיא ואחשדרפניא (דניאל ו ד).
ואומר אל החורים ואל הסגנים (נחמיה ד ח).
ואריבה את החורים ואת הסגנים (נחמיה ה ז).
להיות פחם בארץ יהודה (נחמיה ה יד).
ומתניה בן מיכא... ראש התחלה [13] (נחמיה יא יז).
[יסר] יסור במשא [14] כי מבין הוא (דהי"א טו כב).

——— — ע"ע מלך; ממונה.

שרים: ראש וממונה מטעם המלך, קצין עם, אציל ומיוחס. [שרשים] אב, איש, אלף, אצל, גנן, * דבר, זקן, חרר, חרש, חשדר, טפסר, יסר, נגד, נדב, נזר, נסך, נצב, נשא, סגן, סגר, סלע, * סרך, סרן, פחת, פנה, פרר, פרתם, צוה, קצה, ראש, רבב, רזן, רעה, שוע, שלט, שלש, שמן, שנה, שרר.

[1] השבעים קורין שלישית כלומר בפעם השלישית. [2] יש קורין ואל הזקנים. [3] יש קורין בימין אל המלך וכן הוא בדהי"ב כג יג. [4] ויבוא כמו ויבום ומקביל לסוף הפסוק. [5] המשיל השרים לפרים אבירים. [6] שר ונגיד תופש מלחמה. [7] אם האומה תתמעט יחת ויפחד השר שלה. או שר בלי עם מחתה לו ומקביל אל מלך. [8] רעם שרי החיל והמיית התרועה. [9] תואר כבוד לשרי פרס ומדי וכן תארו גדולי שרי יהודה מזרע המלוכה בזמן דניאל. [10] תואר שנחלק: כדת מוסב אל סדר השרים ושעורו כדת פרס ומדי (רייפמן). [11] שני למלך בחשיבות. [12] שופט נכבד הגוזר וחותך את הדין. דבריא שר מנהיג וכן בחז"ל דבר אחד לדור. [13] השבעים קורין ראש התהלה. [14] יסר כמו ישר בסי"ן, שהיה שר וראש בהרמת קול לשיר.

שרפה;

[בער] והנה הסנה בוער באש (שמות ג ב).
[צלה] ואכלו את הבשר... צלי אש (שמות יב ח).
[אכל] כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה (שמות כב ח).
[קלה] אביב קלוי באש גרש כרמל (ויקרא ב יד).
[שרף] על שפך הדשן ישרף (ויקרא ד יב).
[יקד] היא העולה על מוקדה על המזבח (ויקרא ו ב).
את השרפה אשר שרף ה' (ויקרא י ו).
[צרב] צרבת השחין היא (ויקרא יג כג).
[עבר] ומזרעך לא תתן להעביר למולך [1] (ויקרא יח כא).
[עלה] בהעלותך [2] את הנרות (במדבר ח ב).
אש יצאה... אכלה ער מואב (במדבר כא כח).
[קדח, להט] כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים (דברים לב כב).
[מזה] מזי [3] רעב ולחומי רשף (דברים לב כד).
[שלח] ואת העיר שלחו באש (שופטים א ח).
ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער

מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים טו ה).
ואת צקלג שרפנו באש (ש"א ל יד).
[נשא] ויעזבו שם את עצביהם וישאם [4] דוד ואנשיו (ש"ב ה כא).
ובאש שרוף ישרפו בשבת (ש"ב כג ז).
ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישעיה א לא).
והיתה לשרפה מאכולת אש (ישעיה ט ד).
[יצת] כי בערה כאש רשעה, שמיר ושית תאכל, ותצת בסבכי היער (ישעיה ט יז).
[עתם] בעברת ה' צבאות נעתם [5] ארץ (ישעיה ט יח).
ותחת כבודו יקד ביקוד אש (ישעיה י טז).
[אור] נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז יא).
לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד).
והיו עמים משרפות שיד קוצים כסוחים באש יצתו (ישעיה לג יב).
ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה ארצה לזפת בוערה, לילה ויומם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה (ישעיה לד ט־י).
וישפך עליו חמה אפו...ותלהטהו מסביב (ישעיה מב כה).
[נשק] אף ישיק ואפה לחם (ישעיה מד טו).
[אזר] כלכם קודחי אש מאזרי זיקות (ישעיה נ יא).
עריו נצתו מבלי יושב (ירמיה ב טו).
ועל בית הכרם שאו משאת (ירמיה ו א).
אשר קלם מלך בבל באש (ירמיה כט כב).
וכמשרפות אבותיך [6] .... כן ישרפו לך (ירמיה לד ה).
והצתי אש בעריו [7] ואכלה כל סביבותיו (ירמיה נ לב).
[נחר] שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר (יחזקאל טו ד).
ונצרבו בה כל פנים (יחזקאל כא ג).
[דור] וגם דור העצמים תחתיה (יחזקאל כד ה).
וגם אני אגדל המדורה (יחזקאל כד ט).
ובערו והשיקו בנשק ומגן (יחזקאל לט ט).
[יהב] זבחי הבהבי [8] יזבחו בשר ויאכלו (הושע ח יג).
ושלחתי אש בחומת צור ואכלה ארמנותיה (עמוס א י).
והצתי אש בחומת רבה ואכלה ארמנותיה (עמוס א יד).
ותהיו כאוד מוצל משרפה (עמוס ד יא).
[דלק] ודלקו בהם ואכלום (עבדיה א יח).
ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג יט).
כי כסלי מלאו נקלה [9] (תהלים לח ח).
שלחו באש מקדשך (תהלים עד י).
ואש נשקה ביעקב (תהלים עח כא).
כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים (תהלים פ"ג טו).
ועצמותי כמוקד נחרו (תהלים קב ד).
היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה? (משלי ו כז).
[חרך] לא יחרוך רמיה צידו (משלי יב כז).
כאש להבה אכלה סביב (איכה ב ג).
* [אזא] ואמר למזא לאתונא (דניאל ג יט).
* לא שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך (דניאל ג כז).
ושרפו לו שרפה גדולה עד למאד (דהי"ב טז ד).
[בשל] ויבשלו [10] הפסח באש כמשפט (דהי"ב לה יג).

ע"ע א ש; כ ב ו י.

שרפה: הבערת חומר או בעל חי באש. [שרשים] אור, אזא, אזר, אכל, בער, בשל, דור, דלק, חרך, יהב, יצת, יקד, להט, מזה, נחר, נשא, נשק, עבר, עלה, עתם, צלה, צרב, קדח, קלה, שלת, שרף.

[1] להעביר כמו להבעיר בהפך אתוון. עי' סנהדרין סד. שהיה צריך להעבירו על הלהבת ממש שיהיה נשרף. ומלת להעביר כמו לשרוף (הראב"ע). [2] תרגומו באדלקותך. שרופי רעב. [4] תרגומו ואודקינון דוד ואנשוהי. במשנה ר"ה כיצד משיאין משואות. [5] ת"י חרוכת ארעא. [6] השבעים קורין וכמספדות אבותיך... יספדו גם לך. [7] כמו ביעריו וכן בישעיה ותצת בסבכי היער. [8] יזבחו עולות שהם מהבהבים באש על מזבחי (רש"י), והוא ענין חרוך ושרפה בלשון חז"ל. או מענין להב ונפל הלמ"ד כמו קח=לקח (מלבי"ם). [9] מוקד ושרפת אש החולי. [10] כמו ויצלו.

שרות: [שרת] וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אותו (בראשית לט ד).
והם ישרתוהו וסביב למשכן יחנו (במדבר א נט).
כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש (במדבר ד יב).
ושרת את אחיו... ועבודה לא יעבוד (במדבר ח כו).
יהושע בן נון משרת משה מבחוריו (במדבר יא כח).
לעמוד לפניו לשרתו ולברך בשמו (דברים י ח).
ואבישג השונמית משרת את המלך (מ"א א טו).
וילך אחרי אליהו וישרתהו (מ"א יט כא).
ושם יניחו בגדיהם אשר ישרתו בהן (יחזקאל מב יד).
הולך בדרך תמים הוא ישרתני (תהלים קא ו).
* [שמש] אלף אלפין ישמשונה (דניאל ז י).
ויהיו משרתים לפני משכן אהל מועד בשיר (דהי"א ו יז).
ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו (דהי"ב כב ח).

ע"ע ע ב ו ד ה.

שׁ ר ו ת: השמוש בכהונה ועבודה כבודה, וגם על שמוש מיוחד לאיש. [שרשים] שמש, שרת.

שרש:

[שרש] שרש פורה ראש ולענה (דברים כט יז).
מני אפרים שרשם [1] בעמלק (שופטים ה יד).
ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שורש למטה ועשה פרי למעלה (מ"ב יט ל).
[גזע] ויצא חוטר מגזע ישע ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א).
כי משרש נחש יצא צפע (ישעיה יד כט).
הבאים ישרש יעקב (ישעיה כז ו).
אף בל שרש בארץ גזעם (ישעיה מ כד).
[ינק] ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה (ישעיה נג ב).
הוכה אפרים שרשם (הושע ט טז).
אשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמוס ב ט).
אשר לא יעזוב להם שרש וענף (מלאכי ג יט).
[ערה] ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז לה).
ותשרש שרשיה ותמלא ארץ (תהלים פ י).
ושרש צדיקים יתן [3] (משלי יב יב).
ושרש דבר נמצא בי (איוב יט כח).
הפך משרש [4] הרים (איוב כח ט).
ושרש רתמים [5] לחמם (איוב ל ד).
ושרשי [6] הים כסה (איוב לו ל).
* למשבק עקר שרשוהי די אילנא (דניאל ד כג).
הן לשרושי [7] הן לענש נכסין (עזרא ז כו).

———— ע"ע מקור; צמיחה.

שׁ ר ש: יסוד הצמח והאילן הנמצא בקרקע שממנו שואב ליחותו וכחותיו. ובדרך השאלה על מקור ועיקר הדבר. [שרשים] גזע, ינק, ערה, שרש.

[1] יהושע היה השרש מאפרים שיצא תחלה להלחם בעמלק. [2] נשרש בחזקה. [3] השבעים קורין ושרש צדיקים איתן. [4] מיסודם, במו שמהפכים אילן שעוקרים אותו עם השרש. [5] רתם הוא אילן שגחליו רותחין. [6] כלומר תחתית הים. [7] עקירה מן השרש.

שתדלנות: ע"ע השתדלות.

שתיקה:

[חרש] והחריש יעקב עד בואם (בראשית לד ה).
ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות יד יד).
[דמם] ידמו [1] כאבן (שמות טו טז).
וידום אהרן (ויקרא י ג).
[הסה] ויהס כלב את העם (במדבר יג ל).
כי החריש לה אביה ביום שמעו (במדבר ל טו).
לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם הריעו והריעותם (יהושע ו י).
ויאמר דבר סתר לי אליך המלך — ויאמר הס (שופטים ג יט).
החרש שים ידך על פיך ולך עמנו (שופטים יח יט).
למה אתם מחרישים להשיב את המלך (ש"ב יט יא).
קול דממה דקה (מ"א יט יב).
יום בשורה הוא ואנחנו מחשים (מ"ב ז ט).
והחרישו העם ולא ענו אותו דבר (מ"ב יח לו).
החשיתי מעולם אחריש אתאפק (ישעיה מב יד).
[אלם] והוא נענה ולא יפתח פיו, כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו (ישעיה נג ז).
[חשה] למען ציון לא אחשה (ישעיה סב א).
המזכירים את ה' אל דמי לכם, ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ (ישעיה סב ו־ז).
העל אלה תתאפק תחשה ותעננו עד מאד (ישעיה סד יא).
וישתק הים מעלינו (יונה א יא).
המשכיל בעת ההיא ידום (עמוס ה יג).
שמור פתחי פיך (מיכה ז ה).
ואמר הס כי לא להזכיר בשם ה' (עמוס ו י).
בכל מקום השליך הס (עמוס ח ג).
הס מפניו כל הארץ (חבקוק ב כ).
הס כל בשר מפני ה' (זכריה ב יז).
אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם (תהלים יט ד).
ולילה ולא דומיה לי (תהלים כב ג).
ואנכי כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (תהלים לח יד).
אשמרה לפי מחסום... נאלמתי דומיה (תהלים לט ב־ג).
לך דומיה תהלה (תהלים סה ב).
[שבח] משביח שאון ימים (תהלים סה ח).
אלהים אל דמי לך אל תחרש (תהלים פג ב).
בשוא גליו אתה תשבחם (תהלים פט י).
יקם סערה לדממה ויחשו גליו (תהלים קז כט).
אם לא שויתי ודוממתי נפשי (תהלים קלא ב).
שיתה ה' שמרה לפי נצרה על דל שפתי (תהלים קמא ג).
ואיש תבונות יחריש (משלי יא יב).
פושק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג).
חושך אמריו יודע דעת. גם אויל מחריש חכם יחשב. אוטם שפתיו נבון (משלי יז כז־כח).
ואחר ימלא פיהו חצץ (משלי כ יז).
שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כא כג).
[שתק] באין נרגן ישתק מדון (משלי כו כ).

כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה[2] (משלי כט יא).

מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה (איוב יג ה).

החרישו ממני ואדברה ויעבור עלי מה (איוב יג יג).

על מה אשא בשרי[3] בשיני? (איוב יג יד).

יכחידנה תחת לשונו (איוב כ יב).

וישימו יד על פה (איוב כא ה).

שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם... ולשונם לחכם דבקה (איוב כט ט-י).

העתיקו ממני מלים (איוב לב טו).

החרש ואאלפך חכמה (איוב לג לג).

[לוט] ותבא בלט (רות ג ז).

ישב בדד וידום כי נטל עליו (איכה ג כח).

עת לחשות ועת לדבר (קהלת ג י).

כי אם החרש תחרישי בעת הזאת (אסתר ד יד).

ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי (אסתר ז ד).

* [שמם] אשתומם כשעה חדא (דניאל ד טז).

[אלם] נתתי פני ארצה ונאלמתי (דניאל י טו).

ויחרישו ולא מצאו דבר (נחמיה ה ח).

[עמד] וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח ה).

והלוים מחשים לכל העם לאמר הסו כי היום קדוש ואל תעצבו (נחמיה ח יא).

ע"ע ד ב ו ר.

ש ת י ק ה : דממה והחרשה; אטימת הפה מלדבר.

[שרשים] אלם, דמם, הסה, חרש, חשה, לוט, עמד, שבת, שמם, שתק.

[1] ת"א ישתקון כאבנא. [2] חכם הבא אחריו ישתוק כעסו.

[3] מושך בשר שפתיו לכוף אותו אל השתיקה שלא להתלונן **על רוע מזלו.**

ת

תאוה: [אוה, חמד] ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל (בראשית ג ו).

[שוק] ואל אישך תשוקתך (בראשית ג טז).

[כסף] הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך (בראשית לא ל).

שכם בני חשקה נפשו בבתכם (בראשית לד ח).

[חפץ] כי חפץ בבת יעקב (בראשית לד יט).

לא תחמוד אשת רעך (שמות כ יד).

[זנה] ואת כל הזונים אליהם (ויקרא כ ה).

והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה (במדבר יא ד).

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר טו לט).

ולא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך (דברים ה יח).

ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכול בשר, בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר (דברים יב כ).

[שאל] ובכל אשר תשאלך נפשך (דברים יד כו).

וחשקת בה ולקחת לך לאשה (דברים כא יא).

ותכל[1] דוד המלך לצאת אל אבשלום (ש"ב יג לט).

ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם? (ש"ב כג טו).

כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות (מ"א ט א).

כלו אוהב שוחד ורודף שלמונים (ישעיה א כג).

[צבה] צבי ממלכות תפארת גאון כשדים (ישעיה יג יט).

את נשף חשקי שם לי לחרדה (ישעיה כא ד).

לשמך ולזכרך תאות נפש (ישעיה כו ח).

[שחר] נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי[2] אשחרך (ישעיה כו ט).

כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה (ישעיה כח ד).

[שקק] והנה עיף ונפשו שוקקה (ישעיה כט ח).

ובשקוציהם נפשה חפצה (ישעיה סו ג).

[צבא] נחלת צבי צבאות[3] גוים (ירמיה ג יט).

ואני לא אצתי מרועה[4] אחריך ויום אנוש לא התאויתי (ירמיה יז טז).

[עגב] ותשחת עגבתה[5] ממנה (יחזקאל כג יא).

והנך להם כשיר עגבים (יחזקאל לג לב).

[שאף] השואפים[6] על עפר ארץ בראש דלים (עמוס ב ז).

וחמדו שדות וגזלו (מיכה ב ב).

בכורה אותה נפשי (מיכה ז א).

[רחב] אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב ה).

תאות לבו נתתה לו (תהלים כא ג).

[ערג] כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלהים (תהלים מב ב).

[יחם] ובחטא יחמתני[7] אמי (תהלים נא ז).

ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם (תהלים עח כט).

ויתאוו תאוה במדבר (תהלים קו יד).

כי השביע נפש שוקקה (תהלים קז ט).

[תאב] גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת (תהלים קיט כ).

הנה תאבתי לפקודיך (תהלים קיט מ).

פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי (תהלים קיט קלא).

אל תחמוד יפיה בלבבך ואל תקחך בעפעפיה (משלי ו כה).
תאות אדם [8] חסדו (משלי יט כב).
שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה (משלי כז כ).
שלש הנה לא תשבענה... שאול ועוצר רחם [9], ארץ לא שבעה מים (משלי ל טז).
כעבד ישאף צל [10] וכשכיר יקוה פעלו (איוב ז ב).
למעשה ידיך תכסף (איוב יד טו).
אם תעירו ואם תעוררו... עד שתחפץ (שה"ש ב ז).
אני לדודי ועלי תשוקתו (שה"ש ז יא).
[אבה] ויסתבל החגב ותפר האביונה [11] (קהלת יב ה).
ועל חמדת נשים... לא יבין (דניאל יא לז).
ויתן להם המזון לרוב וישאל המון [12] נשים (דהי"ב יא כג).

———— ע"ע ר צ ו ן.

ת א ו ה: השתוקקות וחמדה; נטיה גשמית חזקה לדבר הערב, בין לגנאי ובין לשבח. [שרשים] אבה, אוה, זנה, חמד, יחס, כמה, כסף, עגב, ערג, צבא, צבה, רחב, שאל, שאף, שוק, שחר, שקק.

[1] מקרא קצר: ותכל נפש. [2] יש קורין אף רוחי בבקר ישחרך. [3] צבאות הוא הרבוי מן צבי וטעם צבי צבאות כמו קדש הקדשים (שד"ל). [4] יש קורין יום רעה תחת מרועה. [5] וקלקלה בתאותה יותר ממנה. [6] התאבים לקחת עפר ארץ עם ראש דלים, כי חפצים להרוג אותם ולקחת את אדמתם. [7] חמום ותאות המשגל. [8] העיקר שהבריות מתאוים לאדם הוא בעבור חסדו (רש"י). [9] השלש אשר לא תשבענה הן: הקבר והתאוה המושלת על הרחם, וארץ הצמאה למים. [10] תאותו גדולה כל כך עד שרוצה לבלוע הצל. [11] החגב תואר לגיד, האביונה הוא צומת העורקים המעוררים תאות המשגל ומערבים את הזרע (prostate gland). [12] השבעים קורין וישא להם נשים

תאומים: ע"ע כפולים.

תבה: ע"ע אניה; ארון.

תבואה: [זרע] להחיות זרע על פני כל הארץ (בראשית ז ג).
[ספא] גם תבן גם מספוא רב עמנו (בראשית כד כה).
[אלם] והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה (בראשית לז ז).
[שבל] והנה שבע שבלים עולות בקנה אחד (בראשית מא ה).
[ברר] ויצברו בר תחת יד פרעה (בראשית מא לה).
[שבר] וירא יעקב כי יש שבר במצרים (בראשית מב א).

[שער, חטה, כסם] השעורה אביב... והחטה והכוסמת (שמות ט לא־לב).
[גדש, קום] ונאכל גדיש [1] או הקמה (שמות כב ה).
[מלא, דמע] מלאתך ודמעך [2] לא תאחר (שמות כב כח).
[אבב] אביב [3] קלוי באש גרש [4] וכרמל (ויקרא ב יד).
[קצר] ובקוצרכם את קציר ארצכם (ויקרא יט ט).
[בוא] וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש שנים (ויקרא כה כא).
[יבל] ונתנה הארץ את יבולה (ויקרא כו ד).
[דוש, בצר] והשיג לכם דיש [5] את בציר (ויקרא כו ה).
[דגן] כדגן מן הגורן (במדבר יח כז).
[גרן, יקב] כתבואת גורן וכתבואת יקב (במדבר יח ל).
ארץ חטה ושעורה (דברים ח ח).
פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם (דברים כב ט).
[נוב] ויאכל תנובת שדי (דברים לב יג).
[עבר] ויאכלו מעבור הארץ (יהושע ה יא).
וישחיתו את יבול הארץ (שופטים ו ד).
[חבט] וגדעון חובט [6] חטים בגת (שופטים ו יא).
[קלה] קח נא... איפת הקליא הזה (ש"א יז יז).
[רוף] ותשטח עליו הריפות [7] (ש"ב יז יט).
לחם בכורים... וכרמל בצקלונו [8] (מ"ב ד מב).
[ספח, סחש] אכול השנה ספיח [9] ובשנה השנית סחיש (מ"ב יט כט).
והיה כאסוף קציר [10] קמה וזרועו שבלים יקצור (ישעיה יז ה).
[קצח, כמן] והפיץ קצח וכמון יזרוק ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו (ישעיה כח כה).
[שחס] אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחיס (ישעיה לז ל).
[זרה] דרך בת עמי לא לזרות [11] ולא להבר (ירמיה ד יא).
[פול, עדש, דחן] קח לך חטין ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמים (יחזקאל ד ט).
את פרי העץ ותנובת השדה (יחזקאל לו ל).
[צמח] צמח בלי יעשה קמח (הושע ח ז).
ומלאו הגרנות בר (יואל ב כד).
[נפל] ומפל [12] בר נשביר (עמוס ח ו).
[עמר] כי קבצם כעמיר [13] גורנה (מיכה ד יב).
ועמקים יעטפו בר (תהלים סה יד).
שלא מלא כפו קוצר [14] וחצנו מעמר (תהלים קכט ז).
באין אלפים אבוס בר [15] ורב תבואות בכח שור (משלי יד ד).
זורע עולה יקצור און בשבט עברתו [16] יכלה (משלי כב ח).

בשדה בלילו[17] יקצורו וכרם רשע ילקשו (איוב כד ו).
גם בין העמרים תלקט (רות ב טו).
[צבת] שול תשולו לה מן הצבתים[18] (רות ב טז).
וימד שש[19] שעורים וישת עליה (רות ג טו).
שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי[20] (איכה ד ט).
את המקחות וכל שבר... למכור (נחמיה י לב).
ראשית דגן... וכל תבואות שדה (דהי"ב לא ה).
——— ע"ע כלי מחרשה; לחם; צמיחה; קש ותבן.

תבואה: פרי הארץ הבא לבעליה אחרי זריעה וקצירה. [שרשים] אבב, אלם, בוא, בצר, ברר, גדש, גרן, דוש, דגן, דחן, דמע, זרע, חבט, חטה, יבל, יקב, כסם, כמן, מלא, נוב, נפל, סחש, ספא, ספח, עבר, עדש, עמר, פול, בצת, צמח, קום, קלה, קצח, קצר, רוף, שבל, שבר, שחס, שער.

1 גל גדול מקבוץ עמרי התבואה. 2 תבואות שנמלאו ונתבשלו כל צרכן. דמע תבואות שמן ויין. 3 תבואה בראשית בשולה בעודה בשבלים. 4 גרעיני תבואה הנמללים משבליהם בעודם רכים, גרוסים ונטחנים לקמח או נאכלים כמו שהם קלוים באש. 5 זמן הדישה חבוט השבלים להוציא מהם הגרגרים, זמן בצירה כריתת אשכלות הגפן. 6 הוצאת גרגרי התבואה מן השבלים. 7 גרגרי תבואה מרוחים וכתושים. 8 תרגומו בלבושיה כלומר בקליפתו. 9 ספיח צמח העולה מאליו בלי זריעה וחרישה מן הגרגרים שנפלו בעת הקציר בשנה העברת, וסחיש הוא הגדל אחר הספיח, בישעיה שחים בהפך אתונן. 10 כמו כאסוף קוצר קמה. 11 לא לזרות המוץ מן הגורן ולא לנקות התבואה מן העפר. 12 שנופל ממנו בכברה. 13 אלומות תבואה. 14 המעמר מלקט את השבלים ומאלמם לצביתה גדולה. 15 באין שורים לעבודת השדה ויעבדנו בעצמו ירוית האבוס בר שלא יאכילם, אבל רב תבואות בכח שורו, כלומר מוטב שיאכילם בעבודתו כי יצא הפסדו בשכרו. 16 השבט שחובטין בו התבואה יכלה קודם שיוציא מקצירו תבואה, וזה מתאים עם ראש הפסוק (רד"ק). 17 בלילו כמו יבולו, יש קורין רש תחת רשע. 18 צבור ואגוד. 19 יש קורין סאת שעורים וכן בפסוק יז. 20 סיבת מיתתם ברעב מפני שהיו חסרים תנובות שדה.

תבלין: ע"ע בשמים; מלח.

תבן: ע"ע קש ותבן.

תהו ובהו: ע"ע שממון.

תהום: ע"ע מים.

תואר: [נשא] נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג ו).
[אב] אברהם כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה).
[תמם] ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז).
[חלק] הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק (בראשית כז יא).
[יפה, תאר] יפת תואר ויפת מראה (בראשית כט יז).
[דון] אל יחר בעיני אדוני (בראשית לא לה).
[שרה] ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית לב כט).
[כבד] והוא נכבד מכל בית אביו (בראשית לד יט).
דלות ורעות תואר מאד... בריאות בשר ויפות תואר (בראשית מא יח-יט).
[ברך] ויקרא לפניו אברך[4] (בראשית מא מג).
[אצל] ואל אצילי בני ישראל (שמות כד יא).
[קרא, ראש] קרואי העדה נשיאי מטות אבותם, ראשי אלפי ישראל הם (במדבר א טז).
[ענה] והאיש משה ענו מאד (במדבר יב יג).
[שם] נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם (במדבר טז ב).
[איש] משה איש האלהים (דברים לג א).
משה עבד ה' (דברים לד ה').
כמוך כמוהם אחד כתואר פני המלך (שופטים ח יח).
[אדם] והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי (ש"א טז יב).
[בין] ונבון דבר ואיש תואר (ש"א טז יח).
[שכל] טובת שכל ויפת תואר (ש"א כה ג).
[זקן] ויאמר לה מה תארו? ותאמר איש זקן עולה והוא עוטה מעיל (ש"א כח יד).
[חיי, פעל] בן איש חי רב פעלים (ש"ב כג כ).
גם הוא טוב תואר מאד (מ"א א ו).
איש בעל שער[2] ואזור עור אזור במתניו (מ"ב א ח).
[פרש] רכב ישראל ופרשיו (מ"ב ב יב).
[גדל] הוא היה איש גדול לפני אדוניו ונשוא פנים (מ"ב ה א).
[חרש, סגר, אול] החרש והמסגר... ואת אילי הארץ (מ"ב כד יד-טו).
[כהן] ואת שריה כהן הראש (מ"ב כה יח).
[יעץ, חכם] גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים, ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש (ישעיה ג ג).
[פלא, שלם] פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום (ישעיה ט ה).
[הלל] הילל בן שחר (ישעיה יד יב).
[הדר] לא תואר ולא הדר (ישעיה נג ב).
כן משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם (ישעיה נב יד).

זית רענן יפה פרי תואר קרא ה׳ שמך (ירמיה יא טז).
כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו).
[צנר] שני צנתרות הזהב (זכריה ד יב).
הולך תמים ופועל צדק (תהלים טו ב).
[זמם] לו בעל מזמות יקראו (משלי כה ח).
[אלף] אלוף נעוריה (משלי ב יז).
[ישר, ירא] תם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א א).
ויצורי[3] כצל כולם (איוב יז ז).
[טהר] וטהר ידים יוסיף אומץ (איוב יז ט).
[כבר] ואם צדיק כביר תרשיע? (איוב לד יז).
איש גבור חיל (רות ב א).
[פלה] שבה פה פלוני אלמוני (רות ד א).
חשך משחור תארם (איכה ד ח).
[מלך, פרתם] מזרע המלוכה ומן הפרתמים (דניאל ו ג).
[חמד] דניאל איש חמודות (דניאל י יא).
* [רבב, יקר] די הגלי אסנפר רבא ויקירא (עזרא ד י).

ע״ע יופי; כבוד.

תואר: הגזרה החיצונית של הצמח והחי, הצורה והתבנית. בהשאלה שם כנוי ליחס בו אנשי מעלה, ולפעמים גם כנוי לגנות. [שרשים] אבי, אדם, אול, איש, אלף, אצל, בין, ברך, גדל, דון, הדר, הלל, זמם, זקן, חיי, חכם, חלק, חמד, חרש, טהר, יעץ, יפה, * יקר, ירא, * ישר, כבד, כבר, כהן, מלך, נשא, סגר, ענה, פלא, פלה, פעל, פרש, פרתם, צנר, קרא, ראש, * רבב, שכל, שלם, שם, שרה, תואר, תמם.

[1] כרעו ברך, וי״א אבי המלך ראש יועציו. [2] אדרת שער. [3] קלסתר פנים.

תואר לה׳:

[אלה] בראשית ברא אלהים (בראשית א א).
[שם] אז הוחל לקרוא בשם ה׳ (בראשית ד כו).
[אול, עלה] והוא כהן לאל עליון (בראשית יד יח).
[שדד] אני אל שדי (בראשית יז א).
[שפט] השופט כל הארץ לא יעשה משפט? (בראשית יח כב).
[עלם] ויקרא שם בשם ה׳ אל עולם (בראשית כא לג).
[היה] אהיה אשר אהיה (שמות ג יד).
[הוה] ושמי הויה לא נודעתי להם (שמות ו ג).
[קנא] אל קנא פוקד עון אבות על בנים (שמות כ ה).
[רחם, חנן, חסד] אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת (שמות לד ו).
ונוקב שם ה׳ מות יומת (ויקרא כד טז).
אל אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר טז כב).
[אחד] שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד (דברים ז ד).
[דון, גדל, גבר] אלהי האלהים ואדוני הארונים האל הגדול הגבור והנורא (דברים י יז).
וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך (דברים כח י).
[כבד, ירא] ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כח נח).
כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו (דברים לב ג).
[צור] הצור תמים פעלו (דברים לב ד).
[אמן, צדק, ישר] אל אמונה... צדיק וישר הוא (דברים לג טז).
[שכן] ורצון שוכני[1] סנה (דברים לג טז).
[מען, קדם] מעונה אלהי קדם (דברים לג כז).
[צבא] להשתחוות ולזבוח לה׳ צבאות (ש״א א ג).
[נצח] נצח ישראל לא ישקר (ש״א טו כט).
[קום] ויקרא בשם ה׳ אלהים והניף ידו אל המקום[2] ואסף המצורע (מ״ב ה יא).
לי דבר צור ישראל (ש״ב כג ג).
[קדש] ותשא מרום עיניך אל קדוש ישראל (מ״ב יט כב).
[אבר] האדון ה׳ צבאות אביר ישראל (ישעיה א כד).
קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות (ישעיה ו ג).
[חיי] אלהים חי (ישעיה לז ד).
[ברא, יצר] יוצר אור ובורא חושך (ישעיה מה ז).
[מלך] וה׳ אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם (ירמיה י י).
[קוה, ישע] מקוה ישראל מושיעו בעת צרה (ירמיה יד יח).
אני ה׳ אלהי כל בשר (ירמיה לב כז).
[גאה] בגאון שם ה׳ אלהיו (מיכה ה ג).
טהור עינים מראות ברע (חבקוק א יג).
[שמע] ה׳ שמעתי שמעך יראתי (חבקוק ג ב).
הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי (תהלים ה ג).
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כב ד).
[רום] כי רבים לוחמים לי מרום! (תהלים נו ג).
[אב] אבי יתומים ודיין אלמנות (תהלים סח ו).
[רכב] לרוכב בערבות בשמי שמי קדם (תהלים סח ו).
[אור, אדר] נאור אתה אדיר מהררי אלף (תהלים עו ה).
[רעה] רועה ישראל... יושב הכרובים (תהלים פ ב).
[ערץ, חסן] אל נערץ בסוד קדושים רבה... חסין יה (תהלים פט ח-ט).
[עשה] ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט ב).
[נצר] ונוצר נפשך הוא ידע (משלי כד יב).
[חכם] חכם לבב ואמיץ כח (איוב ט ד).

בבטן עושני עשהו (איוב לא טו).
[שגא] הן אל שגיא ולא נדע (איוב לו כו).
[תמם] נפעלות תמים דעים (איוב לז טז).
מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג לח).
[גבה] כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם (קהלת ה ז).
* ולעלאה ברכת ולחיי עלמא שבחת (דניאל ד לא).
* דניאל עבד אלהא חיא (דניאל ו כא).
* [עתק] ועתיק יומין[3] יתב (דניאל ז ט).
* ועד עתיק יומיא מטה (דניאל ז יג).
וישבע בחי העולם (דניאל יב ז).

——— ע"ע א ל ה ו ת ; ש כ י נ ה.

ת ו א ר ל ה ׳ : שם המיוחד שם הוי"ה הוא שם העצם להורות על היה הוה ויהיה, והשמות האחרים הם כנוים ותוארים. [שרשים] אב, אבר, אדר, אול, אור, אחד, אלה, אמן, ברא, גאה, גבה, גבר, גדל, דון, הוה, היה, חיי, חכם, חנן, חסד, חסן, טוב, יצר, ירא, ישע, ישר, כבד, מלך מען, נצח, נצר, עלה, עלם, ערץ, עשה, * עתק, צבא, צדק, צור, קדם, קדש, קוה, קום, קנא, רום, רכב, רעה, שגא, שדד, שכן, שם, שמע, שפט, תמם.

[1] מי שנראה למשה בסנה. זהו מקור שם „שכינה".
[2] מקום הוא כנוי להקב"ה כי מלא כל הארץ כבודו.
[3] זקן בימים והוא תואר לה׳ כמו „אין סוף" בקבלה.

תודה: ע"ע הודייה; קרבנות.

תוך: ע"ע אמצעות.

תוכחה: [יכח] והוכיח אברהם את אבימלך על אדות באר המים (בראשית כא כה).

את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש (בראשית לא מב).
[יסר] השמיעך את קולו ליסרך (דברים ד לו).
[כהה] בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בהם (ש"א ג יג).
והוכחתיו בשבט אנשים (ש"ב ז יד).
[עצב] ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית? (מ"א א ו).
ויסרני מלכת בדרך העם הזה (ישעיה ח יא).
תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך (ירמיה ב יט).
לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמיה ב ל).
עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה (ירמיה ו טז).
ולמד אותם השכם ולמד ואינם שומעים לקחת מוסר (ירמיה לב לג).
הלא תקחו מוסר לשמוע (ירמיה לה יג).
ונוסרו כל הנשים (יחזקאל כג מח).
ה׳ למשפט שמתו וצור[1] להוכיח יסדתו (חבקוק א יב).
[ארח] תודיעני אורח חיים (תהלים טז יא).
[דרך] יורה חטאים בדרך (תהלים כ"ה ח).
הורני ה׳ דרכך ונחני באורח מישור (תהלים כז יא).
לקחת מוסר השכל (משלי א ג).
נאצו כל תוכחתי (משלי א ל).
החזק במוסר אל תרף (משלי ד יג).
ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי? (משלי ה יב).
ודרך חיים ותוכחת מוסר (משלי ו כג).
אורח חיים שומר מוסר ועוזב תוכחת מתעה (משלי י יז).
אוהב מוסר אוהב דעת ושונא תוכחת בער (משלי יב א).
שונא תוכחת ימות (משלי טו י).
אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין (משלי טו לב).
ושומע תוכחת קונה לב (משלי טו לב).
מסלת ישרים סור מרע שומר נפשו נוצר דרכו (משלי טז יז).
[גער] תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז י).
יסר בנך... ואל המיתו[2] אל תשא נפשך (משלי יט יח).
שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי יט כ).
טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת (משלי כז ה).
שבט ותוכחת יתן חכמה (משלי כט טו).
[נשא] משא אשר יסרתו אמו (משלי לא א).
ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון (איוב לו י).
אשרי איש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס (איוב ה יז).

——— ע"ע ג ע ר ה ; מ ו כ י ח.

ת ו כ ח ה : הצעת דברים נוכח זולתו לעוררו לתשובה מדרכו הרעה; יסורים הבאים על האדם כדי למרקו מפשעיו ולהיטיב אחריתו. [שרשים] ארח, גער, דרך, יכח, יסר, כהה, נשא, עצב.

[1] כמו וציר (ביו"ד), כלומר יעדתי אותו להיות שלוח ליסר את ישראל כדי שישובו אל ה׳. [2] שלא ישים העם לבו לקול המית ושאגת בנו, שדרך הילדים להרבות שאון והמיון על נקלה כדי להבעית את המיסר אותו או כדי להפיג כעסו מעליו.

תולדות הימים: [ילד] זה ספר תולדות אדם (בראשית ה א).

[יום] שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה

השמים ועד קצה השמים, הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו? (דברים ד לב).
את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום (דברים כט יד).
[דור] ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם (דברים כט כא).
זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור (דברים לב ז).
ויתר דברי זמרי וקשרו אשר קשר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל (מ"א טז כ).
קורא הדורות מראש (ישעיה מא ד).
שמעו נא זאת הזקנים והאזינו כל יושבי הארץ ההיתה כזאת בימיכם ואם בימי אבותיכם? עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר (יואל א ב־ג).
[קדם] חשבתי ימים מקדם שנות עולמים (תהלים עז ו).
[עלם] למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם (תהלים עח ו).
ויכתב בספר דברי הימים (אסתר ב כג).
[זכר] ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך (אסתר ו א).
[דרש] ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובים במדרש הנביא עדו (דהי"ב יג כב).

———— ע"ע דור; יחוס.

תולדות הימים: המאורעות אשר אירעו לדורות זה אחר זה והשתלשלות קורותיהם במשך הזמן ההוא, שבאו בדרך סיפור מפה לפה או שהיו נכתבים בספר לזכרון. [שרשים] אחר, דור, דרש, זכר, יום, ילד, עלם, קדם.

תולעים: [תלע] וירום תולעים ויבאש (שמות טז כ).
[רמם] ולא הבאיש ורמה לא היתה בו (שמות טז כד).
כי תאכלנו התולעת (דברים כח לט).
[נסס] והיה כמסס[1] נוסס (ישעיה י יח).
תחתיך יוצע רמה ומכסיך תולעה (ישעיה יד יא).
[עשש] כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס (ישעיה נא ח).
כי תולעתם[2] לא תמות (ישעיה סו כד).
ונתתי את בשרך על ההרים ומלאתי הגאיות רמות[3] (יחזקאל לב ה).
[רקב] אני כעש לאפרים וכרקב לבית יהודה (הושע ו יב).
וימן האלהים תולעת בעלות השחר ותך את הקיקיון ויבש (יונה ד ז).
ברקב יבלה כבגד אכלו עש (איוב יג כח).
לשחת קראתי אבי אתה, אמי ואחותי לרמה (איוב יז יד).
ורמה תכסה עליהם (איוב כא כו).
אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה (איוב כה ו).

———— ע"ע שקצים ורמשים.

תולעים: רמה ורקב הרוחשים הנולדים על ידי בלוי בגדים בשר ועצמות. [שרשים] נסס, עשש, רמם, רקב, תלע.

[1] כאלו נאכל מן הסס הוא העש המכלה את הבגד. [2] רמה האוכלת את בשרם. [3] לשון רמה ותולעה.

תועבה: [פגל] והנותר מבשר הזבח ביום השלישי... פגול[1] (ויקרא ז יז־יח).
[שקץ] ואת נבלתם תשקצו (ויקרא יא יא).
[תעב] שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (דברים ז כו).
נעשתה התועבה הזאת בישראל (דברים יז ד).
לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו (דברים כג ח).
[בזה] לבזוה נפש למתעב[2] גוי (ישעשיה מט ז).
ובשקוציהם נפשם חפצה (ישעיה סו ג).
[געל] גועלת אשה ובניה... אשר געלו אנשיה (יחזקאל טז מה).
[שער] בבית ישראל ראיתי שערוריה (הושע ו י).
[בוש] וינזרו לבושת ויהיו שקוצים כאהבם (הושע ט י).
מתעב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו ח).
המתעבים[3] משפט ואת כל הישרים יעקשו (מיכה ג ט).
בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל (מלאכי ב יא).
כי תועבת ה' נלוז ואת ישרים סודו (משלי ג לב).
מאזני מרמה תועבת ה' (משלי יא א).
זבח רשעים תועבת ה' (משלי טו ח).
תועבת ה' כל גבה לב (משלי טז ה).
מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם (משלי יז טו).
שבע תועבות בלבו (משלי כו כה).
אף כי נתעב ונאלח (איוב טו טז).
תעבוני כל מתי סודי (איוב יט יט).

———— ע"ע מאוס; נבלה.

תועבה: שקוץ, מאוס וגועל נפש, דבר מכוער ונאלח. [שרשים] בוש, בזה, געל, פגל, שער, שקץ, תעב.

[1] טעם וריח רע, פגול בקרבנות הוא גם במחשבה שחשב לאכלו חוץ לזמנו או חוץ למקומו. [2] השבעים קורין למתועב גוי ומקביל אל נפש. [3] השבעים קורין המתועבים משפט.

תועה: [תעה] כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי (בראשית כ יג).

ותתע במדבר באר שבע (בראשית כא יד).
וימצאהו איש והנה תועה בשדה (בראשית לז טו).
[בוך] נבוכים הם בארץ (שמות יד ט).
כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה (שמות כג ג).
והוא למו הולך דרך ואוילים [1] לא יתעו (ישעיה לה ח).
עמי מאשריך מתעים (ישעיה ג יב).
כלנו כצאן תעינו (ישעיה נג ו).
כי התעיתם [2] בנפשותיכם (ישעיה מב כ).
[שגה] שגו צאני בכל ההרים (יחזקאל לד ו).
אשר לא תעו בתעות בני ישראל כאשר תעו הלוים (יחזקאל מח יא).
הנביאים המתעים את עמי (מיכה ג ה).
ויתעם בתהו לא דרך (תהלים קז מ).
אל תשגני ממצותיך (תהלים קיט י).
זדים ארורים השוגים ממצותיך (תהלים קיט כא).
אל תתע בנתיבותיה (משלי ז כה).
אדם תועה מדרך השכל (משלי כא טז).
ימששו חושך ולא אור ויתעם כשכור (איוב יב כה).

ע"ע טעות.

תועה: מצב של אדם שוגה ותועה; הליכה בדרך באין מטרה; אובד דרך ואינו יודע להיכן יפנה. בהשאלה לאופן מוסרי במובן העדר דרך נכונה בחיים והנטיה מדרך הישרה לארחות עקלקלות. [שרשים] בוך, שגה, תעה.

[1] יש קורין וגאולים לא יתעו. [2] השבעים קורין הרעותם בנפשותיכם.

תועלת:

[יעל] אשר לא יועילו ולא יצילו (ש"א יב כא).
[עזר] לא לעזר ולא להועיל (ישעיה ל ה).
אולי תוכלי הועיל (ישעיה ל ה').
ועמי המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב יא).
הבל ואין בו מועיל (ירמיה טז יט).
והועיל לא יועילו (ירמיה כג לב).
מה הועיל פסל כי פסלו יוצרו? (חבקוק ב יח).
לא יועיל הון ביום עברה (משלי יא ד).
[סכן] הוכח בדבר לא יסכון (איוב טו ג).
ומה יועיל כי נפגע בו? (איוב כא טו).
הלאל יסכן גבר כי יסכון עלימו משכיל (איוב כב ב).
להותי יועילו לא עוזר למו (איוב ל יג).
לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים (איוב לד ט).
מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי? (איוב לה ג).

ע"ע עזרה; תכלית.

תועלת: מעשה טוב; סבב טובה והבאת עזרה ותכלית למי שיהיה. [שרשים] יעל, סכן, עזר.

תורה:

[ירה] מצותי חקותי ותורותי (בראשית כו ה).
תורה אחת יהיה לאזרח ולגר (שמות יב מט).
למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות יג ט).
[שמר] ושמרו את משמרתי (ויקרא כב ט).
זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט יד).
[שפט] תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר טו טז).
הואיל משה באר את התורה הזאת (דברים א ה)
אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת (דברים ד ח).
[עוד] וזאת התורה אשר שם משה... אלה העדות [1] והחקים והמשפטים (דברים ד מד־מה).
וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר (דברים יז יח).
[דבר] לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים היא... ולא מעבר לים... כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (דברים ל יא).
[שיר] ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם (דברים לא יט).
תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד).
[דת] מימינו אש דת למו (דברים לה ב).
לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח).
ככתוב בספר תורת משה (יהושע ה לא).
[ברה] ארון ברית האלהים (שופטים כ כז).
וזאת תורת האדם (ש"ב ז יט).
ויתנו עליו את הנזר ואת העדות (מ"ב יא יב).
ויאמר חלקיהו הכהן הגדול אל שפן הסופר ספר התורה מצאתי בבית ה' (מ"ב כב ה).
כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם (ישעיה ב ג).
כי מאסו את תורת ה' צבאות (ישעיה ה כד).
צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיה ח טז).
[חקק] כי עברו תורות חלפו חק הפרו ברית עולם (ישעיה כד ה).
[ספר] דרשו מעל ספר ה' וקראו (ישעיה לד ז).
ולתורתו איים ייחלו (ישעיה מב ד).
ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה מב כא).
ותופשי התורה לא ידעוני (ירמיה ב ח).
חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו (ירמיה יח יח).
כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לז כו).
אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו (הושע ח יב).
על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט (חבקוק א ד).
[קדש] כהניה חללו קדש חמסו [2] תורה (צפניה ג ד).
שאל נא את הכהנים תורה (חגי ב יא).

אבותיכם איה הם? והנביאים הלעולם יחיו? אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם (זכריה א ה־ו).
[ידע] תורת אמת היתה בפיהו... כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב ו־ז).
הכשלתם רבים בתורה... ונושאים פנים בתורה (מלאכי ב ח־ט).
זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג כא).
ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א ב).
[עזז] מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תהלים ח ג).
[אמר] אמרות ה׳ אמרות טהורות (תהלים יט ח).
תורת ה׳ תמימה משיבת נפש (תהלים יט ח).
תורת ה׳ בלבו לא תמעד אשוריו (תהלים לז לא).
ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל (תהלים עח ה).
בדרך עדותיך ששתי (תהלים קיט יד).
ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש (תהלים קיט מו).
טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (תהלים קיט עב).
לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי (תהלים קיט צב).
נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי (תהלים קיט קה).
עת לעשות לה׳ הפרו תורתך (תהלים קיט קכו).
שלום רב לאוהבי תורתך (תהלים קיט קסה).
אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז).
עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר (משלי ג ח).
[לקח] כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד ב).
[חכם] ראשית חכמה קנה חכמה... סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה, תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך (משלי ד ז־ט).
בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (משלי ו כב).
כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג).
טוב פריי מחרוץ ומפז (משלי ח יט).
עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם (משלי כח ד).
תורת חסד על לשונה (משלי לא כו).
ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב יא ט).
ככתוב בתורת משה איש האלהים (עזרא ג ב).
ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח ה).
ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא (חמיה ח ח).
וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (דהי"ב טו ג).
מצא... את ספר תורת ה׳ ביד משה (דהי"ב לד יד).

——— ע"ע דין ומשפט; הוראה; מצוה.

תורה: למוד סדר ההנהגה, דין ומשפט ומוסר השכל; חמשה חומשי תורה. [שרשים] אמר, ברה, דבר, דת, חכם, חקק, ידע, ירה, לקח, ספר עוד, עזז, קדש, שיר, שמר, שפט.

[1] עדות על אמונת אומן ספורי התורה או על יעוד העתיד והתראה ללכת בדרכי המוסר. [2] הסירו התורה ולא למדוה.

תחבולה:
[נכל] ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית לז יח).
[שכל] שכל את ידיו (בראשית מח יד).
[חכם] הבה נתחכמה לו (שמות א י).
[נקש] ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני (ש"א כח ט).
ינקש[1] נושה לכל אשר לו (תהלים קט יא).
[חבל] ונבון תחבולות יקנה (משלי א ה).
באין תחבולות יפל עם ותשועה ברוב יועץ (משלי יא יד).
מחשבות צדיקים משפט תחבולות רשעים מרמה (משלי יב ה).
ובתחבולות עשה מלחמה (משלי כ יח).
לז יב).
והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו לפעלם (איוב לז יב).

——— ע"ע מחשבה; עצה.

תחבולה: הסתבכות והתאבכות בדעה ומחשבה: התחכמות להכשיר המעשה ולהוציא דבר לפעולת. [שרשים] חבל, חכם, נכל, נקש, שכל.

[1] מכשילו על ידי תחבולה ויקח ממנו את כל רכושו.

תחיבה:
[דקר] ויקח רומח... וידקור את שניהם (במדבר כה ז־ח).
[נתן] ולקחת את המרצע ונתתה[1] באזנו (דברים טו יז).
[תקע] ויקח את החרב... ויתקעה בבטנו (שופטים ג כא).
[צנח] ותתקע את היתד ברקתו ותצנח[2] בארץ (שופטים ד כא).
[מעך] וחניתו מעוכה בארץ (ש"א כו ז).
ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום (ש"ב יח יד).
[הדה] גמול ידו הדה (ישעיה יא ח).
ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב כג).

[נעץ] תחת הנעצוץ[3] יעלה הדס (ישעיה נה יז).

ע"ע דחיקה.

תחיבה: נעיצה ודחיקה, הכנסת איזה דבר בכח אל חלל מצומצם. [שרשים] דקר, חדה, מעך, נעץ נתן, צנח, תקע.

[1] ת"י ותסוב ית מחטא ותנעוץ באודניה. [2] ת"י ונעצת בארעא. [3] קוץ הדוקר ונועץ בגופו.

תחיה:

[חיה] ותחי רוח יעקב (בראשית מה כז).
[חדש] ונחדש שם המלוכה (ש"א יא יד).
וחדשו ערי חורב (ישעיה סא ד).
ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה אתן בקרבכם (יחזקאל יא יט).
יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו (הושע ו ב).
[טלל] אהיה כטל לישראל (הושע יד ו).
פעלך בקרב שנים חייהו (חבקוק ג ב).
תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך (תהלים פה ז).
היחיו את האבנים מערמות העפר? (נחמיה ג לד).
ויחדש את מזבח ה' (דהי"ב טו ח).

תחיה: השב דבר לעלומיו ולקדמותו ולאיתנו הראשון; להחזיר הדבר ליושנו
[שרשים] חדש, חיה, טלל.

תחיית המתים:

[אחר] תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו (במדבר כג י).
[חיה] אני אמית ואחיה (דברים לב לט).
ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב ו).
[שוב] ויתמודד על הילד שלש פעמים ויקרא אל ה'... ותשב נפש הילד על קרבו ויחי (מ"א יז כב-כג).
ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו ויגהר עליו ויחם בשר הילד ...ויזורר הנער עד שבע פעמים, ויפקח הנער את עיניו (מ"ב ד לד-לה).
[קום] ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו (מ"ב יג כא).
מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כו יד).
[קוץ, טלל] יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל (ישעיה כו יט).
וישנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמיה נא לט).
העצמות היבשות שמעו דבר ה': כה אמר אדני ה' לעצמות האלה, הנה אני מביא בכם רוח וחייתם, ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם (יחזקאל לז ד-ו).
ויחיו ויעמדו על רגליהם (יחזקאל לז י).
הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל (יחזקאל לז יב).
[ברא, חדש] תוסף רוחם יגוועון ואל עפרם ישובון, תשלח רוחך יבראון ותחדש פני האדמה (תהלים קד כט-ל).
אם ימות גבר היחיה? כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (איוב יד יד).
ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם (דניאל יב ב).
ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין (דניאל יב יג).

ע"ע מיתה.

תחיית המתים: שוב המתים לחיות; השארת הנפש ועמידתם אחרי מות הגוף. [שרשים] אחר, ברא, חדש, חיה, טלל, קום, קוץ, שוב.

תחלה וסוף:

[ראש] בראשית ברא אלהים (בראשית א א).
[טרם] וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ (בראשית ב ה).
[קצץ] ויהי מקץ ימים ויבא קין (בראשית ד ג).
[חלל] ויהי כי החל האדם לרוב (בראשית ו א).
קץ כל בשר בא לפני (בראשית ו יג).
[יסף] ולא יספה שוב אליו עוד (בראשית ח יב).
ותהי ראשית ממלכתו בבל (בראשית י י).
אשר היה שם אהלה בתחלה (בראשית יג יג).
[שפה] וכחול אשר על שפת הים (בראשית כב יז).
אני טרם אכלה לדבר אל לבי (בראשית כד מה).
בעבור תברכך נפשי בטרם אמות (בראשית כז ד).
[עוד] בעוד[1] שלשת ימים (בראשית מ יג).
[כלה] ותכלינה שבע שני השבע (בראשית מא נג).
[תום] ויתם הכסף מארץ מצרים (בראשית מז טו).
מעודי עד היום הזה (בראשית מח טו).
[שול] על שולי המעיל סביב (שמות כח לד).
החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב ב).
[פאה] ואם מפאת פניו[2] ימרט ראשו (ויקרא יג מא).
לא תכלה פאת שדך לקצור (ויקרא יט ט).
ויתנבאו ולא יספו (במדבר יא כה).
[אחר] ותהי אחריתי כמוהו (במדבר כג י).
אתה החילות להראות את עבדך (במדבר ג כד).
[קצה] ולמקצה השמים ועד קצה השמים (דברים ד לב).
מהחל חרמש בקמה תחל לספור (דברים טז ט).
ראש האשמורת החיצונה (שופטים ז יט).
[עלל] טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר (שופטים ח ב).
כי מרה תהיה באחרונה (ש"ב ב כו).
[תתם] ותתום מלאכת העמודים (מ"א ז כב).

[קדם] עשיתי לימי קדם ויצרתיה (מ"ב יט כה).
למרבה המשרה ולשלום אין קץ (ישעיה ו יג).
מגיד מראשית אחרית (ישעיה טו י).
[אפס] כי אפס עריץ וכלה לץ (ישעיה כט כ).
[נלה] כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיה לג טו).
הראשונות מה הנה הגידו ונשימה לבנו ונדעה אחריתן (ישעיה מא כב).

מגיד מראשית אחרית (ישעיה מח י).
הוציאוה [3] עד קצה הארץ (ישעיה מח כ).
בימי קדם דורות עולמים (ישעיה נא ט).
[שלם] ושלמו ימי אבלך (ישעיה ס כ).
[פתח] מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד).
יבואו מאפסי ארץ (ירמיה טז יט).
קץ בא, בא הקץ, הקיץ אליך [4] — הנה באה! (יחזקאל ז ח).

[ירך] ירכתי צפון [5] (יחזקאל לח ו).
[הלא] מן היום ההוא והלאה (יחזקאל לט כב).
[גבל] וגבולה אל שפתה סביב (יחזקאל מג יג).
תחלת דבר ה' בהושע (הושע א ב).
[שחר] בשחר [6] נדמה נדמה מלך ישראל (הושע י טו).

[סוף] וסופו אל הים האחרון (יואל ב כ).
ויפח לקץ ולא יכזב (חבקוק ב ג).
[גמר, פסס] כי גמר חסיד כי פסו אמונים (תהלים יב ב).
לכל תכלה ראיתי קץ (תהלים קיט צו).
[עקב] נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב [7] (תהלים קיט קיא).
פתח דבריך יאיר (תהלים קיט קל).
מראש מקדמי ארץ (משלי ח כג).
כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כג יח).
והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד (איוב ח ז).
עד אנה תשימון קנצי למלין? (איוב יח ב).
[עדה] מני עד מני שים אדם עלי ארץ (איוב כ ד).
וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו (איוב מב יב).
הטבת חסדך האחרון מן הראשון (רות ג י).
קרב קצנו מלאו ימינו כי בא קצנו (איכה ד יח).
מראש ועד סוף (קהלת ג יא).
טוב אחרית דבר [8] מראשיתו (קהלת ז ח).
וזכרם לא יסוף מזרעם (אסתר ט כח).
* להשמדה ולהובדה עד סופא (דניאל ו כז).
כי לעת קץ החזון (דניאל ח יז).
עד מתי קץ הפלאות? (דניאל יב ו).
משפתו אל שפתו עגול סביב (דהי"ב ד ב).

——— ע"ע ראשון ואחרון; תכלית.

תחלה וסוף: ראשית הדבר וגבולו האחרון.
[שרשים] תחלה: חלל, טרם, עדה, פתח, קדם, ראש, שחר. סוף: אחר, אפס, גבל, גמר, הלא, חתם, יסף, ירך, כלה, נלה, סוף, עוד, עלל, עקב, פאה, פסס, קצה, קצץ, שול, שלם, שפה, תום.

[1] תרגומו בסוף תלתא יומין. [2] מתחלת שפוע הקדקד. [3] הודיעו הבשורה עד סוף העולם. [4] תרגומו מסייפי ארעא. [5] יש קורין הקיץ עליך. כמו עתה יבוא הקץ עליך. [6] תרגומו מסייפי צפון. [7] יש קורין בשער תחת בשחר. ולפי המסורה פירושו בתחלת מלכות הושע בן אלה נכרתה מלכותו, כמו בשחר בעת בקיעת האור שהוא תחלת היום. [8] תרגומו עד סיפא. [9] טוב שיתבונן אדם מראשיתו מה יהיה באחריתו, ע"ד איזה חכם הרואה את הנולד.

תחתית:

[תחת] שבו איש תחתיו (שמות טז כט).
[נטה] ויהיו תואמים מלמטה (שמות כו כד).
[שול] ויעשו על שולי המעיל (שמות לט כד).
ויתן לה את גולות עליות ואת גולות תחתיות (יהושע טו יט).
שאול מתחת רגזה לך (ישעיה יד ט).
[ארץ] והנה אופן אחד בארץ [1] אצל החיות (יחזקאל א טו).
[נחש] יען השפך נחושתך (יחזקאל טז לו).
וחרה נחושתה (יחזקאל כד יא).
[קרקע] ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים (עמוס ט ג).
[יסד] ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז ז).
[שרש] ושרשי [2] הים כסה (איוב לו ל).
——— ע"ע ירידה ועליה; צד.

תחתית: צד היסוד ושולי הדבר בנגוד הצד העליון. [שרשים] ארץ, יסד, נחש, נטה, קרקע, שול, שרש, תחת.

[1] תרגומו והא גלגל חד משתני במלרע לרום שמיא.
[2] כלומר תחתית הים.

תכונה:

[מין] עץ פרי עושה פרי למינו (בראשית א יא).
כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם (בראשית א כא).
[פנה] גושו הלום כל פנות העם (ש"א יד לח).
[תכן] ימדדו את תכנית (יחזקאל מג י).
והבת תוכן אחד יהיה (יחזקאל מה יא).
למינה יהיה דגתם [1] כדגת הים הגדול רבה מאד (יחזקאל מז י).
[זן] מפיקים מזן אל זן [2] (תהלים קמד יג).

בשמים וזנים[3] מרקחים (דהי"ב טז יד).

ת כ ו נ ה : בחינת המדה והמשקל ובירור המין ; כל הדברים המשותפים בצורה ובתכנית אחת. [שרשים] זן, מון, פנה, תכן.

[1] כלומר שהדגה תהיה מרובה למינים הרבה. [2] ממין למין. [3] כל מיני בשמים מרקחים.

תכלית: [נטר] שלשת החצים צדה אורה לשלח לי למטרה[1] (ש"א כ כ).
[פרה] וזה כל פרי הסר חטאתו (ישעיה כז ט).
[כלה] לכל תכלה ראיתי קץ (תהלים קיט צו).
[ענה] כל פועל ה׳ למענהו[2] (משלי טז ד).
אם עד תכלית שדי תמצא? (איוב יא ז).
ויקימני לו למטרה (איוב טז יב).
עד תכלית אור עם חשך (איוב כו י).
ולכל תכלית הוא חוקר (איוב כח ג).
דרך קשתו ויציגני כמטרא לחץ (איכה ג יב).
כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא אוזן משמוע (קהלת א ח).
[הוה] כי מה הוה לאדם בכל עמלו? (קהלת ב כב).
[חלק] ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך... כי היא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש (קהלת ט ט).

ע"ע ס ב ה .

ת כ ל י ת : המרכז שאליו פונה הדבר הנדרש ; סבת הפעולה והצורך שבעבורה נעשית. [שרשים] הוה, חלק, כלה, נטר, ענה, פרה.

[1] ציון מוצב למורים לכונן אליו את חציהם ובני אשפתם ; הנקודה התיכונה בעגול. [2] בשביל איזה דבר הגון.

תכשיטין: [טוף] והיו לטוטפות בין עיניך (שמות יג טז).
[צוץ] ועשית ציץ[1] זהב טהור (שמות כח לו).
[נזם] ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם (שמות לב ג).
[עדה] ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב (שמות לג ו).
[חוח, טבע, כמז] חח ונזם וטבעת וכומז[2] (שמות לה כב).
[צעד, צמד, עגל] כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז (במדבר לא נ).
[שהר] את השהרונים אשר בצוארי גמליהם (שופטים ח כא).
[ענק] ולבד מן הענקות אשר בצוארי גמליהם (שופטים ח כו).
[עכס, שבס] את תפארת העכסים[3] והשביסים (ישעיה ג יח).
[נטף, שרה, רעל] הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג יט).
[קשר, לחש] הצעדות והקשורים ובתי הנפש והלחשים הטבעות ונזמי האף (ישעיה ג כ).
[רדד] והמטפחות והחריטים... והרדידים (ישעיה ג כב).
כלם כעדי תלבשי ותקשרם ככלה (ישעיה מט יח).
התשכח אשה עדיה כלה קשוריה? (ירמיה ב לב).
ותבואי בעדי עדיים (יחזקאל טז ז).
[רבד, עטר] ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונך, ואתן נזם על אפך ועגילים על אזניך, ועטרת תפארת בראשך (יחזקאל טז יא־יב).
כחלת עיניך ועדית עדי (יחזקאל כג מ).
[חלה] ותעד נזמה וחליתה (הושע ב טו).
לוית חן לראשך וענקים לגרגרותיך (משלי טו ט).
נזם זהב וחלי כתם (משלי כה יב).
מערה בגד[4] ביום קרה (משלי כה כ).
אענדנו עטרות לי (איוב לא לו).
[תור, חרז] נאוו לחייך בתורים[5] צוארך בחרוזים (שה"ש א י).
תורי זהב נעשה לך (שה"ש א יט).
נשאו את רדידי מעלי (שה"ש ה ז).
[חלא] חמוקי ירכיך כמו חלאים[6] (שה"ש ז ב).
[פנן] אדמו עצם מפנינים[7] (איכה ד ז).

ע"ע ב ג ד י ם .

ת כ ש י ט י ן : עדי עדיים וקשוטים לנשים. [שרשים] חוח, חלא, חלה, חרז, טבע, טוף, כמז, לחש, נזם, נטף, עגל, עדה, עטר, עכס, ענק, פנן, צוץ, צמד, צעד, קשר, רבד, רדד, רעל, שבס, שהר, שרה, תור.

[1] טס של זהב רוחב שתי אצבעות מקיף המצח מאזן לאזן. [2] דפוס בית הרחם, קשוט בית הסתרים. [3] תכשיט על הרגלים כעין אצעדות על הידים. [4] המכסה גופו בבגד מקושט שאינו מחמם ביום קר. [5] שורות פנינים קשורות בלחיים. והראב"ע פירש צורות מצוירות כמו תורים. [6] **מין תכשיט עשוי חוליות חוליות.** [7] אלמוגים (corals) שמתפצלים ופונים לכל פנה.

תלויה: [תלה] ואת שר האופים תלה (בראשית מ כב).
ותלית אותו על עץ... כי קללת אלהים תלוי (דברים כא כב־כג).
קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה׳ נגד השמש (במדבר כה ד).
והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כח סו).
ואת מלך העי תלה על העץ עד עת הערב וכבוא השמש צוה יהושע ויורידו את נבלתו (יהושע ח כט).
[תלא] אשר תלאום שם הפלשתים (ש"א כא יב).
ואבשלום רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך

האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויותן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר (ש"ב יח ט).
[יקע] והוקעתום לה' בגבעת שאול (ש"ב כא ו).
ויקיעום בהר לפני ה' ויפלו[1] שבעתים יחד (ש"ב כא ט).
ויאספו את עצמות המוקעים (ש"ב כא יג).
ותלו עליו כל כבוד בית אביו (ישעיה כב כד).
יתד לתלות עליו כל כלי (יחזקאל טו ג).
ועמי תלואים למשובתי (הושע א ז).
על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו (תהלים קלז ב).
[תמך] בחבלי חטאתו יתמך (משלי ה כב).
תולה ארץ על בלימה (איוב כו ז).
ויתלו את המן על העץ (אסתר ז י).
* [מחא] וזקיף יתמחא[2] עלוהי (עזרא ו יא).
ואת גלגלתו תקעו בית דגון (דהי"א י י).

ע"ע הריגה.

תלויה: הוקעה על עץ או על דבר אחר שהוא גבוה כדי שיראו אותו מרחוק; הוקעת גוף אדם בתור עונש. ובדרך השאלה על דבר שעומד במצב ספק. [שרשים] יקע, * מחא, תלא, תלה, תמך.

[1] יש קורין ויתלו שבועתים או שבעת ימים. [2] עץ לתלותו עליו.

תלונה: ע"ע תרעומת.

תלישה: ע"ע מריטה.

תמהון: [שאה] והאיש משתאה לה (בראשית כד כא).
[תמה] ויתמהו האנשים איש אל רעהו (בראשית מג לג).
[פוג] ויפג לבו[1] כי לא האמין (בראשית מה כו).
איש אל רעהו יתמהו פני להבים פניהם (ישעיה יג ח).
התמהמהו ותמהו (ישעיה כט ט).
[נזה] כן יזה[2] גוים רבים (ישעיה נב טו).
עליו יקפצו[3] מלכים פיהם (ישעיה נב טו).
[שמם] שומו שמים על זאת (ירמיה ב יב).
ונשמו הכהנים והנביאים יתמהו (ירמיה ד ט).
[שער] שמה ושערורה נהיתה בארץ (ירמיה ה ל).
לשמה שריקות[4] עולם (ירמיה יח טז).
חרפה וגדופה מוסר ומשמה (יחזקאל ה טו).
ומלכיהם שערו שער רעמו פנים (יחזקאל כז לה).
שממו עליך בלהות היית (יחזקאל כח יט).
והשימותי עליך עמים (יחזקאל לב י).
ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו (חבקוק א ה).
המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו (תהלים מח ו).
בתוכי ישתומם לבי (תהלים קמג ד).
ישומו ישרים על זאת (איוב יז ח).
על יומו נשמו אחרונים (איוב יח כ).
עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו (איוב כו יא).
אל תתמה על החפץ (קהלת ה ז).
* ארין דניאל... אשתומם כשעה חדה (דניאל ד טז).
* [בהל] מלכא חזה וקם בהתבהלה (דניאל ג כד).
* [שבש] בלשאצר שגיא מתבהל... ורברבנוהי משתבשין (דניאל ה ט).
השקוץ משומם[5] (דניאל ט כז).
ואני הייתי יושב משומם (עזרא ט ד).

ע"ע בהלה; פליאה.

תמהון: התפלאות, השתוממות ומבוכה; נדהם מפחד. [שרשים] * בהל, נזה, פוג, שאה, * שבש, שמם, שער, תמה.

[1] פסק לבו מלדפוק מרוב תמהון. [2] הקפוץ ממקומו מפחד ותמהון. [3] סגרו פיהם מרוב התמהון. [4] השמעת קול בקבוץ שפתים לאות תמהון. [5] מעורר פחד ובהלה, שקוץ שם גגאי לצלם.

תמונה: ע"ע דמות ותבנית.

תמידית: [משק] ובן משק ביתי[1] הוא דמשק אליעזר (בראשית טו ב).
ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (שמות כה ל).
להעלות נר תמיד (שמות כז ב).
[תמד] עולת התמיד (שמות כט מב).
אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו ה).
ויגש הפלשתי השכם והערב (ש"א יז טז).
[נצח] הלנצח תאכל חרב? (ש"ב ב כו).
דבר יום ביומו (מ"א ח נט).
וארוחתו ארוחת תמיד[2] נתנה לו (מ"ב כה ל).
בלע המות לנצח (ישעיה כה ח).
מדור לדור תחרב לנצח נצחים (ישעיה לד י).
[עלם] שמחת עולם תהיה להם (ישעיה סא ז).
מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו (ישעיה סו כג).
ואדברה אליכם השכם ודבר (ירמיה ז יג).
ואנשי תמיד יבדילו עוברים בארץ (יחזקאל לט יד).
בפאת מטה ובדמשק[3] ערש (עמוס ג יב).
שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז ח).
[סבב] והבוטח בה' חסד יסובבנו (תהלים לב י).
עד נצח לא יראה אור (תהלים מט כ).
[שגה] ושלוי עולם השגו חיל (תהלים עג יב).
[שקד] שוא שקד שומר (תהלים קכ"ז א).
בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (משלי ו כב).
לשקוד על דלתותי יום יום (משלי ח לד).
וטוב לב משתה תמיד (משלי טו טו).
והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד[4] (איוב כא לב).

בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך (קהלת יא ו).
* [דור] די אנת פלך לה בתדירא (דניאל ו יז).

—— ע"ע השכ'מה; עראי וקבע.

ת מ י ד ו ת: תכיפות והתמדת הפעולה; התקיימות והתמשכות בזמן. [שרשים] *דור, משק, נצח, סבב, עלם, שגה, שקד, תמד.

1 משק כמו משך, ענין שקידה, השוקד בביתו תמיד.
2 סעודה קבועה ומזומנת בכל עת. 3 השוקד על מטתו, והדל"ת של ובדמשק כמו אשר=באשר משק ערש.
4 על תל הקבר העשוי כגדיש יתמיד שם.

תמיכה:

[סמך] ודגן ותירוש סמכתיו (בראשית כז לז).
[תמך] ויתמוך ידי אביו להסיר אותה (בראשית מח יז).
ואהרן וחור תמכו בידיו (שמות יז יב).
וילפות שמשון... ויסמך עליהם (שופטים טז כט).
[סעד] להכין אותה ולסעדה במשפט (ישעיה ט ו).
נוער כפיו מתמוך בשוחד (ישעיה לג טו).
[עזר] אמצתיך אף עזרתיך את תמכתיך בימין צדקי (ישעיה מא י).
וצדקתי היא סמכתהו (ישעיה נט טז).
וסמך ידו על הקיר (עמוס ה יט).
תמוך אשורי במעגלותיך (תהלים יז ה).
ואני בתומי תמכת בי (תהלים מא יג).
ורוח נדיבה תסמכני (תהלים נא יד).
נוע ינועו[1] בניו ושאלו (תהלים קט י).
סמוכים לעד לעולם (תהלים קיא ח).
סומך ה' לכל הנופלים (תהלים קמה יד).
למחזיקים בה ותומכיה מאושר (משלי ג יח).
שאול צעדיה יתמוכו (משלי ה ה).
וסעד בחסד כסאו (משלי כ כח).
ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כט כג).
וכפיה תמכו פלך (משלי לא ט).
דין ומשפט יתמוכו (איוב טו יז).
סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שה"ש ב ה).
[נשא] וינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב (עזרא א ד).

—— ע"ע עזרה.

ת מ י כ ה: אחיזה בידים; עזר סעד וחזוק. [שרשים] נשא, סמך, סעד, עזר, תמך.

1 יהיו מחזירים על הפתחים כעניים המבקשים תמיכה ועזרה.

תמימות:

[תמם] איש צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית ו ט).
בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת (בראשית כ ה).
ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז).
[שלם] האנשים האלה שלמים הם אתנו (בראשית לד כא).
[כון] כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים (בראשית מב יא).
קרואים והולכים לתומם ולא ידעו כל דבר (ש"ב טו יא).
אנכי שלומי[1] אמוני ישראל (ש"ב כ יט).
עם גבור[2] תמים תתמם (ש"ב כב כו).
בתם לב וביושר (מ"א ט ד).
ואיש משך בקשת לתומו ויכה את מלך ישראל (מ"א כב לד).
[צדק] מגישי מנחה בצדקה[3] (מלאכי ג ג).
ואני בתומי תמכת בי (תהלים מא יג).
ואתהלך בתום לבבי (תהלים קא ב).
הולך תמים יושע (משלי כח יח).
תם וישר וירא אלהים (איוב א א).
תם אני ויעקשני (איוב ט כ).
אחותי רעיתי יונתי תמתי (שה"ש ה ב).

—— ע"ע אורים ותומים; שלמות.

ת מ י מ ו ת: התנהגות במדת היושר והצדק: מחשבה בלי כוונות זרות, הפך מרמה. [שרשים] כון, צדק, שלם, תמם.

1 יש קורין אנכי שלותת אמוני ישראל. 2 כמו גבר.
3 בתם לבב.

תנאי:

[אם] הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (בראשית ד ז).
[רקך] ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי זאת רק את בני לא תשוב שמה (בראשית כד ח).
אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה (בראשית לא נב).
לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב כז).
[אות] אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו להמול כל זכר (בראשית לד טו).
אם תתן ערבון עד שלחך (בראשית לח יז).
חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה (בראשית מב טו).
את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך (בראשית מב לז).
אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אוכל, ואם אינך משלח לא נרד (בראשית מג ד־ה).
[נסה] ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז ז).

ועתה אם תשא חטאתם — ואין אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב לב).
[אשר] אשר נשיא יחטא (ויקרא ד כב).
אם בחקתי תלכו... ונתתי... ואם לא תשמעו לי... אף אני אעשה זאת לכם (ויקרא כו ג־טו).
[אול] אולי נטתה מפני כי עתה גם אותכה הרגתי (במדבר כב לג)
אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (במדבר כא ב).
את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה׳ (במדבר כב לג).
והיה אם שמוע תשמע... והיה אם לא תשמע (דברים כח ו־טו).
[לו] לולי כעס אויב אגור (דברים לב כז).
ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם... ונתתי להם את ארץ הגלעד לאחוזה, ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם בארץ כנען (במדבר לב כט־ל).
נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידי את דברנו זה... ואם תגידי את דברנו זה והיינו נקיים משבועתך (יהושע ב יד־כ).
ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי, ואם לא תלכי עמי לא אלך (שופטים ד ח).
אם באמת אתם מושחים אותי... ואם אין תצא אש מן האטד (שופטים ט ב־טו).
אם הגד תגידו אותה לי... ואם לא תוכלו להגיד לי (שופטים יד יב־יג).
לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שופטים יד יח).
[אך] בתי הגדולה מרב אתן לך לאשה אך היה לי לבן חיל (ש"א יח יז).
אם תחזק ארם ממני והייתה לי לישועה, ואם בני עמון יחזקו ממך (ש"ב י יא).
אם תראה אותי לוקח מאתך... ואם אין לא יהיה (מ"ב ב י).
[תנה] אפרים התנו אהבים... גם כי יתנו בגוים (הושע ח ט־י).
אם יגאלך טוב יגאל, ואם לא יחפוץ לגאלך (רות ג יג).
ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי (אסתר ז ד).
אם לשלום באתם אלי לעזרני... ואם לרמותני לצרי (דהי"א יב יח).
ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל האדמה... רק אם ישמרו לעשות (דהי"ב לג ח).

———— ע"ע מסחר וקנין.

תנאי: קישור שני משפטים ע"ד הסבה והמסובב; פרט במשא ומתן שקובעים שני הצדדים מתחלה ומתחייבים לשמור אותו לשם קיום המעשה. תנאי כפול הוא תנאי בני גד ובני ראובן: אם יעברו ואם לא יעברו. [שרשים] אול, אות, אך, אם, אשר, לו, נסה, רקק, תנה.

תנועה: [נוע] נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד יב).
וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק (שמות כ יח).
רק שפתיה נעות (ש"א א יג).
[צלל] כל שומעיו תצלינה[1] שתי אזניו (ש"א ג יא).
[נוד] כאשר יניד הקנה במים (מ"א יד טו).
איש לא ינע עצמותיו (מ"ב כג יח).
וינועו אמות הספים מקול הקורא (ישעיה ו ד).
וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי היער מפני רוח (ישעיה ז ב).
[תעע] כהתעות שכור בקיאו (ישעיה יט יד).
[טול] הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר (ישעיה כב יז).
נוע תנוע ארץ כשכור והתנודד כמלונה (ישעיה כד כ).
[צען] אהל בל יצען[2] (ישעיה לג כ).
[רוד] ועניים מרודים[3] תביא בית (ישעיה נח ז).
וכל עוף השמים נדדו (ירמיה ד כה).
[צעה] ושלחתי לו צועים וצעוהו (ירמיה מח יב).
[רחף] רחפו[4] כל עצמותי (ירמיה כג ט).
[עוף] בעופפי חרבי[5] על פניהם (יחזקאל לב י).
[רעש] ורעשו מפני דגי הים (יחזקאל לח כ).
[חרד] ויחרדו בנים מים (הושע יא י).
כאשר ינוע בכברה (עמוס ט ט).
[זוע] ויקיצו מזעזעיך (חבקוק ב ז).
[רגז, נוט] ירגזו עמים... תנוט הארץ (תהלים צט א).
נעו מעגלותיו לא תדע (משלי ה ו).
[קרץ] קרץ שפתיו[6] כלה רעה (משלי טז ל).
התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כ"ג ה).
[פלץ] המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו).
ואניעה עליכם במו ראשי (איוב טז ד).
[רתח] ירתיח כסיר מצולה (איוב מא כג).
נעו עורים בחוצות (איכה ד יד).
[זוע] ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב יג).
ולא קם ולא זע ממנו (אסתר ה ט).
גם חצני נערתי ואומרה (נחמיה ה יג).

———— ע"ע נע ונד; רעש.

תנועה: טלטול ודלדול ונטיה לצדדים או ממקום למקום. [שרשים] זוע, טול, חרד, נוד, נוט, נוע, עוף, פלץ, צלל, צען, קרץ, רוד, רחף, רעש, רתח, תעע.

[1] תנועת קול וצלצול על תוף האזן. [2] שלא יזוע ממקומו. [3] המחזירים על הפתחים, תרגומו וחשיבין מטלטלין.

4 התנועעו מקשורם מרות החרדה. 5 תנועת החרב בהריקה מנדנה. 6 המתנדנד בשפתים לרמז לשון הרע.

תנופה: [רום] הרימותי את ידי (בראשית יד כב).
הרם את מטך (שמות יד יז).
[נוף] והנפת אותם תנופה (שמות כט כד).
להניף אותם תנופה לפני ה' (ויקרא ז ל).
והניף את העומר (ויקרא כג יא).
וינף אהרן אותם תנופה (במדבר ח כא).
וחרמש לא תניף על קמת רעך (דברים כג כו).
והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו (יהושע ד ה).
אשר לא הניף עליהן ברזל (יהושע ח לא).
וירם את אדרת אליהו (מ"ב ב יג).
והניף ידו אל המקום (מ"ב ה יא).
בהניף שבט את מרימיו (ישעיה י טו).
ינופף ידו הר בת ציון (ישעיה י לב).
אם הניפותי על יתום ידי (איוב לא כא).

——— ע"ע ירידה ועליה.

תנופה: הרמה בהולכה והבאה. [שרשים] נוף, רום.

תנור וכירים: [תנר] והנה תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו יז).
ועלו... ובתנוריך ובמשארתיך (שמות ז כח).
[כבש] קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן (שמות ט ח).
[כור] תנור וכירים יותץ (ויקרא יא לה).
[לבן] והעביר אותם במלבן (ש"ב יב לא).
[אור] אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה לא ט).
[אחת] ואת האח לפניו מבוערת (ירמיה לו כב).
כמו תנור בוערה מאופה (הושע ז ד).
כלם יחמו כתנור (הושע ז ז).
ככיור אש בעצים (זכריה יב ו).
כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג יט).
תשיתמו כתנור אש (תהלים כא י).
* [תנן] ואתונא אזה 1 יתירה (דניאל ג כב).
ואת מגדל התנורים (נחמיה ג יא).

——— ע"ע אש; שרפה.

תנור וכירים: תנור מקום אפיית הפת וכירים מקום שפיתת הקדרה לבשל. [שרשים] אור, אחת, כבש, כור, לבן, * תנן, תנר.

1 לשון הבערה והסקה בארמית.

תספורת: ע"ע גלות.

תעלה: ע"ע מים.

תנחומים: [נחם] זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו (בראשית ה כט).
וינחם יצחק אחרי אמו (בראשית כד סז).
עשו אחיך מתנחם 1 לך להרגך (בראשית כז מב).
ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם (בראשית לז לה).
וינחם אותם וידבר אל לבם (בראשית נ כא).
ויבא כל העם להברות 2 את דוד לחם (ש"ב ג לה).
המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים? (ש"ב י ג).
אנחם מצרי 3 ואנקמה מאויבי (ישעיה א כד).
כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני (ישעיה יב א).
אל תאיצו בי לנחמני על שוד בת עמי (ישעיה כב ד).
נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (ישעיה מ א).
אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא יב).
ואשלם נחומים לו ולאבליו (ישעיה נז יח).
לנחם כל אבלים (ישעיה סא ג).
כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו (ישעיה סו יג).
[נוד] מי יחמול עליך ירושלם ומי ינוד לך? (ירמיה טו ה).
ולא ישקו אותם כוס תנחומים על אביו ועל אמו (ירמיה טז ז).
והנחותי חמתי בך והנחמתי (יחזקאל ה יג).
מי ינוד לה 4 מאין אבקש מנחמים לך? (נחום ג ז).
דברים טובים דברים נחומים (זכריה א יג).
וחלומות השוא ידברו הבל ינחמון (זכריה י ב).
ואקוה לנוד ואין, ולמנחמים ולא מצאתי (תהלים סט כא).
מאנה הנחם נפשי (תהלים עז ג).
תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צד יט).
זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני (תהלים קיט נ).
יהי נא חסדך לנחמני (תהלים קיט עו).
ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב א כא).
ויעדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו (איוב ב יא).
[נשא] כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי משכבי (איוב ז יג).
המעט ממך תנחומות אל? (איוב טו יא).
מנחמי עמל כלכם (איוב טז ב).
ונחמתי על עפר ואפר (איוב מב ו).
וינודו לו וינחמו אותו על כל הרעה אשר הביא ה' עליו (איוב מב יא).
כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך (רות ב יג).
אין לה מנחם מכל אוהביה (איכה א ב).
כי רחק ממני מנחם משגב נפשי (איכה א טז).
טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה (קהלת ז ב).

ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו (דהי״א ז כב).

——— ע״ע אבלות; רחמנות.

תנחומים: התרגשות רחמים להשתתף בצער חבירו אם קרה לו אסון או מתאבל על מת, כדי להפיג יגונו על ידי דברי פיוס ורצוי ויועיל למנוחת נפשו.

[שרשים] נוד, נחם, נשא.

[1] מוצא נחמה בזה שהוא מתכון להרגך לעתיד. [2] סעודת הבראה. [3] נחמה על ידי הנקמה. [4] נ״א לך. [5] תנתומת שפתים ומנוד ראש.

תענוג: [נוח] וירח ה׳ את ריח הניחוח[1]

[שעע] איש יהודה נטע שעשועיו (ישעיה ה ז).

ושעשע יונק על חור פתן (ישעיה יא ח).

[נחת] בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו).

[עדן] וישם מדברה כעדן (ישעיה נא ג).

[ענג] אכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נה ב).

על מי תתענגו[2]? (ישעיה נז ד).

[צחח] והשביע בצחצחות[3] נפשך (ישעיה נח יא).

וקראת לשבת עונג (ישעיה נח יג).

[רחב] ופחד ורחב לבבך (ישעיה ס ה).

למען תמוצו והתענגתם מזיז כבודה (ישעיה סו יא).

על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו (ישעיה סו יב).

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים? (ירמיה לא כ).

ובמים לא רוחצת למשעי[5] (יחזקאל טז ד).

השוכבים על מטת שן וסרוחים על ערשותם (עמוס ו ד).

קרחי וגוזי על בני תענוגיך[6] (מיכה א טז).

נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה (מיכה ב ט).

[שבע] אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז טו).

[שוב] תורת ה׳ תמימה משיבת נפש (תהלים יט ח).

[טוב] מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? (תהלים לד יג).

והתענגו על רוב שלום (תהלים לז יא).

תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צד יט).

ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי (תהלים קיט מז).

אני תורתך שעשעתי (תהלים קיט ע).

ואהיה שעשועים יום יום... ושעשועי את בני אדם (משלי ח ל-לא).

לא נאוה לכסיל תענוג (משלי יט י).

ורנז ושחק ואין נחת (משלי כט ט).

יבלו בטוב ימיהם (איוב כא יג).

כי אז על שדי תתענג (איוב כב כו).

מה נעמת אהבה בתענוגים (שה״ש ז ז).

והיה לך למשיב נפש (רות ד טו).

אמרתי אני בלבי אנסכה בשמחה וראה בטוב (קהלת ב א).

ותענוגי בני אדם שדה ושדות[7] (קהלת ב ח).

טוב מלא כף נחת ממלוא חפנים עמל (קהלת ד ו).

——— ע״ע גן עדן; נעימות; תפנוק.

תענוג: הרגל עצמו בהנאות הגוף והנפש.

[שרשים] טוב, נות, נחת, עדן, ענג, צחח, רחב, שבע, שוב, שעע.

[1] שעשה נחת רוח. [2] על מי תבטחו להתענג בטוב? [3] צחצות ועדנת. [4] הרחבת הדעת שהיא עונג רוחני. [5] צחצות הבשר לתענוג. [6] בנים שאת מתענגת עליהם. [7] תרגומו בנו בנין מרזבין דשרין מיא פשורי ומרזבין דשרין מיא תמימי (ת״י). ונראה כי מפרש שדה מלשון שדים הזולתים מים במרחץ העשוי לתענוג.

תענית: [ענה] ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג כז).

[צום] בעוד הילד חי צמתי (ש״ב יב כב).

הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגושו. הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרוף רשע, ולא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם. הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו? (ישעיה נח ג-ד). הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון לה׳? הלא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע (ישעיה נח ה-ו).

[עצר] קדשו יום קראו עצרה אספו זקנים כל יושבי הארץ בית ה׳ אלהיכם וזעקו אל ה׳ (יואל א יד).

מטעם המלך וגדוליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו (יונה ג ז).

הצום צמתני[1] אני? (זכריה ז ה).

צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכריה ח יט).

ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן (תהלים קט כד).

וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום (אסתר ד טז).

דברי הצומות וזעקתם (אסתר ט לא).

• [טוא] ובת טות[2] (דניאל ו יט).

ובמנחת הערב קמתי מתעניתי (עזרא ט ה).

ואהי צם ומתפלל (נחמיה א ד).

——— ע״ע רעבון וצמאון.

תענית: ענוי הנפש, עצירת מאכילה ושתיה.

[שרשים] • טוא, ענה, עצר, צום.

[1] שמא לכבודי צמתם? ואם לא תצומו מה לי בזה? הלא אתם להנאתכם תאכלו ותשתו. [2] לן בתענית.

תער: ע"ע גלות; חרב.

תערובת: [נער] וינער ה' את מצרים בתוך הים (שמות יד כז).

[בלל] בלול בשמן כתית (שמות כט מ).
[מלח] מעשה רוקח ממולח[1] טהור קדש (שמות ל לה).
[כלא, שעט] בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז[2] לא יעלה עליך (ויקרא יט יט).
תבל עשו דמיהם בם (ויקרא כ יב).
ויביאהו לביתו ויבל לחמורים (שופטים יט כא).
[מהל] סבאך מהול במים (ישעיה א כב).
[סכך] וסכסכתי מצרים במצרים (ישעיה יט ב).
ה' מסך בקרבה רוח עועים (ישעיה יט יד).
[שית] איך אשיתך[3] בבנים? (ירמיה ג יט).
[ערב] ואת כל מלכי הערב (ירמיה כה כד).
[רקח] והרקח המרקחה[4] והעצמות יחרו (יחזקאל כד י).
ושקוי בבכי מסכתי (תהלים קב י).
ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו לה).
ונער פרעה וחילו בים סוף (משלי ט ה).
ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).
ולפותה שפתיו לא תתערב (משלי כ יט).
עם שונים אל תתערב (משלי כד כא).
[סוג] הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי (משלי כה ד).
[נבך] הבאת עד נבכי[5] ים? (איוב לח טז).
ירתיח... ישים ים כמרקחה (איוב מא כג).
[מזג] אל יחסר המזג (שה"ש ז ג).
* פרזלא מערב בחסף טינא... פרזלא לא מתערב עם חספא (דניאל ב מא-מג).

ע"ע התבוללות.

תערובת: בלבול סכסוך וערבוב; בלילה, שימת דבר בתוך דבר לחברו או למזגו. [שרשים] בלל, כלא, מהל, מזג, מלח, נבך, נער, סוג, סכך, ערב, רקח, שית, שעט.

1 הסממנים מעורבים יחד כמו מלח בקדירה. 2 יש פותרין שעטנז כתרין מלין שעט־נוז=ארג שוא בלשון גפטית. 3 איך תתערב בגוים? לכן נתתי לך ארץ חמדה שתחיה עם לבדך ישכון. 4 תערובת הבשמים. 5 מקום שהגלים נבוכים ומסובכים מאין עובר.

תפארת: ע"ע יופי.

תפיסה: [שוף] הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (בראשית ג טו).

[חזק] ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט טז).
[אחז] וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה כו).
[מוש] גשה נא ואמושך בני (בראשית כז כא).
ואתנו תשבו... שבו וסחרוה והאחזו בה (בראשית לד י).
[תפש] ותתפשהו בבגדו לאמר (בראשית לט יב).
שלח ידך ואחוז בזנבו (שמות ד ד).
ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך (שמות י כא).
[לכד] ושלל הערים אשר לכדנו (דברים ב לה).
ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם (דברים ט יז).
ותפשו בו אביו ואמו (דברים כא יט).
והחזיק בה האיש (דברים כב כה).
ויאחזו אותו וישחטוהו (שופטים יב ו).
[לפת] וילפות שמשון את שני עמודי התוך (שופטים טז כט).
[חטף] וחטפתם[1] לכם איש אשתו (שופטים כא כא).
ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם (ש"ב א יא).
והנה אחז בקרני המזבח (מ"א א נא).
תפשו את נביאי הבעל... ויתפשום (מ"א יח מ).
אם לשלום יצאו תפשום חיים, ואם למלחמה יצאו חיים תפשום (מ"א כ יח).
[רכב] הרכב ידך על הקשת (מ"ב יג טז).
ואת אמציהו... תפש יהואש (מ"ב יד יג).
ותופשי התורה[2] לא ידעוני (ירמיה ב ח).
החזיקו בתרמית מאנו לשוב (ירמיה ח ה).
נמצאת גם נתפשת (ירמיה נ כד).
כי נלכדה עירו מסביב והמעברות נתפשו (ירמיה נא לא-לב).
למען תפוש את בית ישראל בלבם (יחזקאל יד ה).
בהתפשם בך בכף תרוץ (יחזקאל כט ז).
[לקח] אם יחתרו בשאול משם ידי תקחם (עמוס ט א).
יחטוף עני במשכו ברשתו (תהלים י ט).
ואומר אך חשך ישופני (תהלים קלט יא).
שממית בידים תתפש[3] והיא בהיכלי מלך (משלי ל כח).
[צוד] ואשת איש נפש יקרה תצוד (משלי ו כו).
אשר בשערה ישופני (איוב ט יז).
בצדקתי החזקתי ולא ארפה (איוב כז ו).
אחזתיו ולא ארפנו (שה"ש ג ד).
ויחרד האיש וילפת (רות ג ח).
כדגים שנאחזים במצודה (קהלת ט יב).
אוחז רומח וצנה (דהי"ב כה ה).

ע"ע צידה.

תפיסה: אחיזה ונטילת חפץ ביד; לקיחת אדם בשביה; חזקה וקליטת דבר בקרבו. [שרשים] אחז, חזק, חטף, לכד, לפת, לקח, מוש, צוד, רכב, שוף, תפש.

1 גנבת אדם בחוזק יד לעשות בו חפצו (Kidnapping).
2 אנשים שלמדו וקלטו התורה אל תוכם ומחזיקים בה.

[8] השממית תופסת הזבובים באריגה שאורגת לה בידיה שנחשב לה כהיכל מלך.

תפירה: [תפר] ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות (בראשית ג ז).
[חבר] שתי כתפות חוברות יהיו לו על שני קצותיו וחובר (שמות כח ז).
[רכס] וירכסו את החשן... בפתיל תכלת (שמות כח כח).
הוי למתפרות כסתות (יחזקאל יג יח).
שק תפרתי על גלדי (איוב טז טו).
עת לקרוע ועת לתפור (קהלת ג ז).

ע״ע ק ר י ע ה.

ת פ י ר ה : דבוק עניבה וכריכה; חבור חלקי הבגד בחוטין ופתילין. [שרשים] חבר, רכס, תפר.

תפל: ע״ע עראי וקבע.

תפלה: [פלל] ויתפלל אברהם אל האלהים (בראשית כ יז).
[שוח] ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד סג).
[עתר] ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו (בראשית כה כא).
[דרש] ותלך לדרוש את ה׳ (בראשית כה כב).
בצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה׳ (שמות ט כט).
והיה כאשר ירים[1] משה ידו וגבר ישראל (שמות יז יא).
אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג).
[נפל] ואתנפל לפני ה׳ (דברים ט יח).
ותתפלל על ה׳ ובכה תבכה (ש״א א טו).
ואשפוך את נפשי לפני ה׳ (ש״א א טו).
אל הנער הזה התפללתי[2] (ש״א א כז).
ואם לה׳ יחטא איש מי יתפלל לו? (ש״א ב כה).
[רנן] לשמוע אל הרנה ואל התפלה (מ״א ח כח).
[חנן] והתפללו והתחננו אליך (מ״א ח לג).
והתפללו אל המקום[3] הזה (מ״א ח לה).
והתפללו אל ה׳ דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך (מ״א ח מד).
והתפללו אליך דרך ארצם (מ״א ח מח).
[חלה] חל את פני ה׳ והתפלל בעדי (מ״א יג ו).
ענני ה׳ ענני (מ״א יח לז).
[קרא] ויקרא בשם ה׳ אלהיו (מ״ב יט ד).
ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ (מ״ב כ ב).
אנה ה׳ זכר נא (מ״ב כ ז).
ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפלה אינני שומע (ישעיה א טו).
[שחר] נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי[4] אשחרך (ישעיה כו ט).
[לחש] צקון לחש[5] מוסרך למו (ישעיה כו טז).
דלו עיני למרום (ישעיה לח יד).
ומתפללים אל אל לא יושיע (ישעיה מה כ).
[פגע] חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע (ישעיה נג יב).
דרשו ה׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה ו).
כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים (ישעיה נו ז).
[קרב] ואותי יום יום ידרושון... קרבת[6] ה׳ יחפצון (ישעיה נח ב).
וישתומם כי אין מפגיע[7] (ישעיה נט טז).
ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ולא תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שומע אותך (ירמיה ז טז).
קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמיה יב ב).
דרש נא בעדנו את ה׳ (ירמיה כא ב).
פגעו נא בה׳ צבאות (ירמיה כז יח).
[שפה] ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד ג).
[עבד] עבדו את ה׳ ביראה וגילו[8] ברעדה (תהלים ב יא).
[קול] קולי אל ה׳ אקרא ויענני (תהלים ג ה).
הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי אליך אתפלל ...בקר אערך[9] לך ואצפה (תהלים ה ג־ד).
אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך (תהלים ה ח).
[צדק] שמעה ה׳ צדק הקשיבה רינתי (תהלים יז א).
שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל דביר קדשך (תהלים כח ב).
בשאגתי כל היום (תהלים לב ג).
על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב ו).
האזינה ה׳ תפלתי ואל תתעלם מתחנתי (תהלים נה ב).
ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי (תהלים נה יח).
מקצה הארץ אליך אקרא בעטוף לבי (תהלים סא ג).
עם! שפכו לפניו לבבכם (תהלים סב ט).
כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי (תהלים סג ה).
שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו (תהלים סה ג).
ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון (תהלים סט יד).
כלו תפלות דוד בן ישי (תהלים עב כ).
קראתיך ה׳, בכל יום שטחתי אליך כפי (תהלים פח י).
עבדו את ה׳ בשמחה בואו לפניו ברננה (תהלים ק ב).
תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו (תהלים קב א).

פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם (תהלים קב יח).
לולי... עמד בפרץ לפניו (תהלים קו כג).
ויעמוד פנחס ויפלל (תהלים קו ל).
ותפלתו תהיה לחטאה (תהלים קט ז).
מן המצר קראתי יה (תהלים קיח ה).
[שוע] קדמתי בנשף ואשועה (תהלים קיט קמז).
תכון תפלתי קטרת[10] לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהלים קמ"א ב).
תפלת ישרים רצונו (משלי טו ח).
לאדם מערכי לב ומה' מערכי לשון (משלי טז א).
מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה (משלי כח ט).
לא חמס בכפי ותפלתי זכה (איוב טז יז).
מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו? (איוב כא טו).
יעתר אל אלוה וירצהו (איוב לג כו).
היערך שועך[11] לא בצר וכל מאמצי כח (איוב לו יט).
וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו (איוב מב י).
שפכי כמים לבך נכח פני אדני שאי אליו כפיך (איכה ב יט).
גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי (איכה ג ח).
וקרוב לשמוע[12] מתת הכסילים זבח (קהלת ד יז).
[זעק] דברי הצומות וזעקתם (אסתר ט לא).
בוכה ומתנפל לפני בית האלהים (עזרא י א).
תהי נא אזנך קשבת ועיניך פקוחות לשמוע אל תפלת עבדך (נחמיה א ו).
*[צלא] וכוין פתיחין לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה (דניאל ו יא).
* [בעא] וזמנין תלתה ביומא בעא בעותה (דניאל ו יד).
ואתנה את פני אל אדני האלהים לבקש תפלה ותחנונים בצום ושק ואפר (דניאל ט ג).
ויענו... אמן אמן במועל[13] כפיהם (נחמיה ח ו).
ויעמוד לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו (דהי"ב ו יב).
כי התפלל יחזקיה עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד (דהי"ב ל יח).
ויתפלל אל ה' ויאמר לו[14] ומופת נתן לו (דהי"ב לב כד).

ע"ע ו ד ו י.

ת פ ל ה : תחנון ובקשה להקב"ה. [שרשים] * בעא, דרש, זעק, חלה, חנן, לחש, נפל, עבד, עתר, פגע, פלל, צדק, * צלא, קול, קרא, קרב, רנן, שוח, שוע, שחר, שפת.

[1] לדרשת חז"ל היא תפלה, וכן מורה הלשון הרמת יד כמו נשיאת כפים שהיא דרך תפלה. [2] אין מי שיכניס עצמו למשפט עם ה' בשבילו. [3] יפנו בתפלתם לבית המקדש בכוונה להתפלל אל ה' השוכן בו במקום קדש הקדשים בצד מערב, או כמו המקום הזה. [4] תשבעים קורין רוחי בבקר אשחרך, ומתאים עם אויתיך בלילה. [5] לשון שפיכה, שפכו שיח ותפלה בעת שיסורין באים עליהם. [6] תואר לתפלה ובפי הפייטנים קרובות. [7] אין גם מי שיתפלל בעדו. [8] גילה זו רנה ורנה זו תפלה. [9] סדור התפלה. [10] תפלה במקום קטרת. [11] היערך כמו הוא יערך, ושעורו לא ממונך ולא כח ידך יועילו, רק תפלתך. [12] לשמוע תפלה נבחר מזבח רשעים. [13] במועל כפיהם כמו בנשיאת כפיהם. [14] יש קורין ויעתר לו תחת ויאמר לו.

תפנוק: [רכך] אדוני יודע כי הילדים רכים (בראשית לג יג).
[עדן] והוא יתן מעדני[1] מלך (בראשית מט כ).
[ענג] האיש הרך בך והענוג מאד (דברים כח נד).
הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ (דברים כח נו).
[מגד] ממגד שמים מטל (דברים לג יג).
ותנים בהיכלי עונג (ישעיה יג כב).
לא תוסיפו יקראו לך רכה וענוגה (ישעיה מז א).
שמעי נא עדינה היושבת בטח (ישעיה מז ח).
הנאוה והמעונגה דמיתי בת ציון (ירמיה ו ב).
חטי מנית ופנג[2] (יחזקאל כז יז).
[רוה] ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים לו ט).
רך ויחיד לפני אמו (משלי ד ג).
[פנק] מפנק מנוער עבדו (משלי כט כא).
[דשן] ונחת שלחנך מלא דשן (איוב לו טז).
האוכלים למעדנים נשמו בחוצות האמונים עלי תולע חבקו אשפתות (איכה ד ה).
ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו (ט כה).
שלמה בני נער ורך (דהי"א כב ה).

ע"ע ת ע נ ו ג.

ת פ נ ו ק : תענוג ועדן. [שרשים] דשן, מגד, עדן, ענג, פנק, רוה, רכך.

[1] ת"א והוא מרביא בתפנוקי מלכין. [2] ת"י בבית מישרי תפנוקיהון. [3] פירות שאוכלים המפונקים, וי"א שהוא שם מקום.

תקוה: [קוה] לישועתך קויתי ה' (בראשית מט יח).
[גבט] ובושו מכוש מבטם (ישעיה כ ה).
[חכה] ולכן יחכה ה' לחננכם... אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל יח).

[יחל] אלי איים יקוו ואל זרועי ייחלון (ישעיה נא ה).
בעשותך נוראות לא נקוה[1] (ישעיה סד ב).
קוה לשלום ואין טוב (ירמיה ח טו).
כלו עיניהם כי אין עשב (ירמיה יד ו).
מקוה ישראל מושיעו בעת צרה (ירמיה יד ח).
עתה הוא ה׳ אלהינו ונקוה לך (ירמיה יד כב).
[נשא] ועל הארץ אשר הם מנשאים את נפשם לשוב שם לא ישובו (ירמיה כב כז).
[אחר] לתת לכם אחרית ותקוה (ירמיה כט יא).
נוחלה אבדה תקותה (יחזקאל יט ה).
ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב יז).
וקוה אל ה׳ תמיד (הושע יב ז).
אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם (מיכה ה ו).
[צפה] יום מצפיך פקודתך באה (מיכה ז ד).
בה׳ אצפה אוחילה לאלהי ישעי (מיכה ז ז).
שובו לבצרון[2] אסירי התקוה (זכריה ט יב).
אותך קויתי כל היום (תהלים כה ה).
קוה אל ה׳ חזק ויאמץ לבך (תהלים כז יד).
[שמר] עוזי אליך אשמורה[3] כי אלהים משגבי (תהלים נט י).
אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי (תהלים סב ו).
כלו עיני מיחל לאלהי (תהלים סט ד).
[שכה] עברו משכיות לבב (תהלים עג ז).
[שבר] כלם אליך ישברון (תהלים קד כז).
כי למשפטיך יחלתי (תהלים קיט מג).
שברתי לישועתך ה׳ (תהלים קיט קסו).
קויתי ה׳ קותה נפשי ולדברו יחלתי (תהלים קל ה).
כי אליך נשאתי את נפשי (תהלים קמג ח).
עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה טו).
תוחלת צדיקים שמחה ותקות רשעים תאבד (משלי י כח).
במות אדם רשע תאבד תקוה, ותוחלת אונים אבדה (משלי יא ז).
תוחלת ממושכה מחלת לב (משלי יג יב).
יסר בנך כי יש תקוה (משלי יט יח).
כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כג יח).
[כסל] הלא יראתך כסלתך[4] תקותך ותום דרכך (איוב ד ו).
מי יתן תבוא שאלתי ותקותי יתן אלוה (איוב ו ח).
מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי? (איוב ו יא).
[שאף] כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו (איוב ז ב).
ותקותם מפח נפש (איוב יא כ).
כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל (איוב יד ז).
כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (איוב יד יד).
ותקות אנוש האבדת (איוב יד יט).
ואיה אפו תקותי? ותקותי מי ישורנה? (איוב יז טו).
כי מה תקות חנף כי יבצע? (איוב כז ח).
ויחלו כמטר לי (איוב כט כג).
כי טוב קויתי ויבא רע, ואיחלה לאור ויבא אופל (איוב ל כו).
הן תוחלתו נכזבה (איוב מא א).
כי אמרתי יש לי תקוה... הלהן תשברנה עד אשר יגדלו? (רות א יב־יג).
אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו (איכה ב טז).
[נצח] ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה׳ (איכה ג יח).
זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג כא).
טוב ה׳ לקויו (איכה ג כה).
עודנו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע (איכה ד יז).
ביום אשר שברו... לשלוט בהם (אסתר ט א).
אשרי המחכה ויגיע לימים (דניאל יב יב).
יש מקוה לישראל על זאת (עזרא י ב).
כצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דהי״א כט טו).

ע״ע טוב ורע.

תקוה: סבר ותוחלת; משא נפש לקבלת טובה והצלה. [שרשים] אחר, חכה, יחל, כסל, נבט, נצח, נשא, צפה, קוה, שאף, שבר, שכה, שמר.

[1] נפלאות אשר אין בשכל טבעי לקוות עליהם. [2] בצרון היא ירושלם שהיא תקות בני הגולים. [3] תשבעים קורין אליך אזמרה כאמור בפסוק יח. [4] סרס המקרא: ותום דרכיך תקותך.

תקון:
[לטש] לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד כב).
[עשת] וימהר לעשות אותו (בראשית יח ז).
[יטב] בהיטיבו את הנרות יקטירנה (שמות ל ז).
ללטוש איש את מחרשתו (ש״א יג כ).
ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו (ש״ב יט כה).
[רפא] וירפא את מזבח ה׳ ההרום (מ״א יח ל).
ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה (מ״ב ט ל).
[חזק] מדוע אינכם מחזקים את בדק[1] הבית? (מ״ב יב ח).
[סקל, עזק] ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק (ישעיה ה ב).
[תכן] ושמים בזרת תכן (ישעיה מ יא).
[טפח] אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה[2] שמים (ישעיה מח יג).
סולו סולו המסלה סקלו מאבן (ישעיה סב י).

כאשר ישבור את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפה עוד (ירמיה יט יא).

[תכן] הדרכי לא יתכן? הלא דרכיכם לא יתכנו! (יחזקאל יח כה).

[גדר] ואבקש מהם איש גודר גדר ועומד בפרץ לפני... ולא מצאתי (יחזקאל כב ל).

אנכי תכנתי עמודיה סלה (תהלים עה ד).

[תקן] מעות לא יוכל לתקון (קהלת א טו).

מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות[3] רע (קהלת ד יז).

ואזן וחקר תקן משלים הרבה (קהלת יב ט).

ועל מלכותי התקנת[4] (דניאל ד לג).

[קוה] יש מקוה לישראל על זאת (עזרא י ב).

ואת שער הגיא החזיק (נחמיה ג יג).

[ארך] כי עלתה ארוכה לחומות ירושלם כי החלו הפרוצים להסתם (נחמיה ד א).

[בדק] לברוק ולחזק הבית (דהי"ב לד י).

ע"ע בנין: הכנה.

תקון: הכנה, חזק בדק; סדור והטבת המצב; גדירת הפרץ. [שרשים] ארך, בדק, גדר, חזק, יטב, טפח, כון, לטש, סקל, עזק, עשה, קוה, רפא, תכן, תקן.

[1] סתימת הבדקים ותקון החומה. [2] ע"ד ממסד עד הטפחות, כלומר מתחלת הבנין עד גמר ותקון הבנין; והיא הכאה בפטיש שהיא גמר מלאכה, וכן בתוספתא (שבת יב יב) אחד טפיחה גדולה ואחד טפיחה קטנה. [3] אינם יודעים לתקן הרע שעושים ע"י תשובה ומעשים טובים ותושבים כי הקרבן לבד יכפר בלא תקון החטא. [4] הוכנה ונתקנה מלכותי מחדש.

תקופה: ע"ע **זמן**.

תקיעת כף: ע"ע **ערבות**.

תרומה: ע"ע **מעשר ותרומה**.

תרעומת: [לון] וילונו העם על משה לאמר (שמות טו כד).

ואנחנו מה כי תלינו עלינו? (שמות טז ז).

את תלונות בני ישראל אשר הם מלינים עלי שמעתי (במדבר יד כז).

[נוא] וידעתם את תנואתי[1] (במדבר יד לד).

וילינו[2] עליו את כל העדה (במדבר יד לו).

[רגן] ותרגנו באהליכם (דברים א כז).

[רעם] וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה[3] (ש"א א ו).

[תפל] ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א כב).

הן תנואות עלי ימצא (איוב לג י).

[און] מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו? (איכה ג לט).

[מרר] ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו (דניאל יא יא).

ע"ע כעס.

תרעומת: הלנה והרגנה. [שרשים] און, לון, מרר, נוא, רגן, רעם, תפל.

[1] ת"א ותדעון ית דאתן רעמתון עלי. [2] ת"א וארעימו עלוהי כל כנשתא. [3] שתתרעם ותתאונן על ה'.

תשובה: [יסר] ואם באלה לא תוסרו לי (ויקרא כו כג).

[דרש] ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ד כט).

[מול] ומלתם את ערלת לבבכם (דברים י טז).

[שוב] ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו (דברים ל ב).

אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' (ש"א ז ג).

ומחטאתם ישובון כי תענם (מ"א ח לה).

וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מארו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמוהו (מ"ב כג כה).

[זכך] רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע (ישעיה א טז).

ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישעיה ו י).

ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם (ישעיה יט כב).

[עזב] יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נה ז).

שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג כב).

היפלו ולא יקומו, אם ישוב[1] ולא ישוב? (ירמיה ח ד).

החפץ אחפוץ במות רשע נאם אדני ה' הלא בשובו מדרכיו וחיה (יחזקאל יח כג).

צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (יחזקאל לג יב).

בשוב רשע מרשעתו ועשה משפט צדקה עליהם הוא[2] יחיה (יחזקאל לג יט).

[שחר] בצר להם ישחרונני (הושע ה טו).

ועמי תלואים[3] למשובתי (הושע א ז).

ואתה באלהיך[4] תשוב (הושע יב ז).

שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע יד ב).

וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם (יואל ב יג).

כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג י).

שובו אלי נאום ה' צבאות ואשוב אליכם (זכריה א ג).

אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו (תהלים נא טו).

תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (תהלים צ ג).
להצילך מאשה רעה... כל באיה לא ישובון (משלי ב יט).
ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג).
ואיש נבוב ילבב[5] ועיר פרא אדם יולד (איוב יא יב).
אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה (איוב יא יד).
על תשובות באנשי און (איוב לד לו).
נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' (איכה ג מ).
[כנע] וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו (דהי"ב לג יג).

ע"ע וידוי; חרטה.

תשובה: חרטה ועזיבת העבירות וחזרה לדרך הישרה, למצב שהיה קודם שחטא. [שרשים] דרש, זכך, יסר, כנע, מול, עזב, שוב, שחר.

[1] אם ישוב בתשובה האם לא ישוב ה' מחרון אפו? ושד"ל פירש ישוב הראשון לשון שובב והשני לשון תשובה, ושעורו היתכן שיהיו שובבים ולא ישובו לעולם בתשובה? [2] עליהם, כלומר בשבילם ובעבורם הוא יחיה. השבעים קורין חיה יחיה. [3] מסופקים אם לשוב או לא. [4] כמו לאלהיך. [5] התלול בלא לב יקנה לו לב לשוב לבוראו, וילמד עצמו להיות איש חדש לתקן דרכיו.

תשועה: ע"ע ישועה.

תשמיש: [ידע] והאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד א).
[פרה, רבה] ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ (בראשית ט א).
[בוא] בוא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה (בראשית טז ב).
ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ (בראשית יט לא).
ויאמר הבה נא אבוא אליך (בראשית לח טז).
ולא יסף עוד לדעתה (בראשית לח כו).
[שכב] ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה (בראשית לט י).
[נגש] אל תגשו אל אשה (שמות יט טו).
[עון] שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא י).
[זרע] ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע ויקרא יח כ).
[שגל] ואיש אחר ישגלנה[1] (דברים כח ל).
[דוד] ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל טז ח).
[נסג] ותסג[2] ולא תפליט (מיכה ו יד).
[קרב] ואקרב אל הנביאה ותהר (ישעיה ח ג).
[כרע, טחן] תטחון לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין (איוב לא י).

ע"ע אישות.

תשמיש: ביאה ובעילה; זווג כדרך כל הארץ. [שרשים] בוא, דוד, זרע, טחן, ידע, כרע, נגש, נסג, עון, פרה, קרב, רבה, שגל, שכב.

[1] הקרי ישגלנה והיא בעילה דרך זנות והכתיב ישכבנה ע"ד תקוני הסופרים שבחרו בלשון נקיה. [2] פירש רבי מנחם ותסג לתאות התשמיש והיא גם לשון תריון, ושיעור הפסוק כי תזדווג לו אך לא תוכל לקלוט הזרע או לפלוט הולד, ואם תפלט ותלד סוף הולד להחרב ולמיתה. [3] עת תביעה ליחוד ולזיווג.

תשלומין: [שלם] למה שלמתם רעה תחת טובה (בראשית מד ד).
[שוב] בעל הבור ישלם, כסף ישיב לבעליו (שמות כא לד).
שלם ישלם שור תחת השור (שמות כא לו).
ושלם אותו בראשו (ויקרא ה כד).
כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו (דברים כג כב).
ושלמי את נשיך (מ"ב ד ז).
כלו אוהב שוחד רודף שלמונים (ישעיה א כג).
ונדרו נדר לה' ושלמו (ישעיה יט כא).
ואשלם נחומים לו ולאבליו (ישעיה נז יח).
ושלמתי להם כפעלם (ירמיה כה יד).
ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד ג).
ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה (יואל ב כה).
אשר נדרתי אשלמה (יונה ב י).
לוה רשע ולא ישלם (תהלים לז כא).
אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי (תהלים סו יג-יד).
הן צדיק בארץ ישולם (משלי יא לא).
כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו... טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם (קהלת ה-ד).

ע"ע גמול.

תשלומין: מלאות חסרון, שגרם לזולתו; חשבת הלואה וחשבת גמול. [שרשים] שוב, שלם.

שרש	דף	עמוד
[פרשד] ויצא הפרשדונה[1] (שופטים ג כב).	4	ב
[קרן] ועוללתי בעפר קרני[2] (איוב טז טו).	5	ב
[נצה] והסיר את מוראתה בנוצתה[3] (ויקרא א טז).	6	א
[מוג] עצי אלמוגים (מ"א י יא).	15	א
[ברת] רהיטנו ברותים (שה"ש א יז).	16	א
[מגד] ממגד שמים מטל (דברים לג יא).	17	ב
[רזח] אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז ה).	18	א
[אלו] ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו (אסתר ז ד).	23	ב
* ואלו אילן בגוא ארעא (דניאל ד ז).	23	ב
[גמד] וגמדים במגדלותיך היו (יחזקאל כז יא)	28	א
[בוז] ובוז משפחות (איוב לא לד).	40	א
[הגן] דרך בפני הגדרת הגינה (יחזקאל מב יג).	52	א
[תכך] רש ואיש תככים נפגשו (משלי כט יג).	61	ב
[בשס] יען בושסכם על דל (עמוס ה יא).	67	א
[גלע] בכל תושיה יתגלע (משלי יח א).	70	ב
[שטף] מי פלג לשטף תעלה? (איוב לח כה).	76	ב
[תרן] כתורן על ראש ההר (ישעיה ל יז)	80	א
[נגע] כי יד ה' נגעה בי (איוב יט כא).	93	א
[המל] לקול המולה גדולה (ירמיה יא טז).	98	ב
[יאת] אך נאותה להם (בראשית לד כג).	100	ב
[זחח] ולא יזח החשן מעל האפוד (שמות כח כח).	101	ב
[פוש] ולא ידע בפש[4] מאד (איוב לה טו).	105	א
[ימר] ובכבודם תתימרו (ישעיה סא ו).	120	א
[אך] אך אשר יאכל לכל נפש (שמות יב טז).	123	ב
[יזע] בזעת אפך תאכל לחם (בראשית ג יט)	123	ב
לא יחגרו ביזע (יחזקאל מד יח).	123	ב
* [טין] מערב בחסף טינא (דניאל ב מא).	137	א
[חשל] ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דברים כה יח).	150	ב
[עזק] ויעזקהו ויסקלהו... (ישעיה ה ב).	155	ב
[הוי] ובכל חוצות יאמרו הו הו (עמוס ה טז).	169	ב
[זער] רוחי חובלה ימי נזעכו (איוב יז א).	169	ב
[פרח] אפריון עשה לו המלך (שה"ש ג י).	200	א
[כלב] והיה כלוב קיץ (עמוס ח א).	203	ב

שרש	דף	עמוד
[כפר] כפורי זהב שלשים (עזרא א י).	204	א
[דלח] ותדלח מים ברגליך (יחזקאל לב ב).	119	ב
[אפה] עשירית האפה סולת (ויקרא ה יא).	228	א
[גמד] חרב... גומד[5] ארכה (שופטים ג טז).	228	א
[ששא] וששאתיך והעליתיך מירכתי צפון (יחזקאל לט ב).	260	ב
[אפה] ואיה איפו תקותי? (איוב יז טו).	267	ב
[נקד] ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג ד).	272	ב
[בהק] בוהק הוא פורח בעור (ויקרא יג לט).	284	א
[אבך] ויתאבכו גאות עשן (ישעיה ט יז).	300	ב
[יסר] בדברים לא יוסר עבד (משלי כט יט).	320	ב
[דיה] ואת האיה והדיה למינה (דברים יד יג).	321	א
[הכר] לא תבושו, תהכרו לי (איוב יט ג)	322	ב
[אמם] שבחוהו כל לאומים (תהלים קיז א).	330	א
[זה] הנה השונמית הלז (מ"ב ד כה).	340	א
[הם] ואין מקבר להמה (ירמיה יד טז).	340	א
[סער] כמוץ יסוער מגורן (הושע יג ג).	348	ב
[רטט] הפנתה לנוס ורטט החזיקה (ירמיה מט כד).	350	א
[מגד] עם פרי מגדים (שה"ש ד יג).	351	ב
[פלג] כי בימיו נפלגה הארץ (בראשית י כה).	355	ב
האומרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה סה ה).	361	ב
הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר... ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו (ירמיה ז י).	361	ב
[צוע] מעשה צעצועים (דהי"ב ג י).	368	א
[גמל] ויציץ ציץ ויגמול שקדים (במדבר יז כג).	639	א
[סמדר] והגפנים סמדר (שה"ש ב יג).	370	א
[דגר] קורא דגר ולא ילד (ירמיה יז יא).	377	א
[חרק] וחורק עליו שיניו (תהלים לז יב).	377	א
[רפש] מעין נרפש (משלי כה כו).	381	ב
[המס] כקדוח אש המסים[6] (ישעיה סד א).	387	ב
[קשח] תקשיח לבנו מיראתך (ישעיה סג יז).	387	ב
[זנק] היורה זיקות חצים ומות (משלי כו יח).	389	א
[יאת] כי לך יאתה (ירמיה י ז).	389	א
[קצה] הביאי בניך ובנותיך מקצה הארץ (ישעיה מג ו).	394	א

שרש		דף	עמוד
[הדך]	והדוך רשעים תחתם (איוב מ יב).	401	א
[ישח]	אתה תאכל ולא תשבע וישחך[7] בקרבך (מיכה ו יד).	402	א
[זון]	סוסים מיוזנים (ירמיה ה ח).	414	א
[הלל]	וישנו את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם (ש"א כא יד).	416	ב
[שחה]	כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כה יא).	419	ב
[הגה]	עלי הגיון בכנור (תהלים צב ד).	422	ב
[נשא]	וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא (דהי"א טו כב).	423	א
[אבח]	נתתי אבחת חרב (יחזקאל כא כ).	428	א
[צות]	אפשעה בה אציתנה יחד (ישעיה כז ד).	443	א

[1] להב החרב יצא דרך מוצא הפרש שהוא בית הרעי (ת"י). [2] קרן כנוי לראש, ע"ד ויעלו עפר על ראשם. [3] עם הנוצה שלו (הראב"ע). ורש"י פירש עם בני מעיה וכן תרגם אונקלס. ונוצה לשון מאוס שיוציאו לחוץ. ולפי זה הוא משורש יצא, וזהו נכון, וכן ציינתי בפנים. [4] לא ידע שום הפסק לכליון חרוץ כרגע (פין). [5] עין הערה שם סימן 8. [6] קש יבש או ענפים יבשים (ר"י גנאח). [7] האצטומכא תכאיב עליו שלא נתעכלה האכילה ונשאר רעב.

תקונים בשרשים

שרשים רבים נחסרו בפנים הערכין או בסופם, ויש מהם שנרשמו בטעות או שלא במקומם. וכל אלה נתקנו ע"י המפתח לכל השרשים בסוף הספר. ואם ימצא הקורא איזה שורש בפנים הספר שלא כהוגן, יעיין במפתח שנתקן בו כראוי והוא העיקר לסמוך עליו.

וזאת לדעת! כי בחקירת השרשים יש מחלוקת בין המדקדקים, ואנכי אחזתי דרכי לפי המסקנא האחרונה. ולכן במקום שיש פלוגתא רשמתי גם השרש התפל ואצלו ציינתי ע"ש (עיין שרש) להראות מקום השרש העיקרי.

מפני חסרון נקודות במכונת הסדרון לא נרשמו השי"ן ימנית והשי"ן שמאלית. אך ידע הקורא כי במקום שיש שני שרשים דומים ושי"ן בתוך השרש, אז השרש הראשון בשי"ן ימנית והשני בשמאלית.

סימן הכוכב (*) להורות שהיא מלה ארמית.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ותשלם המלאכה ביום ו' כ"ב לספירת העומר שנת תרפ"ה (1 מאי, 1925)

על־ידי המסדרים: א. צ. לפינר, יעקב יעקבוויץ ויעקב ש. פישהוף

בדפוס „לעוואנט פרעס", ניו־יורק

א

ב

גרן : 446.
גרס : (גרסה) 220. 392. (ויגרש) 415. (גרש) 446.

ו

ז

כ

ל

מ

נ

ס

ע

פ

ש